CIABUA
AMIREDJIBI

data tutașhia

junimea

CIABUA
AMIREDJIBI

DATA
TUTAŞHIA

CIABUA AMIREDJIBI

DATA TUTAȘHIA

roman

Traducere
de
Marcel Petrişor, Aurel State şi Adina Nicolescu

Editura JUNIMEA • Iași • 1981

PREFAŢĂ

Pe cititorul român, chiar avizat, un titlu de roman ca „Data Tutaşbia" şi un nume de autor ca Ciabua Amiredjibi nu-l pot face decît să ridice sprînceana a mirare şi curiozitate. Gest firesc, dealtfel, la auzul unor nume atît de exotice şi de nefireşti, pentru urechea noastră.

Şi, totuşi, cine, oare, n-a auzit de Caucaz, de Georgia, sau care fost elev de liceu n-a învăţat că Antim Ivireanul, episcopul cărturar şi părintele oratoriei noastre morale, a fost gruzin de origine, venit fiind pe plaiurile Moldovei şi ale Valahiei din îndepărtata Ivirie transcaucaziană? Ca să nu mai vorbim, apoi, de ceea ce înseamnă pentru un intelectual opera lui Şota Rustaveli (Viteazul în piele de tigru), romantismul lui Barataşvili, existenţa în Georgia secolelor al XI-lea şi al XII-lea a primelor academii platonice (cînd în Eurasia acelor vremi multe popoare n-aveau ca primă preocupare decît căutarea hranei şi a adăpostului) şi faptul că acest pămînt i-a dat pe Dionisie Areopagitul şi pe Ian Petriţi, gînditori fără care n-ar putea fi conceput Bizanţul, gîndirea speculativă a lui Nicolae Cusanus, poezia lui Iakobus Boehme, a lui Meister Eckhart şi subtilitatea atîtor mari spirite din Occident şi Orient. Dar să nu ne pierdem prea mult în detalii explicative.

Data Tutaşbia, după cum şi creatorul său ne spune, nu-i decît un nume cu rezonanţe de panteon păgîn, un nume de zeu gruzin (Tutaşba), izbăvitor, simbol semnificînd ştiinţa, pătrunderea, curajul şi forţa insului care ştie, şi pentru el şi pentru alţii, cine este, de unde vine, unde merge şi pentru ce-i este dat să fie. Dar zeul e zeu şi omul ce-i poartă numele (cu diferenţa unei mici modificări fonetice) e primul personaj al cărţii, eroul unor fapte care încep într-un staul, sfîrşind agonic, pe un munte alegoric însă, ca-n tripticurile lui Grünewald, deoarece traseul parcurs de la un „volet" la celălalt e plin de palpitaţiile unor trăiri care abia te lasă se respiri. Roman de capă sau poliţist, atunci? În nici un caz, deşi jumătate din faptele eroilor dau cel mai mult de furcă jandarmeriei caucaziene. Social? În măsura în care, ca orice roman, implică societatea unei vremi. Psihologic-dostoievskian, ar putea spune, poate, unii critici, dacă nu şi-ar aduce aminte de alte formule şi mai complicate şi de faptul că nu Dostoievski îl precede pe Şota Rustaveli, ci invers, georgianul pe rus, oferindu-i reţetele unei bogate bucătării epice. Însă nici simplă epopee în proză n-am putea spune că e romanul cu nume ciudat, deoarece confesiunile autorului, metamorfozat el însuşi, mai mult decît în oricare altul, într-un conte cu ciudate funcţii poliţieneşti, se exclud genului, plasîndu-ne deseori în climatul celei mai moderne proze contemporane.

Fantasticul care ne-ar fura pe alocuri nu-i nici el suficient pentru o definire categorică, deoarece în peisajul răsăritean, plin de Caucazuri şi Siberii, realitatea cea mai crudă pare fantezie, iar fantezia cea mai într-aripată — deseori joc de copil pe lîngă realitatea incredibilă a acestor spaţii. Şi nici o altă categorie estetică, singură, n-ar putea defini genul din care face parte romanul, atît de modern, de social, de psihologic, frescă, epopee, aventură şi confesiune subtil distilată în reflecţii şi gînduri care-l plasează pe autor în rîndul celor mai complecşi prozatori, cu preocupări şi problematici născute din platonismul primelor academii, adîncite şi complicate în meandrele sofisticatului bizantinism georgian, pentru a se rezolva abia în experienţele unor suflete îmbibate de toate fantasmele răsăritului. Alias, o uriaşă polifonie, operă a unui autor cu ascendenţe genetice în rafinatele curţi persane (numele de Amiredgibi indicînd în persană, o înaltă funcţie demnitară) şi cu rădăcini adînc înfipte în solul istoric al unei ţări aşezate la răscruce de drumuri, pentru a ieşi apoi răsucit la iveală într-un „trunchi“ pe care numai cine n-a vrut nu şi-a încercat securea. Şi precum autorul, trebuie cunoscută şi „mitologia“ lui, întru nimic inventată, pentru a-i putea pricepe eroii, reali şi fantastici în acelaşi timp, cartezieni pe alocuri (Contele Szegedi făcuse studiile la Paris), pascalieni într-altele, monolineari — unii şi atît de complicaţi — alţii, cu toate sofisticările şi rafinamentele celor pe care şi-a pus amprenta unul dintre cele mai zbuciumate destine omeneşti. Nu zadarnic romanul începe cu formula faustică a prologului — ar putea spune unii, dacă nu s-ar şti că procedeul acesta oriental, al prefigurării simbolice, în răsărit, îl devansează cu secole pe cel apusean. Şi ce frumos sună fiecare început de parte a cărţii! Ce rezonanţe sub cupola panteonului păgîn :

„Şi s-au ivit iscoade din neamuri, închinîndu-i-se lui Mamona şi semănînd peste tot ispita. Şi au căzut seminţele rele în pămînt, crescîndu-le iute rădăcinile, căci îşi trăgeau vlaga din Iad. Şi au înflorit apoi şi au dat rod, otrăvind totul cu mirosul şi gustul lor. Dar lumea le-a privit şi s-a bucurat de ele, amăgindu-se şi negîndindu-se la ceea ce avea să mai fie. Şi au căzut apoi zăvoare şi ziduri pe pămînt, în care vrăjmaşul a închis sufletul şi cugetul omului, dînd drumul dragonului (motiv specific mitologiei Georgiei) şi aţîţînd pofta de agonisire. Oamenii s-au urît apoi, făcîndu-şi rău unul altuia şi întunecîndu-şi mintea. Au tras şi spada unul împotriva celuilalt, nemaiapărîndu-se şi dezbăierîndu-se întreolaltă. Dar atunci a purces Tutaşhia la luptă împotriva relelelor şi a racilelor lumii, oblăduindu-i pe cei săraci, umilindu-i pe cei bogaţi, judecîndu-i pe năpăstuitori, ridicîndu-i pe cei săraci, aducînd pace în inimile învrăjbite şi izgonind răul din sufletul omului.

Din păcate, însă, tot atunci s-a înmulţit şi trădarea dintre fraţi, neîncrederea între soţi, Răul luînd locul Binelui, puterea celor bogaţi crescînd fără măsură, lucrările întortocheate, ticăloşia, ignoranţa şi minciuna celor scrise înmulţindu-se peste poate.

Şi s-a tulburat atunci Tutaşhia şi, neştiind cum să aducă iar pacea şi liniştea în inimi, a spus în tulburarea lui :

— Nu-mi dau seama dacă fac bine sau rău, dar o să mă dau la o parte de-acum încolo şi n-o să-mi mai pese de nimic. Şi şi-a întors faţa de la poporul său, încetînd să-l mai asculte şi nemaifiindu-i lui zeu de atunci.“

E textul celui de-al doilea „en tête“ al romanului, anunţînd simbolic cadrul în care se va desfăşura acţiunea eroului principal, starea de lucruri care se va opune acţiunii lui (ceea ce constituie, de fapt, fenomenologia epicului) şi tipul legendar de zeu prefigurînd realitatea primului personaj, Data Tutaşhia (în limba gruzină contemporană acest nume însemnînd „cel venit să izbăvească", Data=cel venit, şi Tutaşhia=izbăvitorul, după cum şi autorul, dealtfel, dă o succintă notiţă în text), care va trăi în cadrul acestor coordonate ale lumii, în această stare de „cădere" a omului, voind, mesianic, să-l „ridice".

Dar mesianismul simbolicului erou nu se realizează instantaneu şi nici în formule creştine, ebraice, musulmane sau brahmano-budhiste (posibile influenţe spirituale la care a fost supus poporul gruzin, atît înainte de încreştinarea lui (301), cît şi după aceea, prin invaziile persane, arabe, mongole, turce etc.). Ba s-ar putea spune că-i chiar un eşec în urma căruia însă nici zeul şi nici „întruchiparea" sa istorică nu abandonează decît temporar intenţia, alte evenimente competitive stîrnindu-le vrerea.

Pe un alt plan, autorul, concomitent cu artificiul enunţurilor tip prolog, recurge la procedeul modern al motivaţiei „scriiturii". Descoperirea unui interesant „jurnal" al comandantului jandarmeriei caucaziene, de la sfîrşitul veacului trecut şi începutul acestuia, îl face pe autorul gruzin, pentru deosebita-i valoare memorialistică şi pentru interesul acţiunilor descrise, să-l publice. De unde şi formula parţială, de roman epistolar, să spunem, deşi contele Szegedi, şeful jandarmeriei caucaziene, în relaţiile sale cu forurile superioare de la Petersburg, foloseşte raportul, nu epistola. (Cum însă formula de roman epistolar e consacrată, iar cea de „raportuar" încă nestabilită, ne menţinem, totuşi, la prima, mult mai la-ndemîna şi obişnuinţa cititorului-critic).

Deci, ca repere, avem fragmentele-prolog — în care se fac enunţurile simbolice ale desfăşurării acţiunii şi observaţiile, se stabilesc strategiile, se impun concluziile, punîndu-se noi şi noi premise pentru condiţionarea naraţiunii — şi fragmentele de jurnal ale contelui Szegedi, în care sînt urmărite sub o puternică lupă analitico-critică toate demersurile eroilor cărţii şi, mai ales, desfăşurarea raporturilor dintre cei doi protagonişti : Data Tutaşhia (alias ipostaza umană a miticului zeu din panteonul gruzin, acel Tutaşha din fragmentele-prolog) şi Muşni Zarandia, văr de sînge şi frate vitreg al lui Data Tutaşhia, amîndoi fiind crescuţi de aceiaşi părinţi (pe Data şi pe sora lui, Elle, înfiindu-i tatăl lui Muşni, după moartea părinţilor lor, rude bune, de sînge, cu el).

Conflictul apare, ca în tragedia greacă (se pare că nu întîmplător Prometeu a fost înlănţuit în Caucaz), printr-un joc al destinului. Data Tutaşhia, stăpîn caucazian de turme, se împrieteneşte cu un ofiţer imperial, care vine să-şi petreacă vacanţele la el, în munţi. Îndrăgostindu-se ofiţerul de sora lui Data, Elle, şi Data surprinzîndu-i într-o idilă care, deşi pură, era cu totul neadmisă de moravurile locului, îl provoacă la un duel, neadmis, şi acesta, de uzanţele cavalereşti ale aristocraţiei ţariste. Urmează o mică „răfuială" caucaziană, din care însă ofiţerul, locotenentul Andrievski, se alege cu o rană mortală, iar Data — cu bejenia sau, în limbaj gruzin, cu starea de abrag, adică o haiducie destul de obişnuită prin partea locului, cînd între stat şi ins apăreau raporturi antagonice.

În timp ce Data ia drumul codrilor, Muşni, vărul şi fratele său vitreg, din funcţionar administrativ de o ireproşabilă ţinută, devine jandarm imperial, urmînd să avanseze într-un ritm ultrarapid, urcînd — datorită inteligenţei şi perspicacităţii sale — toate treptele ierarhice ale funcţiei, pînă la a deveni ofiţer imperial superior, consilier chiar al ţarului Nicolae al II-lea.

Cum însă jandarmul din el se afirmă în Caucaz, sub ochii foarte deschişi ai contelui Szegedi, inevitabil era ca şi „dosarul“ vărului său, Data, să-i cadă tot lui spre urmărire, Muşni Zarandia fiind omul cel mai capabil din tot corpul ofiţeresc al jandarmeriei caucaziene, după cum şi Data devenise cel mai ciudat şi mai interesant abrag al regiunii, imposibil de prins şi de dejucat în acţiunile sale. De unde şi jocul competitiv între cele două inteligenţe permanent ascuţite de pîndă, de ambiţie şi de orgoliu ; una — geometrică în construcţiile ei (cea a lui Muşni), iar cealaltă (a lui Data) — întotdeauna cu o jumătate de oră înaintea celei a urmăritorilor săi. Totul se desfăşoară apoi sub reflectorul lucidităţii contelui Szegedi, căruia (reamintim, intelectual cu înalte studii la Paris) nu-i putea scăpa niciodată nimic analizei, decît ceea ce-i scăpa discreţiei lui Claude Bernard, cînd tăia cadavre, căutînd spiritul. Permanent însă contele îşi dă seama de aceasta, faptul constituind şi motivul pentru care dosarul abragului Tutaşhia îi este încredinţat lui Muşni Zarandia, fratele lui, şi nu altcuiva, în speranţa că, datorită consancvinităţii, acesta îl va pricepe cel mai bine, reuşind să-i dejoace intenţiile, planurile şi acţiunile. Eroare fundamentală însă sau, mai bine zis, eşec, din pricina rapidităţii operative a lui Data şi a imprevizibilităţii gesturilor sale, altfel imposibil de înţeles, chiar după săvîrşirea lor.

Şi, totuşi, „jocul în trei“ continuă, împins mereu de fatum *şi susţinut permanent de ingeniozitatea unor inteligenţe, dintre care nici una nu se dă bătută. În dosul lui Data stă, însă, mai mult ca-n dosul oricăruia dintre ei, destinul şi „zeul“, alimentîndu-i permanent gestica cu „formule“ pentru care ceilalţi doi, Muşni şi Zzegedi, găsesc prea tîrziu îndrituirea. Niciodată concluziile lor nu pot deveni premise pentru noi „calcule“, întrucît „viaţa“ abragului urmărit, parcă anume, se refuză oricărei dumiriri. Absurd, atunci ? În nici un caz. Asemenea noţiuni sînt cu totul străine mentalităţii orientale, şi ceea ce pentru intelectualul vremii noastre ar părea ca atare, adică fără sens, pentru răsăriteanul tipic (cum e cazul lui Data) îşi are întotdeauna o noimă. Şi chiar dacă aceasta nu-i pricepută, să zicem, nici de la el (momente cînd Data face nu ceea ce socoteşte, ci ceea ce simte că trebuie neapărat să facă, deşi nu ştie de ce), e, totuşi, acceptată ca un* datum *al sorţii, ca un „aşa a fost să fie, pentru motive sau raţiuni inabordabile lui. Explicaţiile de ultimă instanţă, de fapt, nu-i sînt date decît cititorului în acele „en tête“ de care am mai vorbit.*

Şi dacă în primul sînt prezentate calităţile speciei umane cu sensurile fireşti ale lucrărilor lor, fiindu-i menite omului (prototip) : „Conştiinţa, ca singur să-şi vadă neajunsurile. Puterea, ca să şi le poată îndrepta. Mintea şi bunătatea pentru sinele lui şi a năzuinţelor sale, pentru a-i veni într-ajutor aproapelui... Credinţa şi legea, ca să-i îndrepte trupul şi sufletul, iar iubirea ca să-l încălzească... rodind într-însul după aceea şi mai mult credinţa, judecata, înţelepciunea şi puterea de pătrundere în adîncul lucrurilor...“, în cel de-al doilea (la care ne-am referit) e conturat datul opoziţional sau mediul în care se pregăteşte viitorul conflict.

Cu tot pesimismul final al premoniţiei („Nu-mi dau seama dacă fac bine sau rău, dar o să mă dau la o parte de-acum încolo şi n-o să-mi mai pese de nimic“), eroul, întruchipare a zeului Tutaşha — iniţial atît de pus pe fapte, şi ulterior atît de dezamăgit („Şi şi-a întors faţa de la poporul său, încetînd să-l mai asculte“) — îşi continuă existenţa sub semnele unui destin care-l depăşeşte, care-i este deasupra şi căruia i se supune cu firească înţelegere. De aceea romanul nu e tragedie antică, *nici măcar în proiect, cu toate schemele epice care ne-ar putea face să înclinăm şi spre o atare etichetare. Şi iată de ce :*

Eroul antic constată răul, îşi dă seama de ineluctabilitatea destinului, de acel „aşa trebuie să fie, şi numai aşa", şi, cu toate acestea, ştiind chiar că gestu-i nu va schimba cu nimic cursul lucrurilor, luptă împotriva unui mers potrivnic lui.

Cel gruzin, postulîndu-se în aceleaşi coordonate ca acela grec, luptă împotriva adversităţii nu din orgoliul eroic, nu din suprapunerea unei alte gîndiri peste cea care generează adversitatea, ci pentru realizarea lui prin înţelegerea profundă, că aşa şi numai aşa trebuie să se întîmple lucrurile, altfel ele fiind cu putinţă, dar nu şi cu folos.

Acţiunea, deci, are ca scop nu o facere de „ceva" sau „cumva", ci pura pătrundere a lucrurilor, a mersului lor, a stărilor de fapt şi a îndrituirii lor. Cu alte cuvinte, trăire spre cunoaştere întîi, apoi spre autodefinire (ceea ce realizează aproape fiecare personaj al cărţii), recomandat fiindu-ne, totodată, a nu uita că întreaga cultură gruzină, deşi începe, în creaţiile de interes universal, după încreştinare, s-a format la intersectarea unor influenţe de care nici un popor în Orient n-a putut scăpa. E vorba de influenţele persană, budhistă (prin mongoli) şi islamică. Or, ştiut fiind faptul că Sisifului grec (şi mai tîrziu şi celui camusian), aici, în Orient, într-o replică tot alegorică, nu i s-au mai pus în faţă vestitele munci în urma cărora să mai poată sfida zeii, ci, în spinare, foamea şi setea, dozate într-o suferinţă fără sfîrşit, care să-i trezească alte evidenţe, rezultatele încercării devin, tot aici spectaculoase şi pentru cunoaştere : înfrîngerea indiscutabilă a eroului culminează cu recunoaşterea necondiţionată a demnităţii uzurpate, altfel spus, cu o cunoaştere şi mai profundă a realităţii (cazul eroilor din romanul gruzin).

Deci cartea lui Ciabua Amiredjibi nu pledează în favoarea unui paseism, ci, ca epopeea lui Şota Rustaveli, în favoarea cunoaşterii prin trăire (suma tuturor întîmplărilor) şi reflectare (consideraţii asupra motivaţiilor celor întîmplate), eroul sau eroii cîştigînd apoi starea de graţie pentru producerea iluminării. Şi lucrurile aşa se petrec, treptat, însă respectîndu-i-se fiecărui erou, în anumite momente, evidenţa celor dobîndite prin angajarea în act (ceea ce devine evidenţă indubitabilă pentru Data Tutaşhia se răsfrînge apoi şi asupra lui Muşni, şi, prin el, şi asupra contelui Szegedi).

Prologul sau „en tête-ul" părţii a treia a cărţii e simbolul finalului acelei faimoase cunoaşteri la care ne-am referit, evidenţa la care se ajunge neapărat cînd demersul angajării s-a săvîrşit fără rezerve. Pentru deosebita-i frumuseţe, anticipativ, îl cităm în întregime :

„Şi prăbuşind balaurul la pămînt, Tutaşha repezi suliţa sa în gîtlejul încins de văpăi al acestuia, tăindu-i apoi şi capul. Se bucurară, văzînd aceasta, puţinii la număr dar tarii în duh, cei care urmau în taină învăţăturile lui Tutaşha, socotindu-l izbăvitorul lor. Balaurul, însă, era asemeni Phoenixului, şi, în locul unui cap tăiat, scotea alte şapte. Şi le tăie Tutaşha şi pe aceste şapte, izbucnind din ele şuvoi de sînge care umplu apele. Şi ieşiră acestea din ţărmuri, ducînd cu ele tot ce zidiseră înaintaşii. Nu mai rămase pe pămînt nimic pentru munca cîmpului şi nici cine să semene şi să culeagă roadele. Se porni înfricoşător măcel şi ucidere între fraţi, fiindcă oamenii se făcură răi şi nedrepţi, omorîndu-se fără alegere şi rost şi, nemaivăzînd menirea omului pe pămînt, pofteau să-l schimbe pe acesta în vatră şi cenuşă.

Se urau cu toţii şi nu ştiau ce vor, afară doar de sînge şi moarte. Îndreptăţire pentru ei socoteau a fi exemplul lui Tutaşha, pentru că se spunea că şi el pornise asupra dragonului cu sabia, dorind să zdrobească prin vrednicie puterea răului. Dar balaurul nu murise, ci, dimpotrivă, i se înmulţea puterea, fiindcă, pentru un cap tăiat, îi crescuseră alte şapte în loc, sporind răul pe lume de şapte ori cîte şapte. Iar văzînd aceasta, căzu în deznădejde luminosul Tutaşha, pricepînd apoi că nimeni nu-l poate izbăvi pe om în firea lui, în afară de sine însuşi.

Şi se hotărî atunci Tutaşha, în duhul său atotcuprinzător şi nemărginit, să se facă pe sine om, fiind atunci în planurile sale dumnezeu deplin".

Să fixăm, însă, încă o dată concluziile care se impun ca evidenţe majore în acest pasaj-cheie al romanului, importante fiind mai ales pe plan epistemologic:

1. Posibilitatea agresiunii împotriva Răului.
2. Înfrîngerea lui, convertită însă, ulterior, într-o regenerare prolifică, de o şi mai mare amploare (de unde evidenţa legitimităţii existenţei lui în lume).
3. Deznădejdea precede iluminarea.
4. Cine vrea să mîntuie lumea trebuie să înceapă cu sine.

Sub auspiciile unor atari idei se încheie apoi romanul, cu finalul tragic: concluziile sau evidenţele de mai sus se pot extrage şi din demersul fenomenologic al faptelor; moartea lui Data Tutaşhia, avansarea lui Muşni Zarandia şi retragerea „reflexivă" a contelui Szegedi din arena evenimentelor.

În fapt, polifonicul roman gruzin nu este altceva decît o transfigurare epicoestetică a vieţii autorului sau a biografiei sale, care, în antecedentele-i istorice, începe undeva în orient, restrîngîndu-se apoi în graniţele unei etnii precise şi ale unui anumit spaţiu literar, pentru ca în cele din urmă, să se difuzeze proliferant în conştiinţa contemporană, nemaiţinînd seama, în această răspîndire, decît de limitele bunului simţ şi ale inteligenţei.

Altfel, nici nu i s-ar fi explicat fabulosul succes intern al cărţii, rapida-i traducere în rusă, însoţită de cele mai ascuţite comentarii critice şi devorarea ei într-un tiraj incredibil (cîteva milioane de exemplare), precum şi elanul stîrnit de text în lumea nordico-germană unde, fidelă parcă unei tradiţii romantice — fraţii Schlegel l-au descoperit şi pe Shakespeare —, critica de toate tipurile i-a adus cel mai frumos omagiu autorului, aşezîndu-l în rîndul marilor creatori. Şi ce altceva i-ar fi putut produce o mai mare bucurie lui Ciabua Amiredjibi, nobil gruzin de străveche spiţă, trecut prin toate intemperiile unei vieţi, începută în Georgia şi petrecută apoi între Caucaz, Baical şi Kolîma, decît recunoaşterea universală a valorii de scriitor, şi Om, în primul rînd?

Or, s-ar putea atunci ca criticii şi cititorii români să-i acorde o mai mică importanţă? Şi dacă da, sîntem curioşi să citim motivaţia. Textul ar merita parcurgerea cu toată întinderea-i neobişnuită, chiar şi numai pentru faptul că de la primele pagini lectura îl „prinde" pe oricine.

Oare numai Eugène Sue să se fi bucurat de privilegiul de a-şi fi auzit cititorii bolnavi rugîndu-se de doctori să le prelungească viaţa cel puţin pînă la apariţia următorului „fascicol"? N-am crede, mai ales trăind într-o lume contemporană atît de avidă de soluţii.

MARCEL PETRIŞOR

...Şi i-au fost date omului:

Conştiinţa, ca singur să-şi vadă neajunsurile. Puterea, ca să şi le poată îndrepta. Mintea şi bunătatea, pentru sinele lui şi a năzuinţelor sale, pentru a-i veni într-ajutor aproapelui. Femeia, ca să nu i se stîrpească sămînţa, să înflorească şi să dea rod. Prietenul, ca să-şi cunoască măsura bunătăţii şi a puterii de jertfire pentru aproapele lui. Patria, ca să aibă cui sluji şi la ce-i folosi mintea. Holdele, pentru ca prin sudoarea frunţii să-şi agonisească pîinea, aşa cum îi poruncise Domnul. Viţa de vie, grădinile, turmele şi celelalte bunuri ca să aibă ce dărui aproapelui. Şi întreagă lumea, ca să aibă în ce le-mplini pe toate după mărinimia inimii sale, binecuvîntată de Domnul. Şi după cum s-a zis, aşa s-a şi făcut. Credinţa şi legea i-au umplut cu iubire trupul şi sufletul omului. Şi zisu-i-s-a lui, pe drept, Tutaşha[1], tînăr preamîndru şi preafrumos. Dar nu numai cu trupul, ci şi cu duhul, întru toate cele dinăuntru ale sale. Şi i-au rodit lui apoi credinţa, judecata, înţelepciunea şi puterea de pătrundere în adîncul lucrurilor.

Din seminţele sălbatice ale pustiului a scos apoi grîul, dînd pîinea cea de toate zilele ca semn al rodniciei sale. Pe boul sălbatic l-a pus la jug, învăţîndu-l să-i poarte poverile. Şi-a făcut după aceea omul roata, legînd cu drumuri sate şi oraşe, ca să poată fi mai aproape unul de celălalt. Privind apoi cerul, i-a desluşit legile, spunîndu-i aproapelui cînd avea să ningă sau să plouă: „va ninge sau va ploua". Şi a făcut într-aşa fel faţa pămîntului, încît să se vadă limpede pe unde se poate umbla şi pe unde înota, pe unde-i apă şi pe unde uscat. A născocit după aceea şi scrisul, ca să le poată povesti strănepoţilor despre toate cele întîmplate lui, şi-a cultivat viţa de vie, prefăcînd-o în dar înţelepciunii sale. Şi l-a preamărit poporul în templu ca pe nimeni altul, urmîndu-i întru totul poruncile.

---

[1] Cel mai de seamă zeu din panteonul păgîn al Gruziei.

Mi-am petrecut copilăria și tinerețea la Sololaki, un cartier din Tbilisi, într-o casă cu patru etaje, cu o curte mare, semiîntunecată, închisă din toate părțile de aripile clădirii noastre și de peretele celui de alături.

Contele Szegedi ocupa o cămăruță la demisol. Odinioară, demult de tot, fusese comandantul jandarmeriei din Caucaz. În anii '900 ieșise la pensie și, de atunci, uitat de toți, își trăia în singurătate ce mai avea de trăit. Se spunea însă că ar fi avut niște merite și în revoluție și că, pentru asta, puterea de stat i-ar fi trecut cu vederea și trecutul.

Ca băiat, pînă la vîrsta de 6—7 ani, știam puține lucruri despre el. Rareori îl vedeam ieșind din subsolul lui. În schimb, părinții își duceau copiii mai mari la el, ca să-i învețe franceza și germana.

Era un bătrîn înalt, foarte slab, impozant, cu fața brăzdată toată de riduri. Orice vreme ar fi fost afară și indiferent de anotimp, purta veșnic o haină de castor și melon. Avea un pince-nez, o ramă metalică, și un baston care, atîrnîndu-i pe mînă, îl făcea și mai prestant. Mergea fără grabă, călca ușor și ținea tot timpul capul atît de plecat, încît greu îți puteai da seama ce fel de ochi avea.

Eu, deși foarte politicos, salutînd întotdeauna primul pe toată lumea, de Szegedi mă feream, totuși, ca de nu știu ce. Mi-era, cred, frică de el, pentru că-mi amintea de un moment funerar din piatră neagră. Într-o zi, însă, i-am devenit și eu elev și-mi amintesc cu cîtă strîngere de inimă i-am bătut prima oară la poarta casei.

— Poftiți, mi-a răspuns el dinăuntru.

Am intrat nehotărît și, stingherit, am rămas împietrit în prag. Szegedi s-a sculat de la masa de lucru, apropiindu-se surîzător de mine.

— Luați loc, vă rog, și scuzați-mă puțin, a zis el, c-o să lipsesc o clipă. A întins apoi mîna pe un chip de ceară neterminat, care stătea pe masa de lucru, murmurînd : Mica mea pasiune sau, mai curînd, slăbiciune ; ce să fac ? îmi place să sculptez, mai scurtez timpul. N-o să vă plictisiți, da ? o să mă întorc imediat.

S-a îndreptat apoi spre cămară, tonul lui foarte amabil lăsîndu-mă nedumerit, neputînd să-nțeleg dacă glumise sau nu.

Într-un colț al camerei, de la podea și pînă-n tavan, se înălțau rafturi pe care stăteau diverse figuri de ceară, înalte cam de 40 de cm. Nu știu cîte erau la număr, dar fiecare reprezenta pe cineva de o anumită vîrstă, rang și stare materială. Unii erau veseli, alții nefericiți, demni de milă și mîndri, păcătoși și plini de bunăvoință, buni și răi părînd dintr-o clipă în alta că se vor mișca, că vor începe să vorbească, întorcînd toată camera cu josul în sus. Erau ca vii, deși, în același timp, tot raftul pe care stăteau părea un sarcofag sprijinit de perete.

Szegedi s-a întors și a început lecția. Timp de 7 ani am învățat apoi cu el limba germană, fără ca vreodată măcar să-și fi pierdut cu mine răbdarea sau deosebita-i amabilitate. Și dacă, cu vremea, deosebirile dintre clase au ajuns să dispară, în schimb, nu-mi aduc aminte ca, vreodată, cineva, pronunțîndu-i numele, să nu fi adăugat lîngă el și titlul de „conte“, onorîndu-l astfel, nu datorită obîrșiei sale, ci felului său de a se purta cu oamenii.

Cînd a murit, la adînci bătrînețe, părea că adormise într-un somn din care nu se mai trezea. Își păstrase însă pînă în ultima clipă a vieții mintea întreagă și inteligența ascuțită. Dar cum în afară de elevi nu-l mai vizita nimeni, tot ei fuseseră și cei care aflaseră primii de moartea lui. Comisia de locatari din casă a găsit apoi la el niște bani. Tocmai cît le trebuise pentru înmormîntare, iar la inventarul averii, încă un pat, trei schimburi de rufe, hainele pe care le purta în fiecare zi, bastonul cu mînerul îndoit, vesela, panaplia cu figurile de ceară și un manuscris voluminos. Dealtfel, era tot ce lăsase în urma lui.

Subsolul a fost apoi sigilat. Și nu după multă vreme au început nesfîrșitele lupte pentru „apartamentul Szegedi“. Nu-mi aduc însă aminte, și dealtfel nici nu este interesant, cine cu cine se judeca, de partea cui era adevărul și cine se instalase pînă la urmă în subsol, atît doar că, în timp ce la tribunal se hotăra ceva, copiii care se băgau peste tot transformaseră subsolul într-un adevărat cîmp de luptă. Și cine să-și mai bată capul cu ceea ce era în jur ? Figurile de ceară căpătaseră noi stăpîni. Porumbeii din foile de manuscris ale contelui împînzeau cerul din curtea noastră, iar portarul bombănea zadarnic.. Nimeni nu-l băga în seamă, ba, într-o bună zi, băieții dădură foc subsolului. Să fi văzut țipete, pompieri, harababură. Numai că atunci, fără să știu prea bine de ce, mă hotărîi, totuși, să intru și eu în apartamentul fostului meu profesor. Doamne, ce cumplit e vandalismul ! Pe jos erau numai lucruri vraiște.

Foile de manuscris împrăștiate prin cameră mi-au sărit primele în ochi, parte ude, parte arse și puține întregi. Am adunat în grabă ce am mai putut, și acasă am aranjat paginile în ordine numerică. Din nenorocire însă, în acea perioadă neștiind bine rusa pentru a descurca scrisul lăbărțat al profesorului meu, iar vîrsta nepermițîndu-mi să pătrund în esența însemnărilor, m-am ales doar cu un singur lucru din toată afacerea : cu citirea unei povestiri din viața unui abrag[1], o povestire însă care mi-a rămas întipărită pentru totdeauna în minte.

Mulți ani după aceea, răsfoind pentru a nu știu cîta oară manuscrisul, mi-am dat seama că întrega panoplie a contelui nu reprezenta altceva decît galeria personajelor din însemnări. Am încercat însă zadarnic să găsesc figurile, măcar cîteva ; n-am mai izbutit.

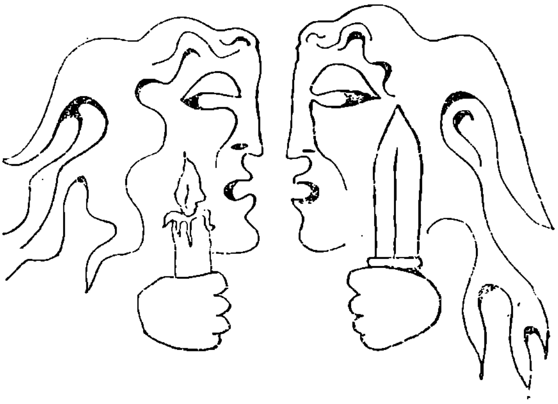

---

[1] Om în afara legii, exilat, urmărit de lege, luptător pentru dreptate, un fel de haiduc caucazian.

CAPITOLUL I

Şi s-au ivit iscoade din neamuri, închinîndu-i-se lui Mamona şi semănînd peste tot ispita. Şi au căzut seminţele rele în pămînt, crescîndu-le iute rădăcinile, căci îşi trăgeau vlaga din iad. Şi au înflorit apoi şi au dat rod, otrăvind totul cu mirosul lor. Dar lumea a privit şi s-a bucurat de ele, amăgindu-se şi negîndindu-se la ceea ce avea să mai fie. Şi au căzut apoi zăvoare şi ziduri pe pămînt, în care Vrăjmaşul a închis cugetul şi sufletul omului, dînd drumul scorpionului şi aţîţînd pofta de agonisire. Oamenii s-au urît apoi, făcîndu-şi rău unul altuia şi întunecîndu-şi mintea. Au tras şi spada unul împotriva celuilalt, nemaiapărîndu-se şi dezbăierîndu-se întreolaltă. Dar atunci a purces Tutaşhia la luptă împotriva relelor şi a racilelor lumii, oblănduind sărmanii, umilindu-i pe cei bogaţi, judecîndu-i pe năpăstuitori, ridicîndu-i pe cei săraci, aducînd pace în inimile învrăjbite şi izgonind răul din sufletul omului.

Din păcate, însă, atunci s-au înmulţit trădarea dintre fraţi, neîncrederea între soţi, răul luînd locul binelui, puterea celor bogaţi crescînd fără măsură, lucrurile întortocheate, ticăloşia, ignoranţa şi minciuna celor scrise înmulţindu-se peste poate.

Şi s-a tulburat atunci Tutaşhia şi, neştiind cum să aducă pacea şi liniştea în inimi, a spus în tulburarea lui :

— Nu-mi dau seama dacă fac bine sau rău, dar o să mă dau la o parte de-acum încolo şi n-o să-mi mai pese de nimic.

Şi şi-a întors faţa de la poporul său, încetînd să-l mai asculte şi nemaifiindu-i lui zeu de atunci, dar, povestirea merită totuşi, să fie cunoscută.

Contele Szegedi

...Se întîlnesc oameni foarte înzestraţi cu de toate, dar care din păcate, nu ştiu sau nu pot să-şi folosească ceea ce au cum trebuie, cu măsură. O calitate înnăscută este mare lucru, dar şi mai mare e să ştii cum şi cînd să te foloseşti de ea. Doi oameni înzestraţi cu aceleaşi daruri pot fi cu totul deosebiţi din punct de vedere moral, dacă fiecare îşi foloseşte în felul lui ceea ce are. Valoarea oricărui lucru este determinată de calităţile morale ale celui ce l-a făcut. Pentru mine, de pildă, este foarte clar că lumea...

Serviciul îndelungat în calitate de comandant al jandarmeriei din Caucaz, iar după ieșirea la pensie apropierea de acele cercuri mi-a permis să urmăresc de la început pînă la sfîrșit istoria care confirma clar cele spuse. Este istoria vieții și relațiilor a două caractere puternice, a abragului Data Tutașhia și a vărului său, Mușni Zarandia.

Soarta îi dotase cu talente la fel de mari, numai că deosebirile morale îi conduseseră pe drumuri diferite.

Îmi voi începe povestirea cu ideea că, deși dumnezeu dă omului bunătate și curățenie sufletească, el se poate pierde totuși, pe sine. Frumusețea Ellei Tutașhia, de pildă, l-a obligat pe locotenentul în rezervă Andrievski să facă, împins de sentimente, un gest necugetat. Rănit apoi de fratele acestei gruzince, Data Tutașhia, el se zbate între moarte și viață pînă ce-și dă duhul, fapte întîmplate în 1885, cînd Data Tutașhia avea doar 19 ani.

Am interogat-o eu însumi de două ori pe Ella Tutașhia, și mă jur pe ce am mai sfînt că ființa care s-a născut din spuma mării era, fără îndoială, asemănătoare Ellei Tutașhia.

Din arhiva Direcției jandarmeriei din Caucaz.
Jurnalul locotenentului Andrievski

1884, 9 aprilie

...La instituție, am un singur grămătic și o mulțime de treburi. Încercările mele de a găsi un om de treabă, destul de învățat pentru un serviciu permanent, nu au dus la nimic. Totuși, m-am înțeles pentru 10 ruble pe lună cu un oarecare Mușni Zarandia, un funcționar de la finanțe, care să vină la mine de trei ori pe săptămînă, seara, cînd are timp liber, ca să m-ajute. E tînăr, absolvent de liceu, dar cu cunoștințe tot atît de largi ca ale unuia cu studii universitare. Foarte dotat pentru studii științifice, ar fi putut face tot atît de bine și dreptul. Pentru aceasta l-am și pus să stea în camera șefului de cancelarie, din care dă o ușă tocmai în cabinetul meu de lucru, și o las anume deschisă pentru ca la nevoie să-l pot chema la mine.

Odată, la sfîrșitul zilei, după ce toți plecaseră, am rămas să-l aștept pe Zarandia, ca să-mi întocmească niște documente. A venit ca de obicei, la timp, și s-a apucat de lucru. Scria ceea ce-i dictam, cînd, deodată, îl văd că-și scoate batista din buzunar, scăpînd din ea 10 ruble. Moneda s-a rostogolit zgomotos pe dușumea. Zarandia a privit-o îndelung, întrebîndu-mă dacă nu este a mea. Am clătinat din cap spunîndu-i că lui i-a căzut. Și faptul l-a mirat foarte tare, ba chiar cu atît mai tare, cu cît știa bine că nu luase nici un ban de acasă.

Și, totuși, moneda strălucea pe podea sub privirea-i îngîndurată : cum putea, oare, să-i ajungă în buzunar ? Deodată, aducîndu-și aminte de ceva, s-a aplecat și a pus-o pe masă. După aceea, am continuat dictarea, iar Zarandia, vădit emoţionat, se sucea întruna pe loc, rugîndu-mă ca, de îndată ce terminăm, să-i dau voie să plece undeva, promiţîndu-mi sub cuvînt de onoare că se va întoarce peste o jumătate de oră. L-am întrebat de ce era tulburat şi de ce se grăbea ? Mi-a răspuns că făcuse în timpul zilei o revizie la un mic meseriaş, că descoperise mărfuri ascunse de la impunere şi că făcuse un raport în acest sens. Era convins că meseriaşul, neavînd curajul să-i propună direct mita, îi strecurase într-o clipă de neatenţie în buzunar cele 10 ruble. Din altă parte nu avea de unde să aibă bani. Mai zicea, apoi, că trebuie neapărat să-i înapoieze celui ce i-i vîrîse în buzunar, şi toate acestea spuse dintr-o suflare, strîngînd în grabă hîrtiile de pe masă şi ducîndu-le în cancelarie, ca să poată pleca mai iute.

Ceva mai tîrziu, luîndu-mi rămas bun de la şeful cancelariei, am plecat şi eu acasă. Pe la ora opt, m-am întors, intrînd însă în birou pe uşa de serviciu. Nu mă observase nimeni, nici şeful de cancelarie, care rămăsese ceva mai mult decît de obicei în ziua aceea la lucru, şi nici Zarandia, care se întorsese între timp de pe unde umblase. Vocea şefului de cancelarie se auzea însă limpede :

— Ei şi, a luat banii sau a început să se justifice ?

— I-a luat. Era jenat, a răspuns Zarandia.

— Hm, hm, hm, jenat ! Nu cred, poate-îngrijorat. O fi crezut că suma vi s-a părut neînsemnată şi de aceea i-aţi înapoiat-o.

— Nu ştiu, s-ar putea.

— Nu trebuia să i-o înapoiaţi.

— Dar cum ? a întrebat cu mirare neprefăcută Zarandia.

— Pur şi simplu, nu trebuia să-i înapoiaţi.

— Nu se poate.

— Dar să vă plătească statul o leafă de nimic — se poate ? Vă ajunge ? Şi şeful de cancelarie începuse să tuşească în aşteptarea răspunsului.

— Nu există leafă care să ajungă. Trebuie să te bizui doar pe ceea ce ai, pentru că, oricît ai avea, de vrut tot mai vrei, şi apoi nu există leafă mare sau mică, ci numai pofte mai mari sau mai mici.

Şeful de cancelarie însă tot nu găsise ce să-i răspundă. După o lungă pauză, totuşi îi zise :

— Iar dv., domnule, aveţi o poftă de trei ori mai mare decît leafa !

— Cum aşa ? De unde părerea asta despre mine ?

— Simplu. Pentru că nu vă ajunge leafa şi acceptaţi ca, în schimbul a 10 ruble pe lună, să vă scîrţîie pana de trei ori pe săptămînă în încăperea asta.

Zarandia rîse din tot sufletul.

— Oo ! Nu. Nu muncesc pentru 10 ruble, ci pentru că îmi rămîne timp liber şi trebuie să-l folosesc într-un fel.

— Păi, dacă-i aşa, şi nu lucraţi pentru bani, s-ar zice că aţi putea lucra şi pentru 5 ruble, nu ?

— Nu, pentru 5 ruble n-aş munci.

— Şi ce aţi face ?

— Aş căuta o muncă de 10 ruble.

— Hm, păi 10 ruble e o cifră sacră ?

— Deloc. Leafa mea de bază şi, pe lîngă ea, aceste 10 ruble îmi asigură un venit care îmi dă posibilitatea să folosesc destul timp liber, patru seri şi duminica, şi pentru mine. Iar, pe de altă parte, timpul pe care-l folosesc aici pentru acest serviciu suplimentar valorează într-adevăr 10, şi nu 5 ruble.

— Dumnezeule ! Ce teorie ! De unde, oare, atîta înţelepciune ? Nu-mi spuneţi şi mie ?

— Altă dată.

— Dar de ce altă dată, şi nu acum ?

— Păi, dacă vă grăbiţi, poftim ! Din literatura noastră veche şi din cîteva scrieri religioase.

Aici s-a întrerupt conversaţia, deşi tare aş fi vrut să ştiu dacă, într-adevăr, aşa gîndea Zarandia, sau numai se prefăcea că gîndeşte astfel.

1884, 14 noiembrie

Ieri am mers cu Data Tutaşhia în judeţ, cu trăsura lui Kancev Calul mergea la trap. Cernea o ploaie măruntă. Am ajuns din urmă o femeie în vîrstă. Abia îşi mişca picioarele, se udase pînă la piele şi tremura toată. Tutaşhia i-a propus să-i cedeze trăsura, spunînd că pînă la oraş nu mai e mult şi că lui chiar i-ar face plăcere să meargă pe jos. Eu, bineînţeles, ce să zic, am fost de acord...

La oraş, ne-am dus mai întîi după treburile mele, la magazinul de rechizite, apoi la un magazin de stofe, unde avea şi el de cumpărat ceva. Era duminică, zi de tîrg, cu mulţi cumpărători pe la toate tejghelele. Din fericire, însă, n-a trebuit să aşteptăm prea mult. Vînzătorul ne-a arătat în grabă cîteva bucăţi de stofă şi, deodată, pe cine vedem că intră în magazin ? Pe soţia lui Sabatava. Sabatava, învăţătorul, era un om foarte tînăr, cu o soţie tot cam de seama lui, frumoasă la chip, dar cam fluşturatică. Fără să ţină seama de noi, împingînd în dreapta şi în stînga, s-a năpustit deodată la tejghea. L-a dat la o parte chiar şi pe Tutaşhia, care, văzînd-o atît de grăbită, s-a întors, a măsurat-o cu ochii din cap pînă în picioare şi, brusc, i-a barat drumul. Ea, însă, ce să se lase, dar ţi-ai găsit-o ! Ca să-l mişti din loc pe Tutaşhia îţi trebuiau altfel de forţe decît cele omeneşti.

Vînzătorul mi-a împachetat apoi cumpărăturile şi am plătit. Data m-a rugat însă să-l mai aştept puţin şi, întorcîndu-se spre doamna care stătea aproape de el, a întrebat-o dacă are sau nu de gînd să cumpere. Nu știu bine ce i-a răspuns, dar purtarea lui Tutașhia m-a uimit. Felul în care trata sexul slab era, totuși, foarte respectuos. Nu puteam uita că, tot în aceeași zi, din cauza unei femei, mersese cîteva verste pe jos printr-un noroi cum numai pe la noi se găsea. Și acum, cu doamna Sabatava, prost crescută, dar fermecătoare, se purtase într-altfel...

— M-am purtat așa în folosul ei, mi-a răspuns.

Mă cam îndoiam de intenție, dar Data a continuat :

— Nu ne naștem obraznici, cît devenim astfel prin noi înșine. Uneori, din bunătate, sîntem tentați să-i iertăm pe proști, ca de pildă pe soția lui Sabatava, obraznică numai prin faptul că se gîndește doar la sine. Or, dacă-i lăsată să persiste în prostia ei, o ține-ntruna așa. E mult mai avantajos, dealtfel, să fii obraznic. Sfiosul are mai puține șanse în viață. Și prostul se prinde repede la astfel de socoteli. Numai că, dacă dă peste cineva care i se împotrivește, altceva se trezește în el. Și eu tocmai de aceea am înfruntat-o. S-ar putea ca asta să-i fi dat de gîndit și, mai știi... s-ar putea, totuși, să se și schimbe.

Părerea lui Data Tutașhia nu era prea obișnuită. Averea obraznicului e obrăznicia. Numai că mie îmi plăcea cum gîndea el.

Stenograma interogatoriului

11 martie 1885 Orașul Poti. Infirmeria militară

ANCHETATORUL jandarmeriei din gubernia Kutaisi, rotmistrul Eftihi Agafonovici Evlev

VICTIMA — nobil sau boier de viță din gubernia Moscova, locotenentul Serghei Romanovici Andrievski

Întrebarea anchetatorului : Domnule doctor, permite starea bolnavului să fie interogat și va avea, oare, stenograma interogatoriului puterea unui document juridic ?

Răspuns : Domnul Andrievski a fost rănit în partea superioară a ficatului, lucru care vă este cunoscut din concluziile expertizei medicale. În momentul de față, domnul Andrievski nu are prea mare febră, starea-i psihică este normală și poate da informații fără ca aceasta să-i pricinuiască daune sănătății sale. În ceea ce privește puterea juridică a documentului, nu intră în competența mea să-l confirm sau să-l neg.

Întrebare : Domnule locotenent, vă rog să explicați anchetei motivele demisiei dumneavoastră și alegerea profesiei libere de pictor.

Răspuns : Întrebarea nu are legătură cu procesul și refuz să răspund la ea.

Anchetatorul : Şeful direcţiei de jandarmerie v-a rugat să răspundeţi la această întrebare.

Andrievski : Transmiteţi-i contelui că-mi pare rău, dar sănătatea nu-mi permite să-i îndeplinesc rugămintea. Şi apoi, chiar dacă n-ar fi aşa, nu prea sînt dispus să conversez pe această temă.

Întrebare : Cine v-a făcut rana pe care o trataţi la infirmeria militară a oraşului Poti ?

Răspuns : Data Tutaşhia, locuitor al judeţului Zugdidi, gubernia Kutaisi.

Întrebare : Ce probe puteţi aduce ?

Răspuns : Data Tutaşhia va confirma. Mai poate de asemenea confirma şi sora lui, Ella Tutaşhia, şi servitorul meu, Fiodor Nikişov. Voi atrage, însă, atenţia asupra faptului că trăgeam unul în celălalt fiind amîndoi de acord cu aceasta.

Întrebare : Vreţi să spuneţi că între dumneavoastră a avut loc un duel ?

Răspuns : Nu, noi ne-am fixat nişte condiţii şi am tras fără secundanţi, ceea ce, după cum ştiţi, nu poate fi considerat duel.

Întrebare : Într-adevăr. Vreţi să porniţi un proces penal împotriva lui Data Tutaşhia ?

Răspuns : În nici un caz. Şi, în acelaşi timp, trebuie să spun că sînt cu totul împotriva faptului ca cineva să pornească un asemenea proces, relaţiile mele cu Data Tutaşhia nepermiţîndu-mi un asemenea lucru.

Clarificarea anchetatorului : Ancheta are la dispoziţie partea obiectivă a crimei, respectiv faptul : „A fost greu rănit un ofiţer în rezervă, un om cu o profesie liberă, un boier de viţă". Or, direcţia jandarmeriei, în baza legilor în vigoare, este obligată să pornească un proces penal împotriva aceluia care a provocat rana. Partea subiectivă a crimei, respectiv motivul acţiunii, va fi stabilit de tribunal, şi atunci cînd va pronunţa sentinţa se vor lua în considerare toate circumstanţele atenuante ale vinei, dacă ele vor exista. În momentul de faţă, însă, Data Tutaşhia fuge din faţa răspunderii, iar împotriva lui s-a deschis un proces penal. Jandarmeria l-a pus sub urmărire.

Întrebarea victimei : Ce pedeapsă îl aşteaptă pe Data Tutaşhia ?

Clarificarea anchetatorului : Dacă crima nu are un motiv politic sau de clasă, pe care legea să-l poată considera ca act terorist, crima va fi calificată ca premeditată, cu urmări de omor neînfăptuit sau cu daune grave pentru sănătate. În ceea ce priveşte sancţiunile, acestea vor fi stabilite de tribunal.

Întrebarea victimei : Va fi satisfăcută cererea mea scrisă cu privire la încetarea urmăririi penale a lui Data Tutaşhia ?

Clarificarea anchetatorului : Cu o asemenea cerere vă puteţi adresa tribunalului, căruia sîntem obligaţi să-i înaintăm dosarul.

Întrebarea anchetatorului : Ancheta are nevoie de informaţiile dumneavoastră complete referitoare la cele întîmplate. Preferaţi să povestiţi amănunţit sau veţi răspunde la întrebări ?

Răspuns : Întrebaţi.

Întrebare : L-aţi cunoscut pe Data Tutaşhia pînă la rănire şi, dacă da, cînd şi în ce condiţii aţi făcut cunoştinţă ?

Răspuns : Data Tutaşhia este un păstor, proprietar de turme. Iarna arendează păşunile de pe malul mării, proprietatea prinţului Anceabadze, ducîndu-şi vitele la păşune. Arenda este aproape permanentă, de aceea omul şi-a construit acolo o pataşă [1], în care îşi petrece iarna împreună cu sora sa, Ella. În acea parte malul este stîncos, iar pentru mine, ca pictor peisagist, chiar foarte atrăgător. Mi-a plăcut locul şi m-am adresat arendaşului cu rugămintea de a-mi permite să-mi pun un cort pe el. Or, arendaşul, Data Tutaşhia, nu numai că mi-a dat voie să-mi pun cortul acolo, dar ne-a ajutat, pe mine şi pe servitorul meu, să-l şi montăm şi să mă instalez în el. Aceasta s-a întîmplat anul trecut, în 1884, în octombrie. Cu cinci luni în urmă.

Întrebare : Descrieţi înfăţişarea lui Tutaşhia. Are semne particulare ?

Răspuns : E un om de talie mijlocie, cu un trup foarte puternic, cu ochi albaştri, nasul puţin coroiat şi picioarele cam strîmbe din pricina mersului pe cal. Se îmbracă frumos, potrivit, îi place cioha [2] gruzină, mai ales aceea de culoare neagră. Schimbă des caii şi are numai exemplare de rasă. Într-un cuvînt, nu se deosebeşte cu nimic de compatrioţii de obîrşie aristocrată.

Întrebare : Dar Ella Tutaşhia ?

Răspuns : Nu cred că această întrebare are vreo legătură cu ancheta.

Întrebare : Ce ştiţi despre rudele apropiate ale lui Data Tutaşhia ?

Răspuns : Data şi Ella sînt frate şi soră. Au rămas orfani de mici. După cîte ştiu, au o mătuşă din partea tatălui şi soţul ei cu ea sînt veri.

Întrebare : Ce studii are Tutaşhia ?

Răspuns : N-are liceul, dar este un om foarte luminat. Orfanii au fost luaţi să fie crescuţi de către mătuşă şi de soţul ei, un dascăl de ţară. I-au crescut împreună cu copiii lor. I-au învăţat carte, religie, şi le-au făcut cunoscută limba literară. Data Tutaşhia vorbeşte bine şi rusa, mai bine chiar decît vorbesc eu gruzina. Cînd însă şi unde a învăţat-o, nu ştiu. Are o minte vie, clară. Un om tînăr, foarte cumsecade şi drept.

Întrebare : Prin ce eraţi legaţi şi ce relaţii aveaţi cu Data Tutaşhia ?

Răspuns : Foarte apropiate, prieteneşti. Şi, deşi între noi s-au întîmplat anumite lucruri, şi azi nutresc un profund respect pentru Data Tutaşhia şi pentru sora lui, Ella.

---

[1] Locuinţă împletită din crengi de nuc.

[2] Veşmînt gruzin.

Întrebare : Dar atunci cum de oameni atît de apropiați au hotărît să se condamne unul pe celălalt la moarte ?

Răspuns : Din motive foarte serioase.

Întrebare : Și din ce anume a izbucnit cearta ?

Răspuns : Data Tutașhia ne-a găsit singuri, pe mine și pe Ella. Consider însă că este de datoria mea să spun că, chiar dacă ar fi fost altceva între noi, eu n-am înșelat în nici un fel încrederea prietenului meu sau a surorii sale.

Întrebare : Și, după aceea, ce s-a mai întîmplat ?

Doctorul : Domnule rotmistru, bolnavul a obosit. Continuarea interogatoriului va avea repercusiuni grave asupra sănătății sale. Domnul Andrievski trebuie să se odihnească.

Anchetatorul : Nu îndrăznesc să vă refuz. Sper că peste cîteva zile dl. Andrievski se va simți mult mai bine și vom avea posibilitatea să continuăm interogatoriul.

Informațiile mele corespund adevărului — Semnătura.

Raportul lui L. D. Svanghiradze

27 martie 1885

. . . .

...Conform ordinului dv., am făcut urmărirea persoanelor care l-au vizitat în infirmerie pe locotenentul în rezervă S. R. Andrievski, precum și a persoanelor care au luat legătură cu personalul infirmeriei, vizitînd apoi și mormîntul locotenentului înfățișat. Raportez, însă, că pînă la moartea lui S. R. Andrievski, nu au sosit nici un fel de informații cu privire la aflarea în orașul Poti a criminalului Tutașhia, a vreunui reprezentant al său ori a unor oameni de-ai lui în infirmerie. A noua zi după înmormîntare, adică la 26 martie a. c., la orele 11 dimineața, la paznicul infirmeriei, S. Tabagua, a venit camaradul lui de băutură, I. Bibileișvili, încărcător din port. Bibileișvili, printre altele, s-a informat însă despre starea sănătății domnului Andrievski S. R. și, aflînd de moartea sa, Bibileișvili l-a întrebat despre locul în care a fost înmormîntat locotenentul. Tabagua i-a descris amănunțit mormîntul, după care, stînd un timp, din politețe, Bibileișvili a plecat, iar el, Tabagua, mi-a adus imediat totul la cunoștință.

În ultimul timp, însă, în dughenele din Poti este pomenit tot mai des numele lui Tutașhia, chiar eu avînd posibilitatea să iau sub observație persoane care afirmă că sînt cunoscute de Tutașhia sau că au relații apropiate cu el. În rîndul acestora era și sus-numitul Bibileișvili. După ce l-a vizitat pe Tabagua, am dat imediat ordin să fie urmărit și am aranjat două capcane în cimitirul militar. Urmărirea lui Bibileișvili nu fusese zadarnică. După ce a ieșit la lumină, Tutașhia a reușit să se întîlnească cu el, scăpînd însă de urmărire. Arestîndu-l pe Bibileișvili, acesta neagă cu totul, atît întîlnirea cu Tutaşhia, cît şi cunoştinţa lor. Dar faptul că Tutaşhia a venit la cimitir şi a găsit uşor mormîntul domnului Andrievski, aceasta se datorează numai informaţiilor primite de la Bibileişvili.

Criminalul Tutaşhia a apărut lîngă cimitir spre seară. Mergea, privind locurile. La pîndă stăteau vagmistrul Stropilin şi poliţaiul Mahatadze, în partea stîngă a dealului cu mormîntul. Pe partea opusă, erau culcaţi feldwebelul Ivaniţki şi poliţaiul Saria. Eu şi cu poliţaiul de cartier, Turnava, urmăream din spatele tufişurilor mersul întregii operaţii.

Criminalul nu observase capcanele şi se îndreptase direct spre mormîntul d-lui Andrievski. În faţa mormîntului s-a oprit, însă, o clipă. Se părea că vrea să memoreze locul... Vagmistrul Stropilin s-a ridicat atunci şi, propunîndu-i criminalului să se predea, a îndreptat puşca spre el. La fel a făcut şi Mahatadze, care se găsea în spatele lui Tutaşhia. Feldwebelul Ivaniţki a tras şi el în aer, ducîndu-se într-acolo împreună cu poliţaiul Saria (acesta s-a culcat, ulterior, la pămînt cu două mausere în mînă). Tutaşhia fiind însă apărat de dealul cu mormîntul, de Stropilin şi Mahatadze, fără a-i băga prea mult în seamă pe aceştia, şi-a îndreptat arma spre Ivaniţki şi Saria. Ivaniţki a tras atunci în cea de-a doua puşcă a lui Tutaşhia, dar a dat greş. Ca răspuns, s-au auzit împuşcături din partea opusă. Saria a strigat la ei şi, şchiopătînd uşor, a fugit. Au urmat din nou împuşcături. Criminalul se tîra printre dealurile cu morminte şi trăgea. Ivaniţki a fost grav rănit. Eu şi poliţaiul de cartier, Turnava, plecasem la timp la atac, dar nimerisem sub focul de puşcă al lui Stropilin şi Mahatadze, care ne-a culcat la pămînt. În acest timp însă Tutaşhia a dispărut, folosindu-se de dezordine.

Vă mai aduc însă la cunoştinţă încă un lucru : poliţaiul Saria afirmă că a fost rănit ca urmare a focului de puşcă a poliţaiului Mahatadze. Nu pare posibil să se verifice acest lucru, pentru că Saria a fost rănit în fugă, dar eu sînt convins că a fost rănit de Tutaşhia. În ceea ce priveşte feldwebelul Ivaniţki, din rana lui a fost scos un glonte de mauser.

Căutarea criminalului Tutaşhia continuă. S-a stabilit urmărirea tuturor locurilor în care este posibil să apară.

Contele Szegedi

...Fuga din faţa răspunderii generează de la sine, cu timpul, un lanţ de noi crime, care, cu cît sînt mai multe, cu atît pare mai necesară izolarea făptaşului. La fel ca viaţa cocotei, viaţa abragului este constituită din fapte care devin cu timpul cunoscute instituţiilor menite să supravegheze ordinea publică. Dar aceasta are mai puţină importanţă. Dosarul lui Tutaşhia a crescut repede şi s-a umplut cu atîtea informaţii contradictorii, uneori chiar îndoielnice, încît, alături de îndatoririle de serviciu, ne-am simţit deseori mînaţi de o curiozitate profesională, să verificăm dacă, într-adevăr, Tutaşhia a săvîrşit tot ce i se atribuise sau numai parte din faptele incriminate. De aceea, voiam să-l întîlnesc pe Tutaşhia, să discut cu el între patru ochi, ca să-mi clarific cît mai bine cazul.

În decursul primilor patru ani de viaţă hăituită, Tutaşhia — se poate afirma aproape singur — n-a părăsit Gruzia, dîndu-ne astfel posibilitatea să nu-l pierdem deloc din vedere, cu speranţa chiar că, mai devreme sau mai tîrziu, ne va cădea într-una din capcanele pe care i le întinsesem. Numai că asemenea relaţii cu poliţia şi jandarmeria se pare că fuseseră şi pe placul lui Tutaşhia, fiecare succes al lui, oricît de mic, contribuind la umflarea orgoliului său. Şi dacă parcă-i făcut ca abragul să aibă parte, în cele din urmă, după clipe fericite, şi de ceva pornit din mîna cîte unui trădător, glonte, cuţit sau otravă, cu Tutaşhia se-ntîmpla ceva aparte, viaţa nepărînd a-i fi supusă nici unei legi. În decursul celor patru ani cît stătuse în Gruzia, instituţiile de urmărire recunoscuseră vreo douăzeci de oameni de încredere, chiar şi din cei în casa cărora poposea. Cu toate acestea, jumătate dintre ei îl preveniseră de pericol, în timp ce de ceilalţi se păzise singur. Nu o dată reuşiserăm să aflăm unde şi cînd trebuie să apară. Şi l-am pîndit cu răbdare, deşi de vreo cinci sau şase ori ne-a lăsat cu buza umflată. Altă dată s-a strecurat din încercuire luînd cu el opt cai din grajdul poliţiei, pe care i-a vîndut apoi, la Ozurgheti, turcilor. Nu ştiu cînd şi cum într-o casă înconjurată de poliţie, de unde, după ce a luat masa de seară cu stăpînii, a reuşit iarăşi să plece. Mi-aduc aminte de toate aceste întîmplări, deoarece în timpul îndelungatei mele slujbe a fost unicul caz cînd un abrag se juca în dragă voie, dacă nu cu spînzurătoarea, cel puţin cu munca silnică pe viaţă.

În 1889, însă, Data Tutaşhia a dispărut fără să lase urme, în popor circulînd o mulţime de zvonuri pe seama lui. După părerea mea, cred eu, socotindu-ne nişte adversari prea slabi pentru el, s-a plictisit şi a plecat, pur şi simplu, în altă parte...

Digva Zazua

...Dacă-l cunoşteam ? Hai să zicem că da, deşi aceasta nu înseamnă aproape nimic. Vezi, sînt chior, şi numai din cauza lui. Da, da, din cauza lui, din cauza lui Data Tutaşhia. Dar n-am ajuns paracliser pentru că sînt chior. Altfel nu m-aţi fi văzut aici, muncind cu palmele astea. Se întîmpla să mă duc la lucru şi să n-aduc mai puţin de 400—500 de ruble. Vezi Oda [1] asta ? Este făcută, toată, din castani. Şi pămîntul tot pe banii ăia l-am cumpărat de la Dzidzihia... Ce meserie am eu ? Dogar. Mi se plăteau cîte două copeici de bucată. Bani buni, dar și treabă a-ntîia. Să tot lucrezi la lemne. Te duci într-o pădure de fagi și nu găsești nici o bucată uscată, cînd, deodată, un copac se înalță ca o lumînare spre cer. Cînd ai un ochi de pădureț, îți dai seama dacă va fi tăiat ușor sau nu. Dacă se-ncurcă între alții, căzînd, nu-i lucru ușor. Dar dacă l-ai doborît și scoți dintr-însul o bucată mai mare, lovind-o cu toporul, ea îți va spune imediat dacă lemnul e bun pentru doage sau nu. E greu de cioplit singur. Ai neapărată nevoie de un tovarăș, și încă de unul de nădejde, pentru că de lucrat trebuie să lucrezi în doi. Și e mai bine să-ți fie prieten, pentru că lucrurile ies mai cu folos.

---

[1] Casă din Gruzia apuseană, pe piloni.

Cînd a venit toamna, am strîns recolta ; ce era de vîndut am vîndut, ce era de păstrat am păstrat, și am plecat spre Cuban. Știam acolo o staniță în munți. Se numea Barakaievski. Și era mai aproape de ținuturile noastre, plină de păduri de fagi, ca pe la noi, unde se făceau doage. De jur-împrejur, satele nu erau mari, dar pline de ferăstraie și de toate cele trebuincioase pentru făcut doage. Popor prin ele — cît vrei, de toate chipurile și de toate neamurile. Pe cei care trăiau demult acolo îi cunoșteam bine, deoarece nu era prima dată cînd mă duceam pe la ei. Șeful de echipă era întotdeauna bucuros cînd mă vedea, pentru că mă pricepeam foarte bine la cioplitul doagelor.

Îmi găsisem un tovarăș printre cazaci, meșter a-ntîia și bun la suflet ca pîinea caldă. Numai că n-am prea avut multă vreme parte de el. L-a doborît tifosul, săracul. Fusese o molimă groaznică în anul acela. Mulți muriseră, și, mai ales, dintre cei proaspeți veniți. Altfel, cei de-acolo aveau casă cum trebuie și hambare pline cu de toate, și vite-o mulțime. Pe cel sătul și spălat, dealtfel, boala îl găsește mai greu. După aceea am rămas singur. Populația se împuținase și ea, iar localnicii ieșeau cu familiile la lucru, la pădure, la coasă, luînd bani buni pe munca lor. De ajutor însă n-aș prea fi avut nevoie, dar, odată venit într-o asemenea depărtare, n-aveam să mă întorc cu una, cu două. Am început, atunci, să mă chinui singur. Am muncit, m-am zbătut, pînă cînd, deodată, mi-a venit să le las toate baltă și să plec acasă. Dar cu cine mă-ntîlnesc atunci în pădure ? Cu Data Tutașhia. Îl văd urcîndu-se pe versant și-l recunosc de-aproape. Unde erau, însă, frumos croitele ciohe ale lui Tutașhia și caii lui de rasă ? Nu-mi venea să cred, mergea pe jos, încălțat cu opinci roase, de 13 copeici.

„A dat nenorocirea peste tine, Data“, m-am gîndit eu, cînd omul se apropia de mine, zîmbindu-mi.

„Văd că nu-ți prea arde de rîs“, îi zic. „Ce năpastă ți-o fi căzut pe cap ?“

„Aa, nu ! Nimic deosebit“, îmi răspunde el. „Am doar nevoie să-mi găsesc de lucru“.

Deşi îmbrăcat în zdrenţe, printre cei de acolo, murdari şi cenuşii, părea, totuşi, un prinţ frumos foc, muierile nu-şi puteau lua privirile de la el. Dar nu despre asta era vorba.

L-am adus apoi la şeful de echipă, căruia i-am spus că mi-am găsit un tovarăş de muncă. Ni s-a repartizat o locuinţă pentru doi, şi am început să muncim. Data, însă, nu se prea pricepea la dogărit, dar mînuia foarte bine toporul şi a învăţat repede meseria, muncind chiar cu sîrguinţă. În prima zi, n-a mai trebuit să tăiem copaci, pentru că, cu o zi înainte, doborîsem eu unul, din care ne apucaserăm să scurtăm bucăţi mari. Alături de noi lucra Poklonski, cu fiul său la un copac sănătos, pe care trei inşi abia îl puteau cuprinde. De două zile tot tăiau la el, iar Data le arunca din cînd în cînd cîte o privire, măsurîndu-i ba în înălţime, ba în grosime. De ce, nu pricepeam. Oare nu mai văzuse cum se doboară un copac ? Nu, nu. Copacii aceia erau, totuşi, parcă mai altfel şi cădeau în felul lor. Era cuprins de curiozitate şi, în cele din urmă, Poklonski, sfîrşindu-şi treaba, fagul începuse să scîrţîie şi să trosnească. Data, auzind trosnitura, aruncă ferăstrăul şi, întors către ei, stînd în genunchi, privea parcă vrăjit. Fagul s-a clătinat şi a căzut la pămînt. Pe Data, rămas nedumerit, curgea transpiraţia şiroaie. Credeam apoi că o va lua la goană şi n-am să-l mai văd niciodată, că n-o să se mai întoarcă la lucru. Dar nu. A stat aşa, o vreme, în genunchi, liniştit, apoi şi-a şters sudoarea de pe faţă cu mîneca şi şi-a luat iar ferăstrăul.

Încetul cu încetul, am crezut că se va obişnui cu pădurea, cu treaba, şi că nu-i va mai boli sufletul, dar am început să observ la el ceva şi mai ciudat : cînd se întîmpla să alegem un copac, de care să ne apucăm cu două topoare, făcînd să plouă în jur cu aşchii după ce tăiam cît tăiam, Data se dădea într-o parte şi se uita. Se uita la fagul care începuse să trosnească, de parcă i-ar fi fost tăiată şira spinării. Nu se prăbuşea însă dintr-o dată, se apleca mai întîi într-o parte, urmînd să cadă într-aşa fel, încît să rupă totul în cale ; frunzele foşneau, zumzăiau, crengile oftau, se rupeau şi trosneau ca-ntr-o vijelie, cu vuiet mare, de credeai că Amirani [1] şi-ar fi dat duhul. Cădea copacul la pămînt atît de prosteşte, de parcă un uriaş s-ar fi lovit cu pumnii în piept. Ba, poate, şi mai şi. Se cutremura pămîntul, tremura, liniştindu-se după aceea totul, de ţi se părea c-ai asurzit. Iar copacul stătea culcat la pămînt, nenorocit, fără viaţă. Frunzele i se strîngeau repede, şi în jur se lăsa o tăcere de moarte, o linişte parcă de pe altă lume. Data stătea şi se uita întruna. Şi întotdeauna făcea aşa. Iar cînd se tăia un copac prin apropiere, lăsa lucrul, şi fuga într-acolo. De cîte ori nu-l auzeam murmurînd :

— Digva, frate, îmi pun capul pe butuc, copacu-i ca omul. Înţelege totul, ba chiar mai bine decît el. Şi-i şi mai frumos. Întîmpină bărbăteşte moartea, după ce şi-a trăit traiul.

---

[1] În folclorul gruzin, Prometeu.

Așa-i plăcea lui Tutașhia să-și vorbească, și credea în ceea ce spunea. Dar m-am îndepărtat de ale mele. Am început să îmbătrînesc, să uit.

După mai multă sau mai puțină vreme de cînd venisem pe acolo, într-o bună zi traseră la noi un soldat în rezervă cu nevasta lui, o femeie dintr-acelea care, cît timp soțul ei își făcuse serviciul militar, nu-l părăsise deloc. Erau fără copii, goi și desculți, neavînd nici pe se să doarmă. Cum îi aruncase soarta pe acele locuri, numai dumnezeu știe. Dar nebănuite sînt căile Domnului. Să fi venit, oare, chiar singur pe acolo ? De fapt, toți din satul acela erau veniți de pe altundeva, niște coate-goale la-nceput, care, treptat, își făcuseră avere.

Erau, deci, oameni noi și șeful de echipă îl întrebă pe soldat dacă știe să taie copaci. „Nu prea, zise soldatul, sînt din stepă și nu mă prea pricep la de-astea". Totuși, șeful îl luă, pentru că nu prea avea oameni destui, rugîndu-mă pe mine și pe Data să ne ținem de ei, ca să-i învățăm să cioplească doage. Blestemată să fie ziua aceea, pentru că de acolo ni s-au tras toate nenorocirile. Dar cum au început și cîte s-au mai întîmplat, o să le povestesc pe rînd.

Soldatul se numea Budara, iar nevasta lui, Budariha. Și nimeni nu știa cine sînt și de unde vin. De vorbit vorbeau și rusește, dar o limbă pe care n-o mai auzisem înainte. Budara avea vederea proastă încă din vremea cît fusese soldat, dar, chiar și așa, era un muncitor bun, iar Budariha, femeia lui, îl întrecea în hărnicie.

Data, o zi, două, s-a tot uitat la ei, și pe urmă mi-a spus :

— Nu-i bine să le dăm numai 50 de copeici pe zi. Ar fi păcat. Hai să le plătim cîte o rublă.

— Ei, asta-i bună ! Cînd plata pentru o zi de lucru e doar de 40 de copeici pe om, eu pe ce chestie să le plătesc Budarilor cîte o rublă ?

Data însă insista, și în sfîrșit, ne-am înțeles să le plătim cîte 75 de copeici fiecăruia. S-au bucurat Budarii, de parc-ar fi prins pe dumnezeu de picior, străduindu-se să lucreze cu și mai mult sîrg ca înainte. Încetul cu încetul, învățaseră să aleagă copacul, să-l doboare, să-l taie cu ferăstrăul, să-l spargă, să-l așchieze, și erau atît de harnici, încît nu-i putea tulbura nimic de la treabă, nici chiar musculițele de scorburi. Erau nori întregi în pădure, și unde lucrai, mai întîi trebuia să le găsești scorbura și să le împrăștii cu fum, că altfel te năuceau. Budarii însă n-aveau nevoie de așa ceva ; musculițele parcă nu-i stînjeneau deloc. Cum se apucau, dis-de-dimineață, de lucru, pînă pe seară nu-și mai îndreptau spatele. Cu toate acestea, erau foarte atenți cu cei din jur. Întotdeauna cu surîsul pe buze, respectuoși, ar fi fost în stare și unei găini să-i spună dumneavoastră. Cînd dădeau bună ziua, se plecau pînă la pămînt, iar de închinat se închinau ziua și noaptea, de i-ar fi putut invidia și un călugăr. Dac-aș fi zis, fără nici o aluzie, că în ulcior s-a învechit apa, îmi și smulgea vasul din mînă, și fuga la vale, s-aducă apă. Îl chemam : întoarce-te !... îl strigam, dar aveai pe cine să strigi ? Pînă la izvor era o verstă, în jos, pe un versant abrupt, și tot pe același drum — o verstă înapoi, iar lui nici că-i păsa. Îl aducea numaidecît.

Și așa au stat Budarii cu noi exact o lună, pînă ce au învățat meseria și au început să lucreze independent, doar pentru ei înșiși. Eram, încă împreună, cînd începuseră să-și facă o izbă, la care îl ajutaserăm și noi cu ce putusem, cu grinzi, căpriori, cu rame și uși... În luna aceea, Budarii au căpătat 40 de țelkoți cu care și-au potolit, nenorociții, foamea și din care s-au îmbrăcat bineînțeles ca la pădure.

Pereții erau înălțați, cînd au lăsat izba și s-au apucat de țarcul de vite. În două săptămîni era gata și el, țarcul mare, de-ncăpeau în el cinci vaci cu viței lor, iar noi înțelesesem că veniseră aici să trăiască mai bine și să rămînă locului pentru totdeauna. Data se bucura atît de mult de îndărătnicia și hărnicia lor, de parcă lui i-ar fi folosit toate acestea.

Mi-aduc aminte, odată, că la amiază ne odihneam cu Data, și mîncam. Cînd colo, hop, și Budarii. I-am invitat să mănînce din ce dăduse Domnul, și cum stăteam toți patru, vorbind despre una, despre alta, numai ce o aud pe Budariha spunînd că: „Meseria asta de dogari, e drept, deocamdată n-o prea știm bine și nu putem ciopli doage mai mult decît de o rublă pe zi, dar vedeți, cu toate cheltuielile astea, știți prea bine cîte sînt, trebuie să terminăm izba, să cumpărăm una, alta pentru gospodărie și, pe deasupra, și o vacă, pentru care nu ne ajung banii. Împrumutați-ne cincisprezece ruble; duminica asta mergem la Barakaievka, s-o luăm din tîrg, iar datoria, dac-ați vrea, o să v-o plătim fie prin muncă, fie tot în bani".

La auzul acestor vorbe, Data nu mi-a dat voie nici măcar să deschid gura, și i-a și numărat Budarihei în palmă cincisprezece ruble.

— Pentru oameni ca ăștia, zice el, nu-ți pare rău că dai, dumnezeu să vă ajute!

Sărmanii! Ne-au mulțumit o dată și a doua oară, și încă de nu știu cîte ori; după aceea, au mai stat cu noi din politețe, ducîndu-se abia într-un tîrziu la fagul lor.

Mie, însă, ca să spun drept, nu mi-a plăcut nici rugămintea lor și nici faptul că Data le-a dat bani. Dar nu din zgîrcenie, martor mi-e dumnezeu, că i-am spus și lui Data.

— De ce? s-a mirat el. Poți să spui?

— Pot, i-am spus. Simt că n-o să iasă bine. Ai să vezi tu că am avut dreptate.

Duminică, Budarii s-au sculat cu noaptea-n cap, ca să ajungă mai devreme la piață. Iar în sat, printre altele, toți, cu mic cu mare, tineri și bătrîni, localnici sau venetici, știau că cei doi se duceau să cumpere o vacă. De dimineață, însă, am observat și eu ceva neliniștitor, neobișnuit prin părțile locului: bărbații tăceau, muierile să uitau rău. Ce se întîmplă? m-am întrebat, gîndindu-mă mai mult la localnici, la cei de acolo, pentru că, dintre cei veniți, aproape nimeni nu era pe acasă.

Satul nostru era așezat pe o coastă de munte și, de pe locul unde se strîngea întotdeauna poporul, se vedea bine drumul, șerpuind pe versant, din Barakaevka pînă la noi nemaifiind altul. Cînd a trecut însă de amiază, ca la un făcut, i-am văzut pe toți năvălind pe ulițe cu familia, așezîndu-se în poartă, în pridvoare, pe bănci, pe trunchiuri de copac sau stînd, pur și simplu, pe drum. Stăteau tăcuți, arareori cîte unul aruncînd vreo vorbă, și se uitau ca bufnițele, de parc-ar fi așteptat înmormîntarea cuiva. Eu îmi dădeam seama ce așteaptă, dar, ca să fiu mai sigur, trăgeam și cu urechea. Și, într-adevăr, am auzit că îi așteptau pe Budari. Nu era ceva nefiresc într-asta, pentru că, dacă cineva din sat cumpăra o vită, era normal ca vecinul să fi alergat să i-o vadă, numai că cei de prin părțile locului, deși aveau pe puțin cîte cinci vaci fiecare, și porci, capre, găini, rațe sau gîște, de nu le mai știau numărul, ardeau parcă de o curiozitate și mai mare. Or, ceea ce mi se părea ciudat, era faptul că din cauza vacii Budarilor, tocmai acum își găsiseră să piardă atîta vreme. Veniseră toți aici, înfometați, desculți, și se îmbogățiseră de nu-și mai încăpeau în piele. Pămînturi defrișate aveau peste tot și toate pline cu cartofi cît cuprindeai cu ochii, cartofi foarte buni, cu coaja albăstruie. Cei mai mici cît un pumn, iar cei mai mari — cît varza. Dintr-o baniță de semințe, toamna scoteau douăzeci de măsuri, dar la piață îi duceau primăvara, cînd erau cele mai bune prețuri. Mai aveau apoi și pămînturi semănate cu grîu și o seamă de venituri și de la pădure. Apucă-te, atunci, și socotește ! Și unde mai pui că statul nici nu avea perceptori, în fundătura aceea, sau alți funcționari care să le ia impozite. Ce să mai vorbim, erau bogați, foarte bogați, dar așteptau vaca lui Budara, parcă deveneau și mai zgîrciți, și mai strînși la pungă. I-am atras atenția lui Data. El nu știu ce făcea cu toporul pe alături, dar a lăsat treaba baltă, ca să ne așezăm și noi pe o bancă, lîngă ceilalți.

Budarii, însă, întîrziau, iar lumea tăcea parcă încurcată.

— Probabil li s-a furat vaca, zice unul într-o vreme, izbucnind după aceea într-un rîs, de parc-ar fi spus cine știe ce glumă. Prinzînd curaj, un altul mai ghiduș adaugă :

— Probabil că i-a omorît și pe Budari.

Din nou hohote prelungite, pînă cînd, sătui de atîta rîs prostesc, tăcură. Ghidușul începu, atunci, din nou să glumească, numai că, de data asta, în gol ; parcă nu mai puteau rîde ca mai înainte. Peste o jumătate de oră, însă, hop ! și Budarii. Mergeau încet ; în față, Budara, ducînd vaca de ștreang, iar din urmă, Budariha mînînd-o cu o nuia. Cînd s-au apropiat mai mult, se aude iar un glas :

— Păi Budarii au cumpărat o capră !

Hohotele de rîs au fost însă mai încete și parcă mai stăpînite, ca să nu-i audă Budarii.

Dar vaca Budarilor nu era capră, ci vacă de-a binelea, și încă de rasă bună, soi pietros, de munte, de care ei, proștii, habar n-aveau. N-o fi avut ea să dea lapte cît dădeau matahalele lor, dar din laptele ei se putea scoate de două sau de trei ori mai mult unt. Ei, însă, atîta știau, că-i mică și că-n laptele ei n-avea nimeni să se înece.

Iar cînd Budarii, urcînd pe versant, mai aveau de făcut vreo douăzeci de pași, cineva iar zice :

— Priviți, oameni buni, o vacă fără coadă ; au cumpărat o vacă fără coadă !

Capătul cozii vacii era într-adevăr tăiat, pentru că-i crescuse cu vreo trei verșoci mai mult decît trebuia. Or, prin părțile locului, cu cît era mai lungă coada, cu atît vaca era mai de soi. Cu o coadă lungă, muștele puteau fi mai ușor alungate, chinul mai mic și laptele mai mult. Văzîndu-i, însă, coada tăiată, s-au liniștit ca prin farmec, zicîndu-și că vaca lui Budara mai are mult pînă să le ajungă pe ale lor, și s-au împrăștiat mulțumiți.

— Ai văzut ? zice Data, de ce se bucură proștii ? Un vecin bogat, la nenorocire, ar trebui să-ți fie de ajutor și un sprijin la nevoie. Or, la ăștia, nu mai pricep...

Și, într-adevăr, nu-i mai înțelegea, pentru că nu-i știa cum îi știam eu. Se mîncau unii pe alții ca fiarele, și se uitau la bunul altuia de parcă n-ar fi fost oameni, ci invidia întruchipată. Invidia îi mînca și, ori de cîte ori un coate-goale se îmbogățea, mureau de ciudă. Ce mai tura-vura... Sat în care se îngrășau niște parveniți. Nu erau buni, ci o adunătură de haini. De necrezut ? Poate, dar ascultați :

Și-au dus Budarii vaca fără coadă într-un țarc mare cît grădina Domnului. După aceea, ce să vezi, în tot satul nu găseai o vacă de lapte mai bună. Nimănui nu-i venea să creadă că ciuntita era un adevărat izvor de lapte. Iar Budariha, a dracului, găsise nu știu de unde și un vas de sticlă, pe care îl lua cu ea gol în țarc, scoțîndu-l după aceea plin, în ochii tuturor celor ce o priveau cum se-ndrepta cu el spre izbă. Muierea, de, știind că vecinii se uită de după perdea cu invidie, voia să-i facă să crape de ciudă. Și mergea atît de mîndră, de parc-ar fi fost doică, purtînd în brațe nu un borcan cu lapte, ci un copil de prinț.

Ce mai încolo și-ncoace, întorsese tot satul cu fundul în sus. Numai că, apropiindu-i-se vacii vremea de fătat, a început să-nțarce și ea, iar Budarii au băgat-o în cireadă, laolaltă cu celelalte. După o lună, însă, sau aproape o lună, ia vaca de unde nu-i ! Dispăruse de parcă ar fi înghițit-o pămîntul, și prin sat umblau fel de fel de zvonuri. Ba c-ar fi fugit ea de una singură, ba c-a luat-o dracu, ba cîte și mai cîte. Pe oameni îi mînca limba, iar „capra“ dăduse atîta lapte numai în trei săptămîni !

Puțini, însă, se gîndeau că orice vită se ascunde cînd se pregătește să fete.

Budarii au căutat-o, totuși, și n-au găsit-o. Am căutat-o și eu cu Data prin toate vîlcelele, prin toate rîpele, dar degeaba. Pe înnoptate, cînd ne întorceam în sat, auzim pe cineva bocind, nu departe de noi.

Ne ducem repede într-acolo, şi ce vedem : pe jos, — vaca Budarilor, cu gîtul tăiat, iar lîngă ea — viţelul roşcat, cu capul zdrobit şi el. Alături, Budariha în genunchi, cu părul despletit, plîngînd în hohote şi înconjurată de babe care îi ţineau isonul. Iar ceva mai departe, încă vreo opt oameni, dintre cei care nu iubeau deloc ciuntita vacă a lui Budara, stînd cu nişte mutre de parcă nici ei, nici bunicii lor nu mai văzuseră vreodată asemenea nenorocire.

— Uită-te numai la mutrele astea, frate Digva, ca să-ţi dai seama de ce-au fost în stare, îmi şopteşte Data. Să mor eu dacă unul din ăştia nu-i ucigaşul vitei. Şi înfuriindu-se peste măsură, smulgînd un par din gard, îi împrăştie pe toţi din jurul femeii, ca pe nişte gîndaci. Şi aşa de repede, că nici n-avusesem vreme să mă gîndesc dacă trebuia să-l opresc sau nu. Şeful de echipă a trimis apoi imediat un om de la Barakaevka, iar dimineaţa s-a ivit un pristavnic cu mustăţi, pe numele lui Skirda. A privit vita omorîtă, a întrebat oamenii cum şi în ce fel, iar ăia, ticăloşii, începînd să se plîngă de Data şi zgîrcindu-se, nu i-au dat nici un fel de mită pristavnicului. În schimb, eu i-am băgat în mînă cinci ruble, după care omul m-a întrebat pe-ndelete cum fusese toată treaba cu bătaia. Povestindu-i tot, era să crape de rîs.

„Pe merit v-a cotonogit", le-a spus el celor bătuţi. „Şi încă aţi căpătat puţin".

„Ne-a tras o scărmăneală şi s-a cărat de unde a venit" şi-au zis klîştii[1], rămînînd cu buzele umflate.

Zic klîşti, pentru că erau de această credinţă, de la care îşi şi luaseră numele. Ce fel de credinţă, însă, era aceasta, vă voi spune mai tîrziu.

După trei zile, klîştii bătuţi se duseră iar la lucru, ascunzîndu-se de parcă s-ar fi ferit de ceva. N-am cuvinte să spun cît fusese de furios Data, cînd îl luaseră din nou de guler. Din fericire, însă, nu lovise pe nici unul, fusesem acolo şi-i văzusem.

Unul din cei bătuţi, văzîndu-mă însă odată singur, s-a apropiat de mine şi, dintr-una într-alta, a început să-mi spună că tovarăşul meu ar avea anumite intenţii cu ei. Era clar ; se temeau că Data îi va bate pe toţi, pe rînd, pentru denunţul făcut şefului de poliţie. Cunoscîndu-l bine, eu ştiam că lui, dimpotrivă, îi păruse chiar rău că se înfierbîntase, mai ales la gîndul că s-ar fi putut ca vinovatul să nu fi fost printre ei ; ca să vezi ce-l chinuia ! Nu era, însă, cazul să le-o destăinui klîştilor, cărora le-am spus totuşi :

— Nu ispitiţi soarta, nu-i ieşiţi în cale, şi luaţi-o prin altă parte, ca să nu vi se întîmple nimic.

— Ce să facem ? întrebară atunci klîştii ; pînă cînd să ne tot ferim? Poate că nici nu e furios pe noi, şi ar trebui s-o ştim ?

---

[1] Sectă religioasă.

— Veniți mîine, le-am răspuns eu, și-am să aflu între timp ce-i cu el.

Ziua următoare mă pomenesc cu un klîst că vine iar la mine.

— Ajută-mă, îmi zice, și spune-mi, pentru numele lui dumnezeu...

— Lasă-l pe dumnezeu, și mai bine strîngeți cinci ruble ; după aceea vom sta de vorbă.

Depărtîndu-se, a plecat și a povestit tovarășilor săi despre ce vorbisem cu el, începînd să se sfătuiască cu predicatorul lor, un om foarte vioi, Klepotes, care, ca toți ceilalți, i-a sfătuit și el să scoată cinci ruble, ca să-l astîmpere pe Data Tutașhia. I-au scos, i-au adus ; eu am băgat banii în buzunar, mi-am luat ceea ce dădusem șefului de poliție, apoi le-am dat voie klîștilor să meargă la lucru fără să se mai teamă de cineva. Mă pusesem zălog, cum s-ar zice, eu pentru ei.

Budarii, însă, își tot plîngeau paguba. Un lucru lesne de înțeles, dar dumnezeu cu ei.

Nenorocirea era că Data parcă luase apă în gură. Nu se mai gîndea să se chinuiască și se mai potolise.

Apoi s-a înviorat dintr-o dată. Mie mi se luase o piatră de pe inimă, dar simțeam că tot va mai zice ceva. Il întreb ; el — nimic, tăcea. Și a tăcut pînă sîmbătă, cînd numai ce-mi spune : știi că le-am împrumutat bani Budarilor ? Mergem la Barakaevka, vor iar să-și cumpere o vacă, ba și un cal, pe deasupra.

— De ce faci de-astea ? îl întreb. Aș putea ști ?

— Fac și eu ce pot, îmi răspunse el. De ce să nu fac ?

Dis-de-dimineață, au plecat toți și s-au întors spre seară, mînînd înainte două vaci, cu viței cu tot, și un cal de toată mîndrețea. Era limpede : Data cumpăra, de bună seamă, vite. Nici un suflet n-a mai ieșit însă să-i întîmpine ; toți stăteau pe la casele lor și se uitau pe-ascuns, de la geamuri.

Budarii au angajat apoi muncitori, au arat pămîntul pentru grîu, pentru cartofi, au cumpărat semințe, au semănat, l-au îngrădit, au terminat de construit izba și au luat și un porc și păsări.

N-am mai putut răbda și, odată, l-am întrebat pe Data cîți bani le-a dat Budarilor, de s-au îmbogățit, făcîndu-și atîtea ?

Data m-a privit stăruitor, îndelung, apoi s-a întors și s-a apucat de cioplitul unei doage, spunîndu-mi :

— Și ce, Digva, crezi că tu ai mai puțin dacă s-au îmbogățit ei ?

— De ce să am mai puțin ? îi răspund. Ce-mi pasă mie de ei, dar dacă tu crezi că Budarii au să sară la nevoie pentru tine sau să-și pună viața-n joc pentru cine știe ce, te-nșeli.

— N-am nevoie de ajutorul lor, zise Data. Fie ca ei să se îmbogățească, pentru că un om bogat face mai ușor un lucru bun ; și dacă le-o ieși în cale vreun sărăntoc, așa cum i-am ajutat eu, așa-l vor ajuta și ei. Mie, la nevoie, ce să-mi ajute? Chiar de-aș fi finul guvernatorului general, tot nu mi-ar mai putea face nimeni, nimic.

— Bine, îi spun. Toamna se numără bobocii, că-i mirosisem încă de pe cînd Budariha ducea laptele în vas de sticlă din grajd; dar totuși... Cît le-ai dat?

— Două sute de ruble. Nu mi-au cerut, ci atîta le-am dat eu. Cu împrumut. Puteam să le și dăruiesc, numai că dacă-i dăruit, nu-i și de folos; se face praf dimpreună cu ce ai și tu, de-o fi s-o iei de la-nceput.

Primăvara mi-am făcut cele de trebuință acasă și am terminat cu semănatul. Lucru știut, vara era vremea țăranilor, și toamna am plecat din nou în Cuban. Data m-a întîmpinat morocănos, nu era în apele lui. Nu pricepeam ce-l chinuia.

După aceea, toamna, am strîns recolta. Budarii au strîns și ei în hambare o mulțime de grîne, au pus la putină unt și brînză, au tăiat un mistreț de vreo zece puduri, și au înapoiat și datoria. Dar nu mai erau Budarii aceia serviabili și simpatici dinainte. Budara, care fusese aproape orb, începuse, parcă, să vadă; Budariha nu mai mergea în pădure, stătea acasă, se ocupa cu lucrul de mînă; de, casa avea și ea nevoie de stăpînă. Budara a mai adus apoi, de nu știu unde, și un muncitor, un șchiop. Numai că șchiopul șchiopăta și cu mintea. Era tot numai zîmbet, mulțumit în sine, dar mormăind pe sub nas. Muncea din zori și pînă-n noapte, pentru două grivne pe zi; își rupea spatele, nenorocitul. Dar fiecare sat — cu prostul lui. Ți-era însă milă de el și nici nu știai de ce. Era totuși, păcat să dai două grivne pentru atîta muncă, și Data i-a zis-o într-o zi. Budara însă nu s-a lăsat deloc mai prejos cu răspunsul: „De ce să dau mai mult unui prost?"

De la pădure, Budara se întorcea ca un domn, în timp ce Seva, prostul, se tîra după el; abia își mișca picioarele, căra uneltele și se îndoise de tot cu topoarele, rindelele, penele și ciocanul în spinare. Îl treceau de nu știu cîte ori nădușelile pînă s-ajungă acasă. Mai bine le-ar fi lăsat pe toate în pădure; le-ar fi ferit undeva de ploaie, și gata; nimeni nu le-ar fi atins; furtul era necunoscut acolo, dar Budara se temea, totuși, de pagubă, și-l mîna necontenit cinci verste dus și cinci verste întors, ca și cum nu s-ar fi istovit Seva, prostul, și fără asta.

Pe de altă parte, mai observasem, ca și înainte dealtfel, că Budariha se tot uita la Data, dar tăcusem. După ce se săturase de mîncat și băut, femeia se hotărîse, la un moment dat, și-i ieșise înainte, ispititoare, mișcîndu-și sînii în fața lui. Data nici nu se uita la ea, dar femeia parc-ar fi scăpat din lanț; nu-i dădea voie nici măcar să-ntoarcă; nu știa bietul om cum să scape de ea. Spăla, mătura prin toate colțurile, începuse să coasă și chiar să brodeze pentru noi, deși și fără asta ar fi trebuit să coasă și să spele, că doar prin mila noastră prinseseră chiag. Numai că la femeie nu era vorba de mulțumire, ci de cu totul altceva. La klîști, era un obicei: toți se culcau cu soțiile celor de aceeași religie cu ei, în credința lor acest lucru nefiind deloc un păcat, ci, dimpotrivă, un dar al lui dumnezeu. Budariha, vădit lucru, înnebunise și ea tot privindu-i întruna. Și atunci i-am spus lui Data: Tot sînt puține femei, și klîștii ăștia nu vor să aibă de-a face cu creștinii, așa că nu chinui femeia, fă-i voia; n-o să ți se tragă cine știe ce din asta.

Data, însă nici vorbă; n-o lăsa pe Budariha să se apropie de el.

— Să fac acest lucru, zicea el, ar însemna că i-am ajutat pe Budari tocmai pentru asta.

Așa că s-a tot învîrtit Budariha în jurul nostru, s-a sucit, s-a răsucit și, văzînd cu nu iese nimic, a dat înapoi. Iar noi ne-am văzut din nou nevoiți să ne spălăm rufele la rîu.

Cît timp Budarii n-aveau nici un ban, erau gata să-și dea și ultima bucată de pîine de la gură, dar de cum se îmbogățiseră, nu mai puteai scoate de la ei nici un fir de tutun sau măcar un fum. O duzină de ouă costa la Barakaevka o jumătate de grivnă, iar Budariha, cu mai puțin de o grivnă nu le da nimănui, ba, pentru mine și Data, n-avea nici măcar de leac; orice-i ceream, ne refuza. Cu laptele, era la fel; n-o lăsa conștiința să ne ia bani pe el, dar ne și spunea întruna: n-avem lapte, și gata!

Ba, într-o bună zi, Budariha a început să facă și samogon, și să-l comercializeze pe scară mare. Lui Seva, prostul, care-și julea toată ziua spinarea cărînd lemne pentru ei din pădure, nu-i dădea de băut, nici măcar să miroasă, iar cînd Budariha făcea bragă, o strecura de-i rămîneau doar resturile. Nenorocitul se mulțumea și numai cu atît, umblînd toată ziua aiurit, cu burta umflată de apă.

Klîștii, în schimb, se tot dădeau bine pe lîngă Budari, doar, doar îi vor face și pe ei să le împărtășească credința. Și cu Budariha treburile au mers destul de repede. I-au spus mai întîi că nu e voie să bei votcă, dar că de făcut poți să faci și să vinzi cît vrei.

Așa că, pînă la urmă, Budariha s-a convertit, și ține-te habotnicie! În schimb, Budara pentru nimic în lume n-ar fi vrut să-și lase credința probabil că-i părea rău de tutun și de votcă. Iar la femeia lui, care se plimba dintr-un pat în altul, Budara, ca bun creștin, habar n-avea. Nu se mai culcase deloc cu ea și nici nu-i păsa ce face. Numai că, ce-i drept, toate merg pînă-ntr-un loc. Oo! de-ar fi știut săracul ce-l așteaptă, n-ar fi lăsat-o el nici mort pe nevastă-sa să treacă-n altă lege.

Dar ți-ai găsit-o: Budariha sărise de-a binelea peste cal; se culcase cu toți bărbații din sat, fără a se mai uita că îi interzicea credința să facă aceasta. Și n-a lăsat femeia să-i scape nici unul. Klîștii își ieșiseră din pepeni pe socoteala asta. Și, pe deasupra, Budara nici gînd să treacă la credința lor. L-ar fi omorît ei, dar se temeau; știau bine că noi îl încălzisem la sîn. Le era frică, mai ales de Data, și de aceea nici nu se atingeau de el, iar Budara nu lăsa să treacă o zi fără să n-o bată pe Budariha. Ce tot umbli pe la toți bărbații? îi striga el, dar ei nici că-i păsa. Ba, mai mult, spunea că dacă ar renunța să poarte această cruce, Domnul ar lua-o cu el. Ce înseamnă să întinzi cuiva un deget ! îmi spuneam eu.

Data, în schimb, se uita la toate acestea cu mirare, și deodată numai ce zice :

— Frate Digva, îți mulțumesc că m-ai adăpostit, să-ți dea dumnezeu sănătate, și să știi că n-am să-ți rămîn dator, dar nu mai pot rămîne cu tine aici. Mai bine nu i-aș fi cunoscut pe nemernicii ăștia. Mi-e frică să-mi iau un păcat pe suflet, pentru că, oricum, sînt și ei niște făpturi ale lui dumnezeu. Altfel... dar am să mai stau, totuși, pînă ai să-ți găsești un tovarăș și după aceea am să plec.

Eu, că nu face bine, și dă-i să-l conving, să pună ciomagul pe klîști. Data însă se arăta neclintit într-ale lui. De fapt, eu n-aveam dreptate. Nu s-ar fi obișnuit, în cele din urmă, cu asemenea netrebnicie și, amestecîndu-se în cine știe ce, nu se știe unde ar fi ajuns.

Odată, pe cînd ne pregăteam să ne culcăm, auzim niște urlete și niște strigăte de vuia satul ; cineva țipa ca din gură de șarpe. Sar la geam și-l văd pe Budara bătînd cu un lemn în izba lui Haliutkin și strigîndu-i Budarihei să iasă afară. Ea, nici gînd să scoată capul, iar klîștii, de la mic la mare, ieșiră în uliță.

Prilej nemaipomenit să-l bată și ei pe Budara, dacă nu s-ar fi temut de noi. În cele din urmă, Budara a spart ușa, năpustindu-se în izbă. Haliutkin ieșise în curte numai în chiloți și striga : „Ajutor, fraților !"

Budara își bătea nevasta de mai s-o omoare, o gonea acasă, iar ea, nu și nu, se încăpățîna să meargă, spunînd că pînă cînd nu îndeplinește voința lui dumnezeu, nu se mișcă de acolo. Budara, atunci, iar dă-i cu bîta, omoar-o, de se zvîrcolea Budariha ca mușcată de șarpe. Degeaba însă. Urla întruna, și-n ogradă era ca la bîlci. Budara o păruia și-i striga : „Nici acum n-o să mergi ?"

— Nu, și nici n-am să mai trăiesc cu tine ! îi răspundea Budariha, rămîn cu Haliutkin.

Iar Haliutkin din curte : „Da, rămîi, nu pleca, nu te duce cu făptura diavolului !"

Budara, uluit, se hotărî atunci s-o ia cu binișorul pe departe, dar ea o ținea una și bună : „Nu plec și nu plec !" „Da ? Nu pleci ?" începu atunci să strige el. „O să-l aduc eu pe Data și o să vedem noi pe unde ai să scoți cămașa". Iar către Huliutkin : „Și să văd eu cum o s-o ții cu sila la tine ?"

După aceea, Budara îi întoarse spatele, și fuga la noi. Mergea însă încet, așteptînd, probabil, să-l strige din spate Budariha, ca să nu-l cheme pe Data. Degeaba, însă, că nimeni nu se apuca să-l strige, iar klîștii își aruncau fel de fel de ocheade, șoptind întruna între ei. Credeam chiar că se vor năpusti pe Budara de-o să-i meargă fulgii, dar nici poveste, pentru că nu-ndrăzneau. La noi ardea încă lampa, și ei vedeau bine că ne uitam pe fereastră.

În cele din urmă, a intrat, totuşi la noi, s-a oprit în mijlocul izbei şi a aplecat capul. Ştia că-i vinovat şi că doar inima îi dăduse brînci să vină-ncoace. Klîştii se furişaseră şi ei, obraznici, spre fereastră, doar-doar vor auzi ceva din ceea ce ne spunea. Zadarnic, la noi doar un greiere ţîrîia într-un colţ.

— Hai, te rog, Data, ia-mi apărarea! rupse el, într-o vreme tăcerea. M-au necăjit klîştii ăştia; mi-au ademenit femeia. Ştiu că-ţi sînt dator... Spune-i însă dumneata să vină acasă. Poate te-o asculta! Şi a tăcut.

Dincolo de fereastră au început să şoşotească klîştii apoi din nou tăcere.

Data Tutaşhia privea în sus şi tăcea şi el.

— Du-te, Data, îi spun eu; mi-e milă de prost, şi poate că pe tine o să te creadă femeia.

— Ce vorbeşti, Digva? Treaba mea-i să mă amestec în viaţa unei femei? Mai ales că, la-nceput, cine le vroia binele? Şi cînd colo, ce s-a ales din toate? El şi-a pierdut mîndria, iar eu, ce să-ţi spun, m-am învăţat minte. Zău, nu mă mai amestec în treburile unei tîrfe. Şi la Poti, odată, cînd marinarii se legaseră de una, cine i-a luat apărarea? Eu. Nu mai spun că şi atunci era iar cît pe-aici s-o păţesc.

În curte, din nou şuşoteli, şi Budara, care se părea că înţelesese ce-i spusese Data, căzuse pe jos plîngînd şi strigînd: „Nu plec pînă cînd nu mă ajuţi să-mi aduc nevasta acasă".

Data s-a apropiat atunci de el, l-a ridicat şi i-a zis: Bărbat eşti tu sau ce dracu?!

Budara l-a rugat, l-a implorat, doar că nu i-a sărutat picioarele, dar Data tot neclintit a rămas.

M-am uitat pe fereastră. Klîştii erau iar aproape.

— Du-te şi descurcă-te singur, îi mai spuse Data.

Klîştii prinseseră parcă iar viaţă şi, retraşi de la fereastra noastră, vorbeau şi rîdeau, bucuroşi că Data îl refuzase pe Budara.

— Da? Mă refuzi? Binee, mă duc singur, strigă deodată Budara, îndreptîndu-se în pas de marş către casa lui Haliutkin.

Klîştii, atunci, iar buluc pe el, îi săriră în spate, şi dă-i, rupe-l, ca şacalii. Pumni, brînciuri, picioare, toate zburau de-a valma, iar Budara grohăia ca un porc înjunghiat. Ce să fac? Am sărit din casă, să-l scap, dar parcă mai puteam potoli fiarele? Pe mine, ce-i drept, n-ar fi vrut să mă lovească, numai că în întuneric, un băţ al nu ştiu cui mi-a scos ochiul. Am început să urlu de durere şi abia atunci s-a repezit şi Data să mă scape.

— Aici sînt. Digva, ţine-te bine! striga el.

Auzindu-i glasul, klîştii s-au împrăştiat cît ai bate din palme. În afară de mine, chiorul, şi de Budara, nu mai rămăsese nimeni la faţa locului, iar Data, văzînd ce făcuseră cu mine anticriştii, îşi ieşise de tot din fire, dar ce mai putea face? Nu se lăsă aşteptat şi a înşeuat caii, a găsit un om care trebuia să aducă înapoi căruţa şi m-a dus la infirmerie. M-am chinuit, însă, mult acolo, dar Data avea grijă de mine ca de un copil și nu pleca nici o clipă din preajma mea. Parcă-i părea rău că viața noastră de dogari luase sfîrșit.

— Degeaba am făcut tot ce-am făcut pentru Budara, se jeluia el deseori, și zău, îți venea să crezi că nemernicia Budarilor îl chinuia mai mult decît nenorocirea mea.

După aceea, la nu știu cîtă vreme, l-am întîlnit iar. Se zvoneau lucruri urîte despre el, dar nu-mi venea să cred nimic din ceea ce auzisem. Nu era în stare să facă rău cuiva.

Contele Szegedi

...Fiind singur, bineînțeles, venirea prințului m-a bucurat. Vizita lui n-a fost lungă, iar la plecare mi-a dat să citesc o scrisoare destul de interesantă. Scrisoarea îi fusese trimisă de finul său, funcționarul de la percepție, Mușni Zarandia. Iar la sfîrșitul misivei sale, autorul mai adăuga că trecuse și un an de cînd o compusese. Judecățile lui erau, însă, într-adevăr convingătoare și desăvîrșite ca alcătuire, ceea ce însemna o gîndire destul de profundă, prin care omul încerca să-i demonstreze nașului său următoarele :

Istoria omenirii atestă faptul că deseori anumite persoane sau grupuri de oameni, mai mult sau mai puțin numeroase, se căznesc să arate și celorlalți superioritatea felului lor de viață și al credinței pe care o au. Iar masele, în virtutea tendinței lor de veacuri către progres și în virtutea curiozității lor neinteligente, ori poate datorită unei căutări înverșunate a noului sau a unui veșnic altceva, le iau drept bune, convertindu-se chiar ele și începînd să trăiască potrivit lor. Așa s-a-ntîmplat, poate, și atunci cînd, ca urmare a unor schimbări de acest gen, oamenii n-au mai săpat pămîntul numai cu sapa și lopata, ci cu plugul, și nu s-au mulțumit numai să-și acopere goliciunea trupului, ci să-l și îmbrace cu haine de pînză ; apoi să nu se mai închine idolilor, ci în fața unor icoane frumos împodobite. Numai că durerea și supărarea, nenorocirea și suferința, nemulțumirea și lipsa rămînînd aceleași ca în vremea uneltelor de piatră sau a plugului de lemn, l-au făcut pe om să-și dea mai bine seama de visele lui.

Înlocuirea unui sistem social cu un altul nu-i mai părea astfel motivată, iar cei care-și luau asupra lor misiunea de propăvăduitori parcă uitaseră de toate, scopurile fiindu-le condiționate doar de lăcomie și de fanatism.

În epoca noastră, însă, puterea, oricît de putredă ar fi fost și oricît de clătinate bazele, tot ar fi putut dispune de mijloace și metode perfecționate în stare să facă față noului. De aceea, distrugerea nu i s-ar putea concepe decît prin violență și vărsare de sînge. Urmarea : milioane de oropsiți, asasinate, fapte rele și toate acestea numai pentru că răutatea, nevoile vieţii, prea bine cunoscuta foame a duhului şi chiar altele îl chinuie pe om. Pe scurt, pentru că, chiar şi cînd e cu judecata întreagă, tot se mai abate de la cele bune, datoria fiecărui om drept şi cinstit fiind, de fapt, neîncetata luptă împotriva tuturor acestora. Mai departe, cneazului Grigore Pagav îi vorbea apoi de semnificaţia şi locul celui drept şi bun în lupta dintre vechi şi nou. Cînd noul se luptă cu vechiul, fiecare om cinstit trebuie să ţie cu vechiul, întrucît nimic nou, nici trebuinţă sau nevoie nouă nu-l face mai bun, aducîndu-i, dimpotrivă, nefericire, moarte şi relele cele mai cumplite, care, altfel, ar fi putut fi evitate.

Spre sfîrşitul scrisorii, Muşni Zarandia îl asigură pe cneazul Grigore că, după cinci ani de slujbă, nu şi-a pătat deloc reputaţia, subliniindu-i însă faptul că, cu toate acestea, în nici un caz nu trebuie stabilite relaţii severe cu subalternii din serviciu, el procedînd ca atare şi, în consecinţă, că-i acordă şi lui toată consideraţia. Zarandia credea, însă, că însuşirile sale morale şi energia îi pot fi folositoare şi altfel, în alte domenii de activitate.

Ştiind ceva şi despre relaţiile mele prieteneşti cu Grigore Pagav, i-a solicitat acestuia transferul în jandarmerie, făgăduindu-i devotament fără margini, iar tronului credinţă şi recunoştinţă.

Slujind treizeci de ani dinastia Romanovilor şi cunoscînd o mulţime de alte exemple şi diverse principii de apărare a sfintei puteri, mi-am putut da bine seama de ceea ce putea filozofia lui Muşni Zarandia, şi cu toată căldura l-am recomandat prinţului.

Astfel, în anul 1890, şi-a început cariera de tînăr jandarm Muşni Zarandia, fiul diaconului, cam în acelaşi timp în care Data Tutaşhia împlinea cinci ani de cînd era fugar.

Muşni Zarandia a lucrat în jandarmerie douăzeci şi trei de ani, şi-n tot acest timp n-a avut nici o abatere, primind cinci ordine, trei promovări în grad, audienţe imperiale la Majestatea-Sa în timpul slujbei la Petersburg, un cadou special şi gradul de căpitan de jandarmerie ; caz rar întîlnit, dac-ar fi să ţinem seama, cu toată instrucţia lui aleasă, şi de originea-i plebee. Bine-nţeles, fiecare carieră presupune un susţinător, numai că, la Zarandia, aceasta i se datora doar lui. Spirit deosebit de subtil şi caracter energic, era şi deosebit de prevăzător şi de pătrunzător. În afară de aceasta, dacă nu mă înşală memoria, n-am întîlnit om cu mai mari succese în slujbă şi mai lipsit de invidie decît el. Majestatea-Sa îngăduise chiar să i se spună Zarandia Macedon al jandarmeriei, din pricina felului în care-şi făcea serviciul, poreclă care s-a şi adeverit. Ultimii şase ani de slujbă, Zarandia devenind şeful serviciului secret din jandarmeria imperială. Pentru aceasta, în toată scurta perioadă a respectivului serviciu, a fost unul dintre acei oameni pe care nimeni nu i-a cunoscut la Petersburg, sprijinindu-se doar pe munca şi talentul lor.

Alexei Sneghir

M-am născut într-o mare staniță soldățească din Kuban. Pe tata abia mi-l amintesc. Dumnezeu să-l ierte, c-a murit, era mare bețiv. Am rămas de la el doi frați și mama. Cînd aveam doisprezece ani, s-a îmbolnăvit și ea, și a orbit. Viața ni s-a-ngreunat și gospodăria ne-a căzut nouă pe cap. Aveam și ceva pămînt, cai, vaci, porci și gîște. Iar gîște, la noi în staniță, creșteau aproape toți. Vara le pășteam, iar toamna le vindeam. Vindeam cîte o sută cincizeci, dar erau multe, nu glumă, cinci-șase sute în ogradă.

Pe zi ce trecea, însă, mamei îi era tot mai rău. Eu și cu fratele meu nu știam ce să ne mai facem, de ce să ne apucăm ; toate ne scăpau din mînă. Vecina ne-a sfătuit să ne luăm chiriași, și așa am și făcut. Chiriașul avea douăzeci și cinci de ani și ne dădea, cum ne învoisem, trei ruble pe lună, plata făcîndu-ne-o înainte pe prima lună. Trăind însă cu noi și văzîndu-ne sărăcia și nevoile, ne-a mai plătit încă cinci luni înainte, ba ne-a trimis să-i aducem mamei și un doctor. Omul se numea Luca, dar, după obiceiul mai nou, și Data Tutașhia despre semnificația acestui nume avînd să aflu mai multe abia după aceea. Pe doctor l-am adus eu cu fratele meu și, după ce a privit-o pe mama, ne-a spus că nu mai are ce-i face. N-a luat, însă, nici un ban. Luca a insistat atunci să aducem alt doctor, dar tot degeaba. Avea ftizie și se stingea ca o lumînare. Mai sufla încă, cînd s-a ivit Maruda și a cerut să-i întoarcă arvuna. Maruda venea în staniță la-nceputul primăverii, vizita toată casa, vorbea de cumpăratul gîștelor și-i dădea mamei arvună cu zapis. Toamna plătea și restul, și lua gîștele. Se mai ocupa el și cu alte afaceri, la iarmaroc, dar despre acestea — ceva mai tîrziu. De fapt, nu era de prin părțile locului și adevăratul său nume era Malinovski. Maruda îi zicea, pentru că totdeauna era murdar, nespălat și umbla ca un cerșetor. Altfel, era trupeș, dolofan, cu bărbia căzută, cu ochii îngropați în grăsime, ținînd mereu gura căscată, viclean din naștere și pururi nehotărît. Așa îl știam pe Maruda ; murea mama și venise spunînd că nu mai vrea gîștele și să-i dăm înapoi arvuna. În ziua aceea, era rîndul meu la păscutul gîștelor, iar acasă rămăsese fratele meu. El îi spusese că n-aveam să-i dăm nici o lețcaie, iar Maruda, nu, că lui îi trebuie gîștele. Sînt prea mici, îi zisese fratele meu, dar el o ținea una și bună : gîștele ori arvuna. Mama auzise cearta și, cu toate că nu se sculase de mult din pat, s-a ridicat cu sila, s-a dus la fereastră și, fiindcă n-o țineau picioarele, a căzut cu capul de prag. De atîta larmă, s-au strîns apoi și vecinele, care l-au bătut pe Maruda și l-au alungat. După aceea, ne-a dat în judecată, și peste o săptămînă s-a ivit portărelul, care ne-au luat gîștele. Luca nu fusese acasă și se-ntoarse abia seara. Vă-nchipuiți atunci ce scenă : într-un colț plîngea mama, iar într-altul vorbeam eu cu fratele. Ne-a consolat el cum a putut și ne-a dat patruzeci de ruble. Numai că bunătatea lui nu i-a putut ajuta mamei. S-a mai chinuit, săraca, vreo săptămînă, și apoi și-a dat duhul. Luca a adus sicriul, și vecinele s-au ocupat de mormînt. Au îngropat-o, noi am plîns, și după aceea ne-am liniștit. Ce să faci? Trebuia să trăim. Rămăsesem însă orfani, dar mulțumită lui Luca nu decăzusem. Aveam, de bine-de rău, și casă și masă, și ne-am pus pe gospodărie. Nici eu, nici fratele meu nu ne gîndisem ce-i cu Luca, de unde venise și cu ce se-ndeletnicea. Niște proști. Aflasem abia după aceea, după întîmplarea cu Maruda, cînd lucrurile s-au petrecut în felul următor:

Cam după trei luni de la moartea mamei, era toamnă, mi-amintesc că aduceam ouă băcanului, cînd mă-ntîlnesc cu Madura, care ducea o măsuță. M-a chemat și m-am dus; nu țineam mînie.

— Haide, îmi zice el, îmi trebuie un copil, îți dau o jumătate de rublă.

Or, cincizeci de copeici nu era puțin pe vremea aceea, cînd banii aveau valoare, mai ales pentru un copil ca mine.

— Dar tu n-ai copil? îl întreb eu.

— A șters-o, zice el, după ce mi-a furat banii.

Pe ăla îl știam eu, de fapt, precum și slujba pe care o făcea la Maruda. Îi purta de colo-colo prin tîrg o măsuță de joc, pe care erau desemnate șase pătrate. În fiecare pătrat — puncte; în primul — unu; în al doilea — două, în al treilea — trei, și tot așa pînă la șase, ca la zaruri. Fiecare punct era numit în felul său: iac, du, sic, ciar, panci, saș.

Ajuns cu măsuța în piață, Maruda o așeza unde era mai multă lume. Copilul aducea o ceașcă și o farfurie; ceașca o răsturna apoi cu fundul în sus, și sub ea punea zaruri. După aceea, Maruda începea să strige: Pui un pitac, iei doi, doi, neamule!...

Și împrejur — mulțime. Punea, să zicem, unul un pitac în pătratul „iac". Băiatul scutura ceașca pe farfurie, amesteca zarurile și apoi o ridica. La un zar, să zicem, picat pe „iac", pesesorul pitacului primea o grivnă, la amîndouă zarurile „iac", Maruda dădea două grivne, dar dacă nu pica nici unul pe „iac", pitacul rămînea la Maruda, iar băiatul povestea că fuseseră zile cînd Maruda plecase de la piață lăsînd acolo cincisprezece ruble, și că într-alta, abia cîștigase vreo cinci.

M-am bucurat la gîndul acesta, dar numai atît, pentru că, de fapt, îl cam invidiam pe băiatul de ajutor. Asta, da, meserie, să scuturi ceașca, să azvîrli zarurile, și gata! Mi se strîngea inima cînd mă gîndeam că eu stăteam singur-cuc, acasă. Mai nefericit decît mine nici că putea fi altul pe lume.

Dar cine mă știa? I-am spus, însă, Marudei că mă duc numai la băcan cu ouăle și îndată voi fi înapoi.

După o bucată de vreme, Luca m-a întrebat unde îmi petrec timpul și eu i-am spus că lucrez la Maruda.

— Hm! face el, căzînd pe gînduri, fără însă ca vreodată să mă mai întrebe despre asta.

Peste vreo trei zile după aceasta, stăpînul m-a trimis să-i schimb nişte bani. Am şters-o la şepcar, pentru că nu era departe. Şepcarii erau, de obicei, gruzini. Şi-acolo, peste cine dau ? Peste Luca. Stătea cu spatele la intrare şi se uita la un joc de zaruri. Pînă cînd însă şepcarul — îl chema Ghedevan — mi-a schimbat mărunţişul, jocul s-a terminat şi jucătorii s-au ridicat. Primul, în suman negru, era cerchezul Mahmud, al doilea, Selim, îl ştiam şi pe el, cumpăra butoaie. Selim, dogarul, tocmai vîrîse mîna-n buzunar, scoţînd o grămadă de bani pe care se pusese să-i numere, hîrtie cu hîrtie. Îmi schimbase şi mie bancnota, şi-mi amintesc şi acum că-mi îngheţaseră, parcă, picioarele văzînd atîta bănet. Selim îşi potrivi banii, îi îndoi pe jumătate, îi vîrî în buzunar, îşi scoase centura şi, aşezîndu-se la zaruri, după ce-şi aranjă haina, se pregăti de joc.

— Adu zarurile, Selim, îl auzii atunci pe Luca.

— Dar ce mai e şi asta ? întrebă Selim rîzînd.

— Adu, adu, şi-o să vezi.

Selim, încins, luă zarurile şi le aruncă în palmă.

— Ai luat, şi ce ?

— Vezi, şase !

Dogarul zvîrli zarurile pe o scîndură.

— Hai şi te uită ! Îşi flutura mîna pe dinaintea nasului lui Luca.

Luca îşi scoase revolverul, trase cocoşul şi, îndreptînd ţeava spre Selim, îl pofti să se aşeze din nou. Selim pricepu că nu-i de glumă, aşezîndu-se pe scaun, alb ca varul.

În sală era o tăcere de moarte.

— Ia zarurile — porunci Luca — şi dă-i un şase, şase !

Selim luă zarurile, le scutură — ciudat cum o făcu — şi le aruncă pe scîndură. Şi într-adevăr, căzură şase-şase.

— Ia-le încă o dată şi dă-i un patru-patru — spuse Luca.

Pe Selim, alb ca varul, îl treceau toate sudorile.

— Dă-i, dă-i — repeta Luca —, dă-i patru-patru !

Şi Selim dădu un patru-patru.

— Acum, scoate banii şi dă-i lui Mahmud.

Selim şovăia.

Luca aştepta. Selim se holba la ţeava revolverului aproape proptit în pieptul lui şi, mai de voie, mai de nevoie, scoase banii, aruncîndu-i pe scîndură.

— Ia-ţi-i — îi zise Luca lui Mahmud.

Cerchezul socoti banii, luă vreo trei sferturi, iar restul îl aruncă înapoi.

Tăcere îndelungată.

— De ce mi i-ai luat ? îl întrebă liniştit Selim.

— Fiindcă ai jucat necinstit.

— Fiecare face ce vrea, răspunse Selim, ăsta-i jocul !

— Atunci şi eu am făcut ce-am vrut — îi zise Luca —, i-am luat de la tine şi i-am dat lui Mahmud.

Selim s-a îndreptat apoi spre ieşire. În prag s-a oprit, însă, şi a adăugat:

— Vrei să arăţi cît eşti de viteaz... Ştim noi. Şi zău că nu mint: n-am prea întîlnit mulţi de felul tău.

— În schimb, sînt atîţia ca tine. Şi să ştii că nu fac pe grozavul.

— Da, ai dreptate, Data — Selim încă nu trecuse pragul —, mulţi ca mine-n ţara asta. La vîrsta ta, şi eu eram la fel, ba, poate, chiar ceva mai rău. Dar fiecare vîrstă — cu ale ei.

Ce, aveam să schimb lumea? Aşa că, vezi, de aceea mă ocup acum cu dogăritul. Lumea — şi privi mîndru spre Mahmud — uite din ăştia-i făcută. Şi n-o s-o îndrepţi. Ştia că n-o să cîştige la zaruri, şi, totuşi s-a pus să joace. Nu azi, mîine poate, şi-a zis el, tot o să iau ceva. Şi ştii de ce? Pentru că speră, a dracu' ce speră.

Cerchezul se apropie de Selim şi-i trase o palmă.

Selim ieşi fără să scoată o vorbă, şi după el şi Luca.

— Da, şi totuşi, aşa-i, zise unul dintre stăpîni. Fiecare cu dreptatea lui, aşa că treaba-i care pe care.

— Ce şarpe! Nu-i place... Ghedevan îşi întrerupse însă vorba şi, luîndu-mă de ceafă, mă îndemnă să plec.

Am ieşit din prăvălie.

— Unde mi-ai umblat? s-a aruncat apoi Maruda cu ocara pe mine. Pe unde dracu' mi-ai fost? Eram atît de uluit de toate cele văzute, încît ori m-ar fi-ntrebat, ori nu, totuna mi-ar fi fost. Dar i-am povestit totul pe-ndelete.

— Şi nu i-a albit părul cerchezului? m-a întrebat Maruda.

— Ba i-a albit, am zis eu.

Şi a mai trecut un timp.

— Da' pe ăla cu chipul ca o baltă tulbure îl chema Luca, şi Selim zici că-i spunea Data, da?

— Da, i-am răspuns eu, cuprins, nu ştiu de ce, de frică.

Nu înţelegeam, de fapt, ce se petrecuse, dar simţeam că-i ceva de rău.

Luca s-a întors mai devreme acasă şi, după mîncare, l-am întrebat: I-ai luat banii lui Selim pentru că înşelase, da? El a dat din cap.

— Dar toate jocurile sînt înşelătoare, i-am zis eu.

— Da, aşa-i, zise şi el, dar tu de unde ştii?

— Mi-a spus Maruda, şi a mai zis tot el că-n lumea asta toţi se-nşală unii pe alţii.

Luca a tăcut iar un răstimp, ca şi cum ar fi uitat de toate.

— Nu toţi. Cea mai mare parte, răspunse el în cele din urmă, întorcîndu-se spre mine.

Foarte rar îl întîlneam pe Luca la piaţă şi m-am mirat că, a doua zi chiar, s-a dus la masa de joc, să se uite. A stat un ceas, după care a plecat, întorcîndu-se apoi şi punînd două grivne pe pătratul cu trei puncte, pe „se"... pierdea însă, pentru că aşa era jocul: pierdeai de trei ori, dar o dată, fie aceasta a patra oară, prima sau a doua, tot cîştigai. În cele din urmă, însă, nu te prea alegeai cu cine ştie ce.

După jumătate de ceas, Luca pierduse trei ruble, şi zadarnic îi spuneam prin semne, stai, nu mai juca. El, nu şi nu, juca în continuare. În cele din urmă, a pierdut tot şi s-a dus. Acasă l-am pus la masă în faţa unui desen asemănător mesei noastre de joc, şi a început să joace de unul singur. Şi a jucat mult aşa, bucurîndu-se-ntruna, ba cu atît mai mult, cu cît nu se mai putea desprinde de joc. Pînă la urmă, totuşi, s-a săturat şi a întrerupt.

— Maruda ştie că eu sînt chiriaşul tău ? I-ai spus ceva de asta ? Hm ? Ţi-aminteşti să-i fi pomenit de aşa ceva ? mă întrebă el.

— M-am căznit să-mi aduc aminte. De cîte ori vorbisem cu el, poate să fi trăncănit şi de asta. Dar nu, mi se pare, totuşi, că nu i-am spus, îi zic eu.

— Ţine minte bine, zice Luca, poate c-o să te mai întrebe ; spune-i tot ce-ţi trece prin cap, dar numai despre asta — şi, zicînd aşa, arătă desenul mesei de joc — nici un cuvînt. Înţelegi ?

A doua zi dimineaţa, îl văd iar în piaţă. Stătea ceva mai departe de măsuţa noastră de joc, uitîndu-se chiorîş la ea. Şi cînd s-a adunat lume, s-a dus şi a început să joace.

După un ceas, Maruda mi-a pus măsuţa în spinare, şi valea ! Am părăsit piaţa.

— Treizeci şi cinci de ruble aveam şi n-am mai rămas cu nici o copeică, mi-a zis stăpînul, tot am pierdut. Nu mai înţeleg nimic.

— Eu, la fel, i-am zis, pentru că tot timpul cît lucrasem cu Maruda, aşa ceva nu mai păţisem.

Cînd am ajuns la Maruda în bîrlog, omul a scos votcă, a adus varză murată şi a căzut pe gînduri. Eu înfulecam varză, îl priveam şi aşteptam să-mi spună ceva. A băut o jumătate de sticlă şi după aceea mi-a poruncit să duc măsuţa în piaţă.

— Te ajung şi eu din urmă, a adăugat el.

Pe la jumătatea drumului, într-adevăr, m-a ajuns. Cerul era senin, fără nori. Vreme numai bună de joc. La intrarea în piaţă, Maruda mi-a dat cincizeci de ruble şi mi-a poruncit să-i schimb. Am fugit şi pe la şelari, şi l-am văzut pe Luca. Mă liniştisem ; tot timpul şi-l petrecuse prin atelierele şi dughenele compatrioţilor.

— Iar aţi apărut ? a întrebat.

Tăcînd, am dat doar din cap ; aşa era, apărusem.

Mulţimea, cînd a văzut măsuţa, a dat buluc, şi a venit şi Luca. N-a trecut însă nici un ceas, că iar n-a mai rămas nimic, nici din cele cincizeci de ruble ale lui Maruda, nici din ceea ce mai cîştigase între timp.

Stăpînul mi-a pus atunci iar masa în spinare, şi pe-aici încolo, către casă.

— Gruzinul iar a cîştigat, a zis Maruda. Îl cheamă Luca, mi se pare. Nu-mi dau seama ce-i cu el, dar văd că tot timpul îi merge.

Şi cîştigă parcă tocmai atunci cînd sînt bani mulţi în joc. Nu-i nimic, să vedem pînă cînd ?

În ziua a treia, Luca iar ne-a ras, dar în a patra a refuzat să mai joace cu el. Luca, ce să facă, s-a ridicat şi a plecat. După aceea, se părea că necazul nostru luase sfîrşit, deşi nu era zi de la bunul dumnezeu să nu ne întoarcem de la piaţă fără să pierdem. Numai cine nu juca nu cîştiga, şi mai ales meseriaşii gruzini. Din ziua cînd pierdusem pentru prima dată cu Luca trecuseră cam două săptămîni, şi Maruda rămăsese lefter de-a binelea. Să joace mai departe — n-avea sens ; pierdea întruna, ce mai, era lefter. Dar nu numai atît, pe stăpînul meu îl mai chinuia ceva. Cum izbutiseră să cîştige şi cei pe care-i trimisese Luca să joace ? De data asta nu se putea el dumeri. Dăduse din lac în puţ. Şi gîştele, după cum pricepusem, tot din banii ăştia le cumpăra. Iar acum pierduse şi arvuna. Numai pe mine nu mă concediase Maruda. Slujba rămăsese slujbă. Nu-mi dădea mai mult de două grivne, dar pentru mine şi atît era bine.

Am mai stat aşa cîteva zile cu Maruda, care bea întruna şi mînca varză. Eu — doar varză cu pîine. După primul păhăruţ, pe el însă îl năpădeau gîndurile.

— Peste o lună, hai să zicem că iar o să strîngem gîşte, dar pe ce ? Arvuna nu se-ntoarce decît toamna. Renunţi, pierzi arvuna ; nu, unde şi cu cine să te mai bagi în afaceri ?

— Salvarea-i tot la piaţă — se căina el după primul pahar. M-am hotărît ; iar joc. Dar să schimb staniţa ? Numai că acolo ce va fi ? Joci, nu joci, peste o lună tot la gîşte te-ntorci.

— Este şi un dumnezeu în cer, şi-a zis el, plîngînd, după al treilea pahar. Poate că, în felul acesta, totul s-a-ntors de unde a venit ! s-a mai gîndit. Numai că, pierzînd la joc, am pierdut şi arvuna.

Şi cînd ajungea aici, stăpînul iar dădea în lacrimi, adormind după aceea buştean. Eu mergeam acasă şi, a doua zi, o luam de la început.

Odată, însă, Maruda a sorbit puţin din primul pahar, şi după aceea mi-a spus :

— Zici că-l cheamă Luca şi că Selim îi spunea Data, da ?

Limba mi se pironise pe cerul gurii. Răspunsul meu, dealtfel, conta prea puţin în urechile Marudei, care sorbea întruna votcă, mînca varză, cufundîndu-se doar în gîndurile sale.

Şi, dumnezeu mi-e martor, nu mint, a stat atunci un ceas aşa, nemişcat, după care m-a chemat din nou la el.

Era duminică. Piaţa gemea de lume, o lume pestriţă, amestecată cu o murdărie lichidă. Pînă la amiază Maruda s-a tot vînturat prin tutungerii, ateliere, băcănii şi ospătării, cu tot felul de lume. Nu mă luase însă cu el, rămăsesem în stradă. Ce şuşotise, ce punea la cale, n-am putut să-mi dau seama, dar presimţeam ceva neplăcut, şi să mă furişez după el nu puteam. În cele din urmă, s-a-ntors la Selim — dogarul —, unde au stat o bună bucată de vreme, după care au ieşit amîndoi șușotind. Parcă văd ca acum, că, deodată, Selim a luat-o la fugă.

— Pe Hasan nu l-ai văzut? m-a-ntrebat Maruda cînd am rămas singuri.

— A trecut în jos.

Hasan fusese polițist și toți îi dădeau cîte ceva; birtașii, negustorii, misiții și precupeții, toți își făceau datoria față de el. Era tare nesătul și nu zicea nu, nici la un pitac. Și lui Maruda, dealtfel, pe cînd ținea jocurile, îi luase ceva.

În cele din urmă, l-am găsit pe Hasan în oborul de vite. Se ocăra cu un țigan și îl acuza de furtul unui cal. Țiganul, însă, îi vîrîse în buzunar o jumătate de rublă și îl potolise, cînd, Maruda, hop și el cu momeala:

— Uite ce-i, îi șopti lui Hasan, trage-l deoparte și adu-l încoa'.

— Pe cine s-aduc?

— Pe ăla de colo.

— Dar ce-a făcut?

— Ce-a făcut? Asta-i treaba ta. Arestează-l și ține-l la secție, că eu mă duc după șef, și zi-mi cît vrei pentru asta?

— La Șevelihin degeaba mergi, nu vine, are oaspeți.

— Lasă asta, nu te privește pe tine. Cît m-o costa, m-o costa; numai să-l văd prins pe ăla.

— Dar are arme?

— La el, nu, dar să nu te duci, totuși, singur să-l arestezi, mai ia-ți vreo doi-trei.

— Da' cine-i ăsta, măi, de zici că-i nevoie de trei polițiști pentru el?

— Cum cine? Ține numai buzunarul larg.

— Cu daruri nu merge. Totuși, cît ne dai la toți trei?

— Trei ruble de căciulă.

— Asta-nseamnă nouă ruble?!

— Un cervoneț,[1] chiar, plus o rublă, pe votcă și zacuscă.

— Și ție cît să-ți dau?

— Mie? Hasan zîmbi. Mie — cinci ruble.

— Cum asta, să-ți dau ultimul ban? Ție, polițaiului de stradă?

— Cum vrei... Dar mai plimbă-te acum și vino după aceea. Azi plîngi pentru cinci ruble, iar mîine cu astea n-o să mai poți nici atît. Unul ca tine are rezerve, să nu mi te vaieți mie de-asta.

Hasan s-a întors apoi și a dat să plece, cînd Maruda s-a repezit la el.

— Bine! Bate palma! Du-te și adu-l, că pe urmă o să ne socotim noi.

---

[1] Un bilet de 10 ruble.

— Hai, du-te odată, prostule, şi Hasan iar întoarse spatele lui Maruda.

Neavînd ce face, Maruda îi scoase banii.

— Hai, uite cinci ruble !

Hasan privi pieziş — se cam ferea să nu-l vadă careva —, şi Maruda îi vîrî în buzunar un cervoneţ. Mîna lui Hasan pipăi apoi şi ea banul, ca să se convingă.

— Cine-i şi unde să ţi-l aduc ?

— Mai întîi adu poliţiştii.

Am mai aşteptat apoi la secţie vreo cinci minute, pînă ce Hasan a adus trei poliţişti, care s-au pus să şuşotească cu Maruda. Nu înţelegeam nimic, decît că-i explicau ceva. După aceea am stat cu Maruda pe lîngă un atelier de pumnale şi priveam. Hasan cu poliţiştii dăduseră buzna în birtul lui Papuşca, scoţîndu-l de-acolo pe Luca, cu mîinile legate ; îl duceau, pesemne, la secţie.

— Eei, şi-acum şi bănuţii mei ! se bucura Maruda privind în urma lui. Cinci mii ; mai puţin nu vreau. Hai, să zic, jumate, dar atît. Două mii cinci sute iau — şi ţie să-ţi dau cincizeci de ruble. Sînt ale tale, că fără tine nu-mi pica o pleaşcă aşa ca asta. Şi acum, la şef ! Să ne dea autorizaţie. Am cîştigat. Haide !

Vrînd, nevrînd, am luat-o după el. La început mai iute, apoi l-am pierdut în mulţime şi nu l-am mai căutat. Parcă mă zăpăcisem de tot. Stăteam în loc pentru că picioarele nu mă mai purtau. Unul mă împingea de umăr, altul dintr-o parte într-alta, iar eu — niciunde ; nu vedeam pe nimeni, n-auzeam nimic şi mi se părea că visez, că viaţa-i undeva departe de mine, că-s singur, că-n jur nici ţipenie de om şi că totul mi se roteşte în priviri. Nu ştiu însă cum, atunci, deodată, m-am pomenit la şepcar. În atelier, totul era ca-nainte. Ghedevan croia nişte blăni karakul şi le arunca ucenicilor, iar într-un colţ mai îndepărtat se-auzea zgomot de zaruri.

— Unchiule Ghedevan, i-am zis eu ca prin vis, l-au arestat pe Luca.

Ghedevan şi-a pironit ochii pe mine, m-a privit aşa o vreme, m-a tras lîngă el, m-a-ntrebat ce şi cum, şi, după aceea le-a spus şi celorlalţi care jucau zaruri. Unul dintre ei era Mahmud şi lui i-am mai spus o dată ce şi cum se petrecuseră lucrurile.

— A avut dreptate Selim, zice atunci un altul în liniştea care se lăsase. Nu-i plăcea la lumina zilei. Îi plăcea lumea.

— I-am zis şi eu că asta n-o să iasă cu bine... dar el, dăi întruna cu zarurile !

— Dă-i cu zarurile, ai zis ? Obraznic ce-mi eşti ! Crezi că-i de nasul tău să-i judeci pe cei mari, tu, cu mintea ta de găină ? Hai, şterge-o mai iute de aici !...

Partenerul lui Mahmud ar fi vrut să-l contrazică, mă gîndeam eu, cînd, deodată, aruncă zarurile şi, ţuşti, afară. Din nou linişte. Cîtă vreme cei mari se gîndesc cum să-l scape pe Luca, pesemne c-o să-l şi poată scăpa, îmi ziceam eu în sinea mea.

— Adică, Hasan, poliţaiul, nu ştie pe cine şi de ce l-a arestat? rupse iar tăcerea Mahmud.

— Nu, nu ştie, i-am răspuns eu iute.

— Şi zici că stăpînul tău i-a spus lui Hasan că asta nu-i treaba lui?

— Da, da!

— Şi Maruda s-a dus la Şevelihin?

— Da, la Şevelihin. A zis să-l aducă la el.

— A dracu' Maruda! Ziceaţi că-i prost, iar el, uită-te de ce porcărie a mai fost în stare, şi Mahmud bătu din degete; dar am să i-o coc şi eu, de-o să mă pomenească şi-n mormînt.

Şi Ghedevan i-a împins lui Mahmud nişte bani.

— Nu-i nevoie. Nu trebuie, mama ei de lege! Nici că există ceva mai ieftin. Preţul? De la un pahar de votcă, la zeci de ruble. De aceea-mi şi place aici, că orice ai avea de făcut se face ieftin. Şi-atunci, de ce să te muţi într-altă parte?

Mahmud a ieşit apoi din atelier, iar eu după el, străduindu-mă să nu-l pierd din ochi. S-a oprit apoi la casa de vizavi de poliţie şi mi-a poruncit să mă duc să văd ce se petrece pe la secţie.

Ce era să fac? m-am dus şi m-am holbat pe ferestruica zăbrelită, întorcîndu-mă după aceea iute la Mahmud.

— În camera din stînga, sînt trei poliţişti, doi dorm şi al treilea arde gazul. În cea din dreapta, e poliţaiul Hasan — la masă, iar Luca — pe bancă. Altcineva nu mai e acolo.

— Acum du-te şi cheamă-l pe Hasan. Zi-i că-l aştept pentru o chestie urgentă. Numai să n-audă nimeni.

M-am dus la poliţie şi l-am chemat pe Hasan, cum îmi poruncise Mahmud. Auzindu-i numele lui Mahmud, poliţistul ciuli urechea şi dete din cap. Eu ieşii din secţie şi, hop, peste gard, m-am ascuns.

Privind în jur cu grijă, Hasan s-a apropiat de Mahmud.

— Ei, ce-i?

— Pentru cît l-ai elibera?

— Pe cine?

— Psst! Pe cel pe care l-ai arestat pentru Maruda.

Şi, tăcînd, Hasan se apropie de Mahmud.

— Ieri, Şevelihin m-a-ntrebat, îi zice Mahmud, dacă nu cumva ştiu unde au dispărut caii lui Bastonov, gata fiind chiar să şi-i răscumpere pe banii lui, că de!, mai zicea el, cu hoţii aşa-i.

— Şi ce-i cu asta?

Polițaiului îi tremura vocea, dar se stăpînea, făcîndu-se c-ar căsca.

— Păi, nu i-am putut spune că Hasan, polițistul, a luat caii de la hoți și i-a vîndut inginerului Paskovski, cu cîte șaptezeci de ruble bucata — prietenește, a mai adăugat Mahmud. — Te-ai împrietenit tu cu șeful, dar nu-i nimic ! Și asta, după ce l-ai ajutat, în locul pristavului, să-i vîndă ! Hasan, trist, a dat din cap. Iar acum nu ți-e rușine ? Ai luat cu Gasokov, în locul pristavului, șapte sute cincizeci de ruble, și lui Șevelihin i-ai dat doar două sute cincizeci, așa-i ? Dar restul unde-i ?

— Asta știu doar eu și Șevelihin. Nu-ți băga nasul în treburile lumii bune.

— Bine, dar spune-mi, atunci, cît iei pentru omul ăla ? În mînă, adică.

— Nu-l pot slobozi ; i-o reteză Hasan.

— Cum așa ?

— Maruda s-a dus la Șevelihin pentru asta.

— Ia-l pe altul în locul lui.

— Pe cine ?

— Ce, îs puțini ? Uite ce am eu aici ! Și Mahmud scoase din buzunar bancnotele.

Lui Hasan îi sticleau ochii ; privi în jur, în susul uliței, proptindu-se de garduri, se tîra un cazac beat.

— Vino-ncoa' ! — îi strigă Hasan cît putu.

Cazacul nu pricepu cine-l strigă și continuă să se împleticească. Hasan îl strigă încă o dată și, în cele din urmă, cazacul se pomeni la secție.

— Numele ?

— Certkov.

— Șterge-o de unde ai venit !

— De ce l-ai slobozit ? — se-nfurie Mahmud.

— E fratele vitreg al esaulului Certkov, ce dracu', nu ți-ai dat seama ?

— Ei, și ce-i cu asta ?

— O să iasă cu scandal.

— Scandal o să iasă în orice caz, prostule !

— Șevelihin o să-ntrebe de ce strigă.

— Păi, atunci, găsește-l tu pe unul care să nu strige, iute, altfel pe ce îi iei banii ?

— Unde să-l caut, cînd îl aștept pe Șevelihin ? Găsește-l tu să nu strige și adu-l încoa', dar mai iute, și Hasan întinse mîna spre bani.

— I-auzi colo ! S-aduc eu omul și să-ți dau ție douăzeci și cinci de ruble, porc ce ești ! Te dai acum în lături, ca un ministru ?

Hasan se posomorî.

— Să te ia dracu, hai, ia banii!, îi porunci Mahmud, dar mai iute.

Hasan ar fi luat banii fără să clipească.

— Hai, găsește ceva, zise el palid și o-ntinse spre secție.

— Așteaptă, strigă Mahmud în urma lui.

— Ce?

— O să merg eu.

Nici nu reușise să deschidă gura Hasan, că Mahmud îl și luase de mînă și intrară în secție.

Eu priveam din grădina de vizavi. N-așteptai mult, că-n pragul secției se ivi Luca. Mă strigă și mă întrebă amănunțit despre toate, după aceea adulmecă cu nările și se-ndreptă către piață.

Eu mă-nvîrtii prin curtea secției și, săltîndu-mă pe vîrful picioarelor, privii pe geam. Mahmud se așezase pe aceeași laviță pe care numai ce stătuse înainte Luca, Hasan era la masă și răsfoia un caiet, iar ceilalți trei polițiști își smiorcăiau nasul, ținînd pe genunchi nu știu ce cărți.

Numai ce se auzi zgomotul trăsurii lui Șevelihin, că Hasan sări în sus și, cît ai bate din palme, îi puse-n mișcare pe cei trei polițiști. Mahmud ședea pe laviță, cu spatele la ușă, prefăcîndu-se că doarme. Polițiștii își aranjaseră uniforma, își răsuciră mustățile și, așezîndu-se din nou pe bancă, se puseră, chipurile, iar pe citit.

Trăsura se opri la secție, iar caii, cu gîndul la ovăzul cazon, băteau nervoși din copite. Se auzi apoi bine cum șeful sări pe pardoseală și, imediat după aceasta, de pe la diverse uși strigătul: dreeepți! Hasan și el se ivi înaintea prăpăditului de Șevelihin și, rățoindu-se, ordonă: Pe loc repaus!

— Ce mai faceți, vulturilor? — Șevelihin se-ntoarse către polițiștii adormiți.

Äia erau cu nasurile-n livrele roșii și smiorcăite, adeverind într-un singur glas că-l slujesc pe țar și patria. Șeful se interesă apoi ce citesc, și ei îi răspunseră că în timpul liber citesc Biblia. El le dădu aprobarea, pregătindu-se să-i și examineze în grabă, ca să vadă ce au priceput. Primul bodogăni drept răspuns: „Să nu ucizi“; al doilea: „Să nu invidiezi“ și al treilea: „Iubește-ți aproapele“. După aceea, cînd Șevelihin se arătă mulțumit de răspunsuri, Maruda, aruncîndu-și privirea de după ei, încerca să-l vadă prin ușa întredeschisă pe cel ce stătea pe bancă și pe care, datorită demonstrației lor de atotștiutori, mișcîndu-se dintr-un loc în altul, nu izbutea să-l zărească. Terminîndu-se însă examenul, Șevelihin se-ndreptă spre camera în care stătea Mahmud. Hasan și Maruda îl urmară. Privirea-i întrebătoare i se opri, în cele din urmă, pe Maruda, care tot bătea din degete la adormitul Mahmud.

— Sus! îi strigă el puternic, de se clătină portretul țarului de pe perete; puțin lipsi să nu cadă.

Mahmud se mişcă alene, se întoarse pe cealaltă parte, privi la cei din faţă, dînd iar să se aşeze.

— Salut, domnia-voastră !

— Moise Jambekov ! Şi nedumeritul Şevelihin dădu să izbucnească în rîs. Şi chiar rîse cu poftă.

Hasan rîse şi el de convenienţă, dar cu urechile ciulite atent, înţelegînd, totuşi, că-n rîsul şefului ceva nu era în regulă. Maruda, încremenit, nu-şi putea deschide gura. Lui Mahmud însă nici că-i păsa, nelăsînd să i se vadă pe chip nici o urmă de nelinişte.

Şevelihin îşi întrerupse rîsul, pironindu-şi privirea pe stăpînul meu. În secţie, linişte de mormînt.

— Păi, ăsta nu-i el, izbucni Maruda.

— Ce zici că nu-i el ?! Şi din nou se auzi un hohot de rîs.

— Moise Jambekov! Cum, de ce eşti aici ? întrebă, în cele din urmă, Maruda, rîzînd şi el.

— Păi, vita asta — şi Mahmud fără a privi dădu din cap spre Hasan — cu încă alţi trei de teapa lui se luaseră la harţă în secţie şi, cînd colo, m-au arestat pe mine.

— Adică, cum ? Şi toată veselia de pînă atunci se spulberă dintr-o dată. Hasan, însă, îşi reveni repede.

— Adică, după denunţul lui, prostul ăsta, şi Hasan îl privi pe Maruda, zicea că şi-ar fi pierdut două oi pe care i le-ar fi luat nişte gabardini [1] ajungînd apoi la Mahmud... L-am arestat, fireşte , şi i-am promis că-l aduc martor, adăugă Hasan.

În ziua următoare, şepcarul Ghedevan se jura că zvonul pe care-l răspîndise poliţistul se auzise şi la el în atelier.

Maruda, în timpul acesta, se apropiase de uşă.

— Înălţimea-voastră ! Iată — fierbea Mahmud —. şi acum nenorocitul ăsta mă învinuieşte de furtul a două oi... a două nenorocite dobitoace sau, poate, nu ştiţi... În Armavir a deraiat tenderul locomotivei, la Baku a dispărut o caravană de cămile, cu încărcătură cu tot... Dar două oi, doamne ! Ce fleac ! Ce ruşine !

— Da, excelenţă, două ! întări Hasan.

— Ce două ?

— Două oi — aşa mi-a spus — Hasan părea atît de sincer, încît îţi inspira milă.

— Doamne, ţine-l pe împărat ! Şi Şevelihin se-nclină pînă la pămînt în faţa portretului ţarului. Cum să se descurce stăpînirea cu aşa proşti ? Cui să-i dau dreptate ? Doamne-dumnezeule ?!

Pe chipul neferioitului Hasan se-ntipărise atîta bunătate şi compătimire, încît, mă mirai, apăruseră chiar şi lacrimi.

— Ajunge ! Şi Şevelihin îşi reveni, întinzîndu-i palma lui Maruda.

---

[1] Populaţie caucaziană.

Stăpînul îi puse în ea un pachet de asignații, printre care și cele cinci pe care mi le promisese mie.

— Luminăția-Voastră ! îi mai aminti Mahmud, nenorocitul ăsta m-a pedepsit apoi cu douăzeci și cinci de ruble.

— Daa ?!

Iar Hasan, revenindu-și după impertinența lui Mahmud, se gîndi să răspundă și chiar deschise gura, voind să arate cum l-a împins la aceasta tocmai Mahmud.

— Luminăția-Voastră ! Vă amintiți că ați întrebat de caii lui Bastonov ?

Șeful îngheță.

Douăzeci și cinci de ruble trecură într-o clipă din buzunarul lui Hasan, în cele al lui Mahmud.

— Azi mi s-a spus că au fost găsiți.

Vestea îl făcu însă pe Șevelihin să-și revină și le porunci polițiștilor și lui Hasan să-i dea lui Maruda cincisprezece vergi, după care plecă împreună cu Mahmud în trăsură.

Iar la îndeplinirea poruncii, cel mai sîrguincios se dovedi tot Hasan.

Întors acasă însă, nu-l găsii acolo pe Luca. Pe masă erau zece ruble. Ce să fac ? Plîngînd, mă pornii să-l caut, credeam că o să-l găsesc undeva prin piață. Se întuneca, cînd îl găsii doar pe dogarul Selim.

— Luca ? zise el ; Luca a pus ordine prin părțile noastre și acum s-a îndreptat și pe altundeva să facă același lucru.

L-am căutat apoi multă vreme fără încetare, pierzîndu-mi însă cu timpul speranța să-l mai întîlnesc, pe el, cel care în copilăria mea a avut asupră-mi atîta influență și în amintirea căruia, îmi rămăsese în inimă cel mai adînc respect.

Într-un tîrziu eu și cu fratele meu am vîndut casa și ne-am mutat la Rostov. Aveam acolo ceva rude și m-am angajat la un hotel. După aceea, m-am făcut chelner la restaurant. Nu mai speram să-l întîlnesc pe Luca, cînd soarta iar ne puse față-n față. Își luase în hotelul nostru o cameră pentru o zi și ne-am bucurat foarte mult de întîlnire. Seara, m-am dus la el cu o cină îmbelșugată pe tavă. Am stat mult de vorbă, ne-am amintit de cîte toate și-am rîs cu poftă.

— E plăcut să-ți depeni amintirile — a zis el, Luca — mai ales că acum totul ți se pare plin de haz. Dar dacă stai să te gîndești, mai știi la ce gînduri ajungi ? ! Maruda i-a lăsat pe mulți lefteri, așa-i ?

— Desigur.

— Numai că ce am făcut eu, părea c-ar fi fost făcut din compasiune pentru amărîții ăia — i-am făcut-o însă lui Maruda, ca să-l învăț minte să nu mai înșele pe alții.

Ce-a ieșit însă din asta, e altceva ! Știi doar tu ; lui Maruda i-a mers din ce în ce mai rău. N-a mai putut cumpăra gîște, a pierdut arvuna, s-a dat la băutură și a murit în Pașkovski. Asta, pe de o parte. Pe de alta, ți-ai pierdut și tu o slujbă bună. M-am gîndit mult după aceea pe unde or fi umblînd frații mei flămînzi și însetați. Hasan fusese și el dat afară din slujbă, Ghedevan, tîrît vreun an pe la secție pînă ce, în sfîrșit, l-au terminat. Despre Mahmud știi și tu, pentru ceea ce a făcut, a stat atîta vreme la închisoare. Și, ce-i mai important, e că lumii nu-i place și nici nu vrea chiar să trăiască fără necaz, înșelăciune și bătaie de cap.

Cu Maruda s-a sfîrșit într-un fel, dar în locul lui s-a ivit Grișca Pimenov cu cele trei cărți ale lui de joc, înșelîndu-i tot pe aceiași pe care-i înșelase și Maruda, ba chiar și mai și. Pe scurt, n-a ieșit nimic bun de isprăvile mele, după cum bine ai văzut. Numai rău. Am citit și eu cîte toate prin cărți și-am cunoscut lumea din auzite. Vezi pe unul la necaz și după cum îți dă ghes inima, sari să-l ajuți, cînd colo, ce iese ? Că dacă te gîndești bine, nu știu zău, face sau nu să-i strămuți pe oameni dintr-ale lor ? Gîndește-te bine la ce-ți spun, pentru că la drept vorbind, nici chiar eu nu prea știu unde-i adevărul. Să-ți tot bați capul ca să pricepi...

Ne-am luat apoi la revedere, fiindu-ne apoi dat să ne mai întîlnim la Tbilisi în închisoarea gubernială, dar despre asta, altădată.

Contele Szegedi

...În anul 1893, numele Tutașhia se ivise în același timp în actele nu știu cîtor jandarmerii din Caucazul de nord. Și tot atunci se răspîndise, tot prin acele părți, și o literatură ilegală.

De peste tot, în cancelaria șefului jandarmilor veneau denunțuri privind o așa-numită conspirație împotriva măriei-sale cneazul. Iar spre adeverirea faptelor, delincvenții, mai ales cei nedovediți, se puseseră pe omoruri, pe jaf și furt. Generalul Șanin, venind în mod special pentru aceasta din Petersburg și adunînd dovezi, adeveri faptul că într-adevăr, în Caucazul de nord, acționează din plin organizații politice conspirative, cu baza dincolo de munți, după spusele sale, pe locuri bine stabilite. Din concluziile sale reieșea apoi clar că se jefuiau negustorii cu scopul finanțării actelor teroriste și că, chiar dacă aceasta nu-i atît de important, în orice caz, unul din principalii organizatori ai acestor bande era... Data Tutașhia.

În felul acesta, mie îmi era clar că era absolut necesară luarea de măsuri drastice, și cu atît mai mult, cu cît șeful jandarmilor trebuia neapărat, spre liniștirea lucrurilor, să lichideze grupările și să-l aresteze pe Tutașhia.

În acest sens, mie îmi revenea sarcina să limitez și să împiedic la timp acțiunile acestui Tutașhia care, dealtfel, îmi scăpa printre degete. Am primit astfel toate materialele referitoare la el și am început să le analizez. Am observat însă, în același timp, cu toate că nu era treaba mea, că opiniile generalului Şanin păreau exagerate şi lipsite de temei. Dar jandarmeria, în cele din urmă, a deschis acţiunea. Informaţia în legătură cu atentatul la viaţa cneazului şi tentativele de a lega uciderea familiei negustorului de motive politice, mi s-a părut totuşi neîntemeiată. În afară de aceasta, în proces, urmărind să clarific faptele, am conchis că nici delincvenţii politici şi nici negustorii şi nici ucigaşii de drept comun nu aveau nici o legătură cu Tutaşhia.

Şi mi-a atras ceva atenţie : cercetînd din nou materialele despre Tutaşhia, acest om mi-a apărut într-o lumină clară, făcîndu-mă să pun concluzii foarte ciudate. Prima şi cea mai importantă, mai evidentă, dacă ar fi posibil să mă exprim astfel, fiind aceea a lipsei dovezilor de încriminare pentru Tutaşhia, săvîrşirea faptelor sale nefiind atestată în nici un fel, adică metoda săvîrşirii lipsind şi cu atît mai mult cea a unui sistem, lui nu i se putea atribui nici un delict. Faptele sale se spunea că sînt felurite, dar nu se putea preciza în nici un fel ce anume făcuse şi ce i se punea în seamă. În acest mod, îmi era imposibil să-i stabilesc tipul de crimă sau portretul psihologic. Material întemeiat pe presupuneri şi ipoteze exista, dar aceasta nu era suficient. După o muncă de o lună însă mă lămurii că Tutaşhia nu avea nici program de acţiune şi nici vreun crez politic. Era clar apoi că toate faptele sale izvorau din afect şi se datorau circumstanţelor. M-am convins chiar că faima şi influenţa sa erau peste măsură de mari în mijlocul populaţiei. O autoritate asemănătoare li se conferea doar zeilor în vremi de restrişte. Din materiale reieşea că poporul îşi aştepta idolul izbăvitor şi că nici nu ascundea acest fapt. Or, aici trebuia făcut pasul decisiv şi alături de măsurile luate pentru prinderea delincventului i-am pus pe cap un premiu de cinci mii de ruble. Tutaşhia însă, parcă tocmai asta ar fi aşteptat — n-a trecut nici o lună de la ivirea afişului cu recompensa, că s-a şi întors la locul de baştină, unde, împreună cu anarhistul Bubuteişvili, l-au prădat în oraşul Poti pe cămătarul Bulava.

Atunci însă n-am mai înţeles ce-l determinase să se întoarcă în Gruzia şi să reînceapă cu atîta energie şi pricepere jocul cu focul.

Nichifor Bubuteişvili

Ai noştri îşi pregătiseră atacul. Punerea lui în aplicare necesita însă bani. Mie-mi revenea misiunea să fac rost de trei mii. Ştiam de unde să-i iau, dar pentru aceasta aveam nevoie de cineva de nădejde. Data abia se întoarse de pe unde umblase. M-am dus la Samurzakan şi am întrebat acolo pe unul dintre ai noştri despre Tutaşhia. Se ascunde, mi-a spus omul, pe ţărm pe undeva, pe la oieri.

Aveam nevoie de el ca să iau banii cu ajutorul lui de la cămătarul Kaja Bulava, care trăia la marginea oraşului Poti. De unul singur aşa ceva nu se putea face — cămătarul mă ştia. Şi nu era uşor de dus cu fleacuri. Or, Data a stat mult fără lucru — mi-am zis eu — şi în închisoare purtase lanţuri, iar pentru idei, în definitiv, cine să lupte ? Burtă-verde ? Numai că Data Tutaşhia nu voia să audă nici de politică, nici de partid ; politica era ceva confuz pentru el, ştiind însă în acelaşi timp că ceva mai rău decît ţarul şi jandarmii n-ar putea fi nimic în lume. Mi-era însă ca un frate, şi refuzul nu-i prea era în fire. În cele din urmă, l-am găsit şi i-am spus despre ce era vorba. Cît îţi trebuie ? m-a-ntrebat el. Trei mii, i-am zis. Mulţi bani ! Dar de unde să-i iei ?

I-am vorbit atunci de cămătar, iar el mi-a spus că ar fi mai bine să prade poşta.

Cum vrei ! numai că vînătoarea asta, îi zic eu, presupune şi poştaşi şi cazaci, pe cînd cămătarul e pradă uşoară.

Data însă o ţinea pe-a lui, că mai bine poşta. Eu am început să mă agit, să-l conving, să-i explic ce fel de om e cămătarul ; că-i lipitoare, păianjen, şarpe pe trupul poporului şi cîte şi mai cîte. Cu toate acestea, el o ţinea morţiş, poşta şi numai poşta. Nu era nimic de făcut şi atunci i-am pomenit şi de prietenia noastră.

— Păi, în ce mă bagi tu, şi cînd colo îmi vorbeşti şi de prietenie ! După atîtea discuţii, a zis totuşi, bine, fie pe a ta, da, într-adevăr, aşa-i, cu ale voastre daţi omului bătaie de cap, dar a venit cu mine.

Eu i-am amintit ce vizuină-i Kaja Bulava ăsta pentru oraşul Poti şi că-i chiar puţin, spunînd numai atîta despre el. Că a trăit în hambarul de porumb, de necrezut, dar în hambar totuşi şi nu într-o casă sau vreun bordei. Un hambar de vreo cinci paşi lungime, trei lăţime şi pe dinafară dat cu balegă, iar pe mijloc împărţit de un cearceaf murdar, numai petece şi el, de o parte a lui stînd femeia şi cei şase copii, iar de cealaltă, el cu bănuţii. Zău, acolo-i ţine, i-am zis, pe legea mea, nu mint, numai că în care colţ anume, uite că asta nu-ţi pot spune. Trebuie speriat, nemernicul, ca să spună unde îi doseşte. Şi-i atît de zgîrcit că nici cîine n-are.

Am trecut aşa prin gard şi luna strălucea de se vedea ca ziua. Deodată, după un păr, dădurăm de un porc legat, care grohăi. Ne furişarăm alături cu pistoalele gata pregătite. Unica ferăstruică a casei era deschisă de tot şi dinăuntru te izbea o putoare de leşinai. Traserăm cu urechea : copiii sforăiau cu toţii. Privirăm înăuntru : măria-sa stăpînul îşi permitea să stea singur pe prici, scobindu-se în nas, la mucul de lumînare care se stingea. Cine ştie la ce se gîndea, ticălosul ?

Într-adevăr, îşi socotea împrumuturile, stătea, visa cui i-a mai venit sorocul de plată, cum să vîndă ce luase zălog şi cum să mai scoată ceva în plus.

Mi-am acoperit faţa cu gluga, şi am vîrît revolverul pe gemuleţ.

— Ia deschide !

Sau, nu, ar fi trebuit mai bine văzute lucrurile, că povestite, pierd din farmec. Cămătarul uluit, ca viţelul la poartă nouă, cu degetul în nas, cu ochii țintă la țeava pistolului, nu mai avea unde să-ntoarcă.

Trăsei cocoșul. Atunci se sculă se deschidă și Data intră poruncindu-i să stea jos. După aceea, privi în jur, scoase șuba și o aruncă într-un colț. Se așeză pe scaun, își scoase pistoalele și îl privi pe cămătar. Nenorocitul numai că nu-și dase duhul de frică, iar Data tăcea și vremea trecea. Își veni în fire în cele din urmă, și atunci, să te ții — să iasă untul din el, nu altceva ! Iar Data tăcea. Se plictisea tot privind la Kajașka, și începu să se uite gînditor pe pereți, pe podea și pe tavan. Eu, văzînd cum îmi scapă prada, deodată sar pe fereastră, vîrîndu-i cămătarului revolverul sub bot.

— Scoate iute banii, nemernicule !

Kaja Bulava se ghemui atunci grijului, neștiind ce să mai zică, să rîdă sau să plîngă.

— De unde să-i scot ? Dacă aș avea eu bani, aș mai trăi în bordeiul ăsta ? Și începu să toarne cîte în lună și-n stele, semn că își revenise. Și dă-i și dă-i, cum o sucea, tot acolo ajungea !

— Scoate banii, potaie ! îți mai zic odată. Altfel, o să te curăț pe loc, hai ! cu cine vorbesc eu ? Și iar îi vîr revolverul sub bot, jucîndu-mă cu cocoșul.

— Fie-vă milă ! și cămătarul se făcea tot mai mic.

Într-un tîrziu, cum într-un colț stătea un cufăr imens, ferecat cu cercuri, i-a învîrtit cheia și i-a ridicat capacul, începînd să scoată din el șei cercheze, săbii, pumnale și, doamne, cu cîtă grabă ! L-a lăsat apoi gol, oftînd și arătîndu-ne :

— Uite asta-i tot ce am, tot, tot !

I-am făcut semn lui Data să se mai uite și el dacă nu a mai rămas ceva.

Scotoci apoi și el totul, pînă la fund și scoase de acolo o carte groasă. Se puse apoi să răsfoiască pagină cu pagină, găsind într-însa însemnări, desene, și între pagini scrisorii și obligații scrise.

— Ia, dă-mi-o și mie ! îi zic lui Data.

Kajașka însă strigă atunci :

— Godjaba, Tabu, Biki, Kiky, Tupu, Domenti ! Ne fură tîlharii, cartea ! Doamne dumnezeule, ce nenorocire !

Data împietrise. Chiar și eu, trebuie să recunosc, nu mă așteptam la așa țipete, în care se amestecau toate. Iar de după cearșaf ieșeau copiii ca șobolanii, care de care mai mărunți, mai prăpădiți, cu picioarele strîmbe, țipînd, urlînd de mama focului.

Al dracului Kaja Bulava ! văzuse el că noi ne zăpăcisem, că scăpăm momentul și dă-i, cu pumnii în piept ; își sfîșia și hainele și striga cît putea :

— Vai de mine ! Vai de mine !

Atunci numai ce aud scîrțiind portița. Mă gîndii că poate Kvakva, nevasta lui Kajașka s-o fi întors din port. Ticălosul, cu bănișorii făcea afaceri, iar pe ea, cu șase copii, o trimetea să lucreze pe te miri ce. Îmi venea să scuip, ducă-se dracului toți, Kvakva, cu slujba ei și cu plozi cu tot ; doar prin expropriere sau ceva asemănător ai fi putut să le vii într-ajutor. Nemernicul striga de să se audă cinci verste în jur, ca să ne aducă poliția pe cap. Mă repezii atunci afară și în portiță, sub părul unde era legat porcul, gata, gata, să dau peste cineva.

Kvakva ! și mai striga și ea.

Îi pun revolverul la gură și femeia tăcu mîlc. În hambar, liniște. Nici pînă acum nu știu cum izbutise Data să potolească haita și pe copii și ticălosului să-i astupe gura.

Da, dar ce să mă fac eu cu baba ? S-o potolesc nu aveam cum ; în curînd avea să-și vie în fire, mușcînd, scuipînd, zgîriind, și atunci, adio bani. S-o leg cu mîinile la spate, nu s-ar mai fi dezlegat și atunci, cum purta pe cap o năframă, i-o iau și o leg cu un capăt la gît, cu altul peste gură, fac nod la spate și o trîntesc sub păr, în locul porcului, pe care îl dezleg.

— Să nu-mi grohăi, ai înțeles ? ! și iar m-am aruncat în bîrlogul lui Kajașka.

M-am furișat la ferăstruică, mă temeam că o șterge, dar înăuntru aud un scîncet. Kajașka Bulava și Data Tutașhia stăteau liniștiți, precum cumetrele, la taclale.

— Ai la chitanțe aici, o droaie, îi zicea Data și copiii, carne din carnea ta, ți-i ții în vizuina asta.

— După cum vezi, taică Data, numai că de aici eu tot nu ies.

Mă uit atunci cu atenție pe fereastră și, cînd colo, îl văd pe Kajașka stînd jos.

— Păi, zicea Data, pentru cine mai strîngi banii atunci ? Ridică-te și stai, numai să nu mai strigi, că nimeni nu se sperie.

Îl știa și el pe cămătarul ăsta nenorocit.

Data, întîmplător, știa să vorbească atît de frumos încît vrăjea și apele. Să-i vorbească numai, mă gîndii eu și dacă se poate, cît mai încet asta, îl liniștea pe nemernic.

Și Data continua să-l întrebe de ce, avînd atîția bani dați cu împrumut, cum se vedea din carte, se încăpățîna să trăiască într-o vizuină ca asta ? Atunci porcul pe care îl dezlegasem, deschise cu rîtul ușa. Pe ceafă avea un fel de jug ca să nu poată trece prin gard. Tropăind în prag, scormoni și din vatră ieși o monedă. Nimeni nici nu clipi.

— O sută de mii am, nea Data ; păi ăștia-s bani ? Uite, în port e grecul Sidoropulos, poate ați auzit de el ? — Fata cea mare a lui Kajașka strigă la porc, iar tatăl său la ea :

— Nu-l alunga, fetițo, să caute, poate că găsește ceva, de ce să nu vedem ? și apoi, iar către Data :

Și cum ziceam despre Sidoropulos, grecul, ăla chiar că are un milion și poate chiar două.

Kajaşka îi tot dădea cu gura, dar Data nu-l mai asculta. Se gîndea probabil la ceva, că la urmă îi întinse mîna prieteneşte.

— Da, te-au nenorocit banii, Kaja Bulava. Mi-e milă de tine. Ceva petrol ai pe aici ? îl întrebă el apoi ursuz.

— Petrol ? De unde la mine aşa ceva ? La bogaţi e petrolul, nea Data.

— Bine, atunci, dar spune-mi, dacă ţi s-ar aprinde bordeiul cu toate boarfele din el, şei, cerkezării, pumnale, cartea şi banii care sînt şi ei ascunşi pe undeva, ce ai face ? hai, zi !

Cămătarul păli, se jură pe mormîntul tatălui său şi se înverzi precum cucuruzul.

— Doamne, facă-se voia ta — şi omul se închina de mama focului. — Nea Data, păi cîtă putere n-am irosit eu pentru banii ăştia din carte ? Or, atunci de ce să mi-i luaţi ? Zău, mor dacă mi-i luaţi.

— Hai, hai ! îl luă Tutaşhia, iar o iei de la început.

Cămătaru făcu însă ce făcu şi se feri de un răspuns direct.

— Aţi întrebat de petrol, nea Data. Nu vă faceţi păcate şi nu-mi lăsaţi copiii pe drumuri, deşi mai bine pe drumuri, decît să moară de foame cu un aşa tată.

— Da, dar uite unde-i prostia ta, îi zice Data. Te-ai chinuit, ai îndurat, bietul de tine, şi ce ai făcut pînă la urmă ? Nouă ne trebuie bani şi cu sila ţi-i putem lua dar nu vreau să-mi încarc sufletul. Hai, mai bine să facem aşa : dă-mi cu împrumut trei mii, şi să nu mai fiu eu Data Tutaşhia dacă nu ţi-i aduc înapoi.

Auzind cămătarul de datorie se bucură, ca şi cum ar fi primit bani.

— De-aş avea bani aici, nea Data ! de ce să-i ţin şi să nu ţi-i dau ? Pentru nişte oameni ca noi faptele bune nu ar fi în zadar.

Pe mine mă mişcase.

— Ei, Data Tutaşhia, îi strig eu atunci pe fereastră, să nu uiţi chitanţa pîrlitului ăstuia, îi trebuie pentru datorie...

Nu a înţeles gluma prietenească, şi mi-a zis :

— Măgar ce eşti, acolo la ferăstruică mi te-ai aşezat ?

— De ar fi numai atîta plata mea, să stau aici în putoarea asta şi să mă uit la Kajaşka, şi mi-ar fi de ajuns.

Mă plictisea flecăreala lor şi dădu-i buzna în vizuină, trăgînd la picioarele lui Kajaşka cîteva rafale.

— Banii sau viaţa ! Ticălosule ! Altfel, dispari !

Copiii, ca ţapii, săreau pe cuptorul de unde răbufnea părerea de rău a cămătarului. Porcul cu jugul de gît dădea să iasă prin uşa împletită. Îşi vîrîse rîtul în ea, dar mai departe nu mai putea ieşi. Nici încolo, nici încoace, se chinuia, guiţa, ca la tăiere.

Pe prispă zburau găinile şi cotcodăceau. Toată vizuina era în mişcare. Acu-i acu, mă gîndeam eu, se prăbuşeşte şandramaua şi nu-i chip să mai întîrzii. Mînerul pistolului era în coasta cămătarului, îl înghiontisem și el se ridicase să mă asculte. A dat atunci la o parte cufărul și sub el avea un fel de portiță, un capac de fier ; o dă și pe aceea la o parte ; pun piciorul și cobor după el în pivniță. Sub nas, fundul lui Kajașkin bine înfipt pe picioarele lui groase.

— Mai iute, mai iute, Kajașka, nemernicule ! Și-i mai dădeam cîte un ghiont.

Între timp, privii și la Data ; stătea inert ca un sac prăfuit, palid, se scărpina în barbă, neputîndu-și lua ochii de la copiii care se ciorovăiau întruna. Zburdau pe cuptor ca niște titireze, se zbenguiau, se ciupeau și se mușcau. Vederea pistolului Mauser nu-i prea potolea din zbenguiala lor.

Cămătarul în groapă era ca mort. Nu mișca nici înainte, nici înapoi și aștepta să se petreacă vreo minune. L-am prins atunci de un picior. Hai, dă-i drumul ! îi poruncesc, rîșchie !

Kaja Bulava se ridicase și era alb ca varul. În mîini avea un săculeț. I l-am smuls repede ; în el era aurul.

— Nu-i al meu, e al Kvakvei — bîigui el, ce, vreți să mi-l luați ?

— Pe Kvakva o găsești sub păr ; e în lanțuri acolo ; nu te teme că nu fuge.

Data cînd auzi despre ce e vorba se făcu și mai alb la față, își înșfăcă șuba și drumul ! către ușă. Acolo, porcul îi închidea calea. Se sucea, se-nvîrtea și hambarul, să se surpe, nu alta. Atunci Tutașhia izbi ușa cu piciorul ; dincolo era porcul, dincoace, Data.

— Cîți ai aici ?

— Cinci... dar vouă numai trei...

Să mă stric de rîs, nu alta, după cum bine văzu și Kajașka. Cînd să bag sacul în sîn, hop și Kvakva să strige. Data îi închise însă pe loc gura. Urla ca lupul. Copiii se zăpăciseră de tot. Trebuia s-o ștergem. Și fugii pînă la păr. Kvakva striga să îți spargă urechile, iar Data se căsnea s-o dezlege. Luna era mai plină ca oricînd și dincolo de gard iar se auzea cineva.

— Las-o, Data ! acum să o ștergem.

El însă, nu, nu lăsa deloc lanțurile din mînă.

— Strajă ! Mi-au luat averea, m-au furat de tot ! Prinde-i, beiule ! La moarte cu ei ! Ăsta-i Data Tutașhia ! Pe capul lui s-au dat cinci mii ! Strajă ! Lume ; Săriți !

Și striga nemernicul de mama focului.

În sfîrșit, Data se hotărî și ieșirăm în drum. După noi venea Kvakva cu mîinile încă legate de lanțurile care sunau pe caldarîm, neastupîndu-i sunetul.

Mă întorsei atunci la ea, trasei două focuri în văzduh și femeia se opri ; strigătele erau însă ca înainte.

— Data Tutașhia ! auzirăm atunci în spatele nostru, ți-am dat banii ăștia cu împrumut ! M-ai rugat și ți i-am dat. Să mi-i dai și tu înapoi, dacă ești Data Tutașhia și nu un hoț ca prietenul tău.

— Bine că nu cere şi dobîndă, zic eu.

După aceea, o şterserăm şi încălecarăm. Tot mai bine ar fi fost poşta, zice într-un timp Data. Da, n-a prea mers cum trebuie ; mai bine l-aş fi prădat singur pe cămătar, dar, ce să-i faci, dacă aşa era Data.

După doi ani oamenii noştri fură prinşi cu alte fapte şi osîndiţi toţi şase. Pe mine m-au anchetat jandarmii şi nu am putut ajunge la judecată, dar mi-au povestit oamenii cum şi ce a fost. Ziceau că motivul actului terorist, pentru care eu şi Data Tutaşhia jefuisem cinci mii de ruble, nu fusese de fapt stabilit. Banii pe care îi predasem Casei administraţiei fuseseră trimişi alor noştri în emigraţie. Iar satrapii ţarului au spus la judecată că emigranţii noştri îi jucaseră la cărţi şi îi cheltuiseră cu femeile. Pe mine m-au ponegrit cum că eu, Bubuteişvili, numai patru mii aş fi predat la casieria organizaţiei, reţinîndu-mi restul de o mie. Vezi doamne, organizaţia îmi poruncise să aduc trei mii, iar eu adusem patru. Chipurile, era firesc sau nu ca anarhistul urmărit să-şi fi reţinut din ceea ce luase partea lui de pradă pentru întreţinere ? Prin ce alte mijloace ar fi trebuit eu oare să trăiesc şi să lucrez ?

Or, Data Tutaşhia poate să nu fi ştiut că jandarmeria şi poliţia îi întinau intenţionat pe cei ce luptau pentru libertatea şi fericirea poporului. Inventînd pe seama noastră tot felul de murdării, încercau pe toate căile să ne compromită. Dar asta, cel puţin ar fi trebuit să o ştie şi el, că viaţa ilegală presupune tot felul de cheltuieli. În fine, după proces, m-am întîlnit întîmplător cu Data şi abia m-a salutat. L-am întrebat dacă îl jignisem cu ceva. Nu, îmi zice el dînd din cap. Îl luai atunci din scurt, iar el, mai vrînd, mai nevrînd, îmi spuse : Ai dracu; ăştia ai voştri, mari tîlhari ! De fapt, nici tu nu eşti mai bun.

Cu astea ne-am despărţit şi n-a mai stat să mă asculte. Nu era nimic de făcut. Din punct de vedere politic era complet pe dinafară. Îi plăcea să citească doar cărţi care îi îmbîcseau mintea. În cursul luptei pierderile sînt inevitabile şi astfel l-am pierdut şi pe Data Tutaşhia. Iar de atunci n-a mai avut de a face cu nici un fel de organizaţie, rămînînd singur, singur de tot.

Contele Szegedi

...Iar ca funcţionar, mutările lui dintr-un loc într-altul au fost fenomene într-atît de nemaipomenite încît, într-adevăr, nici nu au prea atras atenţia.

Totuşi, după numai un an de activitate de la venirea lui în slujbă se auzi de Muşni Zarandia ca de cineva neobişnuit şi iată în ce împrejurare :

Lui Zarandia, ca celui mai tînăr funcţionar al jandarmeriei i se dădu spre urmărire un oarecare contrabandist. I s-au prezentat cinci volume de documente care conţineau materiale grijuliu întocmite în legătură cu acţiunile diverselor bande de contrabandişti, acţionînd între Batumi şi Toapse şi despre legăturile lor strînse, pe care le aveau cu anumiţi funcţionari de stat. I s-a dat apoi nu numai dreptul de a-i demasca pe contrabandiştii în număr de vreo cincizeci, ci de a-i aresta la faţa locului şi de a lichida toată banda, socotindu-se abia atunci urmărirea încheiată. Cincizeci de oameni daţi în judecată, era ceva. Pentru aceasta Zarandia stabili mai întîi judicios toate legăturile cîtorva contrabandişti cu figuri importante din viaţa Tiflisului şi asta din umbră. În felul acesta, după cîteva oscilaţii, lucrurile se puseră în aşa fel pe roate, încît vădiră întreaga-i capacitate de poliţist.

După două luni, în închisorile din Poti, Batumi şi Kutaisi se aflau toţi contrabandiştii prinşi asupra faptului, fără excepţie, plus încă trei inşi care încercaseră să-l mituiască oferindu-i o sută de mii de ruble aur şi pe care îi arestase el însuşi.

Drept urmare, primi funcţia de inspector şef, iar şeful înaintă un demers la Petersburg pentru a i se acorda drept recompensă o mare decoraţie. Şi în timp ce aşteptam răspunsul la propunere, Zarandia făcu o ispravă şi mai complicată, care îl umplu de glorie : urmări şi stabili calea pe care se primea în Caucaz de peste graniţă literatură ilegală, îi arestă pe cei în cauză, trimiţîndu-i în judecată, şi făcu inofensive cîteva grupări ilegale din diferite oraşe caucaziene. Şi toate cu o nemaipomenită iuţeală, consolidîndu-şi renumele de inovator iscusit în metodele de urmărire. Petersburgul însuşi se interesa acum de promovarea sa. În anul 1895, cînd se împlineau zece ani de cînd Tutaşhia devenise haiduc şi cinci de cînd Zarandia ocupa slujba de anchetator penal, printr-o scrisoare anonimă ni s-a făcut cunoscut că faimosul haiduc şi urmăritorul său jandarm erau fraţi vitregi.

Comunicarea creie confuzie, dar supunîndu-se anchetei, aceasta stabili că, începînd chiar din prima zi de slujbă în jandarmerie, Zarandia n-ar mai fi avut nici o legătură cu numitul său frate vitreg.

Moise Zamtaradze

Odată, doi haiduci vestiţi m-au lovit aproape mortal, şi pe mine şi pe el, de am stat zece zile la pat. Pe mine mă căptuşiseră în coastă, iar Data nu îşi mai putea întoarce capul de rana ce o avea pe ceafă. Pe cel fugărit însă, numai Dumnezeu îl ştie, aşa că nici la doctor nu puteam merge şi la spital nici atît. Dealtfel în vremurile acelea, aşa ceva nici nu se afla prin părţile locului. Ne cotonogiseră din pricina lui Data. La cel sărac nici boii nu trag ; e chiar o vorbă, dar nu îmi mai amintesc continuarea. Li se întîmplă şi celor mai deştepţi, dar mi-te proştilor. Cine se aseamănă, se şi adună, pentru că nu mergi la drum cu oricine, dar o dată prinzîndu-te la treabă cu cineva, împărtășești aceeași soartă. Și așa s-a întîmplat și atunci.

Era iarnă, și iarna, pentru un haiduc, e cumplit de greu. M-am hotărît să iernez în pădure, la Sairma, la un băiat foarte priceput. Mai stătusem o iarnă la el și îl luai cu mine și pe Data Tutașhia. El nu mai fusese niciodată în Sairma. Numai ce sosirăm, ne ascundem armele, păstrînd doar revolverele și, drept la Setura — așa îl chema pe băiatul acela care trăia acolo singur, fără ai săi, care locuiau la Kutaisi. Avea o casă pe un loc nemaipomenit, unde săpa un fel de lut, îl înmuia și îl ducea la oraș, la Kutaisi. Acolo îl cumpărau englezii. Se spunea că era bun la forajul puțurilor de apă, petrolifere, și la cîte toate, iar Setura cîștiga din aceasta o groază de bani. Iarna trecută își adusese patru lucrători. Al patrulea era și el gospodar. Săpa în rînd cu ceilalți cînd venisem eu. Și Setura mă chemase să vin iarna.

În vremea aceea în pădurile Sairmei mișunau tîlharii, iar pentru gospodăria lui Setura eu eram un adevărat apărător. Și îmi convenea.

Adevăratul nume al lui Data nu i l-am dezvăluit stăpînului. Așa voise Data pentru că se spunea că omul e mai tare decît cremenea cînd nu știe nici un secret. De s-ar fi știut că la el iernează Data, l-ar fi bătut ; or, nerecunoscîndu-l nimeni, se știa doar că e un Ciaciava, sau un oarecare Poria, de nebăgat în seamă. Și rămăsese că Poria era oaspetele meu și atîta tot. La urmă însă, ar fi putut să afle, dar... pînă atunci i-am spus lui Setura doar că ăsta-i prietenul meu, Poria. Și el s-a bucurat și ne-a invitat în casă. Acolo am făcut cunoștință cu Tabagari, „mîna mea dreaptă“, cum îi zicea el. Iarna trecută nu îl întîlnisem acolo. Fusese cantor la biserica Sfîntul Kiril. Ierte-mă dumnezeu, dar un om ca ăsta nu mai văzusem niciodată. Te uitai numai la el, și-ți pierea pentru totdeauna pofta de mîncare.

Tabagari puse masa și pentru prietenul meu, deși Setura nu voia să mănînce. Mîncă totuși pe tăcute și nici nu îi auzirăm glasul. După masă Setura ne spuse că Tabagari, mîna lui dreaptă, deși îl slujea pe Dumnezeu, învățase totul, tot ce era-n lumea asta și în cealaltă, cu rosturi cu tot. La aceasta, Tabagari, asemenea copilului pe care îl mîngîie un neam străin, se tulbură, se bosumflă, începu să bată din degete. Toată seara fu sfios și respectuos. După masă privirea i se mai ageri ; de bună seamă că avea ceva pe suflet. Mde ! om cu picioarele strîmbe, scund, gras peste măsură, dar ager.

După cină Setura ne conduse în cămăruța în care trebuia să locuim și ne făgădui că ne trimite o bătrînică ca să ne facă curat. Ne așternurăm și așteptam să dormim ; nu mult după aceea, era încă întuneric, cînd se auzi un clopot și așa îmbulzeală se făcu în curte, de parcă s-ar fi aprins ceva, să-ți iei tălpășița, nu alta. Nu izbutirăm nici noi să sărim din pat, cînd auzirăm bătînd în ușă. Intră băbuța, o cotoroanță ! Nu știu, de bătrînețe sau de boală, se cocoșează oamenii, că nasul numai nu-i pica jos. Intră totuși vioaie. Ciudat chiar. Mi se părea că numai printr-o minune am fi putut-o goni și se îndreptă, salutînd milităreşte, mîndră de asta, ca soldații dealtfel, și spuse ceva, ce anume nu se prea putea ști, în gură nemaiavînd nici un dinte. Dădu apoi raportul, lăsă mîna în jos și se așeză țeapănă pe bancă.

Eu cu Data tăceam pentru că nu pricepeam nimic. Vorbirăm ceva despre mîncare și spălat.

Băbuța făcu din nou drepți, raportînd, dar Data o întrerupse, rugînd-o să aștepte pînă ce ne aranjam.

— Ce-i cu baba asta, Moise? mă întrebă el, cînd rămaserăm singuri.

— Da, se pare într-adevăr că Setura ne-a trimis-o să ne ajute. Ce mai e cu ea, Dumnezeu știe! Și ici și colo... dar asta-i clar. Nu mi-e limpede însă de ce ne-a dat Setura numărul acesta de cameră?

— De întreagă la minte, pare a fi-ntreagă, zice Data. Pe alde ăștia îi știu eu. Și chiar îmi place să vorbesc cu ei, ce auzi din gura lor, n-auzi de la mulți zdraveni. Numai că aici, cu asta, nu-i vorba de așa ceva... Da..., dar cred că știu totuși. Uite. Tu ieri, n-ai prea băgat în seamă, dar pe Setura toți îl strigau Abel. Or, Abel, sau cum îi zice?

— Sigur că Abel, ce dracu, doar știu ce spun.

— Dar ce tot te corecta cu Arhip, zicea să mă strigi pe mine așa?

— Cu Arhip?, și într-adevăr, începui să îmi amintesc că stăpînul casei tot timpul mă corectase, de îmi venise rău. Abel sau Arhip, tot un drac. O să îi spun cum vrea, tot una îmi e.

M-am îmbrăcat și m-am dus la geam să văd ce se întîmplă afară, de ne scula cu noaptea-n cap, ca pe găini, doar abia se luminase. Și abragul meu, hop și el la geam, să vadă ce se întîmplă, iar eu mă retrăsei în așa fel, ca să pot privi și ușa. N-am văzut nimic, ca și cum totul s-ar fi liniștit. A venit apoi un băiat pe furiș, ca lupul la oi. Noroc că în jur era zăpadă și l-am observat, că altfel era cam întunerc. Camera avea un balcon și cînd mă uit, acolo cine era? Băbuța! Stătea lipită de perete. De ce oare, mă gîndeam, ea oare stătea ca un feldwebel în fața generalului, să ne pîndească în felul acesta?

... Vedeam că se uita pe gaura cheii și nu-i venea deloc bine, îndoită așa ca un cîrlig. Se hlizea la ceea ce era în camera noastră. Deodată tresări, și am înțeles că pe mine, cel de al doilea chiriaș, mă pierduse din vedere, ca și cum nici nu m-ar fi zărit... Vrăjitoarea dracului!, avea ea un tîlc, nu cumva să o zăresc eu. Se ridică puțin, privi pe geam, dar era clar că nu văzuse nimic.

Lui Data, care era mai spre ușă, îi făcui semn să tacă. Baba rămăsese aplecată acolo, așa cum era lîngă gaura cheii, ca un cîrlig.

— Hei, măicuță! Haide, intră! îi zise atunci Data. Și baba intră deschizînd ușa.

— De unde-i obiceiul ăsta de a asculta pe la ușile altora?, îi zic eu.

— Aşa-i obiceiul pe la noi, răspunse ea scurt. Dar ce credeaţi !

— Şi de unde obiceiul ăsta ? întrebă Data.

— Păi, cum, n-aţi venit voi ca doi străini în casa asta ?

— Şi ce, nu trebuie să ştim şi noi cu ce gînduri aţi venit, şi ce vreţi să faceţi ? Stăpînul, care ne hrăneşte, trebuie să ştie totul.

— Dar cine-i stăpînul ăsta al tău, nu-i cumva ceva nelalocul lui cu el ? — nu mă lăsai nici eu mai prejos cu răspunsul.

— Oh, păgînule ! Cu tine o fi ceva ! se înfurie baba. Mai bine uită-te în oglindă, vagabondule ! Arhip Setura, binefăcătorul nostru, ne e tată, mamă, domn şi Dumnezeu. Cum dară altfel ?

Şi bătrîna bombăni multă vreme, iar Data o asculta ca şi cum l-ar fi ascultat pe regele Solomon. Eu mă furişai pe lîngă perete, m-aş fi uitat în oglindă să văd cu cine semănam de mă luase baba aşa tare.

— Dar, ia zi, mătuşă, se prinse Data în gîlceavă cu ea, pe stăpînul tău îl cheamă Setura Abel sau Arhip ?

— Înainte îl chema Abel, iar acum, Arhip — ne spuse ea, adăugînd ca şi cum ne-ar fi dat tocmai ceea ce voisem — aşa a vrut el. Aşa trebuie.

— Ei bine, zice Data, hai atunci să ne spălăm.

Bătrîna ne conduse într-un ungher al casei, ne turnă apă să ne spălăm şi numai ce începusem să ne ştergem, că iar se auzi clopotul şi în jur o mare mişcare. Noi ne uitarăm din colţ.

Cînd iernasem la Setura rîndul trecut, omul trăia într-o căsuţă simplă. Nimic în jur nu se afla atunci pe acolo decît casa. Şi acum îşi ridicase una nouă în loc, cu zeci de bordeie în jur. Şi iar o bătaie de clopot, la care o grămadă de oameni se năpustiră din bordeie spre casa lui Setura. Ieşeau din toate ungherele, buluc, ca cîrtiţele, ca jivinele din vizuină. Şi într-o clipă se făcu o harababură, care se potoli ca prin farmec. După aceea, un ins începu să le vorbească. Da, cum ? Tura-vura şi dă-i întruna. Apoi se potoli, dar ce gălăgie ! Fiecare sporovăia de parcă nu s-ar mai fi oprit, de parcă numai el ar fi avut de vorbit cu vecinul. Zumzăia incinta, de nu mai ştiai pe ce lume eşti.

— Haide mai aproape, Moise, zice Data, să vedem ce-i acolo.

Ne duserăm şi ce văzurăm ? Nenorocitul de şchiop, mîna dreaptă a lui Setura, care, ieri seară, după cină, nu scosese nici o vorbă, stătea pe un piedestal care, evident, pentru asta era şi făcut, şi bolborosea ceva nedesluşit. În faţa lui se înşiruiseră, pe două rînduri, vreo treizeci de oameni, care bolboroseau şi ei ceva ce aducea a descîntec. Au bolborosit, după aceea au tăcut. Apoi de pe amvonul lui, Tabagari iar bombăni ceva din care desluşii :

— Trăiască Arhip, tatăl şi binefăcătorul nostru, cel ce ne dă pîinea noastră cea de toate zilele, Arhip, ţie-l dumnezeu !

„Arhip“ era pomenit la sfîrşitul fiecărui stih şi apoi de trei ori, polihronion, polihronion, polihronion. Ştiam cuvîntul pentru că aşa îl chema și pe oarecare Imedadze din Sacihera care îmi spusese că în greacă aceasta înseamnă „la mulți ani".

După ce sfîrșiră cu rugăciunea, Tabagari le dădu repaus. Toți îngenunchiară — doamne, ce supuși!

— Spiridon, ticălosule, azi nu lucrezi! Și cu galsu-i pocit, mai porunci: Pilat Svanidze, dă-l afară din rînd!

Pilat Svanidze îl luă imediat pe Spiridon Sulandjin de ceafă. Nenorocitul căzu în zăpadă, făcîndu-se mic de tot și nici unul nici nu clipi din ochi.

— Drepți! la dreapta! 'nainte, marș! marș! ordonă Tabagari. Și toți nenorociții de zdrențăroși se puseră în mișcare.

— Dar unde se duc ăștia? o întrebă Data pe bătrînă.

— La lucru.

— Dar și caracatița aia tot cu ei merge? piticu ăla?, întrebă Data. Ce-i cu el?

— Asta-i cel mai de seamă dintre toți.

— Da, și ce a făcut Spiridon Sulandjin?

— I-au dat mai puțin și în loc să-i spună mulțumesc lui Arhip... și bătrîna-și mușcă limba, apoi iar:

— Nu vă băgați unde nu vă fierbe oala, altfel, nu o s-o scoateți la capăt.

Nici nu vă închipuiți cum ne-am mușcat limba — am privit doar piticul, abia trăgîndu-și picioarele, își mîna de la spate turma — și încolo nici un cuvînt.

Bătrîna ne-a condus apoi la casa lui Setura.

Stăpînul, care stătea pe sofaua garnisită cu fel de fel de perine, cînd ne văzu se ridică să ne întîmpine, înclinîndu-se și invitîndu-ne la masa pusă ceva mai încolo.

— Te-ai îngrijit de oaspeți, Asineta? o întrebă el pe bătrînă.

— Sînt niște proști, i-o tăie scurt bătrîna.

Setura se-ncruntă și, spuse gînditor:

— Ei bine, hai ieși acum. O să mă descurc eu.

Numai ce dispăru bătrîna, că Setura se și tolăni pe perne, izbucnind în rîs.

Săturîndu-se de rîs, își, șterse lacrimile zicînd:

— Așaa! fraților, adică sînteți niște proști. Ați auzit ce a spus bătrîna?

Din pricina a ceea ce văzusem dimineața, dispoziția noastră era jalnică și rîsul lui Setura ne intrigă.

Da, așa-i, mă gîndii eu, ce aveam noi cu nenorociții aceia fiecare cu ale lui... Dar, ascultă, îi zic mai în glumă lui Setura:

— De ce, dragă frate, ne-a sculat Asineta aia a ta la miezul nopții?

— La mine scularea e la cinci — spuse Setura — lumea trebuie să știe că ordinea-i ordine, pentru toți, altfel cum, să tîndălească pînă la amiază și munca ? La mine se lucrează. Eu le dau pîinea. E o poveste mai lungă, nea Moise ! Să bem pentru evanghelia lui Matei, uite, culuguni[1], luați, luați — e cel mai bun aperitiv cu vodcă, altul mai bun nici că se pomenește !

Băurăm și iar îi zic lui Setura :

— Dar pe Spiridon Salandjin l-au cotonogit tot spre binele lui ?

— Dar cum ? Ia-i omului frica, și se simte nefericit. Știi ce a spus Spiridon Sulandjin ? Arhip, oare nu vezi că ni se dă numai atît cît să nu murim de foame ? Bogăția și luxul — iată pricina nemulțumirii și a răzvrătirii. Și hai să zicem că îi dau calicului ăstuia mai mult decît îi dau. El, însă, tot o să mă mai vrea ; nu primește mai mult, iar e bai : începe zavistia și furtul. E drept ce se spune : că dacă-i dai calului ovăz, nu-l mai ții în frîu. Așa că ce cîștigi ? Îi vrei omului bine — nu-i da prea mult să se îngrașe. De ce a spus Spiridon Sulandjin ceea ce a spus ? Hrănea purcei de lapte. Nouă bucăți. Șase i-am luat și lui i-am lăsat trei. Pe ăștia i-a vîndut și a dus banii acasă, de unde apoi și grijile. Ia să-i fi luat opt și să-i fi lăsat lui numai unul, ar fi tăcut, ticălosul ca un pui de bogdaproste. Așa că vezi cum stau lucrurile, frate. Acum, o săptămînă n-o să-l mai lase Tabagari să lucreze pe palavragiul ăsta, și o să-i chițăie copiii de foame și atunci o să îi pară rău de ce a spus. Și alt exemplu : cu cît își va simți Spiridon mai tare pedeapsa, cu atît mai bucuros va fi cînd i se va da de lucru. Și vorbind despre Spiridon, mare îi e greșeala. Singur s-a poticnit, s-a pierdut. N-avea cum altfel. Și l-a împins și pe altul : iar tu îi plîngi de milă. Uite ce-i important : Dacă eu sînt într-adevăr binefăcătorul acestor oameni, atunci trebuie să știu că tot ceea ce îl poate ispiti pe om, trebuie stîrpit din rădăcină, din germen, că altfel greu i se va mai putea face față mai tîrziu. De ce altfel aș mai fi aici, dacă nu, zi și noapte, să mă îngrijesc, ca să le fie cît mai bine. Oare pentru asta sîntem pe lume, să bem și să mîncăm, nu și să facem binele ? Dar, hai să bem ! Pentru a doua evanghelie a lui Marcu. Uite, nisetru, serviți-vă, sulugunii sînt buni ca aperitiv, doar peștele ce îi întrece !

Am tăcut și ne-am temut să mai scoatem vreo vorbă, iar Setura, înfierbîntîndu-se, a continuat :

— Asta-i, domnii mei. Dacă omul se teme de ceva, dacă-i este frică, atunci îți este recunoscător. Dar și frica-i prea puțin. Îi mai trebuie ceva. În primul rînd, un colectiv. Omul are nevoie de încordare, tensiune, ca strunele de cionguri[1]. Altfel, dacă îl lași în voia lui, se moleșește și își pierde sufletul, și încă cum ! Mii de rele i se abat peste trup și îl fac gînditor. Încontinuu. Ia-i însă omului toate aceste preocupări, libertatea voinței și a spiritului, și viața i se va schimba. Zău ! credeți-mă. Altfel cum să îi supui și să îi mustri ca pe niște soldați ? Iat-o, de pildă, pe gîrboava de Asineta. La alt stăpîn și-ar fi dat duhul. Şi bătrîna a înţeles că i-am prelungit viaţa, de unde şi mulţumirea şi totala ei dăruire. „Unde-i minte multă şi prostie-i tot pe atîta“, zice deseori Kakoşka Tabagari, şi drept grăieşte. Omul nu are minte. Tu vrei să îl ajuţi şi el ţi se ridică împotrivă cu diavolul. Aşa sînt toţi. Le vrei binele, sădeşte-le în suflete iubirea. Dar cum? Ca bătrîn vă spun că asta nu se poate face oricum. Trebuie să îţi repete întruna numele, zi şi noapte, ca să audă cum eşti preamărit şi înălţat. Pentru asta l-am şi adus pe Tabagari de la biserica Sf. Kiril. Îmi face rugăciuni. Unele în versuri, pe altele mi le pune chiar şi pe note, iar celelalte chiar şi simple. Şi îi ies de minune. Oamenii mei se roagă de trei ori pe zi: dimineaţa, în timpul zilei, la lucru, şi seara. Din timp în timp, apoi, mai trebuie schimbate şi rugăciunile, că dacă se satură de ele îi slăbesc şi puterile omului.

---

[1] Aperitiv gruzin picant.

După aceea, Setura ne-a turnat votcă, să bem.

Am băut atunci şi pentru a treia evanghelie, a lui Luca.

— Şi acum o să vă spun cel mai important lucru. De ce nu luaţi măsline? Poate nu vă plac? Dar văd că-i degeaba. Sentimentele de prietenie vă stau doar pe buze. Setura era în formă. Ce ar fi fost să îl întrebăm acum de ce şi-a schimbat numele?

— Dar ştiţi oare ce înseamnă Abel?, ne-o luă stăpînul înainte: Abel în greceşte... ia daţi-mi cartea aceea... uite... aşa... aşa... Multă bătaie de cap, ce mai, o cumplită grijă faţă de om, înseamnă Abel. Şi poate că totul e vanitate, deşertăciune, zădărnicie, închipuire, părinţii mei au fost, dealtfel, nişte oameni foarte întunecaţi la minte. Nu au ştiut nimic despre lucrurile astea. Dar să vedem acum „Arhip“. Arhip e... armăsar, conducător de herghelie, de turmă, adică; asta înseamnă Arhip.

— Dar oamenii tăi ştiu oare că tu însuţi te-ai numit conducător de turmă?

— Dar tu ce crezi? Ia să încerci tu acum şi să le spui că nu-s animale de muncă, adică turmă, ci oameni, şi să vezi ce ţi-ar răspunde?

Aici Setura făcu o pauză şi se opri din vorbire.

Omului nu-i slobod să îi spui că-i om, altfel îţi spune şi el: „Dacă-i aşa, ia atunci mai treci şi tu în locul meu“. Şi dacă îl asculţi, cazi cu el cu tot în prăpastie. De altminteri trebuie să-i insufli continuu că-i cal, măgar, catîr. Asta crede uşor pentru că şi el însuşi ştie că-i aşa. Crede şi asta-i fericit. Trăieşte cinstit. Dar să îi spui asta în faţă nu! Doamne fereşte! Trebuie găsite cuvintele cele mai osebite. După aceea, Arhip tăcu şi se proţăpi lîngă uşă. Nu-i fie de rău, Asineta era şi ea acolo, în dosul uşii, ca beată. Şi atunci, cum să iasă?

Pînă la urmă, Asineta îi făcu cinstea.

— Ei, ce-i? cred că nu ai scăpat vreo vorbă? Hai, acum la pază, dar să nu îţi treacă cumva prin cap să o ştergi!

— Bine, bine, mă duc, dar să ştii că nu te-am pîndit pe tine, ci pe străinii ăştia.

— Dar eu ce-s, surd și orb, să nu văd și să nu aud ?

— Așa-i, așa-i, tătucă, dar mai bine patru urechi decît două.

Setura puse bărbia în piept.

— Bine, bine, lasă acum paza și du-te la Kokinașvili, căruia să îi spui așa, netam-nesam, — pentru asta vei pălăvrăgi dinainte cu Pelaghia — că azi dimineață a fost pedepsit Spiridon Sulandjin pentru că l-a vorbit de rău pe Arhip, iar Kolpinov l-a denunțat lui Tabagari. Și acum, să văd, ai înțeles ?

Baba căzu în genunchi și, deși limba i se prăbușise în fundul gîtlejului, începu să îngîne ceva de parcă ar fi spus o rugăciune de felul psalmodierilor lui Kokoșca. Se ridică și după ce spuse și cele cuvenite binefăcătorului ei, dădu să iasă. Dar nu făcu nici doi pași spre ușă că Setura o opri iar.

— Dacă Pelaghia n-o fi acasă, du-te atunci la Kolpinori și la Terezia și șoptește-le, printre altele, că pe Spiridon Sulandjin l-a lovit Kokinașvili. Și apoi, că așa și pe dincolo, ce ți-o trăzni ție prin cap, dar mai iute !

— Atîta vreme cît omul e singur și nu se încrede în nimeni — Setura mai așteptă pînă ce nu i se mai auziră Asinetei pașii bine-i și de el și de cei din jur, dar cînd se deschide, vai și amar de el, belelele îi curg pe cap. Ia stai de o parte și pune-i pe oameni la înghesuială să se bîrfească unii pe alții și să vezi atunci, tot așa-i oare ? Așa că eu le fac bine. Neîncrezîndu-se unii într-alții, fiecare ajunge să trăiască pentru sine, fără gînduri rele și fără prostii, care să îl tulbure. Of, Doamne, de ce mi-o fi dată mie o așa pedeapsă ! Să mă descurc numai eu, să umblu cu șiretlicuri și să mă chinui ! Dar așa-i, binele nu îl dobîndești fără strădanie. Ia încetează numai și nu fă nimic, să vezi cu ce te alegi... Dar, hai și pentru cea de-a treia evanghelie !

— Am mai băut ! îi amintii eu.

— Da de unde ! pentru a treia în nici un caz ! Dar de ce nu mîncați ? Sau pîinea și sarea mea nu vă vor fi plăcînd ?

N-avem de ce să ne certăm cu el. Băusem și a cincea oară pentru evanghelia lui Luca, dar ce să recunoască parșivul ! Și s-a simțit jignit cînd l-am refuzat, rușinat chiar — ce mai, se pierduse de tot.

Nu-mi mai amintesc apoi de cîte ori am mai băut, cînd Setura se scoală deodată de la masă și zice :

— Dacă oaspeții doresc, le pot arăta și cum lucrează oamenii mei, ca să-și cîștige pîinea zilnică.

Data dădu din cap și la drept vorbind, după atîtea discuții, și eu voiam să îi văd gospodăria. Merserăm astfel cîtva, nu mult, și ne oprirăm la marginea unei rîpe. Setura ne arătă cu degetul înspre prăpastia neagră, stîncoasă ce se căsca într-o parte. Era mina în care lucrau oamenii lui Setura. Au săpat tunel cam de vreo douăzeci de stînjeni, ne explică Setura, și l-au săpat, zvîrlind de jos în sus pămîntul pe care l-au cărat apoi în spinare. Aici în jur e numai pămînt din ăsta.

Fireşte că munca e grea, dar dacă omul şi-ar cîştiga uşor întreţinerea, s-ar strica. Cînd însă tragi din greu, te obişnuieşti cu adîncimile astea şi ajungi chiar să-ţi placă munca. Ce-i, în definitiv, iubirea ? Cu cît te prinzi mai mult în lucru şi în griji, cu atît mai mult îţi şi place asta ; cu alte cuvinte, pofta vine mîncînd. Mama îi iubeşte pe copiii cei mai prăpădiţi şi mai slabi pentru că ăştia îi dau cea mai mare bătaie de cap. Dar numai iubirea singură nu ţine, şi pentru ca omul să fie fericit, trebuie să fie şi flămînd. Fireşte, nu să moară de foame, dar nici să fie prea sătul. După aceea, mai departe, e nevoie de frică. Frica naşte iubirea. Tămîia şi rugăciunile îi sînt şi ele trebuincioase iubirii. Dumnezeu înseamnă frică. De ce mai e apoi nevoie pentru fericirea poporului ? De sănătate. Dar oamenii vor fi sănătoşi dacă nu-i slăbeşti şi dacă te îngrijeşti de sufletul lor. Şi mai e ceva, omul are nevoie şi de speranţă, iar la speranţă urmează să mai născocesc ceva, deoarece cînd omul speră, nu mai vrea nimic de prisos pentru el. Şi de speranţa oamenilor mei m-am îngrijit eu însumi. Veniţi numai să vă arăt...

Setura se întoarse din drum şi ne îndreptarăm spre un puţ. Lîngă el era un stîlp cu un clopot, care avea legată de limbă o frînghie atîrnînd cu celălalt capăt în puţ. Iar acolo era piticul care o ţinea în mînă. Apă nu era de fel într-însul.

— Uite, ăstuia îi dau douăzeci de copeici pe zi, zice Setura, e surdomut.

— Şi cum, stă acolo de dimineaţa pînă seara ? îl întrebă Data.

— Da, stă.

— Dar ce face acolo nenorocitul ăsta ? mă interesai şi eu.

— Ce să facă, face speranţă, dragă Moise, speranţă pentru toţi oamenii aceia, şi, zicînd aceasta, dădu din cap spre mina din prăpastie.

— Păi, cum, nu speră oamenii să capete ceva de la Dumnezeu, dar mi-te de la mostrul acela din fîntînă ?

— Şi totuşi acolo-i speranţa. Uite, aceia care sapă în adînc speră că tunelul îi va aduce aici, în fîntîna asta...

— Las-o-ncolo, Arhip, nu mai putui eu răbda să nu-i spun ; doar tu ce spuneai mai adineaori, că sapă muntele de jos în sus şi ies de aici toţi mai încolo ?

— Da, am spus, şi ce ?

— Păi dacă gaura asta a ta iese tot mai departe de puţ şi dă tot în munte, atunci cum să iasă din ea ?

— Ei, asta-i, că nu iese nici în sus, nici în fîntînă şi ei o să se tot rotească în jurul muntelui.

— Dar oamenii ştiu de asta ?

— Să se gîndească la aşa ceva, nu-i greu.

Şi s-au şi gîndit, numai că nu-i chiar aşa cum li se pare lor. Ce şi-au zis ei, doar n-a recurs Setura la o viclenie ca asta. Tunelul dă neapărat în puţ.

— Dar clopotul și piticul la ce-s buni atunci ? întrebă Data.

— Pe pitic îl cheamă Zebo. E iurodiv și face pe prorocul, iar ei zic că numai ce va da tunelul în puț la o sută de stînjeni, că Zebo, auzind, va și trage iute clopotul. O ! și de ați ști cum așteaptă zgomotul ăsta ! Tot timpul trag cu urechea. Să-i vedeți numai cum orice fapt, cît de nimic, contează la ei. Și mai bine născocesc o nouă speranță decît să le măresc cîștigul. Dar asta așa, ca speranță, pentru că în fapt, nu-i tocmai simplu.

Privii atunci în fîntînă. Zebo tot lipea urechea cînd de o stîncă, cînd de alta, bolborosind ceva.

— Păi, ai zis că-i surd.

— Da, e surd.

— Și-atunci, dacă-i surd, cum aude ?

— Dragă Moise, dar prost mai ești, n-ai priceput nimic și s-o iau de la început mi-e lene — Setura se înfuriase. O să trăiești însă aici o iarnă și ai să vezi cum și ce.

— Nu te neliniști, nea Setura, mă grăbii și eu să-i răspund. Și așa îți sîntem îndatorați. Acum să ne odihnim puțin și o să mai vorbim după aceea, da ?

— Poftim, da, odihniți-vă și după cină o să vă mai spun ceva, ne făgădui Setura.

Nu știu cum se simțea Data, dar mie parcă-mi vuia capul în fel și chip.

Ne întorseserăm, așadar, tăcuți. Gîtul ne era uscat, mina ne căzuse bine în drum.

— Ce-o să facem, Moise, întrebă Data, ne oprim aici sau căutăm altceva ?

Pentru niște fugari, unde să găsești loc mai bun ? Și de ce să mergi ? Poliția în locurile astea uitate de Dumnezeu nu ajungea, iar gazda nu ne lua pîinea de la gură, nu ne sugea nici sîngele și puteam sta și liniștiți.

— Numai că eu nu-l pot suferi pe omul ăsta, cu toți ai săi, zice Data. Și cum mă știu, ce să-i mai prilejuiesc și altuia necazuri ? Și-apoi, nu-i numai asta, sau în orice caz, nu prima. Nu am prea trăit eu mult, dar am văzut lumea în lung și în lat, însă un drac mai mare ca ăsta niciunde nu am văzut. Și încă ce drac ! Să vezi și să nu cerzi !

Am început apoi să ne certăm. O fi fost el cum o fi fost Arhip, dar ce aveam noi să-l îndreptăm ?

— Ce treabă avem noi cum se descurcă Setura cu oamenii lui ? încercai eu să îi spun lui Data. Bineînțeles că rău face, dar oare Setura-i vinovat că toți ăștia socotesc mînia lui Dumnezeu ca pe o milă ce li se acordă prin el ? Și înrobirea asta fără nici o demnitate, să-i fii tu de bună voie robul lui Tabagari ! Dar poate că așa le place și-atunci ? Ce, îi ține cineva legați de locul ăsta ? Hai să zicem că numai pe noi ne înduioșează, deși, ce sîntem noi decît niște bieți fugari pe muchie de cuțit, și apoi iar să căutăm altceva ?!

— Bine, fie pe a ta, zice Data. Dar dacă în mijlocul iernii n-o să schimbăm locul, să nu-mi zici mie... Trebuia însă să ne gîndim mai dinainte, acum ce s-o mai învîrtim.

— Hai mai departe. Fugarului și așa îi e dat să fie pe drumuri. Și să uităm de asta. Fugarul trebuie să umble în așa fel, încît să vadă întotdeauna drumul sau cărarea de sus. Înțelegi ce spun ? de sus... Și ne-am dus noi prin pădure, cînd, deodată, Data se oprește și se uită în fundul văgăunii.

— Nea Moise, vezi colo ce iese din tufele alea ?

Mă uit și eu. Niște copii se jucau de-a hoții și jandarmii. Și erau mulți. Data se și mira. De unde așa progenitură la nenorociții aceia...

— De la Dumnezeu, zic eu. Știi și tu că Domnul nu îi plînge pe cei goi... Și să umblăm pe poduri nu-i cu cale. Hai, zic, să îl ocolim.

Ocolirăm podețul și o luarăm în sus. Acolo terenul era abrupt. Podul ne rămăsese în dreapta, la vreo două-trei sute de pași. Și la jumătatea pantei numai ce auzim că cineva... cîntă, cam pe unde era podul.

— Ce-o mai fi și asta, la podeț ? zic eu.

— Copiii — Data rîdea, dar mai bine tac, că pe mine toate mă minunează și-s cu capul în nori. Îți spun însă doar atîta : să dea Dumnezeu să ne îmbunăm pînă ce ajungem la Asineta. Nu înțelegi ? Te prinzi cam tîrziu, numai că pe mine asta mă roade ca un vierme și nu-mi dă pace. Spune-mi mai bine de ce rîzi ca să rîd și eu.

Data vedea că eu mă chinuiam și zice :

— La pod sînt acum cîțiva copii. Unii cîntă să ne distreze iar ceilați ne așteaptă dincolo. Uite-i cum mai sar.

Cuvintele lui Data n-au ajuns însă pînă la mine. Cum ajunse sălbaticul strigăt, și încă ce strigăt ! — pe mine mă trecuse fiorii de parcă s-ar fi dărmat cerul peste noi. Și au tot strigat în jur, ca și cum n-ar fi fost decît ei pe lume. Uluit, nici nu m-am putut clinti din loc, pînă ce o piatră uriașă, cît pumnul, nu îmi atinse falca.

Data o luă la sănătoasa. Și nu m-aș fi gîndit să ajung să-l văd pe Data atît de speriat. Totuși el o zbughise, iar peste mine tăbărî toată ceata aceea de copii, așa ca din senin, ca lăcustele...

— Vai de tine, Moise Zamtaradze, îmi spusei eu. Acu', ține-te bine !... Și scoțînd revolverul din sîn, trăsei. Dar trăsei de-i speriai pe toți, iar ei o și luară la goană. Alții, zvîrlind cu pietre, se opriră însă ca trăzniți, cu gura căscată, albi ca varul.

— Unul să nu mai rămînă pe aici ! N-o să vă împușc pe toți, ci pe cîte unul ; rînd pe rînd, pui de șerpi ce îmi sînteți ! strigai eu.

— Stăpînește-te, Moise, și nu-ți lua pe suflet pruncuciderea, răsună glasul lui Data.

— De ce să îi omori ?

Drept răspuns auzii puternicul rîs a lui Tutaşhia.

— Ce-i cu voi, diavolilor, ce vă trebuie ?

Nici un cuvînt. Stăteau uluiţi, ca seceraţi, cu buza lăsată.

Data ieşi din rîpă şi spuse :

— Sînt ca sălbatici, nu au văzut pînă acum nici un străin, dar nu numai străin, nici tren nici trăsură ; ia să vadă numai, ce-ar mai zvîrli cu pietre în ele. Nu i-aş dori nici duşmanului să se întîlnească cu aşa copii sau femei... Mai bine ai ascunde revolverul, nu-i cazul să tragi.

— Te-ai trezit şi matale, nene Data ? Păi ţîncii ăştia numai nu s-au năpustit peste noi — pe toţi i-aş trimite pe lumea cealaltă, acolo, cu ceilalţi. Îi împuşc pe toţi, ca să ştie de Moise Zamtaradze !

Da, un aşa viteaz nici că s-a mai ivit pe lume !

Mama le e cumsecade iar ei cui or fi semănînd ? Jerpeliţi, murdari, le ieşeau coastele prin piele, iar privirile le erau ca de jivine prinse-n capcană.

— Nu vă temeţi, copii ! auzii eu un glas de fată, da, chiar de fată. Şi încă ce fată ! roi de băieţi în jurul ei. Şi noi şi ei, faţă în faţă, iar de împuşcat, nici vorbă.

— Ce facem ? îl întreb eu pe Data.

El tăcea.

— Cine sînteţi voi şi ce vreţi de la noi ? mă întorsei eu iar la golani.

— Sînteţi duşmanii lui Arhip ! strigă fata, şi toţi puseră iar mîna pe pietre şi bîte.

— Duşmani ? Cum să-i fim duşmani, dacă îi sîntem oaspeţi ? Doar ne iubeşte ca pe fraţii lui sau drept ce ne-aţi luat ?... şi ţie, fată mare, nu ţi-e ruşine ?

— Păi, ne-a spus baba Asineta şi doar ea ştie.

Se clarifica astfel de unde venea năpasta.

— Hei ! Acum gata, copii ! La joacă cu voi ! zise Data.

— Nu-i lăsaţi ! — strigă atunci cineva şi nu mai făcurăm nici un pas, aşa ne înconjuraseră din toate părţile.

— Păi, atunci, am să-l trimit pe vreunul în lumea cealaltă.

— Nu, Moise, zise Data, doar ştii şi tu că nu se cade să ridici mîna asupra copiilor.

Da, aşa era. Ştiam şi eu, dar ei urcau şi urcau.

În temniţă, în libertate şi în toată viaţa de fugar îmi fuseseră multe date să văd, dar să am de-a face cu copiii, niciodată. Mă uitai şi într-o parte şi într-alta şi-l văzui pe copilul care tocmai mă ţintea cu o săgeată...

Toţi, dealtfel, aveau în mîini bîte şi sînul plin de bolovani. Şi atîta mai aşteptau să strige peste o clipă : prinde-ţi-i ! pe ei ! O mulţime atît de însetată de sînge poate or fi văzut alţii, dar mie nu îmi mai fusese niciodată dat să văd ! Mă uitai şi la Data, dar el, nimic.

— Şi acum spuneţi-ne, puişorilor, ce aveţi de gînd cu noi ? îi întrebai eu.

— Lasă, nea Moise, gluma, că nu cîştigăm nimic. Să ne gîndim însă că, de dat în copii, nu voi da, sau cum vrei matale, dar eu nu îmi iau pe suflet un astfel de păcat chiar de m-ar pune în frigare, zău, crede-mă !

Şi Data nu minţea, pentru Dumnezeu. Iar eu, tot cam pe acolo. Numai că, totuşi, trebuia să minţim. Şi ceva trebuia să ascundem ; ne storceam mintea ; de necrezut, dar, oare, mă gîndisem la ceva ?

— Păi, uite, voi ziceţi că noi sîntem duşmanii lui Arhip, dar numai ce fuserăm cu el, în trei, la puţ : Arhip, eu şi domnul Poria... spusei eu şi cu aceasta, cu discuţiile adică, amînară întrucîtva înaintarea.

Bine, mă gîndii, de întîrziat am întîrziat înaintarea, dar n-am oprit-o, mai trebuia să-i pun ceva în faţă... dar ce, oare ?... la urma urmei însă, fie ce-o fi.

— Şi vreţi să ştiţi ce ne-a arătat ? Tunelul ! Uite, ştiaţi că dă în puţ ? Şi dacă nu azi, mîine, poate.

Toţi fură surprinşi şi se opriră, aţintindu-şi privirile asupra mea, ca şi cum eu le-aş fi adus vestea venirii lui Hristos.

— Cine v-a spus ? întrebă fata.

— Zebo. Şi domnul Poria a adeverit, dar ştiţi cine-i domnul Poria ? Domnul Poria e cel mai priceput meşter de tunele din lume, şi ce mai meşter ! Aţi auzit de tunelul din muntele Lihskoi ? Ori cel ce l-a săpat e tocmai domnul Poria. Setura m-a rugat să îl aduc imediat din Kutaisi acolo unde Zebo trage clopotul, şi atunci...

... Doamne ! Tremură pămîntul. Se învîrti cerul şi, mă credeţi sau nu, dar de teamă numai că nu căzui jos. Mă gîndii că o să se repeadă din nou la noi, dar nu, strigau de bucurie. Mă mai liniştii.

— Hai ! Gata cu strigătele ! izbucni, deodată, fata şi toţi se potoliră.

După aceea, tăcere, apoi...

— Păi, dacă nu sînteţi duşmanii lui Arhip, de ce nu vă bucuraţi?

— Noi nu ne bucurăm ? Arătaţi-ne pe unul care se bucură mai mult decît noi !

— Atunci de ce nu strigaţi şi voi cu noi, cu toţii ?

— Păi, am strigat, cum să nu strigăm ? ! zisei eu, fără însă ca cineva să mă creadă.

— Staţi pe loc, ne porunci fata.

Şi într-o clipă furăm aproape înconjuraţi. Unul avea în mîini un par ascuţit. Că ţinea în mîini parul de bunăvoie era clar, şi tot aşa şi că şi-l atingea de cureaua mea.

Şi acum e gata ascuţit !

Fata se întoarse atunci către cei trei mai zdraveni, şuşotiră ceva şi veniră după aceea la noi.

— Ei ! acum o să vedem noi dacă vă bucurați sau nu. Hai să cîntăm împreună !

Și unul, cu toată frăgezimea vîrstei lui, începu să miște mîna — ca dirijor de cor — pornindu-se apoi cu toții... Era același cîntec pe care îl cîntase și dimineață Tabagari cu părinții acestori drăcușori, și în care, la sfîrșitul fiecărei strofe, se auzea neapărat numele lui Arhip, dimpreună cu întreitul „polihronion".

Cuvintele acestui cîntec al lui Tabagari, nu ni le aminteam nici eu, nici Data, dar ei cîntau cu toții, simțindu-i cum încetul cu încetul se înfurie iar pe noi !

Eu dădeam din cap numai — ce să fac dacă nu știam cuvintele ? — mintea îmi lucra, iar parul ascuțit care mi se sprijinea de curea, mi se vîra încetul în coastă și de ne-am fi oprit din cîntat, gata am fi fost.

— Dar nu știu bine cîntecul — spusei eu — învățați-ne mai întîi cuvintele, și apoi cîntăm cu voi.

Se învioră și ne așezarăm într-un locșor ca cei mai buni prieteni și începurăm să învățăm psamul. Nu era greu. Cucernicul Tabagari compusese psamul după mintea turmei și îl învățarăm repede. Copiii se căzniră să ni-l vîre în cap și ieși un fel de bîzîit ca de bondar, bîzîirăm apoi ca Tabagari și o luarăm din loc. Pînă la vilă merserăm apoi cîntînd și strigînd numele lui Arhip. La poartă iar ne opriră să-i mai tragem vreo trei „polihronioane" și după aceea, închipuiți-vă, ne lăsară în pace. Ne retraserăm atunci și noi în camerele noastre și ne-ntinserăm pe pat. Ciudat era însă că, atîta vreme cît fusesem la strîmtoare, Data, deși cu ochii în patru, se descurcase totuși ; de cum rămăseserăm însă iar singuri se posomorîse și tăcea.

— A dracu' treabă, zic eu, numai ce am apucat drumul haiduciei ca să scăpăm de armată și ăștia, hop, pe noi ; hai să plecăm de aici că altfel ne pun și la sapă și, Data, zău că nu glumea. Multă vreme apoi nu ne reveniram. Din bordei se auzea cîntece, zdrăngăneli, ropote care se prelungiră pînă noaptea.

— Ce-i azi ? Vreo zi a nu știu cui sfînt sau arhanghel ? Altfel ce-o fi cu veselia asta ? o întrebă Data pe Asineta.

— Ce sfinți sau arhangheli ?

— Dar ce-i atunci cu ăștia de cîntă așa ?

— Nimic ! Cîntă și ei așa.

Îmbucarăm apoi niște pîine, ațipirăm și dormirăm pînă ce cotoarba de Asineta ne cheamă la stăpîn.

Data se sculă scîrbit, eu la fel, dar ce să faci, nu puteam refuza. Setura stătea pe canapea tolănit printre pernele sale pestrițe. Lîngă el, pe bancă se proțăpise Tabagari cu o carte pe genunchi. Era aceeași carte din care dimineața ne citise Setura povestea cu Abel și Arhip. Tabagari întorcea întruna paginile parcă îi aducea osanale stăpînului. Setura ne invită, făcîndu-ne semn să ne așezăm și să așteptăm, iar Tabagari — fie că era cufundat în talmudul său, fie că nici nu ne băga în seamă — nici nu ridicase capul cînd intrasem, tot răsfoind întruna la pagini și bombănind ceva pe nas. Nimeni nu ne invita nici să mîncăm, nici să bem. Stăpînul stătea doar și îl asculta pe Tabagari.

— Efiru, știe ce-i bine — citea Tabagari — Asta așa-i, Melentie apoi în grecește înseamnă prevăzător și asta și e. Vucol ? Văcar, dar de așa ceva nu avem nevoie. Tu și așa ești boier. Polieuct... Bun... înseamnă doritor... Și Domentie merge —adică făcător de pace... Avesalom — nume ebraic — e tatăl lumii... Tihon — într-adevăr, e bun și ăsta. Da, foarte, foarte bun. Înseamnă aducător de fericire. Și uite că mai e unul... Calenic — biruitor strălucit. În general, sînt șapte. Șapte și ajunge. Efim, Melentie, Polieuct, Domentie, Avosalom, Tihon și Calinic. Ne oprim la ăștia ?

— Da, ne oprim.

— Atunci să rămînem la nume și după aceea trecem la ceea ce înseamnă ele. Sînt greu de deslușit. Să le învățăm deocamdată pe dinafară.

Setura ridică mîna și blagoslovi, iar după ce plecă Tabagari ne spuse :

— Omul, luîndu-și asupră-i grija celorlalți, nu trebuie să mai știe nici ce-i odihna, nici somnul. Totuși, am observat eu că unii au cam profitat de bunăvoința mea cum nu se cădea și tot au ajuns săraci. Așa că trebuie să îi strunești, asta-i ! Pe toți. Iar Kokoșka Tabagari se pricepe de minune la asta, cum să îi învețe anumite nume, pe care apoi ei le tot repetă. Dealtfel trebuie să născocești singur felul în care să-ți stăpînești oamenii, altmiteri, o iau razna căzînd singuri în belea.

Pe mine mă cam nedumerise vorbăria lui și ca să spun ceva, i-am zis :

— Dar oare nu l-au întrebat oamenii dumneavoastră pe Tabagari de ce-i nevoie să învețe numele astea ?

— De ce să-l întrebe ? Doar le spune de la început. Toate numele pe care le-ați auzit sînt ale mele. Puțini îmi spun Arhip și cei mai mulți, mă numesc cu toate cele șapte. Asta-i treaba.

— Pe mine, vă rog să mă scuzați — se ridică atunci Data — nu mă cam simt bine și trebuie să mă duc să mă culc.

Să mă duc cu Data, mi-era teamă, riscam. Setura și așa se înfuriase. Așa că am stat cu el pînă la miezul nopții. Cînd însă m-am retras și m-am dus în balcon, l-am văzut pe Data stînd cu șuba pe umeri, pe scări, rezemat de balustradă și privind cerul. Am adormit repede și n-am mai știut cînd s-a culcat. Abia s-a luminat de zi și ne-au și trezit bătăile de clopot și vînzoleala din toată casa. Atunci n-am mai așteptat venirea Asinetei, ne-am îmbrăcat și am ieșit în curtea care s-a umplut iute de lumea așezată în rînduri. S-a ivit apoi și Tabagari care s-a ridicat pe podiumul său și, bombănindu-și rugăciunile, pomeni și cele șapte nume cu care trebuiau să își tămîieze „părintele și oblăduitorul“.

Cine nu le învață va avea de a face cu însuși oblăduitorul, îi mai amenință el. Și în curte se lăsă o mare tăcere.

— Ajută-ne să le învățăm, altfel e vai de noi! se auzi gîfîind un glas.

„... Care este Arhip“, — Cum spuneți asta, vă și opriți și mă ascultați mai departe!

— Dătătorul pîinii și al hranei noastre cea de toate zilele, sfîntul și binecuvîntatul nostru tată, carele este Arhip... — repetară oamenii, bălmăjindu-și vorbele și tăcînd după aceea.

— Iar mai departe-i așa: Efimie, Melentie, Polieuct, Domentie, Avesalom, Tihon, Calenic, apoi ca mai înainte, „trăiască în vecii vecilor“.

Nu izbuti să-i facă să rețină nimic. Și a treia, și a patra oară, la fel, socoti Tabagari — nici unul parcă era un făcut, nu le putea repeta pe dinafară. Ai dracu' proști! se înfurie el.

— Păi cum, chiar așa, dintr-o dată, Kako-batono?[1] Ni-e cam greu.

— Gura!

Și iară tăcură toți.

— Poate că vreți să știți ce înseamnă numele astea?

— Da, că nu știm!

— De unde să le știm? strigă și altul.

— Cu Arhip vor fi opt, da? întrebă Tabagari.

— Opt, oare?

— Opt, opt!

— Vă spun însă acum ce înseamnă fiecare nume, ca să le învățați pînă deseară pe de rost, dar toți, ați înțeles, unul ca celălalt! Ascultați: Arhip înseamnă stăpîn de cai, asta știți, da?

— Știm.

— Dar acum fiți și cu mai mare aminte. Numele pe care vi le-am spus înseamnă: bun, grijuliu, doritor, pașnic, tatăl lumii, aducătorul de fericire și de strălucită biruință. Ați înțeles?

— Da, și așa vom și învăța, Kako-batono! Pe limba noastră, pe gruzină — așa merge.

— Tăceți! și învățați cum v-am spus. Nu vreau să știu nimic.

— Mai spune-ne totuși! nu ne obidi.

— Dă-ne răgaz, Kako-batono! Atîta înțelepciune nu se poate dintr-o dată!

— Da! Da! răgaz ne trebuie...

— Gura! Nici un răgaz. O să scriem pe hîrtie, Serapion știe să se descurce cu scrisul și o să vă ajute.

Iar Tabagari se porni după hîrtie.

---

[1] Apelativ sinonim cu *domnule*.

— Vai de noi. O să ne silească să săpăm în locul lui ! Treaba lui Serapion cade pe noi ! Nu avem ce face !

— Nu-i drept ! dacă știe citi, să ne ajute. Nu sîntem noi obligați să lucrăm în locul lui.

— Asta-i bună ! Dacă sînt cizmar, ce, trebuie să îți lucrez pe degeaba ?

Se făcu apoi o așa gălăgie, încît, Tabagari abia că o mai putea scoate la capăt cu ei.

— Ascultați, oameni buni ! — strigă atunci Data Tutașhia și lumea se liniști. — Ce-i cu voi ? Ce ați ajuns ! Uitați-vă numai bine unul la altul. Vai de voi, nefericiților — mai sînteți voi oare oameni ? În ce hal v-au adus Setura ăsta și tîlharul de Tabagari !

— Ce tot vorbește ăsta ?

— Păi, zice că Setura... că Tabagari...

— Oare așa zice ?

— O să ne aducă numai necazuri pe cap...

Deodată toți tăcură.

— Pe ei ! — strigă atunci nu știu care. Și toți se năpustiră pe noi, ca haita pe pradă. Îl loviră pe Data în spate cu un par, îl călcară în picioare și după aceea mă luară pe mine în primire.

— Au arme la ei !

Ne luară revolverele și ne îmblătiră bine pînă ce ne lăsară lați. Ne scoaseră după aceea caii din grajd, ne legară de ei și le dădură bice. Caii ne tîrîră pe zăpadă, cam vreo trei sute de pași și se opriră. Noi, nici vorbă să ne putem ridica. În cele din urmă ne reveniră totuși, dezlegîndu-ne care cum puturăm din sforile cu care eram prinși. Nici eu, nici Data nu ne puteam mișca mîinile și picioarele. Nu-mi aduc aminte cum de ne-am urcat și pe cai. Abia de-am ajuns pînă unde ne erau ascunse armele și numai Dumnezeu știe cum le-am scos de acolo. Ne-am urcat apoi în munți, mai sus, la niște păstori de turme, pe care îi știam eu.

Fiind pe la jumătatea verii, păstorii se coborau în văi, la pășuni, și nu mai găseai nici urmă de suflet pe acolo. De băut și mîncat, nici atît. Iar noi eram ca vai de lume, după zece zile de călărie, ca să nu mai vorbim de bătaia soră cu moartea pe care o încasasem. Ceea ce mă chinuia însă cel mai rău, era furia. În cele din urmă, m-am ridicat. Ah, de-aș fi fost atunci în Sairma, pe lîngă conacul lui Setura, să le trag eu o mamă de bătaie tuturor, începînd cu stăpînul și Tabagari, și sfîrșind cu piticul de pază. Data însă n-ar fi făcut așa ceva.

— Mose-batono, omul trăiește și se descurcă — zicea el — cum crede că-i mai bine, și, la drept vorbind, n-ar prea fi cu cale să i te amesteci în treburi. Ţie ţi se poate părea că-i obidit, necăjit și el totuși trăiește, se bucură și-i poate chiar mulțumit de soarta lui. Îți aduci aminte că îmi spuneai odinioară despre oamenii lui Setura că „le convine robia" ? Iar eu, nu, că nu-i așa ; ori, iată că acum am ajuns la vorba dumitale.

Dar acum îmi eşti martor, şi Dumnezeu din ceruri mă aude jurînd că de aici înainte n-o să mă mai bag în treburile altora vreme cît n-o să-mi dau seama ce-i mai bine, să mă amestec sau nu. Cum altfel, cînd în lumea asta nu există nici demnitate, nici ajutor ? ; cel puţin aşa mi se pare mie. Noroc că pe lîngă oraşul Poti era un locşor ; nu îmi amintesc cum îi mai zicea ; cu un felcer de mare ispravă, care ţinea un fel de lazaret. Or, cum altă ieşire nu aveam, eu trebuind să îmi vindec coastele rupte iar Data să îşi oblojească rănile, ne urcarăm cu greu pe cai şi ne aşternurăm din nou la drum.

Contele Szegedi

...Faptul că ei crescuseră în aceeaşi familie, era pentru mine, într-adevăr, foarte important. Şi specificul practicii urmăririi vădea pe de o parte, că era neapărat necesară studierea psihicului urmăritului şi deci clara reprezentare a infracţiunilor sale posibile, dar, pe de alta, şi a funcţionarului sau a grupului de funcţionari însărcinaţi cu descoperirea şi prinderea lui ; cu alte cuvinte lucrurile se complicau. Nu rareori se întîmplă însă ca între urmăritor şi urmărit să apară incompatibilităţi tocmai datorită firii lor diferite. De exemplu, detectivul poate fi deseori încurcat în faţa infractorului naiv şi lipsit de viclenie, deoarece nu-şi poate închipui că acesta întrebuinţează metode atît de primitive. Or, atunci e nevoie de stabilirea unui acord între ei sau de o echilibrare a psihologiei lor. Cînd instituţia urmăritoare are de-a face cu infracţiuni triviale sau cu personalităţi infractoare, mai mult sau mai puţin ordinare, mijlocul principal al anchetei e circumscrierea infracţiunii. Aceasta dă posibilitatea de încadrare a infractorului într-o anumită categorie, înlesnindu-i găsirea în limitele respectivei circumscrieri. Metoda excluderii, în cele din urmă, duce la delimitarea precisă a tipului celui căutat, după cum reiese şi din practică, în nouăzeci la sută din cazuri, aceasta nedînd deloc greş.

Mult mai complicat e cînd inventarul criminal al infractorului cuprinde întreaga gamă a metodelor de contravenţie, şi poate chiar ceva mai deosebit. În acest caz, nu există altă ieşire din cadrul posibilităţilor descrise, decît analogia cu procedeele psihologice, din păcate, mai rar folosită şi care se impun atunci cu necesitate. În felul acesta, tipul psihic de criminal apare ca un fenomen în urmărirea şi delimitarea căruia apar tot atîtea dificultăţi, cîte-n cercetarea unui minuţios bacteriolog. Pentru rezolvarea lor, criminaliştii recurg la diverse procedee. Eu însumi, am recurs la metoda dublului, adică la studierea omului sau oamenilor care, după aspect şi fel de a fi, sînt asemănători (nu însă şi ca infractori). Observaţia şi identificarea lor ca tipologie nu e un lucru greu, ca şi a relaţiilor lor ; în felul acesta însă, nu o dată primind răspuns la cea mai importantă întrebare : ce este şi ce reprezintă de fapt infractorul ? Or, odată precizată această chestiune, putem considera că personalitatea celui urmărit ne este bine definită.

Voind să mă mai refer încă o dată la cele spuse, nu pot să nu remarc că în cazul lui Data Tutaşhia, pe parcursul urmăririi sale ca abrag, am avut de-a face cu întreaga claviatură a posibilităţilor infracţiunii săvîrşite. Asta nu înseamnă însă că dintr-o singură trăsătură să i se poată defini omului întreaga infracţiune. Ba mi-a fost chiar şi greu să stabilesc care dintre infracţiuni le-a săvîrşit Data şi care alţii. Prin urmare, stabilindu-se ca neobişnuite calităţile psihice ale lui Data Tutaşhia, a-l prinde fără aceste prealabile considerente, ar fi fost pură întîmplare.

Omul lipsit de posibilităţile de a-şi realiza prin felurite mijloace ţelurile, e asemănător cu calicul care, ciung fiind, zice că de-ar avea două braţe ar putea prinde şi iepuri. Or, într-o asemenea situaţie am fost şi eu în cursul nu ştiu cîtor ani, pînă cînd, pe neaşteptate, am aflat că subalternul meu, Muşni Zarandia, a fost crescut şi educat împreună cu Data Tutaşhia, în aceeaşi familie, în aceleaşi condiţii, că au trăit mulţi ani împreună avînd o serie de calităţi similare.

Ce contradictorie e această profesie de jandarm, dar antrenîndu-mă în studierea interesantei figuri, n-am procedat deductiv, ci am extras totul din ceea ce scrisese omul despre sine mai înainte, trecînd numai după aceea la analiza factorilor. Am acordat o deosebită atenţie demnităţii omului în toate domeniile activităţii sale. N-am făcut nici o excepţie, nici chiar pentru mine însumi, întotdeauna luînd în consideraţie, mai ales, personalitatea insului. Niciodată însă declaraţia de la prima întîlnire cu omul — şi o spun asta cu tărie — n-am luat-o în consideraţie, procedînd întotdeauna la fel. Aşa am făcut şi în cazul respectiv, excluzînd analiza factorilor şi a datelor strînse de alţii, cum dealtfel se cam obişnuieşte în practica noastră, şi lăsîndu-mă mai mult în voia instituţiei. Am stabilit astfel o întreagă listă cu infracţiunile atribuite lui Data Tutaşhia, pe care, raportîndu-mă şi la personalitatea pozitivă a lui Muşni Zarandia, complicată în reprezentarea mea, după prima întîlnire cu el şi bizuindu-mă doar pe propria-mi intuiţie, le-am şters de pe lista constituită ca aparţinîndu-i lui, săvîrşirea lor neputînd-o corela şi nici explica, după simţul meu, cu poziţia lui Muşni Zarandia. Recitind, după toate acestea lista, am fost mişcat chiar, descoperind că nutresc o anumită simpatie faţă de Data Tutaşhia, compătimindu-l din punctul său de vedere, cu toate că ne pricinuise tuturor atîtea neplăceri. Metoda e însă metodă, şi în faţa mea stătea lista infracţiunilor abragului Tutaşhia, de care, în ceea ce priveşte această experienţă, trebuia oricum să ţin seama pentru viitoarele operaţiuni de urmărire. Şi zic : „această experienţă“, ca şi cum metoda ar implica în sine şi o alta, care nu ar trebui deloc neglijată. Adică nu se putea neglija înrudirea celor doi şi, prin urmare, luarea în considerație și a laturei negative a personalității lui Mușni Zarandia, trecîndu-se însă cu vederea legătura dintre ei. Convenționala listă a infracțiunilor lui Tutașhia a fost după aceea și ea revizuită în lumina acestor considerente, trebuind apoi să se găsească răspuns și la problema modului său de a acționa. În acest sens mai spun ceva: cînd eram tînăr, la Paris eram prieten cu un aristocrat răsăritean, care se născuse dintr-o căsătorie morganatică între tatăl său, moștenitor al tronului, și mama sa, dansatoare într-un cabaret parizian. Prințul iubea arta și o judeca foarte personal, separînd-o clar de meșteșug. Dacă venea vorba despre povestire sau roman, el le considera, fie ca simple scrieri, fie ca opere, iar dacă se afla în fața unei pînze sau sculpturi, la fel, socotindu-le contrafăcute sau autentice. Cînd vedea o dansatoare zicea: „asta dansează“ sau „asta, da, zboară“, pronunțîndu-se în conformitate cu ceea ce credea el că are la bază respectiva artă: ucenicia profesionalismului sau adînca purificare. Pe scriitori, artiști și plasticieni îi împărțea în două grupe: plebei și aristocrați, la fel și pe ceilalți oameni. Nu dădea apoi nici o importanță originii și genealogiei, integrîndu-l pe fiecare în grupul din care făcea parte datorită muncii pe care o îndeplinea, profesiei sau ocupației. Pentru el aristrocrat era numai acela care-și făcea datoria cu energie și inspirație, ca un creator. Pe scurt, punctele de vedere ale prințului meu, deși erau numai radicale, conțineau în ele mari adevăruri. Avusesem și eu sute de subalterni, dar în locul celor mai punctuali, sîrguincioși și prompți în serviciu, întotdeauna i-am preferat pe cei cu o deosebită tragere de inimă în îndeplinirea datoriei lor și poate chiar și pe cei mai independenți. De la aceștia te puteai aștepta și la bune și la rele, dar ceea ce făceau era de nădejde. Și pe drept cuvînt se putea spune că viitorul era al lor, pentru că genul acesta, de fapt, îmbogățea experiența omenirii, consolida profesionalismul, transforma funcția în slujbă, considerînd-o ca pe o creație liberă.

Folosind clasificarea prințului răsăritean, aș zice că, deși pînă la încadrarea în jandarmerie, Mușni Zarandia fusese slujbaș, din momentul cînd se apucase de altceva, parcă se transformase într-un artist ispirat. Avea o intuiție subtilă și în anchetă nu lăsa nici o „coadă“, sau ceva neclarificat sau nelimpezit. Nici cei șapte înțelepți atenieni nu ar mai fi putut adăuga ceva la ceea ce făcea el. Dacă totuși în cursul urmăririi observa ceva pozitiv la cel urmărit, începea să cadă pe gînduri, chinuit de tot felul de contradicții. Începuse chiar să-și reprezinte modul în care avea să decurgă judecata, făcînd pe procurorul, pe avocatul, chibzuind cum să se dea minimum de pedeapsă, apărînd cu rîvnă punctul de vedere al celui închis. Mai avea apoi încă ceva ce mă făcea să-l consider artist: ura munca de rutină și dacă tot trebuia s-o facă, o făcea numai în felul său, nicidecum folosind metodele clasice. Ori cum era el, Mușni Zarandia, tot la fel se arăta a fi întrutoate și Data Tutașhia.

Aşa am căpătat răspuns la întrebarea „cum procedează" Data Tutaşhia, ajungînd să stabilesc cauzele acţiunii lui sau răspunsul la cealaltă întrebare : „ce anume îl antrenează".

Prin analogie admitem că fiecăruia îi trebuie bani, întrebarea e însă ce să facă cu ei ? Unora le trebuia pur şi simplu ca să existe, altora din pasiune de a acumula întruna, sau de a strînge ban cu ban, doar ca să strîngă ; acumulare de capital de fapt. Ca şi cu slujba. Slujeşti ca să ai din ce trăi. Pînă la revoluţie erau oameni destul de bogaţi şi totuşi şi funcţionari, pentru că vedeau în aceasta mijlocul de a se putea împrieteni mai uşor cu alţii, nu rareori în asemenea cazuri tocmai serviciul oferindu-le posibilitatea unor manifestări filantropice. Sînt însă şi cazuri de oameni care au făcut o slujbă din dorinţa pură de a sluji tronului şi patriei, fără gînd de cîştig, pentru cei mai mulţi slujba fiind mijloc de ridicare socială, prilej de carierism. Scopuri asemănătoare întîlnim adesea şi la cei înfumuraţi, setoşi de putere, de bogăţie şi chiar şi la cei decăzuţi social. De aceea, pe de o parte, slujba pentru carieră, pentru propensiune, mi se pare un indiciu pozitiv de caracter, dacă aceasta nu presupune încălcarea anutor oprelişti sau căi necinstite. Odată explicat mecanismul activităţii lui Muşni Zarandia, încă din primele luni de slujbă s-a ajuns la un acord între el şi ceilalţi membri a jandarmeriei caucaziene. După cîtăva vreme s-a observat însă că personalitatea lui Zarandia nu se-ncadra în tiparele obişnuite. Totul părea de neînţeles în omul acesta. Era cu totul dedicat, în felul său, muncii şi slujbei sale. Nu o dată l-am schimbat şi dintr-un serviciu într-altul, chiar degradîndu-l, pentru că el, Zarandia, era absolut necesar acolo. Dar nicicînd nu l-am auzit cîrtind. Altădată şi prietenii lui îl schimbaseră intenţionat, făcînd din el locţiitorul cîte unui administrator gubernial pentru impozite. N-avea nici cea mai mică urmă de bucurie sau recunoştinţă, pentru slujba înaltă, salariul sau veniturile care crescuseră şi ele. Pe parcursul vremii m-am convins astfel că mobilul activităţii sale nu era nici pofta de mărire şi nici de belşug. Ar fi fost o greşală să se adauge la acestea şi deosebite simţăminte, convingeri vădite cu rîvnă, sfaturi bune şi cinstea pe care Zarandia — de origine ţăran gruzin — le-ar fi dovedit în exercţiul funcţiei. Departe de el asemenea simţăminte şi convingeri. De fapt, nici idealist nu era, dar nici n-ai fi putut spune că face parte din aceia care încă din copilărie îţi inspirau zel, ascultare oarbă şi un deosebit simţ al datoriei. Era, cu alte cuvinte, un labirint din care greu se putea ieşi, decît doar cu vremea sau întîmplător.

A sosit şi ziua cînd mi s-a adeverit supoziţia, ipoteza transformîndu-se în fapt cu ocazia unei operaţii de urmărire, concepută cu atît mai reuşit, cu cît fusese întocmită de Zarandia, dar şi riscantă în acelaşi timp, după părerea mea.

Din hîrtiile sale eu nu m-am străduit să expun cazurile aparte, mai interesante, ci mai ales acele situații în care oamenii se descoperă pe sine, din acestea putîndu-se apoi face deducțiile și generalizările. În cazul de față povestirea este neobișnuită prin aceea că ilustrează cauzele activității lui Zarandia, dînd astfel răspunsul la întrebarea: „Ce-l împingea pe Zarandia să acționeze cum acționa".

Pe la începutul anului una mie nouă sute primisem o telegramă cifrată din partea rezidentului nostru din Germania în care ni se spunea că unul dintre faimoșii docenți ai universității din Moscova, de origine gruzină — aflat pe vasul „Adelaida", cam peste o lună avea să sosească la Batumi — urma să introducă în țară literatura ilegală.

Fără să mă gîndesc prea mult, am dat cazul, cu toate legăturile rezidentului, lui Zarandia. Programul maxim, ca să mă exprim în termenii de azi, prevedea confiscarea literaturii, arestarea furnizorului și imobilizarea grupurilor cărora le era destinată această literatură. Programul minim era ca, în orice caz, să se împiedice răspîndirea literaturii, iar Zarandia, după cîteva zile, ne și prezentă planul operației. Ne arăta cîteva variante extinse, rugîndu-ne insistent să cădem de acord cu el, nevoind să schimbe nimic. În cele din urmă, ne făcu să îl aprobăm, trecînd la realizarea lui.

A început prin a trimite în Germania un agent căruia rezidentul i-a încredințat docentul. Pentru aceasta, agentul a primit un complet de geamantane pe care le avea și docentul. Și cînd docentului i s-a adus în hotel literatura ilegală, agentul și rezidentul au controlat în care anume geamantan se afla cel mai interesant pachet și cît cîntărea.

A sosit apoi și ziua cînd vasul „Adelaida" a ridicat ancora avîndu-i la bord pe docent, agentul nostru și două geamantane cu totul identice, aparținîndu-le celor doi.

Vaporul trebuia să sosească la Batumi în plină zi. Or, în noaptea din ajunul sosirii agentul a schimbat geamantanul docentului, în care se afla literatura, cu al său. Acest lucru era prevăzut de Zarandia, întrucît, în același timp, prin trecerea prohibitei literaturi, ilegaliștii își aveau și ei planul lor. Cam la patru-cinci ore de mers pînă la port, aproape de nava care aducea literatura, de obicei în amurg, apăreau lotci pescărești cu pînze sau niște ambarcațiuni asemănătoare. Dacă pe o lotcă se afla un anume semn și dacă ea mergea în același sens cu vasul, geamantanul cu pricina, legat de un colac de salvare, avea să fie aruncat în mare. Pescarul apuca colacul de salvare și atunci, adio literatură, ne-ar fi scăpat. Recursesem și noi de cîteva ori la astfel de mijloace iar acum, chiar dacă docentul arunca în apă geamantanul său în mîinile ilegaliștilor, acest geamantan ar fi fost gol fiind al agentului fără literatura așteptată. În felul acesta și docentul era exclus din afacere, iar schimbul de geamantane făcut de agentul nostru avea o anumită semnificație. O să vedeți, dealtfel, mai tîrziu ce anume.

„Adelaida“ ajunse în port și docentul puse piciorul pe mal. Agentul la fel. Pe cîțiva pasageri cu bagaje în mînă, printre care și docentul, vameșii îi invitară la vamă. Bineînțeles, în același timp, după el venea și unul care se făcea că vrea să-i ia geamantanul negru, neștiind însă unde să-l ducă. Cei cărora le era destinată literatura, erau și ei atenți ca să nu-l piardă din ochi pe docent. Agentul nostru, în mîinile căruia se afla geamantanul cu literatura, schimbat pe geamantanul cu falsă încărcătură, intra în vamă pe ușa din spate. La început, vameșii priviră bagajul altor călători, apoi îl întrebară pe docent ce are impozabil în geamantane. În tot acest timp, Zarandia își urmărea cu atenție victima. Docentul se emoționă și răspunse la întrebare că în bagajul său nu e nimic impozabil, dar că în cel negru, nici el nu știe ce-i — că la Odesa, un necunoscut l-a rugat să dea geamantanul celui care va veni după el, aici în Batumi sau la Tiflis. Și pînă ce au fost examinate celelalte geamantane, docentul s-a stăpînit totuși; cînd însă au dat să deschidă geamantanul negru, s-a prăbușit palid pe scaun.

— Sînteți bolnav, domnule? — l-a întrebat Zarandia, aducîndu-i și niște apă.

Docentul duse paharul la gură și așteptă momentul fatal, cînd aveau să scoată literatura din geamantan. Numai că în cele din urmă, din geamantan nu fură scoase decît niște pile de fabricație germană, dinainte pregătite și de aceeași greutate cu cărțile așteptate. Ce simți docentul, să nu mai vorbim. Trecînd însă la vamă, pînă ce docentul avea să mai completeze în altă încăpere niște formulare, geamantanul fi din nou schimbat cu unul plin de cărți.

După jumătate de oră docentul duse în camera lui la hotel geamantanul cu literatură, convins că e plin cu pile. Totul decurgea cum fusese plănuit de Zarandia. Și planul nu avea nimic sadic în el, nici măcar ceea ce are pisica, jucîndu-se cu șoarecele pe care, cînd îl prinde, cînd îl lasă. Pentru el era suficient că docentul era pe deplin convins că acum e nevinovat față de lege, că aceasta nu îl mai putea leza, că urmărirea și căutarea sînt zadarnice și că ivirea obiectelor îl scutea de orice responsabilitate; țelul primei schimbări de geamantane constînd într-aceea că schimbîndu-le și a doua oară, fără ca docentul să știe de asta — în felul acesta aducîndu-l în starea psihică pe care o avusese la ieșirea din vamă, stare de pierdere a cumpătului, de perplexitate, dar, în același timp, și de nedumerire care avea să îi slăbească atenția. Nu vreau să rețin atenția viitorilor cititori cu toate variantele desfășurării evenimentelor prevăzute de Zarandia, dar printre altele, referindu-mă la finalul operației, am observat că teoretic nu exista nici cea mai mică şansă ca adusa literatură şi oamenii care aşteptau s-o ia, să scape, numai dacă s-ar fi întîmplat cine ştie ce potop sau cataclism în care totul şi toate ar fi pierit. Analizînd minuţios toată situaţia, aţi putea fi şi dumneavoastră convins de aceasta. Dar să vedem finalul cîtuşi de puţin banal.

Docentul îşi aranjă camera şi se duse în oraş, închizînd uşa cu cheia. Făcu o vizită unui important milionar gruzin din Batumi, cunoscut nouă datorită fraudei şi ajutoarelor sale mari, date în folosul revoluţionarilor urmăriţi. Milionarul avea şase fete frumoase şi docentul petrecu cu ele cam vreun ceas şi jumătate, cîtă vreme se şi plimbă prin oraş, întorcîndu-se după aceea la hotel. Imediat apoi îl vizitară doi inşi. Gazda îi primi, închise uşa, dar după cinci minute în prag i se ivi Zarandia cu alţi doi subalterni.

— Pe noi, domnule docent, ne interesează scopul întîlnirii dumneavoastră, zise Zarandia, cu puterea autorităţii conferită de acte.

— Păi, doar ştiţi că am sosit azi din Germania pe vasul Adelaida şi că am adus un pachet pentru oamenii aceştia — zise docentul gînditor. Acum au venit după el. Asta-i tot.

— Aşa-i ? li se adresă Zarandia şi oaspeţilor docentului.

— Da, răspunse spontan unul dintre ei.

Al doilea dădu şi el din cap anevoie.

Zarandia puse în dosar şi întrebarea şi răspunsul.

— Vă rog să adeveriţi şi în scris spusele dumneavoastră. Docentul citi şi semnă numaidecît. Oaspeţii oscilau. La urmă, unul dintre ei spuse că pachetul îi era destinat lui şi semnă. Pe cel de-al doilea, Zarandia îl lăsă în pace.

— În ce geamantan e coletul ? întrebă Zarandia.

— În acela, negru — răspunse docentul, vădit fiind că începuse să întrezărească ceva.

— Trebuie să asistăm la predarea coletului.

În jur se aşternu tăcere.

— Foarte bine — zise docentul. Aici e tot setul pe pile, dealtfel l-aţi văzut şi la vamă. Şi zicînd aceasta puse geamantanul pe masă deschizîndu-l.

Mai mult chiar, se şi spunea că pentru arestarea şi tragerea la răspundere a acestor trei inşi actele fuseseră dinainte pregătite şi că nimic nu mai împiedicase succesul acţiunii. Scopul urmărit fusese atins. S-a clarificat astfel sau, mai precis, s-a dovedit sursa provenienţei literaturii interzise, emigranţii ocupîndu-se cu dirijarea ei spre Rusia, cu legăturile, cu primitorii şi distribuitorii ei, adresele clandestine, locurile de întîlnire — cu un cuvînt, tot ceea ce în asemenea cazuri prezintă interes pentru secţia de cercetări.

Pe acuzaţi i-am dus apoi la Tiflis şi i-am băgat în închisoarea Meteh ca foşti urmăriţi, subiectele unei viitoare judecăţi pentru infracţiune.

Docentul era de origine aristocratică. Familia sa exercita o mare influență în tot Caucazul. Din ea mai făceau parte și niște prieteni și cunoștințe obișnuite, militari superiori, fețe sus-puse și chiar și intelectuali cinstiți. Toți m-au rugat de multe ori să le ajut ruda. Mai mult chiar, de soarta arestatului docent s-a interesat însuși locțiitorul guvernatorului. Îmi amintesc de aceasta, datoria mea fiind să mă ocup, de inculpați, l-am invitat pe Zarandia să conducă ancheta în prezența mea. Cine eram eu însă, inculpații nu știau.

La începutul anchetei acuzații (inclusiv docentul) au recunoscut în întregime ceea ce declaraseră anterior. Era clar că nu puteam să le ușurez situația și cu atît mai mult să închid dosarul. M-am întors acasă cu inima strînsă, răvășit, așa cum eram întotdeauna cînd era vorba să refuz, în principiu, ajutorul. Și situația mea era cu atît mai delicată, cu cît Zarandia conducea în așa fel ancheta, încît să reiasă și interesul meu pentru soarta docentului.

Se străduise apoi să afle ce vreau și la ce mi-ar fi servit faptul, toate acestea făcîndu-le anume ca eu să văd.

Zarandia întredeschise ușa cabinetului și ceru voie să intre. Nu trecură apoi nici cincisprezece minute, după ce ne despărțirăm, că din nou veni la mine pe neașteptate.

— Aș vrea să te întreb ceva, conte.

— Poftim, Mușni.

— Veniți vă rog la mine dacă aveți timp și vreți, pentru vreo jumătate de oră.

— Bine, căzui eu de acord.

În cabinetul lui Zarandia era numai docentul.

— Domnule docent, întrebă Zarandia, dumneavoastră ce așteptați de la revoluție pentru dumneavoastră ? Răspundeți vă rog dacă vă stă în putință și dacă înțelegeți pînă la urmă sensul întrebării.

Docentul zîmbi.

Confiscarea averii și a celorlate bunuri, aparținîndu-mi mie și rudelor, și pe care eu aș fi făcut-o de mult, dacă aș fi fost singurul lor posesor ; și dacă nu s-ar fi socotit drept fanfaronadă singura-mi cedare de pămînt țăranilor în condițiile actuale de posesiune agrară. Sper însă că o să-mi pierd doar rangul pe care îl port ca pe o creastă de cocoș. Aștept ; și în sfîrșit, mulțumirea sufletească, la gîndul că fiecare om o să primească egală recompensă pentru ceea ce face, iar omul de geniu o și mai mare arenă pentru manifestarea puterii sale.

Or, nu face oare, domnule ofițer, să le dobîndești pe toate astea cu prețul pedepsei pe care o să mi-o dați ?

— Ba da, dacă toate s-ar arăta cum binevoiți să le așteptați, dar cine-mi garantează că așa va fi ? Oare dumneavoastră chiar credeți că revoluția îi va aduce neapărat omului mulțumire sufletească și fericire ? Oare v-ați gîndit vreodată la aceea că orice răspîndire de noi idei conține în sine elemente de aventurism sau poate că activitatea revoluționară se opune în știută măsură și binelui și bunului plac ?

— Sigur că m-am gîndit ! La aceasta și la încă multe altele ! Docentul se vedea că era emoționat, iar Zarandia, evident, îl atinsese în locul sensibil. M-am gîndit că și revoluția trebuie să folosească mintea și cunoștințele scriitorilor și ale artiștilor cinstiți, și să se și răfuiască cu ei cum s-a răfuit revoluția franceză cu Michel Lepeletier și cu alții. De aceea socotesc îndreptățită revoluția și am trecut de partea ei. „Acolo-s și nu pot altfel !“ Docentul, evident, s-a liniștit apoi, și, mulțumit, surîzător chiar, l-a întrebat și el pe Zarandia :

— Știți ale cui sînt cuvintele acestea ?

Zarandia dădu din cap. Se retrăsese în sine și pesemne că îl răscoliseră gîndurile. Nici nu se gîndise pînă atunci el de ce parte era.

— „Acolo-s și nu pot altfel“ — repeta Zarandia cu glas uniform, adăugînd apoi : — N-am citit și nici n-am auzit ceva atît de laconic, dar nici o explicație atît de exhaustivă a cauzelor activității unor anumiți oameni, atît de rari de fapt. Grozave cuvinte ! Ale cui sînt, domnule docent ?

— Ale lui Martin Luter.

Se așternu apoi o tăcere îndelungată.

— Domnule docent — zise Zarandia —, convingerea dumneavoastră și acel „nu aș putea altfel“ să fie, oare, urmarea unei mari experiențe ? Din păcate, uite că... În fața dumneavoastră stă comandantul jandarmeriei caucaziene, generalul conte Szegedi.

Surprins, docentul, se tulbură, pentru ca după aceea să-i răspundă cu o jumătate de salut rece. Zarandia tăcea. Jur, însă, că am simțit atunci din plin, pe pielea mea, unul din acele trucuri ale lui Zarandia care mi-au produs și mie tulburare, uluire, teamă, tot ce vreți, numai liniște nu. Pusese el ceva la cale de mă chemase de repetate ori, și nu mă-nșelasem.

— Rudele dumneavoastră — continuă Zarandia — se străduiesc în tot felul să vă scape și să vă apere bunul renume pe care îl aveți. Or, din convorbirea noastră reiese clar că aceste două lucruri trebuie tratate separat, și cu aceasta sîntem și noi de acord. Luminăției sale, contele Szegedi, rugîndu-l să ne ajute, i s-au adresat astfel de oameni din lumea bună încît el, mi se pare, e dispus să facă acesta și acum așteptînd doar să i se ivească prilejul. Dealtfel, de soarta dumneavoastră s-a interesat însuși locțiitorul guvernatorului. În fine, n-am nici eu nimic împotrivă ; fie și așa. În definitiv, totul se poate întoarce în așa fel, încît după neînsemnate intervenții să vă puteți întoarce liniștit acasă și să vă vedeți de treburi. Numai să clarificați și precizați ceva.

Zarandia a tăcut apoi și zău că nu inventez, dar și eu și docentul am așteptat în aceeași tensiune continuarea scenei.

— Pentru ca o nouă idee să prindă rădăcini în cuget, sau pentru a răspîndi o doctrină politică oarecare, există și calea rațională, inevitabil urzită cu dibăcie, violenie și minciună, dar și calea jertfei. Or, asta-i bine știut, iar noi vrem să știm, acum, dumneavoastră ce ați alege : posibilitatea eliberării sau pe cea a pedepsei ? Trebuie să vă previn însă, că totuși nu aveți de ales. Soarta dumneavoastră a fost dealtfel decisă atunci cînd ați pus literatura în geamantan, iar scopul convorbirilor noastre și ancheta mea urmăresc doar precizarea nuanțelor.

Zarandia a vorbit neridicînd capul și privindu-l pe docent doar la urmă.

— Aș decide cum ar fi mai bine, mai ușor pentru cauza în sine care m-a adus la închisoare. Alegerea însă mi-ar decurge din convingeri și din felul meu de a fi ; dar aș vrea să vă previn, domnule ofițer, că nu marșez la nici o contrafacere, la nici un compromis, deși aveți de-a face cu un simpatizant, cu un diletant, și nu cu un revoluționar de profesie. Mai aveți vreo întrebare ?

— Așteptăm mai bine răspunsul dumneavoastră precis — Zarandia se păru că nu aude cuvintele docentului despre aranjamente și compromisuri. Închipuiți-vă că, acum și aici, în actuala conjunctură, nu ar exista decît două posibilități : ca viitor cărturar și interesat și în activitatea politică, ce-ați alege ? Libertatea sau deportarea ? Repet : în această situație anume, azi și aici ?

— Dacă doriți neapărat să aflați — mi-e absolut indiferent. Pentru mine mai am doar două lucruri de făcut. Trebuie să termin o lucrare temeinică despre dezvoltarea filozofiei clasice gruzine și în același timp să acționez și pe tărîmul culturalizării și dezvoltării conștiinței politice a poporului. Or pot sluji acestor scopuri și în închisoare, în deportare sau în universitate.

— Îmi pare rău că trebuie să vă indispun, dar cel de-al doilea lucru nu-l puteți realiza, vorbesc despre activitatea politică. Asta n-o să vă meargă.

— De ce nu, domnule ofițer ? Depinde doar de dorința și capacitatea mea.

— Nu cred, replică Zarandia, deși o ieșire se poate găsi. Dumneavoastră, desigur, vă amintiți că un oarecare sofist, căruia un fost discipol refuzase să-i plătească pentru inițiere, îl avertizase că se va judeca cu el de două ori, obținînd astfel plata promisă. Or și dumneavoastră v-ați putea realiza scopul propus, numai dacă, după eliberare, ați comite din nou încălcarea legii.

— Ei bine, dacă va fi cazul, poate că voi folosi și artificiul ăsta, însă nu pricep de ce ați angajat această discuție aproape fără obiect.

— Pentru că nu vă pot trimite în fața tribunalului !

— De ce ?

— Pentru că așa a fost prevăzut dintru început.

— Iertați-mă, ...prevăzut ? ...de cine ?

— Prevăzut prin planul de operații. Oricum, în cazul nostru, v-a fost lăsată o ieșire care vă poate duce la universitate. Eu am să-l chem pe avocatul dumneavoastră și să-i comunic că există un protocol alcătuit de vama din Batumi în legătură cu controlul bagajelor dumneavoastră și a pilelor impozabile vamal, găsite acolo. În acel act nu e consemnat însă că s-ar fi găsit și literatura interzisă în lucrurile dumneavoastră. Or nu probează atunci asta că n-ați adus nimic ilegal ? Zău, crede-mă, e posibilă și o asemenea răsucire a evenimentelor.

— Există însă procesul-verbal de percheziție a locuinței mele, confiscarea literaturii și declarațiile. Declarațiile celor trei persoane.

— Cînd se va adăuga protocolul vamal, ancheta va fi obligată să dovedească că literatura a fost introdusă în locuință de dv. Ancheta însă nu dispune de asemenea probe. Nu le putem produce în fața instanței altfel ar rămîne să ne demascăm agentul care v-a schimbat de două ori geamantanul. Dar chiar dacă l-am da în vileag, instanța nu admite mărturia colaboratorului poliției secrete ca premiză sau justificare. Se impune, atunci, întrebarea : cine a adus literatura în casa docentului ? Răspunsul trebuie să-l dea instrucția. În cazul opus, rezultă că literatura a fost introdusă de jandarmerie, ceea ce rezultă de la sine.

— Dar mărturisirile ?

— Se retrag, ivindu-se astfel posibilitatea justificării juridice și eliberarea.

— Dar dacă nu-mi retrag declarațiile ?

— Dacă ? Noi nu putem pune la îndoială o chestiune de importanță națională.

— Domnule ofițer, dar chiar dv. și Înălțimea-Sa, ca dealtfel întreaga conducere, nu se îndoiește că literatura a fost adusă de mine...

— Țineți însă seama — și Zarandia izbucni în rîs — că noi n-am schimbat rolurile. Și dumneavoastră, nu știu de ce, vreți să ajungeți cu orice preț în fața instanței, ceea ce, de fapt, ar fi atribuția mea. Efortul e însă precoce și neașteptat pentru această fază a discuției noastre. Puțin mai tîrziu, să zicem peste zece minute, poziția și dorința de a fi dus în fața instanței ar fi posibilă, devenind chiar cea mai bună ieșire. Deocamdată, discutăm. Și nu admitem ca procesul să aibă loc, atîta vreme cît nu ne aranjează. Dacă vă judecă, se răspîndește versiunea, în sînul opiniei publice, că ați devenit jertfa unei provocări din partea noastră. Or în situația actuală a treburilor de stat discreditarea poliției e mai primejdioasă decît prejudiciile aduse prin eliberarea dumneavoastră, și a unei duzini de vinovați demascați. Am în vedere făptași de rangul, capacitatea și posibilitățile dumneavoastră.

Zarandia scoase o hîrtie din sertar.

— Am în mînă ordinul de eliberare. E completat și semnat de mine ; e nevoie doar de semnătura Luminăției sale și de sancțiunea procuraturii pe care, cred, că le voi obține ușor. Instrucția acestui caz va fi întreruptă ; întreruptă pînă la momentul oportun, nu definitiv.

Toate acestea mă impresionară în asemenea grad încît, oricît încercai, nu găsii puncte șubrede în logica lui Zarandia. Se gîndise sau nu docentul la intriga lui Zarandia, uluit mai ales de eliberarea căzută ca din cer ? Oricum, încercase să nu-i piardă firul.

— Bine, dar trebuie să admitem că eliberarea mea așa de rapidă apare în ochii opiniei publice ca o prăbușire a provocării dv. Și lupta merge mai departe, iar eu nu încerc să ascund că forțele adversare regimului vor răspîndi tocmai versiunea despre eșecul provocării, dealtfel nu prea departe de adevărata țesătură a lucrurilor.

Da, e o luptă iar noi nu ignorăm posibilitatea unui anumit gen de acțiune, dar în virtutea aceluiași adevăr, că forțe adverse își răspîndesc și ele versiunea lor, ne realizăm și noi versiunea noastră privind respectivul fapt, adică vă eliberăm împreună cu alți doi complici, arestînd însă alte trei-patru figuri implicate în desfășurarea anchetei, pe care o să le condamnăm, răspîndind zvonul că ni le-ați dat pe mînă ca preț al eliberării. Iar această versiune, domnule docent, nu-i prea departe de adevăr. Dealtfel, v-am avertizat că părerea sau certitudinea dumneavoastră „că nu puteți altfel“ e susceptibilă de o serioasă verificare.

Acum deveni limpede de ce se încăpățîna Zarandia în dorința sa ca planul de operații să fie preluat fără schimbări.

— Domnule ofițer, îngăimă docentul, sînteți o secătură așa de rafinată, încît folosirea capacității dumneavoastră în acest colț adormit al imperiului poate fi catalogată drept un simptom al falimentului spiritual al actualului sistem politic.

— Vă mulțumesc și vă rog să țineți seama că, în aceste două luni de cunoștință n-ați auzit din parte-mi nici durități, nici jigniri. V-aș estima însă ca slăbiciune aprecierile, dacă nu v-ați afla într-o dificilă alternativă. Îmi îngădui să vă împărtășesc doar observația că în zelul dumneavoastră revoluționar e ceva din păstrăvul care se visează somon, în timp ce eu, ca iarbă, nu încerc să mă preschimb în cadru.

— Nu aveți dreptul... cer deschiderea procesului... striga docentul.

— Ca să oferiți demagogilor tribună? Ei bine, procesul n-o să aibă loc, v-am spus doar — răspundea cu glas egal Zarandia, continuînd apoi după o tăcere: v-am citit articolele apărute sub pseudonim în presa legală și ilegală. Admirabile. Fructul unei gîndiri elevate și cinstite. Revoluția exploatează intelectul dumneavoastră, și am subliniat aceasta, iar timpurile arată că o va face și în viitor. Socotesc însă că, în cel mai bun caz, vă așteaptă un rol de marionetă, ca să nu mai vorbim de uitatele morminte și de destinele emigranților din diversitatea grupurilor de luptători pentru libertate. Însă toate acestea sînt posibile numai dacă rămîneți în arena luptei politice. Și de acest lucru mă îndoiesc.

— Țelul acestui plan fără scrupul e de a mă îndepărta, compromițîndu-mă, de lupta politică?

— Nu. Oficial, obiectivul planului a fost confiscarea literaturii, arestarea și condamnarea vinovaților. Totuși dacă vreți adevărul, la baza planului se află și altceva. Mi-am folosit situația profesională și în scopuri proprii, mai exact interesele oficiale suprapunîndu-le anumite intenții. Dealtfel nu voi ascunde de Luminăția Sa, de slujirea tronului și a patriei, că am și eu un cîștig din aceasta.

— La ce cîștig vă așteptați în cazul meu ?

— Sînt fiul neamului și poporului meu — asta înainte de toate. De aici și reprezentarea obligațiilor mele. Și tot de aici și existența mea în afara oricăror bisericuțe. Sînt însă o particulă vie a țării mele și singur cuc. Dar vreau să sporiți spiritul poporului meu, crescut din geniul înaintașilor noștri, cu talentul dumneavoastră și al înzestraților dumneavoastră consîngeni gruzini. Curînd se va deschide universitatea gruzină în care renaște tradițiile străvechi ale comorilor noastre spirituale. Or activitatea pe acest tărîm, a dumneavoastră și celor asemenea dumneavoastră, va aduce poporului mai mult folos decît predicarea ideilor anarhiste și mult mai mult decît moartea în slujba răspîndirii samavolniciei. Am nutrit speranța că obțin pentru mine acest avantaj, domnule docent !

Învinuitul îl privi îndelung pe Zarandia și la sfîrșit se minună :

— De ce atîta prefăcătorie ? Și dacă nu prefăcătorie, de ce sînteți atît de sincer în prezența Luminăției Sale ? Vă poate destitui din jandarmerie, nu vă e frică de asta ?

— „Asta sînt și nu pot altfel" zîmbi Zarandia.

Discuția aceasta își pierdu interesul pentru mine, deoarece sensul se pierdea în replici. Să o continui oricum, să asist la ea, nu se făcea. Sinceritatea părților trecea treptat în bădărănii și nu-mi convenea tonul provocator al docentului. Pe lîngă asta, înțelesei că plasa întinsă de Zarandia îmi dădea posibilitatea să-l eliberez fără complicații pe docent și să-i raportez guvernatorului că dosarul fusese închis.

— Domnule docent ! — mă adresai eu inculpatului — o să semnez ordinul și plecați acasă. Ați socotit însă necesar să adăugați că nu intenționați nici un fel de aranjament sau compromis. Or să nu credeți că vă propunem ceva asemănător. E de datoria mea însă să vă declar că nu arestăm pe nimeni, și că nu vom compromite pe nimeni dacă cei ce se ascund în spatele dv. nu vor folosi eliberarea împotriva noastră. Sper că gîndul meu e bine înțeles de dv. Vă mai avertizez însă și că de îndată ce vom afla că se încalcă condiția, vom începe imediat să acționăm și reputația trădării va fi pe veci legată de dv. La revedere.

Eliberarea docentului și a complicilor săi fu folosită împotriva noastră. Răspîndiră zvonuri care subliniau faima eroică a pătrunzătorului bărbat și spiritul de sacrificiu al luptătorului. Arestarăm atunci cîteva figuri reliefate în desfășurarea instrucției și le traduserăm în fața justiției. Numele docentului apăru în proces într-o interpretare pe care nu și-o dorise. În cele din urmă i se aplică stampila trădării.

Docentul, care nu se împăca cu soarta de cadavrul politic, constitui în universitatea din Moscova o grupă anarho-sindicalistă și curînd fu expediat în Camciatka. Se pare că folosi și sfatul lui Zarandia : — să-și dea în judecată discipolul în două rînduri — recidivînd a doua oară și atrăgîndu-și condamnarea, obținu reabilitarea politică în fața alor săi. Păcat că sănătatea îi fu șubredă, așa că în deportare se îmbolnăvi și muri.

Sînt convins — „nu putuse altfel".

V-am mai spus însă că Zarandia condusese cu succes afacerea dar tot cu succes o și înmormîntă. Mă gîndesc totuși la sfîrșitul lui, deși Zarandia îl socotea un cîștig pentru noi.

Și acum — încheierea, de dragul căreia v-am și povestit istoria aceasta lungă.

Timpul și mersul lucrurilor îmi confirmară presupunerile. Motivul lui Mușni Zarandia izvora exclusiv din faptul că „nu putea altfel". Asta e sigur. Aș vrea însă acum să vă împărtășesc și cîteva considerații despre trăsăturile etico-psihologice ale unui asemenea tip și despre condiționările și modelarea lor.

Ca să nu mă ispitească parantezele și să cad în logoree sau să-mi întunec sensul gîndului reproduc dialogul dintre mine și Mușni Zarandia în lumina celor desprinse din miezul lucrurilor.

Tocmai atunci se petrecuse naufragiul de pomină al transatlanticului și al majorității pasagerilor săi. Vaporul fusese înghițit în mai puțin de-un ceas. Ei bine, în acest răstimp la bord se petrecuse și un fapt a cărui rezonanță, deși comică, depășea însăși tragedia. Cînd nava se ducea la fund și totul era cuprins de panică, un oarecare comis-voiajor reușise nu numai să scoată dintr-o criză de isterie și s-o liniștească pe o cucoană, necunoscută, de treizeci și cinci de ani, dar să-i și plaseze un corset lucrat de domnișoara Brinion odată cu noul tip al unei mașini de tocat carne. Din două sute cincizeci de oameni rămaseră în viață doar 11 printre care și comis-voiajorul cu cîștigul lui, și tînăra — închipuițivă — cu corsetul și mașina de tocat.

— Cum ai încadra această istorie, Mușni? îmi întrebai eu subalternul, odihnindu-ne după o ședință istovitoare.

— E și caraghioasă, dar și foarte pasionantă, Luminăția-Voastră. Și aș explica asemenea apariții printr-o natură unilaterală și prin predominarea unei singure trăsături. Astfel de oameni apar rar în lume. Nu știu ce nume le-ar fi mai potrivit, dar intuiesc cum apar — Zarandia se încordă, adunîndu-și gîndurile, și continuă: E posibil ca în viitor știința să alcătuiască un sistem, asemenea celui periodic al lui Mendeleev, al calităților morale ale omului. Și va stabili, să zicem, că există atîtea și atîtea calități știute, dragoste, ură, bunătate, răutate etc., și alte rubrici goale, cu ceea ce se va descoperi în viitor. Se opri apoi, privindu-mă.

— Continuă, Mușni. Îți urmăresc atent gîndul.

— Socotesc că la noul-născut normal se găsesc rudimentele tuturor trăsăturilor morale.

— Dumneata vorbeşti în speţă de noul-născut normal ?

— Da. Despre excepţii şi anomalii mă pronunţ mai tîrziu. Puiul normal e înzestrat cu predispoziţiile tuturor calităţilor morale şi în consecinţă cu posibilitatea dezvoltării, formării şi desăvîrşirii lor.

— De acord cu dumneata.

— La acelaşi nou-născut diversele trăsături se manifestă cu intensităţi diferite, chiar şi în faza iniţială. Potenţialul unor înclinări e mare, al altora, mic. Dacă mediul nu provoacă accelerarea şi creşterea dezvoltării unei anume trăsături se consideră că personalitatea formată e absolut normală, iar predispoziţiile echilibrate între ele. Iar acum despre excepţii şi abateri. Să presupunem că se naşte un ins, la care o predispoziţie se-ntîmplă să fie accentuată, aceea, să zicem, a lăcomiei, pofticiunii, acaparării, iar opusul ei să apară lipsită de forţă. E posibil aşa ceva ?

— Sigur că da.

— Se poate însă şi altcumva. Individul se trezeşte în asemenea condiţii de creştere şi dezvoltare încît înclinările potenţate se dezvoltă furtunos, iar cele slabe se debilitează şi mai mult, se înnăbuşesc, se sting.

— Şi asta se poate.

— Atunci drumul pe care se află şi se mişcă omul format astfel, nu vă provoacă nelinişte, domnule conte ?

— Vă înţeleg.

— Am vorbit de comis-voiajorul şi amatoarea de corsete cu maşina de tocat carne. Aceştia, „nu puteau altfel“ şi noi am înţeles de ce. Nu ştiu cum să-i botezăm pe ăştia, însă de unde şi cum apar, încep să pricep şi am spus-o deja. Sînt rodul influenţei puternice a mediului asupra rudimentelor morale. Or dacă omul e aşa cum e, atunci şi pe corabia care se scufundă el tot va scoate-o pe isterica necunoscută din criză ca să-i plaseze corsetul. Iar ea, această persoană, scăpată de isterie şi bucuroasă să pună mîna pe un corset şi o maşină de tocat mai deosebite, se va linişti cumpărînd tot ceea ce i se oferă. Maşina de carne — continuă încălzit Zarandia — şi-o leagă chiar de cingătoare, aruncîndu-se cu ea în valuri. Or chiar daţi de-o parte, asemenea oameni trec nevătămaţi prin toate.

Şi poate că nici el nu ştia că aparţinea unei asemenea grupe. Anomalia şi mediul acţionară la unison, favorizînd această abatere de direcţie. Zarandia „n-a putut altfel“.

Pînă la urmă mi-am clarificat această trăsătură a lui, dar potrivit procedeului de a cita şi al doilea exemplu, despre aceeaşi cauză a unei acţiuni pe care trebuie s-o admit şi în cazul lui Data Tutaşhia... caut mobilul crimelor lui, semnul tainic şi fantomatic, ca şi inimitabila pecete a actelor lui contradictorii...

Kujdi Toria

Din cîte înţeleg, vă interesează nu numai Data Tutaşhia, ci tot ce s-a ţesut în jurul lui. De ce amintea des de şobolani şi-i compara cu oamenii — asta vă pot povesti. Am povestit mult. Multora. Poate că vreunul din ei v-a trimis la mine. Şi iată-vă veniţi. Vă povestesc, poftim.

Am observat, demult, că oamenii caută cunoştinţă celebrităţilor, ca apoi să se laude cu ele : iată, cu cine mă întîlnii aseară !

Văd însă-n asta deşertăciune şi ambiţie. Personal m-am ţinut de-o parte de oamenii vestiţi şi n-am avut nici un fel de relaţii apropiate cu Data Tutaşhia. Acum vreo 40 de ani însă mi-a fost dat să petrec cu el împreună o lună sau chiar mai mult. Aveam pe atunci 10 ani, iar el 12. Sau nu numai că-l văzusem, dar şi trăia la noi. Pe atunci familia ni se mutase în Turcia, într-un oraş, Samsun, şi Tutaşhia venise în ospeţie la fratele mamei. Şi petrecuse două săptămîni. Copil fiind, mi-l aduc bine aminte. Cînd îl revăzui pentru a doua oară îl recunoscui îndată. Fără efort. Se pare că şi el mă recunoscu şi, de !, mare deosebire între băieţandrul de 12 ani şi feciorul de 20. Mă schimbasem şi eu mult şi poate că nu-şi dăduse nici el seama pe cine avea în faţă. Dar ce să fac ?! S-ar fi putut spune, doamne fereşte, că din prudenţă... era periculos să-l cunoşti, dar după unii şi de folos. Nimic din toate astea nu-mi trecea prin cap. Să fi fost o asemenea secătură... da şi bani mulţi promiteau pentru prinderea lui. Să fi vrut — banii mi-ar fi căzut în poală. Însă asemenea gînduri nici prin minte nu-mi trecură. Nu m-am apucat să mă caracterizez singur, fiindcă nu-mi plac asemenea specimene. Ăştia vor nume, slavă şi sînt deci aventurieri. Pentru mine darul de a cinsti semenii e calitatea cea mai înaltă a omului. Mi-au inoculat asta din pruncie. Figura lui Tutaşhia, de puteţi crede — m-a interesat puţin. Povestesc doar ce-mi văzură ochii. Dealtfel, credeţi-mă, nici nu înfăţişa ceva deosebit. S-ar putea chiar să nu vă intereseze, dar dacă aţi vrut, ascultaţi.

Sîntem numiţi Toria. Sună a Colchida. Cu toate acestea, nimeni din familie nu ştie de unde ne tragem. Poate că moşii noştri, cine ştie cînd, au plecat din părţile acelea. Tizii şi rudele noastre mai de departe trăiesc şi astăzi în oraşele de pe ţărm. Acolo s-au stabilit. Tata, aşezîndu-se în Samsun, şi-a luat nevasta din familia Laski. Faptul că toţi Toria locuiesc pe ţărmul mării se explică prin meseria lor. Sînt familii care din generaţie în generaţie s-au îndeletnicit cu pregătirea leacurilor, alifiilor şi otrăvurilor. Aşa şi noi. Numai că noi nu facem medicamente, ci prăsim şobolani, mîncători de rozătoare. Li se mai spune şi „Canibali". Ştiţi cum e treaba ? Pe vremuri, corăbiile erau făcute numai din lemn şi de aceea specia rozătoarelor le aducea mari prejudicii şi lor şi mărfurilor. Dacă dădeai însă drumul unui şobolan pe corabie, îi topea, de-ar fi fost mii, iar pe care-i mai ţineau picioarele, săreau de pe punte în apă. Un asemenea șobolan avea preț, nu glumă, cincizeci-șaizeci de cervoneți aur. Și numai neamul nostru deținea acest secret, alții nu. Iar faptul că am studiat medicina se explică poate și prin această profesie a neamului ; ea mi-a dictat înclinarea spre sănătatea publică și spre igienă.

Acum, să vă povestesc despre unchiu-meu, Murman Toria, mai pe urmă și de cum s-au împletit cărările noastre cu ale lui Data Tutașhia. Unchiul Murman Toria funcționase la o școală sanitară. Meseria o deprinsese în cei treizeci de ani ca felcer pe o corabie. Nu tu nevastă, nu copii ; n-avea pe nimeni. Ca tămăduitor însă nu rămînea în urma altor doctori. Important e că știința lui își avea izvorul în medicina străveche, orientală, și-i reușeau de minune procedeele. Cînd i-a trecut de hoinărit pe mări, își cumpără lîngă Poti un petic de pămînt, ridică o căsuță și dă-i drumul pe doftoricit, dar pe uscat. De unde nu veneau oamenii la el, și cu ce boli ! Cele mai fără de scăpare. Pe scurt, lucrurile au dus la deschiderea unui spital. Și-n căsuța lui funcționa un staționar cu zece paturi. Trata singur și ambulator și staționar. Avea un singur sanitar, tare bătrîn, pe nume Hosro. Asta-i tot. Dar unchiu-meu era harnic foc. Nu tu somn, nu tu repaus, numai la bolnavi îi era capul. Și cu plata era la el altfel. Apărea bolnavul, care, după înfățișare, n-ai fi spus că-i sărac, iar el nu-i cerea nici o lețcaie, deși trebuia să-l țină o jumătate de an. Altuia, în schimb, golgoluț, după ce-l măsura o clipă, îi și cerea gologanii, și-i lua și sufletul. Avea el niște semne de nimeni știute, după care taxa. Dar ce nu știu, nu știu, iar el așa era.

În anii de gimnaziu îmi petreceam adesea la el vacanțele. Pe-ai mei, în Samsun, îi vizitam două săptămîni, și astea vara. În staționar însă mi se părea mai interesant și mai de folos. Înainte de orice îmi doream o pregătire medicală. Staționarul însemna practică, în plus de la unchiul meu îmi însușeam înțelepciunea medicală orientală. În vremea de care vă povestesc, terminasem deja gimnaziul și numai că sosisem din Samsun la unchiul Murman. Casa avea trei odăi. Într-una stătea el și tot acolo primea și bolnavii ; al doilea pat n-aveai cum să-l înghesui, de aceea Hosro dormea pe podea, ieșind de la brîu de sub masă. Așa era cînd veneam eu. A doua odaie, încăpătoare, era salon de bărbați. A treia era pentru femei, dar paciente nu avea, așa că acolo dormeam eu sau în lipsa mea, Hosro. În ea se aflau două paturi, spălător și masă, iar de salonul bărbaților mă despărțea nu o ușă, ci o spărtură drapată de o perdea. Prin ea vedeam și auzeam tot, fără ca să-și dea seama.

Într-o dimineață, mă trezesc în gălăgie. Unchiul, terminîndu-și rondul, vorbea cu bolnavii.

— Dumneavoastră, patru, vă e mai bine și, ca să vă înzdrăveniți, trebuie să mîncați. E lucrul cel mai important acum. Mijloacele însă nu-mi permit să vă hrănesc eu şi nici posibilităţi n-am. Or dumneavoastră şi neamurile înţeleg asta. Desigur că ele vă vor hrăni şi mai departe, însă, dacă cuiva nu-i ajunge, să ceară de la ceilalţi. A nu împărţi bucătura cu un bolnav înseamnă să-i chemi moartea. Medicamentele prescrise vor fi aduse de Hosro şi luate după indicaţii.

Kvişiladze, ai grijă să nu-ţi îngheţe picioarele, ţine-le mereu la căldurică. Acum plec. Nu cumva să vă plictisiţi. Dorul şi gîndurile grele agravează boala, băgaţi-vă în cap asta !

Tocmai ieşea din salon unchiul, cînd Cionia i se adresă lui Kvişiladze :

— Ciuciuloria şi Varamia şi-au scuturat aseară sacii de ultimul praf de făină.

— Şi atunci cu ce-o s-o ducem mai departe, aş vrea să ştiu, ce-o să punem în gură şi cum o să trăim ?

Într-adevăr, unchiul Murman nici n-avea cum să-şi hrănească bolnavii. Pe cei cu regim special nici nu-i primea. Ţăranul era sărman pe atunci şi chiar dacă-şi simţea sfîrşitul, pentru spitalizarea deplină, n-avea cum plăti sau nici nu vroia. Veneau cu merindele lor şi cum le gătau le mai aducea cîte ceva de acasă.

Cionia, de care vă spuneam, sosise mai tîrziu şi era îngrozitor de slab. Piele şi os. Mulţi trăiau prost, dar un asemenea suflet călător nu era pe toate drumurile. Murman îl primise, aşezîndu-l unde socotise. Zăcu în acea zi, fără să pună nimic pe limbă — n-avea de unde. Dimineaţa însă luă făcăleţul de la Ciuciuloria, palid ca moartea, din cauza coloanei vertebrale, spunîndu-şi că şi-aşa n-are putere să-l mînuiască, şi nici nu s-ar pricepe la o aşa treabă. Totuşi, făcu mămăliga şi-şi rezervă coaja de pe tuci. Kvişiladze, un omuleţ de douăzeci şi cinci de ani, condamnat pe viaţă la pat, îi rupse o parte din porţia lui. Noul bucătar o înghiţi pe loc cu brînza cu care-l milui Varamia. Astfel îşi preluă Cionia obligaţiile de bucătar, iar Ciuciuloria nici nu-şi mai răci gura — era aşa de slab, încît şi mestecatul mămăligii îl obosea. Cît despre Varamia, ambele mîini de la subsoară pînă în vîrful degetelor îi erau în gips, nici de mîncat nu putea, darmite de pregătit. Kvişiladze şi Ciuciuloria îl hrăneau pe rînd, cu atît mai mult cu cît patul lui era între ei. Şi cînd Cionia spuse : „ce-o să mîncăm, şi cum s-o ducem mai departe ?", Kvişiladze pricepu că era vorba despre făina lui. Evident că se gîndise şi era şi gata la o asemenea întorsătură.

— Iată-mi făina, şi Kvişiladze îşi impuse cu arătătorul săculeţul agăţat de perete, — pentru două zile, gospodărită cu cap, ne ajunge la toţi, pe urmă i-o mai aduce careva cuiva dintre noi.

Cionia desprinse săcoteiul din cui şi-l duse la plită, iar Kvişiladze urmări cu părere de rău în ochi cum dispăreau resturile proviziilor sale.

— Bun băiat eşti tu, Kvişiladze. Dai cînd e de dat — cu inima deschisă, fără să te gîndeşti, să socoteşti, să te chinui — i se adresă după o lungă pauză Varamia, izbindu-şi mîna gipsată ca un lemn de perete.

— Ce să gîndească, ce să socotească — ar fi trebuit să-l auzi cum i se stingea respirația, în timp ce privea... ca uliul năpustindu-se asupra prepeliței... și cum chibzuia în sinea lui : Făina de mi-o mănînc singur și ălorlalți nu le dau nici praful — mai mult de trei zile oricum nu-mi ajunge, dar dacă-ntre timp i se aduce vreunuia dintre ei ceva, atunci nici ei n-o să-mi dea mie !

Așa că iată calculul, frățioare, încheie Cionia desfăcîndu-și brațele și accelerînd mestecatul.

Ciuciuloria dădu să-și potrivească perina, uitînd că orice mișcare îi provoca dureri ascuțite în coloană, și țipă.

— De unde știi tu dacă am gîndit așa sau altfel ? spuse Kvișiladze. Și-apoi chiar dacă în mintea mea a fost un calcul, acela n-a fost rău precum nici fapta care i-a urmat. Iar dacă vrei adevărul gol-goluț, cu un asemenea gunoi ca tine, nu-mi face bucurie să împart ultima bucățică, dar datoria e datorie și eu trebuie să fiu om.

— Cei ca tine, Cionia, sînt totdeauna gata să-i otrăvească pe ceilalți — interveni Varamia. Kvișiladze și-a împărțit făina cu noi. A făcut rău ? Nu, dar totdeauna se găsesc amatori să mînjească și să pîngărească o faptă bună. Așa că dacă ți-a trecut prin cap gîndul rău, alungă-l. Însă tu nu numai că gîndești, dar și arunci în față necuviința.

— Terminați cu zîzania asta, fără rost — îi opri Ciuciuloria. Pentru două zile ne-ajunge... apoi vine nevasta lui Kvișiladze... stai — cum o cheamă pe-a ta, Kvișiladze ?

— Nu e nevasta lui —, interveni bucuros Cionia. O cheamă Țuța și e nevasta altcuiva. Chiar el mi-a spus-o.

În salon se făcu liniște. Ciuciuloria își mută, clipind des, privirea de la Cionia la Kvișiladze. N-ascund, discuția lor mă interesa și pe mine și de după perdea devenii și mai atent.

Cionia adună de la toți vesela, împărți hrana — din brînză nu mai rămăsese nici o fărîmă. Toți înghițeau mămăliga goală și tăceau.

— Așadar, înseamnă că Țuța nu ți-e nevastă — deschise vorba pînă la urmă Ciuciuloria — dar cine e bărbatul ei ?

Kvișiladze răspunse, lingîndu-și degetele :

— A fost dată după Spiridon Siuridze, care a dispărut cine știe unde. Sau poate că nici nu mai e printre vii. Dar eu totuși nu mă pot însura cu Țuța pînă cînd nu aflu dacă mai e sau nu în viață. Și preotul spune că, pînă ce nu afli, nu te poți căsători, iar dacă afli, atunci da.

— Ei, destul cu asta, dar acest Spiridon Siuridze, sau cum îi mai zice, de ce a dispărut, hm ? se interesă Ciuciuloria.

— Hei, alege-s-ar praful de toată spița femeiască, trăsni-le-ar pe toate pînă la una, mitralie iarăși Cionia, l-ar mînca cu unghii cu tot ibovnica neiubitului nostru Kvișiladze pe Spiridon al ei. N-a mai putut, nefericitul, s-o mai rabde, și-a luat-o încotro l-au dus ochii.

— Nu mi-e ibovnică Ţuţa, ci nevastă, numai că nu vrea să mă numească soţ. Nu pot, cică, atîta vreme cît în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor nu-ţi sînt soţie.

— Dar dacă e a altuia cum ţi-a devenit a ta ? îl chestionă Cionia.

— Hai, zi-i ! am vrea să ştim ceva despre acest Spiridon Siuridze ; care-i povestea ? îl rugă Ciuciuloria.

— Aşa să fie, mîncăm şi vă spun, căzu de acord Kvişiladze, după ce meditase puţin.

Toţi se pregătiră de ascultat. Cionia adună iute vasele, le puse în ciaun şi se aşeză pe taburet, numai ochi şi urechi.

Kvişiladze termină, pînă la urmă, de mestecat, îşi mai linse o dată degetele, îşi vîrî perna sub spinare şi începu, rotindu-şi ochii peste toţi :

— Martor mi-e Domnul, nu ştiu ce să vă povestesc. Acum trei ani s-a dus şi dus a fost. Asta e toată povestea.

Toţi aşteptaseră o istorie lungă şi-acum se uitau tîmpiţi la Kvişiladze.

— Na, poftim, s-a dus şi dus a fost ! Şi altceva — nimic ? insistă Ciuciuloria.

Kvişiladze dădu din cap.

— Trebuie să fi fost o pricină. Aşa, din senin, s-a dus şi dus a fost, nu-i prea de crezut, se nedumeri Cionia.

— A fost, sigur, cum s-ar putea altfel ! căzu de acord Kvişiladze.

— Cel puţin încotro a luat-o la început, n-a dat să se înţeleagă ? reveni Varamia.

— N-a spus nimic, absolut nimic.

— Se pare că era un aşa om, încît aşteptai, n-aşteptai, nimic nu zicea, presupuse Ciuciuloria.

— Dar de ce aşa ? se minună Cionia.

Ciuciuloria se scărpină la ceafă pe gînduri.

— Omul căruia i se năzare s-o întindă de cine ştie unde, o să-l înghită pămîntul, ăla nici la plecare nu deschide gura, nu trăncăne încotro sau de ce. Nu, nu-şi răceşte gura.

— Ce tot bate ăla cîmpii ? Să-ţi bagi degetele în urechi, nu alta, — se răzvrăti Cionia. Ditamai mujicul, cu creieri ca de găină. Maică, măiculiţă, ce-a tot sporovăit ! Dar ce s-o fi petrecut mai departe, o mai fi pus el piciorul acasă sau nu ?

— Nu ! V-am spus, s-a dus. Poate că nici nu mai e, de unde să ştiu.

— Dar muierea aia din neamul lor, a lui Berindze, Ţuţa asta a ta, habar n-are de omul ei, de Spiridon Siuridze — spuse neîncrezător Cionia.

— Ea nu e Berindze, ci Dogonadze, dar legea e lege, şi-i poartă numele lui. De Spiridon însă nu ştie nimic. Mi-ar fi spus mie, dacă ar fi ştiut. Şi-apoi, ce-i Ţuţa ? Satul Kbesi cît îi de mare, nu ştie despre Spiridon Siuridze mai mult. Şi iarăşi se făcut linişte. Stătură, tăcură,

tăcură și brusc, înnebuniră. Cinci zile îl scărmănară numai pe Spiridon Siuridze. Cine, ce și cum. Despre orice întrebară și aflară, pînă și ce-și trăgea în picioare, ce-i plăcea să mănînce, ce băuturică și mîncărică punea pe limbă, tot lămuriră. Numai despre de ce și cum pierise, nu putură cădea de acord. Mie însă îmi stătea în gît și numai la auzul numelui lui mă cuprindea amețeala. Vroiam simplu să le astup gura, însă Cionia mi-o luă înainte. Sărise din pat, apucînd un retevei și țipă :

— Dacă cineva îi mai pocenește numele,... vedeți lemnul ? îi crăp capul.

Toți au tăcut, iar despre Spiridon Siuridze nu s-a mai auzit nici o vorbă, altfel cred că-mi pierdeam mințile.

Tot ce v-am spus însă se petrecuse mai tîrziu, după cinci sau șase zile. Pînă atunci însă, iată ce-a fost. Făina lui Kvișiladze fu mîncată în două zile. Degeaba pîndiră a treia zi, lipiți de geam, nimănui nu i se aduseră bucate. Seara, se întunecase deja, mă pîndea în balcon Cionia și-mi ceru un plic : scriu familiei, mă lămuri el, să vină să mă vadă, altfel crăp de foame.

Intrai în odaia unchiului unde erau lucrurile mele și-i adusei plic, hîrtie și cerneală. El se așeză să scrie.

— N-are rost, Cionia, să scrii pe întuneric, pînă la urmă îți strici și vederea, îi spuse Ciuciuloria, scontînd cu fiecare cuvînt să afle unde și cui îi scria Cionia.

— Lasă, frate, mai bine să se ducă ochii decît noi toți de foame. Am un neam aci în Samtredia, poate ne-aruncă ceva să ne ungem buzele, că din cîte se vede nu apare nici un suflet milostiv să ne mîntuie, glăsui Cionia, înțelegînd că-i necesar să potolească și curiozitatea vecinilor săi.

Se făcuse timp de somn. Stam noi în trei : eu, unchiul Murman și Hosro — ardea lampa, și cinam. Cînd deodată văd pe mescioară plicul pe care i-l dădusem lui Cionia ; mă uit la adresă : numele iubitei lui Kvișiladze, Țuța Siuridze.

— Ce-i cu asta ? îi întreb eu pe-ai mei.

— A adus-o Cionia. Kvișiladze, vezi, nu știe carte, așa că l-a pus pe Cionia să scrie în locul lui. Ține-o, se rugase el, și cum ajungi în Poti, arunc-o la cutie.

— Poate că Kvișiladze cere de-ale gurii. Asta nu se poate amîna, dar și medicamente trebuie aduse din Poti, completă unchiul.

Mîncînd, mă tot gîndeam că Cionia îmi spusese mie ceva, lui Hosro altceva, iar adresa pe plic era alta. Tăcui chitic. Aveam și eu interesul să mă duc la Poti să plasez un șobolan. Vara trecută obținusem un mîncător de rozătoare, pe care îl botezasem Faraon. Cumpărători atunci nu găsisem și-l lăsasem liber prin staționar. În cele din urmă se găsi un amator, dar mi-era greu să mă despart de el — ieșise un exemplar minunat și făcea mai mult decît îmi oferea cumpărătorul.

Așa rămăsese Faraon în spital, stîrpind pe-o rază de 1 km toată șoricimea.

Acum, poftește după ei la Poti și vînează-i în depozitele portuare. Acolo pusesem curse de șobolani. Îmi făcui socoteala că pun mîna și pe Faraon, deoarece apăruse un client nou.

— Mă pregătesc să fac un drum pînă la Poti, îi înștiințai eu.

— Ia-i atunci și medicamente, iar eu mă duc după lemne, se lumină Hosro.

Rămăsese stabilit așa.

Băgai scrisoarea în buzunarul dinăuntru și ne risipirăm pe rînd la culcușurile noastre.

Abia se crăpă de ziuă că eu și umblam după Faraon, dar haimanaua dispăruse, vînînd cine știe pe unde. Dădui din mînă a pagubă și mă îndreptai spre Poti. Orașul era alături, staționarul la marginea lui. Plecasem liniștit, dar brusc începu curiozitatea să-mi dea tîrcoale. Scosei scrisoarea din buzunar, o sucii pe toate părțile. S-o deschid mi-era rușine, dar sufletul slab nu rezistă. Plicul fusese lipit strașnic, așa că înmuiai cu scuipat fîșia de clei și-l deschisei fără să-l stric. Cionia îi scria Țuței, în Kveși, ca din partea lui Kvișiladze, și-i comunica că apăruse Spiridon Siuridze al ei și că zace alături, aici, în staționar. Merindea însă s-a gătat, vino și adu-ne de-ale gurii, vino de dragul iubirii noastre, numai înăuntru să nu intri, ca să nu bănuiască Spiridon că tu ai venit la mine. În acea zi o să te aștepte prietenul meu Cionia în drum. La aninul cu tufiș o să-ți țină calea. Dă-i lui tot ce te-am rugat. El îți scrie și de 10 ruble pentru doctor, îmi trebuie neapărat. Cînd îl vezi pe Cionia, o să afli cu de-amănuntul de Spiridon, de mine și de zilele și necazurile noastre.

Mă gîndeam ce să fac. La început vrui să rup scrisoarea și s-o arunc. Pe urmă mă hotărîi să adaug la sfîrșit explicarea situației de fapt și s-o trimit așa Țuței Siuridze. Gîndurile mi se îmbulziră însă ca norii și rămăsei nehotărît. Iată-mă în Poti, chiar lîngă poștă. Ia duceți-vă la dracul cu toții, ca să dau în vileag porcăria voastră, nu e niciodată prea tîrziu, și aruncai scrisoarea în cutie. O aruncai și începui să mă frămînt și mai abitir.

Toată ziulica mă perpelii ca pe jăratec și la nimic altceva nu mă mai gîndii.

Luai de la farmacie doctoriile, trecui pe la depozitul portului și mă-ntorsei cu șobolanul în cușcă, acasă. Aici îi găsii locul potrivit și gata și înserarea. Cinai și, după atîta alergătură, adormii buștean.

Dimineața, înainte de a mă trezi de-a binelea, aud glasul lui Ciuciuloria : — Am visat ceva azi-noapte. Sigur c-o să primim o vizită astăzi. O să vedeți.

Toți îi cerură lui Ciuciuloria să-și povestească visul și un ceas întreg tot povesti, pînă se potoliră.

Era a patra zi de cînd tot posteau. Începu să mi se pară și mie că trebuia să vină neapărat la vreunul. Totuși, trecu și ea fără să se arate cineva.

Seara, însă, se întîmplă evenimentul... dar în ce an, să mă omori, nu-mi amintesc, și n-am poftă să socotesc, dar nici nu simt necesar. Se întunecase demult, se făcuse ceasul 11 poate... stam cu unchiul Muran și jucam cărți. Alături, Hosro, cînd moțăia, cînd urmărea jocul. Deodată, aud limpede un tropot de copite.

— Hosro, paturile-s pregătite ? întrebă unchiul.

Hosro încuviință tăcînd.

— Dar pe cine așteptați așa tîrziu ? mă minunai eu.

Tăcînd un timp, unchiul răspunse :

— Bolnavii. Peste zi a venit un cioban și a plecat după ei, altfel cine ?

— Dar ce-au pățit ?

Nici acum nu se grăbi unchiul să-mi răspundă.

— I-au înghesuit urșii — completă el într-o doară.

Simțeam că unchiul îmi ascunde ceva. Să vedem, însă, cît de departe o să meargă, mă gîndii eu în sinea mea.

Tropotul se apropia.

— Batano, Murman ! se auzi din curte.

Unchiul îmi porunci să primesc oaspeții, iar Hosro să ia caii și să-i bage în grajd. Unul se descurcă singur. Hosro-i ajută celuilalt. Piciorul îi era schilodit.

Punînd lampa pe masă îl privii mai întîi pe șchiop, apoi pe prietenul lui. Pe infirm nu-l mai văzusem niciodată. Celălalt era Data Tutașhia. Îl recunoscui imediat. Nu se schimbase deloc. Doar tîmplele îi mai încărunțiseră. Mă măsură însă și el ca și cînd și-ar fi amintit de mine, dar numai în treacăt, ca să-i observ interesul pentru persoana mea.

Trebuia controlată și tratată rana. Simții că unchiul Murman nu dorea să fiu de față. Nici nu mă interesa. Era limpede că eram în plus, dacă rămîneam.

Le urai : „noapte bună“, iar în ușă pe cine-l văd : pe Faraon — binevoise să se arate — așezat pe picioarele dinapoi și cu celelalte întinse, legănîndu-se. Eram pornit, ieri dimineața nu reușisem să dau de el, așa că urlai :

— Cum îndrăznești... șterge-o !

Faraon mă privi jignit și dispăru din cameră.

— Nici un purcel nu-i așa de dolofan și de neted. Și pe deasupra mai e și dresat, se miră însoțitorul lui Tutașhia.

Eu tăcui și Tutașhia, fără să spună un cuvînt, schiță un zîmbet. Singurul semn, din conviețuirea noastră din staționar, că mă recunoscuse. Îmi văzui însă de treburile mele.

Profesia familiei nu mai are demult căutare și tot ceea ce o să vă povestesc nu mai e un secret. Pe lîngă aceasta, treaba șoricească e atît de legată de istoria pe care o veți asculta, încît n-o să pricepeți nimic dacă nu o să vă mai spun ceva despre șobolani.

Obținerea mîncătorilor de rozătoare se face prin două procedee : prin înfometare și prin îmbuibare. Și așa se și obține „canibalul", eu însă prefer înfometarea — ia mai puțin timp. Trebuie însă neapărat 7 sau 9 exemplare și prizonierii sînt băgați într-o putină goală. În cazul înfometării, vasul trebuie să fie de tablă. Altfel, flămînzind, rod doagele și dispar. Dacă însă preferați îmbuibarea, e bună orice putină ; animalele sătule nici nu se ating de fund sau doage. Întunericul e, de asemenea, absolut necesar, căci fără beznă nu obții canibalul, dar pe fundul butoiului să fie beznă, nu glumă. În cazul în care totuși folosiți înfometarea, țineți-i numai pe apă, altfel dați-le mîncare cît încape și numai de un fel : porumb sau grîu — cum se întîmplă. Asta pe scurt, căci în realitate povestea-i mai lungă.

Ei bine, și după aceea părăsii musafirii ; n-așteptam pe nimeni și mă culcai. Nici nu l-am auzit pe Hosro însoțind noii bolnavi în odaia mea.

Dimineața, ca de obicei, mă trezii în gălăgia salonului alăturat. Data Tutașhia era cu spatele spre mine, și nu se vedea dacă dormea sau nu. Prietenul lui se uita în tavan și văzînd că mă trezisem, îmi dori bună dimineața. Ceva mai tîrziu intră și Hosro și turnă apă în spălător.

— Beso-batono — rosti aceasta — cînd doriți să mîncați, strigați-mă și vă servesc.

Auzii clar acest nume, Beso, însă tot așa de bine înțelegeam că acest om, sosit cu Data Tutașhia, nu-și dădea în vileag adevăratul său nume. Se zvonea că Data Tutașhia își găsise un nou tovarăș, Mose Zamtaradze. „Poate că ăsta e" gîndii eu, și chiar așa era.

— Otia batono, treziți-vă, e timpul gustării, așa-l sculase Zamtaradze pe Data Tutașhia.

Abia mișcîndu-se, cu chiu cu vai, ajutîndu-se unul pe altul, se ridicară și se spălară. Hosro le aduse friptură de porc, ouă, cartofi și o măsură de vodcă. Mose Zamtaradze, după ce termină de mîncat se întinse în pat ; Tutașhia scoase din săcoteiul lui „Viteazul în blană de tigru" și se cufundă în lectură.

— Tu spuneai că de frica Faraonului cale de-o bătaie de pușcă nu se apropie nici un șobolan, în timp ce casa mișună de ei ? i se adresă lui Zamtaradze, Tutașhia. Sub patul meu sau pe lîngă perete a fost în zori o adevărată nuntă dacă nu drum spre bazarul lor șoricesc.

În odaie era liniște și Zamtaradze asculta atent. Naiba știe ce-i apucase. Paturile vecinilor mei erau cu căpătîiul la peretele dinspre balconul unde se afla butoiul cu șobolani.

Tutașhia asculta și-l simțeam cum se încorda.

— Azi e iarăși vremea închisă, constată el ridicîndu-se.

Avea clavicula ruptă și se mișca greu. Ca să ajungă în balcon trebuia să străbată salonul mare, înghesuindu-se în drum prin trecerea îngustă dintre sobă și pat. Cionia îi sta în cale.

Tutașhia se răsuci pe-o rînă, ca să nu-l atingă. Ar fi trecut, dar Cionia îi bară trecerea.

— Pe aici nu pot trece doi. Nu vezi, trebuie să ocolești pe dincolo. Abragul se supuse și întorcîndu-se trecu pe cealaltă parte a sobei.

— Uite la el ! bodogăni Cionia.

Tutașhia se opri, măsurîndu-l din creștet pînă-n tălpi. Hei, Cionia, mă gîndeam eu, ți-ai găsit nașul ! Cu ăsta mojicia n-o să-ți meargă.

Cionia îl privi cu ochii verzi, obraznici. Aici eu sînt stăpîn — părea să spună el — și trebuie să te supui ordinii mele. Altfel îți vin de hac, oricine ai fi tu. Iar ordinea consta în aceea că Cionia pusese cu botul pe labe pe toți.

Data Tutașhia îl privi pe Cionia cum privește pușlamaua tema nouă, tocmai scrisă pe tabla clasei. Zîmbi abia perceptibil, ceea ce-nsemna că-i și trecuse prin minte soluția și parcă mai aștepta doar s-o aplice... da, da... știu. Plecă apoi capul și intră pe balcon.

Eu sării de pe pat și începui să mă îmbrac. Mose Zamtaradze mă prinse de mînecă și șopti :

— Iertați-mă, batano, stați să văd, cine-i ăsta...

Mă dădui la o parte și abia-l atinse cu privirea pe Cionia, lăsîndu-se apoi pe pat. Cionia răscolea tăciunii în sobă. Flacăra izbucni cu vuiet și pocnituri. Kvișiladze, sperînd că Cionia nu-l aude, îi șopti încet-încet lui Ciuciuloria :

— Îl văzuși cum se legă de ăsta noul ?...

Ciuciuloria trase cu ochiul la Cionia și convingîndu-se că ăla nu-l vedea, zîmbi discret. Cionia închise însă ușița sobei și dregîndu-și vocea, întocmai ca un orator, gata să înceapă, glăsui :

— Trăncăni, trăncăni, batono Kvișiladze, dar dacă îți caută cineva mintea, n-ai nici cît o găină. Sîntem aici patru schilozi și au fost zile în care n-am pus nimic pe limbă,... cîte ? la asta te-ai gîndit ? Bani, lăscaie. Și chiar de-ar fi, tu ești fără picioare. Cine să treacă atunci gărdurtul lui Murman Toria ? Nu mai zic, să ajungă pînă la Poti, să cumpere alimente și să le tîrască pînă aici. Elocvența îl părăsi apoi, brusc, și amuți, neterminînd vorba.

— Ai dreptate, se aprinse Ciuciuloria, ca să zică și el ceva, ceea ce îi pică bine lui Cionia, vrînd să continuie.

— Da, așa-i, numai că eu aș vrea să știu ce vină are acel nou venit dacă ni s-au isprăvit nouă merindele și ne chiorăie mațele de foame. Ce poruncești să facă el ? se interesă Varamia.

— Las'că știu eu ce vorbesc, omul lui Dumnezeu ! i-o reteză Cionia. Ăștia doi au apărut ieri noapte. Cu traista goală, crezi ? Dar du-te și le spune că toți trăim din mila Domnului și hai să împărțim ce ne-a dat Sfîntul ; de se termină la noi, o veni cineva la voi și tot creștinește om împărţi... or ce fac ei în schimb ? Îţi spun eu ce — se îndoapă cu fripturi şi fierturi, iar alături zac înfometaţii de li s-a lipit burta de şira spinării, în timp ce ei se mai şi plimbă. Cu „bună dimineaţa" lor însă nu se satură nimeni...

— Bine, dar ce să facă ei ? întrebă iarăşi Varamia.

— De-ar avea o scînteie de omenie şi un grăunte de minte în scăfîrlie ar face cum am zis. Stai să le fac eu figura... să-i mai aud mestecînd noaptea sub pătură... Nu e prima dată. I-am şi văzut, dar cu asemenea isteţi ştiu eu să mă descurc. Poţi să mă crezi pe cuvînt.

— Măi, da-i zic ăştia ca şi cum noi ne-am îmbuiba pe tăcute, zîmbi Zamtaradze.

— Ei, uite, vezi, — întări Cionia.

— Şi-i şi puternic vagabondul, ba încă ce puternic. La o adică, o să trebuiască s-o şi ştergem de-aici, zău !

Se făcu linişte în odaie. Eu mă apropiai de uşa balconului ; aş fi deschis-o şi m-aş fi uitat la fiarele mele, cînd se auzi din nou vocea lui Zamtaradze în spatele meu.

— Dacă vrei să ştii noi n-avem nimic şi chiar dacă am avea, cu împărţeala ta nici fărîmituri n-aţi scoate de la noi. Asta nu ţi-a trecut prin minte ?

— Ce-mi trece şi ce nu, ai să vezi tu singur. Cionia nu vorbeşte-n vînt. Voi să înfulecaţi ciosvîrte, iar noi să urlăm ca lupii. N-o să vă meargă aşa !

— Ascultă, prietene, nu avem mîncare. Ne-am înţeles însă cu Hosro ; el ne hrăneşte şi noi îi dăm bani gheaţă. Ce vrei de la noi ? Dacă voi vă chinuiţi, să ne chinuim şi noi ?

— Hai, las-o dracului. Unul ca tine nici afară nu-i bun de nimic. De-ar fi fost în locul tău unul mai acătării, s-ar fi descurcat el. Aşa că termină cu văicăreala, mi-e greaţă.

— Văd, secătură, că ţi s-a urît cu lumea asta. Vrei dincolo...

— Dincolo... Nu prea mişca buzele... Nici n-ai s-ajungi, gunoiule. Îmi dai peste gură, îţi pun piedică şi-ai să te legeni în ştreang. Şi n-o să ai altul de schimb. Mai gîndeşte-te un pic, dacă-ţi mai fierbe oala ?!

Zamtaradze tăcu. Ardea focul şi, în linişte, doar vreascurile pîrîiau. Ieşii în balcon. Data umbla încoace şi încolo prin curte în jurul casei. Mi-a fost dat să lupt în primul război mondial, or ceea ce făcea Data Tutaşhia se chema recunoaştere. Mă uitai în butoi. Animalele răsturnaseră vasu cu apă. Pusei alta şi aşezai vasul la loc. Văzîndu-mă, Tutaşhia se ridică pe balcon şi, studiind şobolanii, întrebă :

— Vreunul din ei devine canibal ?

— Da.

— I-ai înfometat ?

— Da, dar pînă la adevărata foamete mai e. Trebuie să treacă timp, mult timp ca să-nceapă înfometarea totală.

Peste un ceas îl căutai pe Hosro ca să iau ceaiul. Unchiul nu era, îl luase la un bolnav, iar eu nu mai aveam răbdare să povestesc cum posteau bolnavii noștri. Mîncai și ieșii în balcon. Acolo, încălzindu-se la soare și sprijinit de balustradă, îl văd pe Data citind. Trebuia să fac treabă, așa că mă întorsei și mă instalai la masă. Am stat un timp. Zamtaradze mă împunse cu degetul în spate și mă chemă la el. Văd că vrea să-mi spună ceva, dar tace.

— Cu ce vă pot fi de folos, batono ? întreb eu.

— Hm... Să vedem ce-o să facem mai departe, glăsui el în șoaptă. Înțelesei că vroia să vorbim încet, dar nu pricepeam de ce.

— Ce credeți, a auzit Otia discuția mea cu secătura de Cionia ?

— Nu, n-a auzit-o. Se plimba prin curte.

— Vedeți, începu Zamtaradze, rămînînd pe gînduri... Deși Cionia ăsta e un om de nimic, spune însă adevărul. Noi ne îngrășăm, iar ei rabdă. Nu e frumos.

— Da, dar unghiul Murman tot sărac e, și ce are cheltuie pentru ei și pentru doctoriile lor. De unde să hrănească atîta popor ? Simbria lui Hosro e neplătită pe opt luni. Nu are cu ce.

— Nu despre asta vorbeam. Domnul să vă aibă în pază. La altceva mă gîndeam... S-a mai întîmplat să sufere de foame ? Și ce-ați făcut atunci ?

— Drept să vă spun, nu știu dacă s-a mai întîmplat. Dealtminteri, dacă aveți bani, cumpărați-le cu prietenul dumneavoastră de la magazie un pud de mălai și ceva brînză. Nu vă costă mult. Iar ei vor fi sătui și dv. liniștiți. Între timp mai vine careva și le mai aruncă o bucătură. Ar fi cel mai simplu.

— Și eu m-am gîndit la asta, însă tovarășul meu nu e de părere.

— De ce ?

— Întrebați-l.

— Dar el ce-ar face ?

— Ce ar face. Nu s-ar atinge de mîncare cîtă vreme nu ar avea nici ei ceva pe masa lor. Așa ar face, vă asigur. Însă de ajutat nu-i va ajuta. Știu sigur asta. S-a jurat și nu-și calcă jurămîntul.

Ce puteam să-i răspund ?

În salonul mare intrase Hosro, împărțise medicamentele și începuse să facă curățenie.

— E la noi în sat — se auzea glasul lui Kvișiladze — un om care a fost în război a luptat cu turcii. Acolo — cică — se mănîncă șașlîc de iapă. Nu era el omul care să mintă, dar mă gîndeam și eu, adică de ce să fie rău ? Vezi dacă te gîndești cu se hrănesc caii la armată ? Cu iarbă, fîn, orz, ovăz. Altceva nu le dă.

— Despre cai, ce să zic, nu știu — ăsta era Ciuciuloria — însă așa se întîmplă cu sălbăticiunile : dacă nu-i scoți mațele imediat, carnea are chiar un miros și crezi că s-a stricat, dar nu, carnea e tot carne. Se întîmplă să vînezi, de pildă, un iepure ; îl aduci acasă, duhoare...

să-l arunci, nu alta. Dar nu, nu-i de aruncat. Îi scoți măruntaiele, îl beleşti de piele, îl speli cum se cade şi-l mănînci de faci burtă. Nu e mai rău decît alte mîncăruri, ba chiar drept să spun, e şi mai gustos. Îl înfigi în frigare şi-l răsuceşti cu dichis deasupra focului, apoi vin mirodeniile, iar grăsimea picură şi sfîrîie, şi dă-i, şi dă-i, ce să vă mai spun !

Hosro petrecu cu privirea încăperea, dădu din cap şi ieşi.

— Zău că le vezi bine, Ciuciuloria, interveni Kvişiladze, şi eu tocmai la asta mă gîndeam. Mi-amintesc c-am găsit odată în munte o prepeliță moartă. Trecuseră deja 3 zile, nu mai puțin...

— Voi vă dați seama că foamea ne-a împins la discuția asta — îi întrerupse Varamia. Cînd posteşti, nu trebuie să vorbeşti despre mîncare, e mai rău. Vă ațîțați degeaba. Bun e Domnul, o să se îndrepte şi asta.

— Să nu mai aud o vorbă despre mîncare ! porunci Cionia.

Şi toți tăcură.

— A-u-u ! Pier oamenii de foame, — Zamtaradze se întoarse spre mine şi şopti : Uite-ici nişte bani, tinere domn. Să le dai în mînă, nu-i bine. Ne-ar mulțumi, iar Otia va înțelege de unde-s banii şi s-a zis cu prietenia noastră. Nu-mi refuzați însă serviciul şi dați-i lui Hosro, să le cumpere el hrană, de la Poti, şi să le-o ofere ca din partea lui Murman.

Nici nu trecură două ceasuri şi Hosro le aduse, ca din partea unchiului Murman, pe lîngă făină şi 6—7 puduri de sulgun. Toți încremeniră. Doar Varamia reculegîndu-se, îi dădu să-i mulțumească lui moş Hosro, care şi părăsise salonul.

Chiar atunci reveni Tutaşhia în cameră şi, răsfoind „Viteazul în blană de tigru“, alegea pasajele preferate, el, ca şi Zamtaradze dealtfel, trăind cu toată ființa lor alături de personaje.

Vecinii noştri tăcură cînd, deodată, ca şi cum s-ar fi smuls din toropeală, Cionia înşfăcă tuciul, aduse apă, înteți focul în sobă, desfăcu sacul şi încercă făina pe limbă — nu se acrise ?... în timp ce ceilalți se puseseră să-l laude pe unchiul Murman. Kvişiladze adusese vorba că undeva, acolo, un om, făcuse un lucru, şi ce lucru bun, nespus de bun. Ciuciuloria, din contră, că deh !, n-ar fi fost să existe un om mai bun şi mai mărinimos decît doctorul nostru. Şi salonul se-nflăcărase de mama focului.

În timp ce fierbea mămăliga, se apucaseră şi de mîncat, şi limbile nu se opreau o clipă, vuiau ca sub blestem. Cionia mai mestecă apoi o mămăligă în aceeaşi zi şi-i îndestulă pe toți. Trecuse de miezul nopții însă cînd Ciuciuloria le zise că, ce-ar fi dacă ar mai fierbe una ? Toți aprobară şi din nou — zarvă şi scîrțîit de sobă. Somnul se spulberase de tot. Nu-mi mai amintesc însă ora la care ne-am trezit. Era 11, sau poate și mai tîrziu. În odaie mirosea fad a mămăligă și salonul bubuia neostoit. Data Tutașhia însă lipsea și Zamtaradze, zîmbindu-mi, îmi spuse :

— Tîrziu v-ați trezit ! Pe urmă adăugă șoptit : — Gătesc pentru a doua oară astăzi. Pînă nu se satură ochii, stomacul nu se potolește. Așa-i foamea.

— Bunul străin se mestecă cu trei guri. N-au de ce să le fie milă, mă amestecai și eu.

Hosro aduse masa de dimineață pentru Zamtaradze și Tutașhia. Zamtaradze era proaspăt și vioi. Ridicat ușor, privea în farfurie.

Hosro îl lămuri : mămăligă și sulgun, așa a ordonat Otia. Să nu servesc nimic altceva.

Zamtaradze se uită întîi la mine și apoi la Hosro :

— N-a mirosit Otia că v-am dat bani. Nu i-a spus careva ?

— Nu, n-a spus nimic.

— De unde să afle ? intervenii eu.

Zamtaradze se liniști întrucîtva, se așeză pe spate și începu să-și aștepte tovarășul. Sosi Tutașhia și se așezară la masă.

— Nu-mi amintesc, Otia-batono, ca tu să fi postit.

— Ce avem în față, aceea mîncăm ; — rosti Tutașhia.

În următoarele cinci zile nu se petrecu nimic deosebit. Ulcerația piciorului lui Zamtaradze începu să cedeze ; era clar că i se vindeca fisura și înșfăcă îndrăzneț cîrjile. Și lui Data Tutașhia îi încetară durerile, mișca mîna aproape liber. Tot ceea ce Hosro adusese se consumase pînă la ultima fărîmitură.

Și iarăși veni timpul ca Zamtaradze să-și desfacă punga. Nimeni nu mai aminti de iepe sau mirosul sălbăticiunii vînate. Mîncau cînd și cît ținea burdihanul. Numai că tăceau tare suspect. Tăifăsuiau rar. În salonul mare sporea o încordare ciudată.

Odată, dimineața, tăineam cu Zamtaradze — mă întreba despre neamurile gruzine mutate în Turcia. Tutașhia, ca de obicei, era în curte. Alături se pregăteau de masă.

— Cionia, hei, Cionia ! se auzi glasul lui Kvișiladze. Dacă de-o săptămînă te urmăresc și știi... mă uit, mă uit și... tu, desigur, împarți brînza și mămăliga, dar ține seama că trebuie să le dai tuturor egal ! Cionia încremeni — tocmai făcea porția lui Ciuciuloria — iar strachina parcă spînzura în aer.

— Ia te uită la ei, iară și iară — șopti Zamtaradze. Toți mănîncă la fel, dar ochii li-s flămînzi... li se năzare că-n blid le-a căzut mai puțin.

— Uitați-vă la el — urlă în clipa aceea Cionia. — Reiese că ție îți pun mai puțin, iar mie mai mult — asta vrei să zici ?

— Că îți pui mai mult și mai cureți și coaja, e în firea lucrurilor; ți se cuvine, că tu mînui făcălețul, însă că lui Ciuciuloria îi dai mai mult decît mie și lui Varamia, asta nu-i drept. Să nu se mai repete — încheie Kvișiladze.

— Ei, ei, ce te-a apucat, mie nu-mi dă deloc mai puțin. De unde-ai scornit-o ? — bolborosi Varamia, înspăimîntîndu-se că începe cearta.

— Nu se apucă Cionia de de-alde-astea, — se amestecă Ciuciuloria. Iar de uitat, bele ște-ți ochii în blidul propriu nu într-al vecinului !

— Nu-ți place cum împart ? Poftim, făină și brînză, aici e focul, fierbe-ți singur. Pentru tine nu mai gătesc și basta !

— Ho, nu vă certați, vă rog, nu se cade — încercă să-i potolească Varamia ; și de-ați fi flămînzi, trebuie să vă stăpîniți, dar să vă șicanați sătui, ce rost are ? Mie îmi ajunge și jumătate de porție. Abia o mănînc. Luați de la mine și gata, potoliți-vă !

— Nu mai pregătesc pentru Kvișiladze și gata, — se încăpățînă Cionia.

— Nici eu și nici Ciuciuloria nu facem față la gătit. Urmează să flămînzim, Kvișiladze ?

— Nu știu, nu mă privește !

În salon apăru Tutașhia și discuția se-ntrerupse.

— S-au îmbuibat de le iese prin ochi și-au tăbărît unii pe alții — comentă Zamtaradze. — Să le fie rușine !

Tutașhia era vizibil iritat. Nu putea sta pe loc ; de mîncare abia se atinsese și se agita prin cameră pentru ca apoi, cu jumătate de voce, încredințîndu-mi parcă o mare taină, să-mi spună :

— Se întîmplă ceva în butoi.

— Ce ? întrebai eu liniștit.

— Un șobolan stă în mijloc și pare-se că-și dă duhul. Ceilalți, în juru-i, stau și-l privesc. Se vede c-așteaptă să crape.

Pentru mine nu era nimic neașteptat în asta. Cînd cădea cel mai flămînd șobolan, ceilalți tăbărau asupra lui și-l sfîșiau. Or atunci trebuia ținut seama de cel care se aruncă primul. Pe acela trebuia să-l ferești, să-l îngrijești și să-l aperi căci atunci cînd se aruncă toți asupra unuia, se iscă cearta între ei, începe lupta și în învălmășeală se întîmplă să-l muște tocmai pe cel ce s-a vîrît întîi. Din cauza mușcăturilor slăbește apoi și îl mănîncă. Cînd selecționezi însă canibalul, se întîmplă să moară și ultimul exemplar ; mușcătura nu i se vindecă, rana puroiază, șobolanul moare și atunci, toată munca a fost degeaba. Aceasta e foamea adevărată, Otia-batono — rostii eu, îndreptîndu-mă spre balcon.

Tutașhia mă urmă, dar în butoi nu era nimic interesant de văzut, numai că în loc de șapte așteptau șase. Unuia îi revenise coada celui mîncat și o gusta leneș. Nu remarcai mușcături sau schilodiri la nici un șobolan, ceea ce însemna că nu mai trebuia să se repete canibalismul în acea zi.

Data Tutaşhia se aşeză pe balustradă, privind marea.

Cînd revenii şi mă aşezai la masă din odaia vecină se auzea glasul lui Varamia. Vorbea măsurat, cîntărindu-şi, se vedea, fiecare vorbă.

— Domnul Murman ne hrăneşte fără să se amestece şi nu zice: uite vă dau acum şi a doua oară să nu mai cereţi. De ce să ne certăm şi să ne duşmănim? Dacă unuia nu-i ajunge, fierbem mai mult şi boala are leac. Aşa că degeaba vorbeşti, Kvişiladze-batono, că ţi-ar da mai puţin şi altora mai mult. Te înşeală vederea, de aceea cîrteşti. Iar tu, Cionia-batono, nu te mai supăra dintr-un fleac.

Da, i se întîmplă omului să nu ştie unde-i stă capul, şi atunci vorbeşte anapoda, strică, şi din necaz mai mult rău îşi face. Nu duce la nimic bun să aduni pică şi să faci bilanţuri. Cearta noastră e apă de ploaie. — La ce ne foloseşte?

— Ascultă, tu nu cumva eşti popă? — întrebă Cionia.

Varamia îşi aşeză mîna care nu se îndoia şi se răsuci pe o parte.

— Nu, nu sînt faţă bisericească, — răspunse el, cu spatele la toţi.

— Atunci, termină cu predica. Nu te întreabă nimeni ce-i de făcut!

Ciuciuloria rîse gălăgios şi rîsul îi suna astfel că şi Cionia şi Varamia — fiecare-n parte — puteau crede că Ciuciuloria era de partea lui.

La prînz Cionia puse ceaunul pe foc, măsură malaiul, ca totdeauna, pentru patru guri. Credeam că renunţase la ameninţarea lui. Dar mă înşelam şi, fie că Cionia hotărîse să nu-i mai dea nimic lui Kvişiladze, fie că Kvişiladze, înainte ca Cionia să fi pus mămăliga în străchini, începuse să vorbească fără rost, el le împărţi masa în trei şi nu în patru.

Kvişiladze atunci numai ce zice:

— Varamia-batono, se citeşe pe faţa ta că eşti un om înţelept. Spune, atunci, de ce dacă Evanghelia ne învaţă, că celui ce se îneacă, să-i întinzi mîna şi să-l tragi din apă, în viaţă nu se întîmplă aşa? Am aflat de pildă că cel care a dăruit omului credinţa şi evanghelia, a căzut odată chiar el în apă iar cel pentru care a făcut aceasta a trecut pe alături, şi milostivindu-se de cel în primejdie, i-a întins mîna şi l-a salvat. Salvatul însă şi-a mîncat după aceea salvatorul ca pe un pui. Sigur că ceea ce a scris în Evanghelie şi ne învaţă credinţa trebuie ştiut, însă de acţionat trebuie acţionat pe dos: „Vezi înecatul ieşind tîrîş din apă, împinge-l cu piciorul îndărăt, lasă-l să se înece, altfel scapă, îşi revine şi te papă."

Varamia se pregătea, se pare, să-i răspundă, însă, observînd că Cionia nu-i repartiza-se lui Kvişiladze porţia, se ridică spunînd:

— Ia, Kvişiladze-batono, terciul meu, mănînci jumătate şi-apoi mă hrăneşti şi pe mine.

Cionia rînji.

Kvişiladze refuză — mor, spuse, însă nu mă ating de mîncare. Varamia nu cedă: nu iei, atunci nici eu nu mănînc.

Ciuciuloria își înghiți porția lui și i se adresă lui Varamia:

— Eu am mîncat, întoarce-te să te hrănesc.

Varamia refuză. Ciuciuloria îl rugă; insistă și tot degeaba. Nu admise în ruptul capului și, nu mîncă.

Vorbind însă deschis, bunătatea lui Ciuciuloria se dovedi totuși falsă, pentru că el ar fi vrut ca Varamia să mănînce, dar nici nu i-ar părut rău, dacă nu s-ar fi atins de mîncare.

— Nu mănînci, Varamia-batono? Se răcește terciul și-i păcat de gust — Ciuciuloria băgă degetul în strachina lui Varamia.

— Nu mai e al meu. — răspunse acesta.

— Dacă nu e al tău, nu e al nimănui, și Ciuciuloria luă porția, îndopîndu-se și mișcîndu-și repede fălcile — se temea ca Varamia să nu se răzgîndească și să-i ceară strachina înapoi.

Cu aceasta s-a și terminat cearta.

— O să-i distrugă mămăliga asta. Ai să vezi — îi șopti Zamtaradze lui Tutașhia.

— Asta e limpede, replică acesta. Și toate din cauza burților pline. Sînt condamnați.

Zamtaradze nu prea înțelese însă ce vroise să-i spună Tutașhia și-l rugă cu un semn să-i mai explice.

— De-ar veni încoace Setura cu cele nouă moșii ale lui să le dea un fir de speranță sau, poate, nu speranță... ci mămăligă și brînză, i-ar potoli, poate, pentru un timp. Dar numai pentru un scurt timp.

Și de n-am pica, Beso-batono — mai adăugă Data — într-o încurcătură ca aceea de la Sairme. Că alt spital pentru noi nu-i. Și-atunci, unde o să ne tragem sufletul?

Ce avea în minte Data Tutașhia, nu pricepeam, însă Zamtaradze se roși ca un puștan. Despre cine hrănise salonul mare, Data Tutașhia nu mai avea nici o îndoială.

— Vroiau să mănînce, ce putea face? — mormăi Zamtaradze.

— Tu i-ai îndopat, iar ei s-au apucat să se mănînce unul pe altul Nu trebuia să te bagi...

Seara, Cionia pregăti iar mămăliga și de data asta nici lui Varamia nu-i făcu porție. Bătrînul tăcu, însă Cionia se apucă să se explice.

— Tu și așa nu mănînci, așa că eu nici n-am fiert pentru tine.

— Uitați-vă la milogul ăsta! — se indignă Kvișiladze. Las' că te-ai apucat să mă rozi pe mine, însă, javră nerecunoscătoare ce ești, ce ai cu bietul Varamia? Mi-a oferit porția, și de aceea ai sărit tu pe el? Dar ai uitat, oare, că el și-a luat de la gură ultima bucată? Te-ai tîrît aici, sărăntocule! te-am hrănit și acum te-ai înscăunat ca un pașă peste noi vrînd să ne nimicești prin foamete? Tu, da?

— Kvișiladze-batono — îl întrerupse Varamia, — a împărți ultima bucățică cu cineva nu înseamnă că ești și milostiv, ci-i datoria omului. Și dacă pricepi asta nu te mai certi, iar conștiința îți va fi curată. Toate certurile noastre trec, se uită, dar de cîte ori îți vei aminti de reproșurile făcute, ai să roșești și-o să-ți apese o greutate pe suflet. Nu mai vorbi așa.

— Cum ? Banditul ăsta ne ia și pielea de pe noi și nu roșește, iar eu să mă rușinez ?

— Trăncăniți, trăncăniți cît vă place — rînji Cionia sigur pe sine și împăcat, amintindu-mi chiar atunci că peste două zile se va întîlni cu Țuța lui Kvișiladze.

Intrarea lui Hosro în salon cu cutia de medicamente întrerupse cearta.

— Ia vezi, Cionia, i se adresă Hosro, împărțind doctoriile și gătindu-se de plecare — să nu afle Murman despre treburile tale, că-ți face ieșirea din spital.

Kvișiladze pufni în rîs.

— Ce rîzi, porcule ! îl întrerupse Cionia.

Ochii lui Ciuciuloria rătăciră înspăimîntați. Se ridică, rămînînd încremenit.

— Doamne, niciodată nu m-a durut burta așa. Ce-am mîncat, oare ?

— De-aș fi pe picioare, ai afla tu cine e aici porc — urlă Kvișiladze.

Ținîndu-se de burtă, Ciuciuloria se îndreptă spre balcon.

— Îl doare stomacul pe escrocul ăla ! comentă Zamtaradze, și ridicîndu-se, privi prin fereastră balconul. Merită ; și-a lipit urechea de ușă.

— Dar de unde a aflat Hosro, întrebă în șoaptă Tutașhia, iar eu îi surprinsei în glas reproșul destinat lui Zamtaradze.

— De la mine, dar și fără mine, tot ar fi ghicit, spusei eu.

— Hosro e un om cu cap. Cineva trebuie să intervină că altfel își rup unul altuia oasele și poate și mai grav. Îmi pare rău, totuși...

— De tine să-ți pară rău, că ei fac doar ceea ce le e dat. Fără asta viața lor n-ar fi viață.

— Ia-ascultă, Cionia — spuse tare Hosro — treci cu vederea dacă te-a obidit cineva. Ești mai sănătos decît ei, așa că ajută-i. Iar voi vedeți-vă de treabă. Desigur e plictisitor să te uiți zi de zi, unul la altul și de aici și neplăcerile. Asta e însă ispitire. Nu-i cedați.

— Hosro-batono, i se adresă Cionia. Nimeni nu m-a plictisit. Cît despre Kvișiladze, pui de cățea, el sau oricare altul, uite, scuip pe toate jignirile lor. Mi-e rău însă, sînt slab, iar ceaunul și făcălețul sînt peste puterile mele. Spuneți-mi, însă, aruncă-te, Cionia, în apă, și mă arunc. Dar dacă și mîine o să-mi fie tot așa rău, nu mai pot găti. Zău, jur pe mormîntul bătrînilor mei că nu mint.

Ușa de la balcon scîrțîi și în liniștea din salon păși Ciuciuloria.

— Destul, să nu-i facem lui Hosro atîta zarvă, interveni el ca și cum nici n-ar fi părăsit salonul. Poate că-ntr-adevăr Cionia e tare slăbit.

Eu m-am mai întărit în ultima vreme. Aşa că am să gătesc eu. Ce mai, pe toate trebuie să le facă omul în viaţă.

— Tocmai ce ne trebuie! Hai, Ciuciuloria, ai grijă de ceaun! — Hosro zîmbi şiret şi ieşi.

— S-a întors Ciuciuloria la ceaun, făcăleţ şi la coaja de pe tuci, sublinie Zamţaradze. S-a schimbat guvernatorul.

După un ceas, Ciuciuloria se ridică şi declară:

— Murman a ordonat să vă hrăniţi cum se cade. Toţi aţi auzit, nu? Eu am să gătesc, însă de împărţit, vei împărţi tu, Kvişiladze-batono; tu, nu-i bai că ai rămas fără picior. Să nu fie ceartă... provizii comune şi administrarea la fel.

Tonul hotărît al lui Ciuciuloria, precum şi noua împărţire colectivă, îşi făcură efectul. Toţi, în afară de Varamia, mîncară bine dispuşi. El deschise doar gura şi cînd Kvişiladze se apropie cu lingura, mestecă în silă, izbucnind în plîns.

A doua zi, Tutaşhia îmi spuse că servise un nou caz de canibalism, ajutîndu-mă cu atîta zel la selecţionarea celui mai bun exemplar, încît parcă-mi devenise tovarăş de afaceri.

— Kujdi-batono, au flămînzit în aşa fel, că se mănîncă unul pe altul — şi-i de înţeles. Însă dumneavoastră aţi spus că alegerea se poate face şi prin îmbuibare. Dacă-s sătui, ce se întîmplă? Nu pricep.

— Sătui vor fi ei, dar se satură numai de-o mîncare; de porumb, spre exemplu, sau de grîu. Or atunci cînd se îmbuibă de plesnesc şi se îngraşă, trebuie să le arunci o bucăţică de şorici de porc. Care e mai puternic apucă bucăţica, dar de mestecat n-o poate mesteca; e tare ca piatra, dar nici nu-i dă drumul; miroase prea ademenitor şi mirosul îi atrage pe toţi. Pe ce-l ce-a apucat-o, însă, să-l ucizi, şi n-o lasă. Pînă la urmă, şobolanii se aruncă cu toţi pe cel cu afumătura şi în încăierare cel puţin unul e mîncat, dar bucătura tot numai unuia-i rămîne. Îi vine apoi şi lui rîndul, şi astfel, unul după altul...

Totul decurgea bine şi a doua zi urma să se producă întîlnirea lui Cionia cu Ţuţa lui Kvişiladze. Mă tot frămîntasem cum să procedez şi poate nu mă credeţi dar eram aşa de agitat, că abia după miezul nopţii adormii. Mă trezii cînd se crăpa de ziuă. Nu se sedimentase în mintea mea nici un plan, nici o hotărîre, cînd totul se înlănţui de la sine. Băui ceaiul, îl prinsei pe Faraon, îl băgai în buzunar, şi hai la Poti să-l vînd.

L-am plasat destul de repede şi fiindu-mi foame, intrai în crîşmă. Mai erau două ceasuri pînă la sosirea trenului. Trebuia să mă grăbesc pentru a ajunge la locul întîlnirii mai devreme, altfel Cionia avea să mi-o ia înainte şi apoi, mai ascunde-te dacă poţi. Ajunsei însă cum era mai bine; înconjurai locul, îl studiai şi mă furişai chiar la semnul cu pricina. Lîngă marginea drumului, o mulţime de lemne risipite. Îmi clădii din ele o schelă joasă în care să mă pot întinde şi pe afară o mascai cu ramuri mărunte; cine să mă mai descopere? Mă aranjasem bine și doar un singur lucru mă mai neliniștea: ca cei doi să se așeze în așa fel, încît să-i și pot auzi, altfel de văzut și de la o poștă îi vedeai.

Era pe la sfîrșitul lui decembrie sau începutul lui ianuarie și vîntul sufla în perioada asta dinspre mare. Bătea vîntul, însă oricum, era cald. Curînd se ivi apoi și domnul Cionia. Sigur că știa bine cînd vine trenul și nu era la prima afacere de genul acesta. Pășea important ca un curcan, sigur de sine și de succes. La început se uită la lemne, trecu apoi pe cealaltă parte a drumului unde era un tufiș, și se așeză pe pietre. Se vedea însă bine că-i înghețase fundul și trecînd iarăși pe partea mea își alese un retevei pe care îl împinse sub el, rămînînd locului. Mai așteptă o vreme, apoi, scoțînd punga de tutun, se apucă să fumeze. Cînd scuipă chiștocul, zumzăi ceva pe sub nas și la semaforul din Poti șuieră locomotiva.

Cît de mic și de slăbănog fusese cînd se internase în staționar! Îl luasem drept copil. Cu timpul se mai înzdrăvenise însă tot pirpiriu arăta. Mă uitam la el din ascunzătoare și mă gîndeam cum trăise piticul ăsta. Dacă-l puneai la lopată sau tîrnăcop se prăbușea la a doua mișcare și nici carte nu știa ca să slujească undeva. Poate se aciuase paznic sau curier, or băiat de prăvălie în vreo cîrciumă. Începu apoi să fluiere un vals zaharisit și încă cu variații cînd deodată mi se făcu lumină. A-a-a, știu unde a slujit! La ispravnic, pe lîngă fiicele lui; dar nu preceptor, desigur, ci poate că îngrijea de caii domnișoarelor. Dar și acolo ar fi avut nevoie de forță. Mă distram cu asta și mă simțeam admirabil, cînd ceva foșni în spatele meu. Mă răsucii, dar ce puteam să văd dacă, clădindu-mi fortăreața, nu-mi făcusem nici o ferestruică de supraveghere. Încercai să privesc prin toate crăpăturile. Nimic nu se vedea, iar foșnetul se preschimbă între timp în zgomot clar de pași — cineva se furișa spre ascunzătoarea mea. Dacă pe negîndite a venit stăpînul după mine? mă speriai eu? Poftim întîlnire!; dacă mă descoperă, ce-i spun, ce fac? Cînd printr-o margine, văd mîinile și picioarele cuiva. Sta-n patru labe. Nu i se vedea nici fața, nici statura. Uluit, încercînd să descoper ceva, zvîcnind întruna de la o crăpătură la alta, mă izbii cu capul de ciotul de deasupra și, vă asigur, destul de tare. Cînd, culmea, peste cine dau, peste Data Tutașhia. Ochii-i-două pumnale, asta mă mai izbise și altădată și se uita drept la refugiul meu; nici un vîrf de cuțit mai încolo. Pesemne sesizase mișcarea vreascurilor dinăuntru și nu știu, se speriase oare, sau de ce, în mînă ținea un Mauzer uriaș. Jur, însă că dacă neintenționat s-ar fi mișcat cocoșul, mi-ar fi lipit glontele între sprîncene.

— Hai, ieși de-acolo, îmi porunci el în șoaptă din cauza surprizei, șoapta părîndu-mi-se însă mai tare decît tunetul.

Dădui parii spre peretele din spate şi-mi arătai nasul, ca să mă recunoască. Ne-am uitat, apoi tăcînd, unul la altul şi Data îşi împinse Mauzerul la spate întrebîndu-mă tăios ce căutam acolo... Îl lămurii prin semne, că-l urmăream pe Cionia. Îl apucă rîsul de trebui să-şi astupe gura cu mîna. L-am poftit alături, explicîndu-i că e mai comod de observat şi gîndindu-se în cele din urmă acceptă.

— Ce se întîmplă aici ? se interesă el apoi.

Îi povestii totul de-a fir-a-păr şi abragul rîse, acoperindu-şi faţa cu capişonul. Avea o calitate ciudată : ori era adîncit în gînduri, ori se veselea şi din cîte-l observasem, cale de mijloc nu ştia. Am şuşotit noi acolo după pofta inimii, dar pînă la urmă nu am priceput de ce-l urmărea şi el pe Cionia. Aşteptînd însă întîlnirea lui Cionia şi a Ţuţei îmi construisem tot felul de presupuneri. Poate că îl împinsese interesul pentru aventură ; de înţeles la el, sau să-l fi atras curiozitatea ? Ori, poate, simţind că Cionia se pregătea s-o şteargă din spital, se hotărîse, din prevedere, să-l urmărească, nu cumva secătura să se îndrepte spre poliţie, bănuind ceva suspect cu el şi Zamatradze ?

Tutaşhia mă împinse cu cotul, neslăbindu-l din ochi pe Cionia. Acesta călărea încă buşteanul, urmînd cu încordare drumul spre Poti. De cîteva ori îşi duse palma streaşină la ochi, ridicîndu-se şi întinzîndu-şi hăinuţa pe el, ca apoi să-şi reia locul, adîncit în gînduri. Îl suspectam că intenţionat mina pe omul chinuit şi aşteptat.

„Cu ce treabă plicticoasă m-am împovărat“ — se plîngea parcă sărmana-i arătare.

Curînd ne uitam şi noi la ceea ce Cionia căuta cu încordare să vadă. Pe drum păşea o muiere trupeşă, cu desagii plini pe umeri, şi peste puterile ei, iar în mînă cu o coşniţă uriaşă. Se mişca precum elefantul la adăpat, deschizînd pasul măsurat şi apăsat.

— Aţi mai văzut vreodată o asemenea uriaşă ? îl asaltai eu pe Tutaşhia cu vorba. Abragul zîmbea larg.

Femeia se legăna ca o corabie de mare tonaj ; ajunsă în dreptul nostru, se opri.

Cionia înălţă leneş capul şi măsură femeia cu totală nepăsare.

— Ce te zgîieşti la mine ?

Femeia puse coşniţa jos şi răsucindu-se îl privi peste umăr.

— Dar pe tine, drăguţule, nu te-a învăţat tătucu' şi mămuca să dai bineţe ? De ce mă holbez eu aşa !? Poate că n-am mai văzut un asemenea voinic, frumuşel şi de ispravă.

— Întinde-o, vezi-ţi de drum, altfel !...

Cionia se ridicase, şi-şi aranjase pingeacul, plimbîndu-se încoace şi încolo. Călca cu mare satisfacţie, mişcîndu-şi mîinile ca un copil neinstruit.

— He-hei, maică, doamne, dar ce important calcă degeţelul — se minună de-a binelea femeia. Al cui îi fi tu, puţă, ai ? că pe mine trebuia să mă aşepte un om, aci, la aninul cu tufiş şi lemne tăiate.

Cionia se opri, privi femeia în față, ieși din șanțul șoselei și întrebă indignat :

— Nu cumva ești Țuța Dogonadze, nevasta lui Spiridon Sioridze și mergi la Besia Kvișiladze ?

— Da, chiar ea.

— Chiar ea, zici ? Dar nu ți-e rușine, să te lași atîta așteptată ? Besia al tău m-a alungat cu noaptea în cap — sosește cu trenul de dimineață, cică. Eu sînt Cionia. Hai, iute, dă-mi ce-ai de dat, că n-am timp nici să suflu.

— Ia, dar uite cît mi-a poruncit netotul ăla al meu să-i aduc ! De abia le țin. Dar tu, puișor, nici n-o să le poți urni din loc.

— Tacă-ți gura ! Le duc pe rînd.

Țuța lui Kvișiladze zîmbi iarăși, apucînd coșnița.

— Ei, cum se descurcă mujicii mei ? Hai colea pe lemne, ne așezăm și mi-i spune cu de-amănuntul.

Femeia își puse bagajul chiar sub nasul nostru, iar Cionia se așeză de partea cealaltă a desagilor și a coșniței.

Și-n timp ce Cionia mai zicea una-alta despre viața celor doi : Kvișiladze și Sioridze, Țuța scoase la iveală ditamai puicuță friptă, brînză proaspătă, carne de porc afumată și vodcă. Apărură și două pahare șlefuite. Ciocniră. Le goliră...

Ceea ce se povestise de Sioridze, desigur că Cionia băgase în cap. Un altul, însă n-ar fi fost în stare, auzind tot soiul de nimicuri despre un ins necunoscut, să le povestească așa, ca ceilalți să creadă că-l cunoscuse personal. Însă de autenticitatea spuselor lui Cionia nici dracul nu s-ar fi îndoit. Ce să mai întind coarda, eu însumi ajunsesem să cred că el și Spiridon fuseseră trup și suflet.

— Din cauza foamei ; asta e, — stabili femeia, dar Spiridon, nemernicul, știe că Besia mi se bagă în suflet ca bărbat ?

— Tu ești în toate mințile ? S-ar omorî unul pe altul.

— Desigur, cum altfel... dar stai, Spiridon a încărunțit oare ?

— Spiridon nu mai are un fir de păr de 5 ani. Ce să-i mai încărunțească.

— Dar de unde știi tu ce-avea el pe cap acum 5 ani.

— Cum să nu știu, cînd am slujit amîndoi în gara Adjameti. Spiridon a fost acar pînă cînd i-a sărit o locomotivă de pe linie. Eu administram acele. Cînd l-au alungat pe Spiridon, am vrut eu să-i iau locul, dar nu m-a luat Ertoz Nicoladze.

— Dar ce făcea ăla la Adjameti ?

— Ce făcea ? Îi număra lui Spiridon degetele de la picioare. Ce să facă dacă el, Eratoz Nicoladze, era nacialnicul stației ; da' și acum, cică mai e acolo. Nu știu însă bine ; cam demult n-am mai trecut prin regiunea aia.

Țuța lui Kvișiladze și Cionia mai traseră un păhărel.

— Hai să zicem că e adevărat cu Spiridon, dar nu pot pricepe cum un omuleț ca tine, cît găinațul, umbla cu acele.

Femeia făcuse ochii mici privindu-l.

— Boala, suferința, te prind, te dau gata. Crezi c-așa am fost ?

Chibzui îndelung femeia, apoi îi mai făcu loc unui pahar ; și lui nu-i mai puse — ești prea slăbănog, zise ea, și-n ce ți s-o mai ține sufletelul tău, nu știu, zău ; cazi din picioare, n-ai să poți tîrî bagajele mele pînă la spital.

— Dar ce zice Spiridon Sioridze, unde-a dispărut atît amar de vreme ?

— Nu spune nimic. Tace. De la Besi al tău a obținut cuvîntul de onoare că n-o să-ți spună nimic despre el.

Nici cu instalarea tăcerii, Cionia nu încetă activitatea fălcilor : mesteca, înghițea, mesteca-înghițea. Femeia se adîncise în gîndurile ei.

— Dar Besi al meu se-ntoarce curînd acasă ? Ce spune doctorul, cînd îl scoate ?

— Doctorul i-a spus că peste două săptămîni poate să meargă. Deci, o să vină.

— Nemaipomenit ce mincinos ești !, și cînd te uiți la el, un scuipățel nu alta — se minună Țuța. Gata, mut ce-i în desagi în săcoteiul ăsta, iar tu, grăbește-te, că pînă ajungi la spital și înapoi, se duce timpul, pleacă trenul. Femeia se aranjă iute, goli vodca, băgă sticla în sac și i-l zvîrli pe umăr.

— Fuga-fuguța !

— Cionia și fără sac nu era de alergat. Dar-mi-te să transporte povara pînă la spital. Lăcomia și întorsătura norocoasă a ceea ce pusese la cale îi dădură însă forță și omul părea neașteptat de vioi.

— Își dă duhul, necăjitul ăsta, dar, Domnul cu el, o să le-ajungă mujicilor mei pentru două săptămîni ! Vorbea femeia tare cu ea însăși. — Unde s-a mai pomenit pe lume o muiere cu doi bărbați în același spital și încă și alături ! Țuța era cît pe-aci să izbucnească în hohote de rîs, dar uitîndu-se în jur, își astupă gura : — Doamne, Dumnezeule ! mă vede cineva și-o fi zicînd că mi-am ieșit din minți ! Și-i și cu bărbat !... El s-a însurat însă cu mine fiindcă îi strîngeam un hectar de porumb la zi, că eram muiere trupeșă, și nu numai Spiridon, nemernicul, ci oricare altul s-ar fi culcat cu poftă lîngă mine. Femeie nu glumă, toți m-arată, dar și fără ei o știu. Și pe nepusă masă iată că și Besia vrea. De unde să știe el cum se iubește femeia ! Hei, măcar odată de s-ar fi gîndit... măcar unul să-mi fi cumpărat bomboane... Slugă le-am fost, bou, vită de povară... Țuța izbucni în plîns, lacrimile curgeau pe trei șiroaie și dă-i cu bocete... „Blestemată fie ziua în care m-am născut ca femeie, că nu știi decît de suferințe de necazuri. Un singur cuvînt — femeie ! Ai noroc dacă-ți dă Dumnezeu prunci — altminteri, nici ultimul bărbat nu te socotește om. Cine să-și rupă șalele ? Femeia. Cine să plîngă morții ? Tot ea. Și bărbatul ? Stă la pomeni, trage la măsea... și să-i și mulțumești pentru asta. La nunți, pînă se îmbată și cade din picioare, femeia stă și se uită. De se îmbată, i se aprind ochii și-și iese din minți, ca nebunul. Dar chiar de la unul treaz, ce bucurie îți vine ? Darmi-te de la unul beat ? Rupe-ți oasele, tîrîndu-l pînă acasă, ca să te burdușească apoi cu pumnii. De-aș fi fost bărbat ! Ei, ce-ar fi fost ? Cum ce ? Mi-aș fi adus acasă femeie, mi-ar fi făcut copii — fă-i și mari, iar eu în lumea largă !, aș fi benchetuit și m-aș fi îndestulat. Nu, ea să se descurce singură, să se chinuiască... nu e drept. Nu m-aș însura.

Femeia își șterse ochii cu năframa și-și întrerupse plînsetul. — Nu m-aș fi însurat și gata. Sînt puține femei oare pe lume... mi-aș fi găsit — doar să întinzi mîna. Aș fi plecat... unde-s ăia cu puști... m-aș fi angajat ca sentinelă... Eu am 9 puduri, nu s-ar găsi treabă pentru mine ? Cu trupul meu oriunde m-ar lua ! Stai... stai... cu luptătorii... acolo de-aș fi... cu luptătorii ! Pe toți mărunțeii i-aș risipi... de-ai reuși să-i numeri ! Să-l luăm pe Simonic Bacearadze. Găsești oare mai tari ca el printre cei ce cîștigă pîinea prin tîrguri ? Nu căuta... că nu găsești. Hei, la nunta Pelaghiei pe Simoni ăsta l-am tras după mine. Îl azvîrleam ca pe un știulete, unde vroiam. De le-aș fi învățat meseria, aș fi mers prin tîrguri să caut slavă. Ajunge, multă prostie ai în tine, Țuțo Dogonadze. Dar nici tată, nici mamă sau bărbat sau copii. Fumuri în cap și-atît. Și iarăși se puse pe jelit.

De mi-ar fi dat Dumnezeu cel puțin un frate sau o surioară, ca să nu mai umblu singură cuc pe lume. Și să nu lungesc povestea. A plîns cît a plîns Țuța lui Kvișiladze fără nici măcar să observe că începuse să cînte încet, încetinel și apoi să amuțească, cuprinsă de somn. Lemnele de arin tăiate erau răspîndite pretutindeni în jur, iar Țuța dormea ușor, ușurel, de să-i plîngi de milă, nu alta.

Data Tutașhia, întins, întorsese fața de puteai crede că adormise înaintea ei. N-am scos un cuvînt : oricum, pînă nu se despart ei, noi nu putem ieși de aici. Puțin mai tîrziu, Tutașhia ridică capul, făcîndu-mi semn că se apropia Cionia. Iar Țuța nu că sforăia — asta nu se chema sforăit, ci se cutremura cu mare vuiet. Cionia, aplecîndu-se asupra ei, după ce se convinsese că doarme se apucase să-i scotocească desagii, fără să găsească însă nimic în ei. După aceea, trecu la coșniță. Femeia se mișcă, atunci iar el se îndreptă, strigîndu-i :

— Hei, trezește-te, Țuțo, m-am întors !

Ea, ștergîndu-și ochii, începu să așeze în sac cornete, borcane, pachețele. Cionia, așezat lîngă ea, o privea ca și cînd atunci ar fi descoperit-o.

— Cîți ani ai, Țuțo ?

— Cîți ? 32. Dar ce ai tu cu ei ?

— Nu-ți dă nimeni 32. 25-26, după puteri. Ești chiar frumoasă și cu miez.

Ea încremeni o clipă, apoi continuă să mute din coșniță totul în sac.

— Și tot despre tine, ce să zic, mă mir cum poți tu, femeie în floare, adevărată țarină, să trăiești fără bărbat.

— Ajungă-ți ! Țuța se tulbură, dar îndată se scutură. — Cum ți se sucește limba să întrebi așa ceva ?... Rabd și gata. Ce-mi rămîne decît să îndur ? încheie ea, sinceră și întristată.

— Unde i-au fost ochii acestui Spiridon Sioridze ? Ce să caute el la așa femeie ? Secătură de ultimă speță ! Și altora din același aluat... nu-i de nasul lor o asemenea cadră. De ăștia adun eu cîți vrei.

Țuța lui Kvișiladze radia. Se topea în picioare de flecăreala lui Cionia ; se tulburase, biata, ca o fetișcană, și ce mai femeie !

— Dumnezeu n-are de-a face cu noi. Dreptatea nu e pentru noi. Doar o dulceață i-a lăsat omului, în rest, chin și caznă. Ție ți-a luat și bucuria asta, singura. Și de ce ?

— Sînt fără dar, Cionia, n-am eu parte de fericire, se jelui Țuța. — Nu mi-a dat nici familie, nici cămin.

— Tu însăți, proasta de tine, îți chemi suferința... îi reproșa răsfățînd-o, Cionia.

— Cînd ți-amintești de alintul bărbaților, ce faci ?

— Ce să fac ? Rabd. Unde să te-ascunzi ? Mi-aduc aminte de vite, de vie sau de orătănii, îmi vin în minte grădina și cîmpul, la ele mă gîndesc și prea gîndindu-te, te uiți și uiți și de bărbat. Ia nu mai aduce tu vorba despre asta, ajungă-ți — se mînie brusc Țuța.

— Eh — e-i ! suspină Cionia. — Uite dreptatea lui Dumnezeu.

El se întunecă brusc, îndoindu-se tot și așa de chinuit, că mi se păru că într-un minut începe să plîngă, dar nu plînse și vorbi cu însuflețire, insinuîndu-se.

— Trupșorul tău fără greș, păsărică, Țuțico, sufletul meu, cine-a zis că nu e Dumnezeu în cer ! Fără el, cine ne-ar fi trimis unul celuilalt ? Iată-mă lîngă tine, îmbrățișîndu-te, alintîndu-te și n-ai să uiți de dragostea mea pînă la mormînt. Așa va fi, să-ți amintești de cuvintele mele.

Ochii lui Cionia alunecară pe sînii Țuței. S-ar fi apropiat mai mult, și-ar fi lăsat mîinile de capul lor, dar se temea. Țuța lui Kvișiladze tot muta și aranja merindea în desagi, așteptînd însă să vadă ce va mai zice și ce-i va mai îngădui Cionia. Coșul se golise, iar Cionia socotea, desigur, că nu se mai poate lungi povestea și mîna ca o șopîrlă neastîmpărată luneca pe sînii dolofani. Femeia se liberă de coș și-și înfipse ochii în seducătorul ei.

— Eu sînt puternic, foarte puternic. Dă-te lîngă mine, unul ca mine n-ai avut tu niciodată, singură ai să te convingi.

Ea izbucni în hohote de rîs :

— Ce vrei, Cionia, spune !

Cionia se împinse spre buzele ei, ea însă îi cuprinse tîmplele în palme, răsturnîndu-i capul pe spate :

— Dacă deschid gura și trag aer în piept mai adînc, te sorb cu aer cu tot, și ce-ai să mai faci, ai ?

Țuța lui Kvișiladze își închipui apoi, cu atîta forță scena, că rîse cu lacrimi. Rîsul însă i se-ntrerupse brusc și înțepeni, deodată. Dup-aceea... dă-i cu pumnii... Doamne sfinte, cum îl mai burdușea ! Îl tîra de colocolo, îl săpunea neostoită, dar mai și bombănea :

— Și zici că ești prietenul oamenilor mei ? Cu muierea lor ți-a venit să te zbengui. Na, muiere... și încă... și... și... și mai și. E tare, cică, e ca lemnul de tare ! Numai laudă de capul vostru, gloabe parșive ! Nici ochii nu-i închizi, și-aleargă de parcă-i gonește satana. Mai na, satură-te, să nu mai uiți — dacă sînteți așa de tari cum vă lăudați.

Și-n așa hal l-a aranjat Țuța pe pacientul încredințat unchiului Murman, încît era cît pe-aci să sar cu Data Tutașhia să-i potolim furia dezlănțuită.

Cionia nu se împotrivise. Își acoperise doar fața cu mîinile pînă ce, slăbit, îi căzuseră și mîinile, de parcă s-ar fi dezlînat. Țuța îi aranjase toată mutra.

— Și acum, ia sacul și să nu-ți mai văd picioarele pe aici ; se săturase, se vede, și ea de ce făcuse.

Cionia abia se puse apoi pe picioare că Țuța și aruncă sacul în spinare și-l înghionti. Cionia se puse-n mișcare, dar nu făcu nici zece pași, că femeia îl strigă din nou :

— Lasă sacul jos și vino încoa' !

Cionia se supuse, însă cu o nesiguranță vizibilă ; pe chipul lui se citea groaza. Scuturîndu-l de guler, femeia își răscoli cu degetele boante sînii voinici, scoțînd de undeva o bancnotă împăturită pe care i-o vîrî în buzunar. Întorcîndu-l cu fața spre sac, îl înălță apoi și îi făcu vînt. Cionia căzu lîngă sac.

— Acum ridică-te și pune-ți singur sacul în spate. Ți-am dat 10 ruble ; sînt pentru doctor. Și-i dai toți banii lui Besia, auzi, gunoi împuțit, că altfel vin peste o săptămînă și-ți arăt eu cît ești de tare, da... ca să nu mai și adaug. Femeia se uită după Cionia, care abia-și tîra picioarele, pînă cînd dispăru în dosul unui delușor.

— Cam multe pentru o zi, șopti ea ca pentru sine. — L-am scuturat eu... Ce-i mai și cu viața asta a bărbatului.

Ne-am întors încet, tăcînd. Se vedea spitalul, cînd Data Tutașhia deschise gura :

— Mă-ntreb, cum o să se termine asta ?

— Care ? nu pricepusem la ce se referea.

Însoțitorul meu pășea adîncit în sine. Mai făcurăm o sută de pași înainte de a-și ridica privirea. Uitasem că nu-mi dăduse nici un răspuns.

— Toate treburile astea sînt legate cu o ață.

— Adică ? Cionia poate păstra pentru sine banii destinați unchiului Murman ?

— Poate, şi încă fără bătaie de cap.

Tăcurăm pînă acasă, şi numai cînd urcam pe balcon Tutaşhia spuse :

— Mie mi se pare că lucrurile se lămuresc singure. Se aranjează. Le discută între ei şi banii îşi găsesc singuri stăpînul.

Pe balcon privii în butoi. Mai erau încă patru şobolani. Îi urmării şi nedescoperind schimbări esenţiale, îi explicai :

— Cir va fi mîncat.

— Spuneai însă că va supravieţui ?

— Iată ce s-a întîmplat. El e, de fapt, mult mai puternic şi mai sănătos decît ceilalţi. Cir i-a învins pe toţi şi cînd au fost sfîşiaţi primii doi şi-a făcut partea cea mai mare. Însă s-a îngrăşat peste măsură. Nu mai digeră. Crapă. Nu vedeţi cum s-a îndoit ? Azi, mîine îi fac sigur de petrecanie.

În salon Cionia scotea provizia din sac, sortînd, plasînd, cîntărind. Cînd aruncă însă privirea spre noi, simţii că-i creştea suspiciunea. Sau poate deveni atent tocmai fiindcă îl surprinsesem în mijlocul atîtor bunătăţi, picate ca din cer, cînd el încercase să-l convingă pe unchiul meu că n-are pe nimeni pe lume care să-l sprijine c-o bucătură. Bolnavii, se înţelege, nu vădeau nici o participare faţă de grijile gospodăreşti ale lui Cionia. Parcă nici nu-l vedeau nici pe el, nici bogăţia lui, zbătîndu-se însă să ghicească de unde-i picase în braţe atîta binefacere.

Nu mai era loc pe pervaz de sticle şi borcane de toate calibrele. Cionia folosise şi cuiele bătute în pereţi : într-unul spînzurase sacul cu făină, în altul funia de ceapă şi usturoi, într-al treilea ardeiul şi sulgunii, înşiraţi pe aţă, bucăţi masive de carne afumată sau uscată. Într-un cuvînt, salonul semăna acum cu camera de provizii a unei familii avute sau cu bastionul unei fortăreţe aşezat pe butoaie de praf de puşcă.

Cionia sfîrşi apoi cu gospodărirea bunătăţilor şi se opucă să mănînce. Haceapuria [1] încălzită o stropi cu vodcă iar somonul prăjit îl gustă cu sos piperat. Apoi, nu ştiu de ce, îi pofti inima ciurec [2] rece iar ca desert linse zahăr tos din palmă.

Parc-ar fi sătul ! Adună fărîmiturile cinei, spălă strachina şi era să se culce, cînd îşi dori nelamusi [3], aşa că scăzu apreciabil nivelul vasului, cîndva plin ochi. Înfulecă însă cu atîta turbare de parcă nu zburaseră pe deasupra capetelor noastre ceva mai devreme toate oscioarele puicii gătită de Ţuţa lui Kvişiladze.

Varamia zăcea cu faţa la perete şi parcă dormea, iar omul Ţuţei prefira mătăniile, fără să fi aruncat ochii măcar o dată spre Cionia. Numai Ciuciuloria urmărea pe-ndelete, dar cu ascuţită atenţie, ceremonialul cinei și varietatea mîncărurilor. Convingîndu-se însă că lui Cionia nici prin minte nu-i trecea să îl trateze și pe el, îi aruncă otrăvit: Aș fi vrut să știu de unde-a apărut atîta haleală la un asemenea sărîntoc?

---

[1] Turtă de mălai cu ou şi brînză.

[2] Mujdei.

[3] Suc.

Cionia nici nu clipi din ochi.

Data Tutașhia îi povestea în desfătare lui Zamtaradze aventura noastră. Acesta, stăpînindu-se cît putu, izbucni pînă la urmă în așa hohote de rîs, încît se scuturau pereții.

— Ciuciuloria, stinge lumina, e timpul să ne culcăm! îi ordonă foarte hotărît Cionia.

Salonul rămase paf.

— Dar ce sîntem noi, găini, să ne culcăm de cum se-ntunecă?, remarcă leneș Ciuciuloria, după un minut de tăcere. Fierbem mămăliga, ciugulim brînza, cinăm și apoi, dacă o să dormim sau nu, vom vedea noi.

— Ce-mi pasă mie dacă ați mîncat sau nu resturile de brînză și mămăligă sau ce mai aveți pe acolo? Am spus — stingeți lampa și la culcare! Să n-aud o iotă. Sînt ostenit peste măsură.

Nimeni nu replică nimic.

— Nu ești om! asta-i, abia se auzi Varamia bombănind.

— Stingerea, gata! n-am eu vreme de voi. Cionia măsură bolnavii și socotind că nici gînd să i se supună, se ridică, răsuci fitilul și se culcă. Kvișiladze nu se putea ridica fără ajutor străin, iar lampa era departe de el. Ce-i drept, îi drept, dar măcar cu o vorbă tot ar fi putut și el să-l înfrunte. Nu scoase însă nici un sunet. Varamia-n schimb putea să se ridice și să meargă, dar mîinile-i erau în gips, așa că el trebuia să sucească fitilul? Iar mai mult decît spusese, ce să fi zis?

Ciuciuloria, de asemenea, nu-și făcu nici el cunoscută poziția față de ce se petrecea; nici prin vorbă, nici prin faptă, așa că, judecînd după toate, fitilului îi era dat să rămînă stins și mămăligii de seară, nemîncată.

Mai trecură 10—15 minute și sunetul fanfarei răsună din cu totul altă parte. Cionia sări, mai grăbit ca de obicei din pat și se năpusti orbește spre balcon. Balconul, bineînțeles, n-avea nimic comun cu acel loc spre care grăbea el și care nu era prea aproape, afară numai dacă ar fi nesocotit repetatele și severele dispoziții ale lui Hosro.

Pocni ușa și Kvișiladze hohoti.

— De ce rîzi, prostănacule? se aruncă asupra lui Ciuciuloria.

— Din ce cauză?

Kvișiladze rămase cu gura căscată:

— Cum din ce cauză?... Ciuciuloria aruncă o privire spre camera noastră, alergă la Kvișiladze și i se aplecă spre ureche.

— Ce?... Cum?... țipă Kvișiladze. — Ad-o încoa!

Ciuciuloria înălță fitilul și-i aduse vasul cu nelamusi, împungînd cu arătătorul articulația mînerului.

— A-u-u-u ! urlă Kvişiladze — A-u-u-u !

Varamia se întoarse în pat.

— A-u-u-u- ! Vasul Ţuţei mele !

— Da-a ! Cionia va fi — cum te văd — mîncat ! concluse Zamtaradze.

— Crezi că-l vor birui ? Prea-i îndrăzneţ mizerabilul — Tutaşhia se îndoia.

— Pe de-alde ăştia, chiar tari de-ar fi, îi papă cu oşteni cu tot — îl asigură Zamtaradze.

— Vasul ei, al Ţuţei ! zguduit de descoperire, Kvişiladze nu mai era în stare să mai pronunţe altceva.

— Trezeşte-te ! De ce să fie al ei ? Pretutindeni în Guri şi-n Adjari-s vase la fel. Şi nici în Imeretia nu sînt mai puţine — interveni Varamia.

— Tu să taci ! îl puse la punct Ciuciuloria. Vasul ei, nu Kvişiladze, ci şi eu cu ochii închişi, l-aş recunoaşte dintr-o sută. Pe al ei, pe amîndouă părţile sînt crestate cruci. Ascultă, Kvişiladze. Tu stai întins şi taci, iar vasul ţine-l în mîini. Cînd vine, vedem noi ce zice, secătura dracului !

Salonul amuţi în aşteptare. Cionia însă nu se arăta.

— Gîndiţi-vă numai ! Cum a putut el să se îndoape cu pîinea altuia ?!

— Ei-i-i ! şi glasul lui Ciuciuloria sparse ca tunetul tensiunea crescîndă a liniştei.

Apoi iar linişte, şi Kvişiladze se opri cu ochii la Ciuciuloria, gata să-şi lanseze în continuare a-u-ul său, cînd acesta îl ameninţă cu degetul, făcîndu-l să-i îngheţe strigătul pe buze.

Cionia intră în salon.

— Cine a aprins lumina ? zise el ca şi cum pe vinovat îl aştepta pedeapsa capitală.

Kvişiladze pocni capul vasului. Cionia se întoarse şi se aruncă ca o pisică, apucînd vasul. Kvişiladze îl înşfăcă atunci cu o mînă de guler, iar cu cealaltă ridică reteveiul pocnindu-l în creştet. Cionia se prăbuşi la pămînt. Ciuciuloria sări şi el într-o clipă şi, pînă mă hotărîi să apar şi să-i despart, îi îndesă cu aşa uşurinţă şi dibăcie nişte lovituri lui Cionia, înţepenit între paturi, de parcă n-ar fi suferit niciodată de dureri în coloana vertebrală. Unchiul Murman şi Hosro alergară şi ei, alarmaţi de zarva şi de ţipetele din salon. Ce mai ! toată suflarea din spital, aţă spre teatrul de operaţii.

— Ce se întîmplă aici ? ţipă Hosro.

Pe Cionia-l aduseseră în simţiri, dîndu-i să miroase cloramoniu.

— Nimic important, Murman-batono ! glumii şi eu un pic — gemu Cionia, iar Kvişiladze adaugă cu reproş : Tu şi gluma !

— Iată, vă rog ! exclamă Kvişiladze, apoi se poticni. Murman însă aştepta să i se explice ce-a fost, şi toţi amuţiseră.

Se uită apoi şi la mine şi eu îi făcui semn că-i spun mai tîrziu.

— Să nu faceţi dezordine aici. Descurcaţi-vă fără certuri şi încăierări ! îi avertiză unchiul Murman îndepărtîndu-se.

Ne-am întors apoi şi noi la locurile noastre.

Cionia zăcea covrig sub pătură ca un cîine. Preluînd toată provizia Ţuţei Dogonadze şi mutînd-o la noul loc, Ciuciuloria asculta şi executa dispoziţiile proprietarului legal, aşezînd bunătăţile sub şi la căpătîiul patului.

— Cionia a fost mîncat ! — sublinie Zamtaradze.

Şi după ce toţi şi-au reluat locurile lor, Ciuciuloria puse ceaunul la foc ca să gătească cina. În timp ce fierbea însă mămăliga, Cionia alerga întruna afară, blestemînd şi gemînd şi fiecare drum îi era însoţit de observaţii condimentate din partea lui Kvişiladze şi a lui Ciuciuloria. Numai Varamia se răsucea de pe o parte pe alta, gemînd. Sufletul nu-i era la locul lui. Kvişiladze însă puse masa împărăteşte, împărţi chiar şi cîte un pahar de vodcă şi se îndopară pînă la refuz. Vorbiră, apoi glumiră şi se linişti tot spitalul.

În dimineaţa următoare mă trezi Zamtaradze. Îl chemase pe Cionia la el. Acesta împinsese perdeaua, rămînînd în prag.

— Apropie-te ! îl îndemnă Zamtaradze.

Cionia ascultă.

— Ce-ai de gînd să faci cu banii pe care ţi i-a încredinţat Ţuţa Dogonadze pentru a-i fi predaţi doctorului ? se interesă abragul.

Cionia se cabră, răzvrătindu-se, însă brusc se pleoşti şi, băgîndu-şi mîna în sîn, scoase toţi banii Ţuţei Dogonadze.

— De unde ştii ? întrebă el în şoaptă, întinzîndu-i hîrtia de 10 ruble lui Zamtaradze.

— De ce mi-o dai mie, ce, eu sînt Murman Toria ?

Cionia înghiţi în sec :

— Ce să fac ?

— I-o înmînezi proprietarului.

— Dar cine e proprietarul ? Kvişiladze, ori doctorul Murman ?

— Kvişiladze. El trebuie s-o dea lui Murman.

— O să mă bată iar. Pentru a treia oară. Mă omoară.

Zamtaradze medită şi spuse :

— Nu trebuie să-l faci să te bată. Banii sînt ai doctorului, însă trebuie să i-i dea Kvişiladze.

— Nici dumneavoastră nu trebuia să împingeţi lucrurile pînă a vă lovi... acolo ! scăpă printre dinţi Cionia.

Ochii lui Zamtaradze crescură peste frunte.

— Unde acolo, scumpule ?

— Acolo, la Sairme.

Eu nu înţelegeam nimic. Era însă limpede că Cionia văzuse undeva cum îl bătuseră pe Zamtaradze. Astfel, acesta i-ar fi replicat. Or în loc de toate acestea tăcuse, privindu-l în față pe Cionia, îngîndurat.

Cionia aștepta; uluirea lui Zamtaradze îi pria și fără să ezite, continuă:

— Cînd Țuța mi-a dat banii, mi-a zis: Tu însuți să-i dai doctorului.

I se luă o piatră de pe inimă și-și trase sufletul. Reușise să se descurce de-i plăcuse și lui.

— Atunci, du-te și dă-i-i! Zamtaradze renunțase să-l mai dăscălească.

Cionia bătu la ușa lui Murman și intră.

— Nu-i spuneți lui Otia despre discuția cu Cionia, mă rugă Zamtaradze.

Cînd revenii după ceai în salon, terciul de dimineață fusese deja pregătit de Ciuciuloria. Pe scaun erau patru blide. Împinse taburetul, pe care era așezat scaunul, mai aproape de Kvișiladze și, potrivit celor stabilite în ultimele zile, începu să împartă mîncarea, fără să-i pună și lui Cionia. Bagă apoi mîna pe sub pat de unde scoase slănina, și taie bucățele subțiri, împărțindu-le pe străchini.

— Pregătim kernali — iată sticla — sublinie el, — trebuie păzită, altfel cine știe cum o să iasă treburile.

Ciuciuloria împinse strachina sa mai aproape de Varamia. Nu era în apele lui, sperase, evident, că masa va fi mai substanțială.

— O să mîncăm împreună, i se adresă lui Varamia. O lingură de la tine, una de la mine, mie, astfel pînă cînd te-aș hrăni pe tine, mi s-ar răci, terciul pierzîndu-și gustul.

— De ce l-ați sărit pe Cionia la împărțit? întrebă Varamia.

— Îl doare burta, nu are voie, pufni Ciuciuloria.

— S-a chinuit ieri, dar azi îi e mai ușor.

— A gustat dintr-ale mele, slavă Domnului, cu vîrf și îndesat. Așa s-a îndopat, că nu i-a priit. Cine altul însă decît mine, știe mai bine, cui să-i dea și cui nu, din merindea mea? le-o tăie scurt Kvișiladze.

— Oare ți-am pretins eu să-l hrănești tu? interveni Varamia. Mălaiul și brînza sînt ale doctorului. Date tuturor. Iar vina lui Cionia față de Dumnezeu și față de tine-i una. Însă la terci și brînză are dreptul și el și trebuie să i le dai, c-așa se cade.

— Tu te-ai prostit? Ce drept — ia nu mai bate cîmpii! izbucni Kvișiladze. Ce îi iei partea tîlharului? Sau ce să înțeleg eu din asta, ai?

— Niciodată nu iau partea cuiva fără rost, replică liniștit Varamia. Ce va zice doctorul cînd va afla? Sînt pentru dreptate. Dă-i lui Cionia partea dată de Murman.

Și iar se așternu liniștea peste salon.

— Ce mai vrea nefericitul ăla? se nedumeri Zamtaradze. Fără ajutor străin, nu poate pune o bucățică în gură. Îi înfurie însă pe toţi, şi apoi cine o să-l mai hrănească? De plîns cuiva n-o să se plîngă. Nu e el omul ăla. Şi o să-şi dea duhul de foame.

— Iată însă ce-am gîndit — spuse Kvişiladze. Ciuciuloria! Mută din strachina lui Varamia bucăţica de slănină la mine! Aşa. Întinde acum mîna şi pune-i terciul lui Cionia. Kvişiladze scoase din blidul său slănina, împingîndu-l mai departe.

— Varamia-batono, eu nu mai mănînc din bucăţelele date de Murman, îmi ajunge ce am. Îi sînt recunoscător doctorului, m-a ajutat să supravieţuiesc, cît n-am avut. Ei, ce zici? Acum e dreptate?

— Acum, da. Să rămînă aşa! căzu de acord Varamia, deşi se vedea clar că nu se aşteptase la noua întorsătură.

— Dă încoace blidul tău, Ciuciuloria şi lasă-i în legea lor pe cei drepţi şi cinstiţi, accentuă rar şi limpede Kvişiladze.

Ciuciuloria mîncă terciul cu brînză, mestecînd cu nesaţ şi mici bucăţele de carne.

Kvişiladze se îmbuiba, nu glumă, iar Varamia, aşezat pe pat, privea trist în blidul său. Cionia, cu spatele la toţi, fără să se mişte, se gîndea probabil la ceea ce-i mai rămăsese de făcut. Brusc apoi sări de la locul lui, se aşeză lîngă Varamia şi începu să-i care cu lingura la gură, hrănindu-l.

Intră Tutaşhia.

— S-a răcit mîncarea! — îl întîmpină Zamtaradze.

— Te-au snopit în bătaie, nefericitule! îl auzirăm noi pe Varamia spunîndu-i lui Cionia. Să loveşti un om în halul ăsta.

— Ajungă-ţi, Varamia. Lasă fitilele. Bagă în tine şi taci.

— Vai de capul lui Varamia rosti încet Tutaşhia, şi zău c-aşa-i.

— Şi de data asta ai dreptate, Otia-batono, glăsui Moise Zamtaradze pus pe gînduri.

Data Tutaşhia îl privi mirat.

— Iată, însă că totul a reintrat în făgaşul firesc, — continuă Zamtaradze. — Fiecare cui în gaura lui. Uitaţi-vă în jur. Lui Kvişiladze îi plac dulciurile, de ele are parte. Vulpoiul de Ciuciuloria tot din linguşeală se hrăneşte, şi-i pe locul lui. Lui Cionia, ce-i drept, nu i-a revenit ce a meritat, dar, dacă nu-i cade, îi pică. Doar cinstitul este nefericit. Omul drept trebuie să aibă pîine, dar numai pîine — nimic mai mult. Uitaţi-vă în jur. Lui Varamia nu i-a revenit nimic în afară de terci. Aşa că de... totul a fost cum trebuia să fie.

— Că s-a ajuns la aceasta, e adevărat, observă Tutaşhia. Dar oare aşa se şi cuvenea? S-au mîncat unii pe alţii şi acum nu mai sînt oameni.

— Tu ai păreri prea bune despre om. Iată-l însă cum arată el, Otia-batono!

Zamtaradze înclină capul spre salonul mare. După cum sînt aşa-şi şi fac viaţa. Tu ai fost primul care mi-ai spus-o iar eu am înţeles că niciodată nu trebuie să te amesteci în treburile altora sau în soarta lor. I-am hrănit noi pe ei? da, i-am hrănit, dar ce-a ieşit bun de-aici?

— Eu n-am spus că nu trebuie să te amesteci. Eu nu mă amestec însă pînă cînd nu pricep ce e mai bine; să mă bag sau să stau de-o-parte? încheie el, luîndu-şi cartea şi îndreptîndu-se spre balcon.

În spital se împămînteni liniştea. În ziua următoare, unchiu-meu îi prescrise lui Kvişiladze trei plimbări de cîte o oră pe zi şi tot atunci îi scoase şi lui Varamia gipsul. Mai trecură apoi 3—4 zile şi totul mergea pe făgaşul vechi. Cionia şi Varamia îşi mîncau terciul şi brînza date de Mose Zamtaradze, ei atribuindu-le, ca şi pînă acum, lui Murman Toria; Ciuciuloria îşi primea şi el din aceste daruri porţia sa, iar Kvişiladze îi mai tăia în fiecare dimineaţă şi cîte o bucăţică de carne. În schimb Kvişiladze se rotunjea pe cît putea. Îl observam şi credeam că încerca chiar să consume cît mai repede ceea ce primise. Zamtaradze se restabilea şi el satisfăcător, numai că şchiopăta puţin. Zilele se scurgeau unele după altele şi nici unul dintre pacienţi nu mai deschidea gura, ca şi cînd şi-ar fi impus legămîntul tăcerii.

Odată, însă noaptea, să fi fost ceasurile trei, izbucni în salonul mare ţipătul lui Kvişiladze.

— Ciuciuloria, aprinde lampa! Acum, pe loc! Of, de-aş şti care nemernic, care fiu de căţea a stins-o! Aprinde lampa imediat!

— Ce s-a-ntîmplat? Ce urli în crucea nopţii? Ce şarpe te-a muşcat? îl întrebă Varamia.

— Aprinde lumina, Ciuciuloria, aprinde, nu zăbovi! continua Kvişiladze urlînd. Stai, Cionia, hoţ şi ticălos ce eşti! Acum nu-mi scapi. Nu te zbate degeaba, n-ai să te smulgi din strînsoarea mea.

În salon era forfotă, se luaseră la pumni pe întunerec, negrăbindu-se însă nimeni să aprindă lampa.

Mose Zamtaradze se ridică, atunci şi aprinse lumina, pregătindu-se să intre în salonul mare.

— Pune lampa la loc şi culcă-te, pentru Dumnezeu, îl opri calm Tutaşhia.

Zamtaradze se miră, desigur neobişnuit, de un asemenea ton, dar lampa tot nu o stinse.

— Se ucid între ei, se mănîncă, nu vezi? — întîlnind însă privirea lui Tutaşhia se înecă.

— Să stăm cu mîinile încrucişate?

— Da, cît nu se limpezesc lucrurile.

— Nu se limpezesc niciodată — continuă Zamtaradze, cedînd şi punînd lampa pe masă.

— Aduceţi lampa! Oameni sau ce sînteţi? ţipă Kvişiladze.

Eu luai atunci lampa şi intrai în salon.

Varamia se uita, de pe pat, cu ochii măriţi.

Cionia, zăcînd pe o rînă, cu palma sub obraz, şi cu privirea o trăvită, urmărea încreţîndu-şi faţa, dezlegarea încăierării.

Ciuciuloria era întins pe duşumea, cu faţa în jos, iar Kvişiladze îi imobilizase dreapta cu ambele mîini, ca o pereche de cătuşi.

Unchiul Murman şi Hosro nu erau în noaptea aceea în spital. Fuseseră luaţi la un bolnav situat destul de departe, altminteri nimeni n-ar fi alergat înaintea lui Hosro.

Kvişiladze îi dădu atunci drumul victimei iar Ciuciuloria se ridică încet, uitîndu-se în jur, şi brusc o rupse din loc.

— Au-u-u ! izbucni în sfîrşit vaietul din gîtlejul lui Kvişiladze. Am încălzit şarpele la sîn.

Mose Zamtaradze rîse, culcuşindu-se, în sfîrşit, să doarmă.

— Stai, Cionia, pui de căţea ! Nu-mi scapi tu mie din mîini, — îl imită batjocoritor Cionia pe Kvişiladze.

Se crăpa de ziuă şi-mi urmăream în balcon cu Data Tutaşhia jivinele. Deodată Tutaşhia descoperi înaintea mea că un tînăr se-ndrepta spre spital şi, după ce-l urmări îndelung, porni la fugă pe trepte înaintea lui.

Schimbară cîteva vorbe, şi tînărul plecă.

Spre seară apoi abragii înşeuară caii, şi luîndu-şi rămas bun, duşi au fost. De atunci nu am mai întîlnit pe nici unul din ei.

Aceasta e tot ce ştiu despre Data Tutaşhia.

După aceea la Varamia veni frate-său, aducîndu-i tot felul de bucate. Acesta refuză însă să rămînă în spital şi, socotindu-se cu Murman şi dăruindu-i tot ce primise lui Cionia, plecă.

Era cam după amiază, cînd Kvişiladze înarmat şi el cu cîrji coborî în curte pentru plimbare. Cionia împachetă hrana lăsată de Varamia, legînd totul să ţină. Aruncîndu-şi apoi totul pe umeri, se îndreptă către Poti. Kvişiladze îl urmări îndelung cu privirea, dar reculegîndu-se, reveni în salon să-şi verifice rezervele ; se atinsese oare cineva de ele ? Săculeţele, cornetele, cutiuţele... în unele fusese turnat pămînt, iar în altele cenuşă.

CAPITOLUL II

Iar cînd păși norodul pe calea delăsării și a viciului să săvîrșească fapte, grăiră cei cunoscuți pînă atunci prin mărinimie :

— Pe cei ce ne hrănesc și ne poartă de grijă îi numim semenii noștri.

Și atunci se învălui binele în umbră și se împuțină poporul, fiindcă semințele bune se uscară chiar la cei mai vrednici, iar dragostea se făcu asemenea buruienii de pe pămîntul sterp și uscat. Se petrecu aceasta că mulți erau asediatorii și puțini asediații.

Și luară parte la luptă :

Cunoștința — ca sunet gol și zăngănitor, iar în gura asupritorilor ca sudalmă și ocară ; puterea — ca sabie ridicată asupra propriului suflet și jug pentru aproapele ; bunătatea — ca semn îngeresc pe chipul diavolului ; femeia — cuib al patimilor, tîrfă și stearpă ; prietenul — tovarăș de atrocități și fărădelegi, și confrate în spaima înghețată ; patria — loc de turnir al ambițioșilor și pajiște pentru semănarea minciunii, crescută cu spini și scaieți ; pîinea și bunurile de tot soiul — feuda afaceriștilor și asupritorilor, iar toată lumea — tărîmul urii.

Și cînd se împliniră cele spuse, pînă și soarele se înnoptă, fiindcă i se întunecă lumina de aur. Iar poporul începu să se roage urii și răzbunării, ca unor dumnezei. Iar pontiful acelui Dumnezeu, și mai marele judecător al noroadelor sale, se făcu balaurul a cărui hrană era carnea și inima omului. Și balaurul îi înghițea fără să cunoască sațietatea. Însă el nu era numai fiară, ci și făcător, deoarece, culcușit în adîncul sufletului omenesc, deveni temelia tuturor părților ce-l alcătuiau. Atunci se șubrezi mintea și înfricoșătoare se făcură cele izvorîte din ea. Cel liber se preda robiei, jugul de la boi fu așezat pe grumazul oamenilor, și hoardele porniră, să pustiască pămîntul, luînd cu sine pe cei mai înțelepți și frumoși, iar pe ceilalți supunîndu-i la biruri peste puteri. Cei isteți uitară de făgăduințele înaintașilor, și priceperea cititului în stele se făcu mijloc de înrobire a sufletului. Viclenii și nebunii brăzdară mările cu corăbii cu catarge de aur, ca să sporească bogăția și luxul stăpînilor lor. Prorocii mincinoși și falșii slujitori deprinseră norodul cu vrăjitorii și farmece, ca să le ucidă adevărata credință. Rătăciții arseră ogoarele și semănară ierburi otrăvite, ca aceia ce se vor atinge de ele să uite de conștiință, pierzîndu-și mintea. Și poporul socoti balaurul vrednic să locuiască în corturi și grădini, ținîndu-l nu de fiară, ci de paznic și susținător al Stăpînirii lui Mamon cea fără de sfîrșit. Pentru puțin credincioșii și slabii cu duhul, el era dragonul dorințelor și iubitorilor, deși se ospăta din sîngele și sufletele norodului.

Și atunci Tutașha înălță glas :

Nu slăbiciunea a biruit dragostea, ci puterea dușmanului, fiindcă ea nu avu nici tăișul sabiei, nici înaripărea săgeții, nici fierul armurii ca *să-și apere comoara sa. Și nu va fi în veci așa! Fiindcă nu cu binele sau cu înțelepciunea, ci cu viclenie cuceri balaurul lumea, încătușă libertatea, alungă bărbăția.*

Și se așeză viteazul pe calul alb, înălță arma în soare și jură că de acum de acum încolo va călca și pedepsi răul numai cu sila.

Fiindcă Tutașha ne era Dumnezeu.

Contele Szegedi

Poliția judiciară era obligată să clarifice jaful numai după felul și aspectul său, altfel nici nu și-ar fi putut stabili metoda adecvată de luptă.

Data Tutașhia aparținea abragilor. Și în măsura în care îndelungile observații îmi îngăduie să apreciez, spun că omul simplu are pentru abrag o simpatie activă, și nu numai pentru acela care se dovedise apărătorul al poporului, ci și pentru cel ce, salvîndu-și propria piele, îi trăsese un glonte în cap urmăritorului, dispărînd apoi fără urmă. Rădăcina unei asemenea coparticipări se află însă în făgașul străvechei și permanentei opoziții față de stăpînire, independent de felul conducerii sau de condițiile realizării ei. Fiecare se împotrivește puterii cu mijloacele ce-i stau la îndemînă. Și scala modalităților de nesupunere și adversitate e destul de largă — de la tăinuirea veniturilor și furtului obișnuit pînă la adăpostirea abragului, în stare, împotrivindu-se, să pună mîna pe pușcă. Această stare de spirit e condiționată însă și abstrasă dintr-un început de setea stihinică de înnoire și transformare, a cărei rădăcină trebuie căutată în interesul material.

Și dacă e adevărat că apropierea dintre oameni își trage seva din nevoia unuia de celălalt, atunci urmează că renumele abragului crește în măsura în care și el îi sare în ajutorul poporului, de unde apoi și consecința creșterii sprijinului arătat de populație. Oamenii nu refuză asistența nici chiar pentru jefuitori și ucigași, deși în acest caz ea se datorează cu precădere fricii. Sprijinul arătat abragului, ca braț al poporului, crește însă îngemănat din spaimă și admirație. Și sprijin înseamnă grijă, osteneală în numele prosperității abragului, ceea ce presupune nesocotirea propriilor interese, iar uneori chiar riscul morții. Dar așa se obține acea stare de suflet numită dragoste. În cazul lui Tutașhia însă oamenii erau conduși de teamă și respect. Totuși îi purtau de grijă și se și primejduiau pentru el, ca pînă la urmă chiar să-l și îndrăgească, bineînțeles, atît timp cît avea nevoie unul de altul.

Dar nimic nu e veșnic și fără sfîrșit sub soare. Iar faima fără pată a lui Tutașhia se clătină și ea. Greu de crezut, dar chiar și el însuși vru aceasta intenționat, metodic și consecvent. Și noi, pe cît am putut, nu ne-am ostenit să nu-l compromitem.

Ghigo Tatişvili

După încheierea pregătirii profesionale, m-am întors în Gruzia, unde neavînd din ce trăi, fui nevoit să-mi caut îndată un post. În Gruzia apuseană societatea pe acţiuni Manganul din Ciatura, preocupată de ameliorarea comunicaţiilor, îmi propuse să fac nişte schiţe de profil în împrejurimile centrului Cialadidi, aşa că mă angajai acolo prin contract. Angajai doi oameni, dintre ţăranii băştinaşi. Ca să-mi poarte aparatura şi echipamentul. Într-o seară însă după aşezarea corturilor, eram tocmai la cină, îmi cerură să le achit drepturile băneşti. Termenul fiind depăşit, le încheiai socotelile. M-am băgat apoi, în cort, ei într-al lor şi am dormit tun. Dimineaţa nu tu lucrători, şi nici cai. Caii fuseseră alungaţi, iar muncitorii ia-i de unde nu-s ! Locurile erau nepopulate, iar în jur, pe 10—15 verste, smîrcuri şi nori de ţînţari, agenţi ai malariei. Pentru bagajul meu folosisem înainte doi cai de povară. Cum să mă descurc însă acum singur, şi colac peste pupăză, încărcat şi cu optica germană de măsurat, cotată foarte ridicat în vremea aceea. Astfel, cu trusele în spate prin baltă, căutam disperat un fir de potecă.

Trecuse de amiază cînd dădui peste un drumeag de sat înecat în noroi. Ce era să fac ? Umerii îmi erau străini, din cauza aparaturii şi curelelor. Picioarele julite la sînge. De oboseală, să nu mai vorbim. În plus, nu ştiu cum, dar rătăcind prin baltă îmi pierdusem şi ceasul. Ceas de lux — „Pavel Buré". Aşa că aşezat în şanţ aşteptam să treacă vreo arba sau altcineva cu cai.

Cît am stat, nici ţipenie de om. Doar o bătrînă şchioapă cu copilul în braţe. Mi-am blestemat eu atunci soarta şi lumea din jur, dar mai bine aş fi stat încă trei zile şi trei nopţi în noroi decît să mi se întîmple ce mi s-a întîmplat. Niciodată nu ştii ce te aşteaptă ! Soarta a vrut însă să-l întîlnesc atunci, pe însuşi Data Tutaşhia.

Şi-n noaptea aceea afurisită de Dumnezeu, ce-am mai tras-o ! Pe mine însă m-au tîrît numai la poliţie şi jandarmerie, dar, pe alţii i-au împiedicat să meargă şi la treburi. Au trecut însă zece, cincisprezece, ba chiar douăzeci de ani, şi conştiinţa tot continuă să mă chinuiască. E drept că am căutat şi că mi-am găsit justificare, dar totuşi, căinţa mi-a strîmtorat sufletul ; ce să fac ? n-am avut cui s-o împărtăşesc şi nici spre sinceritate nu mă împinsese şirul de necazuri. Iar azi, mi s-a adunat în spate o jumătate de veac. Cu trecerea vremii însă omul îşi iartă totul, se împacă cu toate şi găseşte justificare pentru orice. Aşa că acum nu-mi mai este atît de greu să-mi amintesc adevărul şi să stau să vă povestesc tot ce a fost.

...Se însera, dar ajutor n-aveai de unde aştepta. Îmi amintii că la 7—8 verste de acel loc se afla un adăpost. Nu odată-i fusesem oaspete, ba chiar şi înnoptasem acolo. Îi spuneau, după numele proprietarului, hanul lui Duru Dzigua. Să mai aştept, nu avea sens şi mă tîrîi mai departe. Picioarele julite și umflate îmi ardeau în cizmele devenite brusc strîmte și grele. Să le scot, era mai rău. Nu eram învățat să merg desculț, iar pielea cojită mă ustura de parcă mi-aș fi băgat picioarele în saramură.

După două verste hotărîi că dacă nu se arată luna, nu mai fac nici un pas în beznă. Cînd, deodată, aud un pocnet de copite. Frică și nu bucurie simții în inimă, venindu-mi apoi în gînd că e doar o părere. Și într-adevăr, totul amuți. De desperare atunci numai că nu mi-am dat cu pumnii în cap. Trecu însă încă puțin, și iar îmi încordai auzul — țăcănitul copitelor era limpede și pe deasupra se auzeau și voci.

Mă așezai să aștept, fericit ca nimeni pe lume.

Ei erau doi. Ambii pe jos, unul însă ducea calul de căpăstru. Cînd ajunseră lîngă mine îmi dădui seama că unul era călugăr, din cei ce adunau, cum mă lămuri el mai tîrziu, danii pentru mănăstire. Al doilea, era un tînăr bogat îmbrăcat. Sub pelerina desfăcută îi sclipea sabia bătută în aur, iar pe o parte, la șold, îi spînzura Mauzerul în cobur de lemn cu încrustații. Societatea pe acțiuni dispunea de miliție proprie și la început îl luai drept milițian. Ca mărime, nu era prea înalt, dar lat în umeri și foarte solid. Lăsa impresia de mare forță fizică. Or acest om tînăr era, cum se vădi curînd, Data Tutașhia.

Cînd ajunseră la înălțimea mea, mă ridicai, înclinîndu-mă. Călugărul se opri, întrebîndu-mă dacă nu duc lipsă de ceva. Tutașhia nu micșoră pasul și răspunzînd uscat la salut, își continuă drumul. De monah nu aveam nevoie, ci de calul lui Tutașhia și de aceea strigai :

— Stai... ce treci ca n-aude, n-a vede...

Se opri.

— Ce doriți, domnule ? întrebă el binevoitor.

În Gruzia apuseană toți sînt politicoși și amabili. Oaspeții sînt tratați cu bunăvoință și chiar și decapitarea se face tot binevoitor.

Îi lămurii situația și-i cerui calul ca să-mi transport aparatura pînă la han.

— Nu vă pot ajuta cu nimic, îmi răspunse Tutașhia, micșorînd pasul pentru a reintra apoi în același ritm.

Înlemnii. Era singura salvare și iat-o alunecînd pe apa sîmbetii.

— Treceți nesimțitori, lăsîndu-mă în nenorocire, aici unde înțarcă dracul copiii !...

— Îndură-te, și el e tot fiul lui Dumnezeu, interveni monahul. Ajută-l și Domnul îți va răsplăti fapta bună.

Tutașhia izbucni în rîs și continuă drumul, dar călugărul, afundîndu-se în noroi, se reîntoarse și se încărcă cu mai bine de jumătate din povara mea. Nu făcurăm zece pași, cînd Tutașhia, uitîndu-se în jur, trase calul de căpăstru : „se așează în șea și pe-aici ți-e drumul“, mă gîndii eu, însă el, așteptîndu-ne și apucîndu-ne bagajul, îl puse pe șea.

— Încălecați, vă rog, domnule, — și mă așeză pe mine deasupra.

Înţelesei că nu e locul pentru recunoştinţă şi considerînd-o chiar primejdioasă, tăcui. Călugărul, la fel, tot aşa, iar Tutaşhia şi mai şi. După un timp însă rosti :

— Ne-aţi constrîns pînă la urmă.

— Bun e Domnul — îmbună călugărul, sesizînd, pare-se, căinţa în vorbele abragului.

— Vroiam să spun că nu-şi avea rost ajutorul, preciză Tutaşhia.

Monahul se închină, iar eu tăcui, temîndu-mă să-l prea stîrnesc pe abrag. Mă dă jos şi-mi pune şi povara în braţe, mă gîndii eu şi slavă Domnului că abia mă izbăvise de asemenea necazuri.

„Lumea e mare şi multe-s părerile despre binefacere. Fiecare om e însă aşa cum e. Aici nu poţi schimba mare lucru".

Din tufişurile drumului săriră apoi nişte căpriţe în cale-ne şi după ele, cu strigăte şi rîset, şi băieţelul hangiului Dzoba. Se opri scurt, plecîndu-se în faţa fiecăruia pe rînd. Tutaşhia îl întrebă ceva, iar Dzoba, preluînd frîul, răspunse :

— Au şi venit, unchiule Data. Spre prînz însă sînt plecaţi.

Nu înţelesesem nimic, neauzind întrebarea lui Tutaşhia — orăcăitul miilor de broaşte mă asurzea. Ce larmă făceau, blestematele ! Fiecare pe legea ei.

Dzoba era un copilaş deosebit de isteţ. Mă uluise mai demult cu ascuţimea-i înnăscută. Şi nu-l învăţase nimeni nimic. Reuşise singur să citească şi socotească mai instruind-o pe deasupra şi pe Kika, sora lui mai mare. Kika-n schimb era tare prostuţă. Graţia şi frumuseţea se îmbuchetaseră în ea cu o puţinătate a spiritului de un timbru cu totul special. Şi ciudăţenia nu era deloc echivocă. Altfel, cum s-ar fi putut explica împrejurarea că mă întrebase odată :

— E oare adevărat că copii se nasc din faptul că femeia şi bărbatul se culcă în acelaşi pat ?

Atunci mă pierdusem. Mă întreba o fetişcană, aproape necunoscută, de paisprezece—cincisprezece ani. Trebuii să-i răspund, însă că era chiar aşa. După aceea, peste un ceas, iarăşi : „dar cum anume se întîmplă aceasta ?" Îi ardeau ochii şi era limpede că nu era o taină pentru ea, vroia doar să vadă cum mă descurc. Era, oare, prostuţă sau bolnavă de... Pe femeile proaste le poţi minţi uşor. Bărbaţii simt instinctiv aceasta şi pentru vizitatorii localului tatălui ei Kika era foarte atrăgătoare. Într-un cuvînt, toate calităţile şi mintea trimise de Domnul familiei se opriseră la Dzoba, în timp ce, Kihăi şi chiar lui Duru Dzigua nu le rămăsese nimic.

Dzoba văzuse la mine o cărţulie de stihuri. I-o dădusem. Nu trecuse o lună şi ajunsei iarăşi la han. Stăpînea toate versurile pe de rost şi cu ce avînt le declama ! Incolo îşi ajuta tatăl — nu prea descurcăreţ — să-şi calculeze cheltuielile şi cîştigul. Fără să fi văzut vreodată vreun vapor, mă întrebase totuşi cum arată. Il descrisei şi-i explicai modul de funcţionare. Cînd se apucă însă să-l deseneze, în desen apărură şi nişte amănunte, pe care nu i le menţionasem.

„De unde ştii asta ?"

„Nu poate fi altfel", răspunse el.

Dzoba aflase apoi că existau gimnazii şi visa şi el să înveţe într-unul.

În Kutaisi, Duru avea un frate şi tatăl îi promisese fiului — te trimit la unchiul să înveţi, iar copilul vroia să devină pictor.

— Cum o mai duci, frăţioare Dzoba ? Tutaşhia se căută prin buzunar şi scoase un căpeţel de creion.

— Bine, mulţumesc, unchiule Data, trăiesc şi eu cum dă Domnul.

— Iacă, ţi-am adus un creion.

Dzoba îl apucă şi-l umezi în scuipat.

— Dar hîrtie... hîrtie n-ai găsit, unchiule Data ?

— Uite că n-am, dar data viitoare aduc neapărat.

Băieţelul zîmbi şi se schimbă deodată la faţă.

— Îmi aduci, ştiu. Tu niciodată nu mă păcăleşti. Oh ! De cînd mă înşeală tata : te duci, cică, la Kutaisi, la gimnaziu...

— Îţi dau eu hîrtie, Dzoba. Hîrtie multă, un caiet întreg, — îi promisei eu băiatului.

Hanul se afla la o încrucişare de drumuri şi era singurul adăpost din tot ţinutul. Un petec de pămînt arabil — asta era toată proprietatea lui Duru Dzigua. Stăpînul se ocupa singur de bufet, singur gătea — nevastă-sa murise demult. Kika diretica, spăla, servea la mese şi le purta de grijă camerelor de dormit. Dzoba îndeplinea micile sarcini, dar şi pe acestea, mai rar, căci tot învîrtindu-se prin crîşmă, deprinsese toate dibăciile meseriei de hangiu.

— Oaspeţi aveţi mulţi ? îl întrebă Tutaşhia cînd apăru în noapte hanul.

— Ei, trei şi aţi mai venit şi dv. trei. De toţi adică şase. Mai punem cîte un pat în fiecare cameră şi vă odihniţi ca-n rai — ne dădu speranţe Dzoba.

Un lucru era ciudat : pe drumurile locale puteai merge ceasuri, fără să dai de un suflet de creştin. Dar la han găseai mereu clienţi. La intrare, în cîrciumă, Tutaşhia îl mai întrebă însă pe Dzoba :

— Ce fel de oameni ?

— Bodgo Kvaltava cu doi de-ai lui.

„Bodgo Kvaltava cu doi ciraci", parcă m-ar fi atins trăznetul. Erau tîlharii care curăţaseră în Poti goeleta grecească, jefuindu-i banii şi bijuteriile. Sigur că putea fi alt Kvaltava. Dar o asemenea coincidenţă !

Data !... Era limpede că el se ascundea de cineva şi se ferea de ceva. De aceea Dzoba îi spuse că ei pleacă înainte de prînzul următor. Dar cine nu pleacă ? Şi la urma urmelor nu e obligatoriu că acest Data să fie chiar abragul Tutaşhia. Dar de ce nu-mi ieşea pe atunci din cap Data Tutaşhia ?

La numele lui Kvaltava, Data Tutaşhia ezitase.

Încetinise trecerea pragului, se dăduse în lături, lăsînd călugărul să intre întîi şi, ca şi cum ar fi dat din mînă în sine a pagubă — dac-ai venit, intră, ce mai... apucă arma, strînse mai bine burka, şi păşi după mohan.

Intrai şi eu.

Cîrciuma era o cameră destul de încăpătoare cu patru mese la perete şi o tejghea micuţă în colţul stîng. Două uşi conduceau la camerele de dormit pentru călători. Uşi, de fapt, nu existau, ci doar deschideri. În celălalt capăt, bucătăria şi două odăi unde trăiau stăpînii. Abia trecuse Tutaşhia pragul că hangiul Duru, ieşind de după tejghea, păşi pînă aproape de el dorindu-i încet :

— Bine-aţi venit, Data-batono ! Vă rog, poftiţi.

Apăru îndată şi Kika, se aşeză alături de tatăl său, reprezentînd pe stăpîna casei, se înclină, rămînînd apoi cu ochii la cutiile mele. Se vedea însă că Duru nu prea dorea să-i fie observat respectul deosebit pentru Data Tutaşhia, dar mie, fiind aproape, nu-mi scăpă din vedere că-l chiar şi linguşea pe abrag. Crîşmarii dealtfel îşi primesc şi clienţii obişnuiţi cu politeţe exagerată, iar pe cei vestiţi cu încîntarea, într-adevăr sinceră, cu care şi Duru îl primi pe Tutaşhia.

— Cînd au venit ? întrebă murmurat Tutaşhia, înţelegînd că pe drum nici el nu auzise, din cauza broaştelor împieliţate, răspunsul lui Dzoba.

— Au stat de-ajuns, Data-batono. Dar mîine la prînz n-or să mai fie — repetă Duru răspunsul, de pe drum, al fiului său. — Ăştia însă nu te ştiu din vedere, că m-au întrebat, dacă te-am văzut vreodată.

— Treci la clienţi — îi ordonă el fiicei sale, şi zîmbeşte-le cum se cade. Te tot învăţ eu, dar degeaba.

— Au bani cu duiumul, foarte mulţi. Şi ochii-i sclipeau veseli şi pofticioşi.

Bănuielile mele se confirmară. Tovarăşul de drum era Data Tutaşhia, iar Bodgo Kvaltava cu cei doi ciraci — tîlharii vestiţi.

Kvaltava şi oamenii lui se aşezară în aşa mod la masă, ca nici una din uşi să nu le cadă în spate. La fiecare burka era agăţată de scaun. Două arme cu cocoşul tras erau rezimate de masă, iar a treia — de perete. Toţi trei mai erau armaţi şi cu mausere în coburi de lemn, fiecare purtînd la brîu pistol şi chinjal, bătute bogat în pietre nestemate. Erau gătiţi ca de zile mari, dar privirile lor nu promiteau nimic bun. Şi isteţii puteau doborî în cinci secunde peste o duzină de inşi.

Şi eu şi călugărul eram vagi cunoştinţe ale lui Tutaşhia şi s-ar fi cuvenit să ne aşezăm la mese deosebite, dar aceasta nici prin minte nu ne trecu. Ne aşezarăm la masa lui sau, mai curînd, ne dosirăm în spatele lui, bucurîndu-ne chiar de-o astfel de idee. Mă simţeam astfel sigur pe mine și-i puteam privi în liniște pe clienții primejdioși ai crîșmarului Dzigua.

Bodgo Kvaltava arăta cam de 35 de ani. Al doilea, 10 ani mai puțin. Al treilea însă un băiețandru — nu-i mijise nici mustața — înalt de statură, cu maniere copilăresc de degajate.

Masa lor stătea să se frîngă de bucate, vinul se revărsa în pahare mari, însă tot ce se afla în jur se zbîrlise arătîndu-și țepii ca ariciul ațîțat.

Nu știu ce era în sufletul monahului, însă pe mine mă cuprindea, treptat, treptat frica. Uitasem de picioarele rănite, de durerea de umeri și de toată oboseala. Spaima se abătea peste mine ca o rafală, de-mi venea să sar de la masă și s-o rup la fugă încotro vedeam cu ochii. Iar în creier mi se înșurubase gîndul că Tutașhia nu era defel încîntat de compania noastră și că acum-acum se ridică și se mută alături. Poate că și călugărul se temea de același lucru că amîndoi îl privirăm deodată pe Tutașhia — era liniștit și indiferent și liniștea lui îmi trecu și mie.

„Să-i ia naiba" — mă gîndeam eu — tunuri de-ar avea ca să facă șașlîc din carne de om, și ce-mi pasă mie dacă nu le-am făcut nici un rău.

Kvaltava și amicii ne priveau și ei cu ostentație, mutîndu-și privirile de ulii de la unul la altul. Încărcară apoi masa cu altceva și cu asta parcă trecu totul.

Dzoba căra între timp lucrurile mele. Lada mare și grea o tîrî ajutat de Kika, ea tocmai voia să vină la noi, cînd o opri un strigăt.

— Hei, fată, fă-te încoace ! Ce-i fi văzut acolo ?

— Îndată, batono ! Iau comanda și vin. Un minut.

— Sau nu vrei s-auzi cînd te strig ? urlă iar Bodgo Kvaltava.

— Așteaptă Bodgo — se amestecă mezinul, căruia îi ziceau Kuru Kardava — nu știi cine-or fi ăia.

Însă Kvaltava n-avea de gînd să cedeze. Asta o înțelese și Kika. Ridică apoi ochii, cerînd parcă iertare, și pentru clienți și pentru sine, și se îndreptă într-acolo. Tutașhia parcă nici nu-i observase ieșirile lui Kvaltava. Nici urmă de iritare nu-i puteai surprinde pe chip. Sta cu o mină indiferentă și total străin la ceea ce se petrecea-n jurul lui.

— Adu-ne încă un ulcior de vin — îi porunci Kvaltava, Kikăi. Iar unul, du-l lor, și arată spre noi. Mai adu și brînză.

Al treilea, Kapa Cehetia, nu-și desfăcuse tot timpul ochii lacomi de pe Kika și cînd fata se grăbi spre tejghea, nu se putu stăpîni.

— Oh-h-h !

În Megrelia de atunci cu geamătul acesta se exprima și admirația și uimire, dar uneori și răutate.

Kapa Cehetia nu se putea desprinde de Kika. Stăruia în ochii și obrazul ei ceva de parcă abia se trezise și se răsfăța, întîrziind încă în pat.

Se întunecase de-a binelea. Dzoba aduse lumînări. Kika duse urciorul cu vin, iar cel dăruit de Kvaltava îl așeză pe masa noastră, întrebîndu-ne din nou ce dorim pentru cină.

Eu și Tutașhia comandarăm nu mai știu ce, iar monahul renunță de tot la hrană, cerînd doar apă.

Kika nu reuși însă nici acum să ajungă la tejghea, fiindcă Kvaltava o strigă din nou :

— Strînge masa. Ridică tot. Lasă numai vin, castraveți și brînză. Șterge-o apoi și mai adu-ne încă o lumînare.

Kika îndeplini totul pe loc.

Kapa Cehetia încercă atunci să-i privească în decolteul rochiei, dar ea se acoperi iute cu palma.

— Hei, vezi, e rușinoasă, hohoti Kvaltava, scoțînd din buzunar pachetul de țigări.

Ochii lui Kapa Cehetia îi alunecau întruna pe gîtul, sînii și pe șoldurile fetei.

Îi e rușine... e fecioară !... Dar pentru cinci ruble se dezbracă goală-goluță, aici, sub ochii noștri, îi asigură el, după ce fata se îndepărtase.

Termină, îl îmboldi Kuru Kardava, mezinul.

— Ce știi tu, ai încă caș la gură. Arată-i femeii bănuți și pentru ei face orice. Asta e natura lor. Toate au picioare scurte. Privește și ai să vezi — spuse Kapa Cehetia cerîndu-i apoi lui Kvaltavà : Dă cărți, dacă te-ai apucat !

— Picioare scurte, spuseși ? murmură Kvaltava printre dinți — ...acum aduc lumină și le împart.

— Da, scurte ; mai scurte decît la bărbați. De aceea și poartă la încălțări tocuri înalte. Să pară mai lungi.

Dzoba aduse o lumînare. Kvaltava turnă în pahare și toți trei băură, începînd jocul.

Kika le aduse apoi cina și lor și nouă. Călugărul își turnă apă, adăugă un pic de vin din ulcior și scoase din torbă nițică pîine, fărîmițînd-o în pahar. Tîlharii băură mult și jucară la mare miză. Se certară apoi — nu lipsi mult să înceapă și încăierarea, însă Kuru Kardava se strădui să-i împace.

— Ajunge ! Ia hîrtia și nu mai sări peste... A doua oară n-o să-ți mai meargă.

Kapa Cehetia greblă banii, de parcă amenințarea lui Kuru l-ar fi privit pe el. Kvaltava nu se amestecă, nedesprinzîndu-și ochii de la noi.

Monahul își făcu cruce, ridicîndu-și ochii spre el. Iar el îl privi în față, amețit. Eu îmi plecai capul. Tutașhia însă, nu-i arătă nici un fel de interes, dar simţii că se strînsese ca un arc, gata să plesnească.

— Bodgo, vino, dacă jucăm. Ce-ai pierdut acolo ? îl chemă Kuru Kardava.

Întîlnii privirea lui Kapa Cehetia. Mă privea ca pe Kika. Numai că acolo era flămînd de carne, iar aici de sînge.

— Vin îndată. Jucaţi ! Kvaltava sta în faţa lui Tutaşhia —. Aş dori să ştiu, de ce nu beţi vinul cu care v-am tratat ?

Tutaşhia, ce-i drept, nu se atinsese de urcior. Eu, la fel. Pe mine nu mă poftise nimeni. Şi nici nu eram dispus să beau ; nu vroiam decît să ajung în pat cît mai repede.

— Mulţumesc pentru trataţie şi, regret, foarte, dar nu sînt băutor.

Sprînceana stîngă a lui Kvaltava se arcuise ca o biciuşcă, gata să se năpustească cu şuier.

Nu produse însă nici o impresie asupra lui Tutaşhia care mesteca leneş. Kvaltava îşi mută atunci privirea, răsturnînd-o obraznic asupra mea.

— Bem, cum să nu ! se alarmă călugărul. Cu vinul dv. mi-am dres cina.

Dar Kvaltava nici nu se gîndea să-l asculte.

— Iar tu, de ce nu bei ? mi se adresă mie.

— Vedeţi, nici eu n-am voie. Însă în sănătatea dv. — cu plăcere — îmi auzii eu surprins propriul glas. Il dădui apoi deodată peste cap, răsturnînd paharul cu fundul în sus. — Tot aşa să nu mai rămînă nici rest din duşmanii dumneavoastră. Ce puteam face altceva ?

— Hm — mîrîi Kvaltava, întorcîndu-se brusc spre Tutaşhia. — Şi tu cine eşti ?

— Pe mine mă întrebaţi ? rosti Tutaşhia, fără să-şi ridice capul.

— Pe tine. Pe cine altul ?

— Un călător — răspunse Tutaşhia.

Kvaltava se încurcă parcă supărat în sine.

— Mai joci sau nu ? răsună de alături vocea iritată a lui Kuru Kardava.

În faţa lui se înălţa grămada de bancnote.

Kapa Cehetia iarăşi rămăsese lefter.

— Dă-mi, Bodgo, din contul meu o mie de ruble. Am pierdut. spuse Kapa Cehetia.

Se amestecaseră toţi. Era timpul ca Kvaltava să plece, dar să plece cu coada între picioare, lăsîndu-i ultimul cuvînt lui Data ? S-ar fi legat iarăşi de el, însă numai bunul Dumnezeu putea şti atunci la ce s-ar fi ajuns. Kvaltava scoase din buzunarul interior al cerchezei un teanc umflat de ruble, numără un miar şi privindu-ne de sus, se întoarse la masa lor.

Crîşmarul răsuflă uşurat.

Kika alunecă pe lîngă noi cu albiturile de pat pe braţele întinse. Cum reuşea să umble, fără să atingă pămîntul !

— Oh-h-h ! oftă Kapa Cehetia. Să nu fiu eu, dacă nu se dezbracă pentru cinci ruble, repetă el, cînd fata dispăru dincolo de perdea.

Reveni apoi îndată și el o ademeni. Tutașhia ridică iute privirea și o abătu în vag.

În cămin pîrîia o țandără uscată, izbucni o flacără și focul dănțui apoi voios.

Kapa Cehetia împinse spre ea cervonețul de aur, privind pe furiș spre tejghea — vede ori nu, crîșmarul ? — și-i șopti :

— Vezi, aur ! Vrei ? E al tău ! Cervonețul tău ! taică-tu nici într-o lună nu-l cîștigă. Dezbracă-te goală-pușcă, arată-te în pielea goală și ia-l !

— Ce ai, ai înnebunit ? Kuru Kardava îi aruncă de pe masă moneda lui Kapa.

Kika sorbi din ochi fulgerul de aur al cervonețului în lumină, trăgînd cu ochii la oaspeți.

— Ce te privește pe tine ? Taci, și vezi-ți de treabă ! Cehetia sări de la masă.

Kuru amesteca liniștit cărțile.

— Așează-te, pentru Dumnezeu. Învață-mă întîi să mă sperii și apoi sperie-mă.

Kvaltava puse mîna pe umărul lui Cehetia.

— Mișcă-te, fată ! — strigă Duru. E vremea să pregătești paturile, iar tu, Dzoba, ajută-mi să mai aduc cîteva.

— Vezi, tu Kuru, i se adresă Kvaltava după ce Kika dispăruse, pe mine nu mă interesează ea goală, însă fiecare răspunde pentru sine și nu e treaba ta să te pui de-a curmezișul. Asta e și prietenia, nu alta. Vorbind, însă pe bune, tu ai dreptate, nu Cehetia. Încă de ar avea vreun folos de la fata asta. Dar ce poți zice ? Banii înseamnă totul. Și femeia tot bani e.

Jocul porni apoi cu o nouă furie și înverșunare. Kuru Kardava cîștiga întruna.

— Pontez o mie de ruble — pe datorie ! declară Cehetia.

— Nu, prietene, astfel de promisiuni îs praf. Te împrumut și pui bani gheață.

Kuru numără banii.

— Îmi datorezi o mie de ruble ; Bodgo, ești martor !

Kapa Cehetia filă cărțile și scoase 500 de ruble ca miză. Lui Kuru Kardava nu-i conveni, dar îi dădu partenerului, tăcînd, încă două cărți.

În încăpere se stăpîni o adîncă tăcere.

Data Tutașhia urmărea curios jucătorii.

Cînd se clarifică faptul că Cehetia cîștigă cu un nouar potul, Tutașhia se întoarse din nou spre cămin. Și după alte trei-patru minute, grămada de bancnote ale lui Kuru se mută la Kapa Cehetia.

— Uite, încă un cernoveț ! — Kapa Cehetia o chemă din nou pe Kika și, așezînd noul galben peste primul, îi împinse spre ea.

Kuru se aprinse, dar de astă dată nu scoase nici o vorbă. Se vedea că învățătura lui Kvaltava își făcuse efectul. Se întoarse apoi cu spatele la prietenii săi și se afundă în contemplarea unei icoane simple de perete.

— Hei, tu, fată, ce, ți-ai înghițit limba ? Dezbracă-te, dacă te-ai hotărît !, se amestecă Bodgo Kvaltava.

Kika sta, fără să se miște, clipea doar des-des.

Călugărul așezat cu spatele, auzea tot, fără să vadă însă.

— Doamne — ajută, Doamne — ajută... șoptea el, închinîndu-se întreit.

Era o liniște încordată.

În cămin pocneau pe tăcute lemne, iar din cauza tăcerii apăsătoare pocnetele păreau împușcături. În odăile din fund se auzi atunci un zgomot surd. Duru cu Dzoba împingeau, se vede, paturile.

Și iarăși liniște.

— Ce secături ! — murmură încet, doar pentru sine, Tutașhia.

De spus spusese ceva, dar mie mi se păru că-și mușcă limba, punîndu-se singur la punct — ține-ți gura, abragule !

Să propună așa ceva unei fetișcane, naive, de 15 ani, căreia tatăl îi insuflase o impresie exagerată despre puterea banilor, o putea face doar un om decăzut în ultimul hal. Altul, nu.

Eram gata să-i nimicesc gîndul lui Kapa Cehetia, dar ce puteam eu, singur, neînarmat, pregătit sufletește pentru un asemenea pas, și neobișnuit să mă împotrivesc ?

Kika rămăsese ca o stană de piatră, cu capul lăsat cu ochii înfipți în monede și-mi închipuiam ce efluvii de emoții trebuiau s-o țină în frîu. Și Bodgo Kvaltava îi înțelegea încercarea :

— Ei, ce zici, e puțin lucru ? Privește-i ! Pentru doi cervoneți s-ar dezbrăca și șeful poliției din Poti. Mă auzi, fată ? Ei, fie ! Uite încă un cervoneț și hai, dezbracă-te ! Consideră că te scalzi în Rioni, iar din tufiș, fără să știi, se zgîiesc la tine niște ochi.

Bodgo Kvaltava zvîrli al treilea cervoneț ca pe-un os unui cîine flămînd.

Kapa Cehetia luă moneda și o clădi fișic deasupra primelor două.

Kika fremătă toată și, evident, toți se uitau la ea. Eu tremuram de propria-mi neputință. Nu se mai putea aștepta.

— Trebuie intervenit, le șoptii eu comesenilor mei. Dacă acuma cade, nu o mai oprești. Poti e la un pas. Ajunge tîrfă în port. Cineva trebuie să intervină.

Îl privii pe Tutașhia — cerînd, învinuind, convingînd. El se uită la monah, apoi la mine, rostind apăsat și totuși indiferent.

— Nu e treaba mea. Nu mă amestec. Și tăcînd puțin, mai adăugă :

— Nu iese nimic folositor de aici; n-are rost. Dacă o are în sînge, în firea ei, asta va fi. Şi oricum, ea va face ce va simţi, chiar dacă v-aţi scoate voi ochii. Nu-i dintre cei ce merită ajutor.

Călugărul ascultă, temîndu-se să nu piardă un cuvînt şi cînd Tutaşhia încetă, se întoarse spre Kika, bolborosind :

— Fiica mea, ...stă scris : dacă ochiul tău drept te ispiteşte, scoate-l şi aruncă-l de la tine, fiindcă e mai bine pentru tine ca să-ţi piară un mădular, decît să-ţi ardă tot trupul în focul gheenei.

Tîlharii se holbară la monah, încercînd zadarnic să-i priceapă vorbele. Kika nu ridică capul, se părea cu nici nu ajunseseră cuvintele pînă la ea. Îl privi, abia cînd el termină şi spionă uşa de unde urmau să apară Duru şi Dzoba.

Cehetia îi surprinse înfiorarea.

— Tacă-ţi fleanca, bătrîn ramolit, bătu el din picior, altfel ai să uiţi îndată de Vechiul şi Noul Testament.

Călugărul se lăsă moale în scaun, parcă cosit, afundînd capul între umeri şi aşteptîndu-şi lovitura, amuţi.

Pe faţa lui Kuru Kardava nu se vedea nici răutate, nici iritare, ci doar o nespusă curiozitate şi avînt.

— Bodgo, ce vrea unchiuleţul ? Ce vroia să spună ?

— A-a-a, aici era buba — se miră de descoperirea sa, Cehetia. Îi e ruşine de ei !

— Ia întorceţi-vă ! ţipă el cu aceeaşi voce cu care-l îngheţase pe călugăr.

— Ce vreţi să vedeţi ? Întorceţi-vă cu spatele ; hai, mai iute.

Călugărul nu mai trebuia să se întoarcă, că şi aşa aştepta întors voia Domnului.

Eu mă supusei cu inima uşoară — nu le mai vedeam cel puţin mutrele. Tutaşhia îi trecu în revistă pe toţi trei, oprindu-se asupra Kikăi, înţepenită cu ochii la cervoneţi.

— Cui poruncesc eu aici ? tună iar Kapa Cehetia.

Tutaşhia nici nu clipi din ochi. Cehetia se îndreptă atunci în spatele lui şi-i spuse încet :

— Ia întoarce-te încoace !

Tutaşhia întîrzie mişcarea, răsucindu-se pe jumătate. Călugărul luă nu ştiu ce din strachină, rămînînd cu privirea la faţa scrutătoare a lui Cehetia.

— Unde mă uit şi în ce parte mă întorc, nu e treaba nimănui.

Tutaşhia aruncă din umeri burka, care se agăţă de spătarul scaunului.

Mîna lui Kapa Cehetia alunecă spre mauzer, dînd să spună ceva, dar mauzerul lui Tutaşhia şi fusese smuls din coburul de lemn, fără ca cineva să fi sesizat cînd.

Pe loc răsună împuşcătura. Monedele aşezate fişic, destinate seducerii Kikăi, se risipiră cu clinchet pe duşumea.

Toţi încremeniră.

Glontele trecu pe sub cotul călugărului, de-a lungul tîmplei lui Bodgo Kvaltava, mătură cervoneţii, muşcînd din marginea mesei, şi se opri în perete.

Mă trezii scăldat în sudoare de gheaţă.

Călugărul încremenise cu lingura între dinţi.

Kvaltava sări, fără să ştie pe cine să se arunce.

Kuru Kardava privea, rîzînd, cînd la Tutaşhia, cînd la zgîrietura proaspătă de pe masă.

Kapa Cehetia înlemnise. Tutaşhia privind peste umăr la oaspetele nepoftit, vîrî mauzerul în cobur şi rupînd o coajă de pîine se apucă să mestece.

Nedesprinzîndu-şi ochii de pe monedele risipite pe podea, Kika începu să le adune, se îndreptă, strîngîndu-le în pumn şi rupînd-o din loc, dispăru din cameră. Pocni uşa, scîrţîi poarta grajdului şi apoi se făcu linişte.

În uşă se arătară alarmaţi Duru şi Dzoba.

— Ce s-a întîmplat aici ? întrebă hangiul.

Totul e în ordine, Duru-batono, ce-a fost s-a terminat — răspunse Tutaşhia.

Kapa Cehetia se întoarse la masa sa şi începu să amestece cărţile. Şi Bodgo Kvaltava se lăsă pe scaun. Numai Kuru Kardava zîmbea din ochii-i neastîmpăraţi.

Tatăl şi fiul se mai învîrtiră un timp pe loc, apoi îşi văzură de paturile lor.

Se reînnoi jocul, dar se vedea limpede că nimeni nu era cu mintea la cărţi.

Prin uşă se furişă Kika. Privi la toţi cei din sală şi convingîndu-se de absenţa tatălui şi a fratelui, alergă la uşa dinspre jumătatea familiei, se uită şi acolo, ascultă, zbură apoi spre masa lui Kvaltava şi, apucînd poala rochiei, şi-o scoase într-o clipă, rămînînd goală.

Sta dreaptă, ţinînd într-o mînă veşmîntul şi acoperindu-şi cu cealaltă ochii. Trupul zvelt şi suplu era, în lumina luminărilor, scăldat într-un alb lăptos. Lujerul subţire începea să se rotunjească în splendoarea feciorelnică.

Îndată însă ce tîlharii o chemaseră pe Kika, Tutaşhia pricepu că ceea ce urma să se întîmple, se va întîmpla inevitabil şi, întorcîndu-se cu faţa la cămin, rămase nemişcat. Bodgo Kvaltava privea pe furiş la Kika. Kuru Kardava aprins la faţă, plecă capul, răvăşind fără rost banii.

Oh-h-h ! gemu fără voie Kapa Cehetia, întinzînd mîna spre sînul ei. Degetul întins atinse cu grijă, parcă spăimîntat, mugurul. Kika se trezi brusc, îmbrăcă rochia şi dispăru în fugă.

Kvaltava arătă atunci din cap spre Kuru Kardava, încremenit cu fruntea plecată şi hohoti :

— De ce-a rămas băiețelul cu gura deschisă ?

Kuru strînse și mai tare buzele.

Kapa Cehetia ne privi biruitor.

— Ei, ce vă spusei eu ? Se dezbrăcă, drăguța — Asta era pentru mine.

— Pentru trei cervoneți se dezbracă și polițaimaisterul din Poti, repetă iar Bodgo Kvaltava.

Kika reveni cu tatăl și fratele ei.

Duru se grăbi spre tejghea. Nu bănuia nimic, era desăvîrșit împăcat ; în schimb, Dzoba, era ca un cocoș de pușcă ridicat.

— Du-te, fiule, la culcare — îl îndemnă tatăl.

Băiatul agitat nu știa ce să facă, așa că tatăl îi repetă apăsat porunca. Și Dzoba trebui să se supună. Picioarele, însă parcă, abia-l purtau.

Kika alerga din cameră în cameră întinzînd cearșafurile.

— Duru, du-te și uită-te pe la cai, — ceru Kapa Cehetia.

— Mă duc în clipa asta, Kapa-batono, răspunse săritor hangiul, ștergînd vesela și îndreptîndu-se spre grajd.

— Vino, fată, încoace, o chemă Kapa, așteptînd o clipă.

— Ce mai vrei ?

— Vino, îți zic, și afli. Fata veni.

Kapa Cehetia scoase atunci punga, îi desfăcu șnurul, și-și turnă în pumn monedele de aur. Erau 20—25 de piese de un cervoneț și una de cinci. Cu palma deschisă, sclipind de aur, apropie apoi ispita de ochii ei, după aceea turnă iar cu clinchet banii în pungă, și punga o vîrî din nou în buzunar.

— I-ai văzut, da ? Vină la mine la noapte și banii vor fi ai tăi, toți.

Privii la Kika. Pofta de aur îi ardea în ochi mai devorant decît cea din privirea lui.

— Vii ?

Ea tăcu.

— Ce să fac la tine ?

— Ce fac femeile cu bărbații — răspunse el, zîmbindu-i.

Ea se tulbură și fugi.

Călugărul făcu repede rugăciunea și se culcă.

N-am fost niciodată îndrăzneț și n-am căutat slava celor temerari. Am fost întotdeauna atent și judecat, dar de astă dată parcă mă împinsese cineva pe marginea prăpastiei. Într-o clipă, mi se lămuri tot planul acțiunii și-l spusei și lui Tutașhia.

— Data Tutașhia. Am auzit multe despre dumneavoastră. Vă bucurați de reputația omului cinstit și drept. Dar de ce sînteți indiferent față de acest rău ? Se pierde un om.

Tutaşhia se uită la mine, cu siguranţă numai fiindcă îl numisem cu numele adevărat. Apoi se uită la ei, o dată şi apoi încă o dată, pentru ca să-şi dea seama, dacă ei îmi auziseră spusele. Convingîndu-se că nu ascultase nimeni, îmi spuse :

— Nu e treaba mea. Numai dacă mă priveşte pe mine — e a mea. Şi nu merită să mă amestec. Ea şi aşa vine la el, la noapte. Iar dacă mă bag eu, şi poate, nu vine, mai tîrziu însă, tot după capul ei face, ba chiar mai rău. Aşa c-am terminat cu asemenea treburi.

Mă aruncai atunci eu asupra lui Kapa Cehetia cu gură mare :

— Ce vă apucaţi să faceţi ? Cum nu vă e ruşine ? Mai bine cu forţa... Auziţi ?... Mai degrabă siluiţi-o...

Ai lui mă priviră curioşi ca pe un căţeluş, care nu ştia de ce s-a pornit să latre, pînă cînd Kapa Cehetia îmi cîrpi o palmă sonoră, ca apoi să se apuce de cărţi.

Tutaşhia îşi savura pipa, lansînd fumul în forme ciudate, cufundat, desigur, într-ale lui.

Eu abia mă împleticii pînă în camera mea şi mă prăbuşii pe pat plîngînd amar.

Scîrţîi uşa de la intrare, scrîşniră zăvoarele. Mă temui că Duru, auzindu-mă plîngînd, va bănui nenorocirea, iar secăturile astea vor crede că eu vreau intenţionat să-l avertizez pe hangiu şi atunci, gata cu mine. Mi-am înghiţit lacrimile.

Din fereastră se vedea cerul curat semănat cu stele vii. Una se desprinsese alunecînd pe boltă şi se stinse.

Oboseala mă copleşi, tensiunea încremeni şi am aţipit.

Cît timp trecuse, nu ştiu. Scîrţîise un pat şi mă trezii. Călugărul, sforăia uşor, neîntors. Tutaşhia, sub burkă — nu se dezbrăcase — se uita în tavan.

Pe mine — asemenea cariului neobosit — mă chinuia gîndul, vine sau nu Kika după punga promisă.

Camerele erau despărţite printr-un perete de scînduri de castan. Kvaltava şi ciracii săi erau alături. Se auzeau şoapte şi sforăitul rostogolit al unui băut. Nu desluşeam ce şuşoteau.

Cîntară cocoşii de miezul nopţii. Tutaşhia se ridică, îşi îndopă pipa şi-o puse în funcţie. După ce-o isprăvi, se înfăşură în burkă şi se întinse. Mai trecu un ceas. Alături întrebară încet :

— Cine-i acolo ?

— Eu ! se auzi şoapta Kikăi.

Era un şopot sugrumat, ca şi cînd, strîngînd-o de gît, ar fi forţat-o să pronunţe acest cuvînt.

Dincolo de paravan şoapte grăbite, foşnet, pe urmă se făcu linişte şi vocea lui Kapa Cehetia o chemă :

— Intră, drăguţă, ce stai acolo ?

Tutaşhia se ridică şi-şi îndopă din nou pipa. Călugărul se răsuci, dar înţepeni ascultînd.

După zgomotul de paşi înţelesei că Bodgo Kvaltava şi Kuru Kartava ieşise din cameră pe sală, lăsîndu-şi prietenul singur.

— Intră, fetiţo, pofteşte, ce stai acolo ? repetă Kapa Cehetia şi iarăşi linişte.

— Dă-i drumul, te cheamă, n-auzi ? Era glasul lui Bodgo Kvaltava. Un timp fu apoi linişte.

— Nu ştiu ce să fac... mi-e frică, o auzii eu pe Kika.

— Nu-i nimic de ştiut. Vino, drăguţo, dă-te încoace !... aşa-aşa...

Tutaşhia se ridică, îşi potrivi cercheza, strînse cureaua cu chinjalul, prinse la loc maganul şi mauzerul.

— Daţi-mi maganul.

— Ajut-o, dacă va fi posibil, — îl rugai eu.

Nu răspunse. Repetai, dar el tăcu, parcă nu m-ar fi auzit.

În camera de alături scîrţîia tare patul.

Tutaşhia ridică cocoşul maganului şi mi-l împinse.

Cît timp fusesem neînarmat mi se părea că nu-mi lipsea decît o armă de foc, însă, abia simţind atingerea metalului armei, că prin trup îmi alergară fiori, moartea îmi suflă în faţă, a mea, sau a altcuiva, şi ascunsei imediat maganul în buzunar.

— Băieţaşul hangiului se învîrteşte pe undeva prin jur, îmi şopti Tutaşhia. Şi acum se va întîmpla ceva şi mai rău. Sînt sigur. Eu plec.

Îşi înfundă căciula pe ochi, îşi potrivi poalele cerchezei la spate, şi-şi puse burka pe umeri. Nu mă aşteptasem la asta. Eram sigur că i se trezise conştiinţa şi se va amesteca.

De alături se auzi un ţipăt uşor.

Pe sală se auzi apoi tîrşîitul papucilor şi după Dzoba intră Duru, ţinînd în mîini lumina.

— Kika ! Unde eşti ? ţipă el. — Ieşi de-acolo, imediat ! Auzi ! Doamne ! Ce ruşine pe capul meu ! S-a dus cu viaţa mea !

— Ţineţi-l, pui de căţea, — urlă Kapa Cehetia. — Dacă intră aici, îi crăp capul ca la o sălbăticiune !

— Ce v-am spus eu ? De ce să se încurce în povestea asta blestematul ? strigă Kuru Kardava.

— Doamne ! Ce-aţi făcut din mine, ticăloşilor, se văicări iarăşi Duru.

— Întinde-o de-aici, vită ! Peste cine năvăleşti, broască rîioasă ! — Bodgo Kvaltava îi bară drumul hangiului.

Kuru Kardava îi urmă exemplul tovarăşului mai vîrstnic, şi scoaseră mauzerele. Hangiul încetă să se mai zbată, încremenind o clipă. Se răsuci, ca apoi, brusc, aruncîndu-se afară, să-şi piardă papucii.

Tutaşhia se ridică, ca să părăsească încăperea.

— Ai spus c-o să se petreacă ceva şi mai rău — deschise gura pe neaşteptate monahul — iar tu o întinzi. Înseamnă că eşti laş.

— Laş ? se întoarse Tutaşhia.

— Cine l-a trădat pe Domnul din cer? Cine n-a făcut pentru oameni ce putea să facă și cine n-a întins mîna fiilor Domnului, căzuți la strîmtoare, acela e laș și se condamnă pe sine la însîngerare. Dacă te-ai smuls de lîngă oameni, înseamnă că nu le erai necesar și soarta ta e aceea ca a fiarei alungate! — glăsui liniștit monahul.

Tutașhia mă dădu la o parte din drum, ieși în sală și fără să se grăbească trase zăvorul.

Dzoba se înfipse cu mînuțele în burca lui.

— Unchiule Data, nu pleca, nu ne lăsa, unchiule Data, că pierim!

Tutașhia înmărmuri. Se făcu liniște.

Data Tutașhia se bucura de slava neobișnuitului om de curaj și hotărîre. Altă părere nu auzisem și nici nu exista despre el. În clipa aceea însă se temea, întorcînd privirea ca să nu-i vadă ochii și fața lui Dzoba. Și nu se uita în jur.

— Trebuie să plec de-aici — spuse el înrăit și de-a dreptul, pornit, de parcă ar fi încercat să se convingă singur.

Împinse toate zăvoarele și ieși din han.

Înecat în plîns, Dzoba strigă după el:

— Ne-ai părăsit, unchiule Data? De ce nu ne-ai salvat? N-ai putut? Băiatul repeta acestea chiar cînd nu-l mai auzea. Data înșeua calul.

Restul s-a consumat în niște secunde, să zicem zece. Hangiul intră în fugă cu o armă cu două țevi.

— Lăsați-mi copila, fii de cățea! — urlă el, slobozind glonțul. Kuru Kardava scăpă mauzerul, apucîndu-și umărul drept.

Bodgo Kvaltava ochi.

— Nu trage, Bodgo! țipă Kuru, dar acesta trase două focuri.

Hangiul se prăbuși pe podea și apucîndu-se de burtă se mai rostogoli de cîteva ori.

— Ce-ai făcut, Bodgo? De ce-ai ucis un nevinovat? rosti cu deznădejde Kuru.

— Nu e timp de trăncăneală acum! — răspunse Kvaltava și urlă: — Kapa, lasă tîrfa aia! Îmbracă-te imediat. Kuru, echiparea! Cu cine vorbesc!

— De cine fugim? Kapa Cehetia ieși din cameră, îmbrăcîndu-se în mers și agățîndu-și armamentul pe sine.

Dzoba se lăsă pe genunchi, privindu-și îngrozit părintele muribund.

Din camera lui Cehetia ieși Kika. Mergea, pășind încet, uitîndu-se undeva în necunoscut, pe lîngă noi și bolborosind:

— Iată banii, papá. O groază de bani. Iată-i, papá, bănuții — și scutura, zornăind punga.

Duru horcăia.

— I-ai lăsat pe drumuri... Vina ta... Data Tutașhia...

Nu mai scoase nici-un cuvînt, și tăcu, dîndu-și duhul.

Bodgo Kvaltava și Kapa Cehetia încremeniră, auzind numele lui Data Tutașhia.

Kuru Kardava, uitînd de durerea din umăr, privea locul din prag, unde numai ce stătuse abragul.

De afară venea zgomotul copitelor. Se depărtau mai mulți cai.

Bodgo Kvaltava înarmă trăgaciul mauzerului, ieșind în fugă din han. Ciracii îl urmau.

— Ne-a lăsat fără cai !

— De ce ne-ai luat caii, Data Tutașhia ?

— Hei, dă-i înapoi !

— Deschidem foc !

— Voi ? Gunoaie ce sînteți, buni doar să omorîți un hangiu bătrîn. Nu sînteți voi în stare să trageți asupra mea, scîrbe împuțite. Nu sînteți voi asemenea prăsilă, javre rîioase !

Și așa și era. Tîlharii n-au tras nici cel puțin un foc și nici nu le mai trecu prin minte să-l urmărească. Rămași nemișcați la ieșirea din han îl priveau pe Data Tutașhia îndepărtîndu-le caii.

Kapa Cehetia alergă atunci în cîrciumă, smulse din mîna Kikăi — total absentă — punga, grăbindu-se apoi să-i prindă din urmă pe ai săi.

Ei dispărură, fără a se mai întoarce.

Dzoba își reveni din împietrire, dar îl podidi îndată plînsul. Kika, neștiind că i-a fost luată punga, își chema tatăl să-i dea banii, privind mereu în depărtare.

Mă întorsei în cameră. Călugărul zăcea în continuare.

— Ridică-te părinte. Nu e timp de dormit în ziua judecății de apoi.

— Cînd omul păcătuiește, Dumnezeu tace.

Scoaserăm apoi patul lui Data Tutașhia pe coridor, așezîndu-l pe răposat în el. Ambele cartușe îi străpunseseră pîntecul.

Mă durea stomacul și ieșii în curte. Noaptea era tăcută. Pe boltă ardea roșiatic luceafărul de dimineață.

Mi-amintii că aveam maganul în buzunar. Îl aruncai fără gînduri și ezitări în privată. Mi se ușură inima. Dacă mă percheziționează — îmi spuneam — nu vor găsi armă asupra mea. Și nici pînă în ziua de azi n-am înțeles cum îmi venise gîndul, nu să trag, ci să ridic arma. Se pare că ceva îmi șoptise că dacă m-aș fi împotrivit, adio cu mine.

Cui îi convine să moară ?

Am mai întîrziat apoi pe acele coclauri încă un an și, poate, chiar mai bine. Kika își pierduse, după acea noapte, mințile iar cîteva luni mai tîrziu o găsiseră în pădure sub un arin. Moartă. Stînd, s-a dus. Cît despre soarta lui Dzoba de mai tîrziu, ea mi-e total necunoscută. Cică l-ar fi luat unchi-său din Kutaisi.

Poate.

În acea perioadă, Muşni Zarandia îşi îndeplinea îndatoririle ofiţerului cu misiuni speciale. Fuseserăm invitaţi la guvernator, apărurăm la timpul prescris şi furăm primiţi fără întîrziere. În cabinetul guvernatorului ne aştepta tocmai sositul din Petersburg, colonelul Şahanov, unul din ajutorul comandantului jandarmeriei. Prezenţa lui nu mă mira, deşi trecuseră trei zile de cînd sosise fără să ne fi înştiinţat. Nu era nimic altceva decît neglijarea persoanei mele.

Despre venirea sa aflasem din informaţiile agenturii. În Transcaucaz nu se întîmplase nimic care să reclame vizita unui personaj atît de important. Incognitoul colonelului îmi aţîţă însă curiozitatea. Deosebirea situaţiilor noastre ierarhice nu era prea importantă sau esenţială pentru mine. Pe lîngă aceasta, el era o personalitate foarte superficială. Şi-mi fusese dat, nu o dată, să mă conving de mărginirea minţii lui.

Poziţa înaltă pe care o deţinea însă se explică prin aceea că finului marelui cneaz i se ierta orice. Ca să pun punct, adaug : cînd pînă la urmă trecu în retragere, locul lui fu ocupat de Muşni Zarandia. Şi activitatea lui Zarandia în Petersburg începu cu această nouă funcţie.

Nu-mi scăpă că seriozitatea cu care se afişa guvernatorul era jucată. Misterul în care se învăluia Şahanov putea provoca doar zîmbete. Nu încăpea îndoială că guvernatorul şi colonelul intenţionau să dea şedinţei o importanţă deosebită. Ca să-mi acapareze atenţia, era îndoielnic că trebuiau să-mi joace mie o asemenea comedie, după toate aparenţele ea fiindu-i destinată lui Zarandia. Spre nefericirea lor însă, autorii farsei nu-şi dădeau seama cu cine aveau de-a face. Numai o dată privindu-l pe Zarandia, te puteai convinge că vedea prin ei ca prin sticlă, ştiind încotro să îndrepte desfăşurarea evenimentelor. Să îndrepte — spun —, fiindcă nu-mi amintesc nici un fapt în care, lucrurile interesante pentru el să primească o altă direcţionare, decît cea pe care o dorea. Ba în mine se chiar trezi şi un fel de compătimire pentru guvernator şi Sahnov — iar propria-mi bunătate mă bucură : vezi condescendenţa faţă de cel sărac cu duhul e primul indiciu de virtute. În sufletu-mi se făcu lumină, deşi contrar directivelor, guvernatorul nu mă înştiinţase în prealabil despre problemele de care trebuia să ne ocupăm, ba chiar intrînd la el, nu ştiam nici despre ce va fi vorba şi, ca să vă dau o reprezentare despre starea mea de suflet, vă spun că sînt dotat cu un simţ al gratuităţii şi cu un deosebit presentiment al desfătării.

Schimbarăm astfel amabilităţi şi noutăţi despre cercurile înalte din Petersburg şi Tiflis, înainte ca guvernatorul să ne propună să începem, rugînd în acest sens pe Sahnov să ne conducă mica noastră consfătuire.

— În ce grad de rudenie vă găsiţi cu criminalul Tutaşhia? îl întrebă abrupt colonelul pe Zarandia.

La un astfel de început, ce-i drept, nu mă aşteptam nici eu. Zarandia era, evident, bucuros de prostia anchetatorului.

— Mama lui şi tatăl meu sînt fraţi buni — replică el în linişte. Iar el a crescut în familia tatei. Data Tutaşhia şi sora lui, Ele, au rămas de timpuriu orfani. Şi deşi eu şi Data am crescut ca fraţi de sînge, socotesc necesar să vă înştiinţez că de atunci nu ne-am văzut niciodată, şi nici nu-l voi mai vedea, dacă nu mi-o vor impune obligaţiile profesionale.

A doua întrebare pe care trebuia să o pună un om cu o minte aşa de şchioapă ca a lui Sahnov era: în ce raporturi au fost de atunci Zarandia şi verişorul lui, plecat în „haiducie". Zarandia reuşi însă să preîntîmpine întrebarea pregătită.

Uitîndu-te la Sahnov, puteai crede că se pregătea să se aşeze, timp în care, din spate i se îndepărtase scaunul. Tot aşa procedase Zarandia şi cu mine în cîteva rînduri. Şi explica aceasta prin nevoia de a economisi timpul, de fapt tinzînd să provoace în acest mod confuzie în gîndurile adversarului. Şi în discuţia cu Şahanov, tertipul îi reuşi total. Colonelul se pomeni încurcat de-a binelea, numai că, revenindu-şi şi privind în fiţuica din faţă, întrebă:

— Este adevărat sau nu că fraţii evreului contrabandist, pe care l-aţi arestat i-au înmînat soţiei dumneavoastră cercei cu briliante, în valoare de cinci mii de ruble?

— Absolut adevărat! Zarandia deschise portofelul şi începu să-l scotocească. Sahnov se înveseli, privind sigur la guvernator şi cu repro la mine. Întorcîndu-se apoi spre Zarandia, vroia să-l mai întrebe încă ceva, dar nu reuşi. Zarandia îi întinse o hîrtie scoasă din portofel.

— Această operaţie noi am realizat-o în mai — adăugă el — şi-n timpul interogatorului — ne găseam deja în septembrie — or fraţii evreului contrabandist atunci mi-au propus mita. Iar propunerea lor fu făcută într-o asemenea formă şi împrejurare, încît demascarea lor în încălcarea legii deveni imposibilă. Şi a-i fi determinat să îmi dea mita mai deschis, însemna a mă situa pe mine însumi în postura de delincvent. Singura posibilitate ce îmi rămînea deschisă era să îi încurajez, spunîndu-le că fratele lor, printr-o învinuire minoră, ar scăpa — din fericire — cu doi ani de detenţie. Şi cu aceasta i-am împrăştiat în toate cele patru vînturi. Trei zile mai tîrziu, tot atunci, în septembrie, apărură cerceii la nevastă-mea, despre care se vorbise atît de confuz. Aflasem despre aceasta după o săptămînă, ca apoi, peste încă trei zile — la 3 octombrie — notarul din Kutaisi să alcătuiască şi să certifice acest document.

Documentul trecu apoi de la Sahnov şi guvernator, la mine. Notariatul din Kutaisi certifica faptul înapoierii cerceilor evreilor.

Am rîs. Guvernatorul gustă un pahar cu apă, șoptindu-i lui Sahnov :

— Je vous assure qu'il est un vrai diable ! [1].

Zarandia știa bine cine era și cîte parale făcea. Nu avea nevoie de confirmarea guvernatorului.

— Domnule Zarandia, sper că nu v-a indispus stîngăcia din discuția noastră, dar n-a fost decît o formalitate inevitabilă, interveni guvernatorul.

— Nici vorbă ! replică Zarandia, și în cabinet se făcu tăcere.

Guvernatorul îl privi apoi pe Sahnov o dată, a doua oară — de parcă l-ar fi întrebat de ce tace. Sahnov însă frunzărea hîrtiile, vrînd parcă să arate că, uite, termin acum și mergem mai departe. Mușni Zarandia radia de satisfacție. Încercam să ghicesc de ce fusese necesară o asemenea consfătuire înveșmîntată în mister. Doar n-o fi venit anume Șahanov din Petersburg ca să pună astfel de puerile întrebări ?

În sfîrșit, colonelul, adunîndu-și gîndurile și tușind, începu :

— Situația internă a imperiului cere cu necesitate rezolvarea mai rapidă a chestiunilor neglijate sau amînate. În regiunea condusă de dv. huzuresc bande de tîlhari, nu mai puțin de douăzeci, iar cei de unul singur sînt fără număr. Toate eforturile întreprinse pentru restabilirea ordinii s-au dovedit inutile. Cum se poate justifica un asemenea insucces ?

Sahnov aștepta un răspuns de la mine. Odată la două-trei luni serviciul nostru trimetea la Petersburg un raport despre situația locală, așa că Sahnov era de acolo informat. Și, totuși, insista asupra explicațiilor mele.

— Luptăm împotriva banditismului cu mijloace învechite și ineficiente — asta e prima chestiune. Lupta e dusă deodată de mai multe instituții, poliție, jandarmerie, comisariat militar și, în esență, de nimeni. Acțiunile instituțiilor în chestiune sînt adesea opuse și prin aceasta, fără rezultat. Asta e a doua. A treia chestiune : bandiții sînt înconjurați de consimțămîntul poporului, care găsesc în el sprijin și ajutor. În această privință noi nu avem pe nimeni. A patra : se ocupă în tabăra noastră de asta oameni mărginiți ca dotare, pe care nu-i dă mintea afară, iar fiecare din bandiți e o personalitate temerară și plină de experiență. Am spus însă : personalitate ! căci pe bandiții care nu depășesc prin inteligență și calități sufletești pe cei ce-i urmăresc, îi pescuim ușor. Dealtfel în ultimii cinci ani numărul lor s-a ridicat la cinci sute de inși.

— Părerea dumneavoastră care este ? se îndreptă Sahnov către Zarandia.

---

[1] Un adevărat diavol, vă asigur (în lb. franceză, în original — n. tr.).

— Cele spuse de Înălțimea-Sa decurg dintr-o experiență și observație îndelungată, bogată și multiplu verificată. Considerațiile Înălțimii-Sale mi se par incontestabil adevărate.

Fizionomia lui Sahnov deveni grimasă : ce vrea iezuitul ăsta ? Această schimbare însă nu-i scăpă nici guvernatorului, care roși. Și nu fiindcă răspunsul lui Zarandia l-ar fi rănit, ci fiindcă tot ceea ce spusesem eu, nu făcea decît să repete nenumăratele rapoarte expediate cu aprobarea guvernatorului la Petersburg.

Grimasa lui Sahnov îi deprecia însă și părerea lui.

— Contele are dreptate, — pronunță guvernatorul cu tărie în glas.

— Și mie tot așa mi se pare — se grăbi Sahnov să cadă de acord și după cîteva clipe, vorbi ca pentru sine : așa că e necesar să schimbați lupta cu bandiții, s-o treceți unei singure instituții, să schimbați sprijinul banditismului în popor, lipsindu-i de coparticiparea lui și să recrutați oameni mai cu cap și experiență.

Ca să tragă o astfel de concluzie din ceea ce spusesem eu, nu era nevoie de minte multă. Concluzia vădită și realizabilă plutea la suprafață. Și apoi rapoartele scrise, cum spusei, trimise în goană unul după altul. Totuși, puterea lui de sinteză mă puse pe gînduri, pînă cînd observai, între hîrtiile pe care le privea pe sub frunte, foile cunoscute ale rapoartelor noastre.

— Ne-am adunat ca să găsim o ieșire din situația cunoscută. Aștept sugestiile dumneavoastră ; — Sahnov se opri asupra guvernatorului.

— Contele a arătat limpede în rapoartele sale situația. Ea vă e cunoscută, iar dacă Înălțimea-Sa dorește, putem să-l mai ascultăm o dată.

Mă plictisea să vorbesc din nou despre lucruri scrise, repetate de mii de ori. Mă obligau să bat cîmpii și de aceea spusei, abia reținîndu-mă :

— Guvernatorului Majestății-Sale trebuie să i se atribuie împuterniciri speciale. Asta ne-ar îngădui să acționăm de fiecare dată conform situației, asigurîndu-ne succesul. Majestatea-Sa nu-i va refuza guvernatorului său aceste privilegii, dacă va fi respectat un amănunt : șeful jandarmeriei trebuie să confirme necesitatea împuternicirilor speciale, inițial pentru ministrul de interne și apoi și pentru Luminăția-Sa. Ca să se realizeze acest lucru, dumneavoastră va trebui, împărtășind optica noastră în această problemă, să-l convingeți și pe șeful jandarmeriei de logica pretențiilor noastre.

— Ce înțelegeți prin împuterniciri speciale ?

— Guvernatorul să obțină dreptul de a amnistia fărădelegile trecute și dreptul de grațiere. Ordinul de grațiere trebuie să aibă puteri de lege.

Sahnov medită, și ca să se arate amabil, i se adresă lui Mușni Zarandia :

— Cum vedeţi aceasta ?

— Domnule colonel ! Presupun că concluziile trase de dv. din spusele Înălţimii-Sale, contelui Szegedi, precizează acţiunile noastre şi ne indică programul cu care nu putem să nu fim de acord. Dacă dv. admiteţi, eu vă voi comenta gîndul, dîndu-i claritate şi formă numai ca să mi-l fac limpede şi clar pînă la sfîrşit.

— Mai tîrziu, domnule Zarandia. Altădată — îl opri Sahnov.

— L-aş ruga, totuşi, pe domnul colonel să-i permită domnului Zarandia să participe la discuţie şi să-şi spună consideraţiile — îi spusei eu rece.

Insistasem, de fapt, pentru că Zarandia aparţinea acelor oameni care au propria părere despre orice lucru, fiind în stare să alcătuiască cel mai rezonabil un plan de acţiune. Plan totdeauna inteligent, presupunînd şi măsuri eficiente. Era însă în el şi risc şi bizarerie şi ceva neobişnuit — şi de asta celor mărginiţi sau necunoscătorilor în speţă le apărea îndoielnic şi nerealizabil. De aceea, de obicei, Zarandia — adesea fără scrupul şi trebuie spus acest lucru — îl atribuia celui mai important participant la discuţie, avînd în vedere, că prin importanţa personajului respectiv planul va fi vehiculat la un nivel încă inaccesibil deocamdată lui. Pe această cale, Zarandia obţinea pentru planul său adeziunea personajului influent şi soarta planului era rezolvată favorabil, fiindcă cel suspus ajungea foarte curînd să se convingă pe sine că el e adevăratul autor al dibaciului plan. Aşa procedase şi cu mine, şi nu o dată. Recunosc, căzusem uşor în această rătăcire ; e şi în firea noastră : în adîncul sufletului nostru se aprinde gîndul legat de obiectul care ne-a izbit atenţia. Şi cînd un altul îl exprimă mai clar, adevărul ne apare cunoscut şi nouă, ba pe deasupra sesizat demult şi de noi înşine.

L-am înţeles deci pe Muşni Zarandia de la primul cuvînt : planul era elaborat, iar Sahnov fusese ales ca fals autor. Începui, cu interes susţinut, să-i urmăresc expunerea planului şi modul cum îl prostea pe Şahanov.

Nici nu apucă astfel Sahnov să deschidă gura că guvernatorul îl şi rugă pe Zarandia să nu-şi întrerupă expunerea.

Zîmbind confuz, răspunse, plecînd politicos şi recunoscător capul.

— Domnul colonel — începu el — să considerăm că cel mai important lucru e să smulgem din rădăcini sprijinul pe care banditul îl are în popor. Părerea domnului colonel e firească şi îndreptăţită, întrucît e şi problema cea mai complicată şi dificilă. Traduse în limbajul acţiunii practice gîndurile domnului colonel se concentrează în următoarea formulare : desrădăcinarea încrederii şi sprijinului aflat în popor prin compromiterea banditului însuşi. Treapta următoare : împăcarea banditului cu administraţia. Şi, la sfîrşit : atragarea lui în serviciul nostru cu folosirea sa în lupta contra celorlalţi bandiţi.

Şi dacă l-am înţeles bine pe domnul colonel, activitatea noastră, care va decurge din această situaţie, se va desfăşura în următoarea succesiune : răspîndirea zvonurilor compromiţătoare, produse inteligent şi rafinat de noi, precum şi imitarea dibace şi de perspectivă a acţiunilor banditului, îndreptate, să zicem aşa, împotriva omului simplu, ca : intimidarea, şantajul, jaful, uciderea jertfelor nevinovate şi alte asemenea fapte menite să-l păteze în ochii poporului, transformîndu-l din erou în ticălos.

Şi pînă la urmă o să avem în faţă un om dezarmat, cuprins de deznădejde, şi care, fie că ni se predă de voie, fie că primeşte condiţiile propuse de noi, spre împăcare. E însă de asemenea, posibil să ne fie predat de un om recrutat de noi şi care ar face-o fără prea multe mofturi şi procese de conştiinţă.

Bineînţeles că pentru aceasta e necesară muncă multă şi migăloasă căci faptul nu se realizează într-o campanie simplă, de un ceas. Şi trebuie să mai recunoaştem apoi că pentru unii bandiţi şi această metodă e neputincioasă, însă aşa cum îi place contelui Szegedi să spună că excepţia confirmă doar legea, şi îndreptăţirea legii noastre va fi. de asemenea, confirmată. Şi cu aceasta, domnilor, se încheie primul ciclu al întreprinderii noastre.

Acum, despre consecvenţa acţiunii noastre în al doilea ciclu. Ordinul guvernatorului de amnistie înseamnă iertarea vinei trecute, şi nu garanţia imunităţii.

O nouă încălcare săvîrşită de răufăcător îl face din nou responsabil. Încălcările inspirate de noi, urmate de angajarea celui căzut în capcană, ca şi folosirea lui pentru scopurile noastre, nu devine, la o abordare isteaţă, o misiune prea grea. Cînd domnul colonel propunea atragerea oamenilor îndrăzneţi şi experimentaţi, dînsul — nu e nici o îndoială — avea în vedere tocmai acest izvor de sporire a forţelor noastre. Să privim însă încă două situaţii, incluse în gîndurile domnului colonel şi legate între ele : întrucît metoda propusă de domnul colonel — noi încă n-am folosit-o în luptă cu bandiţii —, ca fiind şi deosebit de originală, impune de la sine ca lupta împotriva bandiţilor să fie concentrată în mîinile jandarmeriei.

Aşa am înţeles eu programul acţiunii dictat nouă de domnul colonel. El presupune inevitabil ca guvernatorului Caucazului să-i fie atribuite împuterniciri speciale. Consider de datoria mea să declar că sînt în întregime de acord cu planul Domniei-Sale, iar realizarea lui o consider ca o cinste pentru mine.

Muşni Zarandia tăcu apoi şi Sahnov îşi trădă răvăşirea numai în prima secundă, descoperindu-se autorul planului necunoscut de el. Ultimele consideraţii ale lui Zarandia, le asculta însă aşa cum ascultă învăţătorul răspunsul şcolarului tocilar, căzut. Şi abia încheie Zarandia, că tonul lui devenise de mentor :

— Domnilor ! Acum, sper că vi s-a limpezit de ce noi nu am cerut Majestăţii-Sale acordarea împuternicirilor speciale pentru guvernatorul din Caucaz. Ministerul Afacerilor Interne, şeful jandarmeriei şi eu nu dispunem de planul a cărui realizare presupunea împuternicirile speciale. Acum însă cînd problema e elucidată de mine, cînd parametrii şi detaliile au devenit clare şi — aşa cum aţi putut singuri constata, s-a copt însuşi planul acţiunii —, sper că el va primi înalta aprobare şi va fi realizat.

Impertinenţa lui Sahnov îmi depăşi înseşi aşteptările mele. Nu-mi fusese dat, mărturiesc, să mă ciocnesc de un aşa cap.

— Vă promit — continuă el — că guvernatorul Majestăţii-Sale va primi foarte curînd împuternicirile. Însă încă două aspecte trebuie gîndite. Planul trebuie să primească un nume, al cărui sens să fie accesibil doar cîtorva inşi de încredere... şi într-o clipă şi hotărî — da... da... şi asta merge... „Kilichia" ! Se ştie că şi Iuliu Cezar le-a venit de hac într-un mod asemănător piraţilor din Kilichia. Aşadar, „Kilichia". Iar acum, domnilor, vă rog să-mi comunicaţi numele funcţionarului sub a cărui subordine va fi realizat planul.

Nu puţin s-ar fi distrat acela care m-ar fi observat tot timpul pe mine şi pe guvernator. Fusese mai mult un şoc, şi mi se părea că-mi pierd minţile. Creierul nostru refuza să prelucreze asemenea mişmaş de opoziţii : elasticitatea înfricoşătoare, cu logica implacabilă şi aberanta prostie.

Totuşi, Iuliu Cezar nu făcea discriminări în alegerea mijloacelor, adăugă guvernatorul. Luminăţia-Voastră pe cine aţi propune, domnule colonel ?

— Pe ofiţerul împuternicirilor speciale al instituţiei noastre, pe domnul Muşni Zarandia.

— Sînt de acord cu dumneavoastră — spuse — fără să întîrzie o clipă — guvernatorul. Aştept propunerea scrisă.

— Dacă aşa doriţi, eu nu mă împotrivesc. Şi Sahnov făcu gestul unei generozităţi emfatice.

Nu mă îndoiesc că Zarandia îşi gîndise şi detaliile operaţiilor viitoare, cînd guvernatorul i se adresă :

— Sper, domnule Zarandia, că vărul dumneavoastră, Data Tutaşhia, se află în cîmpul atenţiei şi al activităţii dumneavoastră.

— Absolut, Excelenţa-Voastră. Recunosc, el mă aţîţă. Data Tutaşhia e demn de un adversar. Capabil, îndrăzneţ şi cu o excelentă intuiţie.

Guvernatorul întoarse privirea — se desfăta cu priveliştea focului dezlănţuit.

— Admirabil ! exclamă Sahnov. Şi pe lîngă altele... domnul Zarandia e demn de a fi propus şi pentru gradul următor. Noua secţie „Kilichia" îl are în frunte, de asemenea, pe domnul Zarandia. Stabiliţi-i solda din contul administraţiei imperiale. Aceasta îl răsplăteşte şi-l stimulează. Iar supraveghetorul noii secţii voi fi eu.

Cu o înclinare reținută Zarandia-i mulțumi colonelului, deși perspectiva supravegherii sale, nu-l prea ungea pe suflet.

Guvernatorul se distanță de peisajul flăcărilor :

— Domnilor ! Consfătuirea noastră s-a încheiat.

Zarandia se ridică apoi repede ca să se încline politicos. Guvernatorul îl opri însă cu un gest, întinzîndu-i mîna. Asta însemna că de-acum la guvernatorul Majestății-Sale din Caucaz, Zarandia va fi primit ca o persoană apropiată și dorită. Iar ofițerul acceptă această onoare cu o reținută recunoștință.

Abia părăsi acesta cabinetul că guvernatorul își și șterse cu batista mîna care numai ce-l felicitase pe realul autor al Kilichiei.

Urmările acestei consfătuiri nu întîrziară însă să se arate. Într-o lună guvernatorul primi chiar împuternicirile, noi puserăm bazele noii secții și șeful ei desfășură activitatea cu toată energia de care era capabil. Însă numai în măsura în care va fi nevoie voi vorbi despre subtilitatea acțiunii sale. Într-o incomparabil mai mare măsură, mă preocupau principiile morale ale activității, deoarece cunoașterea lor mă apropia de înțelegerea principiilor lui Data Tutașhia. Toate acestea erau pentru mine mai curînd o pasiune, un capriciu decît o îndeletnicire dictată de obligația mea profesională. Dealtfel, o asemenea analiză nu constituia o piedică pentru activitate. În propria-mi conștiință se ciocneau însă două principii morale opuse, fapt care drept să spun, mă cam tulbura. Totuși, să urmărim evenimentele, încercînd să nu le stricăm succesiunea.

S-a admis, meditînd, că viața omului e suma actelor sale, mai mult sau mai puțin semnificative căci fiecare dintre noi acționează neîntrerupt, clădind și dărîmînd și găsindu-i neîntîrziat fiecărui act temelia morală. Construcția treburilor noastre se sprijină deci pe fundamentul unei etici în funcție de care : unii acționează întîi și apoi își caută sau făuresc justificarea, mai ales dacă n-au reușit să descopere ceva plauzibil. Alții, ferindu-se de lege sau de opinia publică, își maschează cu grijă faptele urîte, drapîndu-le cu noblețe și dezinteres. Inșii din a treia grupă cumpănesc fiecare pas, raportîndu-l la convingerile lor, ca numai apoi să acționeze sau, dimpotrivă, să se rețină. Dar se întîlnesc și oameni care n-au nevoie să-și gîndească anticipat actele, nici să le refere la reprezentările lor morale și nici să le caute vreo justificare, fiindcă acțiunile lor sînt oricum bune și drepte. Și, spunînd aceasta, am în vedere aici o operație făcută de Mușni Zarandia în perioada în care elabora sistemul răspîndirii zvonurilor și al pescuitului de informații sau noutăți puse în circulație de noi. În fiecare capitală de județ există un funcționar al instituției noastre, a cărui misiune era doar răspîndirea zvonurilor. Secretul se păstra însă cu grijă și conducerea locală nu știa nimic despre noile funcții ale colaboratorului ei, funcționar dependent doar de Zarandia și difuzînd numai știrile primite de la el. Mai angajă apoi încă un salariat pentru colectarea informațiilor care trebuiau să ajungă neîntîrziat la secție. Secretul existenței agenților era, și el, de asemenea, bine păstrat față de conducerea respectivă, așa că doi colaboratori ai aceleiași instituții puteau activa independent, fără ca măcar să se bănuiască. Mecanismul colectării informațiilor era simplu, sigur și ferit de orice complicație. Ca să-l pună în mișcare erau suficiente doar două guri sparte. Cu răspîndirea zvonurilor, însă, era problema cea mai delicată. Ca să faci din omul de pe stradă agent, nu era posibil, pentru că, la întrebarea interlocutorului, de unde ai știrea, trebuia să indici și izvorul.

Nu se putea spune nici „apropo, eu sînt agent și am misiunea să vînd gogoși". Să folosești oameni cu carte era și aceasta primejdios. Ampula psihologică a fiecărui al doilea intelectual e opoziția, fronda, fiind foarte greu să eviți aici divulgările și scandalul. Mai rămîne categoria infimă a supușilor devotați pe care populația locală însă nu-i crede, nenorocirea cea mare constînd în faptul că diapazonul psihic ai adepților regimului varia între naivitate și prostie. Or, să le încredințezi acestora o chestiune atît de importantă însemna să fii la mare ananghie. Și responsabilul cu răspîndirea zvonurilor nu se putea descurca fără cinci-șase agenți bine pregătiți. Asta de la bun început. Mă așteptam deci ca Mușni Zarandia să rezolve dificultățile în chipul cel mai simplu, adică plătind bine sau alegînd oameni potriviți din nobilimea scăpătată. Cînd colo, totul s-a făcut în alt fel.

Cînd veni vremea să înceapă răspîndirea zvonurilor, Zarandia îmi raportă că totul era gata și că putea face prima probă. Îl întrebai atunci la cît se ridica plata agenților, căci partea financiară nu era fără importanță. Întreținerea a o sută — o sută cincizeci de agenți în treizeci de județe putea să ne coste în jur de o sută de mii de ruble pe an. Or, să obții împrumuturi atît de mari nu era prea ușor.

— Luminăția-Voastră, răspunse Zarandia, plata pentru răspîndirea zvonurilor nu depășește cheltuielile poștale. Colectarea informațiilor n-o să coste nici o copeică, întrucît rapoartele circulă prin curierii din serviciul permanent.

— Curios ! Vă pregătiți să trimiteți materialul prin poșta obișnuită ?

— Chiar așa ! Materialul destinat difuzării se trimite rezidentului sub forma scrisorii unui cunoscut apropiat, expediată recomandat. Or, chiar căzînd în mîini străine, această corespondență nu ne poate dăuna. Din contră, falsul adresant ne face un serviciu comentînd-o. Apoi scrisoarea va fi expediată în dublu exemplar, iar rezidentul va confirma primirea.

— Înțeleg — murmurai eu — ascultînd în sinea mea curgerea unor gînduri noi pentru mine. Mă gîndeam la aceea că invențiile ingenioase, victoriile epocale politice sau militare, creațiile sublime ale artei sînt marcate de una și aceeași trăsătură : — simplitatea. Începui să pricep că acestui om nici nu-i trecea prin cap să gîndească lucrurile complicat și răsucit. Avea o minte simplă și clară, și concepea planuri simple şi clare. Or, trecerea lui de la administraţia financiară în jandarmerie avea o simplă şi prin aceasta temeinic filosofică fundamentare. În memoria mea se treziră toate procedeele ingenioase descoperite de Zarandia, care-i făcuseră nume printre colegi, asigurîndu-i scînteietoarea ascensiune...

Toate aceste soluţii, fiecare luate izolat sau în totalitate erau de fapt modele clasice de simplitate. Mă cuprinsese melancolia şi nici pînă azi nu am înţeles de ce.

Apatic şi somnolent, întrebai însă ce fel de oameni servesc drept agenţi rezidenţilor noştri.

— De obicei, soţiile infidele. Mai rar, soţii infideli.

— Prin ce vă atrag mînia cele fidele ?

— Absolut prin nimic, însă ele, de regulă, stau acasă şi cresc copiii. Altceva e, însă, cu infidele. Ca să tăifăsuiască şi să afle noutăţile, trec zilnic prin patru-cinci case.

— În vizită merg, oare, numai infidelele ?

— Din zece soţii credincioase, Luminăţia-Voastră, doar una iubeşte vizitele, din zece necredincioase, nouă preferă să-şi petreacă timpul undeva departe, între străini, decît la ele acasă.

— Cam uşuratic ! Şi te bizui pe ele într-o acţiune atît de serioasă ?

— Uşuratic ? Pasiunea infidelelor pentru trăncăneală nu e chiar aşa de nevinovată şi fără finalitate. Ele trebuie să verifice întruna dacă nu cumva taina lor a ajuns publică. Altceva e, însă, important pentru serviciul nostru. Mai înainte de orice, faptul că sînt infidele, că le place să fie oaspeţi şi să se fîţîie în lume. Apoi infidelitatea, favorizîndu-le apropierea şi dragostea pentru satisfacţiile de societate, ne deschide nouă larg domeniul necesar difuzării ştirilor care ne convin.

În această privinţă Zarandia avea deplină dreptate, dar nu numai pentru considerațiile citate de el, căci spaima că relaţia adulteră ar putea deveni publică o obliga pe femeia recrutată să-şi execute conştiincios misiunea primită şi nici sfînta Inchiziţie n-ar fi putut-o determina să-şi recunoască legătura cu jandarmeria. Ba-i dădea chiar speranţă, însă în vremea aceea experienţa noastră cu agentură feminină era nesubstanţială, iar personal nu eram pregătit pentru ea. Încorporarea femeii într-o chestiune capitală mă tulbura, şi mai în glumă îi spusei lui Zarandia :

— Colaborînd cu dv., domnul meu, ajungi să sesizezi misoginismul dus pînă la sadism, adăugînd apoi fără urmă de ironie : — Credinţa în Dumnezeu în decursul ultimelor veacuri n-a reuşit să îmbogăţească cu nimic duhul omului. Cel mult s-a ostenit să păstreze cuceriri trecute, opunîndu-se cruzimii, asprimii şi răutăţii. Or, datoria celui ce vrea să-i slujească binelui e să-şi pună activitatea în slujba celor mai înalte scopuri accesibile omului, să nu vatăme, rupă sau înjosească spiritul — nici în sine şi nici în aproapele său. Iar că aceasta e prima destinaţie a muncii noastre comune, eu sînt total convins. Dar dv. ?

Subalternul meu era numai urechi. Îl șocase nespus că, cu adevărurile descoperite doar lui, opera cineva care nu era altul decît nacialnicul jandarmeriei caucaziene.

— Mie, Luminăția-Voastră, nu-mi sînt limpezi pricinile temerii dv., replică el nu fără curtoazie.

— Nu-s limpezi ? — Îl privii direct în față, dorind să pricep dacă de fapt, nu înțelegea sau se prefăcea.

Părea însă total liniștit, așa că nu-mi schimbai tonul :

— Agenților dumneavoastră le e livrată cea mai bună jumătate a genului uman, cu vise feciorelnice despre viitorul senin, înfășată în trădarea soțului. Oricît ar fi de dureros însă, asta e soarta noastră. S-a spus : „să nu preacurvești", dar păcatul e dulce, și cu atît mai mult cel al dragostei nepermise. Nefericita e strînsă în clește — o chinuie conștiința și-o ademenește dulceața păcatului. Și iată că apare satana sub înfățișarea rezidentului dumneavoastră și, în schimbul promisiunii de a nu-i divulga taina de scandal, o obligă să răspîndească zvonuri murdare. Acum e de două ori mai păcătoasă și de zece ori mai chinuită. Femeile infidele au — aproape toate — copii. Ce le poate da mama bălăcită în noroi, pustiită de infidelitate ? Cum să-și educe copiii ? Cîți asemenea agenți se află în mîinile rezidenților dv. ?

— O sută treizeci și trei, Luminăția-Voastră !

— M-da, o sută treizeci și trei de mame și copiii lor — socotește cîte trei-patru, nu mai puțin. Socotește numai că acțiunea noastră calcă în picioare demnitatea a șase sute de oameni. Și aceasta e numai o metodă ! Doamne, Dumnezeule, n-am crezut că-mi va fi dat să număr soțiile infidele aflate în Caucaz !

Zarandia izbucni în rîs. Eram atît de răvășit de propriile-mi gînduri că și eu mă contaminai, fără să fi bănuit că așa ceva era posibil.

— Luminăția-Voastră ! Toate aceste doamne sporovăiesc pentru satisfacția lor și fără s-o știe și s-o vrea, ne fac și nouă servicii. Trădarea lor face posibilă cunoștința mai apropiată cu rezidenții noștri, însă nu se cunosc cazuri de presiune sau de șantaj asupra lor. În această privință am instaurat o interdicție severă și nu mi-e cunoscut nici un caz de încălcare. Rezidenții noștri au reușit să cultive relații prietenești cu oamenii necesari. Asta e avantajul ! În ceea ce privește difuzarea zvonurilor și recoltarea informațiilor, aceasta se face de la sine, fără prejudiciul nimănui. Tăifăsuind cu femeia prinsă în cătarea lui, rezidentul scapă printre altele și informația lansată în circulație de noi. În două-trei zile noutatea devine cunoscută în cîteva case. Personalul acestor case și toată adunătura care se hrănește pe lîngă avuți aruncă noutatea în stradă, în mulțime și iată că răspîndirea devine fără limită. Despre colectarea informațiilor, ce să mai vorbim, îți astupi urechile, dar bîrfa îți intră pe nări. Rezidentului nu-i mai rămîne decît să scîrțîie pe hîrtie.

În fața mea apăruse o altă imagine. Noua tactică a lui Zarandia era compatibilă cu folosirea energiei eoliene.

— Admirabil, totul e gîndit, Mușni, adăugai eu. Familiaritatea prietenească pe care mi-o îngăduii era egală cu o recompensă. Iar el era vrednic de răsplată.

— Credeam că doar cu bani vă permiteți să duceți treaba la bun sfîrșit.

— Mie nici prin gînd nu mi-a trecut, acum însă discutînd cu dv. am priceput că banii nici n-au ce căuta aici. Să scontezi în aportul lor, într-o asemenea întreprindere, e tot așa de fără sens ca o coparticipare a bărbaților. Bărbații trăiesc și cu credință, nu numai cu pîine. Și unul din stîlpii acestei credințe e cinstea și nepîngărirea tronului și a instituțiilor sale. Cînd îl forțezi pe om la trădare, credința se clatină, baza morală îi fuge de sub picioare și oricît de mare i-ar fi răsplata, nu mai poți opri descompunerea credinței în sfințenia ordinii morale. Moralitatea omului solidar cu munca noastră e subminată, iar imoralul e gata de orice și primul lucru — fățiș sau ocolit — e nimicirea temeliei de stat. Destinația și chemarea noastră e să luptăm împotriva acestui rău — își încheie Zarandia gîndul.

...Nicăieri nu se umblă cu aurul așa de atent și de zgîrcit ca la monetărie. Dar dacă la fiecare monedă emisă apare mai mult sau mai puțin din aurul afectat, chiar cu o sutime de bănuț, parametrii catastrofei sînt de neanticipat și nici chiar de reprezentat. Slujba, chemarea de a păstra bazele statale, moralitatea și demnitatea supușilor trebuie socotite ca obiectul principal al custodiei noastre. Acuratețea și grija față de ele e cea dintîi dintre primele necesități. Sună paradoxal, însă pentru inițiați e un adevăr elementar. Despre Zarandia am vorbit deja. El nu-și analiza niciodată actele sale în prealabil, nu căuta justificarea celor săvîrșite și cu toate acestea fiecare pas făcut apărea ca singurul corect. Fusesem atent la această particularitate proprie lui, chiar din primul an al serviciului lui sub conducerea mea, însă oricum era de necrezut să-ți închipui că omul acționînd impulsiv sau intuitiv să nu se poticnească vreodată.

— Domnule Zarandia, spuneați că justificările etice nu v-au preocupat niciodată intelectul, nu e așa ?

— Desigur. În împrejurările vieții nici nu mă gîndesc la ele. Mă preocupă numai ceea ce e necesar de făcut ; ce mijloace să-mi aleg îmi dictează însă intenția. Nici nu-mi trece prin cap să compar sugestiile intuiției cu normele morale. Ceea ce îmi dictează intuiția se verifică absolut sigur, fără nici un amestec cu etica personală.

— În concluzie, tron și patrie nu au nimic de spus în viața dv. ? Dumneavoastră vă slujiți numai pe sine ?

— Eu slujesc tronul și țara, dar prin aceasta nu mă abat nici cu un fir de la sinele meu și nu jertfesc nimic din mine.

— Etica mea nu face compromisuri, nici chiar sub presiunea catastrofei. Ea nu-şi încetează nici o clipă influenţa asupra mea şi nu e o chestiune de pedantism, ci, simplu, aşa mi-e firea în care s-a imprimat şi ereditatea şi educaţia. În familia noastră toţi sîntem aşa.

— Şi vărul dumneavoastră, Data Tutaşhia, e la fel ?

— Da ! Dar el, pe lîngă aceasta, e dotat şi cu o uriaşă putere de voinţă, chiar mult mai mare decît a mea.

Cunoşteam ce se petrecuse în staţionarul lui Toria, ca şi tragedia din hanul lui Duru Dzigua.

Zarandia avea dreptate. Totuşi, în comportamentul lui Tutaşhia descoperisem nu numai voinţă, ci şi ură faţă de tot neamul omenesc. Şi dacă n-ar fi fost aşa, s-ar fi întîmplat, oare, toate cîte s-au întîmplat ?

Discuţia mea cu Zarandia reveni chiar la punctul de început al ei şi se desfăşură în jurul problemei zvonurilor, verificării eficienţei lor, folosirii informaţiilor şi a noutăţilor culese, ca şi asupra posibilităţii controlului nostru asupra ariei de difuzare. Se scursese însă destul de puţin timp şi dădea roade atît de mari şi nescontate, încît atrase şi atenţia cancelariei imperiale. Dar aceasta e o altă poveste, care numai pe departe interesează tema însemnărilor mele şi de aceea, mă mărginesc doar la exemplul care conţine amănuntele necesare povestirii mai departe.

În problema de primă importanţă a dezrădăcinării banditismului există însă ceva cu totul aparte şi despre acest aspect nu e admis să se vorbească în discuţiile oficiale. Etica profesională ar considera acest lucru de prost gust. Chiar povestind despre conferinţa de la guvernator, ignorasem sensul politic al întreprinderii pe care o pusesem la cale. Deschis, ce-i drept, nu se spusese nimic, dar se înţelegea de la sine că securitatea patriei era ţinta numărul unu a efortului nostru, fiindu-i şi cunoscut oricui că unul din scopurile războiului ruso-japonez se concretiza în slăbirea procesului de fermentare, activ, din toate straturile populaţiei ruse. Nemulţumirea poporului, protestul crescînd împotriva ordinii sociale trebuia canalizat pe un făgaş convenabil imperiului. Mai era apoi cunoscut, şi încă demult, că potenţarea patriotismului rus era singura ieşire dintr-o asemenea situaţie. Precizez numai că secţia lui Zarandia se constituise în anii premergători războiului ruso-japonez, cînd se accentua fierberea şi se maturizau pasiunile politice. Ne desfăşuram activitatea cînd, prin desfăşurarea evenimentelor, vestitul abrag, cinstit de norod ca luptător de rasă, putea să devină uşor atamanul[1] unei bande cu nuanţe revoluţionar-populare. Or, abragul fiind inviolabil, era suficient să te facă să vezi în el căpetenia neobişnuită, capabilă să mobilizeze forţe adverse celor ce asigurau ordinea publică actuală. Pe scurt, ascuţişul activităţii noi create era îndreptat împotriva virtualilor căpetenii. Şi am făcut acest excurs pentru a lămuri adevărata importanţă a preocupării lui Muşni Zarandia.

---

[1] Şeful (n. tr.).

În Gruzia de atunci existau trei feluri de banditisme: primului îi aparțineau jefuitorii mînați de mobile egoiste. Celui de-al doilea — abragi, evitînd jaful și apărînd dreptatea de cei ce atentau asupra ei, în activitatea lor văzîndu-se protestul social de sorginte națională și ultimul căruia-i aparțineau discipolii învățăturilor revoluționare, antistatale care comiteau acte teroriste, confiscînd mijloace bănești din însărcinarea centrelor ilegale.

Limitîndu-se la perimetrele județelor Mingreli și Samurzacano, Mușni Zarandia își alesese cîte un bandit din fiecare fel, de obicei pe cel considerat în clanul lui ca fiind primul în putere și slavă. Așa că victoria noastră asupra celor mai aleși trebuia, după presupunerea făuritorului de plan, să ne deschidă drumul pentru stîrpirea măruntișului. Socoteală totuși vulnerabilă, căci dacă dădeam pe alături — banditii demni de mai puțină luare aminte s-ar fi înviorat, urmărirea lor complicîndu-se enorm. Risc mare deci și nu pe măsura oricui. Totuși Zarandia avea ceva în cap, ceva la care ținea sigur, deși nu-i lipseau nici evenimentele și nici sfaturile superiorilor, nu făcea nici o concesie.

Iată-i însă pe cei trei aleși de el:

Raja Sarcimelia — 34 ani, jefuitor obraznic, fără milă și lacom. Timp de nouă ani scapă de urmăritori. Înainte de aceasta a fost deținut pentru furt cinci ani. Analfabet.

Data Tutașhia — la acea dată avea 32 de ani. Se ascundea de aproape doisprezece ani.

Budu Nakașia — 27 ani. Prudent, deștept. Membru al organizației naționaliste ilegale. Terorist. Timp de patru ani — abrag împreună cu fratele său, Luca Nakașia. Fiu de preot. A terminat șase clase de gimnaziu.

Am început prin a încerca să-i propunem pace lui Raj Sarcimelia. Că el, fără ezitări și dintr-o dată s-ar fi împăcat cu noi, nici prin cap nu ne-a trecut. Trebuia însă să-i semănăm în suflet confuzie, să ne infiltrăm în psihicul său, scoțîndu-l din echilibru, să-l facem să vibreze și să-i strecurăm în minte gîndul posibilității împăcării cu noi. Omul trimis la el de pretinsul șef al poliției județene, aflînd de refuzul său, îi strecurase însă la plecare: „poate te răzgîndești, ai termen de o jumătate de an; ți-oi trebui — vino!"

Aceeași propunere îi fu făcută și lui Luca Nakașia — anume lui Luca, și nu fratelui său mai mare, Budu. E de la sine înțeles că nici aici n-am obținut asentimentul lui, dar sămînța ispitei și a îndoielii a fost aruncată și acolo.

Urmă apoi difuzarea zvonurilor meșteșugite. Între noi le numeam versiuni. Zilnic și metodic secția Zarandia lansa bîrfele compromițătoare la adresa fiecăruia din cei trei. Versiunile prelucrate cu grijă legară în triunghi trei linii independente una de alta, ceea ce însemna că între Sarcimelia, Tutașhia și frații Nakașia urma să se încingă o dușmănie de moarte.

Prima versiune îi fu adresată prin fierarul Malakia Ninua lui Data Tutaşhia.

Ninua trecea printre cei mai apropiaţi prieteni ai lui Data, deşi poliţia nu reuşise niciodată, în şirul de ani, să-l surprindă acordîndu-i adăpost şi ajutor. Sigur că Tutaşhia evita întîlnirea cu el, nu se vedeau decît în cazuri extreme, pentru scurtă vreme şi, desigur, în afara casei lui. Aceste cazuri speciale erau însă bine studiate de noi, stabilindu-le în prealabil şi punctele de întîlnire.

Una din cucoanele recrutate ca agent se îndrepta astfel — conform graficului operativ — din Zugdidi la Samurzakano, pentru a-şi vizita rudele. Soţul ei, nedorind să-şi arate deschis gelozia care-l rodea, trimise — sub pretextul că era periculos pentru o femeie să plece singură într-o călătorie depărtată — s-o însoţească, pe lîngă fratele ei mai mic, şi un văr al său. Şi călătorii făcură prima haltă lîngă fierăria lui Malakia Ninua, deoarece calului doamnei i se slăbise o potcoavă.

— Am impresia că roibul tău e unul din cei luaţi de Data Tutaşhia lui Bodgo Kvaltava şi ciracilor săi, rosti vărul soţului.

Cucoana hohoti sonor.

— Levan, frăţioare, le cam încurci, ca unchiul Ciciko, numai că tu nu eşti aşa de bătrîn. Ce legătură are cu asta Data Tutaşhia ?

— Calul ăsta a fost, totuşi, luat cu forţa, nu ?

— Luat cu forţa, da, — se amestecă fratele doamnei — dar asta n-are nici o legătură cu Data Tutaşhia. L-a luat Raja Sarcimelia, l-a vîndut, ca mai apoi, găsindu-l poliţia, să i-l dea înapoi lui David.

— Da, da, aşa a fost ! îşi aminti vărul soţului. — Se spune că Raja Sarcimelia l-a oprit în drum pe factorul nacialnicului de judeţ, şi l-a curăţat de tot ; pînă şi cămăşuţele copiilor le-a luat.

— De unde-ai mai scos-o şi pe asta ? întrebă cucoana.

— Cum de unde ? izbucni vărul. Doar în prezenţa ta ne-a povestit şeful poliţiei, Nicandro Kilia !

Doamna se amuza copios.

— Acum înţeleg, de ce s-au amestecat toate în capul tău.

— Adică cum ? se indispuse vărul.

— Iată cum. Nicandro Kilia povestea că Raja Sarcimelia reuşise să-i transmită şefului de judeţ că, vezi, Doamne, eu nu mă tem de Tutaşhia al vostru, şi că, iată, îl pun eu cu botul pe labe. Or, dacă tu nu-mi dai pace, tot aşa o să se întîmple şi cu nevastă-ta şi cu fiicele tale. Bagă-ţi bine în cap ce te aşteaptă, căci din toată povestea asta văd că ţie ţi s-a crestat în minte Tutaşhia. Iar că roibul a fost luat de poliţie, o ştiai dinainte, aşa că totul s-a amestecat în căpşorul tău după cum vezi, ieşind pînă la urmă minunea pe care ne-ai împletit-o acum.

— Fie şi aşa, însă ce figură i-a făcut Sarcimelia ăla lui Tutaşhia, de putea să-l sperie pe şeful judeţului ?

— I-a suflat iubita, asta i-a făcut. Există o asemenea podoabă, Beciuni Pertia. Pe ea i-a luat-o!

— Mucosul ăsta de Sarcimelia să facă așa ceva? se îndoi fratele. Ți-ai găsit... Prostii!

Doamna preferă să tacă.

— Dar ce-i de mirare? — îi sări în sprijin vărul soțului. — Sarcimelia nu mînuiește mai prost decît Tutașhia pistolul și carabina.

— Taci, pentru Dumnezeu! Iubita nu se ia cu carabină și pistoale.

Totul s-a vorbit, scontînd că fierarul ascultă. Și așa a și fost — ascultase.

Calul fusese potcovit, călătorii încălecară și se îndreptară spre destinație, iar Malakia Ninua, fără să piardă timp, se strădui ca totul să-i ajungă cît mai repede la urechile lui Tutașhia.

La prima vedere versiunea ar putea să pară naivă și bună pentru prostime, cu atît mai mult cu cît țelul era la vedere — să-l silească pe Tutașhia să-l înfrunte. Tutașhia era însă prea ager ca să înghită momeala. Și totuși, intenția era clară. Zarandia se conducea după principiul clasic, dacă vrei să fii crezut, minciuna trebuie să te mire. Pe lîngă asta, mai știa că Sarcimelia îi purta și pică lui Tutașhia. Se întîmplase odată că Sarcimelia cu confrații, pîndind la drumul mare, să tîrască în pădure, unul cîte unul, vreo jumătate de sută de oameni, prădîndu-i pînă la piele. Apărînd însă Tutașhia, le-a poruncit să le înapoieze tot ce le furaseră. Și în încăierare unul din hoți fusese trimis pe lumea cealaltă, în timp ce Sarcimelia și alți doi ciraci o luaseră la fugă. Mai tîrziu, apoi, Sarcimelia însuși povestise că Tutașhia îi lăsase să fugă și că bunurile le fuseseră înapoiate stăpînilor, de unde și faima răspîndită peste tot. De atunci însă Sarcimelia nu aștepta decît ocazia răzbunării — deschis sau pe furiș, știind că a-ți încheia socotelile cu Tutașhia era periculos dacă nu chiar tragic. Și apoi și timpul își făcea efectul, căci lui Sarcimelia, de mult nu-i mai păsa nici de prietenul mort și nici de prada pierdută.

Planul lui Zarandia mai viza încă un fapt: Sarcimelia era un incurabil vînător de fuste și nimic nu-l împiedica pe Data Tutașhia să creadă că Sarcimelia, din răzbunare, îi luase iubita. Și chiar dacă Data nu credea în trădarea ei — Zarandia prevăzu și varianta aceasta — oricum, nu i-ar fi iertat rușinea căzută pe capul lui din flecăreala fără rost a lui Sarcimelia.

Așa a fost construit primul colț al triunghiului.

Mai departe. Spre deosebire de pirați, Raja Sarcimelia nu-și îngropase prada pe ostrovul nelocuit și nici n-o ascunsese, ca Arsen Odzelașvili, în stînca mării Kasska, căci trăia pe atunci, în Suhumi, grecoaica Euterpia Triandafilidi, singură, de vreo patruzeci de ani, destul de sărmană și nemaipomenit de lacomă. Poftea să se îmbogățească cu orice preț și devenise treptat-treptat o cămătărească la sînge. Ea era cea care-i ascunsese prada lui Sarcimelia înainte ca el să cadă prima dată în închisoare pentru furt, cedîndu-i din beneficiu, în cel mai bun caz, o treime, dacă nu un sfert. Pesemne că în negoţ furtul se culcuşise odată cu facerea lumii.

Planurile ingenioase şi ideile în general însenineazā fruntea hoţilor, tîlharilor şi a negustorilor în închisoare, aşa că Raja Sarcimelia, după ce-şi ispăşise pedeapsa, i-a dus banii ascunşi Triandafilidei pentru a-i da şi ea mai departe, cu camătă, între tîlhar şi cămătăreasă stabilindu-se astfel, un fel de legătură din care ea urma să se aleagă cu un venit suplimentar, iar el, cu un imbold şi mai mare pentru tîlhărie, amîndoi de fapt îmbogăţindu-se destul de repede. Nu mult după aceea, cămătăreasa îşi adunase chiar niscai pămînt, înjghebîndu-şi şi o casă, cu ceva grădină în jur. Numai că, datorită turnătorilor, relaţiile ei cu Sarcimelia ajunseră să fie cunoscute şi de secţia de urmărire a poliţiei. Din fericire pentru ei însă, probe împotriva lor nu prea erau. O prinseseră agenţii pe Euterpia Triandafilidi la îmbarcarea pe un vas, la Poti, cu vreo cincizeci de baloturi de pînzeturi şi stofe furate de Sarcimelia şi vîndute ei, dar cămătăreasa, cu toate că se aflase şi de la cine anume fusese furată pînza, izbutise totuşi să iasă din încurcătură cu faţa curată. Plătise doar o amendă, după ce-l turnase şi ea pe cel ce-i vînduse marfa, poliţia rămînînd însă în continuare cu ochii pe ea.

Cînd s-a adunat apoi destul material pentru ca Sarcimelia să poată fi şi arestat, de persoana lui începuse să se intereseze însuşi Muşni Zarandia. Şi obţinînd de la secţia penală voluminosul dosar al afaceriştilor, omul se puse la lucru, urmînd ca după studierea lui să ştie precis cu cine are de-a face. Cei de la „penal" susţineau întruna că Sarcimelia se întîlnea rar cu asociata sa, transmiterea prăzii făcîndu-se fără îndoială printr-un intermediar pe care Zarandia ar fi urmat să-l prindă. El însă nu se grăbea deloc, aşteptînd parcă să-i pice altceva în plasă. Şi într-o noapte, după vreo lună-două de la începutul urmăririi, pe drumul de la Ahalsenaki spre Zugdidi, doi indivizi înarmaţi atacară şi jefuiră în plină zi un ofiţer cu ordonanţă cu tot, lăsîndu-i lefteri de bani, cai şi de toate armele încrustate cu pietre preţioase, ordonanţei dîndu-i-se şi două picioare-n c... pentru că nu avusese decît trei ruble asupra lui.

Zarandia, cum auzi de fapt, fu la faţa locului. Maniera jafului îl indica, fără nici o îndoială, pe Sarcimelia, ordonanţa atestînd, dealtfel şi el, presupunerea poliţistului. Întrebarea era dacă intermediarul presupus avea să aducă sau nu prada la Triandafilidi şi dacă da, cînd anume. Casa acesteia fusese astfel foarte discret pusă sub urmărire, în zece zile observîndu-se că pe cămătăreasă o vizitaseră şapte inşi. Dintre aceştia, însă, numai unul fu bănuit că duce pachetul cu armele ofiţerului jefuit, ceilalţi şase fiind clienţii obişnuiţi ai cămătăresei.

Împricinatul, proprietar al cafenelei din Suhumi, pe numele lui Muşeg, fu lăsat să se îndepărteze cam la vreo sută de paşi de casă şi înhăţat pe loc. Mic de stat, nearătos, Muşeg se dovedi însă la anchetă a fi omul care nici în ruptul capului nu vroia să recunoască, nici că dusese pachetul doamnei Trandafilidi, și nici că ar fi cunoscut-o vreodată. Cîteva vești, dimpreună cu făgăduiala de a-l lăsa liber, făcură minuni și Zarandia obținu prin judecătorul de instrucție recunoașterea deplină a faptului săvîrșit de Mușeg, fapt din care reieșea clar că Raja Sarcimelia ascundea prada într-o anume ascunzătoare, din care el, proprietarul cafenelei, o transporta treptat la Euterpia Triandafilidi sau în alte locuri indicate, primind pentru aceasta a nu știu cîta parte din pradă. Din aceleași mărturisiri ale inculpatului, a mai reieșit apoi și restul de adrese, precum și numele celui care îl anunța pe Mușeg că în ascunzătoarea știută apăruse marfă. I s-a luat apoi lui Mușeg și un angajament scris, cum că nu va divulga nimic din cele întîmplate, luîndu-i-se și un zălog prin care să poată fi obligat să restituie toate valorile dorite, asigurîndu-l însă că va fi iertat numai dacă într-adevăr nu va vorbi și dacă-și va menține în continuare relațiile cu Raja Sarcimelia.

Între timp, Zarandia, cu cîțiva subalterni, îi făcuseră o vizită și doamnei Triandafilidi, unul dintre aceștia fiind tocmai ofițerul pe care-l predase Sarcimelia.

La percheziție, armele ofițerului jefuit fură găsite fără prea multă greutate, gazda nemaiavînd timp să le ascundă. Rămăseseră doar să mai descopere debaraua pe care, în cele din urmă, Zarandia avea s-o afle din însăși gura anchetatei. Duelul dintre polițistul de înaltă clasă și delincventa cu mare experiență dură patru zile. Pesemne că Hermes o înzestrase pe Pandora cu mai puțină ipocrizie tocmai pentru că cea mai mare parte fusese păstrată pentru doamna Triandafilidi.

Zarandia, în schimb, în afară de rafinatul său profesionalism și de invulnerabila-i cinste, nu dispunea decît de tonul convingător al rapoartelor secției de urmărire, de concluziile exacte extrase din ele, de mărturisirile individului, care consimțise să stea un timp în închisoare pentru o sumă de bani, ca să clarifice afacerea cu pînzeturi și stofe, și de mărturiile amănunțite ale proprietarului cafenelei, care-i dăduse o listă întreagă de clienți și complici ai cămătăresei. Mai existau apoi dovada materială a armelor ofițerului prădat și alte cîteva fleacuri. Așa că Euterpia Triandafilidi se vedea amenințată să-și piardă nu numai ce agonisise cu prețul atîtor spaime și riscuri, ci să și înfunde pe cine știe cîtă vreme închisoarea. Or, în asemenea cazuri, ca să-și salveze pielea și averea, oamenii de teapa ei sînt dispuși să accepte orice compromis. Și Euterpia Triandafilidi pornise pe calea unor mărturisiri atît de sincere, încît, chiar și pe Zarandia îl cuprinsese mirarea : în față-i stătea oare un acuzat sau acuzator ? Două sute șaizeci de mii de ruble intrară în visteria statului, în urma acestei operații ; nouăzeci de mii confiscate de la Sarcimelia, iar restul — din cota de asociat a Euterpiei Triandafilidi, ei rămînîndu-i doar proprietatea de bunuri mobile și imobile, precum și niște polițe în valoare de zece mii de ruble, date cu mare dobîndă. Pe lîngă aceasta, femeia mai primise și asigurarea guvernatorului că va fi iertată și plătită chiar cu o mică leafă lunară pentru serviciul de agent secret al poliției din Suhumi.

Zarandia obținuse astfel iarăși ceea ce voise : Euterpia Triandafilidi, prin proprietarul cafenelei, îi trimisese lui Raja Sarcimelia o scrisoare judicios întocmită, din care reieșea că tot capitalul lor fusese furat de Budu și Luka Nakașia. Iar cu aceasta, al doilea unghi al triunghiului său strategic era perfect stabilit.

Cum era și firesc și cum mi-o cerea și serviciul, eram foarte bine informat despre viața caucaziană de toate zilele. Știam tot ce era mai deosebit, pentru că mai întîi, mie îmi ajungea la urechi, iar amatori de bătăi, scandaluri și încăierări se găseau peste tot. Ceea ce se întîmplase însă cu cei din familia Dorote Todua, dintr-un mic sătuc migrelian de munte, mi se părea că le întrecuse pe toate.

Ca număr, aceștia erau de toți, în familia lor, șase : tatăl, Dorote Todua, mama — Nuța, născută Nakașia, și patru feciori, niște găligani, nu alta, unul mai zdravăn decît celălalt.

Obiceiul luptelor îl instituise în familie Dorote Todua care, din tinerețe încă, își căpătase faima de mare luptător neînvins, mai ales în bătaia cu pumnii.

Încăierările erau, dealtfel, sensul vieții sale, pîinea lui cea de toate zilele, pasiune pentru care nici nu se însurase, umblînd hoinar prin lume în căutarea gîlcevilor. Bătea și era bătut pînă cînd, într-o zi, către patruzeci de ani, își înjghebă și el prima turmă, după care, la patruzeci și cinci, și se însură cu o femeie din familia Nakașia, urmînd ca la cincizeci, cînd nu se mai putea bate, să nu-i mai rămînă altă treabă de făcut decît să le dea povețe și lecții de luptă celor patru copii care aveau să-i continuie faima. Dealtfel, băieții îi semănau întru totul, ba chiar întrecîndu-l deseori, întru multe lucruri pe care le făceau mai bine.

Nu lipsită de faimă era și Nuța Nakașia-Todua, dar nu numai ca mamă și nevastă în clanul pe care-l conducea, ci și ca mare doftoroaie, pricepută în pregătirea a tot felul de unsori și frecții împotriva contuziilor, vînătăilor și a bubelor. Tot ea dregea cu mare meșteșug și oasele rupte și picioarele scrîntite. Pe scurt, făcea totul pentru ca întreaga adunătură a familiei lor să fie de fapt un fel de variantă gruzină a hooliganilor englezi, buni de gîlceavă, dar, spre deosebire de aceia, harnici și în trebile gospodărești.

Totuși, într-o anumită privință, între tată și copii era o mare deosebire : Pentru el, Dorote Todua, încăierarea sau lupta însemna prilej de măsurare a puterilor, șansă, joc, întrecere, cu alte cuvinte sport, în timp ce pentru băieții lui, bătaia era prilej de mîndrie, simțind în doborîrea și umilirea adversarului mai slab o deosebită plăcere. Numai ce se iveau undeva, la o nuntă, petrecere sau oriunde se aduna lumea, că toți care-i cunoșteau se și grăbeau s-o șteargă cît mai repede. Cine nu pleca o pățea. Și, de aceea, cum era și firesc, dușmani aveau o droaie. De, nu oricine putea îndura jignirea lor, căci nu o dată simțiseră și ei, pe piele proprie, tăișul cuțitului sau arsura glontelui. Tatăl lor încerca degeaba să le vîre mințile în cap. Ei, nu și nu, o țineau pe-a lor, pînă ce bătrînului i se făcu lehamite, lăsînd-o baltă cu sfaturile sale. Își vedea doar de turma lui și pe acasă nu dădea decît foarte rar.

Cu Data Tutașhia, Dorote Todua se cunoscuse bătînd aceleași poteci de munte-n urma oilor. Își purtau un deosebit respect unul celuilalt : Data Tutașhia văzînd în Dorote omul mai în vîrstă, înaltă noblețe și bunătate, iar Dorote în Data, omul drept și abragul de mare faimă. Îl chiar invitase de cîteva ori și acasă.

Fiii lui Dorote însă, obraznici din naștere, au încercat să se ia și cu el la harță. Și odată, în munte, mai în glumă, mai în serios, cînd în cortul tatălui lor cheful era în toi, dintr-un fleac săriră și asupra lui. Le convenea, dealtfel, pentru că a te lega de oameni cu faimă de felul lui Data, care nu-și prea ieșeau lesne din fire și nu se bătea cu oricine, pentru ei însemna mare lucru : a-l bate pe unul singur, de faima lui Data, era mai ușor decît de a te măsura cu doisprezece într-o încăierare din care nu se știa cine ar fi ieșit biruitor. Și-apoi, a-l înfrînge pe Tutașhia, nu-i era dat oricui ; cine-ar fi fost atunci mai sus ca ei, auzind cum vorbește lumea că pe Data l-au bătut fiii lui Dorote ?

Din respect pentru bătrîn, Tutașhia îi răbdă, lăsîndu-i să-și facă toate mendrele cu el. Nu i-ar fi fost greu, în cele din urmă, să-i pună la punct, dar așa vroi el, să-i vadă de ce-s în stare simțindu-le chiar pe piele proprie loviturile. La urmă însă, după ce-și spălă sîngele de pe față și zise totuși : „Voi v-ați făcut-o, cu mîna voastră“. Și după aceea, rupse orice legătură cu întreaga familie Todua.

Un an mai tîrziu, însă, toți, în afara bătrînului, plecat undeva în munți cu oile, fură înjunghiați într-o singură noapte, adică cei patru frați, împreună cu mama lor. Și cum, pesemne, ucigașii se grăbeau, primii polițiști veniți la fața locului crimei găsiră pe jos niște podoabe înfășurate într-o basma. Erau podoabele Nuței, pe care unul dintre polițiști le strecură pe furiș în buzunar. Iar peste un an, împreună cu basma cu tot, toate se aflau în seiful șefului de poliție județeană.

Adus acest lucru la cunoștința lui Zarandia, el porunci să nu i se comunice lui Dorote Todua nimic despre obiectele găsite, pînă la elucidarea completă a crimei.

Criminalii dispărînd fără urmă, în popor începuseră să circule cele mai contradictorii zvonuri, printre care și acela că Data Tutașhia ar fi fost ucigașul celor cinci. Nu amenințase el după ce-l bătuseră frații, „că și-au făcut-o cu mîna lor“ ? Și zvonul umbla din gură în gură.

Totuşi, deşi crima nu fusese elucidată, eu eram convins că Tutaşhia nu avea nici un amestec în toată afacerea. Pentru Zarandia cel mai important lucru era ca în ochii lumii, şi mai ales în ochii lui Budu şi ai Lukăi Nakaşia, presupusul asasin să rămînă în continuare Data. Nuţa Nakaşia, mama celor patru fraţi ucişi, le era mătuşă de sînge lui Budu şi Luka şi, să işte o duşmănie între ei şi Data, pentru Zarandia devenise un ţel de prim ordin. A fost pus în funcţiune serviciul răspîndirii zvonurilor şi, în scurt timp, bîrfa ajunse la urechile fraţilor Nakaşia. De fapt, pentru ei nu mai era o noutate, dar fiindcă ajunsese totuşi pînă la urechile lor, se hotărîră să limpezească lucrurile.

Şi cu aceasta fu încheiat şi al treilea unghi al triunghiului lui Zarandia.

La felul în care Muşni Zarandia îşi aranjase unghiurile trasate, într-o figură geometrică, ceea ce, în treacăt fie zis, însemna o muncă uriaşă de combinaţii şi aranjamente, mă voi referi în continuare.

După socotelile sale, trebuia ca fiecare plăsmuire de acest gen, adică diversele curse pe care le întindea tîlharilor, să fie extrem de bine gîndite pentru ca în ochii acestora să nu işte nici o bănuială. Doar ştia bine cu cine avea de-a face, fiecare dintre aceştia fiind, dealtfel, mare meşter în a ieşi din tot felul de încurcături. Or, a-i păcăli cu apă rece, nu era deloc cu putinţă. Oricare din ei nu credea decît în ceea ce se putea pipăi şi vedea, adică în dovezi materiale sau, în cel mai rău caz, în cuvîntul unui om de mare încredere.

Astfel, conform planului său, lui Tutaşhia trebuia să-i parvină dovada care să-l convingă că, într-adevăr, Sarcimelia îi luase iubita, sau că el e cel ce lansează zvonuri că ar fi luat-o ca să-i vie de hac.

Sarcimelia, în schimb, trebuia şi el convins pe deplin, că Budu şi Luka Nakaşia o prădaseră pe Euterpia Triandafilidi, luîndu-i banii şi marfa pe care el le dăduse. Iar fraţii Nakaşia, că fără îndoială Data, şi numai el, era asasinul mătuşii şi a celor patru veri ai lor.

Şi într-adevăr, Zarandia procedase magistral, în planul lui fiind prevăzută pînă şi posibilitatea ca Tutaşhia să nu întreprindă nimic în urma tuturor zvonurilor lansate de el, în afară, poate, doar de un simplu interes superficial. În baza acestei presupuneri, el mai lansase un zvon, care dezvăluia şi numele celui cu al cărui ajutor Beciuni Pertia scăpase de consecinţele legăturii amoroase cu Sarcimelia. Şi la moaşa de numele căreia se folosise în vederea acestui scop, după vreo zece zile se prezentă o foarte respectabilă doamnă, prinţesa Terezia Cicina.

Pălăvrăgind cu ea despre una, despre alta, prinţesa s-a interesat, ca din întîmplare, şi de legătura Beciuniei Pertia cu Raja Sarcimelia, iar moaşa, prefăcîndu-se că-i încredinţează o taină, a confirmat faptul că pe Beciuni Pertia o ajutase chiar ea să scape de sarcină. Or, prin aceasta, Zarandia împuşcase doi iepuri dintr-un foc: o dată obţinînd informaţia că Data avea să muşte din momeală şi, apoi, descoperind şi legătura, neştiută de el pînă atunci, dintre abrag şi prinţesa Terezia Cicina. Nu mai rămînea nici o îndoială că Data Tutaşhia avea să întreprindă ceva şi împotriva lui Sarcimelia.

Ziua şi locul actului terorist pe care urma să-l săvîrşească Budu Nakaşia fuseseră aflate cu mult timp înainte, de departamentul nostru. Teroristul căzuse în capcană şi nereuşind să-şi îndeplinească misiunea, fugise în pădure, după ce omorîse şi doi cazaci. Luka Nakaşia, fratele său mai mic, n-avea nici un amestec în asta ; cine s-ar fi încurcat, dealtfel, cu unul fără minte ca el ? Şi totuşi, cînd Budu Nakaşia luă drumul codrului, căpătîndu-şi faimă cuvenită de abrag, Luka nu mai putu răbda nici el şi, strîngîndu-şi boarfele, îi păşi pe urme, refuzînd categoric să mai întoarcă acasă. Devenit abrag, împotriva lui instituţiile noastre n-aveau, totuşi, nici o dovadă acuzatorie, atît doar că pentru acest fapt, omul umblînd mai degajat, era de presupus că pe el îl punea fratele său să facă ceea ce lui nu i-ar fi reuşit.

Din această pricină nu ştiu cui tocmai îi venise ideea că, arestîndu-l pe Luka, s-ar putea să-l speriem puţin şi pe Budu. Adică, aflînd că i-am arestat fratele, şi de frica de a nu-l deporta în Siberia, el, chipurile, să ni se predea de bună voie.

Norocul însă a fost că altcineva şi mai deştept, amintindu-şi că Luka era slab de minte, şi-a dat seama că acesta nu poate fi trimis în judecată. Or, atunci, de la sine înţeles era că nici lui Budu, ştiind acest lucru tot atît de bine ca noi, nici prin minte să nu-i treacă să se predea. După aceea, nici Luka nu era chiar atît de prost, încît să nu-şi dea seama că noi voiam, dealtfel, să ne slujim de el doar ca să-l prindem pe fratele lui. Cu toate acestea, capul nu-l ducea să se gîndească într-un fel că ar fi trebuit să-şi mai tăinuiască şi potecile pe care umbla şi care ne-ar fi putut duce pe noi drept la ţintă. Pentru Zarandia însă şi-atît era de ajuns şi, într-o zi, pe una din cărările pe care umbla Luka îi fu aruncat pe furiş un pistol de toată frumuseţea. Găsind însă arma, după spusele persoanei căruia îi fusese încredinţată respectiva misiune, Luka o studiase cel puţin o jumătate de oră, înainte de a o atinge. Probabil că în acest timp se tot judecase ce i s-ar fi putut întîmpla dacă ar fi luat-o. În cele din urmă, a luat-o, totuşi, şi vîrîndu-şi-o voiniceşte sub centură, şi-a văzut mai departe de drum, continuînd să fluiere ceea ce fluierase pînă a nu se opri.

Pistolul găsit de fratele său mai mic l-a pus însă în mare încurcătură şi pe Budu ; ce să fie cu el ? ; l-a cîntărit, l-a întors pe toate părţile şi nedescoperind nimic suspect şi-a zis şi el că aşa s-a întîmplat şi l-a pus deoparte. Astfel, pistolul jefuit de la ofiţerul bogat şi confiscat apoi de la Euterpia Triandafilidi a devenit proprietatea lui Luka Nakaşia, lucru pe care Sarcimelia trebuia să-l constate şi el cu ochii lui.

Spunînd însă undeva anterior că Data şi Elle Tutaşhia cunoscuseră şi primiseră aceeaşi educaţie în familia lui Muşni Zarandia, mai adaug acum la acest fapt şi observaţia că în această familie domnea cea mai caldă atmosferă afectivă, fiecare dintre membrii ei părînd a fi extrem de interesat de soarta celorlalţi. Mi-era foarte cunoscut apoi, şi o spun deschis, cît de mult îl durea inima pe Muşni Zarandia de soarta lui Data şi a Ellei. O suferinţă deosebit de sinceră şi profundă. Iar pe Elle nu numai că o ajutase cu bani, ca şi pe părinţii şi pe fratele ei mai mare dealtfel, dar se şi îngrijise şi de casa şi de gospodăria ei de femeie nemăritată.

Într-un cuvînt, era o familie dintre cele mai unite şi în care toţi se iubeau fără preget unii pe alţii. Iar dacă pe copii îi durea de părinţi, nu mai puţin îi durea şi pe ei de soarta copiilor lor adoptivi, Data şi Elle. Şi tot atît de bine mai ştiu, apoi, că şi fraţii, cu toate că viaţa îi condusese pe căi atît de opuse, îşi purtau unul altuia un deosebit respect şi o dragoste neţărmurită. Aşa stăteau, deci, lucrurile în această familie, oricît de paradoxale ar fi părut ele, iar Domnul-Dumnezeu să mă judece şi pe mine pentru ceea ce am vădit la adresa lor.

În momentul cînd Muşni Zarandia începuse să-şi croiască geometricul plan cu unghiurile triunghiului, Elle era în vizită la el, la Tiflis. Vechea casă ţărănească a lui Tutaşhia avea deja de mult nevoie de reparaţii, iar Muşni îi dăduse Ellei bani pentru un acoperiş nou, nemaipunînd şi altele la socoteală. Îi dăduse pînă şi numele omului care-i va găsi cei mai buni meşteri, urcînd-o după aceea în tren şi trimiţînd-o acasă.

Cînd s-a dus însă Elle la omul care îi fusese recomandat de fratele ei, acesta i-a spus că meşterii fiind, pentru moment, ocupaţi la un gospodar, urmează că numai după ce termină acolo să vină şi la ea. Bineînţeles, acest om fiind agentul nostru, îi reţinea pe dulgheri să aştepte noi dispoziţii din partea lui Zarandia. Spre norocul Ellei însă, n-a aşteptat prea mult şi meşterii s-au ivit într-o bună dimineaţă, ca din senin, lucrul începînd să meargă după aceea ca pe roate. Unul din ei, găsind apoi momentul potrivit, a ascuns în podul casei într-un anume loc, podoabele Nuţei Todua, înfăşurate chiar în basmaua ei, în care fuseseră găsite. Terminînd acoperişul, meşterii au plecat, iar după trei zile, Elle a fost chemată şi ea de urgenţă la Tiflis, de către nevasta lui Zarandia, căzută bolnavă la pat.

Plecînd, a încuiat casa în podul căreia era ascunsă dovada materială a faptului, că tocmai fratele ei îi nimicise pe cei din familia Todua. Mai rămăsese doar ca fraţii Nakaşia să se strecoare în casa lui Data şi să descopere în ea basmaua cu podoabele furate.

În această fază Zarandia îi încredinţă cazul unui subaltern al său, el plecînd la Tiflis pentru alte treburi. Începuse să ancheteze, de fapt concomitent încă cinci cazuri asemănătoare, în diverse judeţe ale Caucazului. Iar eu, știind că demersurile aveau să mai dureze, am fost destul de surprins de întoarcerea lui. Venise de fapt singur la mine, fără ca eu să-l invit, voind să-mi raporteze întregul mers al lucrurilor.

— Vă întoarceți acolo ? — l-am întrebat eu.

— Nu, nu mai e nimic de făcut acolo.

— Și la ce anume vă așteptați ?

— Păi, ce putem prevedea e doar aproximativ... mai ales în asemenea cazuri. Știți doar și dumneavoastră acest lucru mai bine decît mine. Cred însă că cele plănuite trebuie, totuși, să se realizeze.

— Adică lichidarea lui Nakașia cel mare sau chiar a ambilor ; concilierea lui Sarcimelia cu folosirea lui ulterioară în cadrul departamentului nostru ; compromiterea deplină a lui Tutașhia și aducerea lui într-o situație din care să nu mai aibă o altă ieșire decît împăcarea cu noi... așa-i ? Am ghicit ?

— Întocmai — a confirmat Zarandia —, numai că toate acestea se vor întîmpla doar dacă Tutașhia nu ne va ghici intenția și nu va avea timp să-i anunțe și pe ceilalți tîlhari. Cu cît însă va trece mai multă vreme, cu atît și amenințarea va fi mai reală.

— Dar dacă frații Nakașia vor găsi podoabele mătușii lor în podul casei lui Tutașhia, oare și atunci el ne-ar mai putea zădărnici planul ?

— Orice se poate întîmpla — a spus Zarandia — însă și într-un caz și în altul, prezența mea acolo nu ar mai putea schimba cu nimic mersul lucrurilor.

Mai exista totuși o întrebare care mă frămînta, negăsind însă momentul potrivit ca s-o pun. Nu-mi prea venea nici atunci să-l întreb și mă frămîntam întruna pînă cînd m-am pomenit gîndindu-mă că în definitiv, orice moment poate fi potrivit pentru întrebări, mai ales dacă ai curajul să le pui.

— În situația actuală — am spus eu —, nu este exclusă nici varianta în care ar putea fi ucis și numai Tutașhia, restul rămînînd neschimbat. Da ?

— Exclus ! În două unghiuri din trei va fi luată decizia scontată de noi, dar Tutașhia va rămîne oricum în viață.

— De unde atîta siguranță ?

— Din faptul că Tutașhia este mult mai puternic decît Sarcimelia și decît cei doi Nakașia, la un loc.

— Dar, de unde o atît de mare deosebire ?

— Din faptul că așa a vrut Dumnezeu, înzestrîndu-i pe unii cu unele, pe alții cu altele. După aceea la Tutașhia mai e și educația. Știu că oamenii nu ating perfecțiunea, dar Tutașhia face parte din categoria acelora care nu sînt departe de ea.

— Omul propune, Domnul dispune ! Și dacă totuși se va întîmpla ca Tutașhia să piară ? mă încumetai eu să-l mai întreb.

— Așa ceva s-ar putea numai dacă Tutașhia s-ar dovedi mai slab decît alții pentru că în acest joc va pierde — inevitabil — cel mai puțin dotat. Or, în aceasta, noi nu avem nici un amestec. Cu Tutașhia, repet, nu se va întîmpla însă nimic rău.

Și cu aceasta ne-am despărțit.

După aceea, frații Nakașia l-au găsit pe tipul care susținea că Data Tutașhia i-a omorît pe cei din familia Todua, invitîndu-l să se întîlnească într-un loc dinainte stabilit cu ei și cu cel ce-i pusese pe urmele lui.

— Stimabile Ghentor Kuprava, de unde vă este cunoscut că pe mătușa noastră, Nuța și pe fiii ei i-a ucis Data Tutașhia ? — l-a întrebat Budu Nakașia.

— Na, că-i bună ! De unde să știu eu asta ? Nu știu nimic ! — a început să se eschiveze Kuprava.

— Ia uitați-vă la el ! — s-a scandalizat intermediarul. Păi nu mi-ai spus chiar tu că asta-i opera lui ?!

Kuprava încercă iar să nege, dar în vorbele lui se întrevedeau clar lașitatea și minciuna. Frații Nakașia insistau și Kuprava o ținea una și bună, pînă ce ajunsese la amenințări și chiar la arme.

— Budu-batono ! — s-a aruncat la picioarele fraților. — Nu-mi lăsa copiii orfani ! Am să vă spun tot, numai să nu mă trădați ! Parcă-s puține păcate și crime sub soare ! Numai să deschid gura, și iar se va face o crimă... Nu mă chinuiți ! Rogu-vă, în numele lui Dumnezeu, din ceruri și a celor dragi vouă, pe pămînt !

— Hai, dă-i drumul la gură, că de nu îți crăp țeasta ! — tună vocea lui Luka Nakașia.

— Înainte ca Dorote Todua s-o fi luat de nevastă pe nefericita de Nuța, voi, parcă, tocmai atunci terminaserăți casa cea nouă, da ? Tocmai în ajun parcă a fost asta ? — a întrebat Kuprava.

— Așa a fost, și ce-i cu asta ? — a zis Budu, aducîndu-și aminte.

— Păi, aia, că dulgherii care meștereau la voi doar o știau bine pe Nuța, și cînd a venit la Nuța pețitorii lui Todua, au fost și ei acolo... țineți minte ?

— Parc-au fost...

— Au fost, cum să nu fie. Și eu am fost acolo, și țin bine minte că erau și ei. Poate nici despre mine nu-ți aduci aminte ? — s-a supărat Kuprava.

— Hai, lasă, mi-aduc aminte.

— Iar cum Dorote Todua îi dădea Nuței voastre podoabele și cum o pețea — asta, ce-i drept, nu pot să spun ; ce nu-mi amintesc, nu-mi amintesc, dar meșterii și acum își amintesc : un inel de argint, zic ei, a fost cu peruzea — trei pietre mari, o broșă — tot de argint și tot cu peruzea, și cerceii la fel. Nuța, zic ei, chiar de atunci nu le-a mai scos și le purta tot timpul. Așa am ținut minte. Iar acum, zi tu, avea săraca Nuța peruzeaua aceea ?

Budu Nakașia era deja galben ca de ceară și tremura din tot trupul.

— Avea. Purta. Totul e adevărat !

— Ori chiar meşterii ăştia, despre care vă spun... au văzut, nu demult, podoabele Nuţei.

— Unde ?!!

— Schimbau acoperişul la Tutaşhia... le-au găsit în podul casei.

— Nu cumva au spus şi locul ? — a întrebat Budu grav, după ce tăcuse o vreme.

Pe Kuprava l-au cuprins îndoielile. Totuşi, stăpînindu-se, zise cu jumătate de gură :

— De spus, au spus... dar dacă or fi minţit şi dacă nu găseşti nimic în locul acela, cu mine ce-o să fie ?

Puţin le păsa fraţilor de Kuprava. Una-două, l-au făcut să spună locul cu pricina şi numai ce-au mijit zorile, că ei şi ajunseseră la faţa locului. Acolo au cercetat împrejurările şi, nedescoperind nici umbră de primejdie, au sărit peste gardul casei bine închise. După cîteva minute, înaintea lor se şi dezlega basmaua mătuşii Nuţa, în care se păstraseră podoabele. Luka a spart atunci uşa unei debarale, a scos nişte petrol, a stropit cu el pereţii casei, dîndu-i foc în văzul întregului sat şi spunîndu-le tuturor de ce au făcut ceea ce-au făcut.

Sarcimelia, în schimb, n-a crezut-o deloc pe asociata sa. Avea destule motive să n-o creadă. Parcă el era mai bun ? De dragul unei sume de bani, fie ea şi mai mică, ar fi fost în stare de orice.

Euterpia Triandafilidi, pe de altă parte, nu era nici ea mai bună ; ca să cîştige ceva, ar fi fost în stare să facă şi pe dracu-n patru. De aceea, lui Zarandia nu-i fusese greu să prevadă că pe un sceptic notoriu ca Sarcimelia nu-l prea puteai convinge de ceva pînă nu-i aduceai cele mai palpabile dovezi, în timp ce pe madam Triandafilidi s-o şantajeze sau s-o ademenească, era o problemă doar de perspicacitate. Aranjă, aşadar, în propria casă a acesteia, şi bineînţeles cu acordul ei, următoarea scenă : într-o cameră, cu urmele percheziţiei abia terminate şi unde totul era întors pe dos, într-un haos de nedescris, doamna Triandafilidi zăcea legată fedeleş. O oră mai tîrziu, apoi, după plecarea lui Zarandia, chipurile, tîrîndu-se pînă în stradă, femeia începuse să strige cît o ţinea gura. La ţipetele ei, fireşte, s-a adunat lumea şi a venit poliţia, care a descoperit în stradă o parte din lucrurile, vezi doamne, prădate de fraţii Nakaşia. Cercetările au mai durat apoi două-trei zile şi, desigur, despre jefuirea lui Triandafilidi a aflat tot oraşul. Aceeaşi poliţie nărăvaşă a mai făcut o percheziţie generală şi pe la celelalte neamuri ale fraţilor Nakaşia, indiferent în ce judeţ sau în ce fund de provincie s-ar fi aflat ele. Au mai fost apoi arestaţi, chestionaţi şi reţinuţi pentru un timp oarecare, după care, bineînţeles au fost eliberaţi pe cauţiune, încă o parte — o treime, dacă nu chiar o jumătate — din colaboratorii doamnei Triandafilidi, printre aceştia aflîndu-se şi proprietarul cafenelei cu care Sarcimelia avusese ceva mai tîrziu o discuţie aparte. În tot timpul acesta, însă, totul se petrecea ca și cum poliția nu s-ar fi interesat decît de un singur lucru: cine-i îndreptase pe frații Nakașia spre casa lui Triandafilidi?

Sarcimelia, la rîndu-i, făcea și el tot felul de presupuneri, și cu cît se gîndea mai mult căutînd adevărul, cu atît devenea pentru el mai clară nevinovăția asociatei sale, risipindu-se astfel toate bănuielile. Necesitatea întîlnirii cu Nakașia devenea pentru el iminentă. Dar să-i vadă și să le pretindă fraților banii înapoi, îi trebuiau probe pe care nu le avea. De aceea, nemulțumindu-se numai cu ceea ce aflase de la oamenii săi de încredere, hotărî să obțină ceva mărturii și de la Luka prostul. Îi învățase pentru asta mai bine chiar decît poliția toate drumurile și nu trecură nici două săptămîni după luarea hotărîrii, că întîlnirea cu el și avu loc. Îi ochi pistolul de cum apucaseră să se salute, și ca să stabilească că aceasta era arma cu pricina — pe care el o luase de la ofițerul pe care-l jefuise în drumul de la Ahalsenaki la Zugdidi, dînd-o apoi doamnei Triandafilidi — lui Sarcimelia îi veni foarte ușor. Chiar nici nu mai avu nevoie să lege cu el vreo discuție, despărțindu-se în aceeași clipă în care se și văzuseră. Faptul constatat cu ochii lui nu mai avea nevoie de nici o întărire, o singură verificare doar, cea a doamnei Triandafilidi, ca să se convingă de amploarea pagubei, făcută de poliție acestuia. Și pentru aceasta se duse la Suhumi, hotărît să joace tare.

Urmărindu-l fără încetare, poliția primise ordin să nu se atingă de el nici dacă s-ar fi vîrît singur în laț. Sarcimelia și-a vizitat astfel asociația și, după ce s-a convins însă o dată că pirații de mare și Arsen Odzelașvili erau ceva mai deștepți decît el, s-a dus acasă, gîndindu-se cum să mai negocieze cu frații Nakașia. Nu se mai îndoia deloc că ei îi furaseră banii și singurul său gînd era acela de a și-i lua.

— N-o să pot totuși scoate nimic de la ei! Ăștia-s politici, nu știi? i-a zis Sarcimelia unui prieten care-l sfătuise să-și găsească jefuitorii și să le ceară banii înapoi.

— Atunci trebuie să iei cu tine pe cineva pe care Nakașia îl respectă și de care s-ar putea să asculte.

Și sfatul nu i s-a părut deloc irațional lui Sarcimelia, dar pe cine să-l ia?

Să-l cheme pe Data Tutașhia, se gîndi el. Numai că între ei existau și niște piedici serioase: în primul rînd, niște socoteli mai vechi, iar în al doilea rînd — zvonurile că el i-ar fi luat lui Tutașhia iubita, ajungîndu-i și lui la urechi, nu era de mirare că ajunseseră și la Data. Or, pe altcineva mai bun care să intermedieze pentru el, să negocieze sau să facă presiuni nu putea găsi în nici un caz. Idee, deci, ispititoare, dar și cu enorme riscuri. Nu avea însă ce face, deși să cadă la învoială cu Data nu era deloc ușor.

Norocul lui fu însă că tocmai atunci auzi că cineva-i dăduse foc casei lui Tutașhia, drept răzbunare pentru moartea Nakașiei.

— La țanc a picat! Și, fără a mai sta pe gînduri, se repezi să-l caute. Cum de nu?! Era chiar puțin zis că o să-i influențeze numai, cînd acum îi lega pe amîndoi un scop atît de mare. Putea conta chiar pe o alianță împotriva lui Nakașia. Numai că una-i gîndul și alta-i fapta, iar Data nu era deloc ușor de găsit, cu atît mai mult cu cît și poliția îl căuta cu ardoare.

Uneltirile care vizau compromiterea lui Data Tutașhia dădeau, ce-i drept încet roade, dar dădeau și încă foarte bune. În multe locuri unde înainte oamenii îl primeau cu brațele deschise, după zvonurile auzite nici nu mai avea ce căuta. Doi-trei dintre admiratorii de altă dată îi spuseseră chiar în față, să știe că din partea lor nu are la ce se mai aștepta. Alții, mai lipsiți de curaj, îi dădeau să înțeleagă doar răceala lor, rupînd cu el orice legătură de prietenie.

Data însă nu se justifica, nu dezmințea zvonurile și nici nu dădea nimănui vreo explicație. Odată însă a făcut-o, totuși, în fața unei maici starețe, dintr-o mănăstire, unde fusese învinuit deschis — așa cum știu s-o facă ortodocșii cînd vor să fie aspri — de toate cele ce i se puseseră în spinare.

— Nu sînt eu, maică, omul care să fie în stare de așa ceva, i-a spus Data, dar numai atît, punînd-o la mare încurcătură cu vorba-i zgîrcită.

— Și totuși, oamenii au crezut, i-a zis ea, mai puțin pornită însă.

Dar pentru ca versiunea lansată de Zarandia să se înscrie cu roșu în conștiința publică, trebuia doar o nimica toată și basmaua cu podoabele, dimpreună cu casa arsă a lui Tutașhia transformaseră bîrfele confuze într-un fapt a cărui realitate nimeni n-o mai putea contesta.

Din abrag cu faimă și reputație devenise deci în ochii lumii un ucigaș, mînjit de sîngele unor victime complet nevinovate. Așa că nu-i mai rămînea nimic altceva decît să-și ia asupră-i povara de sihastru a unui exilat.

Iar Raja Sarcimelia rătăcea ca un șacal, căutîndu-l cu limba scoasă, pentru că lui Data îi mai rămăseseră cîțiva prieteni care, neplecînd urechea la gura lumii și rămînînd cu mintea limpede, nu înțeleseseră să-l dea în vileag. Sarcimelia îi aflase, totuși, și, vorbind cu ei, încerca să-i convingă să le aranjeze o întîlnire. Data — nici gînd. Îmbieciunile tîlharului îl lăsau rece. Și, totuși, acesta îl căuta cu înfrigurare.

În cele din urmă însă, fie că Tutașhia se plictisise să se tot ascundă de Sarcimelia, fie că își făcuse și el vreo socoteală, îi fixă banditului o întîlnire la Bandza, în cocioaba unui orb, pe numele lui, Morduhai.

Și, după miezul nopții, Sarcimelia își făcu apariția. Ușa era descuiată și cînd intră, Morduhai stătea culcat pe un pat de scînduri. Venirea lui nu-l mirase deloc și, stînd în continuare culcat, semăna cu o mumie.

— Să trăiești, jidove Morduhai !

— Dumnezeu să te răsplătească, dacă umbli prin lume cu gînduri bune, îi răspunse orbul, întinzînd totodată și mîna spre celălalt pat de scînduri, unde îl îmbie să ia loc.

După aceea n-a mai scos nici un cuvînt, iar Tutașhia s-a lăsat așteptat trei zile și trei nopți. Probabil se învîrtea pe undeva prin apropiere, ca să se convingă că nu va cădea într-o capcană. A treia zi, Morduhai începu să vorbească : „Vine“, a zis el, simțind că Sarcimelia își pierduse răbdarea.

Și Tutașhia a venit cînd Sarcimelia dormea. Înainte, însă, Morduhai îi scosese pe furiș cartușele din carabină și din pistoale, punîndu-le pe masă. Tutașhia și-a scos și el burca și s-a instalat pe o bancă, lîngă vatră. Morduhai a aprins atunci focul și cînd lemnele începură să trosnească, banditul se trezi sărind în picioare din locul unde zăcea.

— Bună, Data-batono ; noroc că ai venit, altminteri plecam, dacă nu apăreai nici azi.

Tutașhia a dat din cap, iar Sarcimelia n-a înțeles bine dacă prin aceasta îi răspundea lui, la salut, sau se gîndea la cu totul altceva. Se ținea bine, ca să-i dea lui Data impresia unui om îndrăzneț și puternic.

— Aș vrea să stăm de vorbă între patru ochi, zise Sarcimelia, arătînd cu capul înspre Morduhai.

Tutașhia a dat din mînă în semn că nu-i nevoie și Sarcimelia înțelese că nu are rost să mai insiste.

Am să-ți spun atunci în față, Data-batono, că n-ai avut dreptate cînd ne-ai luat oamenii pe care-i prinsesem pe drumul acela ; știi doar bine care ; dar eu nu țin mînie și nici nu-ți port pică, iar zvonurile cum că m-aș fi încurcat cu Beciuni Pertia sînt gogoși : ce să-i faci, gura lumii n-o poți astupa. Și Sarcimelia așteptă răspunsul lui Data pe care acesta nu i-l dădu privindu-l doar drept în ochii luminați de flăcările focului. Ba nu lipsi mult ca Sarcimelia să creadă chiar că Tutașhia tace din pricina fermității tonului său, pe chipul abragului remarcîndu-se doar oboseala și calmul.

— Data Tutașhia, reluă el — vorbea puțin cam neliniștit — n-are rost s-o ținem tot așa ; nu-mi folosește nici mie, nici ție. Avem doar un dușman comun și, dacă l-am strînge amîndoi cu ușa, eu cred că n-ar fi rău.

După aceea, Sarcimelia, tăcînd, așteptă iar să vadă ce spune Tutașhia. El însă — stană de piatră.

Banditul, crezînd atunci că nu-l luase cum trebuie, se zăpăci de-a binelea și iar începu :

— Data-batono, ție Nakașia ți-a dat foc casei iar mie mi-a luat banii și pe deasupra, cred că dacă te-ar găsi, te-ar ucide. Pe mine în schimb, cum zic, m-a furat, luîndu-mi banii de la o muiere unde-i țineam, și aș fi putut cumpăra cu ei o sută de case ca a ta.

Şi iarăşi — nici un răspuns din partea lui Data, pe faţa căruia nu se mişca nici un muşchi, în timp ce-l privea pe Sarcimelia drept în ochi.

— Hai, mai bine să ne luăm împreună ceea ce ni s-a furat. Ce zici ?

Morduhai se aşezase între timp alături de Tutaşhia iar banditul îşi aţintise ochii asupra orbului, ca şi cum ar fi vrut prin aceasta să-l silească pe Tutaşhia să zică ceva. Morduhai, cum era firesc, n-avea cum să-l vadă, şi tăcea. Banditul, însă, simţind că orbul o să-l dea afară dintr-o clipă într-alta, reluă discuţia.

— Ia ascultă, Data-batono, doar nu cumva vei fi crezînd că o să le fac eu singur de petrecanie fraţilor Nakaşia, tu rămînînd cu faţa curată, să tragi foloasele. Adică, ba nu ; deoarece chiar de-aş face-o eu, vina tot pe tine o să cadă. Ascultă numai ce spunea lumea despre tine, te vei lămuri pe loc... Ce dracu', doar eşti om deştept !... Lui Sarcimelia i se opreau vorbele în gît şi Data continuă să tacă.

— Data-batono, ce să ne mai ascundem, ştii doar bine că numai pe tine te-ar asculta Nakaşia. Ajută-mă să-mi iau banii de la ei şi-ţi voi da jumătate. Între timp, Data zîmbea doar şi o scînteie îi licărea-n ochi, pentru ca după aceea să i se stingă tot aşa cum i se aprinsese.

N-am izbutit nici aşa — se gîndi Sarcimelia, tonu-i grav transformîndu-se într-o implorare ca să audă măcar o vorbă din gura lui Data.

— Vezi-ţi de treaba ta, frăţioare ! îi răspunse în cele din urmă Tutaşhia.

Morduhai pipăi şi el masa, găsi cartuşele, i le întinse banditului, iar Sarcimelia se mai foi el cît se mai foi, pînă cînd, hotărît, se ridică să iasă, vîrîndu-şi armele care pe unde.

Se auzi apoi un lătrat de cîine prin vecini, la început mai slab, în cele din urmă totul se linişti. După aceea intră Isaak, nepotul lui Morduhai, care începu să pregătească masa.

— Toate astea, Data, mie mi se pare că-s puse la cale de un singur om. O singură minte le-a născocit. Prea se leagă una de alta.

— Da, dar mă întreb cine-o fi omul ăsta şi de ce oare cu mintea lui atît de deşteaptă se ţine de astfel de treburi, zise Data.

— Fiecare cu ale lui, Data, pentru că Dumnezeu le-a dat tuturor minte, nu şi dreaptă socoteală. Şi apoi, cum e omul aşa-i este şi judecata. Pesemne că cei la care te gîndeşti, mîrşavi fiind, nu pot avea nici faptele altfel.

— Dar dumneata, cînd erai tînăr, cum judecai ? Şi ce te interesa îndeosebi ?

— Cîştigul şi profitul.

— Şi pe urmă, mai tîrziu ?

— Păi, abia mai tîrziu am înţeles că toate astea-s deşertăciune, dar cum nu mi-a fost dat să întîlnesc ceva mai bun, am mers aşa pînă la capăt, adunînd şi înmulţind ceea ce agonisisem. Şi acum, vezi că am atins suta de ani.

În vatră sfîrîia un buștean uscat.

— Mîncam ce era bun, beam ce era mai ales, mă îmbrăcam scump și a doua zi nici măcar nu-mi mai aduceam aminte de ceea ce făcusem. Totul se topea într-un mare nimic.

După aceea, Morduhai tăcu.

— Și știi ce mi-a mai rămas în minte? reluă el iar discuția.

Într-o zi, la tîrgul Martvili, un băiețandru vindea o capră și avea pe el niște hăinuțe atît de murdare și de zdrențăroase, încît mi se păruse că niciodată nu mai văzusem așa ceva. Capra i-o tîrguia o bătrînă, pe care foametea pesemne o lăsase fără familie, doar cu un nepoțel sugar, ca să-i poarte de grijă. Și îți închipui că nenorocita cumpăra capra ca să aibă ce da de mîncare sugarului. Dar se tîrguia de mama focului, plîngînd și rugîndu-l pe băiat să-i lase capra mai ieftină cu șase grivne, că mai mult decît îi dăduse, nu avea nici o para. Băiatul — nici gînd să i-o lase.

Eu, atunci, avînd o cercheză pe care o cumpărasem pe nimica toată, ce-mi zic: ia s-o dau eu băiatului pe degeaba, și i-o întind, neluîndu-i nici un ban pe ea.

Nu pot să uit, însă, Data, ochii cu care mă privea; nu-i venea să creadă, și mai, mai să moară de bucurie, uluit de cele întîmplate.

I-a lăsat după aceea babei capra, fără nici o tîrguială, și totul... doar pentru șaizeci de copeici, cînd te gîndești, Data. Prețul pe care-l dădusem eu pe cercheză. Așa că vezi: eu — lui și el — ei.

Tutașhia își mută atunci privirea de pe flăcările focului pe ochii orbului, care-i vorbise.

— Am încercat și eu, Morduhai, să fac ce-ai făcut tu, ba încă de multe ori.

— Și?

— Pe cine-am îmbrăcat și încălțat, acela m-a dezbrăcat și m-a descălțat. Sau dacă nu pe mine, pe altul, ce are a face.

Tutașhia și-a turnat apoi ciacia *.

— Da, dar dacă nu l-ai fi îmbrăcat sau încălțat, crezi, oare, că n-ar fi făcut ceea ce-a făcut cu tine sau cu alții?

— Mda, uite, vezi, la asta chiar că nu m-am gîndit niciodată, și Tutașhia și-a băut pînă la fund paharul. După aceea, mîncînd, și-a aprins și pipa.

— Cred însă că tîlharul acesta nu se va duce totuși de unul singur la frații Nakașia, a spus Morduhai; nu o s-aibă curaj, ce-i drept, nici liniște, pînă ce nu s-o răzbuna.

Isaak a strîns apoi vesela și a curățat masa.

— Uite ce-i, Isaak, i-a zis atunci Data, găsește-l, te rog, pe Budu Nakașia și povestește-i totul, altfel șacalul ăsta o să le vină de hac.

---

* Un fel de țuică caucaziană.

În zori, Isaak și-a adunat niște mărunțișuri și a plecat să colinde cătunele din munți. Dar ia-i pe frații Nakașia de unde nu-s ! Totuși, nici nu apucaseră bine să le ajungă vorbele lui Data la urechi, că li s-a și întîmplat ceea ce era să li se întîmple. Sarcimelia, pîndindu-i întruna, într-o bună zi, l-a omorît pe Budu dintr-un singur foc. Luka, fratele lui, crezînd că-s jandarmii pe urmele lor, a șters-o iar Sarcimelia după aceea, prin intermediul nu știu cui, s-a împăcat cu oficialitatea, acceptînd chiar să și colaboreze cu ea.

Și două săptămîni mai tîrziu îi vîna în munți pe cei fugiți, ca pe fiare.

Luka Nakașia s-a mai ascuns el vreo cîteva luni, mai poposind pe-acasă, mai fugind la pădure — pînă cînd, încetul cu încetul, s-a obișnuit iar cu traiul pașnic. Adevărul era însă că nici noi nu-l deranjam, iar el, plictisit de a se mai juca de-a hoții, a pus din nou mîna pe sapă.

Conform înțelegerii dintre ei, după o lună, Tutașhia s-a ivit iar în cocioaba orbului Morduhai.

A intrat, a dat binețe și apoi a tăcut, bătrînul pricepînd dintr-asta că Data știe totul, că Budu Nakașia fusese ucis și că Luka se întorsese acasă.

— Dar de Sarcimelia că a intrat în slujba jandarmilor și că acum aleargă după fugari, ai aflat ? l-a întrebat gazda pe Data.

— Bineînțeles. Ce vrei, au reușit să facă din șobolan — pisică.

Morduhai s-a făcut că nu pricepe, dar nici nu l-a mai întrebat ceva. Atunci Data i s-a adresat :

— Spune-mi, bătrîne prieten, ce ar trebui, oare, să facă un om care nu mai știe pe unde scoate cămașa și cum să trăiască pe lume ?

— Păi, ce să-ți spun eu, a zis Morduhai, legea voastră, creștină, v-arată o cale și nici eu nu cunosc alta mai bună : mănăstirea.

Data a dat din cap !

— Uite ce-i, bătrîne, toate cele zise în Sfînta Scriptură și în Evanghelii sînt de înțeles pînă acolo unde i se spune omului cum trebuie să fie. Or, mai departe nu pricep, de unde și pînă unde i se recomandă omului mănăstirea, cînd acolo nu mai e pus să facă nimic din ceea ce-i este lui în fire să facă ? Au, oare, nu prin fapte, adică trăind, arată el ceea ce este ?

Oricum, călugăria nu-i de mine și am să-mi iau lumea în cap.

— Unde ?

— Cu mine și în jurul meu s-au întîmplat atîtea, încît nu mai știu ce să fac și cum să mai trăiesc. Or, ajungînd aici, vreau să mă duc undeva, de unde să le pot privi pe toate cu nepărtinire. Și poate că acolo, unde mă voi duce, mă așteaptă tocmai ceea ce caut.

În orice caz, de dus mă duc, să văd — și după puțin timp a mai adăugat : Morduhai, prietene, mai am nevoie și încă chiar azi, de zece mii de ruble. De nu m-oi mai întoarce, adio de tot ce mi-ai dat. Dar de-am să rămîn în viaţă şi nu te-oi mai apuca viu, banii îi voi înapoia lui Isaak. Iar dac-om trăi amîndoi, n-am să-ţi rămîn dator în nici un caz, mă cunoşti doar destul de bine.

Orbul s-a ridicat atunci, şi-a luat cîrja şi, întorcîndu-se peste un sfert de ceas, i-a dat lui Tutaşhia tot ce-i ceruse.

Irakli Hurţidze

Stăteam în camera mea de lucru, după eşecul de ieri, şi răsfoiam maşinal ziarele. Vedeam rîndurile ca prin ceaţă, capul îmi era greu şi nu pricepeam nici o iotă.

Ce să mai spun — e o stare bine cunoscută ! Ar fi fost mai simplu să mă fi băgat în pat şi să fi tras un pui de somn, dar în loc de asta, a trebuit să mă tîrăsc pînă la oficiu, pentru o întîlnire cu un client. Întîlnirea fusese fixată pentru ora unu. Toată afacerea se învîrtea în jurul unui nenorocit de petic de pămînt şi se tărăgăna deja de opt ani. Părţile, deşi trecute prin toate instanţele judecătoreşti, nu reuşiseră nici una să-şi dovedească dreptul asupra pămîntului. Litigiul interminabil şi birocraţia de judecată îi epuizaseră pe toţi, şi de această stare de lucruri speram să mă pot folosi pentru ca, într-un fel sau altul, pînă la urmă să-i împac.

Oficiul juridic l-am înfiinţat acum opt ani. Un oficiu ca oricare altul : doi avocaţi, un notar, doi comisionari şi cîţiva funcţionăraşi. Şi rezolvam fel de fel de cazuri — întocmiri de documentaţii pentru tranzacţii comerciale, intermedieri în vînzări-cumpărări şi diverse comisioane. Din toate acestea, însă, bogăţie nu făcusem, dar bani destui ca să duc o viaţă de burlac lipsită de griji n-aş fi putut spune că nu aveam. Şi cu toate că împlinisem treizeci şi cinci de ani, timpul meu liber mi-l petreceam în modul cel mai uşuratic : chefuiam, jucam cărţi şi mă distram cum puteam. Pentru toate acestea se cheltuiau nişte sume bunicele, dar mie prea mult nu-mi păsa de bani. Cam două luni pe an mi le petreceam în străinătate, făcînd călătorii la Moscova, la Petersburg, bineînţeles, în cea mai mare parte, călătorii de afaceri, pe care le efectuam pentru motive juridice, nerefuzînd în acest timp şi bucuria plăcerilor vieţii noastre trecătoare.

Pe scurt, eram pe atunci un avocat foarte cunoscut şi destul de prosper, avînd deschise, cum era şi firesc, toate uşile caselor nobilimii din Tiflis. Cu toate acestea, m-am folosit foarte rar de acest privilegiu. Probabil, fiindcă nu dădusem niciodată prea mare importanţă rangurilor şi funcţiilor, avînd criterii proprii de evaluare a oamenilor şi opinii cu totul aparte.

Într-o zi însă, cum stăteam după o noapte de petreceri în oficiu şi aşteptam să vină clienţii, a intrat la mine secretarul.

— Supusul turc — m-a anunțat el — de naționalitate lază[1], aristocratul — proprietarul funciar, domnul Arznev Muskia.

Și a repetat :

— Muskiá, — adăugînd — accentul pe „a".

— Arznev Muskiá ? Accentul pe a ? — am întrebat eu încă o dată.

— Da, domnule.

— În ce chestiune ?

— Vrea să cumpere domeniile din Kartli și Kahetia — grădini și vii, — m-a lămurit secretarul.

Cu toate că astfel de afaceri se încheiau prin intermediul băncii aristocratice, mirarea mea n-a fost prea mare — oficiul juridic Irakli Hurțidze, pe zi ce trecea, devenea tot mai cunoscut, iar apariția acestui client fusese încă o confirmare în plus a acestui fapt.

— Să poftească peste zece minute ! i-am spus eu secretarului, vrînd prin aceasta să ridic și mai mult în ochii noului client importanța firmei, cu toate că, sincer să fiu, eram foarte nerăbdător să-l văd. Era o perioadă cînd problemele funciare mi se păreau deosebit de importante, atît din punct de vedere privat, cît și pe scară națională. Unde mai pui că în acele timpuri, aristocrații gruzini își vindeau domeniile aproape pe nimic. De cele mai multe ori le cumpărau proprietarii de pămînturi, dar nu autohtoni, și consideram că e de datoria mea de gruzin să salvez pămîntul acestor aristocrați ruinați, salvînd odată cu el și bogățiile patriei din mîini străine. Tocmai de aceea, mă tulburase venirea lazului și mă gîndeam ce-i voi putea oferi acestui salvator al pămînturilor noastre, căzut din ceruri. Bineînțeles că, mai înainte de orice, trebuia să-mi păstrez demnitatea.

Compatriotul meu era bogat și, pe deasupra și patriot, așa că „de la tenue avant toute chose"[2].

Dar iată că secretarul, deschizînd ușa și lăsîndu-l să treacă, mi-l prezentă pe neașteptate.

Am ieșit de după masa de scris, puțin surprins :

— Avocat, cneaz Hurțidze. Vă rog să luați loc. Vă stau la dispoziție, am spus eu.

L-am rugat apoi pe secretar să ne lase singuri și m-am întors la biroul meu.

Arznev Muskia s-a așezat într-un fotoliu, mi-a aruncat o privire pătrunzătoare și, lăsîndu-și capul în jos, s-a cufundat parcă în sine.

Atitudinea lui nu m-a mirat — oamenii de afaceri, înainte de o discuție cu un avocat, își adună deseori gîndurile. Tăcerea noului meu client se prelungea însă prea mult, depășea parcă orice limită și, deodată, mi s-a părut că, dacă n-o întrerup, voi fi pur și simplu nepoliticos.

---

[1] Lazii — gruzini care locuiau pe litoralul turc al Mării Negre.

[2] Ținuta mai presus de orice.

— Domnule Muskia ! i-am spus cu respect. — Vă ascult cu atenție ! Sîntem doar compatrioți și mă consider chiar obligat să vă ajut în nobila dumneavoastră faptă.

Musafirul m-a privit binevoitor și, zîmbind plăcut, a spus :

— N-am venit pentru ceea ce probabil ați fost anunțat. Am venit pentru cu totul altceva.

Or, cînd un om se pregătește timp de mai bine de zece minute să discute despre cumpărarea viilor și deodată află că tocmai viile n-au aici nici un amestec în toată presupusa afacere, e normal să se piardă.

— Vă ascult — abia am mai putut eu să murmur.

Musafirul a căzut iar pe gînduri, în ochii lui licărind încordarea. M-a privit apoi fix, s-a ridicat și a început să se plimbe în fața mesei mele de scris. Nu se uita la mine și se părea chiar că mă neglijează. Era, presupun, de vîrsta mea. Frumos, și în ochii lui albaștri, mari și limpezi, se citea o tristețe abia perceptibilă. Pielea albă, părul deschis... Purta o ciohă din păr de cămilă, împodobită cu gazîri[1] de o rară și veche lucrătură, cu centură și pumnal.

S-a oprit, apoi, deodată și cu un aer preocupat s-a lăsat în fotoliu.

— Domnule avocat, a spus el încet. Am venit pentru o afacare mai delicată și cum probabil n-ați mai avut în oficiul dumneavoastră. Numai că e o afacere despre care nu s-ar prea putea spune că este propriu-zis o afacere. Am să încerc, totuși, să vă explic. Aveți un prieten la Kutaisi — Elizbar Kociakidze. El m-a îndrumat aici — du-te și vorbește cu el, mi-a zis, poate că se va oferi să te ajute. Lui, dealtfel, i-am explicat totul.

După aceea, Arznev Muskia a tăcut din nou și nu pot deloc ascunde că omul avea un fel de farmec al lui pe care l-am simțit chiar din clipa cînd a intrat la mine, și în cuvintele lui, cu toate că nu dibuisem ce se ascundea în dosul lor, avînd însă impresia că aruncase peste mine un arcan cu care mă trăgea ca pe o fiară, să mă vîndă mameluc în tîrgul din Stambul ; iar eu nici vorbă să mă împotrivesc.

— Nu știu cum se numește marfa pe care vreau s-o cumpăr — continuă între timp musafirul meu — poate bună dispoziție... Întîlniri amicale, joc... iubire... Îmi vine greu să-mi găsesc cuvintele. Sau poate, pur și simplu, viață mondenă... Mă înțelegeți ?

Am fost nespus de uluit, atît de uluit, că pleoapele începuseră să mi se zbată, fără să vreau, într-un tic nervos ; jur pe Dumnezeu ! Revenindu-mi totuși, am încercat să pricep ce-a spus și, pricepînd, parcă am izbucnit în rîs — halal propunere !... Dar, de ce nu în definitiv. Pe undeva, avea, totuși, dreptate ; poate că ar fi meritat să fie deschis un oficiu care să primească și astfel de propuneri din partea clienților, i-am zis eu.

---

[1] Ornamente naționale.

— Şi, într-adevăr, — am început să-i dezvolt ideea, — dacă noi îi ajutăm pe clienţi să cumpere tot felul de valori materiale, de ce nu i-am ajuta şi în alte cazuri: să cumpere, de pildă, şi altceva, ce le trece prin cap, numai să fie valori. Nenorocirea era însă că, pînă atunci, nu permiteam niciodată astfel de propuneri şi în astfel de treburi n-aveam nici o experienţă... Spuneţi-mi, deci, atunci cum vedeţi lucrurile şi ce-ar trebui să facem ca să vă satisfacem dorinţele?

— M-am gîndit şi la asta — a răspuns el — însă acum ascultaţi-mă pe mine şi, dacă varianta mea nu vă va fi pe plac, bine, iar dacă nu, şi găsiţi alta mai bună, o să vă ascult eu.

După aceea continuă şi mai ferm:

— Elizbar Kociakidze, dealtfel, ştie ce vreau să cumpăr ceea ce şi dv. cumpăraţi pentru dumneavoastră în fiecare zi. De aceea, m-a şi îndrumat spre dumneavoastră. Pun o condiţie de la început — banii îi acceptaţi înainte, fiindcă nimeni nu ştie în ce se poate transforma achiziţia mea. Dar calea spre ea e numai una singură: indiferent unde vă duceţi, trebuie să mă luaţi cu dumneavoastră şi indiferent cu cine vă întîlniţi, trebuie să fim împreună. Iar dacă ne vom înţelege, ne vom apropia şi vom deveni prieteni, purtîndu-ne în aşa fel încît fiecare din noi să simtă o bucurie din aceasta. Sper că n-am să vă fac să roşiţi din pricina mea şi dacă totuşi, totuşi, ce să-i faci? accepţiunea implică şi astfel de riscuri... Într-o afacere se poate întîmpla orice... Vreau să-mi răspundeţi de-acum, deschis — pentru că s-ar putea să nu aveţi timp pentru aceasta sau să nu vă fiu pe plac, în acest caz rugîndu-vă, să-mi găsiţi, totuşi, un om destoinic pe care să-l rugaţi să-mi îndeplinească ciudata rugăminte.

Trebuie să recunosc că Arznev Muskia mă atrăgea foarte puternic, inspirîndu-mi o curiozitate atît de vie, încît rar mi se întîmplase, tam-nisam, să întîlnesc ceva asemănător. Îl ascultam cu o nedeslușită şi foarte greu de înţeles bucurie, iar propunerea lui mi s-a părut teribil de ispititoare. Atît de ispititoare, încît eram gata să cad cu el pe loc la învoială. Noroc că meseria noastră, neadmiţînd hotărîri nechibzuite, m-a făcut să-mi revin, totuşi, şi să încep să-i cîntăresc cuvintele.

S-a instalat tăcerea. Arznev Muskia îşi aştepta cu răbdare răspunsul. A intrat apoi secretarul, care mi-a comunicat c-au sosit clienţii, cei cu litigiul pentru pămînt.

— Drept să vă spun, am zis eu adresîndu-mă noului meu client, şi persoana şi comanda dumneavoastră stranie îmi ispitesc imaginaţia, numai că în calea noastră mai există unele dificultăţi pe care ar trebui să le cunoaşteţi. Pentru ca să vi se justifice cheltuielile şi pentru ca rezultatele lor să vă dea satisfacţie, ar trebui ca şi noi să ne agreăm, şi întîlnirile noastre să ne facă bucurie. Oamenii se distrează cu prietenii. Cum să vă spun... Într-un cuvînt, cu oamenii care le sînt agreabili. În caz contrar, distracțiile devin o pacoste, o povară suportată cu de-a sila. În ce mă privește, mie-mi sînteți simpatic, nu știu dacă vă sînt și eu dumneavoastră și dacă v-ar face plăcere compania mea? Asta mai înainte de toate. După aceea, mai e ceva: indiferent de ce va fi, eu în primul rînd sînt gruzin, și apoi avocat. Așa că, nu-mi prea dau bine seama, cum ne vom putea distra împreună, cheltuielile urmînd să le suportați numai dumneavoastră, musafirul meu?

— Cheltuielile le veți suporta dumneavoastră domnul meu, — mi-a răspuns el aprins și aș vrea să uitați că banii sînt ai mei și să-i cheltuiți după cum vă taie capul. Vreau să vă mai spun apoi că și dumneavoastră îmi sînteți simpatic și-o spun foarte sincer, după aceea o să mă și străduiesc să vă fiu și-un cît mai bun prieten. Și cred că vom putea petrece foarte plăcut împreună.

Apoi, după o pauză de o secundă, iar:

— Însă cu o condiție: contractul nostru trebuie să rămînă absolut secret pentru toți. Dar neapărat secret. Trebuie să fiu socotit un prieten venit la dumneavoastră în vizită. Dar dacă mă voi împrieteni cu cineva dintre cei pe care mi-i veți prezenta, atunci n-o să mă mai țin după dumneavoastră, în afară de cazul în care veți dori înșivă, să vă țineți de mine, sau dacă vă veți apuca de un caz nou. Desigur, nici n-aș vrea să vă iau prea mult timp pentru aceasta, cu toate că ar fi greu de presupus cam cît mi-ar trebui pentru ceea ce vreau eu. Iar acum, mă duc..., a spus el, ridicîndu-se. Știu că nu-mi puteți răspunde pe loc, nici n-aș vrea un răspuns pripit, fie el da sau nu.

După aceea, Arznev Muskia și-a aranjat centura și pumnalul.

— Cînd am să vă mai pot vedea, cneazule? — m-a mai întrebat el.

Eu am zîmbit. În sufletul meu deja eram de acord și chiar mă bucuram, neavînd nici cea mai mică dorință să-l refuz. Abia stăpînindu-mă însă ca să nu i-o spun, i-am zis totuși:

— Mîine, Arznev-batono. Cam pe la patru.

— Mai am o rugăminte. Dacă veți accepta propunerea mea, va trebui să perfectați toate acestea într-un act. Mie personal, actul n-o să-mi folosească, dar dumneavoastră s-ar putea, totuși, să aveți nevoie de el. Cine știe ce se va întîmpla în viața pe care o vom duce împreună: o ceartă, o împușcătură întîmplătoare sau, mai știu eu ce; și în fața legilor ar trebui să rămînem permanent în relații de client și furnizor. Pe de altă parte, să știți că sînt un om liniștit și am oroare de scandaluri, însă, indiferent de ce se va întîmpla, totuși, eu, iau asupră-mi totul, în fața oamenilor, a legii și a lui Dumnezeu. Și, zău, că mă țin de cuvînt! Toate cele bune, batono-Irakli! Pe mîine.

Și a plecat, despărțindu-ne afectuos.

Am încercat apoi să privesc întîmplarea din punct de vedere profesional, însă nu-mi ieșea nimic. Nu puteam deloc să-l consider pe acest Muskia, care tocmai plecase, un client obișnuit. Și cum să-l iau ca client... Am stat și am judecat în toate felurile, ajungînd pînă la urmă la aceeași concluzie: un ins tot așa ca mine și, pe deasupra, încîntător, amabil și interesant. Vrea să ducă omul o viață destrăbălată în Tifliș, capitala patriei sale rupte în bucăți; ei și?! o fi poate, dornic să vadă lumea și să cunoască oamenii; o fi căutînd ceea ce eu am avut dintotdeauna, și atunci cum să-i permit eu să plătească el pentru mine? Ce naiba! Doar o viață ca asta nu putea însemna cine știe ce pentru bugetul meu; griji nu aveam, cheltuielile nu mă apăsau, așa că, de... Mă neliniștea documentul acela pe care-l voia de la mine. Și era limpede că Arznev Muskia nu-l voia pentru sine. La urma urmei, mă obișnuisem să trăiesc și fără să-mi fac probleme. Ce, aveam nevoie ca bunăstarea să-mi fie asigurată prin documente? Și-apoi, ce mi s-ar fi putut întîmpla, avînd în vedere importanța mea în societate, influența, mulțimea de cunoștințe și prieteni? Ce neplăceri puteau să mă amenințe? În ce fel de plase puteam cădea?

Indiferent de atitudinea pe care o aveam eu față de acest document, înțelesesem totuși că Arznev Muskia nu va renunța la el pentru nimic în lume. Nu era el, dealtfel, omul care să consimtă să-și plătească mofturile cu banii altuia. Am stat mult în cumpănă. Și în cele din urmă, m-am hotărît totuși să întocmesc documentul, să-i dau lui Muskia originalul, copia s-o rețin eu, iar cînd se va termina totul, să-i restitui banii.

Am primit clienții care mă așteptau; m-am ocupat de ei vreo două ore, lăsîndu-i apoi să plece, pară-mi-se împăcați și potoliți, și m-am apucat să întocmesc documentul.

Așa cum ne înțelesesem, Arznev Muskia a apărut apoi la mine a doua zi, la ora fixată. A intrat zîmbind și parcă puțin încurcat din cauza propunerii de ieri. Era îmbrăcat impecabil, după moda europeană și cu extrem de bun gust.

A citit apoi cu atenție hîrtia pe care i-am întins-o și a dat din cap în semn de acord.

— Aici cred că e lăsat loc liber pentru a se indica suma. Cîți bani trebuie să vă avansez? — a întrebat el.

— Nu aș fi luat nici măcar o rublă — am zis eu —, dar văd că nu vă pot convinge, așa că o să-mi dați cît vreți sau cît credeți că vom avea nevoie pentru cheltuieli.

— Douăzeci de mii ajung? Am la mine doar treizeci. Zece îmi voi lăsa pentru orice eventualitate.

— Cîît? — am exclamat eu.

În acele timpuri, cu douăzeci de mii se putea cumpăra și un domeniu de mari proporții.

— Vreau, cneazule, să fim liberi în cheltuieli — a răspuns el.

„Ce bine că omul ăsta atît de naiv a încăput pe mîinile mele altfel, Dumnezeu știe ce s-ar fi ales din toată averea lui“ — m-am gîndit eu.

— Nu, domnule Arznev; am să iau de la dumneavoastră numai trei mii; în nici un caz mai mult. Iar dacă suma nu ne va ajunge, atunci veți mai putea adăuga.

— Ieftină-i după cîte se vede, marfa mea — a șoptit Muskia, scoțînd și banii din buzunar.

Am completat apoi locul lăsat pentru menționarea sumei și Muskia a semnat hîrtia pe care a lăsat-o în buzunar. Avea un scris frumos și clar, însă deosebit de nervos.

— Deci, domnule Arznev, de astăzi contractul nostru intră în vigoare! — am anunțat eu festiv, sunîndu-mi secretarul care a adus imediat șampanie și fisticuri. Dopul a sărit apoi pînă în tavan.

— Să ne urăm succes, fiecăruia în parte și amîndurora împreună! — a spus Muskia, ciocnind cu mine.

Secretarul i-a adus apoi chitanța intrărilor în casa de bani.

— Cum stați cu hainele europene? — am întrebat eu, trecînd la detalii.

— Cînd am ajuns aici, am cusut la Paperno patru costume, — a spus Muskia. Dacă nu ajung sau croitorul nu e bun, am să mai fac. Dar care dintre costume și cînd să le îmbrac, trebuie să-mi spuneți dumneavoastră.

— Desigur... Croitorul, dar e foarte bun și costumele sînt suficiente. Dar unde v-ați instalat, domnule Arznev?

— La hotelul lui Vetzel. Etajul 1, camera 4.

— Da, știu... În această cameră locuia acum o lună monsieur Dornier — un bogătaș francez, proprietar de întreprinderi petroliere. Confortabilă cameră, nimic de zis... Ei și, acum, cu ce să începem, Arznev-batono?

— Asta dumneavoastră să hotărîți, Irakli-batono, — a zîmbit Muskia. — Vedeți, mă supun de la bun început și așa va fi mereu.

Am petrecut împreună numai două săptămîni, după care omul a dispărut.

Imi trecuse parcă prin suflet, și urma pe care o lăsase o simțeam ca pe-o brazdă. Fusese parcă născut pentru a înrobi și a cuceri pe toți cei pe care-i întîlnea în calea sa. Ce-i mai ciudat însă, e că pînă și în ziua de azi trăiește în mine acel sentiment de demult — un amestec de curiozitate nesatisfăcută, pentru că nici eu nu știam de unde venea interesul arzător, pe care omul mi-l inspirase din prima zi a întîlnirii noastre.

Ajuns acum la adînci bătrînețe, cu toate că cel de sus nu m-a privat încă de memorie... Da, îmi amintesc tot, dar n-am să vă povestesc eu despre ce-a fost. Fiindcă am caiete... Deschideți sertarul acela... Da, acela... Da-da! Vă mulțumesc! Aceste caiete își amintesc mai bine decît mine ce-a fost cîndva. Desigur, nu scriam pentru a publica... Nu. Scriam pentru mine și simțeam o mare bucurie aducîndu-mi aminte de acele timpuri și de omul acela. Probabil pentru că, de fapt, îmi aduceam aminte de tinerețea mea, iar a-ți aminti de tinerețe, e întotdeauna plăcut. Luați loc și citiți. Dacă e nevoie copiați... Iar eu ? E-eh ! Bătrînețea nu-i o bucurie sau, în orice caz, așa se zice.

Caietul alb

Convenția noastră a intrat, așadar în vigoare, și eu, trebuia să născocesc programul distracțiilor pentru mine și Arznev Muskia. El stătea în fața mea într-un fotoliu și îmi aștepta doar propunerile. Drept să spun, acest lucru nu presupunea cine știe ce efort din partea mea, deranjînd doar firescul relațiilor noastre. Or, trebuie să recunoașteți că în sine cazul era totuși ciudat. Căci Arznev Muskia era, în definitiv, un cumpărător, un om care îmi făcuse o comandă. Or, dacă tot era dispus să cheltuiască banii, atunci, cel puțin, să-i cheltuaiscă cu folos și să fie și el mulțumit de împuternicitul său în afaceri, precum și de întîlnirile și impresiile pe care i le ofeream. Asta, pe de o parte... Iar pe de alta...

Secretarul a deschis ușa și, trecînd pe lîngă Arznev Muskia, mi-a pus pe masă o carte de vizită. Eu eram atît de cufundat în gîndurile mele, încît, pe moment, nici n-am observat-o.

...Da, pe de altă parte... Pe de altă parte — și eram conștient de acest lucru —, omul acesta mă atrăgea cu un magnet ; doream să-i devin prieten, pur și simplu, prieten, împărtășind cu el și distracții și aventuri, fără a ști precis ce anume așteaptă de la mine, ce fel de senzații deosebite caută și, dacă le va putea sau nu obține în compania mea.

Prin urmare, în calitate de client, el putînd, în cele din urmă, să fie nemulțumit de mine.

— Irakli-batono, — Arznev Muskia îmi ascultase, parcă, gîndurile — nu trebuie să vă bateți capul. Spuneți-mi doar unde aveți de gînd să mergeți deseară și eu o să vă spun dacă voi merge sau nu cu dumneavoastră. Și, bineînțeles, dacă nu veți avea nimic împotrivă. Ba o să-mi placă cu atît mai mult, cu cît totul va fi mai firesc, așa că nu trebuie să inventați nimic în mod special.

— Și așa-i bine, am răsuflat eu ușurat. Tocmai la asta mă și gîndeam ; sînt de acord cu tine... Vezi ? Doar sîntem prieteni intimi, nu-i așa ?

— Da, da, a confirmat Muskia, rîzînd. Și acum, hai să plec. Văd că ești cam ocupat... Numai că trebuie să ne înțelegem — cînd ne întîlnim ?

În timp ce el vorbea, am aruncat mașinal o privire peste cartea de vizită care-mi fusese adusă. Ciudat lucru... Nu bănuiam că și femeile pot avea cărțile lor de vizită ; nu văzusem niciodată așa ceva. Și apoi — de unde cunoşteam acest nume ? Învîrteam întruna în faţă-mi cartea de vizită, fără să-i răspund musafirului la întrebare.

— Stai puţin, Arznev, nu pleca, i-am spus eu.

Şi am chemat secretarul.

— Cam ce vîrstă are această doamnă ? Bineînţeles, aproximativ ?

— Păi, vreo treizeci şi cinci de ani, dar arată mai tînără.

— Bine, atunci poţi pleca. Am să te chem eu mai tîrziu.

Plecînd, a luat cu el sticla de şampanie şi cupele.

Pe un raft aveam un registru — listele clienţilor şi nu numai a foştilor, dar şi a celor viitori. Se găseau într-însul tot felul de informaţii : adrese, avere mobilă şi imobilă, sferă de activitate, capital... Am deschis registrul la mai multe nume — Schirer, Tarkelişvili, Nano Parnaozovna Schirer-Tarkelişvili.

Şi nu pentru că-i uitasem numele ; nu, ci pentru a-mi verifica, pur şi simplu, memoria. Căci pe Nano Tarkelişvili o cunoscusem încă din copilărie. Iar anul trecut primisem din partea ei o invitaţie, pe care însă n-o onorasem, trimiţîndu-i doar scuze.

I-am întins apoi cartea de vizită lui Arznev Muskia.

— Uită-te.

El a luat-o în mînă şi a citit cu voce tare tot ce era scris pe ea. Mă miram că un om care a trăit în Turcia citea atît de liber ruseşte. Observasem, dealtfel, şi mai înainte că accentul gruzin în vorbă i se simţea mai puţin decît la mine.

— Unde ai învăţat să vorbeşti atît de bine ruseşte ?

— În copilărie. Iar, mai tîrziu, am stat mult timp şi în Kuban ; or, acolo, vorbeam numai ruseşte. Citesc apoi şi cărţi ruseşti, cu toate că n-am avut parte şi de studii gimnaziale.

Eram încurcat : Arznev Muskia îmi făcea impresia unui om instruit şi educat de o manieră aristocrată. E însă adevărat că două zile era un interval de timp cam prea scurt, dar prima impresie nu prea înşală.

— Cine e această femeie ? — a întrebat el.

— Cum să-ţi spun... În copilărie, familiile noastre erau apropiate. Sîntem de-o seamă şi adeseori ne jucam împreună. După terminarea gimnaziului, ea a fugit de-acasă şi s-a măritat, probabil cu acest Schirer. Despre el am aflat însă abia acum cîţiva ani. La început s-ar fi putut să fi plecat cu altul, întîlnindu-se numai după aceea cu el ? Fapt cert e că la Tiflis s-au întors împreună. Schirer este un străin cu un capital destul de mare. Pe atunci avea cam treizeci şi doi treizeci şi trei de ani. A dus-o în Europa, i-a asigurat studii superioare şi mi se pare că a şi terminat universitatea la Geneva. Trăiau în străinătate şi la Tiflis s-a auzit despre ei abia mai tîrziu. Aici s-au întors acum patru ani. Schirer a cumpărat nişte păduri întinse în împrejurimile Zakatalei, Kahi şi Kobahcio. Numai alun şi stejar. Da ! Şi am uitat să spun că Schirer este şi proprietarul întreprinderilor forestiere. La Zakatala au construit apoi şi o casă, iar aici, la Soloaki, au mai cumpărat de la un armean încă una. Amîndouă sînt excelent mobilate și copii nu au. Ea stă apoi șase luni la Tiflis, iar restul timpului, la Zakatala și în călătorii. Da... Și acum, cercul... — m-am uitat în registru, — frecventează un cerc restrîns, evită familiile de nobili, iar pe negustorași nu-i lasă să se apropie de ea, nici la o împușcătură de tun. Așa, ce mai știm despre această doamnă ? ! Are doi lachei, doi rîndași, două cameriste, un bucătar... Bucătarul se numește Katran ! Soțul ei vine rar la Tiflis. Se pare că e singură într-o casă atît de mare ! De afacerile lor se ocupă oficiul juridic al lui Șahparunov... Și e chiar ciudat că a venit acum la mine !

— Cred că ar fi mai bine să plec... — a spus Muskia, înapoindu-mi cartea de vizită.

— Nu, mai stai, Arznev, dacă n-ai nimic urgent. S-ar putea să fie interesant pentru tine și, conform convenției noastre, poți să asiști la audiență... Deși împrejurarea poate fi și delicată... La avocați se mai întîmplă, există și clienți cu pretenții secrete... Vor discuții între patru ochi. Așa că mai bine treci aici, în camera din spate, iar ușa o lăsăm un pic întredeschisă. Apropo, în bufet găsești tot ce trebuie pentru un ușor mic dejun, și vin. Ia o gustare și ascultă, poate auzi ceva amuzant.

— Nu știu dacă s-ar cădea să rămîn, Irakli !

— Fii pe pace, n-am să te pun într-o situație delicată.

Am închis registrul care a fost deschis la doamna Schirer-Tavkelișvili și m-am dus cu el spre raft. Pînă să mă întorc la masa mea de scris, doamna Nano deja trecuse pragul. După primele cuvinte de salut, ne-am instalat în fotolii. Între fotolii era o masă joasă, rotundă, și pe ea — o frumoasă tabacheră. Am scos capacul — vă rog, poate fumați !

— Mulțumesc, fumez foarte rar, zice ea. Numai atunci cînd sînt într-o bună dispoziție și am motive.

— Deci, să cred că se întîmplă foarte rar să aveți o bună dispoziție ?

— Foarte bună ? !... Bineînțeles că rar ! Poate, oare, să fie și altfel ?

Ne-am adus aminte de copilărie și de cunoștințele noastre din trecut ; i-am pomenit pe toți : și pe vii, și pe morți. Apoi m-am scuzat că nu i-am răspuns la invitația anterioară, și am întrebat-o și despre soț și despre viața de familie. I-am spus două-trei noutăți, și după aceste cîteva amabilități discuția, parcă, se împotmolise.

Doamna Nano era îmbrăcată foarte simplu. Cele de seama ei, de obicei, se împodobeau cu fel de fel de bijuterii, dar eu nu purta decît o verighetă și la gît un lănțișor de aur.

— Cu ce vă pot fi de folos, doamnă Nano ? am hotărît să vorbesc primul. Dacă, bineînțeles, ați venit cu vreo problemă juridică de rezolvat... În cazul acesta, trebuia să mă chemați, și m-aș fi prezentat eu la chemarea dumneavoastră.

— Vai !... De ce să vă deranjez ? Și, în afară de asta, vroiam să vă întîlnesc anume la birou.

Zicînd acestea, Nano parcă se fîstîci, revenindu-și însă repede și întrebîndu-mă cu un zîmbet pe buze :

— Sper că în această casă se poate păstra o taină ? !...

— Fără îndoială, stimată doamnă, iată aici seiful. În el se află tainele a vreo două sute de confidenți ai mei. Și nici unul din ei cred că nu are vreun motiv să fie nemulțumit... Însă, vedeți, ușa aceea e ușor întredeschisă și dincolo își ia micul dejun cel mai apropiat prieten al meu, lazul, aristocratul domn Arznev Muskia. S-o închid ?

Am trecut apoi de la limbajul oficial la cel amical — cel din copilăria noastră, ca și cum i-aș fi propus să restabilim legăturile din trecut.

Doamna Nano a căzut pe gînduri și, dînd din umeri, a spus :

— Dacă acest domn este prietenul tău cel mai apropiat... sesizase imediat ce voiam să spun și acceptase bucuros. Deși nu e același lucru să audă totul de la mine sau după plecarea mea, de la tine.

Am rîs amîndoi și Nano a tăcut din nou. Probabil, se gîndea cum să înceapă.

— De afacerile familiei mele și de ale soțului meu se ocupă avocatul Șahparunov. Ar fi fost firesc să mă adresez lui. E însă un fricos și, desigur, se va teme. În afară de asta, nu vreau ca soțul meu să știe... În orice caz, deocamdată... Cu atît mai mult, cu cît jandarmeria... Nano vorbea încet, străduindu-se ca vorbele ei să nu fie auzite clar de Arznev Muskia.

Femeia a tăcut apoi, în camera din spate zăngănind ceva.

— Arznev, te rog, mai încet, altfel am să închid ușa ! — am strigat eu, mai mult ca să subliniez în fața lui Nano prietenia mea cu lazul.

— Vai, dragul meu, doar n-am tras cu pistolul, am scăpat doar pe jos un cuțit — a răspuns Arznev Muskia, și un cuțit înseamnă că la discuția respectivă va asista fără îndoială încă un bărbat !

— Da, Nano, te ascult.

— Aș avea nevoie de un sfat — a început ea, — știi bine, desigur, ce înseamnă Zakatala — micul nostru orășel din județ. Totul, dealtfel, e în văzul tuturor, și acolo toți își cunosc toate dedesubturile... Știi, e acolo un funcționar de poliție, unul Vetrov, cam de vreo treizeci de ani. Mă întîlnesc cu el doar în societate. Mulți îl plac, zicînd că e agreabil, dacă nu chiar simpatic. Eu, una nu sînt de aceeași părere ; are în el ceva respingător. Aduce a cățeluș, care își cam ciulește urechile. Dar sînt nevoită să respect convențiile ; e ceva de care n-ai cum să scapi, nu-i așa ?

— Desigur, am aprobat eu.

— Și iată că într-o zi, cu totul pe neașteptate, acest Vetrov — continuă Nano — în vizită la familia Vasenkov, a-nceput să mă ia peste picior, îndrugînd verzi și uscate despre nu știu ce legături tainice ale mele... Or, poţi să-ţi închipui ce efect a produs, pomenind numele a doi ofiţeri. Profund jignită, am vrut să-l pun pe obraznic la punct, dar m-am abţinut, hotărîtă să rabd ca să aud totul, pînă la capăt. Ştii, uneori şi răbdarea îţi poate folosi. Bineînţeles, el a observat apoi că pălăvrăgeala lui nu-mi face plăcere şi a început s-o întoarcă, ba chiar să se scuze, zicîndu-mi, chipurile : pe onoarea mea, doamna Nano — totul nu-i decît o glumă, n-o luaţi ca o impertinenţă şi iertaţi-mă.

Or, eu nu sînt deloc convinsă că ieşirea i-a fost dictată numai de obrăznicie. Chestiunea e, şi aş vrea să înţelegi acest lucru, că în bîrfa lui n-a fost nimic adevărat, ofiţerii la care se referea fiindu-mi simpli prieteni. El însă vedea bine că abia mă stăpîneam, deşi îi spusesem direct că minte şi continua să se poarte ca şi cum nu i-aş fi spus nimic. Or, vreau să ştii asta, dacă şi aşa te-am făcut confidentul tainelor mele, adică nu, nu numai pe tine, ci şi pe prietenul tău, aristocratul turc.

— Aristocrat laz, doamnă — s-a auzit vocea lui Muskia.

— Da, da, aristocrat laz — s-a corectat Nano. Ce ciudat, am doi confesori în acelaşi timp ; e prima dată... Deci, vreau să subliniez, că deşi Vetrov... n-am totuşi nici un păcat. E purul adevăr şi, să nu crezi că mă apăr de învinuiri, aş putea chiar adăuga că-mi îngădui în viaţa mea tot ce doresc, sînt liberă din toate privinţele şi ca femeie, şi ca om !

Din camera din spate se auzi atunci o tuse insistentă.

— Nu-l băga în seamă, îi spusei, prietenul meu a încurcat ţigările ; ce să-i fac dacă nu cunoaşte firmele şi nu ştie ce-i tare şi ce-i slab ; lasă-l să-şi tragă ponoasele.

— Mda. Numai că prietenul tău nu tuşeşte din cauza ţigărilor, — răspunse Nano — pur şi simplu, nu crede în ceea ce spun eu.

— Aveţi dreptate, doamnă. Dar n-am crezut decît doar că nu sînteţi liberă.

— Ba sînt ; într-adevăr liberă — a repetat ea.

— Păi, dacă-i aşa — se auzi de dincolo vocea lui Muskia, înseamnă că aţi reuşit să rezolvaţi una dintre cele mai grele probleme cu care şi-a bătut omul capul — din ziua facerii lumii şi pînă azi. De fapt, am mai întîlnit pe nu ştiu cine care susţinea ceva asemănător. Dar aproape, v-aş fi foarte recunoscător — vă jur — dacă mi-aţi explica şi mie cum aţi reuşit acest lucru ?

Nano căzu pe gînduri, neştiind probabil dacă merită sau nu să răspundă la întrebarea lui Muskia ; totuşi, în cele din urmă, îi zise :

— Nu-mi refuz niciodată nimic, fac tot ce vreau. Or, nu-i asta libertate ? Şi-apoi... am învins teama ! Înţelegeţi ?

Arznev Muskia tăcea şi, prelungindu-şi pauza, am hotărît s-o întrerup :

— Continuă, Nano ! Înţeleg că tot ce ai povestit e doar o introducere.

— Ai dreptate, a spus ea. Voi continua. După acea cionire, Vetrov, nu știu de ce, a început să se poarte cu mine și mai familiar, fără nici o jenă parcă. Mai mult, observasem că și căuta să mă întîlnească mai des ; eu evitîndu-l însă, ca să nu-i dau prilej de noi bîrfe. Cînd ne întîlneam cu el undeva, într-o societate, pălăvrăgeala lui se reducea totuși doar la niște bîrfe. Zvonuri și anecdote de slujbă. Cu toate acestea, făcea totul ca să rămînă cu mine doar între patru ochi, purtîndu-se — cînd reușea — ca un conspirator ca și cum noi doi am fi avut cine știe ce taine de ascuns. La început, mă gîndeam, sinceră să fiu, că se îndrăgostise de mine, enervîndu-mă chiar că întîrzia cu declarația de dragoste. Mi-ar fi dat cel puțin posibilitatea să-l pun la punct și să înceteze odată cu toate tentativele lui prostești. Spre norocul meu, am observat la timp că avea exact aceeași comportare și față de alte doamne din orașul nostru, că le enerva și pe ele, creînd în jurul lui un fel de faimă, vîlvă sau zarvă, pur și simplu. M-am gîndit, atunci, că poate Vetrov nu-i decît un Don Juan cu experiență, misterul lui constînd în pura-i seducție. După aceea m-am convins că nici asta nu era adevărat, că nu urmărea deloc așa ceva, și singură am ajuns la această concluzie, deși apoi, cu totul întîmplător, am avut și o confirmare a părerii mele. În timpul unei cine la familia Perevalov, am observat că din buzunarul interior al uniformei lui Vetrov căzuse o hîrtie. Eram cît pe-aci să-i spun : luați-o sau ridicați-o dar, nu știu de ce, totuși, nu i-am spus. Cînd cina s-a sfîrșit apoi, am ridicat-o eu. Și ce crezi că era ? O listă ! O listă cu numele a opt femei, în dreptul fiecărui nume fiind niște puncte. Și hîrtia aceasta, iat-o, ți-am adus-o ție. Asta-i toată povestea mea. Or, așa stînd lucrurile, vreau, Irakli, să mă ajuți să înțeleg, dacă purtarea lui Vetrov înseamnă un interes al lui, special pentru viața mea particulară, să zicem, un interes cu caracter de slujbă... Iar dacă-i așa, ce caută ? ce-o fi vrînd de la mine ? Și zău, să nu crezi că-s isterică sau că delirez. Am doar dovezi serioase... În primul rînd, Vetrov e un jandarm cu misiuni speciale, travestit doar în polițist, iar în al doilea rînd, și acesta-i principalul — intuiția nu m-a înșelat niciodată pînă acum.

Nano a tăcut apoi și și-a șters fruntea cu batista.

Există femei a căror frumusețe n-o observi dintr-o dată, ci treptat, pe măsură ce începi să comunici cu ele. Și o astfel de femeie — abia acum îmi dau seama — era Nano, cu fiecare minut părîndu-mi-se tot mai atrăgătoare.

Era greu să nu-i vii în ajutor.

— Să încercăm, deci, să ne lămurim împreună toate misterele, am spus eu, însă, înainte de a trece la o analiză a lor, aș vrea să pun o întrebare : ai cumva motive să crezi că jandarmeria ar putea să se intereseze de persoana ta ?

— Da, motive există, cei de-acolo au tot dreptul să se intereseze de mine !

Răspunsul mă ului şi, zăpăcindu-mă, mai mormăii doar :

— E clar. Dar trebuie să precizăm, şi aici m-am încurcat, spunînd, totuşi pînă la urmă, ceea ce voisem să spun : în acea sferă a vieţii tale, care, să zicem, ar prezenta un interes pentru jandarmerie, nu cumva ai încălcat regulile de conspiraţie, făcînd vreo imprudenţă ? De exemplu, n-ai încredinţat cumva vreun secret unei terţe persoane ? Şi, în afară de asta, nu cumva numele tău figurează printre cele ale celor bănuiţi de activitate ilegală ?

Nano căzuse pe gînduri şi tăcea ; probabil că în sinea sa, îşi cîncîntărea cuvintele pe care voia să mi le spună. Totuşi, pînă la urmă îmi zise :

— Vezi, cu toate că sînt femeie, mă descurc, totuşi, destul de bine în curentele politice ale timpurilor noastre. Cînd trăieşti în Europa, aşa ceva-i obligatoriu ; trebuie să înţelegi cum stau lucrurile, să fii la curent cu viaţa. Ca şi aici, dealtfel... Însă nu există nimic cu care să fiu de acord, care să-mi pice la inimă. De aceea, probabil, nici nu pot să iau parte deschis la vreo luptă sau să fiu utilă la ceva... Dar, în acelaşi timp, nici nu-mi dădea pace gîndul că, văzînd răul din jurul meu, aş fi putut să-l combat. Dealtfel, nu reuşesc nicidecum să mă pătrund, să înţeleg cum trebuie să trăiesc sau cum ce ar trebui să fac, înţelegi ? Or, unui om care se află într-o asemenea stare de spirit nu-i mai rămîne nimic de făcut decît caritatea publică. În ea doar să-şi găsească vocaţia. Ei, şi aşa trăiesc şi eu ; de unde şi renumele pe care-l am... Într-o zi, a venit la mine un om care evadase din închisoare şi m-a rugat să-l ascund. Din acel moment, am înţeles că a da ajutor unui hăituit — aceluia care luptă, fără să se cruţe pe sine, neţinînd cont de moarte, care zace în închisoare şi evadează, pentru că nu poate să nu facă aşa cum îi dictează conştiinţa —, a de autor unui astfel de om este cel mai sfînt lucru. Oare nu zice şi poetul că : „sîntem fiii pămîntului şi am venit pe el să muncim cinstit pînă la moarte" ? [1]

Sînt vinovată, deci, în faţa legii pentru faptul că, timp de patru ani, am ascuns doi oameni care se aflau în afara legii ; le-am dat adăpost, hrană şi tot ce trebuie pentru a trăi, lăsîndu-i să plece doar cînd au putut pleca fără riscuri.

Ciudat că tu şi prietenul tău sînteţi primii cărora le-am încredinţat această taină. Cei doi nu intră la socoteală ; faţă de ei sînt curată ; mi-am îndeplinit doar datoria faţă de aproapele meu şi sînt convinsă că şi ei îmi păstrează aceaşi plăcută amintire pe care le-o port şi eu lor. Pentru aceasta e nevoie doar de puţină recunoştinţă şi bineînţeles, de prudenţă. Or, ei le aveau pe amîndouă. Sînt, de fapt, nişte oameni foarte de treabă. Şi acum, ai înţeles de ce s-ar putea interesa jandarmeria de mine ? Asta ca să-ţi răspund la întrebare.

---

[1] N. Barataşvili „Cugetări pe malul Kurei" (traducerea în lb. rusă de Boris Pasternak).

Nano a tăcut, apoi s-a întors brusc spre camera din spate.

În prag stătea Arznev Muskia.

— Îmi permiteți, stimată doamnă, să ies din ascunzișul meu ?... — a spus el. — Mă iertați, dar, oricum, aud totul... — Muskia, zîmbind, se uita la interlocutoarea mea.

— Și cît aș fi vrut să fiu de față... Cu voi ! Dar, uite, Irakli m-a condamnat la întemnițare, iar eu am evadat, și acum poate c-o să mă adăpostiți și pe mine.

Nano tăcea, privindu-l cu atenție.

A se ascunde în camera din spate, într-adevăr, nu mai avea nici un sens, numai că nu știam ce părere avea și Nano. Înțelegînd, probabil, la ce mă gîndeam, mi-a spus :

— Dar, vă rog chiar ! Poate că vreți să mă și întrebați ceva ?

Cuvintele îi sunau puțin cam fals. Poate că o deranjase gluma : nu mă adăpostiți, oare, și pe mine ?, văzînd în ea o ironie, cînd ea numai ce povestise cum îi ajutase pe cei hăituiți. Sau poate că nici nu vroia ca întotdeauna să se subînțeleagă altceva. Numai că nu înțelegeam de ce se uita la el atît de insistent și de încordat.

— Arznev Muskia ! — Lazul s-a înclinat cu respect și s-a lăsat pe spate, în fotoliu.

— Nano Tavkelișvili-Schirer, a răspuns ea cu întîrziere și oarecum buimăcită. De fapt, mai mult șoptise și, înclinînd ușor capul în semn de salut, părea că i se adresează nu atît lui, cît ei însăși sau unei bănuieli pe care o purta-n sine.

Nimic de zis, Arznev Muskia era superb. Sub ochii mei, prezența unei femei îi descătușase mișcările, gesturile. Ce înseamnă, pentru un bărbat, un ochi de femeie !

Doamna noastră, pesemne, apreciase și ea simplitatea-i aristocrată.

— V-am mai văzut înainte ?... a întrebat Nano. — Unde, oare, v-am mai văzut ?

Încerca să-și amintească ceva. Și noi ne uitam la ea zîmbind : eu — în așteptare, el — cu uimire.

— A-a-a, mi-am amintit. Da, da... Dar se numea altfel. Desigur, greșesc. Omul acela cu care semănați, — Nano a rîs, — e un abrag !

— Vrei să spui că ai cunoștințe și printre bandiți ? — am întrebat eu. — Văd că ai relații ample — chiar și în lumea criminală, frumoasa mea doamnă !

— Nu mă plîng ! — răspunse ea rîzînd. Am noroc și la ele.

— Altfel spus, i s-a adresat Arznev Muskia, — v-ați învins teama. Dar teama e... Teama are mai multe înfățișări. Dumneavoastră pe care din ele ați învins-o ?

Nano l-a privit țintă, apoi, întorcînd capul, a scos o țigară, s-a jucat cu ea și a zis :

— Trebuie să mă gîndesc, domnule Arznev. Stați puțin, am să vă explic imediat.

Am adus șampanie și cupe. Am turnat în pahare, dar Nano încă tăcea.

— Ce-ai făcut, Arznev ? Unei femei frumoase îi stă bine doar cînd zîmbește, iar tu ai îngrijorat-o...

— Mă scuzați, dar sînt gata și de răspuns. Iar dacă prietenul dumneavoastră nu se va potoli și vom polemiza, pentru a-mi apăra concepțiile, va trebui să recurgem și la exemple. De aceea, am să și încep direct, cu o întîmplare. Da. N-aveți nimic împotrivă ?

— Bineînțeles că nu ! — am exclamat eu.

— Vă ascultăm, stimată doamnă ! — a adăugat și Arznev Muskia.

— Ce este teama ? La urma urmei, există pe lume numai o singură teamă — teama de moarte, provenind din instinctul de autoconservare, nu-i așa ? Și dacă stai să te gîndești mai bine, ea poate fi descoperită în acțiunile tuturor oamenilor. Ascultați-mă numai cu atenție și îmi veți da dreptate.

Ceea ce vreau să povestesc s-a întîmplat în primul an după întoarcerea noastră din străinătate, în Gruzia... Eram cu soțul meu în vizită la un prieten de-al nostru, nu departe de Ociamcira, casa se afla la malul mării ; era septembrie, mare caldă, vreme superbă și o mulțime de cărți. Nu plecasem de pe plajă și înfipsesem în nisip o umbrelă imensă ; încolo, făceam baie, trîndăveam pe nisip și făceam tot ce pofteam. Odată însă, cînd ne-am întors la amiază acasă, după ce am mîncat și ne-am odihnit, gazda a poruncit să se pună pentru noi șaua pe cai, ca să facem o plimbare călare. Dar ne-a rugat să nu ne aventurăm departe, fiindcă pînă seara nu mai era mult. Caii mergeau de minune și trecusem de Ociamcira ; urma Samurzakano. Aveam pe mine un costum de amazoană, nou-nouț, cusut la Londra ; eram bine dispusă, chiar cu chef de a face paradă, și voiam să galopez, să mă plimb, fie și pînă noaptea tîrziu. Soțul meu tot încerca să mă oprească : ajunge, îmi zicea, trebuie să ne întoarcem. Eu, ce să-l ascult ; zburam înainte de parc-aș fi fost împinsă de cineva de la spate — și am ajuns, după cum veți vedea, chiar foarte departe... Vreau acum să subliniez numai un singur lucru : soțul mă rugase să ne întoarcem ! Mă rugase să ne întoarcem fiindcă auzise că pe diferite drumuri se mai și jefuiau cîte unii. Însă eu, nu și nu ! Bine, a zis el atunci, nemaiinsistînd și continuînd să galopăm. De ce a acceptat atît de ușor și de ce n-a stăruit și nu și-a impus punctul lui de vedere, era simplu de înțeles : fiindcă se temea ca nu cumva să-i socotesc dorința de a se întoarce drept lașitate. Mie puțin îmi păsa, atît de una, cît și de cealaltă. Vroiam doar un singur lucru — să mă plimb, să călăresc, adică să-mi fac capriciile. Altfel spus, tot un fel de teamă — teama că, dacă ne vom întoarce înapoi, voi fi lipsită de bucuria vieții. Or, iată că parcă și în acest simplu concurs de împrejurări ieșiseră la lumină trei forme diferite de teamă, toate trei purtînd de fapt o singură pecete — egoismul. Și sînteți apoi, cred, de acord cu mine că toate aceste trei forme ale egoismului au un singur izvor — instinctul de autoconservare ?

— Fără discuții — am răspuns eu.

Lazul n-a spus nimic, dînd doar din cap.

— Și că instinctul de autoconservare și teama de moarte e unul și același lucru, cred că și cu asta sînteți de acord ?

— Da, desigur, am spus eu.

— Atunci, dacă vă gîndiți bine, o să înțelegeți că în povestirea mea mobilul era, de fapt, tot acea teamă de moarte și nicidecum ceva care să semene a iubire de aproape, datorie sau bine.

— Dar cînd soțul te-a sfătuit să te întorci, oare asta nu însemna că-ți purta de grijă ? Că aveți aceleași interese ? am întrebat eu.

— Știam că cineva îmi va pune această întrebare. Dar, nu vă grăbiți, răspunsul vine de la sine... Mă întorc la povestirea mea... Ne-am adîncit în pădure și caii mergeau la pas, iar noi mai schimbam din cînd în cînd cîte un cuvînt. N-am observat deloc că la marginea drumului era un om, un hurgin[1], semănînd cu un drumeț care se așezase să se odihnească. Cine să știe că acest liniștit drumeț era banditul Raja Sarcimelia. Abia au ajuns caii noștri în dreptul lui, cînd el s-a ridicat, a scos două pistoale și ne-a poruncit să descălecăm și să nu scoatem o vorbă. Arăta atît de pașnic și binevoitor, cu toate pistoalele lui, că soțul nu înțelesese bine ce se întîmplase și m-a întrebat, în franțuzește, ce spune individul ? Am tradus.

De undeva a apărut atunci un alt bandit, cu o pușcă. Descălecasem, și odată stupoarea trecută, mi-am închipuit foarte lesne ce ne mai poate aștepta în continuare. Pentru început ne-au ordonat doar să le dăm armele pe care, din fericire sau nefericire, nu le aveam. Apoi cel care avea pușca ne-a luat caii, ducîndu-i cine știe unde. Și, în final, Sarcimelia ne-a poruncit să-l urmăm undeva în pădure. După ce am ocolit o colină, ne-am trezit într-o poieniță. Un loc în care se aflau așezați cam treizeci-patruzeci de bărbați și femei, pe jumătate dezbrăcați. Îi păzea un al treilea bandit, înarmat și acela cu o pușcă. Mai la distanță, apoi, erau aruncați cîțiva saci, ticsiți, pesemne, cu lucrurile jefuite. Ne-au luat, bineînțeles, și nouă portofelele, bijuteriile și ne-au pretins, la urmă, să ne scoatem hainele... Am uitat însă să vă spun că Rudolf Schirer e un om foarte interesant. Nu știu — fie că s-a născut așa, fie că permanentele-i aventuri și primejdii prin care trecuse îi căliseră firea, dar uneori, — și știu foarte precis cînd anume — e de o îndrăzneală în care nu mai ține seama de nici o primejdie. Așa, de pildă, cînd banditul ne-a ordonat să ne scoatem hainele, Schirer, cu o singură lovitură l-a doborît la pămînt, începînd după aceea, rapid, să-și tragă scurta de pe el. În acel moment, al doilea bandit l-a lovit și pe el cu patul puștii peste ceafă, lăsîndu-l lat, iar al treilea, care-i păzea pe cei jefuiți, a scos un pumnal, repezindu-se spre noi, ca să-l ucidă de-a binelea pe Schiner. I-am barat calea și am încercat să-l dobor. Între timp, Raja Sarcimelia şi-a revenit şi ridicat puţin pe-o rînă i-a spus banditului cu pumnalul să se întoarcă la locul lui. Acela l-a ascultat, înjurînd ca un birjar. Schirer, dezmeticindu-se şi el în acel moment, a sărit în picioare, continuînd să se dezbrace ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

---

[1] Locuitor al unei regiuni caucaziene.

— Şi dumneavoastră, doamnă ? Da, dumneavoastră ! a strigat Sarcimelia. Scoateţi tot, dezbrăcaţi-vă, e şi mai interesant aşa !

Ce să fac ? A trebuit să mă supun, dar nu pentru că mă speriasem, ci pentru că, pur şi simplu, nu mai aveam chef de cine ştie ce alte noi surprize. După aceea, ne-au băgat şi nouă hainele într-un sac, aşezîndu-ne alături de celelalte victime.

Era sîmbătă şi, de obicei, în fiecare sîmbătă şi duminică, la Ociamcira, se făceau iarmarocuri, iar oamenii aceştia, pesemne, că tocmai se întorceau de la iarmaroc.

Ştiau ei, banditii, unde şi pe cine să-i pîndească.

Raja Sarcimelia s-a apropiat apoi de noi şi a început să mă studieze. Mă analiza, ca pe un obiect găsit în mijlocul drumului şi cu care nu ştia bine ce avea să facă. În tot acest timp se uita numai la mine, pe Schirer neglijîndu-l total, ca şi cum nici n-ar fi fost prin preajmă. Dar numai cîteva secunde, spunîndu-mi după aceea parcă mirat :

— Dar văd, cucoană, că vă pricepeţi şi la bătaie. Ce-ar fi să-i las liberi pe ceilalţi, iar pe dumneavoastră să vă iau cu mine şi, pînă ce soţul dumneavoastră îmi va trimite răscumpărarea, noi, să ne mai luptăm din cînd în cînd ? !

N-a mai aşteptat răspunsul şi a rîs în hohote, ducîndu-se după următoarea victimă. Iar soţul meu a început să-mi şoptească la ureche :

— Toate-s numai din pricina ta şi a capriciilor tale... Pentru tine trebuie să încasez bătaie, să mă văd jefuit şi să plătesc o răscumpărare pentru libertatea la care ţii atît de mult. Da, a încăpăţînării tale ! Şi doar te-am prevenit că pe mine nu mă înşală simţurile...

A dat apoi din mînă şi a tăcut.

Or, sper acum, stimaţii mei domni, că v-aţi convins că în Schirer nu era nici o urmă de viclenie. Ce-a avut pe suflet, a spus ; voia să scape el şi-atît ; cît despre mine, îl interesam doar în măsura în care îl afecta plătirea răscumpărării. Şi asta, aşa, ca să vă răspund la întrebarea : de cine se îngrijea Schirer şi ce-l durea cînd se văzuse la strîmtoare ? Adevărul e că, cel puţin cu ocazia asta, sincer fiind, dăduse pe faţă ceea ce alţii fie că ştiu, fie că se căznesc să ascundă... Din fericire sau nefericire, atunci, pe neaşteptate s-a mai petrecut ceva ce a încurcat toate iţele. Dar înainte de a povesti, să încercăm să analizăm ceea ce v-am spus pînă acum.

Cred că sînteţi de acord că tîlhăria şi violenţa au fost şi sînt nişte racile cumplite. Nu-i aşa ? Dar ce altceva le stîrneşte, oare, decît egoismul ? Dacă Raja Sarcimelia cu bandele lui nu ne-au atacat din iubire de aproape, şi acest lucru, după părerea mea, nici nu mai trebuie discutat, tot atît de adevărat e că și supunerea în fața violenței nu-i mai puțin de necondamnat. Că nu spuneți acum, că noi, cei neînarmați, eram neputincioși în fața unei bande înarmate...

— Bine, dar dacă nu erați neputincioși — am întrerupt-o eu, ce puteați face ?

— De pildă, să murim — a răspuns Nano. Căci asta puteam. Și sînt convinsă că, dacă din toți oamenii supuși unei astfel de violențe, măcar o treime ar fi fost în stare să moară, multe s-ar fi schimbat în lume. Victime, desigur, ar fi fost, dar treptat, treptat ce-ar mai fi rămas din violența-n sine ?

Întrebarea îmi fusese adresată mie.

— Da — am zis eu — e adevărat că teama de moarte îl face pe om să se supună violenței și să se încovoaie în fața ei. Nimic de spus, doamnă Nano.

— Fără îndoială ! a exclamat și Nano, continuînd însă : — Dar, vă aduceți aminte cred, din cele relatate, că soțul meu l-a lovit, totuși pe tîlhar. Da ? Însă ce se ascundea sub această lovitură nu v-ați mai întrebat ? Și dacă i-o aplica mai devreme, în drum, cînd Sarcimelia fusese singur ?

Probabil veți spune, totuși, că Schirer se pierduse la început, iar apoi, lîngă saci, revenindu-și, și-a recăpătat stăpînirea de sine și a reacționat cum se cuvenea. Or, iată, domnii mei, că nu-i așa. L-am văzut, dealtfel, și nu o dată, în situații mult mai periculoase, fără să se fi pierdut cîtuși de puțin. Are o stăpînire de sine care te uimește, precum un Zeu, numai că zeul acesta, vanitos ca un copil, nu poate face nimic eroic dacă în jurul lui nu există mulțimea, publicul și societatea, în fața cărora să poată arăta cît este de generos, de dezinteresat, de virtuos, de îndrăzneț, viteaz, bogat și mai știu eu ce ; că-i, poate, cel mai bun, mai deștept și cu soția cea mai grozavă din lume. Dar numai în public ; cînd îl vede toată lumea, căci dacă e numai cu mine și nimeni primprejur, este cu totul altul. Zău, credeți-mă că-l cunosc. Dealtfel, ca să revenim, totuși, la ceva spus anterior, pînă și acea lovitură pe care i-o dăduse tîlharului era chibzuită și calculată cu o precizie de secunde. Prevăzuse situația și și-a arătat curajul, cu toate că și-a scos și scurta numai cînd a înțeles că pe bandiți, de fapt, nu-i interesează zarva sau crima, ci numai lucrurile noastre. Or, în realitate așa și stăteau lucrurile, presimțirile și clarviziunea lui Schirer putînd chiar stîrni admirație, dacă în comportarea lui, de fapt, forța motrică n-ar fi fost egoismul acela la care mă refeream. Iar ca urmare, un alt rău : crima, care era cît pe-aci să se întîmple, și nu una, ci două, ca să nu mai vorbim de faptul că pe mine mă luau ostatică tot ca să se răfuiască cu Schirer. Așa că ce-și alesese nu era prea inspirat.

— Adică, cum, neinspirat ?, am exclamat eu. După părerea mea, ce-a făcut, a făcut bine ; a dat exemplu de nesupunere, de împotrivire și de luptă !

— Nu, n-ai dreptate, a intervenit lazul. Exemplul putea fi bun, dacă acţiunea ar fi fost dusă pînă la capăt. Doar ştii şi tu bine, Irakli, ce înseamnă un om !

Dacă într-o faptă există şi partea rea şi partea bună, el tot spre rău va trage. Ştiu eu ce ştiu.

— Da, da ! La asta m-am gîndit şi eu, domnule Arznev — i s-a adresat Nano — cînd am spus că exemplul lui a fost prost. Şi cred că sînteţi de acord cu mine că toate acţiunile personajelor, descrise de mine, provin din amor propriu, din teama de moarte şi că în afară de rău n-au nimic bun în ele. De fapt, aşa-i întotdeauna în viaţă ; teama de moarte şi egoismul nu fac şi nu aduc decît rău în viaţă. Iar eu nu cunosc nici un exemplu care să-mi poată infirma acest adevăr.

— Nu, am spus eu, n-aveţi dreptate. Există şi cazuri cînd teama generează binele.

— Ce fel de teamă ? ! Cînd ! — a exclamat Nano.

— De pildă, teama în faţa legii, am răspuns eu. Teama în faţa pedepsei. Omul, pur şi simplu, se teme să încalce legea şi să săvîrşească răul plănuit de el.

— Mda. — a spus Nano. S-ar putea întîmpla şi aşa, ca un om rău să nu ajungă la crimă din pricina fricii de lege. Numai că vezi, Irakli, un ticălos tocmai de aceea e ticălos, pentru că ştie cum să ocolească legea, să-şi atingă scopul. Iar legea îngăduie acest lucru sau, în orice caz, nu e atît de perfectă, încît să excludă această posibilitate.

Nano căzu apoi pe gînduri, reluînd discuţia după o scurtă pauză :

— Da, dar principalul tot teama de moarte rămîne, iar eu am învins-o !

După aceea, probabil, s-a jenat de ceea ce a spus, că s-a înroşit, fîstîcindu-se.

— Bine, ai putea să-mi spui ce legătură e atunci între libertatea pe care o afişezi şi victoria ta asupra fricii de moarte ? — am întrebat-o eu, căutînd s-o ajut să-şi depăşească jena. La drept vorbind, în timpul discuţiei mă interesa mai mult Nano, decît cugetarea-i sofisticată.

— Eh, asta-i cel mai uşor de înţeles — a intervenit în discuţie lazul — dacă nu există teama, atunci nimic nu te mai împiedică să te comporţi aşa cum îţi dictează inima. Asta şi e libertatea. Nu-i aşa ? Numai că mai e o chestiune : cum să-şi învingă omul teama, dacă Dumnezeu nu i-a dat şi putere pentru asta ? că de, la aşa ceva mai e nevoie şi de secure, foc sau pumnal.

— Vai, domnule Arznev, se poate, oare, ca securea, focul şi pumnalul să fie considerate drept instrumente ale binelui ? l-a contrazis Nano.

— Dacă lăcomia de cîştig, ura şi aviditatea nu pot învinge teama de moarte, atunci cum ? Oare iadul nu-i pavat cu intenţii bune ?

— Nu, a răspuns Nano.

— De ce ?

— Pentru că binele este puterea de a renunţa la tine, pentru alţii sau, în cel mai rău caz — pentru altul. Numai un om dotat cu aşa ceva poate învinge teama de moarte, bineînţeles şi în măsura în care Dumnezeu l-a înzestrat cu simţul binelui, a mai adăugat ea.

— Ce să zic — voind să cobor discuţia mai pe pămînt, dacă ai să te gîndeşti numai la alţii şi n-o să mai ai nici un fel de dorinţe personale, atunci n-o să mai ai nici ce pierde şi n-o să-ţi mai fie frică nici să mori !

— Vrei să spui că m-ai prins la înghesuială, a spun Nano. Ei, nu ! Mai bine-i să n-ai nici o dorinţă decît să fii sclavul ei şi al fricii, dacă în fond, nu ţi-o poţi îndeplini. Ştii ce s-a întîmplat cu un cunoscut de al meu ? A murit de apoplexie. Dar ştiţi de ce ? Fiindcă patronul oficiului unde lucra, în dimineaţa aceea l-a privit chiorîş.

Arznev Muskia părea tot mai atras de conversaţie.

— Vai, doamnă Nano — a spus el — dar un om lipsit de orice dorinţă şi trăind pentru alţii ar putea fi socotit drept zeu. Pînă şi un model ca acesta, tot s-ar teme de moarte.

— Ba nu, a spus ea.

— Bine, dar atunci, spuneţi-mi, care ar fi scopul suprem al unui asemenea om ?

— Unul singur : acela de a face binele pentru distrugerea răului.

— Mda ! dar dacă acesta e scopul lui, motivul existenţei sale, să spunem că se va strădui să se epuizeze pe sine pînă la capăt, realizîndu-şi astfel bunătatea cu care l-a înzestrat providenţa, numai după aceea murind, atunci, oare, un astfel de om n-ar fi el pînă la urmă cuprins de teama că murind mai devreme nu se va realiza ?

— Nu, nu-i deloc aşa. Teama este cu totul altceva ; din pricina ei ţi se poate opri inima, ca la acel cunoscut al meu, în timp ce starea la care vă referiţi dumneavoastră, nu este teamă, ci un alt sentiment, hai, tot înălţător şi minunat, să-i spunem.

— Curios, — am spus eu, numai că oamenii hărăziţi cu o asemenea soartă nu mor pînă ce nu împlinesc tot ceea ce le-a fost dat să împlinească pe pămînt. Cunosc doar multe cazuri... Au trăit pînă şi-au împlinit menirea şi pînă ce şi-au consumat toate puterile, murind şi ei, adevărat, cel mai adesea într-un chip neobişnuit, dar tot morţi se cheamă că sînt şi ei.

— Da, mor, a preluat Nano. Dar, pentru astfel de oameni, moartea e începutul unei alte vieţi, nu-i aşa, batono-Arznev ? Ei dispar, însă seminţele lor aruncate în pămînt îşi vor urma cursul firesc rodind înzecit, chiar cînd nimeni nu-şi va mai aduce aminte de făptura lor.

— Ceea ce spuneţi dumneavoastră — a zis Arznev Muskia — îmi aminteşte de ce îmi spunea odată o stareţă dintr-o mănăstire, maica Efimia. Îi plăcea chiar să se audă vorbind frumos şi mi se pare că scria pe furiş şi poezii. Într-o zi, mi-a spus aşa : „Fiul meu, ceara topită a luminării arse pînă la capăt este plăcută lui Dumnezeu, dacă cuprinde în ea și acea frumusețe care arzînd liniștită, alungă întunericul."

— Frumos ! — Lui Nano începuseră să-i sclipească ochii.

— Da, frumos — a spus și Arznev Muskia, gînditor. Numai că pe toate acestea una-i să le știi, și alta-i să le faci... adică, să te poți înălța pînă la credință... Or nu, eu n-am trecut încă acest prag... Mi-e tare greu să...

Vorbea zîmbind, dar din cuvintele lui se desprindea și încrederea și tristețea și m-am văzut atunci parcă într-o altă lumină pe noul meu prieten. Parcă i-ar fi fost foarte greu, atît de greu, ca și cum pe umerii săi ar fi apăsat cea mai mare povară de pe pămînt, ascunzînd-o mai adînc decît păcatul. Așa mi s-a părut într-o clipă pentru că după aceea, Arznev Muskia a început iar să întrebe ceva ce mi-a alungat apoi toate gîndurile.

— Dar ați putea, oare, doamnă Nano, să-mi spuneți, de ce răul nu poate învinge teama de moarte ? a continuat el.

— Domnule Arznev, am impresia că la asta v-ați gîndit mai mult decît mine. Și v-ați putea răspunde și singur. Mi-e frică nu cumva, începînd iar să vorbesc, să ajung ridicolă ca în povestea cu țăranul și bobul de grîu. Știi doar concluzia : „Nici eu nu știu, nici tu cunoști, / Hai să rîdem ca doi proști !"

După aceea, Nano a rîs cu poftă.

— Dar vreau să vă știu totuși părerea.

— Cu plăcere ! Însă pornind de la premiza cu care ați căzut de acord : că răul a apărut pe lume drept rezultat al fricii de moarte. Or, dacă-i așa, atunci este exclus conflictul dintre ele.

— Aveți dreptate — a spus Arznev Muskia. Numai că și binele poate înceta să mai fie bine, dacă omul, în loc să-l facă, se tot întreabă ce-i acela.

Nano se pregătise să răspundă, cînd am întrerupt-o, voind să mă uit la hîrtia lui Vetrov :

— Spuneai că ai adus-o cu tine ?

Nano mi-a întins foaia și i-a răspuns lazului :

— Nu trebuie să despici firul în patru, că altfel vom ajunge în cine știe ce înfundături. Sînt convinsă însă că adevărul e simplu : Binele e ceea ce e Bine pentru toți. Fă-l, și nu aștepta nici o răsplată pentru el și nici de roade nu fii curios. Mergi doar înainte și fă-l de cîte ori poți. Asta-i tot, cînd te preocupă așa ceva.

Am început să studiez foaia de hîrtie. Pe ea, într-adevăr, erau niște nume de femei cu puncte în jurul lor. Unele aveau cinci puncte, altele — două, iar lîngă numele lui Nano erau cinci.

Am învîrtit lista în mînă și i-am întins-o după aceea și lui Arznev.

— Punctele sînt făcute cu cerneală de diferite feluri, a spus el. Iar unele — cu creionul. Or, asta înseamnă că-s puse cu diferite ocazii

Am luat lista din nou. Arznev Muskia avea dreptate.

— Ce crezi că ar putea însemna asta ? ! — l-am întrebat cu pe Iazul, ca și cum doamna Nano Parnaozovna Tavkelișvili-Shirer ar fi venit la el după sfaturi și nu la mine.

— Nu puteți să vă aduceți aminte, — a întrebat Muskia, adresîndu-i-se lui Nano — de cîte ori v-ați mai întîlnit cu Vetrov, după ce v-a vorbit obraznic despre ofițeri ?

— De cîte ori ? Vă spun imediat. Țin minte tot ce mi-a spus de fiecare dată și aș putea socoti după asta.

Nano a căzut apoi iarăși pe gînduri.

— Știți ce, am exclamat eu, făcîndu-i pe amîndoi să se uite la mine, azi hai să mîncăm împreună ! Pînă ne pregătim, pînă ajungem... Nano... Dacă vei fi atît de amabilă și ne vei accepta invitația, îți jur că vom dezlega enigma dimpreună cu toate secretele posibile pe care le ai !

Nano a zîmbit și a întrebat :

— Dar unde ?

— La Goghi.

— Am auzit de el, dar n-am fost niciodată acolo ; mi se pare că are un cor care cîntă cîntece vechi, nu ?

— Da, și încă ce cîntece !

— Ciudat că într-un restaurant se cîntă astfel de cîntece, a spus Nano.

— Așa-i obiceiul la Goghi. Acolo și publicul e altfel. Mergem și-o să vezi.

— Altă dată ! — Nano și-a privit ținuta și, probabil, găsind că nu se potrivea pentru un local atît de populat, ne-a făcut altă ofertă : — mai bine undeva în împrejurimile orașului, unde-i mai puțină lume... În aer liber, de pildă, e doar atît de frumos afară...

— Și eu sînt de aceeași părere, Irakli. Uite, azi n-am chef să văd oameni mulți — a susținut-o Iazul.

— Fie și așa, dacă ziceți voi ; gîndindu-mă în același timp să dau dispoziție să ne pregătească și trăsura, cînd Nano m-a oprit :

— Nu e nevoie. A mea este în fața oficiului.

— Atunci, plecăm — a spus Iazul — iar pe drum, o să încercăm să ne deslușim și cu acest Vetrov.

Cînd ne așezăm în trăsură, Arznev Muskia a întrebat-o însă pe Nano :

— Ce studii ați făcut acolo ?

— Facultatea de litere... Dar ceea ce am discutat azi n-am învățat acolo.

— Înțeleg... la Facultate poți învăța orice, credința însă e altceva.

Peste cîteva minute armăsarii roibi ne duceau spre Ortaciala.

— Deci, v-ați adus aminte de cîte ori v-a văzut Vetrov ? — a întrebat-o Arznev Muskia.

— Mi-am adus aminte... De cinci ori, dacă nu socotim conversația despre ofițeri.

— Sînteți sigură ?

— Absolut.

— Înseamnă că, după fiecare întîlnire el punea, probabil, cîte un punct pe foaie în dreptul numelui dumneavoastră.

Nano a lua foaia, a privit-o și, după o pauză, a întrebat :

— Și ?

Înțelesesem deja despre ce era vorba și am încercat să-i explic :

— Vezi, aici, după tine, figurează Suzanna. În dreptul ei sînt trei puncte, înseamnă că ea s-a întîlnit cu Vetrov de trei ori. Mai sus de tine, Nadejda Ivanovna — cinci puncte. În afară de asta, fii atentă la felul cum sînt puse aceste puncte.

Primul punct era la începutul fiecărui nume ; pesemne, Vetrov le văzuse pe toate o singură dată, a pus punctele și cu aceasta a terminat primul rond de întîlniri. La rondul al doilea, era de presupus că nu reușise să se întîlnească cu trei din ele și de aceea, la sfîrșitul numelui lor, locul pentru un al doilea punct rămăsese gol. La al treilea rond, sărmanul, se străduia probabil atît de mult, încît sleit de puteri a rămas fără punct doar o singură femeie, Alla. În dreptul Allei — două puncte și acelea la început — unul după altul.

— Dar această Alla n-a plecat, oare, din orașul dumneavoastră ? — a întrebat Arznev Muskia. El a văzut-o doar de două ori, după aceea, n-a mai reușit s-o întîlnească.

— Da, soțul ei a fost mutat la Temirhanșura. E ofițer — a explicat Nano.

— Eh, bineînțeles că atunci n-a mai putut s-o vadă. La Temirhanșura, există însă un alt Vetrov al său și acel Vetrov, mai mult ca sigur că tot o va găsi pînă la urmă.

Am pufnit cu toții în rîs, deși n-am prea avut de ce ; totuși cînd oamenii se simt unul cu altul, se mai întîmplă și așa ceva.

— Arznov, crezi că aceste întîlniri puteau să aibă un caracter special ? — am întrebat eu.

— Special, m-a îndreptat el din nou. Încă nu știu.

Și iar s-a adresat tovarășei noastre de drum :

— Doamnă Nano !

Dar ea l-a întrerupt :

— Știți ce, spuneți-mi simplu, Nano... Am impresia că ne cunoaștem de o sută de ani...

Lazul a zîmbit și după o pauză de o secundă a răspuns :

— Vă mulțumesc, dar vă respect atît de mult, încît e o bucurie să vă vorbesc la plural. Cu condiția însă, ca să-mi spuneți simplu, Arznev, sau lazule și tu. Mi s-ar părea mai firesc și mai amical, și v-aș ruga să nu mă refuzați...

M-a impresionat tactul lui care, de fapt, era un fleac, în care însă, ca într-o picătură de apă, s-au reflectat apoi toate relațiile dintre ei, așa cum se stabiliseră în acea zi. Și așa a simțit-o și Nano, rostind apoi doar pentru ea :

— A găsit, totuși, cheia pentru lacăt !

Iar apoi, vesel și tare :

— Mai bine — laz.

— Și acum, a spus Arznov Muskia, aduceți-vă aminte ce a discutat Vetrov cu dumneavoastră. Ce a povestit el la prima întîlnire ?

— Despre un bandit, — a răspuns Nano. În împrejurimile Zakatalei există, cum s-a aflat, un bandit, pe numele lui Mamed. Iar acest Mamed, zice se că la Lagodehi a dat năvală într-o casă, a sugrumat un prunc în leagăn sub ochii mamei și ai tatălui, a dat foc casei și apoi a fugit.

— Dar nu știți dacă faptul acesta l-a mai povestit și altei femei dintre cele de pe listă ?

— I-a povestit.

— De unde știți ?

— De la femeia respectivă. A crezut că nu știam și mi-a transmis-o ca pe o noutate interesantă.

— Bine, dar ce a povestit el, cînd v-ați întîlnit a doua oară ?

— Tot despre un bandit, de data asta însă despre Abrico, unul care ar fi operat aici, în munții din Gruzia. Viola fetițe mici în pădure. Da, și toate istoriile lui au fost despre bandiți...

— Și una mai înspăimîntătoare decît alta, nu-i așa ? — am întrebat-o eu, deși mi-era totul clar.

Iar lui Arznev Muskia la fel.

— Sînt metodele cu care luptă, de fapt, împotriva bandiților, a abragilor și, în general, a oamenilor din afara legii — a spus el.

Mi-am adus aminte despre ce mi-a povestit în secret un cunoscut de-al meu, bine informat în cazuri de acest gen.

— Acest Vetrov, — am spus eu — este însărcinat, probabil, cu răspîndirea zvonurilor, secție nu demult înființată și condusă, se spune, personal de șeful jandarmeriei de dincoace de Caucaz. Înseamnă probabil că acestei inițiative i se dă și multă atenție.

La aceste cuvinte, Muskia începu să rîdă.

— Înțelegi, Nano — am spus eu — pe aceste femei și împreună cu ele și pe tine, vor să vă folosească pentru răspîndirea zvonurilor. Am ochit un individ care a evadat de la ocnă, ce-ar fi să ți-l trimit ție ?

— Să zicem că așa-i, dar ce înseamnă toată pălăvrăgeala despre ofițeri ?

— Poliția secretă are o pușculiță cu bîrfeli. De acolo a și scos el toate astea. În esență, este o formă particulară de șantaj, o escrocherie.

Te-a făcut să înțelegi că, de, chipurile, îți știe tainele. E o metodă folosită, de obicei, pentru recrutarea agenților.

— Nimic de zis...

— Dar povestea ta despre jaf tot n-ai terminat-o, i-am adus aminte, nu numai ca să schimb tema discuției, dar și pentru că popestirea mi s-a părut destul de interesantă.

— Da, într-adevăr! Cînd vom ști cum s-a terminat totul? — a întrebat lazul.

Nano l-a privit în ochi și a spus:

— Cînd va veni iar vorba despre bine, Arznev Muskia.

Trăsura noastră a intrat apoi pe poarta grădinii și s-a oprit la intrarea din duhan.

Caietul albastru

Trecuseră trei zile, iar noi nu ne mai despărțiserăm aproape deloc. Ședeam tot timpul împreună și ne distram cum puteam, ba acasă, ba în vizite, ba făcînd fel de fel de plimbări. Inventam tot felul de distracții; precum copiii, lăsîndu-ne uneori chiar în voia capriciilor. Pe scurt, eram fericiți că ne descoperiserăm unul pe altul visînd ca prietenia noastră să nu se mai sfîrșească niciodată.

Avusesem de cîteva ori de gînd să mergem la restaurantul lui Goghi dar de fiecare dată ne împiedicase ba una ba alta, pînă cînd, într-o bună zi, hotărîrăm că nu se mai poate și că trebuie să-l călcăm, pe la ora cinei, cînd cînta și corul.

Restaurantul se deschidea, de obicei, la ora trei după masă și nu se închidea decît după plecarea ultimului vizitator. Unde mai pui că acolo erau și cei mai serviabili, mai prompți și mai îndemînatici chelneri, cel mai priceput bucătar, iar corul cînta pînă la opt, cînd începeau Sazandari [1].

Din sala comună, trei trepte duceau spre un balcon în care erau cîteva loje, separate de sală cu balustrade sculptate și draperii, aproape tot timpul deschise. Cei ce stăteau în restaurant erau astfel unul în văzul celuilalt, creîndu-se prin aceasta între comeseni o atmosferă de o mare naturalețe și degajare. Nu mai spun, apoi, că la acest restaurant veneau cam unele și aceleași persoane, toți buni prieteni sau foarte cunoscuți între ei, iar străinii se acomodau pe loc, oamenii simțindu-se îndată ca la ei acasă. Pentru toate acestea, meritul era al lui Goghi, căci avea o artă deosebită în a te cuceri.

Vizitatorul era copleșit de amabilitate de îndată ce pășea înăuntrul restaurantului. Ușierul era el însuși un dudubian, pe nume Arcil, în trecut fost luptător cu pumnii, bătăuş neîntrecut, iar garderobierul, un uriaş, flegmatic şi zdravăn, Ervand, din Veliştihe[1], pricepuţi foc, amîndoi, să dea afară în cîteva clipe orice scandalagiu, dar şi să zîmbească oricărui binevenit, glumind şi spunîndu-i cîte toate. Pe scurt, şi ei foarte simpatici.

---

[1] Cuartet vocal-instrumental, oriental.

[2] Locuitor al unui faimos cartier din Tiflis.

Dacă intrai apoi în sală, imediat te dispuneau glumele şi povestirile nostime ale comesenilor. Gochi însuşi, apoi, ţi se ridica întru întîmpinare, şezînd mereu cu faţa înspre uşă, ca să vadă cine mai intră. Şchiop cum era şi purtînd proteză mai jos de genunchi, n-ai fi găsit un altul mai sprinten ca el. Se scuza în faţa celor cu care stătea alături la masă, se scula ca şi cum ar fi ridicat o ancoră, foarte solemn, apoi plutea spre oaspete cu un zîmbet larg pe buze, urîndu-i cel mai cald bun venit. Şi nu era zîmbetul convenţional sau profesoral al celor de prin alte restaurante, ci un zîmbet natural, firesc, înnăscut plin de sinceritate şi bunăvoinţă. Privindu-l pe Goghi cum zîmbeşte, mă chiar gîndeam că, poate, şi fusese adus pe lume anume pentru petreceri şi întîlniri amicale. Cu afacerile băneşti se descurca cam prost, fiind în permanent deficit. Şi cum altfel ar şi fi putut fi, dacă în fiecare seară el plătea pentru o droaie ? ! E adevărat că ceea ce cheltuise recupera mai tîrziu, sub o altă formă, dar pînă atunci, sărmanul, părea mereu strîmtorat.

Am zis însă, sărmanul, deşi parcă m-am poticnit din pricina cuvîntului acestuia deplasat, pentru că, de fapt, nu cred că era un om pe faţa pămîntului mai fericit decît el. Avea tot timpul parcă întipărită pe chip un fel de voioşie pe care nu şi-o întuneca decît la vestea vreunei morţi sau nenorociri, întotdeauna a altcuiva, la sine negîndindu-se niciodată. De aici apoi şi vorba că i-ar fi mers numai bine, în timp ce lui de fapt în mergea cum îi mergea. Eu, sincer să spun, îl iubeam ca pe un frate şi nu numai eu, ci şi toţi cei ce-l cunoşteau ca mine. Mă atrăgeau la el nu atît chefurile, cît vorbele-i bine ticluite şi umorul.

Şi chiar în clipa în care-mi aduceam acolo pe noii mei prieteni, tot Goghi aş fi vrut să ne iasă în întîmpinare. Din păcate, atunci lipsea şi restaurantului era cam gol ; pesemne, ajungînd prea devreme acolo, ne-am zis noi. Doar la cîteva mese se aflau oameni şi într-un colţ, la stînga, într-un grup, i-am recunoscut pe Elizbar Kariciaşvili, Sandro Karidze şi Vahtang Şalituri. Ne-au remarcat şi ei îndată, şi ne-au făcut semn cu mîna să ne apropiem de masa lor.

— E vărul meu, a spus Nano.

— Cine ? — am întrebat-o eu.

— Elizbar.

— Pe Elizbar îl cunosc şi eu, a spus lazul.

---

[1] Orăşel din regiunea Kahetia.

Eram, totuşi, surprins voind să-l întreb de unde, dar m-am abţinut. În definitiv, pentru Nano eram prieteni intimi şi ar fi trebuit să ştim pe cine cunoaştem şi pe cine nu.

— De cît timp eşti la Tbilisi ? l-a întrebat Nano pe laz.

— Cu ocazia vizitei acesteia de acum ? a întrebat el. Aproape de o lună, şi aici, în locul acesta, am mai fost de cîteva ori.

— Te pomeneşti că-l cunoşti şi pe Goghi ? !

— Da, de vreo şase ani, şi cînd vin aici, în primul rînd, pentru el vin.

Numai că Goghi îşi luase şi el slujba respectivă doar de vreo trei-patru ani, asta însemnînd că se cunoscuseră mai dinainte. Unde însă ? nu ştiam şi mi-a părut rău că nu avusesem timp să-l întreb. Ar fi fost, totuşi, important.

— Formidabil ! Ia uitaţi-vă cine a venit ! a exclamat Elizbar Kariciaşvili, cînd ajunsesem în dreptul mesei lor. — De aici nu mai plecaţi, rămîneţi neapărat cu noi, a mai adăugat el. Sandro, Vahtang, ia faceţi cunoştinţă : verişoara mea, Nano, şi prietenul meu Arznev Muskia laz. Pe Irakli îl cunoaşteţi... Da, iar ei sînt Sandro Karidze şi Vahtang Salituri, prietenii mei. Aşa că luaţi loc ! luaţi loc ! care pe unde-i place. Dar unde-o fi, oare, Goghi ? ! Ce naiba ! Şi am avut un vis ciudat, v-am spus ? O să petrecem pe cinste.

Elizbar Kariciaşvili a scos apoi din buzunar o batistă pe care a scuturat-o în aşa fel, încît credeam c-o să danseze Kintouri [1].

Noi, parcă, am fi vrut totuşi să-i refuzăm.

— Să ne aşezăm la măsuţa aceea, — am propus eu — şi după aceea, o să ne alăturăm vouă.

Uşor de spus, dar greu de făcut, pentru că de Elizbar Kariciaşvili nu scăpai prea uşor. Dacă-şi băga ceva în cap, greu i-o mai scotea cineva. Şi neavînd ce face, ne-am aşezat totuşi la masa lor. La drept vorbind, Elizbar îmi plăcea, băiat cumsecade, de loc prost şi extrem de comunicativ. Iar Sandro Karidze avea reputaţia, printre gruzini, de om foarte instruit. Nu se prea amestecase în mişcarea de eliberare, avea şi o slujbă şi era şi cenzor pe deasupra. Mie îmi plăcea totuşi, deşi ştiam că nu toată lumea îmi împărtăşea simpatiile. Vahtang Saliaturi, în schimb, mă făcea să fiu mai rezervat. Era suficient să bea puţin că şi începea să caute cearta cu lumînarea. Dealtfel, chiar şi treaz era greu de suportat. Se supăra şi dintr-un fleac ; era arogant, meschin, vorbea obraznic şi se purta ca un bădăran. Pe scurt, nu l-aş fi vrut în preajma musafirilor mei, dar era prea tîrziu.

Între timp, chelnerii se şi repeziră să ne aranjeze masa pentru toţi, iar corul — să cînte. Începeau întotdeauna cu „Şenkar Venavi" [2], terminînd tot cu el. Elizbar, tăcînd, ne făcuse semn cu mîna să ascultăm. Nu se prea pricepea el să cînte, dar ureche muzicală avea, pricepînd toate nuanțele și iubind foarte mult muzica populară. Îl inspira la toasturi, cu ritmurile și spiritul ei ; pe Sandro, în schimb, care avea și voce și ureche, făcîndu-l să-i dea lăcrimile de cum începea corul să cînte... Ciudat, dar așa era. Și într-o zi, Goghi, văzîndu-l, i-a zis :

---

[1] Dans gruzin din Tiflis, foarte hazliu, asemănător cu Periniţa.

[2] Imn vechi, închinat viţei-de-vie.

— Adică cum, frățioare, ziua ești cenzor supus autorităților, ținînd în mînă sabia cu care-i execuți pe cei ce ți se spune să-i execuți, iar seara vii aici și-i deplîngi ? Naiba mai știe ce-o fi și asta, poate vreo ciudățenie sadică...

Lui Sandro, însă, prea puțin îi pasă. Dădea doar din mînă, vroind parcă să spună : ce pricepi tu din toate astea ? !...

Și în timp ce sunetele cîntecelului „Șenkar Venahi“ se revărsau peste noi ca un curcubeu, iar Sandro Karidze își ștergea lacrimile, Elizbar Kariciașvili, cufundat în sine, după ce s-a sfîrșit melodia, a luat cupa in mînă, începîndu-și toastul.

— V-am invitat la masa mea — a spus el — voind ca primul cuvînt să-mi aparțină mie. Așa că voi fi tamada numai pentru acest discurs în care să vă propun programul serii, după aceea desărcinîndu-vă tot eu de postura luată. Ne-am adunat aici doar oameni care au ce-și spune unul altuia. Și în această privință cred că sînteți de acord cu mine, că nu cheful în sine ne interesează. Primul toast, deci, pentru întîlnirea noastră ; îl propun eu, voind să vă prezint unul altuia, pentru că vă cunosc, bînd apoi pentru fiecare din voi. După aceea, spune oricine ce-i place. Așa că încep ca să vă dau exemplu.

Elizbar vorbea degajat și ușor, iar noi îl ascultam cu atenție.

— Dragi prieteni, continuă el. Avem aici tot ce ne trebuie pentru a ne putea petrece o seară plăcută. Și nu numai mîncarea și vinul... ci și aceste cîntece dumnezeiești... După aceea, o avem aici printre noi pe Nano, cea mai frumoasă doamnă, în prezența căreia fiecare din noi devine mai bun. Și în curînd va veni și Goghi... Așadar să ne înveselim pentru ca fiecare să-și deschidă sufletul în fața prietenilor. Pentru veselie!

— Da, pentru veselie ! l-am susținut toți într-un cor, în afara lui Karidze, care tăcea.

— Nu poți fără introduceri de astea !, a mormăit el. — Ce să-ți spun ! Oamenii vor doar să mănînce bine și să bea, iar tu — cu toasturile. Dă-le și mîncare și băutură, și asta-i tot.

— Tu nu te amesteca ! — a exclamat Kariciașvili. Aici nu-i cenzură, așa c-o să petrecem cum ne va plăcea ; ce naiba, sîntem doar liberi.

Karidze a zîmbit apoi, și-a băgat în gură o ridiche, astupîndu-și-o și arătînd că și-a astupat-o de parc-ar fi vrut să spună : ei bine, eu tac acum, așa că vorbește tu cît poftești.

Îl cunoșteam însă bine pe Elizbar ; așa era el ; la seratele cu lume multă nu se prea simțea în apele lui ; tăcea doar și asculta toasturile bombastice cu o figură pe care parcă se citea regretul penibilului lor. Altfel, în cercuri mai amicale, nu-l puteai recunoaşte; se aprindea de o lumină interioară iar potopul elocinţei i se revărsa fără oprire. Începea cu suferinţele omenirii, după care trăgea o concluzie cu totul neaşteptată, care-i punea pe toţi pe gînduri. Continuînd firesc şi elegant cu ceva despre prezenţi, pentru ca, în cele din urmă, să revină la tema-i preferată — înlăturarea suferinţei.

Unii se mirau: de ce atîta vorbărie? Dar erau numai cei interesaţi doar de mîncare şi băutură, şi de obicei cei lipsiţi de darul vorbirii, oamenii care se alăturau doar la discursurile altora aprobîndu-i sau dezaprobîndu-i în cîteva fraze bolborosite. Altfel, Elizbar Kariciaşvili, chiar după un număr mai mare de pahare, nu-şi pierdea nici farmecul, nici lipsa măsurii.

Începu şi atunci să bea mai întîi pentru demnitatea omului, apoi pentru fiecare din noi, descriindu-ne şi prezentîndu-ne unii altora; bineînţeles, în fruntea listei fiind Nano, iar în coadă — Iazul. N-a exagerat însă cu laudele, vorbind exact şi spunînd despre fiecare numai ce considera el că e necesar să spună ca să ne cunoaştem mai bine. Vorbea frumos şi a sfîrşit cu următoarele:

— În conştiinţa unui om ameţit de vodcă se instalează întunericul, limbajul devenindu-i dur şi slut, în timp ce, în cea a celui ce-a băut vin, lumina, vorba devenindu-i dulce şi plăcută. Aşa că vodca înjoseşte, iar vinul înalţă.

— Da, acum înţeleg — l-a întrerupt Karidze pe Elizbar — de ce eşti atît de insuportabil.

Karidze s-a făcut însă că nu-l aude, continuînd:

— Dumnezeu a sădit astfel în noi plăcerea pentru vin, ca să ne înnobileze şi înfrumuseţeze, hărăzindu-ne şi locuri în jurul mesei, ca să avem prilejul mărturisirilor cît mai cinstite. Şi ştiţi doar că masa gruzină se aseamănă cu cîntecul; cîntăm pe mai multe voci dar realizăm corul şi discutăm deosebit, ca să realizăm unitatea părerilor. Am zis, şi-acum gata! Să bem!

Nano se părea că nu-şi mai văzuse niciodată vărul în postura de tamada şi oratoria lui o impresiona.

— Trebuia să te faci avocat — îi spuse ea — iar tu ţi-ai ales un barou de provincie.

— Scenă gruzină, Nano, a corectat-o Elizbar.

— Da, da, gruzină, ai dreptate, căzu de acord şi Nano. Dar ce frumos ştii să vorbeşti!

— Frumuseţea şi farmecul, probabil, sînt trăsăturile neamului nostru, spuse zîmbind Vahtang Şalituri, adresîndu-i-se. Mi-am dat seama de asta auzindu-l pe el şi văzîndu-vă pe dumneavoastră.

După aceea iarăşi am ciocnit şi, cînd s-a reluat discuţia pe un ton mai jos, corul a început să cînte un „mravaljamieri“ kahetin [1]. Elizbar, bineînțeles ca întotdeauna, a tăcut, iar Karidze și-a scos batista. Pesemne că muzica era singurul lucru care-i lega. Noi ascultam în tăcere, pînă ce, cum se întîmplă de obicei, la masă, cineva a rupt-o, începînd o nouă conversație.

---

[1] Cîntec de pahar din regiunea Kahetia.

— Spuneți, Nano — i s-a adresat Șalituri —, de ce nu v-am mai văzut pînă acum ? Nu locuiți, oare, în Tbilisi ?

Felul familiar în care i se adresase mă cam enerva. Ar fi putut spune „doamnă" sau „stimată doamnă" și maniera în care o abordase o ofensase și pe ea.

— Locuiesc în mai multe locuri, batono-Vahtang — a răspuns ea, dar cel mai mult tot în Tiflis ; e însă, oare, obligatoriu să fiu observată ?

— Dar sînt aghiotantul comandantului militar — și Șalituri nu-și mai lua ochii de la Nano. Toți mă cunosc și-i cunosc și eu, așa că mă mir cum mi-ați scăpat ? !

— Slavă Domnului că nu ești comandant, se auzi atunci glasul lui Karidze, ieșind din adîncimile în care omul se cufundase.

Șalituri i-a aruncat doar o privire în treacăt, spunîndu-i peste umăr :

— Ia uitați-vă cine vorbește ! ? Cucul din ceasul de pe perete. Își spune numele, apoi dispare.

Comparația l-a făcut pe Elizbar să rîdă cu poftă, cufundîndu-se după aceea într-ale lui. Nano, în schimb, a luat un măr din fructieră, începînd să-l curețe cu cuțitul.

Arznev Muskia s-a uitat și la el fix și Șalituri, întorcînd după aceea privirea în altă parte și dînd din umeri.

Cum însă Nano nu se descurca la curățitul mărului cu cuțitul, pesmne prost ascuțit, numai ce strigă plictisită : — Lazule, ajută-mă ! Nu vezi că nu-l pot curăța ?

— Să te ajut eu, i-a zis Șalituri, încercînd să-i smulgă mărul din mînă.

Scena era de o impertinență nemaipomenită.

— Iertați-mă, doamnă Nano, dar nu-s prea obișnuit cu compania feminină și nu mă prea pricep la mere, spuse lazul, clipind din ochi și înroșindu-se la obraz.

Totuși, Nano i-a dat la o parte mîna lui Șalituri, întinzîndu-i lui mărul și cuțitul.

— Ascultă, Vathang, cam cîți ani ai ? l-am întrebat pe Șalituri, vrînd să-i sugerez că ar fi fost cazul să se poarte mai cuviincios, ținînd seama de vîrsta lui.

— Sînt mai tînăr decît voi, să zicem, cam cu zece ani, ne spuse el rîzînd și plin de sine, după ce, cu un gest făcut cu mîna, trăsese o linie imaginară între mine, laz și Nano. Înțelesesem însă că în special noi îl enervam.

— Ca să vezi, puștanul ! sublinie Karidze.

— Cred că diferența e mai mare, batono-Vahtang, a spus Nano. Am treizeci și șase de ani.

Sandro Karidze se uită cu uimire la ea.

— Mai mult de douăzeci şi cinci nu vă dă nimeni, a spus Arznev Muskia. Şi eu eram de aceeaşi părere cu el ; arăta cam de douăzeci şi cinci de ani.

Şalituri, însă, ce să se potolească !

— Femeia tot femeie, zice el, şi, fie că ai limba ascuţită dar mîinile nespălate, ea tot ţie îţi dă mărul să i-l cureţi.

Arznev Muskia tăcu, şi ceilalţi — la fel. Corul terminase şi el, „mravljamieri" şi nimeni nu scotea o vorbă, cînd, deodată, Elizbar sări de la locul lui, umplînd cupele şi spunînd :

— Domnilor ! Acest cîntec e făcut ca să aducă pacea între oameni, dar, aici, dimpotrivă ; or, eu vreau să beau pentru dragoste, pentru acea dragoste cîntată şi în cîntecul acesta kahetin, în puterea căruia stă ridicarea din ruine !

Şi bău cupa pînă la fund.

— Dar ceea ce-i distrus de rău din duşmănie, tot numai aşa se poate reclădi, declară sus şi tare Şalituri. Aşa se cîntă doar şi în cîntecul kahetin : „ca să nu ne învingă duşmanul !..." Şi cine are urechi de auzit să audă.

După aceea, bău şi el.

— Nu — a intervenit atunci Sandro Karidze. Dacă ai fi mai atent, ai vedea că mai întîi e vorba de dragoste, şi apoi de ceea ce ai zis tu. Fără asta nu poate fi vorba de victorii. Ce naiba, doar textul şi muzica au fost compuse de-a lungul veacurilor, aşa că variantele sînt excluse.

Îl ascultam cu o plăcere imensă şi vorbea cum era şi îmbrăcat ; în două feluri, de zi şi de sărbătoare, adică obişnuit şi în stil oratorico-polemic. Cînd vorbea obişnuit, era plin de umor, adesea chiar cinic. Pălăvrăgea cu cine voia şi despre ce voia, glumind pe seama regimentului ţarist, a idioţeniei cotidiene şi a nedreptăţilor de toate zilele. Dar atît de criptic, încît cu greu desluşeai adevăratul sens al spuselor lui. În limbajul polemic, totul era extrem de clar şi de bine închegat. Probabil că şi slujba îi cerea să fie astfel, şi de aceea, uneori, se mai şi înfrîna, ca să nu sară peste cal, mai ales cînd îi venea să izbucnească pentru te miri ce. Or, acum simţeam acelaşi lucru, şi de aceea nu-mi luam ochii de la el.

— Şi mie mi se părea că domnul Karidze are dreptate, a spus Nano.

— Da, de fapt nici eu n-am nimic împotriva dragostei şi a binelui, i-a răspuns Şalituri ; mai ales cînd se cîntă într-un cîntec kahetin. Numai că pentru recucerirea a ceea ce a fost luat cu sila şi redresarea a ceea ce a fost distrus, e nevoie de cruzime, moarte şi nimicire. Or, toate acestea se fac prin ură, nu prin iubire, dragii mei !

Cuvintele lui îi uluiseră pe toţi şi să făcuse linişte cînd, deodată, se auzi o voce :

— Ba, nu, și acestea tot în puterea dragostei stau. Era glasul lui Goghi, care se apropiase între timp de masa noastră.

— În puterea cui ? a întrebat Șalituri.

— A dragostei, a răspuns Goghi, adresîndu-ni-se apoi tuturor cu un „bună seara, domnilor ! bună seara, doamnă ! îmi permiteți să mă așez și eu la masa dumneavoastră ?“

Nano îl observa atentă, făcîndu-i un semn discret cu capul și spunîndu-i încet : Doamne, oare nu cumva visez ? ! și a izbucnit în rîs.

Șalituri însă nu s-a lăsat.

— Ceea ce am auzit, a spus el, seamănă cu ceea ce iese din capul prostului de Tadeoz.

— Tadeoz ? a întrebat Nano, înviorată parcă și străduindu-se să nu se mai uite la Goghi. Dar cine-i ăsta și cînd a trăit ?

Șalituri și Elizbar au izbucnit în hohote de rîs.

— Știi, Nano, — a încercat Elizbar să-i explice — Tadeoz a fost preceptorul lui Vahtang, pe numele lui de familie, Sahelașvili ! La origine, zice-se, călugăr, gonit din mănăstire sau poate plecat chiar de bună voie de acolo. Lucrînd apoi ca învățător, l-au alungat și din gimnaziu, ajungînd astfel preceptor ambulant și umblînd din casă în casă pînă ce a dat peste neghiobul de Vahtang. Dîndu-și însă seama că-și risipește zadarnic învățătura pe un astfel de ogar, a împuns fuga și de la el și acum umblă prin sate, vînzîndu-și cărțile pe la săteni.

— Acum nu mai face nici asta — a ripostat Șalituri. Considerînd că în cărți a pătruns diavolul și desfrîul și-a găsit o altă treabă la Tianeti ; umblă prin păduri altoind peri și meri sălbatici ca să aibă ce mîna porcii, în cazul unei recolte mai bogate.

— Dar nu pricep — a întrebat Elizbar. Ce-a putut pătrunde într-o carte trecută prin mîinile lui Sandro Karidze ?

— Știi, Elizbar, a răspuns Karidze, strădania mea e să cenzurez impostura beletristică ; nu cumva să pună stăpînire și în acest domeniu ignoranții și uzurpatorii de putere. În ceea ce privește capodoperile, fii liniștit, cenzura mea nu le atinge. Eu mă lupt doar cu lipsa de talent.

— Totuși, se pare că acest Tadeoz nu-i un om rău, se auzi pe neașteptate și glasul lui Arznev Muskia.

— Foarte bun — l-a susținut și Kariciașvili. — Minunat chiar !

— Bine, dar, deocamdată, lămurește-mă tu, Goghi, i s-a adresat Șalituri — cum vine aceea că dragostea naște ura ?

— O să-ți spun după ce-mi spui și tu cum poate ura să salveze pe cineva sau ceva de la distrugere ?

— Cum poate ? — a repetat Șalituri. Foarte simplu : uite, așa cum ne-am putut tîrî noi, gruzinii, trupurile de-a lungul istoriei ? Ce, crezi că străbunii noștri îi întîmpinau pe dușmani cu pîine și sare ? După ce ne și cucereau cetățile și ne măcelăreau... Las' că altă dată mai veneau și ca prieteni, pătrunzîndu-ne în suflet și strivindu-ne pe alte căi, pentru ca, după aceea, să ne spună că sîntem în mîinile lui și că nu mai are rost să ne împotrivim, rămînîndu-ne doar să ne mai resemnăm cu ceea ce căzuse pe noi.

Și în timp ce el își împarte dulciurile lașilor, trădătorilor și celor ce și-au vîndut frații de sînge, făcînd din oameni liberi-robi, celor ce și-au vîndut sufletul diavolului, uitîndu-și limba maternă, și celor ce-au scuipat pe mormîntul străbunilor, noi să-l iubim și să-i aducem slavă, da ?...

Vahtang a sărit apoi de la locul lui, cu sîngele urcat în obraz, și a început să strige :

— Oricine-ar fi acesta, străin sau de-al nostru, cu sabie !, cu foc !, în groapa cu lupi !, în capcane !, cu otravă !, dă-i !, distruge-l !, ucide-l !... Dar, nu-u, totul se iartă... Minciună, trădare... totul e drept.

După aceea, s-a poticnit parcă și a tăcut, ca și cum și-ar fi consumat toate rezervele de răutate strînse pînă atunci în sufletul său. S-a așezat pe locul lui, ștergîndu-și nasul, oarecum rușinat de izbucnirea avută.

— Rău sau bun — a continuat el pe un ton mai calm — e al tău. El a venit și a distrus totul... Dușmanul ! Și vrea să te nimicească și pe tine... iar tu întîmpină-l cu drag și iartă-l pentru tot ce-a distrus, pentru toate, că de, ce s-a năruit se va ridica de la sine ! — Nu ! Niciodată ! Trebuie să urăști, să ucizi, să-l stîrpești și tu, pînă ce va pricepe că n-o scoate cu tine la capăt și să se ducă dracului ! Numai așa se poate supraviețui. Prin ură ! Prin jertfe !... iar voi vreți să stați și să cîntați : „Dragostea te va salva"... Trebuie să urăști dacă ți-e dragă libertatea, dacă vrei s-apuci zilele cînd să-ți poți reclădi ce-a fost distrus. Da. Trebuie să urăști !... iar, după aceea, o să beau cu plăcere și pentru dragoste ; fiecare lucru, însă, la locul său.

S-a făcut apoi liniște, dar nu pentru că ceea ce spusese îi uimise pe toți ; tineri cu tot felul de păreri, care de care mai exagerate, se puteau vedea pe toate drumurile. Nu era deloc original, decît poate ca temperament.

— Vahtang ! — i s-a adresat Kariciașvili, ridioîndu-se — tu ar trebui să fii terorist, nu aghiotant. E momentul... Cu toate că-ți spuneam și înainte. Și în afară de asta...

— Stai puțin, Elizbar, lasă-mă să-i spun eu — l-a întrerupt Goghi.

— Te rog, hai, spune-i ! Vedeți ce mai tamada sînt ? Îi las pe toți înainte — rîse Elizbar. Dar, spune, Goghi !

— Ai zis — a început Goghi — că tații și bunicii noștri îl întîmpinau pe dușman cu război ? Da, aproape întotdeauna a fost așa... Numai că acum nu mai e așa... Dar unde a dispărut totul, poți să-mi spui ? Gruzinii de acum, tații și bunicii generațiilor viitoare, de ce, oare, nu se mai războiesc, nu ucid și nu mai crîcnesc ? Ai ? De ce ?

— Simplu. Fiindcă au degenerat, i-a răspuns Șalituri. S-au vîndut pe dulciuri și pe zornăieli.

— Nu-i chiar așa, batono-Vahtang — a intervenit Nano. Nu-i chiar așa simplu cum vi se pare. Nu-i ceea ce credeți că s-a întîmplat cu poporul nostru. Și-a pierdut, după dumneavoastră, vreo însușire ?

— Da, v-am mai spus, ura.

— Nu, nu ura și-a pierdut-o, ci dragostea. Dragostea de patrie, de libertate, de stat.

— Ce-ați binevoit să spuneți, doamnă Nano ? a întrebat-o Sandro Karidze, încrețindu-și fruntea.

— Și de ce să n-o spună — a rîs de el Kariciașvili. E doar interzis de cenzură ?

Karidze căzuse pe gînduri bătînd cu degetele în masă, iar Goghi era uluit, neașteptîndu-se ca părerea lui să-i fie împărtășită și de această doamnă. I se părea că-i leagă chiar ceva tainic.

Și în această legătură parcă se prinsese și Arznev Muskia, care-și muta întruna privirea de la Goghi, la Nano, sau la tothaliul[1] adus pe niște papornițe. În sine păreau toți trei foarte uniți. Dar ce-ar fi putut, oare, ascunde ?

— Pînă acum nu-i încă totul clar, a spus Arznev Muskia, profitînd de pauză.

La cuvintele lui, Goghi se părea că-și revenise, coborît de-a binelea pe pămînt și scrutîndu-l din priviri.

— Atunci, o să încerc să fiu mai limpede — a reluat el discuția întreruptă. Cînd cineva îl ucide pe celălalt, ar trebui să aibă un motiv pentru aceasta, nu ? Și tîlharul ucide ca să dobîndească ceva. Iar gruzinul care-i slujește în armată șahului, țarului sau sultanului îi slujește ucigîndu-i dușmanii, pentru că-i devotat jurămîntului depus, visînd avansări, decorații. Or, dacă te gîndești bine, atunci, ar reieși că și el ucide, la urma urmei, tot de dragul profitului și al bunăstării sale viitoare, ascunzînd, însă, acest lucru. Ba, mai mult chiar, se și consideră om, camuflîndu-și foarte iscusit starea adevărată de ucigaș... Dar să ne întoarcem de unde am pornit... Dușmanul ți-a cotropit țara, ți-a călcat în picioare temeliile vieții formate în cursul veacurilor, și-a bătut joc de credința ta, a făcut prizonieri pe care i-a dus peste mări și țări, și nu mai are de gînd să plece. În cazul acesta, ucizi nu pentru că-l urăști, ci pentru că ți-a luat cu sila ce ți-a fost drag. Or, astfel stînd lucrurile, dragostea, și nu ura e cea care naște vitejia în luptă și dorința de a muri pentru libertate.

Noi ne-am dezvățat să ne purtăm cum ne-ar împinge dragostea. Și de ce ? Doamna Nano a spus adevărul, ne-a slăbit dragostea de libertate, de patrie, de stat, și nici nu știu dacă vom mai putea recăpăta ce-am pierdut, ucigîndu-ne și măcelărindu-ne ?

Există în lume și alte căi. Omorul atrage după sine alte omoruri, și violența naște violență, dar asta-i altă treabă. Beau pentru dragoste și pentru acea dragoste care face să renască tot ce-a fost distrus prin dușmănie.

---

[1] Fel de bucate gruzin.

Și, zicînd aceasta, a dat cornul peste cap.

— Stai, Goghi! i-a zis Elizbar, pentru aceasta trebuie să bem cu cornul mare, altfel, dacă vom rămîne treji, discuția nu ni se va lega. Și i-a întins și lui un corn mare, plin ochi cu vin.

— Umpleți-mi-l, vă rog, și mie, a zis Nano, azi sînt bine dispusă; și-o țigară, vă rog. Vreau să vorbesc și eu. Toarnă-mi, lazule!

— Un corn?! s-a mirat Kariciașvili.

— Da, unul întreg.

— Dar dacă te îmbeți și începi să plîngi? am spus eu.

— Ei, și?! a spus, rîzînd, Nano.

Arznev Muskia i-a luat atunci cornul lui Nano și-a început să-l umple cu vin.

Șalituri, în acest timp, întorcîndu-se spre Kariciașvili, i-a spus încet, dar destul de distinct, ca să se audă:

— Ce priceput e la turnatul vinului! Profesional chiar. Ce, e chelner, domnul?

— Nu, domnule, i-a răspuns lazul.

— Luminăția-Voastră! —l-a corectat Șalituri.

— Nu zău? i-a spus și lazul întinzîndu-i doamnei cornul cu vin.

Stupoarea era generală și nimeni nu știa ce să facă. Fiecare cuvînt ar fi putut isca un scandal. Dar nici să tacă nu le venea, pentru că Șalituri îl jignea pentru a doua oară, în aceeași seară, pe Muskia. Și tăcerea ar fi putut fi luată drept aprobare tacită. Noroc că începuse corul să cînte, și „Ciona"[1] ne scoase din impas, dîndu-ne răgaz de gîndire. Totuși, Kariciașvili mai apucase să spună:

— Nu știu, zău, Vahtang, ce-i cu turbarea ta din seara asta?

— Dacă nu i s-a turnat și lui la timp vin în corn, a completat sarcastic Karidze.

Șalituri n-a răspuns. Ședea tăcut, încordat și zîmbea victorios, iar vocea lui Kariciașvili răsuna melodios: *Dedi, cionaș mogabseneb...*[2]

Nano tăcea și ea, dar nu din pricina cîntecului, ci fiindcă se gîndea la ceva — probabil, cum să riposteze sau la ce s-ar fi putut întîmpla după obraznica ieșire a lui Șalituri.

Știind însă atunci ce aveam de făcut, numai ce s-a terminat cîntecul, că eu am și ridicat cornul.

— Am să încep — am spus — cu propunerea sa, pentru a-mi încheia toastul, să continuie Nano. Ea e o femeie și va ști mai bine decît noi toți să vorbească despre iubire. Să mă ierte Sandro și Arznev că am început să vorbesc înaintea lor, dar pe musafiri eu i-am adus aici și de buna lor dispoziție eu sînt în primul rînd răspunzător. În ceea ce privește jignirea adusă lui Muskia, eu îl rog să-mi primească scuzele... Doar vezi şi tu, Arznev, ce se întîmplă. Ne-am întîlnit aici sub aceste bolţi, vorbim despre lucruri înălţătoare, admirăm binele, ne iubim unii pe alţii şi cînd colo, cuvînt duşmănos ne loveşte ca s-arunce în aer, ca praful de puşcă, temelia sentimentelor păstrate, din moşi-strămoşi... Da, un cuvînt duşmănos, dar putem noi, oare, din pricina lui să uităm de ceea ce avem mai sfînt ?, de dragostea noastră ? Şi să începem să ne urîm unii pe alţii ?

---

[1] Cîntec gruzin.

[2] *Măicuță, Ciona-ți cîntă ție* — vers din cîntecul cu același nume, *Ciona*.

Să declarăm război, dar fără vărsare de sînge, şi să biruim răul prin mărinimie !

Sentimentele noastre, trecînd prin aceste încercări, se vor întări şi mai mult, iar noi ne vom ridica şi mai sus, înţelegînd mai bine cum trebuie să ne purtăm unii cu ceilalţi.

Să nu uităm, deci, căci ceea ce se distruge prin ură poate fi refăcut prin iubire. Şi să arătăm asta ! — după aceea, ridică cupa continuînd : Arznev Muskia ! Alaverdi [1] Şi nu uita : a trăi înseamnă a rezista.

Mi se păruse apoi că făcusem totul ca să-l înfrînez pe Şalituri şi să-l înduplec pe laz. Altceva nu mai ştiam ce trebuia făcut.

— Da, dar nu sînt de acord cu tine, Irakli — a spus Arznev Muskia, ridicîndu-se. Totul e mult mai complicat. Popoarelor mici nu le e uşor să le dăinuie, şi asta o ştim cu toţii. Iar oamenii se agită, îşi caută diverse ieşiri, şi nu şi le găsesc. De aici şi enervările, ieşirile mînioase şi toate greşelile ce se pot isca din asta. Noi, gruzinii, însă, indiferent cine ar fi cel ce ne-a greşit, gruzin de-al nostru sau străin de noi, trebuie să-l înţelegem şi să-l iertăm, dîndu-i timp să gîndească. Or, chiar dacă batoni Vahtang a spus ceva în plus şi dacă ceea ce a spus n-a fost numai o glumă la adresa mea, eu l-am iertat, totuşi, şi nu-l voi duşmăni, trecînd cine ştie ce altă răzbunare.

— Şi dacă nu m-ai fi iertat ? — l-a întrerupt Şalituri, ce mi-ai fi făcut ?

Asta depinde de ceea ce mi s-ar fi propus, batono — a răspuns lazul cu întîrziere.

— Şi dacă eu aş fi propus duelul ? — i-a zis Şaliaturi rîzînd cu hohote.

— Nu l-aş fi acceptat ; ar fi fost necinstit din parte-mi.

— Aaa ! Daa ! Şi de ce, mă rog frumos ? a întrebat în continuare Şaliaturi, zîmbind sarcastic.

Arznev Muskia nu răspunse, iar în aşteptarea furtunii se lăsă din nou tăcere. Oamenii de la mesele vecine deveniseră şi ei atenţi. Lazul atunci, ocolind cu privirea întreaga sală, se întoarse spre Goghi, îl privi în ochi, ca şi cum ar fi vrut să-i citească în ei răspunsul ; se ridică de la locul lui şi-i spune de data aceasta lui Nano :

---

[1] *In sănătatea ta,* urare fundamentală la gruzini.

— Nano, te rog să mă ierţi, dar trebuie, totuşi... Aici nu se va întîmpla nimic, crede-mă, dar, oricum, iartă-mă... şi dumneavoastră la fel, Sandro-batono, apoi întors spre Şalituri :

— Ar fi fost necinstit din partea mea, pentru că am prea mari avantaje faţă de dumneavoastră.

Eu era cît pe ce să sar de la locul meu, cînd Goghi îmi puse mîna pe genunchi potolindu-mă :

— Şezi, Irakli ! mi-a zis el încet.

Mă zăpăcisem, pentru că nu înţelegeam ce putea urma şi, în afară de Arznev Muskia, îmi dădeam seama că nimeni nu putea şti nimic. Nano era şi ea albă ca varul. Kariciaşvili încerca să zică ceva, însă îşi înghiţea cuvintele, temîndu-se să nu iasă şi mai prost, iar Karidze, întors cu faţa spre uşă, se pregătea să fugă.

Vahtang Şalituri a luat atunci cornul cu vin în mînă şi, adresîndu-i-se lui Muskia, i-a spus :

— Vreau să mă coving de aceste avantaje ! şi i-a aruncat vinul în faţă.

Arznev însă sări la o parte, agil ca o pisică, şi vinul nu-l atinse decît doar pe mînecă.

— Eh, convingeţi-mă, aştept ! a repetat Şalituri.

Arznev Muskia a dat atunci din cap, apoi a scos din buzunar un pistol şi, întinzîndu-i-l lui Goghi, i-a zis :

— Trebuie să nimereşti, altfel strici tavanul.

Nano şi-a înăbuşit un ţipăt şi şi-a înfundat urechile. Goghi s-a tras înapoi cu scaun cu tot şi a luat pistolul în mînă.

— Eeeh ! a exclamat el. — A trăi înseamnă a rezista. Aşa parcă spunea Irakli.

— Ho ! — Lazul i-a dat un semnal şi, într-o clipă, un corn gol a zburat din mîna lui spre tavan.

În clipa următoare, s-a auzit o împuşcătură şi cornul, făcut ţăndări, a căzut pe podea. După aceea, Goghi şi-a apropiat pistolul de buze, a suflat fumul care ieşea pe ţeavă, l-a sărutat şi i-a zis :

— De unde naiba şi-o fi procurînd omul acesta asemenea arme ? Nici să ocheşti nu-i nevoie, singur îşi găseşte ţinta, ţine-l-ar Dumnezeu !

— E bun ? a întrebat Arznev Muskia.

— Păi, tu ştii doar mai bine.

— Atunci ia-l ! ţi-l dăruiesc.

Goghi l-a privit apoi atent pe laz şi, cînd ochii li s-au întîlnit pentru o clipă, faţa i s-a luminat toată de bucurie. După aceea a vîrît pistolul în buzunar.

— Las' să stea aici şi, de va fi nevoie, o să mergem din oraş în oraş ca să împuşcăm toate cupele goale de vin.

— Oo ! Unde-ar fi una ca asta ? ! a răspuns lazul. I-aş aprinde atunci Sfîntului Gheorghe Ilorski o lumînare cît tine de înaltă.

În jur se lăsase o tăcere de mormînt.

— Ce bine știți să trageți cu pistolul, batono-Goghi — a spus Nano cu uimire.

— Dar asta nu-i mare lucru. Se poate și mai și. Lazul, de pildă, ar nimeri și o monedă de zece copeici zvîrlită în sus. Zău că așa-i ; din zece, nouă sigur nimerește.

Ciudat lucru, dar împușcătura descărcase atmosfera, iar conversația dintre Nano și Goghi ar fi putut aduce lucrurile din nou în făgașul lor firesc. Din nefericire, însă, Kariciașvili îi strigă atunci lui Șalituri :

— Tu ce stai ca o stană de piatră și nu te așezi ? !

Șalituri continua să rămînă în picioare.

— Mai bine-ai tăcea, i-a răspuns el, întorcîndu-se spre Goghi.

— Cine are nevoie de precizia voastră ? Și-apoi ce-s scamatoriile astea ? Ce mi-e unul, ce mi-e celălalt ? !

— Cum asta ? a întrebat Goghi.

— Da, pentru că nu sînteți în stare de altceva. Ca să faceți curte femeilor nu e nevoie nici de pușcă și nici de tun. Și ce folos ar fi chiar de-ați ști să trageți de zece ori mai bine ?

Și Șalituri iar a izbucnit în rîs.

— De ce sîntem noi în stare ? a spus Goghi. De pildă, să punem la punct un nerușinat ca tine.

— Și ce ? Credeți că m-ați speriat cu asta ? și Șalituri iar se aprinse de mînie. Dar stați ! Să admitem că vom duela... Credeți că eu o să vă cruț ? Nici gînd, în timp ce voi, zdrențelor, n-o să vreți să mă ucideți. Și asta nu-mi convine. Dar nimeni să nu creadă că lui Vahtang Șalituri îi este frică de moarte. Ia priviți încoace !

Și, spunînd acestea, și-a scos pistolul din buzunar, l-a descărcat, a deșertat cartușele pe masă și a început să le numere, spunînd în același timp :

— Enchi, benchi, sicni, sa, enchi, benchi, sicni — afară ! Și cartușul, care după regulile jocului ieșise la sorți, a fost introdus de Șalituri înapoi în pistol. După ce l-a încărcat, s-a uitat spre toți cei din jurul mesei.

Nu prea știam ce are de gînd și ceilalți îl priveau uluiți. Elizbar Karciașvili, care își cunoștea bine prietenul, știind de ce-i în stare, a sărit atunci lîngă el, apucîndu-l de mîna în care ținea arma.

— Știi ce ? Ajunge ! — i-a spus el enervat. Într-o bună zi, jocul acesta va sfîrși prost. Nu te juca cu viața ! Iar dacă ai, totuși, cheful să-ți frîngi gîtul, atunci du-te în grădină. Acolo nu-i nimeni, seara-i plăcută, bate vîntul, sînt și frunze care foșnesc...

Șalituri l-a respins însă cu brutalitate, a rotit cu palma butoiașul pistolului și în timp ce tamburul încă nu se oprise, a apăsat pe trăgaci... Împușcătura însă nu s-a produs. Pistolul a „strănutat", doar și butoiașul, în fine, s-a oprit. După aceea și l-a ascuns repede în buzunar și s-a repezit, nu știu de ce, să înfulece ce mai era pe masă.

Noi rămăseserăm îngroziţi, iar Karidze, ridicînd mîinile spre cer, a oftat :

— Sărmană Gruzie ! după care s-a aşezat din nou la loc.

— Dar nu înţeleg deloc ce-a fost asta ! ? a întrebat Nano. Explicaţi-mi, vă rog.

Nu putea biata femeie, să creadă că viaţa unui om ar fi putut valora atîta de puţin.

— Nimic deosebit ! i-a răspuns Elizbar. Atîta doar că putea fi un idiot mai puţin pe lume.

Nano se făcuse albă la faţă, iar Arznev Muskia începuse să mototolească faţa de masă cu degetele.

— Ei, şi tu ce-ai vrut, mă rog, să dovedeşti cu bravura asta copilărească ? l-a întrebat Goghi pe Şalituri. Ce rost a avut ? poţi să-mi spui ?

— Unul, a mormăit Şalituri continuînd să mănînce.

Nană îşi revenea şi ea treptat. Luă o gură de limonadă şi dădu să vorbească.

— Şi toate astea pentru că nu ştiu nici de ce trebuie să trăim pe lume şi nici de ce să murim.

— De acord cu dumneavoastră, a spus Şalituri.

Nano s-a întors atunci spre Goghi.

— Dar o femeie ar putea învăţa să tragă atît de bine ?

— Sigur, a răspuns Goghi. — Metoda celor o mie cinci sute de cartuşe.

— Adică, cum ? Se interesă mai îndeaproape de ea şi Sandro Karidze.

— Adică o metodă care implică nişte operaţii precise : întîi trasul de pe loc a o mie cinci sute de cartuşe într-o ţintă fixă, apoi cinci sute într-una mobilă, după aceea alte cinci sute într-o ţintă fixă, trăgătorul mişcîndu-se, şi încă o mie într-una mobilă.

— Dar cam cît timp ţi-ar trebui pentru asta, se interesă Nano.

— Între două săptămîni şi o lună, depinde de calităţile celui ce vrea să încerce.

— Lazule ! Lazule ! Te rog, învaţă-mă ; promite aici, în faţa tuturor, că ai să mă înveţi.

Drept răspuns, Arznev Muskia a zîmbit, adăugînd apoi :

— Mai am încă ceva de spus, ca să-mi termin toastul.

— Atenţie ! a strigat Sandro.

— Cînd vă ascultam, a spus Arznev Muskia, ştiam că aveţi dreptate... Da, ceea ce a fost distrus cu ură poate fi readus la viaţă prin iubire, dar uite că, totuşi, şi eu şi Goghi am lăsat să pătrundă aici duşmănia. Aşa că să mă ierte domnul Vahtang, dar chiar dacă dumnealui mă va respinge, eu îi ofer prietenia mea din toată inima. Totul a început dealtfel de la iubire, de la iubirea noastră pentru chefuri şi discuţii... Şi poate că, la urma urmei, nici nu e un rău în asta. De-ar şti omul că binele lui, făcut cîndva, cuiva, se poate transforma într-un rău, nu știu, zău, ce-ar mai putea fi. Se-ntîmplă doar de-atîtea ori. Uite, cineva face ceva rău, chiar sub ochii tăi, iar tu nu poți răbda aceasta și-i sari într-ajutor celui împricinat, așa cum, să zicem, te împinge inima. Salvîndu-l pe cel impilat, îi răspunzi și tu violenței tot prin violență. Sau, voind să contribui la salvarea cuiva, de fapt, îl pierzi, căci orice ins, oricît ar fi el de instruit sau educat, cîtă violență nu iscă în lume! Or, numai cîți neinstruiți și needucați avem printre noi, ca să nu-i mai socotim și pe cei cu cultură și instrucție. Așa că, salvîndu-l pe unul din ghearele celuilalt, educați sau needucați fiind amîndoi, crezi că pe cel pedepsit l-ai făcut înger, că l-ai învățat minte prin violența cu care ai operat? Nici gînd; ba, dimpotrivă, acela poate a devenit și mai rău. Bucuria unuia — necazul celuilalt așa că Dumnezeu nu mai știe cum ar fi mai bine.

Privindu-l cum vorbea, mi-am zis că așa ar fi trebuit să arate și cînd ar fi fost bolnav.

— De aceea, demult eu nu mă mai amestec în treburile altora, fie acestea bune sau rele. Mi-am pierdut credința în facerea de bine, deși azi mi-am călcat cuvîntul poate pentru că eu am fost ofensat. Dar pieirea insului începe de la ceea ce-i al lui și numai al lui...

Și, totuși, eu îl rog pe Dumnezeu să-mi redea încrederea în faptul că... ceea ce a fost distrus din ură poate fi reclădit prin dragoste... Eeeh! Ce mult am vrut și eu cîndva!

Și dintr-o înghițitură, lazul dădu peste cap tot cornul.

— Dar ce mult am vorbit, Dumnezeule! Și cîtă răbdare aveți, voi, cei din Tiflis!

— Mult? Asta-i mult? Zău, nu știi ce înseamnă să vorbească Sandro, a spus Kariciașvili, mulțumit că toate se liniștiseră, intrînd în făgașul lor. Știe doar atîtea și nu se oprește cu una, cu două; și-atunci, să ne compătimești răbdarea. Tu ai vorbit scurt, ca un înțelept, în comparație cu ceea ce știm noi despre toasturile lui.

Corul a început să cînte „Mierlă sură", un cîntec foarte vechi, bucolic, iar chelnerii să aducă noi și noi feluri de bucate. O pauză era, dealtfel, absolut necesară pentru a scădea tensiunea care se instalase printre oameni. Și nimeni nu se uita la vecini, toți voind să se cufunde în sine, ca să se deconecteze. Între timp, și restaurantul se umpluse de lume. Rămăseseră doar sus două balcoane goale... Jos, nici o masă liberă. Iar Goghi, în tot timpul serii, nu sărise în întîmpinarea nici unui nou venit, ceea ce însemna că evenimentele petrecute la masa noastră fuseseră cele mai importante.

Cîntecul se apropia de sfîrșit cînd, lîngă noi, apăru un lacheu în livrea, cu o tavă în mînă, suflînd greu sub povara-i de sticle și fructe.

— Cine a trimis-o? îl întrebă Goghi.

— Simonica Godabrelidze o trimite mesei dumneavoastră, batono-Gheorghi, i-a răspuns lacheul; vinul — domnilor; șampania — doamnei, pentru răbdarea de care a dat dovadă, a zis ea să spun, dîndu-i o rublă lui Keto c-a strîns rămășițele cornului spart, și mie — alta, pentru că am adus tava. Dumnezeu să le dea și mai mult celor darnici, iar copiilor mei să le fie parte numai de astfel de oameni.

— Aaa! Simonica! — a strigat Elizbar, trimițînd în sală un salut aerian. Vrei să scapi ieftin!

După aceea, un al doilea lacheu a adus încă o măsuță pe care au așezat tot cea ce era pe tavă, bînd amîndoi în cinstea noastră. Drept răspuns, Sandro Karidze a luat și el o cupă și toți au tăcut, ascultîndu-l:

— În natură, ca și în istorie, dealtfel, nimic nu e atît de legat ca felul de a fi al insului de soarta țării sau a locului în care-i dat să trăiască. Și sînt atît de strîns unite, încît nici nu știi bine ce a fost mai întîi.

— Găina sau oul? a rîs, întrerupîndu-l, Kariciașvili. Vahtang! Ia termină cu supărarea și explică-le, a mai adăugat el.

— Portarul meu dudubian, Arcil, zice că cocoșul — a spus Goghi.

— Cred că are dreptate; așa a și fost în realitate, s-a amestecat și Arznev în vorbă; dar să nu-l deranjăm pe domnul Sandro; vorbește atît de interesant.

Șalituri, în schimb, continua să aibă o figură întunecată, neînțelegînd nici el, de fapt, de ce mai stătea printre noi.

— Ce înseamnă moralitate? a continuat Karidze. Cred că acea forță interioară care-l pune pe om de acord cu interesele comune ale celor în mijlocul cărora trăiește, cu ale comunității și chiar cu ale statului său...

— Dar numai în măsura în care acea forță, am precizat de data asta, eu.

— Da, ai dreptate, Irakli, a răspuns el. Tocmai de aceea nici un popor mic nu poate dăinui dacă sensul existenței sale nu este legat și necesar întregii omeniri, sau măcar unei mari părți a ei. De unde și menirea respectivului popor și funcțiile sale istorice...

— Da, dar asta nu-i tot a intervenit Elizbar. Mai întîi, trebuie să apară necesitatea istorică a respectivei funcții. Iar un popor cu un anumit rol istoric să i-a asupră-i și sarcina de a și-l îndeplini în orice chip.

— Firește, Elizbar, așa-i și, spre exemplificare, iată cu ce, vom începe, continuă Sandro.

În partea de dincolo de Caucaz, de pildă, într-o regiune a globului pămîntesc, a apărut o nevoie, o trebuință istorică și, drept urmare, s-a înființat un stat, odată cu care ne-am ivit și noi, gruzinii, pe firmamentul istoriei. Dar baza statului nostru ne-a fost dată de creștinism, a cărui bastion am și devenit în orientul acesta. Pe de altă parte, pentru Persia și Bizanț, noi am fost și acea putere care a rezistat presiunii popoarelor nordice îndreptate spre sud. În schimb, concomitent cu aceasta, făurirea unui stat a introdus ordinea și stabilitatea și în viața noastră. Pe pămîntul nostru, s-au încrucișat apoi mari drumuri comerciale, s-a dezvoltat o economie națională care i-a dat statului o uriașă pondere în comerțul asiatic. Iar ca să apărăm acest stat, am fost nevoiți să respingem diversele agresiuni militare și prin forța armată, statul căpătînd astfel aspect militar. Asemenea statului, insul a rămas și el să lupte la fel pe plan individual, războiul devenind pentru el ocupație de seamă în strădania procurării celor necesare trupului și sufletului său — o ocupație desfășurată nu în afara oricărei morale ; dimpotrivă, în baza celei creștine sau a paradoxurilor îngăduite de ea. Interesele statului se împletesc, astfel, strîns cu cele ale individului, utilul unuia fiind și al celuilalt, succesele statului răsfrîngîndu-se și asupra insului, iar realizările lui fortificînd statul. De unde, apoi, și gîndul de a întări baza pentru ca fiecare să poată profita personal de ea, după împrejurare sau capacitate. O moralitate cam primitivă, dar proprie totuși acelor vremi de început și care le-a ajutat străbunilor noștri să se mențină.

Or, raportată la acest lucru, asupra doamnei Nano este adevărată. Față de ei, de acești străbuni, noi ne-am pierdut dragostea pe care ei o aveau pentru țară și stat... adică tocmai coordonatele moralității care le-a făcut posibilă existența și la care m-am referit atît de mult. În acest sens, și domnul Goghi are dreptate, căci alungîndu-i pe străini de pe pămîntul nostru, străbunii noștri nu făceau asta din ură față de ei, cît din iubire față de ceea ce ei apărau, iubirea fiindu-le fundamentul vieții, de fapt. Iar eu pentru această iubire beau, susținînd că dragostei îi este în putere să repare și să vindece totul.

Sandro Karidze și-a sorbit apoi băutura, calm, fără grabă, dar pînă la fund, auditoriul ascultîndu-l cu mai mult sau mai puțin interes.

— Aceasta e foarte important, am spus eu, că în acele vremuri viața era clădită pe dragoste. Și fără a mă socoti un cunoscător al artelor, cred, totuși, că tot ceea ce e mai de valoare în muzica, literatura și arta noastră atunci a apărut. Minciuna și violența n-au triumfat în acele opere la care mă refer. Dimpotrivă, mărinimia, abnegația și sacrificiul l-au constituit drama epică.

— Uite, de pildă, aceste cîntece, „mravaljamieri“, mi-a venit Goghi într-ajutor, sînt compuse tocmai în acea perioadă.

Nano a intervenit și ea :

— Textul și melodia acestui imn afirmă că a reclădi ceea ce a fost distrus prin dușmănie nu e posibil, totuși, fără dușmănie și ură... Și aici, Vahtang are dreptate, dar numai cu condiția ca ura să-i succeadă dragostei, și nu invidiei, egoismului, zgîrceniei, setei de putere sau altor tendințe josnice.

— Dar, dacă așa stau lucrurile — s-a auzit vocea lui Șalituri — atunci de ce a trebuit ca eu să trag ponoasele ?

Ne-am făcut însă că nu-i socotim replica drept o reluare a agresiunii și chiar ne-am bucurat că-și revenise treptat.

Arznev Muskia, privind-o pe Nano, a continuat :

— Mi-am adus aminte de o fabulă care, de fapt, nu e a noastră, dar care n-ar fi neavenită... Leul fusese rănit şi sîngera, iar şacalii din jur se bucurau nevoie mare la gîndul că va muri. Neputînd răbda aceasta, leul se năpusteşte asupra lor şi-i sfîşie, iar în sîngele scurs din ei se aruncă făcînd o baie. Şi zice fabula că din aceasta trebuia să iasă din nou sănătos şi vindecat, sîngele duşmanilor slujind tot pentru întărirea celor în drept să fie puternici. Şi, aici, Arznev făcu o pauză, după care îşi reveni, continuînd :

— Dar iată că nu toate fabulele sînt la fel şi cred că cunoaşteţi poezia lui Vajas Pşavela — după părerea mea, cel mai mare gruzin contemporan —, „Vulturul", în care autorului însă nici nu-i trece prin cap ca să-i vină într-ajutor păsării rănite, cu sîngele corbilor, tocmai pentru a nu trezi în cititor sentimente de simpatie faţă de violenţă şi răzbunare. Semn că nutrea o mare dragoste pentru cel slab, năpăstuit şi sortit pieirii ; o dragoste simbolică însă, rezultat al unei profunde înţelegeri a lucrurilor cu care Dumnezeu îl înzestrase. E, dealtfel, ceea ce vrea să ne transmită, neîmprumutîndu-ne nimic, ne silindu-ne să acceptăm ceva, ci numai sugerîndu-ne, aşa cum face întotdeauna marea operă de artă.

— Ai dreptate, a spus Nano, ai gîndit profund lucrurile.

— Da, da ; toate astea-s bune şi frumoase — a spus Kariciaşvili, dar cine o să mai facă treabă dacă noi o să vorbim astfel pînă în zori. Nano ! Acum e rîndul tău. Şi, în toastul următor, o să bem două cornuri, ca să nu ne scoată Arcil şi Ervand de aici, ca pe nişte nevolnici.

— Nu cumva, care, tocmai de aceea i-ai cam dat şi tu în ultima vreme zor cu „arta" asta a noastră ? a îndrugat şi Sandro Karidze.

— Sînt şi eu, totuşi, un creator, Sandro, şi, cîndva mă arestaseră şi pe mine aplauzele pe scenă, dar ştiam atunci ce-i arta ?...

— Dar acum ştii ? i-a zîmbit, întrebîndu-l, Karidze.

— Cred că da, a răspuns Kariciaşvili. Arta sublimă, Sandro, e conştiinţa, şi în temeiul ei n-am dreptul să-mi înşel concetăţenii, abătuţi şi aşa de la drumul cel bun de vitregiile sorţii. Şi e un an de cînd îmi repet un rol nou, şi poate c-o să-mi mai iau unul, pînă cînd îl voi perfecta. Nu ştiu... Dar am să ies pe scenă numai atunci cînd am să pot juca într-adevăr. Şi dacă, după ochii spectatorilor, am să înţeleg că mi-am atins scopul, atunci, ca să culegi aplauzele, am să te las pe tine la teatru, iar eu o să alerg aici, să beau vin şi să vorbesc cu Goghi şi cu Ervand despre cine ştie ce bătălii gruzine. Hai, Ghenaţvale ! Numeşte-mă un fost actor... Ce altceva să mai aştept de la un cinic ca tine ! Nu te contrazic... Nano, dragă — şi s-a întors spre Nano. Te ascultăm ! Ia auziţi ! tună vocea lui.

— Nu, nu acum — spuse Nano. — Aş vrea să-l mai ascult pe Sandro Karidze, cu erudiţia lui.

— Cu cea mai mare plăcere, doamnă Nano ; sînt gata, numai că nu ştiu ce să vă ofer.

— Am să vă explic imediat... Aţi vorbit despre ce am avut şi ce am pierdut... Dar cum am pierdut şi de ce ?... Ce am devenit ? Ce sîntem acum ?... Am nevoie de astea pentru toastul meu ; fără de ele va fi incoerent şi poate chiar prost.

Karidze a fost vizibil măgulit de rugămintea lui Nano.

— Voi fi bucuros, a răspuns el zîmbind. Numai că societatea noastră va trebui să-şi pună răbdarea la încercare, cu toate că mă voi strădui să fiu scurt. M-am gîndit doar demult la asta, aşa că ştiu pe dinafară ce-o să spun.

— Dă-i drumul, Sandro, l-a îndemnat Kariciaşvili.

— Atunci, cel puţin, să ne săturăm de vorbă. Cine ştie ce ne va mai aduce ziua de mîine...

Sandro Karidze nu s-a mai lăsat apoi mult rugat şi a început :

— Din păcate, nu este totul veşnic pe pămîntul nostru plin de păcate, a spus el domol. Au apărut statele feudale slave, care au slăbit pericolul invaziilor nordice pentru imperiile sudice. Şi statul gruzin şi-a pierdut cu aceasta menirea de avanpost în oprirea năvălirilor popoarelor din stepă. Imperiul bizantin descompus a fost distrus şi el, după cum bine ştiţi cu toţii, de către cruciaţi şi turci. În ce priveşte creştinismul catolic, acesta a fost şi el atît de ameninţat, încît s-a găsit cu cale ca, întru apărarea lui, să fie înfiinţată inchiziţia. Iar cînd citadela se clatină, soarta stîlpilor de susţinere atîrnă şi ea de un fir de păr. S-au stricat apoi şi relaţiile noastre cu lumea coreligionară, iar funcţia ideologică a Gruziei a început şi ea să moară treptat. A mai trecut puţin timp şi, drept rezultat al dezvoltării navigaţiei maritime, căile comerciale s-au mutat pe mări şi oceane. Astfel, am pierdut şi marea funcţie economică pe care o aveam în drumurile spre orient, şi cu aceasta, într-o bună zi, şi importanţa internaţională pe care o aveam. Statul nostru puternic, care pînă nu demult însemna ceva pentru omenire, s-a transformat, în felul acesta, într-o arenă a certurilor lăuntrice dintre diverşii săi cneji neînsemnaţi şi într-o momeală pentru vecinii de tot felul, norocoşi sau nenorocoşi. Ce au reprezentat pentru Gruzia cele cinci veacuri dinaintea alipirii sale la Rusia ? Să nu ne sfiim s-o spunem : un război de cinci sute de ani pentru păstrarea fizică a naţiunii şi pentru salvarea culturii sale. Şi ceea ce e interesant de observat că, pentru gîndirea noastră naţională, gruzină, întotdeauna a fost evident faptul că existenţa ţării ne era determinată de funcţia ei istorică. O evidenţă pe care, pentru prima dată, a încercat s-o transpună în viaţă Vahtang Gorgasali. Cînd Gruzia a încetat să mai fie un avanpost împotriva incursiunilor popoarelor din stepă, David Constructorul, cu cei din jurul său, au încercat să facă din ea o forţă culturală şi economică de primă mînă, din Asia Mică şi Orientul Apropiat. Şi nu puţine au realizat în acest scop. Cînd s-au zdruncinat, apoi, bazele civilizaţiei creştine prin căderea Imperiului Bizantin, statul Tamar a încercat să-şi menţină hegemonia în lumea creştină, impunînd ordine chiar şi în cea musulmană. Şi treburile ar fi fost chiar strălucite dacă n-ar fi fost invazia mongolă, aducătoare de atîta nenorocire istoriei noastre şi multor neamuri. Mai tîrziu, Irakli al II-lea a vrut să realizeze aceeaşi operaţie, cu sens invers însă celei pe care o realizase, la timpul său, Vahtang Gorgasali, adică, bizuindu-se pe sprijin din nord, spada să fie întoarsă spre sud, deşi atunci eram noi înşine atît de sleiţi de puteri, încît aveam nevoie de ajutor. Şi l-am găsit în Rusia. Vocea lui Karidze, pînă atunci monotonă, a început să răsune tot mai tare. După o tăcere, a continuat însă :

— Le spun acestea pentru ca să nu fie dată uitării înţelepciunea căutărilor încordate ale strămoşilor noştri şi pentru ca istoria şi faptele lor eroice să fie apreciate cum se cuvine... Da, cinci sute de ani ! Şi cei pasionaţi de istorie ştiu ce înseamnă aceasta ; o soartă asemănătoare doar cu a indienilor americani. Altă asemănare nu-mi vine în minte. Oricum, însă, continuitatea fizică a naţiunii şi a culturii sale puteau da şi ele un sens vieţii ţării şi istoriei ei ; insuficient, ce-i drept, dar singurul atunci. Şi astfel statul gruzin a încetat să mai existe. Poporul nostru a pierdut sentimentul activ al răspunderii proprii pentru bucuriile şi necazurile ţării, iar eşecurile fără număr şi devastările i-au luat cetăţeanului şi cea din urmă fărîmitură de încredere în sine şi în propria-i biruinţă. Moralitatea a făcut şi ea cîţiva paşi spre decădere. Naţionalismul limitat şi neînsemnătatea funcţiilor istorice jucate în următoarea perioadă n-au putut să nu-şi arate şi ele rezultatele nefaste. Viaţa redusă la simpla perpetuare biologică a dus la sporirea egoismului, a josniciei şi meschinăriei, care, pe vremea statului puternic, era aproape inexistentă. Cu toate acestea, se poate spune că onoarea şi cinstea poporului gruzin, pînă în secolul al XIX-lea, au rămas, totuşi, nepătate. Chiar şi în numele unor interese strict naţionale, poporul nostru a mai dat dovadă de unitate şi sacrificiu. Dar cinci sute de ani de împotrivire crîncenă, după cum am mai spus, l-au epuizat sufleteşte. Nemaiavînd apoi altă alegere decît cea pe care am făcut-o, am apelat la protecţia unui stat de aceeaşi credinţă.

Vechea noastră năzuinţă de stabilire a legăturilor culturale cu vestul s-a realizat astfel într-o formă nouă, devenind şi noi o parte a unuia dintre cele mai mari state din Europa, iar alipirea la Rusia ne-a rezolvat multe din problemele actuale ale vieţii. Ne-am eliberat de războaie, de năvălirile muntenilor, de spaima nimicirii, am scăpat de seculara dinastie a Bagratizilor şi chiar de insuportabilele biruri. Un răgaz necesar, dar nu lipsit, şi acesta, de consecinţe : gruzinul, obişnuit de-a lungul istoriei sale cu o deosebită responsabilitate în faţa omenirii şi a ţării sale, îşi pierde în acest răgaz sensul vieţii. Dacă şi pînă în ziua de azi pot fi întîlniţi oameni care şi-au păstrat dragostea de libertate şi patrie, aceasta numai pentru că moralitatea este, de fapt, cea mai importantă constantă sufletească a omului... Iată, doamnă Nano, cum s-a întîmplat de am pierdut totul. Iar ceea ce sîntem acum am să vă spun, deşi vă rog să-mi scuzaţi grosolănia. Sîntem un popor disparat, lipsit de unitate, preocupat de cîştig, o fostă naţiune ! Şi mai adaug un singur lucru : se ştie bine că nici un asupritor nu eliberează din jug de bunăvoie sau din cine ştie ce gînduri umaniste. Aşa că nu-l vom ruga nici pe ţarul Nikolai al II-lea să facă de bună voie acest act de caritate... Am terminat, Elizbar !

— Adică, cum vine asta ? — a exclamat Şalituri. Pînă cînd în Caucaz nu va apărea ţelul acela despre care vorbeai pentru gruzini, nici vorbă de stat ?

— Nici vorbă, a confirmat Karidze.

Şalituri a rîs în hohote.

— Le-ai născocit pe toate astea, Sandro, — a spus Goghi — ca să-ţi justifici nepăsarea faţă de destinele patriei.

— Goghi, n-ai dreptate — am intervenit eu — n-ar plînge omul, ascultîndu-ne cîntecele, dacă n-ar simţi ceva.

Goghi n-a răspuns, doar a dat din mînă.

— Ştii de ce plînge ? — m-a întrebat Kariciaşvili.

— De ce ? a spus Karidze.

— Pentru că, acum o mie de ani, tu, Sandro, erai un om plenar, iar astăzi eşti un vierme.

— Drept ai grăit, Elizbar ! Nimic de spus, a zis Karidze. Şi, oare, nu merită să plîngi pentru aşa ceva ?

— Dacă ceea ce aţi spus e adevărat, — a intervenit Nano — atunci noi toţi, împreună cu poporul, în general, ar trebui nu numai să plîngem, dar să şi plecăm din lumea asta.

Nano a luat cupa în mînă.

— Vreau să vă termin povestea — a început ea, pe care n-am avut timp s-o sfîrşesc în biroul lui Irakli. Acolo am început-o întîmplător a venit vorba, şi mi-am adus aminte că în Abhazia, pe mine şi pe soţul meu ne-au atacat nişte tîlhari... Irakli şi Arznev Muskia !

— S-a întors spre noi. Nu vă supăraţi, dar ceea ce aţi auzit o să mai povestesc încă o dată, pe scurt.

A repetat apoi ceea ce noi ştiam. Dar, ciudat, o ascultau, oprindu-şi respiraţia nu numai noii ei prieteni, ci şi eu, şi Muskia. Nano i se adresa cel mai des lui Şalituri, pesemne ca să-i redreseze sensul de cnezat compromis al statului nostru. Şi, într-adevăr, Şalituri a început, parcă, să reînvie şi chiar să se înveselească. Iar Nano îşi povestea întîmplarea cu totul altfel de cum ne-o povestise nouă, insistînd mai ales asupra a ceea ce i să păruse ciudat, absurd şi stupid.

— Şi, imaginaţi-vă, spunea ea, că toată această operaţie au realizat-o doar patru tîlhari. Sacrimelia, cu ajutorul său, prindea oamenii în drum, îi ducea în pădure, îi jefuia şi le punea lucrurile în saci. Alt bandit ne păzea, ca să nu ne răzvrătim. Dinspre colina care se afla în spatele nostru, se auzea, din cînd în cînd, un fluierat atît de ascuţit, încît se părea că cea mai mare parte a banditilor ar fi fost ascunşi tocmai acolo. În realitate, acolo, sub un pom, şedea doar un singur tîlhar, care supraveghea drumul, păzea lucrurile jefuite şi, din cînd în cînd, scotea cîte un fluierat, ca să ne bage în sperieţi, ceea ce, dealtfel, şi reuşea.

— Stai puţin, a întrerupt-o, rîzînd, Elizbar Kariciaşvili, cum adică, eraţi acolo toţi în pielea goală, aşa cum vă făcuse mama, bărbaţi şi femei la un loc ?

— Nu, a răspuns Nano, bandiţii au avut mai mult tact decît tine. Între noi era o distanţă cam de doi paşi şi se auzea bine tot ce vorbeam. Într-un cuvînt, şedeam şi aşteptam să se întoarcă Sarcimelia. Toţi şuşoteau unul cu altul, fiecare despre ale lui. O bătrînă, pe jumătate goală, s-a uitat spre cerul albastru şi a spus : Vai, ce-o să fie cu noi, dacă începe să plouă... Altul, un bărbat mic şi îndesat, părea preocupat doar de cine-i va mai pica în plasă lui Sarcimelia, şi tare ar fi vrut ca primul să fi fost un cunoscut de-al lui, nu-mi amintesc care, unul Babuhadia sau Mitagvaria, mi se pare ; şi se bucura, frecîndu-şi mîinile de plăcere şi murind de rîs. Discuţia se rotea cel mai mult în jurul a cine şi ce a pierdut... Păgubaşii îşi spuneau costul lucrurilor luate cu forţa şi sumele de bani, parcă lăudîndu-se unul faţă de celălalt cu mărimea pierderii. Numai un adolescent fără mustaţă recunoscuse că de la el nu avuseseră ce să ia, neştiind nici de ce mai stătea cu noi. Era sluga unui turc bogat şi Sarcimelia îl luase împreună cu stăpînul lui, ţinîndu-l şi pe el acolo. Trecuse destul de mult timp şi se putea chiar glumi pe motivul celor întîmplate cu noi. Numai că, sinceră să fiu, nu-mi ardea de glumă. Din cînd în cînd, mă cuprindea disperarea imaginîndu-mi clar ce s-ar fi putut întîmpla dacă Sarcimelia şi-ar fi pus în practică ameninţarea, luîndu-mă drept zălog. Dar nici celorlalţi nu le era mai dulce. Pe o fetiţă de vreo cincisprezece ani Sarcimelia o prinsese pe drum, împreună cu un om în vîrstă. Fetiţi, în genunchi, plîngînd în hohote, îl ruga s-o lase să plece, îi murea mama şi-i ducea un medic din Ociamcira ca s-o salveze. O femeie îşi smulgea părul, jeluindu-şi văduvia ; toată viaţa adunase bani pentru zestrea fiicei, două sute de ruble, şi acum aceşti nemernici i-i luaseră. Nu se poate povesti totul. De ajutat, nu ne putea ajuta nimeni, şi sufleteşte mă simţeam oribil... Deodată, ajunse însă la urechile mele o voce de bărbat :

— Iertaţi-mă, vă rog, spunea cineva în ruseşte, adresîndu-i-se soţului meu. Doamna, jefuită împreună cu dumneavoastră, vă este soţie ?

M-am întors şi am văzut că-i vorbea un om cu un picior amputat mai jos de genunchi. Soţul meu, Schirer, îi răspunse însă cu întîrziere şi foarte sec :

— Da, domnule, doamna jefuită împreună cu mine îmi este soţie.

— Atunci, ascultaţi un sfat : bandiţii sînt, bineînţeles, ticăloşi, dar nu vor trage în femei. Ştiu bine asta, şi mă puteţi crede pe cuvînt ; n-am timp, însă, să vă explic acum de ce. Şoptiţi-i soţiei, ca ea să le convingă şi pe celelalte femei... să înceapă să ţipe cît le ţine gura şi să nu înceteze, chiar dacă tîlharii le vor ameninţa.

— Şi cu ce ne vom alege din asta, domnule ?

— Păi, în cel mai rău caz o să înceteze să ne mai ţie aici... Transmiteţi-i numai soţiei, pe limba voastră, că paznicul trage cu urechea.

Schirer, probabil, i-a cîntărit vorbele, că i-a spus :

— N-are rost. Ştaţi liniştit, domnule !

Eu însă, auzindu-i propunerea, m-am gîndit că necunoscutul avea dreptate şi ideea lui mi s-a părut ingenioasă ; numai că nu ştiam cum s-o realizez. În cele din urmă, m-am hotărît, totuşi, şi cînd banditul care ne păzea s-a îndepărtat puţin de noi, am început să vorbesc în şoaptă :

— Femeilor, nu staţi tăcute. Haideţi să urlăm, să zbierăm, să ţipăm. Sîntem femei, şi n-o să ne facă nimic ; nu vă fie frică ! Cineva, poate, ne va auzi din drum şi ne va ajuta. Hai să ţipăm ! Ce-o să păţim ?

Unele femei, ştiind limba gruzină, au înţeles ce am şoptit, altele — nu, începînd să întrebe ce ziceam ? Peste cîteva minute, însă, toate ştiau ce spusesem, dar nimeni nu scotea nici un ţipăt. Am întrebat-o atunci pe femeia care era aşezată alături :

— Ce zici de asta ?

— Dar dacă vor trage ?

— N-o să tragă !

— Mi-au luat doar şapte ruble, şi pentru asta să mor ? !

— Iar mie, blestemaţii, mi-au luat nouăzeci, dar n-am să-mi las copiii orfani pentru atîta lucru !

— Să ţipe alţii întîi, şi atunci o să ţip şi eu.

— Dacă toate vor ţipa, atunci — da !

Aşa au zis toate şi au tăcut, iar eu m-am hotărît că trebuie să dau neapărat un exemplu. Dacă o să încep eu, atunci o să mă susţină şi celelalte. Şi-am început să mă tîngui încet. Nimeni însă nu mi s-a alăturat. Atunci am scos un ţipăt, dar tot singură am rămas. După aceea, am început să strig din toate puterile, reuşind doar să le sperii şi să le fac să se teamă că cine ştie ce vor păţi din pricina acestei cuconiţe prostuţe. Eu însă o ţineam întruna cu urletele, de nu mă mai putea opri nimeni. Paznicul, uluit la început de ţipetele mele, se uita la mine nedumerit. După aceea, s-a apropiat, începînd să mă studieze şi, fără a sta mult pe gînduri, mi-a tras o palmă de-am văzut stele verzi. Nu mă aşteptam la o asemenea mitocănie şi am tăcut, uitîndu-mă năucă la el, iar el, profitînd de liniştea neaşteptată, a spus zîmbind :

— Aş vrea să ştiu de ce urli ? Sau dacă crezi că astea — se referea la femeile din jur — te vor ajuta, greşeşti ; ele-s obişnuite cu tăcerea şi supunerea. Aşa că lasă-te de prostii ; nu-s de tine şi nici nu pricepi nimic... Noi le ştim pe ale noastre şi vezi, de aceea ne merg toate strună, iar cine nu se pricepe, să şadă la locul lui şi să nu se bage.

S-a întors apoi şi a plecat. Schirer a început să rîdă cu hohote. Nu m-am supărat, dar m-am simţit jenată. Mi-era ruşine. Aşa de ruşine... M-am roşit chiar. Liniştindu-mă puţin, m-am uitat înspre bărbaţi. Pe feţele lor se putea citi ironia, şi din nou m-am simţit atunci prost. Numai ologul nu zîmbea şi şedea, răsucindu-şi întruna mustaţa, gîndindu-se, pesemne, la ceva. Ca să mă mîngîi într-un fel, mi-am zis că, probabil, mă compătimeşte. Pe de altă parte, Sarcimelia, nemaiputînd prinde nici un călător, întîrzia, şi timpul trecea. În sfîrşit, s-a ivit, totuşi, aducînd înaintea lui doi bărbaţi şi trei femei, pe care a început să-i curețe cu îndemînare de tot ce aveau, şi într-atît era de cufundat în această treabă, că n-a mai observat apariţia altor doi oameni. Ciudată privelişte. Unul mergea înainte, dar, închipuiţi-vă, gol pînă la brîu şi cu picioarele băgate în mînecile cămăşii, de poalele căreia se ţinea cu mîna. Probabil că nici n-avea ce face, fiindcă în urma lui mergea un alt ins, îmbrăcat elegant, cu un pistol îndreptat spre spatele său. De el mai atîrnau şi o mulţime de arme care, pesemne, nu demult, îi aparţinuse prizonierului, îmbrăcat atît de caraghios. Iar cei doi se îndreptau spre Sarcimelia şi spre lucrurile jefuite. Apariţia acestor doi a fost atît de neaşteptată şi de bizară, încît îi ului pe toţi. Paznicul nostru, pur şi simplu, încremenise, crezînd, probabil, că visează. Şi cînd cel înarmat a ajuns în dreptul celor jefuiţi, cineva din ei a strigat:

— O-o-h! Data Tutaşhia!

— Ce s-a întîmplat, Dzuku? bolborosi paznicul nostru, adresîndu-se prizonierulu, pe jumătate gol. Dar prizonierul nu răspundea, strîngîndu-şi întruna poalele cămăşii şi păşind ascultător înainte. Atunci paznicul s-a uitat la Data Tutaşhia, urmărindu-i inexpresiv mişcările. Sarcimelia şi ajutorul său înlemniseră şi ei. Între timp, ologul, profitînd de moment, se culcase fulgerător pe burtă, şi tîrîndu-se pînă în dreptul paznicului, îl lovise cu un bolovan în cap. Sarcimelia era cît pe-aici să-i sară într-ajutor tovarăşului, cînd musafirul înarmat îndreptă pistolul asupra lui. Paznicul doborît mai primi şi el încă o lovitură în cap, dată de data aceasta cu patul propriei puşti de către ologul care se culcase pe pămînt, folosind corpul paznicului drept scut sau sprijin pentru puşcă şi ochindu-l pe Sarcimelia. Toţi îngheţaseră, cînd cineva strigă:

— Vai! Ăla-i în cămaşă, nu în pantaloni... E banditul care şedea pe colină şi fluiera!

Data Tutaşhia a făcut apoi cîţiva paşi, ajungînd în dreptul lui Sarcimelia. Nu ştiu limba megreliană şi nu înţelegeam totul, deşi mai tîrziu mi s-a tradus. Dar cum am auzit, aşa am să vă povestesc şi eu...

— Sarcimelia, a spus încet Tutaşhia. Şi tu... Nu ştiu cum te cheamă, a arătat el spre cel de-al doilea bandit. — Ia, adunaţi armele, aici! Şi le-a arătat unde... Banditii nu s-au mişcat din loc, însă, deşi Sarcimelia ştia că puşca ologului era îndreptată spre el, iar pistolul lui Tutaşhia aproape că-i atingea dinţii altuia, în timp ce al treilea se ţinea de cămaşa lui. Nu-i era uşor să se împotrivească, dar nici să se predea nu-i venea. Ologul a tras un foc şi glontele i-a fluierat pe lîngă urechi, înfundîndu-se undeva într-un tufiş.

— Mîinile sus ! — a strigat Tutaşhia.

Unul din bandiţi s-a şi conformat, în timp ce Sarcimelia abia că începuse să le ridice.

Atunci Tutaşhia s-a întors spre bărbaţi.

— Vă rog să vină cineva încoace !

Schirer a sărit primul, nemaiaşteptînd a doua invitaţie şi, umflîndu-le bandiţilor toate armele, le-a adunat într-o grămadă, după ce-i şi percheziţionase minuţios, luîndu-le tot ce aveau asupra lor. L-a lovit zdravăn pe Sarcimelia în cap, apoi pe tovarăşul lui, doborîndu-i la pămînt, în timp ce ologul alerga sărind spre sacii cu lucrurile jefuite. Şi-a găsit acolo proteza pe care şi-a pus-o repede în picior, scoţînd după aceea din grămada de lucruri şi amazoana mea, pe care mi-a adus-o cu mîna lui.

— Doamnă, vă rog să mă iertaţi, dar mă simt foarte vinovat, pentru că din cauza mea v-a lovit şi v-a jignit ticălosul acesta.

Nano şi-a tras sufletul.

— Iată, deci, domnii mei, în ce condiţii ne-am cunoscut cu Goghi. Atunci nu ne ştiam numele şi ne-am reîntîlnit abia astăzi — a terminat ea, sub rîsetele tuturor.

Goghi a ocolit atunci masa şi, făcînd ceremonios o plecăciune, lui Nano, i-a sărutat mîna. Toţi au început să vorbească în acelaşi timp, dar Nano a continuat :

— Despre ceea ce a urmat, am să mă străduiesc să vă povestesc mai pe scurt, ca să ştiţi cu toţii ce mi s-a mai întîmplat... Tutaşhia i-a chemat apoi la el pe toţi cei jefuiţi, spunîndu-le să-şi ia fiecare înapoi lucrurile, iar bandiţii, cînd au văzut mulţimea aceea care se îndrepta furioasă spre ei, au luat-o la fugă. Nu ştiu, însă, de cine anume le-a fost mai frică — de bărbaţi sau de femei ? În orice caz, era foarte clar că nu vroiau să cadă pe mîinile nici unora, şi Sarcimelia fugea mai iute decît toţi. După ce s-a pierdut printre copaci, vocea lui ne-a răsunat iar în urechi :

„— Data Tutaşhia ! Nu ştiu dacă-ţi dai seama pe cine aperi ? Ţine însă minte ce-ţi spun, că atunci cînd va veni vremea să mori, de mîna lor vei muri !"

Iar Schirer, găsindu-şi tabacherea de aur încrustată cu pietre preţioase, i-a întins-o lui Tutaşhia. — Luaţi-o, ca amintire pentru eliberarea noastră, i-a spus el. Tutaşhia i-a mulţumit, dar n-a vrut s-o primească. Am încercat să-l rog şi eu, să-l conving, dar n-a fost chip. N-a luat-o. Neputînd pleca imediat, am fost nevoiţi să-i potolim pe păgubaşii dornici să profite de bunurile altuia. Să-i fi văzut cum se ciorovăiau ! Ne-au dezgustat profund şi, neavînd ce le face, i-am lăsat şi am plecat călare...

Şi Nano şi-a sfîrşit povestirea.

— Iertaţi-mă c-a fost cam lungă, a mai spus ea, încheind, dar sper că nu va plictisit... Şi acum, să ridicăm paharele într-un toast, şi nu într-unul, ci în două deodată... Goghi şi Tutaşhia ne-au sărit într-ajutor în numele binelui şi al omeniei, cînd noi, jefuiţi şi umiliţi, eram imobilizaţi în pădure. I-a împins la aceasta Binele, şi pentru el beau, ca şi pentru cei ce-l fac.

Trebuie să spun că Nano era încîntătoare şi ne uluise cu tot ce ne povestise. Am început s-o aplaudăm atît de tare, încît toţi cei din sală s-au întors spre noi. Nano şi-a apropiat cupa de buze, bînd-o pe jumătate.

— Lazule ! — a spus ea. — Am nevoie de a doua cupă. Elizbar a spus că vom bea cu două cupe... Vahtang, mai turnaţi-mi ! Nano i-a întins lui Şalituri cupa nebăută pînă la fund. Şi, în afară de asta, pentru povestirea mea prevăzusem, parcă, două cupe.

— Spuneţi-mi, vă rog, doamnă Nano, i s-a adresat Şalituri foarte respectuos. Omul acela care-l ducea pe banditul acoperit cu cămaşă... Cum se chema ? Parcă ne-aţi mai spus...

— Tutaşhia.

— Dar de unde apăruse ?

— Mi-a auzit, pesemne, strigătul şi mi-a sărit într-ajutor.

— Chiar ca un prinţ din basme ! Nu-i aşa ?

Şalituri a clătinat din cap. Nu-i cumva acel Tutaşhia... Banditul ?

— Abragul, l-a corectat Nano.

Elizbar a început din nou să potolească spiritele.

— Lăsaţi-o pe Nano să vorbească !

Şi ea a continuat :

— Nu-i aici un loc potrivit pentru a arăta cum s-a născut şi de unde izvorăşte legenda despre Sfîntul Gheorghe. Nimeni nu va contesta că acest cult se trage din timpuri imemoriale, anterioare chiar creştinismului, şi s-a înrădăcinat pe meleagurile noastre atît de puternic, încît noi, gruzinii, sărbătorim ziua Sfîntului Gheorghe de trei sute şaizeci şi cinci de ori pe an... Salvează un om aflat într-o primejdie, salvează-l cu orice preţ, chiar cu preţul vieţii tale... Acesta este sensul legendei. Ştiţi că nu mi-a plăcut niciodată să merg în pelerinaje. O singură dată, în copilărie, am nimerit la Atoti, de sărbătoarea Sfîntului Gheorghe. Şi de-atunci n-am mai fost prin asemenea locuri. Dar astăzi, reamintesc cuvintele poetului : „Descoperit-am templu în nisipuri/ În mijlocul întunecimii lucea o veşnică candelă..." [1]. Un templu nemaipomenit, măreţ, plin de minuni, cu chipuri de oameni mai mult decît cu icoane. Şi-i promit cerului, să vin aici cît se poate de des, ca să aduc obolu-mi plin de veneraţie prin vin — pentru toate cele trei sute şaizeci şi cinci zile — Sfîntului Gheorghe ! Am o icoană foarte veche, iar pe ea e o inscripţie, care sună cam aşa : Sfinte Gheorghe, neînfrînt luptător pentru dreptate, mare mucenic, fii bun în faţa cerului şi ocroteşte cu puterea-ţi nemărginită pe nevrednică roaba ta, Nano Tarkelişvili !"... Iată cuvintele rugăciunii mele !... Aşadar, în sănătatea lui Goghi, domnilor, gazda noastră, un adevărat fiu al patriei sale, distins cavaler și ilustru exponent al vieții noastre statale... Și salvatorul meu !

---

[1] N. Barataşvili : „Descoperit-am templu" (traducere de Boris Pasternak).

Noi țipam cît ne ținea gura, aclamînd-o pe Nano, iar ea, cu mîna ridicată, ne dădea semn că încă nu terminase.

— Vedeți, a spus ea, toasturile decurg din povestirea mea. De aceea, vreau să ridic cea de-a doua cupă pentru neînfricatul Data Tutașhia, om de un nemaipomenit curaj, un nobil, căruia de multe ori îi este poate mai greu decît unui fricos. Să-l ajute Dumnezeu la necaz și la bucurie ! Și dacă tot ne-am pus pe laude, să mai fac încă o promisiune solemnă : — Dacă vreodată se va întîmpla ca doi dintre cei ce ne-au umplut cupele pînă la vîrf să aibă nevoie de mine, am să fiu fericită să le întind mîna... Oriunde și oricînd... dar nu pentru că vreau să răsplătesc un bine printr-un alt bine, ci pentru că amîndoi acești oameni merită să fie slujiți.

Nano s-a ridicat apoi de pe locul său de la masă și s-a adresat tuturor celor așezați :

— Mai beau apoi și pentru voi toți, mulțumindu-vă pentru seara atît de frumoasă pe care mi-ați prilejuit-o... și vă rog să mă iertați că trebuie să vă las. Dumnezeu mi-e martor că n-aș vrea să plec, dar nici să mai rămîn nu am dreptul. Pe toți cei așezați la această masă îi invit la mine peste trei zile, adică pe data de douăzeci și șase ale lunii acesteia, la orele opt seara. Și vă rog frumos... să nu mă refuzați ; Irakli, te rog pe tine să mi-i aduci pe toți. N-o să mai fie nimeni în afară de noi, poate vreo doi, trei, dar nu mai mulți.

Arznev Muskia și cu mine ne-am ridicat și noi de la locurile noastre, iar plecarea neașteptată, cum se întîmplă de obicei, a provocat o mică învălmășeală — toți țipau, ne rugau să nu plecăm, apelau la sentimentele noastre și la onoare. Dar Nano și-a impus punctul de vedere. Ce-i drept, nu înainte de a mai da peste cap încă vreo două cupe imense, ceea ce n-a fost prea ușor. După aceea, toți s-au ridicat să ne conducă, dar Nano s-a opus, neacceptîndu-l decît pe Goghi.

— Lazule, de unde îl cunoști pe Elizbar ? a întrebat Nano, cînd am ieșit din sală.

— Păi, uite că Goghi mi-a făcut cunoștință cu el ; e un om cumsecade, îmi place foarte mult.

— Dar cu Goghi ? Cine ți-a făcut cunoștință ?

— E o istorie veche... Am să povestesc într-o zi — s-a eschivat lazul de la răspuns.

La ieșire, stătea nelipsitul Arcil.

— I-ați dat vizitiului doamnei să mănînce ? — la întrebat Goghi.

— I-am dat și să mănînce și să bea, de-abia se mai ține pe capră.

— Dar Ervand unde e ?

— A scos un scaun afară și doarme acolo. Adică nu doarme, dar se face că doarme. Și-a lăsat capul în jos ca o iapă bătrînă.

— De ce ? m-am mirat eu.

— Acum trei zile, cînd a adormit șezînd afară, i s-au furat din buzunar șase ruble. Or, de atunci, în fiecare seară, se preface, de fapt, că doarme, așteptînd ca hoțul să vină din nou... Ar vrea el ; o să aștepte însă mult și bine ; parcă ăla n-are altă treabă decît să vină din nou.

— O să vină, n-avea tu grijă — s-a auzit de-afară vocea lui Ervand.

— Vezi că-i lipsești... Vino aici, pleacă oaspeții !

S-a ivit apoi și Ervand și a început să ne perie hainele, vorbind în același timp.

— Nu-i chip să doarmă omul aici... Bineînțeles, ăla nu-i tîmpit ; dacă eu nu dorm, de ce-ar veni ?

— Va-a-a-i ! — s-a scandalizat Arcil. — Dar dacă iar ai s-adormi ? Iar el o să te buzunărească din nou și o să plece ! Nu vezi că ești fazan ?...

Ne-au condus apoi pînă la trăsuri, continuînd să se certe și să se convingă reciproc că hoțul va veni sau nu. Iar pînă ce Goghi a ajutat-o pe Nano să se așeze, eu, profitînd de un moment potrivit, i-am pus lui Ervand în buzunar banii ca să achite el pentru noi nota de plată de la restaurant. După aceea, am pornit-o la drum.

— Ne-ai chemat pe douăzeci și șase ? — am întrebat-o pe Nano.

— Da.

— Foarte bine, pentru că pe douăzeci și șapte sînt ocupat, aștept niște clienți.

— Pe cine ?

— Dolabașvili, doi frați. E un caz interesant !

În liniștea nopții, copitele cailor noștri pocăneau plăcut.

— De ce ați plecat așa, deodată, doamnă Nano ? — a întrebat Arznev Muskia. V-ați plictisit ?

— Cu tine... și cu Irakli n-am să mă plictisesc niciodată ! — a răspuns Nano.

Mult timp am tăcut.

— Lazule, știi că eu știu cine ești ? a spus încet Nano.

— Ee ! Țarină, cum să știi, cînd nici eu nu știu cine sînt, s-a auzit vocea lui.

Era o noapte luminoasă, cu lună, și vîntul se juca în frunzele plopilor.

În acea noapte, însă, pentru prima dată, în sufletul meu mi-au pătruns niște îndoieli.

Caietul roz

La început, în primele zile ale prieteniei noastre, întîlnirile cu Nano și cu Muskia le-am trăit cu exaltare, chiar dacă clipele se scurgeau repede, în conştiinţa mea neavînd nici o legătură una cu cealaltă, deşi de fiecare dată simţeam o nespusă bucurie.

Într-o bună zi însă, pacea din sufletul meu s-a tulburat, şi toate impresiile dispersate şi frînte mi s-au pus una peste alta, amestecîndu-se într-un singur tablou, într-o unitate în care parcă se împleteau mii de taine, toate năvălind peste mine, întrebîndu-mă, răscolindu-mă. Eram în camera de hotel a lui Arznev Muskia, după ce adormisem acolo, frînt de oboseală. Da, şi vizitele la Nano mă făceau să mă frămînt, să mă chinuiesc şi să scîncesc. Totul se lega într-un singur nod, care trebuia descurcat şi înţeles. Cine anume era Arznev Muskia, mă întrebam, şi ce căuta el pe pămînt ? Şi-apoi doamna Tavkelişvili ? Schirer ? Ce-i lega înainte şi ce-i leagă acum ? Apoi, ce căutam eu însumi în relaţiile dintre ei ? Ce ajunsesem să fiu pentru fiecare şi pentru ei amîndoi la un loc ?

N-avea să treacă, însă, mult timp, şi fiecare lucru şi fiecare enigmă avea să se dezlege. Mai tîrziu însă... Pînă atunci, mă frămîntau cumplit întrebările.

Între timp, s-a mai petrecut ceva în relaţiile dintre noi. Ne-am plictisit deodată să mai ieşim în lume, în societate zgomotoasă, şi în afară de Elizbar Kariciaşvili şi de Goghi, n-am mai vrut să vedem pe nimeni. Cei doi îi puteau lesne înlocui pe toţi, sufletele lor le permiteau.

Am înţeles însă acest lucru abia după o întîlnire de noapte la cazinou, unde am hotărît ca ziua următoare s-o petrecem în casa mea. Arznev Muskia urmă să pregătească elargi, iar Elizbar — lulea-Kebab [1]. Dimineaţa, de la hotelul lui Arznev am trecut pe la oficiul meu, unde am stat cam două ceasuri, după care am plecat acasă. Musafirii s-au adunat la ora fixată, întîi Elizbar, Goghi şi lazul, iar puţin mai tîrziu şi Nano. Goghi şi Nano rămăseseră în salon şi rîdeau în hohote, amintindu-şi amănuntele jocului de ieri. Servitorul aprindea în curte manganul, iar lazul şi Elizbar se învîrteau pe la bucătărie. Încercînd şi eu să-i ajut, m-au gonit, strigîndu-mi să-mi văd de drum. Eu, însă, ce să mă las, pînă în cele din urmă, Elizbar mi-a dat toporişca de tocat carne, spunîndu-mi totodată că măgarul cu steaua de aur în frunte tot măgar rămîne.

Nici n-am vrut să-l aud şi, legat cu un prosop, m-am apucat de treabă cu toată pasiunea.

Trebăluiam de zor, cînd tocmai a sunat soneria. Eu, bineînţeles, nu puteam să deschid cu mîinile mînjite de carne tocată. Probabil, un client întîrziat, m-am gîndit eu, şi i-am strigat lui Nano să-i explice ea că sînt ocupat, că nu pot primi pe nimeni şi să vină, eventual, mîine la oficiu.

Nano s-a dus în antreu, dar s-a întors repede la bucătărie, spunîndu-mi mirată :

---

[1] Un fel de mititei.

— Nu vrea să plece, zice că nu-i un client, ci un musafir.

— Ce musafir ? De unde ? Cum îl cheamă ?

— N-a spus... E înalt, slab, cam de cincizeci, cincizeci și cinci de ani. Rus, cred, cu toate că nu seamănă nici a rus.

— Unde e ?

— L-am invitat în camera de primire, doar nu-l puteam lăsa în stradă... S-a așezat și așteaptă...

— Primește-l — a spus Elizbar. Carnea e deja gata, ne descurcăm noi și fără tine.

— Mde ! N-am încotro, deși, zău, n-am programat pe nimeni.

M-am aranjat și m-am îndreptat prin salon, spre camera de primire. Goghi, care se afla în salon, a început să-mi facă semne, iar cînd m-am apropiat de el, arătînd cu capul spre camera de primire, mi-a șoptit la ureche :

— Îl cunoști atît de bine, că-ți vine în casă fără invitație.

Goghi părea îngrijorat și încurcat.

— Pe cine ? — Nu puteam înțelege despre ce era vorba.

Goghi mi-a șoptit atunci și mai încet :

— Cel de dincolo... Nu greșesc... Generalul... Contele Szegedi... Șeful jandarmilor din Caucaz...

— Dar nu-l cunosc... L-am văzut, desigur... Dar așa... Niciodată...

Goghi m-a apucat de mînă și și-a dus degetul la buze :

— Ai o ieșire la bucătărie ?

— Am. Pe balcon, iar de acolo — pe o scară în curte. Ce vrei să faci ?

— Pe urmă... Pe urmă... Ține-l de vorbă... Să nu-l aduci imediat... Dar mai bine expediază-l...

Goghi s-a întors și s-a dus la bucătărie.

— Ce s-a întîmplat ? — am întrebat, adresîndu-mă lui Nano.

— Acum nu-i momentul, — a șoptit Nano. Iar apoi, tare, ca să se audă în camera de primire : — Aici, Irakli ! Musafirul te așteaptă în camera de primire.

Am făcut uz de toată experiența mea de avocat, ca să mă stăpînesc și să-i dau feței mele expresia de indiferență. Zîmbind, am trecut astfel pragul cu Nano, care venea în urma mea.

Goghi n-a greșit. Din fotoliu, într-adevăr, s-a ridicat șeful jandarmilor, recomandîndu-se.

Era îmbrăcat după moda europeană. De o înălțime impunătoare, cu ținuta îngrijită, ordonată, a unui om slab. Ochii așezați în adîncime îi sclipeau de inteligență, iar zîmbetul nu-i era lipsit de amabilitate. Evident, în toată prezența purta pecetea unui aristocratism de înaltă factură, iar pielea-i fină, palidă, îi trăda viața pe care și-o petrecea în birou.

— Îmi pare nespus de bine, Înălțimea-Voastră — i-am spus cît se poate de amabil. Nici nu vă puteți închipui ce bine ați ales momentul vizitei...

M-am întors spre Nano.

— Iată, faceţi cunoştinţă — doamna Nano Parnaozova Tavkelişvili-Schirer... În camera de alături, se va aranja imediat o masă ca în basme şi, peste cîteva minute, vă voi putea face cunoştinţă şi cu ceilalţi prieteni. Vizita aceasta merită omagiul unui ospăţ roman. Imi daţi voie, Înălţimea-Voastră ?

Şi i-am atins cu mîna paltonul, ca şi cum aş fi vrut să ajut să-l scoată, ferm convins însă că nu-mi va permite, că mă a refuza şi va pleca.

Da' de unde !

— Nu vă deranjaţi, amabile cneaz — mi-a spus el, în timp ce-şi scotea singur paltonul, adăugînd, totodată, zîmbind :

— Nu sînt decît urmaşul unui conte ungur, iar în Ungaria, vă fac cunoscut, la fiecare cinci persoane există un conte, aşa, cel puţin, spune statistica.

— Iar în Gruzia, la fiecare două persoane e un cneaz, aşa că v-am depăşit, conte !

Încercam să-mi maschez surprinderea faţă de şeful jandarmeriei, care, după cum se părea, nici gînd să plece.

— Respectabile cneaz — a început el să vorbească din nou. Am venit să vă rog exact ceea ce mi-aţi propus mai înainte.

— Ce să mă rugaţi ? Nu înţelegeam nimic.

— Să vă rog să-mi permiteţi să stau puţin la masa dumneavoastră amicală. Fără îndoială, e o rugăminte ciudată pentru un necunoscut. Dar pe cuvîntul meu de onoare că n-am să vă deranjez, ci dimpotrivă, poate chiar o să vă distreze prezenţa mea.

Mi s-a părut că-i puţin emoţionat contele Szegedi, străduindu-se să pară natural şi simplu, deşi năvala aceasta în casa mea era, de fapt, o impertinenţă nemaipomenită ! Ce-i puteam, însă, răspunde ?

— Bineînţeles... Mai încape vorbă — am spus, dîndu-mi seama eu însumi de falsitatea vorbelor mele.

L-am condus în salon, iar el, cu acelaşi zîmbet plin de amabilă bunăvoinţă, s-a aşezat într-unul din fotolii.

— Am auzit că sînteţi un desăvîrşit pianist, i s-a adresat Nano, pregătindu-se, pesemne, să se întindă cu el la o discuţie lungă, ca să-l ţină cît mai mult în această parte a casei, după cum îi spusese Goghi.

Contele Szegedi, simţind însă stinghereala noastră a tuturor, i-a spus :

— Văd, stimată doamnă, că şi dumneavoastră sînteţi la fel de emoţionată ca şi mine, şi sînt convins că tot aşa-s şi partenerii dumneavoastră, deşi în fond, n-ar avea de ce. M-a adus aici un scop paşnic ; paşnic, dar nu simplu. Şi n-am să-l pot atinge, pînă ce în această casă nu se va stabili o atmosferă de linişte şi încredere. Or, pe dumneavoastră, în calitate de femeie, o să vă rog să-mi veniţi într-ajutor. Căci sînteţi singura doamnă care s-ar putea purta aici, dacă v-aţi strădui, ca o veche şi amabilă cunoştiinţă. Ar fi cel mai nimerit lucru pentru început, după aceea, fiecare revenindu-şi în modul cel mai firesc la ale lui.

A rîs apoi şi a adăugat :

— Dealtfel, o să vă convingeţi singură imediat că am cele mai paşnice gînduri.

Nano tăcea, neştiind ce să spună, iar eu mi-am cerut scuze, am bolborosit că trebuie să mă duc pînă în bucătărie, lăsîndu-i pe cei doi singuri.

Am intrat în dormitorul meu, dar gîndurile-mi săreau, neagăţîndu-se unul de altul. Nu, nu înţelegeam ce se întîmplase, decît că poate se întîmplase ceva teribil, îngrozitor şi primejdios pentru viaţa mea. M-am uitat pe geam : în faţa intrării, alături de trăsura lui Nano, se afla încă o trăsură, în care şedea un bărbat necunoscut cu o gambetă trasă pe ochi. Omul lui Szegedi, m-am gîndit eu. Iar în rest, strada era pustie.

M-am dus la bucătărie. Arznev Muskia, netulburat, făcea farmece deasupra unui ceaun clocotit, iar Goghi şi Elizbar, tăceau posomorîţi şi concentraţi. Mi s-a părut că apariţia mea îi surprinsese, în tăcerea lor şi-i stingherea oarecum.

— Ei ! Cum vă explicaţi toate astea ? — i-am întrebat.

— Şi noi ne batem capul — a răspuns Goghi.

— Dar el ce spune ? — a vociferat Elizbar.

Le-am transmis atunci ceea ce am auzit de la contele Szegedi.

— Şi, ce-i cu asta — a exclamat Arznev Muskia. A auzit, probabil, de elargiul meu şi a venit să-l guste... Clar ca bună ziua... Nu cred că lulea-kebab-ul tău putea să-l atragă ! Şi lazul s-a întors spre Elizbar Kariciaşvili.

— Da, elargiul l-a atras, zise şi Goghi.

Replica lui m-a întristat însă, fiindcă înţelesesem că tot ce avuseseră să-şi spună îşi spuseseră, de fapt, în lipsa mea. Şi am început să clocotesc de furie.

— Dacă ceea ce-aţi vorbit, — am exclamat eu — nu vreţi să repetaţi şi în prezenţa mea, atunci cel puţin împărtăşiţi-mi şi mie concluziile la care aţi ajuns.

— N-am ajuns la nici un fel de concluzii — a spus Arznev Muskia.

— Totuşi, Goghi nu m-a întrebat degeaba dacă în casă mai este o ieşire ?

— Pentru omul căruia îi datorăm această vizită, a răspuns lazul.

— Haideţi ! Ce dracu ! Doar nu sîntem complotişti sau ce altceva ? am exclamat, pentru ca şeful jandarmilor în persoană să vină aici la noi !

Drept să spun, eram tare emoţionat şi încercam să-mi acopăr spaima cu o glumă ca să mă conving, de fapt, şi pe mine şi pe ei că n-aveam, în fond, de ce ne teme.

Dar ei n-au luat-o ca atare, iar Arznev Muskia stătea în continuare cum îl găsisem, aplecat deasupra ceaunului, Goghi uitîndu-se în podea, iar Elizbar punînd carnea în frigare cu mîinile tremurînde.

M-am gîndit că poate ar fi vrut să-mi spună vreunul ceva, nehotărîndu-se însă cine să înceapă și fiecare lăsîndu-l pe celălalt. Tăcerea nu s-a prelungit prea mult, deși pe sufletul meu se așezase ca o piatră de moară, trezind în mine cele mai josnice sentimente și presimțirea unei catastrofe inevitabile. Spunînd lucrurilor pe nume, îmi temeam, de fapt, bunăstarea. Parcă cineva ar fi dat de pămînt cu viața mea senină de pînă atunci, așteptînd din clipă în clipă să se prefacă în țăndări, și abia mă mai puteam stăpîni.

Totul striga în mine... Da, da, cine știe ce faptă odioasă veți fi săvîrșit și m-ați atras și pe mine în prăpastie cu voi ! Dar eu nu vreau !... Nu știu nimic !... Nu sînt cu voi !... Nu vreau spaime și riscuri ! N-am nimic cu orînduirea țaristă ; nu văd în ea numai răul, ci și binele !... Plecați și luați-vă de aici acel șarpe dezgustător, care din cauza voastră a pătruns în casa, viața, sufletul și în viitorul meu !... Cine e omul acela ?

— Probabil că eu sînt acela, Irakli ! s-a auzit atunci vocea lazului.

— Tu ? Care om ? — am întrebat, dar mi se păruse că n-o spusesem eu, ci altcineva.

— Acela din cauza căruia a venit contele Szegedi.

Știți, nu m-au tulburat cuvintele lui, ca și cum dinainte aș fi știut tot ce-ar fi putut spune, ca și cum le-aș fi ținut minte de la prima noastră întîlnire cu șapte zile în urmă. Și în acele cîteva clipe mi-a revenit întreaga experiență de viață, înțelegînd că omul care stătea în fața mea era un om minunat, că în nici un caz n-ar fi putut comite o crimă împotriva cuiva, că, de fapt, nu avea nici o vină față de mine, și la fel și Nano, Goghi și Elizbar, că dreptatea era de partea lui și că locul meu era acolo, unde era dreptatea.

Mi-am recăpătat apoi liniștea, dîndu-mi brusc seama că trebuia să mă comport în așa fel, ca și cum nimic neobișnuit nu s-ar fi întîmplat.

— Arznev — am spus eu. Trebuie să faci numai ceea ce crezi tu de cuviință și ce-ți va fi necesar. Nu te gîndi la noi, sîntem gata de orice.

Ochii lui Arznev Muskia au scînteiat de mulțumire, spunîndu-mi foarte ferm :

— Trebuie să procedez, frate Irakli, așa, cum va fi mai bine pentru toți. Nu sînt singur și, deci, nu voi pleca nicăieri de aici !... Vom apărea în fața contelui împreună !

Simțindu-mi apoi nesiguranța și îndoielile, a adăugat :

— Da, așa va fi mai bine !

S-a dus apoi la chiuvetă, s-a spălat pe mîini și, aranjîndu-și poalele ciohei, a spus :

— Du-ne, Irakli ! Tu ești doar gazda !

Și-am pornit așa în tăcere spre salon.

Cînd am intrat, Szegedi s-a ridicat de pe locul său. Ce era să fac! I-am prezentat pe fiecare. Totul ca de obicei — zîmbete de politețe, plecăciuni ușoare... Îmi pare bine... Îmi pare bine...

I-am rugat apoi pe toți să ia loc pînă va fi gata masa, și Szegedi, așezîndu-se în fotoliu, nu-și mai lua ochii de pe Arznev Muskia. Îl fixase în așa fel, de parcă ar fi întîlnit un vechi cunoscut, cu care nu se văzuse de-o veșnicie.

Lazul, parcă observase privirea, se întorsese spre Nano, adresîndu-i-se foarte degajat.

— Știți, elargiul a reușit de minune, foarte gustos, aproape cum v-am promis.

Iar Szegedi, parcă răspunzîndu-și numai gîndurilor, a spus în gruzină:

— O astfel de asemănare am întîlnit-o doar la gemeni! — și-a lăsat capul în jos, începînd să-l intereseze doar desenele întortocheate de pe covor.

— Dar, vorbiți bine gruzina, excepțional chiar, aș putea spune! Nano se străduia din răsputeri să susțină conversația.

Și, într-adevăr, contele vorbea o gruzină impecabilă, specifică însă celor ce o învățaseră bine. Se vedea că făcuse multe exerciții, singuru-i defect fiind doar sunetele guturale, în a căror pronunție nu excela.

Totuși, anticipez, spunînd că pe neobservate am trecut apoi la rusă, toată seara nemaivorbind nimeni în gruzină, decît lazul, care mereu trecea de la una la alta.

— Ce asemănare? Cu cine? — am întrebat.

— Pot să vă satisfac curiozitatea — a răspuns Szegedi, cu o oarecare încordare, ba chiar sfiindu-se din pricina a ceea ce trebuia să dezvăluie. Vorbesc de faptul că între Mușni Zarandia și Data Tutașhia e o asemănare uluitoare, batono Irakli.

Făcu apoi o pauză de efect, așteptînd să vadă ce se va întîmpla cu mine. Cum, însă, rămăsei impasibil, continuă:

— Seamănă ca niște gemeni acești doi oameni, deși nu sînt decît veri... Unul din ei, ajutorul meu, iar celălalt — prietenul și clientul dumneavoastră — Arznev Muskia, în realitate — Data Tutașhia.

Pe cuvîntul meu, în ultima jumătate de oră minunile cădeau peste mine ca și cum s-ar fi revărsat din cornul abundenței, eu, însă, după umila-mi părere, pierzînd total capacitatea de a mă mai mira de ceva. Și chiar dacă sub ochii mei cineva dintre noi s-ar fi transformat atunci, brusc, într-o maimuță sau într-un crocodil, eu tot nemișcat și neuimit aș fi rămas.

I-am privit doar învăluitor pe toți musafirii mei.

Arznev Muskia, care tocmai se transformase în Data Tutașhia, își atingea cu sînge rece mătăniile. Zîmbea ușor, parcă amintindu-și de poznele drăgălașe ale anilor de copilărie. Nano se acoperise și ea toată de pete roșii. Pe buza de sus îi apăruseră picături de sudoare, respira neregulat și greu, lăsîndu-se pe spate în fotoliu. Elizbar, simțind că-l cuprinde o paloare cadaverică, își freca întruna obrajii cu mîinile. Singurul calm era Goghi, știa să se țină în frîu și părea doar cufundat în nu știu ce contemplare.

— Da, așa-i, acesta-i adevărul, a spus încet Tutașhia. Spunea însă un cuvînt și dădea la o parte o mărgea din mătănii. Sîntem ca doi gemeni... Tatăl meu și mama lui Mușni, mătușa mea, erau gemeni... Semănăm atît de mult că, dacă nu ajungea la timp la locul întîmplării șeful de poliție, Patașidze, l-ar fi luat, în locul meu, pe el. Mușni lucra pe atunci în administrația financiară.

Szegedi a zîmbit :

— Am auzit de întîmplarea aceasta.

Și iarăși s-a lăsat o liniște apăsătoare. Între timp, însă, eu îmi revenisem, începînd chiar să mă căiesc pentru faptul că în casa mea se întîmplase să aibă loc o astfel de întîlnire, eu, gazda, comportîndu-mă în așa fel, încît parcă însumi aș fi aranjat-o, de la cap la coadă, așteptînd acum cu sînge rece și, pe deasupra, tolănit într-un fotoliu deznodămîntul inevitabil.

— Sînt musafirul dumneavoastră, domnilor — continuă între timp Szegedi, străduindu-se să vorbească pe cît era posibil mai firesc.

— Și, indiferent ce voi spune sau ce voi întreba, nu voi ieși, totuși, din limitele discreției obișnuite.

Ce-i puteam, de fapt, spune ?

— Aș vrea să vă pun însă o întrebare — a continuat contele. — Domnule Tutașhia, sînt convins că măcar unul din prietenii dumneavoastră a încercat să vă convingă să fugiți din această casă... În bucătărie este o ieșire în curte. De ce nu v-ați folosit de această posibilitate ?

Data Tutașhia tăcea, mutîndu-și întruna mătăniile.

— Dar dumneavoastră înșivă ce credeți, excelență ? a întrebat el.

— Pur și simplu, nu știu, dar v-aș fi recunoscător... sau aș fi bucuros să aud răspunsul dumneavoastră.

— De ce nu ? Cu plăcere. Tutașhia își alegea cuvintele cu atenție. — Vedeți, nu-mi era îngăduit să plec. Pentru domnul Irakli Hurțidze sînt un client, iar el este avocatul meu și, deci, sîntem legați printr-un contract, iar pentru Elizbar Kariciașvili sînt un aristocrat laz, Arznev Muskia. Batono-Goghi și doamna Nano, ce-i drept, știu cine sînt... Dar, întîlnindu-ne unul cu altul, în aceste zile, n-am săvîrșit nimic ilegal, iar dumneavoastră nu ne puteți aduce nici o acuzație. Ei pot fi învinuiți doar de un singur lucru — de acela că nu m-au denunțat. Or, această acuzație, ca orice minciună, n-ar putea sta în picioare. Căci, întreținînd relații cu mine, nu știau, totuși, cine sînt. Iar tăinuirea presupune că omul știe pe cine tăinuiește, știe că se pregătește o crimă, și tocmai de aceea nu anunță poliția. Or, dacă eu, sub ochii dumneavoastră, aș fi luat-o la fugă din casă, atunci prin aceasta i-aș fi implicat de-a binelea în viața mea, expunîndu-i ulterior la cine știe ce vizite din partea jandarmilor. Rămînînd însă aici, ei nu mai cad sub incidența legii, iar eu mă simt curat și față de conștiința mea și față de prietenii mei. Dar asta nu-i totul... Locuiesc la Tiflis de aproape o lună și jumătate. Și locuiesc deschis, fără să mă ascund. Și nu zic a doua zi, dar a douăzecea zi — tot n-au aflat jandarmii de apariția mea? Adică de faptul că sînt aici... Data Tutașhia... Ar fi putut să mă aresteze, oriunde le-ar fi venit în cap să zicem, chiar noaptea trecută, la cazinou. Pentru asta, nici n-ar fi fost nevoie de vreo deosebită rîvnă sau de talent. Și încă ceva... Nu am auzit niciodată ca șeful jandarmilor în persoană să alerge prin case, ca să-și aresteze inculpații. Și atunci, de ce să consider eu că dumneavoastră ați venit aici tocmai pentru așa ceva? Să presupunem că un alt scop v-a adus aici... Or, dacă eu nu fac un secret față de jandarmi din faptul că locuiesc acum la Tiflis, de ce să mă tem de întîlnirea cu dumneavoastră? Spuneți, de ce? Cînd, de fapt, nici nu ne cunoaștem și nici nu ne-am văzut vreodată unul pe celălalt... Iar dacă am greșit, totuși, cu supozițiile mele, și dumneavoastră ați venit numai să-mi puneți lanțul de gît și să-mi strîngeți în acest fel și prietenii, împușcînd doi iepuri dintr-un foc, atunci ce aș mai fi putut face fugind din casă? Parcă nu știu eu c-ar fi trebuit să mai scap și de cîțiva oameni înarmați?... Și atunci, șapte din zece șanse ar fi fost ale mele, iar trei, totuși, ale dumneavoastră.

Tutașhia l-a privit pe șeful jandarmilor drept în ochi și a adăugat, zîmbind:

— Desigur, cînd mi s-a propus să plec, iar eu n-am plecat, nu înțelegeam lucrurile chiar așa cum le înțeleg acum... Atunci, inima îmi spunea doar — faci așa, și nu altfel, pentru ca, după aceea, și mintea să-mi spună că n-am greșit.

— Deocamdată, toate cele zece șanse sînt numai ale dumneavoastră, domnule Tutașhia! Dar, nu știu de ce, mă gîndeam că sînteți cam nechibzuit.

— Asta-i profesiunea mea, excelență, să fiu nechibzuit. Și cel ce nu crede că riscul e nobil nu-i bun de fapte nobile.

— Dar dacă acum dă buzna poliția? — a întrebat contele Zzegedi.

— Nu știu de ce, dar nu pot crede asta, excelență... N-am o asemenea presimțire, a răspuns Tutașhia, fără nici o umbră de emoție în glas. Altfel n-aș fi stat înaintea dumneavoastră... Dar de ce să vorbim despre ceea ce nu există? De unde nu e ... Iar eu ce-aș fi făcut? Nu știu, de aceea nici nu vă pot spune.

În acel moment, în ușă se ivi lacheul, făcîndu-ne semn că masa era gata.

Am trecut tăcuți în camera de alături, fără să schimbăm măcar un cuvînt. Ni se auzea doar pașii bocănind pe podea. Singur Kariciașvili se mai înviorase puțin, după ce se așezase la masă, trăgînd platourile mai aproape și servindu-i pe musafiri. Pusesem dinainte de o parte coniacul Șustov, pe care, cu acest prilej, îl scosesem pe masă. Turnînd în pahare, spuneam și eu cîte toate, fleacuri fără semnificație, bînd întruna în cinstea întîlnirii noastre și aruncîndu-ne pe mîncare. Timpul se scurgea astfel într-o tăcere apăsătoare, fiecare sperînd ca celălalt va începe discuția.

Ridicînd cel de-al doilea pahar, Elizbar a bolborosit însă că elargiul și coniacul fuseseră create unul pentru celălalt. Toți au dat din cap în semn de acord, chiar și contele, lăsîndu-se după aceea iar liniștea peste încăperea în care se mai auzea doar zăngănitul cuțitelor și al furculițelor. A bătut teribil de tare și ceasul din perete, Nano părîndu-se că doar atîta aștepta, un semnal, ca zîmbind, să-i spună lui Szegedi :

— Excelența voastră numai după al treilea toast ne va dezvălui taina vizitei sale ? Așa v-ați pus în gînd ?

— Da' de ce ? Contele a rîs de atacul ei. După al treilea, mi se va împletici limba și poate o să amețesc... Nu, mai bine acum... Nu știu cu ce să încep și cum să depășesc un anumit prag... E un moment delicat...

— Dar nu s-ar putea să-l trecem împreună ? întrebă Kariciașvili. — Cu strădanii unanime ?

— Împreună am putea răsturna și munții — a adăugat Nano.

Szegedi nu răspundea, cufundat în gîndurile sale, pînă ce, deodată, izbucni totuși :

— Da, poate, într-adevăr, încă un pahar ! Și-o să ieșim noi și din acest punct mort.

Turnînd însă din nou coniac, de-abia l-a gustat, spunînd :

— Am vrut să vă aduc la cunoștință, domnilor, că împuternicitul Majestății-Sale, din Caucaz, i s-a dat posibilitatea amnistierii individuale. Adică, posibilitatea de a-i ierta pe criminalii neprinși, pe abragii de negăsit și pe toți care într-un fel, se ascund de lege pentru cine știe ce motive.

Ascultîndu-l pe conte, parcă ni se tăiase tuturor respirația.

— Decretul Majestății-Sale — continuă între timp contele — se bazează pe supoziția că criminalul iertat pentru greșelile din trecut și care-și primește din partea împuternicitului un document de amnistiere este, de fapt, mai puțin primejdios pentru stat în stare de libertate decît în cea de prigoană. Și în orice caz, nu mai primejdios decît oricare alt pașnic locuitor din imperiul rus. Așa e și mai clar... Iar dreptul de a hotărî cine va beneficia de aceste amnistieri și cine nu îi este dat directorului administrației jandarmeriei din Caucaz ; altfel spus — omul care o conduce.

După aceea, contele bău fără grabă tot paharul, din cîteva înghițituri.

Noi amuțisem. Cuvintele lui, picate parcă din cer, ne luaseră piuitul. Era ceva cu totul neașteptat și ne impresionaseră. Cînd ne-am dezmeticit, înțelegîndu-le de-a binelea importanța pentru toți și mai ales pentru prietenul nostru, buna dispoziție ne crescu ca mercurul în termometru, începînd să mutăm fiecare cîte ceva pe masă, cuțite, furculițe, și să ne scoatem portțigaretele din buzunare...

Nimeni n-a întrerupt tăcerea, înțelegînd că Szegedi nu spusese încă totul, ceea ce era mai important, avînd să urmeze de acum încolo.

Și, într-adevăr, din nou i s-a auzit glasul cumpănit.

— Înțelegeți, deci, că numai de mine depinde să propun sau nu spre amnistiere pe criminalul de drept comun, Data Tutașhia. N-am însă dreptul să comit nici o greșeală, pentru aceasta voind eu însumi să înțeleg ce fel de om e Data Tutașhia și în ce stare este el mai primejdios pentru stat : cu sau fără documentul de amnistiere.

Am profitat atunci de pauză și m-am grăbit să intervin.

— Vă rog să rețineți, excelență, că Data Tutașhia nu este numai prietenul, ci și clientul meu, și calea pentru recunoașterea lui e una singură : întrebări, discuții... Iar dacă el are dreptul să beneficieze de serviciile unui avocat, eu sînt gata să-l ajut oricînd.

— Da, dar asta nu înseamnă mare lucru, a răspuns Szegedi ; trebuie să stăm de vorbă deschis, la o masă amicală, să-mi verific observațiile vechi, să le completez cu altele noi și să-mi compar impresiile cu ale dumneavoastră, căci oricît ar fi el de „grozav“, șeful jandarmeriei nu poate ști ceea ce știu cei mai apropiați prieteni ai domnului Tutașhia.

Întorcîndu-se apoi spre Nano, a mai adăugat :

— Iată, deci, doamnă Nano, de ce am dat astfel buzna în această casă ca un musafir nepoftit.

Totul era foarte ciudat în ceea ce punea, deși trebuie să recunosc că și înainte îmi ajunseseră la urechi niște zvonuri, cum că funcția și profesia contele Szegedi și le-ar fi considerat drept daruri ale providenței. Și de aceea nici intențiile nu-i erau ușor de ghicit, oricînd putînd ascunde în vorbe motive și scopuri dintre cele mai tainice.

— Iertați-mă, excelență, că vă întrerup tot timpul, am început eu iarăși să vorbesc. Aveți dreptate, desigur, degajarea, sinceritatea și naturalețea trebuie să fie cît mai firești în discuțiile noastre, constituind baza fără de care totul s-ar transforma într-un joc fals și perfid.

— Mă bucur că mă înțelegeți — a spus contele Szegedi. Dar, oare, mai putem noi ajunge azi la această stare firească de naturalețe și sinceritate ?

— Aceasta depinde, în primul rînd, de dumneavoastră, conte, — am spus eu. Dumneavoastră trebuie să ne dezvăluiți în primul rînd motivele pe care le aveți să discutați cu noi în modul cel mai deschis, pentru ca și noi, la rîndul nostru, să procedăm la fel.

— Adică, ați putea fi mai explicit ?

— Da, adică — cred că... de la bun început... ar trebui să ne convingeți că dejunul nostru de azi are pentru dumneavoastră o altă importanță decît interogatoriul obișnuit, de după arestare.

Szegedi mînca în tăcere, iar prietenii mei, stînd, așteptau cu nerăbdare răspunsul.

— Nu v-am ascuns, domnilor, — a început el — că mă aflu într-o situație extrem de delicată... pentru care am și venit aici. Nu-i nevoie, cred, să repet acest lucru! Așa că mi-a mai rămas să dovedesc că, numai stînd aici cu dumneavoastră, aș putea obține ceea ce prin alte mijloace și procedee n-aș izbuti. Sînt însă, din păcate, încătușat și de propria-mi poziție de serviciu, care nu-mi permite de la început să vă dezvălui motivele intime ale acestei vizite. Să sperăm că, la sfîrșitul discuției noastre, o voi face totuși... Și vă rog să mă credeți că, deși am funcția pe care o am, de cele mai multe ori, în discuții, mai degrabă mă conving alții pe mine de diverse lucruri, decît eu pe ei.

Ascultîndu-l, m-am gîndit atunci dacă nu cumva am fost chiar nepoliticos, insistînd mereu asupra întrebării în legătură cu inopinata-i vizită. Și dacă nu cumva ar fi trebuit să-i cer scuze...

Szegedi mi-a luat-o înainte, începînd din nou să vorbească.

— Așadar, amnistia individuală și Data Tutașhia... Vă pot spune, deci, cert că, de cînd a apărut această posibilitate, am încetat să-l urmărim, suspendînd orice prigoană îndreptată împotriva lui. Și asta de patru luni... Timp în care am încercat de nenumărate ori să-l întîlnim și să stăm de vorbă, ca să înțelegem dacă vom putea sau nu să-l amnistiem. N-am reușit însă.

— Cred că nici cu alții n-a fost mai ușor — am spus eu. Nimeni n-ar vrea să cadă în vreo cursă.

— Aveți perfectă dreptate. Nici cu alții n-a fost mai ușor, numai că de aceia n-avem nevoie. Știm despre ei tot ce vrem și nu ne mai interesează. Cu domnul Tutașhia, însă, este altceva. E o mare enigmă omul acesta, și abordarea lui ne-a fost practic imposibilă... deși agenții noștri l-au descoperit și în cetățeanul turc, Arznev Muskia. Noi am pregătit, totuși, și amnistia și concilierea cu el... cu toate că l-am fi putut aresta, nu fără ca aceasta să dăuneze intențiilor noastre. Dar n-am făcut-o. O să spuneți că, dacă șaisprezece ani n-am izbutit, cum am fi putut izbuti acum, și dacă da, atunci ce legătură ar fi avut aceasta cu planurile noastre? Vorba proverbului: „Omul propune, iar Domnul dispune". L-am avut noi și altădată aproape ca în palmă și, totuși, n-am reușit să-l prindem. De aceea, de fapt, nici n-am mai încercat acum să recurgem la forță. Dac-o fi să ne înțelegem să ne înțelegem pe această cale, iar dacă nu, ce să-i faci... ne vom despărți, iar de prins o să încercăm noi altă dată să-l prindem. Așa că, pentru acest motiv, am procedat cum am procedat, ați înțeles?

Întrebarea îmi era adresată, și am răspuns fără întîrziere.

— Am înțeles, dar aceasta nu-i totul. Mai e încă ceva... Și nu numai o singură chestiune.

— Da, batono Irakli, mai există și alte motive... Și cred că sînteți de acord cu mine, că fiecare din cei ce stau la această masă au avut, într-un fel sau altul, de-a face cu poliţia secretă... Şi ştiu ce înseamnă ancheta şi interogatoriile !

— Cum, adică, fiecare ? ! s-a scandalizat Elizbar Kariciaşvili. Înţeleg, Tutaşhia, Goghi sau eu, păcătosul... hai să zicem şi Irakli şi contele Szegedi în calitate de jurişti. Dar Nano ? !

Szegedi a zîmbit.

— Şi eu, Elizbar — a spus atunci Nano — am avut şi eu această ocazie... În străinătate ; şi ştiu ce înseamnă asta.

Cum s-ar zice, cu cît mai adînc te înfunzi în pădure, cu atît mai mulţi copaci verzi.

— Interogatoriul însă, cel puţin după părerea mea, — a spus Goghi — e o confruntare între doi oameni sau două părţi, în care fiecare caută să-şi dovedească justeţea poziţiei.

— Da, a răspuns Szegedi. — Fiecare interogatoriu îşi are scopul său : acela de a stabili circumstanţele în care s-a produs un fapt. În ceea ce priveşte sufletul omului, nuanţele sale, profunzimile lui, acestea nu se pot dezvălui într-un interogatoriu. Iar trăsăturile neesenţiale şi marginale ale unui portret nu înseamnă portretul însuşi... Or, cazul Tutaşhia, de ce să ascund, îl cunoaştem destul de bine. Ne lipseşte portretul lui, lumea sa interioară, structura-i intimă, care nu se poate dezvălui într-un interogatoriu... Cu alte cuvinte, motivul pentru care mă şi aflu aici. Şi aceeaşi dorinţă o are şi domnul Muşni Zarandia, de care, din păcate, nu pot face abstracţie... Aşa că ceea ce doresc e ca în acest cerc, să discutăm deschis, să ne confruntăm părerile şi să ne schimbăm impresiile... Şi ar mai fi ceva. Domnul Tutaşhia mă interesează nu numai profesional, ci şi personal. Da ! Fiecare cu pasiunile sale... Unii colecţionează timbre, alţii tablouri, iar pe mine mă interesează galeria tipurilor vii, filozofia faptelor acestora, natura comportărilor lor şi orice personalitate ieşită din comun.

După aceea, Szegedi ne-a mai privit o dată pe toţi, adăugînd :

— Şi, cu aceasta, se pare că v-am dezvăluit totul. Aş mai putea doar să adaug un singur lucru, acela că, ocupînd o funcţie deosebit de importantă şi răspunzîndu-mi doar mie de ceea ce fac, îmi voi putea, ţine oricum, cuvîntul pe care vi-l dau acum : — Dacă domnul Tutaşhia, în urma întîlnirii noastre de acum, îmi va face o impresie care nu-mi va permite să-l amnistiez, îi ofer, totuşi, o săptămînă de totală inviolabilitate. Dacă, însă, lucrurile vor sta invers, va primi de la mine, în zilele următoare, un document de amnistiere. Şi acum să intrăm în subiect... O să vă relatez, pentru început, un episod din viaţa ilegală a lui Data Tutaşhia, pe care-l vom discuta apoi, îl vom dezbate, pentru ca fiecare să-şi poată spune părerea, răspunzîndu-mi ulterior cu toată sinceritatea şi la întrebarea pe care o voi pune acum. După această ipotetică împăcare cu autorităţile, va fi el, oare, Data Tutaşhia, mai primejdios pentru ele decît înainte, sau nu ?

Se limpezise totul la modul cel mai de dorit şi ceva mai bun nici nu puteam visa. Amnistierea prietenului nostru se afla în mîinile noastre, hotărîndu-se în propria-mi casă, în caz contrar, cuvîntul contelui Szegedi slujindu-i drept gir pentru o săptămînă, ca omul să poată dispărea și pleca oriunde ar fi vrut. Ceea ce însemna că jocul de șah ar fi fost reluat de la început, fiecare piesă reintrînd în funcțiune pentru un final oricum preferabil grațiilor, închisorii și cătușelor. Și cum eu, firește, eram gazdă și jurist, și-mi dădeam mai bine seama decît toți ce însemna acest lucru, m-am gîndit că trebuie să iau asupră-mi rolul principal în discuția care avea să urmeze. De aceea am și zis :

— Domnilor, înainte de toate, după părerea mea, fiecare din noi trebuie să spună deschis ce crede despre ceea ce ne-a spus aici contele Szegedi. După aceea, mai trebuie ca și domnul Tutașhia să-și dea consimțămîntul la discuția propusă în acești termeni. Iar eu, fiind primul care am vorbit, declar că sînt total de acord cu propunerea făcută de conte... Tu, Nano, ce spui ?...

— Și eu sînt de acord... bineînțeles, a răspuns îndată Nano. Și promit să fiu cît se poate de imparțială.

— Goghi, tu ?

— Mai încape vorbă ! Și eu sînt de acord. În ceea ce privește imparțialitatea, pe cuvîntul meu că n-aș putea s-o respect. Prea îl cunosc bine pe Data... Numai de aceea ! E un om excepțional ! Și v-o spun dinainte că voi fi părtinitor cu el pînă la urmă, chiar dacă povestirea contelui va avea ceva negativ în ea la adresa lui. Așa că hotărîți de-acum dacă pot sau nu să intru în horă. Altcumva nu pot fi, și Goghi dădu din umeri făcînd și un gest de nedumerire cu mîinile.

— Da, și o astfel de depoziție e posibilă — a spus Szegedi, asta însemnînd că domnul Gheorghe este convins dinainte că, fără nici un fel de discuții și dezbateri, Data Tutașhia nu poate fi mai primejdios după amnistiere. Or, în acest sens, pledează și povestea pe care am să v-o spun, firește, cu unele indicii mai mari sau mai mici, dîndu-vă astfel și posibilitatea de a vă verifica propriile sentimente în ceea ce-l privește. Eu însă, domnilor, v-o jur că am să fiu cît se poate de imparțial, atît în ceea ce privește propriile-mi păreri, cît și în alegerea faptelor despre care vă voi povesti.

— Întru totul de acord — a spus Elizbar Kariciașvili.

— Păi, atunci, și eu trebuie să fiu de acord — și Goghi a dat iarăși din mînă.

— Iar acum, domnilor, să ne spună și Data — am zis eu — dacă ne dă sau nu dreptul de a-i judeca viața și dacă acceptă condițiile contelui Szegedi ? !

Negrăbindu-se cu răspunsul, Data Tutașhia ne-a privit întîi pe toți și apoi a vorbit :

— Da, sînt de acord și accept condițiile.

Cerîndu-și scuze, Szegedi ne-a rugat atunci să-l așteptăm cîteva clipe, ridicîndu-se și îndreptîndu-se spre intrarea oficială.

Neștiind cum să procedez, m-am luat după el și, la ușă, Szegedi m-a rugat să-i descui. I-am descuiat și omul a ieșit în stradă, spunîndu-i ceva celui din trăsura sa, după care vehicolul s-a urnit din loc în lungul străzii. Înainte de-a pleca, cel dinăuntrul ei m-a privit fix, speriindu-mă : semăna perfect cu Data Tutașhia. Da, Mușni Zarandia semăna perfect cu vărul său.

După aceea, ne-am întors la masă.

— Ei, bine, să începem atunci ! a spus Szegedi.

După cum v-am mai atras atenția, trebuie să știți că dosarul Tutașhia îl cunosc cu de-amănuntul, și ceea ce am extras din el, pentru a vă relata acum, e rodul unui efort destul de anevoios. Am urmărit să fie simplu, scurt și semnificativ, oferind posibilitatea unor ample discuții, raționamente și observații.

Într-o noapte, domnul Data Tutașhia a apărut în casa unui oarecare Zarnava, muncitor în port, care-și cumpărase o mică gospodărie într-un sat, fără a o rupe însă total cu portul, așa că se putea spune că omul rămăsese mai degrabă tot hamal. Nu se știe din ce motive, îl alesese Data tocmai atunci să-i ceară găzduire, fiindcă, de obicei, rar se folosea de ospitalitatea lui. Îl anunțase, totuși, cu cîteva zile înainte că va trece pe la el, neprecizînd nici ziua, nici ora. Nu sosise însă bine acolo, că hop, la Zarnava se mai ivesc pe neașteptate încă trei inși, purtînd cu ei o mașină de tipărit, lădițe pline cu caractere și hîrtie. Ziceau că vor să le ascundă acolo de poliție, neavînd unde să le ducă în altă parte. Dar am uitat să vă spun că în curtea lui Zarnava, în afară de căsuța propriu-zisă, unde dormeau soția și copiii, se mai afla și o bucătărie, clădită separat. Or, în această încăpere i-a băgat Zarnava și pe Data și pe cei trei nou veniți. A ascuns mai întîi lăzile aduse de ei, după aceea i-a invitat la cină. În timpul mesei, însă, musafirii veniți în urma lui Data au adus de cîteva ori vorba, neadresîndu-i-se direct, că ar cam trebui să plece. Vezi, Doamne, oamenii ar fi vrut ca Data să plece de acolo cu orice chip înaintea lor.

Data, în schimb, făcîndu-se că nu înțelege aluzia, se comporta ca și cum ar fi vrut ca ei să plece înaintea lui. Starea de dubiu a durat destul de mult pentru că, la un moment dat, unul din cei trei s-a ridicat și l-a invitat deschis pe Data să plece. Domnul Tutașhia i-a refuzat categoric. Întrebat apoi de ce, le-a răspuns că le va explica cu plăcere. Intrase, de fapt, în casa lui Zarnava fără să fie observat de nimeni, iar dacă undeva, prin apropiere, s-ar fi aflat atunci la pîndă niște oameni care ar fi vrut să-l prindă, ar fi putut-o face foarte ușor. Or, astfel stînd lucrurile, avea de gînd să părăsească locuința tot atît de neobservat și la plecare precum fusese la venire. Pentru că, tot el spunea : — Dacă cei veniți în urma mea au avut vreo „coadă“ care să-i pîndească, ieșind eu întîi, iar ei după aceea, — în cazul în care ar fi fost prinși — de ce să zică oamenii că eu i-am turnat, că nimeni altcineva nu știa de venirea lor și că, plecînd eu, n-ar fi avut nimeni altcineva să spună că ei au rămas acolo decît umila mea persoană ?...

Şi atunci, nemaivoind să fie împroşcat cu noroi, pentru că destule verzi şi uscate i se puseseră în cîrcă şi, mai ales, nedorind să fie acuzat de trădare, a refuzat să plece, spunînd că ar fi putut sta acolo şi un an dacă ar fi fost nevoie, asta neprivindu-l pe nimeni altul decît pe el însuşi... Logica şi măsurile de conspiraţie erau de partea domnului Tutaşhia.

Cei trei musafiri au plecat primii, supunîndu-se celor explicate, pentru ca imediat după ieşirea lor să se audă de afară nişte împuşcături.

Tutaşhia a întrebat-o apoi pe gazdă dacă ştia că aveau să vină în ospeţie şi cei trei, sau nu, iar aceasta i-a spus că nu ştia. Aşa şi era.

Focurile au mai continuat mult timp, iar cînd au încetat, gazda a luat o carabină a lui Tutaşhia, repezindu-se spre ieşire, ca să le vină într-ajutor celor plecaţi. Domnul Tutaşhia nu l-a lăsat însă, ci, luîndu-şi el arma, a ieşit afară, fără să se mai întoarcă vreodată pe acolo.

Ca urmare a schimburilor de focuri, doi dintre musafirii lui Zarnava fuseseră împuşcaţi, iar dintre încercuitori — numai un mort şi un rănit. Cîteva zile mai tîrziu, poliţia i-a perchiziţionat casa lui Zarnava şi i-au descoperit acolo tot ce-i aduseseră cei trei. Zarnava a făcut apoi trei luni de închisoare, după care s-a întors din nou acasă, tot aşa cum plecase... Şi, cu aceasta, eu mi-am încheiat povestirea pe care o ştiu din cele relatate în rapoartele primite de mine, voind totodată să-l mai întreb şi pe Domnul Tutaşhia dacă, într-adevăr, relatarea mea corespunde sau nu celor ştiute de dumnealui, ca factor direct implicat în afacere ?

— Da, excelenţă, corespunde — a răspuns cu tristeţe Tutaşhia. Exact aşa s-a întîmplat şi în realitate !

— Atunci, dacă-i aşa, i-aş întreba eu pe ceilalţi, ni s-a adresat Szegedi tuturor, merită acest episod, sau nu, să fie examinat de noi ?

Am răspuns, fireşte, afirmativ, eu însă insistînd asupra faptului că Data mai trebuia, totuşi, să ne dea şi el anumite detalii.

— Desigur, a spus el, pentru că fără acestea n-ar fi nimic clar.

— Exact ceea ce am avut şi eu în vedere, a exclamat contele, alăturîndu-se opiniei. Şi v-aş ruga chiar ca fiecare să întrebe tot ce doreşte.

Noi tăceam. Nimeni nu voia, cred, să strice ceva cu vreo întrebare nelalocul ei, necunoscînd nici dedesubturile proiectelor lui Szegedi, neurmărind nici să-i dea apă la moară.

Văzînd atunci că nimeni nu se hotărăşte să înceapă, Szegedi a luat iarăşi cuvîntul.

— Spuneţi-mi, domnule Tutaşhia, — a zis el — cum s-a putut întîmpla că Zarnava ştia dinainte că veţi apărea ? Unui urmărit cu experienţă şi inteligent, după cum se ştie, nu-i putea scăpa un asemenea detaliu.

— Da, aşa-i excelenţă, prevenirea este întotdeauna periculoasă. Dar ce să faci dacă, deseori, n-ai încotro şi nu poţi fără ea ? ! Trebuia neapărat să-l văd pe Zarnava. Şi să risc să nu-l găsesc acasă n-avea rost. De aceea l-am anunţat că vin. Cel mai indicat, în asemenea cazuri, e însă să apari, dacă poţi, cu cîtva timp mai devreme sau mai tîrziu. În acest caz, greşeala ar fi mai puţin gravă şi, deşi pericolul rămîne în picioare, totuşi şansele, cum am mai spus, sînt de şapte la zece... Spuneţi-ne, însă acum, conte, dacă în ceea ce aţi plănuit, aţi reuşit vreodată sau nu să faceţi ca acela la care trebuia să vină să nu ştie cine-i va sosi în casă ?

— Din păcate, nici noi n-am reuşit, niciodată măcar, această performanţă, a răspuns Szegedi.

— Păi, aşa s-a întîmplat şi cu mine atunci, cu toate că am fost şi prevăzător şi atent. Pînă la data fixată, cam cu două zile înainte, i-am urmărit lui Zarnava nu numai casa, ci şi împrejurimile. Şi după aceea, încă o zi întreagă, de dimineaţa pînă seara. Or, dacă mi s-ar fi părut ceva suspect, nici prin gînd nu mi-ar fi dat să-l mai calc. Dar n-a fost nimic. Şi nu m-am înşelat... dar despre asta vom vorbi mai tîrziu.

— Dar cum s-a întîmplat — am întrebat eu — că Zarnava a vrut să le sară în ajutor cu carabina ta, iar tu nu i-ai luat-o cu sila din mînă ?

Pusesem întrebarea nu fără un anumit motiv, voind să scot prin ea la lumină cît mai multe dovezi, cum că Data încerca întotdeauna să evite conflictele cu autorităţile.

— Mda, numai că toate acestea nu sînt chiar cum par. Data a aprins apoi o ţigară, începînd să tragă din ea de cîteva ori. Ca să ştiţi şi dumneavoastră, a continuat el, Zarnava alerga nu pentru a se încăiera cu poliţia, ci pentru a le aduce la cunoştinţă că se înşelaseră împuşcîndu-i pe alţii şi că cel căutat de ei era înăuntru, în bucătăria sa, fără nici o armă. Şi, de fapt, poliţia pe mine mă urmărea, neştiind despre ei nici cine erau, nici ce făceau, sau cînd anume veniseră şi cînd voiau să plece. Ea credea că acolo-s doar eu, cu prietenii mei.

La aceste cuvinte, Szegedi a rîs din toată inima, iar Data l-a privit mirat, fără a mai scoate nici un cuvînt.

— Dar ce te-a făcut să crezi asta ? l-a întrebat Nano.

— Greu de spus, dar voi încerca... Cînd au început împuşcăturile, după zgomot se puteau ghici vreo zece arme. Şi dacă trei erau ale musafirilor lui Zarnava, atunci celelalte şapte, sau cîte-or fi fost, aparţineau unor necunoscuţi. Să încercăm, deci, să judecăm, acum... Să presupunem că în urma celor ce veniseră cu maşina de tipărit apărea cineva de la poliţie... Or, acesta putea fi numai unul singur sau, hai, cel mult doi, în nici un caz mai mulţi : unul ca să stea în continuare de pază, nu cumva cei intraţi la Zarnava să plece cu materialul altundeva, iar celălalt — văzînd unde au intrat oamenii cu maşina — să alerge să anunţe poliţia pentru ajutor, cel ce rămăsese urmînd să-i supravegheze, şi în cazul unei schimbări să li se ţină mereu pe urme. Ce s-a întîmplat, însă, în realitate ? Oaspeţii au stat la Zarnava cam o oră şi jumătate, iar de acolo pînă la poliţie şi înapoi era cale de şase ore. În concluzie, omul care i-ar fi urmărit nu le putea aranja o astfel de cursă. Clar şi indiscutabil... Să mai spunem şi că poliţia ar fi ştiut dinainte unde va fi dusă maşina şi, încercuind casa aceea, i-a lăsat pe cei trei să treacă, pentru ca să deschidă focul mai tîrziu, la plecarea lor. Ar fi fost posibilă şi supoziţia aceasta, numai că, totuşi lucrurile nu s-au întîmplat aşa, deoarece ştiu precis că în jurul casei nu mişcase nimic, eu însumi pîndind cu o zi înainte, ca un cîine de vînătoare, din grădina de zarzavat a lui Zarnava, tot ce se petrecea în jur. Nu era nici o primejdie din nici o parte, şi de aceea, ferm convins de asta, am intrat atît de sigur în casă. Or, oamenii, vă aduceţi aminte, au venit peste un sfert de oră, ceea ce însemna că nu se afla nimeni pe urmele lor, iar capcana fusese pusă la cale — vă întreb şi eu acum — pentru cine ?

— Dar nu s-ar fi putut ca, pe urmele lor, să se fi deplasat nu doi oameni, pe jos, ci opt, călare ? a întrebat Goghi.

— Adică, cum vine asta, frate ? — a exclamat Data. În liniştea nopţii, pe un drum lung, se deplasează în urma ta opt călăreţi înarmaţi, iar tu nici nu-i simţi ?

— Da, e imposibil aşa ceva, a spus şi Szegedi.

Am mai dezbătut apoi cazul pe toate feţele, ajungînd toţi la concluzia că acea casă fusese încercuită nu din pricina oamenilor cu maşina de tipărit, ci din pricina lui Data. Şi Szegedi ne-a aprobat în discuţiile noastre, ceea ce înseamnă că avusesem dreptate, deoarece nimeni nu ştia cum se petrecuse lucrurile în realitate mai bine decît el, şeful jandarmeriei caucaziene.

— Bine, deci, dar mai rămîne acum de dovedit că acea capcană a fost organizată pentru tine.

— O să ajungem şi acolo, însă mai toarnă-mi, fiindcă nu pot vorbi atît de mult dacă nu beau.

Şi s-a trecut la şampanie, Data Tutaşhia bîndu-şi paharul pînă la fund, ca să continuie :

— Ne oprisem, aşadar, la concluzia că poliţia nu ştia despre apariţia celor trei oameni în casa lui Zarnava, iar să-l fi încercuit poliţia numai pe Zarnava, nevasta şi copiii lui, n-avea sens ; sînteţi de acord cu mine ? Şi atunci cine mai rămăsese în casă, şi pentru cine fusese pusă la cale toată această învălmăşeală ? Dar pînă veţi răspunde la această întrebare, o să mai dau încă un indiciu, o observaţie de-a mea, dealtfel.

Nu departe de satul în care locuieşte Zarnava, e domeniul cneazului Ciciu. Şi iată că, cu două zile înainte de ziua venirii mele la Zarnava, la administratorul de-acolo se prezintă opt cosaşi ca să ceară de lucru. Şi au fost imediat angajaţi. Dimineaţa, devreme, toţi au ieşit la coasă. Ei coseau, iar eu îi priveam de pe munte. Şi cum se întuneca, toţi intrau în casa administratorului, pentru ca, a doua zi, s-o ia de la început. Aşa s-a scurs o zi şi o noapte, pentru ca, mai tîrziu, să-mi dau seama de ce şi cum stăteau lucrurile, de faptul că cei opt cosaşi erau, în fond, poliţişti că veniseră la administrator noaptea, călare, ascunzîndu-şi caii în grajdul moşiei, unde mie nu-mi trecuse prin cap să mă uit. Ce să mai spun, că la cosit oamenii ieşeau fără arme şi deghizaţi în lucrători, iar eu de unde să-i bănuiesc cine erau de fapt? Cosaşii însă, ca cosaşii, mă-nşelasem, ce să fac, dar mai departe iată cum s-au petrecut lucrurile... Zarnava m-a introdus în bucătărie, iar el a ieşit în pridvor, strigîndu-i vecinului: — Mîine dimineaţă te duci fără mine în pădure! După aceea s-a întors imediat în casă. Cînd i s-au adus apoi maşina de tipărit şi lădiţele cu litere, vecinul, căruia-i spusese să plece a doua zi la pădure fără el, era deja departe, în drum spre clădirea administratorului, unde se aflau poliţiştii, ca să le comunice că Data se afla în bucătăria lui Zarnava. Deci, el n-avea de unde să ştie cine mai venise pe urmă, adică de noii musafiri. Şi la fel şi poliţiştii pe care-i adusese, habar n-aveau că mai venise cineva în afară de mine. Spre norocul meu însă, ei, probabil, tocmai se pregăteau să năvălească peste mine, cînd cei trei le-au ieşit plocon înainte. Or, în concluzie, şi asta vreau să subliniez, vecinul lui Zarnava fusese cel ce-i anunţase pe poliţişti că sosisem acolo. Iar mai departe, judecaţi singuri... Dacă Zarnava, pui de căţea, într-adevăr ar fi vrut să le vină într-ajutor celor trei musafiri, de ce n-a alergat spre ei cînd au început împuşcăturile? Iar cînd schimbul de focuri a încetat atunci, pesemne şi de spaimă a luat puşca mea, voind să fugă, la gîndul că eu, pricepînd cine-i trădătorul, o să vreau să-l împuşc. N-a fost, însă, atît de uşor... N-a reuşit. Dar aşa s-au împletit toate în noaptea aceea în casa lui Zarnava. Şi, aş vrea acum ca domnul Szegedi să confirme că totul a fost pus la cale ca să mă prindă pe mine.

— Ce să mai fac, trebuie să confirm — a spus Szegedi şi a rîs.

Iar noi l-am secondat, eliberîndu-ne de-o mare apăsare. Se părea că prietenul nostru îşi salvase pielea tocmai datorită inteligenţei şi a perspicacităţii sale.

— Bravo, domnule Tutaşhia! şi Szegedi a ridicat paharul.

— Beau pentru succesele dumneavoastră, şi să ne-ajute Dumnezeu şi pe mai departe întru totul aşa cum v-a ajutat şi pînă acum. Bănuiam eu ce fel de om sînteţi, dar impresiile de acum mi-au confirmat toate presupunerile. Şi dacă şefii mei din Petersburg ar fi auzit relatările, jur că şi-ar fi cerut scuze pentru toate imputările pe care mi le-au adus din pricina dumneavoastră.

M-am bucurat că Szegedi era tot atît de bine dispus ca noi toţi, şi de aceea şi discuţiile chestiunilor delicate privind relaţiile lui Data cu jandarmii se desfăşurau sub o ploaie de glume, hohote de rîs şi toasturi.

— Domnilor a spus Szegedi, vrînd să dea discuţiei un surplus de seriozitate, cred că acum totul vă este clar şi dumneavoastră? Da? Mai are cineva vreo întrebare?

Toţi au tăcut şi o mare linişte s-a lăsat peste masa noastră.

— Da, cred că totu-i clar, am răspuns eu pentru toţi.

— Atunci, îl rog pe fiecare să-şi spună părerea în legătură cu cele auzite.

Am fost toţi de acord.

Şi fiindcă toate privirile erau îndreptate spre mine, însemna că eu trebuia să încep, cu atît mai mult cu cît, avocat fiind, mă şi străduisem tot timpul să adun la un loc dovezile, pledînd în favoarea nevinovăţiei clientului meu, Data Tutaşhia, aflat acum în faţa judecăţii noastre, şi a totalei sale lipse de agresivităţi faţă de normele etice şi juridice, indiferent de dificultatea circumstanţelor în care se aflase; un motiv în plus şi pentru atestarea supoziţiei că, după evenutala amnistiere, el ar fi rămas acelaşi cavaler fără pată.

— Observaţi, domnilor, am spus eu, şi faptul că tot timpul Data Tutaşhia n-a permis atacarea reprezentanţilor lagii. Chiar în casa lui Zarnava, el i-a smuls acestuia puşca din mînă, tocmai pentru a nu-i îngădui să comită cumva vreo crimă împotriva acestora. Ceea ce înseamnă o apărare evidentă a ordinei.

Exagerasem în motivările mele, dar vîntul nu spulberă pietre, după cum nici în practica avocăţească anumite îngroşări nu strică. Se chiar obişnuiau pe vremea aceea, făcînd şi o deosebită impresie asupra auditoriului şi, deseori, zdrobindu-i şi adversarului încrederea în sine, ceea ce nu-i strica deloc apărătorului şi clientului său.

— Cît despre cele întîmplate mai departe, am continuat eu, adică după ce domnul Tutaşhia i-a smuls lui Zarnava arma din mînă, ce să mai vorbim ! Era evident că Zarnava voia să fugă pentru că se descoperise şi se temea de răzbunare. Or, domnul Tutaşhia, în loc să procedeze, cum ar fi fost firesc, s-a stăpînit totuşi, plecînd el din casa acestuia. Vreţi un gest mai cavaleresc ? Să-l ierţi pe unul care cu banii sîngelui voia să-şi hrănească copiii !... Sînt convins, însă, că oricine în locul lui Data Tutaşhia l-ar fi ucis pe loc. Şi l-ar fi putut ucide fără bătaie de cap, pentru că nimeni n-ar fi putut afla ce se întîmplase. Şi nici o instanţă judecătorească din lume nu l-ar fi găsit vinovat pentru aceasta, căci nu-i putea fi dovedită nici prezenţa la Zarnava, necum omorul în cazul că l-ar fi comis. Data ar fi avut, în orice caz, atîta minte, încît să facă totul fără să lase urme. Dar n-a făcut-o, n-a ridicat mîna asupra trădătorului şi nu l-a pedepsit după cum ar fi meritat. I-a întors doar spatele şi a plecat. Or, nu-mi pot închipui că ar exista momente mai dificile pentru el ca acesta, în caz de totală libertate — dacă ar fi amnistiat — şi în care să procedeze altfel ca de obicei. Pe scurt, nu mi-l pot imagina mai periculos fiind amnistiat decît prigonit. Şi cu asta am încheiat !

Exemplul meu a fost contagios pentru că îndată toţi au început să se agite, cerînd să vorbească. Şi cum printre noi se afla şi o doamnă, Nano, se cădea ca ei să-i dăm în primul rînd cuvîntul. Iar eu, ca avocat, mi-am făcut datoria.

Nano, înţelegînd atunci că toţi îi aşteaptă cuvîntul, a spus.

— Nu, nu acum... Mai aştept... Să-i aud pe altii întîi. Şi apoi o să vorbesc şi eu.

— Atunci, îmi permiteţi mie ! — a exclamat Elizbar Kariciaşvili. Va fi şi toastul şi concluzia mea.

Toţi au tăcut.

Dumnezeu i-a înzestrat pe puţini oameni cu bănătate şi frumuseteţe, a început Elizbar, cu viul şi înnăscutul simţ al frumosului, cu priceperea de a-şi lăsa urme neşterse în toate locurile prin care-i aruncă soarta. Aceştia sînt floarea omenirii.

— Pe Data îl cunosc doar de-o lună, şi în tot acest timp n-am observat la el nici un pas sau gest din care să nu se fi desprins ceva frumos. Dovadă şi întîmplarea la care ne-am referit cu toţii mai adineauri. Or, toate acestea arată omul din el, omul în cea mai deplină accepţie a lui, insul cu o natură profund poetică, permanent absorbit de căutare şi creaţie. Numai că mediul ales de el pentru manifestarea forţelor sale e dintre cele mai dificile. Fiecare însă îşi alege singur cetatea pe care vrea s-o cucerească. Unul face din victoria asupra celuilalt o chestiune de vanitate, consumîndu-şi toate forţele sale sufleteşti într-o bătălie sterilă. Şi aceştia sînt cei mulţi. Cei mai aleşi, dimpotrivă, se aleg pe sine pentru a se înfrînge într-o bătălie dintre cele mai grele. Fără odihnă se luptă cu propriile patimi pentru semeni şi din pricina lor, căci cine vrea să-i mîntuie pe ceilalţi trebuie să înceapă cu sine. E cea mai nobilă şi sfîntă bătălie care în locul prosperităţii materiale şi a măririi, dă roadele-i de aur în duh şi pentru duh. E ceea ce a făcut Data Tutaşhia, luptîndu-se mai înainte de toate cu sine însuşi... Şi nu există nimic în lume care să-l poată strămuta dintru această sfîntă bătălie.

Elizbar Kariciaşvili a răsuflat apoi şi, ridicînd paharul, şi-a încheiat toastul cu următoarea frază :

— Or, domnilor, mai poate atunci un astfel de om să fie considerat drept un pericol potenţial pentru stat ? Nu... Niciodată... şi beau acum pentru cel mai crîncen război din cîte se pot da pe faţa pămîntului : pentru războiul cu sine însuşi !

— Aveţi perfectă dreptate şi sînt gata să mă alătur acestei păreri — a spus Szegedi. Dar aceasta-i o întreagă filozofie ! Şi n-am mai întîlnit astfel de gînduri desfăşurate atît de frumos... Dar cine v-a fost dascălul ?

— Închipuiţi-vă, conte, că nici eu nu prea ştiu ; n-am prea întîlnit nici la alţii asemenea gînduri. Sau poate, totuşi, ceva la Sandro Karidze [1], mai mult la Rustaveli [2] şi Guramişvili [3], în nici un caz însă sub forma sub care v-am expus-o.

---

[1] Filosof al istoriei din Georgia, de la începutul secolului al XX-lea, coleg cu Florenski.

[2] Autorul poemului „Viteazul în piele de tigru".

[3] Poet şi filosof preromantic.

— Poate-i de la neoplatonici, de la Pseudo-Dionisie Areopagitul, — am spus eu — dar, Goghi, cum se face pînă acum nu ți-am auzit glasul ?

— Ce-am gîndit am spus-o mai înainte, a răspuns Goghi. Aș mai putea doar să repet... Tot ce știam și am mai aflat, e o înșiruire ca a unor zale dintr-un lanț. Data Tutașhia n-a fost periculos pentru ordinea de stat, nici înainte, după cum nu va fi nici de acum încolo. Numai că legea... legea și orînduirea țaristă fac dintr-un fleac, dintr-o întîmplare neînsemnată, o crimă, și dintr-un om pașnic, născut pentru binele acestei lumi, un răufăcător și un criminal... Așa că multe depind de modul cum se vor comporta autoritățile în raporturile lor cu Data Tutașhia... Ați vrut adevărul, iată, deci, ce gîndeam !

— Foarte bine — a continuat Szegedi. Însă pînă există statul pe lume, cu legile sale, o astfel de dependență a insului față de el este inevitabilă în orice țară, nu numai a noastră ! Mai mult sau mai puțin insul este oriunde constrîns dar compasul comportării sale tot conștiința-i morală rămîne.

Szegedi a tăcut, apoi, adunîndu-și pesemne gîndurile, ca să continuie :

— Și-acum, ce aș putea să vă spun ? Dezacorduri de fond n-avem, deși bănuiesc că părerile noastre despre domnul Tutașhia n-au fost lipsite de anumite exagerări subiective sau părtinitoare. Firește, sînt de înțeles și acestea, întrucît era în joc viitorul prietenului nostru, modul în care avea să trăiască de acum încolo în lume... Și sînt de acord cu voi... Și mie mi se pare că domnul Tutașhia, după o amnistie, nu va intra în conflict cu legile și instituțiile pe care ar fi chemat să le apere. Însă, sincer spunînd, cel mai important lucru este pentru mine propria opinie a domnului Tutașhia... Și fiindcă doamna Nano și-a amînat cuvîntul pentru mai tîrziu, ce-ar fi să-l rugăm pe el să ne spună direct ce gîndește despre aceasta ?...

Tutașhia n-a răspuns imediat, stînd un timp aplecat și mîngîindu-și mătăniile. După aceea s-a uitat la Nano, ca și cum ar fi vrut s-o invite pe ea să vorbească.

— Vorbește tu, Data ; eu o să spun ceva mai tîrziu, i-a răspuns încet Nano.

El a continuat să tacă, făcînd apoi un gest cu mîinile, respingînd parcă gîndurile și cuvintele gata să-i zboare de pe buze. După aceea, a scos o țigară, avînd de gînd s-o aprindă, dar pe care n-a aprins-o și, punînd-o alături, a continuat să tacă, parcă îndoindu-se dacă ar merita sau nu să înceapă.

— Înălțimea-Voastră — a început el, în cele din urmă. Viața m-a făcut, totuși, un mare sceptic, încetînd să mai încerc a deosebi adevărul de minciună, și ceea ce-ar merita să fie crezut de ceea ce ar merita să fie respins. Și cînd te gîndești că odinioară eram cu totul altfel, cutezînd a mă lua de piept cu oricine ar fi zis că pe pămînt triumfă ipocrizia. Așa că n-aș vrea să vă jignesc, dar n-aș putea nici să n-o spun că mă îndoiesc de venirea dumneavoastră aici doar pentru scopul mărturisit al dezbaterilor avute mai bine de două ceasuri. Totuși, deși scopul dumneavoastră mi-e încă în parte învăluit în ceață, nu pot să neg că-mi este foarte limpede un singur lucru: acela că dumneavoastră, personal, sînteți un binevoitor și nobil, și, astfel fiind, ați fi putut avea alte intenții decît cele de bună pace. De asta sînt convins și, pentru acest motiv, vă mulțumesc cu adîncă plecăciune! Binele va rămîne întotdeauna bine, iar omul bun — tot bun, oricînd, ceea ce nu-i strică omenirii... Însă, dacă vreți să auziți și ce gîndesc eu... Și ar fi interesant pentru dumneavoastră, deși nu știu de ce... dar nu, n-am dreptul să vă refuz, e o chestiune de politețe și de bunăvoință reciprocă... Și totuși, vorbind sincer, îmi vine greu și nu știu de ce-aș face-o.

Pînă la urmă Tutașhia se hotărî și ridică paharul.

— Alaverdi, Înălțimii Voastre, sper să-mi acceptați toastul?

— Cu plăcere! — a răspuns contele Szegedi.

— În anii de demult, — a spus Tutașhia — un prieten m-a dus într-un restaurant. Și acolo, la masa noastră, s-au mai așezat apoi încă trei cunoscuți, încingîndu-se un chef pe cinste. Cupa era de o sută de puduri și, s-o bei pînă la fund, îți trebuia putere, nu glumă. Or, cînd tamada[1] a dat învoire pentru toastul următor, unul din cei aflați la masa noastră — se chema Datiko — a refuzat pur și simplu să bea. Iar cînd prietenul său, Salukvadze, a început să-l întrebe ce-i cu el, de ce nu bea, Datiko i-a răspuns că nu mai are putere și că-i e foarte greu. La care, Salukvadze, mirat, i-a spus și el că-i foarte greu să fii gruzin... vorbind, însă, despre aceasta ca despre o meserie oarecare. Eu îmi aduc aminte că am rîs atunci, dar vorbele mi-au rămas adînc întipărite în minte. Da, domnilor, să fii gruzin nu-i prea ușor! Dar nu pentru că ar trebui să bei cu ceaunul în loc de cană; nu, asta-i doar jumătate din greul general, ci pentru că, gruzin fiind și așezîndu-te la masă, și începînd toți să bea în sănătatea ta, ridicîndu-te în slăvi și comparîndu-te cu zeii, tu trebuie să stai și să-i asculți pe toți. Și n-ai nici o scăpare. Trebuie să accepți și să taci. Mare răbdare îți trebuie pentru asta! Foarte mare! Și cred că un gruzin numai la masă învață ce-i răbdarea, obicei fără de care ne-am fi prăpădit demult, pentru că în afara mesei, tot timpul ne încăierăm, ne certăm, ne dușmănim, ne urîm, și atunci unde altundeva să ne iubim și lăudăm unul pe celălalt, dacă nu la masă? Pentru așa ceva cred că a și fost inventată, și zău că obiceiul nu-i rău! Or, și eu sînt gruzin, și tot ce-ați spus aici despre mine nu numai ca toasturi le-am luat, așa că de aceea am și putut rezista și asculta pînă acum. Dumnezeu mi-e martor, însă, că n-a fost prea ușor. Înălțimea-Voastră locuiește de atîția ani în Gruzia și a avut ocazia să cunoască poporul și să-i înțeleagă caracterul. Așa că să le ierte și prietenilor mei păcatele și să bea cu noi pentru această grea povară de a fi gruzin.

---

[1] Dictator în gruzină sau conducător absolut.

Ultimele vorbe ale lui Tutașhia s-au pierdut într-o larmă entuziastă, toți spunînd că într-adevăr, așa era. Tutașhia tăcea părînd că așteaptă să se facă iarăși liniște.

— Să lăsăm în pace casa lui Zarnava, cu gazdă cu tot, a spus el, făcînd o scurtă pauză, și să uităm de ei. Ultimii cinci ani, într-adevăr, i-am petrecut în așa fel, încît am încetat să mai fiu o amenințare pentru stat. Drept să spun n-am fost întotdeauna așa și nici nu știu cum voi fi mai tîrziu... Dealtfel, cine și-ar putea prezice soarta ? !... Cred însă că contele Szegedi o știe prea bine, și de aceea nici n-a încercat ca, numai dintr-o singură întîmplare, să-mi deseneze conturul viitorului. Știindu-mă mai bine, v-aș putea destăinui și mai multe lucruri decît contele, ca să puteți răspunde și mai exact la întrebare. Așa că, domnilor, scoateți ce vreți din ceea ce vă voi mai spune... Am pornit în viață ca un om îngîmfat, orgolios și ambițios. Și am și rămas așa multă vreme, pentru care pricină am devenit mai apoi abrag... Am avut cîndva un prieten mai vîrstnic, fost ofițer, în care am avut totală încredere, el permițîndu-și față de mine o faptă necuviincioasă, care ne-a dezonorat pe amîndoi. Neiertîndu-l, iar el neîncercînd să dobîndească iertarea, ne-am pomenit amîndoi pe baricade, trăgînd unul în celălalt. Primul am tras eu, nevoind, totuși, să-l nimeresc, glontele trecîndu-i pe sub sfîrcul urechii și înfigîndu-se într-un pom. El, în schimb, nu s-a putut răbda și, vrînd să nu țintească alături, m-a ochit și m-a nimerit în mîna dreaptă, cu care țineam pistolul. Din mînă a început atunci să-mi curgă sîngele și, cum nu voiam ca el să vadă că asta are vreo importanță, deși tot atît de bine puteam trage și cu stînga, i-am țintit cu aceeași mînă ochiul drept. N-aveam nevoie să-l ucid, dar voiam cu tot dinadinsul să-l fac să tremure de frica mea. Și l-am țintit în așa fel, încît să-l nimeresc sigur. El, bănuindu-mi intenția și presimțindu-și moartea, sau pur și simplu speriindu-se sau mirîndu-se că vreau să-l ucid, s-a cutremurat și și-a ferit ochiul în care țintisem. Eu, obținînd ceea ce scontasem, am coborît atunci cătarea spre mîna lui dreaptă și am tras. Dar, fie că nu mi-am calculat bine forțele, fie că nu m-am gîndit că o mînă rănită n-ar mai fi putut avea precizie, glonțul i-a nimerit în burtă și i-a străpuns ficatul. Dumnezeu mi-e martor, însă, că n-am vrut aceasta, dar după cîteva zile prietenul meu a murit — minunat și curajos om ! —, iar eu am devenit abrag. Așa am fost înainte, și așa am rămas mult timp după... Într-asta a constat primejdia mea pentru stat și oameni... Timpul trecea, iar eu primeam de la viață lovituri după lovituri, și încă dintre cele mai dure. Dar nu numai firea-mi neînduratoare fusese pricina acestora, ci și faptul că încă din copilărie nu puteam răbda să văd că un om îl calcă pe celălalt în picioare, strivindu-i demnitatea și onoarea. Preferam să umblu plin de vînătăi și julituri, numai să-l pot ajuta pe cel căzut în nenorocire. Și dacă în tinerețe nu suportam aceste lucruri, în primul rînd cu mine, mai tîrziu n-am îngăduit să se întîmple nici cu alții. Eram gata să mor — și vă rog să mă credeți —, numai să ajung să-l văd la pămînt pe cel ce trăia din violență și ură. Și nu încetam pînă nu-mi ajungeam scopul. Or, atunci, într-adevăr, eram primejdios pentru stat.

În felul acesta am continuat să mă joc mult timp cu guvernul de-a v-ați ascunselea, fără ca aceasta să-mi dea mare bătaie de cap. Ba chiar mă și distra... Numai că oamenii, știți cum sînt, fac dintr-un țînțar armăsar, iar dacă un prigonit de lege face ceva bun sau rău, atunci fapta i se umflă, crește, și omul capătă renume. Or, și cu mine s-a întîmplat același lucru, unde mai pui că rău eu nu făceam, și de aici faima și mai mare. Dar ca orice pe lumea asta, s-a terminat într-o bună zi și cu ea. Începusem să mă gîndesc ce făcusem cu cei pe care-i ajutasem, ocrotisem și salvasem, și chiar cu cei cărora, făcîndu-le bine, ei îmi răspunseseră cu rău? Nimic, de fapt! Oamenii își adunaseră forțele, devenind apoi ei înșiși ceea ce fuseseră înainte alții pentru ei, călăi și asupritori. Și atunci? Mai merita? Așa că, cu un gust amar, le-am întors tuturor spatele: — Trăiți cum vreți! Vă privește! Dracu' să vă ia! N-am să mă mai amestec în viața voastră!

Întorcîndu-mi fața de la ei, și-au întors-o și ei de la mine, și-atunci a început bîrfa. Rămas singur cuc, mi-am dat, totuși, seama că nu făcusem bine, nemaiștiind însă nici încotro s-o apuc, nici cum să trăiesc... Iar cînd voi discutați modul în care mă comportasem în cazul Zarnava, omiseserăți ceea ce era cel mai important: un om care nu se aruncase într-ajutorul celor ce, luptînd împotriva puterii țariste, căzuseră în cursă, nu mai putea fi o primejdie pentru stat. Da, nu eram și nu sînt, în general, primejdios, dar pentru acest motiv, nu pentru altul.

Sigur însă că acum toți vă întrebați de ce mă aflu aici, venit parcă anume pentru voi, să-mi vîr singur capul sub ștreang? O să vă răspund și la asta, și trebuie să înțelegeți că nu sînt nici un lup singuratic, care se gîndește numai la prada lui, dar nici un bou pașnic, care trăiește doar ca să pască. Sînt, totuși, fiul poporului acestuia, și nu pot sta numai cu mîinile în sîn în fața a tot ceea ce i se întîmplă. Vreau să fac și eu ceva pentru el, și de aceea am vrut să vin în mijlocul vostru, ca să văd cu ce vă hrăniți mintea și cu ce vă încălziți inima. Or, iată ce văd: că visăm întruna, și vorbim, vorbim... Și, ca și mie, nici voi nu știți încotro vă îndreptați, care vă este țelul spre care vă avîntați și pentru care vă agitați. Sau nu, poate că, totuși, ați găsit un drum, dar pînă să ajungeți la faptă, vă mai trebuie un veac!

Şi zicînd acestea, Data sări în picioare, încercînd să se plimbe prin cameră, ca să-şi potolească pornirea. Nu-l mai văzusem niciodată în asemenea situaţie, dar omul ştia să se stăpînească, continuînd ceea ce întrerupsese pe un ton calm şi obosit.

— Înălţimea-Voastră, — a spus el — nu ştiu dacă-mi veţi înmîna sau nu documentul despre care vorbeaţi, dar faptul, în orice caz, nu va mai avea nici o importanţă pentru viaţa mea de aici înainte. Că nu sînt primejdios pentru stat, v-am spus-o chiar eu mai înainte. Dar cine ştie, oare, mai bine decît dumneavoastră de cîte ori mi-am schimbat caracterul în cei şaptesprezece ani trecuţi, Or, eu nu pot şti ce va fi cu mine mîine, darmite peste un an... Şi Goghi, de fapt, a avut dreptate cînd a spus că asta depinde de lege, nu mai puţin decît de mine. Numai că legea şi autorităţile ştiu, deocamdată, doar să-i înrăiască şi să-i aţîţe pe oameni cu ură şi duşmănie ; şi aceasta nu numai în imperiul rus.

Va trece timpul şi — treptat sau dintr-o dată — oamenii vor înţelege, totuşi, cum trebuie să trăiască. Pînă atunci, eu nu pot să fac nici o promisiune fictivă şi nici să mint, ca să obţin documentul de amnistie, zicînd că, chiar de-a doua zi, mă voi călugări, bătînd mătănii şi rugîndu-mă pentru viaţa lungă a ţarului şi a statului său. Nu, voi face doar ceea ce-mi va spune inima. Acesta e secretul şi adevărul meu... Dumneavoastră aţi mai spus că, dacă lui Tutaşhia nu-i va fi înmînat acel document, el va primi totuşi un termen de o săptămînă pentru a putea pleca încotro va voi neatins. Or, n-aş vrea să vă simţiţi robul cuvîntului dat, şi de aceea vă puteţi de pe acum ca şi cum nici nu l-aţi fi rostit. Eu îmi voi împlini oricum destinul.

Nimeni nu îndrăznea să mai scoată un cuvînt şi parcă ni se luase o pînză de pe ochi, simţind toţi într-o densitate palpabilă că amnistierea nu mai însemna, de fapt, nimic pentru Data Tutaşhia. El avea să trăiască la fel şi în viitor, ca şi pînă acum după legile sale proprii, făcute numai pentru el, nepotrivite altcuiva şi împingîndu-l întruna la acţiune.

— Domnule Tutaşhia ! — s-a auzit glasul contelui Szegedi — v-aţi exprimat că statul, ca instituţie, este baza înrăirii omului... M-ar interesa şi ce gîndesc ceilalţi... Credeţi, oare, şi dumneavoastră domnilor, la fel ?

— Da, eu gîndesc la fel, spuse repede Nano.

— Dar aţi putea să-mi explicaţi mai pe larg... să mă dumiresc... ce teorii sau puncte de vedere vă sprijină opinia ?

— Da, conte, — a răspuns Nano — cu toate că nu cred că cele ce vă voi spune o să se mai asemene cu ceva. Gînditorul pe care mă sprijin nu ia citate din cărţi străine şi nici nu se referă la alţii. Vorbeşte simplu despre cele mai importante lucruri, pe care le gîndim şi noi, dîndu-le însă o prospeţime aparte, după limpezimea minţii şi bunătatea inimii sale.

— Ei, atunci, să auzim — i-a spus Szegedi.

— Bine, fie, profit de amabilitatea dumneavoastră, — a spus Nano — cu atît mai mult, cu cît din toţi cei aflaţi în această încăpere numai eu am tăcut tot timpul. Iar eu aş vrea să spun... mai întîi ceva despre acest gînditor... E însă greu, şi cred că mă înţelegeţi, să repeţi gîndurile cuiva... Dar am să încerc totuşi...

Aşadar, e vorba de marile state, care nu întîmplător se numesc imperii, fiind gata oricînd să ducă un război de cotropire. Iar figura principală a unui astfel de război este, desigur, soldatul, a cărui primă condiţie de a cîştiga în bătălie este ura faţă de duşman, înlocuită de dragoste, cînd e vorba de războiul de apărare, dragostea faţă de pămîntul lui. Asta e limpede. Dar a-l duce pe soldat într-un război de cotropire a unui pămînt străin, a-l obliga să-şi părăsească vatra, nevasta, copiii, pentru că în cele din urmă, să moară în străini, asta nu mai e atît de simplu. Pentru asta trebuie să-i sădeşti în suflet ura şi acele forţe care susţin războaiele înrobitoare... ura, îndîrjirea, lăcomia. De aceea un stat imperial, prin însăşi natura lui, trebuie să trezească şi cultive în oameni aceste porniri josnice, distrugînd în ei credinţa într-o menire dumnezeiască, ţelul şi consecinţele unui astfel de stat acestea fiind... şi într-un fel şi răspunsul meu la întrebarea dumneavoastră.

Toată filozofia şi învăţăturile religioase, toate curentele sociale ale secolelor trecute îl învăţau pe om să nu fie rău, dar nici o doctrină n-a preconizat un model al societăţii bazată pe încredere şi dragoste aşa cum o face marxismul. E ceva care creşte, devenind, cred, într-un timp apropiat, una dintre ideile conducătoare ale omenirii, deschizătoarea unei noi epoci în istoria ei... Or, un om pe care în viaţă nu-l călăuzesc ideile şi sentimentele bune, dragostea de frumos şi spiritul activ, nu poate să nu devină un duşman al statului care se constituie pe fundalul unor altor legi decît cele ale sale. Bineînţeles, dacă dragostea şi bunătatea nu-i sînt superficiale, ascunzînd, în fond, alte pofte. Iubirea de oameni şi dreptatea sînt roadele care cresc pe un teren fecund, ajungînd ulterior, în mod inevitabil, să contrazică spiritul marilor puteri. Or, un om dotat cu aşa ceva devine implicit un duşman al imperiului. Şi faptul e iremediabil, bunătatea sa constituind un exemplu rău pentru ceilalţi, dragostea sa de patrie putînd să sperie cu elanurile sale, cu visele ei de prosperitate paşnică a poporului, iar iubirea sa de frumos fiind prea frumoasă şi contrastantă pentru bazele amorale ale societăţii. Un astfel de om e fiul pămîntului său, veritabilul, nu fictivul patriot, care să îmbogăţească patrimoniul moral al poporului, subordonîndu-şi viaţa bunăstării, a bunăstării clădite pe cale paşnică, pe dreptate, cumpătare şi pe respectul pentru drepturile altor naţiuni. În aceasta constă şi internaţionalismul... Iar acum, dacă dumneavoastră, conte, aveţi, într-adevăr, numeroase informaţii despre Data Tutaşhia, atunci e cu neputinţă să nu vă daţi seama că oameni ca el sînt primejdioşi pentru stat. Aşa că, după mine, din păcate, orice altă concluzie ar fi imposibilă.

Nano a tăcut apoi, dar contele Szegedi a exclamat în liniştea instaurată peste comeseni :

— Interesant acest Sandro Karidze.

Şeful jandarmeriei ne dădea astfel posibilitatea convingerii că pentru el nu există taine.

— Dar dumneavoastră credeţi că acestea sînt numai gîndurile lui Sandro Karidze ? a exclamat Nano. În nici un caz ! El exprimă mai clar ceea ce gîndesc toţi.

— Nu vi se pare, — a spus Szegedi, — că asistăm la naşterea unei noi filozofii ?... Noi sîntem martori şi participanţi la ea... De, ce vremuri !... Dar aţi terminat, doamnă Nano ?

— Nu, încă două cuvinte.

Şi Nano a început din nou să vorbească, profund emoţionată, întrerupîndu-se ca şi cum ar fi fost într-o audienţă în care nu susţinea, nu lămurea nimic, ci numai implora...

— Înălţimea-Voastră, priviţi-l binevoitor... Măcar o dată... Şi nimic mai mult. Oare de multe ori aţi întîlnit oameni ca Data Tutaşhia, atît de buni şi de fermecători ? Încredeţi-vă în inima dumneavoastră, şi inima nu vă va înşela. Cum ar putea deveni un astfel de om crud, primejdios, criminal ? Şi cum s-ar putea cuibări în inima lui crima şi minciuna ? Oare n-a suportat destule lipsuri şi nenorociri ? Oare nu merită să aibă şi el un acoperiş deasupra capului, o familie, casă şi un somn liniştit ?

N-a mai putut apoi să termine de vorbit şi, sufocată de lacrimi, s-a sculat, a luat-o la fugă din cameră. Contele însă a ajuns-o din urmă şi a oprit-o în prag.

— Doamnă Nano — a început el să vorbească foarte respectuos. Îmi pare rău că venirea mea v-a produs emoţii şi lacrimi. Iertaţi-mă ! Dar credeţi-mă, o problemă atît de serioasă nu poate fi rezolvată fără emoţii. Aceasta mă dezvinovăţeşte, fără a mă putea şi linişti. Şi Dumnezeu cred că o să mă ierte numai pentru că vă stă atît de bine înlăcrimată. Nu vă ascundeţi faţa ! Da, pricep acum că sînteţi foarte necăjită... Sînteţi, însă, fermecătoare, doamnă Nano... Şi nu vă pot lăsa să plecaţi de aici, luîndu-vă pe suflet păcatul morţii atîtor bărbaţi care ne stau prin preajmă.

Nano a rîs atunci, întorcîndu-şi faţa către noi, jenată de slăbiciunea şi sensibilatatea ei. Şi zîmbea printre lacrimi... Nano era dorabilă, ce să mai zicem. Contele Szegedi avea, desigur, dreptate.

— Vinul ! a exclamat el, şi s-a aruncat să umple paharele adresîndu-mi-se rîzînd : — Prinţe, v-am oferit prilejul unui spectacol de înaltă clasă, nu ?

— Într-adevăr, fără seamăn, conte, şi destul de instructiv.

— Pentru lacrimile feminine ! a spus el, ridicînd paharul. Cea mai grea şi mai rodnică probă din cîte există pe lume, şi pentru sănătatea doamnei Nano, care a trecut-o cu atîta succes, în cea mai splendidă variantă.

Szegedi s-a apropiat apoi de Nano şi i-a sărutat mîna. Toastul ne-a descătuşat definitiv, începînd să vorbim toţi deodată, foarte tare şi umplîndu-ne paharele unul altuia. Apoi, contele s-a ridicat din nou, cerînd să se facă linişte.

— Domnilor, a spus el, îmi pare foarte rău, dar sînt nevoit să vă părăsesc. Vă mulţumesc pentru cina ospitalieră, pentru prietenia pe care mi-aţi arătat-o şi pentru primirea călduroasă pe care mi-aţi făcut-o. Am să duc de aici cu mine cele mai frumoase impresii şi cea mai frumoasă amintire despre voi ca interlocutori şi ca oameni excepţionali, voind ca şi eu, la rîndu-mi, să vă fi lăsat aceleaşi urme în suflet...

Postura mea de funcţionar m-a împiedicat pînă acum să vă destăinui toate motivele apariţiei mele aici, dar, din acest moment, nimic nu mă mă împiedică să vă dezvălui motivul principal.

Şi, zicînd aceasta, Szegedi a scos din buzunar două foi de hîrtie, împăturite în două, întinzîndu-mi-le. Una din ele era documentul de amnistiere a lui Data Tutaşhia, iar cealaltă — un protocol, care consemna înmînarea documentului şi pe care trebuia să-l semnez eu, în calitate de împuternicit cu afacerile lui Tutaşhia.

— Domnule Irakli — a spus contele Szegedi — prezentaţi-mi contractul dumneavoastră şi treceţi la datorie.

— Cu plăcere, — am spus eu — dar a rămas la oficiul juridic.

— Poate că-i bun şi acesta ? ! — şi Data Tutaşhia şi l-a scos pe-al său, oferindu-i-l contelui.

Şi în timp ce contele citea, celorlalţi le-am dat să vadă actul de amnistiere, eu ducîndu-mă în biroul meu după toc şi cerneală. După aceea, am luat protocolul şi l-am semnat în calitate de avocat şi împuternicit cu afacerile lui Tutaşhia.

Contele stătea în picioare în mijlocul camerei, ţinînd în mînă contractul încheiat între Irakli Murţidze şi aristocratul laz Arzenev Muskia.

— De cîţi ani nu v-aţi văzut cu vărul dumneavoastră, Muşni Zarandia ? — a întrebat el.

— De şaisprezece, Înălţimea-Voastră — a răspuns Data Tutaşhia.

—Acum două ore era şi el aici — şi contele a arătat cu mîna spre stradă.

— De ce ?

— Dac-aţi fi avut de gînd să fugiţi... Trebuia să vă întoarcă, convingîndu-vă că nu e pentru dumneavoastră nici o primejdie.

Szegedi şi-a scos atunci ceasul din buzunar şi, uitîndu-se la el, a adăugat :

— Mușni Zarandia m-a rugat să vă transmit că azi, la orele nouă seara, vă va vizita la hotel.

Am ieșit apoi în stradă să-l conducem pe conte, iar cînd trăsura a dispărut după colț și ne-am întors la masă, Data Tutașhia ne-a spus încet : — „De ce, oare, astfel de oameni s-or face jandarmi ? !"

— Pentru că și Szegedi se duce acum la jandarmii săi, gîndindu-se : „De ce, oare, astfel de oameni se fac abragi ?" i-a răspuns Elizbar Kariciașvili.

Caietul galben

Trecuseră unsprezece ani de cînd dispăruse din viața mea, parcă pentru totdeauna, Data Tutașhia, și șapte din ziua cînd Nano Tavkelișvili-Schirer ne părăsise țara, stabilindu-se în California — într-un fel, tocmai termenele, prescrise de lege și în vigoare atunci la noi, pentru păstrarea unor hîrtii pe care acești doi clienți neobișnuiți mi le lăsaseră în grijă la oficiul juridic. Erau printre ele și pachete pe care mi le dăduseră ei înșiși, dar și pe care mi le trimiseseră ulterior, pe diferite căi. Și cum de mai bine de șapte ani nu mai știam nimic despre ei, eram obligat să le deschid, ca nu cumva să fi conținut ceva ce trebuia neapărat scos la iveală, vreo taină, dorințe sau cine știe ce dispoziții pe care le dăduseră.

Unsprezece și șapte ani ! Un termen destul de lung și suficient de mare pentru ca oamenii să fi uitat prietenia, întîlnirile pline de viață, iar eu să-mi pot permite să iau cuțitul și, cu sînge rece, măcelărește chiar, să le desfac plicurile. Degeaba însă, nu puteam, deși le alegeam unul cîte unul ; îmi tremurau mîinile, pur și simplu ; așa că am pus cuțitul deoparte și abia mi-am reținut lacrimile. Mă gîndisem și înainte la asta, dar azi îmi veneau lucrurile în minte mai năvalnic ca oricînd. Mi-era dor de acești oameni care îmi tulburaseră atît de frumos viața și pentru un timp atît de scurt. Dispăruseră ca o stea căzătoare. Dispăruseră și nu mai erau.

Vahtang Șalituri își sfîrșise viața ca ofițer în asediul Port-Arthurului, cînd un obuz îl spulberase, fără a se mai putea aduna nimic din el. Sandro Karidze ajunsese la concluzia că numai mănăstirea îi mai putea oferi loc de meditații și se retrăsese acolo, părăsindu-și slujba ca să se facă monah. Îl mai întîlnisem o dată și în stația Dzegvi, cînd însă și-a întors privirea, făcîndu-se că nu mă vede. De Elizbar Kariciașvili, în schimb, n-am mai auzit absolut nimic, el parcă dispărînd total din orizontul meu. Se spunea că ar fi avut o casă foarte veche, la țară, unde se retrăsese să-și lucreze o bucată prăpădită de pămînt să facă gospodărie și să-și cultive flori. Goghi, și asta o știu foarte bine, urîndu-i-se cu viața de restaurant, s-a băgat în politică, ca să ajungă apoi din nou în Serbia, cu lanţuri la picioare. Cît timp a fost în viaţă, i-am trims în fiecare lună cîte zece ruble.

Despre Nano, însă, nu se mai auzise nimic... Să fi fost în viaţă, era cu neputinţă să nu-mi fi dat de veste. Însemna că, probabil, murise... Numai ecoul vieţii lui Data Tutaşhia îmi ajungea, din cînd în cînd, la urechi. Trăia într-o permanentă luptă cu sine, rămînînd mereu acelaşi om excepţional, unic şi fără pereche sau, cel puţin, aşa era cu jumătate de an în urmă, cînd, deschizînd plicul, m-am gîndit că ar fi putut să nu mai fie nici el pe lume...

În pachetele păstrate de mine s-au dovedit a fi documente importante, precum şi corespondenţa acestor doi oameni. Tot ce primise de la Data, Nano ţinuse într-un pachet separat, iar scrisorile lui Nano constituiau pentru Data lucrul cel mai de preţ. Le păstrasem scrisorile mult timp, pînă cînd mi-am închis oficiul, neputînd să le distrug nici atunci, înainte de a le transcrie în acest caiet.

„Lazule ! Trebuie să-ţi spun... dar mă stînjenesc oamenii, iar noi n-am putut fi niciodată între patru ochi. Dacă consideri că o femeie nu se poate amesteca în astfel de probleme, tac. Ziua de ieri a fost pentru mine la fel de neobişnuită şi de îngrijorătoare, ca şi acea zi din trecut, cînd te-am văzut pentru prima dată în împrejurimile Ociamciarei. Pesemne că ne era scris să ne întîlnim în astfel de împrejurări, misterioase, neverosimile.

Gîndeşte-te şi tu, oare nu-i aşa ?

Ieri n-am putut dormi mult timp din pricina întîlnirii noastre. Şi-mi stă mereu în gînd, ca aceea din Ociamciara. Abia spre dimineaţă am adormit, neînţelegînd ce se petrece cu mine. La ziuă, însă, totul îmi era clar, pricepîndu-mi pricina neliniştii. Şi nu pot să nu-ţi spun iar şi iar că te comporţi nechibzuit, lazule !

Irakli, după părerea mea, e ferm convins că eşti Arznev Muskia. Dar chiar dacă ar fi ştiut adevărul, nu putea fi nimic rău în asta. Răul nu-i în el, ci în tine, în felul în care te comporţi, ca, de pildă, ieri, în grădinile Ortaciaiiene, cînd ai fost de imprudent. Şi doar ştii bine că pe capul tău e pus un premiu, şi orice ticălos ar fi fericit să te împuşte pe la spate.

De ce toate astea ? De ce-ai apărut aici ? N-am dreptul că te-ntreb, dar de gratiile închisorii te desparte doar un pas... Pentru Dumnezeu ! Dispari cît mai repede, pleacă ! Îţi trimit acest inel ca semn al marii noastre prietenii. Ametistul e piatra mea preferată, şi piatra lumii mele de naştere.

Aşa că, Lazule, pleacă !

N.“

„Doamnă Nano ! Am fost uimit de scrisoarea dumneavoastră, dar m-am bucurat de ea ca un copil, pentru că niciodată mie nu mi-a scris cineva. N-avusesem nici cui să-i scriu şi nici unde. Şi, totuşi, sînt norocos da, norocos, nu rîdeţi ! Am spus-o şi înainte, dar toţi rîdeau de mine cunoscîndu-mi viaţa ! Spuneţi şi dumneavoastră, dacă n-aş fi fost norocos, oare v-aş fi cunoscut la Ociamciara ? Şi după aceea să mai trăiesc şi să mai umblu prin lumea asta numai ca să întîlnesc a doua oară, cui alcuiva i se mai putea întîmpla asta dacă nu unui favorit al sorţii ? ! Şi azi, încă o minune : prima scrisoare primită în viaţă din cea mai adorabilă mînă. Dar nu, nici dumneavoastră nu vă puteţi închipui ce înseamnă asta, şi nimeni în lume. Un om ca mine n-ar putea exista fără ca cineva să nu se gîndească şi să se nelinişteascā pentru el. Iar eu, nevoit să fiu mereu singur, mă tot gîndesc la mine şi la lume. Trebuie să-mi duc pe umeri amîndouă aceste poveri. Şi nu le pot despărţi, ducînd-o numai pe una sau pe cealaltă. Dar poate-i mai bine că-s singur, pentru că astfel pot purta întregul univers în mine. De obicei, însă, cei asemenea mie uită că şi la ei se pot gîndi alţii. Uită... Şi nevoia unui astfel de sentiment slăbeşte şi parcă moare, parcă se acoperă de muşchi, sau se acoperă de cenuşă. Şi astfel trăieşti, ba vesel, ba trist, nebănuind măcar că în noi e şi putinţa bucuriei pe care-o simţi gîndindu-te că un altul îţi poartă de grijă, aşa numai, pentru că cînd în ceruri ca să se coboare peste noi un astfel de dar. Cel de sus sînt convins, o face pentru cei aleşi, şi un astfel de ales sînt şi eu. Or, dăruindu-mă cu o asemenea bucurie, cum aş putea să nu mă socotesc norocos ?

Mă-ntrebaţi de ce am venit aici... E prea lung să vă răspund, iar cînd ne vom întîlni, poate vom izbuti să discutăm şi aceasta — aşa-mi spune inima. Nu vă nelinştiţi însă, doamnă Nano, n-am presimţiri rele... Dar nici să nu credeţi că mă bazez numai pe întîmplare, am şi eu prevederile mele şi cred în ele. Cum să nu cred... Dumnezeu mi le-a dat şi deseori am avut prilejul să le verific. Nici să nu vă gîndiţi însă că sînt un egoist şi că nu ţin cont decît de mine. Căci dacă unul ca mine şi-a petrecut viaţa în prigoană, în căutări de acoperişuri şi adăposturi, el ştie foarte bine că reuşitele sale depind de oamenii de care-i foarte legat şi datorită cărora e în viaţă. Şi dacă eu însumi vreau să fiu liber, trebuie să mă gîndesc şi la libertatea celor care mi-au dat o mînă de ajutor : ca oamenii să nu cadă sub incidenţa legii, a răfuielii şi a pedepsei. E un adevăr simplu pentru mine, o poruncă chiar, căci, dacă un prieten e în nenorocire, şi eu sînt nenorocit. E cam ca şi cu cele două poveri... Mi-am luat măsuri însă, doamnă Nano, fiţi fără grijă, nu voi pricinui nici un rău nici unuia din acei oameni cu care mă întîlnesc acum, aci, la Tiflis. Nepreţuitul dumneavoastră dar m-a pus în mare încurcătură ! Ar fi trebuit să vă ofer un cadou, dar mă temeam să nu fac vreo greşeală. Vă primesc piatra, precum darul unei regine, şi vă mulţumesc ca un cavaler, ca un supus al regatului dumdumneavoastră.

P.S. Scrisoarea o scriu dintr-o încăpere a oficiului lui Irakli şi o să v-o aducă un om de încredere. Vă rog, însă, un singur lucru : să aveţi încredere în mine, să nu mă evitaţi, căci fără dumneavoastră viaţa mea şi-ar pierde rostul.

Al dumneavoastră supus, D.T."

„Am fost distrus, doamnă Nano, fiindcă mi-aţi spus că v-am supărat. Aţi spus : — „M-ai jignit, lazule ! Te-ai purtat nedemn !" Cu aceste cuvinte aţi ieşit din trăsură, abia salutîndu-mă la despărţire, aţi urcat scările pridvorului, plecînd, ca şi cum ne-am fi despărţit pentru totdeauna. Era cît pe-aci să-mi pierd minţile de durere, voind să alerg după dumneavoastră ca să-mi cer iertare. Bine, totuşi, că m-am stăpînit la timp, gîndindu-mă că aţi fi putut-o lua ca o nouă jignire. Şi m-am întors pe jos, la hotel, deprimat şi nenorocit.

Noaptea am scris această scrisoare. Mă rog însă ca Dumnezeu să nu facă să mi-o trimiteţi înapoi nedeschisă şi, jur pe viaţa dumneavoastră, ca pe cel mai de preţ lucru de pe lumea asta, că tot ce am făcut, a fost numai pentru dumneavoastră. La mine m-am gîndit doar atunci cînd am întrebat de ce sînteţi prost dispusă. Am făcut aceasta numai pentru a primi răspunsul dumneavoastră şi pentru a mă putea justifica.

Dumneavoastră nu mi-aţi dat această posibiltate, şi acum sînt nevoit să scriu, dar să scrii e mult mai greu decît să vorbeşti. Şi mă chinuiesc ; nu găsesc cuvintele potrivite, tai şi iar scriu, ca în cele din urmă văd că ceea ce iese de sub pana mea e, totuşi, foarte departe de ceea ce trăiesc.

Vă aduceţi aminte că atunci cînd aţi intrat în sală, v-aţi sprijinit de braţul meu. Irakli rămăsese puţin în urmă, şi toţi îşi puseseră ochii pe noi sau, mai bine zis, pe mine, căci eu eram figura cea mai necunoscută. Am observat chiar zîmbetele şi ocheadele. Iar cînd ne-au invitat să luăm loc şi în fugă s-a apropiat de noi acea doamnă Mariam, pe care o cunoscusem în casa dumneavoastră, am înţeles imediat că ea îşi şi făcuse rondul, anunţîndu-i pe toţi că ne vedea împreună nu pentru prima dată. Şi atunci, oare, nu era necesar să fac ceva ce să spulbere îndoiala sau bîrfa care vi se ţesuseră în jurul numelui ?

Atunci Irakli mi-a transmis cît se poate de prompt că doamna Elisa Ţereteli vrea să facă cunoştinţă cu mine, fiindcă o interesează în mod deosebit lazii. Mi-am cerut scuze şi am plecat de lîngă dumneavoastră. Şi asta pînă să înceapă dansul. Aduceţi-vă, însă, aminte ce a urmat. Toţi crezuseră să rămăseserăţi singură, şi au început să vă dea tîrcoale şi Bagrationi, şi Dadiani, şi Gurieli. Fiecare dintre ei concurînd, se străduia să vă atragă simpatia, să vă distreze, să vă farmece, neizbutind însă nici unul. Şi azi, iată-i mîhniţi. Dar vă puteau ei, oare, privi cum vă priveam eu din colţul meu, apreciindu-vă modul de comportare în mijlocul tuturor acestor mărimi irezistibile? Bîrfitorii şi-au şi găsit imediat ocazia să trăncănească, şi Elisa Ţereteli înălţîndu-şi paharul, şi-a ridicat anume vocea în aşa fel, încît toţi din jur să audă cînd mă întreba: — Cum aţi reuşit s-o faceţi pe această superbă doamnă să nu se mai uite la nici un alt bărbat?

I-am răspuns că se înşală şi că pe noi nu ne leagă nimic altceva decît ospitalitatea. Pînă atunci, am mai discutat despre lazi, şi Elisa Ţereteli părea deosebit de frivolă, pentru ca după aceea, să înceapă să cocheteze fără rezervă.

Am început să-i cînt în strună, ca să vadă toţi că ei îi fac curte, şi nu Nanei Tarkelişvili. Aşa voiam, iar cînd ne-a invitat la masă, s-a aşezat lîngă mine. Am acceptat şi am stat acolo pînă la sfîrşit. Cînd ieşeam din sală, cineva spunea: — Ne-o vor lua pe Elisa în Lazistan? Aţi auzit şi dumneavoastră, dealtfel, şi de aceea am şi făcut ce-am făcut pentru ca bîrfă şi clevetirile să nu vă întineze. Asta-i tot.

Parcă aşa... Şi totodată: „Te-ai purtat nedemn, lazule!" Da, e adevărat, şi regina a fost, într-adevăr, jignită!... Mi se pare că am înţeles despre ce era vorba, şi fiindcă nu am nouăsprezece ani, trebuie să scriu şi despre asta.

Doamnă Nano, dumneavoastră sînteţi o flacără, şi dorinţa de a-l prezenta societăţii pe Arznev Muskia ca pe propriul cavaler a fost o manifestare a acestei sclipiri. Inima dumneavoastră nobilă v-a împins să vă riscaţi chiar onoarea, pentru ca Data Tutaşhia să fie fericit şi în acea seară. Răceala inimii mele împietrite nu-mi îngăduie însă să mă las în voia bucuriilor simple ale vieţii. Sînt un sihastru şi am jurat să nu aştept răspuns la rugăciunile mele, ci răsplata să-mi fie după fapta împlinită.

Aţi vrut să-mi faceţi un cadou. Nu l-am primit. Şi sînt vinovat că n-am găsit o altă cale a refuzului. Dar fie ca regina mea să mă ierte. Sper în bunătatea şi mărinimia ei.

Al dumneavoastră pedepsit-supus D.T."

— „Eh, Lazule! pricina-i aceea că tu eşti bărbat, iar eu — femeie şi, pentru rezolvarea aceluiaşi lucru, am găsit două chei diferite.

Ştii ce visam în seara aceea? Da, cel mai nobil dintre cavaleri să fie mereu lîngă mine şi amîndoi să fim fericiţi. Asta-i tot. Şi-atunci mai sînt eu, oare, omul care se gîndeşte numai la sine?

Căci nimeni n-o să ştie niciodată că nu eşti aristocrat laz, ci Data Tutaşhia. Desigur, poate că mă mai conducea şi vanitatea-mi superficială, dar, cel mai mult, crede-mă, voiam să-ţi fie ţie bine. Şi pentru asta n-ar fi meritat, oare, să-ţi pui în joc numele şi onoarea? O femeie ar fi gata oricînd.

Te-ai ridicat întru apărare... Dar nu pentru a-ţi merge vestea de cavaler nobil, ştiu. Însă cine putea ghici că o să mă laşi pe mine, ca să petreci seara cu Elisa Țereteli, care ți-era povară ? Tu ți-ai făcut datoria și ți-ai primit plata. Or, pentru asta e ușor să-ți sacrifici o „simplă bucurie“, cum ți-ai numit tu prezența în societatea mea. Așa-i firea bărbatului. Taina firii mele ți-a fost însă străină, atît ție, cît și mie. Dar ce să facem, dacă ne-am întîlnit ca doi poli opuși ? Și numai Dumnezeu ne-ar putea împăca aceasta contradicție. Așa, cel puțin, se spune, și eu în cer văd binele și dragostea. Or, dacă binele e capabil să găsească în om expresia sa cea mai nimerită, atunci acel om tu ești... Sau te apropii de tipul ideal.

Da, desigur ; tu ai dreptate, iar eu — nu, dacă ar fi să judecăm după rezultate. Și la serata aceea m-am gîndit nu numai la mine, ci și la tine. Dar n-ai nici o vină... Vinovat e numai focul pe care l-ai aprins în mine.

Iartă-mă !

Am citit încă o dată scrisoarea... Poate-ar fi fost mai bine ca amîndoi să fi avut nouăsprezece ani.

N.

P.S. Irakli te consideră prieten, și nu-i bine, cred că el nu știe cine ești. Trebuie să i se facă măcar o aluzie. Dacă ești de acord, atunci azi, la restaurant la Goghi, să-mi faci un semn, și să o inventez ceva.“

— „Cînd cineva, doamnă Nano, ne vede împreună, nedumerindu-se cum vine asta, că alături de un asemenea vîntură-lume să stea o femeie atît de fermecătoare, atunci dumneavoastră, desigur, sînteți de acord că bucuria acestuia e o bucurie simplă. Asta am și vrut să spun, cînd vă scriam. Și-am spus-o inexact, numai din pricina limbii mele gruzine imperfecte.

Ceea ce s-a întîmplat ieri la Goghi a fost lipsit de prudență, aveți dreptate, însă cu oameni ca Șalituri cum să te porți altfel ? Dar lecții ca aceea de ieri, credeți-mă, o să-i prindă bine.

Cînd mi-ați spus în trăsură : „Lazule, știu cine ești“, — Irakli, am văzut, și-a ciulit urechile. Bănuia el și înainte ceva, prea erau multe coincidențe, dar să le lege singur nu poate. N-ar fi, oare, mai bine să-i spunem totul direct ? Ați inventat fraza ca să-l îndrumați pe calea cea bună, și, cînd colo, i-am dat numai bătaie de cap. E vina mea, însă nu-i greu s-o îndrept. O să-i povestesc pur și simplu totul, așa cum e. Și cînd v-am făcut semn la restaurant tocmai la asta mă gîndeam. N-a ieșit însă. Și, totuși, ce-ar fi mai bine, să mă destăinui sau să tac ?

Știți, în asemenea cazuri, se cuvine să taci. E mai bine pentru el să nu știe nimic. Pentru că, dacă aș fi prins, el n-ar păți nimic. N-a călcat legea și n-a fost complice. N-o să răspundă pentru mine. Or, dac-ar ști, altceva ar putea fi, la anchetă forțîndu-l să recunoască.

Desigur că înțelegerea noastră își pierde puterea, și cine știe ce-o să se aleagă din ea mai tîrziu. Da, mai simplu nu se poate vorbi, însă nu știu... Hotărîți singură, doamnă Nano, și cum spuneți așa va fi. Aveam 16 ani, știți, cînd am început o viață independentă. La 17 ani dispuneam deja de o neînsemnată experiență de observații mature. Iar la 18 ani știam că femeia îndrăgostită, în comparație cu bărbatul îndrăgostit, este totdeauna spiritual încătușată. Iubirea ei e însoțită de mii de spaime. Cea mai mare dintre ele e pierderea iubitului — nu cumva să i-l ia cineva, să-l seducă, să-l alunge sau chiar el s-o părăsească dintr-o pricină necunoscută ei. Sigur că asta se întîmplă și cu bărbații, însă ei suferă din cauza aceasta incomparabil mai puțin. Și iată că, făcîndu-se lumină, raporturile mele cu femeile au devenit mai dificile. Nu mai pot fi sigur, mă înspăimîntă chiar că nu pot rămîne fidel pînă la sfîrșit, că mă răcesc înțepenesc, dezamăgesc, și că ea se afundă din cauza mea în chinuri veșnice. În toată viața mea n-am scris nici o scrisoare de dragoste. Corespondența noastră m-a obligat să privesc înapoi și să-mi închipui că, dacă v-aș fi întîlnit la 19 ani, așa ar fi sunat acea scrisoare : „Întîlnirea și dragostea noastră, Nano, e predestinată în ceruri, și nu ne putem nici ascunde, nici fugi undeva, departe de ea. De s-ar isca mii de pricini care să ne constrîngă să renunțăm, mii de drumuri n-ar reuși să ne despartă, să ne ia, să ne rupă altul. Află că dragostea noastră e binecuvîntată de bunul Dumnezeu. Chiar dacă forțe superioare hotărăsc să-mi anuleze datoria față de tine, oricum, eu nu renunț la ea și o voi îndeplini toată viața, pentru că inima nu îngăduie să ne despărțim vreodată, iubirea mea. Ține seama, cerurile nu ne-ar ierta dacă noi am renunța la darul de sus, și nici Dumnezeu nu ne-ar ierta, nici Cel în care credem noi, nici Cel în care credeau strămoșii noștri.

Dragostea aduce fericire îndrăgostiților, dar numai celor care, neștiind de îndoială, se aruncă în adîncurile ei. Dragostea lașului e împletită din spaimă și calcul. El nu e vrednic de nici o fărîmă de noroc.

Viață a mea, Nano a mea, nu te teme de nimic, nu gîndi la nimic supune-te chemării inimii, nu căuta să ghicești unde te duce și ce îți aduce. Soarta noastră este să fim împreună. Ferește-te de făgașul celor lași și nu da, dorita mea mireasă, bucuria pe frică. Alerg să mă ploconesc iarăși în fața ta. Iar dacă ai să spui „nu“, te voi duce peste întinderile pămîntului, neașteptîndu-ți consimțămîntul.

Te voi iubi pînă la moarte, în viața aceasta, iar dincolo voi lua-o de la început.“

Doamnă Nano, mi s-a făcut frică, deși m-ați asigurat că ați biruit-o. Amintiți-vă acea zi, cînd ne-am întîlnit la Irakli... ați adăugat că puteți admite în viața dumneavoastră orice credeți, pentru că sînteți liberă în toate și pentru totdeauna. Că ați biruit frica, hai, cred, dar că sînteți liberă... Nu, nu cred ! După părerea mea, ați spus-o pentru a se convinge pe noi că demersurile obraznicului de Vetrov sînt fără bază reală. Dumneavoastră sînteți însă, vă jur, cu totul alta, și nu cea pe care ați încercat atunci s-o compuneți.

Iertați-mă că am cutezat să vă privesc de atît de aproape și vă rog, umil, să nu considerați scrisoarea drept obrăznicie.

Al dumneavoastră pe veci, D. T."

„Aseară ai vorbit din nou de spaimă, însoțitoarea de totdeauna a femeii. Nu pentru că nu ar fi posibilă, ci fiindcă e posibilă doar cînd sîntem în doi.

Vreau să-ți răspun la scrisoarea de dragoste, ca să-ți spun ce cred și să-ți mulțumesc pentru aceste cîteva rînduri care mi-au adus atîta bucurie, cîtă îmi doream doar în visele cele mai aprinse de fecioară. Aș fi dorit ca tu să poți primi în răspuns, ca dar, măcar o fărîmiță din acea mare încîntare.

Ești un om norocos, poți să te închipui la 19 ani și vorbești de dragoste cu cuvintele acelor ani. Ești fericit pentru că și acum în piept îți bate o inimă tînără, și aceasta va rămîne așa cît vei trăi. Eu însă nu-ți pot oferi dragostea naivă, nu am putere să mă privesc cu acei ochi, nu pot fi alta decît sînt. Da, preacinstite om, eu te iubesc ca o femeie de 36 de ani, și-ți scriu din acești ani nu din cei trecuți.

Nu, eu nu ți-am dat ocazia să vezi frica în dragostea mea ; oare nu eu m-am aruncat, în prima zi, întru întîmpinarea ta ? Oare nu pricepi că nu mă interesează alții și că nu doresc decît să mă supun ca o roabă chemării inimii ? Dă-mi semn că mă chemi, și voi veni. Tot ce îmi aparține este al tău. Iar pentru fericire îmi ajunge și mîndria că am fost a ta, că m-ai iubit, că ai fost cu mine cît m-ai iubit. Cînd va veni ziua să pleci, eu voi rămîne, și voi ști că ți-ai împlinit datoria. Mai întîi mi-am descifrat inima, și apoi a venit dragostea. Vreau să-ți aduc cel puțin o stea de fericire ; mă gîndesc numai la tine. Te iubesc de dragul tău, nu de dragul meu : sper că înțelegi asta. Înseamnă că iubesc ca un temerar, nu ca un laș ! Gata pentru orice, te aștept, te chem. Dar cred că nu vei veni.

Am întîrziat două zile întregi am scris scrisoarea. De vorbit e ușor, de scris e atît de greu, hîrtia nu suportă haosul și încîlceala. Timp am pierdut destul, dar de convins n-am reușit nici un pic.

A ta, N."

„Ne iese totul prea complicat, doamnă Nano, altfel nu putem, poate că asta e și pricina pricinilor. Meditațiile și ezitările noastre au crescut și au devenit obstacole în dragostea noastră. În tinerețe, slavă Domnului, așa ceva nu exista. Dacă Adam și Eva ar fi căutat așa de neostoit adevărul, îndoindu-se și explicînd relațiile, cu siguranță că neamul omenesc n-ar fi mai umplut pămîntul. Bărbatul poate să se apropie cu adevărat de femeie numai cînd se socotește demn de ea. Poate că și femeia încearcă același simțămînt, dacă ea este, pe lîngă aceasta, și om. Ea nu poate fi de acord cu iubirea bărbatului, considerîndu-l mai rău decît ea. Am cugetat mult şi, pînă la urmă, am înţeles că nu vă merit. Sînteţi de acord că aşa stau lucrurile ?

Aceasta înseamnă că disponibilitatea dumneavoastră pentru tot este doar un dar sau întoarcerea datoriei. Mai demult gîndeam altfel, însă, cunoscîndu-vă mai îndeaproape, am înţeles că luasem drept auroră a binelui setea de a plăti pentru bine. Întoarcerea datoriei, însă, ce poate primi ca răspuns ? Sigur numai recunoştinţă. Eu v-am scris că nu vreau recunoştinţă pentru rugăciunile mele şi nu primesc răsplata pentru datorie neîmplinită.

Şi mai e o cauză. Întîmplător s-a nimerit ca eu să fiu omul care s-o scape de ruşine pe tovarăşa de viaţă a domnului Schirer. Dar atunci pot eu să devin omul care, pentru aceasta, s-o împing la trădare ? Sigur că în viaţă toate se fac mai simplu şi mai uşor, însă eu mă ştiu ; îmi cunosc conştiinţa, care o să-mi mănînce sufletul pentru că am acceptat fără ruşine o asemenea răsplată.

Pricepeţi că dumneavoastră ne sînteţi ca lumina ochilor, iar apropierea noastră, oricît am tăinuit-o, ne îndepărtează inevitabil de ei şi ne încercuieşte, dacă nu cu ziduri de piatră, în orice caz, cu un gard orb. Avem, oare, dreptul la asta ? Şi merită aceşti oameni aleşi o asemenea lovitură ?

Doamnă Nano, dacă aţi şti cum vă iubesc ! Aşa de intens, că mi-e frică de dragoste. Mi-a umplut sufletul şi dă peste margini. O asemenea trăire la prima apropiere sau se aprinde avîntat într-o clipă, ca pulberea de puşcă, şi se consumă tot într-o clipă, lăsînd numai o umbră de fum, sau leneveşte şi fumegă stăruitor şi apăsător ca plopul ud. A veni nu e greu, voi veni, dar dacă soarta mea abruptă schimbă această primă sosire în ultima, bucurată... în amară întîlnire. Ce va rămîne atunci din amintirile despre mine ? Ce vis voi mai duce cu mine ?

Cumpăniţi bine, e vrednic asemenea bărbat de dragostea dumneavoastră ?... Îl chemi, dar el nu vine, ci gîndeşte, scorneşte o cauză după alta. Dar ce poţi face..., n-am 19 ani, iar gîndul că jugul mi l-a pus Dumnezeu să-l port...

Ştiu însă doamnă Nano, că se poate stîrni un vîrtej care te poate prinde, răsucirea lui duce departe, fără să te întrebe ceva. Simt cum se ridică. Atunci voi fi drept în faţa Domnului şi a oamenilor, fără să mai ţin seama chiar dacă aţi încetat să vă mai doriţi sosirea mea.

Vă sărut mîinile, D.T."

Nikandro Kilia

Ce să vă mai spun, Muşni Zarandia era un mare şmecher. Ce-i drept, e drept. Şmecherii, nu contest, sînt de felurite feluri. El era însă unul bun, nu rău. Şi asta o să v-o dovedesc acum, dacă n-o să mă întrerupeţi. De ce depinde soarta omului mărunt, cine poate ghici ! Cel tare e vinovat, celui slab îi zboară capul ; ați văzut cum se întîmplă ? Dar omul singur poate să cadă într-o asemenea cursă, că nici un înțelept nu-l poate scoate. Omul mărunt trebuie să înfăptuiască ce-i comandă cel puternic, ce binevoiește stăpînul. Nimeni nu neagă asta. Dar dacă stăpînul dorește ca el să comită fapte nelegiuite ? Și-și pierde slujba și-i rămîne familia pe drumuri, dacă se încumetă să refuze ? Ce-i rămîne de făcut, atunci, bietului creștin ? O să vă ticluiesc însă pe loc răspunsul. El trebuie, credeți-mă, să se împiedice, dar să nu cadă. Și chiar dacă a căzut, cînd se ridică trebuie să-l ajute pe acela din cauza căruia a căzut. Astfel trebuie să se strecoare omul simplu ; așa am făcut și eu cînd m-au alungat din postul de șef al vămii. Un an întreg am trăit fără leafă, ca apoi, aceiași oameni care m-au alungat, care m-au lipsit de slujbă și pîine, să-mi acorde funcția de șef al poliției. Cum am reușit aceasta ? Numai prin respectul și supunerea față de conducere. Mai marele trebuie să fie convins de recunoștința ta, să te socotească un ordonat, supus și bine crescut și pe lîngă toate acestea să se și teamă un picuț de tine. Trebuie să ai ceva ascuns în sîn, un secreţel oarecare, de a cărui publicitate să-i fie teamă. Treabă delicată, și fără experiență și știință, nu te descurci. Să nu credeți însă că m-am luat cu vorba și am uitat despre ce era să povestesc. Știu, despre Mușni Zarandia. Despre el va și fi vorba.

Într-o bună zi, primii din Tiflis o depeșă ; în ea era o dispoziție : — Informați-vă și comunicați dacă Mușni Zarandia se întîlnește cu Data Tutașhia și în ce constau relațiile lor. De aflat nici n-ai ce — sînt doar veri buni ! Mi se poruncea apoi să-i și lămuresc cum se purtase Mușni Zarandia la biroul taxelor vamale în cei cinci ani cît slujise, și dacă nu cumva avea pe răboj fapte nelegale. Un funcționar fără experiență și minte ar fi judecat, desigur, așa : cercetez, scriu o notă informativă, și gata ; punctul de la sfîrșit e cununa oricărui lucru. Pentru mine, însă, sfîrșitul nu e cunună, ci început. Oare pot eu arunca cartea de atú, dacă mi-a căzut în mînă pe negîndite ? Numai un netot la pătrat nu pricepe ce poate să facă cu un atú. Ce știam eu însă foarte sigur ? Că Mușni Zarandia, de dragul hîrtiilor oficiale, și-ar fi pus și lațul de gît : era bolnav de corect, iar cu vărul său nu se văzuse niciodată. Ce șef de poliție aș fi fost eu, dacă n-aș fi știut toate acestea ? ! Însă aveam și eu gîndurile mele. Ați auzit că, cică, după vițel poți să-ți dai seama de viitorul taur ; tot așa și eu — știam absolut exact cum va fi Mușni Zarandia ca om mare, că, deh, „corăbiei mari, îndepărtată călătorie i se potrivește". E, oare, neavenit, spuneți-mi, ca un asemenea om să aibă un pic de frică de tine, cînd această frică ar putea să-ți fie de folos ?

Întîmplarea mi-a servit o asemenea poveste. Mușni a pus gheara odată pe toți contrabandiștii și i-a băgat la răcoare ; cu ei, și pe prietenii lor, care îi oferiseră zece mii de ruble pentru eliberare. După asta îl căutară dar evrei — și fratele lor era închis — și-i promiseseră bani ca să le dea o mînă de ajutor. Mușni refuză banii și-i certă, spunîndu-le :

— Fratelui vostru o să-i dea un an, cel mult doi ; nu aruncați banii fără rost și nu-mi propuneți, pe deasupra, să încalc și legea.

Cu asta, evreii au plecat. Însă nu s-au ouminții. Trăia, pe atunci, în Suhumi un giuvaergiu, Domentie Rurua, de la care luară o pereche de cercei de cinci mii de ruble și, fără știrea lui Mușni, îi oferiră nevestei-si, nu pentru ca ea să vorbească cu soțul, ci așa fără intenție, întîmplător, doar ca să intervină în favoarea fratelui închis ; două vorbe dacă ar fi scăpat, i-ar fi mulțumit și pentru atîta. Sigur, eu am aflat povestea, dar am ținut-o pentru mine, pînă avea să-i bată ceasul. Și vremea s-a dus. Cînd primii sarcina de care vă povestii, verificai totul, dar nimic care să-l vatăme pe Zarandia nu se putea afla. Să scriu nota informativă, nu am scris-o, și de trimis, n-am trimis nimic, ci mă apucai să sap, ca să descopăr istoria cu briliantele. Treaba o făcui așa ca să afle și Mușni Zarandia, în Kutaisi, de ea. De aflat, află, dar nu dădu nici un semn ; parcă luase apă în gură, ca și cînd nu l-ar fi privit în nici un fel. Mă dusei la el și-mi zise : „Ține seama că n-am comis nimic ilegal. Fii atent și nu greși". Eu tocmai asta vroiam : să-i dau să înțeleagă că-mi voi ține gura, însă că giuvaergiul Domentie Rurua era viu-viuț, cei doi evrei — alături, trăiau, iar toanta de muiere trăia și ea în casă și că, în caseta ei, erau ascunși cerceii cu pricina. Evident că n-am spus așa, de-a dreptul ; despre asemenea treburi nu se vorbește cu glas tare, însă îi dădui să înțeleagă că le păstrez în mine.

Plecai apoi la Tiflis, făcui comunicare stăpînirii, lămurind-o verbal și despre briliante, și declarînd că, de scris, n-am scris, că se vorbește, dar că încă nu dețin dovada. Ca nu cumva, mai tîrziu, să-mi reproșeze : „Vezi, știai, dar de informat, nu ne-ai informat". Nu se știa cum avea să se sucească viața iar dacă și acestei afaceri îi era dat să se complice ulterior, eu să pot spune : „V-am raportat, dar n-ați vrut să luați notă".

Nu m-au crezut, însă, atunci. Lui Mușni Zarandia i-au împins zece mii de ruble mită, spuneau ei, și n-a primit, o să-și murdărească el mîinile acum cu niște cercei oarecare. Nu i-am contrazis ; ce-i drept, îi drept. Dar eram foarte satisfăcut : ce om mare prinsesem în plasă ! Și dac-o să mă poticnesc undeva, o să-mi întindă neapărat mîna ; n-am altă ieșire ! Dar, vă spun din capul locului, treaba a ieșit altfel. Mușni Zarandia m-a păcălit pe toate planurile — așa om era.

Trecu vremea și mă chemă la sine ; acum ajuns la Tiflis. Abia intrai și-mi porunci să-i pun pe masă lista cu cei ce erau întemnițați la mine. Începu să întrebe despre fiecare de ce e închis ? de ce-i bun ?... Se fixase mai ales asupra unui hoț mărunt, Mataria, care asociat cu Hazava, un șacal ca și el, furase în Țalendjihe o capră. Îi țineam pe amîndoi la mine, la poliție. De ce pusese ochii tocmai pe acel neisprăvit, am înțeles însă abia la urmă. Deocamdată, despre altul vorbea, așa că m-a încurcat complet. Parcă luase taurul de coarne.

— Tu — mi se adresă el deodată — trebuie să pui mîna pe Data Tutașhia. Însă așa ca arestarea lui să rămînă taină cel puțin două zile. Mușteșe să îndeplinești totul !

Bună bucățică.

Cu omul tău, desigur, chiar dacă stă sus de tot, se cade să te pricepi să duci discuția, ca el să nu uite că e omul tău, altfel n-ai nici un folos de pe urma lui. După cerceii ăia, îmi alesesem un ton necioplit și familiar în același timp, pe care și Mușni, ca să vă spun deschis, îl folosea și îl susținea din inimă.

— Ce să zic, Mușni-batono, — mă mirai eu — cine ți-a pus porcăria asta în circă ?

Stă el și tace.

— Era mai cuminte ca tu să fi obținut grațierea lui ! De ce să trebuiască să-l înșfăcăm acum. Și încă în secret, să nu știe nici vîntul, nici pămîntul. Dacă am fi putut, o făceam înainte, cu gălăgie și împușcături ! Dar acum, cînd stătea ca omul acasă cui i-ar reuși ceva așa și încă nici să nu mai poată trage. Pentru că, dacă trăgea odată, mai trăgea și încă... Și se termină, cum s-a terminat totdeauna istorioasele cu el.

Zarandia ridică mîna, întrerupîndu-mă.

— Hai să vorbim despre treabă, spuse el calm. Pe acest Mataria să mi-l eliberezi. Cu o singură condiție : să fure de la Data Tutașhia vițelușul cel negru și să-l care pînă la tine la poliție. Dotează-l cu un sac mare în care să vîre vițelul și să ți-l aducă. Promite-i eliberarea. Și dacă execută tot ce se cuvine, chiar eliberează-l și închide-i dosarul. Mataria ăsta nu-ți fuge el prea departe ; șterpelește o curcă și iarăși se întoarce la voi, și atunci îi amintești și de capră. Bagă de seamă că din Petersburg a sosit colonelul Șahanov. O să fim împreună la Poti, la hotel, așteptăm și tu ne anunți cînd ajunge vițelușul la poliție. Trimite apoi oameni prin sate să povestească, că s-a prins hoțul, că i-au luat vițelul și proprietarul să poftească să-l ridice de la poliție. Data Tutașhia, cred că va veni neapărat pentru vita lui. Tu bagă-l atunci în grajdul în care se află vițelul, închizi ușa pe afară, și ne trimiți agentul cu știrea. Ține-l însă în grajd pînă se întunecă, și apoi adu-l în cabinetul tău. Să aștepte acolo pînă sosește, din Poti, colonelul. Ce urmează, e treaba colonelului. Cască însă ochii, dacă încurci treburile, adio poliție și șefie. Asta e tot ce trebuie să execuți !

În ziua aceea am tot vorbit. Nu vroia să mă expedieze ; cumpănea cum să se comporte în diferite întorsături ale afacerii. Mă silise apoi, temîndu-se, să nu uit să repet, totul ca un tocilar. Și pînă nu se convinse că obținuse ce-și pusese în minte, nu-mi îngădui să plec.

M-am așezat apoi în tren și plecai imediat la poliție. Ordonai să mi-l aducă pe Mataria. Vă rog să mă credeți însă că asemenea cretin nu mai întîlnisem în viața mea; era să mă scoată din minți pînă i-am vîrît în cap ce avea de făcut. Cu chiu și vai însă, pînă la urmă am reușit. Din care turmă urma să fure vițelul, el, sigur, știa, dar cui îi aparținea, habar n-avea. Și peste două zile, noaptea aduse în sfîrșit vițelul. În satul acela știam, de la omul meu, că lui Tutașhia i se furase vițelul.

I-am dat hoțului cinci ruble. Întinde-o cît mai departe, îi zic dar el bătea pe loc, de parcă ar fi vrut să mai spună ceva; îi lipsea pesemne curajul. Șterge-o — îl ameninț eu — cît mai departe de păcat, altfel te vîr din nou în pivniță și te uit acolo.

Mataria, pare-se, se înspăimîntă și, bombăni ceva cu toată gura, să-ți spargă urechile nu alta. Nu deslușii ce-ar fi vrut să spună. Abia apoi am ghicit. Am pus ochii, spunea el — pe încă un vițel negru, tot cu o pată albă pe șold. Îl fur pentru dumneavoastră și dați-i drumul și lui Hasava.

Îl alungai însă pe găgăuță și trimisei polițistul la Poti să-i anunțe pe Sahnov și pe Zarandia că vițelul era la poliție. A doua zi, ca fulgerînd din senin, mă trezesc cu colonelul. Ca și cum nu ne-am fi înțeles că el trebuia să sosească doar cînd Data Tutașhia s-ar fi aflat în grajd. Îndrăznii să-i spun, însă el țipă:

— Nu comenta!

Și avea dreptate, orice-ai zice. Nu e treaba omului mărunt să se amestece în planurile fețelor din Petersburg. Tăcui și trimesei oameni sus, prin sate.

Beglar Gvalia

Pe vițel l-au numit Bociolia; chiar Data îmi spusese asta și nu o dată, iar eu, tot povestind, i-am păstrat numele. Se întîmpla că Data să-mi povestească de-ale lui:

— Viața unui abrag, dragul meu Beglar, dacă nu ești prost să dai în gropi, de vrei sau nu vrei, tot te învață să fii șiret. Mă urmăreau, ți-o spun, prostănacii, și nu reușeau să mă prindă tocmai fiindcă erau bătuți în cap. Erau incapabili să ticluiască ceva isteț, tertipurile lor fiind descifrate de mine încă de cînd ieșisem din Cuban. Șmecheriile lor le-am spart ca pe niște alune, fiindcă erau născute sub semnul prostiei. Cum s-a amestecat însă în urmărire un om cu cap, m-am făcut de rîs ca un copil. Și s-a repetat asta de mai multe ori. Chiar și acum, nici unul nu plătește nici cît o ceapă degerată, în afară de unul. Asta sigur; o simt, numai el îmi poate veni de hac.

Începusem despre Bocioli. De turma lui Tutașhia știa pe atunci toată Megrelia. Dar ce spun eu Megrelia, de la Novorosmiska la Batumi toată regiunea vuia de faima ei. Bietul nostru tata vindea vite unde putea;

lasă, zicea el, să se răspîndească prăsila bună peste toată lumea. De aceea era și vestită. Vite alese și tauri, toți negri cu pete albe, ca ai noștri nicăieri nu aflai. Uite un taur de cinci ani ; putere cît doi din Kvaratelia, cornul de un cot și unul de altul la doi coți. Unii oameni socotesc că gîtul boului trebuie să fie scurt și gros, picioarele tot scurte și groase, ca să se sprijine mai tare pe pămînt, iar capul aplecat în jos. Nu știu însă ce vorbesc. Gîtul boului bun, sigur că trebuie să fie gros, nu neg, dar dacă e scurt, jugul îl rănește curînd. Nu, gîtul să fie lung și picioarele la fel, atunci și pasul îi e mai mare. Iar capul, ca la reni, aruncat mîndru înspre cer. Taurul bun se cade să aibă și ținută frumoasă. Și dacă se mișcă imperial și măsurat ca un țar pe pămînt, să știi că e un taur minunat. Și încă ceva de care știu numai oamenii bătrîni : dacă au ochii albaștri trăiesc mai mult decît ceilalți și-i întrec și la muncă cu cinci — șase ani. Bietului tata îi plăcea să spună : noi gruzinii sîntem urmașii lui Noe. Vă amintiți că tata Noe și-a urcat în arca lui și taurul și acest taur patruzeci de zile și patruzeci de nopți în afară de ape și cer n-a mai văzut nimic. De aceea i s-au albăstrit ochii și de la acel taur s-a prăsit și turma noastră. De cîte ori apoi Data ajungea în acest loc tăcea și, tăcînd, își îndopa pipa ca numai apoi să continuie :

— Cînd l-au sfîșiat urșii pe tata în munți, în turmă erau șase sute patruzeci de capete. Pînă aflarăm ce nenorocire ne lovise și, pînă cînd izbuti unchiul Magali Zarandia să urce acolo, trecuse nu puțină vreme. Cornutele nevătămate o luaseră care încotro. Iar unchiul, îl știi ! —, nu era din lumea aceasta ; de toți i se rupea inima : de cinstit și de hoț, de bun și de viclean ; nimeni nu aflase vorbă grea de la el. Iar el, diavolul, toată viața nu luase nici o para chioară pentru pășunat. Ce putea să facă în munte un asemenea om ? Adună trei sute de capete, trei sute cincizeci, și dădu turma lui Șavdia, cu condiția ca un sfert de fătătoare să fie ale noastre și trei sferturi ale lui. Eram un băiețel atunci ; mama murise de mult, așa că unchiul Magali Zarandia și mătușa Tamara ne luară pe mine și pe surioara mea, Elle, la ei, iubindu-ne nu mai puțin decît pe copiii lor. Sigur că atunci nu puteam face nimic, însă cînd împlinii șaisprezece ani, urcai în munte la turma mea. Cînd colo, ce să vezi ? Șvadia îmi predă, să zicem, vitele ; cît primise, atît îmi înapoie. Doar că în loc de tauri și vaci, numai viței. Cui să i te adresezi ?, m-am apucat de treabă și în cîțiva ani aveam o turmă strașnică. Atunci însă mi se complică viața, așa că mă făcui abrag și din nou turma rămase fără păstor. Elle, soru-mea, era încă copilă, nu putea să se descurce și iarăși dă-ți turma străinilor și iarăși doar pentru o pătrime. Însă nu lui Șvadia, ci lui Hațația.

Cît m-am aflat în Gruzia, contractul fu respectat și un sfert din venit reveni soru-mi. Părăsii însă Gruzia, și patru ani n-am mai pus piciorul pe pămîntul strămoșesc. Hațația hotărî că m-am pierdut pentru totdeauna, fără urmă, c-am murit. Știi cum e sufletul omenesc, cît sîntem de lacomi și de nesătui. Așa că i-a ispitit diavolul și mi-au împuținat turma. Cînd m-am întors nu mai rămăsese nimic din ea. În staulul Ellei era numai un taur uriaș, ca un elefant, și o vacă cu lapte. Într-un cuvînt : coarne și copite. Abia reîntors, sosesc oamenii trimiși de Hațaria să se plîngă și să se jure că turma pierise pe timpul molimii, neîntrevăzînd nici un fel de ieșire. Dar am aflat mai apoi că nu fusese nici gînd de molimă, că turma mea fusese vîndută mulgătorilor din Ahalkalaki. Ce puteam să fac ? Mi-au împins zece mii de ruble. I-am primit și i-am lăsat în plata Domnului. Asta a fost de fapt toată povestea.

La aceste vorbe iarăși se oprea Data. Zîmbea doar. Știi cum zîmbea ? Cum zîmbește omul încurcat, amintindu-și de ceva neplăcut : Apoi continua :

— Cînd vărul meu bun, Mușni Zarandia, obținu grațierea mea, renunțai la haiducie și mă întorsei acasă. Cam o lună mai tîrziu fătă vaca. O vițea mai frumoasă nici n-a mai fost pe lume. Elle nu mai sta locului de bucurie. Pentru ea acest vițel — de fapt vițică — era dar dumnezeiesc, prevestitor de bună stare și bine. Din ea se va prăsi din nou turma noastră — se entuziasma ea — și în casa noastră, la fel ca în casele moșilor și strămoșilor noștri, va domni liniște și belșug. Elle merse la Martvili și dădu un acatist — jertfind o sută de ruble pentru mănăstire. Pînă în primăvară se îndeletnici apoi ea cu scumpetea de junică, copleșind-o ca pe un copil, cu gingășii și tandrețe. Îi zicea Bociolia. Dumnezeu nu-i dăduse copii, așa că ea își revărsa acum toată dragostea pe vită. Fără bărbat, știi cum arată o gospodărie ! A trebuit să-mi suflec mînecile. Cînd la pășune, cînd în grădină, la vie ; fă gard, porți... Lucru destul, ce să-ți mai spun. Și deși eram singur la toate, munca era muncă și curînd totul mergea strună. Nu ieșeam din casă, nu mă atrăgeau oamenii. Onomastici, nunți, botezuri, toate trecură fără mine.

Așa a fost, ăsta e adevărul. Nu-i plăcea între oameni. Dacă e să vorbim deschis, exista o cauză. Așa se născuse el, Data Tutașhia, să nu cedeze de la adevărul lui nici o palmă și să-și dea viața pentru el. De aceea îl și iubeau oamenii. Într-o bună zi, însă, întoarse spatele tuturor, îl apucă turbarea — de ce nu sînt toți ca mine, de ce sînt toți mai răi, și nu mai buni decît mine ? ! Dar dacă toți ar fi așa, despre ce ar mai putea visa Dumnezeu în cer și oamenii pe pămînt ? Însă lucrurile nu erau așa.

N-ai ce să faci, nici n-ai dreptul, din cauza asta, să vuiești ca marea, să te superi pe oameni și să-i întorci lumii spatele. Iar el, în viața sa de mai înainte, oricum, se amestecase în treburile altora ca un posedat. Și cîți dușmani își făcuse din asta ! Dușmanii, se înțelege, sînt oameni răi și lui nu i-a fost mai ușor, ci mai amar ; din dușmănia omului bun n-ai mult de tras, dar cel rău nu se lasă pînă nu te expediază în lumea de-apoi. Ori Data nu vroia să audă nici de buni, nici de răi, iar de nefericirea lor nici atît. În plină desfășurare o cotise din drum, ca și cum ar fi mers la Suhumi pentru ca deodată, brusc, să dea în drumul spre Poti. Și de-ați ști cum fusee atunci, înainte ca Mușni Zarandia să-l fi împăcat cu stăpînirea ! Sigur că nimeni nu avusese de suferit de pe urma lui, dar dacă de față cu el cineva l-ar fi străpuns cu sabia pe însuși sfîntul Gheorghe, el nici atunci n-ar fi mișcat un deget. Numai în anii aceia însă. Dar de, așa-i făcută lumea, dacă eu nu-ți trebuiesc, tu mie nici atît. Și poporul văzînd că la toate suferințele și nedreptățile omenești Data Tutașhia întoarce spatele, făcu și el la fel. Așa că nu-i mai rămăsese nici un prieten la necaz, pierzîndu-și-i pe toți pe drum. Și se înăspri și turbă Data al nostru și mai mult, neputînd însă fiindcă el era, de fapt, vinovatul — să schimbe nimic. Iar acei Patașidze și acei Kilia cu ciracii lor, deși mai fără minte ca ei alții nu găseai, pricepură cum îi puteau veni de hac și se porniră să răspîndească prin oamenii lor tot soiul de povești, de intrigi și zvonuri despre el. Norodul credea, și nu numai că credea, dar mai și adăugau, așa că se țesuseră-n jurul lui asemenea istorii de ți se ridica părul măciucă. De aceea nu-l atrăgeau oamenii, de aceea lucra fără să-și încrucișeze brațele... Dar unde m-am oprit ? Da, Data îmi povesti mai departe :

— Era la sfîrșitul lui septembrie. Trecuseră aproape opt luni de cînd mă împăcasem cu autoritățile. Și iată că într-o seară ciurda de vite se întorc în sat fără vițelușa noastră. Elle dădu fuga s-o caute ; poate că mai ciupește ceva iarbă pe lîngă gard. Dar nu, n-o găsi. Căută atunci păstorii și plecai și eu în căutarea ei. Cică la adăpost nu fusese de dimineață, iar ei crezuseră că fugise acasă. Ce-i de făcut ? Nici o idee. Iar Elle stătea în bucătărie cu părul despletit și plîngea și se jelea biata și mai mare mila. Pe mama n-o jelise, c-abia o înțărcase atunci și nici pe tata nu-l bocise, c-avea șapte ani cînd îl îngropaseră. Iar acum se dezlănțuise, ca un potop. Nu poți schimba lumea : femeia fără lacrimi nu poate trăi. Cum să mă întorc atunci la ea cu mîinile goale ? Am răscolit toate văioagele, tufișurile, poienile, pe cinci—șase verste în jur și nimic. Începuse să se înnopteze. Însă era lună și căutai mai departe. Parcă o înghițise pămîntul pe juninca noastră. Nu-mi rămînea decît să mă întorc acasă. Toate erau cum mă așteptam : vaca nemulsă, cenușa nescoasă din sobă și Elle smulgîndu-și părul și zgîriindu-și obrajii.

— Cum nu ți-e rușine ! mă mîniai eu. Am avut atîtea pierderi, toată turma se dusese pe apa sîmbetei, și nu o dată sau de două ori. Și acum, o vițică. Dar nici nu-i pierdută, sînt sigur. Ai să vezi ; mîine o găsesc și plec mai devreme să ți-o aduc.

Cuvintele mele n-au produs însă nici un efect. S-a zăvorît în camera ei și pînă dimineața a stat în genunchi în fața icoanei Sfîntului Gheorghe plîngînd și rugîndu-se. Chinul ei nu m-a lăsat nici pe mine să închid un ochi.

— Sfinte Gheorghe din Ilorski — ajungeau cuvintele ei pînă la mine. Iartă-mă că-ţi rostesc numele, mare Domn Tutaşha. Te implor, întoarce-ţi privirea către Data al meu şi ajută-l la strîmtoare ! Abia se crăpase apoi de ziuă, că eram în picioare, pregătind hrană de drum, încercînd s-o potolesc, s-o conving că nu mă întorc fără Bolocia şi că dacă sfîntul Gheorghe mi-o trimisese ca semn de bine, atunci în nici un caz nu se putea pierde, Eram sigur, deci c-o să reuşesc, dar se înseră din nou, şi nici urmă de juninculţă.

Înţelesem, atunci, că o furaseră căci chiar dacă ar fi sfîşiat-o vreo sălbăticiune, n-ar fi putut-o duce mai departe în spinare ; avea doar şase luni. Nici un lup zdravăn n-ar fi tîrît-o prea departe ca să se sature în linişte, căci după aceea, fie c-ar fi lăsat-o în plata Domnului, fie c-ar fi acoperit-o cu pămînt, dar de găsit tot aş mai fi găsit ceva din ea. Or oricît am căutat, n-am dat de urma viţeluşei. Însemna sigur că ne-o furaseră şi basta ! Însă cine s-o fi încumetat s-o fure de la mine, chiar de la mine ! Scorniseră doar atîtea grozăvii pe seamă c-ar fi trebuit să se teamă să se lege la gard. Pînă eu însumi eram îngrozit de ele.

Cînd revenii acasă, Elle era în odaia ei. Încercai atunci să fac ordine în mintea mea. Dacă au furat-o de prăsilă, ca să obţină rasa de Tutaşhia, era nevoie şi de taur, că n-o s-o aducă hoţul la montă aici ; altundeva însă unde ?

Dar atunci, de ce s-o fure ? Să fi fost vreun găinar care să nici nu fi ştiut că viţeluşa e a mea ? Cum de-a furat-o însă fiul de căţea, de n-a lăsat nici o urmă pe drum ?

Trecură două zile. Plecasem cu Elle unde aveam pămînturile şi pusesem porumb, să vedem dacă se copsese. Din pădure ieşeau femei cu sarcini de găteje pe umeri.

— Bună dimineaţa, Data-batono !

— Bună să-ţi fie inima !

— Aţi aflat — spuse una — că a venit un om de la poliţie şi aţi auzit, ce-a zis ?

— Ce ? mi-o luă înainte Elle.

— C-au prins hoţul şi i-au luat o viţică furată. Dacă cineva din valea asta e păgubit, să vină deci la poliţie să dea semnele viţelului şi să-l ia acasă.

— Da' ce culoare are n-a spus ? Mărimea n-a arătat-o ? se interesă Elle.

— Nu, Elle ; n-a spus, răspunse o vecină.

Şi-au mai cotcodăcit ele dacă omul de la poliţie putea sau nu putea să spună cum arăta viţica.

Femeile cu vreascuri s-au dus, iar Elle o ţinea întruna :

— E Bociolia noastră. Simt în inima mea.

Întors acasă, tot cumpăneam, cum putuse viţeluşa noastră să ajungă la poliţie şi ce să caute ea acolo ? N-au furat-o oare ca să mă ademenească ? Dar dacă ar fi vrut să mă aresteze, o puteau face, că doar nu poliţişti sau copaci le lipseau ? Actul de graţiere îl port mereu cu mine. Putea guvernatorul să-şi schimbe brusc hotărîrea sa ? Dar nici văru-meu, Muşni, n-ar admite aşa ceva. De mii de ori am cumpănit şi am socotit, însă nu găseam nimic suspect. Şi, totuşi, hotărîi, indiferent dacă e sau nu viţeluşa noastră, să nu mă duc la poliţie. Nici o putere n-avea să mă urnească din loc, pentru nimic în lume ! Dar ştii ce se întîmplă cînd femeia se agaţă de tine ca un scai şi ţi-e pe deasupra şi sora care şi-a petrecut viaţa rugîndu-se pentru tine şi vărsînd lacrimi, din cauza ta, de nu le cuprindea nici un ulcior. Puteai să nu tresari ? Iar Elle nu se potolea şi nici pace nu-mi da : du-te, plîngea ea du-te ! Dacă o pierdem pe Bociolia, se năruie din nou gospodăria şi familia şi n-o să mai avem niciodată turma noastră. Ce nu i-am promis şi cît am încercat să-i scot din cap gîndul ăsta ! Inventai că rasa noastră degenerează, că nu-mi mai convenea, c-am să cumpăr 10 viţei de alt neam. Dar Elle primea cuvintele mele în săbii. Îi ieşii întru întîmpinare, propunîndu-i să merg la Ahalkalaki şi să-i aduc de acolo o junincă din turma vîndută de Haţaţia lăptarilor. Răspunsul ei nu şi nu. Pînă la urmă, ne certarăm. Toată seara nu scoase o vorbă. Mă scol a doua zi, nici urmă de Elle. Aflai de la vecini : plecase, cică, pe jos la poliţie, după viţel. Drumul — patruzeci de verste încolo, patruzeci încoace. La început, mă înfuriai — lasă, o să se chinuie, şi-i vine mintea la cap. Dar mi-era milă de ea. Pusei şaua, şi la drum ! O ajunsei nu departe de sat. Mă rugai, insistai şi abia reuşii s-o înduplec să se întoarcă, iar eu — ce-mi rămînea de făcut — hai la reşedinţa judeţeană ! Eram împăcat însă cu gîndul că Elle n-ajunsese la uşa poliţiei, să se plece în faţa lor. Şi n-am vrut, pe drum, să admit niciodată acolo, m-ar fi înşelat. Cal aveam bun şi cu mult înainte de asfinţit eram în faţa secţiei. Sar din şa, priponesc calul de un copac şi intru în curte. Curtea încăpătoare, închisă din toate părţile cu gard înalt şi birouri. Pe şeful poliţiei îl ştiam, trona la etajul doi. Mă apropiai de balconul lui şi-l strig cît mă ţineau puterile :

— Nikandro Kilia, ridică o clipă ochii ; avem o treabă !

Iese apoi în balcon şi se pleacă peste balustradă :

— Noroc, Data Tutaşhia ! Mai şi rîdea, mutra scîrboasă, — ciudat, să vii de la asemenea distanţă să ne vizitezi. Ţi s-a întîmplat ceva ? Te-a obidit cineva fără voie ?

— Cică aveţi o viţeluşă furată. N-o fi, oare, a mea ? vreau să verific.

Cît pe-aci să crăpe secătura de rîs. Îngăima numai :

— De la tine... să fure ?

— Au furat, da, de la mine — şi mie mi se părea caraghios.

Rîzînd, mă întrebă :

— Cînd s-a întîmplat drăcovenia asta ?

— Acum trei zile.

— Gabisonia, — strigă el — vino aici !

Gabisonia apăru în balcon și înțepeni în poziție de drepți în fața șefului său.

— Cînd am luat noi vițelul de la hoț ?

— Acum două zile.

— Ce culoare avea ? mă întrebă Kilia.

— Lasă nimicurile, Nikandro Kilia, tu-mi știi juninca. Nu ? Și dacă ai văzut-o, știi dacă e sau nu a mea. Sau ai uitat că vitele lui Tutașhia sînt negre cu pată albă... ochi albaștri...

— Uite ce om e — răspunse Kilia ; sigur că am văzut-o. De aia și întreb.

Și întorcîndu-se spre Gabisonia, adăugă :

— Cred că e a lui. Tu ce zici ?

— E a lui, e a lui. Exact așa arată cum spune Data.

— Bine, Data, hotărî Kilia, — du-te în grajd, acolo e legat vițelul. Dacă e al tău, ia-l. Aici nu i-am făcut nici o pagubă — l-am hrănit, l-am adăpat, iar dacă e lovit la șold, vina e a hoțului. Cum a reușit să-l tîrască, nu-mi dă prin cap. Prin curte umbla în donul lelii grăjdarul, iar lîngă gard moțăia un polițist. Deschid ușa grajdului, mă uit, și-ntr-adevăr, vițelușa noastră, legată de stîlp, cu un căpăstru de cal. Mă recunoscu pe loc, sărmana, și mugi. Mă apropiai, o mîngîiai — și, ce să vezi ? Mă jur, ochii ei albaștri se înrouraseră de lacrimi. O dezlegai, îi scoasei căpăstrul, dar ce să fac mai departe, nu știam. Nu-mi luasem nici o funie ; nici nu credeam că o găsesc și pe lîngă asta mă neliniștisem în așa hal de dimineață, că numai de funie nu-mi ardea. Îmi veni însă în minte să-mi scot cureaua și s-o leg de gît. Și așa ne puserăm în mișcare, eu în cap, iar Bociolia după mine, sărind și zbenguindu-se. Ajung la ușă, împing, nu se deschide. Mă înfig mai cu putere, nimic. Ușa nu se urnea din loc ; era groasă, tare ; se vedea că o încuiaseră bine pe dincolo.

— Ce-i cu tine, Data Tutașhia, se auzi din curte o voce blestemată, nu poți deschide ușa ? Rabdă, tăicuțule, rabdă !

— Deschide, mucosule, imediat, — urlai eu — n-am venit să stau la glume cu tine !

— Nimeni nu glumește cu tine, Data Tutașhia — în ușița de sus apăru mutra buhăită a lui Kilia. Bagă-ți în cap ! Ești arestat și încetează să țipi.

— Cum îndrăznești, pui de cățea ! Am doar hîrtie de la guvernator și o să-ți arate Mușni Zarandia unde-și înțarcă dracul copiii.

— Mușni Zarandia e plecat după afișe volante, departe de aici. Iar pe hîrtia ta poți să scuipi. Nu știi, oare, că la Tiflis a apărut alt guvernator, care nu răspunde de hîrtiile înaintașului ?

— Conştiinţă n-a avut nici taică-tu, nici moş-tu — ţipai eu. Din prima zi de la potop nimeni din neamul tău n-a avut aşa ceva. De unde s-o capete un ticălos ca tine ?

— Din opt căiuţi care au stat în acest grajd, şase i-ai luat tu, dintre care cei doi pursînge ai mei. Unde a fost atunci conştiinţa ta cînd i-ai luat celui de-un neam şi de-o lege cu tine căluţii, ca să-i vinzi turcilor ? Asta e conştiinţa ta, a tatălui sau a bunicului tău, şi a tuturor strămoşilor tăi de la potop încoace ?

— Nu eu ţi-am furat caii — răspunsei eu —. Pot să jur. Baţi cîmpii ! Ţi-ai băgat prostia asta singur în cap. N-ai cu ce dovedi. Toţi sînteţi cretini. Cum e Pataşidze, aşa eşti şi tu. Parcă aţi fi gemeni. Poate cineva să vă convingă ?

De fapt, Titmeria i-a răpit din grajd şi pe urmă mi i-a dăruit mie. Iar eu, fiindu-i dator cămătarului Kaja Bulava, de aceea i-am vîndut la turci. Ce e adevărat, e adevărat.

După un timp descuiară uşa şi începură să se strecoare pe furiş în grajd. Erau, se pare, opt inşi ; toţi cu mauzere în mînă. Iar eu singur, cu nimic la mine în afară de cureaua legată de gîtul viţelei. E drept că dacă aş fi urlat la ei, jumătate ar fi dat bir cu fugiţii. Ştiam, c-o probasem nu o dată.

— Sus mîinile ! ţipă din uşă Kilia.

— Aşteptaţi, să ridic şi picioarele ! Era inutil să mă încaier cu ei şi adăugai :

— Terminaţi cu prostiile, aduceţi cătuşele şi puneţi-i punct vitejiei voastre.

Se bucurară ca puştanii, se foiră, zornăiră lanţurile, mă potcoviră cu ele şi închiseră din nou uşa.

Am stat în grajd pînă se întunecă. Şi atunci, mă scoaseră de acolo fără pic de zgomot, conducîndu-mă în biroul lui Kilia. Cînd urcam pe scări nu scoaseră nici un cuvînt, abia şopteau, de teamă să nu afle cineva de arestarea mea. Înţelesei atunci că trucul cu viţelul nu era scornit de un idiot ca Kilia. Însă inima îmi spunea că mă desprind şi scap. Tu ştii că nu m-a înşelat. Şi nu numai că am ieşit, dar am luat şi viţelul cu mine. Aşa că iată cum s-a sfîrşit povestea, fără ca pînă azi să ştiu cine a furat-o pe Bociclia şi cine a gătit borşul ăla. Ultimul deceniu mi-a fost greu. Se vede că unul cu cap îmi pusese gînd rău. Mult mai deştept decît mine. Dar dacă-l aflu, primeşte de la mine pe cel mai bun buiestraş din Caucaz. Îl merită.

Ce s-a petrecut cu el la poliţie şi cum a scăpat de acolo — despre astea nu-i plăcea lui Data Tutaşhia să povestească.

Nu ştiu exact cîţi ani a mai fost abrag după aceasta dar am aflat această poveste chiar pe atunci.

Abia se înseră cînd apăru în poliție colonelul Sahnov. Se așeză în camera din spatele cabinetului meu, ordonînd :

—Kilia, adu-l pe Tutașhia. Pregătește-l ca la carte. Iar eu apar cînd socotesc necesar.

Bravo ție, de strașnică petrecere ai parte ! Oricum te-ai răsuci, uscat din apă n-o să ieși. Cînd am primit acest ordin se părea că Sahnov nu făcea un pas fără Zarandia. Și acum acționa numai Sahnov. Dacă iese ceva anapoda, colonelul o întinde la Petersburg, iar de pe mine iau trei piei, și-o să plătesc eu toate oalele sparte. În caz de succes, Sahnov își atribuie sieși totul, mie poate-mi aruncă vreun oscior, iar pe Mușni îl lasă cu degetul în gură. E drept că Mușni nu umblă după glorie, dar nici mulțumit n-are de ce fi.

Nu ți-e îngăduit să judeci..., sînt un om mărunt, și altceva decît să execut ordinile colonelului nu-mi rămînea. Numai că, de la prima mișcare, nu prea înțelesesem ordinul. Data Tutașhia nu era gimnast, să-l pregătești. Așa că îl și întrebai de-a dreptul. Și primii răspunsul.

— Arde-i cincisprezece nuiele !

— De ce, domnule colonel ?

Auzii un asemenea hohot de rîs, de tremurau pereții. Sigur că era nătîng să întrebi ; dar oare, chiar nu înțelesesem ? Îmi scăpase însă exclamația fără voia mea, fiindcă dacă Data ne scăpa din gheare, pe Sahnov putea să nu-l ajungă, dar de mine, și de copiii mei cine știe ce s-ar fi ales. Cui să-i explici ? Ieșii din cameră și trimisei polițiștii după Tutașhia.

— Cincisprezece vergi ? Dați-mi voie, pentru Dumnezeu ! Îmi cunoșteam și oamenii, știam ce poame erau. Cine îndrăznea să ridice mîna asupra lui Data ? Aveam eu un prostănac fără pereche-n lume, dar și ăsta înțelesese că orice lovitură dată lui Data ar fi fost egală cu moartea. Cîte lovituri atîția morți.

L-au adus. Stătea și se uita la mine, fără să zică o vorbă. Îți dădea oare prin minte la ce se gîndea tîlharul ?

— Puneți-l jos ! ordonai eu.

Cinci zdrahoni se năpustiră asupra lui. Dar fiecare primi loviturile ca pe niște confeti, cum se nimereau, și încremeniră ca la paradă.

— Nu vă apropiați — îi avertiză calm Tutașhia.

Privi apoi vergile, se așeză singur pe brînci, condamnîndu-l parcă pe fiecare :

— Tu ești Sabagua, tu — Tolua, tu Mangia, tu, Cilonia, iar tu, Gabisonia.

— Începeți ! le cerui eu. Fiecare lovește de trei ori. Total : cincisprezece.

Trebuie să recunosc că oamenii mei nu prea arătau nici un zel. Avîntul era de toată isprava, șuierau vergile, dar loveau ușurel, nu cum se înțelegea bătaia. Iar abragul zăcea fără să se miște și, privindu-mă îndîrjit, nu scotea un sunet.

Ușa se deschise brusc, și în prag apăru, atunci, colonelul Sahnov cu asemenea țipăt, de parcă-l biciuiau pe el, nu pe amuțitul Data Tutașhia.

— Ce se petrece aici ? Terminați cu barbaria asta ! Cine v-a dat dreptul ! Idioților !

— Uitați-vă la cretinii ăștia ! Imediat, afară ! Kilia, gonește canibalii ăștia afară ! După gratii cu ei !

Pricepui pe loc ce teatru juca, și nu era prima dată că luam parte... Însă subalternii mei o luară de bună. Cum auziră țipătul, aruncară nuielele și se năpustiră afară, îmbrîncindu-se și întrecîndu-se unul pe altul.

— Ridicați-vă, vă rog ! i se adresă colonelul cu un asemenea ton de parcă ar fi început în clipa aceea să-i ceară iertare.

Tutașhia se ridică.

— Scoateți-i lanțurile.

Chemai pe Mangia, ordonîndu-i să execute ordinul colonelului. Acesta îi scoase lanțurile și plecă.

— Vă rog, domnule Tutașhia, să veniți cu mine, i se adresă colonelul, îndreptîndu-se către camera din spate. Și din nou către mine :

— E posibil, oare, să jignești astfel omul ? Cu vergi ?

Reieșea că eu le pusesem în uz și că eram vinovat de toate. Tutașhia, însă, nu era un găgăuță, nici perechea colonelului, și pricepui că știa cum stau lucrurile.

Ne așezarăm pe locuri. Îmi pregătii hîrtie pentru a consemna protocolul interogatoriului. Mă uitai la colonel, cu ce începe.

— Cunoașteși pe frații Ceanturia ? întrebă în ciudă Sahnov.

Frații Ceanturia erau abragi — toți îi știau.

— Care Ceanturia ? — răspunse Tutașhia.

— Tîlharii.

— Nu, nu-i cunosc.

— Îi cunoașteți, îi cunoașteți, începu să-l încredințeze colonelul. Povestiți-ne în ce relații sînteți cu ei ?

— Nu-i cunosc ! se îndărătnici Tutașhia.

Tot căpos era și el, și nu mai puțin încăpățînat decît Sahnov. O jumătate de ceas bătută pe muchie unul asigura — știți, iar celălalt repeta — nu știu. Iar eu tot înregistram în protocol ; ce să-i faci, asta-i meseria ! Colonelul, pînă la urmă, nu reuși, desigur, nimic, și tăcu. Meditînd însă un timp, adăugă :

— Bine. Vorbim apoi despre asta. Ascultați acum ceea ce vă spun. Prin îndurarea guvernatorului v-au fost iertate toate crimele comise pînă acum. Asta e adevărat. Însă documentul dumneavoastră își pierde puterea prin orice greșeală ulterioară. Și atunci deveniți pasibil de pedeapsă pentru toate încălcările mai vechi, care sînt așa de numeroase că nu le poţi cuprinde nici în cel mai voluminos dosar. Nimic în afară de spînzurătoare nu vă poate aştepta. Ştiaţi lucrul ăsta ?

Tutaşhia tăcea.

— E suficient de dovedit că întreţineţi legături criminale cu fraţii Ceanturia şi prin aceasta viaţa dumneavoastră se termină sub ştreang.

— Dar nu-i cunosc, repetă pentru a nu ştiu cîta oară Tutaşhia.

Colonelul scutură din cap, ca şi cum ar regreta încăpăţînarea lui şi întorcîndu-se spre mine, porunci :

— Să se repete !

Îmi chemai din nou poliţiştii.

— Degeaba tot circul ăsta, aruncă Tutaşhia, nu obţineţi nimic.

— Obţinem, obţinem, repetă colonelul. Începeţi !

— Kilia ! mi se adresă Tutaşhia în dialectul megrelian. — Colonelul tău, după cum vezi, nu străluceşte prin inteligenţă, însă prostia lui te bagă în necaz. Fraţii Ceanturia n-au de ce să fie băgaţi în discuţie. Ce vrea ? Să spună de-a dreptul, e fără sens să se joace de-a cîinele cu pisica, înţelegi ce-ţi spun ?

— Prelucraţi-l cum se cuvine ! ţipă Sahnov şi, făcîndu-mi semn cu degetul, îmi pretinse să-i traduc spusele lui Tutaşhia.

În timpul ăsta şuierau nuielele. Lui Sahnov însă nu-i plăcea cum lucrau poliţiştii. Sări de pe scaun şi, smulgîndu-i varga lui Gabisonia, se apucă el de treabă. Uh-h-h ! Se rupsese răgazul. Biciui pînă osteni. Tutaşhia nu se mişcase. Colonelul îşi trăgea sufletul, lăsîndu-se pe scaun şi obligîndu-mă să repet intervenţia lui Data. Concediind apoi cu o mişcare poliţiştii, se cufundă în meditaţie. Rămase îndelung aşa, ca şi cînd ar fi pus ceva la cale. Pînă şi ochii şi-i acoperise cu mîna. Mă gîndeam şi eu, păcătos cum sînt, nu adormise, oare, colonelul meu ?

Data Tutaşhia îl privea, zăcînd pe-o parte, de parcă s-ar fi întrebat : ce prostie or să mai scornească găgăuţii ăştia ?

— Ce să vezi, parcă în apă limpede privise că mai lansă o gogomănie.

— Luaţi loc ! răsună glasul colonelului. Aici, şi-i arătă cu mîna scaunul.

Tutaşhia se ridică leneş, cu o expresie de parcă i-ar fi convenit mai curînd să zacă şi să încaseze lovituri.

— Deci, nu-i cunoaşteţi pe Ceanturia ?

— Nu, nu-i cunosc.

— Să admitem că ar fi aşa. Nici nu trebuie să-i cunoaşteţi. Dar aţi putea face cunoştinţă cu ei.

— S-ar putea. Dar nu simt nevoia.

— Asta n-are importanță, important e c-ar fi necesar. Vă e necesară libertatea, gospodăria proprie.

Tutașhia ridică din umeri : vezi, Doamne, eu nu știu ce-mi trebuie.

— Ajutați-ne să-i arestăm sau să-i ucidem pe frații Ceanturia. Sau omorîți-i singur și atunci n-or să vă mai amenințe necazurile, printre care și spînzurătoarea.

Tutașhia izbucni în hohote de rîs ; se înveselise, blestematul, fiindcă-l silise să-și dea arama pe față, să-și mărturisească scopul. Celălalt repetă gluma cu spînzurătoarea.

— Nu iese nimic din asta, domnule colonel — răspunse fără grabă Tutașhia.

— Iese, iese, o ținu pe a lui Sahnov.

— Un al doilea încăpățînat ca ăsta n-am mai întîlnit nici unde, Iese ! Și pune-i cruce ! Dar îmi pun capul pe tăietor că Tutașhia n-ar fi făcut așa ceva. Și chiar dacă ar fi da, Ceanturia nu erau mai nepricepuți la mînuirea armelor și nici mai tolomaci decît el.

— De unde atîta siguranță pe dumneavoastră, domnule colonel ? întrebă în clipa aceea Tutașhia.

— Dați-i încă zece lovituri, se întoarse către mine Sahnov și apoi îi explic de unde. Și iarăși grindina se năpusti asupra lui și totul reîncepu. Nu curgeau cu toată inima, dar vergile — îs vergi și porția nu era glumă.

Polițiștii, terminîndu-și misiunea, ieșiră și Sahnov îi porunci lui Data să se așeze pe scaun.

— Ascultați-mă acum cu atenție, — Sahnov își aduna gîndurile, făcîndu-mi semn că nu era nevoie să mai înregistrăm și în scris. Continuă, apoi adresîndu-i-se lui Data : — nu pricepeți oare că oamenilor li s-a acrit de dv. Și dacă mai înainte vă erau complici, astăzi vă sînt dușmani ? Nici copiii acelora pe care i-ați jefuit și omorît, deveniți maturi, nu vor scăpa ocazia să vă trimtă de după colț un glonte în cap ?

— E o minciună sfruntată ! Niciodată n-am vătămat pe cineva, n-am săvîrșit nelegiuri și nu am luat pe suflet vreun omor.

— Cine vă crede ? țipă Sahnov, dînd pe față toată grămada de povești difuzate prin rețea și încă ce mai adăugase scornind, și poporul.

În Luția, toți știau că-i căsăpise toată familia lui Todua ; la Martvili, că ucisese doi polițiști : Medzvelia și Gomelaagdia, și că altundeva, necinstise patru fecioare... dar acum nu-mi mai amintesc tot ce a înșirat el.

— Minciuni ! Știu și eu ce vorbesc oamenii, însă nu există nici un sîmbure de adevăr în intrigăria voastră.

— Bietul de tine ! s-ar zice că te-am clevetit !

Ce să mai înșir, pînă la trei după miezul nopții au ținut-o așa. În cele din urmă Data începu, remarcai eu, să se lase convins, deveni mai vorbăreț, mai elastic. Mi-am dat însă seama imediat că fiul de cățea înșela la cîntar.

Iar Sahnov continua litania, susținînd aceleași bazaconii.

— Ați ajuns într-o situație extrem de dificilă. Cei mai devotați amici își întorc fața de la dumneavoastră, nu ? Vă refuză ajutor și adăpost. Știu prea bine asta. Sînteți singur, n-aveți unde pune capul. Sînteți pierdut, credeți-mă. Dacă rămîneți în libertate, oricum vă vor omorî din răzbunare dușmanii dumneavoastră. Iar noi nu avem dreptul să vă privim printre degete, să fim indulgenți cu uciderea și crima la care v-ar duce eliberarea. În concluzie, nu avem dreptul să vă eliberăm. Iar dacă nu avem dreptul să vă eliberăm, trebuie să vă judecăm pentru crimele făptuite. Rezultatul e același : spînzurătoarea. Trebuie să înțelegeți că nu aveți decît o singură ieșire : să intrați în serviciul nostru. Această slujbă vă va aduce imunitatea și dușmanii nu vor mai îndrăzni să vă atingă. Știu doar prea bine ce-i așteaptă pentru uciderea omului nostru. Gîndiți-vă ce perspective vi se deschid : salariu, bună stare, grade, avansări în slujbă. Trebuie să hotărîți singur : închisoare și spînzurătoare sau libertate și prosperitate. Recunoașteți singur, logica e de partea mea și nu numai logica, ci și ceea ce e mai important decît orice logică ; de partea mea e puterea. Puterea celui mai măreț și mai de temut imperiu al globului pămîntesc — Imperiul Rus.

Vă supuneți acestei puteri, sau pieriți. Pricepeți că ceea ce vă cerem de astă dată nu e mult. Dați-ne pe frații Ceanturia, vii sau morți, și gata ! Iar pentru aceasta, în afară de recunoștință, primiți un premiu de trei mii de ruble aur.

Se făcu tăcere. Colonelul vorbise așa de cursiv, că mă și mîniai că ticălosul ăsta-i făcea atîtea nazuri nevăzîndu-și propriul folos.

— Nu vă grăbiți așa — replică Tutașhia. Să te înhami la o asemenea treabă, fără să meditezi, sînteți, cred, de acord că nu e posibil.

Colonelul abia se stăpînea să nu țipe de bucurie, însă se hotărî, se pare, să apese pe toate pedalele, fără a-i da timp să-și revină.

— De meditat, n-aveți la ce — hotărî el —. Tot ceea ce v-am spus a fost cumpănit și răzgîndit înainte de întîlnirea noastră. Eu nu mai pot întîrzai, mă așteaptă la Pesterburg probleme ce nu suferă amînare. De aceea, trebuie să vă hotărîți astăzi, ca să pot da dispozițiile de rigoare și mîine în zori să plec.

Colonelul își scoase din buzunar ceasul, închizînd cu clinchet capacul :

— Aștept exact două minute.

Iar cînd trecură cele două minute, Sahnov ascunse ceasul, dînd impresia că strînge hîrtiile ca să plece.

— Şi ce răgaz îmi acordaţi ? întrebă abia perceptibil Tutaşhia.

— Zece zile... cel mult, două săptămîni.

— Şi dacă nu se face ?

— Se face, se face, — începu să repete Sahnov ca un posedat, că mă şi gîndii să-mi chem iarăşi subalternii cu vergile.

— Fie, sînt de acord, dacă e aşa ! stoarse din sine Tutaşhia.

— Să facem formele cum se cuvine, se grăbi Sahnov.

Începu să scrie pe o foaie aparte, înşirînd tot ce trebuia să execute Tutaşhia, în ce termene, arătînd de fiecare dată articolul şi paragraful după care va fi deferit justiţiei, în caz de nerespectarea sarcinilor menţionate. Era forma obişnuită a angajamentului sub care trebuia să se afle semnătura lui Tutaşhia. Terminînd de scris, îl întrebă :

— Puteţi citi ?

— Pot, fu răspunsul.

Tutaşhia trase spre sine coala de hîrtie scrisă de colonelul Sahnov şi începu, negrăbindu-se, să citească. O ţinu în faţă cum o jumătate de ceas, nu mai puţin. Apoi rosti :

— M-am gîndit serios. După săptămîni nu-mi ajung. Cum vreţi ! O lună şi jumătate.

După aceasta, însă, nici puterile nu mă mai ajută să descriu ceea ce diavolul de Tutaşhia se apucă să facă. Şi făcea atît de radical, că nici urmă nu mai rămînea. Credeţi-mă că, după a doua plecare a lui în haiducie, ca abrag, toate incendiile, crimele şi siluirile din Gruzia erau opera mîinilor lui. Asta v-o spun eu, Nikandro Kilia.

Trecuse cel mult o lună de atunci, cînd apăru, din Kutaisi, şeful guberniei mele cu un oarecare ofiţer, ca să-i predau serviciul. Poftim, în loc de sarcini — cotul !

Eu, imediat la Tiflis, la cabinetul lui Muşni Zarandia. Văzîndu-mă, turbă pe loc şi începu să mă înjure de făcuse spume la gură ; urlă cel puţin două ceasuri, făcîndu-mă şi măgar. Socotind însă atunci că totul era pierdut începui şi eu :

— Graţie dumneavoastră mi-am pierdut slujba. Prin bunăvoinţa dumneavoastră, o să-mi crape copiii de foame. Toate le-aţi pregătit, toate v-au ieşit, însă eu am să vă arăt unde îşi înţarcă dracul copiii.

— Ce vrei să-mi arăţi ? hohoti el cu lacrimi. Împărtăşeşte-mi şi mie, să nu mor în neştiinţă !

— Nu cumva nevestica ta, Muşni-batono, poartă şi acuma cerceii dăruiţi de evrei ? îl întrebai eu.

Zarandia îmi făcu semn cu degetul.

— Vino încoace, Kilia. Aşază-te !

Deschise un seif, răscolind îndelung în el, pînă găsi o hîrtie. Mi-o puse în faţă, rostind :

— Sigur că eşti idiot şi obraznic. Dar de citit, poţi să citeşti. Vezi ce scrie !

Era chitanţa autentificată de notariat. Se adeverea că Muşni Zarandia înapoiase evreilor cerceii, la o săptămînă după ce aceştia îi dăruiseră soţiei sale. Na-ţi-o frîntă, că ţi-am dres-o ! Încremenii de surpriză ! Vă puteţi imagina, cîţi ani se comportase Muşni, ca şi cînd îmi era recunoscător pentru că nu-l denunţasem pentru luare de mită. Iar eu credeam că-l aveam în mînă şi-l puteam obliga în orice moment să joace cum aveam să-i cînt, acţionînd cum îmi cereau interesele mele. Şi, deodată, ce-mi văd ochii ! Era cît pe-aci să-mi pierd minţile, şi începui să urlu cît mă ţineau puterile.

— Crezi, oare, Muşni Zarandia, că mi-ai scăpat din gheare ? Să nu-ţi închipui ! Să ştii că nenorocirile copiilor mei o să-ţi cadă în cap. În fiecare zi am să scriu denunţuri şi am să le trimit la toate instanţele... Că Muşni Zarandia e hoţ, că Muşni Zarandia primeşte mită, că Muşni Zarandia e duşmanul ţarului şi al tronului ! Ştiu că n-o să mă creadă nimeni, dar am să te bag în noroi, aşa voi face, dacă nu-mi dai înapoi slujba.

Muşni Zarandia îmi rîse în faţă.

— De ce eşti în stare ştiu şi fără spusele tale, Kilia. Acum, însă, stai liniştit. Încearcă să-ţi vii în fire. Mai primesc pe cineva acum, apoi vorbim.

Sună, intră vizitatorul şi se întreţinură îndelung despre nu ştiu ce. În acest timp, e-adevărat, îmi venii în fire ; nu zic că mă şi liniştisem, ci mai degrabă, îmi amintesc, m-aş fi dat cu capul de pereţi pentru cîte prostii îmi ieşiseră din gură.

Stam cu capul plecat, temîndu-mă să mă mişc.

Iar Zarandia, după ce-şi condusese oaspetele, scoase din sertarul biroului încă o hîrtie, întinzîndu-mi-o.

— Semnează — spuse el. Lasă-mă şi du-te. Te odihneşti o lună, două, şi apoi vedem ce putem să facem.

Începui să citesc şi nu-mi credeam ochilor.

Închipuiţi-vă, îi scria ministrului o notă explicativă în favoarea mea, rugîndu-l să mă menţină în serviciu. Dar cum scria !

— Să nu-ţi închipui, Kilia, mi se adresă el, că m-ai speriat, şi de frică am acţionat aşa. Crede-mă, nu mi-e deloc teamă de tine. Dar au fost nedrepţi cu tine, şi omeneşte eram obligat să-ţi vin în ajutor. Sigur că nu te dă deşteptăciunea afară din casă, însă nu te laşi cumpărat și nici mîna în banii statului n-o bagi, ești devotat țarului și patriei, iar județul ți-l știi ca în palmă, locul ocupîndu-ți-l pe drepate. Semnează nota explicativă și du-te !

Ce să spun ? Peste două luni, eram din nou șeful poliției. De aceea zic că Mușni Zarandia era șmecher, dar un șmecher bun. Un om bun. V-ați convins singuri că am dreptate. Iar de trăit, se cade să trăim ca el, ca Mușni Zarandia !

CAPITOLUL III

Prăbușind balaurul la pămînt, Tutașha, repezi sulița sa în gîtlejul încins de văpăi al acestuia, decapitîndu-l apoi. Se bucurară văzînd puținii la număr, dar tarii în duh, care urmau în taină învățăturile lui Tutașha, văzînd în el pe izbăvitorul lor.

Balaurul însă era asemenea Phoenix-ului și, în locul unui cap prăvălit, îi creșteau șapte la loc. Și tăie Tutașha și aceste șapte. Din ele izbucni șuvoi de sînge și se umplură apele. Și ieșiră acestea din țărmuri, ducînd cu ele tot ceea ce zidiseră înaintașii. Nu mai rămase pe pămînt nimic pentru munca cîmpului, și nici cine să semene sau să strîngă roadele. Se porni înfricoșător măcel și ucidere de frați, fiindcă oamenii se făcuseră răi și nedrepți, omorîndu-se fără alegere și rost, și, nemaiavînd menirea omului pe pămînt, pofteau să-l schimbe în vatră de cenușă.

Se urau cu toții și nu știau ce vor, afară doar de sînge și moarte. Îndreptățire pentru ei socoteau a fi exemplul lui Tutașha. Se spune că și el pornise asupra dragonului cu sabia, dorind să zdrobească, cu vrednicia lui, puterea răului. Balaurul nu murise însă, ci, dimpotrivă, i se înmulțise puterea, fiindcă pentru un cap tăiat crescuseră șapte, și se sporise răul în lume de șapte ori cîte șapte. Iar văzînd aceasta, căzu în deznădejde luminosul tînăr Tutașha, fiindcă pricepu: nimeni nu poate izbăvi firea omenească în afară de omul însuși.

Și hotărî atunci Tutașha, în duhul său atotcuprinzător și nemărginit, să se facă om.

Și fu el atunci, în planurile sale, Dumnezeu deplin.

Contele Szegedi

Oricît ar fi de ciudat, însă, totdeauna oamenii înțelepți au fost o mare raritate. Pentru monarhi, prezidenți și concelari, puținătatea lor numerică e evidentă și apare ca o dificilă problemă. Însă și mai anevoioasă și mai de nedezlegat e aceea a oamenilor mediocri. E cea mai mare din nenorocirile umanității.

S-a observat demult că aceia care se socot vrednici și chemați să conducă țara, sînt, de fapt, mai curînd de duzină și săraci cu duhul.

Cu uimitoare energie și perseverență se aruncă înainte și celor mai inimoși dintre ei le reușește atingerea scopurilor, punînd mîna, adică, pe frînele conducerii. Am meditat mult asupra cauzelor succesului lor şi cred că nu greşesc afirmînd că baza primă e maniacală : cînd omul orb şi fanatic crede în superioritatea sa asupra celorlalţi, fiecare acţiune a sa e îndrăzneaţă pînă la neruşinare. „Temeritatea cucereşte cetatea“, şi e cunoscut că nu poţi ocoli acest dicton, dacă vrei să fii stăpîn. Pentru aceasta sînt necesare însă : inteligenţa, capacitatea de analiză şi generalizarea şi, mai ales, creaţia, care, în cazul nostru, e exclusă dintru început — vorbeam despre oamenii mărginiţi. Cetăţile cucerite destul de repede scapă din mîinile acelora ce le-au cucerit, şi de aici „mare calamitate a nenorocirilor omeneşti“ care capătă un caracter cronic. Acela care cel puţin o dată, şi chiar dacă nu pentru multă vreme, s-a găsit pe cea mai înaltă treaptă, se teme hotărît de toţi — el le ştie păcatele, şi cei care au greşit îi sprijină pe cei ce ar trebui să cedeze. Raritatea oamenilor deştepţi e tot o apariţie cronică, aşa că locul mărginiţilor îl vor ocupa alţi mărginiţi. Cei ce ocupă locurile cele mai de sus preferă însă să lase la locul vechi pe cel care a greşit, decît să-l sprijine pe cel bine dotat, de la care nu ştii la ce te poţi aştepta. Lipsindu-se de un scaun, mărginitul se aşază, cel mai adesea, într-altul mai comod. Şi se continuă aşa, pînă cînd se hotărăşte să se retragă în linişte în satul său, să crească sparanghel sau să se mute într-o lume mai bună. Activitatea sa prelungită devine povară apăsătoare pe umeri poporului şi a ţării. Nenorocirea constă în faptul că, atunci cînd bate ceasul plecării unui maniac, pătrund şi i se consolidează în loc, alţi maniaci, asemenea lui. Şirul lor e fără sfîrşit, şi acest proces fără oprire nu cunoaşte goluri, nici cazuri jalnice, separate. Aceasta este problema oamenilor mediocri şi cenuşii, mai ales a celor mediocri şi cenuşii, căci carieriştii deschişi şi nereţinuţi constituie altă categorie.

Situaţia creată în jurul „Kilikiei“ şi întîmplările de după a doua intrare a lui Data Tutaşhia în categoria abragilor poate sluji ca cea mai adecvată ilustrare atît a activităţii oamenilor mediocri, cît şi a celor inteligenţi, pentru mine aceste întîmplări fiind însă importante numai prin influenţa exercitată asupra opticii, activităţii şi soartei mele.

Înainte, totuşi, de a trece la povestire, să vă mai împărtăşesc încă un gînd. În perioada matură, oamenii, după cum am constatat adesea, îşi construiesc relaţiile cu semenii pe stereotipiile alcătuite cu anii. Formarea unei stereotipii începe cu clipa naşterii şi se rotunjeşte la douăzeci — douăzeci si cinci de ani. În anii ulteriori, ele se desăvîrsesc, se rafinează sau se diversifică pe substereotipii, şi acest proces evoluează, continuîndu-se în restul vieţii. Mi-am însuşit, să zicem, o astfel de stereotipie, să ajut neapărat celui sărac. Dar cărui sărac ? În care împrejurări să dai şi în care nu ? Şi dacă dai, atunci — cît ? Toate acestea constituie substereotipiile acelei prime stereotipii. Încă în tinereţe, în conştiinţa mea s-a alcătuit altă stereotipie : să te îmbraci astfel încît să nu răneşti atenţia celor din jur. Mai tîrziu, m-am înarmat cu substereotipiile corespunzătoare gusturilor diverselor cercuri sociale, şi am început să-mi diversific toaleta. Pe măsura în care, însă, se ramificau în conştiinţa mea diversele stereo- şi substereotipii, evolua şi caracterul meu, afectîndu-mi psihologia. Diversificarea stereotipiilor comportamentului şi a acţiunilor mele a început în perioada studiilor în străinătate şi a primilor paşi în serviciul secret, continuîndu-se pînă acum. În sens figurat, de cîte ori am întîlnit săracul, de atîtea ori mi s-a îmbogăţit cu noi aspecte stereotipia relaţiilor mele cu el. De cîte ori am făcut vizite de societate sau afaceri, de atîtea ori stereotipiile respective m-au obligat să-mi regîndesc amănuntele toaletei mele şi prin aceasta să-mi prelucrez stereotipiile de comportament. Însă baza — s-o considerăm stimul, impuls, necesitate — rămîne neschimbată : trebuie să ajut pe cel sărac şi nu trebuie să şochez cu toaleta mea pe cei din jur. Stereotipia e, înainte de orice, rodul interdependenţei dintre trăsăturile de ereditate şi mediu. Totalitatea stereotipiilor determină relaţiile insului cu mediul şi cu propria-i lume interioară. În acest chip, dacă stereotipia este expresia, în prealabil prelucrată, a interdependenţei noastre cu unul din aspectele vieţii, atunci principiul relaţiilor omului faţă de lume, în ansamblu, descoperă relaţia intimă a omului faţă de orice lume, ca şi construcţia sa interioară dealtfel. Vorbesc întrucîtva simplificînd, scopul meu fiind doar să analizez şi să înţeleg consecinţele situaţiilor intervenite şi nu situaţia în sine, cu logica capricioasă a evenimentelor, a urmărilor şi a rezultatelor pe care urmează să le constatăm. De aceea, mă limitez la ceea ce am spus şi trec la povestire.

Colonelul Sahnov, ca şi majoritatea colegilor săi, în lupta pentru avansare şi putere, se înfiinţase în fortăreţele cucerite de alţii.

Un altul era Înălţimea-Sa, marele cneaz. Sahnov şedea sigur în scaunul dăruit lui cîndva şi caraghioslîcul situaţiei sale consta în faptul că devenise şi membrul comisiei extraordinare a ministerului. Fiecare pas împotriva lui Sahnov era estimat ca o acţiune împotriva augustei familii, şi intangibilitatea colonelului era garantată în ciuda faptului că ministerul de interne şi comandamentul jandarmeriei se comportau destul de reţinut faţă de subalternul lor. Sahnov înţelegea foarte bine cu ce satisfacţie l-ar fi concediat, şi răspundea cu o răceală conştientă. Or cum cea mai bună apărare e atacul, Sahnov, nu numai că visa la portofoliul comandamentului corpului de jandarmi, ci făcea şi paşi energici pentru obţinerea lui.

În perioada în care Data Tutaşhia redeveni abrag, noi reuşiserăm să blocăm cinci bande, cu doi sau mai mulţi tîlhari şi din alte patru mai rămăsese doar cîte unul ; cincisprezece inşi dintre cei neutralizaţi fură recrutaţi de organele noastre şi cu mîna lor nimicirăm opt dintre abragii nesupuşi. Abragii rămaşi — cel mult patru-cinci — se aflau în pragul nimicirii : fuseseră depistate în jur de 200 de gazde de bandiţi şi abragi şi nu mai puţin de un sfert dintre ei semnaseră colaborarea secretă cu noi. Pe lîngă aceasta, ne formasem o reţea admirabil amplasată şi cu eficiența rapidă în difuzarea și recoltarea zvonurilor. Cheltuielile de funcționare nu depășeau cel mult zece mii, sumă neimportant de mică. Cheltuielile de comunicații, poștale și telegrafice, erau în întregime incluse aici. Datorită insistenței și influenței colonelului Sahnov experiența noastră fu generalizată în tot imperiul, și potrivit destinației, el era cel chemat să satisfacă cele mai diverse nevoi ale imperiului și tronului. Pentru acea vreme era o noutate grandioasă.

Dar din datele cunoscute, polițiile secrete ale puterilor europene nu dispuneau pe atunci de asemenea servicii cu destinații speciale. Unic făuritor al „Kilikiei", prin punctul teoretic de plecare, ca și prin materializarea sa practică era considerat la curte și în minister, Sahnov. Călca biruitor și era de prisos să vorbești de perspectivele deschise amorului său propriu.

În ciuda faptului că încercarea samavolnică de a-l ademeni pe Data Tutașhia eșuă lamentabil, Sahnov rămase curatorul „Kilikiei" primind programatic rapoartele noastre despre desfășurarea operațiilor. Tot așa de regulat primeam apoi și noi de la el ca drept răspuns niște instrucțiuni care de fapt ne dublau operațiunile noastre, în ele negăsindu-se nici umbră de noutate.

Odată, în Petersburg, reușii să explic cum se nășteau acele instrucțiuni. Primind raportul programat despre succesul unei oarecare operații, Sahnov compunea scrisoarea pe numele nostru, cu recomandarea de a rezolva problema în modul în care noi tocmai raportasem executarea. Scrisoarea o citea apoi adjunctului sau chiar ministrului însuși, dacă se ivea ocazia, iar pachetul sigilat se expedia la Tiflis. Mă convinsei apoi și de faptul că Sahnov, ne submina pe cît era posibil, atît reputația mea cît și pe cea a lui Zarandia.

Aflîndu-mă în Petersburg nu comunicai nimănui această descoperire, însă odată ajuns acasă îi povestii totul lui Zarandia.

— Ce gîndiți despre treaba asta, Mușni ?

— Era de așteptat, Luminăția-Voastră.

— Cîtă vreme noi ne aflăm pe locurile noastre, Sahnov trăiește sub amenințarea protestului nostru. Iar dacă ne facem cunoscute pretențiile noastre de autori ai „Kilikiei", el urmează să dovedească, să discute, să se justifice, și meritele lui vor sta sub semn de întrebare. El nu e dispus să renunțe la gloria de a fi autor al „Kilikiei" și o să întreprindă totul ca să-i folosească succesul în propriile-i interese. Recurge la orice, n-aveți nici o îndoială în acest sens.

Eu și astăzi cred că lupta colonelului cu noi nu fusese concepută și nici planificată. Mai curînd i-o dictase instinctul său de autoapărare — însușindu-și roadele muncii altora, frica de demascare se întețea permanent în el. De aceea, îmi trecu prin minte, că n-ar fi greșit dacă l-am convinge că pe noi nu ne interesa, de fapt, adevăratul autor al „Kilikiei". Și-am comunicat gîndul acesta lui Zarandia.

— Colonelul așteaptă demascarea, conte, — zîmbi Zarandia. Asta-i ideea lui fixă și nici psihiatrul nu i-ar mai putea-o scoate din cap.

Aşa că, indiferent de garnitura cu care i-am servi gîndul nostru, el tot ne va suspecta de perfidie.

— Dar cum să ne comportăm atunci ?

— În prezent nu văd nici un demers care să nu fie considerat de el ca atentat la renumele său !

— Să nu uităm că avem de-a face cu Sahnov, iar de la el, — cum aţi binevoit să remarcaţi — te poţi aştepta de la orice — inclusiv, desigur, şi la cine ştie ce prostie.

— Nu-mi mai rămîne atunci decît ignorarea — la aceasta se reduce sfatul dv., se pare ?

— Da, Luminăţia-Voastră.

— Fie şi aşa, încheiai eu, înţelegînd că Zarandia hotărîse să aştepte pînă se va coace mărul. Altă cale nici nu se vedea. O să ne mai gîndim. Vă rog însă să nu întreprindeţi nimic fără acordul meu.

— Pe cuvînt de onoare !

Discuţia se terminase, Muşni Zarandia însă nu pleca, părînd adîncit în gînduri. Se scursese destul timp înainte de a fi ridicat capul, privindu-mă drept în ochi.

— Aţi binevoit a spune că urmează să mai medităm. Or aş fi vrut puţină lumină, sau direcţia în care să medităm, ca să nu-i dăm posibilitatea să întreprindă ceva împotriva noastră. Ce-ar fi fost să i se încredinţeze, să zicem, controlul asupra morilor de stat sau al caselor publice ! ?

— Ne rămîne, deci, şi de ales ? rîsei eu, fiindcă întrebarea lui Zarandia depăşea limitele posibilităţilor şi ale competenţei noastre.

— Depinde de cum se vor cristaliza împrejurările, Luminăţia-Voastră.

— De la ce plecăm însă ?

— Ca totdeauna, numai de la interesele tronului şi ale imperiului. Să dai lui Sahnov posibilitatea de a deveni şeful jandarmeriei ar fi o greşeală care s-ar repercuta tragic asupra soartei întregului imperiu. Ar constitui o acţiune de subminare a intereselor publice. Sînt convins de aceasta, iar pentru propriile-mi cuvinte răspund doar eu.

Muşni Zarandia se închină, părăsind cabinetul, fără a mai aştepta răspunsul meu.

Descoperii deodată că, pentru prima dată după ani lungi de slujbă, păşisem — absolut involuntar şi neperceptibil pentru mine — într-o interdependenţă dăunătoare demnităţii profesionale. Şi cu cine ? Cu subalternul meu. Şi pentru mine şi pentru Zarandia, colonelul Sahnov era o persoană sus pusă şi numai după aceea omul cu anumite merite şi neajunsuri. Fiecare acţiune secretă sau intenţie, îndreptată împotriva lui, puteau fi considerate ca încălcări ale eticii profesionale, apropiindu-se prin semnificaţie de nerespectarea jurămîntului.

Indiscutabil, acţiunea lui Sahnov merita mustrare şi condamnare, însă pentru aceasta era necesar raportul meu scris sau al altcuiva, trimis în forma corespunzătoare, instanţei respective, care să binevoiască sau nu, să decidă problema. Simţeam că Muşni Zarandia era hotărît să lupte împotriva lui Sahnov şi cu mijloace neîngăduite de subordonare. Datoria mea cea dintîi era să-i pretind o lămurire scrisă, să ordon cercetări dacă se va vădi necesar, şi să raportez despre cele întîmplate şefului. Astfel se proceda şi nimic altceva nu aveam dreptul să presupun, nici să admit. Aşa îmi şi propusei să acţionez, însă mă reţinea ceva. Aceasta însemna, reflectai eu, că mă lăsasem sub influenţa subalternului meu, temîndu-mă să-mi recunosc vina. Îmi reprezentai în minte tot firul interdependenţei dintre Sahnov şi Zarandia, şi-mi amintii toate discuţiile cu Muşni : nu, nu-l aţîţasem la acţiuni împotriva lui Sahnov, nu-i dădusem nici un bobîrnac, nici chiar ascuns, ci îl rugasem doar să mediteze dacă nu ne ameninţă ceva. Asta a şi fost, însă n-am simţit nici o dorinţă să-l răsplătesc după merit.

... Dar n-ar putea el (gîndul meu alunecă, brusc, pe alt făgaş) : să folosească împotriva mea ultima noastră discuţie ? Ar putea ! N-avea decît să-i scrie ministrului, şefului sau chiar lui Sahnov un raport — şi mie mi-ar fi trebuit să dovedesc că nu sînt amestecat într-o istorie atît de murdară. Dădui să pun mîna pe toc, dar nu reuşii să însăilez un rînd şi abia acum, singur cu pana şi hîrtia înţelesei că nu voi întreprinde nici un pas împotriva lui Zarandia, fiindcă nu voiam. Era deja un compromis. Una din cele mai importante stereotipii ale înţelegerii datoriei mele profesionale plesni atunci ca o băşică de săpun şi aceasta sub ochii mei şi fără cea mai neînsemnată împotrivire din parte-mi. Atunci, pare-se, apăru prima fisură în conştiinţa mea şi-n tabela-mi de valori spirituale.

De ce ?

Am chibzuit mult la asta. De Sahnov nu-mi fusese niciodată frică. Greutatea şi meritele mele mă apărau mai mult decît suficient. Mai eram şi om cu situaţie, aşa că retragerea nu mi-ar fi creat probleme materiale. Căzusem sub influenţa lui Zarandia ? Recunosc deschis : l-am preţuit foarte pe acest om, însă nu renunţasem niciodată faţă de el la o relaţie prevăzătoare. Nu mai încape nici o îndoială — steriotipia despre care vorbeam, îşi încetase acţiunea sa.

Toci Mikaşavria

În timpul cînd eu treceam în rîndul abragilor, alţii se împăcau cu stăpînirea, întorcîndu-se acasă la familii. Aveam doi veri buni, din partea mamei, abragi, cei doi Ceanturia, şi mă ascunsesem la ei. Împlinisem cincisprezece ani. De ce m-am făcut abrag, v-am povestit deja şi n-o s-o mai repet.

Chiar în anul acela redevenise abrag şi Data Tutaşhia. Veni în munţii Muhurski şi ne găsi acolo... Vorbesc, se înţelege, despre verişorii mei, că la mine se uitau ca la un prunc ; ce treabă putea să aibă el cu mine? — m-au şi trimis, nu mai ştiu unde, iar ei vorbiseră pe săturate pînă să mă întorc. Data plecase. Abia mai tîrziu aflai despre ce discutaseră şi de ce revenise în munţi. Data le spusese verilor mei: vedeţi pe ce drumuri umblaţi, unde vă ascundeţi şi ce faceţi... Eu nu ştiu şi nici nu vreau să aflu. Iar dacă vi se întîmplă ceva, să ştiţi că nu e mîna mea în joc. Asta să vă intre în cap.

Pădurile din munţii Muhurski erau aşa că ascundeau sute de abragi, fără ca ei să ştie unul de altul şi deci n-aveam de ce să plecăm de acolo nici noi, nici Data. Avea el o treabă şi poate şi aştepta pe cineva. Rar dam cu ochii unul de altul şi atunci de departe. Aşa trăiam. Să fii însă abrag, chiar dacă nu eşti urmărit şi locurile arată că duşmanii nu te pot prinde, e oricum greu. Te ucide lipsa de ocupaţie. Ţi se urăşte, să-ţi iei cîmpii nu alta. Din cauza asta îşi şi uită abragul de prevedere şi cade în capcană. Verilor mei le era însă mai uşor, căci erau oameni în toată firea. Dar mie, un zgîmboi, să stau într-un loc? Mă răsuceam încoace-ncolo, mă căţăram pe toate stîncile, străbăteam toate desişurile. Păduri, vîlcele, peşteri — le ştiam pe de rost.

Se afla acolo o poiană. De jur-împrejur, înălţimi. Un locşor liniştit, strălinişiit, şi în poieniţă se aflase cîndva o casă locuită de un om pe nume Buhu. Se povestea că-şi ucisese fratele. Fără voie. Nici el nu ştia cum se petrecuse. Se întorsese însă după închisoare, şi-n sat nemaivoind să stea îndrăgi poiana, stabilindu-se-n ea pînă la sfîrşitul zilelor. Urmă de casă nu mai aflai acum pe acolo, dar poiana tot aşa se chemă: poiana lui Buhu. Apa fiind însă departe Buhu săpase-n ea o fîntînă şi sub fîntînă îşi puse coliba — intre cine-o vrea, uşă nu avea. Fîntîna era foarte adîncă. Strigai în ea şi aşteptai mult pînă se întorcea ecoul.

Cînd mă purtau picioarele prin locurile acelea, mă lăsam, neapărat, în fîntînă, închipuindu-mi cum îi va fi fost viaţa lui Buhu pe acolo. Cînd mă săturam de gîndit — strigam în puţ şi ascultam ecoul. Iacă distracţie. Să nu vă închipuiţi însă că hoinăream pe coclauri, fără să mă păzesc şi să casc ochii. Nici fraţii nu mi-ar fi îngăduit. Pînă la cel mai apropiat cătun erau cincisprezece-douăzeci de verste. Nu se căţăra nimeni pînă aici, se slăvea a fi loc fără lume. Să bag de seamă şi să observ, deprinsesem curînd; copiii au memorie sprintenă şi de era iarbă călcată sau o crenguţă ruptă, ori piatra mişcată, vedeam îndată.

Mă scoborîi odată în poiana lui Buhu, oprindu-mă la o bătaie de puşcă, de acolo şi îmi făcui ochii roată; nimic, pare-se schimbat; hai şi mai jos, cînd colo, un om sta sub nuc. Ţeava puştii drept spre mine. Mă privea-n ochi. Îl recunoscui. Era Data Tutaşhia.

— Noroc bun, unchiule Data!

— Sănătos să fii, abragule! îmi răspunse el vesel. Ia fă-te încoace, dar ocoleşte prin spate fîntîna.

Mă apropiai, tăinirăm de una, de alta; mă întrebă de fraţi, dar parcă discuţia tînjea...

— Unchiule Data, de ce mi-ai poruncit să ocolesc fîntîna? mă hotărîi eu să-l întreb.

— E a treia zi de cînd te aştept. Ţie, se zice, ţi-e drag să strigi în puţ?

— Da, mi-e drag. Şi?

— Ei, vezi, nu se mai poate intra în colibă. Data mă privea vesel, ca şi pînă atunci.

„Îmi ascunde ceva", mă perpelii eu.

— Dacă zici dumneata, nu intra, şi gata. Ce e de discutat aici?

— Buba e altundeva. De intrat, intrăm, dar cu băgare de seamă: — Calcă după mine.

Aşa şi făcurăm. Tutaşhia se apropie de colibă dinspre peretele din spate. Coliba era de bîrne. Fiecare bîrnă lungă de trei arşini, groasă de două degete şi lată de-o şchioapă. El împinse bîrna şi se vîrî înăuntru; eu după el. Fîntîna era căptuşită cu pietre cam pînă la cingătoarea omului.

Ne lăsarăm pe vine şi cînd ni se obişnuiră ochii cu întunericul, Data Tutaşhia întrebă:

— Toci-frăţioare, vezi în pietre patul mauzerului?

— Îl văd.

Ţeava lui ţintea intrarea; de sus, mauzerul nu se vedea, îl ascundeau pietrele.

Şi acum cînd îmi amintesc, nădușesc, dar atunci, băieţandru fiind, inimioara mi se zbătea ca o păsăruică prinsă. Ia te mai uită cum îl potrivise: intră omul, trece pragul, încă un pas şi piciorul e exact la piatra după care e ascuns mauzerul. Împuşcătura — orice înălţime ai avea — de la vîrful piciorului pînă la gîtlej, te găureşte sigur.

— Ascultă-mă acum! Vezi sforicica, tai-o cu grijă, foarte cu grijă. Tai-o însă cu cel mai ascuţit cuţit — atunci nu e primejdios. Tai-o de aici de la peretele din spate. Şi dacă ia foc glontele se duce spre intrare, iar tu te afli în partea opusă. Apoi scoţi pietrele şi-n loc de glonte, priveşti mauzerul. Şi acum, dă-i drumul.

Ieşirăm tîrîş afară.

— Unchiule Data, pentru noi era pregătit?

— Cred că pentru tine. Figura asta nu e pentru un abrag cu experienţă.

— Abragul care-şi ştie rostul nici nu intră pe uşă într-un loc aşa de liniştit.

— Cine a întins cursa ştia să-ţi place să treci pe aici, fără să te fereşti.

— Înseamnă că vroiau să mă omoare?

— Pe tine, cred. Aşteptînd apoi puţin, continuă: — Toci-frăţioare, dacă cineva te loveşte fără pricină, iar tu nu-i răspunzi, el îşi vede de drum şi-şi regretă neapărat fapta sa: duşman însă, nu-ţi va fi:

ține minte asta. Dacă însă tu îl lovești — ți-l faci dușman. Și tu d-aia te-ai făcut abrag fiindcă ai parat lovitura celui ce te-a lovit pe degeaba. El ți-a devenit dușman. Puterea și legea sînt vrăjmașii tăi. Gîndește-te bine, de unde s-a iscat cursa cu mauzerul și atunci afli cine ți-e vrăjmaș. Înțelesu-m-ai ?

— Înțeles, unchiule Data. Știu deja.

— Atunci e bine. Să-ți deie Domnul pace și biruințe asupra vrăjmașului. Eu mă duc.

Data Tutașhia mă îmbrățișă și se lăsă pe povîrniș la vale. Atunci nu știam că-l așteptau doi după înălțime. Verii mei îi urmăreau. Data Tutașhia venise, deci, să se întîlnească cu prietenii.

— Încotro, unchiule Data ? întrebarea mea, desigur, era naivă.

— Grădina de legume trebuie plivită ! răspunsese el. Era toamnă tîrziu.

— Ți-ai găsit vreme de plivit, — rîsei eu. De unde să știu ce se ascundea sub vorbele sale ?

— Încă nu e tîrziu. Grădina și țarina destinate mie trebuie plivite și săpate și iarna și vara.

Ne despărțirăm.

— Cine a întins cursa ? îi strigai eu din urmă, cînd el ajunsese departe în jos.

— Raja Sarcimelia sau Poko Kaceava. E mîna lor. N-are cine altcineva.

Nimeni nu s-ar apuca de așa ceva, afară de șobolanii ăștia. Povestește-le tot lui Maksim și Platon. Ei pricep asta.

A rămas, așadar, să vă povestesc ce le-am făcut și eu lor, și-i timpul să terminăm.

Pe Raja Sarcimelia l-am pîndit pe drum. Stam lîngă un sac cu porumb. Maxim și Platon erau în tufiș. Apare Sarcimelia. Și-au făcut socoteala : stă tinerelul lîngă sac, n-ai de ce să te temi ! Se apropie, iar noi am făcut cu el exact ce făcea el, cînd jefuia poporul : l-am obligat să ridice mîinile, l-am tras de pe cal, i-am luat armele și l-am tîrît în pădure. Platon i-a zis : „ai băgat mauzerul în fîntîna din poiana lui Buhu, hai să-l scoți. Nu știu ce-ai meșterit tu acolo, însă nouă ne trebuie apă ; fără fîntînă nu se poate“. El negă. Cică n-auzise nici de fîntînă, nici de mauzer. Îl legarăm mai vîrtos și-l împinserăm în față. După aceea am mers toată ziua și toată noaptea pînă în poiana lui Buhu.

— Intră — porunci Maksim.

A căzut în genunchi, ce nu ne-a făgăduit — numai Dumnezeu știe. Noi o țineam pe-a noastră. Tîlharul nu vroia nici în ruptul capului să intre în colibă. Mi s-a făcut atunci milă ; am tras și i-am zburat țeasta.

Peste două săptămîni am plecat după Poko Kaceava. Dar întîrziasem. Cineva îl dăduse gata cu cinci zile mai înainte.

Curînd se limpezi că temerile noastre erau pe deplin îndreptățite. Ca răspuns la unul din rapoartele noastre, am primit de la colonelul Sahnov o scrisoare mustind indignare. Era scandalizat de împăcare cu abragul Iahia Ibrahim-Oglî, din Borcialinski, a cărui nimicire fusese ordonată, după expresia lui Sahnov. Nici nu fusese vorba despre așa ceva. Căpitanul statmajorist, Nareiko, sosit din Petersburg îi comunicase în particular lui Mușni că nu o dată Sahnov încercase să-l convingă pe ministru și pe comandantul jandarmeriei că Zarandia și contele Szegedi ar fi zădărnicit ademenirea lui Tutașhia. N-aveam deci nici un motiv să ne îndoim, că începuse acțiunea de minare. Sigur că la fiecare atac se putea răspunde printr-un contraatac, dar prin aceasta situația se configura destul de îndoielnic : un atac — o încercare de justificare ; cîteva atacuri — deja cîteva justificări, dar justificîndu-te în continuare, însemna pînă la urmă că ești vinovat, dacă nu total, cel puțin în parte, sigur. Și o asemenea situație i-ar fi convenit colonelului, pe lîngă că i-ar fi dat motiv să se plîngă permanent înaltului său protector, că aceia din Caucaz nu-i dau pace, ațîțîndu-l sistematic pe ministru împotriva sa. Ar fi fost un non sens să-i dăm posibilitatea unei astfel de manevre ; altcumva trebuia acționat, iar noi așteptam cu brațele încrucișate să ne fie aruncată fortăreața în aer.

Într-una din trimiterile sale programate, Sahnov mă învinuia că Tutașhia era în viață numai fiindcă căzusem sub influența lui Zarandia. Iar Zarandia se făcuse vinovat de neglijarea intereselor de stat și profesionale din cauza unei înțelegeri greșite a îndatoririlor familiale.

În același timp, unul din adjuncții mei află că la ședința extraordinară a sfetnicilor ministerului, Sahnov ceruse eliberarea lui Szegedi și a lui Zarandia din funcție, sau cel puțin mutarea lor într-alt serviciu. Consiliul extraordinar nu i-a dat ascultare, dar Sahnov era mulțumit că sămînța îndoielii fusese aruncată. El avea încredere în viitor.

Colonelul se grăbise însă, nesocotind ritmul ales pentru infailibila-i metodă. În parte, graba febrilă îi fusese provocată și de comportamentul nostru — amorul propriu al lui Sahnov suferea că indicațiile sale prețioase, ca și reproșurile, erau trecute cu vederea și că nu-i respectam funcția tutelară în problema „Kilikiei". Nu putea să nu știe că și noi eram inițiați, oarecum în manevrele sale, pasivitatea noastră avînd darul să-l neliniștească cumplit pe certărețul spadasin.

Apoi ne asaltă cu o grindină de scrisori, cerînd neîntîrziat nimicirea lui Tutașhia, pentru care era deajuns un singur foc. Ba-i înfățișă ministrului și un raport detaliat în care se descria amănunțit modul în care noi îl favorizam pe Tutașhia.

La un an și jumătate, sau doi, după ce Tutașhia își reluă activitatea clandestină, sosi din Petersburg dispoziția să-l eliberez din funcție pe Mușni Zarandia. Era semnată de șeful jandarmeriei și de Sahnov.

Motivarea rămăsese cea dinainte: neîndeplinirea sistematică a ordinelor de nimicire a lui Tutaşhia şi legătura lui de rudenie cu abragul, ca şi cum pînă atunci, şi în tot timpul, Data Tutaşhia nu fusese vărul primar al lui Muşni Zarandia.

Scrisoarea avea sigiliul cancelariei ministeriale; însemna că fusese expediată cu acordul ministrului afacerilor interne. Aceasta mă şi bucura — mai erau în administraţie şi în minister cîţiva funcţionari provinciali consideraţi foarte preţioşi. Mai mult, Zarandia se număra printre sfetnicii ministrului. Într-o împrejurare oarecare ministrul, într-o discuţie cu mine, izbucnise: acest aborigen este mai marele, povăţuitorul şi duhovnicul satanei. Nu o dată mă rugaseră să li-l cedez pe Zarandia, dar refuzasem totdeauna, aşa că pînă la urmă mă lăsară în pace. De Sahnov toţi vroiau să scape ca de un buboi gata să spargă, dar nu găseau cum şi iată că găina începe să-şi pregătească singură cuţitul. Mi se formase impresia că pe Sahnov, demult şi fără răgaz, îl aţîţaseră pe furiş împotriva lui Zarandia, manipulînd documente şi intrigi, ca apoi să-i sugereze gîndul de a se debarasa de el. Ministrul şi şeful jandarmeriei îl determinară pe Sahnov să creeze o asemenea situaţie, încît de debarcarea lui Zarandia să fie vinovat doar el, colonelul Sahnov. Că Zarandia, înfuriat, o să-l înghită apoi ca pe-o pilulă, nu se îndoia nici ministrul şi nici şeful.

Pentru mine totul era limpede, dar nu strică să-mi verific impresiile. Pe ministru şi pe şef îi informai printr-o telegramă cifrată că mă opun la debarcarea lui Zarandia, că separîndu-l totuşi de „Kilikia", îl transferam pe postul devenit vacant al şefului cercetării politice.

Nu urmară nici un fel de întîmpinări, aşa că acţionai fără întîrziere. Numirea era conformă cu agrementul tuturor instanţelor şi fu emis ordinul...

Sahnov jubila, deşi victoria nu era deplină. Pe mine mă interesa numai un lucru: ce va întreprinde în aceste circumstanţe, mai marele, sfetnicul şi duhovnicul satanei?

— Muşni, sper că nu aţi uitat vechiul principiu — nu amîna pe mîine, ceea ce poţi face astăzi? — îl întrebai odată.

— Mai există şi alte principii, replică el, înţelegînd dintr-o dată despre ce era vorba: nu te grăbi astăzi cu ceea ce poţi face mîine mai bine.

Ulterior, nu o dată îmi amintii acest scurt dialog. Ce mă impulsiona pe mine? Zarandia obţinuse avansarea, devenise invulnerabil din partea lui Sahnov şi din partea fostului său curator nu-l mai pîndea nici o primejdie.

Despre mine am spus deja: intrigile mărunte constituiau cel mai mare rău ce mi-l putea face Sahnov. În situaţia dată, dacă rămîneam credincios stereotipiei, se cerea răbdare şi iarăşi răbdare. Sahnov îşi frînge gîtul şi fără ajutor străin. Atunci de ce să-l aţîţ pe Zarandia. Poate că pe linia obişnuită a compartamentului meu pătrunsese ceva nou, necunoscut chiar mie însumi.

Planul nimicirii lui Sahnov încă nu se cristalizase în mintea lui Zarandia.

Se putea găsi o formulare mai concisă şi mai cuprinzătoare a ceea ce s-a petrecut atunci, dar eu n-am găsit-o. De aceea continui povestea însă în modul cel mai simplu, şi cu atît mai mult cu cît unii factori necesită explicaţii separate. Toată problema se explică însă prin aceea că mai exista un şir întreg de împrejurări exterioare, absolut independente şi de problema Sahnov şi chiar una de alta. În momentul în care toate acestea au început, era greu de presupus că împrejurările vor converge, ca apoi sub formă de lavină, să se prăvălească peste Sahnov, luîndu-l cu sine. Aşa că încep să povestesc :

— Vi-l amintiţi pe Spadovski, mă întrebă într-o doară Zarandia. Chiar doctorul Spadovski, care acum trei ani s-a mutat din Tiflis în Vladicaucaz şi în două rînduri — datorită relaţiilor sale — a intrat în focarul reflectorului nostru ?

— Cum nu, îl ştiu foarte bine.

Zarandia deschise dosarul, aşezîndu-mi în faţă cinci pagini în format de cancelarie, scrise mărunt.

— Copia proclamaţiei sale.

— Interesant.

— Te dispune mai curînd spre meditaţii serioase.

Mă apucai de citit.

Spadovski era o inteligenţă foarte cinstită, însă neobişnuit de ahtiată după diverse curente din gîndirea politică la modă. Orice idee politică nouă, abia apărută, găsea în el adeptul fierbinte, dar ţi-ai fi pierdut timpul dacă i-ai fi pretins şi consecvenţă. De aceea, nu scăpa nici cea mai neînsemnată ocazie ca să-şi publice articolele, pentru a submina şi bîrfi ordinea publică. Nu neglija elocvenţa pentru a ponosi şi demasca ţarismul printre vasta clientelă şi numeroşii săi prieteni sau cunoscuţi. Acorda un substanţial ajutor bănesc elementelor rebele, ferindu-se de a da prilejul instituţiilor represive şi legii să deschidă acţiune împotriva lor sau să-i aducă în faţa tribunalului. Era un om prevăzător şi şiret. Se transferase din Tiflis în Vladicaucaz, — fiindcă devenise necesară schimbarea locului — pentru a evita complicaţii nedorite ; ne săturasem de neastîmpărul său — se îngroşaseră şi norii deasupra sa.

Aceasta nu atrase, însă, schimbarea opticii şi modului său de viaţă. Activitatea sa în Vladicaucaz era aceeaşi ca în Tiflis, numai că jandarmeria şi poliţia locală reacţionară mai prompt şi mai sever decît la Tiflis, fiindcă Vladicaucazul era cuibul simţămintelor monarhice. Se năpustiră asupra lui Spadovski, cu toată greutatea activităţii proaspăt începute a zvonurilor. Astfel, după puţin timp, se răspîndi printre cazacii monarhişti din Terskii vestea că e spion german, iar în cercul restrîns al liber cugetătorilor, că doctorul ar fi agent al poliţiei secrete şi că transferarea sa în Vladicaucaz ar fi legată de un proces în care el, Spadovski, ar fi jucat rol de agent provocator. Din parte-mi, ţin să subliniez că nici una din versiuni nu era fondată.

Aşa sau altcum, Spadovski se trezi în cleştele suspiciunii, urii, dispreţului, ceea ce, totuşi, nu-l tulbură. Se apucă să studieze situaţia creată şi descoperi curînd şi izvorul denigrării sale. Asupra acestui caz se înfiinţă mai tîrziu o comisie specială care stabili că serviciul de difuzarea zvonurilor din Terskii făcuse numai gafe. Începînd cu directivele de funcţionare ale lui Sahnov şi terminînd cu însăşi activitatea serviciului, total se caracteriza prin amatorismul unor funcţionari obtuzi, aşa că fisura apăruse odată cu prima treaptă a existenţei sale acolo. Or într-un asemenea cadru nu era greu de obţinut materialul faptic de descoperire a adevărului.

În proclamaţia lui Spadovski, pe care Zarandia mi-o aşezase în faţă, era descrisă structura serviciului de difuzare a zvonurilor: se expunea metodica de lucru şi se cita destul de exact lista rezidenţilor şi a agenţilor. Partea teoretică era ancorată în cîteva exemple vii. Proclamaţia se intitula: „Iată în ce ţară trăim". Era deschisă printr-un prolog inchiziţional şi încheiată cu lozinci revoluţionare. Iar la urmă de tot, un cuvînt către cititori:

„Oameni buni! Smulgeţi masca de pe faţa ţarismului sîngeros! Transcrieţi şi răspîndiţi acest document!" Proclamaţia era însă compusă într-un stil care nu făcea posibilă descoperirea autorului.

— De unde ştiţi că e din pana lui Spadovski?

— Spadovski însuşi a adus, acum două săptămîni, originalul la Tiflis, încredinţîndu-l pentru difuzare doamnei Anna Lukinicina Golearevici.

— Dacă nu greşesc, dînsa predă la gimnaziul clasic.

— Absolut adevărat. E prietena lui apropiată şi cu aceleaşi convingeri ca ale sale. Urmează să scoată douăzeci de exemplare ce trebuie expediate la douăzeci de adrese stabilite în prealabil.

— Cine va scoate de fapt copiile?

— Doamna Elisaveta Petrovna Terehova. Actualmente originalul se află la ea. Noi dispunem doar de fotocopia originalului, de concluziile expertizei, referitoare la identitatea scrisului, de copia listei adresanţilor şi de alte documente.

— Terehova?! Nu-mi aduc aminte; de ce aveam noi nevoie de această femeie? Pare-se că pe adresa ei trebuiau să ajungă imprimatele. Nu mă înşel, oare?

— Aveţi dreptate, conte. Pachetul de care vorbiţi trebuia să treacă prin mîinile Annei Golearevici, însă, prin noua împărţire administrativă nu a mai aparţinut jurisdicţiei noastre. E o poveste de vreo patru ani. Şi de atunci — nu mă ocupam încă de contrainformaţii — noi aproape că n-am mai folosit-o pe doamna Terehova. Acum însă mă preocupă sosirea lui Spadovski. Iar Terehova e, după cum ştiţi, prietena Golearevicei...

— Am înțeles, însă nu mi-e clar ce rol aveți dv. în această chestiune, ea neintrînd în competența dv.

— Luminăția-Voastră, ea a rămas la mine, fiindcă a refuzat să fie predată sub directivele altui funcționar. Și acest lucru nu-l pot face nici acum, ea fiindu-mi necesară mie, fiindcă de problema aceasta eu mă ocup.

— Ce intenționați să întreprindeți ?

— Deocamdată, nimic. Să așteptăm desfășurarea evenimentelor și mai ales noi factori.

— Dar nu vă e teamă că între timp proclamația se infiltrează în societate ?

— Pînă în septembrie putem aștepta liniștiți. Acesta e termenul fixat Terehovei pentru multiplicarea proclamației.

— Și Spadovski ?

— Deocamdată își tratează clientela sa progresistă. În raionul Terski, nu se știe nimic, nici de proclamație, nici de faptul că noi am dispune de ceva.

Astfel, problema era în faza inițială și după logica lucrurilor, eu s-ar fi cuvenit să-i ordon lui Zarandia să trimită datele raionului Terski. Și intenționam s-o fac..., dar n-am făcut-o. Ce dracu' m-a oprit ? Greu de spus, însă pasivitatea mea o atribui procesului care nu depindea de voința mea și care se desfășura în sufletul meu : se demola, nimicindu-se stereotipia care prinsese demult și temeinic rădăcină în conștiința mea.

Zarandia ieși, iar pe mine mă cuprinse ceva, de parcă, abia sosit de la o masă festivă, constatasem că nu am tabacherea, pince-nez-ul, bastonul și, încercînd să-mi amintesc, răscolesc prin toate colțurile și buzunarele, fără să-mi pot aminti. Și ce voiam să-l întreb pe Zarandia, nu l-am întrebat. Ei, despre ce era vorba ? Ce vroiam să întreb ? Trebuia să-mi amintesc și pînă la urmă mi-am amintit. Zarandia spusese, vorbind despre problema Spadovski : „Te dispune la meditații serioase". Am ratat să precizăm însă ce înțelegea el prin aceasta. Mult mai tîrziu, datorită aceluiași Zarandia, întrebarea ce mă chinuise apăru iarăși la suprafață, dar despre asta, altădată.

Bekar Djeiranașvili

Treptat, treptat ne încercuiră în așa fel, că nu mai aveam nici un colțișor sigur, nici în Kaheti și nici în Kiziki. Zvonurile curgeau, că auzindu-le ți se făcea părul măciucă. N-aveai unde să te mai aciuiezi și trebuia plecat. Îmi făcui rost de hîrtii, cum că aș fi zugrav din Pankiski, și m-am cuibărit în Kartli. Acolo, deasupra, erau păduri dese. Îmi cumpărasem apoi un cal de ispravă și mă apucai să cioplesc traverse. În vremea aceea toate traversele de la Tiflis la Batumi erau din stejar. Ei bine, pentru aceste traverse doboram eu stejari. Şi tai eu lemn de stejar o lună, două, trei. Cui să-i treacă prin cap că eram abrag ? Salariul, acceptabil ; dar era greu să nu ai de-a face cu alţii — Bekar Djeiranaşvili, ia toporul, Bekar Djeiranaşvili, ia pîrghia pentru traverse !

N-aveam nouăsprezece ani cînd devenisem abrag. Unsprezece ani nu făcusem altceva decît să cutreier păduri şi văi. Să muncesc — mă dezobişnuisem. Să dau naibii traversele ? Dar încotro s-o iei ? Se ivi o ocazie şi mă dusei în Megrelia.

Întîi să vă spun însă cu ce ocazie.

În locurile unde ciopleam era moşia cneazului Amilahvari. Ca administrator funcţiona un oarecare Şalibaşvili ; toţi îi ziceau Niko. Se încurcase — cică — cu o osetină, văduvă de gruzin. Îi dăduse întîlnire în lanurile de grîu. Erau culcaţi sau cine ştie ce făceau, cînd se repeziră asupra lor trei vlăjgani înarmaţi pînă-n dinţi. Pe Şalibaşvili îl legară de mîini şi de picioare de un stîlp, iar pe muiere o trîntiră la pămînt şi sub ochii lui o violară. Cel care-i conducea a strigat : — Eu sînt Data Tutaşhia. Ai să povesteşti şi despre treburile tale, dar nici de mine să nu uiţi. Se întoarseră şi pe-aci ţi-e drumul.

Numele lui Data Tutaşhia era atunci pe buzele tuturor. Oamenilor nu le da pîine să mănînce, dar dă-le să trăncănească. Aud de-o copeică, dar le împletesc de nu se mai termină. Eu ce să fac ? Eram călător şi de unde mă adusese Dumnezeu, nimeni nu ştia, şi de sub traverse nici nu-mi scoteam nasul. Puteam să povestesc oricui îmi ieşea în cale, că eu cu Data Dutaşhia fuseserăm ca fraţii, atîţia ani, dar că asemenea lucruri în viaţa lui nici nu fuseseră şi nici n-aveau să fie ! Însă şi fără asta, ce streche să-l fi muşcat, ca să treacă din Megreli în Kartli pentru parşiva de curviştină a lui Şalibaşvili ? Hei, dar chiar dacă aş povesti astea, cine m-ar asculta ? Lumii îi e mai de preţ un zvon găunos, decît un adevăr frumos. Văd însă că e timpul să plec. Momentul era cel mai potrivit. Îmi frămînt mintea şi aşa şi pe dos, ca să nu iasă rău. Începuseră să întrebe, de unde apărusem, ce aveam de gînd, şi dacă nu cumva, oi fi fost cunoscut cu cei care se distraseră cu muierea ăluia. Atenţie ! Se ocupau, deci, de mine şi de păcatele mele. Totuşi, am rămas. Au venit apoi din Gori poliţistmaistorul, judecătorul, pază... Caută, întreabă. Pe noi, pe muncitori, ne arată pe rînd lui Şalibaşvili şi ibovnicii osetine ; ăştia-s sau nu ?... Ne-au mai purtat pe drumuri, ne-au dat de mîncare şi rămas bun, oameni buni ! Mi-am dat însă seama că parcă şi căutau, dar parcă nu. Despre asta însă mai departe.

Mă mai chinuii eu două săptămîni, îmi încheiai socotelile, călătorii la Haşuri, vîndui calul, hai şi la baie, îmbrăcai o cerchează nouă şi cumpărai un buiestraş — s-a brodit minunat — aşa că, cu treizeci de cervoneţi eram în şa şi hop, peste culmea Suramski şi mai departe, așa că după două săptămîni opream în Samurzakano. De ce acolo ? Trebuia să-l găsesc pe Data.

Aveam de mult o înțelegere prin cine să ne căutăm unul pe altul dacă trebuia.

Omul era fierarul de acolo și el știa că eram ca frați și știa și de consemn. L-am așteptat cinci zile. Mi se păru că îmbătrînise puțin și că-l apăsa grija ; în rest — Data de totdeauna.

— Hai cu mine și privește la locurile noastre ! — mă îndemnă Data.

Am plecat cu el ; ne-am ridicat pe înălțimi. Asemenea locuri — dă Doamne ! Știi de care ? În Kaheti, să zicem, îți gonești murgul, te cațări pe Signahi și privești de acolo valea Alazanskaia, și vezi așa ceva, că ți se urcă răutatea în gîtlej și ți se face cocoloș. Cîtă forță e în acele locuri ! Parcă-ți umblă prin suflet, te calcă și-ți spune : — Ce legături pot fi între noi, omulețule ! Și tu te-aduni ca să-ți scuturi apăsarea, dai totul încolo, îți cureți gîtlejul și cînți de ți se arcuiește pieptul ca o roată. Așa e acolo ! De unde se ridică oare glasul ! Și crește cîntarea liberă și mîndră ? Iar de privești din Gurii și Adjarii văile, munții, cer și mare, gîndurile îți scapă ca fulgerele și te vrei isteț și argint viu să-i ajungi pe toți, să-i birui. Iar cîntecele aici sînt fudule și nărăvașe. Cînd te urci pe Megreli și Samurzakano, nu prea sus, pe un plai, te cuprinde atîta pace și deschidere către lume, frățioare ! de-ți vine să-i iubești pe toți, să-i dăruiești, cu ceva să-i alinți. E timpul să cobori de pe căluț, să-i cuprinzi botul și să-i ceri iertare că te-ai suit pe el și l-ai mai și mînat. Iar cîntecul alunecă lin, pe suflet, de parcă ai fi stat lîngă vatra părintească.

Fiecare loc cu sufletul lui, dar toate respiră numai frumusețe. În Guria și în Adjaria, omului care se ascunde de lege, în păduri, îi zic pirali, în Megreli și Abhazia — abrag, iar în restul Gruziei — kaceaghi. Înțelesul e însă unul singur, oricum i-ai spune : pirali, abrag, kaceagi — cu el e mintea, mîna, dreptatea și la un loc, bărbăția sau temeritatea, cum îi ziceau demult strămoșii. După cum și-a ales locul, așa e și bărbăția abragului. De aceea li se zice diferit ; altfel lumea i-ar boteza cu un nume. Dacă e limpede sau nu, nu știu, însă adevărat e că oriunde-i e bine abragului, dar în toată Gruzia locuri mai frumoase decît cele arătate mie de Data nu afli.

Colindarăm zece zile prin preajmă, și-am vînat, și-am benchetuit. După o vreme i-am spus apoi și ce i s-a întîmplat lui Șalibașvili, iar Data tăcu, rămas pe gînduri, desfăcu doar brațele și spuse : ce poți să faci !, și preț de două zile nici o vorbă despre aceasta. A treia zi am ucis o capră, am pregătit-o și, în timp ce se preocupa de foc, Data vorbi :

— Depărtișor s-a răspîndit despre mine faima siluitorului.

Ştiam că istoria cu Şalibaşvili nu-i ieşise din cap aceste două zile şi că nici pînă la moarte n-avea să-i iasă, dar trebuia să-l cunoşti pe Data, ca să-ţi dai seama de asta.

— Să mergem, frate Baker, să ne uităm la Şalibaşvili zice el. Ce-i drept, la asta nu m-aşteptam.

— Dacă e să mergem, haidem ! răspunsei cînd îmi venii în fire.

Două zile a lipsit apoi, nu ştiu unde, iar eu l-am aşteptat în bordeiul lui. Dealtfel, ce bordei era acela ? Era încăpere domnească ! Frumuseţe, pricepere, mînă de meşter. Singur şi-l făcuse, singur şi-l gătise, timp avusese berechet.

Se întoarse şi am mai dormit acolo o noapte, apoi la drum ! Am trecut peste păduri în Imeretia pe poteci neştiute. În Kartli nu ne ştia nimeni ; am mers pe drumul mare. Am răzbit apoi pînă la Kvişheti şi iată-ne la Grişa Gudadze. Era kunakul [1] lui Data şi ne-a primit ca un frate. Ne-am lăsat apoi la el caii şi armele, şi de-a dreptul la Haşuri. Eram îmbrăcaţi ca zilierii, dar cu magan cu o sută de cartuşe.

Aşa era înainte obiceiul : dacă te înfrăţeai, ziceai : — Am nevoie, hai cu mine ! Şi atunci mergeai şi nu întrebai pînă nu ţi se spunea unde şi de ce. Aşa se îndătinase, pentru că frăţeşte era să chemi în ajutor, numai cînd nu mai aveai altă ieşire. El mergea înainte şi primul glonte era pentru el. Eu ştiam doar că mergeam să-l vedem pe Şalibaşvili. Dar ce-avea fratele pe inimă nu ştiam şi n-aş fi întrebat. Ceva mi-era totuşi cunoscut — primejdia cea mare pe care Data şi-o rezerva sieşi, în timp ce pe mine mă cruţa. Or dacă nu erai cot la cot cu el, cum să mai ai apoi pretenţia egalităţii la partea legală de risc ?

— Tu să ţii seama de un lucru, Data : dacă mă cruţi, acoperindu-mă, atragi asupra mea păcatul de a nu-ţi fi frate bun. Mă înţelegi, nu ?

— Socot că nu ne paşte mare primejdie, spuse Data, după o jumătate de verstă. Ce e rezervat fiecăruia — o să vedem, frate ! Hai mai bine să ne frămîntăm creierii cum să începem, şi apoi să continuăm treaba.

— Ce ne trebuie ? Ce vrem ?

— Ce vrem — vezi doar. Au ţesut în juru-ne intrigi, ne-au mînjit cu noroi şi ne-au blocat toate căile. Pe tine te-au alungat din Kaheti şi nici mie nu mi-e mai uşor. Chiar pe unde pasul nu mi-a călcat, se săvîrşesc în numele meu ticăloşie şi josnicii. Asemenea isprăvi ca a lui Şalibaşvili şi chiar mai urîte poţi să numeri cu sutele, şi toate-s trecute în contul nostru. Dar ştiu eu a cui mînă e în joc. Stăpînirea noastră încearcă, dar ea nu reuşeşte singură ; treaba ei e să poruncească, iar voluntari care să o îndeplinească sînt fără număr. Mişună prin popor ca lupii în piele de oaie. Şi cine-i în stare să facă asta cu tine sau cu mine, e în stare de orice. În aceste canalii stă puterea stăpînirii ; fără ei nu s-ar putea face nimic. De aceea s-a obrăznicit scursura ; puterea nu-i atinge, legea nu-i priveşte. Or ca să stîrpim din sămînţă această pacoste, n-avem putere. Dar ca să le tăiem mîinile, avem de-ajuns ?

---

[1] Frate de cruce.

— Avem !

— Asta spun şi eu. Şi asta şi fac ! Mă întrebi de ce mergem, de ce-i nevoie ? Păi de aceea : să scurtăm aceste mîini prea lungi şi apoi vom vedea, ce ne mai oferă viaţa. Ţi-e dat să plivești — lanul sau grădina, plivește-le !

— Şi buruiana dă iarăşi !

— Iar o smulgi !

— Ce te-a apucat ? Şi biruim doar noi doi atît amar de pămînt ?

— De biruit pe tot, nu reuşim. Ai dreptate. Dar nici bălăriile pe locul plivit n-or să mai aibă puterea de la început. Şi apoi, noi începem, dar mai vin şi alţii. Dreptatea va birui ; alţii, ca noi, vor veni în număr şi mai mare, iar cînd vom fi o legiune, cu mîna şi cu gloanţele tot vom răzbi noi pînă la răul cuibărit în vîrf.

— Dar să vedem din ce parte începem acum.

— Aici, în Haşuri, ştiu eu pe unul... A fost hoţ şi escroc, şi s-a învîrtit şi prin puşcării ; cu un cuvînt, ticălos. Însă fiecare ticălos are miros sigur pentru alte ticăloşii. O găseşte unde trebuie şi-şi zice : dacă iese rău, asta-i sileşte şi pe ceilalţi ticăloşi să le scape. Pe ticălosul meu însă îl cheamă Dasturidze Kosta, şi ştie sigur toate afacerile necurate din localitate. Îl obligăm să le expună şi o să ne dăm seama.

— Ce are în cîrcă Dasturidze ăsta ?

— Numai una din faptele lui mîrşave, dacă nu o catorgă, atunci cel puţin zece ani în centrala Aleksandrovski.

— Atunci n-are cum să scape.

Pînă la Haşuri ne-am frămîntat mintea cu ce să începem. Dasturidze ţinea restaurantul gării şi eram hotărît să pătrund eu mai întîi acolo. Data, cu coasele, rămînea la umbră, pe una din băncile numeroase din piaţa gării. Înconjurai restaurantul, uitîndu-mă mai ales în bucătărie. La peretele opus ferestrei moţăia bucătarul. Spălătoreasa, de vîrstă mijlocie, spăla vesela într-o albie. Pe masă se aflau treizeci de castroane cu ceanalii [1], care-şi aşteptau rîndul la sobă. Erau însă atîtea muşte acolo încît parcă-n Haşuri nu mai rămăsese nici una. Toate se strînseseră aici.

Bucătarul încercă să caşte ochii, să zică nu ştiu ce, dar nu reuşi. Abia a doua oară îngăimă, forţîndu-se :

— Kosta, ieşi, muştele au intrat în castroane.

— Uite că vin ! se auzi un răspuns, dar, de venit, Kosta nu veni curînd.

---

[1] Fel de mîncare cu carne.

Sigur că ăsta era Dasturidze. Cine altul ar putea fi Kosta ? Arăta cam de patruzeci de ani și semăna cu o codobatură.

— Ce-ai făcut aici ? întrebă el, privind în castroanele cu ceanalii. De ce-ai pus atîta carne ? Dă-mi ligheanul încoace !

Ligheanul era la îndemînă, nu trebuia să-l mai care. Dasturidze trecu de-a lungul mesei, scoțînd din fiecare castron o bucată de carne și o aruncă în lighean, mormăind :

— Cîtă carne se aruncă ! Cine mănîncă atîta carne ? Vreți să mă ruinați ! Să-mi iau cîmpii ? Unde puneți atît ? Cui ?

Spălătoreasa ștergea farfuriile. Bucătarul căsca din cînd în cînd, ca și cum n-ar fi auzit. Dasturidze le verifică însă pe toate, pînă la sfîrșit, și iarăși se tîngui.

— Și ce atîta șașlîc ? Puneți-o la gheață ! Vreți să mă nenorociți ?

Se liniștise, mormăia doar cu o satisfacție vizibilă și întorcîndu-se dădu să iasă.

— Kosta, vino aici, avem treabă !

El se apropie de fereastră, măsurîndu-mă de la cap la picioare. Dar fie că nu-i plăcui, fie din altă cauză, îmi întoarse spatele.

— Dă-i ăstuia fiertură de carne, dar mai multă, îi aruncă el bucătarului. Și dă-i și pîine !

— Eu am treabă cu tine — îi strigai eu în spate. Îmi trebuie mie ciorba ta...

Întoarse capul, privindu-mă îndelung, apoi ieși, nescoțînd o vorbă.

Bucătarul îmi puse pe pervazul ferestrei un castron plin ochi, aducîndu-mi pîine și o lingură.

— Hai, mănîncă ! Uite acolo... îmi arată banca cu Data.

Era cît pe-aci să întind mîna după castron, însă îmi revenii ; femeia se plîngea :

— Dumnezeule ! În fiecare zi ne pisează că vrem să-l ruinăm. Încearcă cel puțin o dată să pui carnea asta blestemată egal, ca să nu mai poată lua din ea...

— Mai bine taci. Am încercat... acum un an. Tu nu erai aici... nu știi.

— Și ce-a fost ?

— A turbat și mai rău.

— Și ce-ai făcut ? Ai adăugat ?

— Ce era să fac ?

— Și el ?

— A luat înapoi suplimentul... — Aici observă bucătarul că eu nu plecasem încă.

— Întinde-o, întinde-o, dar bagă de seamă la castron, să nu facă picioare, că și vasele pierdute tot în contul meu le pune.

— El, vezi doar, — bucătarul uită de mine — moare dacă nu rupe cel puțin o bucățică, ca să rămînă mai puțin. E patimă la el...

— De ce îi trebuie ?...

— Ajunge, femeie ! Taci... Oricum nu pricepi.

Va să zică așa e acest Dasturidze. Din care parte trebuie luat? mă gîndesc eu fără să-mi răspund. Dar mare-i Domnul, iată-l venind de-a dreptul la fereastră. Se uită la ciorbă, lingură, pîine, apoi la mine... Nu mai era de amînat.

— M-a trimis maimuța. Avem de lucru — începui eu.

Sprînceana lui Dasturidze tremură ușor, și o asemenea mirare îi scăldă fața, că mă îndoii : oare el să fie ? Și dacă e el, treaba îi e cunoscută ?

— Ce ?... cine ?

— Maimuța ! ! !

— Nu-l știu. De unde să-l știu... Nici n-am auzit de el... punctă el supărat și încet.

— Nu știi, spui ?

— Nu știu, și nici nu vreau să știu ! reluă Kosta, doar mai încet și mai otrăvit.

— Ei, Kola, se adresă el, strigîndu-i bucătarului. Ia castronul, bulion... cam mult ar vrea...

— Treaba e, sigur, gospodărească — reluai eu — și nu numai Maimuța te știe, ci și Iașca din Surmanski îți trimite complimente.

— Nu cunosc pe nici unul. Ai încurcat ceva ! izbucni el, deși abia perceptibil și ca din pușcă, apoi, gustînd ciorba, îi strigă bucătarului :

— Kolo, ce îți pare rău de sare ? Nu vezi ce fadă e ? Adu sare !

— Unde s-a mai văzut să sări bulionul ? Sarea e pe masă ; sare după gust. Sare e deci puțină. Ia-ți fiertura și lasă-l pe Kola al tău s-o sare zdravăn ca să-și facă și clismă. Iar tu, hai încoace, găinaț de gîscă, ți-am spus că avem treabă.

— Iaca, viu, mormăi el, abia sucindu-și limba în gură și îndreptîndu-se spre ușă.

Pînă să dispară din bucătărie, eu mă așezasem pe o bancă ; pică apoi ca un scuipat lîngă mine și înainte ca eu să deschid gura, mitralie :

— Ce-ți trebuie ? Ce te legi de om ? De unde ai picat ? Te-ai lipit ca de-un copil. Crezi că ți-ai găsit fraierul ? Bolborosești, dracul știe ce. Mă confunzi cu cine știe ce drac de vulpe și apoi te bagi, te bagi, spune-mi, rogu-te...

— Sănătate, Kosta ! Dasturidze parcă-și înghițise limba. — De multișor, frățioare, n-am mai dat ochii cu tine. Patru anișori, nu mai puțin, nu ?

Data își așeză coasele pe pămînt și, sprijinindu-se în ele, îl privi liniștit pe Dasturidze.

Pot să mă jur pe cruce și evanghelie că nici înainte, și nici după, n-am mai văzut ca un om să se poată schimba atît de iute și de total.

— Ei... dar ăsta e Data ! zise el în cele din urmă.

— Data, el e !

Plimbă apoi ochii de la Data la mine, de la mine la Data, gîndindu-se ; venisem împreună sau fiecare separat ? Mirosi însă că Data n-avea cum să-l ştie pe Maimuţă, dar nici de unde-l puteam şti eu, nu pricepea. Mă vedea pentru prima oară.

Se cuminţi amfitrionul nostru şi-n tăcere încerca să-şi explice cum ne picase în mîini toată istoria cu Maimuţa. Începu să privească coasele, încercă tăişul cu degetul, aşteptînd ceva, vrînd să cîştige timp?

— Nu vrea să m-asculte — îi spusei eu lui Data. — Crede că eu pentru mine mă zbat. Treaba mea e însă măruntă. Nu mă amestec. Nici bulion nu-mi trebuie, nici nu l-am mîncat. Şi încă ce bulion, Doamne-dumnezeule! M-au rugat să transmit o vorbuliţă. Vrea să asculte — bine, nu — deie-i Domnul ce-i bun, şi ţie, o cosiţă bună, iar eu mă supăr, plec unde m-or duce ochii.

— Cum vrei, Kosta? — îl întrebă Data. Să spună sau să plece?

Dasturidze, tăcea, fără să ne privească, cu ochii în pămînt, chibzuind.

— Dacă e aşa, vorbeşte! mă îndemnă Data.

— El şi cu Maimuţa — un hoţ din Rostov — au jefuit o mănăstire bogată din Rusia. Tu spuneai că de patru ani nu v-aţi mai văzut? Ei, pe-atunci au făcut ei isprava. Urma le-au găsit-o însă curînd; îi ştiau şi cum arată şi după ei, iar ei de-a dreptul în Gruzia. Numai aur au tîrît cu ei 11 puduri, l-au luat de pe icoane, podoabe de tot soiul, lănţucuri, plus şaisprezece briliante. Unul cît sîmburele de prună, doi cît cel de zarzăre, treisprezece cît cel de vişine. Mărunţişuri nu erau. Au jefuit şi argint, sfeşnice şi Dumnezeu mai ştie ce, nenumărate lucruşoare. Au împărţit egal şi au sosit în Haşuri. Pe Maimuţă l-au lăsat aici, iar Kosta s-a dus la Surami; avea el pe cineva — aşa îi spusese Maimuţei. De acolo, se întoarse însă iute şi-i spuse: ne dă rotund cîte opt sute de cervoneţi.

Maimuţa cumpăni: pînă găseşti cumpărător, te înşfacă: cei opt sute de cervoneţi se duc pe apa sîmbetei şi mai pici şi-n puşcărie. În cele din urmă căzu de acord. Însă şacalul de Kosta ce făcu? Se tîrgui în Surami cu Iaşca şi luă pentru tot trei mii de cervoneţi, iar prietenului, vezi, îi spusese opt sute. Aşa că i-a păpat Maimuţei şapte sute. Şi nu-i de-ajuns. Pe drum spre Surami şterpeli de la tovarăşul lui un briliant, cel cît sîmburele de prună şi apoi pe acela cît cel de zarzăre, şi le înghiţi. Ajunşi în Surami — ia briliantele Maimuţei de unde nu-s. Acesta îl pipăi. Dar ce să găseşti, cînd ele erau în maţe. Bătaie, încăierare, sigur şi restul. Kosta îi spuse: despre briliantele tale nu ştiu nimic, dacă vrei ia din partea mea două miare şi du-te în patru vînturi. Şi pe calea asta, cu Iaşca, au mai scos de la Maimuţă încă un miar. Kosta rămăsese deci cu 2 mii, plus perechea de briliante mari. Despre Iacov, ce să mai vorbim. Acolo erau zece miişoare, nu mai puţin.

— Slăbănog bărbat, rosti Data.

— Despre cine vorbeşti?

— Despre Maimuţă, sau cum îl cheamă?

— Maimuța așa mi-a spus: eu de-aia am cedat, erau pe urmele mele și n-aveam unde mă ascunde.

— Nu despre asta vreau să spun eu. Pietricelele de ce le-a cedat, la asta mă gîndeam.

— Asta i-am spus și eu Maimuței; terminai cu prietenul, îl ciopîrțeai, îi scoteai măruntaiele și-ți găseai briliantele în stomac sau mațe.

— Și el?

— Eu, zice el, aparțineam pe atunci tagmei hoților, iar celui cu sînge de hoț nu i se cade să caute în porcărie de porc. Vezi ce vorbire!

— Poate că mai avea ceva în vedere...

— I-am spus-o și pe asta, dar el nu... dacă ar fi așteptat pînă se deșerta și-l obliga să umble cu mîinile lui în murdărie, le găsea, le spăla și apoi le-ar fi luat.

— El ce-a zis?

— Ce? Dasturidze, cică, i-a spus că stomacul lui lucrează încet: mă chinuiesc din cauza constipației, pînă așteptăm ne înhață, altfel am aștepta și te-ai convinge că n-am luat nimic.

— Cum s-ar spune, dreptatea era, oricum, de partea lui Kosta, ce să mai zic! De luat, n-a luat, dar urmăritorii erau aproape.

— Maimuța unde să se ascundă? L-a denunțat pe urmă Kosta... De cîte ori nu-i e dat tobei să bubuie... La revedere, scumpule, pe cine știe cînd...

— Dar tu de unde ai aflat povestea?

— N-am decît o săptămînă de cînd am ieșit din închisoarea din Țarițin.

— Maimuța își făcea acolo o altă pedeapsă. Despre mănăstire și altele nu se știa nimic acolo. Maimuța află că mă eliberez și că am drum prin părțile astea și mă rugă să-l găsesc pe Kosta.

— Ce te-a rugat?... Care Maimuță?... Sîmburi... briliante... Ce vreți? bătu toba mărunt Dasturidze.

— Ce te roagă Maimuța? Mi-a spus că în cutare loc trăiește Kosta, du-te și spune-i... Pe scurt, iată ce-ți cere: Maimuța mi-a dat o adresă... o sută cincizeci de cervoneți trebuie să-i trimiți acolo. Dacă faci asta înseamnă că ești de acord și cu ceea ce îți spun acum. Confirmi adică, și pui familia: Podverdilov. După ce ai trimis banii, mergi la Țarițin și ungi judecătorul, ca să-l elibereze pe Maimuță, iar cînd iese, îi dai briliantul cît sîmburele de prună, pe cel cît sîmburele de zarzăre îl oprești. Să-i fie, zice, lui Kosta.

— Cam multe sarcini ți-a dat. Dar dacă Kosta nu e de părere, ce face Maimuța?

— Vin, zice, cu toporul-toporișcă și lovesc la rădăcină, în el, cu copiii, cu toți. Ai copii?

— Nu înțeleg ceva — se amestecă Data — Fii mai lămurit!

— Cum mai lămurit... El, Maimuţa asta, e închis pentru o asemenea treabă, că oricum ar fi vremea, mai puţin de douăzeci de ani nu se arată. Dacă Kosta refuză ce i-a cerut, atunci dă în vileag istoria cu mănăstirea. Din cauza ei n-o să-i fie nici mai cald, nici mai frig. Dar dacă Kosta stă lîngă el, în doi, e mai vesel. Maimuţa nu mai e hoţ, ci catorjan [1], aşa că în treburi de-astea nimic nu-l opreşte, nimeni nu-i e judecător. O face cu inima uşoară. Ce, iar nu e clar ?

De-aş vedea şacalul în capcană. Dasturidze era ca un şacal. Începu iar să facă mărunt din buze, să şoptească, chiar să bombăne tare :

— Briliant cît sîmburele de prună, cît de zarzără, cît... de prună, prună cu zarzără, zarzără cu sîmbure, zarzără cu briliant, briliant în prună, prună în sîmbure de zarzără, zarzără cît briliantul... se gîndea, pare-se, să facă pe nebunul. Credea că-l lăsăm în pace. Sau cine ştie ce-i trecea prin minte.

Nu era însă cuminte s-o iei din loc în asemenea caz şi pe oricine l-ai fi pus să se descurce, ar fi fost tot degeaba. Era ca şi cînd totul ar fi limpede, dar nimic sigur, şi Dasturidze înţelegea asta.

— Dar dacă i se spune acestei Maimuţe că Dasturidze nu mai e, c-a dat ortul popii ? întrebă Data, în timp ce Dasturidze îşi ascuţi urechile.

— Eşti în toate minţile ? Mă trimite la Iaşka din Suramski, dar din ăla nici cu cuţitul, nici cu ştreangul nu scoţi nimic, şi se descoperă toată povestea ; nici să nu te îndoieşti.

— Fă-l şi pe Iaşka mort, s-a dus şi gata, strigă Dasturidze.

— Ţine buzunarul... De dragul tău vrei să trimit jumătate din Gruzia pe lumea cealaltă ? Dar nici Maimuţa nu crede !

— Briliant cît sîmburele de prună... briliant cît sîmburele de zarzără...

Acum înţelesese, totuşi, ceva. Întîi, că eu cu Data sîntem una. Doi, că el se află în plasa noastră şi, fie că venim sau nu de la Maimuţa, de noi n-are cum scăpa. Totuşi nu ştia, dacă aveam noi nevoie de briliantele lui, dacă nu ne ajungeau banii, sau ce altceva aveam de gînd. Se apucă din nou să zărzărească, ca să mai cîştige timp şi să mai găsească o ieşire.

— Eu înţeleg — interveni Data — că voi aţi prădat mănăstirea în acelaşi an, cînd Bjilava din Maikope te-a cules de pe drumuri ca flămînd, desculţ, iar tu, drept recunoştinţă, i-ai luat două pături de pe el şi ai dispărut.

— Nu, nu, Data... Domnul cu tine...

— S-au scurs patru ani de cînd au dispărut păturile. Tu să nu spui că nu le-ai furat, nu mă supăra ! Altfel mă răneşti şi, deşi n-am venit pentru asta, scutur pentru o pereche cîteva sute de pături din tine... nu-ţi fă iluzii !

---

[1] Osîndit pe viaţă.

Dasturidze se liniști pe dată, întunecat și țeapăn.

— Nu-l știu nici pe Maimuță, nici pe Iașka din Surmanski, nici mănăstire n-am jefuit, nici pături de la Bjilava n-am luat. La mine ați venit nu să-mi dați, ci să-mi luați. Eu toate le văd și vă spun cinstit că nu mi-e frică de voi. Temeinicia situației mele e invidiată, iar de vorbit, nu e locul aici. Dacă vreți, intrăm în casă.

— Tu se vede că abia ai ieșit din gimnaziu, zău !

— E adevărat că el a învățat la gimnaziu, întări Data.

Stăpînul o luă înainte, și noi după el spre restaurant.

Avea gura mare și-și făcea curaj, însă era — se vedea — un om frînt. Într-o încăpere nu prea mare ne-a pus masa. Se așeză în cap și ne se adresă :

— Mînoați cît de iute, spuneți ce v-a adus și luați-o din loc cît mai curînd.

Bietul de el, se hotărîse să ne trateze cu obrăznicie. Ne uitarăm unul la altul... Mă ridicai și-l pocnii în maxilar de se prăbuși cu scaun cu tot la pămînt.

— Ridică-te și șezi !

Se ridică, se așeză și-l mai izbii o dată.

— V-am întrebat de ce-ați binevoit să veniți, ce-i rău în asta ?

Pentru orice eventualitate, își acoperi fața cu cotul.

Îi mai administrai și a treia lovitură și-i spusei :

— Pentru asta am binevoit. Și pentru ce încă ?

— Țip !

— Mult n-ai să țipi — Data scoase pe jumătate din sîn naganul, îl obligă să-l privească, și-l băgă înapoi.

— Mult o să mă bateți ?

— Pînă înveți să fii politicos. Vrea să-ți spună ceva. Ascultă-l — și arătai spre Data.

— A trebuit să veniți cu povestea aia. Ar fi fost mai simplu de-a dreptul — bombăni Dasturidze.

— A fost nevoie, tăicuță, a trebuit. Noi vrem adevărul. Dar de la tine nu-l afli pînă cînd nu atingi cu fruntea pămîntul și nu-l săruți. Te avertizez, Kosta, hoț de pături, să n-aud nici minciună și nici șmecherie. Limpede. Și acum, cum au tăbărît pe Șalibașvili, știi ?

— Știu.

— Mîna cui e în joc ?

Dasturidze se făcu mic. Vroia, pare-se, să spună că nu știe, însă i se opri în gît.

— Să se și înece ! Cine i-ar înghiți să-l mintă ?

— Hai, hai, mai iute, mai cu inimă, curaj ! îl încurajai.

— Tabisonașvili și încă doi !

— De ce ?

— Sînt oamenii lui Kanduri, el le-a poruncit.

— Dar Kanduri ce fel de poamă e ?

— Nu-l știți pe Kanduri ?

— Nu.

Dasturidze se scărpină în ceafă.

— Vă spun, dar să-mi uitați numele. Promiteți ? Ce aveți de gînd, nu știu, dar am copii.

— Putem să-i dăm și un angajament de nedivulgare, ce zici, frate Bekar ?

— V-am explicat că treaba noastră are în vedere rentabilitatea. Unde e cîștig și legea e zgîriată. El trimite revizori — mă costă mult. O să trimită de trei ori pe lună. Ori îți iei lumea-n cap, ori plătești. Mai bine plătești. Îi dau bani lui și toți știu că-i dau. Nici nu se ating de mine.

— Admirabil, ce să spun, e pusă treaba la punct.

— Spuneai că ați stat închiși împreună. De ce ai stat tu, e clar. Dar el ?

— Pentru furt, pentru mărunțișuri.

— Ce șterpelea ?

— La început a fost hoț de bazar, umbla desculț și păduchios. Îi ziceau Bandura, alții — Ciongura. Cînd am stat cu el termina trei ani, furase de la logodnica lui material pentru o rochie.

— De la propria logodnică, spui ?

— De la ea. Ispăși pedeapsa și se tunse monah în mănăstirea de la Kințviski. Cîțiva ani a dus-o așa. Pe urmă s-a șmecherit și a schimbat rasa neagră pe albă ; s-a făcut popă și a slujit aici, la Hașuri, pînă ce-a devenit eczarh, arhiepiscopul Aleksei Opoțkie. Despre ce-a mai fost v-am spus.

— Unde trăiește, tu, desigur, știi ?

Dasturidze făcu din mînă.

— Dumneavoastră să-mi spuneți unde stă. Are case cu gospodării de nu le știi numărul. De stat, stă aproape tot timpul în Hașuri. Azi e slujbă și preoțimea are o consfătuire de-a lor. Fără Kanduri nici acolo, nici aici, nu te poți mișca. În Hașuri trebuie căutat.

— Acum spune-ne ce rînduială domnește la acest Kandura, Bandura, Ciongura, părintele Aleksei sau cum îi mai zice, la cine se duce, cine vine la el ?

— Totul e pînă aici ! — arătă la gît cu gestul de îmbuibare — Femei, beții, cărți la miză mare.

— Sigur, pe ascuns, ferit. Au o companie a lor. Străinii sau cu un cin mai mic nu se apropie sub o bătaie de pușcă.

— Dar în pușcărie cine-i ținea hangul ? Cum trăia ? Ce mînca ?

— Cașa. Adora cașa. După ce mîncau toți, aduna castroanele, curăța resturile și pe deasupra, ștergea fiecare vas cu degetul. Înghițea rămășițele și din nou trecea cu degetul peste tot. Burta o are totdeauna plină burduf. Dar degeaba, e veșnic flămînd. În pușcărie îl porecleau papă-cașă.

— Clar, dar pe Șalibașvili cum îl găsim ?

— Șalibișlavili trăiește în Țhramuha.

— Unde-i asta ?

— Aici, aproape. La o jumătate de ceas de mers.

— Ştii, prietene, ce facem acum ? Mergem în trei să-l vizităm.

— Eu, cu dumneavoastră ? Dasturidze se îngălbeni.

— Cu noi, Kosta, cu noi.

— Eu... eu nu ştiu unde stă. Că locuieşte în Ţhramuha, ştiu, dar în care casă, nu ştiu.

— Tu, pare-se, nu ştii nici unde-i casa lui Kandura ?

— Nu ştiu. Trimit însă om cu dumneavoastră. El ştie tot.

Pusei mîna pe umărul lui şi amuţi.

— Tu, ăla care scoţi carnea din castroanele cu ceanahi... Mare catîr trebuie să fii, să nu pricepi lucrul cel mai simplu : viaţa ta e în mîinile noastre şi cît timp sîntem aici, nu se cade să te scăpăm din ochi. Unde mergem noi, mergi şi tu. Vrei fără noi, — pentru Dumnezeu — îţi scoatem sufletul şi devii hoit.

— Hei, Bakar, frăţioare ! De ce aşa brutal ? Hoit — ... nu-i frumos deloc, nu sună frumos. Ce fel de expresie foloseşti ? Poţi să spui : adormit întru Domnul, răposat, oare puţine cuvinte frumoase are limba noastră ?

— Ei, aşa, adormit întru cele veşnice, te părăsim aici, răposat, de te-am lăsa în viaţă, sigur te-ar chema pieirea. Iar tu te gîndeşti să scapi de noi printr-o porcărie, nepricepînd însă — se vede că dovleacul e găunos —, că briliantul cît sîmburele de cocos rămîne aici, iar tu ai să tuni în catorga[1] din Sahalin. Nu, drăguţule, ne pare rău de sufleţelul tău. Cum să te lăsăm în viaţă ? Spre propria distrugere ? Dar cu noi mita e atrăgătoare.

N-avea cum să ne scape, aşa că merse cu noi.

— Ce vreţi de la Şalibaşvili ? Poate că ştiu eu ?

— Vrem să aflăm, e adevărat că pe osetina lui i-au violat-o, aruncînd vina pe Data Tutaşhia ? Altceva de la el nu vrem.

— Adevărat. Ăsta e adevărul adevărat.

— Taci, Kosta, cît ştii tu, ştim şi din spusele altora.

Dasturidze lăsă urechile blegi, de parcă ar fi fost un măgar obosit.

Contele Szegedi

În perioada aceea, exista în Caucaz o problemă acută, dar nerezolvată, din care cauză devenise obiectul prioritar al atenţiei permanente al poliţiei secrete. Am în vedere pătrunderea influenţei turceşti în cercurile musulmane, în special din Daghestan. La începutul secolului douăzeci, această influenţă căpătă caracterul sistemic al unei doctrini unitare care primise numele de panislamism. Rezidenţii şi spionii sultanului reuşeau în tot ceea ce era îndreptat împotriva puterii rusești în zonă. Această activitate necesita o risipă considerabilă pentru condițiile Caucazului, cu precădere în aur, și turcilor li se cerea să găsească noi căi pentru trecerea lui în Caucaz.

---

[1] Temniţă.

Să dau o scurtă explicație. Folosirea muntenilor din Caucaz de către turci și perși împotriva Gruziei creștine avea un trecut secular, marcîndu-și începutul cu mult înainte de decretul țarului Alexandru I. Gruzinii erau foarte iscusiți în a riposta spionilor sultanului și în dibăcia de a pune mîna pe aurul de multe carate al vecinului. Nu trecuse degeaba secolul al XIX-lea, cînd experiența gruzină se îmbogățise cu noi mijloace și în ajunul celui de-al douăzecilea, canalele prin care aurul turcesc trecea în Caucaz nu erau bine cunoscute și atent controlate. În fața turcilor se ridica obstacolul, a cărui depășire se complica crescînd, dar să recunoaștem că și noi bîjbîim în întuneric uneori.

Succesul în această întrecere trecea dintr-o parte în cealaltă. În timpul în care Sahnov își însușește paternitatea „Kilikiei“ aproape în decursul a cinci ani, turcii luaseră conducerea, aurul turcesc reușind, după cum dovedeau informațiile rețelei noastre, să ajungă fără dificultăți la adresanți, însă noi nu mai puteam stabili cum, pe ce căi, prin ce mîini așa ceva era posibil. Zarandia presupunea (și despre aceasta vorbea în majoritatea rapoartelor și a consfătuirilor) că pe teritoriul caucazian exista un tezaurier permanent alimentat subversiv de rețeaua panislamică. Acest maistru tezaurier dispunea de conturi la una din băncile străine, turcii depunînd la acest cont sumele destinate rezidenților, pe el înștiințîndu-l numai cui și cît trebuia dat. Ca să se verifice această ipoteză, căutam ingenios și permanent, dar rezultatele întîrziau să se vadă. Situația se complica, pe măsură ce creștea extracția și prelucrarea de țiței caucazian, antrenînd prin acumularea de capital și sporirea numărului de îmbogățiți peste noapte, așa că poftim și ghicește cine ar putea fi enigmaticul tezaurier de care trebuia să se ocupe, spionîndu-l! Era necesară o nouă metodă, cea veche devenind total ineficientă.

După cum se știe, una din pietrele din capul unghiului din orice societate civilizată e aceea că legea care prevede pedeapsă pentru încălcare capătă putere numai cînd există și dovezi împotriva criminalului.

Cu alte cuvinte, oricît de convinsă ar fi fost poliția judiciară că încălcarea era comisă anume de acela, respectivul se bucura de tangibilitate, atîta vreme cît nu i se punea în față proba incontestabilă a crimei în chestiune sau a alteia nou comisă. Aceasta se referea însă și la orice activitate dușmănoasă a turcilor, acoperită de panislamism sau de oricare altă mască.

Activitatea musulmană și, deci, Coranul se bucurau în imperiul țarist de libertate. Ideea panislamică e conținută în Coranul însuși, dar practicarea lui nu încalcă legea și a-i dovedi vulnerabilitatea, folosind legea acolo unde ar fi fost vorba de propovăduirea panislamismului însemna a te plasa pe o poziție delicată. Singura întrebare pe care o puteam pune panmahomedanilor suna cam așa : sub a cui egidă vedeți dv. lumea islamică ? La aceasta, propovăduitorii panislamismului întrebau : Militām noi oare pentru separarea de imperiul rus ? Cine și unde a auzit așa ceva ? Prin aceasta, nouă ne revenea numai lupta cu fenomenele concrete de separatism pe care o și duceam cu mai mult sau mai puțin succes.

Unde se putea mai simplu judeca și condamna banditul, tîlharul sau orice fel de împotrivire față de stăpînire sau instigare la nesupunere ! Vina era evidentă în toate cazurile ; nu rămînea decît demascarea și condamnarea criminalului.

În ceea ce privește panislamiștii, noi nu neglijasem lupta și cel mai adesea victoria era de partea noastră, numai că în succesele noastre se dovedea că noi nu tăiasem decît crengi mici și lăstăriș, cînd trebuia să doborîm copacul și să-l smulgem din rădăcină. Ca să reușim însă aceasta nu era posibil pînă ce nu aveam să intersectăm canalele care hrăneau panislamismul și lupta spirituală cu Coranul, adică cu ideea lui, se ducea prin biserica creștină. Cu hrana materială, aurul, se ocupa poliția secretă și conducerea jandarmeriei. Reușisem să înșfăcăm cîțiva curieri cu sume mari la ei, în drum spre rezidenți. Știam exact destinația banilor, dar ei — tămîie ! Aveau un singur răspuns : sînt banii mei. Chiar dacă îi prindeam asupra faptului, predînd banii, tot degeaba ; eu îi datorez — susținea unul — mi-a plătit datoria, afirma celălalt. Ca gloaba oarbă alergam în cerc, în timp ce turcii rîdeau și jubilau.

Am povestit aceasta ca să fie clar cu ce și-a început Mușni Zarandia lupta cu aurul sultanului, și trebuie să recunoaștem că pentru dezlegarea acestui nod, începuse cu mîinile goale.

În serviciul meu nimeni nu s-ar fi descurcat mai bine ca Zarandia în problema asta și, într-adevăr, abia preluînd noua secție a făcut din ea chestiunea numărul unu. Trecea vremea însă și nu se arăta ca Zarandia ar fi găsit calea. Odată chiar îl întrebai ce facem împotriva turcului ?

— Luminăția-Voastră, vă e cunoscut că există și alte chestiuni similare — și nu mai puțin importante —, între care adulmecăm legături. Eu caut mijlocul prin care să le rezolv, dacă nu pe toate dintr-o dată, cel puțin un mănunchi din ele. Acordați-mi încă — nu prea mult — o lună, o lună și jumătate.

Lucruri amestecate, desigur, nu erau. Iată unul.

Pentru ordinele de importanță excepțională sau strict secrete, fixasem numere cu zero în coadă : 70, 120, 410 etc. Hîrtiile cu asemenea numere cereau înaintarea neîntîrziată sau răspuns. Una e însă să dai ordin și alta să le execuți. În noua funcție, pe Zarandia îl așteptau cîteva ordine terminate cu zero, nerezolvate. Unul din ele era provocat de comunicarea serviciului nostru de informații că statul major al armatei austro-ungare primea știri secrete din centrul militar al regiunii Caucaz. Austriecii dispuneau de date despre ordinea de bătaie a corpului ofițeresc din unitatea de artilerie dislocată în Caucaz și despre efectivele armamentului. Pe lîngă aceasta, aveau informații detaliate și despre sentimentele politice ce amînau populația civilă și despre unitățile militare dispuse în zona transcaucaziană. Asemenea știri erau accesibile majorității ofițerilor și funcționarilor comisariatului nostru și a celor învecinate, ceea ce, mai mult decît orice, ne împiedica să rezolvăm acest rebus. Ca să dăm de urma autorului trebuia să mobilizăm eforturile cîtorva servicii înrudite și să punem în practică un întreg sistem de măsuri concrete.

Zarandia cunoștea toate dificultățile aflate în fața sa, însă problema îl interesa și, concomitent, puse în mișcare de chestiunea documentului deținut de armata austriacă. Și aici, ca și în istoria aurului turcesc, nu dispunea de nimic, în afară de ordinul cu zero la sfîrșit. Munca ce trebuia depusă era nespus de greu de cuprins. Urma să studieze în amănunt legăturile transcaucaziene cu străinătatea și străinii în teritorii unde o zecime a populației urbane avea cetățenie străină. Era de cercetat și pe linia spionajului politic și pentru a îndeplini ordinul meu. Asemenea sarcină părea, la prima vedere, nu complicată, ci de-a dreptul imposibilă.

Studiind comunicarea noastră despre agentura austriacă, pe baza căreia dădusem eu ordinul și confruntîndu-l cu situația reală, Zarandia se convinsese că avea în față un rezident iscusit în domeniul său și foarte cult, iar agenții săi erau legați cu oameni foarte competenți. Colectarea unor asemenea știri — aici Zarandia avea totală dreptate — nu putea fi atribuită unui amator entuziast și faptul că materialul se transmitea în Austria dovedea că motivarea patriotică era în întregime exclusă. Era evident că era un trădător și un cumpărător sau livrantul și șantajistul lui.

Nu după multă vreme Zarandia stabili că aceleași informații de care dispuneau austriecii căzuseră și în mîinile turcilor și perșilor. Asta însemna că în Caucaz activau spionii a trei mari puteri sau că spionul era unul, dar lucra pentru trei stăpîni.

Și acum ceva despre metoda aleasă de Zarandia, pentru a stabili grupa de inși care trebuia urmărită și studiată. O metodă cu ceva metafizic, și excepția fiind oriunde mai reală decît trivialitatea, provoacă și-un interes mai ascuțit.

Prima concluzie a lui Zarandia a fost : comunicatul despre armamentul artileristic și ordinea de bătaie a ofițerilor era procurat de un ins, iar raportul despre starea de spirit din armată și societate, de altul. Că Zarandia avea dreptate, nu se îndoia nimeni, dar întrucît de exactitatea acestei concluzii depindeau toate reacțiile noastre, erau necesare dovezi irefutabile că lucrurile stăteau numai așa și nu altcumva. Dovezi nu avea nici una și totuși acționă, presupunînd că existau doi autori.

Și al doilea pas era corect, dacă poți considera astfel acțiunea rezultată dintr-o presupunere rezolvată. Și Zarandia alcătui trei liste. În prima se enumerau inșii care puteau fi informați de efectivele și tipurile armamentului artileristic. În a doua listă intrau cei care, prin spirit și cultură, puteau să facă observații despre starea de spirit politică a societății, și a treia cuprinzîndu-i pe virtualii rezidenți.

Mai departe, se abătu iarăși din drumul călcat și acceptat de ceilalți, preocupîndu-se de un aspect care, la prima vedere, părea fără perspectivă.

Începu nu să curețe și să reducă listele, excluzînd pe cei care, după caracter, mod de viață și stare militară, nu se puteau îndeletnici cu așa ceva. Nu, el luă primele liste și din fiecare alese cîte un nume care se afla în relații cu careva din presupușii rezidenți din a treia listă.

Rezultară cam treizeci de asemenea combinații triviale și numai după aceea se adresă metodei excluderii. La urmă de tot, îmi puse pe masă o listă cu numai șase grupe.

— Nu ne mai rămîne decît să trecem prin darac aceste grupe, Luminăția-Voastră.

Totul părea atît de samavolnic, că semăna mai curînd cu o farsă sau cu jocul unei minți ce se distra, decît cu o treabă serioasă.

Izbucnii în rîs. După mine, începu și el.

— De ce rîdeți, Mușni ?

— Mă bucur, conte !

— Ce vă bucură ?

— Îi am aici, — Zarandia pocni voios teancul de dosare aflate subsuoară.

— Pe cine ? Siguranța lui încăpățînată începu să mă irite.

— Pe spioni. Unul, în orice caz. Pentru început nu e îndeajuns unul. Am aici douăzeci de dosare. N-ar fi rău dacă ați face cunoștință. Sigur, în timpul liber.

Zarandia îmi puse pe masă vraful de dosare. Îl luai pe primul și îl deschisei. Nu străbătui nici jumătate din documente și încetai fără voie să mai citesc. E totuși bătător la ochi un dosar al serviciului de cercetare. Să nu vă închipuiți că e doar o pușculiță de trăsături negative a insului respectiv. Nicidecum ! Sînt arătate și meritele, grade, decorații, trăsăturile înaltei umanități și ale meritelor cetățenești. Toate aceste dosare sînt totalitatea probelor adunate împotriva unui oarecare ins și chiar dacă dv. ați fi plin de avîntată bunătate, făcînd cunoștință cu dosarul, veți căuta în titularul lui pe cel ce submineează ordinea publică, pe omul tarat moral, pe criminal. Mi-a fost dat să citesc dosarele oamenilor considerați mîndria unei nații și a societății și dacă aș fi fost lectorul neexperimentat, neavizat în asemenea istorii, aș fi conclus neîntîrziat că în fața mea era etalată fapta unui ticălos vrednic de spînzurătoare. Așa și cu acești douăzeci. Nu te deranjează cu nimic să-i suspectezi pe toți de crime și de uneltiri sociale, văzînd în fiecare pe spionul unei duzini de mari puteri ; ca să nu mai vorbim și de păcatele de moarte, particulare.

— Ei, și ce-ai reușit ? Îmi desprinsei ochii de pe dosare, fixîndu-l pe Zarandia.

— Nimic încă. Cred însă că foarte curînd voi reuși.

— Pornind de aici ? Și pusei mîna pe teancul de dosare, înțelegînd că-l pălmuiesc pe Zarandia. Pe fața lui nu se produse însă nici o schimbare.

— Nu, Luminăția-Voastră, — îmi răspunse el liniștit — am ajuns aici.

Această listă de douăzeci suferise multiple schimbări. Unul și același nume trecea din grupă în grupă, intrînd în mereu alte noi combinații, ca pînă la urmă să rămînă două inele. Unul din ele — cu patru indivizi — se găsea în Baku. Toate materialele despre ei patru, prevăzute cu instrucțiuni și sarcini, fuseseră expediate în subsecția din Baku. Desfășurarea acestei afaceri fu încredințată adjunctului său, rezervîndu-și, se înțelege, conducerea și controlul. Al doilea inel consta din șase tiflisieni. Speranțele cele mai mari se legau de acest grup. Iată-i :

Colonelul Andrei Nikolaevici Glebici, cincizeci de ani, inspector al artileriei cercului militar transcaucazian. Aspect fizic impunător. Tată a șase copii. Petrecăreț, pasionat jucător de cărți, iubitor de anecdote, vesel, sufletul societății.

Mstislav-Starin-Kovalski, locotenent, adjutantul lui Glebicia, ascuțit la limbă, zeflemitor, rău, cinic, bonvivant, vînător de fuste și de bănuții lor.

Petru Mihailovici Kulaghin — trecut de șaizeci. În tinerețe terminase seminarul, dar nu știu de ce se îndepărtase de slujirea altarului ; redactează o gazetă și apare în calitate de consilier sinodal pentru probleme politice, sfetnic spiritual pe lîngă cercul militar transcaucazian, colaborator particular al cenzurii, staroste voluntar al soborului militar din Tiflis. Fără copii. Închis, taciturn. Ca soț tînăr, frumos, înclinat spre flirt cu doamna Larisa Kulaghina.

Hadji Seid, pe pașaport, Rasulov, persan din Tiflis. Comerciant mînă pentru draparea pereților, a podoabelor din mîna meșterilor destul de important, dar atît de incult, că abia semnează, iar la socotit folosește sciotul. Se ocupă cu cumpărarea covoarelor, a țesăturilor de giuvaergii locali. Intermediarii lui vînd aceste mărfuri în anticariatele capitalelor europene. El, Hadji Seid, n-a pus piciorul dincolo de Tiflis — casă — moschee — baie o dată pe săptămînă. Alte itinerarii nu știe. Excepție făcînd foarte rarele vizite domnișoarei Jeannete de Lamié, dictate, după unii, de un atașament amoros, după alții, de afaceri, presupunîndu-se c-ar fi companioni. Activitatea sa și-a început-o în baia din Tiflis, fiind maseur, ca apoi, aruncîndu-și pe umeri desaga de pelerin, să se îndrepte spre Meka și Medina, de unde, întorcîndu-se cu bani — să pună baza afacerilor, continuînd să se îmbogățească.

Iscander-efendi-Iunos-oglî, secretarul și consilierul lui Hadji Seid. Posedă aproape toate limbile necesare desfășurării afacerilor comerciale în Asia. După criteriile orientate, neobișnuit de cult. Acest gruzin turcit slujise, în afară de Imperiul Otoman, în Persia, Afganistan, Egipt, Moscova, Petersburg, totdeauna îndeplinind obligațiile de secretar, translator și sfetnic pe lîngă mari negocianți. Fără familie și neam, la cei șaizeci de ani ai săi era singur cuc, avînd o înclinare tandră pentru prostituatele cu cel mai modest tarif. Nu dispunem de alte informații importante despre el.

Domnișoara Jeannette de Lamié se apropia de treizeci și cinci de ani, franțuzoaică de proveniență, foarte atractivă și picantă, cu fler romantic pentru aventuri amoroase — după faima ce-o înconjoară. Ei îi aparține magazinul cu firmă franțuzească din Tiflis, de lenjerie de dame, iar femeile din lumea bună de aici, preferă să se îmbrace la ea, fiindcă la domnișoara Lamié se puteau afla toate noutățile modei mai devreme decît oriunde. Agentura noastră din străinătate aflase că se născuse într-o familie scăpătată de nobili, deveniți artiști ambulanți de circ. Pînă la șaptesprezece ani se mișcase cu circul părinților, dansase apoi într-un varieteu, fusese în continuare lenjereasă pînă la douăzeci și șapte de ani ca, brusc apoi, să i se piardă urma vreme de patru ani, pînă cînd, în sfîrșit, la treizeci de ani, să apară ca proprietară a marelui magazin din Tiflis.

Toate aceste informații îl apropiau, bineînțeles, pe Zarandia de adevăr, deși chiar el socotea că are în buzunar numai cheia pentru descoperirea crimei. În ceea ce mă privește, ar fi sunat ciudat, dacă eu nu aș fi presupus că sub aceeași justificare s-ar putea alege alte șase dosare care garantau tot așa de sigur comiterea crimei, ca și cele la care se oprise Zarandia. Pe scurt, însă nu-i împărtășeam deloc optimismul și nimeni din subalternii mei nu ar fi primit aprobarea pentru continuarea acțiunii, în cazul în care eu m-aș fi-ndoit de oportunitatea ei. Excepția o constituia numai Mușni Zarandia. În ultimă instanță, — a cîta oară formulam ? — importantă era relația lui față de problemă, rezultatul reieșind de la sine. Ca totdeauna, raportul lui față de ceea ce întreprindea era plin de spirit și de conștiinciozitate ; îl puteam lipsi de dreptul lui de a se avînta ingenios și esențial ? Făcui din mînă : să facă ce-o ști.

Bekar Djeiranașvili

Ne-aruncasem coasele pe umeri și, lăsîndu-l pe Dasturidze să deschidă calea, pornirăm pe drum spre Țhramuha. Se însera. Casa administratorului cneazului Amilahvari era nearătoasă. La etaj, două odăițe cu galerii, jos — marani[1] și nu mai știu ce. În schimb grădina cu pomet, dă Doamne!

În lanț, dulăul cît un tăuraș, cu urechile tăiate și c-o zgardă prevăzută cu niște scuturi de tablă. Se pornise pe un asemenea lătrat, de-mi părea că o se ne plesnească urechile. Ușa de la marani era deschisă. Ieși Șalibașvili, un mujic vîrtos și îndesat, neîntîrziind nici o clipă, și, fără chiar să se uite la noi cum se cade, veni pe drumeag, deschizînd portița, ca să ne invite să intrăm.

— Seara bună, Niko!

— Domnul să vă dea pace și sănătate. Intrați, intrați, de ce v-ați oprit?

— Așteaptă, Niko... ascultă ce-ți spun — deschise vorba Dasturidze, însă Șalibașvili îl întrerupse:

— După, după... Intrați, vă rog! Poftiți, intrați!

Gazda ne conduse în casă.

— Pe partea asta să vă țineți, pe-aici, așa, pe-aici. Cîinele parcă-i turbat, ferească Sfîntul! Umbli pe pămînturi străine și propriu-ți cîine se face lup. Sare și pe mine, blestematul... pe-aici. Aici nu v-ajunge. Poftiți în casă. Așa, așa...

Intrarăm în marani.

— Pace și belșug acestei case — blagoslovi Data în graiul său din Megreli. Stăpînului îi dorim bine și noi.

— Și dumneavoastră, deie-vă Domnul sănătate — răspunse el. Tu stai aici, dumneavoastră aici. Luați loc, luați loc. Gospodină! Avem oaspeți... Mă auzi? strigă el cuiva de sus și întorcîndu-se în marani, continuă abia auzit, de nu numai gazda, dar nici noi aproape nu distingeam clar:

— Nu uita brînza de Tușinski și pastrama de nisetru, răciturile de carne de vită de aseară, le tăiem aici... Ți-am spus odată: Coace! Așa-ți trebuie. Tu ești de vină. Stai și încălzește și lavașii[2] de aseară, să nu-ți treacă prin cap să nu-i încălzești, că o încasezi de la mine. Uite, scuip, și pînă se usucă, să fii gata cu toate aici. Șalibașvili scuipă, într-adevăr, și, întorcîndu-se spre mine, spuse tare, aproape strigat:

— Pari priceput la alegerea vinurilor, și îl invită pe Data.

— Apropie-te...

Data se ridică și se apropie.

— Iată bănuțul. Ține-l, ține-l. Acum ghicești care din astea două și dă cu banul. În care parte cade, vasul acela îl descoperi. Aruncă, ce întîrzii!

Data ghici și aruncă moneda.

Pe ăsta a căzut, de aici luăm. Șalibașvili bătu din palme, era mulțumit de nu mai avea loc. Cît pe-aci să înceapă să danseze.

— Du-te și ridică-i capacul, strigă el la mine —, du-te, du-te.

---

[1] Camera de toate zilele.

[2] Pîinea gruzină.

Vin cum se cade, mai bun nu găseşti !

Eu descoperii vasul. Data privi, minunîndu-se, la Şalibaşvili, iar acesta se bucura, desigur, din toată inima.

— Iacă, merge semănătorul şi rosteşte : — Aceasta pentru păsările cerului, aceasta pentru văduve şi orfani, aceasta oaspeţilor. Nu-i aşa ? Iacă şi eu la fel. Trei vase am pus deoparte pentru oaspeţi. Domnul vede, nu mint. Unde-i anul fără rod ? Unde-s oaspeţii ? Aşa ceva nu se află.

Intră gospodina. Pe tavă, tot ce-i şoptise Şalibaşvili, zău, nu vă mint. Eu şi cu Data ne ridicarăm, înclinîndu-ne stăpînei. Dasturidze nici nu respira pînă nu-l înghiontii uşurel. De frumoasă femeie îi făcuse Dumnezeu parte, şi bună şi arătoasă. Şi cum era pe dinăuntru, aşa şi pe dinafară. Prin minte îmi trecu cu păcat : avînd parte de aşa mîndreţe, nemernicul ăsta mai umblă şi după ibovnice. Însă unde să se ascundă omul de sine ? Toate îi sînt prea puţin, toate nu-i ajung. Şi Şalibaşvili, dă-i şi dă-i, gura nu-i mai tăcea.

— Cînd m-aţi strigat, tocmai stăteam şi mă gîndeam : s-a mîniat Domnul pe mine, semn rău : stau kvevrile[1] cu vin neatinse. Cînd aud strigînd : Niko, Niko ! Deie-vă Domnul fericire, iar bunătăţii cereşti metanie, că v-a trimis balsam de dor şi leac pentru suflet cu-adevărat !... Kosta, dă-mi cornurile ! Alea de-acolo... Acolo n-ajunge picătura de apă. Doar vin, vin curat. Ca să-l speli cu vin, trebuie mînă bărbătească, femeia în asta nu ţi-e de ajutor. Îl clăteşti singur. Daţi să torn... U...u... uh ! Bun ! Ăsta — ţie, ăsta — ţie, ăsta — ţie, iar ăsta — mie. Ridicaţi-vă ! Să bem în picioare ! Să avem parte de ajutorul şi izbînda tuturor celor trei sute şaizeci şi cinci de Sfinţi Gheorghe.

Să fim binecuvîntaţi. Să nu se depărteze de noi binefacerile Maicii Domnului ! Sfînta Treime şi cele patru Evanghelii să fie cu noi, şi acum şi apoi şi în vecii vecilor. Să bem, fraţii mei !

Uscarăm cornurile şi ne aşezarăm la o măsuţă joasă.

— Şi acum, ăste cornuri, două perechi. Patru toate, unul cu unul. Am avut o pereche de boi, de nu mai găseai în Kartli asemenea. Coarnele ăstea sînt de la ei. Fiecare cîte unul. Prin nici o iotă nu se deosebesc unul de altul. Dacă vreţi, le comparăm, măsurîndu-le. Kosta, ce fel de oameni mi-ai adus ? Nu mănîncă nimic... Luaţi pe-asta... gustaţi-o. Se vede că-s oameni buni. Eu spun : se vede, dar numai Domnul le este judecător...

— Dar m-ai lăsat să scot o vorbă ? se apăra Kosta. Chiar la portiţă vroiam să vă fac cunoştinţă, tu însă : „după ! după !"

— Sigur că după. Unde vă grăbiţi ? Cine vă alungă ? Dacă nu vreţi să vorbiţi, nu e nevoie. Oaspetele e de la Domnul. Şi... fiecare să toasteze pe rînd...

---

[1] Vasele de lut pentru păstrarea vinului.

— Dac-ar fi fost lupul ăsta în lanurile lui Rostomaşvili, nu s-ar fi mai încumetat Tabisonaşvili să dea peste tine ! mă strecurai eu în flecăreala gazdei.

— Adevăr grăieşti, nimeni n-ar fi mai dat năvală... cîinele ăsta e drac ! Dar tu de unde-ai stabilit că Tabisonaşvili a fost şi nu Beltiklapiaşvili, ori Djirkiglediaşvili ? Nici stăpînirea nu ştie de unde puteai tu atunci s-o scoţi ? Cîine cum trebuia n-a avut nici tata, nici unchiul, nici moşul. Dar cine ţi-a vorbit de Tabisonaşvili ?

— El, îl împunsei eu cu degetul pe Dasturidze.

— Hei, vulpoiul ăsta pe toate le ştie. E omul escrocului ăla fără minte. Înainte se ţineau de găinării împreună, dar acum s-au apucat de jaf în stil mare... Vulpe ! Ieri seară era să pună laba pe ea, dar s-a depărtat blestemata foarte...

— Eu am vorbit ? Eu ? N-am vorbit nimic ! Nu ştiu nimic ! M-aţi rugat să vă aduc la Şalibaşvili şi v-am adus. Dealtfel, eu nu v-am spus absolut nimic.

— Dar opreşte-te, Kosta, pentru Dumnezeu ! Nu fă pe prostul !

El se linişti şi, tot timpul cît am stat de vorbă, tăcu ca mortul.

— Vorbeai de escrocul fără minte, cine e ăla ? întrebă Data.

— Kanduri. Cîte griji mi-am făcut din cauza lui, nu le poţi număra. Însă eu o ţin pe-a mea. Nu mă urneşte. Întîi să-mi aducă burdufurile pe care mi le-a ciordit la bazarul din Gorî.

— Stai, cine ţi-a furat burdufurile ? Kanduri ?

— Kanduri. Şi acum şi-a îmbrăcat rasa popească, şi-a lăsat barbă pînă la buric şi s-a apucat să înveţe norodul despre conştiinţă. Nu mă prosteşte el ! Credeţi că burdufurile erau goale ? Două mari şi patru mai mici. Cele mari erau de bivol. Ştiţi cît vin intră în burduful cel mare de bivol ? Nu ştiţi ? V-aş spune eu, dar am uitat... Burdufuri de bivol, de atunci n-am mai avut de-aia am uitat. Sînt cincisprezece ani de cînd mi le-a şterpelit. Dacă mi-aş fi amintit, nici n-aş mai fi întrebat. Ţineţi cornurile, hai cu ele la umplut !

— Cînd au pus la cale mîrşăvia aia şi s-au ridicat să plece, ce ţi-a spus Tabisonaşvili ? întrebă Data.

— Mă credeţi prost ? Nu mă duci cu una, cu două. Dar pe lepădătura aia de Tabisonaşvili îl ştiu. L-am înghesuit şi a recunoscut : — nu cu de la mine putere am venit, zice, nu după voia mea. Ştia, nemernicul, că nu-l vînd — şi iacă recunoscu. Să-l dau în judecată ? Orb la orb nu-şi scoate ochii, se ştie doar. Poate că ne-a luat gura pe dinainte, poate c-am vorbit în plus, n-ai ce să faci, aşa sînt eu din fire. Dumneavoastră credeţi că nu ştiu de ce aţi venit ? Cu voi e de faţă Kosta, vulpoi şi tîlhar. Acolo — Tabisonaşvili şi Kanduri, iar Tabisonaşvili zice : Eu sînt Data Tutaşhia. Cînd ai să vorbeşti despre treburile tale, nici de-ale mele să nu uiţi ! Vreţi să aflaţi dacă am scornit eu asta, ori dacă Tabisonaşvili a spus-o. Iar dacă a spus-o, cine i-a poruncit ? Şi ce-a avut în minte acel sfătuitor şi pe ce a scontat el ? V-am spus toate astea — nu la beţie —, văd că din cauza acestei griji nu puteți trăi, și v-am spus. Iar de ei nu mi-e frică și nici nu mi-a fost. Șalibașvili se ciocăni pe frunte. Asta e tot. Numai că mai mult decît v-am spus de la mine n-o să aflați. Iată, Kanduri în Hașuri bea și doarme, iar Tabisonașvili îl păzește la ușă. Restul înțelegeți-l cum vreți. Eu, pînă nu-mi întoarce burdufurile, nu vreau să știu de nimic. Și-acum, să chefuim. La petrecere și la masă, se cade să știi numele, fără el nu poți toasta. Tu, după accent, te simt — Șalibașvili medită — de unde ești, te vei chema Simonik, iar tu — iar se opri — vei fi pentru noi Șiola. Să bem pentru cei ce ne-au născut, ne-au dat putere, ne-au botezat, dîndu-ne nume și cap, ne-au alăptat la sîn, ne-au adus pîine în casă, să bem pentru ei, iar celor răposați, veșnică pace ! Șalibașvili goli cornul, dîndu-l dintr-o dată peste cap.

Mai zăbovirăm încă mult. Șalibașvili flecări fără întrerupere, dar nu mai scăpă o vorbă despre întîmplare. Nici noi nu l-am descusut.

Se termină cu toasturile. Data își scoase pe „Pavel Buré“ al său. Era în jur de zece. Ne ridicarăm. Șalibașvili ne întinse cornurile de zimbru. „Mergem la treabă“, spuse Data, „nu mai putem întîrzia“. Ne tocmirăm mult, să bem, să nu bem, pînă cînd Șalibașvili nu-și goli în gîtlejul primitor cornul său mai întîi, apoi pe-ale noastre două, iar uriașul corn pentru Kosta i-l turnă acestuia după guler, după ce și el refuzase să mai bea.

Ne luarăm rămas bun. Dasturidze tremura și-l înjura pe Șalibașvili fără ostoi. Ne irită și pe noi. Termină, Kosta !, el e un om de treabă și, pe deasupra, și mintos. „E un diavol și un fiu de cățea“, nu fu de acord cu noi Dasturidze. „Cînd au jupuit puricele în Gori și i-au aruncat pielea în Kuru, unul din muntenii care au văzut-o la Gori, plîngîndu-se că ar fi rămas prea multă carne pe ea, era moș de-al lui Șalibașvili și-l chema Broțoi“ [1].

Are și forță și îndrăzneală îndeajuns. Și nu burdufurile le aștepta el, glăsui Data.

— Burdufurile, sigur ! rîse icnit Dasturidze. Kanduri nu doarme noaptea, își tocește creierii, tot întrebîndu-se de ce nu se răzbună Șalibașvili, ce are în minte !

— Dar și tu te întrebi.

— Cine știe ? Lui îi place un proverb. Dacă taurul atacă bivolul, își rupe cornul. Nu-i poate veni de hac lui Kanduri. Știe el asta și așteaptă.

— Ce ?

— Să se poticnească. Atunci se aruncă și el. Șalibașvili nu uită răul.

— Mai e un proverb : Să nu cadă cămila atît de jos, încît să nu poată ridica povara măgarului.

— Se vede că Șalibașvili nu-l știe ! spuse Dasturidze.

---

[1] Aluzie la o poveste gruzină despre viclenie, zgîrcenie și minciună.

— Nu despre asta e vorba, îl întrerupse Data... și acum, Kosta, prietene, condu-ne la Tabisonașvili. Trebuie să aflăm cine i-a poruncit să lanseze acel zvon.

— Cine a poruncit ? Cel pe care-l slujește, acela i-a poruncit.

— Șalibașvili spunea că Tabisonașvili stă la ușa cuiva. La ușa lui Kanduri ? E în garda lui Kanduri. Într-adevăr, stă ca un cîine la ușa lui de pază.

Dasturidze tăcu și-și deschise gura abia cînd se arătară primele case din Hașuri.

— Ce vă pregătiți să faceți ?

— Deocamdată, nu știu. După cum se va întoarce, așa vom face, iar tu faci ce-ți poruncim.

Ajunserăm la casa lui Kanduri. Asta nu era — ce să vă spun — căsuța lui Șalibașvili. Ne aflam la un adevărat castel. Nici la cei mai bogați domni nu mi-a fost dat să văd asemenea grandioasă, încăpătoare și frumoasă locuință. Casa avea două etaje, și, dintr-un colț, se ridica și al treilea. În jur — o grădină uriașă înconjurată cu un zid de cărămidă. Peste zid, trei rînduri de sîrmă ghimpată. La etajul doi și trei — întuneric. Din ferestrele primului, cădea lumina.

Porțile de fier erau închise ermetic. Vopsite în culoare aurie, se înălțau atît de sus, încît nici un uriaș nu le-ar fi trecut. Kosta ne conducea ocolind proprietatea — undeva în ogradă trebuia găsită și deschisă o ușiță. Dasturidze se achita atît de conștiincios de toate îndatoririle, că eu îmi închipuii că omul s-a împăcat cu soarta. Mă înșelam și curînd avea să se vadă de unde-i venea ușurința.

Ne opintirăm în poartă. Era închisă pe dinăuntru. Unde era zăvorul și cum să-l deschidem, era tot așa de imposibil de găsit, ca și la porțile mari. Nu puteam face nimic. Găsii două proptele și înălțîndu-mă pe umerii lui Dasturidze, îndepărtai două rînduri de sîrmă ghimpată și furișîndu-mă printre ele, sării în grădină. Ușa avea zăvoare uriașe, întărite cu cîrlige. Le ridicai și trăgînd zăvoarele îi ajutai pe cei doi să intre, închizînd apoi totul cum a fost. În partea din spate, la primul etaj se aflau două ferăstruici. De acolo venea lumină. Ne apropiarăm atent și privirăm înăuntru. Era un marani în care ai fi putut să călărești. Un colț mare era ocupat cu butoaie, teasc de struguri și tot felul de vase. În colțul opus se afla un cămin uriaș în care ai fi putut frige o cămilă cu două cocoașe, și cu poveri cu tot. În el ardeau și pîrîiau butuci zdraveni de stejar. În mijloc era o masă lungă cu o mulțime de jilțuri — o jumătate de sută de oaspeți, dacă nu mai mulți, ar fi putut fi ușor ospătați aici. În alt colț, era cuptorul de pîine, cu un fel de baldachin pentru absorbția fumului, vopsit în auriu. Pereții erau căptușiți cu plăci de tedzamski [1], cu imagini sculptate în marmură albă — aici, femei goale, grupuri de fete și băieți, așa cum fuseseră născuți, dincolo, capete de taur și păsări înfoiate, cînd păuni, cînd vulturi, şi cîte nu mai erau... Un perete întreg, strălucind de pietricele înflorate şi sclipitoare, reprezenta chipul tatucului ţar, iar pe cel de vizavi era Isus Hristos, Răstignitul, tot din pietricele şi cioburi de sticlă. Din tavan cobora un candelabru enorm cu vreo cinci sute de lumînări. Şi nenumărate făclii în sfeşnice mari, pretutindeni — cine să stea să le mai numere? În faţa căminului se afla o măsuţă cu stîlpi sculptaţi. Castroane, tăvi, ulcioare, vase toate din argint. La măsuţe stăteau doi preoţi fără rase, iar opus lor, întins pe blănuri de lei şi tigri, un bărbat cu barbă alungită într-un halat roşu. Blănuri erau aruncate pe canapele, fotolii sau otomane. Banca de la sobă mergea spre cămin în unghi, însă cum se articula această construcţie complicată, era greu de priceput. De tavan spînzurau două lămpi cu gaz, de o parte şi de alta a băncii lui Kanduri, una cu sticlă galbenă, cealaltă — verde.

---

[1] Ornamente gruzine.

Cel în halat roşu părea dintr-o parte înveşmîntat în roşu-gălbui, iar din cealaltă, în verde roşcat. Să nu mă credeţi, totul mi s-a părut, dorm şi văd toate acestea în vis. Kosta şopti că cel în halat roşu e Kanduri. De Tabisonaşvili — nici urmă. Kosta spuse că se află fie în faţa uşii din balcon sau în camera de primire. Data ocoli casa pe dreapta, noi, pe stînga. Tabisonaşvili veghea în balcon. Era întuneric — fuma, îl vedeam. La zece paşi de el, strănutai. Privi încordat în partea noastră; privi, dar ce să vadă, cînd era beznă să-ţi bagi degetele în ochi, iar noi, turtiţi la pămînt. Bătui din palme, şi atunci se înălţă, îndreptîndu-se spre zgomot. În mîinile lăsate în jos, cîte un mauzer; în gură — ţigara. Era vînjos tîlharul. Păşea ca un urs ridicat pe picioarele dinapoi. În spatele lui, se furişase Data; ajungîndu-l, îi apăsă ţeava naganului în gît, şoptindu-i:

— Aruncă armele!

Îi căzu ţigara din gură, apoi şi mauzerele, ciocnindu-se de duşumele.

Mă ridicai şi le adunai. În afară de kinjal nu mai găsisem nimic la el, îl percheziţionasem atent. Îi dădurăm brînci spre în faţă şi ducîndu-l în fundul grădinii, îl aşezarăm pe pămînt.

— Cum se poate, fără cîini? Lasă mîinile jos, lasă mîinile!

Tabisonaşvili, lovit parcă în moalele capului, nu putea deschide gura. Trebui să-i scărpinăm coastele cu mauzerul, ca să-şi revină.

Începu să urle de nu mai auzii nimic.

— Dar dumneavoastră ce vreţi, să mă ucideţi sau...?

— Taci!

— Cînd ai năvălit cu ciracii tăi peste Şalibaşvili şi i-aţi siluit iubita, de ce a trebuit să te dai drept Data Tutaşhia?

— Nu mă ucideţi, vă spun.

— Cu atît mai puţin ne vei spune, dacă te vom ucide. Tu dă-i drumul, şi apoi vedem noi dacă te ucidem sau nu... depinde de dispoziţie.

— Kanduri a poruncit...

— Confirmi și în fața lui ?

— Sigur, dacă, bineînțeles, mă cruțați !

— Confirmă și, poate, scapi !

Dasturidze ridică mîna — vru să spună ceva.

— Ai văzut la degetele lui Kanduri un inel cu pietre mari ?

— Am văzut.

— Un inel cu un briliant masiv ?

— Cu un briliant zdravăn, însă cum se cheamă, habar n-am.

— Acum e la el ?

— L-am văzut azi.

— E cam cît un bob de zarzără ?

— Cam.

Dasturidze bătu din palme de bucurie. Sună ca o împușcătură în liniștea din jur. I-am trecut o labă peste față și se făcu liniște.

— O sfoară găsim la tine ? întrebai eu pe Tabisonașvili.

— Sfoară, sfoară... Este, este, cum să nu. Sub peri e agățat leagănul. Sfoara care vă trebuie.

O tăiai cît ai clipi din ochi.

— Stai în patru labe !

Tabisonașvili nu se împotrivi. Îl legai burduf. Ieși treabă bună. Se putea mișca liber în patru labe, dar nu putea nici să se ridice, nici să facă altceva. Așa împiedicam noi măgarii la Alazani.

— Dă-i drumul înainte și condu-ne în casă.

El — în patru labe, noi — după el. Deschise ușa la coridor, noi — după el. Deschise ușa de la marani — tot așa. Și băgai un vîrf de cizmă ; el se tîrî, încremenind în mijlocul încăperii.

Trei oameni, fără darul vorbirii, cu gurile căscate, se uitau la noi și la Tabisonașvili și noi la ei. Privesc în jur : lipsea Dasturidze. Îl descopăr înțepenit dincolo de ușă, privind prin despicătură.

— Socotește, socotește, banii iubesc numărătoarea ! spuse cineva.

— Cine să mai fie ? Mă uit în jur — văd papagalul. Stătea într-o colivie mare, tot cu aur împodobită. Dar ce frumusețe la fiul ăsta de cățea ! N-am rezistat și mă apropiai de el. Iar Tabisonașvili, înțepenit în patru labe, arăta în mijlocul maraniului cu capul aplecat, ca pe catafalc.

— Ștergeți-o de aici, urlă unul dintre popi, cel mai burduhănos. Pe mine m-a stropit chiar cu scuipat.

— Poliția, chemați poliția ! țipă al doilea.

Stabilisem ca Data să vorbească primul, iar noi să nu deschidem gura, nerăspunzînd la nimic. Eu aveam misiunea să ocolesc încăperea, să controlez tot cum se cade. Data trebuia să-i observe, fără a-i scăpa din ochi. Părăsii papagalul, îndreptîndu-mă spre kvevri [1] și de acolo la tonă[1]. Mă mişcam fără grabă, ca şi cînd, în afară de mine, nu era nimeni în încăpere.

---

[1] Cămin.

— Dispăreţi de aici, ţipă din nou acelaşi, cel burduhănos.

— Poliţia, poliţia. Ăsta era iarăşi al doilea.

— Socoteşte, socoteşte, banii iubesc numărătoarea !

Aveam la brîu fiecare cîte un mauzer şi în mînă un nagan[2].

— Plecăm, plecăm, aşteptaţi puţin ! Cine are interesul să cheme poliţia ? Tabisonaşvili ? În patru labe, nici pînă dimineaţa nu ajunge, chiar dacă l-am lăsa să plece.

Şi astfel, plimbîndu-mă, ajunsei la cămin. Percheziţionai preoţii. Nu aveau arme. Din tureatca cizmei lui Kanduri scosei un cuţit valoros, făcut din kinjal. Straşnic cuţit, mi-a slujit peste zece ani apoi. I-am controlat degetele. La arătătorul dreptei, purta un inel cu briliant de mărimea sîmburelui de zarzără. După inele privii blănurile, ridicîndu-le pe rînd, pe cele de leu, de tigru, ca să văd pe ce stătea culcat, cînd colo, sub ele... saci mari bine îndopaţi şi sigur cusuţi. Blănurile îi şi ascundeau. Lunecai cuţitul lui Kanduri pe unul din ei, se revărsă orez, încercai pe celălalt, curse grîu. Din al treilea — hrişcă. Vîrîi naganul subsuoară şi, luînd cîte o mînă de orez şi orz, le arătai lui Data.

— Adresaţi-vă lui cu cuvintele Domnului, fiindcă „la început a fost cuvîntul, şi cuvîntul era la Dumnezeu, şi Dumnezeu era cuvîntul", îşi îndemnă Kanduri confraţii.

Tatăl meu fusese ţîrcovnic şi, prunc fiind, mă destinase pentru seminar. Ceva tot îmi mai rămăsese în scăfîrlie. Şi iată că-mi amintii de aceste cuvinte.

În timp ce mă îndreptam spre Data, unul din popi rosti : „nu numai cu pîine trăieşte omul", al doilea sublinie : „Sufletul e mai mult decît hrana, iar trupul — mai mult decît veşmîntul".

Desfăcînd pumnii, îi comunicai lui Data :

— În ceilalţi saci... mai e şi hrişcă.

Data se uită, se uită, cum curgeau seminţele din mîinile mele şi, schimbîndu-se brusc la faţă, expiră horcăit aerul din gîtlej, acoperindu-şi faţa cu palma.

Popii bombăneau unul după altul din evanghelii.

Dasturidze, nedezlipindu-şi ochii din crăpătură, deşi văzuse că îi controlasem mîinile lui Kanduri, nu-şi dădu seama, dacă îi luasem sau nu inelul. Cînd îmi desfăcusem palmele cu boabe în faţa lui Data, el, cu firea sa de şacal, îşi închipui că-i arătam inelele smulse de la Kanduri şi, nemairăbdînd fierea în el, se năpusti în maran, zbură spre noi, bolborosind :

— Ce... ce... ce-s astea ? Inele ?... Inele ? Da ? Unde-s inelele ?

— Unde-au fost, acolo sînt !

---

[1] Cuptor gruzin de copt pîinea.

[2] Pistol.

— Nu te mişca, Kosta! îi şopti Data. Căpetenia voastră iată că zace pe saci!

Ochii lui Dasturidze se holbau cît cepele la cereale.

— V-am spus că-i plăcea caşa, l-au şi poreclit papă-caşă!

Dasturidze era să bată din palme, dar îşi apără pe loc faţa, se speriase ca nu cumva să-l mîngîi din nou.

Popii citeau fără întrerupere. Tabisonaşvili îi asculta cu capul plecat ca-n coşciug.

Data se aşeză la măsuţa din faţa căminului, şi noi ne oprirăm alături.

— Aşezaţi-vă! Cu patul mauzerului Data izbi în masă.

Ambii preoţi se aşezară ca seceraţi.

— Tabisonaşvili, apropie-te!

Gorila lui Kanduri se supuse.

— Ce ţi-a ordonat el să spui, cînd te-a trimis să vizitezi ibovnica lui Şalibaşvili?

Kanduri se uită la Data; faţa se albăstri şi Tabisonaşvili povesti tot cum a fost.

— De ce a împins vina anume pe Data Tutaşhia?

Încă nu reuşii să închid gura, că Dasturidze şi zbură asupra lui Kanduri, agăţîndu-se de degetul cu inel. Începu lupta şi, care de care mai isteţ, încerca să-l doboare pe celălalt, pînă cînd popa cel mai zdravăn sări, tunînd:

— „Feriţi-vă de lăcomie, fiindcă viaţa omului nu depinde de belşug..."

În cele din urmă, Kanduri îşi eliberă mîna, îl lovi pe Dasturidze în falcă, azvîrlindu-l dintr-o lovitură de picior ca pe-un pisoi.

— Stai jos! strigai eu la popă.

Se aşeză, închinîndu-se încontinuu.

— Kosta, ce ţi-am poruncit eu? interveni Data şi, întorcîndu-se spre Kanduri, continuă:

— Spune adevărul, altfel chiar astăzi vei fierbe în cazanul cu smoală. Şi încă pe o sută de ani!

— „În gheena... în gheena... în gheena", ţipă în tăcerea aşternută papagalul.

— Dacă tu eşti Tutaşhia... în numele tău se comite mult rău. Şi nici nu încetezi, nici nu iei poziţie. E şi uşor de crezut, şi de aceea am dat numele tău.

— Şi mai de ce?

— Numai de asta...

— Termină cu copilăriile, Kanduri. Numele şi gradul celui care ţi-a poruncit să dai numele meu!

— Nimeni nu mi-a ordonat.

Trei sau patru gloanţe şuierară unul după altul. Mirosea a lînă arsă.

Kanduri îşi pipăi pieptul, pîntecul, capul.

— Unul din ajutoarele exarhului. Dar cine i-a dat lui ordin, să mă omori că nu știu.

— Nu știi, spui ?

— Jur pe Dumnezeu !

Kanduri se ridică.

— Du-te la tonă.

Kanduri abia-și tîra picioarele.

— Stai cu spatele la mine !

Se întoarse.

— Numele și unde slujește !

— Nu știu, cu adevărat nu știu...

Țintii. N-am țintit, ci am lăsat doar impresia că ochesc și trăsei.

— Nu ți-ai amintit ?

— Vă spun că nu știu cine i-a ordonat !

Mai trăsei cîteva focuri și ieși ceea ce am scontat. Kanduri își duse mîinile la cap și se prăvăli în cuptor.

Nu ne propusesem să-l omorîm. Nici nu l-am zgîriiat, însă știam că este șiret și că neapărat o să se prefacă mort, prăbușindu-se în cuptor.

Se făcu atîta liniște, că se auzea chiorăitul mațelor lui Tabisonașvili. Popii nu se mișcau, iar falca lui Tabisonașvili atîrna astfel că s-ar fi putut culcuși în gîtlejul lui o cloșcă cu pui cu tot.

Dasturidze era să se arunce spre Kanduri, să-i smulgă inelul, însă nu reuși să facă un pas, auzind vocea lui Data :

— Trage în el și-l aruncăm și pe el tot acolo !

Trăsei. Dasturidze se trase înapoi, revenind, acolo, de unde s-ar fi năpustit după Kanduri.

Aleasa familie se îmblînzi.

Data luă de lîngă cămin evanghelia, o răsfoi, întinzînd-o apoi preotului mai voluminos :

— Citește tare ! Din Luca 11, 52 și trece-i-o lui. Data făcu semn către celălalt preot, — să citească și el — mai tare și mai limpede !

Preotul tuși o dată, de două ori și cartea tremura în mîinile sale : „Vai vouă, învățători de lege, că ați luat cheia conștinței. Voi înșivă n-ați intrat, iar pe cei care voiau să intre i-ați împiedicat".

Celălalt preot repeta aceste cuvinte.

Data închise evanghelia, așezînd-o pe cămin.

— Să îngropăm pe adormitul întru Hristos, robul Domnului ! — zise Data.

Despre asta nu vorbiserăm în prealabil și nu știam ce se pregătește să facă.

— Aruncați blănurile ! porunci Data popilor.

Ei le ridicară una după alta, aruncîndu-le apoi pe podea.

Cerealele erau încărcate în doisprezece saci.

— Duce-ți sacii și goliți-i peste răposat.

Popii, suflînd greu și poticnindu-se, abia reușiră să tîrască un sac pînă la cuptor. L-am sfîrtecat și popii, abia ridicîndu-l, îl răsturnă peste Kanduri. Era cu hrișcă.

— Goliți toți sacii. Mai iute mișcarea! N-avem forțe de împrumutat. Mai vioi, mai vioi, întorceți-vă mai repede!

La al optelea sac, Dasturidze o rupse la fugă și sări în cuptor. Zgomot, plesnituri, scrîșnete... și Dasturidze zbieră ca un tăuraș dus la tăiere:

— Nu sînt!... nu sînt inelele. Briliantul cît sîmburele de zarzără... briliantul cît sîmburele de prună. Spunea că briliantul cel mare l-a dat guvernatorului și pe cel mai mic — exarhului! Le-a oprit pentru sine, ticălosul... le purta el... le-ați văzut doar în degetele lui. Nu mai sînt? Unde-or fi? Cine le-a luat? Briliantul cît sîmburele de zarzără... de prună...

Popii suflau greu, tîrînd sacii și golindu-i în cuptor. De acolo răsuna schelălăitul lui Dasturidze „cît sîmburele de zarzără!", „cît sîmburele de prună!".

Kanduri, cum căzu în cuptor, își și scoase inelele din degete, ascunzîndu-le undeva mai adînc. Știa el că Dasturidze va sări după el.

Popii goliră ultimul sac.

Iar noi eram deja afară și de-a dreptul... în Kvișheti.

Lucru cu păcat, dacă n-ar fi fost Data, eu aș fi pus mîna pe briliante. Nu noi am zis: „Cine fură de la hoț e în al șaptelea cer".

Contele Szegedi

În lista lui Zarandia, cum am mai spus, numele lui Hadji Seid se afla pe unul din primele locuri. Zarandia mă asigura că tezaurierul panislamului pare a fi chiar Hadji Seid, deși lipseau probele materiale, și în general, orice act justificativ în această privință. Zarandia începu prin a lua sub lupă pe Iskander-efendi-Iunus-oglî. Mărturisesc că și mie și ajutoarelor mele tocmai Iskander-efendi ne părea figura cea mai suspectă. Chiar pe el hotărî Zarandia să-l folosească pentru a pătrunde în activitatea misterioasă a lui Hadji Seid. Urma să-l apropie și să-l recruteze. Zarandia îl urmărise îndelung, procurîndu-și datele necesare și într-o bună zi se așeză în ceainărie la masa lui.

— Ziua bună, Iskander-efendi! Nu vă amintiți de mine?

Cel ce ședea privi atent pe cel ce se așezase.

— Se pare că ați binevoit să slujiți ca administrator în farmacia lui Ottena, da, da, acolo chiar, pe strada Sololakski. Mă înșel cumva, iertați-mă? V-am întîlnit undeva, dar cu ce vă ocupați de fapt, nu știu sigur.

Zarandia îi întinse cartea sa de vizită.

E drept că aici nu scrie că sînt și șeful serviciului de informații politice.

Un zîmbet discret rătăci peste faţa gruzinului turcit, în timp ce privea cartea de vizită.

Zarandia îi ceru să-l asculte cu atenţie, lămurindu-l pe loc de ce venise şi ce vroia de la secretarul şi casierul lui Hadji Seid. Nu uită apoi să-i comunice şi că gradele superioare ale poliţiei secrete sînt convinse că Iskander-efendi-Iunus-oglî apare ca rezidentul turcilor, dar că el, Zarandia, crede că, totuşi, e o greşeală pe care ar vrea s-o combată, lucru posibil însă numai cu ajutorul lui, al lui Iskander-efendi.

— Presupun, Iskander-efendi, — declară Zarandia — că datoria şi vocaţia dumneavoastră e activitatea şi nu loialitatea. Nu sînteţi obligat să-i fiţi credincios nici lui Hadji Seid, nici numeroşilor foşti sau viitori patroni. Sînteţi obligat să ne fiţi nouă loial, fiindcă pe actualul dumneavoastră şef o să-l demascăm ca fiind criminal, urmînd ca şi dv. să-i împărtăşiţi soarta, dacă n-o să ne ascultaţi. Nu vă pretindem nimic deosebit, ci doar un neînsemnat ajutor, însă nu vă îngăduim să întîrziaţi cu răspunsul dv., în nici un caz. Iată... — şi scoase din buzunar obligaţia alcătuită în prealabil, întinzîndu-i pînă şi creionul chimic pentru semnătură — sau semnaţi asta şi ne aduceţi serviciul pomenit acolo, sau de aici mergeţi direct în puşcărie, nerămînîndu-vă decît să vă puneţi nădejdea în Alah, fiindcă noi ne vom descurca şi fără dumneavoastră.

— „Dulkernain porneşte din nou la drum..." rosti Iskander-efendi, încheind de citit angajamentul.

— Ce-aţi binevoit să spuneţi ?

— E din versetul 18 din Coran... Beirut, Damasc... Atena e, de asemenea, un oraş admirabil, n-am fost acolo, totuşi cică Damascul e minunat.

...Hei, Abdurahman ! Dă-i domnului... Zarandia îl privi fulgerător chiorîş, aşa că numele interlocutorului îi rămăsese în gît lui Iskander-efendi. — Dă-i domnului un ceai mai tare, Abdurahman !

Zarandia aprobă din cap.

Au adus ceaiul. Zarandia îl sorbi, întrebînd după o îndelungă tăcere, cu o sinceră curiozitate :

— Damasc, spuneţi ? La Roma încă n-aţi avut ocazia ? Un oraş extraordinar. Şi fete nemaipomenite, pot să vă asigur. Şi ce e hazliu, în Roma e că nu există pînă acum legi împotriva sadismului. Acolo, pe loc, ne trebuie un om. Limba o ştiţi bine. Cu domnul Massari doar v-aţi întreţinut în italiană absolut liber... Ce bine se leagă toate !

— „Un neam trece şi altul vine, dar pămîntul rămîne întotdeauna ! Soarele răsare, soarele apune şi zoreşte către locul lui, ca să răsară iarăşi..."

— Ce-aţi binevoit să spuneţi ?

— E din Biblie. Ecleziastul. Nu-mi amintesc, domnule Zarandia, ca popasul şi slujba mea în oricare oraş să se fi terminat altfel. Şi Iskander-efendi ciocăni cu degetul angajamentul. Aş fi vrut să ştiu de ce ați venit chiar la mine și neapărat aici. Aș înțelege, dacă m-aș fi făcut vinovat cu ceva. Dar să știți că nu e cazul. Absolut. Și niciodată.

— În vremea noastră tocmai asta atrage suspiciunea.

— Faptul că niciodată nu m-am făcut vinovat cu nimic?

— Da.

— Damasc...

— Despre asta, Iskander-efendi, vorbim mai tîrziu! Și Zarandia atinse cu degetul hîrtia.

— Bineînțeles... Semnătură însă n-am dat în nici un oraș. Cu ce altceva vă pot fi de folos?

— În ce orașe și bănci din străinătate există cont curent pentru Hadji Seid?

— Numai în Istanbul, Banca Stinnes, cont nr. 1014. Iskander-efendi răspunse fără întîrziere și din acel moment și aici, în ceainărie, și mai tîrziu, a spus numai adevărul.

Multora, poate, o să li se pară că pasul îndrăzneț al lui Zarandia e o jignire a profesionalismului, adevărat aventurism. Din punct de vedere teoretic asemenea evaluare pare îndreptățită, însă practica atestă că majoritatea angajărilor, în toate timpurile și statele, s-a produs chiar așa, deschis și brutal. În ciuda opticii unor profesioniști, majoritatea recrutaților evită să-și complice relațiile cu poliția secretă și cu legea și se cere ca cel care recrutează să declare tranșant că momentul complicației e inevitabil, ca susceptibilul de a fi recrutat să devină solvabil, și în discuția cu Iskander-efendi nu s-a produs nimic neașteptat, în afară de versiunea fabricată pe loc despre sadism. Nu existau asemenea informații despre Iskander-efendi, însă el își dădu seama că dacă îl refuză pe Zarandia, poliția secretă poate oricînd să aducă în instanță cîteva prostituate care să ateste că e sadic. Așa că preferă să încuviințeze el, în particular, faptul, decît să-i fie dovedit în instanță prin alții — ceea ce constituie un mijloc curent în astfel de situații.

Datorită lui Iskander-efendi s-a reușit apoi să se stabilească că anticarul Cekurso-bei din Instanbul, depunea de patru ori pe an în contul lui Hadji Seid lire turcești și că fiecare depunere făcea în valută rusească două mii de ruble. După legile curente, banca trimitea apoi clientului înștiințarea prin care el afla de sosirea banilor. Iskander-efendi nu știa să ne spună cui îi dădea Hadji Seid banii, dar ne comunică numele lui Kara-Ismail, vînzătorul de argintărie din Daghestan, al firmei Hadji Seid, căruia, o dată la trei luni, i se trimiteau două sute de cervoneți de aur peste suma pentru achiziționarea mărfii. Mergînd însă pe urmele lui îi descoperim și pe rezidenții din Daghestan.

Odată, luînd cuvîntul, în fața conducătorilor poliției guberniei transcaucaziene, Zarandia dezvoltă concepția următoare. În toate timpurile și țările poliția și administrația, asumîndu-și funcțiile, au reprezentat și reprezintă și acum o structură predestinată ca să furnizeze cercurilor conducătoare informații cît mai exacte despre modul de viață și optica fiecărui cetățean. Există o întreagă ierarhie de la ministrul de interne, la responsabilul de cartier, fără de care nu s-ar putea respecta legea și de care nu s-ar putea dispensa nici un stat. Iar cînd constatăm că ordinea publică stă neprimejduită, sigură pe picioarele ei, înseamnă că majoritatea cetățenilor e mulțumită, fiind de partea legilor și deci și a poliției, putînd fi convinși atunci că informațiile necesare există potențial în mințile oamenilor — problema fiind numai să știi să le înregistrezi. Situația aceasta sună paradoxal, dar forța ei stă în acest paradox : pe omul care gîndește, paradoxul îl împinge spre analiză, iar analiza îl duce la concluzia că are în față nu paradoxul, ci adevărul.

Activitatea lui Mușni Zarandia se desfășura sub ochii mei și vă pot asigura că se ghida inevitabil după acest principiu. În Daghestan nu a acționat altfel. Ajuns acolo, porunci poliției locale să adune date despre unde și la cine se duce Kara-Ismail și care din oamenii lui sînt suspecți. Informațiile erau deja gata pregătite, mai trebuiau doar privite din anumite unghiuri. Zarandia le studie și se opri asupra a șase nume de familii, hotărînd că patru dintre ei erau rezidenți. Socotind apoi cum să acționeze mai departe și schițînd planul de acțiune, plecă la Tiflis.

Ca să aibă succes, Mușni Zarandia luă în seamă încă o împrejurare. E știut că turcii își formaseră o experiență milenară în problemele de stat și de spionaj. Concomitent erau și foarte grijulii, căci dacă turcii trimit bani, pretind și confirmarea că aceștia ajunseră integral la destinație. Arta războiului secret nu le permisese să mărească numărul persoanelor inițiate în taina respectivă, fiindcă altfel li s-ar fi primejduit discreția. De aceea, pentru a obține certificarea primirii banilor n-au mai amestecat nume noi, calea cea mai scurtă și în același timp cea mai sigură rămînîndu-le doar una : Kara Ismail — Hadji Seid — Cekurso-bei — serviciul de informații turc. Aici Iskander-efendi nu ne putea ajuta. Nu participa la acest inel și Zarandia se frămîntase nu puțin din această cauză. Era convins că dovada despre primirea banilor de către rezidenți avea să fie descoperită în buzunarul lui Kara Ismail.

După oarecare timp, Kara Ismail apăruse în Tiflis și primise din ordinul lui Hadji Seid de la Iskander-efendi două sute de cervoneți de aur. Nu trecuse nici o oră că noi furăm deja înștiințați. Însă primirea banilor în sine nu constituia dovada. Da, am primit ! Și ce-i cu asta ? V-am spus deja că noi prinsesem curieri cu sume de bani asupra lor, dar aceasta nu rezolva problema. Era important să dovedim că primitorul încasase banii de la turci pentru activitatea de subminare a intereselor de stat. Altfel, faptul stabilit pleda doar pentru satisfacerea intereselor particulare și nu justifica acțiunea noastră. Ne trebuia proba care să dovedească vina adresantului. Erau necesare recunoașterea și mărturisirea crimei. Dar cum să le obținem ? Și din acest punct nu ne-am putut urni ani în șir. Pînă la urmă, Zarandia îl depăși, dar despre cum reușise, știam doar eu, adică pînă în momentul în care fructul copt căzuse de la sine. Atunci rezultatul își arătă el singur și mijlocul realizării. Vă divulg însă acum doar că toți cervoneții primiți de Kara Ismail, de la secretarul casier, erau falși.

Zarandia îl înconjură pe Kara Ismail cu oamenii săi, înștiințînd bineînțeles poliția secretă din Daghestan despre faptul că începuse acțiunea. Nemaiavînd ce să facă în Daghestan, și rămînînd în Tiflis, se afundă pînă peste cap în problema spionajului austriac.

— După ce schemă presupuneți că se vor desfășura acum evenimentele ?

— După cea mai simplă, Luminăția-Voastră.

— De ce credeți asta ?

— Cînd spionii, în decursul mai multor ani, nu simt prezența poliției secrete, oricît de prudenți ar fi își tocesc vigilența, devenind neglijenți și termină prin a încălca legile cele mai elementare ale conspirației.

— Deie Domnul, însă eu aș fi vrut să cunosc schema probabilă a evenimentelor.

— Informații cu caracter militar, presupun eu, primește domnișoara de Lamié de la locotenetul Starin-Kovalski. Acest tinerel se învîrtește permanent în cercul soțiilor de ofițeri, iubește bîrfa, comentînd-o cu ascuțime și cinism, ieșindu-i din mînă intriga devine mai picantă și mai potrivită difuzării, fiindcă el o condimentează în mers cu zvonuri proaspete. Amănuntele de viață, trăsăturile de caracter, obișnuite și preferințele acestui nefericit, tot ce-i cade pe limbă zboară în aer ca balonașele și baghetele din mîna jocheului. Persoanei interesate îi e de-ajuns să-l asculte sau să-i pună două-trei întrebări exterioare, nesemnificative și imaginea e deja gata. Folosind simpatia și punga domnișoarei de Lamié, pentru început crezuse sincer că-și primește onorariul pentru merite trupești și spirituale. Pe această cale ajunseseră cu încadrarea ofițerilor în mîna austriecilor, pînă cînd, odată, domnișoara de Lamié îl ajută pe Starin Kovalski să înțeleagă că nu era altceva decît un trădător. Îl obligase să înghită cîrligul undiței, ca ulterior să nu mai fie nevoie de explicații. E necesar să lămurim rolul jucat de colonelul Glebici în infiltrarea informațiilor despre arsenalul artileristic. Două variante sînt posibile : sau că vigilența sa s-a tocit sau că Starin Kovalski și-a făcut chei pentru șeful lui. Glebici e os de cătană și omul datoriei. Trădarea conștientă e exclusă. Același lucru și în cazul lui Kulaghin. El e în mod fanatic devotat imperiului și tronului și consideră, că fără rapoartele sale expediate conducerii de două ori pe an, s-ar prăbuși altarul tronului. Să adăugăm încă rapoartele cerute de obligațiile profesionale și ne putem închipui masa sa de lucru încărcată de documente foarte prețuite de spionajul străin. Soția sa e clientă devotată a domnișoarei de Lamié. Rămîne să lămurim dacă comercializa datele soțului sau domnișoara se exersa în fotografierea directă a cabinetului lui Kulaghin.

În ceea ce privește pe Hadji Seid, el constituie o figură complicată, jucînd un dublu sau chiar un întreit rol. Țineți seama, conte, că emisarii săi se învîrtesc prin tot Caucazul și pot obține orice informație. Pe de altă parte, e vizitat continuu de intermediari europeni care duc marfă în apus. Nu-l costă nimic să expedieze printr-unul informațiile și să primească instrucțiunile de rigoare. Aceasta e valabil în egală măsură și pentru Hadji Seid și pentru domnișoara Lamié. Acestea pot fi socotite ca fapte aproape dovedite. Nu e exclusă nici posibilitatea ca cei doi să tîrguiască între ei informațiile obținute. Asemenea cumpărări-vînzări, cum e știut, sînt o formă obișnuită a relațiilor comerciale dintre spionii diverselor state.

În sfîrșit, s-a descoperit un amănunt nou, neinteresant, despre domnișoara Lamié. Timp de trei-patru ani, a fost proprietara unui mic hotel din Atena, ce-i drept, se numea atunci Zizi Germain.

— Cum ați aflat ?

— Agentul nostru din Istanbul a cumpărat știrea pentru douăzeci de lire de la un grec cu darul beției. Aceasta e schema evenimentelor pe care le aștept. Sînt convins că în curînd vom descoperi noi detalii și împrejurări. Of, Doamne, fir-ați toți blestemați și să mă lăsați în pace, era cît pe-aci să țip eu.

Zarandia se îndpărtă, ca să-și continuie multiplele preocupări și să aștepte invitația în Daghestan.

Această invitație era de așteptat să se producă după perchezițiile ce urmau să se execute la rezidenți, descoperindu-se în casele lor cervoneți falși. Pe Zarandia urmau să-l înștiințeze (așa cel puțin presupunea), după ce rezidenții vor fi arestați și repartizați în închisori diferite — ca să nu știe unul de altul și fără ca familiile lor să afle ceva. Kara Ismail fu arestat, după voiajul său program, la o jumătate de ceas de drum spre Temirhaușura, perchezițïonat atent și îndepărtat în așa fel ca nimeni în afară de cei direct în cauză să bănuiască ceva.

Iată cum Mușni Zarandia, pînă atunci stînd și așteptînd liniștit, într-o bună zi fu brusc apucat de nu știu ce. El, omul atît de echilibrat în toate împrejurările, își pierdu liniștea și rațiunea, ca apoi după știrea sosirii iminente a colonelului Sahnov, în Tiflis, să-și piardă complet și capul. La aceste două pricini ale neliniștei sale se mai adaugă curînd încă una și, nemairezistînd răvășelii interioare neobișnuite lui, se prezentă după o săptămînă în fața mea.

— Luminăția-Voastră, nu-mi refuzați un sfat bun despre ce urmează să fac : trebuie să mă duc în sat la tata, fiindcă Data Tutașhia a consimțit să ne vedem ; în același timp, însă, nu știu cînd va sosi colonelul Sahnov, dată la care eu trebuie neapărat să fiu în

Tiflis. Iar în Daghestan e absolut necesar să plec chiar acum pentru că e şi cea mai importantă problemă a noastră.

— Aţi primit ceva din Daghestan ?

— Nu.

— Atunci de ce să plecaţi ?

— Nici eu nu ştiu ! zîmbi Zarandia.

În acel moment eu înţelesei (şi cred asta şi astăzi) că avîntul lui nu era un capriciu, ci impulsul puternic, venindu-i din adînc, nu efectul unei stări de-o clipă, ci urmarea unei certitudini interioare, îndelung decantate, că el trebuie să plece neapărat în Daghestan.

— Scontaţi să-l convingeţi pe Data Tutaşhia ?

— Treaba asta, conte, e aproape fără speranţă însă, cică, riscul e jumătate din reuşită, iar cel ce riscă însoţeşte adierea sorţii.

— Însă forma... Cu ce garnitură te pregăteşti să-i faci propunerea ?

— Numai cu adevăr şi sinceritate. Pe el nu-l poţi trage pe sfoară. Nici nu m-aş înfăţişa c-o minciună. La ce bun ?

Dădui din cap fiindcă nu credeam în acest demers.

— Însă, vedeţi, şi eu trebuie neapărat să plec să inspectez gubernia — spusei eu.

— Ştiu asta.

— N-avem ce face, plecaţi dumneavoastră...

Vroiam să-i spun că în ultima vreme el fusese vizibil agitat şi că asta ar putea avea ca urmare pripa, greşeala chiar, dar mă stăpînii. În ceea ce-l privea pe Muşni Zarandia, asemenea avertismente erau inutile.

El însă îmi intuise gîndurile şi mă linişti :

— Nu vă faceţi griji, conte, voi face tot ce trebuie şi e posibil.

În ziua următoare eu plecai la Buku, iar Zarandia plecă peste încă două zile în Megrelia. La întoarcere, din Mţheta, o luă spre nord, fără să intre în Tiflis, şi trecînd peste pasul Krestovîi ajunse în Daghestan. Aveam înainte o călătorie de două săptămîni. Mă temusem că n-o să-mi ajungă timpul, fiindcă erau programate consfătuiri în trei oraşe, totuşi, programul luă o astfel de întorsătură că mi-am îndeplinit ce aveam de făcut înainte de termen şi deja a zecea zi mă şi întorceam în Tiflis. Zarandia însă nu venise.

Dimitri Kodaşvili

Încă foarte tînăr fiind, fui destinat de sfîntul şi dreptul Sinod să slujesc într-un sat de munte, adăpostit în stîncile masivului caucazian. În acel sat, trăiau păstori şi crescători de vite din Megrelia şi el se chema Luţi.

Localnicii nu erau tari în credinţă şi la şoapta diavolului, chiar în primul an al preoţiei mele, se săvîrşi în Luţi un păcat înfricoşător :

într-o noapte fu ciopîrţită familia Todua: mama şi patru feciori. Rămăsese numai tatăl familiei, Dorote Todua, care păştea turma în munţi. Ofiţerul de poliţie mi-a spus că această crimă a fost săvîrşită de renegatul şi vrăjmaşul tronului, tîlharul şi ucigaşul Data Tutaşhia.

Îl blestemai pe păcătos în faţa tuturor enoriaşilor şi-l dădui anatemei.

Deasupra Luţiei, în munţi, se aflau păşunile de vară şi stînele ciobanilor. În ele se ascundeau adesea abragi, iar Data Tutaşhia urca în fiecare vară acolo, venind pe drum. Cînd s-a aflat însă vestea că Data Tutaşhia tăiase familia lui Todua se produsese mare tulburare, zvonuri şi bîrfă răutăcioasă în parohie. Iason Karciava, cel mai respectabil păstor din sat, i-a spus tîlharului de faţă cu lumea că de-acum încolo îi e interzis drumul prin localitate şi să nu mai intre ca oaspe în nici o casă. Tutaşhia ascultase liniştit această interdicţie şi prea obraznic declarase că el nu a ucis pe nimeni văzîndu-şi apoi netulburat de drum. În ospeţie nu s-a mai dus, dar pe drum trecea, dînd bineţe oricui în cale, ca şi cum nu se întîmplase nimic. Erau oameni care de ani nu-i răspundeau la salut — pe scurt, era repudiat şi stăpînirea ştia de aceasta.

Deşi însă toţi îi întorseseră spatele, pe unii îi muncea totuşi îndoiala: „spusese oare adevărul ofiţerul de poliţie şi nu ne luăm noi din cauza uşurătăţii şi a încrederii vreun păcat pe suflet?" Mulţi enoriaşi mă condamnau pe ascuns. Tutaşhia ştia că-l afurisisem şi vă spun drept că mă temeam de răzbunarea lui.

Dorote Todua era un bătrîn vînjos, însă durerea şi lacrimile îl înmuiaseră. Îmbătrînise repede şi-i era din ce în ce mai greu să facă ceasurile acelea de primăvară timpurie se urcau turmele din vale şi c-o va vinde.

Aveam o capră cu lapte. Rătăcea fără supraveghere, dar într-o seară nu se întoarse acasă. Nici pînă dimineaţa nu venise. Aşteptai pînă la prînz şi pornii s-o caut.

Călcam pe potecuţa îngustă şerpuind pe marginea prăpastiei. Pe partea cealaltă văzui trei puncte. În unul din ele recunoscui curînd pe Dorote Todua. Călca fără grabă cu traista de piele în spate. În ceasurile acelea de primăvară timpurile se urcau turmele din vale în munte, însă Dorote era singur.

Îmi trecu prin minte că vînduse turma şi m-apucai să-i privesc tovarăşul de drum. Era în ciohă neagră şi înarmat. În faţa călătorilor urca un roib, iar peste şa — azvîrlită burka. Recunoscui pe Data Tutaşhia şi mă mirai foarte că mergea alături de Dorote Todua. dar că era obraznic şi fără frică o ştiam oricum. Al treila dintre ei mi-era necunoscut. N-aveam de ce să mă întîlnesc cu Tutaşhia. Poteca cotea la dreapta. Speram să găsesc capra în defileu şi o luai tot spre dreapta. Panta era abruptă şi era anevoios de urcat.

Mersesem mult, așa că la terminarea urcușului eram frînt. Capra — nicăieri.

Deasupra strîmtorii se afla un carpen uriaș pe care nu-l puteau cuprinde trei oameni, încolăcit des cu iederă. Dacă te cățărai în copac, îmi făcui eu socoteala, poți vedea toate pantele. Sînt pline cu tufișuri dese din care se poate distinge ușor o capră albă.

Mă urcai în carpen, privii povîrnișurile și nici urmă de căpriță. Mă culcușii ca să mă odihnesc, fără să-mi desprind însă ochii de pe tufișuri.

Se auzea tropotul copitelor de cal.

La zece pași spre dreapta, se afla o viroagă strîmtă, adîncă ca o crăpătură cu fundul uscat. Potecuța care cobora, se întrerupea pe cealaltă pantă a văii. Pentru drumeți fusese aruncată o punte peste prăpastie, însă pe partea aceasta începea din nou poteca, care, șerpuind, conducea prin pădure spre Luți.

„Hei — ei — ! reflectai eu. S-au așezat pentru odihnă, altfel, cît am gîfîit eu prin defileu, ei ar fi trebuit să fie dincolo de Luți".

Începui să cobor din carpen și eram pe punctul de a sări, ca să nu dea cu ochii de mine, dar nu reușii să mă ascund în iederă.

Din dreapta, apăru roibul lui Data Tutașhia. Ajunsese la bușteanul aruncat peste prăpastie și se întoarse spre stăpîn. Tutașhia mergea cu capul plecat; în urma lui, ciocănind cu toiagul, venea Dorote Todua, iar după ei, grăsanul îndesat de vreo douăzeci și cinci de ani.

Neprimind răspuns de la Data, calul, călcînd cu grijă, trecu puntea, oprindu-se pe panta de dincoace, rupînd cîte-o gură de iarbă de sub umbra carpenului. Data Tutașhia se opri, și el ajungînd la punte să-și aștepte tovarășii. Dorote Todua își scoase traista și i-o întinse lui Tutașhia. Primind-o, abragul trecu puntea, după care o așeză dincoace, pe pămînt. Își scoase tutunul, îndopă pipa și se apucă să scapere. Dorote păși pe bîrnă, dar se opri brusc, neîndrăznind să continuie drumul. Depășind bătrînul, necunoscutul îi dădu mîna, invitîndu-l să-l urmeze. Bătrînul îi întinse, nu mîna, ci toiagul și ambii se puseră în mișcare. Necunoscutul mergea încet, trăgîndu-l cu toiagul și pe bătrîn după sine. Și cînd sări pe pămînt, — bătrînul se afla la jumătatea punții — îi smulse din mînă toiagul repezindu-i-l acestuia în piept.

Dorote Todua se prăbuși în gol, de unde se auzi înfundat zgomotul trupului izbit în pămînt.

Tutașhia se întoarse.

Necunoscutul, așezat în genunchi, privea în hăul defileului. Tutașhia se apropie de margine și privi și el, în golul prăpastiei.

Necunoscutul căută apoi din ochi ceva și se aruncă deodată asupra traistii lui Dorote Todua. O dezlegă pripit, apucă punga din bășică de capră, desfăcu cu dinții șnurul înnodat, și scoase din ea banii. Mulți bani.

Văzînd banii, Tutașhia scoase un sunet, nu-mi dădui seama, dacă de uimire sau de bucurie.

— Ce de bani ! Uite ! Uite ! Necunoscutul îi scutura, răsfoindu-i, încercîndu-le greutatea, netezindu-i... cînd, deodată, întîlni privirea lui Tutașhia. Înlemni, îngenunchiat cum se afla, maxilarul îi atîrna inert, privindu-l pe abrag ca un cîine mops. Abragul îl măsura, și, tăcînd și pufăind din pipă, lansă un nor de fum.

Necunoscutul, desprinzîndu-și privirea de pe el se apucă iar să împartă banii. Nu știa să numere și-i așeza în două grămezi : la dreapta — la stînga, la dreapta — la stînga... jumătate ție, jumătate mie... Ia te uită cîți sînt aici ! și privi cu patimă la Tutașhia, din nou de jos în sus, pentru ca, întîlnindu-i privirea, să împietrească.

— Jumătate... Necunoscutul era cu totul pierdut. Tu ești doar Data ? Data Tutașhia. Eu sînt Zvamba... Zvamba sînt !

După o îndelungă tăcere abragul îl întrebă, de unde îi e cunoscut că el era Tutașhia. Zvamba parcă-și înghițise limba.

Abragul aștepta.

Zvamba arăta cu degetul în gol.

— De la el. Veneai pe cale, iar el a rostit : uite, Data Tutașhia !... și mai apoi, adăugă : nefericitul ! De tine era vorba.

Și iarăși tăcere.

— Pune banii în pungă și nu te atinge de ei — îi porunci abragul nu prea tare.

Zvamba nu se putea urni de frică.

Abragul repetă.

— Sînt ai mei ! țipă Zvamba. — Toți sînt ai mei. Ție îți dau jumătate pentru că ești Data Tutașhia. Altcineva n-ar fi primit nici o lețcaie... Ce mai vrei ? Îi vrei pe toți ? Pe toți ?

Abragul nici nu clipi din ochi. Pe Zvamba parcă-l fulgerase. Apoi adună banii, îi înghesui în pungă, strînse șnurul și iarăși înghețǎ.

Nu auzii ce mai spusese Tutașhia — vorbea cu o voce scăzută, joasă. Zvamba puse, privindu-l în ochi, punga jos și repede-repede îndesă lucrurile lui Dorote Todua înapoi în traistă.

— Păstrați-le pe toate, Data-batono, spuse el, aranjînd lucrurile și legînd traista. Dar știți cîte zile l-am urmărit pas cu pas ? E și partea mea aici !

Tutașhia scoase din nou un fum din pipă și porunci să-i aducă trupul lui Dorote Tudua.

Fără să scoată o vorbă, Zvamba porni pe marginea prăpastiei ca să descopere pe unde s-ar putea coborî.

Nu făcu însă nici zece pași, că abragul scoțîndu-și arma plecă după el.

Roibu privi după stăpîn și reîncepu să pască.

Abia rămas singur, îmi adunai gîndurile, venindu-mi în fire. După înălțime copiii păşteau curcile. Îmi dădui drumul pe tulpina carpenului, alergai la ei și-i povestii băiatului lui Kokocia că Zvamba îl împinsese pe Dorote în prăpastie, luîndu-i apoi banii din pungă, dar că și Data îi luase apoi de la el. Ce pricepuse și ce nu copilul, nu-mi dădeam însă seama.

Mă reîntorsei la vechiul loc, ascunzîndu-mă în tufiș.

Data Tutașhia veghea încă pe marginea rupturii, nescăpîndu-l din ochi pe tîlhar. Vuiau bolovanii desprinși. În două rînduri sudalmele lui Zvamba ajunseră pînă la mine.

Apăru pînă la urmă cu trupul desfigurat al lui Dorote Todua în spinare.

Se îneca de oboseală și încerca să-i surprindă privirea lui Data Tutașhia. La semnul lui, Zvamba depuse trupul pe pămînt și se apucă, rupt, de inimă. De abia se ținea pe picioare.

— Adu sacul și punga, — comandă abragul.

Zvamba se sperie, împiedicîndu-se.

— Ia punga în dinți și sacul atîrnă-ți-l de gît, îi spuse Tutașhia cînd celălalt se întoarse. Zvamba încetini mișcările fără însă să aștepte repetarea ordinului, executînd totul întocmai. Doar sacul și-l aruncă în spate.

— De gît, ți-am spus — îi aminti abragul.

Zvamba se miră, dar se supuse, privindu-l din nou : ce încă ?

— I-al în spate ! — rosti Tutașhia, arătîndu-i din ochi cadavrul.

Zvamba înțepeni într-o clipită.

— Nu-l iau, omoară-mă, nu-l iau ! E mort ! Mi-e frică de morți...

Glasul i se rupse, respirația părea acum-acum că se oprește. — L-am adus de jos. L-am tîrît... inima... nu vezi ? Inima !

Două gloanțe șuierară unul după altul. Unul pe lîngă urechea mea. Celălalt, lîngă picior, îmi dăduse praf în ochi. Am vrut să fug — picioarele nu mă ascultau însă și Tutașhia băgă arma în cobur, iar eu înălțai mulțumire Domnului că mă scăpase de moarte năprasnică.

Cu fața ca hîrtia, tremurînd tot, Zvamba își pipăia sumanul găurit sub braț, apoi pantalonii sfîrtecați. Își privi mîinile — nu se vedea sînge — și începu să rîdă ca nebunul.

— Cum poruncești, Data-batono ! Cum dispui ! ...

Zvamba luă în spate trupul lui Dorote Todua și se puse în mișcare de-a lungul potecii.

Tutașhia îl privi îndelung în spate și fluierînd încet își chemă calul.

Îndoit de parcă era rupt, Zvamba își tîra din greu picioarele.

Punga îndesată între dinți nu-l lăsa să respire. Picioarele lui Dorote Todua, așezat cu fața în jos peste spatele lui Zvamba, se tîrșeau pe pămînt, mîinile spînzurau ca nişte ştreanguri. La zece paşi în urmă, călca Data şi la urmă, izbind surd copitele pe poteca de piatră, roibul.

Ajunşi în dreptul meu, Zvamba se întoarse spre Tutaşhia.

— Ce vrei, Data-batono ! Mult o să-l mai car ?

— Pînă cînd o să-ţi dai, blestematule, duhul ! răspunse Tutaşhia, trecînd şi el pe lîngă mine.

Fără să-i scape un cuvînt, Zvamba se împletici mai departe, înecîndu-se şi poticnindu-se. Potecuţa înconjura înălţimea şi ei dispărură la cotitură. Iar eu, nefericitul, rămăsei întins în tufişul mărăcinos cu gîndurile, unul mai înfricoşător decît altul, învîrtindu-mi-se în minte : Coşmar o fi ? Mînia Domnului ? Delirul Satanei ? Mai trimisesem şi băieţaşul în sat... Ce va urma cînd ciobanii turbaţi vor ieşi înaintea lui Tutaşhia şi a lui Zvamba ? Care întorsătură necurată va rămîne deasupra ?

Suflecîndu-mi sutana, mă năpustii în susul pantei. Cînd am ajuns la drum, anteriul era sfîşiat de mărăcini, pantalonii la fel, picioarele zgîriate şi însîngerate. Alergai din nou spre tufiş şi fiindcă obosisem alergînd pe pantă şi fiindcă drumul spre Luţi trecea peste această văioagă, fiind din nou în primejdie să mă întîlnesc cu tîlharii.

După ce mă odihnisem, privii pe drum — nu venea încă nimeni în susul lui, însă — neînţelese sînt lucrurile tale, Doamne ! — în faţă, foarte aproape de mine, văzui patru ciobani aşezaţi la pîndă, îndreptînd spre drum puştile.

Îi strigai, dar ei mă luară la ochi. Cît pe-aci să mi se facă rău.

Înecîndu-mă cu vorbele, le povestii ce se întîmplase. Începură să mă descoase, însă nu mai puteam scoate o vorbă. Eu însumi nu mai înţelegeam ceea ce văzusem şi nu puteam s-o lămuresc în nici un chip. Şi iată că sub pantă apăru Zvamba cu leşul lui Dorote Todua prăvălit peste sine. Deja nu se mai împleticea ca mai devreme, ci alerga, fără să-şi mai tragă sufletul. După el, călcîndu-i pe urme şi gonind, Data Tutaşhia.

Se vedea că Zvamba, deşi sleit de puteri, accelera. „Nu te preface !“ îi strigă Tutaşhia, arzîndu-l cu knutul.

Şi iarăşi se arunca înainte nefericitul ucigaş, tîrînd în spate ucisul. Erau aproape în dreptul nostru şi ne uitam unii la alţii : dacă Dumnezeu nu ne trimite nici un gînd, ce ne facem ?

Deodată, porni o împuşcătură din partea noastră. Zvamba se apucă de inimă, prăbuşindu-se cu faţa în jos de pămîntul bătătorit. Iason Karciava îl lovi cu patul armei pe crîşmarul Djondjolia în cap, iar Tutaşhia împuşcă din şea în praful drumului. Glontele şuierase în frunziş peste capetele noastre. Sărind apoi de pe cal, şi adăpostindu-se după el, Data Tutaşhia ochi în cei din faţa sa. Ambii fraţi Ciocia dispărură ca stafiile, de parcă nici n-ar fi trecut pe acolo. Aşteptîndu-mi sorocul, mă rugai Domnului să ne ierte păcatele.

— Nu trage, Data ! strigă Iason Karciava, ridicîndu-se în picioare. Djondjolia, nemernicul, a tras ; uite-l cum a rupt-o la fugă !

Ridicai capul și privii în jos. Tutașhia se afla în drum. Îi sîngera mîna stîngă. Cu dreapta, pregătindu-se să se panseze, ținea năframa.

— Ieșiți la drum ! strigă cu putere Tutașhia, strîngînd rana cu năframa. — Hei, voi de acolo ! Djondjolia, ieși și tu !

Djondjolia nici nu se gîndea să se ridice, de nu l-ar fi înghiontit Karciava.

Ieșirăm din tufișuri.

Data Tutașhia privea pe Zvamba zăcînd cu fața în jos, cu cadavrul lui Dorote Todua lîngă el.

— De ce-ai tras în mine, Djondjolia ? Spune adevărul ! Numai adevărul, dacă vrei să-ți iert sîngele ăsta.

Cîrciumarul plecă capul.

Zvamba rămăsese nemișcat. Îmi amintii cum i se plînsese lui Tutașhia că-l durea inima și de gestul său dinainte de a se prăbuși.

Mă aplecai asupra lui, îi pipăii pulsul, lipii urechea la inimă. Era mort. Se ridica un abur ușor de transpirație, iar între dinți ținea punga lui Dorote Todua.

— Te-am întrebat, ce-ți trebuia de la mine ? Tutașhia n-avea de gînd să-l lase cu una cu două. Spune pe loc, de ce-ai tras ?

— Iartă-mă, Data-batono. Mi-am pierdut mințile ! M-a amețit lăcomia ! se văicări el. Nu-mi lăsa copiii orfani...

Chipul lui Tutașhia se făcu palid.

— Cele cinci mii de ruble destinate de stăpînire pe capul meu, te-au ademenit — murmură el, dîndu-se într-o parte.

Cumpăni mult privindu-l cînd pe cîrciumar, cînd trupul lui Zvamba, și iar pe cîrciumar, ca să-și pironească pînă la urmă ochii asupra mea. Mă sfredelea cu privirea, așteptînd, era limpede, să vorbesc.

Ce mai puteam spune ?

— Și-a dat duhul, nefericitul. Vorbeam despre Zvamba. Inima, se vede, n-a mai ținut.

Abragul ridică pușca, îndreptînd-o spre Djondjolia. Aruncîndu-mă între ei, înălțai rugăciune către Domnul Hristos.

— „Doamne, potolește sufletul celui ce se ridică să dea moarte omului, stinge-i mînia, îmbunează-i inima sa, ca să nu rămînă după pieirea unuia cinci orfani pe drumuri, fără călăuză în prada sorții grele, pe drumul păcatului, al urii și răului".

— Și dacă o să-i crească însuși Djondjolia, crezi, părinte Dimitrii, că barem unul ar ajunge mai bun decît taică-său ? Dacă te doare sufletul pentru copiii lui, ar trebui să mă rogi să distrug vita asta !

Mă aruncai la picioarele abragului și iar ridicai rugăciune :

— „Doamne, deschide ochii minții și poarta adevărului robului tău, Tutașhia Data, ca să nu-și ia el păcat asupră-și. Fă-l să priceapă : stîrpind răul cu răul — e nebunește și nedrept, fiindcă răul, chiar săvîrșit în numele binelui, naște mult rău nou și nu va cunoaște sfîrșit pieirea aceasta..."

Domnul a ascultat rugăciunea mea, insuflîndu-i abragului să renunțe la intenția sa. Tutașhia ascunse arma.

— Djondjolia, — rosti el — Zvamba n-a comis nimic mai rău decît ce intenționaseși să înfăptuiești tu. Să nu uiți asta! Plînge glonțul după tine, însă nu vrea să-l trimită mîna mea. S-ar spune atunci, Tutașhia l-a ucis pentru că trăsese acela în el. Dar trebuie să fii ucis nu pentru asta, ci fiindcă banii te-au determinat să omori un om. De asta îți meriți moartea — nu uita vorbele mele — josnicia și neoredința-ți o să te bage în mormînt și încă foarte curînd.

Tutașhia sări în șa și se ridică spre munte.

Dorote Todua zăcea pe spate. În ochii deschiși era mînie și turbare. Pumnii-i înțepeniseră ridicați spre cerul întunecat.

Într-un pumn strîngea un colț de piatră.

Contele Szegedi

Pe atunci, în fruntea secției de investigație a poliției din Tiflis se afla foarte competentul Ivan Mihailovici Usatov, trecut deja de șaizeci de ani. Abia revenit în Tiflis, în aceeași zi, mă grăbii să ajung în instituția mea, fiindcă nu-mi era inima la locul ei. Și era și necesar, deoarece abia trecusem pragul cabinetului, că-mi și fu anunțat Ivan Mihailovici Usatov care-mi cerea fără întîrziere audiență.

Usatov era un bătrîn vioi cu un temperament nepotolit. Intră afectat, oarecum, dar eu îl așezai în jilț, informîndu-mă de sănătatea sa. El însă se grăbea peste măsură, privindu-mă cu ochii micșorați viclean și nemaisuportînd să afle dacă îmi era cunoscut motivul venirii sale.

Nu știam și-l întrebai.

— Am venit la dumneavoastră în problema covorului Marilor Moguli, mă înștiință el, tăcînd apoi cu înțeles și sfredelindu-mă cu ochii săi șireți.

— ... Covorul Marilor Moguli, tărăgănai eu, părîndu-mi-se că mi se vorbea de brîul legendar al lui Djimședa[1] sau despre labirintul Minotaurului. Mă muncii să-mi amintesc... nu, nimic nu mi se arătase legendar în oale...

— Vă ascult, Ivan Mihailovici.

— Adică dumneavoastră nu vă e nimic cunoscut?... și iarăși se agită Usatov. Mulți funcționari tineri cînd vorbesc cu șefii lor, se străduiesc să se arate informați în chestiunile neimportante, pentru a lăsa impresia unei conștiinciozități fără fisuri, precum și a dovedi atașament și rîvnă profesională. Trăsătura aceasta se păstra la bătrîn din anii de altădată, ceea ce mă distra enorm.

---

[1] Personaj de basm oriental.

— Nu, nu știu nimic. Despre ce e vorba ?

Încă o ochiadă neînorezătoare spre mine — poate chiar nu știe și nu auzise despre covor — și se porni :

— Atunci, Luminăția-Voastră, trebuie s-o iau chiar de la început.

— Vă rog...

— După campania din India, Nadir-Șah dărui tovarășului său de luptă, pe atunci încă tînăr prinț moștenitor și mai apoi împăratul Ieraclid al II-lea, marele covor albastru, aparținînd cîndva Marilor Moguli. De atunci covorul se află în Tiflis, în palatul Meteski. Aga-Mahomed-han, cucerind Tiflisul, puse mîna, pe lîngă alte comori, și pe acest neobișnuit covor, dăruindu-l lui Melik Medjun vasalul lui Ieraklid, pentru ca acesta să se rupă de suzeranul său și să lupte împotriva lui, nu din teamă, ci din convingere. Moștenitorii lui Medjun păziră covorul ca pe ochii din cap, la început în Erevan, pentru ca apoi să-l transporte din nou în Tiflis. Acum doi ani englezii au oferit pentru el treizeci de mii. La începutul acestui an, Hadji Seid ar fi dat chiar treizeci și cinci de mii. Proprietarul totuși ceruse cincizeci de mii, așa că tîrgul nu se făcu, Într-o bună zi, dispăru covorul. Această zi a fost acum două luni. Păgubașii, desigur, buluc peste noi, și noi am deschis ancheta. Proprietarul covorului are o familie numeroasă și o armată de rubedenii. Vă puteți închipui cum m-au pus pe foc. M-au asediat, pur și simplu, totdeauna ne aștepta cineva dintre ei la intrare. Căutau să ne convingă că vînzarea covorului se face fie în Baku, fie în Tiflis. Acum trei săptămîni am găsit și hoțul și covorul. Cine credeți că era ? Usatov mă privea cu asemenea imputare de parcă hoțul ar fi fost dintre rudele mele apropiate sau protejatul meu.

— Habar n-am.

— Sparapet !

— Sparapet ? Acest nume nu-mi spunea nimic. Ceva nu mi-e limpede... Sparapet— mi se făcu penibil din cauză că toată povestea lui Usatov pentru mine era necunoscută.

— Sparapet, Luminăția-Voastră, renumitul afacerist, escroc și hoț din Tiflis. Acum doi ani a trecut în urmărirea poliției criminale imperiale. Nimeni în afară de mine n-a reușit să-l descopere și să-l prindă. În vocea lui Usatov vibra mîndria și iară... impunerea. — Ei, vestitul între vestiți, hoț, afacerist... escroc !

Bătrînul detectiv era cutremurat de ignoranța mea.

Viața mi se alcătuise în așa fel, încît, hoții, afaceriștii și escrocii trecuseră pe lîngă mine fără să mă fi interesat vreodată.

Pe deasupra, insului în poziția mea, nu i se cădea să mintă în fața subalternului și chiar dacă s-ar fi admis, eu nu eram mincinos din fire. Însă fie că nu eram în apele mele, deoarece un polițist obișnuit știa despre acest Sparapet mai mult decît mine sau poate din amabilitate, i-am răspuns cu siguranță în glas:

— A, da, mi-am amintit. Spaspet.

— Nu Spaspet, ci Sparapet, Luminăția-Voastră. Lui Usatov îi venea să plîngă de necaz că eu nu mă puteam descurca în porecla unui hoț celebru.

— Domnul să-l aibă în pază! rîsei eu, fiindcă picasem în asemenea jenantă situație. Bătrînul credea că, de fapt, mi-e mi-era absolut totul cunoscut despre covor, doar că, din cine știe ce rațiuni, preferam să mă ascund și să divaghez prin glume. Îmi dădui seama că era cazul să mă adun și ștergîndu-mi lacrimile pricinuite de rîsul neașteptat, îl rugai pe Usatov să mă ierte și să-și continuie captivanta relatare.

— Da. Luminăția-Voastră. Puserăm noi mîna pe covor și pe hoț, cînd, din senin, apare domnul Zarandia și ne ia totul — și covorul și pe Sparapet. Am crezut că vi s-a raportat despre asta. Din acea zi, au dispărut din ochii noștri și stăpînii covorului și neamurile și asediul și au încetat să mă mai urmărească cu rugămințile lor.

— Spuneți că și pe hoț l-a luat? Simții că se arăta ceva important.

— Da, exact așa. L-au luat pe Sparapet..., au ridicat covorul. Mie mi-a dat ordin: n-ați găsit nimic, n-ați arestat pe nimeni, n-ați eliberat pe nimeni și, în general, n-am auzit, n-am văzut. Usatov tăcu din nou. Ochii lui micșorați se apucară să mă pipăie, iscodească, găurească.

Era limpede că Zarandia expediase păgubașii, promițîndu-le că vor primi înapoi covorul.

— Și? întîrziind intenționat, mă adresai întru sfîrșit lui Usatov:

— Și, Luminăția-Voastră, iată că a trecut o săptămînă... de cînd Sparapet a vîndut covorul... pe douăsprezece mii și a dispărut din Tiflis.

— S-a ieftinit, deci?

— Lucru știut... covor furat...

— Și cui l-a vîndut?

— Lui Hadji Seid, iar el s-a volatilizat... Eu pot să confisc covorul ca valoare furată, dar mi-e teamă, Luminăția-Voastră, că domnul Zarandia are brusc intenția să-i dea altă destinație... iar, pe de altă parte, îmi fac socotelile că ar putea iarăși să dispară covorul.

Chemai casierul.

— A depus Zarandia la casă ceva bani înainte de plecare?

— Douăsprezece mii în banconote.

— Pentru a fi predate statului?

— Nu, pentru păstrarea lor temporară.

— Perfect. Lui Sparapet nu i-a dat nici cel puțin un bacșiș, meditai eu.

— Ați spus ceva?

— Nu, nu, sînteți liber.

Casierul plecă şi eu îi spusei lui Usatov :

— Zarandia e acum în Daghestan, Ivan Mihailovici. Se întoarce peste o săptămînă. Deocamdată noi trebuie să facem ceea ce m-a rugat.

— Vă înţeleg, Luminăţia-Voastră, dar vedeţi, Sparapet... şi apoi covorul, de asemenea !

Nu puteam să-i promit lui Usatov că Sparapet va fi redat poliţiei — pentru asta urma ca bătrînul să-l caute şi să-l prindă din nou, dar că neapărat covorul îi va fi înapoiat stăpînului — această obligaţie mi-o puteam asuma. Şi deodată mi se făcu lumină. Zarandia dispusese furtul covorului Marilor Moguli, nu pentru ca să ajute statul. Dacă covorul e vîndut lui Hadji Seid, se înţelege de la sine că trebuie să rămînă acolo pînă cînd Zarandia revine din Daghestan. Cumpănind totul, îi comunicai lui Usatov :

— Ivan Mihailovici, mă bazez pe experienţa şi talentul dv. Pînă se întoarce Zarandia covorul rămîne unde e în clipa asta. Dacă încearcă să-l scoată, imediat, cu cumpărător cu tot, la poliţie. Vă e limpede ideea mea ?

— Împreună cu cumpărătorul la poliţie, Înălţimea-Voastră ! Usatov se ridică, ciocnindu-şi pintenii, şi ieşi.

Îmi rămăsese în suflet un gust amar. Mă rănise că acţiunea se desfăşurase fără ştirea mea. Zarandia era justificat numai prin faptul că plecase două zile după mine. Poate că manevra cu covorul fusese provocată de circumstanţe noi.

Îl invitai pe interlocutorul lui Zarandia, pe Şitovţev.

— Ce-mi puteţi comunica despre istoria asta ?

— Totul. Am aşteptat telegrama de la domnul Zarandia. Azi dimineaţă am primit-o.

— Mai departe...

— Operaţia hotărîtoare necesită pregătiri — trebuie să stabilim faptul vînzării covorului. Apoi îl trimitem pe Usatov la Hadji Seid să investigheze şi să constate că Hadji Seid a achiziţionat covorul furat şi, pe deasupra, l-a şi vîndut. Subliniez că e absolut necesar de stabilit faptul revînzării. Usatov confirmă prin acte acest fapt şi, ca şi cînd ar fi necesară clarificarea unor date suplimentare, covorul rămîne, luîndu-i-se, în schimb, chitanţa lui Hadji Seid.

Zarandia a insitat asupra faptului că, pînă la întoarcerea sa, covorul să rămînă la Hadji Seid.

— Clar, zisei eu, deşi nici pe departe nu-mi era totul limpede. Un lucru însă era indiscutabil. Prin operaţia aceasta, Hadji Seid era în poziţia criminalului faţă de Zarandia. Acest nou raport în relaţiile dintre ei îi acorda însă lui Zarandia un mare atú. Dar mai era ceva neformulat. Încercam să mă descurc în simţămintele mele tulburi, cînd mă trezii cu telegrama, anunţînd sosirea lui Sahnov. Aşteptam de mult această vizită, dar fu necesar să citesc cu proprii-mi ochi ştirea, ca să mi se limpezească gîndurile. Se făcu lumină.

Familiilor aristocrației ruse le plăcea să se deosebească între ele prin gusturi și pasiuni diferite. Stirpea Romanovilor, în tot imperiul și poate că în toată lumea, era considerată ca stăpîna celei mai bogate colecții de briliante. Golițînii dețineau rara colecție de cristal și porțelan. Iusupovii — tot așa de rara colecție de ceasuri. Mama lui Sahnov, născută Șeremeteva, primise ca zestre colecția de covoare pe care o dăruise unicului fiu în ziua cununiei lui. Cu febrilitate lăudabilă, vlăstarul continuă completarea colecției. Se zvonise o vreme că el amanetase pădurile din gubernia Permei, zestrea soției, ca să cumpere încă cîteva covoare ale emirului din Buchara și, în general, partea cea mai însemnată a veniturilor sale se ducea pe covoare. Entuziasmul său era chiar dezinteresat. Provenit, după tată, dintr-o familie de nobili, de modestă extracție și avere, el încerca să-și depășească oamenii cercului în care avusese fericirea să ajungă măcar prin colecția de covoare.

Presimțămîntul ce mă chinuise atît de îndelung începea să-și descopere izvorul... nu în această pasiune a lui Sahnov era cheia vizitei sale ?... Iar Zarandia... cît aștepta el de la această vizită... cum se pregătise pentru ea ? Covorul Marilor Moguli și sosirea lui Sahnov... aici se ghicea legătura, ... cele două evenimente sunau la unison.

— Planul de operații e gata ?

— Da, răspunse Șiltovțev.

— Cine l-a alcătuit ?

— Eu... după schița făcută de Zarandia. Mi-a ordonat să vi-l arăt și numai cu aprobarea dumneavoastră să acționez mai departe. Dacă aveți timp... problema e urgentă... dacă sînteți ocupat, sigur, că nu îndrăznesc... dar totul e gata.

— Chemați-l pe Usatov și aduceți-mi planul operativ.

Anticipînd evenimentele, spun că operația a fost executată și, dacă o să vorbim și despre principiile mele etice, ele nu au fost lezate. Poliția secretă execută operațiuni al căror țel rămîne temporar secret. Dar în conștiința mea numai de aceea care nu am făcut eu legătura între furtul covorului Marilor Moguli și patima de colecționar a lui Sahnov ? Nu dormita intenția mea, trimițîndu-mi semnalele de alarmă ? De s-ar fi petrecut aceasta cu cîțiva ani în urmă, eu aș fi considerat-o o acțiune obișnuită și nici nu mi-ar fi trecut prin minte să mă ocup de cîteva consecințe lăturalnice, fiindcă eu eram sigur ancorat în stereotipiile mele. Acum fusesem pasiv, nu întreprinsesem nimic și chiar și numai aceasta dovedea ruptura produsă în concepția mea despre lume și viață, dar despre asta — mai tîrziu.

Analizai schița planului întocmit de Zarandia, ca și explicațiile lui Șitovțev ; trecui în revistă toate variantele realizării cu amănuntele eventualelor complicații, însă pînă la urmă intenția lui Zarandia tot tulbure îmi rămase.

Istoria începea prin aceea că pe Hadji Seid îl vizitase un oarecare francuz bogat. Cartea lui de vizită dovedea că era unul din directorii unei linii transatlantice de transport de pasageri, precum şi mare acţionar al acelei companii. Prin intermediul lui Iskander-efendi comunicase că era amator să colecţioneze cîteva unicate de valoare. Hadji Seid îi arătase o duzină din cele mai diverse flecuşoare. Clientul aproape că nu se tocmise. Ce îi plăcuse luase pe loc, ce nu... respinsese printr-un simplu gest. Lucrurile fură împachetate în prezenţa sa şi pe pachete şi cornete fu scrisă adresa lui din Marsilia. Ceru apoi socoteala în total, semnîndu-i lui Hadji Seid o poliţă pentru o sumă foarte importantă.

Totul fusese făcut cu asemenea uşurătate şi detaşare, de parcă aruncase bănuţi pe zaharicale în bazar. Paltonul, pălăria, mănuşile umbrela — era gata să plece, întîrziind pe prag numai pentru a preciza termenul expedierii bagajului său, iar pe Hadji Seid continua să-l chinuiască întrebarea care-l preocupa chiar de la apariţia franţuzului în casă : putea sau nu să cumpere acest client covorul Marilor Moguli şi făcea, oare, să aducă vorba despre el ? Îl ispitea posibilitatea de a ucide dintr-o împuşcătură doi iepuri : să scape de covorul furat şi să obţină, în contul străinului, un uriaş cîştig. Acest nod al acţiunii fu strîns cu o fină intenţie psihologică. Cumpărătorul întinsese deja mîna pentru rămas bun cînd Hadji Seid, nemaiputînd rezista ispitei, îl rugă pe Iskander-efendi să-i traducă :

— Văd că sînteţi un autentic cumpărător, iar dacă mijloacele băneşti vă permit, v-aş putea arăta un lucru rarisim.

Franţuzul încuviinţă cu linişte şi demnitate.

Lăţimea covorului Marilor Moguli era de opt arşini, lungimea de 24 şi nu era mai uşor decît cu cel mult patru punzi decît un elefant mort. Pînă azi mă crucesc cum reuşise Spanapet să-l fure şi să-l transporte la noua destinaţie, cînd doar pentru a i-l arăta franţuzului se scremuse, transpirase şi răguşise tot personalul lui Hadji Seid.

Clientul privi îndelung şi atent această într-adevăr nemaivăzută capodoperă, manifestînd totuşi şi cunoaştere în meserie, ca şi reţinerea rece a comerciantului experimentat. Întrebat despre preţ, Hadji Seid rosti cincizeci de mii, la care străinul consultă timp îndelungat un album scos din valiză şi transformînd suma auzită în franci, i se adresă vînzătorului :

— Vă rog să aşteptaţi pînă mîine dimineaţă. Trebuie să mai meditez.

Răsuciră covorul, aşezîndu-l apoi în lada uriaşă, construită special pentru el. Franţuzul plecase.

Hadji Seid dorise, desigur, ca afacerea să se termine în aceeaşi zi, dar el ştia prea bine că un achizitor veritabil, cunoscînd şi preţul banilor, nu încheia tîrgul văzînd covorul doar o singură dată. Tocmai asta îl convinsese că-i un client serios şi demn de oferta sa.

Evenimentele importante se petrecură în ziua următoare. Franţuzul apăru punctual la timpul convenit şi oferi pe covorul Marilor Moguli cincisprezece mii. Hadji Seid fu fulgerător scăldat în sudoare rece : nu cumva mirosise cumpărătorul că e vorba de un covor furat și de aceea îi oferea atît de puțin ?

— Prețul acesta e jignitor pentru noblețea covorului, tălmăci Iskander-efendi replica lui Hadji Seid.

— Din contră, suma oferită e determinată de originea sa — întîmpină francuzul, sporind suspiciunea lui Hadji Seid.

Negustorul din Tiflis să înnebunească, nu alta. La ce speriase și ce i se oferea ! Întregul dialog în continuare semăna mai mult cu întrecerea dintre șantaj și excrocare, decît a tratative comerciale. Hadji Seid ar fi fost încîntat să renunțe la afacere, cu condiția să fie lăsat în pace, însă, vezi, nu era exclus ca arogantul francuz să comunice poliției despre covor. Francuzul insista asupra alternativei, sau îi cedează lui pentru cincisprezece mii covorul, sau îl pierde cu totul, atrăgîndu-și și necazuri asupră-i. Totuși, nici Hadji Seid nu era copil în treburi de-astea și nu se împacă așa ușor cu soarta, se tîrguiră mult și căzură de acord asupra sumei de douăzeci de mii, fără să stabilească, pentru încălcarea înțelegerii, amendă pe bază de contract. Francuzul semnă o poliță de douăzeci de mii, iar Hadji Seid se despărți cu condiția ca marele covor să fie trimis mîine la licitația din Londra, cumpărătorul urmînd să primească polița sa la adresa din Marsilia împreună cu refuzul sonis de încheierea tîrgului. Hadji Seid credea că scăpase din capcană, bucurîndu-se nespus.

Noi eram mulțumiți pentru că se crease situația dorită de noi : Hadji Seid se dovedea nu numai un achizitor de valori provenite din furt, ci și vînzător.

Renunț la amănuntele ulterioare. Menționez doar că Hadji Seid folosi o mie de tertipuri, ca să scape din asediul lui Usatov, însă totul se sfîrși după program : obținusem suficiente fapte și documente pentru a-l aresta pe Hadji Seid. Usatov îi citise ordinul de arest la domiciliu și-i luase semnătura pe angajamentul de nedivulgare a evenimentului. S-a pus plombă pe covorul Marilor Moguli și fu depozitat ca material confiscat la depozitul firmei. Restul aștepta sosirea lui Zarandia, așa cum se prevăzuse. Următoarele două zile se consumară în alcătuirea graficului operațiilor viitoare, a detaliilor și variantelor de rigoare. Mă cuprinsese un zel febril, concomitent cu o neliniște psihică sfredelitoare : în viață se petrecuseră operațiuni incomparabil mai complexe, însă acum, mă stăpînea teama de fiasco sau, ferească Dumnezeu s-o închei cu mai puțin succes, decît ar fi reușit s-o facă Mușni Zarandia. Această alarmă interioară, ca și tensiunea crescîndă, mă acaparară încă de la începutul acestei afaceri și, cu toată dorința de a mă controla strict și de a nu da în vileag pentru cei din jur răvășirea mea, nu m-am eliberat decît cînd totul s-a încheiat. Cum să mă mai gîndesc și la urmările secundare derivate din cursul evenimentelor ?

Operațiunea se încheiase sîmbătă pe la trei, cînd peste mine se surpase o asemenea sfîrșeală și indiferență față de toată lumea, încît nu vroiam decît o baie, să mă frămînte mîinile maseurului și să inspir mirosul apei calde de salină. Mi-am chemat echipajul și coborîi în baia Orbelianovski.

Mă întinsei pe lespezile de marmură și renumitul maseur în tot Tiflisul, Kiambiz, luă de pe mine cîteva rînduri de piei. În capul meu se vălătuceau gînduri al căror sfîrșit nu se vedea, însă acestea se cufundau în somnolență, ca și mine, cel stors și destins. Abia se puneau în mișcare gîndurile, că și apărea în goliciune nesuportabilă adevărul că Zarandia avusese nevoie de covorul Marilor Moguli, ca să-l prindă în cursă pe Sahnov, și nu pentru altceva. Nu mai încăpea nici o îndoială, și ceea ce nu puteam să-mi închipui era modul în care Zarandia il ispitise pe Sahnov cu irezistibila momeală. Insul, deștept și viclean, îi pregătise conștient sfîrșitul fatal, fără ieșire, al omului mărginit și șiret doar în prostie. Firul meditațiilor mele se întrerupse pentru cîteva secunde, cînd Kiambiz mi se urcă pe spinare, făcîndu-mi toate vertebrele și articulațiile să pîrîie. Călcîiele lui trecură de la gît pînă la noadă, ușurîndu-mi sufletul și... mi se făcu milă de Sahnov. Îl vedeam pe finul marelui cneaz tăvălindu-i-se la picioare și atunci pricepui că farsa nimicitoare fusese zămislită de Zarandia și realizată de mine.

— Lambiția-Voastră trebe racorit ? îl auzii eu pe Kiambiz.

Dădui din cap și peste trupul aburind se revărsă valul de furtună.

Kiambiz, întinzînd apoi peste mine un uriaș cearșaf își luă rămas bun.

Mă întorsei, mîncat de viu de conștiința avidă, acasă, pe jos. Toată seara o petrecui în jilț în fața focului. Pentru noapte mă întinsei în pat, dar mă răsucii trei ceasuri ca în frigare. Mă trezii la crăpatul de ziuă, dormitai pînă la prînz, dar de gîndul care mă sfredelea nu reușii să scap. Nu pot să refac decît în linii mari ceea ce m-a chinuit și încerc să povestesc aceasta pentru că... de aici a început toată viața mea de mai apoi.

Al șaptelea înaintaș al meu, contele Lajos Szegedi, intrase ca militar în slujba țarului, căsătorindu-se cu o nobilă de viță rusească, pînă-n ziua de azi nici un alt sînge străin nemaiamestecîndu-ni-se în arborele genealogic.

Începînd cu 1589, toți moșii și strămoșii mei considerau Rusia ca singura lor patrie și ca unic suzeran, pe țarul pravoslavnic. Tronului rus ei au dat totul : conștiință, talent, viață. Au fost distinși și cinstiți cu înalte onoruri. Moșii, grade mari, legături alese și lefuri îmbelșugate le-au stat la îndemînă. Eram singurul moștenitor direct al titlului, și deja din anii fragezi slujirea tronului întruchipa pentru mine nu doar înalta poziție în societate și zălogul sigurei situații materiale, ci, poate, înainte de orice, făgașul pe care fidelitatea mea față de împărăție, cinstea și setea de autojertfire puteau să obțină cea mai deplină expresie, favorizînd rafinamentul calităților și lipsurilor personale. Potrivit acelui cod al onoarei pe care-l subscriu, am simțit chemarea să dau patriei tot și să primesc doar cît era necesar pentru ca să dau totul. Să nu fiu considerat lăudăros, dar într-adevăr am trăit astfel, din care cauză am și rămas holtei, fără copii, iar în anii din urmă — singur.

În anii de studenție petrecuți la Sorbona, și mult mai tîrziu, timp de unsprezece ani, am funcționat în serviciul secret al Imperiului rus, în Europa. Însă au venit timpuri și împrejurări de care eu nu eram vinovat și am fost obligat să părăsesc Europa, întorcîndu-mă la Petrograd, unde fusesem chemat.

M-am întors cu gradul de colonel și dacă nu mă înșală memoria, din leatul meu doar cîțiva dobîndiseră un asemenea succes. Pînă și pentru fiascoul meu în Europa obținusem „Aleksandr Nevski", unul din cele mai mari ordine ale Imperiului. Amintesc aceasta nu pentru a mă arăta într-o lumină favorabilă, ci numai ca să arăt că toate ușile mi-erau deschise, putînd intra oriunde. Am ales însă jandarmeria, poliția secretă din Caucaz, unde serviciul secret se desfășura în condițiile cele mai dificile. Poate că există sute de mobile materiale și spirituale ale unei asemenea alegeri, dar căutarea și alegerea lor ar fi o trudă inutilă, fiindcă era una — eu știam că păstrarea demnității și onoarei acolo era mai greu decît oriunde altundeva. Aceasta îmi îngăduia să-mi continui acțiunile de luptă împotriva mea însumi, împotriva îngîmfării și vanității din firea mea, tăinuite în ispitele și drapările spirituale, în adversitatea reprezentărilor mele despre demnitate și onoare. Am trăit și am slujit, ca s-o spun cu vorbele lui Data Tutașhia, „luptîndu-mă cu mine însumi" și m-am bucurat de victorie. Slujba a fost izvorul echilibrului meu psihic și fără de el n-aș fi putut trăi. Dispuneam de o bogată colecție de stereotipuri, definitivîndu-mi odată pentru totdeauna poziția mea față de lucruri, și mă jur pe Dumnezeul meu că n-am pîngărit-o niciodată prin compromisuri, pînă ce nu se furișase spre mine, ca un diavol, Mușni Zarandia. Există felurite soiuri de compromis. Și nu vorbesc despre acel caz, cînd ar fi fost nevoie să te jertfești pe tine în interesele societății sau patriei, iar eu, să zicem, n-aș fi putut săvîrși acest sacrificiu. Sau că Mușni Zarandia, cu tăria farmecului sau spiritului său, ar fi reușit o singură dată să mă constrîngă la cedări morale. Nu ! Eu vorbesc acum despre ruptura din rădăcini a principiilor, despre semne limpezi a schimbării concepției despre lume și viață, despre prăbușirea idolilor. Într-un cuvînt, se întîmplă că pe acest făgaș pierdui tot ceea ce constituise scopul acestei alegeri. Și piatra de poticnire devenise Sahnov.

Coloana vertebrală a cetățeniei mele fusese stereotipia, potrivit căreia toată omenirea era împărțită în „noi" și „ceilalți". „Noi" erau cei care, cu credință, slujeau tronul și mărturiseau integritatea Imperiului rusesc, care erau conduși de istorica ei universalitate, deosebită și uriașă misiune, slujind-o necondiționat. Cei care nu împărtășeau aceste vederi erau pentru mine „ceilalți". Însă trebuie să mărturisesc că niciodată n-am încercat nici cea mai mică dușmănie față de acești „ceilalți".

Era doar o punere în gardă.

Știam că lumea era locuită nu numai de „noi“. Existau și „ceilalți“. Și ei alcătuiau marea majoritate. Fusesem educat în această convingere și educația se baza pe principiul : să ucizi în sămînță ura, să te altoiești cu toleranță rațională și să cultivi dragostea care uită de sine pentru tot ce înseamnă „noi“ și al „nostru“.

Să revin însă la ceea ce e important. Stereotipia menționată se desfăcea în trei substereotipii. Am permanent în vedere specificul slujbei mele, al profesiei mele și de aceea vreau să fiu înțeles exact. Factorul regulator al relațiilor imperiului cu „ceilalți“ (celelalte puteri și cetățenii lor) era pentru mine dreptul internațional, diplomația și fosta armată. Factorul regulator dintre „noi“ și „ceilalți“ în interiorul Imperiului era legea și legitimitatea, în fața cărora toți, fără deosebire de inteligență socială, situație materială, erau egali. În urmărirea crimelor săvîrșite de „ceilalți“, fie ei cetățeni ruși sau ai celorlalte puteri, consideram legitime orice mijloace, chiar și viclenia, întrucît așa cerea lupta cu dușmanul. Dimpotrivă, dacă era denunțat un om din cercul căruia îi aparțineam eu (aceasta e cea de-a treia stereotipie), îi tratam activitatea antistatală ca pe o rătăcire a aproapelui, în el văzînd, ca să vorbesc cu limbajul contemporan, doar fraționarul, împotriva căruia acționam numai cu mijloacele demne. E adevărat că această atitudine se continua pînă cînd nu începeam să văd în el dușmanul de moarte.

Colonelul Sahnov era un om cu un profil psihic destul de simplu, atît de simplu că, dacă ar fi ajuns în tabăra „celorlalți“, devenind dușman neîmpăcat, n-ar fi cauzat prea mult rău. Dar el nu se gîndea în ruptul capului să ajungă la ceilalți sau să devină dușmanul tronului și statului. Acel altar căruia îi slujiseră înaintașii mei de-a lungul secolelor era încoronat de Majestatea-Sa imperială și augusta sa familie. Era sfînta sfintelor Imperiului, iar înrudirea lui Sahnov cu familia țarului fusese recunoscută.

În consecință, nu numai că el era din „noi“, dar întrupa prin sine acel început în slujba căruia eram obligat să dau tot și să primesc numai atît cît îmi dădea posibilitatea să dau totul.

Mușni Zarandia și cu mine intenționam să ne socotim cu Sahnov, adică cu unul din „noi“, ca și cînd ar fi fost dintre „ceilalți“. Dar aceasta era doar o parte a vinei mele. Încă și mai greaua și mai importanta parte de vină era aceea că atentasem la fundamentul fundamentelor oricărui imperiu, care existase vreodată în istoria lumii, încălcînd statutele. Esențial e că dacă e vorba de Imperiu, între „noi“, pe lîngă fiii națiunii de stat, există și străini. Fiii națiunii de stat realizează statul propriu, adică slujesc măririi și înfloririi națiunii lor. Străinii stau în slujbă străină, alcătuind stratul inevitabil și necesar al oricărei ierarhii imperiale, al lefegiilor și condotierilor. Slujind națiunii de stat, ei, de fapt, înainte de orice, își satisfac propriile interese, și în planul doi — interesele voalate ale națiunii lor, care se opun intereselor imperiului.

E dovedit însă istoricește că, în epoca cataclismelor, „fiii națiunii de stat“, indiferent de optica lor personală, pot și ei apăra cu tărie integritatea statului. Comportamentului celor străini îi e însă propriu și separatismul, căci deși „fiii națiunii suverane“ și străinii alcătuiesc o categorie socială privilegiată, fiecare din părți își susține principiul său în această unitate. Recurgînd la serviciile străinilor, puterea suverană nu trebuie să se încreadă integral în ei, cu toate meritele și serviciile aduse tronului și Imperiului. În conflictele care pot apărea între fiii națiunii, suveranul și străinii aparținînd categoriei noastre, ca în cazul Sahnov—Zarandia, datoria mea patriotică era să iau partea foarte slabei, dar singurei apartenențe spirituale, adică partea lui Sahnov. Iar eu luasem partea adversarului său, aceasta constituind, de fapt, atentatul la temelia temeliilor Imperiului nostru, și devenind crimă împotriva regulamentului.

Că Zarandia începuse să acționeze împotriva lui Sahnov cu mijloacele destinate numai luptei cu „ceilalți“, o simțisem imediat, deși întrebarea mea era destul de încețoșată. Venise timpul cînd se clarificase că Sahnov căzuse în plasa de provocări pe care i-o întinsese Zarandia, iar eu nu numai că nu mă împotrivii lui, ci îl și ajutai !

Trebuia să-mi ridic glasul și să scot la lumina Domnului această intrigă, însă nu găsii în mine nimic decît conștiința comportamentului meu, dar nimic din dorința de a acționa ca atare.

Cunosc oameni care nu numai că așa și acționează, dar așa și trăiesc, nevăzînd în acest mod nimic reprobabil, socotindu-se fără reproș. Pentru mine însă aceasta deveni o adevărată dramă și mă vedeam preotul care-și stinsese facla după procedeul lui Gulliver. Eram asemenea omului moral care, lansat deodată în desfrîu și destrăbălare, și trezindu-se într-o oarecare dimineață după ce și-a văzut halul în care a naufragiat, nu mai găsește resurse să-și revină la stadiul dinainte. Asemenea inși își caută atunci scăparea în alt desfrîu. Iar asupra mea apăsa înfricoșătoarea primejdie de a mă plasa în lumea compromiselor, distrugîndu-mi fără întrerupere echilibrul de altădată și provocîndu-mi, fără încetare, mustrări de conștiință.

Doamna Tiko O... Ni

Experiența se produsese, cînd nu se simțea deloc necesitatea ei. Ce sens mai avea, ca să spun și asta, la cei cincizeci de ani ai mei, înglobarea în taina artei iubirii ? Ce rost mai putea avea ? E drept că nu sînt nici ultima și nici singura — cîte himere nu-i țin în frîu pe oameni, tîrîndu-și călăreții unde li se năzare. Iar celor din șa li se pare că ei își mînă visele și că acest Pegas îi poartă pe drumul ales. Aveam o prietenă care cumpărase și probase toate mijloacele anticoncepționale. Degeaba, a avut patru copii și era cît pe-aci să se prăpădească, născîndu-l pe-al cincilea. La șaizeci de ani, îmi mărturisea că era la curent cu toată terapia anticoncepțională, fără să-i fi împărtășit cuiva din experiența sa.

Mi-aduc aminte din copilărie despre povestea bătrînului care, înainte de moarte, scosese cufărașul cu aur din casă, ca să-l îngroape, într-o noapte întunecoasă, la un loc neștiut și la o asemenea adîncime, ca nimeni să nu-l mai descopere. În bătrîn erau două tendințe : una îl mînase să economisească, alta — să-și ascundă comoara atît de temeinic, ca să n-o poată folosi nimeni, niciodată. Povestea asta e parcă despre mine. Abia la bătrînețe înțelesei că purtam în mine două suflete. Primul trăia din iluzii și acționa. Al doilea cunoștea adevărul, însă tăcea, deschizîndu-și inima atunci cînd nu mai avea nici un rost. Primul semăna cu găina care credea că ouase pentru micul dejun al gospodarului, iar al doilea putînd fi comparat cu dreptcredinciosul care niciodată nu-și îndestula catîrul cît era viu, ca să-i umple groapa după moarte cu toate bunătățile...

Nu, experiența dragostei n-o dobîndisem în pat. Spiritul meu de observație îmi dăruise această trăire și în afara lui, căci dacă ar fi fost în pat, experiența mea ar fi avut loc atunci cînd mai eram bună de ceva, și nu acum, cînd merg pe șaizeci.

Doamne, unde-am ajuns ! Începusem despre nefericitul Mito Zurabișvili, ca să povestesc despre Data Tutașhia, și mă întorsei la mine. Se vede că așa mi-e dat, să nu pot altfel. Oricum mă răsucesc, tot una e, lumea o văd prin sită, și sita sînt eu. Indiferent despre ce încep să vorbesc, ajung, inevitabil, la mine. Cu toți e la fel, numai că se tem să recunoască. Prea pătimașii ancorați în sine nu se pot privi dintr-o parte. Dar oare spiritul de observație nu le ajunge sau sinceritatea, sau curajul — o situație atît de cunoscută mie.

Cînd m-am îndrăgostit de Mito Zurabișvili, credeam că-l iubesc fiindcă era revoluționar, gata să-și dea viața pentru binele și fericirea poporului și a omenirii. E adevărat că, la începutul anilor o mie nouă sute, o mulțime de oameni erau cuprinși de spiritul revoluției. Popor, înrobire, libertate — în aceste cuvinte era o forță magică, și convingerile politice dictau personalității trezirea și acțiunea. Și, totuși, dragostea se hrănește din alte rădăcini. Să luăm, hai, pe învățătorul de țară. El duce în popor știința și adevărul. Iar poliția se întîmpla să vadă în apostolat activitatea politică. Cînd am plecat în sat ca învățătoare, mulți credeau că mă jertfesc de dragul revoluției. Chiar și eu credeam asta. Mi se părea că părăsisem Tiflisul ca să lupt pentru libertate. Aveam, oare, temei să nu gîndesc așa ? Explicația e că m-au chemat... A cîta oară deja, Doamne, m-au chemat și mi-au spus : „Alege : sau te deportăm în gubernia Penza sau Kostroma, sau mergi într-un sătuc — îți spunem noi în care — unde ai să faci apostolat și, în același timp, să ne îndeplinești și nouă o misiune delicată". Înțelesei pe loc unde mă împingeau. Să devin agent secret ! Ce puteam face, cînd îmi legase de coadă o treabă pentru care se dădea deportare ? În ce întreprinderi mă lansasem de dragul lui Mito, şi iată-le scoase acum la lumina zilei ! Cînd pornisem după el, mi se păru c-o făceam pentru revoluţie. Minciună ! A venit bătrîneţea, şi cu ea şi limpezimea de minte. Nu revoluţia, ci dragostea mă îmbrînceau să risc. Îl iubeam nebuneşte pe Mito Zurabişvili. Purtam în mine tăinuită speranţă că ne vom căsători..., iar participarea mea la luptă... cui îi trebuia ? Mă pricepeam, oare, la aşa ceva ? În Penza sau Kostroma, ce puteam să fac ? Cum să exişti ? Cu ce duh sfînt să te hrăneşti ? Cînd mi-au propus postul de învăţătoare, mă gîndeam : să mă trimită, nu e necazul prea mare, de promis le promit, dar nici un deget n-am să mişc — ce-o să-mi facă ?

Mi-am dat consimţămîntul, mi-au luat semnătura. Altă ieşire nu era. Dar, staţi, despre asta v-am povestit ! Mi-au luat semnătură că voi preda în satul în care trăia ibovnica lui Data Tutaşhia, Beciuni Pertia, că am să iau cameră în casa ei, dacă nu mă va refuza. Şi nu m-a refuzat, fiindcă o convinsesem mai înainte : ia chiriaşă, să creadă poliţia că vrei să te desfaci de Data Tutaşhia şi că ai dat camera ca el să vină mai rar sau să înceteze să mai vină.

Cînd am ajuns, starostele îmi arătă, la început, alte cîteva case, dar eu refuzai. Casele se aflau la distanţă respectabilă una de alta şi aveau în jur gospodării îngrijite. Cotcodăceau pe uliţi orătăniile, piuiau puii şi, de dimineaţă pînă noaptea, nu se potolea gălăgia copiilor. Noaptea se auzeau broaştele concertînd cu miile, şi cîinii, sloboziţi din lanţ, lătrau la drumeţii întîrziaţi.

Ştiam că stăpîna casei era văduva paznicului călare, pădurar. Mi se păru mai în vîrstă decît anii ei, oricum sub treizeci. Avea un băieţel de şase ani. Asta era toată familia. Liniştită, bine făcută, tăcută, atît de tăcută că o săptămînă întreagă nu-i auzeai glasul. Un lucru însă l-am înţeles de la început : era taciturnă, dar nu din nefericire sau din dor de soţul răposat. Era o izolare mîndră, care-i sporea demnitatea şi temeinicia. Auzisem de la bărbaţi că o femeie nu poate aprecia cît de bună e la pat altă femeie. Nu e adevărat. Noi vedem mai bine. Beciuni nu reprezenta ceva deosebit.

Îmi adunai copiii şi începui activitatea. Vremea trecea şi, entuziasmată de memoria, calităţile şi setea lor de cunoaştere, mă simţeam cel mai fericit om. Trăiam în străvechiul pămînt al Colhidei şi-mi slujeam poporul, aducîndu-i, asemenea făclierului biblic, lumină. Timpul liber mi-l dedicam lecturii, corespondenţei cu apropiaţii şi amintirii despre trecut. Eram, ca şi proprietara mea, în al douăzeci şi nouălea an al vieţii. După mamă eram megrelcă şi doica îmi fusese din acelaşi neam, aşa că vorbeam curent limba. Spre ruşinea mea, în sat mi-am ascuns această ştiinţă. Ştiam că e ca şi un furt şi că ascundea ascultarea secretelor altora. Să mi se ierte păcatul — şi aşa conştiinţa mea are îndeajuns de tras.

Treptat, treptat, tăcerea enigmatică a gospodinei mele începu să capete sens și mă trezii gîndindu-mă la ea, împotriva proprie-mi voințe.

Era duminică și veneam acasă. Bețivul Bardgunia făcea tămbălău, agitînd pușca cu alice. Era băiatul morarului, și distracția obișnuită a tînărului de douăzeci și doi de ani, cînd se îmbăta, era să alerge cu pușca după vite. Sudalmele curgeau ca grindina. Pușca nu funcționa și bețivul striga, imitînd : bah, bah, bah ! Pînă nu-i trecea amețeala, nimeni nu avea din parte-i liniște. Alerga la această priveliște tot satul, copiii ciopor trăgeau și ei : bah, bah, bah ! Abătîndu-mă pe ulița mea, îl văzui pe Bardgunia gonind vițelul lui Kadjana. Ajunsesem deja la portiță, cînd mă descoperi. El, lăsînd vițelul, se repezi la mine, strigînd în dialect : iată curca lui Beciuni ! Nu reușisem să trîntesc portița, că el îmi și bară drumul. De frică, mă lipii de gard și, deodată, răsună o palmă zdravănă pe care gazda mea i-o administră. Cei ce se distrau de scenă se întinseseră peste garduri, ca să nu piardă noile amănunte. Copii încremeniră cu degetul în gură.

Gîlcile i se făcură nod în gît și fața lui se împurpură.

— Așteaptă ! O să-ți vină rîndul ! țipă el printre dinți, crezi că mi-e frică ?

— Cred că ți-e frică ! răspunse cu liniște văduva. Șterge-o !

Bardgunia își pierdu glasul, tremura din tot corpul, mugind, trînti pușca de pămînt. Începu apoi să-și rupă hainele de pe el.

Stăpîna casei mă prinse de mînă, trăgîndu-mă după sine.

Bardgunia rupsese totul pînă la ce mai purta pe dedesubt. Femeile începură să țipe, pînă cînd bărbații, sucindu-i mîinile tînărului înnebunit, îl duseră acasă.

— Cum de nu ți-a fost frică să-l pălmuiești, o întrebai eu ajungînd în balcon. Dacă ți-ar fi răspuns.

Văduva zîmbi doar cu ochii :

— Pe mine nu mă atinge nimeni aici !

— De ce ?

— De-aia ! mi-o reteză ea și, luînd donița, coborî în curte.

Femeile, de după garduri, nu-și dezlipeau ochii de la ea. Beciuni, fără să se grăbească, străbătu curtea, dispărînd în bucătărie.

Spectatorii se risipiră nemulțumiți.

Seara apărură în curte două bătrîne. Beciuni le invită sub nuc. Fereastra de la camera mea era deschisă, așa că puteam auzi aproape tot ce vorbeau. Bătrînele se rugară să-l ierte pe Bardgunia. De ce Beciuni, și nu eu ?

— Să-i ceară scuze mîine învățătoarei — rosti Beciuni, însoțindu-le pe bătrîne pînă la portiță.

Pe mine mă trimiseseră să-l urmăresc pe Data Tutașhia, însă eu nu știam nimic despre el sau despre viața lui. Sigur că numele îmi era cunoscut și de unele aventuri ale lui auzisem : colonelul care mi-a luat semnătura — numele lui de familie mi-l amintesc, era Kniazev — îmi povestise o groază. Atîta vreme cît soarta nu ne adusese împreună, nu aveam nici un fel de reprezentare despre el. Se întîmplase să aud și bine și rău, dar nimic nu-mi inspira încredere. Chiar și despre oricare bărbat nu pricep nimic, oricît mi s-ar vorbi de el, pînă nu-l văd cu ochii mei și nu-i simt firea. Așa sînt eu, și nu se poate schimba nimic. Și, desigur, să-l văd pe vestitul abrag, cunoscut prin întîmplările sale, să-l observ pe ascuns, să mă pătrund de el, să-l pipăi — deveni pentru mine cea mai arzătoare necesitate. Dar nu se arăta ocazia să-l cunosc pe Data Tutașhia. O așteptare fără margini îmi încercă răbdarea, curiozitatea mă mînca de vie, era firesc.

Serile, după ce adormea copilul, gazda venea la mine cu lucrul de mînă și stătea pînă tîrziu. Ardea lampa. Eu corectam caietele sau citeam. Uneori beam ceai împreună. Mi se părea că descopeream multe lucruri comune nouă, dar tăifăsuiam rar.

— Beciuni, pentru cine împletești atîția ciorapi de lînă ? întrebai eu odată.

— Pentru Data al meu.

— Cine e ăsta ?

— Iubitul meu ! Data ! poate cu același glas se și avertizează : Nu te apropia ! Trag !

Ei, chiar asta era în comportamentul ei, în ținuta mîndră, în felul de a se mișca. Cu acest ton l-a pus la punct pe Bardgunia ; „Cred că ți-e frică“. Și în tăcerea ei era aceasta... Acum înțelegeam, recunoșteam. În același timp, atîta sinceritate... la o țărancă ?

Nu, nu era sinceritate. Ea se lăuda că era liberă în dragoste.

Ridicai capul și o privii.

Semăna cu o sabie, gata să cadă.

— Dar cine e el, oare ? întrebai, ca și cînd n-ar fi fost nimic extraordinar.

Oaspetele meu se schimbă la față. Uimire și neîncredere îi apărură în ochi. Apoi se înmuiară, se luminară a zîmbet.

— Data ?... Abrag !... Chiar n-ați auzit ? Data Tutașhia.

— Cum să nu ! Am auzit. Dar cum v-ați cunoscut ?

Ea amuți și adăugă răvășită :

— Nu m-am cunoscut cu el.

Mi se păru caraghios. „Poate că nici pînă acum nu ești cunoscută cu el“, era cît pe-aci să mușc, dar mă stăpînii — prea mult doream să aflu de la ea tot.

— Spune, unde l-ai văzut prima oară ?

— Mergeam undeva... Nu undeva... La biserică. Era praznic. Eu eram cu soțul meu, iar din față venea el. M-a privit în ochi. În biserică nu era... Soțul mi-a spus : El e Data. Abragul Data Tutașhia !

— Și apoi ?

— Cum și apoi ?

— Cum te-a privit ? Ce ochi avea... ce culoare ?

— Ochii ? — Ea tăcu, se vede... își amintea. — Mirați ! Ne-am întors de la slujbă. Bărbatu-meu era paznic călare. Aveam în pădure un lan de porumb. M-am dus să-l prășesc. O săptămînă întreagă mi se păru că Data Tutașhia mă privea din tufiș. Mi se făcu frică, i-am spus lui bărbatu-meu că parcă cineva se ținea după mine. El a rîs.

Beciuni tăcu. Îndelung. Ciudată femeie mai era — îmi vorbea rar — parcă nu vroia.

— Mai departe, hai, spune, mai departe — mă temeam că o să stea două ceasuri, fără să deschidă gura și că apoi o să meargă să se culce.

— Odată el, de-adevăratelea, ieși din tufiș — nu degeaba mi se năzărea că cineva mă urmărea și-i spusesem și soțului... Sta și se uita la mine... pe urmă s-a apropiat. L-am privit în ochi și m-a cuprins o frică... Se oprise foarte aproape și... se uita. Dădui să strig, dar nu puteam ; tremuram toată... limba nu mă mai asculta. Mîinile lui erau... așa ! Și pieptul — mare, puternic, frumos. Vrui să fug, dar el deschise brațele, iar eu mă ascunsei între ele, și ce spaimă mă cuprinsese ! Ochii lui Beciuni străluceau. Mergeam atunci la prima prașilă, porumbul nu ne-ajungea la genunchi. Ne puteau vedea de pe alt rînd și vroiam să fug, nu vroiam, dar trebuia, însă nu mă puteam mișca din loc. Mă rupsei pînă la urmă de la pieptul său — și iarăși tăcu îndelung.

— Au trecut șapte ani, curînd s-a dus și al optulea din ziua aceea, iar eu n-am povestit nimănui aceste întîmplări. Mă duc, doamnă Tiko, e tîrziu.

Ce-a fost apoi am văzut ca în realitate. Femeia pășea înainte, și după ea, la trei-patru pași — el... se uita la ea, cuprinzînd-o cu ochii. Ea ajunse în tufiș, însă nu se oprea, ci mergea, mergea. Și ar fi mers pînă la capătul lumii, dar el îi puse mîna pe umăr. Femeia se oprise, tremurînd din tot trupul, așteptînd, așteptînd să se rostogolească cerurile peste ea.

Doamne ! Tu ai îndeajuns pentru toate ! Ce vină port eu față de tine ? Înțelesese femeia asta cel puțin ceva ? Poate că nici apăsarea nu-i era necesară ? Ascultase doar cum strivise cu trupul ei iarba și cum o înțepau spinii, și numai la asta se gîndise ? Cine știe ?

În scena imaginată de mine, pe care n-o văzusem, totul se desprindea atît de clar, ca și cînd vedeam totul, parcă se petrecuse cu mine sau fusesem și eu de față. În tinerețe, acest dar fusese mai puternic, mai viu decît acum. Tot ceea ce se petrecuse acolo, pe lanul de porumb, se ridica în fața ochilor mei luminat de o lumină atît de crudă, atît de febril trăiam totul... așa de ciudat ! Nu Beciuni Pertia, ci eu fusesem cu Data !...

De aici coboară liniștea peste mine. Participarea mea e jocul imaginației. Pentru viața mea sufletească lipsise numai ceea ce aduce într-adevăr realul, tăios și exact. Stăpîna se scuză și plecă. Mă uitam după ea și nu înțelegeam ce putea să-l atragă pe Data Tutașhia la această femeie. Poate că era urît. Am alungat însă acest gînd, nu puteam să-l admit. Sigur că avea femeia și boi și soi, dar acel ceva, care să atragă bărbatul ? N-ai ce să-i faci ! Fiecare sac își găsește peticul. Pînă în zori n-am putut să închid un ochi.

Această femeie era urmașa lui Aeta — îmi povestise despre dragostea lui Medeea și Iason.

Ne apropiaserăm sufletește, totuși în raporturile noastre era falsitate. De ce n-ar fi fost ? Arătați-mi două femei care să se iubească sincer. În apropierea dintre femei falsul domină totdeauna adevărul și sinceritatea. Altcumva nu se poate. Sînt femeie și știu.

Cînd mergeam la catorgă[1] la Mito, tovarășii mei de drum se nimeriseră a fi doi ofițeri gruzini. Cîndva, seara, eu eram întinsă, moțăiam, ei, crezînd că dorm, vorbeau în șoaptă. Unul povestea cum odată, într-un județ uitat de Dumnezeu, poposise pentru două zile la o femeie de patruzeci sau mai bine de ani. Se apropiară ușor, iar ofițerul dorind să se arate amabil o întrebase : Trebuie să fi fost foarte frumoasă în tinerețea dumneavoastră ? Cum reușiți să vă trageți sufletul de adoratori ? „Cu mine s-a culcat Șanaev“, răspunsese ea plină de demnitate. Șanaev era polițistul local.

Mai tîrziu, am observat că femeile sînt amatoare de relații cu oamenii influenți sau vestiți prin ceva, și se laudă la momentul oportun cu asemenea aventuri.

Începu să mi se pară că Beciunia Pertia făcea caz de apropierea de Data Tutașhia. Asta mă irita și, în același timp, îmi ațîța interesul pentru el. Odată era să mă dau de gol, așa de imperios vroiam s-o rog să mi-l arate pe iubitul ei. Reușii să mă stăpînesc — sînt femeie doar ! În ziua următoare, Beciunia îmi zise singură : „Îmi spune inima, la noapte vine Data... vrei să ți-l arăt ?“ Ciudat, cuvintele ei nu-mi erau pe plac. Înțelesei că tot farmecul întîlnirii cu Data se afla în a nu fi permis. Aprobarea de sus nu mă interesa.

Era toamnă timpurie și cald. Deschisesem fereastra și, stingînd lampa, mă întinsesem fără să mă dezbrac. Nu-mi era somn. Trecuse demult de miezul nopții, cînd auzii în balcon scîrțîitul podelelor și pe lîngă ferestrele mele lunecă umbra oprită apoi la fereastra lui Beciunia. Mă făcui numai urechi. După un minut, în liniștea înnoptată, se auzeau șoaptele întrerupte.

Stam întinsă, forțîndu-mă prin încordarea voinței să nu mă ridic, să ies în balcon, să mă furișez la fereastra lui Beciuni. La ora patru dimineața deschisei ochii, ieșii în balcon și înghețai sub fereastra lui Beciuni. Era întuneric acolo. Ascultai — șopteau în dialect. De rușine m-a cuprins transpirația. Mă surprinsesem în dublă nelegiuire : tăinuisem față de toți cunoașterea dialectului, iar îndrăgostiții Dumnezeu știe despre ce vorbeau, și eram spioană fără rușine și onoare. Picioarele mă trăgeau înapoi, dar o putere neștiută mă pironea. Mă lipii de perete, sorbind sunetele iubirii străine, pe care auzul meu nu le cunoștea și mi se păru că erau ale mele — numai ale mele. Apoi amuţi totul şi mi se păru că eram în deşert şi muream de sete, de pofta de apă... prima gură... şi mi se smulge cana din mînă. Era să ţip. Mi se tăiau picioarele. Mă cuprinse turbarea — nu-mi mai amintesc să mi se fi întîmplat aşa ceva. În închipuirea mea se desfăşura scena ca în realitate, fugii parcă de la fereastră, trecui peste balustrada balconului şi alergai la staroste, trezindu-l, să-i spun că Tutaşhia e aici, la ibovnica lui... poliţia... înconjurarea casei...

---

[1] Închisoare.

Din fereastră iarăşi picurau sunetele : „Cînd nu eşti, mă rog să vii. Cînd vii, nu mai e nici Dumnezeu, nu-mi mai trebuie nimic... Sîntem împreună şi, iată, el, Dumnezeul... şi mi se face frică, frică mare, Datunia... Datunia al meu..."

Nu mint, chiar mă împingea ceva să fug la staroste. Conştiinţa nu mă lăsa. Chiar asta mi se cerea să fac. Nu m-am desprins deacolo... Discuţia de dincolo de fereastră o luă în altă parte. În mintea mea totul se amesteca, ascultam şi nu înţelegeam. Despre ce vorbeau — înţelesei mult mai tîrziu, depănînd, Dumnezeu ştie pentru a cîta oară, întîmplările acelei nopţi.

— Nu-i spune, Beciuni.

— Nu vrei să te iubească ?

— Vreau. Care tată nu se vrea iubit de fiul său ? Dar pentru el e mai bine să nu ştie şi să nu iubească.

— Să ascunzi adevărul ?

— Adevărul acesta nu-l ajută. Aflînd că e născut în afara legii, se înrăieşte.

— În afara legii ? Guduna n-are alt tată. Tu eşti tatăl lui !

— Legea e lege, Beciuni. Se face mare, află că s-a născut din necununaţi, îşi ascunde mînia, se face şiret, viclean.

— Cine ştie la ce-ţi stă mintea...

— Gîndeşte-te, Beciunia ! Începe să mă iubească, iar pe mine mă ucid sau mă trimit în Siberia. Ce-o să se aleagă din el ? Îl scoate din făgaş, începe să adune ură, iar omul rău e jalnic. E mai rău decît mortul. Mortul n-are de-a face cu viii.

— Copilului îi trebuie tată. Trebuie să iubească pe cineva.

— Trebuie ! Învaţă-l. Să iubească munţii, pămîntul sau, pe maică-sa... mormîntul tatălui... Ca să iubească bine ! M-am gîndit mult, Beciuni. Să-l socotească tată pe acela al cărui nume îl poartă, pe care lumea îl socoteşte că ar avea fiu. Aşa o să fie mai bine. Nu plînge, prostuţa mea... nu spune nimănui... află stăpînirea. N-ai să spui, Beciuni ? N-ai să spui ? Promiţi...

Ea plîngea.

— Cum spui, aşa fac. Să rămînă aşa cum a fost.

— Beciuni, jură-te.

— Mă jur pe viaţa lui Guduna al meu. Mă jur pe viaţa lui Data al meu !

Şi iarăşi dragoste şi sărutări. Nu mai puteam suporta şi mă aruncai în camera mea.

Cînd îmi venii în fire, începu să mă chinuie întrebarea ce mă atrăsese la fereastră — curiozitatea sau altceva ?

În ziua următoare, veni stăpîna casei, se aşeză, tăcu şi mă întrebă dacă se auzise cînd venise, noaptea, Data ?

— S-a auzit.

— De ce n-aţi ieşit ?

— Mi-a fost jenă, Beciuni ! Era să recunosc tot, dar m-am stăpînit. Nu era firesc, mi-era ruşine.

Şi dacă între noi ar fi fost sinceritate, ar fi dispărut în întregime acum. Ce puteam face ? Să fi răspuns altfel, ieşea şi mai rău.

...Noapte... Întuneric. Cum puteam să-l văd ?

Dar din alt punct de vedere, unde l-aş mai fi putut vedea ? În general, nu l-aş fi putut vedea... niciodată. Mi se rupea inima.

Beciuni mă fixă, în ea se zbătea gîndul : „Se ascunde de mine, de ce ?“

Mă prinsese frigul, luai şalul. Degeaba, nu mă încălzea. Închisei fereastra — frisonul nu trecu.

— Plec doamnă Tiko — se ridică văduva. — E deja tîrziu.

Din acea zi, proprietăreasa mă vizita mai rar. Din gelozie.

...Se termina iarna. În acele locuri, zăpada aproape că nu cădea, dar şi ploi au fost puţine în acea iarnă. Vîntul aducea dinspre mare umezeală, iar ea îţi pătrundea în oase. Tot timpul făceam foc.

Într-o noapte, auzii paşii atenţi ai lui Data Tutaşhia. Trecu prin grădină şi aruncă cu o pietricică în fereastra lui Beciuni. Uşa scîrţîi uşor, şi iar se făcu linişte.

La mine, în camera veoină, lampa făcută mică lumina lăptos prin perdeaua care despărţea camerele, difuzîndu-se în dormitor.

Curînd, în jurul casei se auziră foşnete. Mă uitai prin fereastră. În curte şi peste gard treceau umbre. Beciuni crăpă iarăşi uşa pe jumătate, şi pe coridor distinsei paşi. Fără îndoială, casa era înconjurată, iar Tutaşhia căuta loc să se ascundă. Sau o portiţă de fugă...

Mă învălui groaza şi mă trîntii cu faţa în jos, pe pat.

— Tutaşhia ! — răsuna din curte. — Ştim că eşti aici. Dacă nu vrei să te spînzure, ieşi !

În camera vecină, căzu cu zgomot scaunul sprijinit de uşa spre coridor. Uşa nu avea zăvoare şi, pentru orice situaţie, sprijineam de ea scaunul ca, în cazul în care ar intra cineva, fără voia mea, să mă trezească prin zgomotul căderii. Sării în picioare, furişîndu-mă la perdea, privii în camera vecină. În lumina puţină a lămpii, văzui un bărbat în cercheză şi căciulă. Nu mi-a fost dat să mai văd atîta armament pe un om.

El se uită în jur, sprijinind din nou scaunul şi îndreptîndu-se spre dormitorul meu. Avea picioarele puternice, uşor cabrate, dar păşea uşor, de parcă nu atingea podeaua. Ne trezirăm faţă în faţă, şi el se opri. În faţa mea , era Data Tutaşhia. Sigur că eu ştiam asta. Prin perdeaua de borangic, pătrundea o lumină gălbuie, lucind ca un nimb în jurul figurii lui Tutaşhia. Mă depăşea în înălţime. Îi simţeam respiraţia în piept. Cînd trecu înţepenirea, primul gînd care îmi veni fu că eram doar în cămăşuţă, cu un pronunţat decolteu. Nu abragul căzu în capcană, ci bărbatul mă privea ! Îmi acoperii cu mîna sînii. Pe bărbat acest gest îl furnică nu mai puţin decît sînii goi, mă asigurase o doamnă, cu ani în urmă.

— Beciunia, tîrfă, goneşte-ţi din casă buhaiul ! strigau din curte.

Data Tutaşhia tresări abia perceptibil, încremenind iarăşi.

Se auzi pe balcon Beciuni deschizînd fereastra.

— Hei, tu, Nikandro Kilia, găinar ce eşti ! Nu cu Data Tutaşhia, prefer să dorm cu nebunul Bardgunia, decît să fiu nevasta unui asemenea berbec ca tine. Ai putea să te gîndeşti la asta în căpăţîna ta de măgar. Întreab-o pe gîsculiţa ta, s-ar putea să nu te mintă. Ce nătără ţi-a băgat în cap, catîrule, că Data e la 'Beciuni ? Trimite-ţi cazacii şi garda să caute, dacă n-aveţi unde să vă petreceţi vremea. — Şi trînti cu zgomot fereastra.

— Ce tot boscorodeşte aia ! îl întrebă esaulul pe Nikandro Kilia, strigîndu-le apoi nu ştiu ce cazacilor săi.

Se foiră cazacii în jurul casei şi se aprinseră focuri, luminînd nesigur camerele. Data Tutaşhia sta cu braţele încrucişate, uitîndu-se de la mine la fereastră.

Îmi vîjîia capul, inima bătea în galop, mă cuprinse fiorul.

— Cine eşti tu şi ce vrei ? mă forţai eu, întrebînd.

Nici vorbă de răspuns. Abia aşteptînd, abragul se deplasă la fereastră. Cînd intersectă brîul de lumină ce cădea de la foc în fereastră, l-am văzut foarte clar. Parcă se mişcase stînca. Mă cuprinse spaima. Aplecîndu-mă şi tremurînd toată, m-am dus după el.

Se oprise lîngă pat, privind în curte. Eu stam lîngă el, privindu-l în faţă. Respira adînc, liniştit. Umerii-i erau largi şi mîinile zdravene. Trupul lui radia o uimitoare forţă magnetică. Mi se păru că devenisem micuţă ca un oscior şi că aş avea loc în pieptul său. Mă atrăgea să mă lipesc de el, să-l cuprind, dar totul în decurs de o secundă.

— Doamnă, eu nu mă uit... rosti abragul încet. O să îngheţaţi, puneţi-vă ceva pe dumneavoastră.

— Doamne ! Cică nu se uită !

Nu-mi amintesc, m-am aşezat sau am căzut pe pat, scăldată toată în lacrimi. Nu, n-am plîns, nu vroiam să plîng. Lacrimile curgeau de la sine. Abragul se desprinse de la fereastră şi-şi îndreptă privirile spre mine. Mi se păru că ceva îl pusese pe gînduri, şi izbucni în rîs, încet de tot. Vru să vorbească, dar din capul balconului răsunară pași. Într-o clipă, Tutașhia se lăsă în jos, trase cocoșul mauzerului, nemaidezlipindu-și ochii de la fereastră. Camera se lumină brusc, ca și cum ar fi stropit ochiurile de geam cu suc de rodii. Apăru căciula cazacului cu făclia, și totul se stinse. Nu se mai auzea nici un foșnet.

— V-am văzut odată pe drumul din Zugdidi, îmi șopti în față abragul, stînd în genunchi. Sînteți neobișnuit de frumoasă, doamnă!

— Minți! izbucnii eu.

Abragul zîmbi.

— Oamenii mint de frică, doamnă. Eu nu mint niciodată — mă privi din nou: nu plîngeți, nu se întîmplă nimic înspăimîntător.

Dacă nici acum nu era înspăimîntător, atunci...

Din nou — scîrțîit pe balcon, din nou — lumină.

— Ce-au de gînd, întrebai eu, uimită că nu mi-era frică de nimic.

— Au adus torțe și, pare-se, încep să controleze.

— Și apoi?

Tutașhia ridică din umeri.

— Ai avut dreptate, Toloraia. Se termină după gustul tău.

Vroiam să-l întreb ce vroia să spună, dar, în acel moment, pe coridor și în camere pătrundeau cazacii. Se trînteau uși. Pocni din nou scaunul răsturnat.

Sării din pat și, desculță, în cămășuță, alergai în camera vecină. Tocmai pătrundea mutra unui roșcovan, rotindu-și ochii.

— La ce te holbezi, mizerabile? țipai eu, trîntindu-i ușa. Ușa îl izbi în față. El înjură tare, opintindu-se în ea de afară. Nu era nici o ispravă să mă biruie, dar ușa se deschisese într-atît ca să intre o vită zdravănă și, pe deasupra, cu pușcă.

— Ieși afară, porcule, siluitorule! Ajutor! țipai eu, înfigîndu-mi ghearele în fața lui.

— Dă-mi drumul, scorpie! țipă cazacul, încercînd zadarnic să se distanțeze. Era așa de zgîriat, că peste obrajii masivi șiroia sînge. Abia trîntii ușa în nasul lui, că bubui basul cuiva:

— Ce se petrece aici, Peptiuc?

— O muiere, Înălțimea-Voastră, s-a înfipt cu ghearele în fața mea și m-a sfîrtecat tot.

Deschizînd ușa, privii coridorul iluminat cu făclii:

— Eu nu sînt, ticălosule, muiere, ci prințesă. Mă adresez onoarei dumneavoastră, domnule esaul. Datoria dumneavoastră de ofițer și de om bine crescut e să apărați o doamnă.

— Da, dar, Luminăția-Voastră! Noi trebuie... sînt obligat să vă rog să ne permiteți să controlăm încăperile dumneavoastră!...

— Domnule esaul. Eu sînt dezbrăcată. Voi depune plîngere la Excelența-Sa, guvernatorul. Datoria dumneavoastră e să-mi acordați protecție... Sînt fără apărare!

— În casă sînt bandiți, Înălțimea-Voastră — încercă să mă întrerupă esaulul.

— Ce? Cum! A-a-a. — Nu-mi amintesc să fi țipat vreodată atîta de sfîșietor. — Bandiți! De țipătul meu vibrau pereții.

Mă năpustii în camere, măturînd cu privirile ca apucată tot spațiul, privind sub masă, sub pat, sub divan, sub scaune, jilț... Esaulul și cazacii, fără să depășească pragul, mă priveau cu gurile căscate. Zburai în dormitor, învîrtejindu-mă cu gemete pretutindeni. Data Tutașhia, ținînd în fiecare mînă un mauzer armat, mă urmărea din ochi și simțeam cum vroiam să mă liniștească, dar nu știa cum. Mă mai învîrtii încă puțin, alergai înapoi în prima cameră și mă lipii de esaul, care-și făcuse pînă la urmă curajul să treacă pragul.

— Ajutați-mă! Bandiții pot să intre pe fereastră!

— Liniștiți-vă, Luminăția Voastră. Acolo e garda.

Tot țipînd, i-am prins mîinile, m-am ascuns după spatele lui...

Abia îmbrăcată, eram toată deschisă privirilor lui și nu-mi scăpase că salvatorul meu mă mînca pe furiș din ochi. Aceasta mă măguli și mă apucai să țip cu desperare, și mai pătrunzător. Se vede că timpanele Domniei-Sale nu mai rezistau, și el hotărî:

— Aranjați-vă, Luminăția-Voastră, puneți-vă totul în ordine. Nu vă amenință nimic. Întorcîndu-se, dădu să iasă.

— Să nu îndrăzniți să părăsiți o femeie nobilă. Nu vă las. Datoria dumneavoastră e să rămîneți cu mine. — Mă aruncai spre el.

— Luminăția-Voastră. Esaulul era complet răvășit. — Eu trebuie să vă părăsesc. Vă las, în schimb, un paznic. Hei, Bezrodnov!

— Ordanați, ...țimea-Voastră!

— Stai la ușă! Păzește prințesa! Esaului se eliberă cu greu din mîinile mele și, trîntind ușa, urlă: Căutați în cerdac... Mama dracului... ultimele cuvinte fuseseră șoptite, se refereau la mine. Cerdacul însemna doar pierdere de timp.

Era cît pe-aci să-l violez pe bietul băiat.

În casă bocăniră din nou cizmele.

Se vedea că se vor liniști cu greu. Îmi îndesam în mine accesele de furie. Aș fi vrut să stîrnesc toate furtunile și tăriile. Pînă la urmă mă stăpînii, sprijinii scaunul de ușă și trăsei storul la dormitor.

Tutașhia izbucni în rîs.

Mă apropiai de pat, plină de fericire și mîndrie. Cel salvat de mine, Data Tutașhia, era aici, alături de mine, singur cu mine, cea care-l dorise atît.

— Așa de tare m-am înspăimîntat... șoptii eu.

— N-ați fi fost atît de dibace, dacă v-ați fi înspăimîntat. În fața spaimei, oamenii se pierd. Nici un bărbat nu reușește așa ceva. Doar femeia poate, dar numai una ca dumneavoastră — el mă îmbrățișă, adîncindu-se în ochii mei.

În spatele meu, stăteau tolănite cele două mauzere. Unde mai găsești atîta intimitate...

— Ce-i asta ?... — șoptii eu.

Data Tutașhia tresări, plecîndu-se peste mine.

Nu-mi amintesc cum, cu sărutul său, se instală în mine acel simțămînt de împotrivire, care apare în fiecare femeie în asemenea împrejurare, cînd smulgîndu-se de seducător, spune : „nu !" ; adesea, însă e prea tîrziu. „Ce-i asta" al meu îl rostisem atît de sever, de parcă nu eu răspunsesem sărutului lui.

Tutașhia se retrase și se așeză.

— Asta e din cauza bucuriei, doamnă ! — spuse el. Vi s-a întîmplat să vă bucurați, văzînd ceva luminos, grațios, desăvîrșit ?

— Asta-i tot ? izbucnii eu.

— Nu, nu e tot. Și recunoștința mea e în aceasta.

M-am aruncat pe pat, plîngînd cu sughițuri. Abragul se lăsă pe genunchi la căpătîiul meu, mîngîindu-mă tandru. Sufletul mi se înmuie, iertîndu-i tot : și că nu se gîndea să se uite la mine, cînd mă aflasem mai mult dezbrăcată în fața lui și însetată de el, și că mă sărutase din cauza bucuriei, și că pe mine, cuprinsă de patimă, mă sărutase numai din recunoștință.

Mă mîngîia pe cap ca pe un copil, cînd mie îmi ardea să-i spun doar una : „hai lîngă mine !" De-aș fi reușit să spun asta, primul meu bărbat ar fi fost vestitul abrag Data Tutașhia. Aceste cuvinte apropiindu-se înaintară, strivindu-mă ca iminenta izbucnire a unui teribil vulcan, însă forța fără sens, dar tiranică, le-a oprit, smerindu-le și punîndu-le înapoi sub căluș.

Așa că n-am pronunțat eu cuvintele acelea.

Se repetase astfel ceea ce se întîmplase deja odată și de cîte ori mai apoi — n-are rost să le mai țin socoteală —. Eu și în Sahalin m-am dus, mai ales pentru ca Mito Zurabișvili să devină primul meu bărbat, dar dacă el îmi va fi soț sau nu, doar soarta o știe ! Am petrecut cu el două săptămîni și în fiecare zi a Domnului, îmi spuneam : „în noaptea care vine" ! Numai cu un deget trebuia să se mai înainteze, ca să se împlinească dorința mea și, iată-mă, revenită în Gruzia, ca nici acum să nu birui această infimă porțiune. Mi-e greu să-mi mai amintesc acum de ce s-a întîmplat așa. Brusc și fără rost, îmi vine în minte propoziția din discuția tovarășilor mei de pribegie, de cîndva. „Cu mine s-a culcat Sanaev".

Asta îmi venise pe deasupra în minte, și nu-ți amintești...

Dar cum s-a întîmplat asta cu Data Tutașhia nu pot deloc înțelege. Odată, cam pe cînd aveam vreo treizeci și cinci de ani, într-o bună zi, am simțit cum mi se strecoară-n suflet un șarpe... Undeva, în străfundurile conștiinței mele, se mai ascundea și convingerea că fecioria mea e o iluzie, un miraj. De fapt, eram o adevărată curvă. Cu cine nu mă culcasem ! Dar bărbaţii..., sărmanii, cred că desfrîul se naşte din cauza dorinţelor. Slavă Domnului, însă, că rămăsesem, totuşi, fată bătrînă. Astfel m-aş fi perpelit pe lumea cealaltă în smoală clocotindă.

... Dar văd că iar am luat-o razna.

Am spus că n-am putut să rostesc acele cuvinte.

Mă gîndeam la ale mele, iar Data Tutaşhia — la ale sale.

Mă gîndeam că nu-i nevoie să-i chem pe bărbaţi, că vin ei singuri şi aşa de mulţi, că nici nu poţi scăpa de ei. Dar el, oare, de ce nu venea ? S-o fi gîndit că l-o fi pus dracu' să întîlnească o cotoarbă care o mai fi vrînd să facă dragoste cu ea !

— Domnule Nikandro ! Domnule Nikandro — se auzi strigîndu-mă cineva din curte. Am o treabă cu dumneata, o treabă urgentă... nu se poate amîna, domnule Nikandro ! Lasă-mă să intru ! Lasă-mă să intru !

Am sărit amîndoi în sus.

— E Kurua ! a spus Data Tutaşhia. Oare ce-o fi păţit ?

Doi cazaci îl tîrau pe Kurua la poliţai şi la esaulul care şedeau după gardul de piatră. Răsucindu-i mîinile la spate, îl înghionteau cu pumnii. Ce-i spuneau nu se auzea pînă la noi, dar am văzut că, deodată, cazacii s-au dat cîţiva paşi înapoi, poliţistul s-a ridicat, iar esaulul s-a apropiat de ei. Întrerupîndu-se apoi unul pe celălalt, poliţistul şi esaulul îl înghesuiau pe Kurua cu fel de fel de întrebări, pînă ce esaulul, în sfîrşit, dădu ordinul:

— Înainte...

Dînd apoi din mers încă cîteva ordine, se îndreptă cu paşi repezi spre casa noastră şi se urcă pe balcon, ţinînd în mînă o făclie. Data Tutaşhia sări de la fereastră şi se lipi de perete. În lumina flăcărilor făcliei, la fereastră, se ivi capul esaulului.

— Înălţimea-Voastră, ceea ce a spus el s-a dovedit a fi minciună. Nu vă faceţi însă griji... Plecăm... şi esaulul se opri la jumătatea cuvîntului. Ochii lui aveau o căutătură atît de ciudată, încît mă gîndii, Doamne fereşte, dacă a simţit ceva... Înălţimea-Voastră, îndrăznesc să vă rog, cu permisiunea dumneavoastră, să-mi permiteţi să vă vizitez !

I-am zîmbit cu două înţelesuri, punînd tot farmecul meu de femeie în acest zîmbet şi căutînd să fiu cît mai atrăgătoare. Esaulul plecă, împăcat şi plin de speranţe.

— Sări, Beciuni, şi stinge focul, dacă nu vrei să-ţi ardă casa, că noi avem altceva de făcut ! strigă Nikandro Kilia.

După aceea se aruncară-n şea şi se făcură nevăzuţi.

— Ce streche i-o fi cuprins ? m-am întrebat eu cînd tropotul copitelor nu se mai auzea deloc.

— Să fi pus vreo capcană ? Cred însă c-au plecat, dar ce-o fi căutat, oare, aici Kurua ?

— Şi Kurua ăsta cine mai e ?

— Eh ! Un cioban oarecare. Unul însă care nu-şi păzeşte singur turma, ci cu argaţi ! E din satul vecin — din Tkviri.

— Le-o fi zis el ceva, iar ăştia, crezîndu-l, au şi plecat după spusa lui.

— Mda ! Asta înseamnă că l-au cunoscut... Pe un necunoscut nu l-ar fi crezut. Deci, e de-ai lor. Are dreptate Koşa Toloraia : Kurua e omul lor !

— Şi cine-i Koşa Toloraia ?

— Prietenul meu, care susţine că Kurua i-a turnat otravă lui Tataş Cianba şi că Kilia l-a predat jandarmilor aşa, mort fiind. Imposibil, deoarece Kurua e nepotul lui Cianba. Şi apoi, anul trecut, cînd Kurua şi fiul său erau cît pe-aci să se înece în rîu, nu Tataş i-a salvat pe amîndoi ? Era un om foarte puternic şi apoi şi abrag pe deasupra...

— Doamne, pe ce lume trăim !

— Cînd Tataş a luat drumul codrului, lui Kurua i-a lăsat toată turma lui de patru sute de capete, căzînd la învoială să aibă grijă de ele pînă s-o întoarce. Or, dacă Koşa Toloraia are dreptate, atunci înseamnă că nenorocitul ăsta de Kurua a vrut să-i ia averea.

— Nenorocitul ?

— Da, că dacă omul e lacom înseamnă că e şi nefericit, doamnă Tinatin !

— Se poate, numai că acest nenorocit a mai trimis pe lumea cealaltă pe încă un neam de-al lui şi pe salvatorul său ; or, dacă nu mă-nşel acum, mi se pare că şi ce s-a petrecut mai înainte tot o lucrătură de a lui e.

— Că e mîna lui şi aici, aşa-i, aveţi dreptate, dar de ce o fi venit, reuşind apoi să-i facă să plece, nu ştiu.

Între timp, proprietăreasa, care ieşise în curte, începuse să stingă focul cu apă din fîntînă. O uram şi în sufletul meu mă şi vedeam biruitoare. Dar, oare, aveam de ce ?

M-am lipit de Data Tutaşhia şi am început să-l sărut, să-l mîngîi... Nici acum nu pot să uit starea aceea plăcută şi caldă, şi doar de atunci trecuseră patruzeci şi opt de ani — mi-e însă ruşine să-mi mai amintesc ce-a fost. Dar nu vreau să duc cu mine în mormînt momentele acelea duioase pe care le-am trăit atunci, şi-apoi, tot ce v-am spus astăzi altcuiva zău că nu i-aş mai fi putut spune !

După aceea, Data Tutaşhia m-a luat de umeri şi m-a întors cu faţa spre fereastră. Văduva stătea sub geam, uitîndu-se direct la noi. În întuneric, i se vedeau ochii arzînd. Dacă n-ar fi fost însă el, Data, lîngă mine, aş fi căzut — picioarele nu mă mai ţineau. M-am întors cu spatele la geam şi m-am lipit din nou de el — n-o puteam privi în ochii aceia fosforescenţi : erau înspăimîntători.

— A plecat, îmi şopti puţin mai tîrziu Data.

O asemenea patimă nu mă mai cuprinsese niciodată. Numai Data mă putuse face să simt ceea ce simţisem atunci. Şi mult timp n-am putut să mă smulg de la pieptul lui, deși știam că nu e cu mine. În sfîrșit, m-a putut stăpîni și m-am lăsat pe pat. Nu eram deloc supărată pe el.

— Kurua trebuie pedepsit și oamenii trebuie să știe pentru ce! ne întrerupse ciobanul tăcerea prelungită.

Data se apropie însă de ușă și se opri pe prag.

— Trebuie să vă cer iertare, doamnă, că nu m-am purtat așa cum se cădea. A fost o încurcătură greu de rezolvat. Prezența dumneavoastră în această casă și rezistența pe care ați opus-o cazacilor m-a amețit complet... N-aș fi vrut însă ca, în inima dumneavoastră, să-mi purtați pică, deși eu, cred c-ați fost trimisă. Nu-i așa?

— Bine însă că lucrurile s-au terminat, totuși, cum s-au întîmplat, și acum, adio și Dumnezeu să vă binecuvînteze!

Mult mai tîrziu, gîndindu-mă nu știu a cîta oară la întîmplările din noaptea aceea, am înțeles că Data Tutașhia se dădea anume drept un om de rînd. De ce, însă, nu știam.

Au mai trecut vreo zece minute și am auzit un fluierat încet, apoi zgomotul copitelor unor cai ce se îndreptau pe mal. Pentru prima dată, atunci m-am gîndit că s-ar putea ca gruzinii să iubească atît de mult caii, tocmai pentru că pe șeaua lor se poate lua foarte ușor și o femeie.

În noaptea aceea însă, casa și averea lui Kurua au ars pînă-n temelii, iar printre oameni s-au răspîndit fel de fel de zvonuri. Se spunea că parcă Data Tutașhia l-a trimis pe Kurua la Beciuni să-i spună ca să-l aștepte la timpul stabilit, cînd va veni să ia ceea ce stabiliseră între ei. Cînd Koșa Toloraia a aflat apoi aceasta, s-a înfuriat grozav pe Data. Auzi, ce să-i încredințeze el trădătorului, cînd Kurua nu-l iertase nici pe cel ce-i fusese neam de sînge!

Data nu l-a crezut însă pe Koșa și s-a dus la Beciuni. Atunci Koșa Toloraia, împreună cu un alt cioban, Huhia, s-au ascuns prin apropiere. Văzîndu-i apoi pe cazaci că-i înconjoară casa lui Beciuni, au fugit la Tkviri, au intrat în casa lui Kurua, i-au legat feciorii și Huhia i-a dus nu se știe unde. După aceea, Koșa Toloraia i-a spus lui Kurua că dacă vrea să-și mai găsească feciorii în viață să se ducă repede la Nikandro Kilia și să-i spună că Data Tutașhia nu se află la Beciuni, ci în casa lui Cilu Velbana, unde dormea.

Kurua s-a învoit, și ce s-a întîmplat mai departe v-am povestit. Kilia s-a dus la Cilu Velbana, iar Huhia, văzîndu-i pe cazaci plecînd de la Beciuni, le-a dat drumul feciorilor lui Kurua și s-a dus repede la Tkviri, unde a dat foc casei trădătorului. După aceea, cînd focul s-a întețit, ciobanii au venit repede la Beciuni, fluierînd ușor, cum îi auzise femeia.

Se spunea însă, pe de altă parte, că toată povestea aceasta era lucrătura lui Data Tutașhia, dar eu nu cred. Tutașhia sigur nu știa de ce apăruse acolo Kurua, așa, dintr-o dată.

A doua zi însă, mi-am găsit o altă locuință, iar cînd camionagiul îmi scotea lucrurile din casă, Guduna, fiul lui Data Tutașhia, stătea pe-aproape, nepricepînd deloc de ce plecam așa, deodată, din casa lor.

Contele Szegedi

După ce s-a întors din Daghestan, Zarandia a venit la mine fără să mai aștepte invitație. În biroul meu se mai aflau cîțiva funcționari și văzînd că așteaptă în zadar, plecă, lăsîndu-mi vorbă că se duce acasă și că mă așteaptă acolo. Era atît de mulțumit și de bucuros, cum nu-l văzusem niciodată pînă atunci. Avea și dreptate : îi prinsese pe Kara-Ismail și pe încă alți patru mulli, adică în total cinci agenți panislamici care reprezentau, de fapt, întreaga infiltrație politică turcească din Caucaz. Avusesem ocazia să-l văd pe Zarandia după victorii și mai mari, dar atît de fericit nu-l văzusem niciodată. Îi mînase ca pe o turmă de oi și-i închisese într-o celulă pe toți cinci, ceea ce însemna că nu mai trebuise deloc să-i țină separat, după cum plănuise la început. Iată însă ce-am aflat cu această ocazie despre treburile din Daghestan și pentru ce, în fond, era atît de vesel.

Ceea ce-mi spuneau subalternii mei mă interesa mai puțin, nerăbdător fiind să aflu cît mai repede ce-l făcea pe Zarandia să fie atît de bine dispus. Și după ce-am scăpat de ei, l-am chemat imediat pe Mușni la raport.

Spusesem mai înainte că șase nume din lista celor bănuiți de Zarandia fuseseră însemnați de el cu creionul roșu, pe motivul că patru din ei ar fi fost rezidenți.

O ipoteză, însă pur intuitivă, pe care, totuși, se rezema întregul lui plan și pe care la început nici nu știam cum să-l iau, căci dacă la baza unui plan nu se află un material real, confirmat de fapte, înseamnă că nici planul însuși nu putea fi considerat serios. Principiu, dealtfel, fundamental al profesiei noastre, în lumina căruia ceva născut doar din intuiție nu putea fi indiscutabil. Nu era de mirare, așadar, că cercurile înalte ale conducerii noastre se pronunțaseră în unanimitate împotriva planului lui Zarandia, socotindu-l ireal. Și, totuși, Zarandia primi ordin să treacă la acțiune din trei motive : în primul rînd, dat fiind că pe piață erau puși în circulație galbeni falși, depistarea surselor lor de emitere ar fi dat poliției posibilitatea de a-i urmări pe toți cei ce foloseau acești bani de a-i încrimina apoi pentru trafic de valută. În acest fel, în rețeaua subversivă a agenților turci s-ar fi strecurat nesiguranța, reușind să-i paralizăm parțial prin aceasta și în acțiunile lor. Mai era apoi speranța ca unul dintre cei arestați pentru monede false să fi recunoscut, din întîmplare, cine știe ce legături cu Turcia, prinzînd în acest fel și eventuale filiere ale intrigii panislamice. În al doilea rînd, aflîndu-ne, totuși, sub o oarecare apăsare, ba chiar sub jugul unei autorităţi a lui Muşni Zarandia, de care, însă, e drept că el, personal, nu se prea folosise, nu puteam să nu ţinem seama şi de ceea ce propunea el.

În sfîrşit, pentru că nu aveam alt plan, iar cheia acestei probleme trebuia neapărat găsită, ceea ce propunea el era bine venit.

Cu alte cuvinte, pentru început, demascarea a patru din cele şase persoane bănuite. În consecinţă, fiecare dintre cei şase a fost pus sub supravegherea cîte unuia din agenţii noştri şi orice vizită a lui Kara-Ismail pe la vrunul dintre ei adusă imediat la cunoştinţa noastră. Îndată apoi ce Kara-Ismail părăsea casa celui bănuit, la domiciliul respectivului avea loc o percheziţie în urma căreia erau confiscaţi toţi banii falşi, stăpînul fiind apoi şi el arestat pentru tezaurizarea lor. Lucrurile erau apoi prezentate în aşa fel familiei celui arestat, încît aceasta nu ştia niciodată exact locul unde se afla inculpatul. Familiei din Acikoi-Martana i s-a spus astfel că cel arestat este dus pentru interogatoriu la Groznîi şi că se va întoarce acasă peste două zile, cînd el, de fapt, era dus la Vladicaucaz şi închis. Despre cel arestat la Hunzahe, în schimb, s-a spus că este dus la Petrovsk-Port, el, în realitate, fiind trimis la Groznîi şi aşa mai departe. Kara-Ismail era şi el urmărit îndeaproape, iar planul prinderii lui — urmat cu scrupulozitate. Oprit la o jumătate de oră de drum de Temirhanşura, percheziţionat cu atenţie şi deposedat de tot ce s-a găsit asupra lui, a fost trimis după aceea la închisoarea din acea localitate, neputînd să arunce şi nici să ascundă vreun lucru din cele ce se aflau asupră-i, fapt, dealtfel, deosebit de important pentru restul operaţiilor.

Partea de început a planului fiind realizată, Muşni Zarandia a plecat, totuşi, înainte de vreme în Daghestan, avînd — cum spunea el — presentimentul unei ameninţări de fond a întregii operaţiuni. Marea întrebare care se punea era dacă se va putea sau nu descoperi un document sau un obiect care să poată fi socotit ca mărturie a faptului că cel care a primit banii ştia pentru ce îi primea. Nimeni nu spera însă că în mîinile noastre să cadă vreun document sau vreo iscălitură din care să reiasă o atare dovadă. Şi, totuşi, Zarandia era convins că printre lucrurile luate de la Kara-Ismail trebuia să găsească neapărat şi respectiva probă, turcii avînd întotdeauna obiceiul să ceară o confirmare că banii fuseseră primiţi.

Ajungînd astfel la Temirhanşura, primul lucru pe care l-a făcut Zarandia, după ce a ascultat relatarea căpitanului Lenev, care comanda operaţia, a fost să-l roage să-i arate lucrurile confiscate de la Kara-Ismail.

— Totul a fost prevăzut şi studiat, a raportat Lenev, trimiţîndu-l pe un subofiţer să aducă traista cu cele găsite asupra lui Kara-Ismail.

— Ce v-aţi propus, cînd i-aţi controlat lucrurile şi cum i-aţi făcut cercetarea ? îl întrebă Zarandia.

— Cum ni s-a ordonat, aşa am şi făcut.

— Da, dar mai precis îmi puteţi spune ?

— Am căutat ceva care să-mi confirme primirea banilor.

— Şi ce anume speraţi să descoperiţi ?

— O scrisoare sau o iscălitură, poate chiar un semn anume, un desen, ceva pe care turcii să-l poată identifica cu vreun model al lor. Din păcate, însă, n-am găsit nimic asemănător şi nici nu cred să existe aşa ceva în sacul ăsta. Şi zicînd aceasta, Lenev arătă cu degetul spre sacul pe care subofiţerul îl tîra înăuntru.

Zarandia abia se reţinu să nu cerceteze personal sacul şi din tact profesional, nedorind să-şi manifeste neîncrederea faţă de subaltern, dădu alt ordin :

— Goliţi sacul ! Subofiţerul scutură pe masă tot ce cuprindea el.

— Cum era îmbrăcat arestatul ? întrebă Zarandia, văzînd parte din îmbrăcămintea lui Kara-Ismail întinsă pe masă.

— În ciohă... l-am percheziţionat pînă la os.

Zarandia căzu pe gînduri, apoi ceru să i se aducă şi lenjeria şi încălţămintea.

Sergentul alergă atunci la aprovizionare, întrebîndu-l pe plutonierul de acolo :

— Banii i-aţi confiscat ?

— Da.

— Asignaţiile ?

— Şi asignaţiile.

— Serghei Ivanovici, ştiţi ce să facem ? Să examinăm, vă rog, cu atenţie fiecare hîrtie. Poate vom găsi vreo însemnare, vreo inscripţie, vreun semn, ceva, iar eu o să-l cercetez personal pe Kara-Ismail. Nu se poate să nu găsim nici o urmă asupra lui. Aveţi o celulă liberă ?

— Desigur, răspunse Lenev, scoţînd asignaţiile confiscate şi o lupă.

I-au fost aduse şi lenjeria şi cizmele astea noi.

— Să se dezbrace în pielea goală, îi spuse Zarandia plutonierului şi să-şi pună rufăria şi cizmele astea. Poate că, în timp ce seva schimba, fiind singur în celulă, va căuta să ascundă ceva în crăpăturile podelei sau în cele din perete. Să nu-l lipsim de această posibilitate. Daţi-i zece minute pentru aceasta, apoi aduceţi-mi-l mie.

Plutonierul şi sergentul se repeziră să-i îndeplinească ordinul, iar Zarandia între timp, începu să citească ziarul. Ajunsese la rubrica întîmplărilor cotidiene şi a anunţurilor, cînd i se aduse îmbrăcămintea lui Kara-Ismail.

Pipăi toate cusăturile, dar nu găsi nimic.

— Luaţi-i hainele şi duceţi-i-le înapoi în celulă.

Celula din care ieşi apoi Kara-Ismail fu şi ea cercetată cu de-amănuntul, chiar pînă în ultima crăpătură, negăsind însă nimic, nici printre duşumele. Reieşea, deci, că mai trebuie percheziţionat şi Kara-Ismail.

— În regulă, mormăi Zarandia, cînd se termină percheziţia celulei. Nici nu se putea să fie ceva aici. Aruncaţi-i lucrurile pe pat şi aduceţi-mi-l aici, în celula asta, dar gol puşcă. Sergentul să rămînă apoi înăuntru și înainte ca arestatul să înceapă să se îmbrace, să-l percheziționeze așa, gol, cum e. Știi cum se face percheziția la piele, nu ?

— Desigur, să trăiți, cum să nu știu ?

Lui Kara-Ismail i s-a dat apoi ordin să se dezbrace în pielea goală, adus fiind în celula din care fusese scos. Avea peste șaizeci și cinci de ani și mergea cu pași mici, ca un bătrîn. Cu o mînă își mîngîia capul și cu alta ținea un vas de aramă în care, probabil, se spăla.

— Să se îmbrace în fața noastră, îi șopti Zarandia plutonierului. Și nu-l slăbiți din ochi pînă mă întorc !

Din păcate, însă, nici la percheziția lenjeriei și a cizmelor rămase în celulă nu putu descoperi ceva, și Zarandia se întoarse iar la locul unde se afla Kara-Ismail, care stătea îmbrăcat pe pat.

— Începeți interogatoriul — dădu ordin Zarandia.

Kara-Ismail se ridică de pe pat și se îndreptă spre ieșire.

— Dar ulciorul nu-l mai luați cu dumneavoastră ? întrebă Zarandia.

— Nu, că n-am nevoie de el acolo, răspunse Kara-Ismail, întorcîndu-se.

— Totuși, cine știe, poate că veți avea nevoie de el, luați-l.

O clipă atunci, Kara-Ismail parcă se opri, abia mișcînd din umăr — fie cum vreți și, întorcîndu-se spre pat, își luă vasul.

Cum Mușni Zarandia pășea în urma lui, iar Ismail nu-și mai lua ochii de pe vas, polițistul căpătă dintr-o dată certitudinea că „iscălitura" adresantului trebuia să se afle fie undeva la suprafața vasului, fie înăutrul lui. Fără să-i spună ceva, intrară în biroul lui Lenev, și Zarandia îi invită să se așeze. După aceea, îi luă vasul din mînă, turnă apă în ei, îl examină de jur-împrejur, se uită înăuntrul lui și i-l dădu înapoi, poruncindu-i :

— Deschide-l !

Kara-Ismail se uită la Zarandia foarte mirat.

— Scoateți-i fundul !

Kara-Ismail se făcu palid ca un mort.

— Scoateți-l, repetă liniștit Zarandia.

— N-am să pot... Nu e vasul meu.

Vasul s-a dovedit a avea un fund dublu, fundul fals îmbinîndu-se cu pereții vasului care, pe dinafară, erau încinse de un inel încrustat. Între fundul fals și cel adevărat se afla o bucățică de hîrtie cu patru urme clare, făcute din cenușă amestecată cu grăsime topită ; urmele degetului mare de la piciorul drept al fiecărui rezident arestat. Lenev era să moară de ciudă, pocnindu-se atît de tare peste frunte, încît subofițerul de gardă de pe coridor întredeschise ușa, uitîndu-se speriat la el.

Pînă la urmă, i s-a oferit totuși, pentru această acțiune gradul de maior, cu o singură decorație numai.

Spusesem, la începutul acestor însemnări, că un dram de noroc poate avea omul oricînd, în orice fel de acțiune. Totuși, fusese, oare, doar o simplă întîmplare faptul că, după ce cercetase materialele din

Daghestan, Zarandia pusese în dreptul a șase nume puncte roșii, spunînd că patru dintre ei sînt rezidenți turci și că pe urmă s-a dovedit a fi avut dreptate ?

Și apoi, pură întîmplare să fi fost faptul că, dacă Zarandia n-ar fi apărut la locul crimei, nu s-ar fi descoperit că arestații lucrau pentru Turcia ?

Dar să-l lăsăm pe Zarandia. În numeroșii mei ani de serviciu, mi s-a întîmplat, nu o dată, ca discuțiile cu gradele superioare și chiar cu subalternii să mi le pregătesc cu săptămîni sau chiar cu luni întregi înainte. Și, totuși, în momentul în care trebuia să acționez, spuneam cu totul altceva, acționînd total diferit față de cum plănuisem, fără însă ca lucrurile să-mi iasă mai rău. Ba, chiar se aranjau mai bine decît visasem. Și-atunci, să fie, oare, aceasta pură întîmplare ? Deloc... Intuiția mă făcuse să spun cu totul altceva decît ceea ce-mi dictase rațiunea, după cum instinctul îl trimisese și pe Zarandia în Daghestan, în timp ce eu mă întorceam la Tiflis cu trei zile înainte de termen. Din sute de oameni apoi, cei șase au fost depistați tot datorită instinctului sau intuiției, iar că din aceștia șase s-au descoperit a fi rezidenți turci, ce să mai spun ? Nu tot instinctului se datorește ? Înțeleg că reflecțiile mele nu prea-s științifice, dar ce, știința nu poate fi și ea bîrfită ? Sînt doar atîtea lucruri pe care, neputîndu-le încadra în tiparele ei, le trecem pe seama misticului, a filozofiei sau mai știu eu unde. Or, tot așa-i și cu intuiția, trece un timp și ceea ce a fost cîndva exclus ca posibil intră din nou în domeniul actualului ; prin aceasta, ca în cazul lui Nasreddin, negăsindu-se faptul că acel ceva a fost cîndva negat, nu consider rațiunea mai slabă, decît că doar ideile și ficțiunile se nasc din aceasta, și nu din cealaltă. Și dacă există o întîmplare fericită sau un om norocos, asta înseamnă că pe acest fericit Domnul l-a înzestrat cu mai multă intuiție decît cu rațiune, fapt pe care tocmai îl aveam în vedere cînd, la începutul acestor însemnări, spuneam că, în ce-l privește pe Zarandia, avea totuși și mult noroc în toate acțiunile lui.

S-ar putea ca admirația mea față de personalitatea lui Zarandia să apară în aceste însemnări prea des și prea evident, și de aceea, probabil, dorind să par nepărtinitor, exagerez cu divagări meditative sau dovezi, încercînd să-mi justific slăbiciunea ce i-o port, precum și tendința mea copilărească de a-mi formula o concepție de viață critică și hipertrofiată. El însă, pe drept cuvînt, e în stare să provoace admirația oricui, iar eu, dacă aș ascunde acest lucru, aș fi mai puțin sincer într-aceasta, decît exagerat în înflăcărarea-mi pentru el.

— De ce ai avut nevoie de farsa cu covorul Marilor Moguli ? l-am întrebat pe Zarandia, cînd, după o consfătuire de cîteva ore rămăseserăm, în sfîrșit, și noi singuri.

— Dacă ar fi eșuat operațiunea din Daghestan, ar fi trebuit s-o luăm de la început, oricum, însă, prima treaptă ar fi fost Hadji-Seid, spuse Zarandia, simțind că s-a încurcat, totuși, în ceva și întîrzie cu răspunsul. Trebuia să-mi cîştig superioritatea faţă de el şi de aceea farsa cu covorul s-ar fi dovedit utilă, chiar dacă am fi reuşit numai o parte din operaţie, adică afacerea cu răspîndirea monedei false, scopul nostru, chiar în lipsă de alte dovezi, fiind de a produce o sciziune şi de a-i face pe Hadji-Seid şi pe ai lui să treacă de partea noastră. Or, cînd lucrurile se pare că au luat o altă întorsătură, chiar dacă toţi, începînd cu Marii Moguli şi terminînd cu Sparapet, s-ar ridica împotriva noastră, turcii tot n-ar avea ce să facă. Simt eu asta şi nu mă înşel că covorul şi-a atins scopul. Dar vom trăi şi vom vedea, conte.

— Ei, Muşni, să vedem ! am oftat eu, adăugînd : colonelul Sahnov pleacă astăzi din Petersburg.

Zarandia mă privi atunci cu interes, iar eu, nu ştiu de ce, neavînd chef să continui discuţia, mă întorsei la turci.

— Cercetările preliminare le vei face dumneata sau i le vei încredinţa lui Şitovţev ?

Ceva îl enervă şi nu răspunse imediat.

— Un moment, Luminăţia-Voastră, un moment !

Se ridică, se apropie de fereastră şi se uită cîtva timp în stradă. În sfîrşit, se întoarse către mine şi-mi spuse :

— N-am să am timp de turci şi dacă-mi permiteţi, chiar în faţa dumneavoastră, am să joc o comedie. După ea, lui Şitovţev îi va rămîne doar un fleac, atîta doar, să se apuce de anchetă şi s-o conducă.

— Crezi că se va descurca singur ? am întrebat eu, ceea ce însemna că sînt de acord cu comedia.

— Singur, nu. Va avea nevoie de cel puţin două ajutoare. E mult de lucru... Desigur că toată treaba va rămîne sub supravegherea noastră. În ceea ce priveşte comedia, să n-o amînăm. În noaptea asta, veţi găsi timp pentru ea ?

— Dacă trebuie.

— Atunci, încep pregătirile, aşteptaţi-mă la ora unsprezece.

Cînd plecă, gîndurile despre covorul Marilor Moguli mă cuprinseră din nou. Convorbirea cu Zarandia nu numai că n-a adus lumină în această problemă ci, din contra, mi-a accentuat şi mai mult dezorientarea, deoarece rebusul devenise şi mai încurcat. Mă gîndeam însă că ar fi fost bine să-l chem la mine şi, cu voia sau fără voia lui, să-l determin să facă. Totuşi n-am făcut aceasta, deoarece, din anumite motive evitam să vorbesc cu el despre Sahnov. Şi tot aşa, continuînd să mă analizez şi lăsîndu-mă copleşit de această îndeletnicire, m-a furat somnul.

Comedia pe care a jucat-o Zarandia a început aşa : de cu seară i-a convocat în biroul său pe Hadji-Seid, pe Kara-Ismail, pe cei trei muezini şi pe Iskander-efendi. Tot aici se aflau şi doi din tălmacii noştri, dimpreună cu doi anchetatori, Şitovţev, însuşi Zarandia şi cei doi adjuncţi ai mei.

Era mare înghesuială şi m-am gîndit că, dacă Zarandia are de gînd să mai înscenze şi alte comedii de acest fel, avea nevoie de un alt birou.

Am intrat și m-am așezat în fotoliu, apoi Zarandia, dîndu-mi posibilitatea să-i examinez pe cei prezenți, începu :

— Toți avem suflet de porc și minte de măgar... Traduceți !

Translatorul a tradus și fețele celor arestați s-au înviorat.

— Strămoșii voștri au jurat credință țarului Rusiei. Voi, însă, ați călcat jurămîntul, l-ați trădat pe Măria-Sa Împăratul, v-ați trădat poporul și v-ați vîndut turcilor pentru niște galbeni de aramă.

În timp ce translatorul traducea, unul din anchetatori luase o monedă, o pilise și picase pe ea un acid. Metalul și-a schimbat îndată culoarea, iar anchetatorul a trecut cu ea prin fața tuturor, arătîndu-le-o...

Unul din muezini scoase atunci o înjurătură la adresa lui Kara-Ismail.

— Turcii sînt lași, vicleni, lacomi. Faptele mărețe nu mai sînt de nasul lor, iar în găinăriile pentru care mai au forțe sînt și fanfaroni și falși pe deasupra. De un secol și jumătate n-au mai repurtat victorii pe cîmpul de luptă și nici n-au întrecut pe nimeni prin înțelepciunea minții. În schimb, Dumnezeu a vrut să înzestreze poporul rus cu o încredere nemărginită în forța lui, turcilor dîndu-le numai din mărinimie un loc sub soare. Atît și nimic mai mult. Or, iată că acum, voi vă tîrîți pe brînci în fața lor, semănați discordie în sînul poporului vostru, îl asmuțiți contra guvernului, ducîndu-l spre prăpastie.

Eu încremenisem de uimire. Niciodată nu mi-aș fi putut închipui că Zarandia ar fi putut vorbi astfel.

— Iar voi, în sinea voastră, ați făcut ce-ați putut ca să atrageți mînia cerească asupra popoarelor din Caucaz și asupra pămînturilor lor, continuă el. Ați uitat c-ar putea veni detașamente de cazaci împotriva voastră, ca să vă aprindă, cu ajutorul gruzinilor și al armenilor, orașele și aulele ? Și apoi Siberia, pentru cei în stare să țină în mînă cuțitul sau, dacă vor scăpa de pedeapsă, să fugă în păduri și în munți, unde vor muri de foame, de frig și de boli ? Pe pămînturile voastre, cazacii vor ridica apoi sate, și de urma voastră pe lume oamenii vor afla numai din cărți.

Translatorul a terminat traducerea. Zarandia s-a ridicat, ținînd în mînă o hîrtie.

— Să vă aduc la cunoștință acum de ce sînteți învinuiți ! Le întinse apoi o listă în care erau notate sumele pe care Cekurso-bei le trecuse pe numele lui Hadji-bei și un teanc de chitanțe bancare trimise lui Hadji-Seid.

Le mai trase apoi atenția că toți sînt răspînditori de bani falși și că procesele-verbale ale percheziților la care s-au descoperit galbeni falși se află la dosar. Pomeni și de rolul jucat de Kara-Ismail în toate acestea, de vasul cu fund dublu și, desigur, de cele patru greșeli.

— V-am mai spus, apoi, că aveți un suflet de porc și o minte de măgar, dar chiar și numai cu aceste calități ați putea înțelege că legea Imperiului nostru nu e aspră, ci milostivă cu cei care și-au ales calea recunoaşterii sincere şi a căinţei ; e, în schimb, severă şi neîentătoare faţă de cei care, din prostie sau şiretenie, sînt răi şi mincinoşi. Aşa că, spuneţi adevărul, nu căutaţi să vă fofilaţi şi să minţiţi, pentru că dacă vă voi ancheta din nou, nu ştiu pe cine veţi mai da vina. Iar acum, scoateţi-i de aici pe arestaţi ! le porunci el paznicilor.

Arestaţii fură apoi scoşi din cameră şi odată cu ei plecară şi cei doi anchetatori, dimpreună cu Şitovţev. Iar Zarandia, rămas singur, se repezi asupra lui Iskander-efendi cu o furie greu de descris. Era doar propriul său agent, şi ceea ce păţiseră muezinii, în comparaţie cu el, fusese floare la ureche.

Eu ascultam, începînd chiar să cred că pentru tot ceea ce făcuseră Hadji-Seid, Kara-Ismail şi cei patru muezini din tabăra turcească, trebuia să răspundă doar Iskander-efendi Iunus-oglî şi numai el singur. Zarandia continuă să mai tune şi să fulgere vreo douăzeci de minute, pînă cînd, întorcîndu-se brusc către mine, îmi spuse :

— „Luminăţia-Voastră, vă conjur, daţi-mi, vă rog, dreptul să-l arestez pe acest nemernic, pe baza datelor pe care le avem despre el.

Gîndindu-mă bine, i-am răspuns că nu pot permite încălcarea legii şi că pentru arest sînt necesare şi alte dovezi. Zarandia atunci l-a silit pe Iskander-efendi să dea o iscălitură, precum că nu va pleca din localitate, împingîndu-l apoi cu mîna afară din birou.

Înţelesesem din toate acestea că adevărata discuţie cu Hadji Seid avea să înceapă abia acum, durînd pînă cine ştie cînd. Nemaiavînd răbdare, am preferat atunci să părăsesc biroul lui Zarandia împreună cu adjunctul meu.

A doua zi, am aflat că Zarandia îl anchetase pe Hadji-Seid pînă dimineaţa, el însuşi făcîndu-şi apariţia la birou doar la ora patru după-amiază. Aşteptîndu-l, secretarul îmi spuse că de trei ori i se transmisese în tot acest timp din partea lui Hadji-Seid dorinţa lui de a da o veste importantă domnului colonel adjunct, o veste pe care trebuie neapărat să i-o comunice cît mai repede.

— Fără întîrziere ? Atunci imediat să-l anunţaţi pe Zarandia.

Noile relaţii care se stabiliseră între Hadji-Seid şi şeful spionajului politic nu erau o taină pentru mine, şi de aceea nu m-a mirat deloc vestea că Iskander-efendi Iunus-oglî, întorcîndu-se noaptea acasă, îşi făcuse repede bagajul, dispărînd fără urmă. Era, de fapt, vestea pe care Hadji-Seid voia să i-o comunice lui Zarandia.

Cînd duşmanul este încercuit în cetate şi asediat serios, cînd a terminat de mîncat caii şi şobolanii, iar canalizarea de apă îi este tăiată, atunci singurul lucru la care se gîndeşte şi pentru care se roagă este salvarea vieţii. Or, să ne închipuim astfel că asediatorul nu numai că-i propusese asediatului pace, dar îl şi ruga să-i devină aliat în expediţia împotriva unui al treilea stat... Era tocmai situaţia în care se afla Hadji-Seid, aşa că n-a fost greu pentru Zarandia să-l convingă că învinuirea de spionaj îi va aduce, în cazul cel mai fericit, lanţurile de pe galerele din Sahalin, dacă nu va accepta colaborarea cu organele de stat. Se tocmiră însă obositor de mult, pînă ce, în sfîrşit, Hadji-Seid căzu de acord cu toate condiţiile puse de Zarandia. La urma urmei, nici nu-i mai rămăsese altceva de făcut decît să accepte. Iscăli, aşadar, tot ce-i dădu Zarandia şi plecă acasă convins profund că Zarandia nu era deloc tipul de franţuz cu care seara să închei o convenţie pe care, a doua zi, s-o analizezi.

◆

Şalva Zarandia

Vă veţi mira, probabil, domnule, de ce, cînd m-aţi întrebat, n-am putut să mă reţin şi am izbucnit în rîs? Ei bine, mi-a venit să rîd pentru că mulţi ani m-am gîndit şi eu la aceasta. Vorbind însă sincer, nici acum nu ştiu dacă am găsit sau nu un răspuns adevărat la întrebarea pusă. Aşa s-a întîmplat că, atunci cînd contele Szegedi a ieşit la pensie, s-au stabilit între noi relaţii din cele mai bune. Răposatului îi plăceau foarte mult sulguni [1] şi adjika [2], iar eu nu veneam niciodată la Tiflis fără să-i aduc de la ţară cîte ceva din ceea ce ştiam că-i face plăcere.

Înainte de revoluţie, iarna, locuia pe strada Petru cel Mare, iar vara, la Armazi, unde-şi avea propria vilă. Era un om foarte demn şi foarte modest. Îi plăceau discuţiile liniştite, fără zgomot, şi numai Dumnezeu ştie cîte ne mai spuneam.

Odată mi-a zis, aşa, din senin, că n-a întîlnit în viaţa lui un om cu o minte atît de clară ca aceea a lui Muşni. Şi aşa şi era. Putea pătrunde orice problemă cu logica-i desăvîrşită, cel mai complicat lucru devenind pentru el, dintr-o dată, adevăr la mintea cocoşului. Data era contrariul său. Nu-l putea deloc înţelege, căutînd chiar cu tot dinadinsul să găsească o logică în comportarea-i bizară. O viaţă întreagă alergaseră după el, urmărindu-l, fără a-l putea prinde, pînă cînd... într-o zi, iată-l că se predă singur. Ce se întîmplase cu el şi ce-i trecuse prin cap? Dar, de fapt, nu vreau să precizez acum decît nişte amănunte.

Nu numai că fusesem crescut la ei în familie, dar eram de fapt fiul bătrînilor Zarandia şi, deci, fratele lui Muşni şi al lui Data. Ştiau toţi aceasta şi relaţiile dintre noi erau ca între neamuri de sînge. Totuşi, din naştere, nu eram Zarandia, ci Gogniaşvili, purtînd numele de Şavla, iar mai tîrziu — Şalva. Cum s-a întîmplat, nici eu nu ştiu prea bine. Atîta doar că tatăl meu, Pate, un vestit abrag din Kartli, numit altfel acolo, fiind ucis cînd eu împlineam cinci ani, la nouă luni după aceea murindu-mi şi mama, am fost luat de străini.

Şi cum pe cei care vin de departe şi se aşază pe pămîntul unui moşier local, băştinaşii îi numesc hizani, aşa ne numiseră şi pe noi, pentru că nu aveam nici o rudă prin partea locului. Data Tutaşhia, însă, cum era frate de cruce cu tatăl meu, cînd a auzit că tata a fost ucis, a venit din Samurzakano să mă ia cu el şi să mă lase spre îngrijire şi creştere părinţilor săi adoptivi, Tamar şi Magali Zarandia, lucru care se întîmplă, dealtfel şi în ziua de azi, odinioară fiind însă mult mai obişnuit, nu o dată oameni cu stare luînd să crească orfani sau copii ai căror părinţi erau bolnavi incurabili ori foarte săraci. Şi obiceiul era să nu se facă nici o deosebire între copiii proprii şi cei înfiaţi. Să te fi văzut vecinii că te purtai mai frumos cu copilul tău decît cu cel adoptiv însemna să te vorbească tot satul de rău, zicînd că ţi-ai luat în casă nu un copil de suflet, ci slugă pentru corvoadă. Şi am simţit atîta grijă şi căldură în această familie, Zarandia, cît n-au simţit poate alţii nici în familiile lor. Iar cînd Data m-a adus la bătrînii săi, ţin minte că Muşni îşi făcea serviciul militar la Tiflis, trecînd destul de rar pe la ei. Fratele cel mare al lui Muşni, însă, Constantin, locuia şi el alături cu familia, într-o casă avută, iar Elle, sora lor, stătea cînd la ţară, în casa părintească, cînd la noi, rareori mai plecînd pe la Muşni, pe la Kutaisi sau, mai tîrziu, pe la Tiflis. Data, în schimb, venea să-şi vadă părinţii adoptivi o dată sau de două ori pe an şi numai în timpul nopţii, lucru pe care, dealtfel, l-am aflat şi eu numai cînd mă făcusem mare.

---

[1], [2] Dulciuri de casă gruzine.

În tot acest timp, deci, eu eram singurul copil în familie şi bătrînii mă răsfăţau şi mă iubeau ca pe lumina ochilor lor. Dealtfel, nici pentru Elle nu eram mai puţin, socotindu-mă şi ea ca pe copilul ei.

Doamne, cîte nu-mi făcea cînd venea pe la noi ! La drept vorbind, nici Muşni 'nu era lipsit de o anumită slăbiciune faţă de mine, iar de Data — ce să mai spun ! ?, de cîte ori venea pe furiş, nu pleca din casă fără să-mi lase ba o' jucărie, ba ceva bani sau mai ştiu eu ce dădea Dumnezeu. Pesemne că odinioară oamenii erau cu mult mai buni, iar despre familia Zarandia, ce să mai spun !... „Casa iubirii şi a facerii de bine", cum o numea Magali Zarandia, considerînd că în fiecare familie ar fi trebuit să fie aşa şi Magali Zarandia era doar un simplu dascăl, dar fără pereche, în ceea ce priveşte povaţa şi cunoaşterea lumii. Prin universităţi sau academii nu trecuse, dar atîtea adunase în sine, că pe toate le ştia fără prea multă bătaie de cap şi fără cărţile la care nu făcea decît rareori apel. Cu toate acestea, citise destul de mult, căci nu era carte care să-i fi pătruns în casă şi pe care să n-o fi răsfoit, spunînd însă după aceea : „Eu ştiu tot ce scrie în cărţi, dar în cărţi nu scrie tot ce ştiu eu". Pe noi, copiii, tot el ne-a învăţat să iubim cartea. Şi de mine, mai ales, Dumnezeu să-l ierte, atîta se îngrijise, încît, deşi ajunsesem în liceu, după ce împlinisem zece ani, îi uimisem pe toţi profesorii cu cele auzite din gura lui. De unde-o fi ştiind atîtea ? se întrebau unii şi nu o dată.

Cît despre celelalte, ce să mai spun ? În tot timpul liceului, numai lapte de pasăre nu mi-au dat. Încolo, de toate am avut. După ce am terminat şcoala, am plecat la ţară ca învăţător. Aşa a vrut Magali, şi eu l-am ascultat, deşi, mai tîrziu, m-au înlocuit acolo cu un altul. Chiar în anul acela a murit Data al nostru. Muşni se afla atunci la Petersburg, unde mă adusese şi pe mine, înscriindu-mă la universitate. Era foarte trist, iar mai tîrziu chiar s-a şi îmbolnăvit. Şi ce doctori n-au fost aduşi pentru el din Europa, pînă şi doctori renumiţi, fără ca vreunul să-i poată ajuta cu ceva. Şi-mi aduc aminte că student fiind în anul patru, la facultatea de drept, după ce venisem în vacanţa de vară, acasă, în Gruzia, într-o bună zi am auzit şi de moartea lui. Avea pe-atunci gradul de colonel şi era cunoscut la curte ca o personalitate dotată cu o uluitoare inteligenţă. Era în anul 1913. După aceea, cînd Muşni n-a mai fost, mi-am pierdut şi eu capul, nemai găsind în mine forţe ca să-mi continui studiile universitare. Din cei cinci copii, bătrînii rămăseseră doar cu doi, cu Constantin şi cu mine, iar peste un an şi jumătate — numai cu unul, cu mine, Constantin fiind şi el ucis în război. Trebuia, deci, ca eu să am grijă de ei şi de casa cam părăginită. Noroc că, fiind singurul copil în familie, n-am fost luat nici la armată şi în 1915, devenind din nou învăţător, nu mi-am mai schimbat profesia nici pînă acum cînd împlinesc şaptezeci de ani. De patruzeci de ani sînt numai cu copiii şi iar cu copiii.

Le-am povestit toate acestea nu ca să vă explic relaţiile mele cu familia Zarandia, convingînd cititorii că, într-adevăr, sînt copilul lor, ci ca să spun că, dacă cineva din această familie ar fi ştiut de ce Data s-a dus singur la închisoare, acesta aş fi fost numai eu. N-o să mă credeţi, dar nici Muşni nu ştia ceva mai precis în acest sens. Doar de atîtea ori discutasem cu el în ultimii ani ai studenţiei mele cînd Muşni, deşi grav bolnav şi preferînd singurătatea în locul agitaţiei, mă mai invita să stăm de vorbă...

Ajunsesem, totuşi, în cele din urmă, la concluzia că Data o făcuse doar pentru Muşni, deşi nici ipoteza aceasta nu explica totul. Cum de atunci a trecut mult timp, s-au lămurit multe şi mai multe ieşind la iveală.

O să vă mai povestesc cîteva întîmplări, din care să se desluşească ceva mai mult de ce pînă la urmă Data Tutaşhia s-a predat singur jandarmilor.

Într-o noapte, a venit la fratele nostru mai mare, Constantin, Ducia Abramia, spunîndu-i că Data Tutaşhia e grav rănit şi zace la un om de încredere, la Lebanda. Şi mai spunea el că Data de trei zile nu-şi revenise, neştiind pînă atunci dacă chiar mai e sau nu în viaţă. După aceea, Ducia l-a pus pe Constantin să-şi dea şi cuvîntul că dacă-l va găsi viu, nu-i va spune de unde aflase de rana lui.

Şi toate acestea se întîmplaseră în perioada cînd Data devenise pentru a doua oară abrag, iar eu eram doar un biet flăcăiandru.

Noaptea n-am mai putut face nimic, iar dimineaţa Constantin trimise pe fiul său, Bocia, după bunic. L-am rugat apoi pe Magali să mă ia cu el, dar bătrînul nici n-a vrut s-audă, gîndindu-se, pesemne, că nu-i o treabă care să mă privească pe mine, neîngăduindu-mi nici măcar să ascult ceea ce vorbeau ei.

S-a întîmplat însă că, totuşi, le-am auzit conversaţia, aflînd apoi şi ei că-i pîndisem. De fapt, Constantin îl chemase pe tatăl său la el, pentru că se temea de Tamar, auzind vestea că Data este pe moarte, să nu păţească ceva.

Era şi Elle pe atunci cu noi şi, dac-ar fi aflat femeile de cele întîmplate, n-am fi scăpat de lacrimi şi bocete. S-au sfătuit, aşadar, mult timp între ei, Magali şi Constantin, pînă ce, în sfîrşit, hotărîră să plece împreună la Lebarde. Dar ce să facă cu mine? Să mă lase acasă? Băiatul ar putea să flecărească... Să-l luăm cu noi? Da, dar plecarea a trei bărbaţi le va nelinişti şi mai mult pe femei. Pînă la urmă, au hotărît să mă ia cu ei, iar soţiei lui Constantin să-i spună că soţul ei pleacă pe ţarinile mai depărtate, să inspecteze clăile. M-au pus apoi să le dau cuvîntul meu de onoare c-am să mă port în aşa fel acasă, încît să par că nici usturoi nu mîncasem, nici gura nu-mi mirosea.

După aceea, aşezîndu-ne la masă, Magali a spus:

— Pregătiţi-ne de drum; mîine plec cu Şavla la Zugdidi.

Şiretenia s-a prins şi femeile n-au bănuit nimic. După aceea, a doua zi, dimineaţa, devreme, ne-am întîlnit cu Constantin într-un loc anume şi am plecat. De la noi pînă la Lebarde, fiind apoi o zi şi jumătate de mers călare, am ajuns abia a treia zi la Data, socotind din momentul cînd Ducia Abramia venise la Constantin.

Trecînd pragul casei, unde Data zăcea bolnav, Magali îi zise gazdei: „Cu lacrimi sau cu bucurie ne întîmpini?"

Andro Salakaia rîse atunci, spunîndu-ne că picasem la ţanc pentru că Data voise să plece de acolo tocmai în noaptea aceea, deşi de-abia se ţinea pe picioare. Or, noi trebuia să-l convingem să mai aştepte vreo trei-patru zile.

Inima mi se uşură atunci şi toţi oftarăm deodată. După aceea, Andro Salakia ne duse în camera lui. Acolo, fratele meu, palid ca moartea, şedea şi-şi curăţa arma. O desfăcuse, o freca şi o învîrtea în timp ce eu îl priveam mirat, gîndindu-mă cît sînge trebuie să fi pierdut. Noroc că fusese sănătos ca un taur. Altfel, cum ar fi putut suporta cu bine tot ce-i picase pe cap: urmăriri, trădări, suferinţe, sînge? Şi numai Dumnezeu ştia cîte păţise şi prin cîte trecuse un om de felul lui, cu mintea şi inima pe care le avea.

Văzîndu-ne, se miră, simţindu-se şi puţin jenat de prezenţa noastră. Noroc că în faţa lui stătea şi tatăl său, că altfel, cine ştie ce ne-ar mai fi zis.

Îşi aplecă doar capul, arătînd că e vinovat. Întrebările l-au copleşit, iar noi, ce mai, îl compătimeam şi suferam pentru el. Dar să lăsăm fleacurile şi să trecem la lucruri mai importante.

La întrebarea cine a tras în el şi cum s-a întîmplat de l-a nimerit, Data i-a răspuns bătrînului că „a nimerit acela care avea ochiul mai sigur şi mîna mai puternică".

— Aş minţi dacă aş spune că ai îmbătrînit, se amestecă atunci în vorbă Constantin, dar, pentru ceea ce faci, e sigur că nu mai eşti tînăr. Nu uita că atunci ştiai să tragi cu o secundă înaintea duşmanului, că erai ca fulgerul şi că în Gruzia toţi ştiau aceasta. Iar acum, adio vremuri bune ! Picioarele nu-ţi mai sînt atît de iuţi ca înainte, mîna — mai puţin hotărîtă, iar ochiul — nu tot atît de ager.

Pe scurt, nu mai eşti cel ce-ai fost, cel făr' de care abragul nu mai este abrag şi, dacă azi ai scăpat, cine ştie, mîine, ce te mai aşteaptă... şi cît o să-ţi mai meargă ? Vreun nemernic tot o să-ţi vină de hac şi o să te trimită pe lumea cealaltă. Aşa că gîndeşte-te mai bine la asta, Data. Gîndeşte-te bine, dragul meu.

— Da, şi tu ce-l sfătuieşti, mă rog ? Pot să ştiu şi eu ? — îl întrebă Magali pe Constantin. Să se mai nască o dată sau să bea apă vie, hm ! ?

— Lasă, tată, gluma, că nu-mi arde de asta, se aprinse Constantin. Ştiţi doar bine ce s-a întîmplat cu cinci ani în urmă ? !

— Ce să se întîmple ? !

— Data era oaspetele lui Tatarkan Anciabadze. Şi într-o seară stătea cu Tatarkan pe balcon, la cină, la etajul trei. Ţi-aduci aminte, tată, de Hitarişvili ? Într-o vreme se ţinea de jafuri, iar mai tîrziu poliţia l-a înhăţat şi l-a făcut turnător. Ei, bine, aflase, atunci, nu ştiu cum, omul că Data e la Tatarkan şi, strecurîndu-se pînă la etajul trei, pe balcon, îndreptă spre Data două pistoale mauzer, spunîndu-i „Mîinile sus, nici o mişcare".

Data, însă, cum stătea lîngă balustradă, se aruncă atunci ca o pisică în gol. Norocul lui că în faţa casei lui Tatarkan, crescînd un nuc uriaş, se putut agăţa mai întîi de vîrful lui. După aceea, Hitarişvili îl ochi. Dar pînă să apese pe trăgaci, Data lăsă ramura de care se ţinea, prinzînd-o pe cea de mai jos, şi glonţele trecu prin locul unde el nu mai era. Hitarişvili mai trase o dată, mai jos, dar Data iar scăpă. Şi tot aşa, de vreo trei-patru ori, glontele trecea tot prin aer, prin locul unde Data nu mai era. În sfîrşit, Data ajunse pe pămînt.

„Nu te omor, că nu se cade să-i fac una ca asta stăpînului casei" — îi strigă el lui Hitarişvili, dar cu un glonte tot îi doborî căciula de pe cap. După aceea, sări peste gard şi dispăru. Aşa-i, Data ? Şi fără să mai aştepte răspuns, continuă : Însă asta acum cinci ani ! Atunci Data mai putea face şi aşa ceva, azi, mai greu, iar mai tîrziu, şi mai greu. Bătrîneţea îi bate la uşă şi într-o zi, Hitarişvili, sau un alt şacal, tot îi va veni de hac, doborîndu-l, fie plătit, fie din proprie iniţiativă, cu un glonte tras de cine ştie unde. Să nu uităm că acum doritori de a-i lua capul sînt de zece ori mai mulţi decît prietenii pe care-i avusese mai înainte. Dacă oamenii ţin mai iute şi mai mult minte, un rău făcut la întîmplare decît o sută de fapte bune ! Aşa că abragul are nevoie tot timpul de tinereţe şi de minte ageră.

— Și altceva ?

— Altceva — nimic ; asta-i tot ce am vrut să spun, tată. Nimic mai mult !

— Cu cine-i fi semănînd, nu pricep, spuse Magali. Și ce-i fi avînd de te tîrăști ca o vulpe ? Zău, nu știu. Vrei ca Data să-și arunce arma și să ia în mînă sapa — asta vrei ? Sau nu-ți amintești de ce a ieșit din împăcarea pe care i-a făcut-o Mușni cu autoritățile ? Cred că știi unde bat ?

— Dacă ar fi trăit liniștit, nimeni nu l-ar fi atins cu un deget, îl întrerupse Constantin pe tata. Și cu ce condiție a fost iertat ? Cu condiția să nu mai calce legea și să aibă o comportare normală. Iar el — ce-a făcut ? S-a încurcat ba cu Cianturia, ba cu Dumnezeu mai știe cine și în ce fel de afaceri.

— Cînd un om cinstit și drept are necazuri și nevoi, atunci legea încetează să mai existe pentru el, Costa ! spuse Data.

— Da, și tu ce nevoie ai avut ?

— Eu ? Nici una. Ei au avut-o, iar eu mi-am îndeplinit datoria...

— Ei, și acum, ești din nou abrag !

Data dădu doar din umeri și, surîzînd, lăsă trăgaciul carabinei și trase cocoșul.

— Fiecare cu soarta lui, Costa. Așa e hotărît și nu de noi, spuse Magali. „Ce ți-e scris în frunte ți-e pus". Noi cu ale noastre, iar Data — cu a lui ; nu-l mai poți schimba.

— Nu, tată, iartă-mă ! și Constantin se înflăcără și mai mult.

Omului nu-i este dat să trăiască numai pentru el, ci și pentru alții. Or, Data spune mereu că va trăi cum îi place. Că va tăia și va aduna numai pentru el. Iar noi cu ce ne vom alege, cu pilitura ? Da ? Nu vreau să-l supăr, dar de optsprezece ani el e abrag, iar Elle îmbătrînește cu zile, ca să nu mai vorbim de dumneata și de mama ? Ochii nu vi s-au mai uscat de lacrimi. Și în afară de necazuri, ce ați avut de la el ? Dar Mușni ? De paisprezece ani, toți șefii lui din Tiflis și Petersburg i-au scos ochii cu Data. Că-i abrag, tîlhar și cîte și mai cîte. Ce mai, n-au încredere în el... că Mușni l-ar putea face scăpat, alții că nu, că, totuși, nu va face asta, dar că, dacă n-ar fi Mușni, de mult ar fi atîrnat el în ștreang sau că cine știe ce om de seamă ar fi ajuns Mușni, dacă n-ar fi atîrnat Data de el și, uite-așa. Șalva a crescut, termină liceul și ce perspective va avea el ? Data îi va fi mereu o pricină de poticnire. Or noi, nu numai în acești douăzeci de ani, de cînd este abrag, dar chiar din fragedă copilărie, care nu i-am fost frate bun, soră, tată sau mamă ? și care dintre noi, măcar o dată nu și-a făcut datoria față de el ; apoi, a auzit el pe cineva cîrtind împotriva lui ? Ne-am certat vreodată cu el ? Doamne ferește ! Nici prin gînd nu ne-a trecut așa ceva. Dar acum, e destul. Trebuie să înțeleagă și el că la bătrînețe aveți nevoie de liniște. Și Elle — la fel. Șalva trebuie apoi să-și facă și el un rost, iar eu am o familie căreia trebuie să-i asigur viitorul, ca să nu mai vorbesc de mine. Și, la urma urmei, şi de Muşni trebuie să ţinem seama, ce, oare, nu-şi are şi el drumul lui ? Or, Data ar mai trebui să-şi amintească şi de asta.

Cînd Constantin aduse însă vorba de ferăstrău, Data lăsă arma şi-l ascultă, fără să-şi ia privirea de pe faţa lui. Era fantastic cum ştia să-l asculte... Nici un muşchi nu i se clintea pe obraz şi nici din ochi nu clipea ; putea asculta aşa şi o oră, şi pesemne că nu numai asculta, ci chiar sorbea fiecare cuvînt, pritocindu-l în fel şi chip în capul lui.

Cînd terminä Constantin de vorbit, se lăsă o tăcere prelungă între ei.

— O discuţie ca asta între bărbaţii de vîrsta noastră e posibilă numai cu o singură condiţie : aceea că, dacă unul îl condamnă pe celălalt, să-i şi spună atunci ce-ar fi trebuit sau trebuie să facă pentru ca lumii să-i pară drept şi cinstit.

Şi după aceste cuvinte ale lui Magali, iar se lăsă tăcerea peste toţi.

— Păi, nu-i pot spune acum ce să facă — îi răspunse tatălui său, Constantin. Săptămîna viitoare mă voi duce la Tiflis şi, dacă îl voi găsi pe Muşni, îl voi întreba şi pe el, să vedem ce părere are.

— Of, frate-miu ! Dac-ai şti tu cît m-am gîndit şi eu la asta ! — m-am gîndit şi m-am răzgîndit — spuse Data, dar două lucruri deodată nu pot face. Iar cînd nu poţi face două lucruri deodată, trebuie să-l alegi pe acela care se potriveşte mai bine firii tale, îi spuse Data, foarte liniştit. — Cum se simte mama ? îl întrebă apoi pe Magali. Cum o duce cu inima ?

Am rămas după aceea cu el pînă dimineaţa şi despre Data n-am mai scos o vorbă. Andro Salakaia ne-a ospătat din belşug şi ne-a trimis la culcare, iar dimineaţa am pornit-o la drum, ajungînd cu bine acasă. Şi cu asta, am terminat povestea.

Altceva ce să vă mai spun, domnule ; că Data suferea singur din cauza vieţii sale dezordonate, care le adusese alor săi atîtea necazuri şi griji, pe care Constantin pusese degetul ? Şi zic aşa, pentru că nimeni în familia noastră, niciodată, în toţi anii aceia, nu s-a plîns şi nu i-a reproşat necazurile şi lacrimile pe care ni le pricinuise. Dimpotrivă, fiecare din noi a tremurat la gîndul că ar fi putut să păţească ceva, fiind una cu el şi la bine şi la rău. Şi niciodată n-a fost altfel. Îmi amintesc, astfel, că odată Data a venit tîrziu, după miezul nopţii. I-a îmbrăţişat pe toţi, i-a sărutat şi i-a mîngîiat, apoi ne-am aşezat să mîncăm, vorbind ba de una, ba de alta. Deodată, mama Tamar îi spune cu lacrimi în ochi :

— Toţi cei de-o vîrstă cu tine, fiule, au familie, copii. Iar tu — nici de una, nici de alta.

— Ei, păi dacă nu-i el făcut pentru viaţă paşnică şi pentru tihnă, las-că nici noi nu l-am crescut pentru aşa ceva, ce să-i faci ? îi luă apărarea Magali. Aşa că n-ai de ce plînge.

De cîte ori nu-l auzeam pe Magali spunînd că, dacă Data are soarta pe care o are, e vina noastră şi că nu trebuie nimeni învinuit pentru aceasta, nenorocirea lui, mai înainte de toate, fiind a noastră, şi numai după aceea a lui.

Data, desigur, ştia şi el cum îi privim soarta, dar acest lucru nu-i uşura deloc suferinţele, nepotolindu-i nici căinţa. Îl durea inima că trebuia să îndurăm atîtea din cauza lui. Iar noi aveam o piatră pe suflet că nefericitul suferea pentru noi. Şi poate de aceea, simţindu-se vinovat în faţa familiei sale şi suferind pentru aceasta, nu s-o fi şi predat de bună voie, lăsîndu-se să fie închis...

Erau, poate, şi alte pricini, nici nu ştiu cum să le explic... mai ales că mai avuseseră atunci loc încă două discuţii care, poate, şi ele îl împinseseră să facă acel pas. Una între egumena Efimia, tatăl nostru, Magali, şi Data. Fusesem şi eu de faţă şi încă o călugăriţă, o tînără ucenică a acesteia, aflată acolo. După moartea Efimiei, ce-i drept, fata părăsise mănăstirea, dar trăieşte şi azi, locuind nu departe de aici şi numindu-se doamna Salomé Bazieraşvili Odişaria. În timpul discuţiei care avuse loc, e drept că pe mine mă trimiseseră încoace şi încolo, cînd în curte, cînd sus, să aduc una, alta, dar pe apucate tot auzisem despre ce vorbeau. Doamna aceasta Salomé, fiind tot timpul acolo, îşi aduce bine aminte de toate amănuntele... Mult mai bine ca mine... Şi o să vă fac cunoştinţă cu ea, ca împreună să refacem toată discuţia pînă la capăt...

O altă discuţie mai avusese apoi loc între tata, Muşni şi Data. Luasem şi eu parte la ea şi ceea ce s-a spus atunci îmi aduc foarte bine aminte. Să vă povestesc, deci, acum despre aceasta sau mai tîrziu, după ce vom vorbi şi cu doamna Salomé ? ! Cum doriţi...

Contele Szegedi

Evenimentele se desfăşurau după un plan stabilit şi acesta era cel mai important lucru. Hadji-Seid recunoscuse că mademoiselle Jeanette de Lamié era complicea sa şi că-şi comunicau unul altuia informaţiile dobîndite. Aceasta însemna că Hadji-Seid şi mademoiselle Jeanette de Lamié erau vinovaţi şi faţă de serviciul lor de spionaj. Ar fi fost de-ajuns ca patronii lor să fi aflat de aceasta şi amîndoi n-ar mai fi putut scăpa de condamnarea la moarte, ca trădători ai statului.

— Ce ai de gînd să faci mai departe, Muşni ? fu întrebat Zarandia. — Dacă la urechile domnişoarei de Lamié vor ajunge chiar şi numai o parte din cele întîmplate lui Hadji-Seid, ea va căuta imediat să fugă şi nu e exclus că vei şi reuşi... Ce-ai să faci însă atunci cu Kulaghin şi Starin-Kovalski, cu aceste preţioase verigi ale lanţului nostru ?

— Crezi că ar fi mai bine atunci s-o arestăm pe loc ? întrebă Zarandia.

— Nu ştiu, şi de aceea nici nu sînt decis ; altfel nu te-aş mai întreba.

— Păi, ca s-o arestez pe domnişoara de Lamié sînt de-ajuns doar doi poliţişti sau chiar unul şi numai singur. Dar dacă îşi va înghiţi limba, încăpăţînîndu-se să nege totul, atunci, după scurgerea termenului de întemniţare preliminară, vom fi nevoiţi s-o eliberăm în calitatea ei de cetăţeană străină, acordîndu-i şi dreptul de a se întoarce în patrie. Aşa că, la ce bun apoi zgomotul din presa europeană şi complicaţiile diplomatice. Nu-i însă exclusă nici eventualitatea ca ea să recunoască totul dintr-o dată. Deşi e puţin probabil şi de domeniu aproape iluzoriu... Cu totul altfel ar fi dacă ar fi vorba de un bărbat. O doamnă trebuie ţinută în închisoare ca în cel mai scump pension şi, pe lîngă aceasta, nici n-ar fi posibil s-o tratezi mai dur la anchetă. Nu vom obţine apoi nimic, nici de la persoanele legate de ea, nici de la cele din anturajul său. Doar ştiţi şi dumneavoastră că toată lumea refuză să-şi recunoască o cunoştinţă căzută în închisoare, şi-apoi ce posibilitate ai să determini pe cineva să recunoască aşa ceva ? De aceea, nici nu cred că arestarea ei ar avea vreun sens, nici acum, nici mai tîrziu.

— Chiar aşa, niciodată ?

— Da, cam aşa ceva, deşi uneori singura soluţie înţeleaptă şi îndreptăţită din toate punctele de vedere ar fi sfîrşitul spionului prin închisoare sau spînzurătoare. În anumite cazuri, însă, şi eu o prefer pe aceasta altor soluţii, se impune, totuşi, şi folosirea spionului. Şi chiar dacă într-un singur caz din zece se reuşeşte, e deja o mare victorie.

În ceea ce priveşte domnişoara de Lamié, soarta ei se va hotărî totuşi. Trebuie doar să-i oferim un corp delict, pe care să-l primim înapoi, direct din mîna ei. După aceea va fi uşor să rupem şi celelalte verigi.

— Dar cu ce crezi c-ar fi bine să începem ?

— În primul rînd, trebuie să aflăm dacă există o legătură directă între Kulaghin şi domnişoara de Lamié şi dacă există, ce caracter are...

Tot ce spunea Zarandia părea plin de logică şi convingător, însă ceva parcă-mi dădea impresia că asta nu-i totul. Nu vroiam să-mi adîncesc, totuşi, bănuiala şi am preferat să-i arăt lui Zarandia informaţia pe care o primisem de la Petersburg. Ni se comunica ferm că aici există un grup de ilegalişti al căror scop direct şi unic era activitatea de răspîndire a unor zvonuri calomnioase. Duşmanul nostru politic începuse, deci, să lupte cu noi prin aceleaşi metode, răspîndind în diferite pături ale populaţiei zvonuri compromiţătoare la adresa orînduirii de stat, a familiei ţarului şi a anumitor persoane care ocupau înalte posturi în stat.

— Vă aduceţi aminte că atunci cînd am vorbit despre proclamaţia lui Spadovski, am spus că e ceva care te pune pe gînduri ? Or, eu de atunci prevăzusem această întorsătură şi Zarandia îmi flutură prin faţă documentul.

— Îmi aduc perfect de bine aminte şi nu o dată vroiam să vorbesc cu dumneata în acest sens, însă nu ştiu cum s-a făcut că nu am reuşit...

— Vedeţi ce se întîmplă... Praful de puşcă pregătit pentru jocuri de artificii s-a transformat în explozibil...

— Da, dar pînă să se ajungă la aceasta au trebuit să treacă secole. Şi principalul e că praful de puşcă e, totuşi, un obiect material şi nu substanţă spirituală, iar în ce priveşte aşa-numita afacere — pusesem mîna pe documentul pe care-l citise adineauri Zarandia — ea se desfăşura într-un cu totul alt ritm. Cred, dealtfel, că sistemul de răspîndire a zvonurilor va avea un viitor de aur căpătînd diverse forme şi luînd proporţii de masă.

Dar, la naiba ! Rareori avusesem ocazia să-l văd pe Muşni Zarandia atît de iritat. Chiar glasul îi suna altfel şi din piept îi ieşea un fel de gîjîit surd. Simţind că-şi pierde echilibrul, se stăpîni, totuşi, şi spuse cu glasul lui obişnuit :

— În mîinile noastre serviciul de răspîndire a zvonurilor constituie o parte dintr-un plan complex, planul însuşi fiind un sistem de procedee îndreptat împotriva unor persoane bine determinate. În afară de aceasta, el a fost creat pentru un anumit sector geograficoadministrativ al Imperiului, destinat fiind unei aplicări cu totul particulare în acest domeniu şi nu în întreaga ţară. Or, între patru ochi, conte, noi putem recunoaşte că a face din răspîndirea bîrfelilor, zvonurilor şi a denunţurilor o metodă permanentă, un sistem general atotcuprinzător, înseamnă a realiza performanţe competitive cu cele ale sfintei inchiziţii ! E drept că această metodă a fost folosită de noi doar împotriva siluitorilor, banditilor şi criminalilor pe care nu i-au putut prinde şi imobiliza prin alte mijloace, Data Tutaşhia fiind doar singura excepţie de la regulă, dar faptul că această metodă a fost folosită şi împotriva lui, îl iau eu asupră-mi, considerîndu-l ca pe o crimă a profesiunii. N-am ce face, îmi rămîne pe conştiinţă. Desigur, colonelul Sahnov şi cele cinci materiale îi vor părea puţine, dar pentru a-ţi da seama la ce rezultat diabolic va duce răspîndirea experienţei noastre asupra întregii ţări, şi chiar şi asupra epocii, n-ar trebui să ai decît puţină conştiinţă şi bun simţ. Or, lui Sahnov îi lipseşte şi una şi alta, iar cînd statul în luptă cu duşmanii săi politici se află silit să folosească astfel de metode, înseamnă că boala-i este incurabilă, ceea ce dealtfel, se şi grăbesc să dovedească duşmanii Imperiului. Şi în acest timp un oarecare Sahnov — vorbesc figurativ — stă la pîndă cu revolverul în mînă, aşteptînd ca musca să se aşeze pe fruntea pustnicului. Apoi, mai e ceva, conte... Dumneavoastră, dealtfel, m-aţi învăţat că există şi o legitate în sensul că dacă o instituţie sau o grupare omenească într-un moment al existenţei sale încetează să se supună forului său conducător, asta înseamnă că însuşi modul de conducere al acestuia trebuie readecvat cauzelor care au produs tulburarea. În acest sens, de pildă, dacă sistemul administrativ al lor pentru un timp oarecare ar înceta să aplice metoda dărilor, fundamentele nu-i vor fi totuşi ameninţate cum i-ar putea fi ameninţată statului existenţa prin răspîndirea zvonurilor şi a intrigilor de natură haotică. Intriga care, de pildă, pătrunde în profunzimea maselor populare de mii şi milioane de oameni este ca o lavă vulcanică despre care niciodată nu poţi să ştii cînd şi încotro va erupe. Să ne închipuim numai o zi, cînd sistemul de răspîndire a intrigilor şi zvonurilor pe întreaga ţară n-ar mai vrea să ni se impună! Vă întreb atunci, ce va mai putea salva imperiul de la prăbuşire, descompunere şi dezmembrare?

— S-a răspîndit printre oameni un zvon, precum că Măria-Sa, zilnic, porunceşte să i se servească chiftele — l-am întrerupt eu. E caraghios? Deloc, pentru că nu se ştie care este forţa propulsoare a acestui zvon. Versiunea chiftelelor n-a inventat-o, se înţelege, moştenitorul tronului, ci un duşman al lui. Sîntem obligaţi să luăm contramăsuri? Sîntem. Înseamnă, oare, aceasta că Imperiul nostru, după cum te-ai exprimat, Muşni, este bolnav incurabil?

— Nu, conte. Asta înseamnă doar că este bolnav numai în acea măsură, în care noi vom fi nevoiţi să ne îndreptăm spre metode asemănătoare în lupta noastră politică. Dar sîntem, oare, într-adevăr nevoiţi să apelăm acum la ele? Eu cred că nu.

Faptul că Imperiul este bolnav, au înţeles mulţi, dar a vorbi despre aceasta între zidurile instituţiei noastre era considerat drept o mare şi serioasă vină. Or, Muşni Zarandia îndrăznise să vorbească despre aceasta chiar în prezenţa mea. Iar eu tăcusem, neavînd de gînd să-i fac nici măcar o observaţie. Pe lîngă aceasta, şi eu vedeam clar că dacă i-aş fi dat lui Zarandia posibilitatea să acţioneze, el ar fi şters dintr-o dată de pe faţa Imperiului tot serviciul de zvonuri al lui Sahnov, răspîndit în ţară.

— A desfiinţa o instituţie existentă este mai greu decît a crea cinci noi. Or, în condiţiile actuale, a desfiinţa în văzul tuturor, şi oficial, sistemul de răspîndire a zvonurilor la care te-ai referit, chiar dacă dumneata însuţi te-ai apuca de asta, mi se pare imposibil.

Pricepînd că nu vreau să devin, totuşi, participant şi adept al campaniei care ar putea începe, Zarandia îmi spuse:

— Mi-aţi înţeles greşit ideea, Luminăţia-Voastră. Să mă amestec în treburi de acest fel, eu, un ins atît de neînsemnat, n-ar avea nici un rost!

— Mîine, Muşni, soseşte colonelul Sahnov! am schimbat eu tema conversaţiei, aşteptînd să văd, cu curiozitate, cum va reacţiona la aceasta.

— Ştiu! — era indiferent.

Apoi, imediat ce colonelul Sahnov sosi la Tiflis, nimeri într-un păienjeniş de împrejurări atît de complicate, încît nici dracul în persoană nu le-ar fi putut da de capăt.

Ne mutaserăm parcă în lumea fenomenelor cu două feţe şi, excluzînd episodul tragic cu Starin-Kovalski, tot ce se înfăptuia avea două sensuri, dezvăluindu-se sub forma unor contrarii convingătoare dar şi incompatibile în acelaşi timp. Astfel, cu toată experienţa mea personală foarte bogată şi cu toată serioasa pricepere a lui Muşni Zarandia, în munca noastră, am pierdut o mulţime de timp epuizîndu-ne şi sufleteşte în a delimita adevărul de contrafacere şi minciună în acele nenumărate fleacuri, ticluite cu atîta pricepere zilnic, dacă nu chiar în fiecare oră. Şi Zarandia îi pregătise lui Sahnov o reţea foarte complicată de piedici şi capcane în care adevărul, departe de a sări în ochi, trebuia căutat unde te aşteptai mai puţin. Spun căutat şi am avut dreptate, pentru că, în tot ceea ce-l privea pe Sahnov, Zarandia acţiona pînă să se pună de acord cu mine, nespunîndu-mi adevărul nici după ce se terminase operaţia noastră. Ba, în unele privinţe, nu m-am convins nici pînă acum şi există în această poveste unele aspecte de care nici pînă azi nu mi-am putut da seama de cum au fost ele cu adevărat în realitate.

Locul lui Zarandia îl ocupa acum colonelul Kniazev şi secţia era, ca şi mai înainte, sub supravegherea lui Sahnov. Il întîmpinaserăm odată chiar la gară, convingîndu-l să ia parte la masa dată în cinstea lui şi a noii numiri a lui Kniazev. La masă, alături de Sahnov, şedea Mademoiselle de Lamié ! O aduseseră Kulaghinii, desigur, după ce se puseră în prealabil de acord cu Kniazev, ca şi cum ar fi fost invitata lor. Şi cum stăteam acolo, am asistat fără să vreau, ca martor, la flirtul dintre Sahnov şi domnişoara Lamié. Fireşte, n-am putut să închid ochii la cele ce se petreceau în faţa mea şi drept să spun, nici nu doream să-i închid. Domnişoara de Lamié flirta cu un farmec subtil, cu şiretenie şi graţie, iar după masă, Sahnov îi duse pe toţi acasă cu trăsura mea, întîi pe Kulaghini, apoi pe ea.

După cum îmi povesti apoi vizitiul, colonelul, atît pe drum cît şi la intrarea casei domnişoarei de Lamié, fusese foarte insistent, încercînd să intre înăuntru. Noroc însă că domnişoara, categorică, reuşi în cele din urmă să-l domolească pe îndrăzneţul cavaler, promiţîndu-i că se va întîlni cu el peste trei zile la masă la Kulaghini.

Toate decurgeau astfel normal şi toate personajele erau la locul lor, pînă în seara respectivă ; doamna Kniazev, nefiind şi ea decît o clientă a domnişoarei de Lamié. Totuşi, la masa oferită de gradele superioare ale poliţiei secrete unei personalităţi atît de sus puse, prezenţa unei vînzătoare de corsete, cu tot rafinamentul manierelor ei franţuzeşti ar fi şocat pe oricine. Fără a fi exagerat în bănuieli, simţeam totuşi în aceasta, mîna lui Zarandia.

Dimineaţa, l-am întrebat apoi care fusese sensul combinaţiei de ieri.

Zarandia, sincer mirat de întrebare, m-a rugat să-i povestesc şi eu toate peripeţiile mesei.

— Minunat ! Această alianţă ne poate servi, îmi spuse el apoi cu atîta simplitate dezarmantă, încît mă cuprinsese îndoiala, să fi ştiut oare sau nu ceva ?

Nu-ţi trebuia prea multă artă de pătrundere ca să-ţi dai seama că de Lamié îi fusese special oferită lui Sahnov. Dar nici de data asta nu am luat nici o măsură. O persoană de rang înalt, apropiată casei imperiale, era transformată într-un pion care, trebuia sacrificat! Iar eu mă găseam în situaţia de a participa la complot, ceea ce era cu totul contrar opiniilor mele. Totul era, deci, pentru mine insuportabil, făcîndu-mă însă şi curios, în acelaşi timp şi indiferent, prinzîndu-mă probabil, tocmai în momentul de reconsiderare a tuturor principiilor.

În cercul funcţionarilor înalţi era obiceiul (se pare că s-a mai păstrat şi acum şi se va mai păstra încă mult timp), de a le spune unor slujbaşi de un anumit rang şi „luptători“. Erau numiţi aşa deoarece, nesatisfăcuţi de locul unde ajunseseră şi mereu chinuiţi de gîndul că postul pe care-l ocupau era mic faţă de capacitatea lor şi chiar ofensator pentru ei, se luptau permanent să avanseze. Altfel, energici, cu tot parvenitismul lor, din păcate, se aseamănă foarte mult cu stelele căzătoare, aprinzîndu-se pentru puţin timp, dispărînd apoi tot atît de repede. Exemple sînt multe. Cînd analizezi un proces sau un fenomen şi eşti aproape de concluzie în gîndurile tale, cel mai convingător argument e însuşi rezultatul procesului sau al fenomenului analizat. De aceea, pe luptătorii înfrînţi îi consider, indiscutabil, limitaţi. Un adevărat luptător iscusit şi vital trebuie să ştie să aprecieze just posibilităţile de contraatac ale adversarului, nemaipunînd la socoteală necesitatea de a păstrat permanent în luptă o prevedere elementară. Or, lipsa acestor măsuri şi a capacităţii de a aprecia just circumstanţele, nu constituie, oare, semnul unei condamnabile îngustimi?

Sahnov a fost primul care ne-a aruncat mănuşa şi mie şi lui Muşni Zarandia, apoi amîndurora deodată.

Mă aşteptam ca aici, la Tiflis, pe teritoriul duşman, să văd în el o serie din calităţile amintite anterior. El însă, nu, se comportă ca şi cum la întoarcerea în Petersburg l-ar fi aşteptat un fotoliu, dacă nu ministerial, cel puţin de adjunct. Or, dacă ar fi dat dovadă de cea mai mică perspicacitate în aprecierea adversarului şi de un dram de precauţiune, poate că n-ar fi păţit ceea ce a păţit.

Colonelul n-a mai aşteptat dineul familiei Kulaghin, ci prin adjutantul său îi trimise domnişoarei de Lamié un bileţel, în care îi amintea de promisiunea de a-l duce să vadă un covor deosebit, rar, unicat, şi de a-l ajuta să-l cumpere. Jeanette de Lamié îi transmise că e de acord, dar nu chiar imediat şi amînă întîlnirea pentru ora cinci. Or, pregătindu-se de ieşire în oraş, îl mai reţinu astfel pe colonelul îndrăgostit de ea, în salon, încă o oră.

Din clipa în care adjutantul fu trimis la ea cu scrisoarea, adică de la amiază pînă la şase şi jumătate seara, colonelul se frămîntă plin de nerăbdare. Îl încînta faptul că, dintr-o lovitură, va prinde doi iepuri deodată: o va vedea şi pe ea, grăbindu-şi întîlnirea tainică, pe de o parte, iar pe de alta, va pune mîna şi pe covorul Marilor Moguli, în ciuda negustorilor şi a celorlalţi prieteni din lumea înaltă.

Se înțelege că Hadji-Seid îi primi personal pe colonelul Sahnov și pe domnișoara de Lamié, iar după o ceașcă de cafea și o conversație de complezență, covorul Marilor Moguli fu desfăcut în fața lor. Colonelul fremătă de emoție abia putîndu-se stăpîni apoi. Covorul furat de Sparapet fu valorificat la treizeci de mii. Colonelul încercă să se tocmească, voind să arate prin aceasta că numai apropierea de astfel de comoară îl emoționase, dar că-și revenise între timp, recăpătîndu-și seriozitatea de negustor rafinat. În realitate, nu avea, nu numai cei treizeci de mii ceruți, dar nici a treia parte din sumă. Hadji-Seid îi mai lăsă atunci cinci mii, dar numai atît și colonelul îi spuse că va veni a doua zi, pentru a continua tratativele, părăsind casa lui Hadji-Seid foarte tulburat.

Și într-adevăr, situația lui era îngrozitoare, oscilînd între femeia, care i se părea că se gîndește să scape de el și covorul neprețuit, care i se lipise de sufletul sensibil, de colecționar încăpățînat... Totuși, instinctul îi șoptise că de amîndouă grijile numai domnișoara de Lamié l-ar putea scăpa sau poate că așa numai se încînta el, ca să se liniștească. Oricum însă, îndrăgostiții se duseră amîndoi la restaurant.

Seara fu pentru Sahnov o cumplită pierdere de vreme, deoarece în timp ce el căuta să se apropie din ce în ce mai mult de ea, femeia, abilă, îi oferea doar prietenia ei. Și după cină, cavalerul nu se alese decît cu fericirea conducerii doamnei pînă la poartă și cu promisiunea continuării politicoaselor lor relații. În suflet îi crescuse speranța că într-o zi poate va ajunge și în patul ei și că, prin ea, va dobîndi în cele din urmă covorul atît de rîvnit.

Toate acestea mi le aduse la cunoștință dimineața Mușni Zarandia, personal, adăugînd că o altă întîlnire a lui Sahnov cu domnișoara de Lamié avea să aibă loc în aceeași zi la amiază. Și din nou s-a spălat pe mîini, spunînd că în toată afacerea el nu are nici un amestec.

— Luminăția-Voastră, eu am creat doar ambianța în care oamenii singuri își stabilesc relațiile dintre ei. Observați însă, conte, că am spus eu, nu noi, deoarece pentru tot ce se va întîmpla mai departe, voi răspunde numai eu singur în fața celor ce eventual m-ar trage la răspundere.

Mie îmi rămăsese astfel să pun doar concluzia că, dacă așa ceva s-ar întîmpla, totuși, din moment ce Zarandia întinsese năvodul, oamenii aflați în ambianța creată de el n-ar fi făcut decît ceea ce prevăzuse el.

Zarandia putea să fi aflat toate cele petrecute de la domnișoara de Lamié, între ei existînd, probabil, o legătură. Nu este exclus că însuși Zarandia, avînd numai rolul auditoriului, să nu fi dat nici un ordin. Dar ce sens ar fi avut atunci această legătură? Dacă ea e în mîna ta, silește-o să joace tot repertoriul destinat ei... Nici nu seamănă el cu omul care să lase evenimentele să se desfășoare în legea lor proprie, dacă le-a pus să curgă în matca săpată de el însuși și cu atîta greutate.

Îmi amintesc cum mi-a venit ideea că cea mai mică scăpare a lui Zarandia ar fi putut avea drept urmare un scandal european, care să fi pus familia imperială într-o situație foarte delicată.

Totuși am preferat să tac.

În vara aceea însă fuseserăm invitați la dineu de Kulaghini, iar în ajun, cam pe la orele cinci după-masă, venise la mine Zarandia.

— Luminăția-Voastră, colonelul a cumpărat covorul Marilor Moguli. Domnișoara de Lamié i-a dat lui Hadji-Seid o poliță de douăzeci și cinci de mii.

— Dar de ce ea ?

— Sahnov nu avea bani. L-a împrumutat ea.

Am avut impresia că Zarandia voia să răpună balena, nu cu harponul, ci cu o săgeată.

— Mușni, tu chiar crezi că incriminarea de a fi cumpărat un covor furat poate compromite o persoană atît de influentă ca Sahnov ?

— Nu, nu cred. Cu asta nu poți să-i faci rău nici măcar unui polițist de cartier. Dar să știți că nici nu mi-am propus să-i pricinuiesc ceva neplăcut lui Sahnov. Colonelul se luptă singur cu el însuși.

— Atunci, nu înțeleg de ce atîta agitație în jurul covorului ?

— Păi, vedeți că deja am și obținut ceva, conte... Zarandia îmi întinse o foiță de hîrtie. — Iată concluziile expertizei în ce privește exactitatea scrisului. Vă rog, citiți !

— „Dea Domnul să nu fie adevărat... să fie fals“, mă rugam eu, luînd blestemata de foiță din mîinile lui Zarandia.

— Nu se poate ! Ceea ce citisem mă scosese din obișnuita-mi rezervă.

Trebuia din nou să mă stăpînesc și ca să mă liniștesc făcui cîțiva pași prin birou... Întorcîndu-mă apoi la birou, parcursei încă o dată textul cu ochii. Era scris în germană.

„Am primit de la mademoiselle Jeanette de Lamié douăzeci și cinci de mii de ruble rusești. Colonelul Sahnov“. Și data. Colonelul Sahnov, mormăii eu, membru al adunării extraordinare, finul marelui cneaz, a primit douăzeci și cinci de mii de ruble rusești de la spioana austro-ungară Freulein Jeanette de Lamié. Dumnezeule ! Dumnezeule ! Un scandal european ! E compromisă Majestatea-Sa ! Mușni, de unde ai această hîrtie ?

— Mi-a dat-o Hadji-Seid.

— Dar cum a ajuns la Hadji-Seid ?

— Mademoiselle de Lamié, pentru a transmite informațiile la Viena, se folosește de canalele lui Hadji-Seid.

— Povești ! Tot ce se întîmplă în jurul lui Sahnov e înscenat de dumneata.

— Și dacă n-ar fi fost așa, tot ar fi trebuit să vă comunic ce v-am comunicat. Interesant, însă, că în realitate totul e așa cum v-am spus.

— Și dumneata nu ești în legătură cu mademoiselle de Lamié ?

— Deocamdată, nu. Poimîine noaptea, după întrevederea cu locotenentul Starin-Kovalski va fi numai stabilită legătura mea cu ea. Aștept ziua de mîine, mai precis — dineul la Kulaghini. Și treaba trebuie terminată nu mai tîrziu de șaisprezece ale lunii, oricît ne-ar costa. Pe data de șaptesprezece trebuie să fiu la Megreli — am o întîlnire cu Data Tutașhia.

— Stai ! De unde știi ce se va petrece între Sahnov și mademoiselle de Lamié, cînd rămîn singuri ?

— De la Hadji-Seid, Luminăția-Voastră și de la doamna Terehova. O doamnă foarte capabilă.

— Colonele Zarandia, doresc și sînt obligat să știu totul.

— Luminăția-Voastră, știți exact cît știu și eu. Am vorbit cu dumneavoastră despre ceea ce deja s-a întîmplat. Despre ceea ce aștept sau consider probabil să se întîmple sînt gata să vă raportez atunci.

— Vorbește... Și dacă se poate, nu-mi spune povești.

— Luminăția-Voastră, aveți dreptul să vă îndoiți de cele ce vă spun și de sinceritatea mea, dar nu aveți nici un motiv ca să vă îndoiți de credința mea față de dumneavoastră.

— Deseori se întîmplă să descoperi la oameni ceea ce nici nu te așteptai, dar continuă !

Zarandia dădu din cap.

— Rezidenții austro-ungari și turci vor fi distruși, a spus el. Și în cel mai rău caz, pentru un timp, uneltirile panislamice ale turcilor vor înceta în Caucazul de Nord. Iar noi vom avea în plus un agent experimentat la Geneva, Teheran și Roma. Colonelul Sahnov își va da demisia și nimeni în afară de noi doi nu va ști adevărata cauză a dimisiei sale. După aceea, va fi reorganizat și complet desființat serviciul de răspîndire a zvonurilor. Covorul Marilor Moguli se va întoarce la stăpînul lui, iar colonelul Glebici va avea un nou adjutant... Desigur, din cele expuse acum, multe sînt încă de domeniul posibilului, dar nu total excluse să devină realitate. În caz contrar, ferească Sfîntul , m-aș putea trezi în Siberia, de Kara-Ismail și muezinii nu vor reuși înainte de asta să mă sugrume în închisoarea din Meteh ! Și Zarandia rîse cu poftă.

În cuvintele ajutorului meu nu era, pare-se nimic imposibil, dar tabloul fantastic schițat de el mă ului, poate tocmai pentru că atunci mi le închipuisem, pentru prima dată, pe toate acestea înfăptuite, reale, existente. O creație uriașă !

— În ceea ce privește bîrfa și noutățile, noi, femeile, îi întrecem cu mult pe bărbați, dar la fel și în curiozitate și în setea de cunoaștere. Cît despre mănăstirea de maici, nici nu e cazul să mai vorbim !

Nu numai că despre Data Tutașhia se știa tot, dar și despre ce se petrecea la o sută de verste împrejurul lui. Voi muri și nu voi înțelege cum o veste, oricît de neînsemnată, se răspîndește cît ai clipi din ochi.

A povesti o noutate, a transmite o bîrfă, la mănăstire e socotit un păcat, însă maica noastră stareță le afla pe toate, și încă și înaintea tuturor, cu amănunte chiar, cum nici nu ți-ar fi trecut prin minte. Pe deasupra, mai avea și un dar — acela de a deosebi adevărul de minciună și, mai ales, de a-l descoperi pe primul.

Am iubit „mai mult slava omenească decît slava lui Dumnezeu". De la Ioan citire, douăzeci, patruzeci și trei.

Tatăl meu era fratele mai mic al stareței Efimia, aceasta dovedind că și ea se trăgea din neamul Bazierașvili, iar mama ei, deși născută Tutașhia, nu era, totuși, rudă cu Data, avînd doar același nume de familie. Nu știu cum și în ce fel, dar Data era, totuși, prieten foarte bun cu stareța Efimia. Eu nimerisem la ea în mănăstire, pentru că la paisprezece ani mă îndrăgostisem nebunește, iar părinții mei, voind să mă ferească de păcat, mă ascunseseră cît mai departe de el. Mătușa Efimia m-a cercetat un an întreg și nu știu de ce, crezînd că din mine ar fi putut ieși o bună stareță, a început să mă pregătească în această direcție. Aveam o memorie extraordinară și pentru mine nu însemna nimic să învăț pe de rost toate cele patru Evanghelii și Vechiul Testament aproape în întregime. Îmi împărtășea apoi și secretele profesiunii sale, adică stăpînirea cu smerenie și cu frică de Dumnezeu a o sută sau chiar mai multe femei. Numai că eu nu aveam nici cea mai mică înclinare pentru activitatea duhovnicească. Aveam pe atunci optsprezece ani și timpul trecea ușor, fără griji, cu veselie și farmec copilăresc. Sărmana mătușică, singura mea educatoare și profesoară, era, de fapt, pentru mine obiectul de tainică batjocură și haz. Era cam tare de ureche și acest lucru îmi ușura foarte mult viața. Cu o educație strălucită, vorbind la fel de bine franceza, engleza și rusa, îmi preda și mie aceste limbi. La mănăstire, era însă interzisă literatura laică și stareța primea abonamentele de cărți și reviste străine pe adresa lui Magali Zarandia. Cît despre literatura gruzină, o cunoștea la perfecție, în întregime.

Odată, seara tîrziu, cam pe la unsprezece noaptea, — era iarnă — la ușa chiliei Efimiei aud că bate cineva. Cum nu se culca de obicei decît după miezul nopții sare repede și deschide ușa. Am auzit apoi un șopot și am recunoscut numaidecît glasul poștașului, după plecarea căruia mătușa îmi poruncește să mă îmbrac mai gros și s-o urmez.

La poarta mănăstirii, ne aştepta Şalva Zarandia, cu un felinar în mînă. După aceea, pînă cînd, înotînd prin noroi, am ajuns în sat şi apoi ne-am dat jos noroiul de pe încălţăminte, înainte de a intra în casă, a trecut o oră întreagă.

ŞALVA ZARANDIA. Stareţa Efimia îl rugase pe tata Magali să-l trimită pe Şalva Zarandia după ea, dacă vine Data. Şi cînd a venit Data, tata i-a spus că stareţa vrea să-l vadă. Data s-a bucurat şi imediat a trimis după ea. Pînă cînd am venit noi însă, el avuse timp să se şi odihnească, cînd am intrat tocmai şedea lîngă vatră, aruncînd crengi uscate sub oala cu păsat.

— Îndată ce am trecut pragul am înţeles că plimbarea noastră nocturnă se datorase acestui om în cămaşă neagră cu nasturi maro, încălţat cu cizme scurte. El se ridică respectuos pentru a ne întîmpina şi se aplecă spre mîna mătuşii, mie zîmbindu-mi doar. Am fost invitaţi apoi la masa pe care erau puse mîncăruri obişnuite în postul mare şi, cu acest prilej, mi-am dat seama că omul care ne întîmpinase era Data Tutaşhia. Se cădea să mă aflu în partea stîngă a stareţei, şezînd în picioare pentru că, de fiecare dată cînd se adresa cuiva (unui bărbat sau unei femei) şi-mi făcea un semn, eu trebuia să spun pe de rost un citat din Evanghelie, corespunzător cu semnul făcut de ea. Şi deşi nu prea auzea bine, după mişcarea buzelor mele, ghicea fără să greşească tot ce-i spuneam. De aceea şi minciuna îi scăpa doar cînd se uita în altă parte. Altfel eram într-o permanentă stare de război cu ea şi foarte rar se întîmpla să cădem de acord cu cine ştie ce păreri sau gînduri. Dealtfel şi pasajele din Evanghelie, pe care le turuiam la un semn al mîinii ei, nu se prea potriveau cu intenţiile şi planurile sale. Ba, deseori, citam pasaje cu totul contrare preceptelor şi sfaturilor sale, ceea ce o înfuria cumplit. Sprîncenele începeau să i se ridice şi, prinzîndu-mi privirea, începea : „Mie... la vîrsta mea". Ceea ce urma era lesne de înţeles, dar absolut nimic nu se schimba lupta pînă la sfîrşit.

Despre Data Tutaşhia ştiam totul, ba chiar mai mult, tînăra-mi imaginaţie înflăcărată completînd ceea ce nu mi se spunea despre el. Iar ceea ce ştiam nu era alimentat numai de bîrfelile şi presupunerile mănăstireşti. Chiar maica Efimia mă învăţase să discern binele de rău, dîndu-mi-l ca exemplu pe Data Tutaşhia, şi nu rareori singură îşi şi comenta ceea ce auzise despre el. Pesemne că într-un trecut foarte îndepărtat nutrise şi alte gînduri la adresa lui, omul nefiind numai un simplu abrag pentru ea. De aceea probabil că îşi şi ţinea însemnările sub trei sau patru lacăte într-un loc în care nici cum nu putusem pătrunde.

— Iertaţi-mă, doamnă Salomé, dar maica Efimia era cu cîteva zeci de ani mai bătrînă decît Data Tutaşhia, aşa că nu cred că ar fi fost vorba de vreo patimă între ei.

— Nu știu și nici nu-mi sînt prea clare anumite lucruri, dar nu încape îndoială că între ei era un sentiment cu totul neobișnuit. Oricum ar fi fost însă atunci, ședeam cu toții la masă. Tamar și Magali Zarandia, Data Tutașhia, Șalva și eu cu mătușica, bînd ceai. Discuția ușoară cam lîncezea întreruptă fiind din cînd în cînd de lungi pauze și atunci deodată maica Efimia se scoală și-i zice lui Data :

— Duci o viață păcătoasă, Data ! și n-ar cam trebui să uiți că după păcate urmează și mînia Domnului. Or, oamenii, chiar și fără tine, au atîtea de ispășit. Cîte nenorociri, uite, numai acum, din cauza ta !

Maica Efimia ridică apoi degetul arătător al mîinii stîngi, ceea ce însemna că-mi venise rîndul să citez :

— „Orice copac, care nu aduce rod bun trebuie tăiat și aruncat în foc". De la Matei trei, zece...

Numai că Efimia, înțelegîndu-mi perfect cuvintele, mă privi în ochi și mă întrebă înciudată :

— Ce-ai spus ?

— „Pentru că cel ce se înalță pe sine însuși va fi umilit, iar cel ce se umilește se va înălța". De la Luca, paisprezece, unsprezece — îi spusei tot ce-mi veni atunci în cap.

Stareța mă privi dezamăgită, zicîndu-mi după aceea dojenitor :

— Ar fi fost mai potrivit să spui aici „Iubiți-i pe dușmanii voștri și binecuvîntați-i pe cei ce vă urăsc".

— „De la Luca, șase, douăzeci și șapte" — am precizat eu, în timp ce ea continua :

— „Cu ce măsură măsurați, cu aceea vi se va măsura vouă !"

— De la Marcu, patru, douăzeci și patru, nu mă astîmpărai eu, în timp ce stareța dădu iar din cap, dojenindu-mă cu blîndețe.

— De la Dumnezeu totul este ! rosti Data Tutașhia.

Ei i se păru atunci că glumește și strigă :

— Nu ! „Grădina trebuie prășită. Satana ți-a șoptit asta. Și tu te-ai ridicat împotriva răului, dar răul nu-l poți înfrînge prin rău. Ce-i cu putere zăgăzuit putere naște, și chiar mai mare împotrivă. Iar tu ori nu vezi asta, ori nu vrei s-o pricepi !" Și din nou ridică mîna, aruncînd iarăși o privire spre mine. Unde era însă să mă ascund de ochiul ei de șoim ?

— S-a rostit : „Casa mea este casa rugăciunii, iar voi ați făcut-o peșteră de tîlhari". De la Luca Citire, nouăsprezece, patruzeci și șase.

Efimia își luă atunci ochii de pe mine, zicînd :

— „Cînd veți auzi de războaie și de vești de războaie să nu vă înfricoșați, pentru că așa se cade să fie". De la Matei citire, paisprezece, șapte.

Magali Zarandia nu se putu reține și începu să rîdă. Efimia ne privi pe toți, tulburată.

— Iartă-mă, maică ! — Fața lui Magali căpătase expresie de prost. Eram doar foarte mirat că fetița cunoștea atît de bine Evanghelia.

— Nu fetița, ci roaba lui Dumnezeu, îl corectă cu severitate maica Efimia, întorcîndu-se apoi către Data. Dar să știi că nu există nici un scop care să-ți poată îndreptăți atîtea păcate cîte ți-ai luat tu pe suflet. Cînd Kiril te-a găsit și a înconjurat casa Beciuniei Pertia, prietenii tăi l-au luat ca ostatic pe flăcăul lui, Kurua. Celălalt, cel mic, și-a pierdut și el mințile, și nici că și-a mai revenit de atunci...

Efimia își făcu semnul crucii.

— Tu l-ai ales pe Kurua, ca să curmi răul prin el. Dar cu ce s-a făcut vinovat fiul lui ? ! La Hașuri ați năvălit peste Kanduri silindu-i pe oaspeți să-și îngroape gazda în boabe. Rîzi ! Dar n-ai de ce ! Kanduri l-a sugrumat pe Dasturidze, sau cum îl mai chema și a aruncat vina pe voi. Administratorul Amilalisari zace și azi la închisoare, neputînd dovedi că nu el este acela care v-a dus în casa lui Kanduri. Și astfel s-ar părea, l-ați pus la punct pe nemernic, biruind răul, numai că în locul lui, cîte altele au răsărit ! Și cîte și mai cîte alte isprăvi ți-aș putea înșira. Dar, Doamne, ai putea, oare, înșira tot ce s-a întîmplat în Gruzia din pricina ta de atunci, de cînd te-ai apucat să plivești grădina de zarzavat ?... Se zice apoi că tu l-ai împins pe Tordua să-l ucidă pe Kotoria ! Or, indiferent dacă-i așa sau nu, acest Tordua repetă întruna de atunci că tu i-ai poruncit s-o facă : „Nu l-am omorît eu, ci Data Tutașhia“. Numai că nimeni nu l-a crezut și l-au băgat pe el la zdup...

— Dar Kotoria i-a siluit soția chiar în fața lui, așa că-i de mirare că l-a ucis și el pe nemernic ?

— Dar de prins, cine l-a prins pe acest siluitor ? Și tot tu l-ai adus și la Tordua. Pînă și arma a fost a ta. Or, dacă n-ai fi făcut asta, ar fi fost cu o crimă mai puțin pe pămînt. Și Dumnezeu n-ar fi avut să mai vadă de încă patru orfani. Sărmanul Tordua ar fi stat el acasă să și-i crească, nu să se chinuie pe la cine știe ce munci. Și atunci s-ar mai putea, oare, zice, că ai desființat răul din lume ? Unde mai pui că ești și munitor ! Și cine ți-a îngăduit să trăiești așa cum te-ai pus să trăiești ? ! „Nu pace am venit să vă aduc, ci sabie“ — e un lucru care i se cuvine numai Mesiei.

— De la Matei cetire, zece, treizeci și patru, am adăugat eu.

— Numai Mesiilor — continuă Efimia — și lor, numai atunci cînd le-a sosit vremea, nu oricînd le-ar fi venit lor s-o facă.

Și mîna Efimiei se înălță în sus.

— „Dați Cezarului ce este al Cezarului, și lui Dumnezeu ce este a lui Dumnezeu“. De la Luca cetire, douăzeci, douăzeci și cinci, am mormăit eu sub nas, iar spre auzul tuturor : „Iar cel ce umblă în întuneric nu știe încotro se duce“. De la Ioan cetire douăsprezece, treizeci și cinci.

Maica Efimia le auziră pe amîndouă, dar nu apucase nici un cuvînt, lăsîndu-mă, de pe altă parte, să înțeleg și chiar să mă conving apoi că și ea, dăscălița mea, fusese atrasă de jocul meu cu Evanghelia. Am înțeles asta mai bine cînd, odată, poruncindu-mi să rostesc citatul care să-i confirme o idee, tot ea m-a rugat pe loc să-i spun și pe cel cu sens contrar. M-am conformat, dar tot ea, căzută pe gînduri, se întoarce și zice : „Asta îți vine de la Satana".

— Mari sînt păcatele tale, Data, continuă apoi maica Efimia, mari și nenumărate. Dar aș vrea să pricep și din ce parte s-a apropiat satana de tine ? pe ce cale a mers ? prin ce crăpătură s-a strecurat în sufletul tău ? Și cum a reușit să-l gonească pe Dumnezeu din tine. Spune-mi de ce face toate acestea ?

— Oare nu-i limpede de ce ? Data Tutașhia își plimbă ochii pe toți care ședeau în cameră.

— Nu, deloc ! răspunse maica Efimia.

— Nici dumneata nu înțelegi, tată ? îl întrebă Data pe Magali.

Tata vroia parcă să tacă, dar văzînd că tăcerea se întinde, spuse în șoaptă :

— Eu știu, numai că...

— Ce știi ? se întoarse către el stareța.

— De ce le face ?...

— De ce ?

— Nu poate să nu le facă, iată de ce !

— Ei, da, mare lucru spuseși ! Nu e în stare să procedeze altfel — nu este o cauză. Eu te-ntreb ce scop are ?... Dealtfel, aș fi vrut să știu de ce nu poate fi altfel ?

— Și de ce, spune-mi, biserica propovăduiește „Nu ucide ! Nu fura ! Nu minți ! Nu-ți crea idoli ! Respectă-l pe tatăl tău pe mama ta". — întrebă Magali Zarandia, adăugînd și eu : „De la Marcu cetire, zece, doisprezece".

— Dintr-o fermitate morală, dintr-o nemaipomenită poftă de a stîrpi răul din om...

— Dar pentru ce acest lucru ? întrebă Data Tutașhia.

— Cine e rău acela e dușman al propriului său popor, cel care distruge, destramă. Iar cel bun — o forță care-l unește, contribuind la mărirea lui. Or, de la cel rău cine așteaptă, atunci, dragoste față de pămîntul natal ? Inima lui e lacomă, iar sufletul — îndrăgostit doar de sine, în timp ce omul bun consideră, în primul rînd, că e de datoria lui să activeze spre binele patriei, al poporului și aproapelui său, așteptînd chiar momentul să-și poată da viața pentru aceasta. Iată pentru ce sînt necesare învățăturile bisericii noastre ! Stareța vorbea cu multă căldură.

— Reiese că devotamentul față de patrie și jertfa de sine sînt doar apanajul celor nobili, spuse Magali Zarandia. Cum se explică atunci că în luptă cad și mulți răi ?

— Dacă sînt împinşi în luptă, cum să nu cadă ? Unul, temîndu-se de judecată, altul de vreun glonţ în spate. Şi Efimia ridică iar mîna semn că trebuia să intru eu în scenă, spunînd primul citat ce-mi venise în cap, fără să mă gîndesc prea mult nici la întrebarea lui Magali, nici la ce răspunse stareţa.

— „Pentru că mulţi sînt chemaţi şi puţini aleşi", de la Luca cetire, paisprezece, douăzeci şi patru.

— Prea-i judeci aspru, maică ! Oare acela care a fost chemat să-şi îndeplinească datoria, murind chiar fără voia lui, pentru patrie, nu-i şi el un fiu al pămîntului ? riposta Magali Zarandia.

— Poporul şi patria !... Dar tu, mamă, cum ne-ai învăţat ? fu întrebată Tamar Zarandia.

— Înainte de a face sau de a spune ceva, gîndeşte-te mai înainte de toate la poporul, patria şi aproapele tău.

Tamar vorbea fără grabă, ca pentru ea.

— Aşa v-am învăţat şi eu, copiii mei, şi tata. Şi toţi taţii şi bunicii neamului nostru pe copiii lor.

— Deci astea-s şi cauza şi scopul, i-a încheiat Magali Zarandia gîndul soţiei.

— Exact ceea ce m-a călăuzit şi pe mine tot timpul în viaţă adăugă Data Tutaşhia. Numai cu predici nu se poate face mare lucru. Ştiţi doar bine şi voi că poporul s-a stricat, aşa că e nevoie de forţă. Teama naşte iubirea. Teama ! În luptă cu răul, numai cu bunătatea nu faci nimic...

— „Mai bine e să piară unul singur decît întregul popor". De la Ioan, unsprezece, cincizeci.

De data aceasta, maica Efimia mă auzi.

— „E îndrăcit !" a spus stareţa, iar cuvintele ei mi se părură adresate şi mie şi lui Data.

— De la Ioan, zece, douăzeci, am întărit eu, citindu-i pe faţă osînda pentru a doua zi : foamea postul, dacă nu ceva şi mai aspru.

— Ei, şi acum, uite ce-i — Magali Zarandia privea numai la Data al său. Nu cred că-s toate chiar aşa cum ne-a spus maica Efimia deşi o îndoială oarecare tot mi-a sădit în inimă. Vrei să tai răul din rădăcină şi, cînd colo, te-alegi cu ce nici nu te aşteptai... Mă înţelegi, oare ? Acolo unde era un singur rău, au răsărit cinci, iar la popor — tot mai puţină conştiinţă. Şi parcă totul şi ţi-e potrivnic.

— Totul e aşa cum e. Alt drum nu există şi altă ieşire nu se poate găsi — în răspunsul lui Data era hotărîre şi chiar încăpăţînare.

— Există ! nu se dădu bătută stareţa.

— Unde, cum şi în ce ? întrebă Data.

— În facerea de bine, suflete păcătos, în facere de bine !

— Şi ce înseamnă facere de bine ? rîse Data.

— Facerea de bine ?... Să nu cazi în extreme nici cînd iei, nici cînd dai. Binefacerea e la mijloc, între zgîrcenie şi risipa fără de rost. Unde puterea a uitat de dreptate şi de înţelepciune, acolo nu căuta facerea de bine. Or, tu ești omul extremelor, iar facerea de bine înseamnă echilibru. Mă înțelegi ? întrebă maica Efimia.

— Să servești patria mergînd pe calea echilibrului și a facerii de bine... În țara noastră ? În mijlocul poporului nostru ? Imposibil ! strigă Data Tutașhia.

— Atunci mută-te într-o țară unde e posibil !

— Și unde-i țara aceea ?

— Mari sînt păcatele tale, Data, și nu ești tu acela care să dea totul la spate și să uite, ca să-ți poți petrece, cît îi mai avea de trăit în pace și liniște. Te vei chinui, te va mustra conștiința și sufletul te va împinge să-ți ispășești păcatele prin rugăciune. De bună voie trebuie să primești suferința !

În cuvintele stareței răsuna ceva neobișnuit, ceva ce Data Tutașhia parcă pricepuse, aplecat și mai curios peste gîndul femeii.

Dar printre gruzini au fost și oameni pe care viața i-a silit să asuprească, fiindu-le dat să moară fără să-și ispășească păcatele. Și poporul i-a uitat. Au fost însă și din aceia care au regretat răul făcut, luîndu-și de bună voie asupra lor chinurile, ca să-și ispășească vina. Aceștia și-au închis singuri cercul vieții desăvîrșindu-se chiar aici, biruind răul prin bine și mucenicie, iar poporul li se închină ca unor idoli. Așa că violența săvîrșită chiar în numele binelui și pentru popor poate fi numai atunci îndreptățită în ochii lui, dacă cel ce-a făcut-o și-o ispășește prin cununa de spini a mucenicei.

— Și ce sfat îmi dați, maică Efimia ? ! întrebă Data Tutașhia, zîmbind șiret.

Stareța își pierduse cumpătul și, pentru prima dată văzînd-o în această situație, am remarcat că n-avea replică — ea, femeia fermă și gata întotdeauna să dea un sfat. Totuși, lăsîndu-și capul în jos și privindu-și poalele rochiei, începuse să vorbească așa de încet, că de-abia se auzea.

— Tu ești un om pe care Dumnezeu l-a înzestrat cu multe daruri, iar micile greșeli pe care le faci înseamnă mult, foarte mult pentru popor. Și faptul că ești înzestrat e mai cumplit decît sărăcia cu duhul, și cu atît mai cumplit cu cît te temi și de Dumnezeu, căci în fiecare faptă a unui om înzestrat ceilalți găsesc un exemplu vrednic de urmat. Așa că lasă-le pe cele lumești și călugărește-te... Te voi ajuta eu... Vei fi primit... sub alt nume într-una dintre mănăstirile din Rusia.

Andrelele din mîinile lui Tamar Zarandia înțepeniră. Biata femeie nu-și mai putea dezlipi ochii de la stareța, care continua să stea cu capul plecat. Șalva privea speriat la Data ; oare, într-adevăr, o să se îngroape la mănăstire ? Magali Zarandia, în schimb, se uita din cînd în cînd la Data, clipind șiret din ochi și știind dinainte că dorința stareței era cu neputință de împlinit. Își cunoștea doar bine fiul. Iar eu îl priveam, la rîndu-mi, drept în ochii-i albaștri și în pieptul larg.

Efimia s-a schimbat atunci deodată la faţă şi, ridicînd capul şi-a adîncit privirea de-a dreptul în ochii lui Data.

— Ai devenit duşman al propriului tău popor. Ştii asta şi singur, dar nu vrei să schimbi nimic, pentru că aşa ţi-e firea, neamul. Ţi-ai pus ceva în gînd şi aşa o ţii întruna. Dar, de fapt, ce să faci, nici tu nu ştii şi nici nu vei afla pînă ce nu-ţi vei pătrunde străfundurile sufletului, pînă cînd avalanşa noilor gînduri şi a celor aflate nu se vor aşeza în mintea ta... Aşa că mănăstirea, rugăciunea, meditaţia, căutarea adevărului — alt drum nu mai ai !

Şi ridică mîna.

— „Nimeni nu toarnă vin nou în burdufuri vechi, căci vinul nou va rupe burduful vechi şi se va scurge din el". De la Luca, cinci, treizeci şi şapte — am rostit eu clar, pe silabe, nemaiavînd de ce mă teme, dacă şi aşa pe ziua de mîine îmi asigurasem foamea şi singurătatea.

Stareţa mă privi şi, deodată, faţa ei fu luminată de un zîmbet atît de duios, de parcă mi-ar fi mulţumit pentru că-i găsisem tocmai cuvintele potrivnice gîndurilor ei ; unde mai pui că le şi spusesem atît de iute şi cu o dicţie dintre cele mai bune.

— O să mă gîndesc la asta — spuse Data Tutaşhia, neamaiadăugînd nimic la cele amintite despre mănăstire.

La un an sau chiar mai mult, după aceea, am întrebat-o odată pe preceptoarea mea :

— Se va călugări Data Tutaşhia ?

— Niciodată !

— Dar de ce ai avut nevoie de atîta timp, ca să înţelegi acum asta ?

— Am ştiut-o încă atunci.

— Şi de ce ai mai căutat să-l convingi atunci ?

— Aşa-mi spunea inima. Faţă de Dumnezeu şi faţă de Data ! Şi apoi, mi-era groază că-l vor ucide. Şi acum mă tem de asta ! Efimia ridică mîna.

— „Vulpile îşi au viziunile lor şi păsările cerului — cuiburile lor, numai fiul Omului nu are unde să-şi plece capul". De la Luca cetire, nouă, cincizeci şi opt, spusei eu şi Efimia îşi făcu semnul crucii.

Era singura dată cînd am văzut pe faţa aspră a Efimiei lacrimi.

ŞALVA ZARANDIA. Se zorea de zi cînd eu, aprinzînd un felinar, am plecat să le conduc la mănăstire pe stareţă şi pe doamna Salomé. Ţin bine minte că doamna Salomé fusese de acord cu mine că toată noaptea, după discuţii, pe Data Tutaşhia nu-l părăsiseră gîndurile şi se întîmplă deseori să ţi se învîrte în minte cîte un gînd pînă să-i ia locul un altul asupra căruia să-ţi opreşti atenţia. În acest timp, însă, Data Tutaşhia a mai dat de vreo cîteva ori pe la noi. Nu prea ştiam eu bine de ce, dar acum îmi dau seama că, săracul, era atunci la grea cumpănă şi deşi nu sînt nici acum sigur, mi se pare, totuşi, că ceea ce a auzit în noaptea aceea de la stareța Efimia și de la tatăl nostru, Magali, l-a influențat foarte tare în a-și lua asupră-i chinul temniței.

Nu-mi mai aduc aminte bine nici cît timp a trecut de la ceea ce a povestit chiar acum doamna Salomé, dar îmi amintesc, totuși, că a a mai trecut o vreme pînă să aibă loc în casa noastră încă o discuție cu Data, la care am avut iar norocul să fiu de față. Cum acum e tîrziu, mergeți totuși, la culcare, iar mîine dimineață vă voi povesti mai departe ce s-a discutat și atunci, sperînd să izbutesc să termin totul înainte de a pleca voi la tren.

Contele Szegedi

Dejunul de la Kulaghini se deosebea de alte evenimente de acest gen prin aceea că era foarte pliotticos. Și am întîrziat acolo aproape două ore. Din momentul sosirii mele, însă, nu s-a întîmplat nimic deosebit, dacă nu punem la socoteală faptul că domnișoara de Lamié era parcă mai tristă și mai atrăgătoare decît la Kneazin. De vreo trei ori am surprins apoi ațintită și privirea lui Sahnov asupra mea, observînd parcă ceva neplăcut la mine. Mă gîndii dacă Zarandia n-o fi greșit cu ceva, dar presimțirea nu mi se adeveri, curînd după aceea uitînd, totuși, și de supărarea tăcută a lui Sahnov. Am mai stat apoi pînă la unsprezece și jumătate, cînd, pretextînd diverse treburi pe care le aveam și, cerîndu-mi scuze, am plecat acasă. Atîta tot.

A doua zi, la orele unsprezece dimineața, eram în biroul meu și tocmai mă gîndeam de ce i-o fi trebuit lui Zarandia masa de la Kulaghini, cînd, deodată, ușa se deschise larg, anunțîndu-mi-se Sahnov.

Intră strîngîndu-mi mîna cu neglijență și, după ce scoase la iveală cîteva coli de hîrtie tip cerere, pliate în patru, mi le aruncă pe masă atît de neatent, încît foile, alunecînd pe suprafața mesei, se opriră doar pe-o margine a ei, fără să ajungă pînă la mine. Îmi trecu atunci ca un fulger prin minte gîndul că poate Sahnov voia să mă provoace cu ceva, deoarece fiind singuri, ar fi putut, apoi, dacă ar fi avut nevoie, să prezinte discuția în lumina în care i-ar fi convenit. Îl caracterizau gesturile de acest gen, deși împrejurările din ultimul timp mă făceau să nu-i mai acord nici această estimare. L-am rugat, totuși, pe colonelul Kniazev să vină imediat la mine cu adjutantul lui Sahnov, cu care se și prezentă de urgență.

— Vă rog, rotmistre, să-mi dați hîrtiile care se află pe colțul mesei, îi spusei eu, de cum se ivi în prag.

Adjutantul intră și mi le întinse imediat, simțindu-se după aceea profund lezat că fusese chemat numai pentru atît, pentru niște hîrtii pe care mi le-aș fi putut lua și singur.

— Ce-i asta, domnule colonel ? am întrebat eu, desfăcînd foile împăturite și recunoscînd în ele proclamația lui Spadovski !

— Ce să fie ? ! Roadele activității și ale experienței dumneavoastră și, mi se pare, totodată și manifestarea celui mai sincer devotament față de tron, tună Sahnov, dînd drumul unei adevărate avalanșe verbale plină de ofense la adresa mea. Ca și cum, într-adevăr, aș fi fost idiot, lipsit de minte și dușman al tronului, bătîndu-mi conștient joc de titlul și funcția avută.

Iar eu îl ascultam, mirîndu-mă și chiar bucurîndu-mă de calmul meu. Locotenent-colonelul Kniazev și adjutantul lui Sahnov erau schimbați la față.

În sfîrșit, furia i se potoli și tăcu, dar tot clocotind, ca și cum eu l-aș fi insultat pe el, și nu el pe mine.

Totuși, în liniștea care se lăsase, înțelesei că ceea ce-l înfuriase de fapt, la masa Kulaghinilor fusese proclamația lui Spadovski, pe care o avea în buzunar. Înțelesei atunci și de ce așteptase Zarandia cu atîta nerăbdare acest eveniment. Proclamația lui Spodovski în buzunarul lui Sahnov era opera sa.

— Am înțeles, îmi ieși o vorbă din gură, deși nu puteam deloc înțelege de ce-i trebuise lui Zarandia așa ceva. Foarte bine ! Și mai departe ?

— Ce înseamnă mai departe ? Dumneavoastră, șeful poliției secrete și al serviciului de jandarmi, minimalizați... Și din nou se porni cu avalanșa de invective.

L-am ascultat și, neauzind nimic, am sunat din nou din clopoțel. El se opri atunci brusc din perorație, iar eu folosind prilejul nedumeririi lui, îi spusei :

— Pe data de paisprezece dimineața sînteți așteptat la Kutaisi. Locotenent-colonele Kniazev, trimiteți-i o depeșă lui Simakin, prin care să-l anunțați că domnul colonel pleacă și dacă dumnealui găsește necesar, îl puteți chiar însoți.

Kniazev se ridică.

— Nu e necesar ! îmi aruncă Sahnov.

— Perfect ! Cum doriți... Vă rog să mă scuzați, am de lucru. Vă doresc succes domnule colonel !

Sahnov se ridică, dar parcă mecanic, pentru ca apoi, tot atît de mecanic, să se așeze din nou. Nu putea pleca totuși, fără ca ultimul cuvînt să nu fie al lui. Și, de fapt, era pur și simplu dat afară... Nevenindu-i însă nimic în cap, se duse la ușă, se opri în prag și, întors spre mine, pe un ton calculat, îmi spuse :

— Voi fi nevoit să raportez însuși ministrului acest lucru îngrozitor, da, da, îngrozitor...

Mi-am chemat atunci adjutantul.

— Zarandia e aici ? îl întrebai eu.

— Da ! Doarme la el în birou.

— Doarme ?

— Da, e acolo de la opt dimineaţa. A venit şi a adormit.

— Treziţi-l şi chemaţi-l la mine.

Peste cîteva minute Zarandia, adormit, se aşeză în fotoliul din faţa mea.

— Mă interesează evenimentele din noaptea trecută, Muşni.

Toate amănuntele legate de proclamaţia lui Spadovski le-am aflat însă abia mai tîrziu, cînd toate trecuseră... Am simţit totuşi atunci că Zarandia în ceea ce-mi spunea îmi ascundea ceva. Înşiruirea logică a povestirii îmi cere însă ca acelea omise de Zarandia atunci să fie amintite, totuşi, acum. Şi iată cum s-au petrecut lucrurile :

Kulaghin primise proclamaţia lui Spadovski prin poştă cu o oră şi jumătate înainte de venirea lui Sahnov la de Lamié, o citise şi furios se dusese cu ea la Sahnov, unde începură s-o comenteze. Sahnov, văzînd-o şi el, găsi în Kulaghin un partener înflăcărat al vederilor sale, în sensul că lupta cu răzvrătiţii din regiunea Caucazului nu era dusă cu energie şi inteligenţă. Într-un cuvînt, privirile nebinevoitoare ale lui Sahnov erau deplin justificate, în buzunarul interior al hainei sale avea o carte mare.

Curînd după mine au plecat apoi şi ceilalţi oaspeţi, iar Sahnov i-a propus Jeannettei de Lamié să facă o plimbare pe jos — într-adevăr, noaptea era minunată şi cavalerul o conduse pînă la hotelul său, unde ea, refuzînd să urce, el o ameninţă cu sinuciderea. Femeia, ce să facă atunci, a început să-şi aranjeze încet retragerea, spunîndu-i : „Dragă, la urma urmei, mă tem doar pentru tine ! Tu eşti... aşa... ca un armăsar înflăcărat, fierbinte, fierbinte“, intrînd în sfîrşit şi în camera lui.

Despre peripeţiile din noaptea aceea, domnişoara de Lamié i-a povestit lui Zarandia cu lux de amănunte, picante chiar.

Cînd baia a fost pregătită, Sahnov i-a propus să intre prima.

— „Mai întîi dumneavoastră, — i se împotrivi ea — iar eu, după ce vă veţi băga în pat. Îmi place cînd bărbatul mă aşteaptă în pat, închipuindu-şi cum arăt în apă“.

— La război, ca la război, căzu de acord Sahnov, ducîndu-se repede în baie.

Comentariile ar fi de prisos. Jeannette de Lamié scoase din buzunarul hainei lui Sahnov proclamaţia lui Spadovski, o desfăcu la lumină şi o fotografie cu aparatul său portativ. Peste cinci minute şi aparatul şi proclamaţia erau din nou la locul lor.

În timpul nopţii înflăcărate, „mademoiselle“ mai găsi apoi şi o clipă în care să-i şoptească lui Sahnov că pe data de paisprezece dimineaţa ea trebuie să fie la Poti, iar după aceea — la Odesa, cu treburi urgente.

— O, excelentă coincidenţă ! exclamă Sahnov, şi a doua zi adjutantul lui, în locul a două bilete pentru trenul de Poti, cumpără trei: două — la Kutaisi şi unul — la Poti.

Cînd, la ora cinci dimineața, „mademoiselle“ de Lamié se întoarse acasă, în salonul ei, într-un fotoliu adînc, dormea Zarandia. Era gata să țipe, dar Zarandia își duse un deget la buze :

— Locotenent-colonel Zarandia — se prezentă el. Șeful dumneavoastră și aici și dincolo de hotarele Imperiului rus ! Am puțin timp, mademoiselle !

Zarandia îmi povesti destul de amănunțit despre această întîlnire nocturnă, dar și aici omise un detaliu, acela că el o obligase pe „mademoiselle“ să facă clișeul, că-l pusese să se usuce și că numai după aceea se apucase de lucru.

Convorbirea cu ea, sarcinile curente pe care i le transmisese oral, instrucțiunile și iscălitul documentelor i-au mai ocupat apoi două ore și, plecînd, nu uită să-i amintească și că la miezul nopții următoare are o întîlnire cu locotenentul Starin-Kovalski și că trenul de Poti o va duce departe, la Tiflis, pentru mult timp sau poate pentru totdeauna, pe ea, agenta de spionaj austro-ungară, scăpată de pedeapsă din interese de stat.

Nu era prea tîrziu. Încă se mai putea și chiar se cădea să se repare totul, cînd evenimentele luară o întorsătură cu totul primejdioasă. Nu voi vorbi despre sentimentele mele ; nu e aici nici locul și nici momentul pentru aceasta, știam doar că totul se petrecuse cum se petrecuse și, cu toate acestea, am tăcut.

Cînd Zarandia și-a terminat povestirea, i-am spus că comandantul garnizoanei voia să fie de față la *întrevederea* dintre mademoiselle de Lamié și Starin-Kovalski, care încă mai avea gradul de locotenent.

— Are îndoieli ? întrebă Zarandia.

— Probabil.

— Îi aducem atunci în apartamentul unsprezece. E mai comod acolo.

Am fost de acord. Apartamentul unsprezece era denumirea uneia din reședințele noastre secrete din împrejurimi.

La douăsprezece fără cinci, toți erau la locurile lor. Starin-Kovalski și mademoiselle de Lamié ședeau la masă unul în fața altuia. Tot acolo erau și Zarandia, Șitovțev și procurorul militar al ținutului, Zveaghin. Generalul, colonelul Glebici și cu mine ne instalaserăm în niște fotolii din apropiere. În cameră erau două uși, și la fiecare stătea cîte o santinelă.

Întrevederea a început cu obișnuitele formalități și după o jumătate de oră generalul s-a ridicat.

— E clar totul ! Plec !

Colonelul Glebici și cu mine l-am condus.

— Treaba nu trebuie să aibă nici un ecou și încheiată cît se poate de respectabil, spuse el, luîndu-și rămas bun de la noi.

A fost iscălit apoi procesul-verbal și Jeannette de Lamié a plecat în oraș cu trăsura ei. Ne-am pregătit după aceea că plecăm și noi, adică Zarandia, Șitovțev și eu și, odată cu noi, și colonelul Glebici.

— Cunoașteți, ce presupune demnitatea unui ofițer rus în asemenea cazuri ? l-am întrebat eu pe Starin-Kovalski, pe care deja îl degradaseră.

Starin-Kovalski luă atunci pana și scrise : „Pentru ce să trăiești, cînd viața ta nu valorează nici măcar cît o ridiche degerată ?, Starin-Kovalski".

Glebici puse pe masă revolverul. Starin-Kovalski întinse spre el o mînă tremurîndă. Procurorul, lăsînd totul de o parte, ne făcu semn cu capul spre ușă.

Cînd trăsurile noastre porniră, se auzi o împușcătură.

A doua zi, comandantul regiunii primi demisia colonelului Glebici.

În aceeași zi, oamenii lui Hadji-Seid, însoțiți de adjutantul Sahnov, au tras la bagaje pentru a trimite la Petersburg covorul Marilor Moguli. După cîteva ore, Ușatov îl înapoia stăpînului lui și nimic nu-l mai împiedica acum pe bătrînul slujbaș să se dedice total gîndurilor de prindere a lui Sparapet.

Ne mai rămînea doar o singură grijă : trebuia ca, neieșind totuși din cadrul normelor în vigoare, s-o găsim din nou pe mademoiselle de Lamié, care dispăruse fără urmă.

Am vizitat casele tuturor francezilor și a altor persoane străine care locuiau la Tiflis. Am publicat afișe cu portretele mademoisellei de Lamié. Reprezentantul Majestății-Sale a cerut tuturor consulatelor care se aflau la Tiflis, să ne-o predea pe periculoasa criminală, în cazul în care ea s-ar fi folosit de dreptul exteritorial. În toate trenurile care plecau din Tiflis, în orice direcție ar fi mers, avea loc un control riguros al documentelor. Au fost blocate toate porturile din Marea Neagră și timp de două zile poliția coastei a percheziționat întruna toate vasele care plecau din port.

Operația începuse numai după trei ore de la plecarea vasului „Delfin", din Poti, iar colonelul Sahnov, stînd în timpul acela la Kutaisi, își răscolea în gînd toate detaliile ultimei sale întîlniri cu Jeannette de Lamié.

Aveam nevoie de o rezonanță europeană a eșecului spionajului politic rus și am primit-o cu pompă chiar. Titluri senzaționale apăruseră în toată presa europeană. Apoi au început să vuiască forurile diplomatice și presa a mai primit o tranșă de informații de scandal. Zarandia a fost chemat atunci urgent la Petersburg. Și era încă acolo, cînd, la trei săptămîni după dispariția domnișoarei de Lamié, ziarele emigranților publicaseră integral textul proclamației lui Spadovski. Scandalul căpătase proporții europene și, totuși, numele colonelului Sahnov nu fusese pomenit nicăieri.

Peste două săptămîni, s-a întors de la Petersburg și Zarandia, întreg și neatins.

De-abia mi-a povestit cum au nimerit în mîna domnişoarei de Lamié copia proclamaţiei lui Spadovski, căci viaţa şi-a intrat din nou în făgaşul ei normal.

După ce şi-a terminat treburile la Kutaisi, Sahnov a plecat la Borjomi unde, în vremea aceea, oamenii din cercul lui îşi făceau o cură, petrecîndu-şi acolo o lună, după care s-a întors la Tiflis.

Spre sfîrşitul unei zile, Sahnov îl trimise pe adjutantul lui la Zarandia cu invitaţia de a se prezenta la el.

Adjutantul îl găsi pregătit de ieşire în oraş şi Muşni luă imediat legătura cu mine, rugîndu-mă să-l primesc numaidecît. Locuiam atunci pe strada Petru cel Mare şi mă aflam acasă.

Insistenţa unui om atît de sensibil nu putea să nu aibă o cauză serioasă şi m-am hotărît să-l primesc.

Înainte de a porni spre mine, Zarandia scoase din seif două pachete mari, sigilate cu peceţi de ceară roşie. Erau dosare şi pe unul din ele, Zarandia îl întinse adjutantului lui Sahnov :

— Aduceţi-i la cunoştinţă donmului colonel, că l-am rugat să deschidă pachetul şi să facă cunoştinţă cu documentele pe care le conţine. Iar dacă şi după aceasta colonelul tot va considera că întîlnirea cu mine e necesară, îl rog ca mîine dimineaţă să-mi trimită răspunsul prin dumneavoastră la locuinţa contelui Szegedi, unde mă voi afla şi eu către opt seara.

Adjutantul iscăli apoi de primirea pachetului şi, destul de îngrijorat de răspunsul lui Zarandia, părăsi biroul. Pe al doilea pachet, Zarandia mi-l aduse mie.

— Luminăţia-Voastră, nu mă îndoiesc că nu voi avea ocazia să mă întîlnesc cu Sahnov, dar dacă totuşi se va întîmpla, aş vrea să ştiţi ce i-am transmis prin adjutant. În ambele pachete sînt copiile legalizate ale originalelor pe care le păstrez în seiful meu.

Pe pachet era, într-adevăr, parafele corespondenţei secrete. Or, chiar dacă Zarandia nu mi-ar fi cerut-o, eram totuşi obligat s-o deschid.

Şi l-am deschis.

Pe copertă se făcea cunoscut că mapa cuprindea documente doveditoare ale unor crime făcute de colonelul Sahnov, crime de stat, politice, de drept penal şi morale, iar pe prima pagină, lista acestor documente.

M-am uitat la Muşni şi mi s-a părut că în locul persoanei sale înalte şi uscate, care se aşeză în fotoliu, îşi scosese capul ameninţător un şarpe făcut ghem.

Învinuirea din încheiere ocupa patru paginii, iar dovezile care o confirmau, o sută douăzeci. Scrisoarea personală a lui Zarandia către Sahnov se afla pe penultima pagină şi în ea i se propunea o alternativă, pe care trebuia să o considere chiar fericită : ori cercetarea dosarului de către o comisie ministerială, ori demisia voluntară, care ar fi presupus autoeliminarea din efectivul ministerului de afaceri interne. Pe ultima foaie, dealtfel, era şi un raport adresat ministrului, cu rugămintea de a-i primi demisia şi din care lipsea doar semnătura lui Sahnov.

Ce incriminare i se făcea însă colonelului Sahnov de către şeful informaţiilor politice din Caucaz ?

În concluziile de învinuire, crimele erau enumerate în ordine ascendentă : cumpărarea unui covor furat ; neglijenţă şi o comportare lipsită de conştiinciozitate faţă de îndatoririle serviciului ; acţiuni interzise şi dăunătoare, îndreptate împotriva poliţiei secrete caucaziene şi a administraţiei jandarmeriei ; imprudenţe inadmisibile în ceea ce priveşte serviciul de ştiri secrete şi din pricina cărora se furnizează presei străine anumite informaţii ; în sfîrşit o comportare criminală faţă de agenţii informatori ai puterilor străine, precum şi primirea din partea lor a unor mari sume de bani apoi faptul că contribuise şi la fuga unui agent străin foarte periculos, Jeannette de Lamié etc.

Datele erau multe şi grupate cu grijă. Ca să le studiez mi-ar fi trebuit timp, dar cum documentele mi-erau cunoscute, i-am promis lui Zarandia că în douăzeci şi patru de ore dosarul va fi studiat de mine în amănunt.

A doua zi a venit la mine cu o oră înainte de cea stabilită. Dar tot înainte de ora fixată a venit şi adjutantul lui Sahnov, aducînd mapa cu cererea de demisie iscălită de Sahnov. Colonelul înţelesese pesemne că nu mai avea nici o scăpare. Neseriozitatea şi slăbiciunile îl duseseră la pieire, iar Zarandia îl şi vîrîse cu gîtul în laţ, aşa că soluţia cea mai onorabilă, tot demisia rămăsese. Încheiase deci lectura dosarului, iscălind cererea.

Curînd după aceea şi ministrul şi comandantul corpului de jandarmi îi primiră cu reverenţe demisia.

Nu pot însă să nu-mi amintesc ce greu îmi fusese cîndva să-mi închipui că evenimentele care, prin natura lor, păreau incompatibile, s-ar fi putut uni totuşi într-o singură avalanşă care să-l ia cu ea în cădere şi pe Sahnov.

După un timp oarecare, îmi ajunse apoi la urechi zvonul că Sahnov, deşi demisionase, timp de aproape doi ani, nu-şi pierduse speranţa achitării, încercînd — cu ajutorul unor avocaţi vestiţi — să anuleze materialele lui Zarandia, fără a reuşi însă.

Găsiseră, ce-i drept, posibilitatea ca pe baza a două sau trei documente să-l învinuiască şi ei de acţiuni premeditate, îndreptate împotriva lui Sahnov, dar celelalte documente, douăsprezece la număr, fuseseră de nezdruncinat. Era deci mai înţeleaptă tăcerea şi el tăcu.

Într-un tîrziu, l-am întîlnit apoi ca ofiţer de stat major cu un grad destul de înalt.

Un exilat politic, timp de trei ani ne trimitea o dată la două săptămîni o plîngere stranie, din gubernia Permi, expunînd pe zece pagini încălcarea normelor procedurii penale în cercetarea procesului lui. Şi cum noi conduceam procesul, fireşte, noi şi primeam plîngerile a căror perseverenţă îmi dăduse de gîndit, dar, dacă în pofida lungilor sale peroraţii şi a încîlcelii din ele, totuşi omul are dreptate ?

Am fost deci de acord ca acest proces să fie revizuit şi exilatul a fost adus înapoi. În timpul unui interogatoriu l-am întrebat :

— De ce aţi scris plîngeri atît de lungi ? Doar ştiţi că, cu cît plîngerea e mai lungă, cu atît are mai multe şanse să fie citită în fugă sau deloc ?

— Da, dar există şi procese despre care dacă scrii pe scurt înseamnă că n-ai scris deloc. Or, procesul meu e din acestea.

Şi, într-adevăr, aşa fusese. De aceea poate că nici eu nu era nevoie să-mi exprim atît de amănunţit gîndurile referitoare la soarta oamenilor deştepţi şi a celor limitaţi. Numai că această chestiune, precum şi toate evenimentele legate de ea, au avut o profundă influenţă asupra mea. Şi acum laconismul este neîndestulător, iar conciziunea dăunătoare descrierii esenţei, cred, totuşi, că n-am făcut rău.

Şalva Zarandia

De data aceasta, Data a venit la ora unsprezece seara. Îmi aduc bine aminte, eram atunci în vacanţa de iarnă. A bătut la fereastra tatălui meu, Magali ; aveau ei un semnal stabilit, dar eu nu ştiam asta şi m-am dus cu Magali să deschid uşa. Data îşi dădu la o parte mantaua şi ne spuse că l-a chemat Muşni, indicîndu-i ziua de azi şi ora.

Am aprins lampa. Am vorbit despre noutăţile din familie şi despre cele ale sale. A intrat apoi şi mama Tamar ; a plîns, sărmana, văzîndu-şi fiul şi, mai ales, la gîndul că o să-l vadă şi pe celălalt întîlnindu-se cu Data, după douăzeci de ani de peregrinări. Au trezit-o şi pe Liza, orfana, care era crescută la noi în casă, azi în viaţă şi plăcută, chiar foarte plăcută... şi femeile s-au apucat să pregătească cina.

— Şi nu ţi-a spus Muşni ce o fi avînd cu tine ? îl întrebă Tamar.

— Nu ; a spus doar că trebuie neapărat să ne vedem pentru o treabă ce nu se poate amîna, încolo, n-a mai transmis nimic.

Întrebarea mamei îl înveseli pe Magali, însă voia atît de mult să-şi vadă fiii, îi era atît de dor de ei, încît continuă :

— Ei, şi ce-i cu asta ?

N-a trecut nici o jumătate de oră de la venirea lui Data, că la fereastră se auzi şi un tropăit de copite. Am ieşit să văd dacă nu e Muşni. Călăreţul, într-adevăr, se oprise la poarta noastră. El era.

Sărind de pe cal, m-a îmbrăţişat şi m-a copleşit din mers cu fel de fel de întrebări. Singur şi-a dus apoi calul în grajd, singur i-a scos şeaua, i-a dat fîn, trimiţîndu-mă numai după aceea să-i aduc cele necesare pentru spălat.

Cînd şi la ce staţie se dăduse jos, nu ştiu. Dar să rişti singur să pleci călare pe un întuneric atît de adînc, era mare lucru ! Pe drumurile noastre megreline să umbli după miezul nopţii, nu era deloc lipsit de primejdie. Neputîndu-mă reţine, în timp ce turnam apă, l-am întrebat cum de se hotărîse la o astfel de călătorie.

— Uite ce-i, Şalva, rîse Muşni, dacă ar fi atîtea tîlhării cît se spune, ţara noastră ar fi la cheremul tîlharilor.

— Dar şi tata spune asta.

— Da, dar el îi are în vedere pe alţii, nu pe cei care fură de la bătrîne. Hai, să mergem !

Mă gîndeam că îndată îi voi vedea pe Data şi pe Muşni împreună ! Şi inima, în timp ce urcam pe scară, mi se zbătea ca o pasăre-n colivie. Unul era abrag, iar altul comandantul organizaţiei de spionaj. Şi erau fraţi.

Muşni se apropie mai întîi de mama, înclinîndu-se să-i sărute mîna, apoi de tata, sărutîndu-l şi pe el.

Data l-a întîmpinat în picioare şi cîteva clipe fraţii se priviră unul pe altul fără să se clintească nici unul din loc.

Muşni făcu apoi primul pas spre Data şi Data porni şi el în întîmpinarea lui. Îşi strînseră mîna unul altuia şi se îmbrăţişară. Îi vedeam numai faţa lui Muşni. Pusese capul pe umărul lui Data şi nu se mişca deloc. După aceea, vorbi... Vorbi mai întîi despre faptul că fratele lui se schimbase, că îmbătrînise (mai mult decît s-ar fi aşteptat), şi izbucni în lacrimi.

Încă puţin lipsea şi credeam că va plînge în hohote.

Tamar începuse să bocească de-a binelea, iar Magali se aruncase s-o liniştească, prevenind-o că s-ar fi putut aduna vecinii, să întrebe ce s-a întîmplat.

Ne-am dus apoi la masă şi fraţii s-au aşezat unul în faţa altuia. Muşni ofta mereu şi-şi ştergea întruna lacrimile.

— Gaumargios [1], frate !... a spus Data, bîndu-şi vinul.

Nimănui nu-i era foame, dar cina era pe masă şi trebuia să facem ceva în această tăcere. Tata binecuvîntă masa şi toţi îşi făcură semnul crucii, începînd după aceea să mănînce.

— Văd, Data, începu Muşni, că ai venit exact la ora stabilită. Ţi-ai călcat obiceiul ?

— Tu n-ai fi meritat încă de la mine o ofensă.

— Nu înţeleg ? !

— Am venit la ora pe care mi-ai fixat-o. Mă chemase fratele meu şi ca un om cinstit ce sînt, să nu fi venit la timp, ar fi însemnat că m-aş fi îndoit de tine. Mi-eşti doar frate şi cavaler. Şi acelaşi lucru l-aş fi dorit şi de la tine.

Magali zîmbi, mîndru de răspunsul lui Data. Tamar se adînci în lucrul ei de mînă ; un fiu nu trebuie să observe bucuria pe care i-o făcuseră vorbele cu celălalt.

---

[1] Salut tradiţional gruzin : Dumnezeu cu tine !

— Dar ce-ai fi făcut dacă cineva, folosindu-se de numele meu ţi-ar fi întins o cursă ? întrebă Muşni zîmbind.

— Dorinţa ta mi-a transmis-o Elle (Data nu răspunse la gluma fratelui său), ca şi condiţiile întîlnirii, dealtfel şi acordul meu, transmis ţie tot prin ea. Alţi străini nu s-au amestecat în tratativele noastre, aşa că cine ar fi putut să-mi întindă o cursă, Muşni ?

— Întîmplarea. Muşni tot mai zîmbea.

— Întîmplarea ? Data îl privi pe Muşni ca să înţeleagă încotro bate. La aşa ceva mă aştept întotdeauna.

O bucată de carne, pe care o ducea la gură fu pusă înapoi pe farfurie. Muşni se ridică şi privirea-i se roti pe toţi pereţii şi prin toate colţurile.

— Unde ţi-e arma, Data ?

— Cu mine am numai asta — şi Data puse mîna pe ciohă. Restul l-am ascuns. Să vin aici înarmat ? Cum ţi-a putut trece aşa ceva prin cap ?

Magali îşi plimbă şi el ochii prin cameră, observînd abia atunci că Data era neînarmat.

— Dar în sîn ce ai, sau cum ai vrea să-i zic ? a întrebat Muşni fără grabă.

— Sînt obişnuit cu arma. Fără ea nu mă simt bine. Aşa că aşta-i !

Cina se desfăşura în tăcere, fiecare se uita în farfuria lui, iar eu priveam pe furiş, cînd la fraţi, cînd la mama, cînd la tata sau la soră.

— Ce fel de armă e aceasta ?

Muşni nu-şi ridică ochii.

— Nagan.

În acea vreme viaţa şi necazurile o doborîseră de tot pe mama Tamar. Era pe de-a-ntregul încovoiată şi ciudat s-o vezi cum arăta. Îşi plimba mereu privirea de la un fiu la altul, o privire severă şi neiertătoare. Crescut de ea, îi cunoşteam bine starea ce o cuprindea cînd se simţea ofensată sau bănuind vreo nenorocire abătută deasupra copiilor ei. Era atunci ca un zimbru pe marginea prăpastiei. Muşni se încordă şi el şi, după ce puse cuţitul şi furculiţa jos, îl privi îndelungat pe Data în faţă, spunîndu-i :

— Scoate-l ! Vreau să-l văd !

Data nu-l înţelese pe fratele lui.

Muşni îi arătă atunci cu ochii pieptul.

Pricepînd la ce se referea, Data scoase din sîn, într-o clipă, revolverul şi punîndu-şi-l pe palmă îl întinse lui Muşni.

Muşni examină arma fără s-o atingă, apoi o luă şi, deschizîndu-i tamburul, o întoarse spre noi.

În butoiaş se afla un singur glonte.

— Au început să te lase nervii ? spuse Muşni, închizînd revolverul şi dîndu-i-l înapoi lui Data. Ai început să îmbătrîneşti. Nu-i prea devreme ?

— Dar ce aveți ? Glasul lui Magali era sever și rece.

— Să spună el singur — răspunse Mușni.

Eu nu înțelegeam nimic dar mi se tăiase respirația, mă încinsesem, iar capul mi se părea strîns ca într-o menghine.

— Să fi pus oare frica de moarte atît de mare stăpînire pe tine, încît să fii gata să te sinucizi ? l-a întrebat mama.

Data rîse și dădu din cap.

Obrajii lui Mușni tremurară și mi se păru că-i tremură și bărbia.

— Ce... Glasul i se stinse și trebui să mai înceapă odată... Ce-ai așteptat ?

— Tu singur mi-ai spus ! îi răspunse liniștit Data.

— Astîmpărați-vă ! le porunci atunci mama și totul intră în albia obișnuită. O moarte ca asta nu te-ar fi privit numai pe tine, Data... Să știe și Mușni. Ar fi fost o rușine pentru toată familia !

Ar fi însemnat ca Mușni să fi fost în stare de trădare și de cursă.

Mușni înțelese și el aceasta și se înfurie. Neîndrăznind însă s-o înfrunte pe mama, se stăpîni, totuși, și spuse doar apăsat :

— Dacă voi cădea atît de jos, precum Data și dumneata, mamă, credeți, atunci, într-adevăr, ar fi mai bine să vă sinucideți. Decît așa un fiu și frate !...

— Iar nu vorbești ce trebuie, începu Data, dar mama îl întrerupse.

— Nu începe și nu sfîrșește cu voi, familia și neamul nostru. Țineți minte asta ! Eu cu tata mai avem și alți fii și nepoți, iar înainte de noi au fost moșii și strămoșii, ale căror oase încă n-au putrezit. Sîntem o mare familie. Omul e viu prin om.

— Știm amîndoi asta, mamă, spuse încet Data și nimeni din noi nu și-a făcut vreodată de rîs familia prin ceva josnic.

— Nu mai vreau să vorbesc despre asta — spuse tăios Tamar, în timp ce tocmai o opri tata Magali ca să-și spună și el cuvîntul.

— Dacă încă o dată Mușni te va chema și viermele îndoielii se va mișca în tine, Data, du-te la el înarmat. Dacă te va trăda cineva și ai armă o vei scoate-o tu cumva la capăt ; nu e cazul să te lași cu una cu două. Dacă vei afla însă că această cursă ți-a întins-o Mușni, procedează cum găsești de cuviință, dar ca nimeni pe această lume, nici un om să nu afle și să nu înțeleagă ce s-a întîmplat. Cînd într-o familie cinstită apare un ticălos sau un om de nimic, nimeni din familie nu are dreptul să transforme ticăloșia săvîrșită în blestemul neamului său. Cinstea familiei trebuie să rămînă nepătată, și acum și în viitor. V-am învățat că în țara ta ești trimisul familiei tale iar în afara țării, ești trimisul patriei tale, pentru că în patrie faptele îți reprezintă fața fa-familiei, iar dincolo de hotarele ei, fața poporului tău. Așa e drept și bine, Data, iar tu, Mușni, de cumva n-ai știut, e bine să-ți intre asta în cap.

— Eu mi-am spus părerea mai înainte ; acum spune dumneata, tată, dacă venind la fratele meu, cu arma, l-am ofensat, oare, sau nu ? întrebă Data.

— Dar... începu Muşni, însă Data ridică mîna.

— Un moment... Întîmplarea, cum o numeşte Muşni, sau altceva, nu se poate exclude ?

— Multe se pot întîmpla, fu de acord Muşni.

— Presupunem că sînt atacat, m-au dat gata, m-au legat de mîini şi de picioare, se poate întîmpla şi aşa ceva şi atunci ce vor spune oamenii ? Că fratele l-a condamnat pe frate la ocnă sau la spînzurătoare. Aşa că, dacă Doamne fereşte, s-ar întîmpla şi aşa ceva, nici n-ai şti ce să faci ?

— Ba da ; să strigi, să audă toţi că fratele tău n-a avut aici nici un amestec în toată treaba, şi că numai duşmanii lui sînt vinovaţi !

— Bine, tată, dar mintea şi inima mea, pînă ce n-am ajuns la spînzurătoare, pe ce să se bizuie ? Ce să facă ?

— Partea ta e suferinţa şi chinul mucenicie. Aşa a hotărît Domnul Dumnezeu. Ţi-ai pus în faţă un ţel şi suferi pentru el. Iar cînd ai făcut ce-ai făcut, Magali arătă cu ochii arma care se afla la Data în sîn, ai avut grijă doar de tine, de inima şi mintea ta, aşa că acuma, ce-o da Dumnezeu !

— Deci, cum s-ar zice, omul nu-şi poate hotărî nici moartea ? rîse Data.

După aceea, au tăcut un timp îndelungat.

— Păi după atîţia ani de cînd nu v-aţi văzut, n-aţi găsit altceva mai bun să discutaţi decît de astea, a spus Tamar. Pesemne însă că eu sînt vinovată că n-am ştiut să vă sădesc în inimi dragostea frăţească a unuia pentru celălalt.

— Ba, impotrivă, mamă, strigă Muşni. Numai soarta ne-apus pe căi diferite... Iar în locul nostru alţii demult s-ar fi transformat în duşmani de moarte.

— E timpul să vorbim ce trebuie, spuse Data. Trebuie să plec chiar în noaptea asta.

— Să vorbim atunci, că-i mai bine, se învioră şi Muşni.

Era greu însă să înceapă. Se învîrtea împrejur şi se apropia cu multă precauţie de miezul lucrurilor.

Era foarte înţelept Muşni şi auzise tot ce-i spuneau alţii lui Data. Cu diverse ocazii le adunase pe toate, le gîndise şi trăsese şi concluziile, pregătindu-se să expună lui Data... Mai era apoi şi faptul că Data îmbătrînea şi cu fiecare zi ce trecea, puterile, fără de care un abrag nu putea trăi, îi scădeau, făcîndu-l să se expună tot mai mult primejdiei morţii. După aceea, erau şi fraţii cărora le stătuse de-a curmezişul drumului şi bătrînii care suferiseră atît de mult din pricina lui. Unde mai pui, spunea el, că nici viaţa lui Data nu e prea dreaptă, făcînd atît de multe păcate, pe care alţii le iau drept model. Şi toate acestea pricinuindu-i şi poporului numai necazuri. N-a uitat apoi să-i reproşeze că şi cei care îl înconjuraseră, considerîndu-se binefăcătorii lui, îi deveniseră acum duşmani şi că tot ceea ce făcuse pentru popor se întoarse de fapt împotriva lui. Şi cîte i-a mai amintit Muşni, numai

Dumnezeu știe. Iar ce i-a spus și ceea ce avusesem ocazia să aud și mai înainte de la alții semăna atît de mult, încît m-am gîndit că poate el îi pregătise din timp pe toți. Poate că și Data gîndea la fel, numai că modul său de a asculta îi ascundea foarte bine lăuntrul.

De vreo trei sferturi de oră își expunea Mușni tot ce gîndise și, la sfîrșit, spuse :

— Iată, deci, cum stau lucrurile, frate, și acum tare aș vrea să aflu și eu ce ai de gînd să faci mai departe ?

— Dorești la mănăstire ? rîse Magali. Vrei să te faci călugăr ? Maica Efimia ne-a promis că-l face frate la o mănăstire, undeva mai departe, în Rusia, sub un nume monahal.

Data zîmbea și după cum mi s-a părut, nici n-avea de gînd să răspundă, dar Mușni îl privea drept în ochi și aștepta.

— Tot ce ai spus era despre mine. Dar tu ? tu ce vrei, Mușni ? spune ! Și atunci poate că mă voi mai gîndi și eu dacă să-ți răspund sau nu, spuse Data.

— Sînt mutat la Petersburg, Data !

Toți cei din jurul mesei îl priviră pe Mușni cu respirația tăiată. Numai Data ședea, neridicîndu-și ochii spre ei.

— Și probabil pentru un post mare ?

Data ședea ca și înainte cu capul plecat.

— Foarte mare. Îl știi și tu pe Sahnov, ai auzit de acest pui de cățea... În locul lui. Voi lucra un an, după aceea mi s-a promis că voi fi înaintat și mai sus. Dar postul, vezi tu, e așa... Desigur, nu mă vor menține, dar în afacerile externe, de importanță internațională, nici țarul și nici miniștrii lui nu vor putea face un pas fără mine. Mă refer la pașii bine calculați.

— Dar unde l-au trimis pe colonel ? întrebă Data.

— Fără post nu va rămîne el. Îl vor aranja ei.

Tamar abia acum își desprinsese privirea de la fiul ei, îndreptînd-o din nou spre lucrul de mînă. I-am observat pe față lacrimi. I le-a observat și Magali.

— Îmbătrînesc și ei, nevastă, ce să-i faci ; fiecare cu drumul lui. N-ai de ce plînge pentru asta !

— Voi fi un om mare, mamă, și-mi va fi mai ușor așa să devin ceea ce visai dumneata și tata, o liniști Mușni.

— Și ce-ți prevestește această schimbare ? întrebă Data.

— Gradul de consilier secret, rîse Magali.

— Gradul este adecvat cu sarcinile, observă rece Mușni. Și cred că așa voi putea fi de un și mai mare folos. Acum sînt nimic ; nimeni nu mă cunoaște și nici n-am de gînd să cer socoteala cuiva pentru aceasta. Dar am făcut și pînă acum multe și fac și acum. De acolo însă, de unde voi ajunge, voi avea posibilitatea să văd și mai multe și să fac tot pe atîtea.

— Da, dar mulți care s-au ridicat sus și aveau și o serie de intenții și planuri mărețe, după aceea au uitat de toți și toate, spuse Magali. De fapt, așa se întîmplă, cînd devii om mare în slujba altcuiva. În slujba statului vei face ceea ce-i convine țarului și ceea ce-i dăunător poporului tău.

— Tată, cred că vorbești cu altcineva, nu cu mine. Eu servesc tronul numai pentru că nu văd deocamdată ceva mai bun pentru patria și poporul meu. Și pînă acum n-am făcut decît tot ceea ce am crezut eu că-i folositor pentru țara mea. Cu asta o să și mor. Iar dacă politicienii și revoluționarii vor găsi drumul, care să ne ducă pasul către un viitor și mai bun, voi crede și eu în ei și nimeni nu va trece de partea lor mai curînd ca mine. De la noul meu domeniu de activitate însă mai aștept un singur lucru, pentru că, deși am reușit să rezolv multe treburi grele și încîlcite din serviciul meu actual, mai mult nu se mai poate face ; e un domeniu restrîns de activitate, iar eu sînt un om viu și pot mai mult decît fac ; or, vreau neapărat să-mi cunosc limita posibilităților mele. Pentru asta îmi trebuie însă spațiu.

— Ai luat o hotărîre bună, Mușni, spuse Data, Mi se pare că tot te mai împiedică ceva. Spune-mi ce ?

— Da, faptul că tu ești abrag de douăzeci de ani, iar eu sînt la curte într-o situație dintre cele mai înalte. Or, așa ceva nu se poate, spuse Mușni cu glas tare și enervat.

— Și mai departe ? Tata Magali se învioră dintr-o dată și, aplecîndu-se cu tot corpul peste masă, își aținti ochii spre fiul cel mare. A ridicat capul și Data.

— Mai departe, ce ? Că doar am mai vorbit de atîtea ori, spuse Mușni. Ce să ne mai repetăm. Dar ce-i de făcut ? Că despre asta și-așa n-am discutat niciodată, dacă nu punem la socoteală sfatul maicii Efimia, de a pleca la mănăstire. Dealtfel, eu am discutat și cu ministrul de interne. Părerea lui e că Data trebuie să se predea și să se lase întemnițat de bună voie. Va fi condamnat doar la cinci ani. Pedeapsa și-o va face în Gruzia și va fi eliberat ca toți cei care și-au terminat condamnarea. Iar de faptul că totul va fi așa și nu altfel, răspund eu în fața familiei, fratelui și în fața propriei mele conștiințe.

Magali a vrut să spună ceva dar Mușni l-a oprit.

— Stai, tată ! Să nu vorbim despre asta. Lasă-l pe Data să se gîndească singur. Are o jumătate de an în față. Dacă va găsi un sens în cele spuse de mine, eu voi fi lîngă el. Nu va fi de acord, rămînem pentru el așa cum am fost întotdeauna. Și cu asta cred că am încheiat discuția.

— Fie și așa, spuse Magali. Și nimeni nu mai spuse nici un cuvînt.

Peste vreo zece minute, Data se ridică, se îmbrăcă, își luă rămas bun de la toți și din prag îi spuse lui Mușni : „Mă voi gîndi“. Imediat după aceea se apropie de Mușni, îl îmbrățișă, îl sărută și-i spuse :

— Puritatea frăției noastre, Mușni, este mai importantă decît toate treburile tale și ale mele.

Nu mai știu apoi cît timp a trecut după plecarea lui Data și cît timp dură tăcerea noastră, dar pare-mi-se că tot l-am mai auzit pe Mușni spunînd, așa ca pentru el : mda, are dreptate !

Pe urmă, lucrurile s-au petrecut așa :

Cum spusese și Mușni, pentru un om atît de cinstit ca Data nu exista o altă cale decît aceea de a se duce și a se preda de bună voie. Și totuși, a mai fost ceva ce l-a împins spre aceasta ; ce însă, nu știu și cred că nici Mușni n-a priceput clar ce l-a făcut totuși să se predea.

Contele Szegedi

Ospățul se terminase și era momentul ca, după beție, să-mi vin în fire și să înțeleg ce se întîmplase. Colonelul Sahnov și soarta lui mă interesau, de fapt, prea puțin.

Nici Zarandia nu mă interesa în așa măsură, în care mă interesase înainte, cînd povestirea era încă în curs de desfășurare.

Mă străduiam doar să înțeleg definitiv clar și exact, ce pierdere sufletească suferisem și dacă pierdusem ceva sau nu. Rămăsesem, oare, în ultimii ani la înălțimea principiilor mele sau mă transformasem într-un simplu profesionist ? În suflet aveam un fel de haos și nici o bănuială nu mi se părea îndrituită. Trebuia să se petreacă în mine o schimbare a cărei apropiere o simțeam cu fiecare ceas ce trecea.

În această stare, în care mă găseam, m-am gîndit să-l chem imediat și pe Zarandia, ca să ne clarificăm relațiile și să ne dumerim în legătură cu cele petrecute. Mi-era totuși, cam peste mînă, pentru că mai vroisem aceasta și o amînasem de nu știu cîte ori. De fapt, așa se întîmplă cînd lași evenimentele să se scurgă după bunul lor plac. Cu cît trece timpul, cu atît mai grea devine discuția, dacă nu chiar imposibilă.

Îmi amintesc, astfel, cum în anii studenției unul din colegi mi-a cerut împrumut o sumă mică de bani. N-a putut să mi-o întoarcă la timp, și atunci a început să mă evite. De fapt, omul nu mi-a înapoiat banii pentru că rușinea pentru cuvîntul dat devenise, încet, încet, una cu rușinea pentru datorie pe care nu mi-o achitase. Or, cam așa ceva se întîmplase și cu mine. În afară de aceasta, convorbirea cu Zarandia putea să-mi confirme existența unor circumstanțe foarte neplăcute, considerate de mine ca ipotetice, totuși, și chinuindu-mi tocmai de aceea atît de mult conștiința. Pe de o parte, convorbirea mea cu Zarandia ar fi putut scoate în evidență și firea-mi intransigentă, axiomatică.

Și a venit într-o zi momentul cînd toate acestea mi s-au înfățișat înainte, deodată, arătîndu-mi, de fapt, cît sînt de speriat, de fără speranță și de nevolnic. Atunci, suspendîndu-mi toate celelalte treburi, l-am chemat pe Zarandia. Se întorsese abia de două sau trei zile din Petersburg.

Zarandia intră și se așeză, înțelegînd, probabil, despre ce era vorba. Pentru o clipă, acest lucru mă făcu să am și eu o reținere în conversație, pe care însă o depășii spunîndu-i :

— Mușni, ceea ce am de gînd să discut cu dumneata este foarte important. În consecință, cer și de la dumneata o deplină sinceritate și un suflet deschis, căci de felul în care vor decurge lucrurile depind multe, foarte multe !

— Luminăția-Voastră, sînt numai ochi și urechi.

Îndată ce-am încercat să deschid discuția, totul mi s-a părut atît de clar, încît, de fapt, nici nu mai aveam ce întreba.

Zarandia aștepta. Prima chestiune era cea mai delicată pentru mine. Nu pentru că mi-era greu să stabilesc tema convorbirii, ci pentru că în împletirea complexă a evenimentelor nu prea puteam discerne datele exacte pe care trebuia să le prezint. Poate că mă împiedica frica, pentru că mă temeam că nu cumva chiar din prima frază să-mi iasă la iveală neliniștea și slăbiciunea, care mă cuprinseseră.

— Aș fi vrut să știu ce crezi despre îndrituirea și justețea acțiunilor, pe care le-ai întreprins la adresa colonelului Sahnov ?

Zarandia nu se grăbea cu răspunsul, pesemne că se gîndea. Dar la ce oare ?

Răspunsul la întrebarea mea îi era clar de la bun început, sub toate aspectele, altfel nici n-ar fi deschis campania împotriva lui Sahnov. Și experiența în relațiile mele cu Zarandia nu-mi îngăduia nici un dubiu în acest sens.

— Luminăția-Voastră, aș fi vrut să precizați la ce anume trebuie să răspund : care e părerea mea în legătură cu asemenea acțiuni, în general, sau numai în cazul colonelului Sahnov ?

Am pufnit în rîs, neînțelegînd, de fapt, de ce s-o fi codit Zarandia să-mi răspundă direct.

— Mușni, procedeele cu ajutorul cărora îți faci relații cu oamenii au devenit însușiri nelipsite și indispensabile psihicii dumitale. Mecanismul acestor relații acționează întotdeauna în sufletul tău, independent dacă e nevoie sau nu de aceasta. Problema pe care mi-ai pus-o a fost, de fapt, o întrebare născută din dorința, poate, subconștientă, de a avea tot dumneata inițiativa în convorbirea care va avea loc între noi. Or, de data aceasta, discuțiile se cade să le conduc eu. Așa că, te rog să fii cît se poate de scurt.

— Probabil că aveți dreptate, Luminăția-Voastră, nu m-am gîndit la asta. Dar e discutabil faptul că însușirea de care-mi vorbiți ar fi de natură negativă. Și acum, voi răspunde și la întrebarea dumneavoastră : am acționat numai eu, Luminăția-Voastră, nicidecum noi.

— Uite ce-i, Mușni. Eu nu te-am împiedicat, nu te-am oprit, deși știam, în general, despre ce e vorba, fără să intuiesc însă detaliile, dar de acționat, am acționat amîndoi, nu numai dumneata.

Continuă, totuși.

— Da, dar mai există şi un alt răspuns, Luminăţia-Voastră : a acţionat Sahnov, şi nu voi.

— Nu sîntem sfinţi, Muşni, să ne ascundem capul sub aripă ! Aşa că trebuie să recunoaştem că în acea situaţie, am acţionat noi doi.

— Negaţi, deci, versiunea pe care ministrul afacerilor interne şi şeful pandarmeriei au recunoscut-o fiecare separat ?

— Au luat-o de la dumneata şi au acceptat-o pentru că celelalte nu i-ar fi aranjat.

— Perfect ! Dar să stabilim acum dacă acţiunile noastre au fost juste sau nu, şi să elucidăm chestiunea de unde porniserăm. De la interesele puterii de stat şi ale tronului. Nu-i aşa ?

— Da. Dar una este poziţia justă de la care s-a pornit, şi cu totul alta măsura în care acţiunea a fost începută de pe poziţii juste, ca atare.

— Din punct de vedere al acelei poziţii, de la care noi trebuie să fi privit şi de la care am pornit întotdeauna, acţiunea noastră în legătură cu Sahnov o consider justificată şi justă, spuse hotărît Zarandia, continuînd şi mai hotărît : iar a-i fi lăsat pe mînă afaceri importante ale conducerii, cele mai importante, dealtfel, în stat, nu era posibil ! „E un suflet mic !“ aţi spus chiar şi dumneavoastră despre el, iar părerea dumneavoastră o împărtăşesc şi eu, fiind chiar gata s-o apăr. Unicul argument, conte, pe care l-aţi fi putut lua totuşi drept contrazicere ar fi fost critica procedeelor noastre, care totuşi au fost legale. Însă cum altfel am fi putut proceda ca să obţinem rezultatul dorit ? Nimeni şi nici dumneavoastră nu va putea răspunde la această întrebare şi iată de ce. Pentru că n-ar fi fost alte căi sau pentru că, pur şi simplu, n-au existat. Vorbesc, se înţelege, despre cele reale şi sigure, nu despre cele îndoielnice, adică de măsuri pe jumătate în stare, dimpotrivă, să-i întărească poziţia lui Sahnov, şi nicidecum pe a noastră. Or, ceea ce am întreprins noi era necesar, în primul rînd, intereselor de stat, şi numai după aceea nouă.

— Dar, printre armele noastre, am folosit şi provocarea, viclenia şi laşitatea, domnule Zarandia.

M-a întrerupt apoi rîsul degajat al lui Zarandia.

— De ce rîzi ? l-am întrebat eu. N-am dreptate ?

— O, nu, Luminăţia-Voastră ! Ca de obicei, aveţi dreptate, dar... vă rog să mă iertaţi, v-aţi aşezat în alt fotoliu şi vorbiţi de acolo ! Din punct de vedere al moralităţii abstracte, tot ce aţi vorbit este drept ! cu totul şi cu totul drept. Dar eu v-am întrebat şi nu degeaba, privindu-l numai pe Sahnov ? „Quod licet Jovi, non licet Bovi“. Neîncălcînd numele dreptăţii şi al moralităţii, în timpul nostru este imposibil să asiguri bunul mers al statului.

Absolut ! Căci dacă majoritatea încetează să respecte normele dreptăţii şi ale moralităţii, fără de care statul şi viaţa ar fi imposibile, şi din partea celor ce le apără pe acestea, se impun aceleaşi reacţii. Observaţi, însă, conte, că am spus : se impun.

— Machiavelism curat, domnule Zarandia !

— Da, machiavelism ! Dar omul acela înțelept e considerat drept nemernic, numai pentru că a spus deschis întregii lumi ceea ce alții fac pe ascuns sub masca bunătății, călcînd de fapt aceleași norme și principii. Or, provocarea, violenia, lașitatea — cuvintele pe care dumneavoastră le-ați folosit împotriva lui Sahnov — reies din interesele statului.

— Prin urmare, consideri că statul este începutul răului ?

— Imperiul — da ! Dar omenirea s-a străduit neîncetat să facă din stat adevăratul izvor al binelui.

— Se pare că și dumneata și prietenii dumitale aveți aceleași păreri, Mușni !

— Cu diferența că, Luminăția-Voastră, dacă ar fi după vrerea lor, ei ar desființa și azi Imperiul. Pe cînd eu prefer să aștept.

N-am mai vorbit nimic. Era pentru prima dată cînd vedeam cu ochii mei cu ce putere crescîndă se aprindea spiritul mondial de desființare a statului. Eram în centrul evenimentelor și știam că în toată lumea crescuse enorm numărul oamenilor care considerau că soluția tuturor contradicțiilor sociale era distrugerea societății însăși. Nu în sensul rețetelor lui Prudhon și Bakunin, care îndemnau la distrugerea statului ca instituție, ci la distrugerea Imperiului, pentru a se crea un stat cu totul nou. Spiritul acesta cuprinsese toate păturile sociale, silindu-le să țină seama de ele însele. Ce ne așteaptă ? Poate că ne aflăm în ajunul acelei perioade istorice, cînd deodată, apărînd un străin, va spune : Eu sînt țareviciul Dimitrie și pămîntul rusesc va fi cuprins de cumplite frămîntări. Sau un nou Emilian Pugaciov, declarînd „Sînt Petru al III-lea, cel înviat, și prințul Golștinski," și milioane de oameni cu coase, ferăstraie și bețe vor porni spre tunuri, sau ceva nou, de neconceput înainte și neexperimentat încă, în nici o țară ? Iar dacă orice Imperiu și, bineînțeles, și al nostru, a devenit un început potențial al răului, înseamnă că eu, servitorul lui umil și credincios, mi-am pus cunoștințele, experiența, energia și talentul în slujba acestui rău.

Majoritatea condamnaților care-mi trec prin mîini e constituită din oameni cinstiți, sinceri și nobili. Și aceștia sînt aceia care azi se străduiesc să distrugă Imperiul, nu drojdia societății.

Or, în această situație, unde este locul unui om nobil, unde este locul unui fiu credincios al patriei sale ? De la ce concepție să pornești ? Ce poziție morală să adopți, fie ea chiar abstractă ?

Zilele se scurgeau unele după altele ; o lună o înlocuia pe cealaltă, iar eu îmi repetam mie însumi, ca pe o melodie obsedantă, fel de fel de dovezi și de gînduri, citite undeva, auzite sau concluzii ale propriei mele experiențe. Odată, dormitînd sub briciul frizerului, mă gîndeam că cel mai bun lucru ar fi să-mi dau dimisia, devenind un simplu observator distanțat al evenimentelor. Treptat, treptat, am început apoi să înțeleg că doar sustrăgîndu-mă activității îmi voi putea cristaliza cel mai drept punct de vedere asupra lumii şi vieţii. Acest gînd se adînci în conştiinţa mea ca un cui şi fiecare argument în folosul demisiei lovea ca un ciocan în mine.

În sfîrşit, veni şi ziua cînd în conştiinţa mea nu mai rămase nici un argument împotriva demisiei şi n-am mai pregetat.

În primăvara timpurie a anului 1904, am trimis hîrtie ministrului în legătură cu demisia şi aşteptam răspunsul. Logica împrejurărilor mă ducea cu gîndul la faptul că rugămintea îmi va fi neapărat acceptată. Marele cneaz îl întrebase cu o indignare vizibilă pe ministrul afacerilor externe, cum de au putut proceda cu atîta uşurinţă cu finul lui ? Ministrul îi răspunse că n-avea altă ieşire, dar că duşmanilor finului marelui cneaz le vor răspunde ei cum se cuvine. Şi demisia mea le dădea această posibilitate, ministrul aducîndu-i la cunoştinţă marelui cneaz că finul lui nu putea fi reabilitat, dar că în schimb, contele Szegedi îşi dăduse demisia.

Dar nici aşa nu mi-am găsit liniştea. La grijile avute, s-au adăugat şi altele : mă vor lăsa, oare, să plec, sau nu ? Şi dacă da, cum ? Uşor sau cu părere de rău ? Cu demnitate sau aruncîndu-mă ca pe un gunoi?

La vîrsta mea, trebuia să mă conduc după experienţă, dar, în pofida înţelepciunii căpătată în viaţă, sufletul mi-a fost cuprins, totuşi, de nelinişte. Fiecare ştie, dealtfel, că, atunci cînd sufletul ţi-e cuprins de grijă, ai vrea cumplit să-ţi împărtăşeşti necazul cuiva şi să găseşti în acela interlocutorul înţelept şi pătrunzător, care să-şi cunoască rolul şi să-l îndeplinească cu bunăvoinţă. În cercul meu, însă, nu mi l-aş fi putut găsi, excluzîndu-l doar pe Zarandia. Şi numai Dumnezeu ştie ce vierme mă rodea şi cum mă chinuia setea de a vorbi cu cineva despre necazul meu. Îndată ce rămîneam singur, gîndurile mă asaltau, căutînd în minte pe acela cu care aş fi putut vorbi despre îndoielile care mă cuprindeau. Deodată îmi apărea în faţa minţii figura lui Sandro Karidze. O goneam însă, neputînd totuşi împărtăşi starea-mi sufletească unui om atît de departe. Totuşi, imediat după aceea, m-am gîndit că în compania unui ins de felul lui Sandro Karidze mi-aş fi putut petrece cu plăcere o seară sau două. După puţin timp, imaginea lui mi-a apărut din nou în conştiinţă şi iarăşi mi-am gonit gîndul de a mă întîlni cu el. Împotriva voinţei mele însă, tot mai insistent începusem să-mi caut în memorie unde se aflau acum cei care-l înconjurau odinioară pe Data Tutaşhia şi pe Nano ? Mi-am amintit de fiecare, dar nici unul din ei nu se potrivea cu necazurile mele. Cu toate acestea şi cu totul neobişnuit pentru mine însumi, l-am chemat pe ajutorul meu şi l-am rugat să afle unde poate fi găsit Sandro Karidze. Era gata să iasă omul pe uşă, cînd l-am întors din drum, ordonîndu-i să-mi aducă şi dosarul lui Karidze.

Peste o oră am aflat apoi că Sandro Karidze, unul din oamenii cei mai luminaţi ai poporului şi timpului său, părăsise lumea, cu toate grijile ei, devenind monah la mănăstirea Şiomgvimski. Monah dintre cei mai umili și mai de jos. Nu avea pe lîngă el decît un învățăcel pe care-l povățuia și care-i conducea gospodăria. Își mai păstrase și vasta-i bibliotecă, dedicîndu-se tot timpul studiului. Se știa că Sandro Karidze scrisese mult. Despre ce, însă, se cunoștea destul de bine. Nu tratate teologice. Lucrările lui aveau un caracter filozofic, moral și politic. Chiar titlurile lor dovedeau acest fapt : „Omul și misiunea lui“, „Istoria și moralitatea“, „Personalitate, popor, omenire“, „Cetățeanul și statul“, „Personalități politice și popoare“. În dosar exista și concluzia agentului nostru : „Scrierile domnului Karidze subminează credința creștină, îndreptate fiind și împotriva tronului“. Ce paradox ! În același dosar afirmîndu-se și că „Sandro Karidze și-a început viața publică ca monarhist convins“. Ce să-i faci ! Același tablou peste tot ! : „Mutantur tempora et nos mutamur in illis“ [1].

Informațiile erau, deci, extraordinar de importante pentru mine, însă cînd am făcut cunoștință cu tot materialul care se afla în dosarul lui Sandro Karidze, mi s-a oprit respirația. Din alte informații ale agenților se atesta faptul că pe Karidze îl vizitase de patru ori un om al cărui aspect exterior, megrelesc, și încă vreo cîteva elemente pledau în favoarea chipului lui Data Tutașhia sau al domnului Mușni Zarandia.

Mi se părea că sînt la o ședință de spiritism, cu diferența că spiritul chemat de mine nu venea din lumea cealaltă, ci din aceasta. Am hotărît să mă văd cu Sandro Karidze, fără să mai amîn, dar a trecut destul timp cu noi îndoieli și meditații în legătură cu felul în care ar fi trebuit organizată această întîlnire. Trebuia, în orice caz, să pară întîmplătoare și pentru aceasta era necesar să cunosc programul de fiecare zi a lui Sandro Karidze : Cînd pleacă din mănăstire, care sînt locurile lui favorite pentru plimbări, și multe altele. Apoi încă un lucru: despre întîlnirea mea cu Karidze nu trebuia să afle Zarandia, mai ales înainte de a avea loc. Doream această întîlnire din motive personale și Zarandia, adică serviciul meu, n-avea nici o legătură cu asta. Și încă ceva : dacă necunoscutul care-l vizitase pe Karidze era Data Tutașhia, eu, se înțelege, tot aș fi încercat să mă văd cu el, dar condus numai de propriul meu interes și nicidecum din obligație profesională. Or, din acest punct de vedere, amestecul lui Zarandia nu era de dorit. Foarte adevărat era să fi fost la Karidze și amîndoi, Tutașhia și Zarandia, agentul luîndu-i drept o singură persoană, cei doi veri semănînd, dealtfel, între ei ca doi gemeni. Zarandia, se înțelege, nu era în uniformă, iar Tutașhia nu avea asupra lui nici un fel de armă, amîndoi venind la Karidze în același costum obișnuit și îmbrăcați la fel.

Trebuia să fiu prudent și minuțios de prevăzător din cauză că agentul nostru ar fi putut să-și informeze superiorul despre vizita mea. Prima noastră întîlnire trebuia deci să aibă loc dincolo de zidurile mănăstirii, undeva pe drum, din întîmplare, poate chiar la o stație de cale ferată.

---

[1] Se schimbă timpurile și noi ne schimbăm odată cu ele.

între patru ochi, fără ucenicul lui. Schiţa planului o aveam deja în cap şi am început s-o aplic, stabilind, din păcate, că agentul pus pe lîngă Karidze lucra pentru Zarandia !

Totul s-a dărîmat atunci în mine şi m-am gîndit că figura lui Zarandia mă obseda, de fapt, de cîţiva ani, urmărindu-mă ca o umbră. Încă puţin, şi cu psihicul meu aveau să se petreacă anumite schimbări, putînd chiar să-mi pierd minţile. Un singur lucru mai putea totuşi să mă salveze, nervii mei tari şi convingerea fermă că aşa era viaţa, plină de lucruri neaşteptate. Într-un cuvînt, nu-mi mai rămăsese nimic de făcut decît să renunţ la intenţiile mele sau să mă folosesc de căile pe care mi le deschidea Zarandia. Pentru a alege, iar am pierdut o groază de timp. Şi, în sfîrşit, m-am hotărît din nou să stau de vorbă cu Zarandia, întrebîndu-l odată, cînd eram singuri :

— Muşni, unde se află acum fostul colaborator al cenzurii, prietenul domnului Tutaşhia, Sandro Karidze ?

— La mănăstirea din Şiomgvinsk, Luminăţia-Voastră. S-a călugărit.

Zarandia zîmbea.

— Ştiu, dar ce a determinat această metamorfoză, ce crezi ? Se spunea că după fire ar fi fost un om de lume.

— Totul e foarte clar, conte. Cu Karidze lucrează doi agenţi independent unul de altul, oferindu-ne astfel posobilitatea de a verifica informaţiile fiecăruia, acum scrie tratate politice şi caută căi de reformă ale credinţei creştine. Acestea sînt însă observaţiile şi părerile numai ale unuia din agenţii noştri. Dar după toate probabilităţile, într-adevăr, acestea sînt preocupările care l-au adus pe Karidze la mănăstire. S-ar mai putea apoi să fie şi anumite neînţelegeri familiale la mijloc, dar asta-i altceva. În orice caz, călugării nu-l iubesc pe Karidze, bîrfindu-l în spate şi numindu-l lipitoare şi leneş. Stareţul însă îl ocroteşte, avînd amîndoi aceleaşi concepţii şi chiar îl încurajează în lucrările lui.

— Dar ce te-a făcut să te interesezi de Karidze ?

— S-a interesat de el căpitanul de stat major, Zeanin, voia să afle cu ce se ocupă Karidze la mănăstire şi s-a interesat dacă n-am vreun agent acolo. Nu aveam, dar nu mi-a fost greu să-mi găsesc întîi pe unul, apoi şi pe al doilea. În timp ce Zeanin afla ceea ce-l interesa, din întîmplare am descoperit şi eu că Kardize nu întrerupsese deloc legătura cu Data Tutaşhia.

— Eşti sigur, Muşni, că persoana care l-a vizitat de patru ori pe Karidze era Data Tutaşhia ?

— Patru vizite sînt notate în dosar, Luminăţia-Voastră, rîse Zarandia. De fapt, el venea pe la mănăstire şi înainta ca acolo să înceapă să lucreze agenţii noştri. Iar din aceste patru vizite, două sînt ale lui Data Tutaşhia şi două ale mele. Prima oară, m-am dus acolo pur şi simplu ca să stau de vorbă cu Sandro Karidze, rugîndu-l să-mi fie intermediar în tratativele cu Data, iar a doua oară — ca să aflu dacă Data Tutaşhia fusese de acord sau nu să se întîlnească cu mine.

— Ei, şi ? A fost sau nu de acord ?

— Nu, Luminăţia-Voastră.

— De ce ?

— Pentru că zicea că „orice mi-ai spune ştiu de mult, iar dacă va fi nevoie să ne vedem, am să te găsesc eu pe tine". Zarandia era vesel.

— Aş fi vrut să mă întîlnesc şi eu cu Karidze, Muşni.

— Am să-i transmit asta, conte şi nu vă va refuza. Am însă o singură rugăminte... luaţi-mă cu dumneavoastră.

— Cu plăcere ! i-am zis, fără să mă gîndesc nici o clipă.

Întîlnirea a avut apoi loc la Shaltba, şi cu ea a început şi apropierea noastră. De fapt, demisionasem atunci şi-mi cumpărasem vilă la Armazi şi cea mai mare parte a timpului mi-l petreceam acolo. De la Armazi pînă la mănăstirea din Şiomgvinsk erau, de fapt, şapte-opt verste, iar acest lucru m-a apropiat şi mai mult de Sandro Karidze. Nu trecea lună ca noi să nu ne întîlnim măcar o dată sau, dacă nu chiar de mai multe ori. Dar mai întîi să povestesc prima întîlnire. Shaltba se află deasupra stîncilor Şiomgvinsk. Şi, după cum ne înţelesesem, ne-am prezentat la starostele, care avea o casă micuţă cu două camere.

— Stăpîne ! îl chemă Zarandia.

În jurul casei se întindea un gard destul de înalt, dar de după care se putea vedea bine toată curtea. Într-un colţ mai îndepărtat al grădinii, ca o umbrelă mare, îşi întinsese crăcile un păr sălbatic. Sub el erau o masă şi o bancă pe care stăteau doi inşi. Cînd auzi strigarea, unul din ei se ridică îndată şi se îndreptă spre portiţă. Al doilea, un călugăr, era, desigur, Sandro Karidze.

Starostele era cărunt şi ne examina clipind des din genele-i albicioase. Ne grăbeam şi am intrat în curte. Fiul starostelui a dus apoi caii, iar stăpînul casei ne-a condus spre părul, care nu era mai departe de o sută de paşi de acolo.

Am salutat după obiceiul lumesc. Sandro Karidze era puţin emoţionat. Dar vinovat, probabil, eram tot eu, pentru că vizita unei persoane atît de sus puse era firesc să-i fi creat emoţii. Cînd ne-am aşezat apoi, s-a lăsat o tăcere destul de apăsătoare şi de aspră. Starostele începu să se agite, să toarne vin, să ne trateze într-un cuvînt şi nu s-a liniştit pînă cînd nu am luat în mînă cuţitele şi furculiţele. Sandro Karidze parcursese cu o privire înceată şi stăruitoare ogoarele care înverzeau pe pantă, începînd să vorbească despre recoltă. Vorbea amănunţit şi fără oprire simţind probabil că trebuie să umple timpul cu ceva.

Atunci, îmi veni o idee : Ce-ar fi fost dacă ar fi apărut acolo, dintr-o dată, Data Tutaşhia. Cum s-ar fi întîlnit oare fraţii ? Dar nu. întîlnirea lui Muşni Zarandia cu Data Tutaşhia îmi chinuia curiozitatea. Dealtfel, am mai spus că Zarandia îl iubea la nebunie pe Data, considerîndu-l frate bun și înțelegîndu-i toată tragedia de om fără odihnă. În acest sentiment, însă, se manifesta adevărata esență a lui Mușni Zarandia, deși, cu totul separat, în el exista și acționa și celălalt sentiment al datoriei, sentimentul responsabilității profesionale, decurgînd, de asemenea, din profunde convingeri personale. Nici răutatea și nici ura nu le hrăneau însă pe nici una din ele, fiind stăpînite totuși fiecare de un demon ; cu totul deosebit, care „nu putea altfel". Și lupta dintre cei doi era pe viață și pe moarte... deși Mușni nu se lupta cu Data, ci cu fenomenul pe care-l reprezenta acesta, cele două principii, cel omenesc și cel demonic, acționînd împreună în el, fără să dea naștere la nici o dedublare sufletească, într-aceasta constînd de fapt integritatea și originalitatea naturii lui Zarandia.

Pretextînd, sau avînd anumite treburi, starostele s-a scuzat apoi și a plecat, iar Sandro Karidze, fie că-și terminase părerile despre recoltă, fie că hotărîse să-i mai facă și pe alții să deschidă gura, tăcu deodată. Eu, simțind atunci că mi-a venit rîndul să rup tăcerea ce se lăsase, am întrebat :

— Dar, oare, în aceste păduri sînt și animale sălbatice ?

— Da, Luminăția-Ta. Deseori se aud pe acolo și împușcături. Probabil că vînătorii...

— Poate că, de după vreun copac de pe această coastă, Data Tutașhia se uită acum la noi cu binoclu ? a spus Zarandia, plimbîndu-și privirea peste stîncile ce ne înconjurau.

Am început să rîd, dar văzînd cum se încruntă Karidze și cît de neplăcut se uită Zarandia la mine fără voie, mă crispai și eu.

— Dar dumneavoastră, domnule Zarandia, vreți să glumiți, trebuie să vă atrag atenția că gluma nu-și are rostul, iar dacă presupunerea dumneavoastră este serioasă, atunci ea este hulire la adresa semenului.

Nici eu, nici Mușni Zarandia nu eram pregătiți să vedem în Sandro Karidze un duhovnic și trebuie să recunoaștem că ne cam pierdusem cumpătul.

— Data Tutașhia e atît de prevăzător și atît de prudent, — continuă Karidze — încît, în timpul nostru, cînd lașitatea e o caracteristică generală, nu mai e posibil să se încreadă în cineva, nici chiar în noi. Or, cum pe de altă parte, el e un om atît de generos, nu și-ar permite să-și manifeste neîncredere față de dumneavoastră, în nici un fel. Vorbesc însă numai despre manifestarea neîncrederii.

— Domnule Sandro, — am spus eu — amîndoi sîntem dealtfel de acord cu dumneavoastră. Iar ca să atenuăm jena ivită între noi, tot eu am continuat : — În vremea noastră, cînd, după cum v-ați și exprimat, lașitatea i-a cuprins pe toți și pe fiecare, nu vi se par anacronice mărinimia și noblețea lui Data Tutașhia ?

— Anacronice ? se miră Karidze. Credeți cumva, conte, că în timpurile lui Noe existau sticle și dopuri ?

Nu înţelegeam la ce se referă şi, ca să nu-mi descopăr lipsa de perspicacitate, am zîmbit.

— Vinul exista şi pe vremea lui Noe, — s-a grăbit să-mi vie într-ajutor Muşni — prin urmare, s-ar fi putut să existe şi sticle cu dop.

— Erau, cum să nu fie, confirmă Karidze ca pentru el însuşi. Numai că atunci lucrurile s-au petrecut astfel : în arcă nu mai rămăsese loc, şi Noe, ca să-l salveze pe Data Tutaşhia, l-a transformat într-un pitic, l-a aşezat într-o sticlă, sticla a înfundat-o cu un dop şi a aruncat-o departe, în mare. Se gîndea el ca după potop sticla să se poată opri la vreun mal şi Data Tutaşhia, ieşind de-acolo, să înceapă o viaţă nouă. Aşa se face că prin Noe, Dumnezeu a păstrat pentru omenire mărinimia şi moralitatea.

— Spre deosebire de zei, dumneavoastră, domnule Szegedi, preţuiţi deosebit de mult moralitatea oamenilor de pe timpul lui Noe, a observat Zarandia. Pesemne însă că cei de-atunci căzuseră prea jos, şi de aceea Dumnezeu le-a trimis potopul !

— Dacă Data Tutaşhia ar fi fost înzestrat cu moralitatea de pe timpul lui Noe, atunci ar fi împărtăşit şi el soarta celorlalţi oameni. Or, el a fost şi atunci anacronic, ceea ce înseamnă că anacronismul îşi are rosturile lui în toate timpurile.

— Vreţi să spuneţi că totul trece şi veşnică este doar morala ?

— Chiar aşa : indiferent de faptul că moralitatea este lăudată sau înfierată într-atît încît numai despre unii s-ar putea spune că o mai au. Oricum ar fi însă, e veşnică. Restul există sau încetează să existe. Şi oricît de jos ar cădea neamul omenesc, oricît s-ar afunda în desfrîu, oricît de mult l-ar pedepsi zeii, şi orice ar fi cu el, de salvat providenţa tot l-ar salva pe Data Tutaşhia. Dar experienţa dumneavoastră, oare, nu confirmă ideea mea ?

Mă refer la faptul că nici pînă în ziua de azi n-aţi reuşit să puneţi mîna pe el.

— Sînteţi un mistic, domnule Sandro, am spus eu. Dealtfel, acum toată omenirea vorbeşte despre un nou potop, aşteptînd cu nerăbdare cataclisme pe tot globul. Şi poate că toate se desfăşoară în aşa fel, încît Data Tutaşhia să fie din nou băgat în sticlă.

Glumeam, dar în gluma mea se ascundea aluzia la faptul că operele lui Sandro Karidze ne erau cunoscute şi, ca atare, şi aceea în care era prezisă inevitabilitatea revoluţiei.

— Potopul se apropie de prag — spuse Sandro Karidze. Aceasta înseamnă că tot ce e vechi va fi distrus şi locul lui va fi luat de ceva nou şi deci, într-o variantă sau alta, va apare şi Noe cu arca lui, ca nişte însoţitori nelipsiţi ai unor astfel de evenimente. Şi Data Tutaşhia îşi va căpăta şi el sticla lui — da, da, aşa va fi !

— Domnule Sandro, aţi avut cu Data vreo discuţie pe tema asta ? întrebă Zarandia.

— Nu o dată, însă numai atunci cînd venea vorba. Dar de ce vă interesează ?

— Pentru că Noe, acum, sînt eu. Într-o mînă am o sticlă, într-alta — dopul. Şi sînt în al treilea an de cînd alerg după vărul meu, străduindu-mă să-l conving să se facă iar mic şi să intre în sticlă. Din păcate, însă, nu reuşesc.

— Ştiu asta. Sandro era foarte serios. Dar sînteţi oare cu adevărat Noe ?

Mai departe nu s-a mai vorbit despre sticlă şi dop şi discuţia s-a axat pe fleacuri. Cina s-a terminat şi apoi ne-am ridicat să vizităm grădina, viile şi pomii felurişi ai starostelui nostru. Cînd ne-am întors la masă, Sandro Karidze a întrebat :

— Iată, dumneavoastră, Luminăţia-Voastră, sînteţi şeful jandarmeriei...

— Nu mai sînt, domnule Sandro... sau, mai precis, peste o săptămînă nu voi mai fi !

Zarandia şi Karidze mă priveau înmărmuriţi.

O lună şi jumătate după aceea mi-am depus cererea de demisie, şi după trei zile am primit aprobarea. Avea să mai vină apoi ordinul de numire a noului şef, căruia urma să-i predau dosarele şi să fiu liber, liber ! Destul !

— Nu se poate ! de-abia a putut rosti Zarandia. Ministrul a protestat în mod categoric. Am fost martor...

— Poate că m-o fi sprijinit marele cneaz.

— A-a-a ! izbucni Zarandia şi tăcu iarăşi pentru o vreme.

Iar Karidze, revenindu-şi, în sfîrşit, se întoarse la cele ce le discutasem.

— Iată, dumneavoastră, Luminăţia-Voastră, sînteţi un patriot rus, un intelectual rafinat, mai precis, un credincios apărător al tronului şi al ordinei existente... un om care gîndeşte, simte. Mă preocupă ceva foarte mult... dar poate nu am dreptul să întreb...

— Spuneţi, vă rog, spuneţi...

Karidze s-a gîndit o bucată de timp înainte de a-mi pune întrebarea.

— Ce poate să răsară pe ruinele Imperiului rus... mai precis, ce-aţi vrea să vedeţi acolo ?

Pusese întrebarea ca şi cum ar fi băut nişte apă, iar eu mai eram încă şef al jandarmeriei din Caucaz.

— Vreau ca Rusia să se unească în hotarele unui singur stat, i-am răspuns eu.

— Grea problemă, dar socot că totul se va petrece aşa.

— Majoritatea curentelor politice prevăd dreptul popoarelor la autodeterminare, adică dezmembrarea imperiilor.

— Va învinge însă acea forţă politică care va păstra statul, acordînd popoarelor Rusiei dreptul de autodeterminare, spuse Karidze.

— Dreptul la autodeterminare, replicai eu, înseamnă o neatîrnare națională, iar neatîrnarea națională a popoarelor imperiului rus înseamnă, la rîndul său, desfacerea Imperiului în părțile lui componente. Or, un singur stat rus va mai fi atunci doar un vis.

— O, nu ! Și Karidze, ca și cum s-ar fi supărat, dădea din capul lui creț. Orice națiune are nevoie de independență, deoarece fiecare are neapărată nevoie să-și satisfacă interesele naționale, cetățenești și cultural-economice. Or, dacă va apare o putere politică care, sub steagul unui viitor stat al întregii Rusii, să dea popoarelor Imperiului rus garanția deplină a satisfacerii tuturor intereselor naționale, cetățenești și cultural-economice, cui îi va mai trebui, atunci, independența și pentru ce ?

— Da, dar văd că nu vreți să țineți deloc seama de curentele separatiste, descentralizate, care s-au înrădăcinat la popoarele Imperiului rus, am spus eu. Și ele există, indiferent de faptul dacă dorim sau nu aceasta.

— Acestea sînt cerințele burgheziei naționale și ale aristrocrației sărăcite, nu ale maselor, care, în conjunctura istorică actuală, au devenit forță hotărîtoare ; însuși mersul istoriei le-a conferit acest rol. Și va mai putea, oare, atunci gîndirea politică a Rusiei să propună un mod de existență în care popoarele eliberate să prefere păstrarea unui stat unic ?... De aceasta depinde totul ; în aceasta constă esența !

— Dar există, oare, în Rusia o astfel de forță politică, capabilă să păstreze o unitate de stat ? O cunoașteți ?

— Dumneavoastră, conte, nu folosiți literatura, introdusă și semnalată de „Index librorum prohibitorum" ?

— Da, o folosesc din datoriile ce-mi incumbă serviciul. Citesc tot, bineînțeles, nu în profunzime.

— Atunci cunoașteți și programul social-democraților sau, mai precis, al bolșevicilor.

— Vorbiți de aripa lui Ulianov ?

— Da.

— Doctrina politică a bolșevicilor... nu... Dar nu s-a copt pentru rezolvarea acestei probleme, am spus eu.

— Aveți dreptate. Acum încă nu e coaptă. Dar ei tind spre așa ceva și mai au pentru asta încă zece sau douăzeci de ani în față, nu mai mult.

— Politica niciodată n-a fost zgîrcită cu promisiunile, a intrat, în sfîrșit, în vorbă și Mușni Zarandia.

— Mda, și Karidze dădu din nou din capul lui creț, ca și cum s-ar fi apărat de o astfel de acuză.

— Dar atunci sînteți fără partid, ca mine, adică membru al unui partid format dintr-un singur om ? întrebă Mușni.

Karidze se uită la Mușni, încercînd să înțeleagă dacă nu rîde de el.

— Partidul e un lucru concret.

— Dar dumneavoastră dispuneți de o doctrină cu caracter general ? Zarandia era în mod vizibil pus pe glume.

— Într-un fel n-aş putea spune că părerile nu-mi sînt organizate ; Sandro Karidze era serios ca întotdeauna.

— Iar deviza !

— Nu înţeleg — Karidze întoarse capul spre mine.

— Deviza social-democraţilor este „poporul" ; oarecum abstractă, dar deviza dumneavoastră care e ?

— „Naţiunea". Şi aceasta e tot abstractă ?

— Dar care e diferenţa dintre popor şi naţiune ?

— Nu prea sînt pregătit să discut asemenea chestiuni. Dacă aţi putea, să amînaţi pentru mai tîrziu. Dea Domnul să ne mai întîlnim.

Se întunecase şi, probabil, de aceea Sandro Karidze se grăbise să termine discuţia sau, poate, observînd tonul glumeţ pe care îl luase Zarandia şi, părîndu-i-se neserios, se supărase. Am mai flecărit, totuşi, vreo cincisprezece minute şi după aceea ne-am despărţit. Aş fi vrut să mai stabilesc cu el o întîlnire, dar ceva mă reţinuse, discuţia neapropiindu-ne deloc.

CAPITOLUL IV

Şi a strigat atunci Tutaşha către ceruri:

— „O, Atotputernice! Nu pentru plăceri m-am dedat gîndurilor mele; nici mi-am ţesut odăjdii din gînduri, asemenea unei pînze de păianjen şi nu spre răzbunare mi-am ridicat securea, după cum nici tulburat de vicleniile necuratului mi-am luat corpul omenesc, ci spre lepădarea neputinţelor neamului lui Adam. Dar mărginită s-a doverit a fi mintea mea şi slabă vederea ochilor mei. N-au crescut şi nu au dat rod seminţele, sădite de mine, pentru că nu mi-ai dat darul de a preface răul în bine. Şi iată pe Tine te chem acum; dă-mi această putinţă asupra sorţii, ca s-o umplu de toate darurile Tale.

Şi s-a auzit atunci acel glas:

— N-ai pătruns cele ale adîncului omenesc pentru că n-ai fost niciodată om. Du-te, de aceea, printre ei şi vei vedea cum se apropie unul de celălalt cu daruri pentru ca să jefuiască apoi fără preget, căci nu daruri cugetau în cele dinlăuntrul lor, ci pierzanie. Pecete am pus gurii lor ca să nu-şi clevetească aproapele, iar măruntaiele umplutu-şi-le-au cu carnea lor. Prinos i-aduc Domnului, punîndu-şi nădejdea în Mamona şi întărindu-i lui în taină puterea. Iar tu rămîi, cum ai fost şi bine-ţi va fi ţie şi întregului neam a lui Adam, pentru că a mări binele şi a atinge desăvîrşirea — iată în ce-i e dat lui să fie pe pămînt.

Şi va coborî atunci asupra lui fericirea şi vei şti tu să desparţi binele de rău.

Iar Tutaşha a păşit atunci pe calea grea a chinurilor şi a suferinţelor şi, pre toate acestea învingîndu-le, i s-a aprins lui în jurul capului o lumină strălucitoare şi toţi l-au văzut pre el.

Atunci, întorcîndu-se în lume, le-a spus şi el oamenilor:

— M-a trimis Cel-de-sus la voi ca să vă curăţ sufletele de scîrnăviile balaurului; ascultaţi-l pe Cel ce s-a adus pe sine jertfă pentru sufletele noastre şi pentru nemurirea lor.

Şi şi-a tăiat o bucată din trupul său Tutaşhia şi a aruncat-o balaurului.

Şi oamenii, puţini la număr, au repetat fapta şi jertfa lui.

Şi şi-a tăiat Tutaşha şi genunchii săi, şi i-a aruncat balaurului.

Şi cei puţini la număr au făcut la fel.

Şi s-a întunecat culoarea balaurului şi s-a potolit focul din gura lui. Şi ceilalţi au început şi ei să-i arunce bucăţi din trupul lor.

Şi s-a ridicat atunci balaurul în două labe, asemenea omului, şi ghearele i-au căzut şi chipul lui s-a schimbat, luînd înfăţişare omenească.

— Nu mai vreau sînge şi carne omenească.

Şi atunci fiecare din cei care şi-au tăiat mădularele lor, aruncîndu-i-le lui şi le-au căpătat înapoi.

Şi le-a spus atunci lor Tutaşha despre balaur :

— Nu-l atingeţi pe omul acesta, ca să coboare aspura voastră darul de a preface răul în bine.

Şi s-a urcat atunci sufletul lui Tutaşha la cer, iar trupul i-a rămas pe pămînt".

Robert Pavlovici Haplani

Probabil în vestibulul arhivelor din Gruzia au pus un afiş, cu chipul meu, sub care o inscripţie face tuturor cunoscut că, timp de opt luni, eu am fost agent secret al jandarmeriei din Caucaz. Dar poate că nu-i nici un afiş acolo, ci, la intrare, pe măsuţa portarului, se află o carte cu faptele mele din timpul serviciului, unde-i notat totul cu cerneală roşie.

Da, am slujit jandarmeriei, şi despre acest fapt voi scrie mereu în toate autobiografiile şi formularele pe care trebuie să le completez. Nu demult am fost trimis la Costa-Rica, la Congresul mondial al helmintologilor. În formular am scris că opt luni am servit ca agent secret. Mi s-a spus : Taie ! N-am vrut nici în ruptul capului. Nu ştergi, nu pleci! Dar nici aşa n-am şters. Iar dacă, într-adevăr, există atare carte, ar fi bine să mai fie notat în ea că am fost dat afară din Universitatea de la Moscova pentru activitate revoluţionară ; că, pînă la primul război mondial, am fost de două ori arestat şi trei ani mi-am petrecut timpul în exil, la Orenburg. Şi se mai poate adăuga că sînt membru-corespondent al Academiei noastre şi că lucrările mele sînt cunoscute de toţi helmintologii din lume. Dar ştiţi, oare, ceva din helmintologie ? ...Bine ! Trebuie să vă mai spun însă ceva în legătură cu slujba mea la jandarmerie.

La mine veneau oameni mulţi tot timpul şi cred că încă vor mai veni—ştiu foarte bine asta. Dar iată că de relaţiile mele cu Data Tutaşhia încă nimeni nu s-a interesat şi nimeni n-a venit la mine pentru el. Dumneavoastră sînteţi primul. Vă spun, au venit şi vor mai veni. Şi dacă e aşa, trebuie să vă întîlnesc pe toţi ca într-o mare mobilizare.

Să începem, aşadar, cu arborele meu genealogic. Neamul meu e următorul :

Mama, după tată e Samadaşvili, iar după mamă, Taplianidze... şi toţi din familia ei sînt gruzini. Cu tatăl meu e însă mai complicat. După tatăl lui, el a fost Kaplanişvili, iar după mamă, Parlagaşvili. În ramura maternă a tatălui meu, toţi erau, deci, gruzini. Tatăl meu, însă, şi vă rog să ţineţi seamă de asta, se iscăleşte Kaplaneanţ, dar tatăl tatălui meu, adică bunicul, e Kaplanişvili iar tatăl bunicului, adică străbunicul meu, din nou, e înscris sub numele de Kaplaneanţ, şi părinţii lui şi părinții părinților acestora toți fiind Kaplaneanț. Armeni, deci, și iată că bunicul a vrut să fie gruzin, devenind Kaplanișvili. Tata însă a dorit să se întoarcă la armeni și s-a înregistrat Kaplaneanț, și tot Kaplaneanț am fost înregistrat și eu. Întrucît, ca fenomen etnic, trei sferturi sînt totuși, gruzin, mi-am pus de gînd să devin Kaplanișvili, nume sub care eram înregistrat și în calitate de agent secret.

Cînd am sosit în Rusia, la studii, mi-am dat seama că numele meu lung și greu de pronunțat, nu-și are rostul și atunci am început să mă numesc Kaplani, trăind liniștit sub acest nume de familie pînă cînd, acea fanatică nu a tras cu revolverul. De atunci sînt Robert Pavlovici Haplani, trebuind tot timpul să explic că nu sînt italian și că între Haplani și Kaplani e o diferență fundamentală. Iar dacă vă e ceva neclar aici, poftiți fotocopia arborelui meu genealogic. Vreți amănunte ? Adresați-vă centrului heraldic și genealogic din Londra — Beisuoterrod 9. Poate că se va găsi la ei ceva nou. În ceea ce privește viața mea, din momentul intrării la Universitatea din Moscova și pînă azi — poftim aici totul descris cu amănunțime ! Luați, luați, am totul multiplicat.

Și acum despre jandarmerie !

Tatăl meu, Pavel Kaplaneanț, era croitor și avea un atelier propriu ; propriu, vă rog să rețineți, la Tiflis, pe strada Pușkin, alături de magazinul lui Adelhanov. Cam ceva în genul salonului actual de mode. Lucrau la el atunci cei mai pricepuți meșteri de haine europene, asiatice și uniforme militare, iar clientela era formată din elita Tiflisului și din toată lumea bună.

Imediat ce am terminat liceul clasic, mi-a sosit ordinul de chemare în armată. Tata se opunea categoric, ca unicul lui fiu să-și sfîrșească zilele în războiul cu japonezii și, într-o bună zi, a maflat că sînt înrolat temporar în jandarmerie.

Și slujba, într-adevăr, a fost temporară. Am servit și am terminat. De atunci nu mai sînt mobilizabil. Sînt helmintolog, adică specialist în urmăriri de persoane. Veche e această profesie, foarte veche !

Iată că ne-am apropiat și de Data Tutașhia. Sînt martor și participant la trei revoluții : la cea din 1905, la cea din februarie și apoi la cea din octombrie. Susțin însă că revoluția e posibilă numai atunci cînd toată societatea, bărbații și femeile, bătrînii și copiii, cei de partea regimului și cei contra lui, toți vorbesc despre ea. Așa a fost în ajunul fiecărei revoluții. Cuvîntul „revoluție“ țiuia în capul tuturor. E perioada în care am servit la jandarmerie și lucrul cel mai interesant era că eu însumi eram pentru revoluție, deși lucram unde lucram. Așa erau timpurile și așa era voința tatălui meu, mai presus de toate legile, imposibil de contrazis.

Am primit ordin și am plecat la Samtredia. În instrucție acolo mi s-a spus că un om necunoscut pentru mine trebuia să treacă din Samtredia la Tiflis. Nu mi s-a spus nici prenumele și nici numele lui, dar mai tîrziu am aflat că era Data Tutaşhia. Trebuia să aflu cu cine se va întîlni la gară şi în vagonul trenului, ce i se va spune şi ce va zice şi el. La Tiflis pe Tutaşhia trebuia să-l întîlnească fratele lui, un tînăr, puţin mai mic decît mine ca vîrstă. Iar dacă fraţii aveau să plece împreună, misiunea mea putea fi considerată încheiată. Dacă însă Data Tutaşhia avea să plece de la gară singur, eram obligat să continui urmărirea.

În acelaşi timp, trebuia să-l şi salvez de la un posibil arest — pentru aceasta avînd la mine un document corespunzător.

La Samtredia aveam un unchi. Am locuit la el o zi şi am primit o mulţime de dulciuri — un coş întreg şi în plus încă o sacoşă de voiaj cu provizii. Coşul şi sacoşa erau neapărat obligatorii în operaţie, eu trebuind să produc impresia unui om care şi-a vizitat rudele. Superiorii mei ştiau, dealtfel, că am un unchi la Samtredia, că el îmi va da multe provizii pe drum, totul fiind, dealtminteri, prevăzut şi bine calculat, dinainte, însăşi alegerea mea pentru această misiune făcîndu-se nu întîmplător.

Am venit la gară şi m-am oprit la locul stabilit. Memoria vizuală foarte bună şi acum, în tinereţe era de-a dreptul grozavă. Ori de unde ar fi apărut Data Tutaşhia l-aş fi recunoscut imediat, pentru că şeful meu, înainte de plecare, îmi arătase o poză de ofiţer superior, spunîndu-mi : ţine-l bine minte, seamănă ca două picături de apă cu acela pe care trebuie să-l urmăreşti. Şi l-am recunoscut pe Tutaşhia, chiar din momentul în care a apărut. Dintr-o dată. În acel moment, însă, s-a mai apropiat de mine şi un agent vamal, care, rostind parola, mi l-a arătat şi el, adăugînd : Iată-l, ţi-l predau.

Tutaşhia a trecut apoi pe lîngă noi şi s-a îndreptat spre restaurantul gării. Era în octombrie, dar era cald ca vara. Totuşi, chiar pentru un astfel de timp, Tutaşhia era îmbrăcat prea uşor, cu pantaloni de stofă şi bluză, pe cap — svanca[1], în picioare ciorapi împletiţi în casă şi cu papuci moi. Sub braţ avea un pachet· Intrînd la restaurant, el chemă pe chelner, iar eu mă îndreptai către şeful staţiei. Trebuia să iau loc în vagonul alăturat de Tutaşhia, bineînţeles, dacă se şi putea aceasta.

În camera şefului staţiei, am intrat cu toate coşurile mele, exemplu limpede dat faptului că morbul revoluţiei pusese stăpînire pe toţi şi pretudindeni, agenţii mişunau peste tot. Şeful staţiei stătea la birou şi, la scîrţîitul uşii, s-a întors, spunîndu-i cuiva prin altă uşă, larg deschisă în spatele lui, fără să mai arunce nici o privire spre cine intrase :

— Ai auzit, Bartlomé, ce-au mai făcut aceşti pui de căţea ? Au scos pe Mahatskaia tunuri, zicînd : „Terminaţi cu mitingurile în acest Tiflis al vostru, că de nu, vă strivim ca pe nişte gîndaci !“

— Probabil că ţarul nu mai are răbdare, îi răspunse cel din camera din spate : Lenin, vezi, spune : Autocraţia, ţarul şi burghezia nu vor da nimic de bunăvoie ; trebuie să le luăm cu sila ce este al nostru. Şi parcă şi Marx a zis aşa. Dacă nu va renunţa, o să-l vedem pe ţarul rus pus la perete. În Franţa, ce-au făcut cu al lor ?

---

[1] Bonetă regională.

— Aşadar aşa... dar se vorbeşte despre Duma de stat ?

— Duma de stat — o himeră ! am intrat eu în vorbă. În Duma de stat ţarul îşi va pune oamenii credincioşi. Spunînd acestea, am scos adeverinţa de agent secret şi am arătat-o şefului staţiei. Sărmanul, devenise mai alb decît hîrtia.

— Nu te cunosc cine şi de unde eşti, răsună un glas din camera vecină, dar nu e chiar aşa de rău, Duma de stat.

— Are dreptate el, are dreptate ! se grăbi să-mi ia apărarea şeful staţiei ; imediat dîndu-şi seama că se afla pe un picior greşit şi încă în faţa unui jandarm.

Şi din nou, sărmanul, îi tremura bărbia. I-am făcut, însă, semn cu mîna să nu se teamă, explicîndu-i în şoaptă de ce am nevoie.

Auzindu-mi dorinţa sări de la masă ca ars să mă însoţească şi tot timpul cît am mers pînă la uşa de la intrare, din camera din dos am auzit spuse pentru care, în acea perioadă, dacă te-ar fi trimis pe Enisei sau pe Lena, s-ar fi putut zice c-ai avut mare noroc.

Cu biletele treaba s-a aranjat destul de uşor. Am luat locul al şaptesprezecilea, la clasa a treia. Cel de-al nouăsprezecelea era pus deoparte şi şeful staţiei l-a lăsat în casă, aşteptîndu-l pe Data Tutaşhia. Cînd Data a cerut apoi un bilet pînă la Tiflis, i s-a dat acel loc — al nouăsprezecilea. După aceea, am trimis o telegramă că merg cu vagonul respectiv şi mi-am continuat urmărirea.

Data Tutaşhia s-a instalat în sala de aşteptare, într-un loc izolat şi n-au trecut nici cincisprezece minute apoi în jurul lui se formase un grup nu prea mare de pasageri, care, fireşte, tot despre revoluţie vorbeau. Şi se vorbea destul de tare, eu fiind aşezat mai departe, pînă la mine nu se auzea tot, fapt care m-a făcut să-mi strîng coşurile şi să mă mut mai aproape de ei.

— Ei, şi ce e cu acel Saneblidze, sau cum îi mai spune ? Nu spunea el oare la voi, prin sate, că uzinele trebuie să fie ale muncitorilor, iar pămîntul al ţăranilor ?

— Cum să nu ? dar azi ce mai zice ?

— Ce să zică ? : Duceţi-vă, zice, şi luaţi-vă moşiile cnezilor şi ale nobililor ! Dar Kaihosro Ţulukidze, la Namaşevi, cît pămînt are ! Şi ce pămînt ! Oho-ho-ho !

— Duceţi-vă şi luaţi-l, ce mai aşteptaţi ?

— Adevărat, adevărat ! Trebuie să mergem să-l luăm !

— Lasă-i întîi pe muncitori să-şi facă ei treaba lor, iar noi, pe urmă.

— Şi de ce, mă rog, întîi muncitorii ?

— Pentru că n-au absolut nimic și deci nici ce pierde. Eu, să zicem că voi lua pămîntul lui Țulukidze ; dar dacă mîine mi-l va lua înapoi și încă cu cele zece deseatine de porumb ale mele pe deasupra pe care le-am și semănat ?

— Vom vedea ce vor face țăranii în Rusia și atunci vom lua și noi.

— Se spune doar că cel ce rabdă cîștigă.

— Da, da, frățioare, numai că toată viața rabzi și rabzi, iar de cîștig cine știe ?

— Vezi că la ei, la Hamașevi, iată cum e treaba : Ar vrea ei să ia pămîntul ! Cum să nu vrea ! dar dacă s-ar putea să i-l aducă cineva pe tavă și încă și bucățile cele mai bune... Deștepți, ăia ! ce să spun...

— Cum să faceți, mă, voi revoluția, țărani ce sînteți ? ! N-o să faceți nimic, prea vă țineți pungile cu mîna...

Data Tutașhia asculta ce spuneau oamenii dar nu spunea nici un cuvînt. O dată numai a zîmbit, cînd cineva a spus :

— Să ne spună cineva cît pămînt o să se împartă la Namașevi și atunci am ști dacă face să-i dăm foc palatului cneazului sau să mai așteptăm.

— Iată de ce revoluția n-are rost, pentru că-i oul tare — mă amestecai și eu în vorbă.

De două ori sună apoi clopotul din gară, însemna că trenul pornise din stația vecină și lumea dădu năvală pe peron.

Peste o jumătate de oră, Data Tutașhia și cu mine ședeam în vagon, unul în fața celuilalt. Și acolo nu se vorbea altceva decît despre revoluție ; unde, cine vorbește și împotriva cui, la Tiflis, la Moscova și în multe alte orașe.

Vorbeau tot ce vrei și ce nu vrei, fiecare ce-i trăsnea prin cap, lucruri adevărate și neadevărate.

— Ei ! Dar despre libertatea cuvîntului ce se mai aude ? întrebă cineva tare, în compartimentul de alături. Și atunci, toți au început să murmure.

— Și tu ce ai spune ? Dacă e libertate, de ce taci, scumpule ?

— Adică există sau nu există ? Dacă nu-ți place — spune drept ca să te audă și autoritățile. Părerile conduc lumea, părerile !

— Unde ai văzut un guvern căruia tu să-i spui ceva iar el, poftim ! să te mai și asculte ! ?

— A, a ! Vezi unde am ajuns ! La francezi, la revoluția lor, burgheză, dar să nu uităm că tot părerile conduc lumea, auzi numai ce i-a plăcut...

— Și ce-i aici ? Dacă va fi libertate, vom alege în guvern pe cei ce ne vor asculta și vor avea grijă de noi.

— Ține-ți bine punga ! Tu îl vei alege, iar el se va instala în Duma ta de stat și va uita de tine. Va căpăta el libertatea cuvîntului, nu te contrazic, numai că va vorbi în folosul pungii lui și pentru pielea lui, iar de a ta ce să-i mai pese, o să te scuipe din clopotniță.

— Cum ? Cum ? Să se instituie Duma de stat și să ni se dea libertate ! Cum așa nu pot înțelege, zău, că nu pot.

— Așteaptă numai și ți-o vor aduce-o imediat pe tavă libertatea asta a ta, iată-i că și vin cu ea în fugă.

— Libertatea se cîștigă prin luptă ! am strigat eu. Să nu creadă cineva că i se va da libertate pe degeaba. M-am uitat la Data.

— Nu sînteți de această părere ?

— Libertatea, frățioare ; libertatea trebuie să ți-o cucerești singur, spuse el.

— Cum așa ? se amestecă în vorbă vecinul nostru.

— Uite așa, nu te atinge de alții, pentru ca nimeni să nu sufere din cauza ta și trăiește așa cum îți spune inima — răspunse Data Tutașhia.

— Dacă toți ar face așa !... Dar de unde să capete lumea atîta înțelepciune ? ! spuse alt vecin.

— Dacă ar exista un guvern care să vrea asta și să îndrepte lumea spre asta, atunci și oamenii s-ar mai deștepta — se auzi de undeva, de pe băncile mai îndepărtate, un glas.

— Starea socială trebuie să fie alta, i-am spus eu lui Tutașhia.

— E adevărat, — trebuie să fie alta — fu el de acord, fără să se îndoiască nici o clipă.

— În guvern s-au așezat moșierii și capitaliștii. Or, cine să se intereseze de cei săraci ? s-a auzit un glas undeva.

— Dar cine vrei să fie în guvern, să vedem ? întrebă cineva de sus, chiar de deasupra capului lui Data Tutașhia, cu un accent kahetin.

— Guvernul trebuie să fie făcut din muncitori și țărani, din sărăcime !

— Crezi că sărăntocul tău se va gîndi la ceilalți sărăntoci ? așteaptă, tu, numai, mult și bine !

— Se va gîndi, cum să nu se gîndească ? !

— Uită-te la cel bogat ; are de toate peste măsură, și-atunci ar mai putea el, parcă, să se gîndească și la tine ? Nu se prea grăbește. Iar săracul care n-are nimic o să aibă grijă doar de el însuși. Asta cum va nimeri în guvern, va apuca ce e mai aproape și mai bun și va căra acasă. Acasă la el, nu la tine ! Nici n-o să ai timp să clipești măcar, că el o să aibă posturi mari și bani, iar ție îți va pune în spinare știi tu ce. Cel din Kahetia se întoarse apoi cu spatele și nu mai scoase o vorbă.

— Tovarăși ! Mai bine un sfîrșit îngrozitor decît groază fără sfîrșit ! Jos autocrația !

— Așa-i, așa-i, dar...

— Adevărat grăiește, adevărat !

— Va cădea țarismul, cum să nu cadă !

— Duceți-vă dracului! Așteptați voi numai să cadă el de la sine și va cădea. Seara te culci, și a doua zi nici că te mai trezești!

Conversația, treptat, s-a împărțit apoi în mici pîrîiașe și izvoare, și vagonul s-a liniștit. Eu mi-am scos atunci sacoșa cu alimentele pe care mi le dăduseră rudele mele din Samtredia de drum și l-am invitat la gustare și pe Data Tutașhia. Ni s-au alăturat apoi încă doi și pînă la Zestafon am și băut pentru revoluție. Dar discuțiile le susțineam numai noi trei, cei doi tovarăși de drum și cu mine, în timp ce Data Tutașhia mai mult tăcea. Un zîmbet slab sau un gest abia vizibil erau singurele sale reacții la toasturile noastre, adică un fel de și așa și altcum, de acord sau nu sînt de acord, nu se prea putea înțelege bine ce. Ne-a mai spus apoi că-l cheamă Prokopie Cianturia și în tot acest timp numai o singură dată s-a amestecat în discuția noastră. Atunci cînd din celălalt capăt al vagonului s-a auzit pînă la noi:

— Popoarele așteaptă libertatea! Imperiul rus este o închisoare a popoarelor! Închisoarea trebuie să fie aruncată în aer de dinăuntru!

— Uitați-vă la el! — strigă Data.

M-am uitat. Între bănci, mai încolo, stătea un uriaș gras, cu carnea atîrnîndă pe el. Corpul îi ieșea din îmbrăcămintea care părea că nu-l mai poate cuprinde de atîta grăsime. Pantalonii de abia-i ajungeau pînă la glezne, mînecile pînă la încheietură, haina i se desprinsese la o parte, cusută fiind apoi la repezeală neglijent cu o ață aiurea.

— Iată ce se întîmplă cu țărănimea, frate Robert, începu Data. Cerințele țărănimii au crescut și oamenii au o poftă, slavă Domnului, numai că pîine și bunuri au rămas tot atîtea iar drepturi ca și înainte, de nici un fel. Cînd îi vorbești țăranului despre libertate, el zice că-i vorbești de pămînt. Revoluția, schimbarea, cutremurarea bazelor — pentru el e tot pîine și ciorbă; altceva nu poate pricepe. Or, închipuiește-ți acum că i s-ar face acestui țăran burtos o îmbrăcăminte nouă, de calitate, pe măsura lui; crezi că va deveni mai bun cu asta? Aici e tot secretul și eu însumi i-aș da foc acestui Kaihosro Țulukidze, dacă aș ști că prin asta aș schimba ceva în bine. Dar se face, oare?

Am trecut de Zestafon pe la trei noaptea și nimeni dintre noi nu s-a trezit. Țuica de vin care ne mai rămăsese nu era rea și am băut-o apoi toată, încît, înainte de a ajunge la Tiflis, de-abia ne-am mai putut spăla și trenul întîrziase foarte mult.

În gară trenul a intrat printr-un cordon strîns de soldați. Poliția în uniformă și civili umblau pe peron și controlau documentele tuturor. Toți suspecții erau dați la o parte și în scurt timp se formă un grup destul de mare din ei.

Pe Data l-a întîmpinat fratele lui mai mic. Pe mine, agentul de schimb. Cu el m-am înțeles foarte repede. Dacă Tutașhia nu s-ar fi dus pe urmele fratelui său, ci ar fi luat-o în altă parte, eu aș fi trebuit să merg împreună cu el, folosindu-mă de drepturile unei cunoștințe de pe drum, iar dacă s-ar fi despărțit de mine, urmărirea trebuia s-o continuie al treilea agent, care se învîrtea prin mulțime. Din fericire, totul s-a petrecut în așa fel, încît nici unul dintre participanții la operație nu a avut posibilitatea alegerii.

Eu m-am dat jos din vagon împreună cu Data Tutașhia, iar agentul de schimb, care mă aștepta pe peron, m-a îmbrățișat ca o rudă, luîndu-mi din mînă coșul și sacoșa. De-abia i-am făcut cunoștință lui Data Tutașhia cu agentul, pe care l-am numit unchiul meu, că și apăru fratele lui Tutașhia. Era un licean obișnuit, probabil nu mai mare de clasa a șaptea. Tutașhia mi-a făcut și el cunoștință cu fratele său. Era timpul să ne îndreptăm spre ieșire, dar Tutașhia stătea nemișcat, privind cu atenție la tot ce se petrecea împrejur.

— Ce se întîmplă aici ? întrebă el.

— Se plimbă cîinii, zise unchiul meu.

— Da, prin tot orașul și pretutindeni sînt tulburări, spuse și fratele lui Tutașhia. Lasă-mă să-l duc eu, îi zice apoi el, întinzînd mîna spre pachetul pe care îl ținea Data Tutașhia sub braț.

— Dar nu mă încurcă, spuse Data, uitîndu-se cu mare curiozitate la cei trei polițiști care se apropiau atunci de noi.

— Urmați-ne ! ordonă unul din ei, pe deplin convins că ne vom supune imediat, întorcîndu-se după aceea cu spatele la noi.

Unchiul începu atunci să spună că n-are nici un rost să ne ia, că n-aveam nici o vină, dar polițiștii o țineau pe-a lor și, apucîndu-l pe „unchi“ de subțiori, au început să-l ducă forțat cu ei. Fratele lui Tutașhia s-a repezit și el între ei, încercînd să-l acopere pe „unchi“ și, la zarva produsă, s-au ivit și soldații. Eu l-am prins pe Tutașhia de cot și i-am făcut semn cu ochiul că n-ar fi rău să dispărem. El n-a zis nu și ne-am îndreptat spre partea opusă.

Trenul era pe peron și, fără să ne gîndim prea mult, ne-am repezit într-un vagon gol.

Se creașe o situație curioasă : eu și „unchiul“ procedasem exact după instrucțiuni și tot ce făcusem era bine ticluit, iar fratele mai mic, Tutașhia, acționînd impulsiv, se încurcase de tot. Data, desigur, ar fi preferat el să dispară, dar ce să se facă cu fratele său cel mai mic, care-l apărase, mai ales că tocmai atunci, în fața ochilor săi, soldații îl înșfăcaseră și, întorcîndu-i mîinile la spate, îl tîrau undeva. Acest lucru a trezit în mine o îndoială. Dacă relațiile lui Data Tutașhia cu poliția erau normale, de ce fusese necesar să fie urmărit ? Și, în acest caz, de ce ar fi fost de mirare ca el să vrea să dispară cît mai repede ?

— Ce o să le facă acum ? Data era neliniștit de soarta fratelui său.

— Caută, probabil, pe cineva ; poate chiar pe mai mulți. Pe toți suspecții și pe cei ce se împotrivesc îi vor duce la poliție. În oraș a fost declarată starea de asediu. Poate unii chiar vor fi și judecați.

— Unchiului tău și fratelui meu nu le vor putea face nimic — a spus Data. Sînt convins de asta, dar mai bine să ne uităm.

Lipindu-ne de perete, am scos cu grijă capul pe fereastră, simţind cum mă trec fiorii prin trup. Taina mea putea lesne ieşi la lumină. Aşa s-a şi întîmplat. Din grupul celor arestaţi şi păziţi de jur împrejur de soldaţi, erau scoşi cîte doi, cîte trei şi fiecare percheziţionat, apoi cu atenţie verificîndu-i-se documentele, li se dădea voie, aproape tuturor să plece şi numai pe cei care erau reţinuţi îi aşezau la o parte, direct pe pămînt. În apropiere se învîrtea cel de-al treilea agent al nostru. Ne căuta, deoarece ne pierduse în mulţime şi nu observase cum ne urcasem în vagonul gol. Nu avea însă de ce să fie neliniştit, pentru că împreună cu obiectul urmărit, adică cu Data Tutaşhia, dispăruse şi agentul, adică eu. Totuşi, era agitat pentru ce ni s-ar fi putut întîmpla nouă, uitîndu-se în fiecare moment într-o parte şi alta.

Mai avea, într-adevăr, şi o altă grijă a „unchiului" şi a fratelui lui Data Tutaşhia, pe care-i apucase poliţiştii şi pe care trebuia să-i elibereze. Prima parte a rolului şi-l juca corect: stătea şi aştepta să vadă ce vor face poliţiştii. Ar fi putut totuşi să le dea drumul la amîndoi. Or, atunci n-ar mai fi avut de ce să se ducă la ofiţerul care comanda operaţia să i se legitimeze, încercînd astfel să încalce regulile conspiraţiei. Drept să spun, şi-a îndeplinit corect şi a doua parte a operaţiei pentru că nu-şi putea închipui că Data Tutaşhia ar fi putut vedea totul ca în palmă de unde eram noi, dîndu-şi seama de adevărata stare a lucrurilor. Pe „unchi" şi pe fratele lui Tutaşhia i-au dus împreună, iar soldaţii au recunoscut imediat în ei pe cei care li se împotriviseră. Repede au fost percheziţionaţi — nu aveau arme — dar, cu toate acestea, au fost goniţi spre grupul mic a celor suspecţi. Al treilea agent s-a învîrtit încă puţin şi apropiindu-se de ofiţerul care comanda operaţia, îi arătă legitimaţia. Discutară apoi ceva şi-l chemară la ei pe fratele lui Data Tutaşhia.

Îl întrebară nu ştiu ce şi el le răspunse, îndreptîndu-se apoi toţi trei spre ieşire. Data Tutaşhia se uită vesel şi îndelung spre mine. Eu nu mişcai nici măcar o sprînceană.

— Individul acesta probabil că-l cunoaşte pe unchiul meu.

— Probabil că-l cunoaşte, fu de acord Data Tutaşhia.

Nu ne rămăsese decît să aşteptăm sfîrşitul întregii încurcături. Fiecare se gîndea la ale sale, şi amîndoi, probabil, la acelaşi lucru. Eu eram descoperit, dar hotărîsem, cu orice preţ, să nu-i confirm bănuiala lui Tutaşhia, chiar dacă el ar fi încercat s-o mărturisească. Să scap de el, nici asta nu aveam dreptul. Să recunosc atunci totul şi să-l urmez pînă cînd el singur ar fi dorit să scape de mine ?

Nu, nu puteam, totuşi, şi nici nu aveam dreptul să fac aceasta. Ce mi-am mai mai blestemat soarta atunci şi ce i-am zis eu în gînd tatălui meu, care mă făcuse agent !

Mi-era dat acum să tremur de frică în faţa lui Data Tutaşhia. Numai că, totuşi, nu simţeam nimic rău venindu-mi din partea lui. Ceva îmi spunea că nu e nici o primejdie. Dar la ce s-o fi gîndit Data atunci ? Asta era întrebarea care mă chinuia. Şi, deodată, trenul a pornit, ducîndu-ne în direcţia pieţii Molokane. Lanţul de soldaţi se împrăştiase şi oricum ne părea rău că plecam şi noi aşa, fără voia noastră.

Cînd vagonul nostru a ajuns apoi în dreptul colţului Mazut, trenul s-a oprit. Ne-am uitat într-o parte şi într-alta a drumului şi nevăzînd nici o primejdie, am sărit din vagon.

— Ce-o să facem, nene Prokopie? l-am întrebat eu. Veţi găsi adresa sau să vă ajut eu? am avut curajul să mai adaug, cînd tovarăşul meu de drum mă măsură cu privirea din cap pînă în picioare.

Scoase apoi ceasul, se uită mult timp la el, mă privi încă o dată şi-mi zise:

— Vreau să mă plimb prin oraş, să văd ce se mai întîmplă prin lumea asta. Aşa că, dacă te grăbeşti, frăţioare, du-te singur, o să mă descurc eu.

— Nu, n-am unde mă grăbi nici eu.

— Păi, dacă n-ai unde, să mergem atunci împreună. Ce bine-i să ai prieteni?! Ce părere ai?

Zîmbi apoi cu viclenie, devenind pentru mine clar că toată conspiraţia mea fusese complet şi fără speranţă compromisă.

— Dacă ne urcăm şi sărim acest perete, ieşim în oraş, pe strada Cerkezovskaia, am spus eu.

— Păi, atunci, să mergem!

A sări în acest loc era riscant, pentru că, chiar în colţul străzilor Cerkezovskaia şi Mazutneia, putea fi o patrulă de cazaci sau poliţişti şi am fi fost sigur înhăţaţi. Ţineam minte însă că puţin mai departe, în partea Ciugureti, între acest perete şi celelalte case, era o trecere îngustă şi foarte lungă. Această trecere era de fapt un lanţ de curţi mititele, lipite de gard pe partea cealaltă, şi ne-am îndreptat într-acolo.

— Iată, aici, nene Prokopie, i-am spus eu. Aici nu-i aşa primejdios.

— Aici? Atunci aici! spuse el şi puse urechea la perete. Dar parcă nu e linişte pe-acolo.

Mi-am ciulit şi eu urechile. De după perete, într-adevăr, se auzea un zgomot surd. Cu abilitatea unei şopîrle, Data Tutaşhia fu apoi pe zidul de piatră netedă, şi avea atunci peste patruzeci de ani. Ridicînd capul, îl urmăream plin de admiraţie şi invidie. Stînd călare pe perete, privi mult timp ceva, acolo jos, şi în sfîrşit, aplecîndu-se, îmi întinse şi mie mîna, ridicîndu-mă sus.

După perete, în micile curţi, se adunaseră vreo sută de oameni, stînd în grupuri mici, vorbind şi certîndu-se pentru ceva. De pe strada Cerkezovskaia, venea o groază de lume. Sub braţe, cei mai mulţi aveau transperante strînse, unii sprijinindu-se de perete.

Ne-am aşezat pe gard. La stînga de noi un grup de oameni înconjurase pe un tînăr cu părul deschis, de vreo treizeci de ani. Scoase ceasul şi, mulţumit, dădu din cap, spunînd:

— Rugăm poporul să vină mai aproape!

Atunci, cîteva persoane din grup se pierdură în mulţime, chemîndu-i pe toţi mai aproape.

Cînd împrejur se adună o mulţime destul de deasă, omul cu părul blond spuse foarte tare că pe prospectul Golovinski, în catedrala militară, au intrat gărzile negre cu mai mulţi inşi din uniunea arhanghelului Mihail. Fix la amiază au de gînd să facă o manifestaţie. În faţă va merge clerul. Poliţia şi monarhiştii speră ca manifestaţia să demonstreze credinţa populaţiei din Tiflis şi din întregul Kaukaz, faţă de regimul ţarist.

— Dacă-l iubesc într-atît pe ţar şi pe satrapii lui, încît vor să le facă declaraţii de dragoste, de ce să-i deranjăm ? Iar pe noi să ne lase în pace şi gata, e bine ? a strigat cineva din mulţime. Dar asupra lui s-au aruncat dintr-o dată cîteva glasuri :

— Ce vorbeşti prostii ? Mai bine taci !

— Nu-s prostii. E o provocare. Vor să ne rupă de proletariatul rus ! E doar lozinca rascolnicilor !

— Atenţie, tovarăşi ! a strigat atunci cel cu părul deschis. Reprezentanţii clasei muncitoare şi a tuturor păturilor revoluţionare din Nahalovka, Navtluga, Ortaciala, Dibude şi Mtaţminda trebuie să se strîngă în grădina Aleksandrov.

— Dar o să ne dea drumul ?

— Aşteaptă numai ! Imediat îţi vor aduce faetonul şi vei merge cu el.

— Ne vom strecura, vom trece.

— Dar pot înconjura şi grădina Aleksandrov ?

— Las' s-o înconjoare !

— Atenţie, tovarăşi, atenţie ! Ne-a mai rămas puţin timp, încercă oratorul blond să potolească discuţiile. Vom intra în grădina Aleksandrov, într-un singur rînd şi-i vom demonstra autocraţiei că sfîrşitul ei e aproape. Cu ajutorul poliţiei şi armatei, cernosotenţii [1] vor încerca, desigur, să ne gonească. Ca răspuns, va trebui şi noi să-i arătăm ţarismului şi acestor criminali, drogaţi cu religie şi vodcă, că muncitorimea revoluţionară, ţărănimea şi toate popoarele asuprite ale Imperiului rus sînt strîns unite pentru a-i învinge. Altfel, e imposibil ! Tovarăşi ! Revoluţia ştie ce vrea şi încotro merge. Avem doar lozinci care exprimă cerinţele maselor muncitoare.

— Trebuie să le vedem aceste lozinci ! Daţi-ni-le să le vedem !

— De ce să le vedeţi ? Ce, nu le-aţi văzut ?

— Trebuie, dragule, trebuie ! Pentru o lozincă face să mergi la spînzurătoare !

Şi ce-a început !... Teama a pierit, precauţiunea a dispărut, poliţia şi cazacii erau ca şi cum n-ar fi existat pe lume. Împărţindu-se din nou în grupe, toţi strigau, se certau, întrerupîndu-se unii pe alţii, gesticulînd disperaţi şi aproape repezindu-se unul pe altul cu pumnii. Oratorul blond, și încă vreo cîțiva din partenerii lui, s-au repezit atunci să liniștească poporul, încercînd să facă ordine. Degeaba însă, pînă cînd un domn în vîrstă, într-o pauză neașteptată strigă :

---

[1] Sumanele negre.

— Tovarăși ! Unde e conștiința voastră revoluționară ? și, nemaiașteptînd răspunsul, continuă : — Mai avem la dispoziție o oră. Iar dacă e necesar să facem un schimb de păreri, să le facem, însă în mod liniștit și organizat. Propun să dăm cuvîntul celor cinci oratori, fiecăruia cîte cinci minute. Sînteți de acord ?

— Just ! Bine ! De acord ! se auzeau voci din diferite părți.

Blondul își scărpină ceafa.

— Haideți, dar cu o condiție : fiecare să spună lozincile cu care vrea să apară ! Liniștit, fără strigăte și discuții. Cine vrea să ia cuvîntul ?

Cît timp primul orator își croi drum spre balconul de pe care avea de gînd să-și țină cuvîntarea, Data Tutașhia spuse :

— Dacă s-ar fi luptat cu țarul sau cu orînduirea lui, așa cum se bat între ei, toată lumea ar fi uitat de mult de țari !

— Noi, tovarăși, demonstrăm cu lozinca : „Pîine, pămînt și ziua de lucru de opt ore !“, strigă de pe balcon primul orator.

— Hei ! Vezi că numai ce-ți strigi lozinca și îndată o să-ți și dea lotul cu tot ce vrei pe el. Așteaptă numai, și ți se va aduce !

— Cînd vor înceta, oare, să cerșească pîine și sare ?

— Păi, de ce cereți numai pîine ? Hai să scriem ceva și despre vin. După o zi de lucru de opt ore, vom avea o groază de timp. Mănîncă, bea și dormi pe pămîntul care ți-l va da țarul, de ce să nu dormi ?

Bătrînul care propuse ca toți să ia cuvîntul, se așeză lîngă blond :

— Mai liniștit, tovarăși ! Mai încet ! Nu e nimic de rîs aici ! Pîinea conduce lumea !

Imediat fu întrerupt :

— Tovarăși ! Ne trag înapoi, spre prima etapă a revoluției, spre începuturi !

— Revoluția trebuie adîncită, dezvoltată !

— Lasă-i să ceară ! Poate că țarul o să le arunce vreo bucată de pîine, cine știe ?

— Țarul, de bunăvoie, nu va da nimic ! tună de jos un om nu prea înalt, dar cu coardele vocale neobișnuit de puternice. Noi trebuie să smulgem cu forța de la țarism. Duma de stat și apoi ea, cu ajutorul maselor largi ale oamenilor muncii, va introduce în Rusia orînduirea democratică. „Trăiască Republica democratică a întregii Rusii !“ — iată lozinca noastră.

— N-aveți răbdare !, ieșind din gura autocrației, vreți, oare, să ajungeți în burta democrației burgheze ? întrebă tare cel ce lansase lozinca „Pîine, pămînt și ziua de lucru de opt ore“, iată lozinca noastră.

— Fă-mi plăcerea și taci ! Locul vostru e în fața bisericii și nu pe baricade. Stați acolo cu mîna întinsă !

— Regulamentul ! Regulamentul ! se auzi atunci o voce din mulţime, şi pe scară începu să urce al treilea orator.

— „Dreptul la autodeterminare şi la independenţă naţională“ cu această lozincă mergem pe prospectul Golovinski.

— Vezi ce mai vrea ?... Independenţă naţională ! Şi asta cu economia noastră falimentară ! se indignă cel cu coardele vocale puternice, cel care cerea instituirea Republicii democratice a întregii Rusii. N-avem nici burghezie darmite o economie dezvoltată, fără de care orice independenţă e zero.

— Ajunge ! Ajunge !

— Regulamentul !

— Cine mai are lozinci ? strigă blondul.

Cît a durat acest meeting sau adunare, nu ştiu cum să-l numesc, undeva în fundul mulţimii, dar complet separat de ea, stătea un grup de vreo zece oameni. Stăteau tăcuţi, nu se amestecau în discuţii şi urmăreau cu mare atenţie tot ce se întîmpla în jurul lor. Cînd blondul aruncă apoi în mulţime ultima invitaţie, dîndu-se jos de pe balcon, din acest grup se desprinse un om care, urcîndu-se el în locul celuilalt, spuse liniştit :

— „Insurecţia armată generală“. „Trăiască dictatura proletariatului“. „Toţi pe baricade !“ Numai aceste lozinci pot aduce libertatea popoarelor asuprite şi claselor exploatate ! Am terminat.

— Lozincile dumneavoastră sînt juste, dar Rusia încă nu e gata pentru o acţiune generală şi simultană. Acţiunile neconcordante ale unor detaşamente separate ale proletariatului şi ale altor clase revoluţionare vor fi uşor înăbuşite de satrapii ţarişti. Tovarăşi, voi, de fapt, chemaţi masele la o vărsare de sînge făr' de rost şi neîndreptăţită.

— Sîngele vărsat astăzi va fi girul victoriei de mîine !

— Sîngele vărsat pentru o cauză dreaptă nu va curge degeaba !

— Speraţi ! Speraţi !

— Nu pricep ! Mergem la o demonstraţie paşnică sau la abator ?

— Insurecţie armată cu mîinile goale, numai cu lozinci — unde s-a mai văzut şi cine a mai născocit-o şi pe asta ?

— În tufişuri, renegaţi ce sînteţi !

— Dar cine-i renegat ? Uită-te la tine ! Voi împingeţi poporul la o manifestare provocatoare...

În vuietul, care urca nu se mai putea auzi nici un cuvînt, cu atît mai mult cu cît nimeni nu mai asculta, încordarea ajungînd în aşa hal, încît dacă cineva ar fi încercat să ia asupră-şi rolul de împăciuitor, fiecare din părţi l-ar fi considerat duşman de sînge.

Data Tutaşhia s-a aplecat atunci şi iar mi-a strigat la ureche :

— Ascultă, eu cunosc pe de rost toate lozincile acestea iar ei, pare-se că habar n-au de ele. Întreabă tocmai ceea ce nu-şi pot împărţi şi de ce se bat ? Nici unul din ei n-are puterea să-l ducă pe celălalt după el ! N-au conducător ! Or, un conducător e necesar din toate punctele de vedere. Nu-i nimic, se vor bate, vor turba şi-şi vor rupe gîtlejul unul altuia. Cuiva însă din ei, această bătaie îi va fi de folos; se va întări, va prinde puteri din ea și atunci lucrurile vor merge spre mai bine.

— Noi plecăm! declară posesorul coardelor vocale puternice, îndreptîndu-se în direcția străzii Cerkezovskaia, cu încă vreo zece, doisprezece oameni după el.

— Lasă-i să se ducă, de ce să-i convingem?!

— Și noi plecăm! Tovarăși, urmați-mă! strigă bătrînul, care propusese ca toți să ia cuvîntul și care spusese că „pîinea conduce lumea!"

Luă cu el vreo douăzeci de oameni.

În timpul acestei învălmășeli, se întîmplă însă un lucru cu totul neașteptat. Dinspre peretele pe care ne urcasem, pe Data Tutașhia îl nimeriseră cu biciul atît de puternic, încît strigă. Și cum era să nu strige, cînd chiar și numai fluieratul biciului era capabil să-ți rupă timpanul. Au repetat ei gestul, dar Data Tutașhia s-a aplecat și a sărit repede jos. Întorcîndu-mă, am văzut patru cazaci și am sărit după Data. De-abia am atins însă pămîntul, că din partea străzii Cerkezovskaia se auzi atunci un șuierat pătrunzător și un strigăt: „Cazacii! Cazacii!"

Cei care lăsînd meetingul, ajunseseră cotitura dinspre strada Cerkezovskaia, se întoarseră și ei și o luară înapoi. În urma lor, pe colțul Mazutnîi și intraseră cinci cazaci călări, începînd să biciuie încolo și încoace. Despre ceea ce s-a întîmplat apoi, pare-se că trebuie povestit mai cu de-amănuntul.

Dumneavoastră, locuitori de baștină ai Tiflisului, trebuie să cunoașteți colțul Mazutnîi; colț e incorect spus pentru că în realitate este o înfundătură, care, la un capăt, se termină cu gardul întins de-a lungul căii ferate. Cînd cazacii intrară pe stradă și-i goniră din spate pe cei care, plecînd de la meeting, se întorceau spre Cerkezovskaia, ceilalți ieșind buluc de prin curți ca să privească demonstrația din pură curiozitate, fură și ei, la rîndul lor, blocați de cazaci către perete. Cine fusese mai abil și se cățărase pe gard, descoperind cazacii și de cealaltă parte, tot nu izbutise nimic, trebuind să sară înapoi ca și mine și Tutașhia. Să fi trecut altfel prin lanțul cazacilor ca să iasă pe strada Cerkezovskaia, tot nu avea sens, deoarece de acolo încoace înainta un eșalon al poliției pe jos. Fură cîteva clipe cînd situația mi se păru fără ieșire. Biciurile care se plimbau pe spinările și capetele oamenilor, lipiți de zid, trosneau întruna. Eu și Data primirăm cîteva lovituri atît de puternice, încît fața lui Tutașhia se alungi de durere, făcîndu-l să apuce chiar pachetul pe care îl avea la subraț. Nu mai aveam vreme atunci să observ, să meditez, să înțeleg, dar cu toate acestea mi se păru că bănuiala mea de la început era îndreptățită, în pachet avea arme. Totuși nu știu de ce nu le scotea sau nu, știu, dacă din partea noastră ar fi fost tras doar un singur glonte cazacii ne-ar fi împușcat pe toți ca pe niște iepuri.

După acele momente în care situația îmi păruse fără ieșire, se petrecu ceea ce se întîmplă de obicei cu un șuvoi de munte: se rupse îngrădirea și ieșindu-și din matcă, se revărsă aiurea. Vă mai spusesem eu că între gard și casă era o trecătoare îngustă, un lanț de curticele micuțe, în care poporul ținuse meetingul. Or, tocmai prin această trecătoare se aruncă mulțimea, pe lîngă cazacul de la capăt și calul său, umplînd curțile, învîrtindu-se, înghițindu-i pe cei ce se frămîntau în discuții și ieșind apoi într-un singur șuvoi, strigînd, blestemînd, aruncînd cu pietre și cu tot ce se nimerea, spre Ciugureti. Pe noi șuvoiul ne prinsese undeva la coadă. Alergam cu toții, culegînd pietre și bucăți de cărămizi, pe care nu era ușor să le găsim, și le aruncam în cazaci. Cei ce rămăseseră prin curți, refuzînd să se ducă la demonstrație, fugeau acum în capul puhoiului. Ajungînd la primul colț, prin care se putea da în Cerkezovskaia, la un moment dat își domoliră fuga, strada arătîndu-se și ea plină de soldați, luînd-o după aceea drept înainte, alt drum nemaifiind de-a lungul gardului de lîngă calea ferată. Grupul mic, care lansase lozinca insurecției armate generale, chemîndu-i pe toți pe baricade, încheia convoiul. Ca oameni neînarmați, care participau la demonstrație cu mîinile goale, se comportau totuși vitejește. Dacă n-ar fi fost ei, cazacii ne-ar fi strivit în picioare. În cele din urmă, l-am ajuns pe Data Tutașhia care, ca toți ceilalți, o luase bine la sănătoasa.

— Dar știi că fugim, frățioare, nu glumă! Uită-te în ce horă am intrat! Privește numai.

— La ce horă te referi? îl întrebai eu, clocotind de ciudă.

— La revoluție, frățioare, la revoluție!

— Și nu ne slăbesc nemernicii! Mult o să ne calce oare în picioare?

— Se spune că pe tîlhar îl ia apa, dar drumul lui era tot într-acolo, răspunse rîzînd Data Tutașhia. Dacă mai putem fugi așa încă vreo zece minute, ajungem la grădina Aleksandrovski.

Și într-adevăr, nu știu cum s-a întîmplat, dar cu cît fugeam mai departe, cu atît mai aproape ajungeam de locul unde trebuia să ajungă și demonstranții prin lupte și jertfe. Soldații și poliția ne închiseseră parcă toate drumurile, în afară de acelea care duceau la piața Voronțov, adică spre grădina Aleksandrovski.

Fugind, am ajuns apoi și la capătul gardului. Cazacii care ne împinseseră de la liniile ferate, nu știu de ce se străduiau ca nimeni să nu ajungă la stînga, în sus, spre Svanetisubani și ținîndu-se întruna pe urmele noastre ne înghesuiau cumplit, plesnindu-ne cu knuturile. Am ajuns astfel și în partea de sus, în Ciugureti, unde am descoperit că una din străzile care coborau spre piața Voronțov era liberă. Cei din față o luară pe acolo, cei din urmă, după ei, și nu știu cum și noi ne trezirăm pe Gonciarovskaia. Iar cazacii ne împingeau mereu din urmă. Am traversat astfel val-vîrtej străzile pe care mergea tramvaiul cu cai, am fugit prin piața Voronțov, am trecut în fugă podul pe insula Maradovski, cînd arrière-garda a strigat:

— S-au retras cazacii! Au plecat!

Ne-am uitat înapoi. Într-adevăr, cazacii rămăseseră în urmă, pe partea cealaltă a podului, de unde se uitau la noi. Am privit atunci spre grădina Aleksandrovski și am rămas înmărmuriți: o mare de lume, iar deasupra ei steaguri roșii, lozinci și placarde. Probabil că și pe cazaci îi speriase mulțimea de capete. Nu mai era nici o ordine, nici chemări, dar oamenii își desfăcuseră pînzele cu lozinci în care cereau pîine sau chemau pe baricade. Se întîmplase că și cazacii, care ne împinseseră cu biciul pînă aici, din colțul Mazutnîi, reușiseră parcă să ne facă să ne alăturăm poporului, care se adunase la ora hotărîtă în grădina Aleksandrovski, tocmai cînd trebuia.

Eu și Data ne opriserăm să ne odihnim lîngă farmacie. Împrejur nu era nici un polițist și nici un soldat. Poporul, care venise la demonstrație, urca în partea de sus a grădinii Aleksandrovki și strada rămăsese fără oameni, liniștită, cum era devreme, dimineața, înainte de venirea măturătorilor.

— Să mergem să ne uităm ce se petrece sus, haide! — mă chemă Data Tutașhia și ne îndreptarăm încet, în sus, spre prospectul Golovinski.

De cîteva ori îmi mărisem pasul, micșorîndu-l apoi din nou, pentru că Data Tutașhia impunea parcă mersului nostru un ritm încet, anume ca să avem și timp de gîndire. Eram pus de-a binelea pe fugă, și tropăitul cailor cazacilor, precum și tot ritmul dimprejur, care mi se imprimase în suflet, și strada Bariatinskaia, devenită pustie, fără oameni, ca o piatră încremenită, îmi apăsa inima. Data Tutașhia nu se grăbea, iar eu nu mai aveam răbdare să văd ce se întîmpla acolo sus.

— Să mergem mai repede, nene Prokopie, am spus eu.

— Nu, nu trebuie mai repede.

— De ce?

— Pentru că atunci cînd toți dimprejurul tău se grăbesc și se agită, iar tu intri la fel în această agitație, să știi că s-a zis cu tine, nu mai poți înțelge nimic din ceea ce se întîmplă în jurul tău. Cînd ești în șea, nu e pericol, pentru că nu vezi nimic, în afara urechilor calului tău. Dar e deajuns să te grăbești și în fața ta parcă ar fi un cal, așa cum e el. Am sau nu dreptate?

— Așa-i, am aprobat eu. N-am făcut apoi nici douăzeci de pași și-am simțit că mă cuprinde din nou liniștea, făcîndu-mă să mă gîndesc că numai poliția ne gonise spre grădina Aleksandrovski.

— Formidabil, am spus eu mirat, cum nenea Prokopie a ghicit că ne vom trezi în grădina Aleksandrovski.

— Dar n-am ghicit nimic. Am glumit pur și simplu, și, iată, că așa s-a și întîmplat. Nici eu n-am putut pricepe cum.

— Dar poate că intenționat am fost aduși aici? m-am gîndit eu. Nu e cursă oare și încă una de soi?

— Nu pare a fi fost anume... Dar ce importanţă are, prietene Robert ? Această lume e atît de putredă, că tot ce se va face, se va întoarce asupra ei însăşi. Închipuieşte-ţi că ai fi şef. Ce-ai fi făcut aici, acum, cînd, cît pe-aci să înceapă furtuna ?

— Ştiu ce-aş fi făcut. Aş fi adus poliţia, soldaţii şi gărzile negre ar fi gonit demonstranţii. Desigur, mulţi ar fi murit, ar fi fost şi răniţi, arestaţi şi duşi în Siberia.

— Şi ce-ar fi ieşit, la urma urmei din asta ? Îţi spun eu : O ură şi mai mare a poporului faţă de guvern, iar poporul, devenind mai şiret, altă dată şi-ar fi făcut treaba şi mai inteligent. În sfîrşit, ţarul şi guvernul ar fi rămas în pierdere. Dar să ne închipuim acum că poporul singur va distruge gărzile negre şi poliţia. După aceasta devenind mai îndrăzneţ, mai hotărît, va spune : „Victoria depinde de noi !" Şi dacă poporul va crede că e capabil să învingă tot a cîştigat ceva, nu-l va mai putea opri nimeni. Ţarul, reiese, că e din nou în pierdere. Aşa, domnule. Dar ia închipuie-ţi acum că eşti ţar şi cu forţa tu nu poţi face nimic. Ce-ai să faci mai departe ?

— I-aş fi dat Duma de stat ca să se aleagă şi să facă pe demagogul.

— Păi dacă poporul însuşi alege Duma asta blestemată a ta, sau cum dracu' i-o mai fi spunînd, şi dacă fiecare o să înceapă să trăncănească tot ce-i trece prin cap, atunci pînă la anul o să se ştie totul în popor şi despre ea, ca despre ţar şi ţarină. Şi atunci ce-ai să te faci, tu, ţar demascat cu toate date pe faţă ? Vezi ! alte dandanale !

— Da, dar atunci, lui, nu Dumei, o să-i dai cu tifla !

— Bine, dar Duma nu eşti tu ? Şi cu ce ai să linişteşti poporul ? Iar dacă nu poţi, s-a zis cu tine ! Să zicem că guvernul chiar te-ajută să înăbuşi aceste meetinguri, demonstraţii, răscoale, ei şi ? Conducătorii politici, în definitiv, folosesc greşelile. Poporul se mai răscoală, se mai duce la meeting, să-l huiduiască pe ţar, şi atunci, de ! Să nu uiţi ce o să ţi se spună. Mortului, frate Robert, nu-i mai ajută decît pomenile şi lumînările !

După ce am terminat-o cu Bariatinskaia, ne-am adunat să ne întoarcem pe bulevardul Golovinski, cînd, aşa într-o dată, mi-a venit să-l întreb pe Data Tutaşhia.

— Dar tu ce-ai fi făcut, unchiule Prokopie ? Ce-ai fi scornit ?

— În locul ţarului ? Aş fi abdicat, dacă în cele din urmă m-ar fi învins. Aş fi plecat peste graniţă şi aş fi trăit eu pe undeva... Dar toate astea-s palavre...

— Dar în locul poporului ?

— Aş fi făcut ce face poporul. Numai că mai încet.

— Dar ce să fi aşteptat ?

— Pe cineva care să-l conducă, unul care să-i biruie pe toţi ceilalţi. Omul cel mai drept şi care să le facă faţă tuturor.

— Ei și? dar tu te-ai fi dus după un astfel de conducător? Tu, unchiule Procopie, te-ai fi dus? uite, mie asta să-mi spui.

— Da, dar cu două condiții. Mai întîi să mă fi convins că cel care vine în locul celui care pleacă nu repetă ceea ce a făcut acela. Nu de alta, dar ca să nu i se întîmple și poporului ceea ce i se întîmplă găinii: dacă nu-i bună friptă o mai fierbe. Și la urma urmei, la ce bun? Să faci ceva nou, îți spun eu, e foarte greu, și apoi, chiar oare ar trebui făcut? asta-i întrebarea. După aceea, mai e încă una, și dacă nu cea mai importantă. Îți aduci aminte că în vagon zicea cineva că „numai cu mintea se conduce lumea“, și-n Mazut, un altul a adăugat că „numai cu pîine“. Or, eu îți spun acum, fiindcă mă întrebi, că se conduce și cu zavistie și pofte. Noi oamenii, dealtfel, sîntem foarte proști și nemernici, or, de aici ni se trag toate. Să-l găsesc eu numai pe acela care să-mi spună: o să înlăturăm ce-a fost vechi și o să punem în locul lui ceva nou, ceva ce o să-l facă pe om mai bun, și o să-l urmez pînă în pînzele albe; la urma urmelor, n-oi fi eu mai rău decît altul; mai bun, în orice caz.

Bulevardul Golovinski era plin de lume. Evident, mulți știau că se pregătește o manifestație și, chipurile, se plimbau. Uneori, se mai opreau cu vreo cunoștință, pălăvrăgeau, hoinăreau. Tot la cincisprezece pași era cîte un polițist și tropotul de copite al cailor pe poduri te asurzea.

Ne oprirăm și noi cam pe lîngă hotel, cînd, cineva strigă:

— Vin!

Data Tutașhia scoase ceasul ca să vadă cît e ora, privind apoi lumea, ca și cum ar fi căutat ceva în ea.

Mai întîi se iviră preoții, purtînd icoana mare a Sfîntului Arhanghel Mihail. După ei veneau cei cu portretul țarului Nicolae al II-lea și în urmă, alte și alte icoane într-o mare de oameni. Cortegiul se întoarse apoi spre operă, o luă spre grădina Aleksandrovski, dar demonstranții, adunați în grădină, stăteau nemișcați și tăcuți, ca și cum ar fi așteptat ceva. Pe ambele părți ale cortegiului se întindeau șiruri de cazaci. Manifestanții o luară încet cîntînd „Dumnezeu să-l țină pe țar, în urma lor răsunînd strigăte ca: „Pentru țară și țar“, „Jos bunta“, „Credință, iubire și dragoste“ și altele asemănătoare. Unii erau chiar cu copiii pe umeri.

În cele din urmă, toți se amestecară cu noi.

— Ei, simți că miroase ceva? — întrebă Data Tutașhia.

Văzduhul era, într-adevăr, plin de miros de tămîie, de miasme... și de sudoare de cal. În fruntea manifestanților mergeau cei ce cîntau cîntece bisericești cu voci destul de sleite în corurile soborurilor din catedrală. Cîntecele lor răsunau impresionant, dar la mijlocul și în coada manifestației se cînta anapoda, aiurea. Care ridica glasul, care-l cobora, de se făcuse un talmeș-balmeș, încît părea că acu, acu, vine potopul și mulțimea asta imensă, presimtindu-și apropiatul sfîrșit, urla de moarte. Corul bisericesc încetă apoi și din mijlocul mulțimii izbucni harmoșca ; cîțiva se puseră atunci pe dans, dar în capul cortegiului se făcu din nou o mișcare și dansurile încetară.

Apoi din nou urlete.

Trecurăm de teatru. Caii cazacilor, încadrînd cortegiul, stropeau cu noroi, ropotind chiar sub nasul nostru. Și atunci, deodată, din parcul Aleksandrovski, se puseră în mișcare și demonstranții. Am așteptat să se îndrepte spre operă. Dar ei, deloc. Agitînd lozinci, o luară la stînga, îndreptîndu-se spre partea opusă a reședinței guvernatorului. Convoierii cazaci o luaseră în sus, pe Prospect, iar demontranții țîșniră de cealaltă parte. Și într-un fel, toți aveau dreptate. Manifestanții voind să-și arate bucuria în fața populației orașului, iar demonstranții, să-și strige nevoile înaintea guvernatorului ca înaintea celui mai înalt reprezentant al puterii de stat. Toată această agitație nu m-a uluit însă, cît m-a uluit sotnia de cazaci. Manifestanții se întorseseră cu fața spre demonstranți, iar din parcul Aleksandrovski năvăleau întruna puhoaie de lume.

Alături de noi se opri o pereche de tineri. El, gruzin, ea rusoaică. Și ca și noi, se uitau și ei după cei ce ni se perindau prin fața ochilor.

— Uită-te ! Uită-te la ei ! o îndemna el pe cea care-l însoțea. Tremurînd din tot trupul, cîțiva preoți fugeau gîfîind spre coada manifestației, pomenindu-se în urma demonstranților care ieșeau valuri, valuri din parcul Aleksandrovski. Manifestanții se călcau în picioare, într-o deplină aiureală și nimeni nu mai știa pe ce lume e.

— Încotro, anticriștilor ? — strigă un preot, apoi pe dată, auzindu-se dimprejur :

— Pe ei ! pe ei !

Manifestanții rupseră rîndurile și se aruncară asupra demonstranților. Preoții încercară să-și strunească turma, dar masa presantă din spate îi împingeau în primele rînduri, amestecîndu-i pe nefericiți cu ea și aruncîndu-i înapoi spre rîndurile din spate ale demonstranților.

Și ieși o păruială de mama focului, demonstranții aruncîndu-se cu bîte și pietre asupra manifestanților, iar aceștia răspunzîndu-le la fel, cu aceleași proiectile. Și cînd „muniția“ fu gata, se ajunse la păruială. Era cumplit. Cazacii, soldații și poliția însă nu se amestecaseră, deoarece demonstranții, deși în focul luptei, se retrăgeau, totuși, spre reședința guvernatorului. Văzînd că parcă manifestanții ar fi mai tari, apărătorii ordinei nu se amestecaseră. Între timp, demonstranții, respinși de manifestanți, spre reședința guvernatorului, văzînd că în felul acesta își ating scopul, se opriră agitîndu-și lozincile sub nasul guvernatorului. N-au stat însă așa mai mult de cîteva minute, că în jur și începură să se audă împușcături, din strada Ermolovskaia, dinspre reședința guvernatorului și din piața Erevan, năpustindu-se asupra demonstranților cazacii călare urmați de soldați. Lumea era buimacă și nu mai știa încotro să apuce. Pesemne că oamenii se adunaseră, nu ca să năvălească în reședința guvernatorului, ci așa, doar de dragul demonstrației, care se oprise sub geamurile reşedinţei, mulţimea agitîndu-şi lozincile, aşteptînd puţin, şi nimic altceva... decît telegrama de abdicare a Ţarului Nicolae, de la Petersburg ?

— Împrăştiaţi-vă, tovarăşi ! Şi în cîteva secunde piaţa din faţa reşedinţei se goli, unii luînd-o spre consignaţie, alţii întorcîndu-se spre biserica Kaloubranski, şi aruncîndu-se spre piaţetă, masa compactă îndreptîndu-se spre parcul Aleksandrovski. Dar mişcarea era anapoda. Masa imensă a populaţiei, puhoiul, se retrăsese înspre rîndurile din urmă care în timpul acesta se luptau cu purtătorii prapurilor Sfîntului Arhanghel Mihail. Şi cine nu era covîrşit, dădea înapoi spre poarta parcului Aleksandrovski. Aşa că, după un minut, pe bulevardul Golovinski rămăseseră doar manifestanţii şi cîţiva gură-cască, nemaipunînd la socoteală poliţia, cazacii şi soldaţii. Se repetase, dealtfel, ceea ce observasem şi dimineaţa. Forţa care fusese chemată să reprime demonstraţia lucrase de fapt în favoarea ei. Pe demonstranţi îi respinsese, băgîndu-i de fapt în poarta reşedinţei guvernatorului. Ridicîndu-şi şi agitîndu-şi lozincile, demonstraţia, de fapt, se lărgise. Cu alte cuvinte, nu se mai putea spune că manifestanţii cîştigaseră.

Totuşi, au mai hoinărit pe străzi, cîte unul sau în grupe, cu expresia triumfului lor întipărit pe chip, înfoindu-se ca şi curcile şi agăţîndu-se de trecători să vadă dacă nu cumva sînt demonstranţi. Ici şi colo, se puteau vedea mici răfuieli.

De tînăra pereche care stătea lîngă noi se legaseră trei purtători ai chipului Sfîntului Arhanghel Mihail : „Ce-i cu ăştia ? Ce învîrtiţi pe-aici !"

— Dar pe voi ce vă interesează ? Stăm unde vrem, e bine ? — le răspunse în ruseşte tînărul.

Se auzi apoi o palmă, omul se clătină şi-şi reveni. Urmă o scurtă păruială, în care unii voiau să-i despartă pe cei doi. Alţi manifestanţi, vreo doi, scoseseră nişte pumnale cu mînere scurte. Unul dintre tinerii agresivi era cu nevastă-sa, care se repezi şi ea asupra celeilalte, cîrpind-o. Domnişoara începuse să plîngă, să ţipe şi luîndu-şi de mînă partenerul, îl ruga să plece. El o ascultă şi cu ajutorul celor ce-i despărţeau, izbutiră să scape. Urmăritorii după ei, ca să continuie păruiala, dar tînărul cu fata izbutiseră să se ascundă într-un subsol de prin apropiere în care fugiră şi cei ce-i despărţiseră. Aparent, deci, totul părea că se liniştise. Ceilalţi doi, însă, cei ce scoseseră pumnalele cu mînere scurte, se opriseră cam la vreo zece paşi de noi şi vorbind în şoaptă, i-am auzit că se hotărîseră să scotocească şi prin case.

Data Tutaşhia, atrăgîndu-mi atenţia, îmi spuse încet :

— Ia uită-te, ai dracu' pe unde-au luat-o !

— Cine ? Unde ?

— Ăia cu pumnale... au luat-o după perechea aia de tineri.

— Nu se poate, mă speriai eu.

— Sînt criţă, ascultă-mă ce-ţi spun, şi Data Tutaşhia se îndreptă spre subsolul cu pricina, eu urmîndu-l îndeaproape.

— Data! se auzi un strigăt în urma noastră, cînd furăm în subsol.

Nu înțelese, nu-l auzi; în definitiv, poate că omul nu-l striga pe el. Data însă continuă să meargă, iar eu mă oprisem în prag, să văd cine-l strigă.

— Data! Data! — continua să strige omul lîngă care mergea un gimnazist înalt. Cu mîna îmi arăta că-l cheamă pe cel ce se ascunsese în subsol. Era un domn înalt, cam de vreo treizeci-treizeci și cinci de ani. Pășea încet, mai apăsat pe un picior, ca schilozii.

— Nene Procopie, pe dumneata te strigă!...

Data Tutașhia privi în jur și-apoi, spre mine.

— Cine mă știe aici? Pe cine cunosc eu sau cine mă știe pe mine?

Și continuă să meargă pe întunecatul și lungul coridor, iar eu după el.

În stînga coridorului începeau niște scări care dădeau în jos. Mai merserăm încă un pic și dădurăm într-un balcon. Din curtea care era ca un puț format din cele patru clădiri, acest balcon ducea de-a lungul celui de al doilea etaj. Sub balcon, în stînga, era o uriașă ladă de gunoi. Nu pricepeam însă cum l-ar fi scos de acolo, ieșirea din puț nevăzîndu-se deloc, dar cei cu pumnalele răscoleau de zor gunoiul.

— Stați așa, ticăloșilor, le strigă Data și, cu degetul și trase ușor cocoșul revolverului pe care-l smulsese de la brîu.

Aia săriră din ladă și o luară la fugă, dar Data trăsese două gloanțe în urma lor.

Cît ai bate din palme cei doi și fură la pămînt, iar Data, repezindu-se ca fulgerul pe scările de metal, ajunsese și el în curte. De ce-i urmărea, însă, nu prea știam bine. Totuși, de la balconul primului etaj privii mai atent spre lada cu gunoi, întrebîndu-mă întruna, de ce or fi răscolit ăia gunoiul cu pumnalele? Uitîndu-mă însă mai bine în ladă, mă speriai și neputînd lega nici două cuvinte începui să strig.

Chirciți, ca și cum ar fi fost cuprinși de crampe, în ladă zăceau tînărul și tînăra, amîndoi plini de sînge, nu departe unul de celălalt.

Nu-mi amintesc cît am rămas așa, uluit. Dar îmi amintesc că am întors privirea și, ca în vis, am luat-o din nou după Data. Unul dintre cei doi manifestanți era rănit la picior și celălalt, ceva mai sus, iar Data, privindu-și fapta mîinilor sale, îmi adeverea presupunerea.

— Cine vrea să mai trăiască dintre voi? îi întrebă el cu glasul tăios și rece.

Ei tăceau, privindu-l doar în ochi.

— Pe unul din voi tot o să-l omor. Dar poate că celălalt vrea să scape?

Cel rănit la picior, evident, nu scoase nici un cuvînt, nu aruncă nici o privire, neputînd îngăima nici un cuvînt. În cel de al doilea vorbi, pesemne, instinctul de conservare, tîrîndu-se la picioarele lui

Data, apucîndu-i-le și udîndu-i-le cu lacrimi. Apucîndu-l de mînă, Data își slobozi piciorul.

— Ridică-te !

Cu ajutorul pumnalului, manifestantul se ridică. Celuilalt, îi puse piciorul în spinare.

— Ia pune aici pumnalul !

Abia ridicîndu-se, omul împietri.

— Mai iute ! și Data îi mai trase la picioare încă două gloanțe.

Cel ce era jos se făcea că zace și, cînd tovarășul lui se mișcă să pună pumnalul unde i se poruncise, se răsuci și-i înfipse cuțitul în spate, străpungîndu-i inima și țintuindu-l la pămînt.

— Da ! Atunci, ia ridică-te și dă-i înainte ! — hai, încetișor, mișcă ! îi spuse Data cu glas tremurat.

Ucigașul nu pricepea dacă-l eliberează sau rîde de el.

— Hai, ți-am zis, du-te !

Ucigașul se întoarse, făcu vreo doi-trei pași, se apucă de fund și se opri. Mai făcu apoi încă un pas și un glonte, venit, Dumnezeu știe de unde, îi găuri țeasta, cum ai găuri o cutie de chibrituri.

Glontele îl nimerise drept în frunte și țeasta-i spartă pocnise ca o păstaie. Mă uitai atunci în sus și în balcon îi văzui stînd pe individul zdravăn și pe gimnazist, ascunzîndu-și revolverul în buzunarul dinăuntru al mantalei de școlar.

Data Tutașhia îl privi apoi îndelung pe gimnazist, vîrîndu-și între timp și el revolverul în buzunar.

— Să vină vreun locatar și să-i ia pe nefericiții aceștia din lada de gunoi — spuse el, urcînd apoi încet scările.

În balconul etajului doi nu mai era nici urmă de gimnazist sau de celălalt individ șchiop. Ne așteptau pe coridor.

Șchiopul se rezema de perete, mușcîndu-și mustața, iar gimnazistul ne privea cu niște ochi mari, albaștri, în care se citea și uimirea și o curiozitate fără margini.

Nu se salutară însă deloc cu Data — pesemne ca și înainte.

— Cît sînge vărsat ! — izbucni Data Tutașhia, adăugînd după aceea și mai apăsat : — N-aș vrea să trăiesc sub o astfel de stăpînire ! Toți m-au scîrbit ! Toți !

— Vezi cîți sîntem și nimeni nu vrea nimic — zise șchiopul.

— Vă știu destul de bine. N-ar fi trebuit să-l împuști ; să fi trăit și nemernicul !

— N-am tras eu. El m-a determinat ! și șchiopul îl arătă pe gimnazist. — Iartă-mă că am întîrziat... A fost așa o înghesuială !

— Cum să nu întîrzii... Nici eu nu credeam să ajung aici — îi răspunse Data Tutașhia. Și apoi, ăsta a tras ca și tine — îi spuse el șchiopului, privind spre gimnazist.

— Da, ca mine — fu de acord și șchiopul.

Mergînd pe coridor începurăm să urcăm pe scara principală.

— Te-ai hotărît ? — întrebă șchiopul.

— Da, m-am hotărît, — zise Tutaşhia, oprindu-se o clipă în loc.

Pe intrîndul scării principale, înainte de ieşirea din subsol, Data Tutaşhia se mai opri încă odată şi-l privi pe şchiop, ca şi cum l-ar mai fi întrebat ceva.

— Iată c-au trecut cinci ani de cînd îţi spuneam ce cred despre aceasta, zise şchiopul, şi de atunci, ştii bine că nu ţi-am mai zis nimic. Dar acum îţi spun : „Bine faci !".

Mai multe apoi, şchiopul, n-a mai zis, dar Data în schimb i-a spus :

— Şi acum, mai zi, repetă, de ce socoţi că-i aşa ? Că am uitat unde rămăsesem data trecută.

— Bine, o să-ţi repet, zîmbi şchiopul. Tu de multă vreme-i priveşti şi judeci pe oameni pentru ce au bun sau rău în ei, cum sînt de fapt, care-i ticălos, care trăieşte la voia întîmplării, dezamăgindu-i pe ceilalţi. Dar să mă ierţi totuşi că tot n-ai văzut ce a fost mai important. Omul luat ca personalitate aparte, o cam greşeşte, în timp ce poporul, nu. Şi-ar trebui să-l cunoşti, că atunci l-ai şi iubi. Şi apoi luat aparte, insul, poate fi privit şi altfel. Omul demn nu-i de dispreţuit, ci de compătimit, căci îţi inspiră milă. Ţi-ar trebui deci să vezi poporul şi să trăieşti în mijlocul lui ca să iubeşti omul.

— Păi, atunci, să mă duc în piaţă că acolo-i întotdeauna multă lume.

— Piaţa-i întotdeauna locul de luptă şi concurenţă. Acolo toţi se opun unul altuia şi asta-i desparte pe oameni, în timp ce locul în care-ţi spun să mergi, îi uneşte chiar şi pe cei mai înverşunaţi duşmani. Viaţa-i ca o vamă, ca o luptă a tuturor celor strîns uniţi împotriva violenţei şi a nedreptăţii. Şi atunci, o să vezi acolo ce-i acela „popor".

După aceea, şchiopul s-a intimidat deodată. Pesemne se ruşinase de tonul de mentor pe care-l luase în discuţia cu Data Tutaşhia.

— Dar, totuşi, n-am priceput ceva — a spus Data. — Nu mi s-a adus încă dovada în numele căreia să fiu convins să intru de bună voie în închisoare. Iar ce mi-ai zis acum, nu mi-ai mai spus niciodată. Sau poate că demult, demult, şi eu am uitat. Şi apoi, hai să zic că le adaog şi pe ale tale la ale mele cele de dinainte vreme şi mă duc, ei şi ?

Data şi-a scos revolverul dintr-un buzunar şi l-a dat şchiopului, iar din celălalt, glontele pe care i l-a vărsat în palmă cu zgomot. Privindu-l apoi, îndelung, pe gimnazist, a mai zis :

— Poate că o să ajungeţi să duceţi la bun sfîrşit visul mult visat... Haide, frate Robert, să mergem alături.

I-a întins apoi mîna şi din nou am luat-o pe bulevard.

— Unde mergi, nene Prokopie ? — i-am zis eu.

— La jandarmerie. Mi se pare că-i acolo pe deal, nu departe de Mtaţminda, nu ? — spuse el şi trecu pe cealaltă parte.

Pînă la jandarmerie, în deal, mai era de mers vreo zece minute, timp în care nimeni din noi nu mai scoase o vorbă. Data mergea înainte, iar eu, după el, ca mînzul după iapă. Şi ne-am dus aşa pînă la capăt. Acolo, la intrare, s-a întors şi-a zis :

— Ei, la revedere ! Eu m-am dus ! Rămîi cu bine !

Nu mi-a mai întins apoi mîna şi am rămas în stradă, uitîndu-mă după el prin uşa de la intrare. Îi spusese ceva santinelei de la poartă, ceva ce nu înţelesei.

Nu trecură însă nici trei minute, că de sus, se năpusti acel ofiţer zdravăn pe care mi-l arătaseră înainte de plecarea la Samtredi, zicîndu-mi că se aseamănă cu Data ca două picături de apă, şi-l luă de mînă, ca să meargă împreună.

Uluitor, ce semănau.

De atunci, nu l-am mai întîlnit pe Data. M-am mai dus pe la uşa aceea şi m-am mai ploconit pe la şef, pregătindu-mă să-i raportez, dar nu m-a mai ascultat, poruncindu-mi să mă duc la culcare şi să vin a doua zi, la zece dimineaţa.

Iar după ce-am rămas singur, parcă năvăliseră toate pe mine, şi-atunci, poftim mai odihneşte-te !

În dimineaţa următoare mi-am făcut iar apariţia la ora opusă. Dar şeful tot nu m-a lăsat să vorbesc. L-a chemat însă pe unul, căruia spunîndu-i pe drum că o să ne primească Zarandia, căruia trebuie să-i spun totul.

ALEKSEI SNEGHIR

Din Metehi m-am dus odată cu Foma Komodov la Ortaciala. Împreună cu tovarăşii de la vamă am hotărît să ne descurcăm, după caz, şi dacă s-ar fi ivit prilejul, să încercăm să organizăm o buntă.

Foma Komodov era muncitor mecanic în atelierele Bendukidze. Avea treizeci de ani atunci, nu mai mult, şi o imensă experienţă de ilegalist. Dar ce nu avea omul ăsta ? Dicţiune, cunoştinţe politice profunde, priceperea mînuirii maselor, vederi largi, un mod rapid de a se orienta în diverse situaţii, curaj nebunesc şi cîte altele. Om cu un nemaipomenit farmec personal şi fire veselă, îşi cîştigase şi o mare popularitate, mai ales în urma felului în care scăpase din închisoare. Dus în Siberia, fugise după trei săptămîni, pilindu-şi lanţurile. S-a ascuns apoi o săptămînă, după aceea, a căzut în cursă şi a fost din nou arestat. De apoi aici iar lanţuri şi iar transportul spre vechiul loc din puşcărie ! I se dăduseră doi soldaţi să-l însoţească şi într-un sat au mas' să înnopteze. Starostele le rezervase o cameră în propria-i izbă şi soldaţii îl păzeau pe rînd, cînd unul dormea, celălalt veghea. La un moment dat, Foma observă că soldatul care-l păzea, picotea. S-a ridicat atunci, a deschis geamul şi s-a băgat sub pat. Soldatul s-a trezit, a văzut geamul deschis, patul gol şi dă-i alarmă ! Au ridicat tot satul, punîndu-i pe mujici să-l caute prin taiga, în timp ce Foma, ieşind de sub pat, a găsit o pilă, şi-a pilit lanţurile şi învelindu-le în zeghe le-a pus pe masă. S-a îmbrăcat apoi cu hainele starostelui, cu rubaşcă şi cu tot ce trebuia, ca stăpînul. A ajuns după aceea iar la Tbilisi, luînd-o din nou cu munca ilegală.

După un an a apărut manifestul din Octombrie şi pentru el, bineînţeles, amnistia. Foma Komodov a primit apoi acte de om fără cazier, dar după aceea, ca şi pe mine dealtfel, ne-au umflat pentru altceva şi iar opt ani.

Aşa ne-au dus din Metehi la Ortaciala. La început, fireşte, ne-au percheziţionat, ne-au făcut actele, conform procedurii, şi ne-au pornit. În stradă ne aştepta convoiul : patru soldaţi şi şeful. Şi cu ei arestatul, nu ştiu de unde-l scoseseră.

Trecusem apoi de podul Metehski, ne întoarserăm pre Ortaciala şi eu tot priveam spre necunoscutul arestat. Nu era prea zdravăn şi ca vîrstă, de vreo douăzeci de ani, dar se ţinea bine. Eram curios să ştiu ce fel de om e. Şi în rînd mergea alături cu Komodov. Îi făcui semn cu ochiul lui Foma, să-l descoase. În libertate dacă-l întrebi pe un necunoscut cine-i ? de unde-i? nu-i prea vine omului bine ; te ia drept mai ştiu eu ce, iscoadă, dar în închisoare, dimpotrivă, e un semn de prevedere, de simpatie. De ce te-au închis ? Ce-ai făcut ? — sînt întrebările cele mai obişnuite.

— Tu cine eşti, îl întrebă Foma pe bosumflatul nostru tovarăş de drum.

— Un om ! răspunse el flegmatic.

Pe limba puşcăriaşilor asta înseamnă „hoţ de rînd".

— De ce te-au băgat la pîrnaie ?

— De aia ! i-o tăie el scurt.

— Cît ţi-au dat ? — Foma îl întrebă de pedeapsă.

— Atîta cît mi-au dat ! — asta însemnînd, ce te priveşte ?

— Şi ce-i cu tine ?

— Ce-i aia ? — răspunse omul, uitîndu-se urît.

— Dar cum te cheamă ? — continuă, totuşi, Foma.

— Poktia ! asta însemnînd : „De ce nu-ţi vezi de treabă ?"

— Numele sau porecla ?

— Aia ! — „Taci", vrînd să zică insul.

Era clar. Hoţ de rînd, cam fraier, dealtfel.

— E într-adevăr pentru fleacuri, îmi şopti Foma.

Potkia răspunsese ca orice hoţ de rînd, dar cu o anume intonaţie ; altfel, era doar înfumurat şi grosolan. În asemenea cazuri hoţul e, de obicei, politicos pînă la greaţă. Şi, evident, purtarea lui Potkia lăsa de dorit. Dealtfel, însuşi Potkia nu se îndoia că-l luasem drept „aristocrat" şi se umfla în pene, convins că-şi asigurase o viaţă uşoară în închisoare pe socoteala altuia. Şi de ce credea astfel, o să vă povestesc imediat.

La închisoarea din Ortaciala iar ne-au percheziţionat, făcîndu-ne tot dichisul primirii arestatului; au scris ceva în nişte hîrtii şi în sfîrşit, ne-au pus în carantină.

Au scîrţîit apoi zăvoare şi lacăte, s-au deschis uşi, miasme şi duhori ieşite de prin încăperi îţi tăiau răsuflarea.

— Tarasta, aici trei — strigă supraveghetorul şi uşa se trînti în urma noastră.

Încăperea era fără sfîrşit de lungă, foarte îngustă, umedă şi întunecată, la demisolul corpului principal. Cu ochiul neobişnuit abia zăreai. Erau aşa de mulţi acolo încît pe-un loc se înghesuiau o droaie de trupuri descărnate şi deşirate, mişunînd parcă într-o masă amorfă umană.

— Nu-s locuri... oare nu se înţelege? Se împing apoi încoloîncoa', dar pînă unde? Aşezaţi-vă undeva! asta-i tot ce avem, răsună atunci dintr-un ungher întunecos glasul starostelui.

— Vino-ncoa'! îl strigă Foma.

Ochiul se obişnuise cu întunericul. În stînga era un priciu plin ochi şi dedesubt, la fel, nu puteai vîrî un ac, atît de mulţi erau. Totuşi, într-un loc era o măsuţă înghesuită printre trupuri. Arestaţii jucau domino. În lungul întregii camere se întindeau priciuri etajate, dar deasupra lor, lumina slabă intra înăuntru pe trei ochiuleţe de geam. La dreapta, pe priciurile de sus, se tolănea o gaşcă nu prea mare de inşi, care sporovăiau ceva, iar mai încolo, alţii care rîdeau tare. Într-altă parte, sub geam, se jucau cărţi. De obicei, jucau doi, iar ceilalţi priveau.

— Ei, uite c-am venit! Ce vrei? zise starostele.

— N-avem unde ne aşeza. Jos e plin, aşa că mai înghesuie-i pe cei de sus.

— Îndată, domnilor!... uite ici sofa, aduc aşternut şi cearşafuri şi un samovar...

— Tacă-ţi fleanca! — îl întrerupse Foma — Două locuri numai, sus, şi să trăieşti!

Starostele pricepu atunci că n-are cu cine glumi, că degeaba face pe şmecherul, că în carantină, într-adevăr, e plin pînă la refuz. Mai înghesuise el nu ştiu cînd lumea, dar o mai putea face oare şi acum? Cu glasul mai potolit, deşi toţi bombăneau în jur, încercă totuşi.

— Permiteţi, domnilor!... căutaţi... mai strîngeţi-vă, altfel cum, ce-s eu aici?...

Poktia n-o ducea nici el mai bine. Cu braţele la spate măsura cu pasul spaţiul dintre priciuri încolo şi încoace. Îi prindea bine, ca celui ce nu stătuse nici o zi la arest.

Pînă ce ne aranjaserăm noi cu starostele, văzurăm că un ins ne tot da tîrcoale. Se apropiase mai mult de Foma, care-l privi în ochi, făcîndu-l să întoarcă capul. Eu cercetam încăperea. Sus erau priciuri şi înaintea noastră stătea unul în izmene care-şi ţinea pantalonii în faţă şi încordîndu-mi privirea, văzui că, parcă-i despăduchiază sau le coase nasturi. „Oare cum putea vedea în întunericul acela?“ mă întrebai eu. Alături, cu picioarele strînse sub el și zdrăngănind mătănii, stătea cosînd nasturi un om nu prea în vîrstă, cu barbă căruntă... îl întîlnisem pesemne undeva, dar nu-l puteam totuși socoti printre vechile mele cunoștințe. Și apoi, noi trebuia să ne aranjăm cu locurile.

Mititelul care se tot învîrtea pe lîngă noi, uitîndu-se la Foma, apăru din nou și pîndind un moment îl întrebă în șoaptă :

— Ești Foma Komodov ?

— Da, zise Foma, privindu-l mirat.

— Haide cu mine. Eu sînt Șalva Tuhareli.

Starostele căscase ochii. Trecurăm apoi printre cei ce stăteau pe jos, grăbindu-ne să ajungem la trecerea dintre priciuri, cînd starostele, în sfîrșit, își reveni.

— Komodov, băiatule ! Ce dracu n-ai spus dintr-o dată ! Deținuții politici stăteau pe priciurile de sus, la fereastră, în colțul din dreapta. Stăteau cîte cinci pe patru saltele, lăsînd destul loc liber, așa că ne sterecurarăm și noi acolo.

În închisoare, cum revoluția era în toi, aveam despre ce vorbi. Cînd prindeam noutăți, cînd discutam, și vremea trecea. Poktia tot măsura intervalul dintre priciuri. Scopul comportării sale era ca starostele singur să-și dea seama de el, tocmai pentru că nu întreba nimic și nu lua loc la „șerpărie“, mergînd doar încolo și încoace — repede și agitat. „Șerpăria“ era locul de-o palmă pe jos, unde nu puteai sta decît pe-o rînă, iar în somn nu te puteai întoarce decît sculîndu-ți vecinii și apoi discuții și înghesuială. De aceea, noaptea, întoarcerea se făcea cu tot rîndul, la comanda starostelui. Dormeam împreună, ne întorceam împreună și tot așa și ațipeam din nou.

Ei, și în astfel de condiții, Poktia făcea totul ca starostele să-l bage în seamă și să-i ofere loc. Numai că starostele făcu urechea surdă, asta însemnînd, în subtilitățile vieții de pușcărie, să te descurci. Jocul lui Poktia era un fleac pentru el, nebăgîndu-l deloc în seamă, cum umblă, stă sau se aranjează printre ceilalți !

Văzînd că n-o scoate la capăt cu plimbarea, Poktia, cum i se cădea unui fost hoț, recurse la un alt mijloc : luă locul altuia. Victima era cel ce cosea nasturi. Din punct de vedere formal, alegerea fusese făcută cum nu se poate mai bine, omul de obicei își coase singur ceea ce are numai că hoții mai obișnuiesc să le dea și altora să lucreze pentru ei, în schimbul unei „șesimi de pîine“. Și cum hainele nu-i merg hoțului niciodată cum trebuie, începe tîrguiala ; îmi faci asta ! uite aia ! Așa că omul stătea aplecat și cine știe ce-i mai trecea prin cap.

Eu tocmai eram jos. Mă gîndeam la ceva. Printre priciuri, în spațiul strîmt, tocmai se plimbau cîțiva și ce-mi vine în minte ? Ia să mă bag și eu printre ei. Poktia se așezase lîngă victimă și-și făcuse loc. Toți în jur se opriseră, iar eu mă aflam cam la vreo cinci pași de el.

— Hei, nene! Ia ștergе-o! Și Poktia-i spunea asta pe tonul cel mai hotărît de care era în stare.

Bătrînelul, fie că nu isprăvise de cusut, fie că nu auzise, nu se mișcă. Cel de lîngă el, cu barba căruntă, privi însă spre Poktia și iar își întoarse capul.

Data Tutașhia! Îl știam... Dar nici nu reușii să strig, că bătrînelul îi și dădu una în fund lui Poktia. Ăla căzu atunci și începu să-i curgă sînge din nas.

Data Tutașhia dădu imperturbabil din umeri, privind cînd spre Poktia, cînd spre cel ce-l lovise, cînd spre cei din jur.

Pe măsuță se auzea zgomotul pietrelor de domino.

— Ne cotonogesc, nu vezi? — strigară de jos și cineva se desprinse de Poktia.

— Hai, frate, la tinetă, ce mai stai!?

Îi făcură loc lui Poktia să se ducă să scuipe și să-și sufle nasul în tinetă.

— Harcio-Djan, nici așa, ce Dumnezeu?! nici milă, nici îngăduință!

Nu știu cine strigase, dar porecla îmi era cunoscută. După neam părea negustor de flori, după vocație, fante de tîrg, oricum însă, închis acum în închisoarea din Ortaciala.

— Hai, asta nu-i treaba ta! — rînji Harcio, căzînd apoi din nou pe gînduri din al căror șir fusese smuls prin sosirea lui Poktia.

Stătea, dealtfel, ca Șhiva și se mișca foarte greu. Lănțișorul plimbăreț se puse atunci din nou în mișcare iar eu, hop, acolo! „Să fie oare ăsta Data sau nu? Poate că totuși mie o să mi se arate?“ Și în turele următoare hotărîi să mă uit mai bine la cel cu barba căruntă.

Poktia a stat pe tinetă și-a șters sîngele, apoi a sărit alături, dînd din cap, potolit de tot. Și s-a așezat așa nu chiar alături de ea, ci cîțiva pași mai încolo, dar tot prin preajmă. De știut fiind că nu se putea numi încă hoț în lege. Și bine pus la punct înțelesese că pentru a supraviețui trebuiau găsite alte căi.

Mă mai dusei apoi încă de vreo cîteva ori pe lîngă cel cu barba căruntă și trecînd după aceea pe la Andro Cianeișvili, îl întrebai: cine-i ăsta?

— Data Tutașhia, n-ai auzit de el?

Se părea că lui Data Tutașhia îi dăduseră cinci ani și își ispășea pedeapsa aici în Ortaciala. Cu o lună în urmă îl duseseră la închisoarea jandarmeriei, dar nu trecuseră nici zece zile și-l aduseseră înapoi. Toată închisoarea îl știa dealtfel și avea o mulțime de prieteni.

— Cum o duce? întrebai eu.

— Uite-așa, de unul singur. Nimeni nu se atinge de el și trăiește. Iar dacă îl atinge careva, să vezi atunci!

După aceea i-am povestit și eu de unde-l știu pe Data Tutașhia.

Poktia, între timp, stătea, nefericitul, și își oblojea nasul. Doar două bobîrnace-i ajunseseră ca să se potolească, deși, de fapt, aceasta era nimic, în comparaţie cu ceea ce se socotea în puşcărie a fi o răfuială în lege, aşa cum văzusem nu o dată petrecîndu-se sub ochii mei. Asemenea greşeli se plăteau cu jumătate de viaţă. De fapt, aşa se şi numeau : „Înjumătăţirea vieţii".

Mă coborîi apoi din nou de pe prici şi hotărîi să mă duc mai aproape de Data ; poate, poate îşi mai aminteşte de mine... Dar, nu ; aşa-mi amintesc.

— Ia vino încoa', băiete ! — îl chemă Harcio pe Poktia.

Poktia şedea fără să ridice capul şi, bineînţeles, nu-l auzi.

— N-auzi, mă ?... cui îi vorbesc eu ? Ia mişcă-l ! porunci Harcio.

Vecinul îl făcu atunci atent pe Poktia.

Şedea ca ţintuit jos şi abia îşi înălţă privirea spre Harcio. În cele din urmă, se ridică şi se apropie de el, dar în aşa fel, încît acesta să nu-l mai ajungă cu vîrful cizmei.

— Hai, ridică-te şi stai lîngă mine, îl invită Harcio prieteneşte.

Nu prea convins, se ridică totuşi. Data-i privi şi el chipul umflat, întorcîndu-se după aceea într-altă parte.

Cu un picior sub el, cu unul întins, Poktia se aşezase prudent alături de Harcio.

— Uite ce-ţi spun eu ţie, băieţaş, începu Harcio să-l mîngîie, ăla care te-a învăţat mai adineauri cum se trăieşte, a uitat, pesemne, să-ţi mai spună şi ce trebuie să faci cînd nenea a refuzat să se dea jos ca să-ţi ofere locul ?

Poktia îl privea uluit, dar tăcea.

— Ei, ei ! vezi ? Înseamnă că nu te-a învăţat. Aşa că o să te învăţ eu, poate că o să-ţi prindă bine.

Harcio sări apoi jos şi se proţăpi la piciorul lui Poktia... După aceea, Poktia, zbură de pe prici, descriind un arc peste capetele jucătorilor de domino şi căzînd apoi alături de tinetă.

— Vah ! icni unul dintre jucători. Ai văzut ?

— Stai locului şi dă-i ! ce dracu, trece vremea !

— Vah ! zău n-ai văzut nimic ?

— Vezi-ţi de treabă îţi spun !

— Zău, măi ? ! n-ai văzut ?

— Încetezi sau nu ?

Jucătorul îşi văzu atunci de treabă, privi la pietrele lui, şi încetă.

— Da, se vede că asta nu te-a învăţat — continuă Harcio îngîndurat şi căţărîndu-se pe prici ca să se aşeze în aceeaşi poziţie.

Data Tutaşhia, dîndu-se atunci brusc la perete şi proptindu-se în el cu spinarea, îi trase lui Harcio două picioare în fund de-l proiectă tot aşa cum îl proiectase şi el pe Poktia, făcîndu-l însă să cadă pe măsuţa de domino care, şubredă fiind, se sfărîmă. Încercînd atunci să se ridice să-şi păstreze echilibrul, Harcio se propti în aşa fel cu un picior de tinetă, încît cei ce zăceau primprejur săriră ca opăriţi, strigînd de mama focului.

E greu însă de închipuit ce urmă şi de aceea, nici nu încerc să spun. Izbucniseră certuri ca din senin în toate colţurile încăperii. Doi jucători se năpustiseră pe cei ce stăteau lîngă masă, alţii într-altă parte se băteau cu cizmele, cu ghetele şi galoşii. „Şerpăria" inundată de conţinutul tinetei, se repezise pe Harcio. Se mai ciomăgiră zdravăn vreo zece cu pumnii, cu picioarele, iar unul, smulgînd capacul de la tineta de apă, o clătină, neputînd-o însă răsturna pe Harcio, de teamă să n-o verse pe cei ce-l cotonogeau. În cele din urmă, izbuti totuşi, dar n-o vărsă pe el, ci pe un altul, de unde noi păruieli. Poktia se învîrtea în jurul lui Harcio, aşteptînd prilejul să-i bage degetele în ochi.

Eu, ca să scap, sărisem pe cel mai înalt prici de unde vedeam totul. Doar Kurkal scăpase, cel de-al treilea jucător de domino. „Şerpăriaşii" aruncîndu-l jos, îl apucaseră după aceea de mîini şi de picioare, zvîrlindu-l înapoi, ca pe-un sac, pe priciurile de sus. Nimerise, spre norocul lui, între mine şi Data şi nelovind pe nimeni şi nerăspunzînd nimănui, deşi primise vreo doi-trei ghionţi, izbutise să treacă de partea privitorilor. Dar numai ce încetă lupta, că-l şi aud :

— Stai numa', stai ! că ţi-o coc eu !... e-e-e-h ! u-u-u-u-f ! Vai-vai-vai ! Schimbă locul şi iar pe-a lui : Stai numa' stai, că-ţi arăt eu. E-e-e-h ! U-u-u-uh !

Dealtfel, nimeni nu pricepea ce se întîmplase şi din ce începuse. Poate doar Harcio să-şi fi mai amintit. Aşa, cel puţin era situaţia în momentul despre care vă povestesc.

Asupra lui Harcio plana, se pare, o mare primejdie. Fiind atras de alte sectoare ale cîmpului de luptă, nu băgasem de seamă, cum se ajunsese aici, însă, pe neaşteptate, dintr-o parte urlă Kurkala :

— Uitaţi-vă la Harcio, la Harcio... nu, la Dardak, la Dardak. Hei, ce încurcătură, ce-o să iasă de aici ! Oh-h ! Vai, vai-vai !... Pe Harcio, despuiat, îl prinseră din cingătoare, imobilizîndu-l cu cazn în această poziţie, fiindcă încerca să se smulgă din încleştarea lui Dardak, colegul său întru pederastie.

Data Tutaşhia, rămas în aceeaşi poză, cu picioarele încrucişate, observa această lume destrăbălată şi fără noimă. Pe faţă i se citea mai mult curiozitate decît compătimire pentru nebunia pe care, oarecum, el o înscenase. Recepta ceea ce se petrecea ca pe o vastă orchestraţie, fără să-l intereseze întru nimic executanţii diferitelor părţi.

Nu e greu de închipuit tumultul care domina încăperea, însă, brusc, un ţipăt străpunse totul, încît, fără voie, îmi abătui privirea de la Harcio şi Dardak. Era greu de ştiut cine ţipase, fiindcă, direct sub ochii mei, pe duşumea, douăzeci de oameni încîlciţi într-un ghem fierbinte se rostogoleau fără să pricepi cine pe cine lovea. Al patrulea jucător de domino, hoţul după lege, numit prin poreclă Tambi, se răsucea în jurul mulţimii vălătucite, încercînd, pe sub trupurile încleştate, şi gîfîind, să respire cu greu, să smulgă cel puţin un picior al mesei rupte în bătălie. Reuşise de cîteva ori să apuce un picior al mesei, însă nu izbutise nicicum să-l tragă. Pe Dardak îl izbise cineva de două ori în cap cu capacul vasului de apă şi nedîndu-i răgaz să-şi revină, îl înghesuiră de-a dreptul în vasul de murdării. Trezindu-se aici, se salvă ieşind, sigur că şi avîntul său încins se potolise de atîtea senzaţii împuţite, aşa că Harcio putuse scăpa de o jignire profesională.

Tambi reuşise pînă la urmă să smulgă piciorul dorit. Eu crezusem că-l va folosi ca armă în încleştarea de jos, dar nu era aşa, se vedea că nu intenţiona să atingă pe careva jos, ci deplasîndu-se pe lîngă prici, îl depăşi pe Data, ca mai apoi, cam la zece paşi, cu măciuca ţinută deasupra capului, să se caţere pe patul comun de sus. Într-o clipă măciuca era în vînt spre tîmpla lui Data. Acesta se răsuci fulgerător presimţind inexplicabil primejdia, astfel că în momentul următor lemnul, alunecînd pe omoplatul lui Tutaşhia izbi stelajul priciului. În aceeaşi respiraţie Tambi, dezarmat, încercă apoi să se salveze, sărind în capetele beligeranţilor, dar şi aici îl ajunse măciuca mînuită de Data, aşa că Tambi alunecă ca o zdreanţă udă în josul priciului.

— Hei ! uitaţi-vă... la Tambi, uitaţi-vă, a ajuns la hoţi !... îi bate pe hoţi !... unde s-a mai pomenit ! urlă Kurkala.

În închisorile de pe atunci, hoţul era considerat persoană intangibilă. Cel care se încumeta să ridice mîna asupra unui hoţ, era, dacă nu pierdut total, atunci sigur redus doar la o „jumătate de viaţă". Nici unuia din bătăuşi nu-i trecea prin minte să aibă ca adversar un hoţ după lege. În astfel de încăierări hoţii nu participau deloc. Puteau privi lupta de pe priciul de sus, permiţîndu-şi doar comentarii. Cînd răzbătu ţipătul că-i bate pe hoţi, fiecare se controlă, convingîndu-se că nu se făcea vinovat de o asemenea faptă. A fost de-ajuns strigătul lui Kurkal ca tempoul încins să slăbească şi că numai după 2—3 secunde să se aprindă cu o nouă forţă.

— Unde-i bat ? urlă Sparapet.

— Pe cine bat ? întrebau, ridicîndu-se, hoţii.

— Pe Tambi ! Uitaţi-vă la Tambi. Sîci, Sîci, el e, comunică Kurkala, sărind de pe prici. Data îl izbi în spate, aruncîndu-l apoi ca pe o grămadă de gunoi.

Sîci se arătă a fi porecla lui Data. Toată haita hoţească se năpusti asupra lui. Încercai să-i asigur flancul, dar mă măturară într-o clipă, copleşindu-l apoi pe el. Răsucind măciuca deasupra capului, Data scoase din luptă fulgerător trei-patru hoţi, oprindu-i pe ceilalţi, aşa că presiunea slăbi.

— Ia dă-mi încoace jucăria aia, — Sparapet întinse mîna după armă.

— Apropie-te, drăguţule şi ia-ţi-o.

— Ia vezi, Sîci ! Ne apropiem, măciuca ţi-o luăm şi viaţa nu ţi-o lăsăm. Arunc-o, îţi spun !

— Nu eu am început ! Uite-l, ăla de jos. Tambi, pare-se. A lui e măciuca. Aşa că duceţi-vă cu Dumnezeu !

— Nu vreau să știu de primul și de al doilea. Aruncă măciuca, că altfel va fi prea tîrziu.

— Ajunge, Sîci, arunc-o ! Numără-ne cîți sîntem !

— Acum, vezi și pretutindeni auzi, că în unire e puterea. Dar această unire de la cine au învățat-o ? De la noi, pe Dumnezeu de sus.

— Luați-vă pe Tambi al vostru, copii și duceți-vă în pace ! — repetă Data.

— Nu, uitați-vă la el... Nu vrei s-o dai, hai ?

— E nebun, zău, și-a pierdut mințile !

Data simți că avîntul ofensiv al hoților era frînt și, neîntîrziind nici o secundă, doborî încă doi-trei, rostogolindu-i grămadă pe ceilalți.

Atunci, hoții furișați prin spate îi puseră lui Data o pătură în cap și se porniră să-l lovească sălbatic. Cei dați mai înainte peste cap, se cățărară pe priciurile de sus, aruncîndu-se asupra lui Data, ca vulturii negri asupra cadavrelor. Sigur că eu încercasem să-i opresc. Veniră deținuți politici, hotărîți să-i despartă, fiindcă între politici și hoți exista un acord tacit, avînd învoiala pe tot teritoriul Imperiului rusesc, să nu se atace unii pe alții. Data nu aparținea însă deținuților politici, așa că noi nu aveam decît dreptul să-i potolim. De n-am fi fost noi, gunoaiele astea, l-ar fi ucis în bătaie. Și totuși, ceea ce a fost mai important, a făcut Data singur. S-a desprins de ei, fără să fi dat din mînă măciuca, mînuind-o cu forță și meșteșug. Pentru fiecare lovitură de la hoți Data plătea întreit. Potrivnicii însă erau două duzini, ca să nu socotim și pe cei ce încercau să-i despartă. Ce s-a petrecut în cameră, cînd Data se bătea cu hoții, nu e în intenția mea să descriu — nici nu mi-era mie mintea la ei. Un lucru observasem doar : se angajase în încăierare mulțime de norod și turbarea sporea. Nu știu cum s-ar fi terminat, dacă nu s-ar fi deschis ușa și n-ar fi strigat supraveghetorul :

— Tarasta, ma-a-sa !

Aduseră marmitele cu mîncare și pe loc se făcu liniște. Hoții se desprinseră de Data, pentru că din spatele supraveghetorului se arătă mutra roșcovană și zdravănă a artelnicului, distribuitor de colete.

— Peredaci [1], staroste !

— Lăsați-l, nu-i normal — le șopti Sparapet hoților, și ei, ascultîndu-l se retraseră în colțul lor. Abia cînd se restabili liniștea deplină, ajunse pînă la noi strigătul din afară.

— Îi bat pe hoți !!!

Urla toată pușcăria. Toate secțiile și camerele. Acest urlet era organizat de alții în semn de solidaritate cu colegii lor și mai ales că să înspăimînte pe cei ce ar gîndi să atenteze la demnitatea hoțească.

Fu deajuns să se facă liniște în camera noastră că urletul închisorii se întrerupse.

---

[1] De-ale gurii, aduse personal de cunoscuții apropiați ai arestaților.

— Aha ! Pare-se că s-au potolit. Starostele scoase prudent capul de sub prici și convingîndu-se că tămbălăul se sfîrșise, ieși la lumină, scuturîndu-se, ca mai apoi să se îndrepte, însoțit de personalul de servici, spre ușă.

Hoții așteptau într-o liniște mormîntală distribuirea „peredacilor" ca să-și primească partea cuvenită.

Data se ridică, își șterse obrazul de sînge și abia acum, recunoscîndu-mă, izbucni în rîs.

Începu distribuția hranei. Prin cameră plutea norul de străchini de lut și linguri de lemn, iar spre cazanele cu mîncare caldă se întindeau șiruri lungi de oameni. Toți cei care, cu puțin înainte, se căptușiseră unul pe altul cu lovituri, semănau acum cu plimbăreții plictisiți, obosiți de inactivitate prelungită și nicidecum cu niște dușmani turbați. Cineva strigă artelnicului : „Amestecă cum se cade și după aia ia cu polonicul" și din nou — pace și liniște. Data se ținea ca și cum nu s-ar fi încăierat și n-ar fi fost lovit deloc, nearătînd că l-ar fi durut ceva.

Camera sorbecăia vorace fiertura, în timp ce felcerul Vikentie Ialkanidze trecea de la om la om, ajutîndu-i cu ce putea. După un timp strigă cuiva de dincolo de ușă că nu pridideşte singur și apăru încă un felcer.

Le aduse apă și cîrpe pentru ca să spele pe jos. Arestații, mînjiți cu murdării, puseră mîna pe tinete ca să se poată curăți la baie.

În sfîrșit, începu distribuția „peredacilor".

„Soblii" — bucătari, după ce se chiorîseră prin fereastră, porniră să dea raportul prin toată pușcăria despre ce se petrecuse în camera noastră. Reveni și Harcio — peticit cu plasturi de i se vedeau doar ochii ; o mînă-i era sprijinită într-un bandaj petrecut după gît, iar cu cealaltă își ținea pantalonii, fiindcă în încăierare își pierduse nasturii cusuți cu atîta migală. Încercă să se cațere pe prici, dar nu reuși — picioarele și mîinile nu-i dădeau ascultare.

— Domnule Harcio ! — i se adresă Data Tutașhia. Poate că de urcat, te urci, însă pentru coborît nu-ți ajung puterile. În caz de nevoie sau de altceva, o să-ți aducă tineta aici ? Și-apoi, de ce să-mi stai mie în coastă ?... Fii bun, ia-ți boarfele și găsește-ți alt locșor.

Data răsuci perna și pătura rău mirositoare, vîrîndu-i-o în eșarfa care-i susținea mîna ruptă și întorcîndu-se spre mine, spuse :

— Cum îl cheamă pe băiatul venit cu dumneavoastră, pe care l-a aruncat ?

— Poktia îl cheamă.

— Poktia ! apropie-te, dragă.

Acesta se apropie.

Așează-te aici. S-a eliberat locul.

Poktia îl privi neîncrezător.

— Hai, urcă-te, prietene !

Convingîndu-se că nu-l paşte nici o primejdie, Poktia se căţără agil şi repede lîngă noi.

— Întinde burka mea, o să ajungă pentru doi, iar curînd o să-ţi aducă de acasă cele de cuviinţă pentru dormit şi scoate-ţi din cap nobleţea penitenciară. Hoţ nu eşti din naştere şi nici n-ai să devii.

Bucuros, Poktia se întinse pe scîndura goală.

— Kvimcadze ! Cine e Kvimcadze ? ţipă distribuitorul de la peredaci.

— Aici, aici, răspunse starostele. Klasion Kvimcadze-e-e, strigă el spre deţinuţii politici.

— Kvimcadze Klasion Bicievici. Prezent !

Klasion era cam la 40 de ani. Cincisprezece din ei, începînd cu 18 ani, îi petrecuse în închisori şi deportare, iar restul de timp se pregătise pentru pedeapsa următoare. Aşa spunea el despre sine. Îl cunoştea toată ilegalitatea politică a Imperiului rusesc, însă nimeni nu putea spune, în afară de nimicirea ţarismului, spre ce anume tindea. Poznaş, însă necesar, aşa-i era reputaţia.

În timpul unei dezbateri politice fu întrebat de-a dreptul :

— Pe ce platformă vă situaţi, tovarăşe Klasion ?

— Pe cea din Rioni, prietene ! îi răspunsese el. Klasion era fecior de popă din Kutaissi, iar ca să ajungi în oraşul lui trebuia să schimbi trenul în Rioni.

Acest preot, Bicia Kvimcadze, îi trimisese fiului un colet voluminos.

— Klasion, dragă, unul din puii aceia l-a jertfit tata părintelui, glumi cineva din acelaşi oraş.

— De cînd te-au încins pe tine, n-a mai prăsit taică-tu nici un pui. Aşteaptă să te întorci şi ai să creşti tu orătănii. Ia deocamdată şi „haciapuri“ [1] şi gustă şi din „şoti“. [2]

Klasion opri pentru noi doar atît, cît să nu se strice, iar restul îl expedie prin toate colţurile camerei. Andro Ceaneişvili chema la masă.

— Alexei, ia pentru Data şi vino încoace. Dumneavoastră nu vreţi să mîncaţi ? i se adresă el lui Şalva Tuhareli.

— Întinde burka şi aşază-te, îi zise Data lui Poktia. Noi ne restrînseserăm la ai noştri.

Klasion împărţea grăbit darurile.

— Asta du-o hoţilor, lua-i-ar tata ! Oh, m-a pocnit nu ştiu cine, cînd îi despărţeam. Drept în noadă. Mor, gîndeam, aşa durere ! Du-le-o şi să nu creadă că li se cuvine. Din parte-mi, nu li se cuvine nici o bucătură. Nu e tribut, ci pentru potolirea foamei. De la mine să n-aştepte parte. Să-l ţină Dumnezeu pe tata sănătos : „Doamne miluieşte, Doamne miluieşte-e-e ! Transmite vorbele mele pletorei ăstea păduchioase ! Nu uita !“

---

[1], [2] Nişte plăcinte gruzine.

— Cînți frumos, Klasion, după canon. Ce popă ar fi ieșit din tine! zise Șalva Tuhareli.

— Cei din care face țarul popi, tot aceia o să-i surpe împărăția, o să vedeți, răspunse Klasion, ștergîndu-și împăcat mîinile și frîngînd bunătățile spre împărțire.

Și biata mea Elle coace tot așa de gustoase haiamiri[1] — dar de cînd stau aici nu mi-a trimis niciodată. Nu pricep ce s-a întîmplat cu ea.

— Săptămîna asta ai primit de două ori „peredaci". Pe cine ai în Tiflis ? întrebă Șalva Tuhareli.

— O prietenă și pe nevasta vărului meu.

— Klasion, ți-a fost dat să vezi negru-roșcat ? întrebă Șalva Tuhareli.

— La țarul ăsta și la satrapii lui ce nu vezi ! replică Klasion. Dar există negri roșcați ?

Toți izbucniră în hohote de rîs și Klasion pricepu că picase în cursă.

— Dar tu de ce ești așa de vesel ? — se repezi el, pentru a masca încurcătura, asupra lui Data. Îți pare bine că ai rămas în viață ? Măiculiță dragă cum l-au burdușit !

— Așa ceva încă n-am mai încasat. Dar au și năvălit peste măsură !

— Cu caracterul tău, o să mai încasezi, îi prevesti Klasion.

— Dar cum e caracterul meu ?

— Ca și porecla, așa ți-e și firea. (Sîci însemna om ciudat și cucuvea.) N-ai învățat că războiul nu se duce cu un singur luptător ? Să stai singur ca bufnița, nu se poate. Trebuie să treci de partea cuiva, altfel, ieși mereu bătut. Așa e în viață.

— Noi ne-am găsit aici șase — i se adresă pentru prima dată Foma Komodov lui Tutașhia. Fiecare își are drumul lui, însă ne unește dorința să luptăm pentru un viitor mai bun. Independent de curentul politic pe care-l sprijină fiecare, scopul ultim ne este comun. Aceasta e chezășia unității noastre. Și puterea noastră !...

— Ce puternici sîntem ! Grozav de puternici ! — îl întrerupse Klasion. Mai bine tăceai. Dispunem de o asemenea unitate și putere că nici slăbănogului de țar nu-i venim de hac. Putrezim prin pușcării, iar sfîrșitul lui nu-l întrezărim. Uite, la ei ! uită-te — Klasion arătă spre hoți.

— La ăștia ? se nedumeri Data. Unitatea lor se bazează pe dorința de a supraviețui și de a înșfăca o bucată mai bună. Unitatea hoților e unitatea fericirii proprii. Unitatea pentru fericirea aproapelui e altă treabă. Aceasta s-o urmărim, să facem bine celuilalt. Mișcarea revoluționară e plină de neputințe. Și unitatea ei e neputincioasă, de aceea revoluția nu poate în ruptul capului să învingă.

---

[1] Plăcintă gruzină.

— Da multe mai știi, Data, mă mir de unde atîta știință ? — interveni Klasion. Poate ne spui din ce loc să-l apucăm și pe țar ?

Lui Data nu-i plăceau glumele pe socoteala sa — asta o știam din copilărie și de aceea mă simții încurcat. Și alții sesizară că ieșirea lui Klasion fusese neinspirată, nici chiar el nu se simți bine, mai ales că gluma nu avu nici un efect asupra lui Data.

— Nu mă apuc să vă învăț ce să faceți cu țarismul, dar, despărțindu-mă de această măciucă, vă spun ce știu.

— În ce constă unitatea hoților, știi ? Că există unitate de dragul binelui celuilalt, ți-e cunoscut mai bine ca nouă. Că tu ești singur, iar ceilalți se prind unul cu altul și-ți înmoaie oasele — iar recunoști cu ușurință. Dacă ai fi fost de partea cuiva, e îndoielnic că s-ar fi apropiat și te-ar fi lovit din senin...

Klasion se înecă sub apăsarea privirii lui Data.

— Se vede că din această cauză ai aderat la revoluție ! Și mie-mi sugerezi aceeași cale ?

Klasion se pierdu pînă la urmă.

— Dacă visați altruist la viitorul poporului și dacă obiectivul vostru e ca omul să devină mai bun, atunci mă aflu demult alături de voi.

— Te-am rănit, Data, se scuză Klasion. Iartă-mă.

— Nici nu mi-a trecut prin minte să mă supăr.

— Nu puteai să nu te simți atins. Am bătut prea departe.

— Scoate-ți copilăriile astea din cap. Nu m-ai jignit. Pe cinstea mea !

— Lămurește-mă atunci, de ce nu ești jignit ! se miră Klasion pus pe gînduri.

— Dacă-ți explic, vei fi tu jignit, așa că mai bine să renunțăm la tema asta.

Data împărți „șoti“ în jumătate și adăugîndu-i o halcă bună de friptură, brînză și cîteva ouă, le întinse lui Poktia.

Klasion, așezat pe o rînă, se gîndea, se vede, la cuvintele lui Data.

— Tu mă chemi să mă unesc cu voi — întoarse discuția Data. Sigur că o voi face, însă știi cînd ?

— Cînd ?

— Ai văzut însîngerarea asta animalică, fără sens ? Ai înțeles cîtă putere și energie e în acești oameni. Regimul i-a adus în starea de turmă. Și aici, și acolo. Data făcu semn spre fereastră. Să preschimb această forță și energie, irosită prostește, în folosul lor : aceasta va trebui eu să învăț. Dacă vreunul dintre voi stăpînește această știință, eu voi veni la el, ca s-o învăț.

— Deocamdată, nu știm — mărturisi Foma Komodov. De-am ști, n-am face atîtea greșeli. Iar revoluția ar fi învins demult. Acum observăm, adunăm experienţă, învăţăm. Şi vom învăţa, te asigur. Însă pentru aceasta e nevoie de unitate.

— Aşteaptă şi o să ne însuşim această ştiinţă ! — gîndi tare Klasion, coborînd întunecat de pe prici.

Discuţia viză în continuare rebeliunea arestaţilor. Dar uşa se deschise şi în cameră se revărsară cei douăzeci şi cinci de norocoşi, scoşi să facă baie. Pe urmele lor apăru Koţ, nacialnicul închisorii şi după el, coada supraveghetorilor de pe secţii. Starostele se învîrtea pe lîngă ei, iar camera încremeni.

Koţ se oprise în centrul camerei şi de-a stînga şi de-a dreapta sa înţepeniră doi jandarmi vlăjgani. Supraveghetorii se îngrămădeau în spate şi în cadrul uşii.

Nu numai numele omului era straniu, ci şi personalitatea sa. Nici un arestat nu-i auzise vreodată glasul şi nu era cunoscut dacă, de fapt, stăpînea şi darul vorbirii. Nici de data asta Koţ nu scoase nici un sunet. Supraveghetorul şef îi şopti ceva în ureche, Koţ aprobă abia perceptibil din cap, s-ar putea spune că nici n-a clintit capul deloc.

— Cine e Poktia ? tună supraveghetorul şef.

— Eu — se ridică cel chemat.

— Ieşi !

Cînd Poktia ajunse jos, comandantul penitenciarului ridică trei degete : trei zile de carceră. Dintr-un şut al şefului de secţie, Poktia zbură în coridor. Din nou se plecă spre urechea comandantului supraveghetorul şef.

— Harcio, ieşi !

Trei degete ridicate şi şutul respectiv.

— Acum e rîndul meu — spuse Data. La carceră cel puţin e aerul mai curat. Îl strigară pe Data Tutaşhia.

Data păşi în faţă, directorul închisorii îl măsură din cap pînă în tălpi, trimiţîndu-l înapoi cu un semn. Data nu fu pedepsit şi supraveghetorul se întinse, plecîndu-se la urechea şefului său.

Tambi, Dardak, Kurkala şi chiar Sparapet primiră fiecare cîte trei zile. Lista şefului de secţie se isprăvise, pare-se, şi Koţ intră personal în acţiune. Străbătu toată camera de la un capăt la altul şi în momentul în care se găsea din nou la uşă, încă cincisprezece arestaţi fură propulsaţi prin şut pe coridor. De ce-l eliberă pe Data şi după ce criterii fuseseră aleşi cei o duzină şi jumătate de deţinuţi ? N-aş şti să vă spun, însă că în tot acest timp nimeni nu scosese un sunet, aceasta fu absolut exact. Ca încheiere, comandantul închisorii, întors spre staroste, ridică cinci degete sub nasul acestuia invitîndu-l elegant, ca o gazdă ospitalieră, un oaspete drag, pe coridor.

— Dar de ce ? scînci starostele. Eu nici nasul de sub prici nu l-am scos.

Prin şutul personal al comandantului de penitenciar, nedumeritul ateriză şi el în coridor. Se vede că schelălăitul starostelui îl jignise pe Koţ — asemenea lipsă de recunoştinţă faţă de rafinata şi amabila etichetă a mai-marelui !

Carantina se prelungi cu încă zece zile. Conform ordinei stabilite, ea încetă la douăzeci şi una de zile, după sosirea primului arestat. Ne-au repartizat pe camere.

Contele Szegedi

În timp ce aşteptam răspuns la cererea de a fi trecut în retragere, răspuns care, din raţiuni necunoscute mie, întîrzia ; situaţia în Imperiu se înrăutăţea din zi în zi. Despre această perioadă s-a scris mult — şi lucrări ştiinţifice şi romane, nenumărate mărturii ale contemporanilor. E îndoielnic că reminiscenţele unui diletant pot fi de folos istoricilor. De aceea, mă mărginesc la două observaţii, importante pentru expunerea mea de mai tîrziu şi mă întorc nemijlocit la însemnări.

Tot ceea ce am văzut, am trăit şi am perceput în viaţă, mi-a mijlocit certitudinea că statul e un cazan imens fierbînd la foc hrana, iar cetăţeanul — e o fiinţă care se îmbibă pînă la saturaţie de această fiertură. Soseşte inevitabil momentul cînd trebuie mestecat cu polonicul sau scuturat vasul, iar ceea ce s-a lipit se desprinde şi atunci... milioane se agită în vîrtejul turbării şi fiecare îşi teme existenţa. Unii încearcă să se lipească de vechiul ceaun, alţii — caută altul, fantezia altora îşi închipuie vasul pe care nu l-a văzut încă nimeni, dar de care ei sînt convinşi că există, lor fiindu-le scris din naştere să-l descopere. Toată aiureala aceasta durează pînă cînd cuiva îi dă prin minte să vopsească vechiul cazan şi să-l numească nou. Atunci, cetăţenii, asemenea căpuşilor, se fixează de cazan şi, pămîntul trăieşte în veci.

Din evenimentele anilor '90, eu, ca ins cu atribuţii şi devotat tronului, mi-am format convingerea că poporul trebuie să-şi cultive o mare înţelepciune, iar stăpînirea, nobleţe.

Sub înţelepciune înţeleg acordarea intereselor adverse ; sub nobleţe — monarhie constituţională.

Şi încă ceva. M-a atras totdeauna procesul maturizării şi realizării intenţiilor, încolţite în mine. Iniţial — perceperea împrejurărilor, studierea factorilor, formularea concluziilor. Apoi — stabilirea măsurilor necesare şi traducerea lor în viaţă. Al treilea stadiu — însuşirea situaţiilor care s-au complicat între timp şi acordarea la ele. Şi la sfîrşit, analiza retrospectivă a cauzelor care au născut tocmai aceasta şi nu altă înlănţuire de concluzii. Asemenea retrospectivă duce, de regulă, la descoperiri.

Descoperirea mea constă în aceea că, chiar din primul stadiu, cînd abia se studiaseră împrejurările şi faptele, eu nu luasem deloc în calcul propria-mi natură, care jucă, cum se vădi ulterior, un rol fatal.

La situaţia de atunci a Imperiului era nevoie de un ins mai puternic şi mai dur.

Cu optica, liberalismul și oscilațiile mele nu puteam aduce tronului decît prejudicii. Recunoscusem această cauză după predarea raportului de trecere în retragere, convingîndu-mă încă o dată că acțiunea e dictată în primul rînd de intuiție și abia apoi de stereotipie și analiză.

Așa că stau așteptînd asentimentul ministrului. Totuși dețineam încă obligațiile profesionale și trebuia să rezolv problemele curente. Chiar în acea perioadă am primit dispozițiile referitoare la virtualele rebeliuni la locul de detenție. Se prescria studierea atentă a stărilor de fapt în închisori, a stării de spirit a deținuților și întocmirea de rapoarte scrise adresate ministerului. Aceasta constituia o muncă dificilă și plină de răspundere, însă eu mă apucasem de lucru în speranța că, între timp, voi primi aprobarea de trecere în retragere, iar lucrarea va fi desăvîrșită de persoana care mă va înlocui. Ministrul își dădu aprobarea cu condiția ca lucrarea să fie gata și raportul scris.

De ce considerau necesare revoluționarii rebeliunile în penitenciare ? În interogatorii, ei înșiși arătau că : Manifestul 17 din octombrie 1904, pe lîngă intangibilitatea persoanei, a libertății de conștiință, de cuvînt, întîlnire și asociere, promitea popoarelor Imperiului rus și amnistia deținuților politici. A fost nevoie de puțină vreme, ca să devină tuturor limpede că prin manifest țarismul vroia să cîștige timp. Se realiza din manifest doar atît că era necesar stăpînirii. Acest lucru era știut de toți.

Duma de stat fu golită de orice eficiență, ca și amnistia politicilor.

Un număr mare de revoluționari de profesie lîncezeau în închisori, de unde, sub diverse pretexte, nu fuseseră eliberați.

Rebeliunea în închisoarea din Tiflis se petrecu trei ani după trecerea mea în rezervă. Bineînțeles că eu nu am luat parte la evenimente și nu eram obligat să-mi arăt interesul față de ele. Unul din participanți era Data Tutașhia și prin aceasta eu fui atras în desfășurarea evenimentelor, desigur în calitate de observator, care, deși mărginaș, nutrea interes pentru cele petrecute. La reprezentările mele despre stihia mulțimii se adăugară datele despre răzmeriță. Aceasta îmi dă dreptul de a judeca întîmplările cu destulă competență.

După publicarea manifestului, arestul deveni și mai sever.

Manifestul fu publicat, Duma aleasă, dar spiritul revoluționar nu numai că nu slăbea, ci se adîncea și se ascuțea. De ce ? Pentru că masele se convingeau că promisiunea țarului nu făcea nici cît o ceapă degerată.

Partea din popor naivă politicește cerea împlinirea manifestului. În schimb, stratul matur politic, recunoscînd că manifestul e doar o capcană, considera că singura ieșire e răsturnarea autocrației și nimicirea țarismului. Rebeliunile deținuților fură recunoscute de noi, declarau ei, ca parte obligatorie și organică a mișcării populare. Noi trebuia să dovedim țarismului că nu numai că nu va înăbuși revoluția în închisori prin execuții în masă și arestări nebunești, ci că, dimpotrivă, ea se va şi adînci. În afară de aceasta, era necesar exemplul. Altora le era dat să ne urmeze. Noi vroiam să subminăm fundamentul despotismului — închisorile. Vă puteţi închipui Imperiul, statul poliţienesc, unde masele răzvrătite dispun de atîta putere, încît închisorile pîrîie sub presiunea forţei populare. Singura concluzie pentru stat e că, în acest caz, să depună armele sau să înceapă nimicirea în masă a răsculaţilor, ceea ce-i apropie doar ceasul nimicirii.

Rebeliunea, cum se ştie, e mişcarea activă a maselor coapte pentru luptă. În închisoarea din Ortacialski erau deţinuţi 4 700 de arestaţi. S-ar părea, o uriaşă forţă mai ales că regimul în închisoare era insuportabil. În camere dormeau grămadă, direct pe duşumea, la 400 de oameni. Priciuri se aflau doar în carantină şi în camerele catorjanilor [1]. Masa de la cazan — bună de dat la porci. Administraţia abia făcea faţă la primirea, numărătoarea şi distribuirea hranei. Trebuie menţionat că nu toţi aveau rude ca să-i ajute cu pachete. Dar şi cei care le aduceau, aşteptau din zori pînă noaptea tîrziu, făcînd coadă în faţa ghişeului. Se întîmpla să nu le vină rîndul, întorcîndu-se astfel acasă, cu ceea ce pregătiseră. Se mai adăuga faptul că, într-o bună zi, din ordinul comandantului de închisoare, uşile etajelor fură zăvorîte, deţinuţii putîndu-se mişca doar în raza secţiei. Nu după mult timp, puseră lacăte şi la uşile camerelor. Erau duşi la closet după regulament, toată camera deodată şi numai de două ori în 24 de ore — dimineaţa şi seara, din care pricină repartizară pe camere tinete uriaşe şi puturoase. Murdăria curgea pe etaj. Arestaţii murmurau. Se îndesau capurile de nesupunere faţă de conducere şi ciocnirile cu supraveghetorii. Veştile din afară despre greve, mişcări de mase, despre creşterea spiritului revoluţionar, în general, deveni tema predilectă a discuţiilor. Aceste discuţii aţîţau oamenii, sporindu-le hotărîrea, creîndu-le spirit combativ. Pe lîngă aceasta, se găseau prin camere agitatori voluntari şi destinaţi, care propagau idei revoluţionare şi, trebuie să recunoaştem, cu destul succes. Chiar după ce se introduseseră lacătele, ca agitatorii să nu se mai poată deplasa liberi, continuă acţiunea prin cuvînt. Pe scurt, pentru închisoare şi pentru masa de arestaţi era nevoie doar de exemplu, însă se întîmplă uneori ca masa să fie gata de luptă, dar să nu treacă la acţiune. Explicaţia acestui fenomen trebuie căutată în componenţa socială a masei care poate să provoace explozia. Domneşte absolut greşita părere că rebeliunile, răscoalele şi alte acţiuni ale maselor încep în ziua şi ceasul stabilite în prealabil. Nu vorbesc despre răsturnările puterii de stat, în care conspiratorii dispun de unităţi militare credincioase lor, şi pentru începutul cărora e necesar doar ordinul. Vorbesc despre mişcările populare, unde e necesar cu totul altceva. Pentru ele trebuie o cauză. Dacă mişcarea rămîne şi ulterior separată de gloate, prăbuşirea îi e inevitabilă. Ca acţiunea ei să se transforme într-una serioasă are nevoie de o forţă de organizare, sub chipul căpeteniilor înarmate cu o ştiinţă anume, adică o forţă capabilă să o înzestreze cu o tactică, stabilindu-i obiective.

---

[1] Condamnaţi pe viaţă.

Care era componenţa socială a masei deţinute atunci în închisoarea din Ortacialski ?

Cea mai puţin numeroasă era categoria revoluţionarilor de profesie. Nu mai mult de treizeci de inşi şi aceştia, la o populaţie de 5 000 de oameni. Vorbesc de revoluţionarii condamnaţi la detenţie penitenciară şi nu la catorgă.

Şi catorjanii erau tot vreo treizeci, dar erau ţinuţi separat, printre ei nu se aflau nici zece politici, însă ei, fără excepţie şi independent de caracterul crimei săvîrşite, trebuiau să ia parte activă la rebeliune.

În aceeaşi categorie se plasa şi participarea acelor care intrau în detenţie după primele lupte, legîndu-şi pentru totdeauna soarta de activitatea revoluţionară. Amnistia, venită la timp, eliberă majoritatea dintre ei, însă curînd, pentru participarea repetată la acţiuni revoluţionare, intrară din nou în puşcărie. Era, mai ales tineret, reprezentanţi ai diverselor categorii sociale. Între ei găseai şi tineri proletari şi foşti duhovnici şi burghezi, învăţători şi funcţionari, pînă şi finul unui poliţist — şef de sector.

Mai departe. Dacă stabilita grupă intră în acţiune, masa de mii de deţinuţi scoate din rîndurile ei sute de nescontaţi şi vajnici luptători. Revoluţia dispunea deja de această experienţă. Aceşti 150—180 de oameni devin avangarda, dar a cui ? Să trecem, în legătură cu aceasta, la masa de bază.

Mai bine de 500 deţinuţi sau 10, 11% din întregul contigent alcătuiau „servirea", adică serviciile penitenciarului. Administraţia le completa, după nevoie, din numărul celor cu pedepse mici sau a celor cu condamnarea pe sfîrşite. Arestaţii aparţinînd acestui strat lucrau în cancelarii, la depozite, spălătorie, curăţenie sau asenizare. Era stratul privilegiat, hrănindu-se spiritual şi fizic, din resturile de la masa administraţiei, scontînd „avansări" sau reduceri de pedeapsă. De la aceşti inşi nu te puteai aştepta decît la trădare, încălcarea fidelităţii, spionare. Au fost, sigur, şi excepţii.

La „servire" — dacă vorbim de probabila rebeliune — trebuie să-i încadrăm şi pe monarhiştii declaraţi sau pe supuşii fideli — numărul lor ridicîndu-se tot la 500—600. Aceştia, de-ar avea arme, i-ar împuşca cu satisfacţie pe rebeli. Tot cam pe atîţi ar fi şi cei cărora, rămînîndu-le între două şi şase luni de ispăşit, ar lupta de frica unei noi pedepse împotriva răzvrătiţilor. Aşa că pe o bună treime, căpeteniile rebele nu numai că nu pot conta, dar trebuie să chibzuiască cum să-i facă inofensivi. O astfel de treime se află de obicei în toate închisorile. Fără ea administraţia penitenciarului nici nu şi-ar putea îndeplini destinaţia.

Acum, despre așa-numita „șoble“. În acest strat intrau pînă la 300 de funcționari mărunți și delapidatori care comiseseră diferite crime apolitice. Ei vegetau zile întregi adînciți în dulcegi amintiri, după cum unul dintre ei, consilierul Tratatatakovski, catadicsise să spună : „domnul meu, comportați-vă politicos“, sau, cum generalului Traliakovski, aghiotantul său, îi ridicase și-i înmînase prompt și cu stil pincenezul căzut nonșalant. Înainte de detenție hrana spirituală a acestei categorii sociale fusese lingușirea în fața cercurilor favorizate și privilegiate, acum așteptînd cu toți ca după eliberare să li se realizeze ceea ce pînă la arestare constituise doar obiectul visării lor. Li se spunea „vulpi“. Nimeni nu se îndoia că odată cu izbucnirea răscoalei se vor risipi în ascunzătorile lor. Tot de categoria „șoble“ erau legați și alți 700—800 de arestați : unul îi zvîrlise soției infidele sulfit în obraz ; altul aruncase cu o cărămidă după vecinul său fiindcă porcul acestuia îi devastase grădina de zarzavat. Al treilea necinstise o minoră. Unul chiar își măcelărise cu toporul mătușa : prada constituind-o 7 ruble și 40 de copeici. Nu știu de ce, toate aceste tipuri enumerate se numeau „șoble“. Tot nefavorabili pentru revoltă puteau fi socotiți cei pînă la 300 bolnavi și simulanți, ca și cei aproximativ 100 de străini. Așa că încă 1 500 trebuiau excluși din socoteli ca masă inertă, pasivă, în cel mai bun caz, neutră.

Casta hoților în închisorile de atunci era considerată stratul conducător. Eu spun „casta“ pentru că ei aveau legile lor nescrise, dar precis formulate, un codex moral cu procedura sa judiciară, și se considerau „stăpînii închisorii“. La baza acestei pretenții stătea convingătorul considerent : „Viața mea e alcătuită din ispășirea pedepsei în închisoare, eliberarea temporară și iarăși închisoare. Aceasta e casa mea, iar tu, omul ajuns întîmplător aici, ești, prin urmare, „oaspete“. Această, așa-zisă magică premisă, căpăta deplina ei semnificație practică, deoarece insul căzut pentru prima dată în pușcărie se simțea dezorientat și neajutorat, în timp ce hoțul, datorită tradiției și propriei experiențe, era dotat cu o uluitoare tenacitate, capacitate vitală și cu un cuprinzător arsenal de mecanisme de adaptare la situație. Casta hoților dispunea de o metodică specială, precum și de o teorie și practică finaliste în privința atitudinii față de administrație și față de celelalte categorii ale universului concentraționar, care să slujească intereselor de castă, în general, și celor personale în particular.

Trebuie menționat aici că pentru hoțul după lege orice colaborare cu administrația sau reprezentanții ei era exclusă, în acele timpuri, precum și orice legătură cu politicii. Hoțul se definea ca un element apolitic, cosmopolit, a cărui destinație era să fure — indiferent unde și pe cine. Datoria lui era să respecte neabătut legile și codexul moral al castei, oriunde, în orice conjunctură și oricînd. Ce-i drept, avîntul mișcării revoluționare în Rusia imperială și, în legătură cu aceasta, creșterea numărului deținuților politici, limitară drepturile hoților, dar şi în aceste împrejurări ei arătară o elasticitate de invidiat. Aşa cum v-am spus, la baza relaţiilor lor cu deţinuţii politici, fu pus principiul „nu te ating, nu mă atingi" şi prin aceasta reuşiră să păstreze cea mai mare parte a prerogativelor între care şi acelea de a se hrăni şi îmbrăca în contul celorlalte categorii ale detenţiei, precum şi mişcarea liberă pe teritoriul concentraţionar şi alte mărunţişuri, totuşi importante pentru avantajul deţinutului. Remarc aici că libertatea de mişcare în interiorul închisorii le-a fost anulată, după ce în închisoarea din Ortacialaski începură să închidă cu zăvoare celulele.

Atît despre hoţi. Alături şi la un loc cu ei am numit şi pe „lăturaşi". Cum îi stă bine oricărei caste, hoţii aveau şi ei acoliţii lor. Era numeroasa grupă a deţinuţilor penali şi fiecare aspira să primească denumirea de „hoţ după lege". Pentru aceasta, în perioada detenţiei trebuia dovedit prin comportamentul corespunzător că-i curgea în vine sînge de hoţ, iar crima comisă nu era provocată de lipsa materială şi cu atît mai mult nu era întîmplătoare, ci îşi avea originea în chemarea firii. Numeric, erau de cîteva ori mai mulţi decît hoţii după lege, dar casta exercita asupra lor o influenţă fără graniţă. Nu erau păreri deosebite ca în cazul revoltei, hoţii şi lăturaşii păstrînd o strictă neutralitate, deşi prin agitaţie se puteau recruta dintre „lăturaşi" un important număr de adepţi. Experienţa revoluţionară a dovedit că în timpul desfăşurării demonstraţiilor sau a luptelor de baricadă, hoţii şi-au gătit activitatea lor, iar uneori, fără nici o constrîngere, absolut voluntar, au preluat funcţia luptătorilor cu ilegalitatea, îndeplinindu-şi în conştiinţă obligaţiile.

Aşa că rămîneau 500 de oameni care, după părerea noastră, trebuiau să susţină revolta, luînd asupra lor o deosebită greutate, iar cei mai buni dintre ei să devinţă forţa de şoc. Cei mai mulţi participaseră deja la lupta împotriva ţarismului — de la acţiunile de masă pînă la împotrivirea individuală. Erau condamnaţi la pedepse mari de la cinci la zece ani.

Vîrsta, între 20 şi 50 de ani. Fiecare dintre ei muncise cinstit şi căzuse în detenţie prin „bunătatea" regimului opresiv.

Ţineţi seama: masa gata să explodeze era prezentă. Forţa, armată cu tactica capabilă să preschimbe activitatea stihică a masei într-o revoltă organizată, era, de asemenea, de faţă. Lipsea motivul concret, cauza, care să împingă masa în mişcare. Obligaţia noastră era să nu admitem pătrunderea cauzei.

A doua jumătate a raportului meu o alcătuia complexul bine chibzuit al măsurilor profilactice. Se presupunea că jandarmeria se va preocupa de posibilitatea revoltei. Dar s-a hotărît altfel. Toată problema fu încredinţată conducerii penitenciarului. Nu mă voi ocupa de estimarea dată de respectiva instanţă, voi relata numai drumul ales, sperînd că totul va deveni limpede.

Împrejurările, în special în penitenciarul guberniei din Tiflis, s-au desfăşurat după cum urmează. Într-o bună zi, şefii de secţie au făcut rondul domeniilor respective, citind proclamația compusă de dl. Koț. Sensul ei era aproximativ următorul : în prezent, în Rusia țaristă s-a realizat puterea poporului, avînd ca organ reprezentativ Duma de stat. Orice agitație împotriva suveranității poporului e considerată ca acțiune împotriva poporului cu care Măria-sa Imperială nu se poate împăca. Dacă cineva crede că libertatea de cuvînt promisă prin manifest poate fi folosită și de arestați, să știe că manifestul e destinat cetățenilor, iar arestații, din momentul rostirii sentinței, și-au pierdut drepturile cetățenești. În concluzie, deținuții nu sînt cetățeni. Aceasta era partea teoretică a proclamației. Urmau apoi sancțiunile, adică pedepsele : pentru hulă împotriva țarului : cinci zile de carceră, împotriva Dumei de stat ; patru zile, pentru jignirea miniștrilor, consilierilor, a bisericii sau a reprezentanților clerului : trei zile, cel mai puțin costînd insulta poliției și a administrației penitenciarului : două zile. Proclamația nu prevedea pedepse mai mici. Mărinimia lui Koț apăru incomparabilă. Noutatea prilejui glume fără număr și cuvinte de spirit, iar Dembin compuse o parodie difuzată prin toate celulele. S-a reușit ca un exemplar să ajungă pe biroul domnului Koț. Luca Petrovici Dembin era un scriitor rus destul de cunoscut, nu numai prin pana ascuțită, ci și prin faptul că puterea de stat îl aruncase pentru aceasta în închisoare. Dembin fu neîntîrziat aruncat în carceră pe 2 zile pentru jignirea administrației penitenciarului. În carcere fură izolați cîte unul de fiecare etaj și pentru ilustrarea gradației din proclamație, unui deținut i-au fost date cinci zile de arest. Nu apăru nici un fel de greșeală : toți patru erau cunoscuți agitatori ilegaliști și nu voluntari oarecare care acționaseră, ce-i drept, mai activ decît cei de meserie care însă, din punctul de vedere al lui Koț, erau cei mai vinovați. Conspiratorii, dacă existau pe atunci — trebuiau să conchidă : întîi că dl. Koț era decis să realizeze politica anunțată și doi : că era admirabil cunoscător al chestiunilor penitenciarului. Ambele concluzii se adeveriră, deoarece el continuă insistent să pedepsească agitatorii și anume, pe cei în slujba revoluționarilor. Ilegaliștii nu cedară, intensificîndu-și activitatea. Nu cedă nici Koț, intensificînd pedepsele. După o lună și jumătate șefii de secții făcură cunoscut tuturor promisiunea comandantului că aceia care ne vor cădea în mînă a doua oară și, cu atît mai rău, și a treia oară, vor fi tratați astfel ca niciodată să nu mai îndrăznească să-l insulte pe țar și Duma de stat, și nici să-și mai scoată nasul în lume !

Nu există pe lume, se spune, enigmă pe care deținutul să n-o dezlege — un adevăr străvechi și general admis, dar totuși sensul amenințării lui Koț depășea tot ceea ce era cunoscut. Ce putea să imagineze Koț, ca să poată închide gura acestor elocvenți, temeinic pregătiți propagandiști. Cu ce-i putea înspăimînta, ca ei să nu-și mai scoată nasul în lume de rușine ?

Şalva Tuhareli

În comitetul de organizare iniţial am fost şapte : Foma Komodov, Andro Ceaneişvili, Aleksei Sneghir, Ambo Hlagatian, Eziz Celidze, Piotr Andrasciuk şi eu, Şalva Tuhareli.

Data Tutaşhia nu intră, se înţelege, în comitet, însă noi dormeam unul lîngă altul şi el nu numai că era în cunoştinţă de cauză, dar se dovedi a fi părtaşul involuntar al tuturor discuţiilor şi planurilor.

Pe Klasion Kvimsadze îl aleseserăm şef de cameră. El se însărcinase cu observarea suspecţilor şi asigurarea conspiraţiei.

Puşcăria-i puşcărie, unele lucruri merg de la sine, altele nu-ţi sînt deloc pe plac, dar eşti obligat să te împaci cu ele, chiar să le valorifici. Vorvesc despre Data Tutaşhia, care nu vroia să se despartă de Poktia, aducîndu-l în cameră şi aşezîndu-l lîngă sine. Pînă la urmă, Poktia se vădi a fi un băiat minunat, însă nu era verificat şi asta ne neliniştise îndelung. Curios că presupunerea lui Foma Komodov, că Potkia ar fi furat porumbeii feciorului de poliţist se dovedi exactă, cu excepţia unui amănunt : porumbeii aparţineau vlăstarului procurorului militar ! Potkia înţelesese repede ce treabă serioasă şi primejdioasă aveam de gînd să facem şi consideră că era o cinste să participe, îndeplinind cu cap, atent şi exact toate misiunile şi printre ele unele foarte periculoase. V-am spus că ne nelinişte faptul că nu-l verificasem. Nimeni nu-l credea în stare de trădare intenţionată, însă toţi ne temeam de lipsa-i de experienţă. Exista însă un factor liniştitor : Potkia îl considera pe Data Tutaşhia ca pe Dumnezeu, căzut din cer, şi-l asculta fără murmur.

— De-am pune mîna cumva pe cheile de la camere şi secţii, spuse odată Piotr Andrasciuk.

— Ce-i cu asta ? Mulţimea poate fi mişcată printr-un afect şi nu prin faptul că pe neaşteptate i se deschide uşa închisorii. Camerele şi aşa sînt cu uşile date de perete. Afectul trebuie găsit. Dar ca să-l trezeşti, trebuie să ai motivul, pricina, sublinie cine ştie pentru a cîta oară, Foma Komodov.

— Un om cu cap ar putea să-i dea brînci administraţiei — sugeră Klasion, să inventeze ceva, ca s-o determine la măsuri excesive şi gata explozia.

— Ceea ce propui tu e escrocherie, întîmpină Foma Komodov. Ordinea socială e într-atît de putredă, conducerea s-a sălbăticit în aşa măsură, că nu trebuie să ai prea multă minte ca să provoci artificial o răzmeriţă. Însă masa simte instinctiv că e la mijloc o provocare. La asemenea momeală nici nu se uită sau muşcă, gustă şi o scuipă adică ne-aruncă înapoi la primii, paşi, la linia de pornire. Un asemenea eşec e suficient ca să-şi piardă încrederea şi respectul pentru grupa politică, care a provocat acţiunea. De aceea nu trebuie procedat aşa, Klasion !

— Nu-i nimic, puneți-vă mănușile albe și vom vedea ce revoltă puneți la cale, rînji Klasion. Mai trăim, și-om vedea. Eu nu mă grăbesc !

În fapt nu ne mai rămăsese decît să așteptăm. Se părea că ajunsesem într-o fundătură și că trebuia renunțat la tot, dar mai aveam speranțe, presimțiri, unii chiar certitudine, că se va găsi și motivul. Tot ceea ce se petrecea în jur era privit numai dintr-un singur punct de vedere : e sau nu motiv ?

— Propovăduitorul e aproape de descoperire, amintește-ți cuvintele mele — Tutașhia îl numea cîteodată pe Klasion propovăduitorul.

Începui să mă uit atent în jur. Într-adevăr, Klasion umbla încoace și încolo iar ochii îi sticleau șiret. Două-trei zile nu vorbi deloc cu nimeni, dar se simțea de la distanță că mintea îi lucrează ca o mașină de aburi ; pînă și șuieratul se auzea. În cele din urmă, se văzu că i se terminaseră rezervele de apă și cărbune, fiindcă îmi șopti la ureche :

— Șalva, știu acuma ce se pregătește Koț să facă cu băieții noștri !

— Ce ?

— Unde sînt carcerele ?... La demisol, nu ?

— Ei, și ?

— Pe-o parte a coridorului sînt carcere, pe cealaltă — camere. Este sau nu ?

— Da, camere, carantina, și încă cîteva. Sînt și pe partea carcerelor camere... două... sau trei...

— Dar cine stă în ele, îți amintești ?

— În două camere, bolnavi maghiari..., în celelalte... nu, nu-mi aduc aminte.

— Ei, gîndește-te, gîndește-te... în camera 8 vizavi de carcere... Klasion începu să se enerveze de lipsa mea de perspicacitate.

— Ei, nu-mi aduc aminte..., ți-am spus... Ce-i asta, examen ? Vorbește, dacă ai ce !

— Pederaștii stau în camera 8, pederaștii, cap sec ! Digla, Dardak, Harcio, Darcio, Alikser, Rudolf Valentinovici,... stai și încă cine ?

— Mai departe... mai departe — mi se pare că încep să înțeleg...

— Mai departe, uite ce e. Gimnaziștii stau în carcere, din ordinul lui Koț, cîte unul ! Acum, închipuie-ți... noaptea Koț deschide ușa și bagă peste slăbănogul nostru de Kakalașvili pe elefantul ăla de Dardak.

Încremenii... Înainte de asta, mi se părea că la o asemenea porcărie nu se gîndise nimeni din lume și în afară de Klasion, nici nu se mai putea gîndi cineva.

— Motivul ăsta cum ți se pare, hm ? — Klasion radia ca o căpetenie de oști biruitoare sau ca descoperitorul unui continent necunoscut. Închipuiește-ți că află pușcăria !

— Nici un cuvînt nimănui, Klasion !

— Adică, de ce ?

— Koț poate că n-a ajuns la asemenea idee, dar dacă-i ajunge la urechi ideea ta, o realizează neapărat.

— E ceea ce se cere !

— Cum să se ceară, lua-te-ar dracul ! Să nici nu se întîmple, lasă doar versiunea să circule. Tu nu pricepi, omul e compromis pe toată viața. Unde să-și mai scoată nasul ? Fiecare zice — activistul ăsta... panglicarul ăsta a fost muierea lui Dardak ! Nu mai scoate un cuvînt, nici un sunet pe tema asta !

— Ce te-a apucat, omule ? Crezi că printre cei 4 700 de deținuți nu se află nici unul mai ingenios decît mine ? De ce să nu-l căutăm mai pe aproape, iată, abragul nostru a intuit asta, să mă bată Dumnezeu dacă te mint...

— De unde-ai mai scos-o !

— De unde s-o scot, dacă ieri seara după plimbare, Data a poruncit lui Poktia să rămînă în urmă și să afle exact, cine șade în carcere și cîți în fiecare.

— De ce, rogu-te frumos, are el nevoie să știe ? E în ordine, știu că de la ei nici cu cleștele nu scoți gîndul ăsta, dar recunoaște, că și altul poate să ghicească și zvonul se tîrăște ca șarpele, situația e clară.

Pînă la urmă, am hotărît împreună cu Klasion să comunicăm comitetului asemenea considerente.

Să mai spun ce reacție a provocat comunicarea noastră ? Cînd se mai potoli uluirea generală, începurăm se medităm, dacă această situație poate constitui motivul de răscoală și ce poziție luăm ?

Dacă totul se limitează la zvonuri, intrigi și bîrfeală în legătură cu intenția lui Koț, motivul e insuficient pentru a crea o situație explozivă, declară categoric Klasion.

— Cu asta sînt de acord — îl susținu Foma Komodov.

— Cum ar arăta motivul suficient ? întrebă Piotr Andrasciuk.

Fiecare dintre noi înțelegea că situația explozivă se va crea dacă această ticăloșie sau alta, tot , așa de josnică, se va produce. Însă cine se încumeta cu hotărîre să-și aducă jertfă tovarășul, adeptul său chiar pe un om lăturalnic ?

— Revoluția e o treabă curată, murdăria nu se amesteca în ea sublinie Ambro și toți simțirăm ușurare, fiindcă se spusese ceea ce trebuia spus.

— Ce e adevărat, e sfînt, Ambro, prietene al meu, însă revoluția e luptă, lupta cere jertfe, pierderi, iar cînd e vorba de revoltă...

— Mai pe scurt ! îl întrerupse Ambro.

Klasion se opri. Foma și Ambro îl priviră ca și mai înainte în ochi. Data Tutașhia, care ne ascultase pe jumătate întins, îl fixă și el pe Klasion. Ceilalți stăteau cu capetele plecate. Eu treceam ochii de la unul la altul.

— Asta trebuie să se întîmple, dacă vreţi să se dezlănţuie revolta — susţinu Klasion cu tărie. Şi voi gîndiţi la fel, dar vă e frică să spuneţi tare.

Acum îl priveau toţi pe Klasion şi nu era în nici o privire negare sau condamnare. În toate privirile se citea doar una : cade motivul eficace de revoltă, însă nu se poate merge pe el ! ! !

Data Tutaşhia scoase hîrtie şi creion repede scrise două pagini mari, după masştabul penitenciarului, cocoloşindu-le apoi ca pe bilă, le legă cu aţă, încredinţîndu-le lui Poktia :

— În camera catorjanilor se află Goghi Ţuladze, cel cu un picior, ţi l-am arătat. Dă-i-o lui. Eu nu mă pot duce acolo. Aminteşte-i că în nici un caz nu trebuie să ajungă în mîini străine !

Camera catorjanilor se găsea la etajul nostru. Poktia putea preda biletul sau cînd ieşea la plimbare, sau la întoarcere. Dificultăţi speciale nu se aşteptau.

Curînd ne chemară la aer şi ne pornirăm.

În curtea de plimbare se întîmplă ceea ce, după părerea mea, condiţionă ceea ce urmă. De dincolo de perete cineva aruncă un cocoloş de hîrtie legat cu o pietricică. Unul dintre „şobli“, prinzînd-o, o înmînă lui Sparapet. Sparapet era patriarhul hoţilor, criminal vestit, meşter neîntrecut al domeniului său. Avea 35 de ani. Scoase aţa, desfăşură hîrtia, o citi şi o vîrî în buzunar. Aşteptînd puţin, se apropie de Foma Komotov.

— Foma-djan, chiar acum a fost aruncată, dar nu mai e pentru noi ci pentru Sîci. Sînt nişte chestiuni, poate că e bine s-o citeşti tu întîi ? O iei, sau i-o dau lui Sîci.

— Pentru cine e destinată, aceluia dă-i-o !

— Da ? Sparapet ezita. Hm, cum vrei.

— Data, strigă Foma.

Tutaşhia veni, citi scrisoarea, întinzînd-o apoi lui Foma :

— E scrisul lui Vikentie Ialkanidze, felcerul ; e amicul meu de ospeţie.

În cîteva minute biletul făcu ocolul membrilor comitetului. În el scria că directorul Koţ se pregătea să folosească împotriva agitatorilor compania lui Dardak. Prima dată se va produce în schimbul lui Mosika, poimîine noaptea.

Mie mi se păru că biletul era inspirat de Klasion.

— Aştept să-l întîlnesc pe Vikentie — spuse Data şi strecurîndu-i supraveghetorului o rublă, se îndreptă spre infirmerie.

Colindasem cu toţii îndeajuns prin puşcării şi deportări, însă ceea ce conţinea biletul era povară zdrobitoare, chiar şi pentru nervii lui Foma Komodov. Nu mă simţeam niciodată atît de pregătit. Cum să spun, parcă te-ai fi scufundat în haznaua unei privăţi şi nu eşti lăsat apoi să te speli...

Data nu aduse nici o noutate în afară de faptul că Vikentie îi numise pe primul izvor al informației: șeful infirmeriei, medicul militar Scelkunov, — dar de ce avusese jandarmul nevoie să transmită lui Vikentie un secret? !

Abia la ivirea zorilor începurăm să mai șoptim.

— Ce trebuie întreprins pentru a preîntîmpina monstruozitatea? ridică Foma Komodov problema.

— Se găsește în fiecare cameră cel puțin un om de-al nostru? întrebă Eziz Celioze. Să spunem tuturor. Punem să strige toată închisoarea, forțînd prin aceasta administrația să renunțe la intenție. Jandarmilor le e teamă de gălăgie.

— Companiei lui Dardak să i se transmită: dacă unul dintre ei participă la batjocură, să se ferească cu toții să ne cadă în gheare îi stîrpim pe toți, pe tăcute, vinovați sau nevinovați, adăugă Andro Ceaneișvili.

— Putem organiza un asemenea tărăboi, ca să apară procurorul căruia îi predăm petiția împotriva administrației penitenciarului și atunci nu vor îndrăzni — completă Piotr Andrasciuk.

— Sigur că da, se înveseli Klasion — citesc petiția și roșesc toți, de la țar la Koț, și ne dau drumul acasă.

— Calea asta nu e bună la nimic, tovarăși! — mă amestecai eu. Sensul revoluției noastre e că ea nu se luptă numai cu un anumit rău ci cu toată conjunctura care-l produce. Putem să lichidăm această conjunctură a răului? La asta să ne gîndim, iar pentru salvarea lui Kakalașvili sau Ivanov nu e așa de complicat.

— Pe ei îi salvăm numai prin răzmeriță. Iar răzmeriță nu va fi, dacă măgăria nu are loc, apăsă Klasion Kvimsadze.

— Motiv, cred eu, există, dar despre ce trebuie pentru rebeliune doresc să vorbesc singur cu Foma, declară Data Tutașhia.

Fiecare dintre noi nu avea nevoie să împrumute experiență de la altcineva, însă pe Data Tutașhia îl socoteau o forță de rang aparte. Știam că va veni ceasul cînd el își va spune cuvîntul.

— Sînteți de acord? întrebă Data.

— Fie, admise Ambro.

Data se depărtă de noi ca să găsească un loc cuminte și-l chemă pe Foma. Au vorbit mult și la sfîrșit mă chemară pe mine.

— Ai cumpănit bine tot? Vei face față? îl întrebă Foma pe Data, cînd eu sosii.

— În treaba asta mă interesează mai puțin dacă voi reuși. Omul demn trebuie să năzuiască să facă ceea ce mai înainte nu a făcut și ceea ce i se pare imposibil. Voi, Foma, v-ați apucat de ceva ce pare imposbil și doar pentru asta sînt acum alături de voi, dar ca să fim în toate împreună, nu am putut.

— Nu ai putut? îl reîntrebă Foma. Poți să-mi spui de dragul cui îți iei un asemenea risc?

— Trebuie neapărat să-ți răspund?

— E doar o dorință. Vreau să știu pentru mine.

— Să încerc, dacă am să reușesc... Data medită.

— Vezi, cînd răul se produce sub ochii tăi, e ușor să-l birui, chiar foarte ușor. Să schimbi răul în bine e mai dificil, dar totuși posibil. Însă și binele și răul își au cuibul lor, izvorul lor, ca dealtfel toată existența. Dacă nu distrugi cuibul răului, răul crește în alte locuri. Iată, să distrugi cuibul răului e o operă mare, de dragul căreia face să suferi, și chiar moartea încetează să fie înspăimîntătoare. De aceea, mă apuc de ce ți-am spus, fără să cred că risc prea mult. Vreau ca tu să știi acest lucru.

Foma, ascultîndu-l, nu-și desprinsese privirea de pe obrazul lui Data, așteptînd să mai afle ceva.

— Ei, iată că ți-am spus tot ce am în minte și de ce nu mă prind în treaba voastră.

— Bine ! răspunse Foma după o lungă tăcere.

— Șalva ! Data promite că mîine noapte să ne pună la dispoziție toate cheile de la secții și camere, dar oricum nu vrea să spună nimănui ; cu excepția mea. Noi trebuie să acceptăm această condiție. Eu o voi comunica membrilor comitetului și noi vom hotărî, dacă ne răzvrătim sau ba. Data nu are nevoie de ajutorul nostru. Te solicită doar pe tine. E o sarcină grea și riscantă.

Nu-l lăsai pe Foma să termine.

— Sînt gata. Nu vrea ca eu să știu tot, nici nu trebuie. Indiferent cum va proceda, îl însoțesc.

De ce să ne ascundem după deget. Toți membrii comitetului, împreună cu mine, ezitau. Toți eram încinși și deosebit de voioși că se apropie ceasul hotărîtor ; cu toate acestea, în adîncurile sufletului nostru ardea speranța că Data Tutașhia nu va reuși să-și împlinească făgăduința. E ușor de înțeles. E dificil să-ți pui viața pe-o carte, chiar dacă judeci la rece, cumpănind temeinic totul.

E greu și atunci cînd te ridici împotriva dușmanului patriei avînd în spate poporul tău, copiii tăi, legea și țara, care-ți permit să devii ucigaș, promițîndu-ți să-ți păstreze bunul renume, dar ce să mai vorbim despre o mînă de răzvrătiți care se ridică asupra unei împărății uriașe și a unei legi care te înfierează neîntîrziat ca ucigaș, trădător și lepădătură. Asta e misiune grea, chiar dacă credința ta îți spune că o faci pentru viitorul radios al poporului tău.

— Tovarăși ! Dacă cineva vrea să stea deoparte, nu e tîrziu și nu e respins s-o facă, glăsui Foma Komodov. S-o facă acum, nu-l vom întreba nimic, niciodată.

Cine putea să se ștampileze laș ?!

Toți eram gata, numai Andro Ceanlișvili întrebă :

— Dar de ce pretinde Data Tutașhia ca noi să-l urmăm ?

— Data Tutașhia nu pretinde nimic de la noi, replică Foma. El ne-a comunicat numai că mîine seară între zece și unsprezece va avea în mînă cheile. Depinde de noi, dacă le folosim sau nu !

— Ce-ai de gînd să faci, ce ne ascunzi ? — îl prinse Klasion pe Data de mînă, trecînd pe lîngă Dembin.

— Nu vă supărați, — Data se așeză lîngă Klasion. Nu aveți nevoie de sfaturi, iar pentru ce vreau eu, o minte e prea de-ajuns. Dacă vă spun ce am de gînd, vă apucați să meditați și să dați sfaturi. Ajungem să-i dăm unul altuia socoteală ; sfatul vostru poate să mă facă să mă îndoiesc. Îndoiala și e itarea sînt răi sfetnici într-o asemenea treabă. De asta nu vă spun nimic.

— Dar dacă din cauza intenției tale ne va fi rău nouă și acțiunii noastre, atunci cum facem ? întrebă Ambro.

— Prietene Ambro, de la țarul Nikolașki te-a năpădit atîta rău, ca să mai și adaug ? Sîntem în pușcărie, iar legea ei tu o știi mai bine. Ce vreau eu să fac nu are cu nimeni de-a face. Eu fac ce mi se pare necesar și nu mă privește dacă voi vreți să folosiți sau nu aceasta. S-ar putea însă că situația să se complice, astfel încît eu să vă trebuiesc.

— Ce nu e drept la acest om ? întrebă Foma Komodov.

— E drept pînă-n cer — spuse Eziz Celidze.

— Nu înțeleg cine e jignit și de ce ? ! interveni Piotr Andrasciuk. Ce mai vreți ?

— Vrem, ne folosim. Nu ? Stați pe locurile voastre.

— Dacă cineva vrea să stea deoparte, să spună ! repeta Komodov. Nu există asemenea categorie. Atunci îi dăm drumul.

Hotărîrăm să începem a doua zi seara, cînd va începe Mosika. Dacă Data pune mîna în fapt pe chei, deschidem camerele și asta devine semnul și începutul răzmeriței.

Nimeni nu închise ochii în noaptea aceea. Ne ascundeam unul de altul, făcîndu-ne că dormim, fiecare vroia să pară curajos, dar ne și temeam să nu se transmită emoția noastră.

În sfîrșit, se lumină de ziuă. Ne sculărăm, mîncarăm și la sfat.

Ținta noastră primă era să punem mîna pe închisoarea în care ne aflam. Asta însemna : să alungăm administrația, să ocupăm intrările, să ridicăm baricade și să stăm în stare de alarmă pînă cînd desfășurarea evenimentelor ne va pune în fața a noi alternative. Depinde foarte mult de cum va reacționa închisoarea Metehskaia, comitetul ilegal din Tiflis, clasa muncitoare a orașului și pînă la urmă țarul și Duma de stat, în cazul cînd răzvrătirea noastră va ajunge la urechea lor. Doleanțele noastre principale erau stricta îndeplinire a promisiunilor prevăzute în manifestul din 17 octombrie, iar în continuare erau conținute încă 11 puncte ; ușurarea condițiilor de detenție, eliberarea neîntîrziată a invalizilor, bolnavilor, a celor cu pedepse mici, a femeilor etc.

Ne-am sfătuit pînă la ieşirea la aer. Aproape toate problemele fură rezolvate, se împărţiră atribuţii, se scriseră cîteva liste necesare, precum şi textul chemării în care se prezentau obiectivele generale ale răzvrătirii şi încălcările lui Koţ. Nu ne mai rămînea decît să aşteptăm.

Am ascultat pe alţii, am vorbit şi eu, însă nu mă părăsi nici o clipă sentimentul acelei rupturi despre care am vorbit şi care se accentuă devenind certitudine, că înşfăcarea cheilor ni se va realiza, dar că nu ne vom angaja întru aceasta cu riscul vieţii.

Am trăit şi momentul în care credeam că Data Tutaşhia ne va înmîna cheile, dar că noi nu le vom putea folosi. Nu-l slăbisem deloc din ochi. După ceai, jucase cărţi pînă la prînz. Preţ de un ceas sporovăise cu Sparapet, distrîndu-se din toată inima. Se plimbase şi cu pictorul Loladze, era şi acela cu noi în cameră. Se aşezase lîngă Dembin şi Luka Petrovici umblă la amintirile despre viaţa din deportări. Într-un cuvînt se plimbase de colo-colo, ca şi cînd n-ar fi avut nimic pe suflet. Pe mine nu mă băgă în seamă.

Vezi însă, rămăseseră ceasuri numărate ! Poate renunţase. Speranţele erau însă întreţinute de Poktia. Reuşise în două rînduri să plece din cameră : prima dată ca să verse şi apoi să aducă apă proaspătă, reuşind să scoată o pîine neagră. Supraveghetorul se împotrivi îndelung, dar plictisit de încăpăţînarea lui Poktia, admise. Mă uitam la Data — îl urmărea pe furiş aghiotantul său. Pîinea o luase Data de la hoţi, ca să ascundă în ea cuţitul finlandez. Nimeni, în afară de mine nu observase mişcarea. Poktia reveni, desigur fără pîine, iar pe mine mă chinuia gîndul de ce Data încerca, în momentul cel mai hotărîtor, să scape de singura sa armă. A doua oară, Poktia scosese tineta, ajutîndu-l pe cel de serviciu. Se atingea pentru întîia oară de acest vas. De data aceasta pusese mîna pe un bilet şi întorcîndu-se îi şopti ceva lui Data. Mai observai că după discuţia cu Data, Loladze făcu ocolul camerei, adunînd toate creioanele care se aflau în incintă, chimice, roşii, albastre, verzi şi din cele obişnuite şi sfărîmîndu-le minele începu să pregătească vopsele. Bătîndu-mi capul şi într-un fel şi-n altul, ajunsei la concluzia că intenţiile lui Data nu se legau nicicum de activitatea lui Loladze.

La aer am ieşit după ora cinci. La şase se schimbau supraveghetorii aşa că în loc de un ceas, ne-au lăsat la aer doar o jumătate. Poktia stătuse cu ochii lipiţi de peretele ce ne despărţea de infirmerie. Era clar că aştepta scrisoare şi cînd ne anunţă că plimbarea era gata, nu s-a putut stăpîni să nu se certe cu supraveghetorul.

— Potoleşte-l ! mi se adresă Data.

Îl luai iute, altfel ajungea la carceră. Data, prinzîndu-ne din urmă, îl certă. Aghiotantul lăsă capul în jos, fără replică.

Primii ajunseseră la uşa principală a secţiei, cînd, pe lîngă noi, alunecă Nănă, care curăţa la intrare, aruncîndu-ne sub picioare ceva înfăşurat într-o cîrpă.

— Ia-o ! îmi făcu semn din ochi Data.

Mă aplecai. Supraveghetorul nu observase nimic. De-ar fi fost Poktia în locul meu, l-ar fi agăţat ; prea îi stătuse în ochi toată ziua.

— Ce e aici ?

— Păr.

În cameră desfăcurăm cîrpa. Era păr, într-adevăr, tot soiul de şuviţe : cu firul gros, grosolan, cărunt cu negru. Data îl dădu lui Loladze.

Pictorul îl privi, îl pipăi şi părînd mulţumit se apucă să facă perucă, mustăţi, cu o uluitoare dexteritate. Se vede că a fost peruchier la teatru, mă minunai eu.

Se schimbă şeful de secţie. Însemna că Mosika îşi luase în stăpînire demisolul. În trecut, Mosika fusese călău. Apoi l-au făcut nacialnicul etapei-catîr. Aşa se chema în închisoarea Ortacialski căruciorul cu două roţi, tras de un catîr. Cu el ducea morţii pe care-i îngropau pe aici, pe pantele munţilor Teletski. Mai apoi Mosika fu înaintat, numindu-l supraveghetor şi, evident, încredinţîndu-i-se în semn de încredere deosebită, pentru meritele speciale, sectorul cel mai dificil, demisolul.

Aşadar : Mosika şi ceilalţi supraveghetori din schimbul său intrau în serviciu la ora şase seara. Atunci se făcea apelul care lua un ceas. De la şapte la opt, cina. De la opt la zece, golirea tinetelor, toaleta, adusul apei. La zece, stingerea. La ora aceasta îşi făcea rondul comandantul de serviciu însuşi. În acea noapte era rîndul lui Kanareika. Era numele lui de familie şi nu porecla. Deţinuţi îi lăsară domnului Kanareika numele pentru contrastul cu fiinţa sa : era un subiect dolofan, negricios, pe jumătate cărunt, cu mustăţi lungi ; greu de închipuit mai bună poreclă decît canarul. E drept că şeful de secţie avea o colecţie bogată de chei de la camerele în subordine şi chiar ei erau închişi, deoarece trecerea dintr-un etaj în altul era interzisă printr-o plasă cu vergi groase de oţel, iar uşile montate în aceste plase se încuiau cu lacăte grele, ale căror chei le păstra comandantul de serviciu. În modul acesta, supraveghetorii se găseau în prizonierat la domnul Kanareika, iar dacă Data Tutaşhia ne promisese să ne dea cheile tuturor secţiilor şi camerelor, însemna că înainte de orice el trebuia să pună mîna pe cheile comandantului, ca mai apoi, cu ajutorul lor, să ajungă la supraveghetorii, cu ale căror chei după aceea să se poată intra la camerele respective. Pentru a-l văduvi pe Kanareika trebuia înşfăcat supraveghetorul nostru şi organizată pînda-capcană în care să cadă canarul. Să te descurci într-un asemenea plan, îmi depăşea posibilităţile, şi febrila mea aşteptare se termină cu momentul cînd, rostogolind pe coridor putinele în care ni se adusese cina — aceasta avea loc la orele opt seara — Data mă chemă, explicîndu-mi :

— Şalva, e necesar să se înceapă scoaterea la closet cu noi. Atunci catorjanii vor fi ultimii.

— Şi-apoi ?

— Acolo e bătrînul Mindadze. Tu eşti din acelaşi judeţ ca şi el. Cu supraveghetorul se are bine, se pare că sînt din acelaşi sat. Tu tăinueşti adesea cu el şi l-ai servit nu o dată.

— Ce trebuie să fac ?

— Fă-l pe Mindadze să roage pe supraveghetor să ne scoată la closet întîi pe noi. Spune-i că suferi de stomac, ca el să intervină. Supraveghetorul îl stimează, iar dacă nu reuşim, catorjanii găsesc ei un motiv ca să nu iasă primii şi atunci rămîn cu ei la urmă, dar ca să nu intre la bănuieli...

Peste 5 minute se deschide uşa şi supraveghetorul ne conduse la W.C. Poktia alergă la camera catorjanilor şi întors îi raportă lui Data :

— La ei e totul în ordine. Au întrebat — dar la noi ? Le-am spus, tot aşa.

— Ce pot face oamenii în lanţuri ? îl întrebai pe Data, după întoarcerea în cameră.

— Ce, tu ai uitat ? În lanţuri sînt doar cei cu sentinţa dată şi confirmată. Ceilalţi nu au cătuşe.

— Avem mare nevoie de dv., Luka Petrovici — Data mă condusese la Dembin. Rugămintea noastră nu e chiar de toate zilele şi cu destule riscuri.

— Vă ascult, domnilor... După posibilităţi... Cu ce vă pot folosi ?

— Într-o jumătate de oră sau cel mai tîrziu într-o oră, trebuie să vă travestiţi în supraveghetor, ne iertaţi, vă rugăm, dar aşa dictează situaţia.

— Supraveghetor ? se minună Luka Petrovici. Eu să îmbrac uniformă de supraveghetor ?! În nici un caz ! Îmi jigniţi convingerile. Pielea de cîine ! Niciodată !

— Luka Petrovici, scumpule ! îl întrerupsei eu pe vulcanicul scriitor-liberal. Asta o cere lupta ; e necesar revoluţiei.

— Ascultă, dragul meu, — faţa lui Luka Petrovici se lumină de speranţă — în conjunctura aceasta, îmi dau seama, se poate găsi alt rol. Dv. sigur că aveţi alte roluri... să căutăm altul.

— Luka Petrovici — îl implorai eu — dv. sînteţi parcă geamăn cu supraveghetorul de azi. Refuzul dv. pune operaţiunea sub semnul prăbuşirii.

Data Tutaşhia îi explica, că revoluţionar e acela care pentru cauză e gata să se îmbrace ca jandarm.

Îl convinserăm cu greu.

Veni rîndul meu. Loladze mă îndopă cu nişte cîrpe, îmi aşeză nişte perniţe, iar cînd, după părerea sa, căpătasem gabaritul d-lui Kanareika, începu să-mi potrivească mustăţile. Procedura aceasta nu se putea face pe ascuns. Eram înconjuraţi de arestaţi, presupunînd că se pregăteşte spectacolul schimbului în penitenciar, bucurîndu-se în prealabil de distracţia ce va să vină.

— Nici nu vă puteţi închipui cu cîtă pasiune se preocupa Loladze de fiecare firicel, pieptena, aşeza cu mîna... Se da cu un pas înapoi, revenea, îndrepta, ocolea şi iar se uita cu drag.

— Frate, tu ni te descoperi ca un veritabil artist — îi spuse Luka Petrovici.

— Nu, dragul meu, adevărata artă începe cînd omul e sătul sau se convinge că e sătul, aşa ne spunea dascălul meu, Ivan Nichiforovici Strastnos ; mare om a mai fost ! Şi mare amator de maxime de genul ăsta.

Scoaterea de seară la closet ajunsese deja la celălalt capăt al coridorului, cînd îmi dădui seama că Data parcă ar fi agitat. Starea lui de spirit îi contamină pe toţi membrii comitetului. Dispoziţia era ca fiecare să se comporte ca totdeauna, unii să stea, alţii să joace pietre, altul să se plimbe de colo-colo.. Ieşise pe dos. Toţi erau pe locurile lor şi se gîndeau, se gîndeau...

Eu cu Data, lipiţi de uşă, captam orice sunet din coridor.

Iată că intră ultimul arestat în cameră.

Auzii scrîşnetul zăvoarelor şi răsucitul metalic al cheii...

Încuia camera.

Supraveghetorul deschise camera catorjanilor. Din nou răsucitul cheii, scîrţîitul zăvorului tras, pocnetul metalului în zid... Paşi... tîrşîitul multor picioare şi... liniştea mare şi enigmatică.

Paşi îndreptaţi spre noi... doi sau trei oameni.

— S-a făcut ! şopti Data.

Uşa closetului scîrţîi, trîntită cu zgomot. Cineva cu paşi iuţi, tîrşîiţi inegal, se apropie de camera catorjanilor, trase zăvoarele, răsucind cheia în broască. Iarăşi paşi de partea noastră. Acelaşi tîrşîit. Cineva privi prin „hoţoaică“ şi trîntind zăvorul, deschise puţintel uşa noastră. Afară apăru şi dispăru figura lui Goghi Tuladze. Dembin, eu, Loladze şi Data ieşirăm pe coridor. Pe pragul camerei mă cuprinse dorinţa vie să mă întorc la ai noştri... însă nu mai avui timp...

— De ne-ar fi spus ce ne aşteaptă ! glumi Klasion.

Gluma plutea în aer. Data luă din mîna lui Goghi vraful de chei şi închise camera noastră. Goghi porni primul spre closet. Noi trei după el. Supraveghetorul cu ochii legaţi, desculţ, doar în albituri, sta în colţ cu spatele spre noi. La ceafă avea un nod mare, iar capetele şervetului îi spînzurau pe umeri.

Data intrase după noi, făcînd semn lui Dembin să îmbrace uniforma. Hainele erau ţinute de unul din cei doi necunoscuţi pe care-i găsisem acolo. Ambii mascaţi. Goghi îmi întinse, mie şi lui Loladze, masca.

Îmi aduc aminte, Dembin nu reuşea să bage piciorul în cizma supraveghetorului, nu se putea ţine într-un picior, aşa că-l sprijinea Data. Nu-l ascultau mîinile, degetele tremurau. Pictorul îl ajută pe scriitor să-şi slăbească centura, îi băgă cămaşa sub curea, îi aranjă mantaua, îi aşeză căciula, trăgîndu-i-o pe sprînceană, cum îi plăcea supraveghetorului. Pe scurt, îi dădu o înfăţişare cît mai naturală.

Cînd sună stingerea, Dembin şi Data ieşiră pe coridor, noi rămînînd în closet. Unul din catorjani îi ţinea supraveghetorului în coastă un cuţitoi, fabricaţie proprie.

Trecînd cîteva minute, auzirăm zgomotul cheii răsucită în broască. Dembin îl băgă în cameră pe Data.

Noi aveam de aşteptat pînă cînd comandantul Kanareika va binevoi să ne viziteze etajul. Deci, preţ de 15—20 de minute, poate, hai, o jumătatte de oră.

— Hai să vedem ce e acolo !... îi şoptii lui Goghi.

Goghi înţelesese că mă chinuia inactivitatea. Şi el era tare agitat şi numai prin maxima încordare a voinţei îşi păstra liniştea.

Ieşirăm în coridor. Dembin era în pauza etajului, privind în jos.

— Kanareika e la subsol — spuse el. Data spunea că întîi urcă la noi. Ieşi Koţ cu el.

— Va veni, socotind ceva în sine, rosti Goghi. E adevărat... sigur... au de lucru la subsol...

Goghi se apropie de camera noastră pe vîrfuri şi, deschizînd vizorul, îi şopti ceva lui Data. Se trînti uşa ce ducea la subsol, dar nu scîrţîiră zăvoarele, nu se răsuci cheile. Kanareika pleca de la subsol fără să închidă uşa după sine. Însemna că se pregătea să revină. Comandantul venea la noi. Şi singur ! Dembin încremeni la uşa catorjanilor. Noi ne ascunseserăm în closet. Goghi stinse lumina, ceea ce constituia un amănunt important al operaţiunii.

Nu trecuse un minut, cînd Kanareika păşi în lungul coridorului abia luminat de două felinare ale etajului nostru. Luka Petrovici, lipit de hoţoaică, izbi, aşa cum îi ordonase Data, vraful de chei de uşă. Zgomotul trecu peste tot coridorul, atrăgîndu-i atenţia lui Kanareika. Dembin se desprinse de vizorul camerei catorjanilor şi se lipise cu nasul în hoţoaica camerei de vis-à-vis. Kanareika, conform obiceiului, se îndreptă spre capătul opus al coridorului pentru ca făcînd doar cîţiva paşi să şi descopere contravenţia. Din uşa întredeschisă a camerei de serviciu nu străbătea lumina. Împinse uşa şi intră, însă lumina chioară din coridor nu împrăştia întunericul adunat aici. Noi pîndeam lipiţi lîngă uşă. Kanareika intrase şi fără să ne vadă umbrele, simţi la omuşor şi lîngă inimă tăişul cuţitelor. Încă o clipă şi peste ochi se aşeză şervetul. Ridicase mîinile şi smocul de cheie era în mîna mea. Nu fu nevoie de două minute, ca să-l lăsăm doar în rufele de corp, iar eu să mă gătesc cu mundirul său. Loladze îmi lipi mustăţile, răsucindu-se ca un titirez în jur, adăugînd spre o mai mare asemănare — nu era treabă grea, avînd modelul de faţă — cîte ceva, ca apoi, desfăcîndu-şi braţele să rostească :

— Feci quod potui, faciunt meliora potentes [1], ieşind apoi pe coridor.

Kanareika şi supraveghetorul rămase în closet sub paza catorjanilor mascaţi. Goghi porunci printr-un gest să fie atenţi şi toţi pornirăm după Loladze. Deschisei camera noastră şi împreună cu Data, Poktia cu tot comitetul, plus cîţiva voluntari, ieşirăm în coridor. Îmi amintesc că Piotr Andrasciuk se înclină înainte de a trece pragul, şoptind ceva, sigur, o rugăciune. Şi Klasion întîrzie :

— Klasion Kvimsadze, rosti el cu ton solemn. A sosit clipa cea mai de seamă a vieţii tale. Plecă ochii asupra pragului şi numai apoi trecu peste el.

Data Tutaşhia predă cheile etajului lui Foma Komodov. În şoaptă, repetînd fiecăruia de două ori, Foma, împărţea misiunile. Se pare că oamenii pierduseră capacitatea de a gîndi, asculta, a-şi aminti. În sfîrşit, Dembin şi eu, în calitate de comandant şi supraveghetor, ducînd sub paza noastră pe Data Tutaşhia, Poktia, Andro Ceaneişvili, Aleksei Sneghir, Eziz Celidze, Piotr Andrasciuk şi Klasion Kvimsadze, începurăm să coborîm. Foma Komodov, Ambo Hlagatian şi Goghi Ţuladze rămăseseră sus, dirijîndu-se spre camere pentru a le expune situaţia, a citi chemarea şi a recruta voluntari. Totul era fără întoarcere.

Lacătul etajului trei nu ceda. Îmi tremurau mîinile, poate, mă agitam, că cei din spatele meu, pierzîndu-şi răbdarea nu se vor stăpîni şi mă pomenii cu unul : „Stai, lasă-mă să deschid eu". Supraveghetorul nu mai ştiu, fie că era alături, fie că sosise la bolmojeala aia prelungită, era încremenit în poziţia de drepţi, la deschiderea uşii.

— Stînga împrejur, vită încălţată ! Nu terminasem sudalma că îi şi văzui pe spate capetele prosopului care-i strîngea capul.

Pe etaj rămăseseră Andro Ceaneişvili şi Eziz Celidze. Coborîrăm la doi şi apoi la unu, repetînd aproape fără variaţii ce se petrecuse mai sus. Pe scurt, pragul coridorului de subsol îl trecurăm Luka Petrovici şi cu mine. Dincolo de uşă rămăseseră Klasion Kvimsadze, Poktia şi Data Tutaşhia.

Data Tutaşhia mă lămurise nu o dată că îndrăzneala e obişnuinţă. În scurtul timp în care coborîsem de la etajul nostru la subsol, într-atît mă obişnuisem să mă înfig în supraveghetori, încît văzîndu-l pe adoratul Koţ şi mai mult, pe celălalt adorat, Mosika, mă îndreptai glonţ spre ei. Păşeam rar, sunînd cheile. La cinci — şase paşi în spatele meu, cu capul plecat, dar convins, păşea Dembin. Mă oprisem lîngă o cameră, privind prin hoţoaică. Dembin făcu acelaşi lucru — aşa se convenise. Alături, arcuit în poziţie, Mosika. Cînd apărusem în coridor, Koţ trecuse doar cu ochii peste mine, abătîndu-i plictisit într-o parte.

---

[1] Am făcut ce-am putut, cine poate, să facă mai bine (lat.).

Izbind cu cheile în uşă, dădui semnalul ca Data, Poktia şi Klasion să apară în coridor. Din cauza îngustimii, Koţ şi Mosika nu puteau vedea cine se furişa în spatele nostru. Aveau măşti, iar iluminatul nu era nici pe jumătate, ci doar a treia parte.

— Ridică-te, vită ! Faţa la perete ! şoptii eu. Mosika, cît pe-aci să leşine, iar Koţ, nici să se mişte nu mai era în stare, aşa că Potkia şi Klasion îl întoarseră cu scaun cu tot spre perete.

Data smulse cheile de la Mosika, legîndu-i ochii, iar noi îl prelucrarăm pe Koţ.

Mă întorsei — Dembin dezbrăcîndu-se rapid, aruncă atît de departe cizmele supraveghetorului, încît era cît pe-aci să-l onoreze în plină figură pe Foma Komodov, care intra în acea clipă în subsol.

Data trecea pe rînd prin carcere, eliberînd pedepsiţii. Nefericitul Kakalaşvili, uluit de ceea ce se petrecea, cu ochii ca pumnul, da să strige, dar Foma, avertizîndu-l cu degetul pe buze, îl zăpăci şi mai tare pe bietul gimnazist.

Dembin, în izmene şi-n cămaşă, răsucind capul, ieşi în fugă din coridor. Data făcu semn lui Klasion să-l bage pe Koţ într-o carceră. Apropiindu-se de Data, Klasion ridică opt degete, arătînd spre camera a opta, lîngă care ne aflam. Neînţelegîndu-i intenţia, Data îl privi mai atent. Klasion se bătu pe fund şi Data izbucni în rîs. Abia pricepui că, nemernicul ăsta de Klasion, propunea să-l băgăm pe comandantul închisorii la pederaşti, că pe coridor, în spatele meu şi răsună un rîset voios. Pe coridor se învîrteau douăzeci de oameni noi veniţi şi toţi rîdeau. Rîsul trecu prin camere şi peste cîteva minute toată puşcăria hohotea : patru mii de oameni.

Deschiserăm camera a opta, îmbrîncindu-l pe Koţ înăuntru. Sigur că nimeni nu l-ar fi atins, însă doar gîndul de a-l fi băgat cu pederaştii era îndeajuns ca să-l compromită pe viaţă pe comandantul penitenciarului.

— Dezlegaţi-i mîinile şi scoateţi-i legătura de peste ochi, ordonă Foma.

Pederaştii, îngrămădiţi unul într-altul, încremeniseră, nepricepînd o iotă. Primul se apropie Harcio, dezlegîndu-i mîinile. Îi veni curajul şi lui Alisker, dezlegîndu-i şervetul înnodat peste ochi.

— Bismallah, cine e ăsta ?

Amuţit, Alisker se dădu înapoi spre ai săi.

Harcio îl privi în faţă pe comandantul închisorii.

— Bah, Doamne fereşte ! nu... iată, a ? Koţ ! Chiar Koţ e.

— Fiţi amabil, oare ţarul-imperator a renunţat la tron ? întrebă Rudolf Valentinovici.

— Uite la mine! Ferească sfîntul să-mi schelălăiţi, că la toţi vă număr coastele, ameninţă cineva în spate.

Mă uitai, era Cealab.

Soarta mă întîlnise cu Cealab în prima mea detenţie. Era un paşnic meşter de pumnale. Fusese închis fiindcă dăduse unui revoluţionar un pistol, cu care fusese împuşcat un jandarm. Omul n-avea nici o legătură cu revoluţia şi rămăsesem stupefiat cînd şi a doua oară îl întîlnii ca deţinut politic. Îi amintii de mine. Reieşea că era închis acum pentru a treia oară şi în afară de chestiunea cu revolverul de fiecare dată pentru bătaia fără milă a unor poliţişti. Avea un gărgăune: ura poliţiştii şi la interogatoriu, dintr-o încăpăţînare neînţeleasă, i se interpretaseră acţiunile sale ca fiind antiţariste. De aceea era şi încadrat la politici.

Cînd se închise uşa la camera opt, Cealab i se adresă lui Foma:

— Aici trebuie stăpîn, dacă îi avem aici pe Kanareika şi Mosika.

— Punem.

— E primejdie dacă arestaţii sparg uşa, să se socotească cu ei. Nu trebuie să admitem.

Foma aprobă din cap, fără să spună ceva.

— Dă-mi cheia, am eu grijă — se oferi Cealab.

Foma îi întinse legătura cu chei.

— Caută-ţi schimb, altfel nu te descurci.

— Pretutindeni trebuie ordine, disciplină revoluţionară, completai eu.

— Totul va fi cum se cuvine — mă linişti Cealab.

— Eliberaţi coridorul! comandă cineva. Şi se goli într-o clipă. La camera a opta rămăsesem trei: Foma Komodov, Data Tutaşhia şi eu.

— Nu e bine aşa! cumpăni Foma.

— Ai dreptate, nu e bine, întări Data.

— Cealab — vino-ncoace! îl chema Foma.

Cealab îl băga în clipa aceea în cameră pe Mosika. Închise uşa şi veni spre noi.

— Scoate-l şi bagă-l cu Mosika. Foma, printr-o mişcare a capului, arătă spre camera a opta.

— Pe cine?

— Pe Koţ.

— Pe Koţ... Credeam că vorbeşti despre unul din ăia... Pe Koţ? Să-l scot pe Koţ? Cealab îl privi cu îndoială pe Foma. — De ce?

— De aceea, că puterea nebună se ocupa cu treburi care nu-s bune, de aceea poporul vrea să-l dea jos pe Nikolaşka — spuse Data. Nouă nu ni se cuvine să facem aşa, cred eu.

— Pune-l cu Mosika! repetă Foma şi pornirăm spre ieşire.

— Cum hotărîţi. Căzu fără entuziasm de acord Cealab.

Despre desfăşurarea răzmeriţiei, eu, v-o pot spune, ştiu totul, pînă la cele mai picante detalii. Unul din subalternii mei a fost, de la început pînă la sfîrşit, martorul evenimentelor, însă subliniez, numai martor şi observator. În ciuda faptului că direcţia penitenciarelor era una din instituţiile sale subalterne, el nu avea nici cel puţin un vot consultativ. Eu v-am spus că aşa se hotărîse în capitală. Însă, aşa sau altfel, fostul meu subaltern, la o oră după luarea în stăpînire a penitenciarului de către deţinuţi, se afla în turnul de pază, în timp ce în închisoare iată ce se petrecea :

În întuneric tălăzuiau sute de oameni. În jurul clădirilor se ridicau deja grămezi enorme de pietre şi cărămizi — arsenalul pentru a preîntîmpina asaltul. Se auzea scrîşnetul schelelor, bubuind cădeau la pămînt scînduri, stîlpi, oamenii se înarmau care cu pari, măciuci, care cu pietre şi cărămizi sau chiar răngi.

Careva a scos din camere cincizeci de deţinuţi să care schelele de la clădirile în construcţie, înălţînd baricade.

Treaba făcea progrese, se auzeau dispoziţii scurte plecate evident de la cunoscători.

Ceva mai tîrziu, mînară spre baricade supraveghetorii care se ţineau scai unul de altul, forţîndu-i cu şuierături şi larmă să se caţere peste ele. Portiţa de la ieşire fu deschisă şi soldaţii de pe poziţiile din afară îi numără ca pe arestaţi, lăsîndu-i apoi liberi. Portiţa fu închisă cu zgomot. În zori, închisoarea reprezenta o construcţie fortificată şi bine consolidată. Pe baricade aştepta mulţime de lume. Spiritul combativ, înarmarea, se vădeau din mormanele de pietre şi cărămizi sparte iar disciplina sugera participarea competentă a unor oameni experimentaţi. Bucătăria servea în ordine gustarea de dimineaţă, în primul rînd pentru cei de pe baricade. Deservirea funcţiona cu precizie de cronometru, îndeplinind fără murmur dispoziţiile intendenţilor şi celor de serviciu.

Îndată după gustare se răspîndi în curtea închisorii o putoare îngrozitoare, ca la golirea latrinelor. Unul din conducători dirija formaţia care transporta murdăria, să o verse chiar pe baricada din faţa porţilor. Căpetenia aceasta era deţinutul Klasion Kvimsadze. Acelaşi Kvimsadze ridica pe pompa etajului trei al clădirii în construcţie o combinaţie de mecanisme cu o destinaţie necunoscută. Alte căpetenii, deocamdată, nu erau la vedere.

Primul contact cu închisoarea rebelă fu stabilit prin intermediul intendentului Cearadze. I se deschisese portiţa de la poarta mare. Băgă doar capul, urlînd :

— Eu nu pot să transport hrana a cinci mii de oameni şi pe trei zile peste grămada asta de gunoaie împuţite... Uf-f... cum aţi pîngărit tot. Puneţi mîna şi curăţaţi drumul !

Toţi tăceau.

— Ce-aţi amuţit cu toţii ? Cu voi vorbesc !

— Să se scoată gratiile cel puţin la o fereastră din clădirea administraţiei şi să se dea hrana pe-acolo, strigă cineva clar.

— Aşteptaţi ! O să vă scoată vouă gratiile ?! se înfurie Cearadze şi aripa porţii se trînti cu zgomot.

La ora zece guvernatorul confirmă componenţa comandamentului operativ. Potolirea răzmeriţei fu încredinţată colonelului Kubasaridze. După o scurtă deliberare se stabili un post de santinelă lîngă o fereastră a clădirii administraţiei, de la care scoaseră gratiile. Deţinuţii, împrăştiaţi prin curte, serbară prima victorie printr-un vuiet stihinic, iar intendentul Cearadze predă reprezentantului delegat al răzvrătiţilor raţia pe trei zile a întregului contigent. Acest deţinut era Şalva Tuhareli. El trăieşte şi astăzi într-un sat, unde lucrează la conducerea şcolii medii. Acea parte din însemnările mele, care redă relaţiile necunoscute anchetei, e bazată pe relaţiile lui Şalva Tuhareli. Primirea hranei nu dură mai mult de cinsprezece minute şi Şalva Tuhareli în persoană însoţi ultimul sac. Soldaţii mutară pervazul ferestrei, ştergîndu-l întîi cu o cîrpă udă, apoi cu una uscată. În fereastră îşi făcu apariţia colonelul Kubasaridze.

— Bună ziua, deţinuţi ! ţipă colonelul.

Nimeni nu-i răspunse la salut.

Kubasaridze privi peste umeri şi pe ambele părţi se ivi cîte un ofiţer mai mic în grad.

— Deţinuţi ! pronunţă colonelul, insinuînd. Eu nu înţeleg de ce v-aţi agitat, de ce harababura asta ?

Nici un sunet ca răspuns.

— De exemplu, dv ! Ieşiţi în faţă, poftiţi — invita unul din ofiţeri pe un „şoblu". Se vedea cît de colo că omului pe care-l chemase ofiţerul, i se spuse pentru prima dată în viaţă : dumneavoastră şi încă atît de politicos, încît bietul, executîndu-se mecanic, făcu doi paşi înainte.

— Foarte bine, — se bucură colonelul, — numele dv. de familie, tinere ?

Tînărul lăsase capul în jos şi era greu de închipuit că domnul colonel va afla vreodată din gura lui numele de familie.

— Nu-ţi fie frică, fiule, cum te cheamă ? Uite eu, de exemplu, sînt Stanislav Kaihosrovici Kubasaridze, tu ?...

Şoblul tăcea ca un idol. Mulţimea asculta fără cuvînt liniştea.

— Hai, spune ! vrăjea colonelul, eu mi-am spus numele, spune-ţi-l şi tu !

Din nou o pauză lungă şi apoi din măruntaiele mulţimii, ca din mormînt se auzi :

— Io-te-te la el ! Dacă ni s-ar da numele tău în dar, pe loc am pleca acasă. Ţi-a aflat numele şi ce folos are el de aici ? Dar dacă tu îi afli numele, numai bine n-o să-i fie. De-aia şi tace. Să-i spui numele ?! Uite, unde s-a găsit deşteptul !

Colonelul, evident, neobişnuit cu un ton de obraznic, se pierdu.

— Nu-i nimic, lasă, — luă cuvîntul celălalt ofiţer — nu e nevoie de nume, dar spune-i domnului colonel ce nemulţumire ai, cine te-a nedreptăţit, cu ce, cum s-a petrecut asta ?...

— Iată cum a fost, vorbi arestatul, neobişnuit de tare şi de supărat : trimit toată luna scrisori acasă să-mi trimită haleală... Şi nu trimit. Aştept, degeaba.

Ofiţerii schimbară priviri, colonelul se pregăti să spună ceva. Autorul scrisorilor nesosite nu-l lăsă să vorbească :

— Nu lasă scrisorile, nu le dau la poştă. Închisoarea le opreşte !

— A-a ! — înţelese colonelul — O lămurim noi, neîntîrziat aflăm, şi pe vinovaţi îi pedepsim. Fugi şi scrie scrisoare, chiar eu o arunc în cutia de poştă. Du-te, fiule şi scrie !

— Baciev Fridon Nicolaevici mă cheamă ! se prezentase „şoblul" colonelului, deşi cu întîrziere, totuşi, mîndru şi clar, grăbindu-se să facă scrisoarea.

În timp ce unul din ofiţeri însemna în carnet, Baciev Fridon Nicolaevici, colonelul se adresă din nou mulţimii :

— Cine mai are ceva pe inimă ? Vă ascult.

— Ne fură carnea ! ţipa cineva.

— Nu o fură, ci merg la bucătărie şi o mănîncă !

— Ha, dar asta ce e, nu e furt ?

— Furt, furt !

— Sare, ulei, tot fură.

— Fură, fură !

Colonelul abia reuşi să se infiltreze în această desime de glasuri :

— Cine fură, domnilor, de unde şi unde o cară ? Hai să vorbim pe rînd, să înceapă unul !

Începu o astfel de încurcătură, fiindcă fiecare îşi închipuia, că de vreme ce e pe rînd, trebuie să înceapă cu el.

Ofiţerul abia reuşi să scrie : carne, sare, ulei, familia nu ştiu cui, iar cînd larma, se mai potoli puţin, luă cuvîntul din nou colonelul.

— Vă dau cuvîntul meu de onoare, cuvîntul unui nobil, că eu voi descoperi şi voi pedepsi cu asprime pe vinovaţi... Cu cea mai mare severitate ! Ce vă mai nemulţumeşte, ce plîngeri mai aveţi ?

Mulţimea pricepu că era mai bine să vorbească pe rînd, dar nu-i trecu prin minte că, cu reprezentantul autorităţilor n-avea sens să vorbeşti despre mărunţişuri personale, atîta vreme cît revolta avea alte justificări şi ţeluri. Nici colonelul nu se grăbea ci aştepta ca să se ajungă la sensul adevărat.

— Tinetele sînt ruginite, să le schimbe !

Colonelul făcu însemnarea, promițînd să îndepărteze și acest neajuns, cînd cineva pretinse :

— Să se deschidă camerele ca mai înainte.

— Ba-a-a ! Asta da ! E-e-e !

Mulțimea iarăși se încinse. Ca și cum și-ar fi amintit că uitase tocmai ce era mai important.

Colonelul trebui să aștepte mult pînă se potoli mulțimea și, ca și cînd ar fi fost așa, declară :

— Stăpînirea nu a știut că s-au închis camerele. Aceasta e acțiunea samavolnică a nacialnicului închisorii. Îl vom pedepsi. Acum sînt deschise ? Să rămînă așa, nu o să îndrăznească nimeni să le închidă. Numai noaptea vor fi închise — cum se și închideau dealtfel — pînă la ora șase dimineața.

Ce mai aveți, vă rog ?

Se discuta tare în mulțime : noaptea le închid, dar dimineața nu le deschid.

Colonelul preferă să tacă, mai ales că îi veni în ajutor Galambo :

— Nu ne duc la baie, la baie !

— Ei, s-auzi și să nu crezi — răsună în mulțime.

— Pe tine, Galambo... la baie, da ?

Mai tîrziu aflai că pîrîtul Galambo nu se spăla cu lunile, iar de ademenit la baie era pur și simplu imposibil. Totuși, colonelul dădu ordin să se consemneze și această plîngere și rosti apoi cuvîntarea despre tron :

— Supușilor adoratului nostru țar-imperator, le place, din cînd în cînd, să comită dezordini, agitații, tumult și tot soiul de încurcături, însă Majestatea-sa consideră aceasta ca fiind expresia unui spirit înaripat. Și cu îndreptățire socotește așa. Gîndiți-vă, așa ceva se întîmplă și cu vitele : se înfig în drum de nu le mai urnești. Cu bătaie nu rezolvi nimic, trebuie să aștepți. Trece puțin timp, încetează împotrivirea, mișcă căruța și totul decurge bine, ca mai înainte ! Cu atît mai mult dumneavoastră domnilor. Iată-vă închiși în această clădire de stat odioasă... Sigur că v-ați săturat pînă peste cap de monotonie și v-a apucat răzmerița. Vă agitați, urlați, vă răzvrătiți. Eu vă permit tot. Suportăm, așteptăm și mai devreme ori mai tîrziu, totul revine la făgașul vechi !

Colonelul își scoase o batistă mare de șters nasul, o agită spre baricada care apăra poarta :

— Nu mai aveți de ce să turnați acolo murdărie, mirosul e foarte neplăcut... da, aș mai avea o treabă, domnilor, — colonelul căută cu privirea prin mulțime și oprindu-se asupra cuiva, îl invită — dumneavoastră, da, veniți, vă rog, mai aproape. Vocea nu mă ajută, mă doare în gît...

Ieși Klasion.

Aveţi înfăţişare de intelectual. Cum vă numiţi, domnule ? întrebă politicos colonelul.

— Kvimsadze, Klasion, Bicievici, telegrafist !

Cu tonul ăsta se zice : „Du-te-n aia mă-tii !“

— Foarte încîntat — replică colonelul. V-am observat deja de dimineaţă. Conduceţi, se pare, construirea unei instalaţii. Nu e aşa ?

Klasion se pierdu. Ce să-i răspunzi ? Ce atitudine să ia. Colonelul însuşi îl scoase din încurcătură :

— Dacă dumneavoastră vă ocupaţi cu instalarea acelei construcţii, înseamnă că sînteţi competent în toate.

Colonelul cuprinse cu gestul şi curtea închisorii... mai este încă cineva, am observat, a primit hrana, dar nu-l văd acum. Da, e necesar ca pe dl. Koţ şi mai aveţi încă un supraveghetor reţinut, să ni-i predaţi nouă. Altfel nu-i putem pedepsi, e clar.

Klasion se chiorî la colonel şi spuse :

— N-au decît să se predea, domnule colonel, noi îi lăsăm.

— Cum e asta — să se predea ? Colonelul socoti că treaba nu e atît de rea, dacă subalternii săi nu s-au predat şi ridică glasul :

— Ofiţerul Majestăţii-Sale e-e-h. Cui să se predea ?

— Dacă nu altcuiva, cel puţin lui Harcio, domnule !

— Ce-aţi binevoit să spuneţi ? Harcio ? Colonelul neajutorat privi la al doilea ofiţer. Acesta ridică din umeri.

— Asta ce e, poreclă, domnule Kvimsadze ? pare-se că începu să înţeleagă colonelul.

— Da, Luminăţia-Voastră.

— Ofiţerul Majestăţii-Sale să se dea prizonier ? În nici un caz ! — se indignă acesta.

— Fiţi îndurător, Luminăţia-Voastră, ce fel de prizonier, el e în izmene în camera pederaştilor. N-are decît să-şi aleagă ochii care-i plac şi să se dea. Dacă Koţ nu-l vrea pe Harcio sau Dardak, are acolo un om foarte frumos, cultivat, Rudolf Valentinovici.

— Tăcere ! urlă colonelul.

— Dar cum altfel, stimate domn... Unde să-i găsiţi alţii ? Nici nu găsiţi. Iar dacă, poate, lui Koţ îi place altcineva, discuţia noastră e de prisos.

— Numele lor, domnule Kerkadze, cum aţi spus că-i cheamă ? întrebă scurt unul din ofiţeri, scoţîndu-şi carnetul.

— Kvimsadze mă cheamă, Klasion Bicievici ! Telegrafist.

— Da, domnule Kvimsadze, cum se numesc ei ?

— Harcio, Darcio, Alisker, Diglia, Rudolf Valentinovici, mai putem găsi şi alţii, dacă doriţi...

— Barbari ! urlă colonelul.

— Asta am învăţat-o de la Koţ al dumneavoastră, domnule, nu ne căutaţi nouă vină — replică Klasion.

După cum vedeți, talentul diplomatic al colonelului era încă în stadiul embrionar și el fierbea în așa hal, încît e dificil de reprezentat care ar fi fost pasul său următor, dacă nu ar fi intervenit o împrejurare cu totul neașteptată.

— Vă rog să mă iertați, domnilor, vă cer scuze! — Era glasul lui Rudolf Valentinovici.

Mulțimea făcu loc. Colonelul se alarmă. Rudolf Valentinovici nu era singur. Îi deschidea drumul un pederast pe nume Dardak.

Pășiră, să zicem așa, în avanscenă. Semănau cu cîntăreții nomazi care hoinăresc pe drumuri.

— Aici vorbești tu — se adresă Dardak celuilalt.

— Ce-i cu dumneavoastră? M-am mărturisit deja în trei camere. E rîndul dv., domnul meu — replică Rudolf Valentinovici.

— La tine iese mai frumos, ești mai cu doxă la cap, hai, vorbește, insistă Dardak.

— Nu, nu! E rîndul vostru, domnule!

Dardak înjură cu dichis, colorat și începu:

— În condamnarea asta nu m-am pătat cu nimic, pe crucea mea! — el chiar se închină — în cealaltă, da, a fost o chestie, nu vreau să mă ascund. Însă niciodată din vina mea. Mă chema Koț și zicea: «dacă te plictisești, eu am cu ce să te distrez». Vă povestesc acum tot, așa cum a fost, dați-vă însă cuvîntul că n-o să mă bateți, în două camere m-au bătut. Dacă aș mai fi tînăr — altă poveste. Dar acum sănătatea scîrțîe.

Mulțimea își ținea respirația. Colonelul se pierduse total, nu pricepea ce i se cerea.

— La tine iese mai mișto! interveni el din nou pe lîngă colegul său, însă Rudolf Valentinovici o ținu pe a sa.

— Continuați, domnule, poftiți. Vă ascultăm — în Kubasaridze vorbi curiozitatea. Nu vă temeți. Nu înțeleg, de ce v-au bătut și de ce v-ar putea bate aici?!

Dardak și-a închipuit, desigur, că aici nu vor lua bătaie, așa că povesti amănunțit, ce se întîmplase în cealaltă detenție. Reieșea că acei deținuți care se plîngeau de nerespectarea legii și de samavolnicia lui Koț, comandantul penitenciarului, erau încarcerați de unul singur sub pretextul încălcării disciplinei, iar noaptea li se băga pe gît un pederast. Zrobitoarea majoritate a astfel jigniților preferau să tacă, așa că răzbunarea lui Koț rămînea nepedepsită.

Darak povesti, de asemenea și despre unele cazuri în care cei care mai sperau în apărarea legii reușiseră să se plîngă în scris, dar, adresanților jalbelor, cinismul comandantului, le păruse reprobabil, considerîndu-l pe autor nebun. Koț poate că acționa după directive superioare. Așa sau altfel, se lămuri că era vorba de a măsură obișnuită și nu de cazuri izolate.

— Dar de unde ai aflat tu că erai folosit de Koţ, ca pedeapsă pentru jalbe? îl întrebă un ofiţer.

— La început n-am ştiut, mai tîrziu, însă, am aflat.

— Cine ţi-a spus?

— El mi-a spus.

— Cine e acest „el".

— Hm, la care eram băgat... iar odată, tocmai ieşeam de-acolo, Kanareika i-a rîs în nas, spunîndu-i: «mai scrie, na!» — ce să scrie? zic eu, — «jalbe». Eu, frate, îi ştiu pe toţi — continuă cu însufleţire Dardak — te doare capul cîtă carte ştiu..., pot să scrie..., popor de denunţători. Unul chiar a compus pentru mine o cerere de iertare adresată Dumei de stat, pe crucea mea. Şi Dardak îi mai trase o cruce.

De unde ştia Koţ cine se plîngea împotriva lui şi cine nu?

— Aveţi îndurare, domnilor! se amestecă Rudolf Valentinovici. Toate jalbele despre administraţia penitenciarului, indiferent cărei instanţe superioare sînt adresate, se trimit spre cercetare comandantului aceleiaşi închisori. Nu cumva nu ştiţi acest lucru? E doar cunoscut oricui.

— Şi dv. mergeţi să vă spovediţi pe rînd? Colonelul făcu semn către Rudolf Valentinovici.

— Mai mult el, dar şi eu! răspunse.

— V-au silit? îl întrebă Kubasaridze pe Rudolf Valentinovici.

— Nu ne-a silit nimeni. O fac în numele libertăţii! se avîntă pederastul cultivat, continuînd. Primiţi vă rog sincerele mele scuze, Luminăţia-Voastră şi regretele mele fără margini, dacă voi fi silit să rănesc auzul şi simţămîntul purităţii dumneavoastră etice... totuşi... În ferestre se înghesuise tot felul de ofiţerime.

— Parcă a dat adunarea! se miră Dardak.

Rudolf Valentinovici îşi cunoştea rolul ca pe „Tatăl nostru" şi auditorii i-l ştiau, însă pederastul se vădi a fi un exemplar înzestrat de natură cu imaginaţie — care, nu numai că-şi gătea comunicarea cu amănunte colorate, neştiute de ascultători, dar îşi schimba şi stilul şi tonul expunerii, descoperind pe neaşteptate lirism în activitatea lui Koţ, ca şi un joc al minţii şi chiar oarecare sentimentalism, aşa că pînă la urmă, crima nacialnicului de închisoare apăru în toată esenţa ei drăcească.

Colonelul semăna cu un cazan pe foc încins, auzindu-se pentru început nelinişte a sîsîită a apei, ca mai apoi să se ridice spre suprafaţă bulburucii, umflîndu-se în băşici, şi deodată să agite ca în bolboană toată apa bolborodind-o cu abur şi dînd peste margini.

— Încetaţi, mizerabililor!

— Ţie, Staska, ... ce-ţi lipseşte?!... chila. Şi încă, Staska Kubasaridze, păi pe tine te-au gonit pentru fraudă din regiment. Iar acum, secătură, îţi speli pata în uniforma jandarmeriei — îi răspunse cu linişte Rudolf Valentinovici, întorcîndu-i spatele.

— Chila... ce e aia? se nelinişti Dardak pe lîngă Rudolf Valentinovici, păşind mîndru şi stăpîn pe sine printre mulţimea care-i făcea loc.

Colonelul dispăru. Fereastra se închise.

Astfel se termină prima întîlnire cu rebelii. A doua, îmbrăcă un caracter militar-războinic, desfăşurîndu-se în felul următor: colonelul dădu ordin pentru pregătirea de luptă, admirîndu-şi statul major. În ciuda dorinţei guvernatorului de a tranşa conflictul cu metode politice, Kubasaridze impuse consfătuirii un stil militar. Ca argument principal al poziţiei sale, cită arma cu posibilităţi necunoscute de luptă, construită de deţinutul Kvimsadze. Cu privire la „arma de luptă“ menţionată, era cunoscut că la pompa unei antediluviene maşini de aburi fură racordate furtunurile pompierilor, al căror guri erau ascunse într-un loc necunoscut. Adăugăm că alături de pompă fierbeau două cazane uriaşe cu o capacitate de o mie de litri fiecare. Cînd colonelul începu pledoaria pe tema armei secrete, apărură ici şi colo zîmbete, la care comandantul acţiunii pomeni şi situaţia fără ieşire a domnului Koţ, plus a unui supraveghetor, şi birui.

„Atacul fără sînge“, aşa fu botezată operaţia, care avea drept arme de luptă: măciuci, scuturi enorme şi scări uşoare de escaladare a zidurilor.

Închisoarea era înconjurată pe toate părţile de 500 de soldaţi. La poarta principală deschiseră două ferestre prin care introduseră capetele furtunurilor de incendiu şi se apucară să cureţe de murdărie baricadele din faţa porţii.

Răsunară comenzi şi de pe baricada liniei a doua, aruncară cu pietre asupra clădirii administrative. Soldaţii aruncară furtunurile şi ferestrele fură pe loc închise. Într-un minut la administraţie nu mai rămăsese nici un ochi de geam teafăr.

Focul încetă şi cu el şi urletul războinic de victorie deslănţuit de retragerea adversarului. Într-una din ferestrele sparte apăru din nou colonelul cu un megafon sclipitor de argint în mînă.

— Atenţie, deţinuţi! — strigă el în megafon. Sînteţi instigaţi de o mînă de aventurieri. Îi vom spînzura pe toţi. Fiecare dintre voi va răspunde în faţa tribunalului militar de participarea la rebeliune, însă deocamdată mai aveţi posibilitatea de a vă răscumpăra vina. Cum? Puneţi mîna pe aventurişti, legaţi-i şi predaţi-ni-i şi veţi fi iertaţi!

De pe baricadă săriră douăzeci de oameni să adune în grabă pietrele aruncate. Unul din ei, încărcîndu-se cu bolovani, se trezi lîngă fereastra în care poza colonelul şi îndreptîndu-se îl scuipă cu poftă drept în obraz. Surprins, acesta dispăru îndată.

La ordinul comandantului jignit se dezlănţui fără întîrziere atacul. Se deschise portiţa de la intrarea principală şi după un subofiţer apărură soldaţii armaţi cu scuturi şi măciuci. Sprijinind scuturile de baricade, se opintiră cu atîta forţă că, închipuiţi-vă, baricada se puse în mişcare, alunecînd ușor. Abia se distanțase baricada că năvăliră încă o sută de soldați. Ei, acum intră în funcție și tunul lui Klasion Kvimsadze — acest summum al tehnicii avansate, năpustind asupra atacanților un jet viguros de apă. La început venise apă suportabil de caldă, fără să facă mare impresie asupra soldaților, însă cînd izbucni cea clocotindă din cazanele uriașe, atunci efectul depăși orice așteptări ; soldații dispărură urlînd sub arcadă și porțile se trîntiră cu spaimă. Pe cîmpul de luptă rămăseseră ca trofee cîteva duzini de scuturi și măciuci. Apărătorii și le-au adjudecat apoi în grabă.

La poartă atacul fusese stăvilit, în schimb, soldații presau dinspre cele trei ziduri ale curții închisorii. Era de-ajuns însă să apară un soldat pe zid, că se și abătea asupră-i grindina de pietre și cărămidă spartă, împotriva căreia scutul era neputincios. Pietrele aruncate de pe acoperiș cădeau cu atîta forță că asediatorii erau trîntiți cu scut cu tot. Asaltul dură o jumătate de oră.

Ofițerii care conduceau lupta sperau că apărătorii vor termina pietrele, dar rezerva se dovedi inepuizabilă, fiindcă pereții în construcție erau demontați fără încetare, iar cărămizile obținute luau drumul acoperișului.

Atacul se înecă, soldații retrăgîndu-se departe de zidărie, adunați în grupe.

Colonelul Kubasaridze ordonă să se amplaseze pe panta cea mai apropiată două tunuri îndreptate cu țeava spre închisoare. Rebelii răspunseră, împușcînd din praștii pe soldați cu proclamații. A fost prima experiență cu asemenea muniție. Majoritatea soldaților nu se atinseră de ele, însă cîte unul, cîte unul începură să se teamă de încălcarea regulamentului și ridicînd hîrtia o citeau, comunicînd apoi conținutul și celor din jur. Se ajunse la conflict între trupă și ofițeri. Plutonul fu schimbat și înlocuit cu forțe proaspete. Asediații, convingîndu-se de de eficiența propagandei, intensificară acțiunea. Kubasaridze, surprinzîndu-se în fața unui posibil refuz de executarea ordinelor, luă singura măsură dreaptă, după părerea sa, să atace atîta timp cît soldații se mai supuneau.

Asediații dispuneau de puncte sigure de observație și detectau din vreme planurile de operații. Kubasaridze își împărțise forțele sale armate în două eșaloane. Primul eșalon din ofițeri și cadre subalterne de comandă cu efectiv de o sută de luptători, în haine de ploaie, armați cu scuturi și măciuci. Al doilea eșalon, soldați în termen, cu același armament, fără impermeabile. Formațiile se pregătiră de lupte și din fereastra etajului de sus al administrației tună megafonul :

— Deținuți : aruncăm în aer baricada din fața porții. Retrageți-vă cu o sută de pași... Colonelul comandant repetă noutatea de cîteva ori și se îndepărtă.

Nimeni, desigur, nu se gîndea să se retragă cu o sută de paşi totuşi, cîţiva, vreo zece, preferă să se depărteze de baricadă. Fură opriţi, daţi peste cap, muindu-li-se coastele. Porţile se crăpară şi prin fîşia îngustă ţîşniră soldaţii. Minînd temelia baricadei cu pachete de dinamită, se retraseră în grabă. Fitilurile, fie că erau prea lungi, fie că se umeziseră, oricum trecu ceva vreme înainte ca fumul albastru să şerpuiască în curtea închisorii. Peste zece secunde, în locul baricadei din faţa porţii, se căscă o groapă uriaşă.

Şi atunci cîţiva încercară să părăsească poziţia. Totuşi, cei avertizaţi din vreme şi aşezaţi în rîndurile din spate îi întîmpinară pe fugari cu pietre, aşa că fricoşii îşi reluară locurile în front. Brusc se deschiseră porţile la refuz şi puşcăria amuţi. Doar gîfîitul scîrţîit al pistoanelor lui Klasion Kvimsadze tulburau ritmat tăcerea.

— Domnilor ofiţeri, înainte ! În sunetul tobelor în rama arcadei apăru prima linie a eşalonului ofiţeresc. În frunte, apărat de un scut enorm, arătîndu-şi doar ochii şi chipiul, păşea însuşi colonelul Kubasaridze.

Întreg detaşamentul, atît din flancuri cît şi de deasupra era blindat cu scuturi asemănătoare. Această fortăreaţă mobilă se părea că nu va tresări, chiar dacă s-ar prăvăli pestea ea o lavină.

Pînă la clădirea în construcţie nu mai erau nici şaizeci de paşi. Tot atîta şi pînă la a doua linie de baricade şi încă douăzeci pînă la intrarea în clădire. Obiectivul asaltatorilor era ca, alungînd pe rebeli, să pătrundă în secţii, să elibereze pe Koţ şi pe supraveghetor. Misiunea apărării se rezuma în a lăsa să pătrundă doar eşalonul de comandă al detaşamentului ofiţeresc, ca apoi, să deschidă foc intens pentru a nimici rîndurile rămase.

La comandă, de pe acoperişul clădirii principale, infirmeriei şi de pe schelele zidirii în lucru se prăbuşi lavina de pietre şi rupturi de cărămidă, bubuind pe scuturile cu care intruşii se acoperiseră. Falanga înainta însă, presupunîndu-se că noua grindină de bolovani va porni de pe baricadă, cînd formaţia se va apropia la o distanţă favorabilă aruncării pietrelor, dar în momentul cînd o bună jumătate a eşalonului pătrunsese în curte, începu pe neaşteptate să lucreze pompa lui Klasion Kvimsadze... Nu, asta nu mai era apă, ci o vînă puternică, de grosimea unei cozi de cal, de lichid, răspîndind o putoare insuportabilă. Torentul se vărsa împroşcîndu-i pe atacanţi, dar ofiţerii păşeau fără să tresară sau să micşoreze pasul. Totuşi, cînd zeama pompată din gropile de vidanjare ale puşcăriei şirui pe sub gulerele domnilor ofiţeri, se rupseră rîndurile, mişcarea încetinindu-se, devenind haotică.

Colonelul Kubasaridze, care păşise tot timpul în fruntea unităţii, se trînti la pămînt, acoperindu-se cu scutul uriaş. Ofiţerii se risipiră. Asupra lor cădea grindina de pietre şi cărămizi. Valul de lături şi fecale curgea de sus. Iar pe pămînt întins zăcea comandantul. Rîndurile de ofiţeri, suportînd şi mîndria Majestăţii-Sale, îşi părăsiră comandantul în voia sorţii, rupînd-o la fugă spre poartă, unde întîlniră însă eşalonul următor, pornit şi el la atac. Valul al doilea constă din cel puţin două sute de soldaţi şi e imposibil de descris înghesuiala şi încăierarea de sub arcada porţii. Vă spun numai că pompa, cu încăpăţinare de posedat, împroşcă acest terci uman, pînă cînd, umplînd curtea, se prelinse prin poartă şi pînă cînd numai două duzini de ofiţeri ameţiţi, izbiţi, călcaţi, tîrîndu-se prin murdărie, încercară să iasă, lopătînd din zona bătută.

Se ordonă încetarea bombardamentului cu pietre, cînd, de sub scutul care apăra pe colonelul Kubasaridze, răsună eroica comandă :

— Domnilor ofiţeri, pentru ţar şi patrie, înotînd, înainte !

Hohotele spărgeau puşcăria.

Colonelul se gîndi că ceva nu e cum trebuie şi scoţîndu-şi grijuliu capul de sub scut, privi distanţa din faţă — nu curgea şi nu pica nimic de sus, întorcîndu-şi apoi privirile spre poartă, rămase îndelung nemişcat şi pe gînduri, ca apoi să se ridice, lăsîndu-şi scutul unde zăcuse şi se se îndrepte cu capul plecat, spre locul unde se tîrau ultimii lui ofiţeri. Era cît pe-aci să atingă poarta, cînd, dintr-o deschidere de uşă a casei în construcţie, se furişă un deţinut, ducînd cu grijă un butoiaş cu murdărie. Asemenea hîrdaie serveau în carcere drept tinete. Deţinutul, furişîndu-se în spatele colonelului i-l răsturnă, trăgîndu-i-l pe cap, ca apoi s-o rupă la fugă cît îl ţineau picioarele speriat de propria-i obrăznicie. Colonelul îşi scoase neobişnuitul cilindru, aruncîndu-l şi dispăru dincolo de arcada porţii, ştergîndu-se cu poala pelerinei.

Deţinutul trecu peste baricadă şi aici se porni pe un rîs cu sughiţuri, spălîndu-şi în lacrimi faţa radiind de mîndrie şi încîntare.

Salvele de rîs bubuiau şi în puşcărie.

După accident, participanţii la atac „îşi vindecară rănile" 3—4 zile cu apele sulfuroase ale băilor din Tiflis, guvernatorul discută la telefon cu capitala şi prin hotărîrea primului ministru însuşi, colonelul Kubasaridze primi binemeritatul concediu. Tunurile de pe pantele munţilor Ortacialski fură luate, iar pentru aplanarea conflictului prin mijloace politice în fereastra penitenciarului apăru, în locul colonelului Kubasaridze, procurorul, domnul Kalidze.

— Deţinuţi, rugaţi pe reprezentantul dumneavoastră să poftească la tratative — se adresă el rebelilor.

Deţinuţii numiră, pentru tratativele cu conducerea şi cu alţi reprezentanţi ai puterii, două persoane, nu o dată menţionate în însemnările mele : pe domnul Goghi Ţuladze şi pe scriitorul revoluţionar dr. Luka Petrovici Dembin. Diplomaţii sosiră, fără să se grăbească, la fereastră. Prezentîndu-se şi recomandîndu-se, parlamentarii îi transmiseră procurorului rugămintea arestaţilor ca medicul militar Şulkunov să-şi reia îndeplinirea obligaţiilor sale, adică vizitarea bolnavilor. După cum se lămuri mai tîrziu, cererea fusese provocată de boala grea a lui Klasion Kvimsadze. Procurorul încuviință pe loc și Șulkunov fu primit.

Domnul Kalidze începu tratativele fără ocoluri.

— Pînă la ce dată intenționați să rețineți pe domnul Koț și pe acel... supraveghetor ?

— Domnul Koț și subalternul său, Mosika, își execută pedeapsa domnule procuror, raportă Goghi Țuladze.

— Ce i se impută ? Procurorul zîmbi.

— Încălcarea demnității umane, participarea la homosexualitate, executarea dispozițiilor nelegale ale autorităților — răspunse Luka Petrovici Dembin.

— Învinuiri serioase. Cît le-ați dat ?

— Nu avem mandat să facem cunoscut termenul de ispășire, însă noi sîntem umani și pe autorii crimelor din ordin superior nu-i pedepsim aspru. Știm de la cine să cerem socoteală, și cînd va veni ziua, o vom cere ! declară Țuladze.

Procurorul Kalidze se așeză pe pervazul ferestrei, trecu picioarele pe partea dinspre curte și scoțîndu-și cu o batistă albă ca zăpada un fir de praf din ochi, spuse :

— După cum vă e cunoscut, schimbarea conducerii guvernului aduce după sine schimbarea cursului politic. Cînd șeful guvernului își rezervă și portofoliul ministerului de interne înseamnă că accentul va cădea pe problemele interne. Sînteți de acord cu mine ?

— Da, — răspunse Țuladze.

— Se și vede — reacționarism și teroare — observă Dembin. E adevărat că în rest situația nu s-a schimbat.

— Cum asta ? — se opuse procurorul. S-a schimbat și dacă nu vă împotriviți, vă pot aduce dovezi consistente.

— Vă ascultăm.

— Nu de mult, Majestatea-Sa imperială dădu ordin la ora trei noaptea să fie trezit domnul Piotr Arkadeevici Stolîpin și să i se înfățișeze. Majestatea-Sa se afla într-o apăsătoare stare de spirit.

— Domnule Stolîpin, spuse împăratul, cu reproș în glas, ați jurat că în scurt timp veți elibera Imperiul de neliniște și tulburări. Unde vă e promisiunea ? Ce înseamnă asta ? Și țarul-împerator aruncă pe birou o lucrare de-o duzină și jumătate de pagini scrise de mînă.

Primind încuviințarea monarhului, domnul Stolîpin, înarmat cu un creion roșu, se apucă să citească. Era un proiect de reorganizare a Imperiului rus cu ajutorul unor reforme capitale, alcătuit de trei studenți ai Universității din Petrograd. Proiectul pornea de la ideea abdicării țarului și sfîrșea prin chemarea la lichidarea proprietății private.

— Ce tineret minunat s-a ridicat, domnule procuror ! nu se mai putu abține Luka Petrovici Dembin.

— Admirabil ! Strălucitor ! Domnule Dembin, însă îngăduiți-mi să continui, în timp ce țarul indispus făcea curse încoace și încolo prin cabinet, domnul Stolîpin citea și citea, făcînd însemnări cu roșu.

— Cum e ? întrebă imperatorul, cînd președintele consiliului de miniștri își terminase lectura.

— Am o rugăminte, Majestate !

— Vorbiți !

— Eu, Majestate, nu mă supăr de atenția și încrederea ce-mi acordați. Asta îmi dă dreptul să vă cer următorul decret : „De aici înainte proiectele să nu fie scrise decît după însușirea regulilor ortografiei ruse, pentru a nu-mi răpi timpul ! Nikolai". În aceste 16 pagini s-au strecurat șaizeci și mai bine de greșeli de stil, ortografie și punctuație. Eu trimit decretul autorilor, îi pun sub supraveghere și vă raportez urmările.

Țarul consimți. Manuscrisul fu trimis studenților pe adresa universității. Plicul cu stampilele cancelariei imperiale făcu, natural, mare vîlvă între studenți. Peste două sute de tineri erau prezenți la deschiderea festivă și la citirea mesajului. Rezultatul : 2 au părăsit universitatea, îndreptîndu-se spre moșiile părinților a căror exproriere o cereau cu atîta zel în proiect. Al treilea s-a apucat de băutură. Țarul a rămas pe tron, și domnul Stolîpin realizează reformele necesare. Iar dumneavoastră susțineți că nu s-a schimbat nimic. Cum ar fi procedat înaintașul domnului Stolîpin ? I-ar fi copt de vii în Silesia. Vă pun în vedere că i s-a raportat d-lui Stolîpin despre rebeliunea dumneavoastră și, începînd de astăzi, totul se va desfășura pe baza dispozițiilor sale.

— Și ce se va face, e interesant de știut ? întrebă Goghi Țuladze.

— Nimic nou. Absolut nimic. M-ați înțeles, nu ? Kaliudze zîmbi.

— Cum nimic ? se miră Luka Petrovici Dembin.

— Bineînțeles că eu am îngroșat puțin. Cum e cu acest nimic de fapt ?

— Vor fi înnoiri, sigur că vor fi. De exemplu : vi se lasă libertatea să acționați — în perimetrul închisorii și în limitele legității. Asta e noutatea ! Mai departe, sînteți recunoscuți de instanțele de judecată ca vinovați, dîndu-vă sentința corespunzătoare. Sentința e lege, iar legea trebuie împlinită în orice condiții. Cum se spunea în antichitate „pereat mundus et fiat justitia" [1].

Ca urmare, dumneavoastră rămîneți să ispășiți integral condamnarea. Trebuie să vă mai comunic că instanțele care cercetează jalbele și cererile de grațiere vor funcționa ca și pînă acuma, iar în legătură cu rebelii nu se vor lua măsuri excesive. Așa, ce mai era ? Aha, mi-am amintit. Ca și pînă acum, cei ce și-au ispășit termenul de pedeapsă vor fi eliberați și, ca întotdeauna, vor fi primiți noile grupuri de condamnaţi. Putem presupune că dumneavoastră ne veţi preda ostaticii, aşa cum aţi promis, iar noi o să le dăm după merit. Pentru vinele comise în închisoare pînă astăzi autorităţile nu vă vor trage la răspundere. Ele se mulţumesc cu ceea ce se execută, altfel spus, veţi ispăşi sorocul condamnării. Trăiţi cum vreţi, însă ţineţi seama că o nouă crimă nu vi se va ierta.

---

[1] Să se facă dreptate, chiar de-ar fi să piară lumea (lat.).

Procurorul Kaliudze nu aştepta reacţia la discursul său şi dorind parlamentarilor sănătate, plecă.

Asta a fost tot.

Reacţia, ca să spunem aşa, fu uluitoare. Parlamentarii stăteau ca idioţii, cu ochii în fereastra goală. Tăcerea fu întreruptă de rîsul lui Goghi Ţuladze.

— Ei, da, Stolîpin ! deschise gura şi Luka Petrovici Dembin.

Procurorul Kaliudze ascunse sau poate că mai uitase, simplu, să comunice ceva, nu fără importanţă. Iată ce se întîmplă. Paza închisorii fu schimbată, înlocuită, deci, cu o nouă unitate militară şi se măriră zonele interzise, ajungîndu-se la o sută de metri. Sensul acestei schimbări era clar : în închisoare nu se exercita serviciul de supraveghere şi conducerea se asigura împotriva eventualelor încercări de evadare : cine se apucă să sape un tunel de 100 m ? Istoria penitenciară nu menţionează asemenea cazuri. Măsura aceasta era, de fapt, superfluă : în închisoare, unde în fiecare zi se eliberează cineva, nu se putea asigura conspiraţia unor săpături subterane, mai ales cînd fiecare se mişcă după bunul plac, unde şi cînd vrea.

Şalva Tuhareli

Mie comitetul mi-a dat misiunea să observ starea de spirit a masei, a interdependenţei dintre diferitele grupuri şi straturi ale coloniei penitenciare şi atmosfera generală. Mergeam, ascultam, mă uitam, fără să mă amestec în nimic, dacă, bineînţeles, nu era absolut necesar, iar impresiile şi concluziile mele erau aduse la cunoştinţă lui Foma Komodov şi lui Andro Ceaneişvili. Lui Data Tutaşhia nu-i dăduseră nici un fel de atribuţii şi nici el nu se obligă cu nimic. Dar era toată ziua pe urmele mele sau, mai exact spus, eu pe ale lui. Fie că-i mergea, fie că era dotat de la natură cu o intuiţie rară, picioarele îl purtau exact acolo unde se producea ceva important : discuţie, ceartă sau se punea ceva la cale. Mă jur pe ce vreţi că nu vroiam să-mi formez agentură, nici nu foloseam date străine. Totuşi, masa umană, poporul, societatea, numiţi-o cum vreţi, e ceva enigmatic, de nepătruns. Cînd, de unde şi cum intuise de cine eram condus şi cu ce misiune ? Nu mă pregătesc să răspund la aceste întrebări, dar nici nu trecuseră două ceasuri de la încredinţarea acestui rol, că dispuneam deja de un stat major de colaboratori voluntari. Apăreau nişte necunoscuţi, care, fără să fie întrebaţi sau rugaţi de mine, fără să explice sau să precizeze, ci ca de la sine, îmi ofereau un raport despre cele văzute și auzite, cu ce e mai bătător la ochi, aproape fiecare știind ce-mi trebuia mie, adică, de fapt, comitetului și rebeliunii.

Așa că eu și Data umblam împreună ducînd pînă la sfîrșit, la aceea că împreună dădeam socoteală de ceea ce aflasem, astfel că obligațiile mele deveniră obligațiile noastre.

Era o nerepetabilă școală de studiere a psihicului uman și simultan, o distracție pasionantă. Acestea îmi apar acum parcă uitate, atît sînt de departe, că pot vorbi cu inima ușoară prietenilor și urmașilor despre aceste trăiri intense ale tinereții. Ce-aș putea să vă mai spun ? Mă gîndesc la ceva deosebit... O mulțime, desigur, însă aș prefera să interpretez încă o dată rezultatele importante ale acelor evenimente.

Cîndva, înainte de izbucnirea rebeliunii, Data Tutașhia, discutînd cu Forma Komodov, spusese :

— Cineva a susținut că revoluția trebuie să lupte împotriva situației și nu împotriva unui aspect al ei. Eu zic, dar și tu știi lucrul ăsta, că omul trebuie să fie bun și drept. Întîlnești asupritul, suferindul, încearcă să-l ușurezi. El însuși, însă, cel căzut în suferință, trebuie să-și frămînte și el mintea, să se ajute singur și totodată și pe ceilalți. Încearcă să-i arăți cine îl chinuie și de ce ; crezi că-ți spune mulțumesc și se apucă să lupte ? Defel ! Nici un deget nu mișcă, nu se urnește din loc, nu-i ajunge duhul ca s-o facă. Ei, asta vreau eu să învăț, să-l determin pe cel asuprit să acționeze, să se apere pe sine. Am reținut de la tine : noi nu știm, dar cînd vom învăța, vom afla cum să-l detronăm pe țar. Același gînd mă chinuie și pe mine, dar ce vă pregătiți voi să învățați și ceea ce vreau eu să-mi însușesc sînt lucruri deosebite, deși au și ceva comun. Numai că treaba mea e mai complicată.

Rețineți că prin cele spuse, Data Tutașhia lămuri cauza participării sale la rebeliune : vreau să învăț să determin mucenicul să se ridice singur întru apărarea sa. Frica și hotărîrea constituie începutul și sensul, temelia și fundamentul oricărei mișcări de masă. Poate că aceasta e condiția oricărui pas conștient, dar, să revenim la subiect. În desfășurarea luptei se vădește cunoscuta paralizare, sfiala, îndoiala în dreptul de a se împotrivi conducerii. Explicația e în faptul că simțămîntul vinei, chiar a celei neimportante, scornite acționează paralizant asupra arestatului. Rar întîlnești arestat care să se considere vinovat de la început pînă la sfîrșit de fapta pentru care a fost condamnat. De cîte ori nu ne zicem proști, dar găsiți-mi pe cel care, chiar să se considere într-adevăr prost. Însă, în același timp, nu există aproape arestat care să nu se considere în parte vinovat, așa cum nu există un om normal care, față de sine însuși, să nu se socotească cel puțin în parte, prost. Această jalnică simțire a vinei naște în arestat îndoiala în dreptul la răzvrătire.

Ca să sporești combativitatea răzvrătiților trebuie să reduci la zero acest factor inhibitoriu, iar aceasta să poată obține printr-o activitate de lămurire, pe de-o parte, iar pe de alta, prin practica directă a participării la răzvrătire. Lui Data Tutașhia îi plăcea să spună : curajul e o chestiune de practică, de obișnuință. Vreau să aduc cîteva exemple în acest scop.

Vă amintiți că primul atac a fost respins. Eu cu Data coboram scara ca să ajungem în curte. Observarăm un ins care se furișa atît de nesigur, de părea că o să-și dea duhul de spaimă.

— Ăsta e Tokadze, ți l-am arătat eu odată. E din Poti. Face parte din „șobli".

Îmi aminteam. Tokadze era cu capul între umeri, cu nasul în pămînt, așezat parcă în groapă, iar în mîini avea două cărămizi. Se întîmpla aceasta cînd administrația refuzase să primească darurile în alimente, aduse de familiile deținuților. Lîngă închisoare se îmbulzeau cinci sute de femei cu coșuri, iar noi îi opuneam conducerii, ca acțiune corespunzătoare, țipătul general.

Poktia primise dispoziții și în două minute închisoarea urla de vacarm dezlănțuit. Băieții lui Ambo Hlgatin arborară între ferestrele etajului trei lozinca : «Dați-ne darurile !» Penitenciarul începu să scandeze aceste cuvinte. Mulțimea rubedeniilor de dincolo de ziduri citise lozinca și manifesta gălăgios. Din toate clădirile lăturașii îi alungau în curte pe „șoblii." Îi mînau din urmă cu bîte, cîțiva agitau cuțite. Unul din lăturași, poreclit „polonic", cu o reală șansă de a deveni hoț prin lege, purta într-o mînă o ghioagă cu care-i lovea pe șoblii neascultători, iar în cealaltă, strîngea un cuțit uriaș, agitîndu-l primejdios. Și morții ar fi rupt-o la fugă de frica cuțitului, nu însă și șoblii.

— Polonic (Cerpak) să fie conducător, spuse Data Tutașhia.

— Mînă, mînă, cu cine vorbesc eu ? țipa Polonic, grăbindu-și turma. Ca să înfulecați haciapuri, vă pricepeți, dar de strigat — ca în tufiș ? ! Mai iute, mai viu, vă spun ! Încerca cu măciuca țigvele.

„Șoblii" îi întîlniră în curte pe oamenii lui Poktia care-i încărcară cu pietre. Mulțimea cuprinsă de panică și spaimă apuca nu cîte-o piatră, ci trei-patru, plasîndu-se de-a lungul zidului.

Era o priveliște impresionantă. Închipuiți-vă toată închisoarea, 4 000 de oameni, urla, fără să-și tragă sufletul. Dincolo de ziduri țipau înalt femeile. „Șoblii" adunau pietre, ceea ce însemna că erau împotriva celor pe care-i slujise credincios toată viața. Și rețineți că fusese fericită robind. Totuși, oamenii apăsați, clănțăneau de frică și li se tăiau genunchii de slăbiciune. Cineva țipa, alții deschideau numai gura, simulînd că strigau, crezînd că păcăleau pe cineva. Și chiar dacă cineva îi urmărea, vă puteți închipui că se putea stabili cine strigă și cine se preface ? Din moment ce deschideau gura, însemna că strigau, iar dacă strigau, erau de partea rebelilor. Siguri că „șoblii" aveau pietre în mîini, dar le țineau ca și cum ar fi fost scoase din foc și apucate cu forța. Într-un cuvînt, nu mai văzusem niciodată un exemplu mai bătător la ochi de neajutorare și de acțiune împotriva propriei voințe. Atunci mi-l arătase Data pe acel Tokadze.

— Ce fel de om e ? îl întrebasem pe Data.

— Știe-l Dumnezeu ! Scrisese ceva în Poti. El scrisese, el citise, nimeni altcineva.

— De ce l-au tipărit, dacă nu știe să scrie ?

— E băgăcios, obraznic, temut de toți. Nu știu și nici nu am de unde.

— Despre ce-a scris ?

— Pentru stăpînire. A doua zi i-au rupt oasele în bătaie. Iar acum, iată-l aici. De ce ? Așa îl cunoscuse prima dată pe Tokadze.

...Eram în curte. Apăru și Tokadze. Era încordat ca săgeata, gata să ajungă cine știe unde.

...Închisoarea serba victoria. În jur, sprintenă și activă, forfotea mulțimea. Fiecare era convins că el adusese decisiv obolul în apărarea poziției și grăbea într-o problemă deosebit de importantă.

Peste cinci minute ne aflam în clădirea de lucru. Apăru și Tokadze. Se implantase în fața intrării și cuvînta :

— Se pierduse mulțimea asta. De fapt, nu apa cu care-i stropise pe soldați, hotărîse victoria. Toți își pierduseră capul — și gloata și conducătorii — arătînd disprețuitori cu degetul spre baricadă. Eu și Avsentie Șaricadze am pătruns în azilul de bătrîni în lucru și am prăvălit peste ei o grindină de pietre. Aruncam în zid și pietrele ricoșau în soldați. Și de aici, tot așa trebuia aruncat. Dar cine să se gîndească la asta ?

— Petia Tokadze, ce tot te împăunezi acum ? Tot timpul ai stat pe closetul de la etajul doi, preciză cineva.

— Tu, Kolia Șilakadze, — se răsuci fulgerător scriitorul, apostrofîndu-l, — stai aici pentru violarea surorii nevesti-ti, o știu ! Treci prin camere și povestește-le tuturor și nu uita cum ai încercat să-ți necinstești mama vitregă, numai că procurorul nu a putut s-o dovedească în instanță.

Șilakadze încremeni.

Tokadze reveni la subiectul predilect, mai adăugă ceva culoare și se îndreptă spre clădirea cea mare. Mergea degajat, cu tupeu, nepăstrînd nici urmă din spaima lui de moarte.

Iar Șilakadze nu reușea să se urnească din loc. Se jura pe orice vreți, nu numai că nu comisese nimic asemănător, dar nici nu știa că există așa ceva pe lume.

La sfîrșit ieși din șoc, ridicîndu-și spre noi ochii, roșii ca racul.

— Îți spun, Kolia, cum se vor termina toate, dacă vrei să afli — se adresase Klasion Kvimsadze victimei lui Tokadze. Tu și eu o să ne dăm duhul în Siberia, revoluția pînă la urmă va birui, iar acest scîrța-scîrța pe hîrtie, scriindu-și memoriile, o să-și atribuie sieși tot ce-i bun, iar de ceea ce e rău, o să ne învinuiască pe noi.

A doua zi, cînd colonelul Kubasaridze condusese personal masivul atac, în care Klasion Kvimsadze îi împroșcase pe asediatori cu conținutul haznalelor, iar Petia Tokadze îi îndesase pe cap colonelului ciubărul plin ochi cu murdărie. Am adus acest exemplu ca să arăt cum dintr-un laş, devenise îndrăzneţ. Scursuri de teapa lui însă nu pot sluji revoluţiei, iar ea nu are nevoie de ele. Am încercat doar să schiţez cum trec oamenii de la spaima îndobitocitoare, la acea stare de spirit degajată, iar uneori, de iresponsabilă cutezanţă. Iată alt exemplu mai distractiv. Trebuia să aibă loc mitingul cu citirea petiţiilor adresate Dumei de stat cu colectarea semnăturilor pe loc. Nu mai puţin de trei sferturi din efectivul deţinuţilor ieşiseră în curte. Ceilalţi ascultau, scoţîndu-şi capetele din ferestre. Luka Petrovici citea textul rus şi alţi trei îl repetau în limbile de bază caucaziene. Masa de cîteva mii de capete, înghesuită strîns, îl asculta pe lector. Pare-se că în rîndurile din spate nu se prea auzea, aşa că poporul se ridicase pe schelele clădirii în construcţie. Mulţi se căţăraseră pe scara de incendiu a clădirii centrale. Deasupra tuturor pe scară se aflau doi Jora, doi amici : Jora Kaşia şi Jora Badalianţ. Sub scară fusese săpat un lac pentru nevoile pompierilor, cam de trei metri lăţime şi tot atît de adînc. Locul ales pentru miting nu oferea cîmp de vedere spre tunurile aşezate pe panta muntelui. Eram aproape convinşi că nu vor trage asupra închisorii, dar tunurile sînt tunuri şi priveliştea lor ar fi putut să ne taie pofta de a asculta petiţiile către Dumă, cu atît mai mult cu cît ele abundau de doleanţe politice. Noi, adică membrii comitetului şi activiştii, ne amestecarăm în gloată, pentru ca să asigurăm starea de spirit a participanţilor la miting, frînînd eventualele provocări şi împiedicînd pe oponenţi şi pe sfetnicii nechemaţi. Pe scurt, totul fusese pregătit şi evaluat. Totuşi, n-am scăpat fără accidente. Lectura se apropia de sfîrşit, cînd, de departe, răsună înfundat un zgomot apăsător ; se prăbuşise la pămînt o uriaşă plită de tuci sau plecase din ţeavă un proiectil de tun ?

— Salvaţi-vă, fraţilor, trag cu tunul !

— Staţi, nu vă mîniaţi, e o provocare ! Concomitent, din diferite locuri se auziră voci liniştitoare. Strigau ai noştri, oamenii pregătiţi din vreme, dar zadarnic. Cum s-a putut pulveriza într-o clipă o astfel de mulţime de oameni, a rămas pentru mine, pînă în ziua de astăzi, o enigmă. Nu reuşisem nici să deschid gura pentru a striga „staţi“, că în curte nu mai rămăseseră nici patruzeci de oameni. Undeva, în spate, izbucni un geamăt colectiv. Întorsei capul : nici urmă din cei ce stătuseră pe scările din mijloc, îşi dădură drumul de sus, călcînd peste cei aterizaţi înaintea lor, peste mîini, capete, înjurînd, ţipînd, văitîndu-se, iar cei doi Jora, călărind punctul cel mai înalt, socotind, pare-se, într-o clipă că n-au unde scăpa, se aruncaseră unul după altul în lac. Sării să-i salvez. Întîi îl scosei pe unul, apoi, dîndu-i mîna, pe celălalt. Stăteau alături, jalnici, palizi, tremurînd, iar apa curgea şiroaie de pe ei.

— Dă-mi creion şi hîrtie, ceru foarte hotărît Jora Kaşia lui Jora Badalianţ.

Jora Badalianţ băgă mîna în buzunar, de unde izbucni apa ca din furtun.

— Ce mi-ai cerut ? Ce să-ţi dau ?

— Creion şi hîrtie !

Fizionomia lui Jora Badalianț se poci de parcă ar fi băut oțet.

— Ce hîrtie și ce creion, mama ta... !

Katia îi întoarse spatele și se îndreptă spre cameră. Badalianț se luă după el, înjurînd cu dibăcie.

— N-am auzit bine, Șalva — rosti Data înmărmurit — a cerut Jora celuilalt creion și hîrtie ?

Cînd îmi revenii din rîs și uimire, Data, desprins de cei doi Jora, privea în jos. Privii și eu... Doamne, Dumnezeule ! Sute de papuci, galenți și tot soiul de încălțări erau răspîndiți pe pămînt. Unii erau așa de firesc alăturați, încît ai fi zis că picioarele proprietarilor erau și acum în ei. Reușiseră să-și lase încălțările, fără să le miște din loc.

— Uită-te, unul a întins-o într-un cipic, pe celălalt l-a părăsit, se veseli Data.

Mă apropiai. Aici, la doi pași sau mai puțin, cu spatele la noi se afla ca încremenit un ins uriaș. Piciorul stîng desculț, celălalt, într-un cipic. Era perechea cipicului pe care mi-l arătase Data. El se apropie să vadă cine era acela, pare-se, pe veci preschimbat în stană de piatră, sări însă pe loc înapoi, astupîndu-și nasul.

— Fu-u, ce putoare !

Era Dardak.

— Coborîți și găsiți-vă papucii ! Ori vreți să vi-i aduc eu ? — țipă Poktia la arestați, privind sfios din ferestre.

Treptat-treptat, poporul își veni în fire, se adună din nou, dar majoritatea erau cei ce considerau fuga fulgerătoare justificată. Alții se rușinau de lașitatea lor, a treia categorie era înțepenită încă de frică. Băieților lui Poktia le trebuiră aproape trei sferturi de ceas să-i adune pe toți.

Lîngă mine se oprise Sparapet, șoptind :

— Vedeți... i-ați pus în mișcare... norodul e nărod. Nu ? I-ați văzut ? Aștia-s oameni ? Dacă sînt, totuși, atunci Dumnezeu i-a făcut doar să se înmulțească, de altceva nu sînt buni, iar omul de treabă trebuie să bage în el — asta e toată grija lui. Așa, dragul meu !

— Dar tu, unde mi-ai fost ? — îl întrebai eu pe Excelența-Sa șterpelitoare.

— Unde mă aflu și acum. Unde să fiu ? Nu crezi, întreabă-l pe Sîci.

Mitingul luă sfîrșit. Se adunară în jur de două mii cinci sute de semnături. Pentru restul nu aveam hîrtie și nici nu erau necesare.

De la Dardak nu te puteai aștepta la ceva de folos, dar cei doi Jora au devenit exemplari în luptă. Doi ani mai tîrziu, ei au organizat o rebeliune analogă în închisoarea din Armavir, conducînd-o admirabil pînă în cele mai mici amănunte.

Aceasta e ceea ce vroiam să spun despre spaimă și curaj. Acum, două exemple, după părerea mea, interesante, iar în încheiere, vă povestesc despre democrația din Ortacialski.

Lîngă peretele dinspre apus se sprijinea cu capul intrat în trup domnul Vano Tarhnişvili. Avea în faţă o grămadă de pietre. Trecutul domnului Vano era uluitor şi nerepetabil. La douăzeci de ani intrase în activitatea ilegală şi, stăpînit de ideea reinstaurării dinastiei gruzine, se luptase cu regimul, reprezentat prin rudele lui cele mai apropiate, grade mari, funcţii înalte, bogăţie şi toate bunurile imaginabile. Toate acestea nu-i fuseseră refuzate nici lui. Totuşi, cneazul Vano Tarhnişvili risipise patruzeci din cei şaizeci de ani ai săi în nenumărate deportări, în emigrări voluntare sau impuse şi prin puşcării, şi puşcării şi iarăşi puşcării. Ceea ce se petrecuse atunci în închisoarea din Ortacialski răspundea întocmai firii lui. Cneazul Vano comandă sectorul apusean al apărării.

— Respectele mele, cneaz Vano ! îl salută Data Tutaşhia.

— Deie-vă Domnul sănătate ! Bătrînul oftă din adînc.

— Cum vă simţiţi, Ivan Darispanovici ? îl întrebai eu.

— Obosit, Şalva ; peste măsură de obosit. Cînd o să-i vină sfîrşitul la toată mascarada asta ?

Se pare cu puterile chiar îl părăsiseră.

— Ştiţi la ce mă gîndeam, domnilor ?

— Vă ascultăm.

— Sînt urmaşul direct al lui Gheorghie Saakadze. Strămoşii mei petrecură ultimii trei sute de ani în tulburări şi lupte. Pare-se că în mine s-a adunat oboseala tuturor generaţiilor neamului.

— Odihniţi-vă, cneaz Vano, — îl îndemnă Data. — Lăsaţi pe cei mai tineri să se răzvrătească, v-aţi făcut datoria cu vîrf şi îndesat. Toţi ştiu aceasta.

— Nu. Locul meu e aici — domnul Vano Tarhanişvili lăsă capul pe piept şi se adînci din nou în sine.

— Nu pleacă de aici ! spuse Data Tutaşhia, cînd ne îndepărtam. Mi-o amintesc şi pe mama lui Goghi Ţuladze. Această venerabilă doamnă venea odată la trei zile şi indiferent de ora la care reuşise să trimită darul sau să primească răspuns, rămînea lîngă zidurile închisorii pînă la căderea nopţii. Astfel de rude sînt rare, cu atît mai mult dintre cei vîrstnici. Aceasta e soarta tinerelor visătoare, îndrăgostite romantic de bărbaţii lor. Ca şi cînd totul fiind făcut, te-ai putea întoarce acasă cu simţămîntul datoriei împlinite, dar nu ! Lîngă dragoste e suferinţă ! Scrisorile mamei lui Goghi Ţuladze erau obiectul glumelor melancolice. Ele începeau toate aşa : „Goghi, fiul şi porumbelul meu, dintre mîncărurile calde nu ţi-am putut aduce decît ceahohbili, mă dor genunchii şi mi-e greu să stau lîngă plită“. Urma apoi lista amănunţită a bunurilor trimise, iar la urmă adausul : Arcil e complet zăpăcit, vai mie, dar deştept cum nu mai întîlneşti. Arcil era singurul fiu al văduvului Goghi, poznaş şi isteţ, cum sînt majoritatea băieţilor de vîrsta lui. Însă picioarele lui Hino, deşi nu o mai ţineau lîngă plită, puteau să suporte pînă noaptea tîrziu sub zidurile închisorii pe femeia în vîrstă. Era necesară o puternică forță spirituală să privești fără să te plîngi, pe bătrîna mamă așteptînd lîngă zidurile pușcăriei.

Rudele nu înțeleg și așteaptă ceasuri întregi, iar în gîtlejul deținutului se adună furia în noduri și glumește — ce poate face altceva ?

Mi-a venit rîndul de gardă, de la miezul nopții acelei zile pînă la cel al zilei următoare, așa că am avut șansa cu bătălia rebeliunii noastre să se producă în timpul serviciului meu.

— Ai fost însurat vreodată ? ! îl întrebai pe Data după ședință. ducîndu-ne la culcare.

— Nu.

— Dar o prietenă ai avut. Ți s-a întîmplat să fii îndrăgostit ?

— Pentru o dragoste adevărată trebuie să ai timp, Șalva — răspunse Data. Soarta nu mi l-a îngăduit însă.

— Nu te înțeleg. Există și dragoste la prima vedere.

— În cîntece.

— De ce numai în cîntece ? Chiar nu-l înțelegeam.

— Aceea nu e dragoste.

— Ce e ?

— Nu știu cum să-ți spun. Ei, simpatie, atracție poate. E trupească.

— Iubirea e spirituală. Are nevoie cel puțin de un timp de stat împreună, ca fiecare să privească în sufletul celuilalt, iar cînd sufletul și-o devenit necesar, atunci îi poți spune dragoste. Și dacă această femeie e și mama copiilor tăi, atunci iubirea e și mai puternică.

— Poate să ai dreptate — căzui eu de acord. Dar cel puțin o atracție puternică ai încercat, ai fost îndrăgostit ?

După noaptea nedormită Data arăta ostenit, ceva scînteind însă în privirea sa, dar stingîndu-se îndată și întunecîndu-se la chip.

— O dată, se pare că a fost iubire, dar... hai mai bine să ațipim.

Se întoarse pe o parte, tăcînd.

Există însă și noțiunea de natură integrată, iar o astfel de natură era Klasion Kvimsadze — fie-i pomenirea luminoasă ! Integrală, pentru că la el toate calitățile omenești incluzîndu-le și pe cele negative, erau limpezi, precis conturate, iar acțiunile-i pline de generozitate și de înaltă moralitate. E îndoielnic că cineva ar fi putut să gîndească pînă la capăt planul cu fîntînile de vidanjare al cărui rezultat concret se arăta a fi fost nu numai atacul respins, ci faptul că golirea haznalelor depășind granițele pușcăriei și ajungînd în tot Imperiul, de fiecare atacant a mai agățat și porecla de... mîncător de...

În cîteva cazuri s-a ajuns pînă la duel. A propos de răspîndirea menționatei porecle, s-a dat și un ordin al ministerului armatei. Ordinul, cum era și firesc, a avut un efect opus celui scontat.

Vreau să vă povestesc despre înființarea parlamentului, însă în mintea mea parlamentul și Klasion Kvimsadze s-au fixat împreună, în ciuda faptului că el era un adversar înfocat al predării puterii parlamentare, neparticipînd niciodată la ședințele lui, exceptînd o singură vizită. E adevărat, totul a mers bine; reușisem să respingem cîteva atacuri ale jandarmilor și totuși răzvrătirea avea mulți dușmani declarați sau ascunși. Opoziția, cum se știe, e atributul obligatoriu al tuturor răscoalelor și revoluțiilor, însoțitorul oricăror reforme și cotituri. Cealab, de pildă, prezentase comitetului cîteva note informative, din care reieșea, că „șoblii“ transmiteau asediatorilor știri despre situația din interior, dînd chiar sfaturi pentru înăbușirea rebeliunii. Pe de altă parte, existau multe cazuri de nemulțumiri deschise, precum și chemări împotriva insurecției. Pretutindeni grupe destul de numeroase condamnau ceva cu voce tare. Subliniez „numeroase“ pentru că pînă la respingerea atacurilor nu se întîlneau mai mulți de 2—3, cel mult 4 oameni, discuțiile lor fiind cu glas scăzut și discrete. Se petrecea o schimbare bătătoare la ochi. Acest popor veșnic tăcut, ferecat de spaime, începu deodată să vorbească, să capete glas, nimeni nu se mai sfia deja să-și spună părerea.

Într-una din grupe, un croitor se plîngea de închisoare:

— Nu trecea luna, fără să fi făcut rost de treizeci-patruzeci de ruble. Cum a fost? Chiar foarte bine a fost. Iar acum ce am și crezi că o să fie mai bine? Ai să vezi ce-o să facă cu noi.

— Nu-ți fă griji, cît o să stăpînească țarul, o să fie și pușcării. Stai pe loc și coase, — îl liniști cineva.

În altă parte discutau cum să organizeze o evadare în grup.

— Treaba asta a lor nu mă privește. Vreau libertate. Să te miști de zece ani numai după talangă, ajunge!

— Ai răbdare, să vezi ce vrea poporul. Omul e șiret, știe ce vrea. Ține-te de el, nu-l scăpa din ochi. Iese ceva bun — te salvează și pe tine. Nu — rămîi cum ai fost.

— Pe mine nu mă interesează nici una, nici alta. Mai am un an de stat. Un an stau și în par. Să-și facă ei revoluția.

Cînd raportai pentru a nu știu cîta oară despre asemenea stări de spirit, Klasion exploda, nelăsînd pe nimeni să-l întrerupă:

— V-am spus, „pe șoblii“ trebuia să-i alungăm din prima zi afară din închisoare. În penitenciarul din Astrahan s-a petrecut următorul fapt: cinci deținuți — doi măturători, unul de la vidanjare și încă o pereche de nu mai știu ce ticăloși — făcură rost de vodcă, se încăierară și apoi: „Doamne, ține-l sănătos pe țar“. Toți cinci la carceră. În ziua următoare, spre seară, comandantul ordonă să i se aducă cîntăreții și le comunică: guvernatorul a poruncit să fiți spînzurați toți cinci, mîine dimineață la ora șapte. Ne întîlnim la intrare. Ce credeți că a ieșit de-aici? Unul avu noaptea atac de inimă și a dat ortul popii. Ceilalți patru, la ora șapte exact, erau în păr la locul fixat, cu ștreanguri tari, făcute la meserie din sfori proprii, iar la doi dintre ei au găsit în buzunare căințe scrise adresate episcopului local. Asta am văzut-o cu ochii mei. Alungați-i, pînă nu e prea tîrziu. Iată soluția!

Nu ştiu cine a crezut şi cine nu, povestea cu ştreangul şi scrisorile de căinţă, dar că de la această categorie nu te poţi aştepta la nimic, în afară de necaz, era tuturor limpede.

Problema, se vede, deveni actuală şi la una din şedinţe, după vii dispute, comitetul cu majoritate de voturi proclamă libertatea de conştiinţă, dreptul de a avea propria-i părere faţă de evenimentele petrecute şi propria-i poziţie faţă de rebeliune. Eu, de asemenea, subliniai că o optică sau alta, din moment ce există, reflectă modul de a gîndi al unui sau al altui stat, iar insurecţia trebuie să se dezvolte, ţinînd seama de dezideratele tuturor categoriilor, însă după programul acceptat de majoritate.

Manifestarea atitudinii faţă de insurecţie a tuturor categoriilor era imposibilă fără un organ deliberativ, ales, în care să fie reprezentate toate naţiunile, clasele şi grupele sociale. Organul era chemat să unifice punctele de vedere şi să formuleze poziţia comună.

— Trebuie, tovarăşi, să le dăm parlament — sfătui Klasion Kvimsadze — forţa şi majoritatea sînt de partea noastră, lăsaţi-i să trăncăne acolo, ce ne doare ?! În schimb, vom şti ce-i trebuie fiecăruia şi lasă-i să încerce pe furiş, în spatele nostru, să facă rău !

Lui Andro Cianeişvili i se încredinţă misiunea să constituie parlamentul cu două camere şi în dimineaţa următoare deja oricine dorea, putea să audă dezbaterile ce aveau loc în camera de carantină.

Klasion răcise tare după primul atac. Era foarte primejdios, deoarece el purta focarul unei tuberculoze vechi. Nu vroia să audă de îndemnul nostru, să stea în pat, refuzînd să se supună ordinului comitetului.

Singurul compromis din parte-i fu că-şi încredinţă „tunul" ajutorului său, ocupîndu-se de altceva.

Îmi aduc aminte, era înainte de-al doilea atac, stam de vorbă, iar Klasion îl învăţa pe Poktia :

— Ştii tu ce e aceea răscoală, revoluţie, ai ?... să-ţi explic : cînd scuipi pe legile învechite şi le dai dracului, ca să faci altele noi, pe ale tale. Atunci, de ce crezi tu că se bucură poporul ?... El nu mai e obligat să se supună la nici o lege. Norodul e ăsta pe care-l ai în faţă, care-şi face de cap, întorcînd spatele legii, însă revoluţia niciodată nu poate învinge, dacă poporul nu se supune legilor necesare revoluţiei. Asta e treabă tare grea, să-l supui legităţii revoluţionare.

În acel moment se deschideau porţile cele mari ca să intre detaşamentul de sub comanda colonelului Kubasaridze şi să primească belşugul haznalelor, în regia lui Klasion.

— Poftim, să ai încredere într-un idiot, — urlă Klasion — Hei, Cionia ! întinde furtunul, îndreaptă-l ! Ce-ai în cap, tărîţe ! de baţi numai într-un loc ?

Cionia se agită și pe flancul blindat bubuiră bolovanii zvîrliți de pe baricadă.

Cum se înfundă atacul și rizibilul colonel dispăru în spatele porții, Klasion se întoarse fără pauză spre Poktia ca să încheie lecția începută dinaintea atacului :

— Revoluția, frățioare, e școală ! răsturnînd capul pe spate, Klasion strigă la tunari : — Hei, Cionia ! Ia coboară încoace !

— Cionia ? ! — se amestecă Data. — Cine e ăsta ?

— Cionia e numit de mine comandant acolo ! — Klasion arătă spre tun.

Se furișă Cionia, scăldat în murdărie de sus pînă jos. Se suci pe lîngă noi, apoi se îndreptă spre curte, rugînd pe cineva să-l stropească cu apă din furtun.

— Nu-i nimic, Cionia, și eu am pățit aseară la fel, îl încurajă Klasion, cînd, în sfîrșit, acela îndrăzni să se apropie de comandantul său.

— Ție, Klasion, ți-a ajuns apa, dar mie ? — în glasul lui Cionia era reproș.

— Noroc, Cionia ! Mă mai recunoști ? îl mai întrebă Data Tutașhia.

— Toamna trecută, cînd m-au adus prima dată, te-am recunoscut imediat.

— Cum trăiești, cu ce te îndeletnicești ?

— Cu ce ? Vezi cum mă socotesc cu cei de sînge albastru. Învăț să fac binele...

— Nacialnicul stației din Adjameti, Eratos Nikoladze, mi-a spus odată : „urechea fină și glasul le primești din pîntecul mamei“, dar de cîntat frumos, dacă nu înveți, n-ai să reușești. Inima bună o poți primi de la maica natură, dar ca să faci bine, pune mîna și învață. Și așa e în lumea asta mare cu orice meserie. Așa și eu acum... învăț, învăț să fac binele. Din asta trăiesc.

— Atunci, mai fă încă o treabă bună — îl întrerupse Klasion, întinde-o de-aici, pentru Dumnezeu, ca să nu ne împuți. Spală-te bine și pe urmă vii, ca să ne spui, cum te-ai descurcat sus.

Cionia se depărtă cu pași mărunți spre baie.

Klasion se porni pe neașteptate într-o tuse încordată.

— Am răcit, se vede, aseară, izbuti el cu greu să îngaime. Nu mi-e bine...

Abia l-am convins să meargă la Vikentie Ialkanidze, comandantul infirmeriei penitenciarului în acele zile. Klasion se puse pe zăcut și nu se mai ridică, dar despre asta, mai încolo.

S-a încins cearta, cît pe-aci să ajungă, cică, la luptă corp la corp ! «Hai să vedem ce fel de parlament s-a instaurat» — mă îndemnă Data Tutașhia.

Se agăță de noi și Poktia. Coborîrăm în pivnița carantinei.

— Uitați-vă la neisprăviții aștia — se indignă Poktia — ce de cărămidă au cărat aici ? ! Și de ce, te întrebi.

În carantină, adică în parlament, se adunaseră cam la o sută de oameni și fiecare trona pe un soclu din cărămidă. Din cărămizile care fuseseră arma noastră principală de luptă. Era peste puterile lui Poktia să suporte așa ceva, așa că surpă sub parlamentar primul scaun de care dădu cu ochii. Deputatul scuipă pe jos, dar nimeni nu îndrăzni să deschidă gura, fiindcă toți știau că Poktia dispunea asupra tuturor forțelor materiale și umane ale insurecției. Numai de undeva, dintr-un colț, ajunse un glăscior ca mieunatul unui pisoi : «Mare brînză, terminăm și le ducem înapoi ! Dacă trebuie, sigur că le ducem, altfel, cum ?»

Poktia privi amenințător pe toți prezenții și se depărtă.

— Să continuăm, domnilor ! De ce vă răzvrătiți ? Poftiți, de exemplu, o adevărată paralelă cu problema discutată de noi : starea de război și legile, dictate de ea !... Da... despre ce am vorbit ?... Dumneavoastră, domnule Phakadze, ați declarat de la această tribună, că față de dumneavoastră a fost călcată, mai exact spus, nelegal aplicată dispoziția despre împărțirea prînzului, stabilită pentru situația concretă. De ce s-a petrecut asta, domnilor ? Oratorul avîntă patetic brațul, însă fu întrerupt.

— Dispoziția nu e potrivită, trebuie schimbată !

— De ce nu e potrivită ? ! se întrebă oratorul.

Nepotrivită e legea, nepotrivit e status-quo-ul și chiar situația care însăși creează posibilități și condiții pentru denaturarea ei — formulă cu mare avînt oponențial.

— E adevărat și absolut corect : e ineficace metoda care prin aplicare produce efecte opuse destinației inițiale, accentuă din fundul carantinei basul cuiva.

— „Nora" potolește-te ! țipă oratorul.

— Gîndul acesta nu-i aparține doar lui Nora. Aceeași poziție e susținută și de aripa dreaptă a „dezinfectatorilor", se strigă iarăși.

Intră în fugă un băietan curier, care obișnuindu-se după lumina orbitoare de afară, cu întunericul sălii, recunoscînd pe orator, bătu din palme, strigînd cu inimă :

— Hei, Kerkadze, cu greu te-am descoparit ! Te eliberezi ! Fugi, nu mai linge pereții și nu mai urui ca o moară stricată.

— Cîți se eliberează ? întrebă Data pe curier.

— Optsprezece, însă pleacă treisprezece, pentru cinci trebuie să se facă... cum le zice ?

— Formele.

— Da, da, să le facă formele... hei, Kerkadze, ce-ai de gînd, mergi ?

— Regret, dar sînt obligat, domnilor, să vă părăsesc, altfel, am fi găsit împreună soluția problemei. E ineficientă metoda ale cărei efecte contrazic destinația sa, ... așa, nu ?

— Pleci sau nu, la urma urmelor ? grăbiră alții din alt colț.

Kerkadze părăsi tribuna.

— Astora nu le mai trebuie pîine să se hrănească, lasă-i doar să-și bată gura — îi șoptii eu lui Data.

— Ce vrei ? replică Data. Atîta timp nu i-a lăsat nimeni să deschidă gura, sporovăiesc acum pe săturate, bucuroși de nu mai știu de ei. De ce altceva să se bucure ? Numai aceasta se poate chema eliberare, fiindcă el, de fapt, spre robie se îndreaptă. Înțelege singur situația și nu se grăbește.

În curte, în întîmpinarea noastră, venea Bikentie Ialkanidze.

— Am o scrisoare adresată lui Foma... ne informă el... pe pseudonimul lui de partid. Aici nu v-o pot înmîna. Să intrăm în clădire... iac-așa... între altele, să lăsăm impresia că ne plimbăm. Klasion, știți, face febră. Scelkunov l-a consultat și spunea că e probabil să aibă congestie pulmonară. Tocmai el... și congestie... în perioada asta !

Bikentie îi strecură scrisoarea lui Data Tutașhia și dispăru. Urcarăm la comitet. Foma deschise scrisoarea. Citi îndelung, o răsciti, apoi ne-o dădu și nouă, mergînd de la un cap la altul al încăperii.

Scrisoarea era din partea Comitetului ilegal din Tiflis.

„În actuala situație un sprijin cît de cît serios sau o demonstrație de solidaritate sînt, din cauza reacțiunii dezlănțuite, imposibile. Problema continuării sau întreruperii acțiunii voastre, soluționați-o la fața locului. Sarcina principală : păstrarea participanților trecuți prin luptă".

Toți membrii prezenți ai comitetului luară cunoștință de text. Uluirea și deznădejdea ne cuprinseră pe toți. Pentru prima dată după aceste zile, Data Tutașhia scoase din buzunar mătăniile de chihlimbar — semn sigur că era agitat.

— Cîți oameni au citit scrisoarea ? întrebă Foma Komodov.

Eu îi numărai :

— Șapte !

— Distrugeți-o !

Ambo Hlgatian o arse.

În ședința de seară a comitetului, lungită peste măsură, întreruptă și iarăși reluată, se făcu bilanțul. Astfel, acțiunea întreprinsă de noi atinsese scopul : pricina formală fusese revoltătoarea activitate a d-lui Koț, iar ea nu se mai putea repeta. Noi stabilisem un precedent pentru alte închisori și aceasta era de mare importanță. În desfășurarea insurecției, patru mii cinci sute de oameni participaseră într-un chip sau altul la experiența luptei și în aceasta se includea însemnătatea educativă a acțiunii noastre. În acele zile tot orașul, și după el, și întregul Caucaz, comentaseră rebeliunea, raportîndu-i-se despre ea și guvernului la Petrograd. E adevărat că în Duma de stat știrea pătrunsese cu întîrziere, dar oricum căpătase prin aceasta funcţia politică a începutului. Şi, în sfîrşit, nouă, revoluţionarilor de profesie, cărora ne lipsise experienţa organizării manifestărilor de masă, ni se dăduse prilejul să ne exersăm.

— Ce facem mai departe ?

— Lămurim poporul că obiectivul a fost atins, — continuă cineva, dar fu întrerupt.

— Ce să lămurim ? Am vrut, vezi, să probăm ce poate ieşi de aici ? Masa e masă, ea vrea să vadă, să pipăie cu degetele ce s-a realizat cu preţul atîtor suferinţe.

— Dacă nu-i dai în mîini ceva real, pipăibil, înseamnă că eşti aventurier !

— V-am spus că trebuie lămuriţi ! Ce rezultate pipăibile vor ?

— Noi sîntem revoluţionari profesionişti şi, cinstit vorbind, pînă la urmă nici noi nu pricepem ce-am făcut. Iar tu vrei să mai şi explici nu ştiu cărui Tokadze.

— Încearcă să-i deschizi ochii cuiva, că revoluţia de eliberare este un soi de puşculiţă. Sînt necesare atîtea proteste, insurecţii, discursuri, răscoale, chiar uneori numai lozinci strigate, ca să se umple puşculiţa şi să dea peste margini.

— Noi, în această casă de bani, am pus doar o pietricică...

— Dar omul se întoarce spre tine şi-ţi cere socoteala : „de dragul acestei pietricele m-aţi dus la moarte ? !"

— Trebuie sau să rămîi în frunte şi să-i duci după tine, sau să-i părăseşti şi să-ţi salvezi pielea spuse, spărgînd tăcerea, Data Tutaşhia. Dar unde să-i duci, cînd vă închid cele patru ziduri şi pe tine şi pe ei toţi. Numai la moarte. Nu ai voie să-i împingi cu atîta degajare şi uşurătate în gol, mai ales că ei au plătit destul de scump ; dar să-l dăm dracului de risc, în cazul cînd am avea un ţel înalt. Însă eu nu-l văd. Să-i părăseşti ? Atunci îşi vor aduce aminte : uite, ăsta m-a părăsit şi atunci nimeni nu se mai apropie de tine sub o bătaie de puşcă. Nici două generaţii n-ajung ca să uite. După mintea mea, grija cea mare ce trebuie să le-o purtăm e să nu-i lăsăm să se mănînce de vii şi dacă e posibil, să-i învăţăm mai mult, să devină mai buni decît erau.

— E nevoie de luptă pentru asta. Iar ceilalţi nu vor să se bată cu noi, au retras tunurile.

— De-am fi fost afară şi am fi dezlănţuit asemenea răzmeriţă ! Ce-ar fi fost ?

— Afară, Stolîpin ne-ar fi nimicit cu şrapnele, iar pentru care nu ar fi ajuns gloanţele, trenuri cu vagoane speciale, cică, pentru de-alde noi, spre Siberia.

Trei zile au durat dezbaterile şi nu se arăta, cînd şi cum se vor încheia. Oamenilor li se urîseră să stea ca momîile pe baricade. Unii se cereau ca observatori pe acoperiş. Alţii se declarară bolnavi şi dispărură. Le spunea inima lor că pe baricade nu mai e nevoie de ei. În „servire“ se produseseră acte de sabotaj. Era firesc, fiindcă scopul deţinutului consta în a cîştiga, dacă nu de pe urma celorlalţi, măcar de la jandarmi, asigurîndu-şi prin aceasta o viaţă mai liberă şi mai sătulă. În noile circumstanţe jandarmii dispăruseră şi de acea relativă libertate se bucurau cu toţii. De ce atunci să-şi rupă oasele ? În afară de doctorul Şelcunov, pe teritoriul penitenciarului nu se mai arătă decît un jandarm, Cearadaze, cel cu gîtul lung, ba şi doi pompieri, ţinîndu-se sfioşi de-o parte şi încercînd să-şi facă ordine în treburile lor ; ei îşi cerură abia după o săptămînă furtunurile înşurubate la tunul lui Klasion. Cei ce-şi ispăveau pedeapsa se eliberau ca şi altădată. Sosise chiar un nou transport : din Suhumi. Într-un cuvînt, procurorul Kaliadze se ţinuse de cuvînt.

Febra lui Klasion cedă, dar că el nu mai era din lumea asta, spusese şi Selcunov şi se citea şi pe chipul lui... Data nu mai trecu pe la comitet şi toată ziulica amorţea în parlament, cu nedespărţitul Poktia. Acolo, la galeria care se prăbuşea de mulţimea venită de pe baricade, l-am descoperit odată în societatea lui Poktia şi a lui Vikenite Ialkamidze.

— Cerem condiţii de viaţă şi drepturi cetăţeneşti egale, în caz contrar, plecăm ! — erau primele cuvinte pe care le auzisem intrînd în uriaşa încăpere.

— Încotro vă îndreptaţi, Tariel Avtandilovici, într-acolo unde condiţiile şi drepturile sînt şi mai inegale ?

— E adevărat — nu-şi pierdu cumpătul vorbitorul. Azi, în Imperiul ţarist, nu există alt loc unde omul să se bucure de mai largi libertăţi şi unde democraţia să fie mai deplină, decît aici la noi, în închisoarea din Ortacialsk. Eu aş numi mica noastră comunitate, democraţia ortacialskiană.

Aplauze.

... Cînd vorbim de plecare, noi înţelegem desprinderea de statul în care sînt înrobitori şi înrobiţi. Rămînem numai în cazul cînd fiecăruia i se vor garanta aceleaşi condiţii şi drepturi.

— Şalva, vino încoace, să ne privim ! mă auzii strigat de Vikentie Ialkanidze.

Înghesuindu-mă, mă aşezai cu ei.

— Ce faceţi aici ? îl întrebai eu pe Vikentie.

— Ce te-a apucat ? Unde mai întîlneşti atîţia proşti pe metrul pătrat ? Vrei haos, poftim haos. Au creat sindicate, sindicate — îmi şopti cu entuziasm Vikentie — al reţelei de alimentaţie, separat al medicinei şi igienei. M-au invitat şi pe mine, îmi propun sarcini. Iată-l şi pe Rudolf Valentinovici. Pare-se că şi pederaştii vor să înfiinţeze sindicat.

La întrunirea comitetului Data Tutaşhia apăru abia peste trei zile. Era a cincea zi de rebeliune. Ascultă mult, apoi se ridică.

— Adevăraţii revoluţionari, după cum înţeleg, vor să răstoarne vechea aşezare şi să-i smulgă ţarului puterea, glăsui el, pentru a o încredinţa apoi poporului. Mi se pare că a venit ziua în care să vă hotărîţi să predaţi puterea, dar voi v-aţi agăţat de ea şi nu o cedaţi. Cît mai poate dura ? Pînă cînd o să vă urască poporul ? După cum vedeţi, la noi în închisoarea Ortacialski s-a constituit stat în stat ; ai şi poliţie şi armată, spionaj propriu şi economie, propagandă, chiar diplomaţie, ba şi parlament pentru sine şi Dumnezeu ştie ce ne-ar mai trebui. Pentru ce să vă mai luptaţi ? Oricît te chinui, nu găseşti. Un singur lucru a mai rămas, să ne năpustim asupra zidurilor închisorii, să le dăm peste cap, ca rebeliunea să-şi facă loc în libertate... Însă ni s-a spus să nu aşteptăm sprijin, adică ne toacă mărunt ca pe pui, dacă nu oprim rebeliunea.

— Revoluţionarul nu trebuie să se teamă de nimic, Data Tutaşhia ! — izbucni Eziz Celidze.

— De nimic... în afară de nimicirea fără sens şi pierderile nejustificate de oameni căliţi în lupte ! — pară Data. Ceea ce am spus în alt loc, în altă împrejurare, poate nu face să fie spus aici, însă acum e momentul. Predaţi puterea parlamentului, plecaţi de la conducere şi îngrijiţi-vă de ce-i necesar pentru alte lupte. Lăsaţi-i pe ceilalţi să conducă ! Dacă situaţia se întoarce la ceea ce a fost şi jandarmii se apucă să reintroducă vechile moravuri, oamenii apţi de lupte sînt teferi şi nevătămaţi şi chiar dacă parlamentul nu poate păstra cuceririle cîştigate nu ne rămîne sigur, altceva de făcut, dar atuurile sînt în mîna voastră. Asta am vrut să vă spun.

— Găgăuţilor ăstora gălăgioşi să le dai pe mîini puterea ? mă revoltai eu.

— Acolo sînt şi găgăuţi de-ajuns, dar şi isteţi se găsesc, Şalva, ca pretutindeni, nici mai mulţi, nici mai puţini — replică Data. Aia nu-s găgăuţi, ci e poporul, poporul e. Daţi-i posibilitatea şi el face tot ce trebuie făcut.

— Nu le poţi încredinţa nici o pereche de gîşte de păscut, spuse Piotr Andrasciuk.

— Dar de ce să nu le încredinţezi gîşte sau putere, ai ? se ridică din nou Data. Iată că Andro Ceaneişvili a împărţit minunat proviziile. Piotr şi Eziz i-au dat lui Poktia să strîngă pietre şi el s-a descurcat fără greş. Şi Goghi a scos cu succes nădragii unei secături de supraveghetor — ce, credeţi că nimeni pe lume n-ar fi dus la bun sfîrşit toate treburile astea ? Daţi-le puterea pe mîini şi, la momentul potrivit, apare cine să-i scoată uniforma sadicului de Koţ sau să-i smulgă cheile lui Kanareika... De-ajuns, nu ne certăm. Uneori cearta poate dăuna cauzei, depinde de împrejurare. Poate că n-am dreptate. Să ne gîndim. Pripeala nu e bun sfetnic.

— Dar tu, ce te pregătești să faci? Cu cine mergi? îl întrebă Foma Komodov.

— Rămîn unde sînt, în pușcărie cu voi!... Data tăcu. — Poate îți mai aduci aminte, Foma, cum după încăierare, Koț a scos din carantină două duzini de oameni și i-a băgat în carceră, iar pe mine m-a eliberat.

— Și?

— Am un verișor primar — îl știți, Mușni Zarandia. Șobolanilor ăstora le-a spus să nu se atingă de nici un fir de păr din capul meu, iar frica, e meseria lor, de mine nu se ating, nu îndrăznesc. Nu de mine îmi fac griji, ci de cauză, de fiecare dintre voi.

Data Tutașhia aruncă sămînța și plecă. Noi ne certarăm încă două zile, cît pe-aci să ne încăierăm. Data nu era de față. Noi, partizanii predării puterii, obținuserăm superioritatea asupra adversarilor noștri. În a doua zi a insurecției, Andro Ceaneișvili propuse comitetului cererea, alcătuită tot de noi și admisă în unanimitate de parlament, de a renunța la deplinele puteri. Pentru predarea puterii l-am trimis jos pe Luka Petrovici Dembin. El dădu citire declarației alcătuită de Foma Komodov. Trimișii poporului ascultară și știți ce-a fost apoi? Parcă se pornise grindina din tavan cît merele și nu mai știau unde să-și ascundă capetele. Cînd pricepură, pînă la urmă, despre ce e vorba, într-o clipă căpătară curaj, comportîndu-se de parcă nu li se predase puterea, ci o cucerire a ei prin luptă.

— Cărămizile le puteți păstra pentru voi! declară Poktia, după ceremonialul solemn și mai departe nu mai puse piciorul în carantină.

Peste o săptămînă închisoarea era curățată, desfundată, drenată. Domnea cea mai deplină democrație și totul fără noi. Ne omoram timpul jucînd șah și domino. A zecea zi parlamentul aprobă rugămintea lui Koț și Mosika, de grațiere, și-i eliberară. A fost elaborată decizia de a se scoate gratiile, însă traducerea în viață nu s-a putut efectua, din lipsă de instrumente. Cu timpul, decizia fu uitată și zăbrelele rămaseră la locul lor. Jucă aici un rol și faptul că erau deținuți și ceva vină, nu atîta, sigur, cît ne acuzau ei, Doamne ferește, dar o fărîmă de vină, o simțea fiecare, însă fără zăbrele — ce închisoare și ce condamnare ar mai fi putut fi aceea?!

Într-o bună zi ne vizită procurorul Kaliudze și se miră foarte că la discuția cu el apărură cu totul alți trimiși. Se interesă cu simpatie despre foștii parlamentari, adică de Goghi Țuladze și Luka Petrovici Dembin și ceru să i se acorde dreptul de a face rondul. I se dădu aprobarea. Ascultă deținuții, primi jalbe și plecă. A doua zi intendentul cu gîtul lebedin transmise cuvintele lui: Totul în ordine — autoconducere. De ce să plătească finanțele atîtea lefuri administrației ? Părerea lui despre schimbarea puterii nu am aflat-o sau n-a spus-o.

În acele zile Data află despre moartea singurei sale surori. Nu-mi mai amintesc de ce a murit, însă bietul Data a suportat foarte greu vestea. Nu mi-am închipuit că am să-i văd vreodată lacrimi în ochi. Nu dormea, nu mînca, tăcea întruna. Slăbise îngrozitor — ce vreți — două luni aproape nu se atinsese de mîncare, pășea dintr-un colț într-altul, pipăind mătăniile sau stătea întins cu ochii închiși, fără să doarmă. Au numit, desigur, alt comandant al penitenciarului. Numele lui de familie era Kopliakov. Prezentîndu-ni-se în prima zi, se învîrti prin închisoare cincisprezece minute și dispăru. Și tot așa în fiecare zi, venea, se plimba un sfert de ceas, ne întreba ce ne trebuie, lăsa cărți bibliotecarului, și n-aude, n-a vede. Deținuții l-au poreclit Sopliakov (mucosul). Era o figură foarte interesantă, nu fugea de ideile progresiste ale veacului. O dată pe lună, în închisoare rula un film. Pe atunci cinematograful era o raritate transoceanică. În a doua sau a treia lună a conducerii sale, Kopliakov ceru permisiunea să asiste la sesiunea parlamentară. I se admisese, și ceasuri de-a rîndul asculta dezbaterile.

Singurul care recepta tragic predarea puterii parlamentului fu nefericitul de Klasion Kvimsadze.

— Ce-ați făcut ? Funcția aceasta ordonatoare cui ați încredințat-o — hătrăilor, cloștelor... lui Dardak. Înșirarea urcă pînă la indignarea crescîndă să dea peste margini și se încheie prin căderea inertă a mîinilor înălțate de Klasion spre cer.

Din bietul de el nu mai rămăseseră decît pielea și osul, nu se mai putea ține pe picioare ; totuși, dorința lui cea mare și-o împlini — îl rugă pe Cionia să-l ducă la ședința parlamentului. Întîi ascultă liniștit pe oratori, în măsura în care neîntrerupta tuse îi îngăduia aceasta, apoi ceru cuvîntul. I-l acordară. Scuzîndu-se că boala gravă îl obligă să vorbească de pe loc, el se adresă parlamentarilor :

— Iată ce fac jandarmii cu creștinii ! Într-o zi, vor pătrunde în această cursă de clănțăi și vor dezlănțui o măcelărire generală, cu cuțite neascuțite... — În acest moment, tusea îl înecă și trebuiră să-l transporte iute în infirmerie.

Mi-aduc aminte că tot în ziua aceea, stînd de vorbă întîmplător cu Data, printre altele mi-a spus :

— Nu mai am ce face aici !

Hotărîse să evadeze.

Uimitor de rezistent se arătă Klasion Kvimsadze. În fiecare zi, oricine îl vedea, gîndea că nu mai apucă dimineața următoare, dar el supraviețui, parcă, spre ciuda dușmanilor. Trăi exact pînă la răsturnarea din 4 iunie 1907, da, nu greșesc deloc, exact pînă la 4, și nu 3 iunie. Despre aceasta mai tîrziu.

Odată Klasion ne rugă să-l chemăm pe Data Tutaşhia. Data venea la el în fiecare zi şi atunci fusese cu două ceasuri mai înainte să-l vadă. Cînd reveni Data, Klasion îi predă o scrisoare în plic nelipit.

— Mă duc, Data, fratele meu ! — rosti el.

— Nu te duci nicăieri, Klasion, — îl întrerupse Data — iubitul tău ţar şi imperator nu te lasă nicăieri pînă nu-ţi faci sorocul.

— Bine, frăţioare, fie şi aşa, însă pe această scrisoare e adresa, la vorbitor jandarmii nu-i percheziţionează pe vizitatorii tăi, dă-le-o lor, s-o ducă...

Mai vorbiră puţin şi Data plecă. Întrucît plicul nu era lipit, însemna că prietenilor le era permis s-o citească. Iată ce scria acolo :

„Mă duc, fiul meu, şi să ştii totdeauna că mi-am împlinit rostul meu de om, cît şi cum mi-a îngăduit firea. Rugămintea şi testamentul meu pentru tine : viaţa omului vrednic e să ardă ca aşchia de brad, ca lumînarea, ca focul, ca soarele — depinde de ce încredinţare îţi va face parte soarta. Trebuie să te gîndeşti şi la aceea că atunci cînd te vei stinge, în jurul tău, pe palma de pămînt pe care stai să nu domnească bezna. Cît timp vei arde, arzi astfel, copilul meu, ca viaţa ta să-i aprindă şi pe alţii. Atunci, după plecarea ta, nu va fi întuneric. Nădăjduiesc că aşa vei trăi şi plec liniştit.

Katia, dă-i această scrisoare băiatului, cînd va împlini 18 ani".

La 3 iunie 1907, cum e deja cunoscut, şaizeci şi cinci de deputaţi ai fracţiei social-democrate a Dumei de stat au fost arestaţi şi deportaţi.

Acest eveniment intră în istorie sub numele de răsturnarea din 3 iunie. La 4 iunie 1907 încetă de a mai exista şi democraţia din Ortacialski.

În închisoare pătrunseră jandarmii. Totul se încheie cu răsturnarea regimului din vremea lui Koţ, iar evenimentul a rămas în mintea participanţilor sub numele „răsturnarea din 4 iunie".

Înainte de a vă povesti sfîrşitul acestei lungi istorii, vă spun — ar putea să vă intereseze — despre soarta fiecăruia dintre noi. Pe Foma Komodov l-au ucis gardiştii albi la cucerirea Odesei, în 1920. Era politrucul diviziei.

Pe Andro Ceaneişvili l-au trimis, în zilele sabotării partidului, în Cuban, să lupte împotriva chiaburilor. El rămase acolo, devenind cu timpul directorul unui puternic sovhoz, unde, pare-se, că se află şi astăzi. Piotr Andrasciuk muri în războiul de apărarea patriei în grad de general — l-a lăsat inima. Eziz Celidze a lucrat în Ceka, a fost mare. Contrarevoluţionarii i-au aruncat în cabinet o bombă. Ambo Hlgatian a sfîrşit la Tiflis, iar bietul Goghi Ţuladze la catargă : un un gimnazist a ucis doi dintre sutanele negre. Goghi a vrut să-l salveze pe tînăr şi luă vina asupra sa. Dembin şi Vikentie Ialkanidze nu mai sînt demult. Poktia, prin anii 1913, era directorul unui mare combinat, dar tot pe-atunci a și murit. Data Tutașhia a evadat din închisoare, în septembrie 1907. Restul îl știți. Despre Cionia nu știu nimic, dar despre Tokadze pot să vă spun. În anii '20 lucram în ambasada din Belgia, în vremea aceea era șofer de taxi în Liège.

V-am spus că în 4 iunie, în Ortaciala năvăliră jandarmii. Bietul Klasion era pe moarte, însă într-un chip ciudat reuși să se învingă pe sine și în 5 iunie se ridică din pat, așteptînd la ușa camerei de bolnavi. Era vremea numărătorii de seară. Intră comandantul. Klasion se aruncă asupra lui, apucîndu-l de gîtlej. Dar ce putere mai avea el! L-au bătut sălbatic. Și-a pierdut cunoștința și a murit fără să-și mai revină.

Parlamentul și-a sfîrșit activitatea destul de curios. Pe Tariel Avtandilovici jandarmii l-au smuls chiar de la tribună, scoțîndu-l din cameră, dar în timp ce-l tîrau pe coridoarele pușcăriei el nu se gîndea să termine, apostrofîndu-i întruna :

— Vai vouă, găgăuților. Acum v-ați convins și voi că democrația are un călcîi de-al lui Achile, dar tiranii știau asta mai bine decît oricine...

Contele Szegedi

Aproape trei luni mi-au trebuit ca să-mi aranjez vila din Armazi. M-am stabilit în ea în toamna anului 1904. A fost perioada cea mai bună a celei de-a doua jumătăți a vieții mele. O vreme luminoasă. Am citit mult, am scris, mergeam la vînătoare, la pescuit și mă gîndeam, mă gîndeam... De două-trei ori pe lună primeam vizite. În Tiflis locuiam numai iarna, dacă era nevoie. În acel răstimp creai cel mai de seamă și mai adînc roman al meu. Tot atunci, vîndui toate proprietățile din Rusia. Noul cadru, noile griji și îndeletniciri mă ajutară să suport despărțirea de slujbă și de activitatea care, decenii de-a rîndul, constituise singurul sens al existenței mele. Noul cerc de prieteni și cunoștințe și noile interese și legături mi-au aruncat de pe umeri treizeci de ani și dacă am trăit pînă la nouăzeci de ani o datorez celor șaptesprezece ani fericiți petrecuți în Armazi.

În acea toamnă l-am întîlnit în Mțheta pe Sandro Karidze. Nu ascund că am căutat această întîlnire, mereu mi-am amintit de ea, fiind sigur că se va produce inevitabil. I-am spus lui Sandro că trăim în Armazi, invitîndu-l să mă viziteze. Nu se lăsase așteptat. Treptat-treptat, nu numai că ne-am apropiat, dar comunicarea permanentă ne făcu indispensabili unul celuilalt. Nu voi fi, însă sper, bănuit că vreau să-l mustru pe Sandro Karidze sau că încerc să-mi atenuez răspunderea cu care mă împovăra fosta mea activitate, dimpotrivă vechile mele legături și influențe păstrate mi-au îngăduit în două rînduri să-l scot din închisoare.

Prima dată fusese arestat în 1906, în legătură cu agitațiile revoluționare. A doua oară, în chestiunea uciderii ecsarhului Nicona. Vreau să spun numai că l-am iubit ca pe un frate pe acest om ciudat, cu un caracter dificil și că, în ciuda lipsurilor lui, era vrednic încă de multă dragoste.

Nu are sens să povestesc amănunțit despre prietenia noastră. Pomenesc doar două-trei discuții care sînt legate intim cu aceste însemnări, cu atît mai mult cu cît mă îndeamnă la aceasta încă un considerent.

La sfîrșitul secolului trecut se putea întîlni un oarecare tip de oameni filozofînd politic, din reprezentanții celor mai felurite condiții și profesiuni. Găseai între ei și inteligențe rare și mai săraci cu duhul, oameni luminați și inculți, posedați de idei pînă la fanatism și epigoni ai modei, naturi de adîncă originalitate și pozeuri, pretinzînd că o au. Toți însă — sînt convins în întregime de aceasta— au făcut mult pentru revoluție. Au făcut-o fără să-și precupețească forțele, răspîndind păreri în societate, deși din viziuni felurite, reducîndu-se însă în esență, toate, la inevitabilitatea fenomenului. Asemenea inși am cunoscut în anii de slujbă și după pensionare. În Sandro Karidze se adunase ce era mai bun în ei — de la înțelepciunea iluministă la cinstea simplă. Și nu cred că aceste însemnări despre Sandro Kardize și despre acel tip social ar constitui un păcat.

În cadrul primei vizite îi amintii lui Sandro Karidze despre o discuție din Shaltba, rămasă neterminată.

— Nu v-ați terminat atunci gîndul, domnule Sandro. V-amintiți, vorbeam despre deosebirea dintre noțiunile „națiune“ și „popor“ ?

— Îmi amintesc, cum să nu. Deosebirea e foarte mare. Sînt noțiuni diferite, contrazicîndu-se chiar. „Națiunea“ apare ca un organism etnic pe tot parcursul existenței sale. „Poporul“ e starea actuală a națiunii, e națiunea astăzi. „Națiunea“ e fenomen milenar și durabil. „Poporul“ e o apariție fugară, trecătoare. Tulpina copacului și coroana sa de verdeață, albia rîului și apa — aceste comparații sînt binevenite pentru lămurirea gîndului meu.

— Dar care e contradicția ?

— Cea dintre noțiunile „națiune“ și „popor“ ?

— Da.

— Popor înseamnă stomac, mîini. Națiunea — entitate, spirit. Poporul creează valori materiale și spirituale și întrucît nevoile depășesc totdeauna ceea ce e creat, poporul simte nevoia să înghită nu numai ce a creat el, ci și ceea ce a fost creat mai înainte și ce-a scăpat, din fericire, de nimicire. Națiunea e duhul veșnic, nemuritor și neconsolabil care preia voluntar responsabilitatea pentru trecut, prezent și viitor a întregului organism etnic. Nația e miezul catalizator, regulator, tezaurizînd și păstrînd comorile materiale și spirituale. Viața e procesul obținerii hranei materiale și spirituale, iar moralitatea e forța care conduce acest proces.

— Rezultă că poporul e alcătuit din cei care trebuie să asude pentru bani în carierele de marmură, ca să cioplească lespezi pentru catedrale, iar națiunea ceea ce-l împinge la aceasta ?

— N-aveți total dreptate. Eu socotesc că printre incitați și incitatori există oameni care nu au nimic cu națiunea. Pentru ei lumea e pășunea în care se grăbesc să comită infracțiuni agricole. Sînt însă oameni care, în măsuri deosebite, unesc în sine cele două puncte de plecare. Dar oamenii națiunii sau ai forței, realizatorii veșniciei, cei care asigură existența perenă sînt aceia...

— ...care dau lumii tot ce au — îi preluai eu cugetarea — primind numai cît e necesar ca să existe, adică să dea totul. Am înțeles corect !

— Cea mai exactă formulă — căzu de acord bucuros, Karidze. E formula celei mai înalte moralități și a binelui. O aud, conte, pentru prima dată de la dumneavoastră. Pe aceasta a închis-o în arca sa legendarul Noe în ajunul cataclismelor planetare. Chiar prin aceasta numim națiunea în prietenia spiritului ei, materializîndu-se sau configurîndu-se în personalități distincte sau în totalitatea lor. Contradicția fundamentală între noțiunile de națiune și popor constă însă în aceea că națiunea e grăuntele internațional, general uman în același grad în care catedralele, incunabulele, frescele și monumentele sînt comori internaționale și general umane. În timp ce poporul e grăuntele egoist și acaparator. Majoritatea nevoilor sale se mărginește la „trăiește-ți clipa" și nu la existența integrală a societății cu activitatea de acum și viitoare.

S-ar părea că în cugetările sale, Sandro Karidze mîna totul în același sens și cu toate acestea simțeam însă de atunci contradicția. Meditasem mult și pare-se că descoperisem lipsurile. Considerațiile mele le așternui într-o lucrare succintă pe care i-o dădui spre lectură. Nu admise nici una din observațiile mele și era cît pe-aci să ne certăm. Așa era clădit : încercai să-l faci să creadă în ceva și adio, nu ceda nici un pas, nu făcea nici un compromis.

Odată — nu cu mult înainte de prima sa arestare, nu știu cum s-a legat vorba că-l întrebai :

— Îți dedici tot timpul unor preocupări, interesele tale sînt largi și profunde, spune-mi, care e punctul tău de plecare, de la care platformă morală pornești ?

— Îmi cauți refugiul ? întrebă el impulsiv și pare-se, nepoliticos.

— Nu înțeleg.

— Platforma... dar ce, cea veche nu te satisface ?

— Asta nu are acum importanță. Răspunde la întrebare, dacă poți.

Simți că începusem să mă supăr și, meditînd, spune :

— Totdeauna, în toate cazurile, pornesc de la necesitatea de a găsi mijlocul înălțării omului, posibilitatea perfecțiunii sale morale, altfel omenirea ar ajunge la canibalism, începînd să-și mănînce carnea aproapelui, — ia-o literal, nu metaforic — Şi asta va dăinui pînă cînd ultimul „homo sapiens“ va fi-nghiţit de-o fiară oarecare, sălbatică. Ca să preîntîmpinăm asta, trebuie să transformăm imperiile. Revoluţia spirituală e absolut necesară.

Ştiam că Sandro Karidze credea în inevitabilitatea revoluţiei. Era ştiut că simpatiza mişcarea revoluţionară şi era de partea ei. Dar cum mă convinsei că era însetat de ea ca de drumul unic, salvator al omenirii.

— Îţi cunosc opera numai din titluri — probabil că sînt în slujba revoluţiei ?

— Revoluţia e opera de mîine. Iar eu o slujesc pe cea de poimîine.

— Interesant. Ce probleme pui ?

— Ale progresului moral. Cercetez fundamentul teoretic pe care să se ridice revoluţia spirituală.

— Mai exact, dacă se poate ?

Karidze îşi resfiră barba cu degetul şi scărpinîndu-se :

— Mitrici, tu eşti doctor în drept.

— Da, zîmbii eu.

— De ce zîmbeşti ?

— Mă distrează capriciile soartei omeneşti. Visam să ocup o catedră universitară la Moscova sau Leningrad şi ce-am devenit ? Un general de jandarmi în rezervă, sibarit...

Karidze încercase să mă consoleze, spunîndu-mi ceva, dar se răzgîndi, se pare, şi reveni la discuţia noastră.

— Poţi să-mi dai cea mai generală definire a legislaţiei, valabilă pentru toate popoarele şi epocile ?

— Pot... Îmi adunai gîndurile şi începui : Înainte de toate, e instrumentul realizării politicii interne şi externe, reprezentînd statutul drepturilor şi îndatoririlor minorităţii conducătoare. În sfîrşit, e arma supunerii majorităţii inerte sau nemulţumite !

— Admirabil. Să mergem mai departe. Spune-mi, e posibil ca relaţiile dintre imperii şi cetăţenii lor sau alte state, să se rezume la formula „te mănînc, ca să nu mă mănînci tu şi pentru că vreau să mă şi îngraş“.

— Hai să admitem, mă declarai eu, vesel, de acord.

— Cum adică : să admitem ? Dacă nu e aşa, spune-mi.

— E aşa, bine, continuă !

— La ceea ce spun acum, ai fost de acord cîndva : „Menţionata îngurgitare“ se drapează cu obiective foarte nobile din punctul de vedere al justiţiei umane. Ea se foloseşte de demagogia, fundamentată pe umanism. Şi în spirit se realizează cu ajutorul temeinic legatei şi broşatei «Colecţii de legi a Imperiului Rus».

— Tot ceea ce spui ar fi adevărat, dacă n-ar fi atît de răutăcios... Mai departe ?

— Asta nu e răutate, ci manieră de a judeca. Nu e cea mai bună, ce-i drept, dar eu mă descurc în pace cu ea. Acum încă o întrebare: Care sînt rezultatele interdependenței dintre religie și lege, pe de-o parte, iar pe de alta, între personalitate și societate? Bineînțeles, în realitatea de fapt, în cea de astăzi.

— Dragă Sandro — eu sînt un om religios și nu vreau să hulesc. Tu tratează interdependența dintre religie și personalitate, iar eu, apoi, îmi voi da părerea de raportul personalitate-lege. Tu regizezi: dai tonul, iar eu, fără voie, mă supun și voi continua în același spirit.

— Eu, dragă, sînt oricum monah...

— Dar eretic. Bun de întins pe rugul aprins, să sfîrîi... Plînge iadul după tine, îți duce dorul smoala topită. Vorbește, și așa nu mai ai nimic de pierdut...

— De fapt, ai dreptate! Religia încearcă să înghesuie omul în cadrele ei pentru a-l ține sub ascultare, în timp ce el i se împotrivește pentru că propovăduitorii și prea zeloșii credinței sînt și păcătoșii cei mai inveterați. Puterea religiei e mai mare decît a omului, dar e dogmatică. Omul însă, chiar dacă e slab, e dotat cu adaptabilitate elastică. Totodată, omul simte nevoia să creadă în ceva. Sub zeloșii propovăduitori ai fariseismului suportul credinței era buna stare pe care o sancționau de ochii celor prea credincioși. De aici începe și prelucrarea și rafinarea mijloacelor cu ajutorul cărora se putea obține slava celor mai desăvîrșiți adepți, ușurîndu-li-se în același timp slujirea mamonei. Pe scurt, sub Imperiu, relația dintre religie și om naște supusul fugărit și plin de ură, care nu vede altă ieșire pentru sine decît revoluția devenind luptător în slujba ei. În ceea ce privește cultul religios, consumîndu-se și pierzîndu-și puterea, s-a redus la transmiterea formală a ritualului. Ești de părere că aceasta e caracteristica principală a actualității?

— Numai în parte. Prea ai îngroșat culorile.

— Admirabil. Chiar aprobarea reținută a generalului de jandarmerie în retragere valorează de multe ori mai mult decît țipetele entuziaste ale sutelor de fanatici. Și acum, vorbește tu!

— Să continui în aceeași atmosferă și stil?

— Absolut, altfel nici nu ajungi la adevăr.

— Bine, domnul meu. Legea silește omul, iar el i se împotrivește. Legea e fizic mai puternică, însă e rigidă. Omul e mai slab decît legea, însă pe departe mai mobil. În mîinile lui sînt mijloace fără număr și posibilități să ocolească legea, s-o respecte doar în parte sau deloc. Legea tinde spre a suprapune interesele Imperiului cu ale omului. Omul tinde să acorde legea cu interesele sale, și calea cea mai sigură e de a ocoli sau manevra legea. Lupta e inegală, iar omul slab e silit să facă compromisuri morale, folosind tot ce i se oferă pentru a anula presiunea legii și a se autoconserva! Făcui o pauză, pentru a-mi formula concluzia în stilul celei a lui Sandro.

Pe scurt, sub Imperiu relaţia lege-individ naşte supusul disperat, fugărit şi plin de ură, care nu vede altă ieşire decît revoluţia, devenind luptător pentru ea.

— Bravo, bravo, conte ! jubilă Karidze. Bagă numai de seamă ce criterii morale sigure lasă Imperiul, în urma sa, ca moştenire, a acelei forţe politice, care iniţial trebuie să întemeieze un stat nou, iar mai apoi, să-l şi conducă. Orice curent politic care luptă pentru revoluţie socială recunoaşte astăzi că, îndată ce a ajuns la putere, are în mînă un material uman, a cărei valoare morală e foarte îndoielnică şi contradictorie şi care numai cu un susţinut efort se lasă prelucrată. Spre propria lor pagubă aceste curente politice sconteazā pe aceea că e deajuns să schimbi condiţiile sociale, existenţa socială, ca să se opereze de la sine elevaţia morală. Eu nu împărtăşesc această părere şi încerc să-mi aduc obolul la înţelegerea cataclismelor ce vor urma. La asta şi lucrez.

Odată, în apropierea pragului, Dzervski aruncasem în Kura undiţa cu cîrligul cel mare. De la Siomgvini trecea vaporaşul în care îl descoperii cu binoclul pe Sandro. Dacă nu mă înşală memoria, asta era curînd după eliberarea lui din al doilea arest al său. Debarcînd la ţărm, o luă pe drumul spre Mţheta. Poate că merge la mine în Armazi, gîndii eu, şi lăsînd undiţa, îi ieşii în cale. Într-adevăr, plecase spre mine, ca să scape de singurătatea care-l sufoca. Îl invitai să prînzim împreună, dar mă refuză, preferînd să stea pe ţărm. Era o vreme închisă şi rece. Pe Sandro nu-l scoteai nici cu o pereche de boi din ale sale şi rămase nepăsător faţă de rîvna mea de pescar. Îi simţeam însă tristeţea şi indispoziţia.

— La ce te gîndeşti, Sandro ? Despre ce scrii ?

Făcu din mînă şi tăcu.

— Totuşi ? insistai eu.

— M-am încurcat într-o idee... De trei zile — nici un rînduleţ. Plesnesc de ciudă.

Înţelesei ce-l adusese la mine. Se mai aflase şi înainte în această stare de spirit. Nu o dată îl observasem. Şi ca să iasă din fundătură, provoca discuţii pe tema care-i era la inimă, se angaja în dispută şi nu rareori se izbea de rezolvarea căutată.

— Hai, începe — mă adresai eu. Poate că undeva răzbeşte lumina spre ceea ce te chinuie.

— Mă interesează gazdele şi oaspeţii.

— Nu ştii de unde să iei pîinea şi sarea ?

— Nu asta. Uită-te : egipteni, asirieni, hitiţi, urarţi, romani, bizantini... organisme etnice fără număr, cu lungi existenţe, rezistente istoriceşte... au stat sub ochii lumii ca făuritori de mari impresii şi culturi, ca popoare statale...

— Mai departe.

— Mai departe? Unde sînt astăzi? Urmașii egiptenilor antici nu mai există, hitiții au dispărut fără urmă, dintre asirieni au rămas — nu știu unde am citit — 300 de familii, nu mai mult; grec de tip elin, nici cu lumînarea nu mai găsești; dintre romani, cică, mai trăiește un moșneag, l-au dezgropat nu știu din ce gaură și se pregătesc să-l ducă prin tîrguri ca să-l arate oamenilor pe bani; bizantinii s-au dus ca apa în nisip. Vezi ce se întîmplă?

— De! soarta tuturor națiunilor.

— Ba nu. Există și națiuni care au fost contemporane cu asirienii, elinii și care s-au apărat împotriva Imperiului Roman. Au supraviețuit și Bizanțului și se poate presupune că vor conduce și alți oaspeți în veșnicie.

— Cine sînt ăștia?

— Evreii, armenii.

— Se duc și ei, Sandro.

— Nu se pare... Fiecare din aceste popoare și-a suportat criza istorică și a plecat apoi pe drumul dezvoltării materiale și spirituale. A propos, istoria lor e caracterizată prin însușirea ciclurilor, înlăuntrul cărora crizele s-au schimbat cu înfloriri. Planeta noastră seamănă cu o carte de han, unde sînt gazde și musafiri.

— E foarte discutabil.

— E doar o ipoteză, însă presimt că are viitor.

Prinsei un somon mare și iarăși aruncai undița. Și, deodată, pricepui; imperiile de care vorbea Sandro duraseră de regulă nu mai mult de 5 veacuri. Amintiți-vă imperiile mai vechi sau mai noi ale egiptenilor, cel al hitiților, al Asiriei, al Romei, vorbesc anume despre imperii, nu de republici. Numai Bizanțul constituie o excepție. A durat peste un mileniu. Îi comunicai aceasta lui Sandro și căzu de acord, numind datele.

E nevoie de o explicație — insistai eu — altfel ipoteza rămîne ipoteză.

Fiecare din aparițiile menționate atrag atenția printr-un semn de recunoaștere. Pentru civilizațiile apuse e caracteristică subjugarea vecinilor sau a popoarelor îndepărtate, alipirea lor, la teritoriul lor statal și lupta neîntreruptă pentru a-i ține sub ascultare. Pentru popoarele supraviețuitoare e caracteristică satisfacerea nevoilor prin posibilitățile pămîntului natal, autonomia culturii spirituale, continua luptă de eliberare și negarea războiului de cotropire! Dar acestea sînt doar semne caracteristice. Trebuie căutată pricina acestor deosebiri și iată că aici m-am împotmolit. Pînă acum n-am găsit decît una, dar nu gîndită sub toate aspectele.

Ca s-o vezi într-o nouă lumină sînt necesare și noi dovezi.

— Povestește pînă la ce punct ai ajuns.

— Nu e însă încheiat...

— N-are nimic.

— Popoarele supraviețuitoare s-au luptat, în decursul întregii lor istorii, să dăinuiască fizic, să-și păstreze libertatea și să-și salveze bogățiile spirituale. În vatra acestei lupte s-au călit, le-a crescut capacitatea de viață, s-a întărit, s-a ascuțit. Cu popoarele statale suverane s-a petrecut altceva. Ca să supună, să înlănțuiască și asuprească împotrivirea altor neamuri sau popoare sînt necesare forțe uriașe. Ca să stăpînești peste 100 de popoare, îți trebuie forțe însutite. Sub soare nu se află nimic fără sfîrșit și inepuizabil. Există o limită a energiei fiecărei puteri suverane. Această energie expiază, se pierde în vînt, se epuizează și capacitatea vitală decade. La început poporul suzeran pierde impetuozitatea cuceritoare, pe urmă se apără și treptat-treptat se dizlocă în teritoriile populațiilor supuse, ca la urmă să-și înceteze existența.

— Te surprind, contrazicîndu-te. Dacă-ți ascult explicațiile, ambele popoare duc lupte, inevitabil, ambele consumă energia proprie, dar pentru un popor asta e călire, iar pentru celălalt, prăbușire.

— De aceea spun : pentru ca ipoteza să convingă, trebuie să proiectez noi lumini, îmbogățind demonstrația. Acest lucru e posibil și nu mă neliniștește foarte. E necesar să analizez, pe un vast material istoric, rezultatele spirituale ale războaielor de cucerire și de apărare, după aceea, fiecare aspect se luminează. Altceva însă mă neliniștește. Orice fenomen istoric e rezultanta multor cauze și nu a uneia. Ca ipoteza mea să se adeverească, trebuie să descopăr aceste pricini. Să mă ia naiba, n-ajung nicicum la ele ! — Și din nou se întunecă.

— Hai să socotim — propusei eu. Dacă datăm formarea Statului centralizat rus la sfîrșitul secolului al XV-lea, atunci, potrivit ipotezei tale, în veacul XX Imperiul nostru urmează să se prăbușească, deși nu e exclus ca, asemenea Bizanțului, să dăinuiască mai mult de un mileniu.

Imperiul bizantin a dăinuit de două ori mai mult decît celelalte, pentru că și-a luat asupra sa și funcția de conducător al lumii religioase. După căderea lui, această funcție a fost preluată de Rusia și prin aceasta a obținut garanția unei existențe istorice prelungite. Și totuși, Imperiul rus va cădea, poate, chiar în primul sfert al veacului XX. Și pentru aceasta sînt cauze, dar despre ele vom vorbi altădată.

— Va cădea și, după 3—4 secole, poporul rus va dispare de pe fața pămîntului ca orice popor suzeran ? Așa va fi după părerea ta ?

— Nu. Acel spirit veșnic care se configurează în cîteva personalități sau în totalitatea lor și pe care eu îl numesc națiune, a izbucnit în Rusia din nou și de această dată sub înfățișarea unui partid politic. Vreau să-ți amintesc că ultima dată această izbucnire s-a produs în secolul al XV-lea. Actualul partid social-democrat săvîrșește prima revoluție socialistă din istoria omenirii și cu trecerea timpului își va lua asupra sa rolul conducător al întregii lumi ideologice. Or, atunci și statului și poporului i se va garanta acea prelungită existență ideologică despre care ți-am vorbit deja. E importantă însă și altă imprejurase. Social-democrații distrug Imperiul rus, însă pun temelia unei uniuni voluntare, libere de națiuni socialiste egale. Poporul rus va fi eliberat, în acest chip, de necesitatea de a-și cheltui forțele pentru subjugarea altor popoare nemaitrebuind să-și epuizeze forțele în războaie de cotropire. Nu-s deloc însă convins că liderii partidului se gîndesc la toate acestea. Seamănă mai mult a intuiție genială. Gîndirii politice ruse îi aparțin prin aceasta laurii primilor descoperitori.

— Ei bine, să patenteze descoperirea. Englezii, francezii, nemții, japonezii se vor grăbi satisfăcuți să le cumpere patentul. Tu și lor le prezici, vezi, moartea, din moment ce sînt națiuni suzerane.

— Patrioți ruși, grăbiți-vă să luați bilete ! — Sandro Karidze era plin de solemnitate. Trenul pleacă cel mult peste două decenii, altfel rămîneți în halta asta cu bagajele în brațe. Ce-i veți răspunde atunci conștiinței voastre, patriei voastre, posterității voastre ?

— Trenul acela merge de la Babilon la Babilon, Sandro !

— La Babilon ?... Babilon... cetatea Babilonului...

Începu apoi să se încurce în cuvinte, se făcu brusc palid, tăcu și peste un minut îl auzii mormăind liniștit :

— „Haidem, să ne facem un oraș al cărui turn să ajungă la cer..., unde locuiește Domnul... să le amestecăm limbile... ca să nu se mai înțeleagă unul cu altul... Genială încercare, zguduitor simbol, sclipitoare imagine ! S-a găsit a doua cauză... da, da — a doua... încă, încă una..."

Aflînd de revoluția din februarie, Sandro Karidze veni la Dzerbi și se îmbătă cumplit. Bufetarul și alții, prezenți la aceasta, depunînd mărturie, îl descriau cînd copleșit de lacrimi, cînd hohotind nestăpînit. Comunicativ și vorbăreț din fire, în acele cîteva ceasuri a băut, fără să scoată un cuvînt. Doar plîngea și hohotea. Pe urmă, tăcu, închise ochii și muri în bufet, fără să se fi ridicat de pe scaun.

Sandro Karidze fu înmormîntat în curtea mănăstirii Șiomkviski.

Vano Hatoprișvili

Eu am văzut cu ochii mei tot. N-a fost așa cum ți-au povestit. Despre cum a fost, nu căuta și nu-i întreba pe alții, ...oricum nu afli... Nimeni nu i-a văzut înaintea mea. Eu am fost primul.

La început au trecut prin grădini. Înainte Lamaz-Kola, iar după el megreletul ăla... Data. Cum i-am văzut ?

Deasupra cazărmii, pe înălțime, era fabrica de cărămidă. Și acum e acolo. Stăpîn era un persan la care m-am băgat paznic... la cărămizi. Era duminică. Deja de dimineață observasem : un soldat adusese doi arestați pentru lemne : le-au tras la joagăr, le-au crăpat, stivuit și au plecat prin grădini — pe loc am priceput : o întind băieții, fug. Pușca era lîngă mine, dar cum să tragi ? Poate că au frați, rude ? Nu mă bag, eu am în pază cărămidăria... Dacă nu tragi, e de rău, te înhață şi drept în puşcăria din Metehsc, a văzut fugarii — or zice — puşcă avea, de ce n-a tras ? Am tras în aer... şi încă o dată : două împuşcături — semnal de evadare. Aşa am şi făcut, am dat semnalul de evadare. Am tras pentru vahmistru. E în ordine — mă gîndii — aud şi aleargă după ei..., iar ei, he-he ! — iată şi lupii sătui şi oile toate !...

Soldatul de pază moţăia şi cum am tras, a crăpat ochii şi aproape în somn a tras şi el de două ori.

A venit vahmistrul din cazarmă, în fugă. A şuierat şi au sărit încă trei soldaţi, al patrulea cu un cîine lup. Pe loc au sărit. Ei ! mă gîndeam, au pierdut băieţii, nu scapă ! soldaţii treceau măturînd pe pantă. Lîngă buşteni, cîinele le-a luat urma şi se întindea, să-l rupă pe soldat. Le sfîrîiau picioarele... pînă au dat de apă. Lomaz Kola şi Tutaşhia erau deja în mijlocul rîului Kura.

Vahmistrul, cum alerga, intră din fugă în apă, pînă la noadă, dar îngreunîndu-i-se cismele, se opri. Prost cap ! cine e el ?... Cristos să umble pe ape ? Se opri, se mai gîndi şi înapoi la ţărm. Acolo dădu comandă soldaţilor să tragă. Aăa ! Pînă la genunchi în apă... şi începu focăraia. Aia... sub apă. Aştia nu mai trag. Lamaz-Kola ieşi la suprafaţă şi strigă : nu trageţi, mă întorc ! Hoţului de oraş nu trebuie să-i împrumuţi minte — porni, puteau să-l împuşte foarte simplu...

Pluti spre ţărm, soldaţii n-au tras, aşteptau. Prea multe griji despre Lamaz-Kola nu-şi făceau, ei tot peste apă priveau, la Tutaşhia.

Vahmistrul strigă : Lomaz-Kola, unde e megreleţul ? Hoţul se întoarse şi se porni pe strigăt : „Data ! Data-a-a ! Întoarce-te, altfel mă găuresc pe mine".

Data nu se vedea, ia-l de unde nu-i. Lamaz-Kola venea spre ţărm, însă curentul apei îl ducea în jos şi soldaţii se înşiraseră de-a lungul ţărmului : cu un ochi la Lamaz-Kola, cu celălalt căutîndu-l peste apă, pe Data. L-au nimerit, se pare — mă gîndii eu, sau l-au rănit, sau l-au omorît şi s-a dus la fund. Nici vorbă ! Apăru la suprafaţă, aproape de celălalt ţărm. Nu l-am observat doar eu, ci şi vahmistrul, şi iar a poruncit să-l pălească. Gălăgie, pîrîială, Doamne fereşte ! Era inundaţie. Tutaşhia se depărtase. Nici un cartuş nu-l găsea. Se băgă la fund şi dus a fost ! Curentul l-a dus pe Lamaz-Kola departe. Soldaţii iar s-au luat după el, alergau pe ţărm, curentul îl ducea în jos. Numai soldatul cu cîinele rămăsese pe loc. El îl trăgea în jos, cîinele în susul apei ; nu mergea javra după el ! El într-o parte, cîinele într-alta. Soldatul se mînie, dă-i cu picioarele, cîinele, ce să facă ?... se luă după el.

Lomaz atingea fundul, venea cu mîinile ridicate la ţărm. S-au repezit cu patul armei în pieptul lui, l-au doborît, l-au sucit cu gura-n jos, zăcea. Au lăsat soldatul cu cîinele lîngă el, iar vahmistrul cu ceilalţi soldaţi o luară în jos pe ţărm.

Hei, mă gîndesc, cărămizile ard şi fără mine, iar personal, azi, duminica, n-are ce căuta aici ; nu vine. Am dat din mînă, mă lăsai spre ţărm şi hai la soldaţi.

Bine s-a zis: „dacă pe măgar îl mănîncă spinarea, vine la moară". Aşa mi s-a întîmplat şi mie. Doar ce-am ajuns la ei — strigau. Mă uit, pe deluşor, Data Tutaşhia, cu mîinile în şolduri, zdravăn, stătea şi nu-i păsa. Apoi îşi băgă mîna în sîn, îşi scoase căciula lui — o purta mereu — şi-o îndesă pe cap. O aşeză şi se uită la cer. Ziua era întunecată, bura.

Ce-i cu el — mă gîndeam — de stă? Soldaţii trăgeau, abia mai aveau vreme de încărcat. El se întoarse şi de-a dreptul spre pădurice. Mergea liniştit, ca şi cînd nu gloanţe bîzîiau în jur, ci bărzăuni. Şi dus a fost!

Vahmistrul se întoarse spre mine, holbă ochii şi începu să urle: tu, secătură, ai tras în aer, în el trebuia...

— ...lăţimea voastră — zic...

— Ah, lăţime... şi dă-i în mutra mea, pocnea... dac-ai lovi cărămizile aşa... ar fi auzit cineva, acolo. Asta pentru... lăţime... şi pe celălalt obraz încă odată pentru... lăţime.

Mi-am acoperit faţa cu mîinile, mă gîndeam, se opreşte... da de unde... şi cu cizma-n burtă, eu m-arunc în apă, el a treia... lăţime... şi se porni apoi pe Lamaz Kola.

Am ieşit din apă, m-am urcat la cărămidăria mea, să mă usuc. De mare necaz am scăpat atunci. M-am descurcat însă bine, mai bine nici că se putea, altfel nu-mi mai adunam oasele. Aşa a fost cum ţi-am povestit, nimeni nu ştie mai bine decît mine — s-a petrecut în faţa mea.

Contele Szegedi

Nu m-au ademenit niciodată tainele cerului înstelat şi temele astronomiei. Ştiinţa aceasta străveche o încadrasem în categoria ocultă. Prejudecata m-a dus în situaţia că pînă azi am rămas un ignorant în problemele ei. Totuşi, bolta înstelată, mai ales după pensionare, mi-a devenit cel mai credincios prieten. Cînd mă copleşeau impresiile, cînd mi-era greu să înţeleg mersul şi înclinarea evenimentelor, atunci mă cuprindeam în adîncurile universului care-şi desfăşura pe boltă cele 12 zodii, încercînd să găsesc, în enigmele insondabile ale semnelor cereşti, simbolurile ascunse, asemănarea şi chipul sufletelor, precum şi atracţiile de taină ale oamenilor neştiuţi de mine.

Veranda vilei mele era orientată, parcă intenţionat, astfel ca, odihnindu-te în balansoar, să simţi nevoia să te afunzi în peisajul stelar. Pînă la mine vila a avut doi stăpîni. Nici ei nu s-au opus desfătării oferite, ca pe o tavă, de contemplare a cerului sudic, sclipind neastîmpărat, petrecîndu-şi serile în singurătate împăcată din verandă. Şi stăpînii de acum ai vilei îşi îndreaptă privirile spre cer, de îndată ce rămîn singuri.

Era la sfîrşitul lui mai 1909. Stam pe verandă, aşteptînd cina, cînd, la ora 10 seara, se auzi tropotul unui echipaj apropiindu-se. Eram însingurat ca omul desprins de treburile slujbei şi numai rareori mă vizitau musafirii, exceptînd, bineînţeles, Sandro Karidze. Evident că m-am minunat, auzind echipajul trecînd în faţa porţii. Lacheul întîmpină oaspetele, raportîndu-mi că colonelul Muşni Zarandia îşi cere iertare pentru vizita neanunţată.

Sosirea lui mă bucură mult şi nu mă mirai, socotindu-l de la natură binevoitor şi neinteresat. Îşi amintea mereu binele făcut şi dacă îl bucura ceva, îşi arăta deschis simpatia sa. Mă bucuram şi pentru că, în acea stare, numai ataşamentul şi interesul sincer pentru viaţa şi modul meu de existenţă, îl puteau aduce la mine pe Muşni Zarandia. Nimic altceva.

Tăifăsuirăm îndelung. Muşni Zarandia fusese totdeauna un admirabil interlocutor, însă acum în 1909 nu mai era acelaşi Muşni Zarandia pe care-l ascultasem, ţinîndu-mi respiraţia. Să nu credeţi că în vremea aceea eram generalul ajuns în rezervă, bătrînul care-şi pierduse legătura cu fostul cerc, lipsit de ocazia de a le urmări preocupările, şi care, asemenea unui presse-papier, se îmbibă cu cerneluri multicolore. Deşi nu era deloc aşa, vizita lui Muşni Zarandia mi-a oferit o adîncă desfătare, dîndu-mi senzaţia reînnoirii. În oaspetele meu se adunau, ca într-un rezervor, ştiri din două izvoare total diferite : era pătruns de intriga ingenioasă a sforăriilor politice, desigur, din toate ţările lumii, ştiind ce se petrecea dincolo de uşile capitonate ale cabinetelor ministeriale ale multor state, concomitent fiind părtaş şi la cronica zilnică a Curţii imperiale în toate amănuntele.

Nu aveai de ce să te miri, fiindcă Muşni Zarandia condusese serviciul secret politic şi sigur că un partener atît de sclipitor şi informat era un adevărat dar al sorţii. În Petrogradul de atunci el era unul din cei şapte oameni de încredere, avînd dreptul să fie primiţi, la orice oră de zi şi din noapte, în audienţă de ţar..

Nu ştiu cît de des se folosise Muşni de acest privilegiu, dar nu mă îndoiesc că dacă ar fi fost cazul, nu s-ar fi oprit să-l trezească pe Majestatea-Sa. Remarcai atunci la el încă o trăsătutră importantă : despre toţi membrii familiei imperiale vorbea cu înalt respect şi adîncă dăruire şi în tonul său se putea auzi piozitatea slugii credincioase. Poate că asemenea ton, întrucîtva servil, se împămîntenise la curte după trecerea mea în rezervă şi nu mai rămînea altă cale, nici pentru feţele înalte ale casei, decît să şi-l însuşească, însă Muşni Zarandia îl acceptă cu satisfacţie, şi nu pentru că ar fi fost obligat de către societate. La caracterul său această schimbare era şocantă. Mai descoperii cu uimire şi o altă trăsătură, proprie de obicei funcţionarilor de mîna a treia. Cîţiva dintre ei, îndeosebi cei înseta şi să reuşească şi să se caţere pe scara profesională vădesc un interes acut faţă de schimbările, avansările, retrogradările, distincţiile, ca şi pentru posibilităţile corespunzătoare acestor mutaţii de serviciu. Important e, nu cine şi pentru ce manifestă interes, ci că digestia cauzată de astfel de semnale se îndeplineşte cu neobişnuită energie, rîvnă şi participare psihică. Cînd lucram împreună, acest aspect al vieţii nici nu exista pentru Zarandia, nici vreme de pierdut nu avea. Acum însă îl vedeam supt de mlaştina străină intereselor şi capacităţii sale şi, indubitabil, afundarea în aceste zvonuri şi prejudecăţi nu-i era necesară profesional. Simţeam că se împlinea prezicerea tatălui său. Cîndva, Magali Zarandia îi spuse fiului : cei ce ocupă funcţii înalte din impulsuri nobile sînt mulţi, dar nu e nici unul care să-şi păstreze, atingînd asemenea înălţimi, o inimă bună.

Muşni Zarandia devenise curtean pînă în măduva oaselor.

Vizita se apropia deja de sfîrşit, cînd mă hotărîi să-l întreb despre adevăratul mobil al sosirii sale la Tiflis. În ceaţa argumentelor apăru numele lui Data Tutaşhia, doar apăru, dar pentru mine era mult, ca să pricep — că problema Data Tutaşhia nici pînă astăzi nu-şi pierduse importanţa pentru Zarandia. Şi-mi amintii îndată că Sandro Karidze, lăsase prin alunecare să-i scape că Data Tutaşhia, după evadarea din închisoare, începuse să fie atras de politică.

Această nouă pasiune a vărului său primar nu putea să-l lase indiferent, mai ales după acele schimbări intervenite în el, după ce începuse să servească la curte.

Nu-mi ascunsei semnul de întrebare. Din contră, îl formulai tare şi subliniat, arătîndu-mi uimirea că Zarandia mai avea timp să revină la dosarul lui Data Tutaşhia, ca şi îndoiala în legitimitatea unei urmăriri atît de nestrămutate lui Data Tutaşhia, pe deasupra şi văr bun al său.

Discutarăm pînă noaptea tîrziu, Zarandia înnoptînd la mine. Plecînd la culcare, îmi spusese :

— Vreau să revin la discuţia noastră. Reputaţia mea de serviciu nu se fisurează şi nici nu se consolidează de faptul, cine-l prinde pe Data Tutaşhia ? şi dacă va fi prins vreodată. De aceea nu mă conduc de nici un fel de impulsuri carieristice.

Bineînţeles, mă raliai eu formal, în mine însă gîndeam : „de ce a revenit la temă ?“

— Dumneavoastră, conte, ştiţi că pentru mine cel mai important lucru e ca problema să se desfăşoare raţional şi legal, dar mi-e indiferent cine va primi laurii, în caz de reuşită.

— Mi-a fost dat să văd pe pieptul altora ordine care, de fapt, îţi aparţineau ţie, Muşni... — „dar de ce e important pentru el, dacă Data va fi sau nu, prins ?“, mă munceam eu.

În concluzie, acţiunea asta sau cealaltă împotriva lui Data Tutaşhia nu e dictată nici de orgoliu şi nici de vanitate. Mai rămînea eventual să fiu suspectat de înclinări sadice, care, cum vă e cunoscut — îmi lipsesc.

Aşteptă să vadă ce răspund.

Zîmbii numai.

În această problemă există şi un aspect esenţial. Dumneavoastră îl cunoaşteţi, vroiam doar să-l menţionez.

— Spuneţi, spuneţi ! E foarte interesant ! — „vrea să ascundă ceva", îmi trecu mie prin minte.

— Mi-am propus ca normă să urmez principiul — destinaţia omului nu e doar să învingă răul, ci să-l preschimbe în bine !

— Fără discuţie, Muşni, dacă lucrul ăsta e posibil ! — „Sigur, el a răspîndit deja cancanuri despre Data Tutaşhia" — constatai eu, desigur, doar pentru mine.

Şi iarăşi, ca acum 5 ani, văzui în închipuire că Muşni Zarandia se făcuse colac în jilţ, avîntînd sus capul de şarpe.

Cancanuri, cancanuri, dar care, unde ? Şi memoria săritoare îndepărtă amănuntul, pe care nu mai ştiu de unde şi cînd îl aflasem :

Beciuni Pertia iubita lui Data din anii tineri, tocmise pentru fiul ei Gudun ca profesor de limba rusă, pe un oarecare Victor Samuşia, care avea să-i predea acestuia, mai tîrziu, şi limba latină. Mi s-a spus despre acest Victor Samuşia, că fusese recrutat de colonelul Kniazev, din ordinul lui Muşni Zarandia. Ca să păstreze în cîmpul atenţiei pe toţi inşii recrutaţi, la date diferite, pentru prinderea lui Data Tutaşhia, ar fi fost necesar un funcţionar aparte. Rezultatele se vădiră a fi egale cu zero. De aceea, ştirea nu produsese nici un efect asupra mea. Şi totuşi, cînd se ivise situaţia — deşi neprovocată —, ci de la sine, dorind să-mi precizez acea informaţie, aflasem că cei de-o vîrstă cu Gudun îl porecleau bastard, fiind căpătat de maică-sa de la Data Tutaşhia. Băiatul avea pe atunci 12 ani, firea lui era dificilă — foarte închis, travestit, taciturn. Nici chiar pe maică-sa nu o întrebase nimic. Mai trecu însă timp şi-l întreabă pe dascălul său. Victor Samuşia îi răspunse aşa : „Data Tutaşhia — o bestie sălbatică, tîlhar şi ucigaş. O iubeşte pe mama ta şi vine la voi, deşi ea îl urăşte, însă din spaimă nu-l poate refuza. Răufăcătorul se foloseşte de asta şi apare aici, făcîndu-vă de rîs pe amîndoi, şi pe tine şi pe mama ta". Versiunea asta nu m-a impresionat deosebit. La ce putea duce ? Cel mult se sconta că Gudun va folosi ocazia să-i comunice poliţiei, cînd va apărea Data Tutaşhia rîndul viitor la ei. Altceva nimic. Cu asemenea informaţii erau îndopaţi toţi poliţmaistării cîtorva judeţe. Şi ?

Nici atunci nu simţii dorinţa şi nici acum nu am putere să-mi lămuresc din ce parte a venit vîrtejul care mi-a trezit nevoia cea mai ascuţită de a nimici, de a pulveriza intrigile neştiute de mine ale lui Muşni Zarandia. Mi-aduc aminte cum în închipuire îmi frecam mîinile : „căţeluşul ăsta a fost crescut de mine, lasă că ne socotim noi, „monsieur satan". Asta era deja hotărîre şi în acelaşi timp, ca totdeauna în viaţa mea, se instală pe loc în mine sentimentul vigilenţei extreme :

să nu-i dau lui Zarandia nici cel mai vag motiv de suspiciune. Pe de altă parte, nu aveam în mînă nimic cu care să încep. Mi-erau necesare informații absolut proaspete despre starea de lucruri, dar a pune întrebări era de neconceput. Zarandia ar fi înțeles pe loc intențiile mele. Nu-mi rămînea decît să aștept ca oaspetelui meu să-i scape ceva, cel puțin în parte, vrednic de atenția mea. Era timpul să schimbăm tema :

— Mușni, nu vi s-a întîmplat să cunoașteți pe un Viazin, Alexei Viktorovici. Poate l-ați întîlnit, sau v-a izbit numele ? Are acum peste 50 de ani.

— Viazin ?... Viazin ? Zarandia se concentră — cine e acest Viazin ?

— E fiul singurei mele surori. Pe taică-său l-a pierdut timpuriu, în copilărie, iar pe maică-sa, în ultimul an de gimnaziu. Trăiam pe atunci la Paris și l-am invitat la mine, pentru ca să-și continuie pregătirea. S-a făcut zălog, dedicîndu-se ornitologiei. Nu i-am spus lui Zarandia că la 21 de ani deveni agentul nostru secret. E un cunoscut ornitolog — continuai eu și a existat o perioadă în care el a înzestrat muzeele Europei cu păsări împăiate de pe toate continentele. S-au scurs cinci ani de cînd nu am mai aflat nimic despre el, deși nu mai am nici o rudă mai apropiată.

— Nu, conte, n-am întîlnit acest nume... — Zarandia privi pianul. E din palisandru pianul ?

Era evident că nu era din palisandru, iar eu am înțeles imediat că nepotul meu e mai departe în serviciul secret și că se află acum în America de Sud, în Argentina sau în Brazilia — palisandrul crescînd doar acolo.

— Nu, îi răspunsei eu la întrebare și mă gîndeam cum să aflu, dacă se căsătorise în acești 5 ani sau nu...

— Anul trecut, conte, mai exact, nu demult, mi-a fost dat să poposesc pe Enisei. Priveliște grandioasă, să-ți zguduie sufletul... închipuiți-vă că în aceste ținuturi îndepărtate pe 100 de verste nici țipenie de om.

— Aha ! Înseamnă că Viazin e momentan în Brazilia, în țara marelui fluviu și-și petrece viața singur-cuc, de vreme ce e singurul locuitor acolo.

Știrea nu e nici de un an, ci proaspătă... Nici pînă azi nu pricep, ce împrejurări, profesionale, de servici sau extrem de personale l-au învățat pe Zarandia — adaug și atît de repede — să ducă o discuție în limba lui Esop, de ce i-a fost necesar... și cu cine ?... Cu mine... Însă de vorbit, așa a vorbit. Or dacă mai demult, chiar cu mine, nu vorbea decît ceea ce era necesar problemei și nu ce putea fi discutat, și cu atît mai mult, nu ceea ce i-ar fi prejudiciat, apoi acum se arăta neobișnuit de guraliv ; limba lui se agita fără să obosească, vorbea aproape tot despre toate și cu toate astea, fără să spună nimic — nimic, bineînțeles, pentru un auditor străin, neinițiat în subtilitățile profesiunii noastre. Cu alte cuvinte, ceea ce vroia să exprime, eu trebuia să ghicesc, să descifrez, să-i decodez analogiile.

Tema Viazin era epuizată. Simții că Zarandia era încordat. Nu mai putea să rabde, să nu spună ceva în legătură cu Data Tutașhia. Așa îmi spunea intuiția și nu mă înșelam. Trebuia să găsesc poteca, care să ne ducă la dorita discuție.

— Ce crezi, Mușni — situația ta actuală e limita de sus sau mai e posibilă o avansare ? Mă surprinsei asupra faptului că în lungii ani de colaborare profesională, mă adresasem cînd cu „dv." cînd cu „tu", nefiind niciodată conștient ce explica alegerea de fiecare dată.

— În țara noastră — începu el, după o tăcere — pentru omul cu originea și naționalitatea corespunzătoare celei pe care le am eu, postul ocupat e cel mai înalt. Și totuși — și acum sînt convins de aceasta — puterea de muncă, fidelitatea pot depăși aceste obstacole. Vorbind deschis, m-am și pregătit pentru aceasta...

Oaspetele meu tăcu.

— Te-ai răzgîndit ?

— Nu așa demult, conte, întîmplarea m-a dus la mormintele marei stirpe a Șuvaloskilor. Năpădită de iarbă, mormintele uitate, vădeau imaginea pustiirii totale. Ce tristețe și lipsă de speranță. Cel puțin... Stepan Ivanovici Șeșkovski. În 300 de ani de istorie a casei Romanovilor, nu mi-ați putea numi un alt om, care să se fi putut apropia de el prin talent sau pricepere în domeniul nostru. A fost însă disprețuit în viață, iar după moarte l-au pîngărit, or în zilele acestea ce s-a schimbat ? ! Astăzi nici mormîntul nu i se cunoaște, și dacă îl amintește cineva, atunci numai prezentîndu-l ca prototip de viclenie și trădare, ca prăsilă drăcească. Eu însă nu voi reuși niciodată să slujesc tronul așa cum a făcut-o Șeșkovski... După noi, conte, nu rămîne nimic, care să devină exemplu pentru generațiile viitoare.

— După noi rămîne slujba, fără reproș și ideea de stat ca ideea de cea mai înaltă valoare. Iar numele și slava li se cuvin eroilor.

— Însă nu acelora care asigură acestor nume veșnicia. Nu e așa ? mă întrerupse Zarandia.

— Ce vreți să spuneți ?

— Că nici chiar din Cristos n-ar mai fi rămas nimic, dacă nu l-ar fi vîndut Iuda pe 30 de arginți. Moartea mucenicească i-a adus lui Cristos nemurirea și slava. Acest final a fost gîndit de Iuda mai dinainte ca necesar pentru ca de dragul lui să săvîrșească ceea ce a săvîrșit, calculîndu-și din timp și exact urmările. În aceasta cred acum cu tărie.

Se vede că nici Șeșkovski nu a avut această tărie de credință. Altfel l-ar fi vîndut de la început pe Pugaciov și pe Radiscev, apucîndu-se abia după aceea să le cerceteze cazul.

Nu eram însă convins că reușisem să-mi ascund indignarea față de Zarandia.

El mă privi liniştit şi schimbă brusc discuţia, cum ar fi schimbat-o acela a cărui convingere ar fi fost coaptă, iar îndoiala de-a dreptul plicticoasă.

A doua zi, conducîndu-l pe Zarandia, am trimis îndată după Sandro Karidze, şi Şiomkvimi, rugîndu-l să apară, fără întîrziere. El nu se lăsă aşteptat şi ne apucarăm să analizăm ce puteam face, ca să-l prevenim pe Data Tutaşhia despre primejdia iminentă, nimicindu-i intenţiile lui Zarandia. Numai vorbind despre Karidze am înţeles că Muşni Zarandia, deplin justificat, şi cu un scop ştiut de el, îmi spusese ceea ce-mi spusese. Ce-mi rămînea să gîndesc, dacă despre nepotul meu şi despre peregrinările lui îmi comunicase cu ajutorul palisandrului, Eniseiului şi a invizibilului unic locuitor pe o rază de 100 de verste, iar despre intenţia de a preschimba răul, pricinuit de Data Tutaşhia, în bine, îmi vorbise fără ocol, de-a dreptul ? Ce însemna asta ? Mi-aruncase mănuşa ? Cu mine vroia să-şi încrucişeze spada ? Să admitem că din numărul rivalilor demni, eram singurul pe care nu-l putuse depăşi sau învinge, sau, simplu, nu dorise aceasta, dar acum fiindcă începură să-l roadă viermii vanităţii, vroia să haşureze şi această pată albă pe harta nenumăratelor sale victorii. Ei, şi ! să admitem şi această versiune, însă de unde putea el să ştie că mie îmi venise în minte să-l salvez pe Data Tutaşhia şi să-i primesc provocarea ?

Am vorbit mult, am gîndit, le-am întors şi pe o parte şi pe alta, ca să hotărîm la urmă cu Sandro Karidze să plece în Gruzia vestică, să-l găsească pe Data Tutaşhia, să-l vadă şi să-l avertizeze de pericol. Dar nu trebuia pronunţat numele lui Muşni Zarandia, totul să plece de la mine. Iar eu urmam să plec la Tiflis, încercînd să-i pătrund intenţiile. Acesta a fost primul pas important pe care-l întreprindeam călăuzit de inimă, aflîndu-mă în toate minţile şi ajutat de o memorie credincioasă, împotriva aceluia care fusesem eu de-a lungul întregii mele vieţi.

Baso Goderdzişvili

Ce e aia — mi s-a părut ! Dzoba nu era omul căruia să-i spui şi să nu faci. Nu o dată sau de două ori îmi spusese : unde-l întîlnesc, acolo-l ucid. De-l întîlnea pe cineva în curte, începea să-şi aducă aminte cum rămăsese orfan. Începea, se întîmpla, cu aceea, că tîlharii îi distruseseră toată familia. De nu s-ar fi întîmplat această istorie, tata m-ar fi trimis să fac gimnaziul la Kutaisi şi aş fi fost acum pictor.

Îi plăcea foarte mult să deseneze. Îi reuşea pe departe mai bine decît mie. De-aş fi acum pictor, spunea ; tăcea apoi ; îl priveam ; ochii i se injectau de sînge şi scuipa cu răutate printre dinţi :

— El nu iese din păduri, unde să-l găsesc ! şi iar scrîşnea.

— De cine vorbeşti ? deşi ştiam despre cine.

— De sute de ori ţi-am spus... de abragul ăla... Data Tutaşhia.

Tutaşhia fusese de faţă la întîmplarea petrecută în hanul tatălui lui Dzoba, dar nici prin vis sau prin minte nu-i trecuse să se amestece ; „nu ştiu nimic, cică nu mă priveşte nimic", s-a spălat el pe mîini.

Dacă-l ascultai pe Dzoba, reieşea că de-ar fi spus Data tîlharilor cîteva vorbe, s-ar fi potolit şi nimic nu s-ar fi petrecut din ceea ce a fost.

Pe atunci, desigur, despre Data se dusese faima bună şi slava..., dar după cum gîndea Dzoba, nu putuse să spună. Iar pînă la urmă, de moartea tatălui şi a surorii sale îl socotea mai vinovat pe Tutaşhia decît pe tîlhari. Asta s-ar mai explica, dar că nu devenise pictor, tot din vina lui Tutaşhia o socotea. De asta se chinuia însă mai mult ca de celelalte. Dormea şi visa întîlnirea... şi hai să ne răfuim ! Părea om deştept, dar ajuns aici se făcea turbat — nu a ieşit pictor din mine ! aici era buba.

Tu zici că dacă Dzoba ar fi avut pe cineva nu s-ar fi băgat în treburi suspecte. Dar uite, Kola Katamadze a avut, nu mai avea legătură cu nimeni din foştii amici şi ce crezi că s-a făcut, ţîrcovnic sau a învîrtit la flaşnetă ? De multe s-a luat — sau uitase ? Dar ce să vorbesc cu tine ? Că tu-ţi aminteşti, ca să nu uiţi ? Doar asta întreabă : ţi-aminteşti — nu-ţi aminteşti ? Dar să-ţi mai spun una : mai încăpăţînat şi mai apucat ca Dzoba n-am întîlnit om pe lume. În Baku reproduceam bancnote cu chipul Ecaterinei şi ne-au înhăţat. Dzoba, din prima pînă în ultima zi, repeta placa : eu doar am făcut rost de culori şi am imprimat ; altă vină n-am, daţi-mi drumul. Dar ce vină mai poţi avea ? Culori şi imprimare — ce mai trebuia pentru bancnote false ? Şi pentru manifeste ar fi fost deajuns dar atunci...

Şi-apoi, crezi că i-ar tremura mîna ? În timpul ăla pentru Dzoba ori că ucideai un om, ori că tăiai un miel, tot una era, milă n-avea nici de 2 bani. Într-un transport cu noi era şi unul din Ghiandji. Ghiandjineţul ăla mă atinsese nu ştiu cu ce. Pe mine, nu pe Dzoba. Nici acum nu-mi amintesc ce s-a întîmplat. Ajunşi la Astrahan, am mers pe mare ; la debarcader au lăsat puntea, o scîndură tare, de-o lăţime de picior, şi noi coboram pe ea. Dzoba privi atunci în jur şi dădu un picior în spate. Omul căzu în apă. Ne transportau însă cu cătuşe şi nenorocitul nu mai ieşi la suprafaţă ; se înecase. Convoiul a crezut sau că alunecase întîmplător, sau că s-a înecat intenţionat. Crima îi aluneca din mînă, fără complicaţii ; îi reuşea totdeauna. Uite, nu e ăsta succes ? Găuream o stîncă, la catorgă, şi aveam cu noi un mecanic tot catorjan. Dzoba era dat ca ajutor pe lîngă el. A treia zi o pană la strung. Trebuia înşurubat, dar n-aveam scule. Mecanicul plecă să caute, în răstimpul ăsta, Dzoba încercă să sucească piuliţa cu cleştele. Mecanicul, întors, văzu cum se chinuia cu piuliţa şi urlă ; nu ştiu de ce se aprinsese şi smulgîndu-i cleştele îi strigă că dacă nu-l ajută capul, să fie încercat cu ciocanul. Dzoba, iute de mînă, ridică barosul și-l croi în țeastă — ne uitarăm : se mai ridică sau nu ? Chiar atunci, dînd foc fitilului, se strigă în jur să ne adăpostim. Noi care, unde ? Explodă dinamita. După ce se liniști, ne adunarăm din nou și privirăm : mecanicul fusese acoperit cu pămînt și bolovani. Și asta îi reușise lui Dzoba și cîte altele. Succesul îi călca pe urme. Iar dacă-i ieșeau ușor din mînă, nu-i mai fu silă nici de situațiile suspecte. Îl întrebară, de ce urli ?

— Fiindcă-mi merge, de-aia și urlu... Iar tu spui că dacă era legat nu se băga și unde nu trebuie.

Dar asta nu-i totul. În ce au fost, nu-mi aduc aminte. Dar tot în anul în care fierarul Sakul a deschis două cîrciumi. Amîndouă pe un rînd. Iar nu-ți aduci aminte ?

Uite îți povestesc... și-ai să-ți amintești. Cîrciumile se aflau la 100 de pași una de alta. Firmele însă nu le-a agățat pe perete, la intrare, ca la toate, ci le-a pus de-a curmezișul drumului. Vii dintr-o parte și citești : „Fierarul Sakul aici-i-i ? ? ?“ te întorci : „aici-i ! ! !“

Pleci, să zicem, de la podul Muhranski — citești lîngă prima cîrciumă : „Fierarul Sakul aici-i ? ? ?“ Ai făcut doi pași și lîngă a doua cîrciumă : „Aici-i-i ! ! !“ Dacă vii de la Metehi — iese tot la fel. Nu-ți amintești ? Ei, Domnul cu tine !

Și iată că în acea cîrciumă, care era mai aproape de Metehi, servea la fierar o văduvioară tînără, ajutîndu-l pe bucătar... Îi ziceau Maro. Frumoasă femeie și la trup curată, ehei !... Între noi era dragoste și seara cînd n-aveai unde să te duci, stăteam toată vremea acolo. Iar Dzoba unde putea să fie, dacă nu cu mine. Eram din aceeași rădăcină, și meseria ne era aceeași, lucram amîndoi ca zugravi. Cînd nu găseam de lucru, mergeam la piatră. Odată, primăvara, stăteam cu Dzoba în cîrciumă. Seara. Era în 1907 sau în 1908, nu mai știu. Ne cinsteam ; gustarea minunată. Trăiește și te veselește. Lăutarii cîntau din caval. Țola din gură, da, cînta ! Cine știe de unde veneau să-l asculte. Popor se adunase destul, o masă mai era liberă lîngă noi. Intră un om. Talia... mai înaltă decît mijlocie. Îmbrăcat... cuviincios. Se oprește, privește,... fără grabă, așezat. Se apropie de masa liberă și luă loc. Îl observasem deja mai devreme. Înainte de a intra trecuse pe lîngă cîrciumă o dată, de două ori. L-am și păstrat în minte. Mă uitai la Dzoba. Ce văd ? se uita la omul acela așa, că începui să tremur tot — aici se întîmplă ceva ! Se uită și acela. Dzoba se opri, parcă s-ar fi tulburat, dar așa că pe chip nu se vedea și dacă se observase ceva, fusese ca scuturat pe loc. Numai atît a fost, mai mult nu arătase. Se uită într-o parte și chemă sluga.

— Ce te holbezi la el ? îl întrebai pe Dzoba. Cioha ți-a luat ochii sau căciula ?

Însă Dzoba răsucea furculița în mîini, bombănea nu știu ce pe nas.

— Ce tot șopocăi ? întrebai eu simțind ceva grav.

Dzoba îl mai privi odată, șoptind :

— E el.

— Cine el ?

— El. Data Tutașhia. Nu-l recunosc în întregime, însă să nu fiu eu Dzoba, el e ! ! Mi s-a arătat odată în vis, parcă răsturnase peste mine samovarul în clocot. Apa fierbinte mă ardea pe gît, pătrundea pe sub guler, mă răsuceam ca un cățel opărit, dar nu mă puteam ridica... ca în vis ! Așa și acum. Din ce ? Din aceea, că după ce te-ai distanțat atîția ani de lucrurile întunecate și îți cîștigi îmbucătura cu meseria ta, liber, te trage ața și te izbește peste nas putoarea din pușcărie, și e clar că n-ai de ce să te bucuri. Să mă despart de Dzoba nu se putea, ne împrietenisem, ne înfrățisem de atîția ani, asta nu se aruncă la spălător, n-ai unde să te adăpostești trebuia să rămînem împreună. Dacă acela e cu adevărat Data Tutașhia, pe Dzoba nu-l mai poți desprinde ; sau pe sine se distruge sau pe Data. Îmi sunau lanțurile și cătușele în urechi și mă chinuiam : ce era de făcut, ca să abat năpasta de la mine și de la Dzoba ?

— Dar susțineai mereu că-l recunoști și mort și copt.

— Așa am spus, așa gîndeam, dar, vezi, cît timp s-a scurs. Am început să uit, pare-se. Ce eram pe-atunci... un băiețaș doar... Doamne, el e sau nu ? ! El, sigur, el !

— După cele ce mi-ai spus, nu e el. Uită-te mai bine ! Seamănă cu comisionarul din Alșvanga. Am zis și eu așa, dar era el vînzător la Alșvanga, cum eram eu băiat de prăvălie la Mirzoeva.

— Data Tutașhia înseamnă mauzer și cal... Ce să caute el în cuptorul orășenesc de uscat grîne. Privește-l cum se ține, de parcă n-a ieșit niciodată din oraș. Nu e el, nu-mi mai frămînta mintea. Stai... l-ai mai întîlnit aici sau altundeva ?

Era cît pe-aci să spun o prostie, că nu numai că l-am mai văzut, dar el se fîțîie pe-aici ca o javră fără stăpîn.

— Nu, nu l-am întîlnit.

Dzoba se ridică să întrebe pe cîrciumar.

— Spune că-l vede pentru prima dată în cîrciumă, spuse Dzoba, întorcîndu-se.

Ar fi trebuit să-l fi văzut pe Dzoba. Parcă era scuturat de friguri. Nu-mi plac cîinii, dar am văzut odată un ogar, luînd urma. Dzoba semăna acum cu el. Nu mai avea astîmpăr. Se strîngea, se răsucea, tăcea, începea să vorbească, se îneca cu vorbele. „Pleacă și nu-l mai întîlnesc niciodată". „Parcă nu e el". Iar vorbește, iar tace. În mine creștea grija : «cum să-l împiedic ? Cum să-i scot din cap ? Să-i abat privirea ? Dacă-i spun ceva anapoda, pleacă și face tot fără mine ; aflu numai la tribunal». Am intrat într-o asemenea belea, că mai rău nici că se putea. Parcă-mi măcina o moară sub scăfîrlie — una se duce, alta vine. Deodată, îmi veni o idee — hai să i-o spun : «ce-ai de gînd ? stai, te muncești : e el — nu e el ? Du-te și întreabă-l. Ceva trebuie să-ți spună. Prin ceea ce va spune, se limpezește restul». În sinea mea mă gîndeam : dacă e într-adevăr Data Tutașhia, se ascunde. Moare, dar nu spune — asta e una. A doua : Dzoba spunea că Tutașhia e foarte șiret, dar și fără Dzoba se putea vedea ce poamă era. O să-i dea drumul la morișcă — ce vrea, aia-i și dovedește lui Dzoba. Cînd făceam pe prostul, cînd intram ca porcul : du-te și-l întreabă.

Cînd ești prea nervos, faci sigur boacăne. Judecă singur, din ce i s-a năzărit lui că are în față pe Tutașhia ? După chip ? Vorbește cu el, l-ai putea recunoaște după glas.

În timp ce mă perpeleam intră în crîșmă domnișorii. Trei. E bine că lumea nu e a lor. Că praful nu s-ar alege de ea. Asemenea specimene. Tot ceea ce părinții și moșii le-agonisiseră, în trei zile ei păpară și tocară cît ai bate din palme. Așchia nu sare departe de trunchi. Orice negustor, afacerist, bufetar se pricopsește, se îmbogățește, aruncă cîntarul și metrul și se înnobilează.

Angajează tătuții guvernante și bone. Aici cărți, aici pian. Dar pe om cine-l învață să fie om ? Bonele sau tații și mamele ? Ca să fii om trebuie să înveți asta separat, dar lor nici prin cap nu le trece. Dar dacă tații și mamele n-au absolut nimic nî suflet — ce să-i învețe pe copiii lor ? La 15 ani sînt pe uliță, împrieteniți cu toate scursurile, și ceea ce poartă în firea lor aia iese în afară. Apucăturile se aleg singure. Știi cum alege cizmarul cuiele de pe masa de lucru ? Cu magnetul. Tot așa și aici. Ce-au învățat ei bun ? Unde cad asemenea gunoaie, gunoaie aduni. Toate din cauza sîngelui său. Ia însă un om cinstit, să zicem, un meseriaș care, cu trudă, își cîștigă pîinea. Copiii lui văd binele iar de rău fug, pentru că au alt sînge. Pentru domnișori nu e nici lege, nici conștiință. Nici dreptate la ei n-ai să găsești ; întîlnesc un neputincios, îl nesocotesc, îl calcă ; de la ei milă să nu aștepți. Dacă întîlnesc unul mai tare, confundă din prostie legile — papá e la îndemînă și-i scapă. Nu-i interesează nici banii, nici prieteniile. Te uiți ; merg cu nasul pe sus, umflați ca păunii ; de întîlnesc un individ sau un bătrîn, chiar de o sută de ani, nu se mișcă nici cu un deget, ca să-i lase să treacă. Ei-i-i ! Slavă ție, Doamne, că nu ierți pe nici un păcătos !

Hai să-i lăsăm. Cum e așa e ; n-ai cum să-i schimbi.

Intrară, deci, trei domnișori. Se uitară împăunați, priviră după o masă liberă, dar nu era. Însă ce exemplare ! De pe fiecare puteai să scoți, pe haine, optzeci de cervoneți. Dacă le umblai prin buzunare aveai ce aduna. De ce binevoiseră ? Se vede că se cherchelisеră și le venise pofta să-l asculte pe Țolak, dar iată că n-aveau unde sta. Atunci intră și Tașikola, care întinse mîna să-l miluiască. Unul din ei scoase ceva din buzunar și băgîndu-i darul în mînă, i-o strînse ca să nu-și desfacă degetele. Tașikola țipă, iar domnișorii, să moară de rîs, nu alta!

Toată crîşma se uită la distracţie şi rîse ; unii nepricepînd deloc de ce. În sfîrşit, Taşikola smulge mîna din strînsoare şi-o scutură ca fript ; pe podea sare un brotăcel.

Dzoba stătea şi bufnea ; de l-ai fi înţepat cu cuţitul nici picătură de sînge n-ar fi curs. Asemenea glume nu-i plăceau. Şi acela, de la masa vecină, rîdea, nu rîdea, dar nu părea nemulţumit. Bietul Taşikola căscă gura şi clipi des. Ce putea să facă ? Uite aşa erau domnişorii. Văzură pe necăjitul ăla fără apărare, le şi veni să se distreze, mama lor ! aşa şi pe dincolo ! Al doilea domnişor îi zvîrli un bănuţ, celălalt, scoţînd o ţigară cu carton, i-o băgă în gură, aprinzîndu-i-o chiar. Taşikola nu mai putea de bucurie ; papiroase fumau numai bogătaşii ; erau scumpe. El, lor : mulţumesc ; se dădu apoi de-o parte, trecînd pe la mese. Ajunse la masa omului care nu-i dădea pace lui Dzoba. Acela îi trase scaunul, oferindu-i să mănînce şi să bea. Taşikola aşeză papiroasa pe marginea mesei şi-şi puse în mişcare fălcile. Privesc : domnişorii îl urmăreau pe sub frunte şi pe Taşikola şi pe acela, ca şi cînd ar fi aşteptat ceva. Dar şi acela, simţeam eu, adunat, se uita la ei şi la masă, de parcă ar fi mirosit că arde undeva ; nu înţelegea însă deloc ce va fi. Unul din troică, cel mai vîrstnic , chemă pe Şaliko — cel care servea la mese — şi şoptindu-i la ureche ceva, îi arătă cu ochii masa vecină, dîndu-i şi o hîrtie de trei ruble. Şaliko luă banii, dînd din cap şi de-a dreptul spre noi. Pînă să ajungă, vecinul nostru apropie papiroasa de nas, o mirosi, uitîndu-se chiorîş la domnişori — ce uitătură, Doamne !

— Şaliko se opri lîngă el, adresîndu-i-se :

— Domnul meu ! Au sosit musafiri noi, dar nu au loc. Vă oferă aceste trei ruble, să le cedaţi masa lor. Nu vă supăraţi pe mine, — sînt slugă.

În timp ce Şaliko vorbea, vecinul nostru mai mirosi odată papiroasa fumegîndă şi o stinse. Era foarte liniştit. Dar ştii cum a stins-o ? A îndepărtat întîi jarul, strîngînd-o cu degetele, apoi căutînd pe masă o picătură de vin o apropie cu grijă. Convingîndu-se că s-a stins, puse chiştocul în buzunar şi abia atunci luă notă de Şaliko.

— Dacă aş fi singur — ar fi altceva. Sîntem doi şi trebuie să-mi întreb oaspetele. Du-te, frăţioare şi vino mai tîrziu.

Şaliko zîmbi în mustăţi.

— Glumiţi, domnul meu ! Ce să-l întrebaţi ? El e Taşikola, un cerşetor băştinaş. Pentru un bănuţ vine dansînd pe vine, de la podul Muhranski.

Domnişorii aşteptau încruntaţi.

— Gata ! gata ! cînd revii îţi spun, şi omul lui Dzoba, întorcîndu-i lui Şaliko flancul, nu-l mai ascultă.

— Miroase a bătaie — spuse Dzoba — iar omul acela poate să-mi alunece din mîini, dar atunci, de-ar fi tatăl lui chiar Tamamşev, m-ar vedea cum îi cojesc odraslei un rînd de piei. Dzoba scuipă printre dinţi.

Taşikola mîncă, ştergîndu-şi mîinile foarte mulţumit şi se pregăti să plece. Vecinul îi întinse tutunul. Cerşetorul văzu că nimeni nu-l zorea, îşi răsuci o ţigară, se aşeză mai în largul lui şi punînd picior peste picior, fumă în tihnă.

Ca să spun adevărul, îmi plăcea cum se comporta cel care-l urgisise pe Dzoba. Stam şi priveam, ce va mai face cînd s-o întoarce... Tocmai atunci intră Zahar Karpovici. Ţi-l aduci aminte ?... Aslamazova. Nu ţi-l aminteşti... Fiul chiorului Karapeta. Care putea să-ţi reproducă orice imagine, firmă sau blazon... orice pofteai. Ţi-ai amintit ?... „Zahar Karpovici" — cum nu, stai... Nici nu-l considerau om. Îl porecleau aşa pentru că, privit de departe, părea ministru, leit, pălărie, cravată, baston cu mîner, pantofi cu valtrapi. Dar dacă te apropiai — totul era tocit, ponosit ; cumpărătorii de vechituri nici pe degeaba nu le-ar fi primit. Se înşela singur — nu altceva. El, cum intră, ocoli cu privirea încăperea, oprindu-se la colţul tejghelei. Uşa spre bucătărie era deschisă şi făcu cu degetul, chemînd pe cineva. Apăru Maro, prietena mea. Zahar Karpovici îi şopti ceva la ureche şi ieşi din cîrciumă. Nu-i acordai incidentului nici o atenţie — ei erau — Maro şi Zahar Karpovici — vecini, însă omul lui Dzoba se uită la ei ; vai-vai-vai ! ar fi trebuit să-l vezi. Pe Dzoba nu-l smulgi de la băutură, ochi-i erau roşii de sînge.

— Ce-i cu tine, frate Dzoba, te-ai întăurit — parc-ai fi bivol... sau s-a întîmplat ceva ?

Glumeam intenţionat, fie ca să-i distrez, dar mai ales să văd ce are de gînd. Mă plictiseam.

— Ce s-a întîmplat întrebi ? Tu uită-te în buzunarul lui drept... revolverul îl vezi ? Iar eu cu ce mă duc la el ? Cu mîinile goale ?

Mă apucară sudorile reci. Am înţeles că Dzoba nu renunţă la spusele sale, de-ar fi fost acela, nu Data Tutaşhia, ci însuşi arhanghelul Gavril. Cînd ai stat toată viaţa cu un om şi-ai trecut cu el prin foc, prin apă, sub trîmbiţele de aramă, atunci, ca şi diaconului, ţi-e de-ajuns un singur cuvînt ca să spui toată slujba bisericească pe dinafară. Poftim...

Pentru fiul lui Arutionov, Georgi Matiaşvili şi băieţii lui au luat 30 000, iar mai apoi lucrurile s-au răsucit aşa, că toţi au ajuns la catorgă. Dzoba atunci a spus pe loc : asta e mîna lui Ciho, cărăuşul de apă. El i-a aranjat pe băieţi. Eu, de unde-ai scos-o ? Cine ţi-a băgat în cap că el şi nu altul i-a vîndut, ce te doare pe tine ? de ce să-ţi murdăreşti mîinile ? El însă, nici n-a vrut s-audă. Nu m-am băgat şi el a încasat doi ani, dar cîndva mi-a spus : ştiam sigur că el i-a băgat la zdup. Nu-ţi pot spune cît l-am rugat, numai în genunchi nu i-am căzut. El o ţinea pe-a lui : fiara asta nu trebuie să trăiască. Şi l-au găsit pe Ciho cu căpăţîna sfărîmată. Nu s-a prins ca apa de gîscă nimic de Dzoba, iară cusut, ascuns, fără urme. Ţi-am spus deja că-i merge nemaipomenit. Cărăuşul de apă le-a adus nenorocirile multor străini. Dar aici, alături, stătea omul pe care-l căutase toată viaţa, fiindcă, zicea el, îi distrusese familia lui şi-i stricase viaţa şi acum, ce ? să-l lase viu ? Şi nu l-ar fi lăsat, dar soarta e şireată ; azi îţi zîmbeşte, dar mîine... Ah, ce otrăvit eşti, de nu poţi uita nimic, Dzoba ! — ce puteam să-i mai spun ? De cedat din ce hotărîse, nici gînd. De ce ţi-e scris, nu scapi. De-ar ieşi cumva fără urmări, numai la asta mă gîndeam.

Maro ieşi din bucătărie şi se apropie de duşmanul lui Dzoba :

— Cel pe care-l aşteptaţi a poruncit să vă transmitem că e acasă, să poftească, a spus !

El dădu din cap, rugînd-o pe Maro să-l trimită pe Şaliko.

— Dă-mi cele trei ruble şi eliberăm masa, îi spuse slugii.

Şaliko întinse banii.

— Pune-i ! arătă cu degetul, ciocănind masa.

Şaliko depuse banii.

— Cît face consumaţia ?

Vecinul plăti şi continuă, adresîndu-se lui Taşikola :

— Ia banii ăştia. Sînt ai tăi. Bagă-i în buzunar şi pleacă iute, altfel te jefuiesc pe loc. Astfel de oameni sînt ăştia.

Taşikola apucă banii şi-o întinse.

Domnişorii se îndreptară spre noi şi nu reuşise omul lui Dzoba să se ridice, că se şi agăţară de el.

— Hei, tu diavol din mlaştină, bănuţii noştri te muşcau ? ridică glasul cel mai vîrstnic.

— Nu erau ai voştri, ci ai mei, le răspunse el, învăluindu-i cu o privire de gheaţă. I-am dat cui am vrut.

— Gata, şi se îndreaptă spre uşă. Nu ieşise însă bine din cîrciumă, cînd unul din cei trei îl înjură tare, alergînd după el ; al doilea dădu să-l urmeze, însă cel vîrstnic, punîndu-i mîna pe umăr, îl linişti.

— Rezolvăm fără scandal. Îi plăteşte şi se întoarce.

Dzoba îmi făcu cu ochiul şi ne ridicarăm. Tocmai atunci domnişorul strigă : „opreşte-te". Vecinul se opri, întorcîndu-se.

— Ce doriţi, domnule ?

Acesta, pălmuindu-l, răspunse :

— Nimic ! Atît.

Era puternic, puşlamaua, şi-i dăduse ce trebuia.

— Bine, dacă asta-i tot — rosti omul lui Dzoba — întorcîndu-se şi văzîndu-şi de drum.

Bah ! pronunţară toţi într-un glas miraţi, şi Dzoba şi cel ce lovise.

Omul lui Dzoba făcuse 20 de paşi, cînd, filfizonul, o rupse la fugă după el, strigîndu-l. Acela, micşoră pasul şi, cînd domnişorul se apropie strîns de el, îi propti în burtă revolverul.

Din gîtlejul tînărului se auzi un fel de piuit şi ridică mîinile.

— Lasă-le jos ! Nimeni nu ţi-a ordonat să le ridici !

Găliganul lăsă mîinile în jos.

— Ce vrei de la mine, frăţioare ? îl întrebă acela foarte prietenos. Nu tot ce e sub cer se poate cumpăra cu bani. Am vrut ca tu să înţelegi asta, de aceea i-am dat banii săracului. După aceea, m-aţi înjurat cu toţii ; tu m-ai alergat şi m-ai pălmuit. Eu nu ţi-am zis nimic. Nu am însă acum vreme de tine şi pînă la urmă te-am iertat. spunîndu-ne se trezeşte şi pricepe că a acţionat rău. Dar tu nu te laşi. Or dacă omul te-a iertat să nu crezi că e slab şi de frică te-a lăsat. Acum eşti în mîinele mele, cu toate măruntaiele tale, şi ce vreau aia fac cu tine. Dacă vreau — te înjur, dacă vreau — te bat, dacă vreau— te ucid, dacă vreau — te fac să fumezi chiştocul ăsta pînă la sfîrşit. Pulberea face explozie şi veselia pe care v-aţi rezervat-o cu prietenii voştri o să ne pice bine şi mie şi acestor oameni. Scoase atunci din buzunar chiştocul lui Taşikola — deschide-ţi gura ! Aşa ! aprinde-l acum !

Domnişorul se grăbi de parcă ar fi dat să-i aprindă guvernatorului.

— Cum vreau, aşa fac. Vrerea mea este peste tot. Şi ştii de ce ? Pentru că puterea e în mîinele mele. Scuipă porcăria aia din gură, îţi spun. Vezi, acum... Şi ce crezi că fac, acum ? Te iert încă o dată. Du-te şi încearcă să mai faci asemenea fapte şi dacă cineva te obideşte, adu-ţi aminte, mai bine să-l ierţi, decît să-l pedepseşti.

Omul lui Dzoba aştepta să plece domnişorul, dar acesta stătea, neputînd să-şi vină în fire.

— Pleacă ! cui îi vorbesc eu ? încheie el, văzîndu-şi de drum, în timp ce domnişorul păşea cu capul plecat, spre cîrciumă.

Trecu cu vuiet o căruţă cu doi cai.

— L-ai văzut ? — mă minunai eu — E omul acela rău ?

Dzoba, ca şi cum s-ar fi trezit din somn, îşi şterse faţa cu palmele, scîrşnind din dinţi.

— Se duce la Zahar Karpovici. Ţine-te după el ! Lasă-l să intre, iar tu să mă aştepţi în curte. Fug pînă acasă să iau naganul. Dacă întîrzii, te iei după el şi afli unde a oprit. Bagă de seamă, însă, să nu mi-l pierzi. Du-te !

Dzoba alergă spre Metehi, dar Zahar Karpovici locuia în Ciugureşti. Ştii în casa cui ?... La Geo Aslamazov... Iar ai uitat ? Ţi-aminteşti, mergea pe străzi unul cărunt, cu mutra roşie, cu un sac mereu în spinare ? — Vedea în drum o cărămidă, o lua şi în sac, o ducea acasă. Frumos era, arătos, — nu-ţi aminteşti ?, dar avea o doagă lipsă. Trecea şi cînta : Geo Aslamazov.

Frumosul cu obrazul de lumină.

Vezi, noi ziceam că avea o doagă lipsă, dar el a adunat cărămidă cu cărămidă de şi-a construit casa cu două odăi mari în Ciugureti.

Zahar Karpovici i-a devenit nepot lui Geo Aslamazov, astfel că murind unchiul, i-a rămas lui casa. Într-o odaie locuia el, pe cealaltă o dădea. Şi astfel o închirie văduvioara mea, Maro. Pe Maro o vizitam la două zile, dacă nu, a treia zi, neapărat. Ştiam şi casa şi drumul spre ea — slavă ţie, Doamne ! Aşa că mă ţineam după omul lui Dzoba, foarte liniştit. Iar el păşea fără grabă, nu de-a dreptul, dar foarte atent. Se vedea că-i era teamă să nu-l urmărească sau să se agaţe de el careva, sau să nu încurce drumul. Îl urmăream de la distanţă. Oricum o dădea, tot acolo trebuia, oricum, să ajungă. Mergeam împăcat, fără emoţii, cînd, de-odată — nu e, parcă-l înghiţise pămîntul. Mă uitai în jur, prin toate părţile...

Căutai încoace, încolo, presupunînd că lungise pasul, ca să se rupă de mine. Iuţii şi eu cadenţa, alergînd aproape, dar nu era de văzut. Păşii, aşadar, mai curînd alergînd, pînă la casa lui Zahar Karpovici. Rămăsei cu gura căscată, nici urmă de răufăcătorul lui Dzoba. Ce mai puteai spune ! Aşteptai, aşteptai, dar întorcînd brusc capul, parcă scăpărase imaginea sa. Apăru fugar, sclipi ca scînteia şi se stinse, dispărînd. Să-mi dau cu ceva în cap, nu alta, pricepui că mă trăsese pe sfoară. Înţelegînd că-l urmăream, se ascunse, lăsîndu-mă s-o iau înainte, iar el după mine. Nu eu după el, ci el după mine.

Trebuia să-mi storc creierii ce atitudine să iau, înţelegînd în ce încurcătură intrasem. Ei, văzînd că mă duceam la Zahar Karpovici, se oprise, nedumerit şi el încotro s-o ia. Mă văzuse şi dincolo de Sakul, cu domnişorii şi îşi dăduse seama că mă lega un oarecare interes cu Dzoba şi că eram în aşteptare. Şi aici, poftim, apărusem ca din pămînt lîngă casa lui Zahar Karpîci şi nu mă urneam nici într-o parte, nici în alta. Or după o asemenea întorsătură se-nţelegea că nu va mai intra în nici un caz la Zahar Karpîci. De i-ai fi aruncat căciula într-acolo, nu s-ar fi dus după ea. Asta o spun, comentînd. Înţelesesem amîndoi că ne urmăream reciproc. Plecasem pe urme. Se pune atunci întrebarea cine, după cine ? Să-l prind ? E înarmat, iar eu cu mîinile goale. Dar şi de-aş fi avut arme, şi l-aş fi prins din urmă, ce i-aş fi spus despre ce l-aş fi întrebat ? Însă oricum, inima îmi scăpase de sub apăsare — se făcuse uşoară ca fulgul ; dacă se ascunsese, însemna că se desprindea de noi, pleca şi noi scăpam de fatalitate. Cumpănii pe-o faţă, o întorsei şi, pe cealaltă, dar nu-mi veni în minte decît să renunţ la treaba asta putredă, intrînd la Zahar Karpîci şi pînă apărea Dzoba, să aflu, de bine, de rău, ce fel de om era duşmanul lui Dzoba. Şi după asta mi-am chinuit mintea de făcusem bine ori rău şi înclinam să socotesc că făcusem bine. Ce puteam să fac, poate că nici cap potrivit nu aveam, deşi mă frămîntasem serios.

Fără să privesc în jur, mă îndreptai spre Zahar Karpîci. Dintr-o ferăstruică îngustă cădea lumină, oblonul nu se închidea bine. Bătui ;

dincolo se stinse lumina : Zahar Karpîci se ascunse. Nu auzise semnalul convenit și în consecință amuțise.

Bătui încă odată.

Așteaptă să-ți deschidă !

— Karpîci, deschide ! Acum știu că ești acasă. Nu te teme. Sînt eu, Vaso, Vaso, auzi ? — îi explicai în șoaptă.

— Cine e acolo ? — se hotărî el totuși să răspundă.

— Dar deschide odată. Sînt eu, Vaso !

— Ai greșit ușa, Vaso. Maro stă alături. Dar încă nu a venit. Nu s-a întors de la cîrciumă.

— Ascultă, cu tine vorbesc, deschide ușa, am treabă cu tine.

Karpîci nu deschise.

— Vaso-djan ! Poftiți altădată vă rog. Acum nu sînt singur, am o femeie la mine, înțelegi ?

— Karpîci ! — mă înfuriasem, trebuia întreprins ceva. Deschide, îți spun. Am treabă cu tine, te întreb ceva și plec îndată. Dacă nu deschizi, îți sparg ușa, încep cu mîndruța și pe urmă te termin și pe tine !

Dar el, nemernicul, stătea și nu se mișca.

Cînd am izbit cu piciorul — alături era fereastra — geamul se făcu cioburi.

— Deschid ! Nu sparge ! Deschid !

Nici nu terminase de urlat că se și deschisese ușa.

— Vă rog ! Karpîci aprinse lampa, potrivi fitilul și arboră o asemenea bucurie, de parcă fiu-său sărise teafăr-nevătămat din casa în flăcări. Ha ! Vaso-djan ! Într-adevăr, tu ești. Pe cine-mi văd ochii ? ! Parcă erai cu Dzoba la crîșmă ! Ia loc, ce stai în picioare, pe mobilă — pardon.

— Ziceai că ești cu o femeie ! Unde e ?

— Ei, Vaso-djan ! De ce am terminat gimnaziul clasic ! Oare un om cu creștere aleasă spune altfel ? Nu, el nu spune niciodată musafirului : n-am chef de tine, vino altădată !... Dar astea sînt nimicuri... Tu spune-mi altceva. Ce te-a apucat să-mi faci vizită la miez de noapte. Ce treabă ai tu cu mine ?

Căutai cu ochii prin colțuri, fixîndu-l apoi pe Karpîci.

— Spune-mi, cum îl cheamă pe omul acela !

— Care om, Vaso-djan ?

— La care ai trimis-o pe Maro și care trebuia să vină aici.

— Vai ! ce înseamnă trebuia. Ce, nu mai vine ?

— Nu vine.

Karpîci se făcu palid, acoperindu-și gura cu mîna și tăcînd.

— Dă-i drumul, iute !

— Vrei să mă distrugi, Vaso-djan, da ? Chiar nu vine sau îți arde de glumă ?

— Ce să-mi spună, cînd el se apuca să-mi sporovăiască asemenea basme ca să iasă din încurcătură, de-ţi venea să-ţi bagi degetele în urechi.

În tot Tiflisul nu mai găseai un al doilea sforar. Vroia să iasă basma curată, dar îi părea şi rău că omul lui Dzoba nu venea. Trebuia să aflu cu orice preţ, ce fel de om era acela, ca să închidem odată această problemă. Văd în colţ bastonul cu mîner de argint al lui Zahar Karpîci. Îl înşfac.

— Spui sau nu ?

— Vai ! Da' nu ştiu, şi dacă aş şti n-aş spune. Secret !

— Dă jos tot de pe tine... ridicai bastonul deasupra lui.

El se înfoia ca vrăbiuţele în ianuarie, se strînse tot apoi de se făcu aşa de jalnic, că — să spun adevărul — mi se făcu milă de el.

— Ce să dau jos ?

— Tot.

— Karpîci începu să se dezbrace, însă tot bombănea :

— Chem poliţia — observasem că pronunţînd cuvîntul „poliţie" tresărise.

— Poliţie vrei ?... Aşteaptă ca jumătate din Tiflis să meargă la ocnă şi cealaltă jumătate, la spînzurătoare. Dezbracă-te repede !

Ce să mai ţipe ! Haina şi cămaşa erau deja agăţate de umăr şi ţinîndu-şi cu mîna pantalonii, mă întreba din ochi, să-i scoată sau nu. Ridicai din sprîncene şi Karpîci rămase în ce-l născuse maică-sa.

— Ce-ai de gînd, Vaso-djan ?

Trecui cu mîna pe masă şi tot ce era pe ea, zbură pe duşumea.

— Aşează-te cu faţa în jos !

— Vai, Vaso-djan. de ce foloseşti vergile ? Ce-i aici, internat de seminar sau cazarmă ?, spunînd acestea, se aşezase pe masă, cu mîinile pe lîngă el, ca în faţa băiaşului din Maidan.

Îl izbii aşa, că se strînse ca ariciul.

— Inchiziţie ! Samavolnicie ! ţipă Karpîci, cu lacrimile şiroi.

De cinci ori ridicasem bastonul şi aşezîndu-mă apoi pe scaun continuai :

— Cine este şi de ce l-ai chemat ?

— De ce nu vrei să mă crezi. Nu-i ştiu nici numele de botez, nici cel de familie. La mine vine de la Bukovski, fă-i, mi-a poruncit acesta, paşaport necompletat, pune-i ştampila, iar eu îi scriu aici familia care trebuie. Jur pe cinstea mea ! Cărţulia şi pecetea numai mă privesc pe mine. Altceva nu ştiu.

Se întîmplă în astfel de treburi şi altceva, de care, dealtfel, ştiam, înţelegînd că duşmanul lui Dzoba ne scăpase din gheare, şi mă înfuriai, că din nou sării şi ridicai bastonul. Karpîci se răsuci din timp, dar în clipa aceea — na-ţi-o — se deschisese uşa şi iată-l chiar pe el, pe răufăcătorul lui Dzoba.

Lăsai bastonul să-mi cadă și înghețai tot. Cum să nu înghеți. Nu mă așteptam la aceasta nicidecum și apoi, dacă tot ce se povestea pe-atunci despre Tutașhia, era adevărat numai pe jumătate, nu numai că înghețai, dar te preschimbai într-un stîlp de gheață. Asta ca asta ! Dar cum fusese posibil ca eu, trecut prin ciur și prin dîrmon, să las ușa deschisă ?, asta turna gaz pe foc. Rămăsei prostit, cu urechile blegi, gîndind, de ce a trebuit să vină ? Și mai mult mă minunam de mine : ce vroiam, la urma-urmelor ? Dacă acest vinovat de toate nenorocirile lui Dzoba ne scăpa din mîini, mă cuprindea turbarea, de unde să-l scot ? Iar cînd ne stătea în ochi, doream să nu fie, încît, începusem să mă rog, du-te, dispari, topește-te din ochii mei. Și apoi, mai era un fript, eu nu știam ce e frica. Să înțepenesc se putea — era însă altceva. Și atunci, la Karpîci, nu eram înfricoșat, ci mă făcusem stîlp de gheață. Iar după ce-mi trecu, începui să judec : dacă nu dispare acum, pică Dzoba și atunci fără sînge nu se încheie povestea.

Se apropie de noi, mă privește, apoi îl măsoară pe Karpîci, care zăcea cu botul sprijinit în masă.

— Ai venit ! Karpîci sări așa de sprinten, că-mi trecu prin minte, că se izbește cu capul în tavan. Intră în pantaloni și, cît ai bate din palme, arăta, să-l duci la bal. Și valtrapii și-i încheiase. Văzusem cîndva la circ, în 5 minute, schimbase unul o sută de haine. A avut Karpîci de unde să învețe !

— Veniți, scumpule ! În colț, Karpîci ținea cufărul ; se aruncă să-l miște.

— Cine ești tu și de ce vrei să știi cine sînt eu ? mă chestionă omul lui Dzoba. Ascultase toată inchiziția și samavolnicia. Eram total uluit, însă, revenindu-mi repede, îl înfruntai.

— Tu ești Data Tutașhia ?

Karpîci, cum auzi numele, renunță să se mai agite cu cufărul sau, se așeză pe el fără să-și mai desprindă ochii de la oaspetele lui :

— Ai fost la catorgă ?

Dădui din cap, încuviințînd.

— De ce te-au condamnat ?

— Pentru falsificare de bancnote... Omul acela mă luase în primire și mă învîrtea cum vroia. Vroiam să-i spun că nu era treaba lui, dacă am fost sau nu la catorgă, ci să facă bine să-mi răspundă, da sau nu.

Tutașhia însă singur văzu ce ieși de-aici. Totuși îl întrebai de unde i-a venit catorga în minte.

— Ai purtat lanțuri. Se vede după mers — răspunse el.

Înseamnă nu numai că mersese după mine ca să vadă pe unde-o ocolesc și unde ajung, dar și pricepuse, studiindu-mă, că fusesem ocnaș. Acum nu-l împiedica nimic să afle ce isprăvi făcusem și unde, și Dumnezeu știe, poate că o să-mi ceară o autobiografie. Iar după aceea o să mă pună să-l duc la tren, să-i duc hurdjinul[1] la vagon, ca apoi, răsplătindu-mă cu un bănuţ, să mă lase în plata Domnului.

— Eu sînt Data Tutaşhia, Tutaşhia. De ce vrei să ştii ?

— Îţi aminteşti de Dzoba Dzigua ?

— Mi-amintesc. Era alături de tine în cîrciumă ?

— Chiar acela.

Tutaşhia mă privi, tăcînd.

— Şi, mai departe ?

— ...mai departe ce-o să fie... acum-acum o să pice. Şi ştii de ce ? Să te ucidă. El e aşa făcut, că nu ştie de milă. Nu cedează nici cu o iotă de la ce şi-a propus. Nu ştiu care pe care, însă fără sînge nu se poate. Şi mult.

— Omor în casa mea ! ? Vreţi să mă băgaţi la apă ? Karpîci alergă în jurul nostru ca răsucit în frigare. Chem poliţia. Poliţis-s-s-t ! ! !

— Linişteşte-te !

— Termină cu masoneriile astea, stai jos, mama ta...

Zahar Karpîci căzu pe cufăr şi amuţi.

— Dzoba Dzigua. Dzigua vrea să mă omoare ?... De ce ?

— Ştiţi voi mai bine de ce !

— Ce-mi rămîne de făcut ?

— Termină-ţi treaba şi pleacă, înainte de a veni el.

— Să mă mai gîndesc, rosti Tutaşhia încet.

Scoase din buzunar trei sutare, întinzîndu-le lui Karpîci.

— Dă-mi, pentru ce m-ai chemat.

Karpîci n-ar fi Karpîci, dacă n-ar trage foloase din orice. Ce crezi că-i spune lui Tutaşhia ?

— Omul ăla îţi transmite, că numai buletinul costă patru sutare, iar pecetea, încă unul. Mai puţin de 500 nu se poate. Mă jur pe cinstea mea, că de vreme ce treaba s-a schimbat, mie nici comision nu-mi mai trebuie. Nimic. Nici o copeică.

Misiţii care-s mai neobrăzaţi ce fac ? Îţi arată marfa, te tocmeşti cu ei, pleci după bani. Cînd revii, se supralicitează — stăpînul mărfii — cică — nu e de acord cu preţul şi mai pretinde atît... El însuşi e stăpînul mărfii, dar vede că ai nevoie, eşti interesat deci, şi de aceea poate să-ţi pretindă şi mai mult. Mă înfuriai grijuliu totuşi ca Tutaşhia să-şi ia cît mai curînd calabalîcul ; Karpîci putea să-l fraierească şi cu o mie de ruble.

Tutaşhia îşi întoarse toate buzunarele pe dos, şi mai adună încă opt cervoneţi.

— Ia-i — spuse zîmbind. N-am nici un şfanţ mai mult, altfel n-aş sta la tocmeală, ţi-aş da.

---

[1] Bagajul în formă de boccea.

— Nu pot, dragul meu, de unde să scot 120 din buzunar, ca să completez. Cum vrei, însă nu pot...

Timpul trece..., ăla apare... Înţelesei ce spera putreziciunea asta : de vreme ce Vaso se grăbeşte mai mult decît Tutaşhia, adaugă el de la sine restul. Chiar dacă aş fi vrut — i-aş fi dat eu ... cotul. Nu numai că n-ar fi primit de la mine nimic, dar după ce ar fi plecat Tutaşhia, aş fi scos eu din Karpîci toţi banii, iar dacă nu pe toţi, i-am fi făcut juma-juma... Licheaua asta mai rău merita.

— Bine, răspunse Tutaşhia. Să rămînă aceşti 380 la tine, mă duc să mai aduc 120 — Tutaşhia aruncă banii pe masă. Iar Dzoba să mă aştepte — îmi transmise el mie —. Mă întorc iute. Şi pe uşă !...

Asta mai lipsea ca Tutaşhia să se întîlnească cu Dzoba. Asta probabil se şi întoarce... nu minte... sării, înşfăcai bastonul şi nu apucă nimeni să spună nici A, că-l băgai pe Karpîci în fabrică... El la cufăr... eu, după gît — el se tîrăşte, eu, la tîrtiţă, el umblă la lacăt. Deschide. Ridică capacul, scoate buletinul — era înfăşurat în hîrtie, eu însă nu mă opresc, arde-l pe spinare, peste picioare. Numai cînd l-a pus pe masă, îl lăsai. Vezi ce e interesant : oricum l-am lovit, nu s-a răsucit şi n-a urlat, ca şi cum n-ar fi simţit nimic, nimic.

Explicaţia e în faptul că încercase spaima, văzuse moartea în faţă şi nu-i mai ardea să joace circ.

— De ce te-ai apucat de treaba asta ? Dacă era nevoie crezi că nu puteam s-o fac eu, mă întrebă Tutaşhia.

— Ca să-ţi iei buletinul şi s-o întinzi cît mai degrabă !

În timp ce vorbeam, îmi pierea graiul, vedeam în ochii lui că nu se va mişca de-aici nicicum. Parcă îmi şoptea cineva : omul acesta nu pleacă din faţa nimănui, nu fuge de nimeni.

Împingînd scaunul lîngă masă, Tutaşhia se aşeză şi începu să privească cu de-amănuntul opera lui Karpîci.

Cine a trăit starea aceasta poate s-o confirme : spaima îndelungă se evaporă. Cum ? Vine momentul cînd îţi dai seama că moartea te caută, că ceva îţi ia picioarele, îţi întinde lanţul în jur, iar ţie, ce-ţi vine în gînd ? Că băieţandru fiind, te scăldai în Kura şi bîta ta — ce bîtă straşnică — a căzut în apă. Sau, de exemplu, îţi priveşti unghiile şi te minunezi, unde au dispărut noiţele albe de pe ele. Moartea e de faţă sau altceva grav şi ţie nu-ţi pasă, vine, nu vine ; se produce nenorocirea sau trece pe alături... Aşa s-a întîmplat cu mine, atunci. M-am apropiat de masă şi m-am uitat la buletin. Tutaşhia mi-l întinse — ca şi cum ar fi zis, uită-te, ce zici, e bună treaba sau nu ? Treaba era făcută admirabil. Karpîci lucrase curat, era un om capabil, asta nu se putea contesta.

Aud, parcă, un scîrțîit, însă puteam să scuip peste orice, nu mă interesa. În schimb, Karpîci, se agita nu-și găsea locul, cînd se băga încoace, cînd încolo. Iar se duse la cufăr, iar ridică capul.

— Vine Dzoba, vă jur pe ce-am mai scump, se frămînta Karpîci — glasul îi tremura, iar trupul îi bîțîia tot. Loc mai bun nici nu găseai — și eu deja simțeam asta.

Tutașhia privi în cufărul deschis, înțelese că-l invita și izbucni într-un hohot de rîs.

Își băgă buletinul în buzunar și-și scoase porttigaretul.

Zahar Karpîci se cuibări în cufăr și trase capacul deasupra.

Tutașhia își scoase țigara.

Hm, mă gîndeam, am dat peste oameni cu preocupări și ieșii afară. Merg spre portiță și aci îl întîlnesc pe Dzoba.

— Unde e ? De la Dzoba venea damf de vodcă.

— Hei, curios, cînd avea ceva de făcut, nu punea băutură pe limbă, să-l omori. M-am mirat tare că era așa cum așa.

I-am povestit cum a fost, neascuzînd și nemăsluind sau scornind nimic. Mă temeam sau nu de acest omor, — e altă problemă — nimic însă nu-mi îngăduia să-l mint. Dzoba mă asculta și asemenea găinii sătule, care ciugulește din grămadă boabele cele mai arătoase, alegea din tot ceea ce îi povestisem, doar ce-l interesa.

— Deci, el te-a urmărit ? Știa că erai la Karpîci și totuși a intrat ?...

Eu sînt Data Tutașhia... de ce te interesează ?... Tu, lui : Dzoba vine acum să te ucidă, du-te — iar el : nu plec... Mă-ntorc îndată, aduc o sută douăzeci ? E... ar fi venit cu siguranță ! Iar Karpîci vroia să-l ascundă în cufăr ? Stă și mă așteaptă ? Nu fuge... Acesta nu pleacă, nu-u-u !

Terminasem de vorbit, Dzoba însă tot se mai gîndea, ștergîndu-și fața cu mîna.

Deodată îmi veni în minte Bukovski din Kutaisi și mă gîndii ce bine procedase, ascunzîndu-i lui Zahar Karpîci numele lui Tutașhia, comandîndu-i un buletin în alb. Karpîci era o asemenea lipitoare, că nu făcea bani numai cu buletine. Acum șase ani îi făcuse lui Cioradze o diplomă de inginer. Cioradze, din simplitate, îi dădu lui Zahar Karpîci să-i facă hîrtia. Cu ea însă făcu rost de un post gras, deveni șef de șantier și se pricopsi pe banii statului. Atunci îi șopti Zahar Karpîci lui Huka din colonia Cîinele și lui Arama, doi meșteri în șantaj, că Cioradze avea diplomă falsificată, și deci să-i stoarcă banii... Ce să facă omul cînd se îmbogățise cu hîrtii false ? Se învîrtea acum printre domni și avea de ales între a fi numit escroc, a pierde totul și a se răscumpăra șantajul celor doi.

Dădu trei miare, zîmbind. Lui Karpîci, care vînduse pontul, i se cuvenea, după înțelegerea dintre ei, o mie de ruble. Cei doi i-au dat numai două sute, iar opt sute și le-au băgat în buzunar.

Lui Zahar Karpîci îi închiseră gura cu două sute de ruble ca dar. Nu i-ar fi închis-o, dar ce putea să le facă? Cei doi isteţi, fiindcă făcuseră odată drumul pînă la Cioradze, începură să-l folosească regulat. Le plătea, de parcă ar fi fost vorba de salariu. Pînă cînd îi expedie lui Nika, din colonia Cîinele, o pereche de cartuşe, potolindu-l. I-a mers din plin lui Cioradze, lua banii cu lopata. E şi acuma în viaţă. Face afaceri. Oamenii se duceau la el şi nu plecau nedreptăţiţi. Pe Arama din Harpunski l-a trimis la catorgă şi nimeni nu l-a mai văzut...

Stam şi mă chinuiam, închipuindu-mi cum se va desfăşura povestea, cînd se deschise uşa, iar Data Tutaşhia păşi spre noi. Luna era în mijlocul bolţii cereşti şi era lumină ca ziua. Tutaşhia se opri lîngă noi. Îşi încrucişă braţele pe piept. Dzoba îşi înfipse privirea în faţa lui, fără s-o mai abată. Stătură multă vreme aşa, tăcînd. Dzoba scoase revolverul din buzunar şi expedie două cartuşe unul după altul, apoi întorcîndu-se, părăsi curtea. Noaptea era tăcută şi îl auzii fugind pe pantă. Tutaşhia încă nu se mişcase. Mă apropiai de el mai mult. De la subsoară se vedea revolverul cu mînerul în afară.

— Ambele în aer! rosti el.

Se scurseră trei luni. Odată cocoţaţi pe scara dublă, zugrăveam un tavan. Dzoba, bine dispus, cînta. Îl întrebasem, printre altele, cum se făcuse că nu-l ucisese. El:

— Un asemenea om nu trebuie omorît!

— De ce ai tras?

Tăcu îndelung. Nu ştiu ce se întîmpla în mintea lui. Cufundă apoi pensula în vopsea şi scuturînd-o, spuse:

— Nu puteam să nu trag.

Pofta de cîntat se pierduse. Pînă seara n-a mai deschis gura.

O săptămînă mai tîrziu, ne aflam din nou în crîşmă. Era unul Vano din Sololaski, poreclit „Mahorcă“. Se aşezase lîngă noi şi-l ruga pe Dzoba să-i împrumute pistolul pentru cîteva zile. Dzoba îl refuză; nu, spuse, n-am nici un fel de armă. Ca să spun adevărul, crezusem atunci că Dzoba îl refuzase. S-a văzut că nu era aşa. El mai trăi încă douăzeci şi cinci de ani, iar noi, aşa cum am fost, am şi rămas, dar niciodată n-am mai văzut la el vreo armă şi nici n-am auzit că ar fi văzut cineva.

N-a mai purtat niciodată armă.

Contele Szegedi

La începutul lui august, Data Tutaşhia urcă sus de tot pe Inguri şi ajungînd la Svanetia ospeţi trei zile la fraţii Gudjejiani. În zorii celei de-a patra zi, porni iar la drum, înnoptă chiar în trecătoare, ocolii călare Baksanul și coborînd în Balkaria își căută frățînul, pe abragul Bilial Zanski. Neamurile acestuia îi dădură drept călăuză lui Tutașhia pe tînărul său verișor, ca să-l treacă peste cheile Ceremski. Întîlnindu-l astfel pe fratele mai mare, cei doi abragi vorbiră în patru ochi. Bilial, cu tînărul său verișor, coborîră apoi pe Cegem, ca peste trei zile să-i aducă lui Data armăsarul pe care îl furaseră în primăvară din herghelia lui Muhamed Guta, ascunzîndu-l sigur în pădurile Liskenski. Lui Tutașhia îi erau cunoscute din auzite genealogia și slava acestor cai de curse, însă nu se așteptase să vadă un asemenea exemplar. Armăsarul îi făcu o astfel de impresie, că-i tremurară genunchii. Sări pe armăsarul necălărit încă și-l epuiză și pe el și pe sine, pînă cînd călărețul fu vlăguit, iar calul cumințit. Bilial se afla în acea fericită vîrstă cînd cal, călăreț, armă și glonte alcătuiesc o unică creație a lui Dumnezeu. Cînd îl văzu pe vestitul abarg încărunțit, parcă contopit cu animalul de viță, îi lăcrimară ochii de mîndrie și încîntare. Iar cînd Tutașhia sări de pe cal, Bilial grăi către frățînele său mai vîrstnic, iradiind de emoția cavalcadei : Din toate făpturile neamului omenesc, doar tu ești vrednic să strunești acest armăsar, îți jur pe Allah, Data !

Intrară în saklie [1] să guste hampală cu smîntînă și măsline și apoi să se bucure de meritată odihnă.

— Să nu mă judeci că sînt slab de suflet — spuse Bilial cu respect. În frăția noastră eu sînt mai crud și dacă nu pricep ceva pot întreba. Omul căruia îi duci acest armăsar ți-e dușman. Pînă să apară în părțile noastre, oricîți ani te-au urmărit, s-a vădit a fi deșertăciune. Ai hoinărit pe măsura sufletului făcut de Cel-de-Sus. Asta însă, îți gătește moartea la fiecare pas și primește în dar și armăsarul de 25.000. De ce ? Pentru ce ?

Tutașhia ne cunoștea limba balkarscă, însă Bilial, gruzin după mamă, putea să vorbească puțin în gruzină și frățînii se puteau înțelege. Legile cavalerești și ale frăției pretind reținere în întrebări ; dacă însă întrebarea e totuși formulată, trebuie să găsești drumul pentru a răspunde. Tutașhia căuta cuvinte, concentrîndu-se, ca să găsească această cale.

— Omul despre care vorbești nu mi-e dușman. În această viață fiecare își face lucrul său, Bilial. Deocamdată, sînt puțini aceia care, făcîndu-și lucrul lor, apar tuturor folositori. Iar de cei care, făcîndu-și treaba lor, dăunează tuturor, e pămîntul plin. Și atunci, cum să socotim pe toți oamenii răi dușmanii noștri ?

— Drepte sînt vorbele tale, jur pe Allah.

— A fi om de omenie și adevărat abrag, nu înseamnă deloc că ești alungat și tu fugi. Dimpotrivă, omul bun trebuie să fie el însuși urmăritor. El urmărește răul, făcut de oamenii săi și schimbă acest rău în bine. Dacă nu e așa, ce rost mai au fugile și alergările noastre în arta ascunderii și dispariției.

---

[1] Cameră de oaspeți.

— Prin gura ta se rostește înțelepciunea lui Mahomed.

— Vremea lui Mahomed a fost alta, fratele meu Bilial. Nici El și nici Cristos n-au avut nevoie să vorbească despre acestea. Despre ele vorbesc vremea și viața noastră. Tutașhia se gîndi și vorbi iarăși. Dacă tu ți-ai propus ca din bezna celor răi, cel puțin pe unul să-l schimbi în bine, atunci pe oamenii răi nu-i mai poți socoti dușmanii tăi și am să-ți spun de ce. Oameni răi sînt aproape toți cei se alcătuiesc lumea. Dacă pe toți îi socotești dușmanii tăi, atunci de cealaltă parte ești singur cuc, iar împotriva ta sînt toți. Și ei te vor copleși. Asta-i una. Și acum, ascult-o și pe a doua. Începi lupta cu omul rău și să zicem că reușești să le vii de hac la o duzină, viața însă se înmulțește ca iarba și în locul duzinii apar hoarde întregi, toți viermii se înmulțesc de colcăie. Se vădește că ai sporit și nu ai mărginit răul. Și să-ți mai spun una : ori de ce te-ai apuca, dacă n-o faci cu sufletul plin de dragoste, n-o reușești. Dacă l-ai trecut pe om în rîndul dușmanilor, l-ai urît și ca răul făcut de el să-l schimbi în bine, n-o să-ți fie ura nici tovarăș și nici bun sfetnic. De aceea nu trebuie să vezi în omul rău un dușman. Lasă-l pe el să te considere dușman și să se bată cu tine, să-ți fie urmăritor, iar tu urmărit — fiindcă oamenii vor lua partea ta. Nu te socoti nici dușmanul și nici prietenul omului rău. Tu trebuie să vezi stricăciunea pe care o răspîndește răul pe care-l comite și pe acest rău să-l urmărești, pentru a-l schimba în bine. Oamenii vor observa că binele a învins răul și încep să te imite, făcîndu-se mai buni decît au fost și atunci lucrurile rele și gîndurile, asemenea, își vor găsi tot mai greu locul.

— Pe Allah, sfinte cuvinte cuvîntezi, exclamă Bilial, sorbindu-i spusele cu nesaț.

— Ești vînător și cauți zimbri, fiindcă le știi cărările. Și acel, despre care vorbești, că-mi pîndește pașii, știe toate cărările și-mi întinde pe toate capcane. Pe toți pe care-i întîlnesc și la care trag îi strică. Pe unii-i cumpără cu bani, pe alții îi strîmtorează cu frica, ca să mă predea, iar pe cei descompuși îi mînă simplu împotriva mea. Într-un cuvînt : zîmbește răul. Eu sînt abrag și datoria mă trimite pe aceleași drumuri să îndrept ce-a stricat. Astfel ne ducem viața, el făcîndu-le pe ale sale, eu — pe ale mele. Așa se și cade să fie. Acest om știe că de trei ani mă pregătesc să-l dăruiesc. Am spus intenționat în fața celor care știam că-i vor transmite. El știe al cui e calul, cine l-a adus, pe ce drum îl trec în Gruzia. Vezi, i-am mai spus chiar despre un drum al meu, n-are decît să-și facă treaba. Din nou n-o să iasă nimic, n-o să mă biruie, de ce ? fiindcă înțelege și vede că răul nu biruie binele. Despre cal nu te chinui, n-o să păstreze bunul furat. Primăvara viitoare, cînd se vor deschide trecătorile, Muhamed Guta o să-și primească calul său albastru din mîinile poliției.

Bilial nu scăpă nici un cuvînt.

Înnoptînd, purcese în dimineaţa următoare la drum în compania frăţînelui şi a vărului său primar. După două zile ajunseră în trecătoare.

— Mare vorbă mi-ai însămînţat în suflet, Data, îţi jur pe frăţietatea noastră, îi spuse Bilial la despărţire.

Tutaşhia se întoarse în Mulahi, rămînînd pînă la sfîrşitul lui octombrie în casa Gudjedjian. Gazdele insistară ca să-şi petreacă iarna la ei, dar îl aştepta o groază de treburi. Coborî la Harnalî. Acolo, Vichentie Ialkanidze, prietenul lui de detenţie, arendase hanul. Nu se văzuseră mai bine de un an.

Adevăratul său nume de familie fusese Djmuhadze. Hotărînd încă din tinereţe că numele ghinionist i-a adus şi capriciile sorţii îl schimbă pe Ialkanidze. Acest Vikentie Ialkanidze reuşise pînă la 40 de ani să străbată toată Rusia şi multe ţări de dincolo de graniţele ei. Nu exista meserie în care să nu se fi încercat, însă lucrul cel mai interesant era că apucase să se isprăvească în închisorile unei duzini de state, mereu din cauză că nu putea suporta oamenii necuviincioşi. Intoleranţa sa nu-l băgase, totuşi, de fiecare dată în închisoare, salvîndu-se uneori, de pildă, prin fugă. Însă fuga îl obligase să ia viaţa de la cap, de la zero, iar aceasta se conjugase, cel puţin pentru început, cu lipsuri şi cîteodată, cu foame. Soarta şi justiţia nu l-au răsfăţat. În Noua Guinee se asociase cu un anglican pentru capturarea păsării paradisului. Terenul de vînătoare se afla în adîncul insulei locuită de un trib numit „ai adevăraţilor oameni.“ Comerţul cu păsările paradisului, împăiate, era considerat ca foarte profitabil şi afacerea companionilor se desfăşura la superlativ. Kartrait vîna, Ialkanidze transporta prada în tîrg pentru împăiat. Păsările deja împăiate, aduse ultima dată, erau vîndute, iar banii depuşi pe numele lui Kartrait. Drumul de patru sute de mile trecea prin jungla deasă. Odată, terminîndu-şi treburile în oraş, se socotise într-o speluncă cu un marinar australian care nu se comportase cuviincios, reuşind pînă la urmă să scape din mîinile poliţiei portuare. Ialkanidze se îndreptă întru întîmpinarea companionului său. Se vede însă că „oamenii adevăraţi“ îi luaseră de pe umeri capul partenerului său, ca să-şi completeze colecţia, întrucît, ceva mai înainte, capetele albilor nu erau vrednice de a fi păstrate. Ialkanidze comunică poliţiei şi se alesese cu 11 luni de închisoare. Cînd se lămuriseră că n-avea nici o vină în moartea năprasnică a tovarăşului său, fu eliberat, dar partea sa la banii din cont nu fu nici prin judecată recunoscută, rămînînd iarăşi, cum se exprima el, în ce l-a făcut maică-sa. Norocul îl scoase de astă dată din încurcătură, descoperindu-se că unul din bucătarii unei corăbii franceze transoceanice avea lepră, aşa că ghinionistul cronic ajunse în Europa în compania veselei, înveşmîntat în halat şi cu tichie albă, Toată viaţa sa era o înşirare de asemenea întîmplări. Pînă la urmă, tot în Europa în compania veselei, înveşmîntat în halat şi cu tichie albă. mai bine zis firea sa. Înţelesese, în acest fel, că pricina tuturor condamnărilor fusese una singură și toate aceste întemnițări se uniseră într-una singură. Deoarece viața în libertate nu-i adusese nimic bun iar în cea de după gratii — prin puterea unei legități tainice — el putea fi totdeauna de folos oamenilor cuviincioși, în sufletul lui viața rotunjindu-se într-o imensă detenție, nu total negativă. Dotat de la natură cu un umor firesc, descoperise că în fiecare năpastă e mai mult haz decît tristețe. De-atunci rîsul și voia bună i-au devenit tovarăși de drum. Pînă la urmă, viața căpătă în ochii săi conturul unei gigantice pușcării și lui îi deveni indiferent, dacă făcea negustorie cu perle în Africa Centrală sau dacă discuta cu oameni cuviincioși și competenți despre cîinii de vînătoare în penitenciarul gubernial din Tambov.

Data Tutașhia și Ialkanidze stătuseră destul de mult împreună. În închisoare îi apropiase altruismul caracteristic fiecăruia din ei, precum și intoleranța față de lipsa de cuviință. Totuși aceasta părea suficientă ca fiecare să se considere dator față de ceilalți, așa că împlinirea acesteia era considerată ca o obligație inevitabilă.

Primind grațierea și părăsind închisoarea, Ialkanidze îi spusese lui Tutașhia :

— Nu te plictisi, vin curînd.

— Mă tem că nu mă mai găsești.

Nu-i plăcea lui Ialkanidze să audă așa ceva, fiindcă prietenul său ar fi putut fără tristețe să-și facă sorocul, iar el se gîndea la evadare.

Închisoarea trăiește după legile ei, dar Tutașhia era Tutașhia.

— Am un moș la Peska. Tot Djmuhadze. Îl cheamă Kosta. Are o căsuță. Știe unde pot fi găsit. Multe se pot întîmpla.

— Multe — încuviință Tutașhia.

În Hamali, ca și în Africa Centrală, unde negustorise cu perle, hrănea și adăpa în cîrciuma sa localnici și trecători, luptînd fără pauză cu necuviincioșii și păstrînd la îndemînă ceva haine pentru închisoare.

Se înnoptase, cînd Data Tutașhia, apărînd în apropierea crîșmei, auzi zarvă. Trase frîul, ascultînd. În liniștea înserării, deși larma se răspîndea pînă departe, nu se putea înțelege mare lucru. Drumul ducea într-o văioagă copleșită de tufiș, așa că Tutașhia se afundă în ea, lăsîndu-și acolo calul legat, după care, se apropie de han. Alături curgea un pîrîu. Peste apă se plecau cîteva sălcii plîngătoare. Ascuns în umbra lor, se apucă să observe în jur.

Cineva, din beție, se ținea de năzdrăvănii în crîșmă, în timp ce tovarășii lui încercau să-l împiedice. Amenințînd cu pumnii spre balcon, bețivanul promitea lui Vikentie Ialkanidze cele mai rafinate chinuri care trebuiau încununate cu o moarte tot înfricoșătoare.

— Du-te acasă, Malakia, se auzi din ușa întredeschisă a balconului. Fii înțelegător și nu mă sili să cobor !

Tutașhia recunoscu basul lui Ialkanidze.

— Ialkanidze, ieşi, dacă eşti bărbat. Chiar dacă-mi scapi cu viaţa ai să vezi ce se poate face cu coastele tale, — se înfoia beţivul, încercînd să smulgă din mîinile prietenilor.

— Saliko, şi tu ăl din Geba, nu-ţi ştiu numele, luaţi-vă amicul, altfel trebuie să-l burduşesc, nemernicul ! Ţineţi-l mai zdravăn să nu fugă, că atunci o să-mi alergaţi după el sau vă număr coastele la toţi trei ! Acum termin de citit versurile — te doare capul cît sînt de frumoase — şi cobor. Aveţi doar grijă, Doamne fereşte, să nu vă scape !

Scandalagiul simţi că miroase a primejdie şi îndată se potoli. Sub balcon, în prag, apăru o făptură slăbănoagă şi încrucişîndu-şi mîinile la piept, privi biruitor la desfrînatul spăsit.

Malakia, Saliko şi cel din Geba stăteau jalnic împăunaţi, ca nişte bătăuşi din derută.

— De-ajuns, Malakia. Te conjur în numele lui Danika şi a pruncilor tăi, hai să mergem, fii om, îl implora Saliko.

— Astion, amice, — întrebă paşnic cel din Geba pe piticul din prag, spune-mi, fii înţelegător, e lung versul pe care-l citeşte Ialkanidze ?

Astion arătă cu degetele că versuleţul e pe atîtica şi Vikentie pică acuşi-acuşi.

Nimeni nu mai spuse nimic şi Malakia grăbi spre podişca de peste pîrîu. Rîsetul otrăvit al năpîrstocului îi însoţi ca o insultă.

— Vikentie Ialkanidze, se auzi de dincolo de apă glasul lui Malakia, n-am meritat eu ca să mă dai afară din cauza Iudei de Astion. Ăstuia i-au smuls în închisoare limba oamenii buni — asta tu n-o ştii. El n-a venit să-ţi aducă binele şi pînă nu-ţi vine de hac, rupe-i gîtul. Ascultă sfatul meu !

Piticul aruncă o piatră după Malakia, retrăgîndu-se apoi în crîşmă.

— Malakia, stai o clipă. Am ceva cu tine ! — îl strigă Tutashia.

Malakia tresări, oprindu-se în umbra întunecată.

— De ce, zici, că i-au smuls limba ? Unde s-a întîmplat asta ?

Uluitul Malakia privea cu gura căscată bărbatul desprins din întuneric. Venindu-şi în fire, şopti de parcă divulga un secret :

— Dumneavoastră aţi auzit, desigur, că în Kavkaski au măcelărit o familie de negustori, furînd o sumedenie de bunuri şi bănet.

— Şi... mai departe ?

— Astion fusese lacheu la negustor. El îi adusese pe tîlhari, arătîndu-le unde erau banii ascunşi. După ce s-a petrecut nenorocirea a venit poliţia, l-au înşfăcat pe Astion, forţîndu-l să recunoască totul şi el a dat numele jefuitorilor şi ucigaşilor, pînă la unul. I-au înhăţat şi pe ei, iar în închisoare i-au smuls limba. Am slujit ca grăjdar la nacialnicul de judeţ şi ştiu ce-a fost. Nu mi-am văzut familia de nouă luni, vin azi şi la Vikentie Ialkanidze, Astion ăsta ! I-am dat ticălosului pe sub fălci, iar stăpînul m-a dat afară ca pe un cîine parşiv. El crede, de-ar şti cîţi hangii s-au schimbat aici. Numai că unii, pricepînd, au întins-o ; pe alţii, aci i-au terminat...

— Mulţumesc, prietene. Să vă dea Domnul sănătate ! Tutaşhia se duse la caii lui.

Pe înălţimea nu prea mare, deasupra izvorului, se aflau ruinele unei vechi biserici. Tutaşhia avea acolo o ascunzătoare. Puse în siguranţă puşca, pumnalul, iar cele două mauzere şi le băgă în desagi, în fiecare cîte unul. Dezlegă caii şi se întoarse la han. La zgomotul copitelor, scoase capul Astion.

— Ia caii. Înnoptez aici, — spuse Tutaşhia.

Astion luă frîiele, privind cu atenţie musafirul. Această curiozitate de prisos nu rămase neremarcată de oaspete.

— Unde-i Vikentie ? — întrebă Tutaşhia.

Sluga arătă cu mîna spre camera cu balcon, spre care urca scara şi conduse caii la grajd. Tutaşhia se urcă, oprindu-se în balcon ca să observe sluga.

Ialkanidze citea, lungit pe canapea, la lumina unei lămpi mici.

— Noroc, Vikentie !

Stăpînul puse cartea alături, privindu-şi oaspetele.

— Ti-u-u ! psalmodie el încet.

— Ti-u-u ! căzu de acord cu acelaşi ton Tutaşhia, de parcă şi-ar fi amintit ceva nu prea cuviincios. Cum de le-ai asociat ? De ce tocmai asta ? Ti-t-tu ?

Ialkanidze îşi îmbrăţişă prietenul.

— Unde-ai dispărut, frăţioare ?

Tutaşhia aruncă desagii, scoase pelerina şi se aşeză. După ce primele discuţii fuseseră purtate şi noutăţile împărtăşite, abragul întrebă :

— Ai auzit ce ţi-a strigat Malakia despre Astion ?

— Am auzit şi ştiam. Cînd ai fost ultima dată aici, catorjanii lucrau la drum, iar supraveghetorul — şef al lor — era unul Udodov. Ai văzut vreodată om cu ochii albi ? Aşa era ăsta. Nu-i da lui Udodov o lună de mîncat şi de băut, dar dă-i om să-l chinuiască. Vine odată la mine şi zice : mi se eliberează un băiat, foarte cuviincios, a slujit ca lacheu la oameni de condiţie. A intrat în puşcărie fiindcă a băgat cuţitul în ibovnicul neveste-si. E mut, dar aude şi vîntul şi gîndul. I-a spus numele şi eu am înţeles pe loc cine şi de ce. Nu putea acest supraveghetor monstru să mi-l aducă pe Astion numai din milă pentru un năpăstuit ? ! Poliţia trebuia să aibă omul ei pe lîngă mine. Nimic altceva nu se ascundea dincolo de neîndemînarea lui Udadov. Şi l-am luat. Stă aici.

— Ai tîlcuit bine. Poliţiei i-o fi trebuit să-şi aibă omul ei, dar ţie, de ce-ţi trebuie ?

— Cine ?

— Omul lor în hanul tău !

— Dacă trebuie. N-are rost să refuzi.

Tutaşhia ieşi în balcon. Vikentie aduse scaune şi ei se aşezară afară.

— Cîte porţii de haşlama vinde Vikentie pe zi ? asta vrea să ştie poliţia ?

— Sigur nu de asta l-au aranjat aici, reveni la temă Ialkanidze. Şi nici ca să informeze despre toţi fugarii şi pripăşiţii care se scurg prin hanul ăsta. Nici nu poţi să-i mai numeri cîţi au fost pe-aici într-o jumătate de an. Cîţi bandiţi nu s-au oprit aici şi tot soiul de suspecţi. Astion i-a văzut pe toţi, a ascultat tot, însă n-a făcut nici un pas de-aici. De la Harnali la raion sînt douzeci de verste, bătute pe muchie, şi pînă la poliţie şaizeci. Udodov, după ce l-a plasat pe Astion, şi-a luat cantojanii şi pe-aci ţi-e drumul. Chiar dacă Astion vrea să informeze, unde, cui şi cum ? Pe deasupra, e bătut în cap de prost ce e, cum nici nu s-a mai văzut. Nu, nu e informator, n-ar sta aici Bodgo Kvaltava...

— Cine, spui ? tresări Tutaşhia.

— Bodgo Kvaltava, ucigaş, bandit. Ialkanidze se înecă, parcă l-ar fi venit ceva în minte, chipul radie enigmatic.

— Bodgo Kvaltava ! şopti Tutaşhia. E singur sau cu cineva ?

Hangiul se desprinse cu greu de gîndurile sale.

— Dar ce-ai cu el ? singur sau nu !... E cu un tovarăş. În cincisprezece ani au fost spînzuraţi cinci tovarăşi ai lui Kvaltava. Şi pe cîţi nu i-a culcat pe la răspîntii. E un om foarte rău. Dacă apasă poliţia de perete — îi dă pe mînă încă pe un apropiat şi el se scoală... basma curată. De aceea e şi viu şi-i tîrăşte după sine pe alţii.

Ialkanidze scuipă, înjură şi iar se afundă în gîndurile stîrnite de numele lui Kvaltava.

— La ce te gîndeşti, Vikentie ? întrebă Data.

— Un singur gînd îmi bîzîie prin creier. Vorbim mai tîrziu despre el. Vreau să-ţi spun numai despre Astion, dacă deja l-am băgat în discuţie. Nu, nu ca să spioneze l-au pus aici.

— Tu spui că e tembel. Asta o ştiu şi ei. Pe un prostănac nu-l fac informator, consimţi Tutaşhia.

— Ai dreptate. Pe un prostănac nu-l fac informator. Atunci, ce-i cu el ? Ce crezi ? Îţi spun eu ce e. E călău. Am priceput asta de cînd a intrat în slujbă. Se stabilise aici, se obişnuise puţin şi l-am trimis în sat, ca şi cînd ar fi avut treabă şi în absenţă, i-am căutat prin calabalîc. Am găsit otravă.

— Ia te uită ! Cu cît e mai mărginit, cu atît ucide mai uşor. Doar să i-l aleagă ei, — spuse Tutaşhia.

— Acum ai înţeles de ce au ei nevoie de el aici ? Dacă-l refuzam, îl puneau altundeva. Şi atunci, ce mai puteam face eu cu el ? Nimic.

— Ai procedat bine, — şopti Tutaşhia liniştit.

Abragul privea cerul. Ialkanidze medita.

— Odată, i-am dărui Ellei, surorii mele — o bucată de stofă pentru rochie, spuse Tutaşhia şi în glas suna tristeţea. Tot aşa de albastră şi peste tot presărate perle, mari şi mici, ca stelele de sus.

Gîndurile lui Ialkanidze se roteau şi iar se roteau în jurul mutului. Mai mult decît orice era dornic să ştie dacă l-a cunoscut sau nu Astion pe Tutaşhia. Despre asta vroia să-i spună, dar simţi că sufletul lui Data era departe de aici şi nu vroia să-l tulbure.

Adia un vîntuleţ, aducînd cu sine mireasmă de pădure de pe pantă, iar Tutaşhia simţi cît de mişcat şi emoţionat fusese.

— M-a privit foarte pătrunzător, însă îmi păru că nu-şi dădu seama, dacă sînt eu sau altul.

— De atunci s-a scurs atîta vreme — rîse Ialkanidze — purtai barbă, poftim să te recunoască bărbierit... şi, pe deasupra, noaptea... Cît timp aţi fost împreună ?

— Două, cel mult trei zile... Arestaţii au mirosit ce fel de pasăre era şi conducerea s-a temut că-l înţeapă careva şi l-au mutat... Vikentie, am adus calul !

— Ce tot spui ? Va să zică, ai aflat cine e acel om ? Vorbeşte, pentru Dumnezeu !

Tutaşhia îşi îndopă pe îndelete pipa.

— Oameni de încredere mi-au spus-o..., însă trebuie să mai întreb şi pe alţii... abia atunci voi fi absolut sigur. Acum mă întîlnesc cu unul... verific... Tutaşhia îşi privi prietenul şi văzîndu-l în ce tensiune se afla, continuă :

— Omul acesta e vărul meu primar, Muşni Zarandia.

— Chiar la el m-am gîndit, Data, dar n-am avut curaj să-ţi spun. Vărul tău bun !

Vîntul adie mai tare şi se răcise şi vremea. Tăcură mult, pînă cînd Ialkanidze se scutură.

— Hm, să mergem ?

Luară scaunele şi închiseră uşa după ei. Tutaşhia luă gazeta de pe masă, se uită la dată, citi titlul articolelor şi se afundă în lectură.

— Deschide uşa ! E zăpuşeală, şi hangiul deschise uşa care da în sală.

Hanul avea două caturi. La parter era sala de mese, bucătăria şi serviciile. La etaj, camere de locuit, cîte trei pe fiecare parte, de-a lungul faţadei şi cîte două în faţă. Toate camerele dădeau într-un balcon interior strîmt, a cărui galerie înconjura toată sala în interior. Pe fiecare parte cobora din balcon cîte o scară. Din uşa deschisă se vedea acum aproape tot balconul şi partea din sala de mese de jos. Sala era luminată de o lampă uriaşă cu gaz, agăţată de tavan. Dacă clienţii doreau, puteau să aprindă lămpi mici prinse în perete, deasupra meselor.

— Asta e acelaşi Kvaltava care a distrus familia hangiului din Cealadidi ?... feciorul căruia l-ai întîlnit la Tiflis. Acela ?

— Da, chiar ăla. Cîţi ani să aibă acest Kvaltava ? Toată viaţa asta a făcut, a ucis şi a jefuit şi aproape toată prada i-a rămas doar lui singur, iar care e partea tovarăşilor lui, ţi-am spus. Ce face el cu atîta bănet? Aş vrea să ştiu de ce îi trebuie atîta? Undeva o să-l împuşte şi praful se mai alege din aceste jafuri, omoruri şi bogăţii cu sînge. E ceva aici pe care nu-l pricep.

Tutaşhia reluă din nou gazeta, iar Ialkanidze se apucă să străbată încoace şi încolo încăperea, frămîntîndu-şi mintea şi făcînd presupuneri. La sfîrşit, rotunjind ceva, se aşeză şi glăsui:

— N-aş fi vrut să te alarmez... dar s-ar putea să se facă tămbălău.

— Las-să se facă, dacă ai nevoie, răspunse Tutaşhia, nedezlipindu-şi ochii din jurnal.

— Trebuie.

Abragul îşi apropie desagii şi se cufundă iarăşi în lectură. Din camerile de vizavi ieşiră doi, în splendide ciohe, în chimire bătute cu pietre şi pumnale. Fiecare cu cîte un mauzer.

— L-ai recunoscut? întrebă Ialkanidze, după ce, cei doi coborîră.

— Tîlharul ăsta s-a schimbat mult? Al doilea e Data Ciocia. A căpătat cincisprezece ani de catorgă şi eliberat, părea că i-a venit mintea la cap, însă observ că şi-a ales drumul morţii, care îi e dat. El şi pînă la condamnare nu dădea prea mult pe un suflet de om, dar acum, pentru cîţiva bani, îţi aduce capul oricui. Cînd au venit?

— Astăzi după-amiază. Se poartă aşa, de parcă păcatele care apasă deasupra lor, le-ar fi atribuite de trăncăneala babelor, iar dacă se ţine cineva după ei, o fac doar să-i prindă din urmă şi să le mulţumească. Numele de botez l-a mirosit deja Astion, acum îşi ascute urechile, ca să-l afle şi pe cel de familie.

În tinereţe am fost cunoscut cu Ciocia. Sîntem aproape leat. Văzîndu-l pe Astion apropiindu-se de oaspeţi, Ialkanidze se ridică. Priveşte ce-a să să întîmple, mă întorc apoi.

Vikentie coborî în bucătărie, şi-l instrui pe bucătarul Zakaria cum să-i răspundă în prezenţa lui Astion. Bucătarul nu pricepu imediat ce vrea de la el, dar apoi învăţă rolul, repetîndu-l stăpînului de trei ori şi liniştit, Vikentie se întoarse în sală. Se apropie de oaspeţi, dorindu-le multă sănătate, ca apoi să se intereseze ce doresc să mănînce la cină şi, ducîndu-l cu sine pe Astion, se întoarse în bucătărie.

— Adu tava, Astion, porunci el, apropiindu-se de plită, ridicînd capacul de la oale, gustînd şi mirosind.

Zakaria trebăluia în colţ, dar văzînd stăpînul, se apropie, ştergîndu-şi mîinile.

— Ce doresc domnii să mănînce?

Ialkanidze răspunse, iar cînd Astion sosi cu tava, îl întrebă pe bucătar.

— Cel care stă cu faţa încoace e Data Tutaşhia?

— Naiba să-l ştie cum stă acum, de aici nu se vede — răspunse prosteşte bucătarul, căruia i se spusese să răspundă „Lăsaţi-mă un pic să văd!“

Astion înmărmuri şi încremeni şi tava în mîinile sale. Ialkanidze îl surprinse cu coada ochiului, fără să lase să se vadă că ar fi observat ceva.

— Data Tutaşhia e cel bărbierit, iar Bodgo Kvaltava, cel cu bărbuţa de capră.

— Aş vrea să ştiu, cum de mai umblă ăştia liberi ?

Astion îşi veni în fire, aşezînd pe tavă farfuriile cu ciasa.

— Serveşte-i ca să nu aibă nimic de reproşat. N-am poftă să am de-a face cu ei... Astion, ocupă-te de vin. Din butoiaşul de deasupra, lui Alexandru. Iar masa o duce Zakaria. Daţi-i drumul, mai repede !

Gîndurile lui Astion erau în febră, se vedea. Ca să ia otrava, trebuia să iasă din crîşmă, şi încă pe nesimţite, iar apoi, să pună otrava în vin. Noroc că stăpînul îi venise în ajutor. Apucă de grabă două urcioare cu gîtul lung şi ieşi din bucătărie cu agilitatea şi rîvna celei mai dibace slugi.

Ialkanidze aşteptă pînă cînd Astion reuşi să intre la lucrurile sale, să fugă apoi după vin şi să se întoarcă în sală şi numai atunci se adresă lui Zakaria.

— Ia tava şi dă-i drumul. Ce-ţi mai trebuie iei din bufet.

— Vikentie ! Bucătarul se oprise pentru o secundă, însă curozitatea preluă conducerea şi nu se stăpîni să întrebe : Te conjur pe Domnul din cer, el e cu adevărat Data Tutaşhia ?

Ialkanidze se uită doar chiorîş la el şi ieşind din bucătărie, se ridică pe scară.

— Pare-se că nu scăpăm de război, — spuse Tutaşhia, împăturind gazeta şi întinzîndu-se pe canapea.

Ialkanidze înţepeni la fereastră, privind în noapte.

— Parcă nu mai ai faţă, dragul meu, — spuse Tutaşhia — m-ai luat în primire cu acel tuguş „ti-tu“, iar acum mă tem că e rîndul meu să te readuc în simţiri.

— Ti-uu, căzu, supus, de acord, crîşmarul.

Nici mirarea şi nici teama nu-l determinară pe Vikentie să fluiere acel ti-tu, cînd îi păşi peste pragul locuinţei sale, Tutaşhia, care ducea cu sine mereu primejdia. Ci simplu Vikentie avea o memorie aparte — îşi amintea de oameni prin ce era hazliu. De data aceasta el îşi aminti de Tugusi, care fusese cu el şi cu Data. Pe atunci, Bikentie era felcer în închisoare şi, odată, cînd tăifăsuise cu Tutaşhia, apăru Tugusi, plîngîndu-se de durere de dinţi. În probleme dentare, Vikentie era străin şi n-avea nici un fel de instrumente. Îi întinse pacientului pilula, ca să-i ia durerea, însă nefericitul se întoarse curînd, fiindcă durerea nu ceda. Îi mai dădu o pilulă şi acela se întoarse iarăşi, ca să apară la fiecare zece minute, gemînd şi implorînd să-i scoată blestematul de dinte. Vikentie nu găsi decît un cleşte vechi, tocit şi băgîndu-i-l sub nas bietului om, îi explică, că nu se putea apuca cu el o aşchie de dinte, din care nu mai era decît rădăcina. Însă Tugusi o ţinea pe-a lui. N-avea cum să scape de el — aşa că-l aşeză pe scaun, îşi şterse cleştele cu şorţul şi porunci lui Tutaşhia să ţină capul pacientului, ca să nu-l smulgă. Bolnavul căscă gura. Tutaşhia, cu o mînă îi apăsa capul, cu alta mîinele pe piept. Cînd, în sfîrşit, Ialkanidze prinse colţul dintelui rupt şi se apucase să-i muşte rădăcina, Tugusi se zbătea de-i săriră cleştele.

— Ţine-l mai tare, cui îi vorbesc eu ?!

— Îl ţin..., cum vrei mai tare ! Vrei să-l zdrobesc ?

Tutaşhia, apucîndu-l pe Tugusi peste tîmple, strînse aşa de tare, că pacientului i se păru că-i sparge scăfîrlia ca pe o nucă. Tremura şi se zbătea, însă dintele tot nu se clintea.

— Ce tot scormoneşti acolo ? Îşi dă acum sufletul ! — se înfuriase Tutaşhia.

— Dar tu ce vrei, nu pe tine te doare ! Nenorocitul ăsta de colţ e acoperit de gingie, că nu-l poţi mişca. Tu ţine-l pe nemernic, nu-l slăbi. Iar cleştele, lua-l-ar dracul, nu-i bun de nimic. Ialkanidze scuipă, continuînd operaţia.

Tugusi nu mai suportă durerea îndoitei apăsări şi-l apucă pe Ialkanidze de mînă. Chiar în momentul acela rădăcina cedă, însă cleştele alunecă din cauza ghiontului şi bolnavul simţind că l-am lăsat, gemu cu un glas străin.

— Ti-tu-u-u ! Vai, mamă !

Ialkanidze nu reuşise să toarne seria a treia de sudalme, cînd Tutaşhia deveni palid şi i se făcu rău. Tugusi o rupse la fugă din cabinet, iar Tutaşhia se lăsă pe scaun liber.

— Poftiţi şi priviţi un tîlhar, un abrag, spaima Caucazului, — se distră Ialkanidze. Nu eşti în stare nici să tai un pui ! îl certă el, zbătîndu-se să-l aducă în simţiri.

Se scurseră de atunci mulţi ani, însă Tutaşhia îşi amintea cu plăcere această întîmplare şi o povestea totdeauna temeinic, punînd în valoare amănuntele. Şi Ialkanidze tăcea în continuare, aşteptînd întoarcerea lui Astion.

— Îţi aminteşti ce năsuc avea Tugusi ? — nu se dădu bătut Data.

Hangiul se întoarse iute de la fereastră şi trînti uşa care ducea în jos. Dar mai ştii cum insista şi tot striga ? întrebă Vikentie cu un glas ciudat, semn că se gîndea la altceva.

Se apropie de masă şi privi, prin uşa deschisă în salã.

Musafirii mîncau şi se tot uitau spre bucătărie : încă nu le adusese vinul.

Scîrţîi uşa de la intrare şi Astion aşeză pe masă urcioarele. Se vedea obişnuinţa de lacheu : aştepta în colţul tejghelii, dacă clienţii îşi mai exprimă vreo dorinţă, însă ei tăceau, aşa că intră în bucătărie.

Ciocia turnă vin, ciocni cu tovarăşul de masă şi deşertă paharul dintr-o mişcare. Kvaltava gustă mai puţin de jumătate, aşezîndu-şi apoi paharul pe masă. Mutul nu văzu nimic din acestea, ci intrase în bucătărie, lăsînd uşa deschisă.

Ţinînd gazeta ridicată, Ialkanidze vedea şi clienţii şi pe Astion, frămîntîndu-se lîngă uşă.

Tutaşhia îl privea pe Ialkanidze, încercînd să citească pe chipul lui ceea ce se petrecea jos.

Ciocia îl întrebă ceva pe Kvaltava, însă acesta nu răspunse. Hangiul ghicise — Ciocia întrebase de ce nu golise paharul.

Mutul, nedezlipindu-şi ochii de la clienţi, încerca să-şi închipuie de ce nu beau.

Deodată, pe faţa lui Ciocia se zbătu un spasm, deveni palid, vru să spună ceva, buzele se mişcară fără sunet. Bodgo înţepeni, privindu-şi convivul.

Nu e sare pe masă ! Să aducă sare ! urlă el.

Mutul, oprit în uşa bucătăriei, tremura fără să poată desprinde din loc.

— Ce te holbezi ? N-auzi ? Ţie îţi vorbesc ! urlă Kvaltava, întorcîndu-se cu faţa spre bucătărie.

Astion se smulse din loc, alergă la tejghea, apucă solniţa şi o aşeză pe masă. Data Ciocia şedea cu ochii închişi, înclinîndu-se din ce în ce mai mult pe-o parte, gata-gata să se prăbuşească pe duşumea. Kvaltava umplu paharul şi scoase mauzerul :

— Bea ! — aruncă el slugii.

Mutul se uită la Ciocia, apoi la paharul plin şi după aceea, la Bodgo Kvaltava.

Împuşcătura acestuia întrerupse geamătul lung apăsător. Astion căzu, încercă să se ridice, dar după al doilea foc, nu se mai mişcă.

— Ce se petrece acolo ?! întrebă Tutaşhia, apucînd ambele mauzere din desagi.

— Ialkanidze ! Secătură ! Căţea ! Ieşi la vedere ! Sau goleşti troaca, sau te silesc eu să bei în cinstea faraonilor care te-au cumpărat pe trei ruble ! — se auzea din sală.

Tutaşhia se porni spre balcon, însă Ialkanidze repezi uşa cu piciorul, închizînd-o şi trăgînd apoi zăvoarele.

— Astion le-a turnat otravă în vin.

Glontele următor găuri uşa, lăsînd urmă pe peretele din dreapta şi pierzîndu-se cine ştie unde.

— Ialkanidze, fă-te-ncoa' ! Nu mă face să mă ridic — urla Kvaltava.

— A consumat deja trei cartuşe — îl făcu atent Tutaşhia — Dar tu ştiai despre otravă ?

— Ştiam, l-am înşelat pe Astion, împingîndu-l spre cel ras, îi spusesem că cel fără barbă e Data Tutaşhia. Vikentie îşi scoase din buzunar revolverul.

— Dacă te hotărăşti să faci judecată, trebuia să mă avertizezi !... Prietenia e prietenie, dar regula are întîietate. Vezi, eu nu te puteam întreba, Vikentie !

— Ialkanidze, deschide uşa ! — strigă Kvaltava din faţă şi de dedesubt, trăgînd însă două focuri. Uşa era ciuruită, fără ca vreun glonte să-i fi atins pe vreunul din ei.

Abragul, ridicînd două degete, îi dădu să înţeleagă prietenului că asediatorul mai avea două cartuşe.

Ialkanidze îi arătă că va face un ocol, învăluindu-l, şi străbătînd camera, ieşi pe vîrfuri în balcon, dispărînd în întuneric.

Tutaşhia trase zăvoarele, deschizînd uşa.

Kvaltava şi Data Tutaşhia erau faţă-n faţă. Uluitul tîlhar tresări lăsînd mauzerul cu ţeava în jos.

— Ce-ţi trebuie ? — întrebă rece Tutaşhia.

— Oh-h ! Cîteva secunde îl mai privi tîlharul pe Tutaşhia, apoi, închizînd ochii, se prăbuşi spre perete.

Ialkanidze se furişase pe vîrfuri în susul scării, ţinîndu-şi ţinta în cătare. Cînd Kvaltava se ridică în faţa lui, în toată lungimea, hangiul lăsă pistolul, băgîndu-l la brîu.

Picioarele lui Kvaltava se îndoiră şi se lasă pe podea. Abia respirînd, deschise ochii.

— O-h-h ! horcăi el. — Data-batono, spune-mi, ai ştiut despre asta ?... Spune drept... n-ai ştiut ?

— N-am ştiut ! — răspunse Tutaşhia.

Buzele albite ale lui Kvaltava se întinseră într-un surîs. Căzu pe spate, scăpînd mauzerul din mînă şi se auzi doar cum se rostogolea pe scară spre podea. Alunecînd din scaun, se prăbuşi şi trupul lui Ciocia.

Tutaşhia, sprijinindu-se cu umărul de rama uşii, se uita jos în sală. Încordarea din Ialkanidze se rupse, slăbiciunea i se răspîndea prin tot trupul, se aşeză pe ultima treaptă a scării, rezemîndu-se de perete şi pironindu-şi privirea în tavan.

Apăsa o linişte sufocantă.

În grajd necheză un cal şi iarăşi se făcu linişte.

Din bucătărie se auzea zgomot.

— Nu te speria, Zakaria, ieşi ! Abia acum îşi aminti Ialkanidze de bucătar. Zakaria se uită prin geamul uşii, trecu pragul, privi sala, ridicîndu-şi apoi ochii spre balcon.

— Urcă aici, mă auzi ? îl îndemnă Ialkanidze.

Bucătarul se depărtă de prag, făcînd cîţiva paşi repezi în sală, dar văzînd cadavrele în mijloc, încremeni holbat la ele. Încă cîţiva paşi şi ajunseră la scară. Mai avea de urcat cîteva trepte, cînd, văzîndu-l pe Kvaltava întins, iarăşi înţepeni. Era tot alb, Vikentie înţelese că după prima împuşcătură Zakaria se ascunsese în cameră printre sacii cu făină.

— Vikentie ! Cîte leşuri... şopti bucătarul. Toate ale noastre ?

Tutaşhia, zîmbind, se întoarse în cameră.

— Nu toate, jumătate — ale tătucului tău, Dimitrie — îi răspunse Ialkanidze.

— Pînă cobor eu la ofiţerul de jos, pînă vine de acolo poliţia, trec cel puţin trei zile şi încep să pută. Trebuie îngropaţi. Ia lopata şi sapă groapa ca să aibă loc toţi. Eu pornesc în zori. De îngropat îi îngropăm înainte de a pleca eu.

Zakaria începu să coboare, preocupat de ceva, ajuns jos îi strigă lui Vikentie :

— Iată ce m-am gîndit. Alexandr sapă groapa pentru slugă, pe jumătate e gata. O să fie tocmai bună pentru trei.

Soluţia îi conveni lui Ialkanidze.

Tutaşhia se răsuci toată noaptea, abia în zori reuşind să adoarmă. Cum aţipise, visele se înşirară unul mai alarmant decît celălalt. Prin toate trecea acelaşi om acoperit tot cu păr. Purta urciorul cu vin otrăvit, adăpîndu-i pe toţi, unii mureau, alţii nu. Cînd îl trezi Ialkanidze, soarele era sus. Abia după gustare observă Tutaşhia hainele vechi, uscîndu-se la soare.

— Crezi că te închid ? întrebă el. Îţi aeriseşti armura de puşcăriaş ?

— Iar să fug la dracu-n praznic. Mi s-a acrit să mă pierd prin lume. Stau, mă închid, îmi dau drumul, unde să te mai bagi ?

Era pe la asfinţit cînd prietenii se opriseră la o bifurcare de drumuri.

— Cum vrei ! eu însă transmit acolo — să-l primească cum se cuvine. În ţine o lună — şi ai banii.

— Bani am.

Ialkanidze privi îndelung prietenul tăcut şi deodată simţi că se sufoca.

În protocolul interogatoriului se consemnase : Îmi spunea inima că-l văd pentru ultima oară.

— Fii bun şi spune-mi ce streche m-a muşcat — glăsui Ialkanidze.

— N-ar fi fost nimic, dacă nu te-ar fi văzut. Te-a văzut şi s-a apucat de isprăvi. Nu pot să-ţi explic cu înţeles... Pricepi, în prezenţa ta, toţi vor să facă ceva nemaipomenit. Asta se petrece cu oricine se trezeşte lîngă tine. Şi se amestecă într-ale tale.

Ialkanidze o luă spre dreapta, iar Tutaşhia în jos, spre Inguri. Acolo, în vale avea treburi. Schimbă calul. Călărea cînd pe calul său, cînd pe armăsarul adus de Bilial.

Lăsînd Zugdidi pe mîna dreaptă, ieşi în drumul care ducea la Samurzakano şi la miezul nopţii arunca cu o pietricică în fereastra lui Noko Basilaia. Cîinii vecinilor de pe cealaltă parte a uliţei se aşternură pe lătrat, avertizînd şi stăpînii de vizita străinului. Aruncîndu-şi arhalukul pe umeri, Noko Basilaia ieşi întru întîmpinarea oaspetelui.

— Ai venit ?

— Bine te-am găsit, Noko. Ai un motan ? îl întrebă abragul.

— Am.

— Dar un sac, nu prea mare, se găseşte ? Bagă motanul în el şi adu-mi-l încoace. Ia şi un par de un arşin sau ceva mai scurt şi ascute-l la un capăt, dar bine, şi adu-l tot aici. Motanul se întoarce acasă în noaptea asta. Leagă-i la lăbuţă un şiret de-un cot.

Deşi cîinii se înecau de furie, totuşi auzul lui Tutaşhia auzise scîrţîitul uşii la căsuţa lui Mose Djagalia. Abragul se lipi de gard — unde era mai întuneric. Mose Djagalia, tîrîndu-se pe patru labe, venea drept spre el, fără să-şi treacă prin minte că era urmărit. Cîinii, nedumeriţi de comportamentul ciudat al stăpînului, încetară pe loc.

— Mose, dacă eşti cîine, de ce nu latri, iar de eşti om, de ce pe patru labe ? întrebă Tutaşhia, lăsîndu-l pînă sub picioarele sale.

Djagalia tăcea — unde să se bage ?

— Se pare că ai fost grajdar, Mose-batono ? — îl chestiona Data.

Djagalia nu putu îndată să-şi dea seama, rîdea de el abragul sau nu, şi, în general, ce vroia de la el. Nu-i veni nici un răspuns mai isteţ.

— Da, la Drebuadze am îngrijit caii şaptesprezece ani — preferă el pînă la urmă, să spună adevărul.

Ieşind din ascunzătoare, Tutaşhia se căţără pe gard, aşezîndu-se mai comod.

— Atunci, te pricepi la cai. Ridică-te şi vino mai aproape. Am treabă cu tine... Eu sînt Data Tutaşhia.

Lui Djagalia era să-i plesnească inima, dar n-avea de ales, total intimidat, aşteptă.

— Am adus un cal. În toată Gruzia n-are pereche, are nevoie de asistenţă, mîini bune, pricepute. Iată douăzeci şi cinci de ruble, ia-le !

Era vis, minciună, cursă ? Djagalia se despărţea deja — în închipuire — de copii, nepoţi, de toate neamurile, dar totuşi întinse mîna şi simţind banii în buzunar, se gîndi — poate nu e vis şi nici o capcană ?

— Uite cum faci. Ziua nu-l scoţi din grajd. Îl hrăneşti şi-l adapi cum trebuie. Îl ţii curat şi îngrijit. O să vină un om de-al meu să-ţi spună cui, cînd şi cum să-l duci. Fii bun şi repetă tot ceea ce ţi-am spus.

Abragul îl făcu să memoreze şi ce trebuie să-i transmită aceluia căruia îi ducea calul.

— Şi acum, hai, du-l la stănoagă.

Djagalia abia îşi mai tîra picioarele de frică. Ieşi Noko Basilaia cu sacul din care motanul îşi scosese capul. Mieuna plin de dor iar Djagalia nu putea pricepe, ca să-l omoare, de ce avea Tutaşhia nevoie de motanul vecinului. Cînd Noko aduse calul lui Tutaşhia, Mose îşi închipui că schimba calul pe motan. Era aproape să-şi piardă minţile de drăcovenia asta şi cine ştie ce i s-ar fi mai năzărit capului său încins, dacă nu l-ar fi trezit iarăşi vocea lui Tutaşhia :

— Să nu crezi, Mose, că eu nu ştiu de porcăriile tale. Poliţia îţi dă trei ruble pe lună ca să observi cine vine noaptea la Niko Basilaia. Eu asta ţi-o iert, dar dezbară-te de îndeletnicirea asta parşivă. De ce să-ţi vinzi în anii bătrîneţii conştiinţa pe trei ruble ? Acum, du-te, ia calul, ai grijă de el, dar nici de capul tău să nu uiţi !

Djagalia plecă cu calul, iar Data îi ură lui Noko Basilaia noapte bună şi plecă.

Faptul că Tutaşhia nu ar fi intrat niciodată într-o casă, fără să se fi convins în prealabil, ce se întîmplă şi ce se pune la cale în ea sau în jurul ei, nu presupunea cine ştie ce minte din partea lui, dar nici să-i atribui, referindu-mă tot la aceasta, şi lui Muşni Zarandia o şi mai adîncă înţelepciune. Neaşteptat era doar faptul că Zarandia se concentră tocmai asupra acestei împrejurări, trecînd-o în folosul său. Înainte de a ajunge la Beciuni Pertia, trebuia să cunoască ce se întîmplă în casa ei şi pentru aceasta urma să o observe de undeva din imediata apropiere.

Pe coasta muntelui, chiar deasupra casei Beciuniei Pertia se găsea o moară nu prea mare. Sigur că pe asemenea coclauri Tutaşhia putea să apară numai noaptea. Pentru cercetarea terenului trebuia timp. O dată sau de două ori să fi privit împrejurările, nu era de-ajuns. Trebuie să stai şi să te uiţi cu atenţie. Iar pe cîinele morarului îl scotea din sărite prezenţa prelungită a oricărui necunoscut. Într-un fel sau altul, el îşi anunţa stăpînul şi-l obliga să stea la pîndă. Totul depindea mai departe de calităţile, de flerul şi puterea de pricepere a morarului cumpărat de Zarandia. La nevoie morarul ideal ar fi putut totuşi să-l ucidă pe abrag, sau în cel mai nefericit caz, să reuşească să-i comunice poliţiei că Tutaşhia se află în casa Beciuniei Pertia. Şaruhia, proprietarul morii, refuzase însă colaborarea cu poliţia, chiar în anii tinereţii, dar-mi-te acum la bătrîneţe ! nu de bătrîn, nici o autoritate nu-l putea face ca să le predea pe omul fugărit. Recrutarea lui era de neconceput. Dar Zarandia găsise o altă ieşire. Găsise omul potrivit, un oarecare Bonia, îi dăduse cinci sute de ruble şi-l convinsese să cumpere moara lui Şaruhia. Bonia îl cunoştea bine, după chip, pe Tutaşhia. Adusese cu sine un cîine ciobănesc, neobişnuit de rău şi se instalase la moară. În acea noapte ploioasă, cînd Tutaşhia predase lui Djagalia armăsarul, înceta o bună parte de viaţă, la moară, pentru Bonia. Străbătînd douăsprezece verste, în al treilea ceas al nopţii, Tutaşhia ajunse acolo. Cîinele se dezlănţui într-un lătrat neostoit, trezindu-l pe Bonia de pe laviţa sa. La zece paşi de cîinele îndrăcit, Tutaşhia înfipse parul cu vîrful ascuţit în pămînt şi scoţînd motanul din sac, îl legă cu şnurul înfăşurat pe lăbuţă de popic.

Bonia n-apucă să gîndească cine putea fi, cînd intră Tutaşhia. Morarul apropie de faţa lui felinarul, recunoscîndu-l îndată. Revolverul era sub pernă dar omul, fie că înţelese că era greu să-l întreci în iuţeală pe Tutaşhia, fie că, simplu, îşi pierduse capul, fără să-i treacă nimic prin minte — oricum, ar fi fost momentul fusese ratat — se linişti.

Dulăul ciobănesc mirosind motanul turbă şi mai tare. Pîlnia morii se răsucea cu pocnete şi trosnete. Tutaşhia aruncă de pe umăr burka şi, găsindu-i un cui în perete, o agăţă deasupra lui Bonia, care nu reuşise nici să mai schimbe poziţia.

— Fă-mi loc, Bonia, să mă odihnesc un pic.

Bonia se dădu spre căpătîi. Abragul îl trimise printr-un semn cu capul la picioarele laviţei, şi Bonia se mută, fără un cuvînt.

Cu cotul stîng, Tutaşhia simţi duritatea metalului şi, strecurînd mîna sub pernă, scoase la iveală revolverul nou-nouţ, rîzînd din toată inima.

— Cum să nu se bucure omul de perspicacitatea sa ? Bonia alunecă în genunchi, la picioarele abragului.

— Nevoia m-a silit ! Mi-am luat păcat pe suflet. Iartă-mă, Data, nu mă ucide, nu-mi lăsa copiii singuri pe lume. Îţi spun totul... Dacă mă laşi în viaţă, n-ai să găseşti sub cer pe nimeni mai credincios decît mine !

— Că dispui de surplus de fidelitate, văd. Opreşte-te, aşază-te pe taburet. N-am intenţia să mă socotesc cu tine.

— Atunci de ce-ai venit, Data-batono ? întrebă Bonia, zîmbind fără curaj.

— Ce ţi-au făgăduit ? îi zîmbi ca răspuns abragul.

Bonia era să facă pe prostul, dar îşi dădu seama că n-avea pe cine să-l ducă cu mîia.

— Mi-au cumpărat moara, mi-au dăruit dulăul, îmi plătesc 15 ruble pe lună, şi...

— Vorbeşte.

— Mi-au promis cinci mii, dacă te ucid, stoarse el din sine.

— Ei, sînteţi în mare pierdere şi ei şi tu. Ai ucis vreodată ?

Bonia dădu din cap abia perceptibil :

— Am învăţat să trag... cu ocazia asta... în Kutaisi.

— Cum te-ai apucat de-o treabă în care nu te pricepi şi de putut nu poţi... ?

— Dacă n-ar fi fost nevoia şi lipsa, m-aş fi băgat oare, Data-batono ? Anul trecut a fost tifos. Doi din casă am îngropat. Curînd e anul, parastas şi căpeţele trebuie, iar la mormînt nici o piatră n-am pus. Porumbul şi ce oi mai scoate, dac-or ajunge alor mei pe două luni, mai mult n-o poţi întinde. Patru mi-a născut, toate fete. Chiar dacă le pun pe picioare şi le cresc, ...aşa fără zestre, cui îi trebuie ? Bonia numai că nu plîngea. Cîinele dezlănţuit să rupă lanţul, nu alta. Sub moară clipocea trist apa.

— Latră, se vede, la tovarăşii tăi, Data-batono, cheamă-i să vină, de ce să stea uzi în ploaie ?

Tutaşhia se făcu că nu aude, iar cînd începu să vorbească, Bonia nu-şi dădu seama cu el vorbea sau cu sine însuşi :

— Şi pe lup tot schelălăitul flămînd al puilor îl alungă din culcuş. Însă lupul rău şi flămînd nu se gîndeşte numai ce să sfîşie ci şi să nu dea peste altă fiară şi mai dibace, care să-i vie şi lui de hac. Iar mai departe, creierii lui nu pot gîndi. El e fiară, nu om din neamul omenesc. Omului i-e dat să gîndească : dacă trebuie să mănînc pe cineva, atunci pe acela, a cărui viaţă nu e mai scumpă decît a mea, — Data. Tutaşhia îl privi, pînă la urmă, pe morar, care nu-şi desprinsese ochii de la el şi continuă : — Ca să-şi uşureze soarta, unul ca tine, se cade să ucidă unul ca mine ? Ţi-a venit vreodată în minte asta ?

— Mi-a venit, răspunse grăbit morarul — Moara e un astfel de loc... stai şi gîndeşti — şi ce nu-ţi trece prin cap...

— Ei, ce ?

— Uite ce-am gîndit, Data-batono. Atmosfera de pace care se degaja din spatele lui Tutaşhia îi alungă spaima şi-l dispune chiar să taifăsuiască cu un om înţelept. Iată cum arată viaţa. Tot ce vrei sau îţi trebuie, tu ai. Nimic nu-ţi trebuie, de nimic n-ai îndeosebi trebuinţă. Ţi-ai îndeplinit toate dorinţele şi dacă ai vrea încă — să zicem — bogăţie, vază, moşii — nu te costă nimic, ca să le ai. Dar copilelor mele, dacă nu le dai o palmă de pămînt, o mînă de bani cine le ia ? Femeie ca Djabunia mea în întreg Samurzakano nu găseai. Şi uită-te a ce seamănă acum — a căţea flocăită, Doamne iartă-mă, — şi numai din cauza lipsurilor şi a grijilor.

Bonia îşi înghiţi lacrimile, oftînd din greu :

— Dar dacă unuia ca mine îi scade suferinţa prin moartea unuia ca tine,... cum gîndeşti tu... care treci drept deştept... Eu să ţi-o spun ; mai de vreme ori mai tîrziu, se găseşte canalia, a cărui mînă să te ajungă — şi banii ăştia revin atunci unui norocos fericit, care şi fără ei avea de-ajuns — unde e atunci Dumnezeu şi dreptatea, zi ?

— Hei, ce mare tîlhar mai eşti tu, Bonia ! Dacă te ascultă cineva reiese că nu se află pe pămînt om mai nedrept şi rău decît Data Tutaşhia ; altfel ar veni singur la tine şi văzîndu-ţi fetele, şi-ar lăsa buza a plîns şi ţi-ar întinde puşca, Bonia, împuşcă-mă, pentru numele lui Dumnezeu, şi pregăteşte zestre acestor îngeri.

Abragul se întinse pînă la revolverul de pe laviţă şi-l aruncă la picioarele lui Bonia.

— Iată-l... ia-l şi trage !

Bonia parcă s-ar fi aplecat.

— Dacă ţi-e frică, că ţi-o iau înainte, iată că mă întind, mă întorc cu faţa la perete, iar tu, trage, fără probleme, în spate.

— Mă gîndesc la altceva, Data-batono — dădu din cap Bonia.

— La ce ?

— Afară te aşteaptă tovarăşii tăi. Ce, eu îmi sînt mie duşman, să te omor, ca să se aleagă praful de mine ? Banii trebuiesc celui viu...

— Să zicem că eu te împuşc ; te-ai gîndit la nevasta mea mai mult decît mine ? Rezultă că pentru tine problema nu e să mă ucizi pentru bani, ci să nu afle lumea, cine a ucis şi pentru cît. Soarta de care te temi însă, te va găsi, acum sau mai tîrziu, dacă ţi-a fost scrisă la naştere, însă banii, oricum, ajung la familia ta, ce mai vrei ?

— Dacă nu rămîn în viaţă, pentru zestrea fetelor.

— Tu vrei banii pentru tine. Fiicele n-au nici un amestec aici. Dar nu eşti nici îndeajuns de lacom, ca să-ţi rişti viaţa. Am citit o carte despre piraţi. Piraţii sînt tîlharii mărilor. Adună bogăţii de neînchipuit. Cu aceşti bani ai cumpăra împărăţii întregi. Dar ce folos... cutreieră fără astîmpăr toată lumea, jefuind şi nimicind şi rar se întîmplă ca ei să sfîrşească de moarte bună. Praful se alege apoi de mulţimea comorilor lor îngropate, Dumnezeu ştie pe unde. Ce fel de oameni sînt aceşti piraţi, ce crezi ? Sînt oamenii pasiunii : iubesc primejdia şi le place să ştie că undeva — dracul ştie în ce oceane sau insule zac ascunse comorile — e bogăţia lor ? Nu. Ei nu iubesc banii în sine, ci obţinerea lor. Să obţină, cucerind ! Dacă ar iubi ceea ce se poate cumpăra cu bogăţia lor, ar părăsi caravanele şi s-ar aşeza la odihnă. Poate că-s stăpîniţi de-o pasiune oarbă, da, dar e o pasiune. Unii numesc această patimă lăcomie, pentru că lăcomia e accesibilă înţelegerii omeneşti. Iată însă că tu vrei să obţii bani, dar ştii ce-ţi lipseşte pentru aceasta ? Nu vorbesc de dragostea pentru primejdie. La oameni de firea ta ea nu există. Dar cel puţin banii să-i iubeşti într-atît, încît, de dragul lor, să nu-ţi fie teamă de primejdie ! Dumnezeu nu ţi-a trimis nici această dragoste. În Kutaisi trăieşte un cizmar. Îl cheamă Semen Sapkaradze. De patruzeci de ani stă în pivniţa casei lui Adamaia şi coase cizme. Cu meseria asta a crescut şase fete, pe toate le-a măritat, pe toate le-a chivernisit, dar din pivniţă n-a ieşit. Dacă tu ai fi un asemenea om bun, fetele ţi-ar fi smulse din mînă, fără zestre. Însă nu pentru asta am început discuţia, nu asta vroiam să-ţi comunic. Mi-a făcut şi mie o pereche de cizme. Le-a cîntărit, erau mai grele de un funt şi oricît l-am rugat, nu mi le-a dat. Lăcomia de meserie era la Sapkaradze uriaşă — aşa spunea despre el Filimon Tabatadze.

Mulţi cred că iubirea e numai pentru familie, femeia sau şaşlîcul filé. Mă uit la tine, Bonia, — nu-ţi iubeşti nici morţii, nici fiicele şi nici pe Djabunia, care, după cum spuneai, seamănă a căţea flocăită. Nu-i iubeşti, c-atunci n-ai aştepta banii pentru crimă, ca să le faci morminte, să-i cumperi nevestei mătăsuri şi să le aduni zestre fetelor. Cînd n-ai dragoste, nici să ucizi nu poţi. Cînd nu-ţi iubeşti patria, nici asupra duşmanului nu ridici mîna. Unora ca tine însă nu le e dat să înţeleagă asta.

Morarul era ca opărit, capul îi intrase între umeri.

— Dar tu însuţi ? Tu ce iubeşti, Data-batono ? Pentru ce e dragostea ta ? insinuă el.

Tutaşhia nu acordă nici un fel de atenţie răutăţii lui.

— Zelos dulău. De cînd am venit, tot latră. Ajunge, o să crape şi lătratul se duce, observă Tutaşhia, ridicîndu-se, şi ieşind în curte.

Se oprise ploaia. Cerul se limpezise. Lumina luna. Abragul se oprise în prag, să se obişnuiască cu întunericul, privi în jur, făcînd cîţiva paşi pe pantă în jos.

Cînd se întoarse, Bonia turna grîul în pîlnia morii. La scîrţîitul uşii văzu că sub braţul lui Tutaşhia se mişca ceva. Scutură şi restul boabelor din sac.

Tutaşhia dădu drumul motanului cu şnurul tîrît de piciorul dinapoi. Revolverul nu mai era pe duşumea. Tutaşhia se uită la Bonia.

— L-am pus la căpătîi, vin, te pomeneşti, după tine, întreabă ce, cum — trebuie să le spun că arma e la mine, stau şi-aştept. Ceasurile nu sînt la fel... şi-mi ia moara.

Dulăul se potoli.

Motanul se scutură şi încălzindu-se în colţ, se ghemui şi începu să toarcă.

— Cu pisica asta m-ai dat gata, Data, m-ai păcălit, conchise Bonia — din cauza ei turbase. Iar eu socoteam că se repezea la tovarăşii tăi.

— Eşti laş, Bonia, şi vrei să te consolezi, m-a înşelat Tutaşhia, n-am putut să-l ucid. Aminteşte-ţi însă : mi-ai povestit tot de la început şi m-ai rugat să te iert şi abia mai tîrziu ai ajuns la cauza lătratului neostoit. Motanul nu a avut nici un rol pentru tine. Ca să pricepi că tu nu te-ai împlîntat aici, pentru ca să faci biserici, nu trebuie să ai înţelepciunea lui Solomon. Să mai aduci şi motani de la asemenea distanţă ? !...

— Dar de ce Data-batono l-ai pus ca să aţîţe cîinele meu, fără întrerupere ?

— Ca la lătratul lui, cel puţin careva să alerge. Nu se poate ca tu să fii singurul cumpărat aici. Au dormit foarte liniştiţi ; auzind lătratul gîndeau : din ce cauză cîinele morarului s-a dezlănţuit ? poate că Tutaşhia a apărut şi priveşte din tufiş. Cît a lătrat nimeni nu s-a mişcat din pat. Au stat cuminţi, strîngînd patul pistoalelor date şi visînd la cele cîteva mii de ruble. Dar acum, cînd s-a potolit, ei au hotărît : Tutaşhia a plecat. Laşul e curios ca femeia şi dornic de amănunt. Nu-şi găsesc timp pînă nu se vor furişa, unul cîte unul, ca să afle cauza din care cîinele şi-a ieşit din fire. Păcat, n-am timp, aş fi rămas să văd toată compania cu ochii mei. Plec. Ia 5 ruble. O să-ţi prindă bine, n-am mai mult la mine.

— Nu-i nevoie, Data-batono...

Bonia, într-adevăr, nu vroia să ia banii. Tutaşhia a înţeles.

— La o altă desfăşurare a evenimentelor n-ar fi însemnat nimic, dacă luai sau nu banii. Ar fi fost de-ajuns că ţi-am propus, ai fi făcut cum credeai. Însă acum, după discuţia noastră, se presupune că oferindu-ţi puţin, trebuie să-i iei. Pune-i în buzunar şi ţine minte pe toţi care vor veni în noaptea asta şi mîine dimineaţă, ca să afle, de ce a lătrat cîinele.

Morarul primi banii şi scoţînd punga din buzunar, îi puse bine.

— Ai grijă, Bonia, să nu mă înşeli, că-ţi fac o figură, de zbori cu moară cu tot în aer şi ai să-i duci dorul mămăligii şi nu a zestrei fetelor tale.

Bonia ţinea punga cu ambele mîini şi nu putea să-şi ia ochii de la ea. Tutaşhia ridică motanul de jos şi-i taie şnurul de la picior.

— Pentru asta îmi dai cinci ruble, Data Tutaşhia ! — ţipă Bonia. Iaţi-le înapoi. Nu am nevoie de ei şi aşa am să-ţi spun cine vine şi întreabă...

— Ps-st, Bonia, încet ! Eu nu ţi-am plătit numai pentru asta. Uite-te în pungă.

Morarul se uită.

— Uită-te şi judecă — vezi cine eşti şi cum trebuie să fie omul. Pentru asta ţi i-am dat.

Tutaşhia lui din cui burka, aruncînd-o peste braţ.

— Data Tutaşhia, mai bine m-ai fi ucis ! — gemu Bonia.

Tutaşhia era deja la uşă, cînd Bonia îl strigă.

— Aşteaptă, Data-batono, ascultă ce vreau să-ţi spun.

Abragul se întoarse.

— Ştii cine a vorbit cu mine în Kutaisi, forţîndu-mă la treaba asta ?

— Cine ? — Tutaşhia se apropie de morar.

— Era de faţă şi comandantul jandarmeriei din Kutaisi, însă el mai mult tăcea, dar cel care mi-a vorbit, a fost vărul tău primar, Muşni Zarandia. Numai că se prezentase cu alt nume, credea că nu-l ştiu. Însă eu le ştiu pe toate şi că e colonel, că se ocupă cu treburi foarte importante în Petrograd. El a cumpărat moara de la Saruhia. Data înţepenise ca trăsnit, doar pentru o clipă însă. Ridică felinarul, apropiindu-l de faţa morarului şi-i lumină ochii.

— Cînd a fost asta ?

— În iunie.

— Nu minte — îşi spuse Tutaşhia încet, aşezînd felinarul pe masă.

Abragul medită. Morarul tăcu, tăcu și continuă :

— Nesincer și viclean ți-e verișorul, Data-batono. Ferește-te, ferește-te cît poți !

— Nu Mușni mă urmărește, ci conducerea se ține scai de mine ; slujba lui e așa, face ce i se ordonă. Ca el dacă mai sînt doi-trei, e bine. Trebuie să te gîndești la asta. Prevedere am destulă. Iar dacă moartea mă găsește, nu e fiindcă nu m-am ferit, ci fiindcă mi-a sunat ceasul.

Tutașhia deschise ușa. Motanul sări peste prag și se îndreptă cu toată iuțeala spre casa lui Noko Basilaia.

— Rasa îl împinge ! Privește rasa, Tutașhia, numai !

Abragul ocoli moara, și sări peste gardul lui Beciuni Pertia. Urcă pe vîrfuri scara neagră și întredeschise ușa. Pe coridor era întuneric. Abragul pipăi, călăuzindu-se de perete ajunse la ușă, bătu. Așteptă puțin și, neprimind răspuns, apăsă clanța. Dincolo, scîrțîi ușor podeaua. Se orientă spre locul cu zgomot, lipind urechea de ușă dincolo de care se auzise mișcarea.

Din nou se așternu liniștea desăvîrșită, dar abragul simți prin piele și prin miros că cineva se ascundea dincolo de ușă. Să fie un străin ? În capul coridorului era un geam luminat. Luna nu se vedea de aici, dar ramurile de nuc sclipeau argintiu, iar mai departe, unde se termina curtea, se ascundeau căsuțele vecine. Își aminti deodată turma de vite și taurul Kora care, asemenea înaintașilor lui, se preschimbă în buhaiul zdravăn cu pata albă pe șold. Kora răsucea ochii albaștri, întunecați de bătrînețe și abragul îi zîmbi amintirii, desfătîndu-se de înfățișarea buhaiului, care intrase pe mîna mulgătorilor din Ahalkalakski, de unde i-l întorsese acasă închipuirea lui.

Bătu.

— Cine e acolo ? se auzi de dincolo glasul lui Gudun.

Tutașhia nu reuși să răspundă, că de sub streașină un cocoș tînăr vesti lung, răgușit și rupt — pentru prima dată, cu primul său cîntat, zorile.

Tutașhia așteptă pînă se liniști vestitorul și spuse încet :

— Sînt eu, Data, deschide !

— Poftim ! — răspunse băiețandrul, întîrziind puțin.

Pocni zăvorul.

Data Tutașhia intră și închizînd după sine ușa, îl privi de lîngă prag pe Gudun Pertia.

Tînărul închise ermetic oblonul, se apropie de cămin, răscoli tăciunii și se aplecă să-i învioreze, suflînd în ei. La oaspete nici nu privi, mișcîndu-se parcă fără plăcere, de parcă l-ar fi forțat.

Data Tutașhia îl privi concentrîndu-se pe băiețandru de la înălțimea staturii sale. Își scoase burka.

— N-am mai trecut de doi ani pe-aici. Ce vîrstă ai acum ?

— Paisprezece-cincisprezece ani — răspunse Gudun Pertia, sfîşiind de pe perete o şuviţă de tapet vechi şi întorcîndu-se la tăciuni.

Hîrtia se aprinse.

— Paisprezece-cincisprezece... da... atîţia sînt. El se uită mereu insistent la chipul băiatului, luminat de flăcările hîrtiei aprinse.

Oaspetele şi gazda rămăseseră aşa privindu-se pînă cînd din hîrtie nu mai rămăsese decît cenuşă, iar camera se cufundă iar în beznă.

— Aprinde candela, nu e nevoie de lampă, îl sfătui Tutaşhia.

Băiatul iarăşi sfîşie o şuviţă de hîrtie din tapet ; aprinse lumina şi stînd cu spatele la abrag privea în foc.

Abragul privi camera.

— Cînd erai mic, în camerele astea două locuia o învăţătoare. O chemau pe nume Tiko, Tinatia Orbeliani... — îşi aminti apoi noaptea de demult, plină de primejdii pentru el, dăruirea chiriaşei care-l apărase isteţ şi şiret pe el. Unde e Beciuni, Gudun ?

— Cu orătănii de vîndut la bazar. Dimineaţă se întoarce.

Trecu pe lîngă cămin ; în fundul camerei împinse perdeaua şi privi în camera vecină. În fereastră lucea luna, trezind în lumină potolită încăperea. Îşi amintti tot, chiar nimicurile, — aici era patul Orbelianei, aici se lipise de perete cînd ea aruncase din cameră pe cazaci şi pe esaulul lor, iar dincolo i se adunase la piept şi în minutul acela în tăciunii încinşi se aprinseră ochii Beciuniei.

Abragul scutură capul şi se întoarse.

Băiatul era frumos clădit şi pentru anii lui părea înalt. Se uita la oaspete, înfruntîndu-l, de parcă s-ar fi temut să-i scape şi cea mai neînsemnată mişcare a abragului.

— Ei bine, începu Tutaşhia, hai să aprindem focul. Eu sînt ud pînă la piele ; în timp ce mă usuc, vorbim. Trebuie să plec înainte de a se crăpa de ziuă.

Tutaşhia scoase armele şi, depunîndu-le alături, se aşeză pe un scăunel începînd să se dezbrace. Gudun aşeză peste cărbunii aprinşi aşchii uscate, suflînd să le aprindă. Izbucniră flăcări. Tutaşhia agăţă ciorapii şi obielele pe lîngă cămin, sprijinindu-le de peretele încălzit. Cămaşa o întinse peste genunchi, iar bluza o dădu băiatului :

— Ia-o şi ajută-mă, te rog !

Băiatul se uită strîmb la bluză, depărtîndu-se cu scaunul pe care se aşezase cu tot şi se întunecă, uitîndu-se în cămin.

— Ce ai ? Unde te-au învăţat să te porţi aşa cu oaspeţii ? se miră Tutaşhia.

Întrebarea îl obligă pe Gudun să-şi revină. Se tulbură şi-l privi pe abrag în ochi, neaflînd în ei nici umbră de neîncredere, ci doar căldura pe care o simţea radiind. Teama i se pulveriză, îşi simţi sufletul uşurat, se liniştise. Liniştindu-se însă, înţelese că împreună cu deschiderea emoţională cu care, cumpănind totul, se pregătise să-l primească, se lăsase în voia urii, ascunsă în el. De aceea îl şi întîmpină destul de rece, ceea ce ar fi putut să-l neliniştească pe Tutaşhia şi să-l pună în gardă. Din bluză se ridica abur şi nu putu să găsească în sine cuvintele, dacă nu bucuroase, cel puţin binevoitoare. Se înspăimîntă chiar că schimbarea abruptă de la adversitate la receptare ospitalieră putu să-i apară musafirului ciudată şi că omul cunoscut prin perspicacitate şi şiretenie ar fi putut să nu simtă umbra de falsitate în ospitalitatea gazdei. Din cauza acestor gînduri se emoţionă, devedindu-i penibilă şederea, agitîndu-se şi negăsindu-şi locul.

— Eşti agitat, Gudun ? Din cauza mea ? Îmi usuc burka şi plec. Nu cumva ai aşchii subţiri, uscate ?... Ca să usuc burka trebuie căldură mare.

De tremurul care-l pătrunsese, străbătîndu-i tot trupul, băiatul simţea zvîcniri în umeri.

— Eşti răcit ? întrebă Tutaşhia. — Lasă, că mi-aduc singur. Unde le ai ?

— Aici, în cameră. Nu trebuie să ieşi afară. Aduc eu imediat.

Tutaşhia începu să se îmbrace.

— Tu te-ai născut în zodia Săgetătorului, ca şi mine ! rosti abragul.

Gudun Pertia apucă vătraiul, răscoli tăciunii în vatră, se ridică fără grabă şi ieşi din odaie. Oprindu-se în coridor pentru o clipă, deschise uşa la cămin şi trase din stiva de uscături revolverul înfăşurat în cîrpe. Inima îi zvîcnea de-i lua respiraţia. Curînd însă se linişti — în fiinţa sa se instaură liniştea şi hotărîrea înaintaşilor. Desfăşură arma, şi aruncînd cîrpa, trase cocoşul, ascunse revolverul în sîn şi se apucă pe pipăite să aleagă aşchii mărunte. Terminînd de ales, le zvîrli cu zgomot pe podea, aştepta vacarmul.

Sub streaşină, în coteţ, vesti din nou cocoşul. I se răspunsese din vecini.

Băiatul se încordă. „Curînd se luminează. N-o să aşteptăm zorile". Luă un braţ mare de lemne.

Data Tutaşhia era îmbrăcat, cuprinzîndu-şi cioha cu chimirul. Împingînd scaunele mai lîngă foc, aşeză burka desfăcută pe ele.

Copilul aruncă ţăndările în faţa căminului, aşeză cîteva lemnişoare pe cărbuni, aplecîndu-se să sufle sub ele flăcările.

— Lasă-mă pe mine. Uită-te cum se aprinde la mine, — abragul bătu pe umăr pe băiat.

Acesta se îndreptă, cedîndu-i locul. Tutaşhia se apropie cu scăunelul, zîmbi peste umăr fiului, aflat în spatele său şi îndoindu-se începu să sufle cu un şuierat prelung în foc. Gudun Pertia scoase din sîn revolverul, îl apropie de ceafa abragului şi apăsă trăgaciul.

Răsună împuşcătura. Înarmă din nou, trăgînd cocoşul. Abragul izbise cu zgomot fruntea de plita sobei şi, reuşind să se sprijine cu palma pe podea, încremeni. Băiatul ţinti din nou, dar nu mai reuşi să tragă. Tutaşhia se îndoise, nereuşind încă să se îndrepte, dar pistolul lui Gudun Pertia se afla deja în mîinile sale. Stînd faţă-n faţă, se priveau unul pe altul în ochi, la trei paşi distanţă, nu mai mult.

Expresia uimirii fără margini şi măsură, cu durerea surdă, mortală, îi desfigurau obrazul lui Data Tutaşhia. Gudun Pertia aştepta cu ochii în patru. Numai un lucru dorea — să-şi păstreze viaţa — şi căuta un drum de salvare. Nu arăta nici răvăşire nici spaimă şi în nici un caz nu se pregătea să-l roage de cruţare.

— Ce-ai făcut... — articulă tărăgănînd Tutaşhia, ştergîndu-şi fruntea cu un geamăt — ce-ai făcut, Gudun !

Sîngele cald, scurgîndu-se din ceafă pe gît, îl făcu pe abrag să se atingă de rană. Durerea creştea în intensitate. Tutaşhia vîrî pistolul sub chimir şi împăturind năframa, îşi legă rana. Mîinile îi tremurau. Slăbiciunea îl copleşea, se lăsă pe scaun, capul îi căzu, fixînd cu privirea duşumeaua.

Privirea băiatului se fixă asupra carabinei, rezemată de perete, însă n-avea cum s-o apuce — abragul îi stătea în cale.

— Nu trebuie să mor aici — hotărî Data Tutaşhia.

Tînărul nu-i înţelese vorbele.

Încordîndu-se, abragul se ridică, rămînînd în picioare. Gemînd, îşi apăsă tîmplele de parcă ar fi vrut să mai împuţineze durerea. Stătu astfel pînă se mai astîmpără chinul şi încetă ameţeala şi, luîndu-şi arma de pe cămin, tăcu din nou.

— Trebuia ceea ce gîndise... m-a învins... el a cîştigat — rosti şi amuţi — din slăbiciune sau simplu să-şi ducă gîndul pînă la capăt. — Nu-i spune mamei că eu am venit... şi tu ai tras. Fie-ţi milă de ea, cruţ-o.

Băiatul nu răspunse.

Pe pragul casei. Data Tutaşhia glăsui :

— Să nu iei banii. Te-ar tortura, ...te-ar distruge, şi i se opriră vorbele în gît. — Ştiu ce să fac... N-or să-mi găsească trupul... şi banii să nu-i primeşti !

Pe drumul de ţară un abrag păşea spre mare.

Gudun Pertia rămase în picioare, nemişcat, nedezlipindu-şi ochii de pe uşă. Se trezi de mirosul de ars şi întorcîndu-se, rămase cu privirea în flăcările dezlănţuite în cămin. În cap i se făcu totul mai limpede, mai clar şi-l cuprinse cu putere certitudinea că trebuie să împlinească pînă în amănunt tot ceea ce îi poruncise, plecînd, Data Tutaşhia.

Copilul apucă burka, trîntind-o de pămînt și-i călcă mărunt marginea aprinsă. Descoperi o baltă mică de sînge proaspăt pe dușumea. Aduse cîrpe de șters și apă în vadră, spălînd și curățind locul. Verifică apoi temeinic, pedant, tot în jur, dar nu mai descoperi nici o urmă a oaspetelui plecat. Înfășură burka, o băgă sub braț, luă vadra cu ștergătoarea și ieși din odaie. Întorcîndu-se, răspîndi tăciunii în vatră, stingînd focul și se așeză pe pat.

Medită apoi, trecînd prin amintire tot, chiar de la început și le memoră pe toate în ordine, cîntărindu-le — pas cu pas.

— Unde, oare... noaptea ?

Băiatului îi veni în minte că trebuie să-l vadă neaparat pe cel la care se ducea Data Tutașhia. Sări, puse paltonașul și se năpusti afară.

Ieși pe uliță, ascultînd liniștea nopții. Nici pași, nici lătrat de cîine nu dădeau semn că cineva mergea — nici un sunet.

O rupse la fugă spre dreapta, dar străbătînd 30 de pași, se oprise, luînd-o în partea opusă. Căuta direcția fără să-și facă vreo judecată, supunîndu-se numai intuiției și fiind sigur că alegea bine.

Alerga deja. Uneori ca să-și normalizeze respirația, mergea la pas.

Se preschimbase tot în văz și auz, ca să deosebească de departe în întuneric umbra care rătăcea pe cale.

Luase în piept urcușul Mikorski. De acolo cobora în linie dreaptă drumul în sat. Undeva, la jumătatea pantei, o umbră intersecta coborîșul.

Tutașhia ?

Băiatul părăsi drumul, luînd-o prin desiș — abragul continuă să meargă și el se hotărî să-l ocolească, ascunzîndu-se la podețul din Mikorski. Trebuia lămurit la cine se ducea. Poate că nici nu era abragul.

Ajuns la rîușor, ieși pe mal la pod. Umbra, rătăcind în cale, era încă departe. Lîngă podeț, pe malul ăsta, se afla fierăria lui Malakia Ninua. De fierărie era lipită o construcție micuță în care trăia fierarul. Băiatul ieși din acoperire și se ascunse în spatele atelierului, ca să poată supraveghea șoseaua.

Călătorul pășea încet, cu umblet nesigur. Se oprea, se apleca spre copaci și din nou se mișca mai departe. Nu se mai îndoia : era Data Tutașhia. Se ducea la Mikori — îi trecu prin minte. — Dar la cine oare ?

Data Tutașhia o luă spre fierărie și bătu în fereastra lui Malakia. Băiețandrul se mirase totdeauna — chiar dacă trecea cu alți copii — de faptul că Malakia Ninua, ieşindu-i în întîmpinare, nu scăpa nici o ocazie să-i bage în buzunar o bomboană sau o chifteluţă de carne, sau să-i dăruiască un topor nou-nouţ. Iar la potcovitul calului sau al taurului, în general, nu lua nimic, sau numai jumătate din preţ, dacă mai erau de faţă străini.

Data Tutaşhia mai ciocăni o dată. În casă se auzi mişcare, cineva deschise fereastra.

— Eu sînt, Malakia, spuse stins Tutaşhia.

— Acum, acum.

— Nu pot să intru, n-am timp, mă grăbesc.

Abragul sta sub fereastră, iar băiatul, ascuns după colţ, se lipi de perete.

Între ei să tot fi fost doi paşi.

— Ce-i cu tine, Data, te-ai îmbolnăvit. Parcă glasul nu mai e al tău.

— Sînt ostenit foarte. În port mă aşteaptă o navă mică turcească, cu vele şi rame. Mă duc la Samsun, am treabă acolo. Tutaşhia îşi trase cu greu respiraţia. Iată ce vreau să te rog. Vezi zilele astea pe Mose Djagalia. Calul meu e la el. Acum e noiembrie. În decembrie vine Muşni Zarandia. La nunta lui Glin va fi neapărat de faţă. Djagalia să aducă calul direct la nuntă şi să i-l dea lui Muşni. Restul i-am explicat eu ticălosului — ce şi cum să spună.

Tutaşhia apucă, gemînd, capul cu mîinile — Cui îi place să dea din gură spune că m-am dat în mîinile turcilor.

— Nu te las să pleci nicăieri, Data, jur pe copiii mei. Uită-te a ce semeni.

— Ai reţinut tot, Malakia ?... Am răcit... fir-ar toate blestemate... îmi pîrîie capul, mă dor oasele — bine, m-am dus...

— Să-ţi dea Dumnezeu sănătate, şopti fierarul.

Tutaşhia ieşi la drum şi bălăbănindu-se, trecu podul.

Gudun Pertia, nedesprinzindu-se de zid, privi pe urma abragului. Data Tutaşhia trecuse podul. Dacă s-ar fi întors ar fi putut să vadă băiatul — era tot ca în palmă. El însă păşea spre golf, fără să privească înapoi şi curînd se pierdu din ochi.

— Unchiul Malakia ştie tot. Băiatul mai aşteptă puţin şi porni înapoi.

Trecînd de debarcader, Data Tutaşhia o luă la stînga pe ţărm. Golful era apărat de mare printr-o peninsulă stîncoasă acoperită de molizi uriaşi. Spre culmea acestei spinări de piatră ducea o potecă abruptă pe care nu fitece năzdrăvan se încumeta s-o urce.

Înainte de a începe urcuşul, Data Tutaşhia poposi să se odihnească, dar aici îşi pierdu cunoştinţa. Cînd deschise ochii începuse să se lumineze, soarele însă încă nu răsărise. Îşi adună forţele şi se ridică, însă era cît pe-aci să cadă, din cauza ameţelii. Biruise jumătate din urcuşul priporos, cînd i se răsuci piciorul şi căzu aşa de neajutorat, că nu se mai putu ridica. Pînă pe culme ajunse tîrîndu-se.

Pe marginea stîncii plecate peste mare crescuse un molid. El se apropie de el printre rădăcinile groase torsionate şi închise ochii. Marea furibundă izbea în stîncă, spărgîndu-şi talazurile şi împroşcînd cu picături în abragul părăsit de puteri.

Jos, în adîncitura de sub ţărm turma ieşise deja la păscut. Păstorul privea mirat omul de sub molid, aşezat în pragul stîncii. Şuieră şi-i făcu cu mîna, dar glasul lui nu se putea ridica pînă pe culme — mult prea sus se afla Tutaşhia.

Abragul se uită la soare pînă cînd se ridică de pe munţi, dezbrăcă apoi başlîcul şi încingîndu-l începu să-l îndoape cu pietre încercînd să facă loc la cît mai multe. Deschizîndu-şi bluza, îngrămădi pietre şi în sîn şi în pantaloni. Trupul îngreunat astfel, nu va pluti niciodată. Terminînd cu această operaţie aruncă carabina în mare. După ce zburară ambele mauzere, revolverul lui Gudun, pumnalul şi cuţitul din adjarski. Se tîrî pînă la buza golfului şi aşezat pe brînci, încremeni, ascultînd parcă vuietul apropiatei morţi. Nu rămînea decît să-şi piardă conştiinţa, şi trupul să se despartă de la sine, prăbuşindu-se în mare.

Doar pentru cîteva secunde conştiinţa i se mai limpezi, îşi aminti de insistenta şi interiorizata stareţă, Efimia, spunîndu-i : „Fiule, ceara topită a lumînării arse pînă la sfîrşit e frumoasă în sine, dar şi mai frumoasă prin acea lumină, sclipind liniştit şi alungînd întunericul. Întru ultimul dar, Data Tutaşhia zîmbi amintirii, venită pe neaşteptate să-l viziteze, dar lumina, arzînd trandafiriu, a zenitului ceresc se întunecă din nou". Prin trupul abragului trecu ultimul fior, şi, amuţind, lipsit de ultimele puteri, alunecă încet, desprinzîndu-se de stîncă.

Pentru stabilirea morţii, de fapt, se deplasase însuşi generalul Suhodolski, fără a obţine însă rezultatul dorit. Potrivit declaraţiilor lui Gudun Pertia, Tutaşhia fusese rănit şi întrucît nu mai urmară şi alte mărturii în acelaşi sens, faptul era îndoielnic.

Păstorul întors în sat povestise despre necunoscutul înarmat pînă-n dinţi, care suise stînca şi se prăbuşise în mare. În ziua următoare starostele se deplasase cu ciobanul la locul evenimentlui, dar nici atunci, nici mai tîrziu nu se găsise nici un indiciu care să confirme spusele sale. Pe lîngă aceasta era considerat şi ca înapoiat mintal, aşa că nu fusese crezut de consătenii săi și nici autoritățile nu au fost înștiințate, iar ancheta nu i-a acordat nici un credit.

Pe de altă parte, fierarul, unul din ultimii care au vorbit cu Data Tutașhia, precum și Gudun Pertia, care ascultase discuția celor doi, afirmau că abragul plecase la Samsun cu freluca turcească. Ce-i drept, în acea noapte plecase o frelucă, dar e incredibil ca Data să fi reușit să ajungă pînă și-a ridicat ancora. Așa că ancheta s-a înfundat. Dosarul n-a putut fi anchetat.

Acesta e unul din acele cazuri, cînd toți sînt convinși de moartea de fapt, însă, întrucît confirmarea judiciară lipsește, acest fapt nu e considerat ca săvîrșit, decît după scurgerea unui soroc stabilit prin lege.

Existau și dușmani și prieteni ai lui Data Tutașhia care erau convinși că el e în viață și că o să apară întreg înaintea lor. Această certitudine avu ca urmare un caz serios. La Biktor Samușia, la acel dascăl, care semănase în sufletul lui Gudun Pertia gîndul uciderii, și-l stimulase să crească, bătu, cineva la al treilea ceas din noapte, gospodărește în geam. „Cine ești și ce vrei" ?", întrebase cîrpit de somn speriatul Samușia. „Eu sînt, Tutașhia..., cățea parșivă", îi răspunsese încet oaspetele nocturn. Biktor Samușia muri de inimă, pe loc.

Eu însumi nu mă îndoiesc că Data Tutașhia a sfîrșit întocmai cum a povestit ciobanul.

Despre ce s-a petrecut cu Data Tutașhia, Mușni Zarandia, desigur, fu înștiințat fără întîrziere, el însă nu se grăbi să vină în Gruzia și apăru numai la sfîrșitul lui decembrie, adică atunci cînd, după supozițiile sale, una din capcanele întinse lui Data Tutașhia trebuia să se închidă. Drept cauză oficială a sosirii lui Mușni Zarandia, indică nunta apropiatului său prieten, Semen Gulia.

Sosit în Tiflis, colonelul Zarandia își adună toți colaboratorii participanți în cazul Data Tutașhia, ascultîndu-l pe fiecare. Întrebări nu pusese nici unuia dintre ei. Concentrat și întunecat, timp de două ore, nu privise pe nimeni în față. În Kutaisi porunci să-i aducă din închisoare pe Ialkanidze, cu care se întreținu îndelung. Luînd cunoștință de dosarul penal dresat împotriva sa, Zarandia ordonă încetarea acțiunii și eliberarea inculpatului, iar de acolo, plecă la Semen Gulia.

În ziua a doua a nunții un necunoscut introduse în curte un armasar de o uluitoare frumusețe, declarînd că e un dar din partea lui Data Tutașhia. Colonelul replicase că regretă nespus, dar abragul se înșelase în problema cadoului, darul necuvenindu-i-se lui. Poliția luă calul.

Două zile mai tîrziu, colonelul, însoţit de doi cazaci şi călăuză, se îndreptă spre locul presupusei morţi a lui Data Tutaşhia. E ştiut că locul crimei era pentru făptaş forţă de atracţie şi, mai devreme sau mai tîrziu, criminalul apare la locul faptei sale. Cu un astfel de fenomen de magnetism local m-am ciocnit odată în munţii Alpi. În hotelul în care poposisem, locuia, la numărul vecin, un bătrîn inginer englez. Vremea rea ne-a reţinut în casă şi ne-a apropiat. Se părea că inginerul care schimbase al optulea deceniu de viaţă venise să vadă un pod puţin interesant, pierdut în munţi. Nu puteam înţelege adevărata cauză a călătoriei atît de împovărătoare pentru vîrsta sa şi-l rugai să mi-o explice.

— M-a chemat creaţia mea — zîmbi moşneagul. — Dintre toate podurile proiectate de mine, acesta e cel mai ingenios.

Eu socot că dorinţa bruscă a lui Muşni Zarandia a fost determinată tot de magnetismul locului. Colonelul lăsase cazacii să-l aştepte şi urcase pe jos numai călăuza spre vîrful stîncii. Ciobanul repeta povestea cu toate amănuntele şi arată locul de unde corpul lui Data Tutaşhia căzuse în mare. Muşni Zarandia rămase adîncit în gînduri pe marginea stîncii, iar mai apoi se întoarse şi coborî.

O formă grea de melancolie a constituit prima din suferinţele lui sufleteşti şi trupeşti, care l-au chinuit în decurs de trei ani, băgîndu-l pînă la urmă în mormînt. Din cît am putut eu stabili, crizele de melancolie începură după ultima vizită în Gruzia, despre care tocmai vă povestii. Nu vreau să las impresia omului care trage concluzii nefondate, însă nu mă pot abţine de a vă împărtăşi convingerile mele : pentru acest om, indubitabil dotat cu mari talente, criteriul posibilităţilor sale a fost Data Tutaşhia.

Dacă admitem că oricărui ins activ, ca să trăiască şi să acţioneze, îi e necesar un model, care să întruchipeze imaginea perfecţiunii şi că pentru Muşni Zarandia acest prototip de existenţă umană a fost Data Tutaşhia, atunci era firesc ca, după moartea lui, să treacă într-o lume mai bună şi Muşni Zarandia.

Nu pot considera aceste însemnări încheiate, dacă nu menţionez încă o situaţie. Sînt deplin convins că roadele extraconjugale devin, de regulă, oameni energici, activi şi întreprinzători. Se pot găsi cu uşurinţă oricîte confirmări doriţi în istoria omenirii sau în viaţa noastră contemporană. Gudun Pertia, după spusele dascălilor săi, era dotat cu o minte limpede şi cu excelente aptitudini. Încă din copilărie asupra sa s-au produs intense zguduiri, pe umerii săi apăsa o dramă traumatizantă, care însă pe el l-a călit. Am crezut întotdeauna că providenţa l-a pregătit pentru un mare viitor. După evenimentele despre care am povestit, începu o epocă de autentică călire. Prin descoperirea unor neîmpăcate contradicții sociale, se deschidea în fața oamenilor dotați și energici o impresionantă arenă pentru impunerea talentelor și pentru cucerirea prestigiului lor. E adevărat că eu am trecut de mult în retragere, însă, trăind în Gruzia, am urmărit fără întrerupere mersul evenimentelor și zig-zagul destinelor. Numele lui Gudun Pertia nu mi-a mai ajuns niciodată la urechi. Nu demult, am avut ocazia să întreb concetățenii despre Beciuni Pertia și fiul ei. Mi s-a spus că mamă și fiu părăsiseră demult locurile, rupînd orice legătură cu ele, și nimeni nu mai știa ceva despre ei.

— SFÎRȘIT —

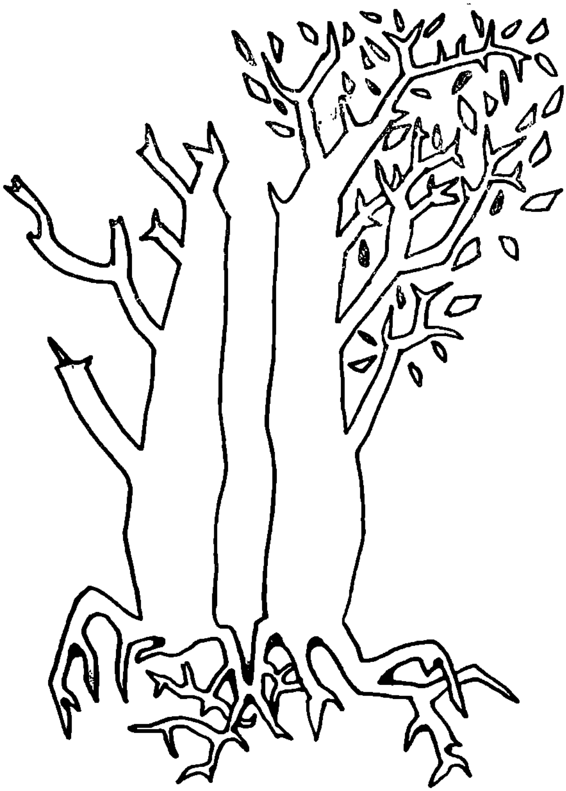

CUPRINS

Prefață 5
Introducere 11
Capitolul I 15
Capitolul II 126
Capitolul III 287
Capitolul IV 427

Redactor : DOINA FLOREA-CIORNEI
Tehnoredactor : MARIA-ANA BUJDEI

Apărut 1981. Format 61×91/16.
Coli tipo 36,50.
Bun de tipar la 30-X-1981.
Editura Junimea, str. Gheorghi Dimitrov nr. 1
IAȘI — ROMÂNIA

Tiparul executat sub comanda nr. 228
la Întreprinderea poligrafică Iași
str. 7 Noiembrie nr. 49
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

JUNIMEA
IAȘI-ROMÂNIA